

THEOLOGIA

MORALIS

S. ALPHONSI DE LIGORIO.

PARISIIS. — TYPIS ADRIANI LE CLERE, VIA DICTA CASSETTE, 29.

THEOLOGIA

MORALIS

S. ALPHONSI DE LIGORIO

Fundatoris congregationis SS. Redemptoris ac olim episcopi S. Agatha Gotherum.

ACCEDUNT :

1. Dissertatio P. Zachariae in S. Alphonsi theolog. mor.
2. Praxis Confessarii ad bene excipiendas confessiones.
3. Examen ordinandorum.
4. Epitome doctrinae moralis et canonicae Benedicti XIV.
5. Decreta Romanorum Pontificum eorumque usus in mor. theol.
6. Appendix de Privilegiis.
7. Appendix de Prohibitione Librorum nocivorum.
8. Elenchus questionum reformatarum.
9. Index Auctorum qui hoc in Opere citantur.
10. Index rerum generalis.

EDITIO NOVISSIMA, OMNIUM ACCURATIO,
COLLATA CUM EDITIONIBUS VENETIS, ROMANIS ET BASSANENSIBUS, AC CONTINENS
QUIDQUID AUCTOR IN CAETERIS ADDIDIT, REFORMAVIT VEL EXPLICAVIT.

*Plurima in aliis Editionibus omissa restituenda, citationes innumeras corrigendas,
per multa impressiones corrupta castiganda et annotationes necessarias addendas*

CURAVIT

P. MICH. HEILIG,

CONGR. SS. REDEMP. PRESBYTER ET PROFESSOR THEOL. MOR.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

APUD ADRIANUM LE CLERE ET SOC.

VIA DICTA CASSETTE, 29.

PARISIIS

JACQ. LECOFFRE ET SEM,

VIA DICTA VIKUX-COLOMBIERE, 29.

INSULIS

L. LEFORT, TYP. BIBL^{ic}

VIA DICTA ESQUERMOISE.

MDCCCLVII.

26 March, 1891.

From the Library of
Rev. H. W. FOOTER.

THEOLOGIA MORALIS.

LIBER QUARTUS.

TRACTATUS II.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

- **P**ROHIBET hoc præceptum omnem inordinatam usurpationem
- nominis Dei, qualis potissimum fit blasphemando, temerè jurando,
- vovendo, et non servando, de quibus hic agendum.

CAPUT I.

Quid et quotuplex blasphemia ?

- 121 *Quid est blasphemia ?*
- 122 *Quotupliciter blasphematur contra Deum ?*
- 123 *Quando est denuncianda blasphemia hæreticalis ?*
- 124 et 125 *Quæ dicitæ sunt, vel non, blasphemias ?*
- 126 *An explicandum, si quis directè intendat Deum inhonorare ?*
- 127 *Ad quid teneatur consuetudinarius ?*
- 128 *Quid, si quis proferat : O mors Dei ! O vulnera Christi ! irascens contra hominem ?*
- 129 *An sit blasphemia maledicere creaturis in diebus ?*
- 130 *An maledicere mortuis ? An maledicere fidei ?*
- 131 *An impreari aliis, vel sibi dæmonem ?*
- 132 *An differant specie blasphemias contra Deum, et Sanctos ?*

121. — • **R**ESP. blasphemia directè opposita laudi Dei, est verbum
- maledictionis, vel convicii seu contumeliæ in Deum, sive id fiat at-
  - tribuendo ei falsa, sive negando vera ; sive tribuendo creaturis, quæ
  - ipsi debentur ; sive etiam dicendo vera, sed quæ ad ejus dehonora-
  - tionem seu vilipensionem tendunt ; ut sit per modum ei indignantis,
  - contemnentis, etc. Ita commun. *DD. S. Th. 2. 2. q. 13. Bon. Disp.*
  - 3. q. 8. *Sanch. 3. mor. c. 82. Laym. l. 4. t. 10. c. 6. etc.*
- Tom. II.

Unde resolves :

122. — 1. Blasphemat, qui contra Deum infradens, ei maledicit :
 • item, qui ait se aliquid acturum eo invito : item, qui eum negat : qui
 • jurat seriò per deos falsos : qui eum vocat tyrannum, injustum,
 • nole, aut non posse nos juvare, non curare nostra : dæmonem esse
 • fideliozem, plus posse : non omnia bene esse ordinata, melius in crea-
 • tione quædam fieri potuisse, aut debuisse, etc. Quæ quidem si quis
 • credat ita esse et non tantùm in ira, aut desperatione, effutiat, tunc
 • est blasphemia hæreticalis, id est cum hæresi conjuncta : quod in
 • confessione est addendum, quia specie differt ab imprecativa. *Hurt.*
 • 2. 2. d. 94. sect. 12. §. 54. »

123. — Qui audit aliquem proferentem blasphemiam hæreticalem, tenetur eum denuntiare infra sex dies, ut ajunt *Viva de præc. quest. 6. art. 2. n. 11. et Salm. tr. 24. c. 3. punct. 10. §. 2. n. 129.* ex edicto inquisitionis, ut dicunt ; sed videtur hoc spatium sex dierum esse juxta inquisitionem Hispaniarum, nam in edicto inquisitionis generalis assignatur mensis. *Vide dicenda lib. 5. numer. 252. v. Rogabis.* Secus autem, si blasphemia non sit hæreticalis ; nam licet ex *decr. Julii III. Pii I. et cons. Later.* obligatio sit denuntiandi (*vide apud Salm. loc. cit.*) attamen *Sanch. in dec. l. 2. c. 32. n. 47. cum Medina et Lopez, ac Salm. loc. cit. cum Bonac. Villal. Trull. et aliis* dicunt in his blasphemiiis præmittendam esse correptionem, quæ si proficiat, omittendam esse denuntiationem : imò *Mazotta, Tamb. Dec. l. 2. c. 6. §. 4. n. 6. et Viva dict. loc.* dicunt, quòd propter desuetudinem hæc decreta non videantur hactenus obligare.

124. — Insuper notandum, quòd blasphemia sit dicere : *Velit, nolit Deus. Pereat Deus. A dispetto di Dio. Nego sacramenta.* Idem dicere *dæmonem sanctum, omnipotentem* : non verò si nominetur *potens, sapiens, etc.* secundùm suam naturam, modò his verbis non intendatur ei aliquis honor tribui. Nec est blasphemia, quando verbum mutatum, aut dimidiatum pronuntiat, v. gr. *Nego Di..... Santo Di..... Santo Diana* : probabiliter cum *Viva loc. cit. n. 8. Tamb. n. 18. et Croix n. 252. cum Gob. et Tann.*

Neque dicere contra homines : *Sanguis di Dio, Corpo di Dio. Viva n. 9. ex communi cum Laym. et Tamb. n. 25.* nisi indignatio sit directa contra Deum. Et sic tenendum cum *Busemb. et aliis infra n. 128.* quidquid dicat *Croix lib. 3. part. 1. n. 248.*, nempe, quòd hæc verba per se semper præ se ferant vilipensionem Dei.

Neque est blasphemia dicere : *Per vitam Dei, vel Sanctorum. Communiter Viva ibid. et Tamb. n. 23. cum Sanch. contra Decian.*

Neque dicere : *Renago Deum, si te non percussero.* Ita *Tamb. n. 22.*

cum Salas, et videtur probabile contra Sanch. et Pal., quia tunc hæc verba proferens non habet animam negandi Deum, casu quo non percussit; sed quia certè vult percutere, idè dicit Deum non credere, si non percussit; volens tandem sic dicere: sicut certum est, quòd Deum non negabo, ita certum habeo, quòd te percutiam.

Neque dicere: *Hoc est verum, sicut Deus.* Tamb. n. 46. cum Asor. Ben. Med. (contra Suar. et Sot.). Et hæc sententiam communem asserit esse Mazzot. cum Ben. et aliis, quia tunc communiter non equiparatur veritas creata cum increata, sed solum indicatur similitudo quedam mixta cum aliqua hyperbole.

Neque dicere: *Sic erat à fato destinatum.* Tamb. *ibid.* cum Sanch. neque afferre verba Scripturæ ad dicendam facetiam; modò quis iis non utatur ad turpia, et non fiat tam sæpè, ut contemptum sapiet. Tamb. cum. Vill. *ibid.* et Gob. apud Croix n. 254. neque jurare per membra honesta Christi. Tamb. n. 23. cum Sanch. Secus, si juretur irrisoriè, vel per membra inhonesta. Idè vera blasphemiam est dicere: *Potta di Christo; Potta di S. Paolo;* si intelligatur per *ly potta*, natura mulieris, quam tale verbum significat, sed talis significatio communiter neque intenditur, neque scitur; idè communiter loquendo prædicta blasphemiam à mortali excusatur: tantò magis, quia verbum *potta* est æquivocum, dum italicè denotat (etiam de se) non aliud, quàm interjectionem furoris, ut observavi in vocabulario Etruscæ lingue recentè edito, et hoc probabile censet Mazzot. de blasph. §. 2. dub. 2.

Sic quoque excusari possunt à mortali rustici, qui blasphemant Deum, vel Sanctos, addendo: *Fuori di Dio, aut se l'ho fatto io.* Licet enim de se videatur esse vera blasphemiam, quia talis conditio non tollit injuriam, quæ primis verbis Deo, vel Sanctis irrogatur, cum benè doceant Sanch. Dec. l. 2. c. 23. n. 3. Sporer de 1. præc. c. 10. n. 22. Pal. tract. 47. disp. 2. p. 3. §. 1. n. 3, cum Suar. et Valent. item. Elbel n. 180. et Croix l. 3. p. 1. n. 250. cum Tamb. et Dic. ad peccatum blasphemiam non requiri affectum inhonorandi Deum, sed sufficere solam prolationem vergentem ad divini honoris diminutionem, quidquid dicat Gob. apud Croix, putans non esse blasphemiam, si quis ex gravi causa proferat tantum fictè verba blasphemantia; hæc dicunt Sanch. n. 44. et Sporer *loc. cit.* cum Tamb. quòd omnis blasphemiam etiam joco probata sit mortale, nisi jocus tollat omnimodam rationem irreverentiæ in Deum (quod dicunt rarò evenire) prout ait Sanch. si quis causâ joci vel irrisionis juraret per falsos deos; attamen auctor noterioris libelli, cui titulus *Interv. per li confess. di terre, e villaggi c. 4. 141.*) et P. Sarnell. auctor libri (*Opera contra la bestemmia part. 1. p. 52.*) item P. Mazzot. de blasph. *loc. cit.* cum Dian. et aliis probabiliter inquirunt, saltem ob ignorantiam, facile posse excusari à mortali rusticum, qui non aliter intendit Sanctum blasphemare, quàm addito *se l'ho*

fatto io, intendens sic non blasphemare. Præterquam quòd, etiam de se loquendo, probabile sit tale dicerium non esse veram blasphemiam; verus enim sensus cujusvis propositionis formatur ex ultimis ejus verbis, et ideo rectè dici potest, quòd præfata propositio, *Managgia Santo N. se l'ho fatto io*, simul et completè sumpta, non irroget Sancto veram injuriam, cùm adsit illa conditio, *se l'ho fatto io*. Aliud autem est verba blasphema exteriùs proferre, et interiùs nolle blasphemare, ut suprà dictum est, aliud prædictam propositionem proferre, in qua per illam conditionem expressè ostendit proferens, se nolle Sancto ullam injuriam afferre. Secùs verò dicendum, si is talia verba addat, non ad tollendam malitiam blasphemiae, sed pœnitentiã ductus, vel ad reparandam blasphemiam jam prolata.

125. — « 2. Revocantur etiam ad blasphemiam alia signa contra Deum, » licèt verba non adsint; ut spuere in cœlum, infrendere dentibus, etc. » imò etiam solâ mente blasphemiam interior committi potest, sicut etiam » laus mentalis Dei.

« 3. Blasphemat item, qui in Sanctos, vel sacra contumeliosus est, » intellige, ut Sancti sunt, sive cum habitudine saltem virtuali ad Deum, » ita ut moraliter hujus etiam honor censeatur tangi, quia alioqui tantùm erit contra dulum, si nimirum contra illos, ut homines quidam » in terris fuèrunt, dicatur; quod veniale est, si joco fiat, v. gr. si » sanctos Crispinum, et Crispinianum voces *sutores*, Joannem et Paulum *eunuchos*: grave verò erit, si contemptim, vel ex odio, aut indignatione contra Sanctos hæc dicas. Licèt verò blasphemiae in Deum » non admittant materiæ parvitatem, multi tamen admittunt in iis, quæ » fiunt contra Sanctos. *Esc. t. 1. Extr.*

« 4. Blasphemat item, qui iratus, etsi non contra Deum, sed contra » alios, aut alia, eadem tamen seriò profert, quæ ex sua significatione, » aut modo loquendi, ac circumstantiis important imminutionem divini » honoris, aut imperii: licèt enim eam non intendat formaliter, intendit » tamen indirectè, et virtualiter: quamvis id ex subreptione sæpè sit » veniale tantùm, si tantùm materialiter fiat.

126. — « 5. In confessione exprimendum est, si quis (quod tamen » rarò contingit) directè, et formaliter Deum inhonorare intenderit, aut » ei formaliter iratus fuerit. *Laym. l. c.* » (*cum communi apud Salm. tr. 21. c. 3. punct. 10. §. 1. n. 125. cum Less. l. 2. c. 45. n. 33. secùs, si tantùm ex ira blasphemet.*)

« 6. Blasphemat item, qui injuriòse usurpat membrum Christi: v. gr. » perdat te Dei sanguis, vulnera, mors Dei, caput, passio, sacramenta, » chrisma, et similia sacra: cùm ea non ad perdendum, sed ad salvandos » nos data sint, et communiter in his apprehendant homines magnan » Dei, earumque rerum vilipensionem continere. *Laym. ibid. num. 12.*

127. — « 7. Qui talium verborum consuetudinem habet, tenetur sub

• peccato mortali seriò conari eam tollere. Quod si facit, et tamen labitur, potest excusari aliquando, eò quòd juramenta ita impetu naturali effusa non sint voluntaria, nec in se, nec in causa, utpotè retractata proposito efficaci. *Laym. l. 1. t. 2. c. 3. n. 6. Vide Escob. t. 1. c. 3. n. 36.* Si non conetur, idque confessarius notet, neget ei cum discretionem absolutionem. *Layman. loc. cit.* •

Hic advertendum, quòd aliqui hujusmodi blasphemantes dicant se non animadvertisse ad malitiam blasphemiae; ajuntque quidam DD. quòd isti aliquando ob impetum iræ, vel habitùs contracti possint sine advertentia blasphemare. Sed puto cum auctore citato (*Instruz. etc.*) semper adesse in blasphemando aliquam advertentiam, saltem confusam, de malitia illius prolationis; ira enim, aut habitus ordinariè non ita intellectum obtenebrat, ut penitùs ad malitiam blasphemiae non advertatur, licèt ipsa reflexè non cognoscatur.

• 8. Interim plurimi excusantur ob inadvertentiam in subita commotione, tametsi non satis excusare videatur, quod quidam ajunt, iis verbis aliud se non intendere, quàm usurpare tamquam interjectiones significativas iræ suæ: tum quia æquè se possunt assuefacere ad verba alia iræ, et seriæ voluntatis significativa: tum quia, tametsi id non possent, nihilominùs non videtur licere usurpare ea, quæ ex communi apprehensione aliorum sunt inhonorativa Dei.

• 428. — • 9. Quòd si verò quis in ira contra hominem, non indignando Deo, sed homini tantùm, unde nominet mortem Dei, septem sacramenta, v. gr. o' Dei mors, vulnera, etc. sine scandalo, et sine iis circumstantiis, quibus contemptus importatur, non sunt blasphemiae, sed vana usurpatio nominis divini, hoc præcepto prohibita, et peccatum inter venialia grave, ut *Cajet. et Armilla, v. Blasphemia; et Sanoh.* • (*Vide d. n. 424.*) • Quamquam propter periculum incidendi in blasphemias, et quia rarò abest scandalum ac nihilominùs apud audientes Deus ejusque sacra censentur inhonorari, rarò excusantur, et meritò absterrentur homines à similibus dictis, ut notat *Laym. loc. cit.* •

429. — Quæritur hic, utrùm sit blasphemia maledicere creaturis? Distinguitur, si maledicatur creaturis cum relatione ad Deum, sicut esset maledicere pluviae, ventis, ut à Deo imperatis, vel addito verbo Dei, v. g. *Managgia il fuoco di Dio* (*Vide Tamb. et Mazzott.*), certè blasphemia est. Idem dicendum, si maledicatur creaturæ, quæ de se specialem relationem ad Deum habet, uti est animæ nostræ, fidei catholicæ, cælo, et similibus; *vide mox infra.* Secùs autem, si indignatio fertur in creaturas sine relatione ad Deum. Ita comm. *Cont. Tourn. de præc. Dec. cap. 2. remissivè ad tract. de relig. part. 3. Viva d. q. 6. art. 2. n. 7. cum Bonac. et Less. ex D. Th. 2. 2. q. 76. art. 2. qui docet: Maledicere rebus irrationabilibus in quantum sunt crea-*

tura Dei, est peccatum blasphemiam; maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum, et vanum. Hinc ex *Viva et aliis* non est grave maledicere simpliciter horæ, diei, anno, nisi addatur verbum *sancto*; vel nisi de se dies præ se ferat quid speciale sanctitatis, ut dies Paschatis, Epiphaniæ, Nativitatis J. C., Pentecostes, ut dicunt *Salm. tr. 21. c. 3. punct. 40. §. 4. n. 124. Elbel de 2. præc. cum Sanch. Laym. Spor. et expressius auctor l. c. (Instruz. per li. conf. di terra etc.)* Ratio, quia prolatio, ubi aliquid speciale reuocat, aut explicatur sanctitatis, semper, saltem indirectè, ad Deum refertur, qui omnis sanctitatis est auctor.

Sed hic quæritur, an sit vera blasphemiam maledicere toti mundo, vulgò: *Managgia tutto il monda?* Hunc casum, quantumcumque morales AA. revolverim, disceptatum non inveni; tantum illum vix indicatum reperi apud duos auctores. Auctor citatus (*Instruz. etc.*) *De 2. præc. Dec.* nimis obiter asserit hanc maledictionem non esse per se gravem blasphemiam. Sed oppositum verius omninè censeo, et ducor argumento illius communis sententiæ, quam universè doctores tradunt; et dicunt, quòd jurare per creaturas excellentiores, in quibus specialiter reuocat bonitas, sapientia, aut potentia divina, nempe per cælum, per terram, et etiam per animam (ut probabilius recte censent *Salm. de Juram. tr. 47. c. 2. punct. 3. n. 28. cum Sanch. et Far.*) et similia, sit verum iuramentum. Ita in tractatu de iuramento *Busemb. n. 438. Laym. c. 4. n. 5. Sporer c. 4. n. 7. Pal. d. 4. part. 4. n. 5. Salm. ibid. punct. 4. n. 42. Bonac. q. 1. p. 1. n. 4. Fel. Postest. c. 2. n. 1554.* Et hoc clarè probatur ex *Deut. c. 4. v. 26. et c. 30. v. 49.* ubi Moyses iuravit dicens: *Testes invoco cælum et terram.* Et ex *Matt. c. 5. v. 34. Nolite jurare omnino per cælum.... et per terram.* Ubi *S. August. l. 4. de serm. Dom. c. 47. ait: Cum iuras per cælum, aut terram, non te arbitreris non debere Damino jusjurandum tuum.* Sicut igitur, dico, jurare per predictas creaturas, est verum iuramentum, quia, cum in ipsis specialiter respiciatur Dei potentia, indirectè per eas Deus in testem invocatur, ita ob eandem rationem maledicere eisdem creaturis est vera blasphemiam, quia in ipsis indirectè Deus contemnitur. Et hoc sentit quidem *Felias, à Panarino de 2. præc. c. 4. n. 1540.* ubi dicit, convicium in creaturas non esse blasphemiam, nisi specialiter in eis divina bonitas reuocet, ut in cælo, terra, et anima. Benè tamen excusaretur à peccato blasphemiam, qui malediceret mundo, intelligens mundum illum, qui Deo et Sanctis adversatur, juxta illud *Joan. c. 15. v. 48. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* Sed ordinariè loquendo, censeo, rusticos, qui mundo maledicunt, ut plurimum graviter peccare, dum ipsi de tali maledictione cum magno horrore se accusant.

Maledicere autem diabolo restè patet *Tamb. Dec. l. 2. c. 6. §. 4.*

n. 44. rarè esse peccatum mortale, quia semper solet illi maledici et auctori malorum, vel ut Dei inimico: quo pacto, abstrahendo ab impatientiæ actu, ne veniale quidem esse dicit *Tomb. ibid.* et probabiliter consentiant *Mazzot. de 2. præc. q. 3. c. 2. §. 4. et Elbel n. 24.*

Notant autem *Viva n. 10. et Tomb. n. 48. cum Bon. Lazar. et Pal.* quòd in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemia, minime ut blasphemia sit sumenda.

430. — Queritur etiam hic, utrùm maledictio mortuorum, quæ vulgè dicitur, *Bestemnis de' morti*, sit vera blasphemia? Casus apud doctores morales non invenitur; tantùm de eo fit mentio apud auctorem libelli enuntiati (*Instruz. per. li conf. di terre, etc.*); qui libellus dignus habitus est magnâ laude, et approbatione illustrissimi, et doctissimi Episcopi *D. Julii Tornè*, nimia eruditione et famâ præclari. Et insuper in libro etiam citato: *Opera contra L' abuse della bestemmia*, reviso ab illustrissimo et perdocto *D. Castronei Saja Oris Episcopo*, tunc temporis in academia Neapolitana publico et egregie theologiæ professore. In utroque libello dicitur, prædictam nequaquam esse blasphemiam, sed levem demtaxat maledictionem. Idemque postea inveniri tenere *Mazzott.*

Et ita omninò tenendum censeo, quidquid aliqui dicant, ut ostendi in quadam dissertatione calca ad formam epistolæ, quam olim hac super re typis demandavi, hæcque subjicio. Totâ ratio in summa est, quia hujusmodi maledictio nequaquam continet, neque in se ex objecto, neque per relationem ad mentem proferentium, injuriam aliquam contra animas purgatorii, ut contrarii contendunt. Non ex objecto, quæ vox hæc *mortui* aliud in se non significat propriè, quàm *cadavera* (prædicatum enim tò *mortui* ad corpora propriè non ad animas pertinet); ad summum significat *homines vitæ functos*, qui possunt esse salvi, et faciliùs damnati, juxta communiorè opinionem, quæ vult majorem partem adhuc fidelium damnari; non autem animas purgantes, nisi fortè in aliqua circumstantia sermonis, ubi expressa (et sic respondetur adversariis) de sacris rebus mentio fiat: putà, quando dicitur: *Missa, dies, aut congregatio mortuorum*: cæterùm in aliis locutionibus ordinariè talis vox nec in se, nec per communem acceptionem significat animas purgatorii, utl quando dicitur: *Ille timet à mortuis: Mortuis minime prodest ornatum sepulcrum*, et similia. Et hæc in dubium non videtur posse revocari.

Instant, quòd maledicentes mortuïs saltem maledicant reipsâ eorum animabus, quæ separatæ à corporibus reperiuntur. Sed respondeo, quòd tunc maledicere animæ alicujus sit futurum mortale, quando in prolatione maledictionis exprimitur verbum *animæ*, connetando excellentiam divinæ potentis, quæ in anima relucet, prout dixi n. antec. 429. v. Sed hic Non verò quando maledicitor homini, non factâ men-

tionem animæ : sicut jurare per animam alicujus esset verum juramentum, non autem, jurare per aliquem hominem, nempe per Franciscum, per Petrum. Unde sicut maledicere homini vivo non judicatur grave peccatum, ita nec defuncto. Tantò magis, quòd (ut mox dixi) maledictio mortuorum propiùs referatur ad corpora, quæ sola moriuntur, quàm ad animas, quæ sunt immortales. Et certum est, quòd tales mortuis maledicentes communiter nullo modo intendunt eorum animabus maledicere : præscindunt reverà à consideratione animarum, et corporum. Imò, ordinariè loquendo, nequaquam intendunt maledicere mortuis, sed exprobrare vivos, ad quos maledictionem illam instar injuriæ dirigunt. Ideò rectè auctor citatus libelli (*Instruz. per li conf. ut sup.*) prædictam maledictionem vocat magis propriè *imprecationem*. Et hoc ex praxi patet confessariorum, qui, si interrogent pœnitentes, an intenderint maledicere animabus sanctis, vel saltem animabus mortuorum, cum horrore respondent : *Absit, avertat Deus*.

Confirmat nostram assertionem regula generalis, quam assignat *Laym. lib. 4. tr. 40. c. 6. n. 42.* ubi sic docet : *Si pœnitens neget, affectum indignationis suæ erga Deum directè se extendisse, sed solum adversus hominem, cui iratus fuerat; tunc confessarius attendat ad verba : Si enim secundum se divini honoris diminutionem nullam exprimunt, non censenda est blasphemia, atque mortale peccatum.*

Ad hoc accedit alia regula generalis, quod ad certò damnandum aliquid de gravi peccato, de ejus gravi malitia constare debeat. Imò signanter quoad blasphemias docent *Pal. Bon. Lezar. cum Tamb. lib. 2. cap. 6. §. 4. n. 19. et Viva qu. 6. art. 2. n. 40.* quòd in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemia, minimè ut blasphemia sumenda sit. Quomodo igitur damnari potest maledictio mortuorum ut peccatum mortale, quando in se, ut diximus, nullam continet injuriam in Deum, vel Sanctos; neque ad ipsos mortuos refertur à proferentibus, qui eam proferendo, nec, quid dicant, intelligunt?

Super hoc puncto pro mea securitate consului venerabiles, et celeberrimas congregationes sacerdotum missionariorum Neapolis, tum regularium, tum secularium, et uno ore mihi responderunt, talem maledictionem nequaquam accipiendam esse ut blasphemiam, nec ut peccatum grave. Et responsiones illorum in præfata mea epistola extensas inserui.

Ex quibus omnibus operæ prætium puto, ut confessarii, et prædicatores sedulò curent instruere populos rudes super hoc puncto, putantes id esse mortale, ne tot animæ ex ignorantia ob erroneam conscientiam peccati mortalis miserè pereant. Nec officit dicere, quòd ex hac notitia frequentior erit abusus hujus maledictionis : nam respondetur, meliùs esse permitti innumera venialia, quàm unum mortale. Et utinam, dico, tales ignorantes propter horrorem peccati gravis abstinuissent à dicta

maledictione! Malum est, quòd adhuc cum tali conscientia peccati gravis non desistant à vitio, et è converso ob eam ignorantiam damnentur. Sed vide in fine hujus capituli responsum, quod nuper edidimus circa hanc mortuorum maledictionem, adversus quamdam epistolam ab anonymo nobis oppositam.

Pariter hic adnotamus non esse in se blasphemiam, si quis maledicit *fidei* alicujus, modò non exprimat, nec intendat fidem sanctam, sive Christi. Ratio, quia nomine *fidei* non significatur de se fides Christi: intelligi enim potest etiam fides humana. Et reverà *fidei* maledicentes namquam intendunt blasphemare fidem sanctam. Et ita *Mazz. l. c.*

Utrùm autem sit mortale hominibus maledicere, sive malum imprecari? *Vide dicta l. 2. n. 83.*

431. — « 10. In ira imprecari aliis dæmonem, grandinem, fulgura, etc. etsi multi confundant cum blasphemias, non tamen est blasphemia, sed dira imprecatio, quæ plerumque (saltem quando dicitur in illos, qui amantur ab irato) ob subitam commotionem, et inadvertentiam, ac defectum seriæ voluntatis, non est nisi venialis: quia, cum se homines reflectunt, ajunt longè aliter se sentire, ac sensitisse, ita ut videantur interjectiones tantùm quædam esse ad significandam iram; tametsi christianos parum deceat tam absurdis interjectionibus uti. *Bon. l. c. ex Nav. Tol. Reg. etc. Bald. dist. 25. n. 10.* ubi etiam censet veniale tantùm esse sibimetipsi ex ira dæmonem imprecari, è quòd non lædat graviter charitatem. (Sic etiam veniale tantùm est imprecari alicui sine animo, quòd arripiatur à dæmone. Ita *Escob. ap. Tamb. lib. 2. c. 6. §. 4. n. 12.*) Verùm *Molin. etc.* non audent id excusare à mortali propter fœditatem, horrorem, et perversitatem. Grave autem est, si subditi superioribus, filii parentibus (licet materialiter tantùm) sic maledicant, præsertim in faciem: quia est grave contra debitam reverentiam. *Bald. loc. cit. Vide supra lib. 2. cap. 3. dub. 6.*

« 11. In ira usurpare dæmonem sine imprecatione, non est per se peccatum: assidua tamen ejus nominatio non decet christianum: et ratione scandali potest esse gravis. *Laym. l. c.*

« 12. In confessione exprimenda est qualitas blasphemias, videlicet utrùm contra Deum, an Sanctos fuerit: illas enim specie differre est probabile secundùm *Suar. Sanch. Reg. Azor. Laym. Dian. r. 50. Lug. d. 15. n. 2.* contrarium tamen tenet *Trull. lib. 1. n. 11. d. 2. n. 5. cum Dian. p. 4. de circumst. r. 30.*

432. — An blasphemia contra Deum differat specie à blasphemia contra Sanctos? Affirmat probabiliter *Bus. cum aliis*; sed etiam probabiliter negant *Bon. Tom. 2. disp. 3. q. 8. p. 4. n. 4. Sanch. Dec. lib. 2. cap. 32. n. 38. Laym. lib. 4. tr. 10. cap. 6. n. 10. Viva d. qu. 6. art. 2. n. 6. et Salm. tr. 21. c. 3. punct. 10. §. 1. n. 124. cum*

Cajet. Bann. Mill. etc. Et probabile putat *Viva dict. q. 6. art. 2. n. 6.* quia communiter injuria contra Sanctos mediâ ad ipsum Deum refertur. Tenent tamen *Salm. ibid. n. 125. cum Bon.* quòd ob aliam rationem debet exprimi in confessione, an blasphemia fuerit contra Deum, vel contra Sanctos, quia dicunt prædictas blasphemias, ultra propriam malitiam, continere aliam speciem distinctam contra latrariam, vel duliam. At *Viva dict. n. 6. in fin. Tamb. in Meth. Conf. lib. 2. cap. 3. §. 1. Holzm. l. 1. p. 284. n. 406. et Elbel de 2. præc. n. 9. cum Azor. etc.* etiam probabiliter hoc negant, dicendo, quòd tantum peccatur contra duliam, quando blasphemia profertur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam, absque relatione ad Deum, ita ut in ipsos terminetur, et sistat. Sed cum ii, qui blasphemant Sanctos, verius (communiter loquendo) eos injuriâ afficere intendunt, non ob præcisam propriamque ipsorum excellentiam, sed quatenus ad Deum mediâ referuntur; ideò juxta primam probabilem *Salmanticensium* sententiam non contra duliam, sed tantum contra latrariam peccant, et propterea non tenentur explicare, an Deum, vel Sanctos blasphemaverint.

EPISTOLA RESPONSIVA

Adversus epistolam apologeticam scriptam in propugnationem dissertationis, quæ super abusu mortuis maledicendi prodit.

PRÆ omnibus indicandum esse duxi, quòd cum adversus ea, quæ super hoc puncto scripseram (1) quædam dissertatio, cui brevius respondi, prius prodisset, pollicitus fui, cum semel atque iterum iis quæ mihi opponebantur satisfecerim, non amplius circa hoc verbum me fore facturum, tum ne in infinitum daretur progressus, tum ne eadem, quæ jam à me scripta erant, repeterent: sed dici quòd dumtaxat respondere volebam (prout feci) ad duas S. Thomæ doctrinas, quas mihi de novo objiciebat. Et unâ simul significavi in animo mihi statutum esse deinceps nihil amplius super hac controversia scripturum (quia mihi satis in propatulo res collocata esse videbatur) nisi cum ab Adversario meo de veritate prorsus fuisset persuasus; tunc enim nihil mihi difficultatis esset à sententiâ desciscere, et id omnibus per publicam scripturam significare non erubescerem, prout animus meus ab hoc faciendo non abhorruit in aliquibus aliis meis opinionibus; quas ubi eas rationi non consentaneas cognovi, libenter revocavi.

(1) Confer suprâ n. 130.

Nihilominus post responsonem à me datam vulgata est altera epistola apologetica in propugnationem præfate dissertationis, in qua contendebat auctor probare mortuis maledicere per se esse mortale: cui epistola, non obstante consilio, quod de non amplius respondendo ceperam, aliâ epistolâ nunc respondere sum coactus. Et hanc dumtaxat hic subjungo, in qua summam continentur tam responsio, quam ad dissertationem dederam, tum responsio ad dissertationis propugnationem.

Reverendiss. Abbati D. Bartholomæo de Marco Basiliano.

Reverendiss. Pater et Domine colendiss.

CUM dissertatio quædam super mortuorum maledictione, ac cùm adversus eam brevis responsio mea prædissent, novissimè typis edita est altera epistola apologetica pluribus scripta in præfate dissertationis propugnationem. Ubi ad manus meas illa epistola pervenit, et accuratè illa à me lecta, diu animi pependi rescriberem nec ne. Ex una enim parte consilium de non amplius respondendo susceptum sartum tectum habere voluissem, ne in infinitum progrederer. Ex alia parte expediens videretur nunc denudè respondere, sicut amici mei ad id faciendum me adigunt; tum quia in priori responsione error quidam, à quo me retractare intendo, fortuito excidit, licet ille ad rem nostram nihil referat, sicut ex hac altera responsione animadvertes; tum quia in laudata epistola apologetica adversarius alas novas exponit animadversiones, quibus ut ambiguitates aliquæ de medio tollantur, altera responsione satisfacere opus esse dixi. Quapropter ad te hanc alteram responsionem afferendam curavi, et abs te duo hæc peto: Primam, ut omni quâ potes animi attentione eam perlegas, detrahendo, addendo, corrigendo quidquid tibi visum fuerit: Secundam, ut mihi consilium tuum candidè aperias, utram expedire tibi videbitur, ut hæc typis excudendam earem, dum ex una parte mihi contendere displicet cum viro et aliis ejus sociis ordinis, quem ego maximi facio, atque mirum in modum veneror (tametsi mihi compertum est non deesse aliquot inter illius ordinis, fortè eis minimè indoctiores, qui mee adherent sententiæ). Ex altera parte à fidelium cordibus hanc deducere opinionem, nimirum quæd præfata maledictio sit mortale, cùm tale non sit, ad gloriam Dei, qui sibi animarum salutem gloriæ habet, non parum conferre censeo.

Parcas mihi, quæso, si non pauca quæ in priori responsione jam notata erant, hic repetita observas. Hoc non aliter faciendum esse censui, nisi ut lectoris ante oculos omnia simul exponantur, dum legit

illas animadversiones, quas mihi adversarius de novo objicit. In dissertatione probare aggressus est maledictionem in mortuos esse peccatum lethale, et veram blasphemiam duabus ex rationibus: 1. quia corpora fidelium defunctorum sunt sacra; 2. quia præfata maledictio præscindere non potest, quin ad animas referatur. In responsione ad dissertationem data, dixi, quòd jam illis objectionibus bis responderam; propterea ne eadem semper canerem, volui ad omnia quæ apponebantur respondere. Nihilominus duabus *S. Thomæ* auctoritatibus, quæ de novo afferebantur, dixi me facere non posse quin responderem. Primus textus desumptus est ex 3. p. q. 8. art. 2. ubi *S. Doctor* dicit Christum in fidelium corpora influere jus resurgendi propter Spiritus sancti inhabitationem. Et hoc idem jus auctor dissertationis probare intendit aliunde, nempe ex ratione sacramentalis communionis, quâ fideles, dum vivunt, reficiuntur; hincque ex hisce duabus rationibus infert mortuorum corpora inter sacra annumeranda esse, adeo ut sacro cultu ex religionis virtute emanato, veneranda sint. At si hæ rationes (respondeo) probarent, quòd corpora quorumlibet defunctorum pro sacris habenda sunt, probarent etiam quòd necessariò corpora fidelium damnatorum inter sacra annumeranda essent; in iis enim etiam aliquando habitavit Spiritus sanctus, et cum Jesu Christo per Eucharistiam concorporata fuerunt. Dicit, quòd illæ qualitates per peccatum postea amittuntur. Igitur subsumo, quoties Ecclesiæ authentico testimonio mihi non constat, animam illius gloriâ æternâ frui ac etiam quoties Ecclesia honorem qui ei debetur ad cultus sacri rationem non elevat, ut infra explicabimus, mihi fas non est illud corpus pro sacro habere. Præterquam quòd, si corpora defunctorum sacra sunt propter Eucharistiam quam receperunt, et propter Spiritus sancti inhabitationem, necessariò dicendum erit etiam corpora viventium fidelium tamquam sacra colenda esse, ita ut quælibet injuria, aut maledictio in fidelis viventis corpus irrogata peccatum grave religioni adversans dicendum sit. Sed hoc est contra expressam *S. Thomæ* doctrinam, ut mox videbimus. Dicere autem sacra esse corpora defunctorum propter ritus quibus erga illa utitur Ecclesia; quia nempe sacræ sepulturæ beneficio donat, processionibus, et benedictionibus ea decorat, thure suffit, et etiam ob antiquum ritum (ut adversarius dicit) dudum adhiberi consuetum sacram Eucharistiam super defunctorum pectore collocandi. Nescio cur hi ritus actus sacri cultus dici debeant; cum compertum sit, sæculis superioribus, etiam tempore quo ab infidelium persecutionibus pace Ecclesia fruebatur, defunctorum fidelium corpora sepeliri in campis et viis, prout testantur *Thomassinus et Calmet*: imo plura concilia prohibuerunt quominus in ecclesia cadavera sepulturæ darentur. Quòd si posterioribus temporibus usus invectus est ut in loco sacro sepelirentur, hoc, affirmante *S. Gregorio*, inde

processit, ut proximi ex sepulcrorum conspectu recordarentur defunctorum animas sæpius suis precibus coadjuvare : *Hoc prodesse mortuis* (sunt verba Sancti), *si in ecclesia sepeliantur, quòd eorum proximi ipso tumulorum conspectu admoniti, pro illis frequentius exorent* ; lib. 4. Dial. c. 50. 52. et 53. Et idem dicit S. August. lib. de cura pro mortuis. Benedictiones autem cum aqua lustrali, dicunt Gavantus et Durandus erga cadavera ideo adhiberi, ut à dæmonum infestatione illa liberentur. Et hac eadem de causa illa thurificantur ut scribit Innocent. III. lib. 2. de myster. missæ, cap. 17. et ob id idem SS. Eucharistia in defuncti pectore apponebatur, ut idem Sanctus Gregorius asserit, lib. 2. Dial. 24. quamvis hoc deinde reprobatum fuerit à conciliis in IV. VI. et VII. sæculo, ut refert P. Vestrini in suis litteris theologicis, t. 3. epist. 53. sicut etiam vetitum fuit sacram Eucharistiam in ecclesiarum fundamentalibus lapidibus collocare, aut ad energumenos, aut ad infirmorum vulnera admovere, sicut pariter sanguine consecrato frontem, oculos etc. linire, qui apud antiquos fideles mos receptus habebatur, referentibus S. Cyrillo, et S. Joanne Chrysost. Hæc perspicuum dilucidumque faciunt hos pios actus (qui à simplicitate potius quàm à religione derivarunt) non indicare sacra esse ea, circa quæ illi adhibebantur, sed quòd solùm ad bonos assequendos effectus, quos ex eorum usu sperabant fideles, adhibebantur.

Sed loquendo de ritibus, quibus hodie utitur Ecclesia communiter in tumulandis cadaveribus, hæc sunt quæ scribit Spondanus (Lib 4. p. 2. cap. 15. sect. 3. De sacr. cœmeter.): *Quanta namque sit vis crucis, quâ signantur et ornantur, et aquæ benedictæ, quâ asperguntur, et thuris, quo suffiuntur, tum ad alia plurima arcenda mala, tum maxime ad fugandos dæmones, eorundemque ac magorum præstigia dissolvenda, pronum mihi esset quamplurimis patrum testimoniis et exemplis testatissimum reddere. Et in cap. 44. sect. 4. Fit suffitus ad corpora fidelium defunctorum, quoniam, qui piè moriuntur, sunt Christi bonus odor; et ut insuper significetur, defunctos reliquisse odorem bonorum operum, etc. Per incensum, ut judicetur eosdem credidisse se per mortem ire ad immortalitatem. Insuper Stephanus Durandus (lib. 4. cap. 9. n. 9.): Porro thurificatio fit ad reverentiam loci et divini officii, etc. Item Joannes Beletto (in Explicat. divin. offic. c. 101.): Cadaver ponitur in sepulcrum, et aqua apponitur benedicta ac pruna cum thure. Aqua benedicta, ne ad corpus dæmones accedant. Thus propter corporis factorem removendum. Prunæ ad designandum quòd terra illa in usus communes redigi nequeat. Præterea Guillelmus Durandus (in Rationali lib. 7. c. 35.): Aqua benedicta ponitur, ne dæmones ad corpus accedant. Thus propter factorem removendum, seu ut defunctus Creatori suo acceptabilem bonorum operum odorem indicetur obtulisse, seu ad osten-*

dendum quòd defunctis proicit auxilium orationis. Ex quo patet omnes præfatos ritus, quos erga defunctos adhibet Ecclesia, non esse cultum sacrum, quo honorare intendit cadavera, sed mysticas cæremonias. Nota præterea quòd eos denegat Ecclesia iis qui excommunicationis aut interdicti vinculo ligati ex hac vita decesserunt, quamvis antequam animam efflarent certa pœnitentiæ ac suæ salutis signa dedissent. Igitur non ideo cum defunctis eos ritus adhibet Ecclesia, quia supponit eos esse templa Spiritus sancti, sed quia communionem inter viventes et defunctos cupit conservari.

Alter locus *S. Thomæ* qui mihi objicitur, excerptus est ex eadem 3. *part. quæst. 25. art. 6.* ubi dicit Angelicus quòd Sanctorum reliquiæ venerandæ sunt, quia fuerunt templum et organa Spiritus sancti, qui in ipsis inhabitavit et operatus est: et etiam quia aliquando illa per gloriosam resurrectionem Jesu Christi configuranda sunt corpori. Ex hoc infert adversarius maledictionem in defunctorum corpora veram esse blasphemiam, ex eo quia illa jam dudum etiam templa et organa fuerunt Spiritus sancti. Sed si hæc ratio valeret pro defunctis (iteràm pariter dico) tantò magis valere deberet pro vivis, imò quàm longè fortius, viventes enim sunt actu (si in charitate vivant, prout piè præsumendum est) templa viva, et organa Spiritus sancti. Sed *S. Thomas 2. 2. quæst. 76. art. 3.* cum communi theologorum qui eum sequatur, *Cajetan. Soto, Azor. Prad. Serra, Mol. Lugo, Laym. Trullen.* et omnes dicunt quòd maledictio sive imprecatio in homines prolata, veniale non excedit, quoties maledictio non est formalis, sed tantùm materialis, nempe sine pravo affectu. Referamus integrum textum Angelici, ne mihi imponatur quòd truncum retulerim. *Maledictio est, per quam pronuntiatur malum contra aliquem (nota) vel imperando, vel optando. Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, quâ diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundum suum genus est peccatum mortale, et tantò gravius, quantò personam, cui maledicimus, magis amare et revereri tenemur. Unde dicitur (Lev. c. 20. v. 9.): Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse veniale, vel propter parvitatem mali, quod quis alteri imprecatur, vel etiam propter affectum proferentis, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione alia verba proferuntur, quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur.* Hinc in me adversarius invehendo, et verba Angelici cum emphasi mihi repetendo, *secundum genus suum est peccatum mortale*; sic me alloquens excandescit: *Intende, o non intende!* Ego tamen mihi videor hoc intellexisse, et quidem ita, ut nemo aliter quàm ego intelligo, textum *S. Thomæ* intelligere debeat, nimirum quòd hominibus maledicere tunc est peccatum mortale, cum maledictio est formalis, quæ tunc dicitur esse talis, cum

quis animo pravo optat, ut illis eveniat malum, quod imprecatur, aut eam alios inducit ad illis malum inferendum, sicut se explicat Angelicus in art. 4. exemplo iudicis, qui ministros justitiæ ad pœnam injustam exequendam in reum injustè movet. Et hoc dicit Sanctus ex se esse peccatum mortale, quia hoc *secundùm se* (ut ipse loquitur) *repugnat charitati, quâ diligimus proximum, volentes bonum ipsius*. Nam sicut charitas nobis imponit, ut proximi bonum velimus, ita vetat ne illi malum optemus, et ne alios ad illi malum inferendum inducamus. Loquendo verò S. Thomas de maledictione verbali (de qua dumtaxat nos in præsentī casu loquimur) dicit illam non excedere veniale, aut cum malum quod quis imprecatur est leve, aut deest pravus affectus, quæ materialis maledictio nuncupatur (proferendo nempe maledictionem aut joco aut sine plena deliberatione). Et hoc denique hac ratione confirmat: *Quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur*. Hoc idem docet Cajetanus suprâ cit. q. 76. art. 4. dicens: *Nota ex 4. art. quid sit propriè maledictio, scilicet dicere malum, in quantum malum, alicui ex intentione. Et ex hoc oritur quòd maledictio distinguitur in maledictionem formaliter, et materialiter; et quòd quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale; nam maledictio formaliter est ex suo genere mortale ut patet; materialiter autem si fit optativè, non est mortale; si verò fieret imperativè posset esse mortale. Et ratio diversitatis est, quia præter intentionem optativè maledicens neminem lædit; quia nec ex intentione, nec ex opere ministri obsequentis, quamvis non ex propria intentione. Dixi autem ex suo genere, quia propter imperfectionem actûs, sive ex parte objecti, ut si parvum malum optet, vel imperet; sive ex parte operantis, ut si ex ira (vel ex ludo, addit S. Th.) maledicat, quamvis effectus tendat in malum, quia non ex consensu rationis in malum tendit, deficit à perfecta ratione peccati, et per hoc non est mortale*. In sequela igitur doctrinæ S. Thomæ, Cajetanus ex una parte ait, quòd maledictio formalis, nempe *ex intentione*, est de genere suo mortalis, et sic venialis vel propter imperfectionem actûs, scilicet consensus rationis, vel propter parvitatem mali quod optatur; ex alia dicit, esse nonnisi venialem maledictionem materialem, nimirum *præter intentionem*, pronuntiatam *optativè*, id est modo optativo, sive per verba desiderium exprimentia, sumendo illud *optativè* adverbialiter ad differentiam tò *imperativè*, scilicet imperativo modo. Et idem quippe, etsi diverso modo, docet D. Thomas loco citato; ibi enim distinguit maledictionem formalem à materiali: nam primo loco loquitur de formali, nempe cum intentione volendi malum, quod pronuntiat, dum ait: *Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundùm se repugnat charitati, quâ diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundùm suum genus est peccatum mortale*. Illud igitur quod S. Doctor repugnare

intelligit charitati, et esse mortale secundum suum genus, non est simpliciter pronuntiare maledictionem, sed illud *velle, vel imperio movere ad malum alterius*. Ergo S. Thom. tantum in volendo malum quod pronuntiat, vel in movendo alios ad malum inferendum, gravitatem culpæ recognoscit. Deinde ad explicandam procedit maledictionem materialem, dicendo illam esse venialem si ex levi motu, vel ex ludo profertur, rationem tradens: *Quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur, ut supra dictum est qu. 72. art. 2. et in citato art. 2. sic prius dixerat: Verba, in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum significant aliquid; quæ quidem significatio ex interiori prodiit: et ideo in peccatis verborum maxime considerandum est ex quo affectu aliquis verba proferat*. Aliud itaque est maledicere *optativè*, ut loquitur Cajetanus: aliud maledicere *optando*, ut loquitur S. Thom.; *optativè* enim denotat maledicere per verba optativa præter intentionem; *optando* autem intelligit S. Doctor maledicere ex vera intentione, sicut perspicue deinde se explicat, dicendo: *Velle autem... secundum se repugnat charitati, etc.* Et hoc quidem est maledictio formalis, ac ideo graviter culpabilis; et tantum evadit venialis, ut subdit Angelicus, vel ob parvitatem mali quod optatur, vel ob subreptionem, sive levi motu, quo maledictio profertur.

Cæterum quæstio hæc me inter et meum contradictorem de mero nomine est; nam dato quod S. Thom. generaliter diceret quamcumque maledictionem de genere suo esse mortalem, attamen S. Doctor pro certo equidem habet, quod maledicere homini sine pravo affectu non est nisi veniale. Et non aliud quam hoc ipse probare quæro. Itaque tam D. Thomas, quam Cajetanus, et omnes alii doctores, cum S. Augustino apud eundem Angelicum 2. 2. q. 76. art. 4. Object. 1. non reputant esse blasphemiam maledicere homini, ex eo quod homo sit templum Spiritus sancti; nam si hoc tenerent, nequirent dicere maledictionem sine pravo animo esse venialem; maledicere enim Sanctis aut rebus sacris, licet absit malus animus, semper est mortale. Ex hoc evidenter inferitur, quod juxta Angelicum, et communem DD. sententiam rectè considerari potest fidelis persona præcisè ab eo quod sit templum Spiritus sancti. Et deducitur præterea (adversus id quod etiam innuit meus adversarius) quod sicuti non est culpa gravis contra charitatem, et pietatem, maledicere corpori fidelis viventis, si abest pravus affectus, ita non est gravis contra charitatem, et pietatem, sine pravo animo corpori fidelis defuncti maledicere; quandoquidem juxta ipsum sanctum Thomam, charitas, quæ mortui qui in gratia decesserunt prosequendi sunt, non est aliud quam extensio charitatis, quam vivis præstare debemus: *Charitas (ait Sanctus) quæ est vinculum Ecclesiæ membra uniens, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos qui in charitate decedunt.*

Sed adversarius meus dicit, quòd maximum est discrimen inter vivorum et defunctorum maledictionem, quia in vivo regnat fomes, ac proinde ipse in peccandi periculo versatur, à quo qui decessit in gratia immunis est; unde fit (ait) quòd maledictio in vivos potest esse veniale; cum enim sit peccatum contra charitatem, remoto pravo affectu, potest esse non grave; sed maledictio in defunctos, cum sit peccatum contra religionem, etiam remoto pravo affectu semper est grave peccatum, ratione injuriæ, quæ religioni irrogatur, cum corpori sacro maledicitur. Sed ut respondeam, iterum principium ejus perquiramus, unde ille fidelium defunctorum corpora sacra esse autumat. Ipse dicit juxta S. Thomæ doctrinam mortuis maledicere esse grave, quia eorum corpora fuerunt organa Spiritus sancti, et quia communionem sacramentalem receperunt. Respondeo igitur: Quoad illud quòd defuncti corpus propter communionem, et quia templum fuit Spiritus sancti, pro sacro habendum sit, jam superius dixi quòd hæc ratio probat tam defuncti quàm vivi corpora pro sacris habenda esse, quia etiam vivus est templum Spiritus sancti: *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* 1. Cor. 6. 49. Sed in vivo (replicabit) quòd fomes adest qui hominem redigit sub potestatem peccandi. Respondeo: Ergo corpus Adæ ante peccatum erat sacrum? Præterea, potentia ad peccandum non efficit, ut mutetur species sanctitatis corporis. Item nec fomes, nec periculum peccandi efficiunt, ut *hic et nunc* vivens non sit templum Spiritus sancti. Tanto magis quòd fomes iste nullum reatum aut maculam in animam inducit; nam gratia Redemptoris in baptizatis omnes peccati maculas extergit, et cumulatissimè omnia ejus damna reparat: *Copiosa apud eum redemptio.* Psalm. 129. v. 7. *Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.* Rom. c. 5. v. 20. *Ego veni, ut vitam habeant, et abundantius habeant.* Joan. c. 40. v. 40. Unde definit Tridentin. (sess. 5. in decr. de pecc. original. can. 5.) per baptismum animas immaculatas reddi, et fomitem nihil nocere, imò prodesse ad majorem mercedem recipiendam non consentienti: *In renatis nihil enim odit Deus... innocentes, immaculati, puri, ac Deo dilecti effecti sunt, etc. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur et sentit: quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus non valet, quinimo, qui legitime certaverit, coronabitur.* Ita ratio, quòd sunt Spiritus sancti organa, non efficit, ut corpus fidelis vivi vel defuncti sacrum habeatur; aliàs vivis etiam sine pravo animo maledicere, semper esset peccatum grave; et oppositum certum est, ut ipse adversarius admittit. Unde ad aliam rationem (si fortè adversarius eam reperiat) confugere opus est, ut probet defunctorum corpora sacra esse. Nec valet dicere quòd maledicendo vivo potest præscindi, eum non considerando ut templum Spiritus sancti, sed mentem ad alia motiva peculiariora applicando, v. g.

ad injurias quibus ab eo affectus est. Et ego subsumo : et cur hæc præcisio effici non potest etiam respectu defunctorum, iis maledicendo ratione habita alicujus molestiæ quâ ab eo affectus sit, sed sine pravo animo ? Præterquam quòd (ut scripsimus in prima epistola) plerumque hæc maledictiones potius in vivorum contumeliam, quàm in defunctorum effutuntur. Sed (dicit) hoc neutiquam effici potest, quia defunctorum corpora sunt sacra ; sed hic redit quæstio, quia hoc est quod controversitur : nos enim dicimus nullum defunctorum corpus pro sacro habendum esse, nisi cum Ecclesia sanctum illud esse declarat, atque præcipit illud uti sacrum venerandum esse, elevando venerationem ab ordine humano ad supernaturalem et divinum, ut mox cum S. Thom. auctoritate videbimus.

Sed replicabit auctor, quòd juxta eundem S. Thomam, art. cit. ad 2. reliquiæ Sanctorum veneratione dignæ sunt, quia hujusmodi corporum animæ Deo actu fruuntur ; et quòd propterea defunctorum corpora (ait) licet cultu dulciæ venerari nequeant, non possunt tamen sperni, cum sint sacra ; piè enim credendum est eorum animas salvas esse. Igitur, respondeo, defunctorum corpora cum sint sacra, eis sacer cultus exhibendus est. Sed vellem scire quanam sacræ cultum eis exhibendus sit. Adversarius fatetur non deberi cultum dulciæ ; sed ego nullam aliam reperio qui ab Ecclesia aut à DD. assignetur, nec capere possum quòd alia cultus sacri species assignari possit, præter latræ, hyperdulciæ, et dulciæ. Sed (insurgit) ad quem cultum reducitur altarium, vestium, et vasorum veneratio ? Respondeo, quòd reducitur ad cultum latræ, nam hæc res per se nullum cultum merentur ; dum, cum execrantur, non amplius sacro cultu venerantur, sed relative sive *reductivè* ; unde eorum cultus reducitur ad cultum latræ ratione sacrificii ad quod ordiantur. Ideoque quòd cum defunctorum corpora cultu latræ, vel alio sacro venerari non possint, inter sacra numerari non debent. P. Suar. (opuscul. defensor. fid. cath. adv. Ang. Sect. errores lib. 2. cap. 5. n. 44. circa fin.) loquendo de veneratione debita Sanctorum, et cæterorum defunctorum reliquiis, dicit : *Imo insuper addo, hanc ipsam consuetudinem (nempe venerandi uti sacras reliquias Sanctorum) ostendere, longè altiori modo Ecclesiam de Sanctorum reliquiis sentire, quàm vulgarium hominum mortua corpora soleant reputari.* Occurrit mihi quòd etiam S. Gregorius Nyssenus, loquendo de corporibus Sanctorum, et cæterorum fidelium vulgari morte defunctorum, dicit nullam paritatem esse inter honorem qui illis exhibendus est, et illum, qui aliis ; nam subjungit quòd corpora aliorum defunctorum omnes horreant, et ab illis fugiant ; sed ad corpora Sanctorum quia sacra sunt, quilibet se appropinquare optat, et tactu se credit sanctificari. Afferamus ejus verba, quæ de corpore Sancti Theodori affert (in Orat. S. Theod.): *Corpus S. Theodori ad alia corpora qua com-*

muni et vulgari morte dissoluta sunt, nec comparandum quidem est.... nam ceteræ quidem reliquias abominabiles plerisque sunt; ac nemo lubenter sepulcrum præterit, aut si ex inopinato opertum offendit prætercurrit. At si venerit in aliquem locum similem huic, ubi hodie noster conventus habetur, ubi memoria justî, sanctæque reliquias sunt, primum quidem earum rerum quas videt magnificentia oblectatur... cupit deinceps ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionem contrectationem ejus esse credens. Hinc notandum quàm alia sit veneratio quam Ecclesia, et fideles Sanctorum corporibus exhibent, et alia quâ aliorum defunctorum corpora honorantur.

Quoad venerationem autem debitam corporibus, quorum animæ Deo fruuntur, respondemus quod ratio *S. Thomæ* non potest valere, nisi pro solis Sanctis ab Ecclesia declaratis, de quibus tantum Angelicus loquitur; sanctus enim *Thomas* ex ratione quod animæ Sanctorum Deo fruuntur, procedit ad demonstrandum quod eorum corpora veneranda sint. Ad percipiendum igitur quid sanctus Doctor sentiat, et quæ sit rei veritas, distinguendæ sunt duæ species cognitionis, quâ nos scimus, et credimus animas alicujus Deo frui, humana una, superhumana, et divina altera ex Ecclesiæ declaratione. Nunc certum est venerationem illam corporibus Sanctorum, de quibus loquitur sanctus *Thomas*, debitam non posse applicari, nisi ad illa corpora, quorum animas beatas esse scimus cognitione revelata nobis per Ecclesiam, quæ elevat honorem qui eis debetur ex ordine humano ad superhumanum.

Hinc fit non sufficere nobis pro sacro habere aliquem defunctum, etiam morali certitudine, ut debeat aut possit ejus corpus sacro cultu venerari, sed requiritur, ut Ecclesia authenticè nos certos faciat certitudine ipsi divino lumine communicata, animam illius defuncti jam cum Deo in caelis regnare. Audiamus verba *S. Thomæ Quodlibet. 9. artic. 46.* Ibi ad objectionem quam præmittit, quod non possint venerari Sancti, quia de ipsorum beatitudine moralis certitudo haberi non potest, Sanctus (ad primum) ita respondit: *Dicendum quod Pontifex cujus est Sanctos canonizare, potest certificari de statu alicujus per inquisitionem vitæ et attestationem miraculorum; et præcipuè (nota) per instinctum Spiritus sancti, qui omnia scrutatur profunda Dei.* Itaque propter quamcumque moralem certitudinem sed humanam, et naturalem, nos non debemus, nec possumus pro sacris habere fidelium defunctorum corpora, nec eis exhibere cultum sacrum, nisi post eorum canonizationem; tunc enim Ecclesia ex illa notitia supernaturali, quam ex Spiritus sancti instinctu habet, sicut dicit Angelicus, transfert venerationem erga illud corpus ab ordine humano ad ordinem superhumanum et divinum. Idem apparet expressum in decretis *Urbani VIII.* spectantibus ad cultum servorum Dei, non adhuc

canonizatorum, aut beatificatorum (*vide apud Benedictum XIV. De canonizat. SS. libro 2. cap. XI.*); in quibus præcipuè statutum fuit, ut in scribendis vitis, aut gestis talium Dei servorum sequens protestatio auctoris præmitteretur: *Profiteor me haud alio sensu, quidquid in hoc libro refero, accipere, aut accipi ab ullo velle, quam quo ea solent quæ humana dumtaxat auctoritate, non autem divina catholice Romanæ Ecclesiæ, aut sanctæ Sedis apostolicæ nituntur*; notentur hæc verba, *Quæ humana auctoritate, non divina Ecclesiæ, etc.* Itaque servorum Dei gesta aliam non habent fidem, et venerationem, quàm humanam; sed cum eos Ecclesia Sanctos declarat, tunc veneratio ex humana ad divinam extollitur, propter Ecclesiæ divinam auctoritatem. Hinc est quòd, ut alicui defuncto cultus aliquis præstetur sacer, qui superhumanus est, necesse est, ut principium aliquod, et cognitio superhumana habeatur de sanctitate objecti, media illustratione divina nobis per Ecclesiam communicata. Et propterea cum Sancti jam ab Ecclesia declarati sunt, sacra evadunt non tantùm eorum ossa, sed etiam vestes, litteræ, et cætera quibus ii usi sunt, et irreverentia gravis, et sacrilegium esset iis præcisa necessitate ad profana uti. Quod quidem contra de rebus mortuorum non adhuc canonizatorum, licèt qualemcumque de eorum cœlesti beatitudine haberemus notitiam, id efficere velitum non est.

Quamquam concedimus quòd cum veneratione possumus reliquias alicujus defuncti cum sanctitatis opinione apud nos habere, eum invocare, effigiem depingendam curare, et alia id genus efficere, quia hæc cultus sacri rationem non habent, sed sunt dumtaxat religionis actus (non autem civiles) qui, ut dicit *P. Joann. à S. Thoma*, auctoritatem cujus mihi adversarius objicit, et ut etiam docet *Bellarminus (Contr. 4. lib. 1. c. 10. n. 4. et 7. et Benedict. XIV. De canon. SS. lib. 2. c. 2. et n. 4. 7.)* adhiberi possunt æquè erga defunctos ac erga vivos. Imo ex hoc infert *Bellarminus* licitos esse eos actus erga defunctos adhibere, qui vivis licitè præstari possunt: *Si licet (sic ille concludit) honorare viventes, quos credimus sanctos, cur non mortuos?* Et cum nonnulli hanc *Bellarmini* doctrinam carpsissent, nempe quòd venerari concedebat Sanctos non canonizatos, sic eam vindicavit dicendo, quòd ipse alium non concedebat non canonizatis cultum, nisi illum qui vivis exhiberi solebat. Apud *Benedict. loc. cit. c. 9. n. 1.* Dixi *actus religionis*, quia alius est actus religionis, alius est cultus sacer: deosculari manus servo Dei, se ejus precibus commendare, pedes ei lavare, et cætera, hi sunt quidem religionis actus, quia è religione manant; non sunt autem cultus sacri, cum erga res sacras non exercentur. Et ita pariter mortuos in loco sacro sepelire, thure suffire, pedes deosculari, reliquias eorum venerari, sunt quidem cæremoniæ sacræ ac religionis actus, non sunt autem cultus sacer.

Profectò cæremoniæ sacræ dicuntur, et verè sunt, quia illæ seipsas respiciunt, quæ sacræ sunt prout ab Ecclesia præceptæ; sed cultus sacer dici nequeunt; quia cultus objectum erga quod adhibentur respicit; ideoque numquam dici potest cultus sacer cùm objectum sacrum esse non constat. Præterea sunt utique actus religionis: et hic fateor quòd in mea prima responsione (nescio quomodo) error excidit, nam cùm dicere deberem thurificationes, et benedictiones, et alias cæremonias, quas erga defunctos adhibere solemus, non esse cultum sacrum, dixi non esse actus religionis. Affirmo quidem, nec dubito quin actus religionis sint; sed non proinde sunt cultus sacri, et per consequens non est quòd propter præfatos actus, qui adhibentur erga defunctos, corpora eorum tamquam sacra habenda sint, atque ideo possint ea cultu sacro venerari. Propterea *Alexander III. cap. 4. de reliq. et SS. venerat.* absolutè prohibuit venerari pro Sancto aliquem, nisi Ecclesiæ auctoritas accedat: *Cùm etiamsi per eum miracula fierent, non liceret vobis ipsum pro Sancto absque auctoritate Ecclesiæ Romanæ venerari.* Et quamvis olim pro Sanctis sine Ecclesiæ declaratione, sed sola populorum consuetudine aliqui venerabantur; nihilominus respondet *Bellarm. loc. cit. (cap. 8. in fin.)* quòd hoc ex tacita Papæ approbatione licebat: *Sicut consuetudines aliæ vim habent legis ex tacito consensu principis, ita Sancti alicujus cultus, ex consuetudine introductus, vim habet ex approbatione tacita, vel expressa Pontificis.*

Repono igitur: Ergo non dubito quin ritus, quos adhibet Ecclesia erga defunctos, sint cæremoniæ sacræ, et religionis actus, non autem cultus sacer; prout reverà Rituale Romanum, loquendo de exequiis, ritus qui adhibentur in sepelitione mortuorum, non jam vocat cultum sacrum, sed tantùm *mysteria religionis, et signa christianæ pietatis*, sic dicens: *Sacras cæremonias ac ritus, quibus Mater Ecclesia in filiorum suorum exequiis uti solet, tamquam vera religionis mysteria, christianæque pietatis signa, et fidelium mortuorum saluberrima suffragia, parochi summo studio servare debent.* Addo duas alias animadversiones ex quibus hoc fit clarius. Primò, si talis cultus esset sacer, etiam esset cultus publicus, siquidem ille à publico ministro Ecclesiæ exhibetur; et hoc certum est quod fieri non potest, dum ipsa Ecclesia prohibet, ne cultus publicus cuivis ab eo pro sancto aut beato non declarato exhibeatur. Præterea, dicit *S. Franciscus Salesius*, quòd cultus sacer defunctis non præstetur nisi in protestationem eorum virtutis excellentis; et cognitio hujus excellentiæ certa esse debet. Quomodo autem dici poterit quòd ritus qui erga defunctos exercentur sint cultus sacer, cùm de defunctis (communiter loquendo) non habetur hæc eorum excellentis virtutis cognitio? Imo pro comperto habetur, quòd inter fideles defunctos non pauci sint, qui æterno igne cremantur,

et interim hi ritus indifferenter erga omnes practicantur. Igitur dicendum est Ecclesiam tales ritus pro sacra cultu non habere.

Argumentum quoddam prævenio, quod mihi objici posset : Si ergo evadeditur quòd mortuos venerari sit actus religionis, eis maledicere proculdubio erit religioni actus oppositus. Respondetur priùs per instantiam ; si hoc argumentum valeret pro defunctis, valeret etiam pro vivis ; nam venerari servos Dei viventes actibus superius descriptis, ut ostendimus, etiam est actus religionis sive cultus religiosus : unde maledicere huic tali servo Dei, etiam præciso animo pravo, esset pariter grave sacrilegium ; sed nemo hoc dicit. Sed responsio directa affertur. Distinguendum atque videndum est ex quo motivo talis actus religionis proveniat ; si provenit ex motivo ipsius objecti, quia objectum sacrum est, contumelia in illud tunc est peccatum religioni adversans, et est sacrilegium ; sed si actus honoris procedit à pietate religiosa fidelis, tunc utique erit actus religiosus, quia à motivo religionis procedit ; sed maledictio in objectum non erit actus contra religionem, quia non est actus, qui ad objectum sacrum refertur.

Adversarius in dissertatione admiratur, et imprudentes (ne dicam temerarios) sincera fronte appellat eos, qui in confessionario, aut in suggestu dicunt non esse ex se grave mortuis maledicere. Sed ego, et alii mecum admiramur eos qui sibi scrupulum non faciunt absolute prædicare hanc maledictionem esse peccatum mortale atque blasphemiam. Ad hoc ut dicatur quòd actio aliqua non sit peccatum grave, sufficit, ut vera probabilitas habeatur, quòd tale non sit, quemadmodum omnes fatentur : intelligo illam quæ fundamento non tenui innitur, talem esse, et tutò (juxta sententiam commanem, seposita quæstione de probabiliori, et minus probabili) possit teneri, et doceri. Et parvi aut nihili faciunt ad nostram rem duæ illæ doctrinæ, quas mihi adversarius opponit, *S. Augustini unam : Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quòd certis incertis præponeret, lib. 4. de bapt. cap. 3. et cap. 5. Si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum ?* nam ibi S. Doctor loquitur de eo qui operatur in dubio circa res ad salutis æternæ necessitatem spectantes, in quâ re quilibet tenetur certum sequi. Præterquam quòd ibi Sanctus sermonem habet de quodam Donatista, qui cum certus esset in catholica Ecclesia ritò, et rectè baptismum conferri, contra dubius erat an rectè in sua secta eum reciperet ; integrum textum exhibebat : *Si dubium haberet non illie rectè accipi quod in Ecclesia catholica rectè accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quòd certis incertis præponeret.* Et deinde : *Accipere itaque in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum ?* Quis dubitat quia iste Donatista

certè peccaret? Sed non dicebat sanctus Augustinus, quòd qui ex vera et solida probabilitate operatur, cum dubiam non versatur circa ea quæ ad salutis necessitatem pertinent, prout est baptismus, et cum actio non est certè illicita; lex enim dubia non imponit certam obligationem, juxta id quod docet Angelicus *Quodl. 44. de verit. art. 3. Nullus ligatur per præceptum aliquod nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Et idem probatur ex *cap. Cum in jure 24. de offi. et pot. judicis deleg. Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogaris quod mandatur.* Idem in *can. Sicut quedam, dist. 44. ubi S. Leo* hæc scribit: *In his quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id novimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum inveniat adversum.* Hoc locum habet in quantum asseri potest, quòd aliqua actio non sit graviter illicita. Sed ut affirmetur absolutè, aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis nec etiam probabilior; nam probabilior non excludit rationabilem timorem errandi; unde non efficit quòd lex non remaneat dubia, et quòd opinio opposita non possit esse vera, si verè probabilis est, quapropter cum agatur de sacramentis, non est licitum sequi probabiliorem, cum opposita est probabilis, licet minus probabilis. Ad hoc igitur ut actio aliqua sit graviter illicita, requiritur certitudo, prout docent omnes cum S. Raymundo, qui (*lib. 3. de penit. §. 24.*) scripsit: *Non sis nimis pronus judicare mortalia peccata, ubi non constat per certam Scripturam.* Itaque Sanctus monet ne judicetur aliqua actio esse peccatum mortale, ubi non constat tale esse; et, cum dicat Sanctus *ubi non constat*, semper reprobare intelligit tamquam excessum, asserere aliquod esse peccatum grave, quoties de illius gravitate non constat. S. Antoninus pariter dixit (*P. 2. tit. 1. cap. 41. §. 28.*) quòd sine periculo peccandi determinari non possit, aliquam actionem esse peccatum grave, nisi aperta Scriptura, aut Ecclesiæ determinatio, aut ratio evidens non habeatur: *Quæstio in quo agitur (sunt verba Sancti) de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ aut canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissimè determinatur. Quia (ut subjungit) qui determinat sine aliquo ex prædictis momentis, edificat ad gehennam,* conjicit animas in periculum damnationis. Hinc sapientissimè *Benedict. XIV.* in suo opere *de Synodo*, in plerisque capitibus nihil aliud Episcopus monet, quam ne unquam peccati gravis eas damnant opiniones, quæ uti probabiles DD. utriusque partis defendunt.

Adversarius meus cæteroquin usque eò progressus est, ut conclusionem theologicam suam opinionem appetit. Ego solo me ingerere ad decidendum, utrum ejus opinio pondere, et quo pendere probabilitatis falciatur; sed nescio an *conclusio theologica* dici possit, cum nullus Scripturæ textus pro illa habeatur, nec Ecclesiæ definitio existet, nec

ratio evidens, nec DD. communis auctoritas, imo nec unius, qui juxta ejus opinionem scripserit, reperiatur. Adducit ille textum S. *Isidori Pelusiot. (lib. 5. epistolarum, epist. 494.)*: *Vivi incessunt etiam mortuos; et hostes fœdus ineunt! Cur igitur, et naturæ leges, et inimicitiarum superas terminos, vitâ functo maledicens? Videris enim in cinerem ac favillam linguam acuere; sed primò violas sanctimoniam, cui omnes mortales studeant oportet. Deinde habet immortalem animam, cujus vindex est oculus Dei pervigil.* Sed in libro, qui apud me est, typis edito Romæ an. 1620, reperio non ita, sed aliis verbis textum præfatum esse conceptum; sic enim ibi legitur: *Vivi solent calumniis incessi, cum jam defunctis etiam hostes conciliantur, et fœdus ineunt. Cur igitur ipse, et naturæ et inimicitiarum terminos transgredieris, dum vitâ jam functum calumniaris et laccessis? nam putas quidem te solùm adversus cinerem et pulverem linguam stringere; sed heus! primùm ipsum sacrosanctum sepulchræ jus violas, quod tamen nemo non ambit, et habere studet: deinde habet is animam immortalem, cujus oculus ille pervigil, et semper excubans vindex est.* Judicent nunc alii, si hæc auctoritas quid momenti opinioni conferat adversarii mei, qui defunctorum fidelium corpora omnia tamquam sacra veneranda esse contendit. S. *Isidorus* sacrum appellat jus sepulcri, non autem corpus defuncti. Sed præterea adversarius sibi assentatur omnia sibi favere, Scripturas, Ecclesiæ definitiones, DD. communem auctoritatem, et evidentes rationes. Scripturæ sunt: *Neque maledici regnum Dei possidebunt, 1. Cor. c. 6. v. 10. (Maledici explicat Calmet, qui convicium in faciem proferunt, vel de absente obtrectant).* Ecclesiæ definitionem dicit esse disciplinam quâ ipsa utatur in sepeliendis fidelibus. Pro se etiam habet communem DD. auctoritatem, dicendo quòd moralistæ ideo de hac sententia non disseruerunt, quia juxta eorum regulas apud ipsos pro certa habita est. Tandem habet pro se rationes evidentes, quæ illæ uliquè sunt, quas ipse in sua dissertatione exposuit. An hæc suadeant, nolo meo judicio quæstionem decidere, sed sapientes omnem controversiam exhauriant.

Cæterùm loquendo de mea sententia, ut superioribus paginis retuli, præter tres auctores ibi citatos, qui de hac re scripserunt, curavi rem hanc à multis examinandam, et præsertim ab omnibus congregationibus missionariorum civitatis Neapolis, in quibus, quia missionariorum theologiam moralem præcipuè omnes profitentur, et ibi (ut omnibus compertum est) selectiores cleri Neapolitani coadunantur viri. Hic adversarius meus Socratis quemdam textum in medio asserens inauit, quod non omnes eâ sunt solertiâ præditi, ut sint magistri idonei ad similes enucleandas quæstiones. Concedo quòd non omnes sunt magistri; sed cum mihi præfatæ congregationes totius corporis omnia

responsum dedissent, supponendum est resolutiones non à minus sapientibus, sed à sapientioribus datas fuisse. Præfata quæstio, ut jam prius scripsi, fuit etiam Romæ ex mandato *Benedicti XIV.* discussa, et juxta mentem ipsius Pontificis (quam cæteroquin numquam animo intendi hanc fuisse definitionem ex cathedra) quæstio resoluta fuit, quòd peccati mortalis reatu careret. Sed ille scribit, quòd non tenetur fidem præstare nec huic enormi adhibito, nec resolutioni Romæ datæ. Nec eo unquam meus appolit animas, ut cogeream eam ad id credendum: nec id ego scripsi; quia vehementia mihi adsunt momenta, ne in dubium id revocem; dum mihi testatus est tanquam testis ex propria scientia, et de visa (ille enim propriis oculis aspexit Pontificis schedulam) quidam sacerdos, religiosus, doctus, et in hac controversia minimè affectus; proptereaque existimavi alios qui ad utramque sententiæ partem indifferentes sunt, prudenter et non abs ratione id credere etiam posse. Cæteroquin quantum ad me, tantò certius hæc mihi visum est, ut non dubitaverim hoc idem in eodem Opere morali à me congesto, quod eidem Pontifici dedicavi, et presentandum curavi, scribere, et rem uti mihi ille testatus fuit, exponere. Quod reliquum est, si meus adversarius bono fine ductus id scripsit, ego etiam pro certo habeo me non inductum fuisse ad id scribendum aliqua animi adhæsiōne, aut contendendi lubentia (esset quidem optimum, ut postquam ex sæculi lequeis me expedissem, ut in æternæ salutis toto animam meam collocarem, id aggredi contenderem, quòd ad damnationem eam conduceret, et cur? ut inanem gloriam, meliùs dicam, ut perpetuum dedecus in defendenda opinione falsa aucuparer!) sed sine recto, et bono, ut ex tot peccatis liberarem tam multos, qui habitum contraxerunt ad mortuis maledicendum, et qui non obstante quòd credant (erroneè, meo judicio) esse peccatum grave prout eis assertum erat, prosequerentur nihilominus ad eas maledictiones effutiendas. Quòd autem meus adversarius voluerit me appellare *obstinatum, et falso zelo impulsum* hoc omissum facio, sciens quoniam *qui judicat me, Dominus est.* 1. Corinth. c. 4. v. 4.

Ad hæc subjungo epistolam responsivam ad me rescriptam à reverendiss. Abbate D. Bartholomæo de Marco Basiliano, (cui hanc epistolam meam perpendendam misi) virò quidem maximi pro ejus doctrina habito, tum apud ipsius religionem, quæ præstantissimis muneribus eum decoravit, tum etiam quoquoersum Neapoli, et Romæ, etc. Magistro in sacra theologia, quam ipse per plures annos cum omnium plausu docuit, et 30 aut 40 annos in excipiendis confessionibus exercitavit. Ego animi pendebam, utrum sic referre deberem nec ne sequentem illius epistolam; sed mihi consilium datum est, ut duobus ex motivis id efficerem: 1. ut omnibus notum fiat me, ut cautius agerem, et ne proprii sensus adhæsiōne de-

ciperer, prout jam me deceptum autumat meus adversarius, semper solitum fuisse aliorum Doctorum consilium exposcere: 2. ut patefaciam quam tum de mea, tum de opposita sententia, cæteri præstantes viri existimationem habeant. Epistola est sequens:

Reverendiss. Padre, Sig. e Padr. Col.

Da molto tempo fa ebbi la consolazione di leggere la sua erudita dissertazione sopra l'imprecazione de' morti, sostenendo che non sia colpa grave il maledirli, siccome tal'è il sentimento mio, è delle persone più sagge, colle quali su di ciò ne ho tenuto spesso discorso. Ora per sua bontà mi manda la Risposta fatta ad un suo contraddittore, nella quale ho ammirata la sua dottrina, è aggiungendo ragioni l'ha resa quasi dimostrativa, nè saprei con qual fondamento il suo contraddittore difenda, che sia colpa grave, sembrandomi i motivi addotti da lui di niun momento, conforme li lessi in un libretto mandato dal medesimo alle stampe, e che V. S. Reverendiss. gli ha sodamente confutati, e presentemente li confuta. Certamente io non comprendo come possa esser peccato mortale il maledire i morti. Lodo poi la sua moderatezza in chiamar probabile questa sentenza, che dice non esser colpa grave la bestemmia de' morti: dovea più tosto chiamarla moralmente certa, e per conseguenza l'opposta, che si difende dal suo contraddittore, moralmente falsa, e di debole, e tenue probabilità.

Io dunque non ho avuto nè che togliere, nè che aggiungere, nè che mutare della sua dotta scrittura; e prego il Signore, che illumini la mente del suo contraddittore, e di alcuni pochi compagni, che fan pompa di trovar la colpa in ogni piccola azione. V. S. Reverendissima intanto non si arretri di mandar alla luce l'accennata Apologetica Risposta, che ne sarà applaudita, come ne fu in tutte l'altresue opere. Mi raccomando alle sue orazioni, e facendole riverenza con ogni rispetto le bacio le mani (1).

Di V. S. Reverendissima.

Mater Domini 14. Giugno 1758.

Umiliss. Servitore obligat. e divotiss.

Bartolomeo di Marco Abate.

Subjungo hæc pauca. Præfatus Abbas reverendissimus, ut scribit,

(1) *Id est: Reverendissime Pater, Domine et Pater colendissime!*

Multo abhinc tempore gratè mihi contigit, ut legerem eruditam dissertationem tuam de maledictione mortuorum, quâ contendis, non esse culpam gravem eis maledicere, quemadmodum et mea et virorum sapientissimorum, quibuscum hac de re sæpè disputavi, fert sententia. In præsentiarum verò, quæ tua est humanitas, mihi mittis responsonem datam cuidam adversario tuo, in qua doctrinam miratus sum tuam, quamque adjectis

videtur supponere à me opinionem meam dumtaxat uti probabilem haberi. Hoc à me dictum non est ; dixi tantum quod ad hoc ut affirmari possit culpa gravi actionem aliquam carere , sufficiens est quod probabile sit non esse gravem. Cæterum nolui iudicium ferre, utrum mea sententia sit nec ne moraliter certa, cum hoc sapientum iudicio committam ; sed cæteroquin ego illam plusquam probabilem esse duxi, et duco.

Nuper alia prodiit epistola adversarii , cui respondere opus esse minime censemus : sufficiunt quæ jam respondimus. Si autem fortè putat adversarius , in controversiis eos remanere victores , qui ultimo loco scribunt, hujusmodi victoriam valde libenter ei concedimus

CAPUT II.

DUBIUM I.

Quid sit juramentum ?

133 *Quid sit juramentum ?*

134 *Quæ sint vera juramenta ?*

135 *An dicere : Per conscientiam meam, vel, animæ meæ ?*

136 *An dicere : Juro ità esse ?*

137 *An dicere : Tam verum est, quàm sol lucet, vel, verum sicut Evangelium ?*

138 *An jurare per creaturas ?*

133. — **R**ESP. Juramentum est invocatio tacita vel expressa
 • Numinis divini , tamquam primæ, et infallibilis Veritatis, in testem
 • alienj rei. Hæc autem invocatio in eo consistit, quod jurans,
 • quantum in se est, cupiat ac velit , Deum id, quod jurat, testari et
 • manifestare (si et quando nimirum illi placuerit, sive in hac vita,
 • sive in altera), tamquam quod ab ipso Deo sit cognitum, et verum.

rationibus quasi demonstratam effecisti. Nec sciam, quo nixus fundamento adversarius tuus propugnet, esse culpam gravem, cum rationes ab ipso allatæ (ut eas legi in libello ab eo evulgato) nullius sint ponderis, quasque tu, reverendissime Domine, solidè refutasti atque etiamnum refellis. Capere utique non valeo, quomodo possit esse peccatum mortale, mortuis maledicere. Laudo etiam moderationem quæ usus es, sententiam, quæ affirmatur maledictionem mortuorum non esse gravem culpam, tantum probabilem nominans, cum potius eam moraliter certam dicere debuisses, adeoque oppositam, quam tenet adversarius, moraliter falsam atque debilis tenuisque probabilitatis. Nihil itaque mihi occurrit, quod ab erudita tua dissertatione vel detraherem vel ei adjicerem aut in ea immutarem. Deum deprecor ut mentem adversarii, paucorumque patronorum qui in actione quaque minima culpam videre gloriantur, illustrare dignetur. Tu interim, reverendissime, ne abstineas dictam responsionem apologeticam in lucem edere. Non deërit ei, ut omnibus aliis operibus tuis, publica approbatio. Orationibus tuis me commendans et omni reverentia manus tuas deosculans signor,

Mater Domini 14 Junii 1758.

Reverendissime Domine, servus tuus humillimus,
 atque devinctus devotissimusque, Bartholomæus
 di Marco Abbas.

- Ita communiter DD. S. Thom. 2. 2. qu. 89. art. 4. Bon. d. 6. q. 4.
- part. 4. Sanch. 3. mor. c. 4. Laym. l. 4. tract. 3. c. 4.

Unde resolves :

434. — « 4. Quoad forum internum jurat, quisquis interiùs intentionem habet sive formalem, sive virtualem, et invocat Deum in testem, sive his, sive illis verbis, ac signis, sive etiam nullis usus sit : ita ut, si quis utatur verbis nullo modo importantibus juramentum, et is tamen ea putet esse juramenta, verè juret : et è contrà; *Suar. l. 4. c. 4. Sanch. l. 3. c. 4. Laym. l. 4. t. 3. c. 4.* Quoad forum autem externum, quænam formulæ jurandi rationem habeant, ac proinde quæ verba licitè usurpari in conversatione possint, patet ex sequentibus.
- 2. Quando dubium est de jurantis intentione, judicari solet secundùm communem acceptionem verborum, quibus est usus.
  - 3. Veram rationem juramenti habent hæ formulæ : *Testor Deum,* vel, *invoco Deum testem. Item, Auf meinem Eid, — bei meinem Eid,* (juro, juramentum facio, addo meum juramentum) nisi aliud de usurpantis intentione constet, quia multi ita loquuntur, v. g. *ich schwære dir einen Eid, — bei meinem Eid,* hoc, vel illud faciam : quorum tamen mens non est seriò id jurare, sed tantùm iracundè, et graviùs affirmare. *Laym. l. c. c. 2.*
  - 4. Fides à sacerdotibus loco juramenti exigì solita per eorum consecrationem utl et formula illa principum, *Bei unserer fürstlichen Ehre, oder Treue,* (meam, qui princeps sum, fidelitatem et honorem obstringo vel obtestor) etsi non sint juramentum, tamen in foro feri accipiuntur loco juratæ promissionis : utl et si à personis illustribus, vel nobilibus dicatur, *Bei meiner adeligen Ehre, Treue und Glauben* (meum, qui sum nobilis, honorem et fidelitatem ac fidem obtestor) *Vide Laym. loc. cit. c. 2.*
  - 5. Formulæ hæ : *Deus novit, Deus testabitur suo tempore, coram Deo loquor, Deus novit omnia, Deus videt meam conscientiam,* consentur tantùm narrative proferri, non invocative (atque aded non sunt juramenta), nisi aliud constet, aut circumstantiis probetur. *Laym. loc. cit. n. 4. Bonacina qu. 4. p. 2. ex Suarez, Lessius, Sanchez, etc.*

Pariter dicere : *Vivit Deus, Deus est veritas,* non est juramentum, si enuntiative proferatur, ut *Cajet. Led. etc. apud Salm. tract. 47. c. 2. punct. 3. num. 25.* At *Salmantic. cum Azor. Fagund. Set. Trull.* dicunt, talia verba ex usu communi accipi ut preleta invocative, et ut vera juramenta.

- 6. Non sunt juramenta, quæ dicuntur per modum sponsonis verb. gr. *expono caput meum, amputentur mihi aures, ni ita sit,* etc.
- *Vide Sanch. l. c. n. 42. » (Vide n. 443.)*

• 7. Non verè jurat, qui ut juramentum coactus vitet, dicit, se jurare per omne id, per quod potest : quia, cùm res nulla sit, per quam absque necessitate jurare licitè possit, censetur per nihil jurare intendisse.

• 8. Non sunt juramenta (quod confessarii et catechistæ moneant, ne ex erronea conscientia peccetur), verè, certè, in veritate, fide boni viri, per fidem meam, fide boni Christiani, vel sacerdotis, vel regis. » (Ita Salm. tract. 17. c. 2. punct. 3. n. 23. cum Soto, Suarez, Sanchez, Less. Villal.)

135. — « Nec per conscientiam meam, super conscientiam meam, etc. ut habet Less. c. 42. d. 1. Bonac. loc. cit., quia tantùm significant illum loqui ex dictamine conscientiæ, et notitia veritatis ; nec in testem adducitur Deus. Esset tamen juramentum dicere, per fidem catholicam, per sanctum Evangelium, quia tunc censetur in testem adduci illius Fidei et Evangelii auctor : Vide Laym. loc. cit. »

Dicere igitur : Per conscientiam meam, super meam conscientiam, in conscientia, non est juramentum, ut docent Less. l. 2. c. 42. dub. 2. n. 4. Elbel de 2. præcept. n. 47. ac Salm. ibid. n. 28. cum Led. et Villal, quia nullus in testem adducitur, et sensus est : Quod dico, est quod mihi dictat conscientia mea. Idem videtur tenendum, cum auctore ut sup. (Instruz. etc.) si dicas : Per conscientiam animæ meæ ; nam conscientia principaliter ibi, non anima, nominatur et intenditur. Secus, si dicas : Per animam meam : probabilius hoc esse verum juramentum dicunt Salm. ibid. cum Suar. Fag. et Sanch. Elbel dict. n. 47. Renzi de jur. q. 17. et Bus. n. 150. quia in anima singulariter resplendet Deus, qui in testem tunc censetur adduci. Vide dicta n. 129. vers. Sed hic.

136. — Item dicere : Juro ita esse, non est verè juramentum, quia tunc nec explicitè, nec implicitè divinum testimonium imploratur. Ita Salm. loc. cit. n. 24. cum Suar. Sanch. Bon. etc. nisi præcesserit interrogatio de jurejurando, quia tunc per interrogationem præcedentem illud juro satis determinatur ad verum juramentum.

137. — « 9. Non jurat, qui dicit, tam verum est, quàm sol lucet, quàm hic sedeo, ambulo, etc. Unde, etsi comparatio falsa sit, tantùm est mendacium, cùm nullus in testem invocetur. Item est, si dicas, quod dico, est Evangelium, est instar fidei, est de fide etc. » Dicere, est verum hoc, sicut Evangelium, non regulariter est juramentum, ut Salm. ib. n. 27. cum Sanch. et Pal. Et idem tenet auctor libelli cit.) Instruz. etc. (quia hæc verba denotant potius assimilationem, quàm invocationem, ut mox infra subdit Bus.)

« 10. Quamvis hæc, et similes comparationes : tam verum est, quàm Deus est, quàm Christus est in venerabili sacramento, quàm verum est Evangelium : item, tam sum innocens, quàm B. Virgo, vel S. Franciscus, etc. communiter videantur continere juramentum

• cum blasphemia; id tamen non satis apparet, quia nullus in testem
 • invocatur. Neque videtur esse blasphemia, si sit verum, et animus
 • proferentis sit significare tantum similitudinem, ut sensus sit: hoc
 • verum esse suo modo sicut alterum est verum suo modo. Tunc verò
 • esset blasphemia, si usurpans intenderet significare, tantam esse
 • (secundum æqualitatem) in suo dicto certitudinem, quanta est in
 • ea veritate fidei. *Sanch. 2. mor. c. 31.*

438. — « 11: Non est juramentum, cum quis jurat per creaturas,
 • in quibus nihil divinæ bonitatis specialiter elucet: quia tunc non
 • censentur adduci cum relatione ad Deum: ut si dicas: *Juro per*
 • *hanc barbam, vestem, etc.* Censetur autem juramentum, cum fit
 • per creaturas nobiliores; cum per eas tunc accipiatur earum Creator,
 • ut qui in iis singulariter residet, ac relucet: sic v. gr. dum juratur
 • per *cælum*, intelligitur istius habitator: dum per *terram*, is cujus
 • hæc est scabellum, dum per *templum*, is qui ibi colitur: dum per
 • *aliquod sacramentum*, is qui illud instituit; dum per *crucem*, is qui
 • in eâ fixus est: dum per *Evangelia* ea tangendo, aut nominando, is
 • cujus ea verba sunt, *Bon. q. 1. p. 1. n. 4. Suar. Sanch. 11. cc. »*

DUBIUM II.

Quotuplex sit juramentum?

139 Quotupliciter dividatur juramentum? usque ad n. 144.

142 An omnia juramenta sint ejusdem speciei?

143 An sit juramentum: Puniat me Deus, si mentior?

439. — « **R**ESP. Divisiones aliquot communiter afferuntur, sed
 • tantum accidentales: quæ speciem non mutant, ut in confessione
 • distinguere non sit opus. *Suar. Less. Bon. p. 2.* Itaque dividitur:

• « Primò in *verbale, reale, et mixtum*, cum videlicet vel verbis fit,
 • vel actione aliqua: ut erectione digitorum, contactu crucis, sceptri,
 • evangeliorum: vel et verbis simul, et actione corporali, unde et
 • vocatur juramentum corporale. *Vide Bon. p. 2.*

440. — « Secundò in *invocatorium*, seu contestatorium, et in *exe-*
 • *cratorium*, seu imprecatorium. Illud est, quo Deus simpliciter, ut
 • testis, invocatur: hoc autem, quo non solum vocatur ut testis,
 • testis, sed etiam ut vindex, cum jurans se, vel alium dilectum, vel
 • aliquid suum, aut suorum subjicit Deo puniendum, si falsum dicat: ut
 • *ita me Deus amet, adjuvet: puniat me Deus, faciat Deus ut hinc*
 • *numquam sanus surgam: nec conjugem, nec liberos vivos hodie*
 • *intuear: tollat me Deus subitanè morte: in æternum damnet:*
 • *super animam meam, etc.* in quibus, quando falsò juratur, an sit
 • conjuncta altera species malitiæ contra charitatem suam, aut proximi,
 • scholastici controvertunt. Negant *Suar. Val. etc.* quia non solet quis

• etiam amico suo tale malum ex animo imprecari : sed potius cogitat Deum non facturum esse. Vide Bon. d. 4. q. 4. p. 2.

441. — « Tertiò in assertorium, et promissorium. Illud est, quo præterita, vel præsentia affirmantur, aut negantur : hoc autem est, quo aliquid futurum promittitur. Addant aliqui comminatorium, ut v. gr. *per Deum ego te cadam*. Sed hoc referri potest ad promissorium. In confessione non opus est explicare, utrum per Deum an Sanctos juraveris, quia est ejusdem speciei malitia, cum jurans semper intendat Deum adducere in testem. *Suar. Less. c. 42. Lugo dist. 16. num. 286.*

442. — Queritur, an omnia ista juramenta sint ejusdem speciei? Negat *Pal.* Sed melius affirmat sententia communis cum *Salm. tract. 47. c. 2. punct. 2. n. 48. et 49. cum Sot. Less. Sanch. etc.*

443. — Notandum autem, quòd prædicta verba : *Occidar, si hoc non est*, et similia, quamvis sint vera juramenta, si per modam execrationis dicantur, quia significant : *Deus, quem in testem invoco, me occidat si hoc non est verum* ; cæterum communiter non continent, nisi quamdam sponsonem, seu poenæ obligationem, et significant : *Si non est ita, spondeo meam vitam, vel poenæ mortis me submitto*. Ita *Salm. ibid. punct. 3. n. 26. cum Pal. Fag. Trull. Villal. Bus. d. 1. n. 6. Sanch. Dec. l. 3. o. 2. n. 286. Elbel n. 52.* Secus verò, si Deus ibi expressè nominetur, dicendo : *Deus me perdat, si mentior* : quia tunc jam invocatur Deus ut vindex mendacii, si fortè profertur. *Sanch. Salm. Elbel ll. oo. cum Busomb. mox supra n. 440.* Dicere autem : *Habeat ut hæreticus, si hoc est falsum*, non est verum juramentum : sicut neque etiam, regulariter loquendo, dicere : *Tot Angeli tollant animam meam, quot vicibus hoc feci*. Vel : *Ita faveat mihi Deus, sicut etc.* Ita *Salm. ibid. n. 27. cum Pal. et Sanch.* Neque est juramentum dicere : *Juro per istam crucem*, cruce tamen non demonstratâ vel signatâ. *Salm. ibid. n. 24. cum Sanch. Fag. et Vill.*

DUBIUM III.

An, et quando sit licitum jurare ?

144 *An liceat ? et quæ requirantur ad licitè jurandum ?*

145 *Quid de judicio requisito ?*

146 *Quid de justitia ? An sit mortale defectus justitiæ in juramento assertorio ? Quid de dicentibus, per Deum te occidam ?*

147 *Quid de veritate requisita ?*

148 *Quæ certitudo requiratur ad jurandum ?*

149 *An liceat petere juramentum à pejeraturo ?*

150 *An occusentur à mortali rusticis pejerantes ? Et quomodò admonendi ?*

444. « **R**ESP. Juramentum, si debito modo fiat, licitum esse, est de fide. Et quidem est actus religionis, ut omnes doceat. Tunc autem

- debito modo fit, cum in eo observantur hæc tria : 1. Est *judicium*,
- quod exigit, ut cum discretionè, prudentia, consideratione, ac reve-
- rentiâ non sine necessitate, aut gravi causa fiat. 2. Est *justitia*, quæ
- exigit, ut, quod juratur, sit res justa, licita, et honesta. 3. Est *veri-*
- *tas*, ut nimirum sit res vera, aut saltem ex gravi ratione putetur
- esse vera : ita ut, prout ex defectu alicujus horum minor, aut major
- in Deum injuria, aut irreverentia redundare censeatur, ita quoque
- majus aut minus committatur peccatum.

Unde resolves :

445. — « 1. Quoad *judicium*, si hoc solum desit, ut plurimum est
• veniale tantum : ut si quis absque necessitate juret, sive ex levitate
• quadam animi, sive ex consuetudine. *Vide Sanch. l. 3. c. 6. n. 22.*
• *Less.*

• « 2. Mortaliter tamen etiam hic, aut venialiter peccari potest, juxta
• quantitatem negligentiam, quam jurans admittit in investigatione ve-
• ritatis, vel tollendam consuetudine, *Sanch. n. 10.*

• « 3. Et sic mortalis est status illorum, qui non tollunt consuetudi-
• nem jurandi sine attentione, sitne verum hoc an falsum quod jurare
• solent.

446. — « 4. Quod ad *justitiam* spectat, peccat mortaliter, qui jurat
• se facturum rem mortaliter malam, ut, se aliquem interfectorum ;
• quia est gravis irreverentia, divinam auctoritate se ad peccatum mor-
• tale quasi obligare, ita ut hic duæ malitiæ concurrant : una, quod
• velit malum, altera, quod ad hoc abutatur auctoritate Dei, odio
• habentis omne malum. *Bon. loc. cit. p. 3. Less. l. 2. c. 42. d. 3.* »

Hoc certum est in juramento promissorio ; sed quæstio est an sit
peccatum grave defectus justitiæ in juramento assertorio, si quis cum
juramento se jactet de aliquo peccato ?

Prima sententia affirmat cum *Tolet. l. 4. c. 21. n. 40. et 41. ac*
Sot. Less. etc. ap Salm. tr. 47. c. 2. punct. 5. §. 4. n. 46. Sed proba-
bilius dicendum, non esse nisi veniale contra religionem, ut *Suar.*
de relig. l. 4. c. 3. n. 6. Sanch. dec. l. 3. c. 4. n. 33. et Salm. ibid.
n. 47. cum Pal. Tamb. et Leand. Ratio, quia idem in juramento pro-
missorio id est mortale, quia juramentum tum assumitur ad firmandam
voluntatem exequendi malum ; in tali verò assertorio non assumitur ad
confirmandam complacentiam, sed tantum pronuntiatur ad alios cer-
tiores reddendos de suo peccato, quod non est nisi quædam animi
levitas venialis. Secus tamen dicendum, ut benè advertunt *Salm. id.*
cum AA. cit. si quis juramentum assumeret ad firmandam detractio-
nem, quia juramentum tunc sumitur ut medium ad infamiam alterius
certiorem reddendam.

Notandum autem hic, quod ex ira proferentes verba, videlicet : *Per*

Deum, per Christum te occidam, communiter non peccat graviter, quia ex ignorantia, aut indeliberatione ut plurimum excusantur. Ita necum sentit auctor cit. lib. (Instrum. etc.)

« 5. Venialiter autem peccat, qui jurat facere rem venialiter malam, » aut vanam, aut inutilem, aut frivolam : cum ibi levis tantam irreverentia censeatur. *Bon. ibid. Less. l. c.* » (*Ita etiam tenent Tenn. Spor. Sanch. etc. Sed magis mihi arridet sententia opposita, quam tenet Elbel n. 97. cum March. Turr. etc., quia non levis, sed gravis irreverentia videtur, invocare Deum in testem ac fidejussorem peccati, quamvis levis.*)

« 6. Item peccat venialiter, qui jurat aliquid contra consilia evangelica : ut, se non ingressurum religionem, non daturum eleemosynam, » aut mutuam. *Suar. Less. Sanch. Bon. loc. cit.*

447. — « 7. Quod ad veritatem spectat : cum hæc deest, peccatur » mortaliter, quia committitur gravis in Deum irreverentia ; quippe » cum adducatur in testem falsitatis, quasi vel ipse veritatem nesciat, » vel velit, aut possit decipere testando falsum. Noc hinc excusat levitas » materiæ : quia, sive hæc sit gravis, sive levis, seria, sive jocosa, æqua- » liter tamen repugnat Deo testificari falsum : et tale juramentum dicitur » prejurium. *S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 7. Less. Sanch. Bon. loc. cit.* » (*Hac de re lege propos. 24. inter damnatas ab Innoc. XI.*) « An autem, » et quando perjurium possit esse veniale per accidens, » (*Scilicet ob defectum deliberationis, vel advertentiæ. Salm. tract. 47. c. 2. punct. 5. §. 4. n. 38. et 39.*) » vide *Escob. tom. 4. cap. 3. n. 6.*

« 8. Nec excusatur, vel qui jurat verum, si is putabat esse falsum, » vel qui jurat pro certo, de quo ipse dubitet, etsi à parte rei verum sit. » *Sot. Nav. Bon. l. c.*

448. — Ad rectè tamen jurandum non requiritur certitudo absoluta, et omninò infallibilis, sed sufficit aliqua certitudo moralis, sive quædam probabilitas, quæ ad quamdam certitudinem moralem pertingat. Ita *Tamb. l. 3. c. 2. §. 1. n. 6.* Imò *Sanch. lib. 3. cap. 4. n. 40. cum Val et Suar. Æc Salm. ibid. n. 42. cum Pal. Less. Bon. Azor. etc. cum communi, et ibid. §. 2. n. 49.* expressius ajunt, sufficere in juramento sive assertorio, siye promissorio probabilitatem veritatis assertæ, vel impletionis exequendæ rei promissæ, modò, intelligendum, non habeatur ratio probabilis in oppositum. Hinc dicunt, posse quidem affirmari cum juramento, quod auditum est à persona ita fide digna, ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit in judicio. *Salm. ibid. §. 1. n. 44. cum Sanch. Pal. Bon. etc. Vide Bus. num. 444.*

446. — « 9. Peccat æquè graviter, qui ab altero exigit juramentum, » sciens eum esse pejeraturum. Excipe, nisi justa causa, et necessitas » exigat : » (*Dicunt verò Pal. tr. 14. d. 1. p. 40. n. 9. et Elbel de jur. n. 110. sufficere causam utilem honestam. Vide dicta lib. 3.*

41. 77.) « quia tunc perjurium ex sola pejerantis malitia sequitur, nec
 » alter moraliter censetur illius causa, cum utatur suo jure. Quod ta-
 » men extra judicium rarò habet locum in privatis personis. *S. Thom.*
 » q. 29. *Suar. l. 3. c. 43. et 44. Sanch. lib. 3. c. 8.*

« 40. Non pejeravit, qui juravit aliquid reipsà falsum, quod ipse bonà
 » fide, et cum ratione putavit esse verum.

450. — « 44. Excusari subinde quidam simplices à mortali perjurio
 » videntur posse, ratione inconsiderationis, cum usurpant quasdam
 » formulas juratorias, ut : *Per animam meam, puniat me Deus.* Etsi
 » enim sciant, id vocari juramentum, non tamen apprehendunt, quòd
 » jurare sit aliquid grave et invocare Deum in testem, sed tantum ap-
 » prehendant confusam aliquam rationem mali, non tanti momenti.
 » *Vide Bon. loc. cit. Laym. c. 44.* »

Imò notandum, quòd communiter rustici non apprehendant gravita-
 tem perjurii, dum se confitentes de juramentis, parum, vel minimè
 distinguunt juramenta vera à falsis; et hoc ex praxi in missionibus jam
 dudum intellexi. Quare pro iis, qui consuetudinem taliter pejerandi
 habent, confessariis potiùs censeo abstinendum esse ab instruendis ta-
 libus de peccato gravi, quod reverà est in perjurio, ne peccata mate-
 rialia in iis ob malum habitum, quem habent, formalia evadant; ex re-
 gula generali, ut docet *Bus. de sacr. pœn. cum. Lug. Sanch. et Laym.*
etc. Vide lib. 6. n. 640. Bonè tamen tales consuetudinarii sunt fortiter
 monendi, ut deinceps desinant falsum jurare. Cæterum non semper
 expedit monère hujusmodi rudem pœnitentem de gravitate perjurii, si
 monitio prævideatur non de facili profutura.

DUBIUM IV.

An in juramento liceat uti æquivocatione ?

- 151 *An liceat jurare cum amphibologia ?*
 152 *An verò cum restrictione mentali ?*
 153 *Resoluntur casus, de confessario affirmante, se nescire peccatum confessum*
 154 *De reo, vel teste non legitime interrogato.*
 155 *Quid si legitime rogetur, et æquivocè juret ?*
 156 *Et an reus capitalis teneatur crimen confiteri ?*
 157 *De pœnitente interrogato de peccato confesso.*
 158 *De paupere indigente re aliena.*
 159 *De debitore qui aliis non tenetur.*
 160 *De rogato à judice, an sit locutus cum reo, et similibus ?*
 161 *De creditore asserente nihil sibi solutum.*
 162 *De adultera negante crimen.*
 163 *De requisito ad mutuandum.*
 164 *De mercatore, etc.*
 165 *De famulo asserente dominum non esse domi.*
 166 *De assumendis ad doctoratum.*
 167 *De asserente acceptionem pecuniam, quam non recepit.*

168 De asserente falsum, addendo submissè aliquid verum.

169 An liceat licui non rogato æquivocè jurare?

170 Vide alios casus apud Busemb.

171 An liceat jurare sine animo jurandi? (Sed de hoc vide fusiùs n. 172. Dub. 8.)

Quær. an simulatio sit aliquando licita?

154. — **R**ESP. Jurare cum æquivocatione, quando justa causa est, et ipsa æquivocatio licet, non est malum: quia ubi est jus occultandi veritatem, et occultatur sine mendacio, nulla irreverentia fit juramento. Quod si sine justa causa fiat, non erit quidem perjurium, cum saltem secundum aliquem sensum verborum, vel restrictionem mentalem verum juret: erit tamen ex genere suo mortale contra religionem, cum sit gravis irreverentia, ad alterum in re gravi decipiendum, usurpare juramentum. Ita communiter DD. *Sancti lib. 3. cap. 6. Bon. p. 42. Laym. cap. 43.*

Ad majorem claritatem pro hic dictis, et dicendis in hac materia tam difficili, plura sunt distinguenda. Primo loco distinguendum, aliam esse *amphibologiam*, sive æquivocationem; aliam *restrictionem mentalem*.

Amphibologia triplici modo esse potest: I. quando verbum habet duplicem sensum, prout *volo* significat velle, et volare. II. Quando sermo duplicem sensum principalem habet, v. gr. *Hic liber est Petri*, significare potest, quòd Petrus sit libri dominus, aut sit libri auctor. III. Quando verba habent duplicem sensum, unum magis communem, alium minus, vel unum litteralem, alium spirituales, ut verba illa quæ dixit Christus de Baptista: *Ipse est Elias*. Et Baptista dixit: *Ego non sum Elias*. Quo sensu viri spirituales cibos delicatos, dicunt, eis nocere, id est mortificationi; doloribus afflicti dicunt benè valere, id est quoad robor spiritus. *Cardenas diss. 49. n. 47.* Sic etiam quis interrogatus de aliquo, quod expedit celare, potest respondere, *dico non*, id est dico verbum *non*; *Card. n. 52.* de hoc dubitat, sed, salvo meliori consilio, videtur immeritò, cum verbum *dico* verè duplicem sensum habeat; significat enim proferre, et asserere, in nostro autem sensu *dico* idem est ac *profero*.

His positus, certum est et commune apud omnes, quòd ex justa causa licitum sit uti æquivocatione modis expositis, et cum juramento firmare. Ita *Less. l. 2. cap. 42. n. 47. Card. diss. 49. n. 35. Salm. tr. 47. de juram. cap. 2. punct. 8. §. 3. n. 445. ex S. Hieronym. c. 22. q. 2.* qui dicit: *Utilem simulationem, et in tempore assumendam*; quod explicans *S. Th. 2. 2. q. 144. art. 4. ad 2. ait*: *S. Hieronymus utitur largè nomine simulationis pro quacumque fictione*. Ratio, quia tunc non decipimus proximum, sed ex justa causa permittimus, ut ipse decipiatur, et ex alia parte non tenemur ad mentem aliorum loqui, si justa causa subsit. Justa autem causa esse potest quicumque

finis honestus ad servanda bona spiritui, vel corpori utilia. *Salm. ibid.* §. 4. n. 109. cum *Val. Sanch. Pont. et Leand.*

Utrum autem jurare cum amphibologia, sive restrictione non pure mentali, ut infra, sine justa causa, sit peccatum mortale? Affirmat *Viva in prop. 27. damn. ab. Innoc. XI.* item *Tol. Ang. Arm. Nav. etc. ap. Sanch. Dec. lib. 2. c. 6. n. 22.* Idemque tenet *Bus. cum Layn. Sanch. et communi*, ut asserit. Sed immeritò citat *Sanch.* et vocat suam sententiam communem: dum oppositam sequitur *Sanch. loc. cit.* Et eandem tenent *Lugo de Fide d. 4. sect. 5. n. 64. Caj. 2. 2. qu. 89. a. 6. ad 4. dub. 2. Salm. loc. cit. n. 108. cum Sot. Val. Prado, Hurt. Candido, Leand. etc.* item *Less. lib. 2. cap. 42. dub. 9. n. 48. Pal. tr. 14. d. 4. p. 7. n. 3.* et probabilem putat *Bus. n. 470. 3.* Ratio hujus probabilioris sententiæ est, quia in hujusmodi juramento jam adsunt veritas et justitia: deficit tantum judicium sive discretio, ejus deficientia non est nisi venialis. Nec obstat, quod ait *Viva*, scilicet, quòd taliter jurans exercitè invocet Deum ad testificandum falsum, nam reipsa invocat ad testificandum verum juxta suam sensum, quamvis permittat ex justa causa, ut alter ex sua incuria, vel inadvertentia decipiatur. Excipiendum tamen cum *Salm. loc. cit. et aliis communiter*, nisi hoc fiat in judicio, vel in contractibus. Ex præfate autem sententia inferat, quòd ad sic jurandum (præterquam in judiciis, et contractibus) non requiratur causa absolute gravis, sed sufficiat quævis rationabilis causa, puta ad se liberandum ab importuna, et injusta interrogatione alterius, ut dicunt *Salm. ibid. n. 109. cum Val. Sanch. Bon. Pal. etc. Roncay. de jur. c. 4. q. 2. r. 3. Elbel n. 129.* Hic tamen notandum 1. cum *Rons. loc. cit.*, majorem causam requiri ad æquivocandum cùm juramento, quam sine illo. Notandum 2. cum *Salm. dict. n. 109.*, quòd, quo verba majorem occasionem præbent errandi, eò major causa exigatur: unde dicunt, quòd, quando verba ferè nullam causam præbent errandi, ut sunt verba per se æquivoca, duplicem sensum æquè habentia, tunc levissima causa excuset.

152. ← *Restrictio autem mentalis alia est pure mentalis, quæ nullo modo ab aliis percipi potest: alia non est pure mentalis, quæ ex adjunctis circumstantiis intelligere potest.*

Restrictio pure mentalis, nunquam est licita, nec juramentum super eadem, ut patet tribus propositionibus damnatis ab Innoc. XI. in quibus prima n. 26. dicebat: Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive proprio sponte, sive coercionis causa, sive quocumque alia sine jurat, se non fecisse aliquid, quòd reverà fecit; intelligenda infra se aliquid aliud, quòd non fecit; vel aliam viam ab ea, in qua fuit, vel quolibet aliud additum verum, reverà non mentitur nec est perjurus.

Secunda n. 27. dicebat: *Causa justa utendi his amphibologiis est,*

quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas; vel ad quemlibet virtutis actum; ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa.

Tertia n. 28. *Qui, mediante commendatione vel munere, ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato regis exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.*

E contrariò licitum est, justâ causâ uti restrictione non purè mentali, etiam cum juramento, si illa ex circumstantiis percipi potest. Id probatur ex *Joan. 7. v. 8.* Ubi Christus dixit: *Non ascendo ad diem festum hunc.* Et tamen narrat Scriptura, quòd postea ascenderit: *Non ascendo*; subintellexit, *manifestè*, ut rogabant discipuli, sed *ascendo occultè*. Pariter ex *Matth. c. 24. v. 36.* ubi Dominus dixit: *De die illa nemo scit.... neque Filius*, subintelligendo, *ad manifestandum*, ut discipuli petebant, prout explicat *D. Aug. p. 6. in Prol.* Sic etiam sentit *S. Th. 3. p. q. 10. art. 2. ad 2.* inquit: *Dicitur nescire diem, quia non facit scire.* Id est, acsi dixisset, nescio ad manifestandum aliis. Et idem sentiunt *S. Jo. Chrysost. S. Hieron. S. Ambrosius, S. Athanasius, S. Basilius, S. Hilarius etc.* ut testatur *Suarez in 3. p. q. 10. a. 2.* Hanc sententiam communiter tenent *Gonet. Man. t. 5. tr. 8. c. 2. §. 3. Laym. tr. 3. l. 4. c. 13. n. 7. v. Interim, Palud. in 4. d. 9. q. 3. a. 3. Concl. 1. Adrian. in 4. de sacr. confess. d. 6. §. Ad Argum. Major. in 4. d. 15. q. 18. q. 1. Soto de secreto, membr. 3. Wigandt. tr. 10. exam. 4. n. 61. resp. 3. Cardenas in 2. crisi, diss. 49. n. 81. (qui in prop. Innoc. XI. diss. 19. n. 48. cum Suar. et Lugo ait, idem dicendum, si respondeatur ad mentem interrogantis) La Croix l. 3. p. 1. n. 287. Holz. t. 1. de juram. p. 273. n. 490. Elbel eod. tit. t. 2. p. 52. n. 144. Sporer tr. 3. c. 1. n. 115. Viva in prop. 27. Innoc. XI. n. 4. et Salm. tr. 17. c. 2. punct. 8. §. 3. n. 117. ubi dicunt, hanc sententiam esse communem ferè omnium DD. Idem sentit *Cont. Tourn. de relig. part. 2. c. 3. art. 5. in fine, cum Vanroy et Boudart*, dicens, etiam strictiores theologos has restrictiones latè mentales (quod idem est ac non purè mentales) negare, esse illicitas, ex *D. August. qui in lib. contra mendac. c. 10. ait: Quamvis omnis qui mentitur, velit celare quod verum est, non tamen omnis, qui vult, quod verum est, celare, mentitur.* Consentit etiam rigidissimus *Contensonius t. 4. diss. 2. c. 1. in resp. ad Instabis*; nam explicando illud *Joannis 7. de ascensu Christi ad diem festum, dicit, Christum verba subobscura adhibuisse, in quibus poterat vir prudens verborum sensum facilè interpretamento aperire. Favet D. Thomas (ut rectè ait Wigandt) 2. 2. q. 69. art. 2. ubi: Aliud est veritatem tacere, aliud falsitatem proponere. Item q. 110. art. 5. ad 4. dicit: Non est licitum menda-**

Tom. II.

etiam dicere ad hoc, quod aliquis alium à quocumque periculo liberet; licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit in lib. contra mendac. Ratio autem hujus sententiæ est, quia, si non liceret uti restrictione non purè mentali, non existeret modus secretum licitè celandi, si quis nequiret aperire sine damno, vel incommodo; quod utique esset æquè perniciosum commercio humano, quàm mendacium. Damnatio autem peracta à Pontifice restrictionis mentalis, rectè intelligenda est de restrictione purè, et strictè sumpta; illa enim tantùm vera mentalis restrictio dici debet, quæ tantùm in mente fit, et ita occulta remanet, et nullo modo ex circumstantiis externis agnosci valet.

153. — Hinc infertur I. Confessarius affirmare potest etiam juramento, se nescire peccatum auditum in confessione, subintelligendo, ut hominem, non autem ut ministrum Christi, ut docent S. Th. 2. 2. q. 70. art. 4. ad 4. Lug. disp. 22. (qui tamen n. 75. explicat alio modo illud verbum nescire per scientiam, quæ utilis sit ad respondendum) item Sporer de præc. n. 449 et Elbel de jur. n. 449. cum aliis communissimè. Ratio, quia interrogans non habet jus, nisi ad sciendam notitiam communicabilem, qualis non est illa confessarii. Et hoc etiam si aliter interroget, an audierit ut minister Christi. Lug. n. 66. Viva in prop. 27. Innoc. n. 3. et 13. Ronc. d. 2. præc. c. 4. Reg. præc. n. 2. et Elbel de jur. n. 430. cum aliis, quia confessarius semper censendus est respondere ut homo, ut minister Christi non potest loqui. Hinc dicunt Card. diss. 19. n. 39. in fine, et 67. ac. Fel. Pot. de jur. n. 1734. quod, quoties tenetur quis occultare infamiam alterius, licitè dicat, nescio, scilicet, non habeo scientiam utilem ad respondendum: sive non scio tamquam manifestabile, ut Card. cum Lugo d. loc. n. 43. et 44. Et si quis temerè petat à confessario, an audierit tale peccatum in confessione, bene potest respondere: Non audiui, scilicet, ut homo, vel ad manifestandum, Card. cum Lug. n. 66.

154. — II. Reus aut testis, à iudice non legitime interrogatus, potest jurare, se nescire crimen, quod reverà scit; subintelligendo, nescire crimen, de quo legitime possit inquiri, vel nescire ad deponendum. Ita Caj. opusc. tom. 4. tr. 31. r. 5. Sporer de 2. præc. c. 4. n. 420. et 421. Azor. to. 4. l. 44. c. 4. Ronc. de 2. præc. c. 4. q. 2. r. 3. Sanch. Dec. 1. 3. c. 6. n. 23. et 26. cum Nav. Tolet. Val. etc. ex eodem D. Thom. 2. 2. q. 69. a. 1. Idem, si testis ex alio capite non teneatur deponere, nempe si ipsi constet crimen caruisse culpâ, ut Salm. tr. 47. c. 2. punct. 8. §. 6. n. 439. et Elbel n. 445. vel si sciat crimen, sed sub secreto, eùm nulla præcesserit infamia, ut Card. ibid. n. 51. Reus tamen vel testis qui legitime à iudice interrogatur, nequit unquam æquivocatione uti, quia tenetur justo præcepto superioris parere. Est communis, Salm. ibid. n. 446. cum Sot. Less. Sanch. etc. cum

Bus. Et idem dicendum de juramento in contractibus onerosis, quia aliàs injuria alteri irrogaretur. *Salm. ibid.* Excipe in judicio, si crimen fuerit omninò occultum: tunc enim potest, imò tenetur testis dicere, reum non commisisse. *Tamb. c. 4. §. 2. n. 4. cum Card. et Pot. ut sup.* Et idem potest reus, si non adest semiplena probatio, etc. *Tamb. §. 3. n. 2.* cum communi, quia tunc judex non legitime interrogat.

155. — Sed quæritur hic 1. an, si talis reus, vel contrahens æquivoce jurando decepit, possit absolvi, nisi veritatem manifestet? Negant aliqui non improbabilius, sed probabilius affirmant *Sanch. Dec. l. 2. c. 7. n. 8. et Salm. ibid. n. 147. cum Philarch.* quia tali juramento (quod perjurium nequit dici) non peccavit contra justitiam commutativam, sed contra legalem, et obedientiam judici debitam, cujus præceptum detegendæ veritatis transiens est, duratque solum, dum judex interrogat. Idemque dicit *Sanch. ibid.* de teste mentiente. Et ideo uterque absolvi potest, quin veritatem revelet. Tenentur verò ambo alteri satisfacere, si possunt alià viâ. At si non possint, dicunt *Salm. ibid.* tenèri eos denuò in judicio detegere veritatem. Sed etiam excusarem, si omninò essent impotentes ad satisfaciendum in præsentì, et in futuro.

156. — Quæritur 2. an reus legitime interrogatus possit negare crimen, etiam cum juramento, si grave damnum ex confessione ipsi immineat? Negat *Elbel n. 44. cum D. Th. d. art. 4. ad 2.* et quidem probabilius, quia reus tenetur tunc pro communi bono damnum illud subire. Sed satis probabiliter *Lugo de just. d. 40. n. 15. Tamb. lib. 3. c. 4. §. 3. n. 5. cum Sanch. Viva q. 7. art. 4. n. 2. Sporer de 2. præc. c. 1. n. 115. item Elbel dict. n. 144. Card. in prop. Innoc. XI. diss. 49. num. 78. cum Nav. Less. Sa et Fill. et aliis plurib.* dicunt, posse reum, si sibi immineat pœna mortis, vel carceris, aut exilii perpetui, amissionis omnium honorum, triumvium, et similis, negare crimen, etiam cum juramento (saltem sine peccato gravi) subintelligendo, se non commisisse, quatenus teneatur illud fateri, modò sit spes vitandi pœnam. Ratio, quia lex humana non potest sub gravi obligare homines cum tanto onere. Additque *Elbel*, hanc sententiam, licèt minùs probabilem, insinuandam tamen esse reis, et confessariis, ut liberentur illi à culpa gravi, in quam facillimè incident, si ad confessionem criminis obstringantur. *Vide dicenda lib. 5. n. 274.*

157. — III. Pœnitens, interrogatus à confessario de peccato confessò, potest jurare, se non commisisse, subintelligens illud, quod confessus non sit. Ita *Carden. diss. 19. n. 48. Salm. tr. 17. c. 2. punct. 8. §. 3. n. 118. Sanch. lib. 3. cap. 6. n. 44. Sporer de 2. præc. cap. 1. n. 105.* Hoc tamen intelligendum, nisi confessarius justè interroget ad noscendum statum pœnitentis, ex *prop. 58. damn. ab Inn. XI.*

158. — IV. Indigens bonis absconditis ad sustentationem, potest

judici respondere; se nihil habere, *Salm. ibid. §. 6. n. 440.* Pariter hæres, qui sine inventario occultavit bona, si non teneatur ex illis satisfacere creditoribus, potest judici respondere, se nihil occultasse, subintelligens *de bonis, quibus satisfacere teneatur. Salm. loc. cit. et Ronc. c. 4. reg. 2. in præxi.*

159. — V. Qui mutuum accepit, sed postea satisfecit, potest negare, se accepisse mutuum, subintelligens, *ita, ut debeat solvere, Salm. cit. n. 440. et Spor. de 2. præc. c. 1. n. 422. cum Suar. Nav. Az. Laym. Sanch. Cov. et aliis.* Sic pariter, si quis fuerit coactus ad matrimonium, potest judici asserere etiam cum juramento, *se non contraxisse, scil. liberè; ut par erat; Tol. lib. 4. c. 21. Laym. c. 44. n. 8. Nav. in c. Humanæ aures, caus. 22. q. 5. et Spor. loc. cit.* qui idem ait de eo, qui irrita sponsalia inivit. Pariter qui matrimonium promisit, sed inde non teneatur ad illud, potest negare promissionem, scilicet, *ut ex illa teneatur, Salm. ibid.* Qui non tenetur ad gabellam, potest respondere; se nihil ferre, scilicet, *ex quo gabellam debeat, Card. n. 77. Salm. ibid. Spor. loc. cit. n. 421. cum Led.* Qui venit de loco falso putato infecto, potest negare, se venire ex illo, scilicet *ut pestilenti, quia hæc est mens custodum. Salm. ibid. n. 441. Less. c. 42. n. 47. Sanch. Dec. lib. 3. cap. 6. n. 35. et Spor. loc. cit. n. 440. cum Tol. Nav. Suar. Henr. Rod. etc.* Imò hoc admittunt *Tol. Less. et alii plures ap. Spor.* etiamsi ille celeriter transisset per locum infectum, modò sit certus nil se hinc contraxisse, quia possit intelligi, non venisse eum, ut ab ipso periculum sit timendum: sed huic ego non omninò acquiesco. Admittunt etiam *Salm. dict. n. 441. cum Bus.* quòd; si quis à fure vi obligetur ad promittendam pecuniam cum juramento, possit subintelligere: *Dabo; si tibi debuero, secluso juramento;* quia dicunt, promissionem illam ex circumstantiis posse admittere talem amphibologiam. Pariter uxor, cui constet matrimonium esse nullum, potest judici, vel confessario, qui aliàs non vellet eam absolvere, promittere cum juramento, se cohabitaturam cum viro, etsi non intendat, intelligens de cohabitatione licita. *Salm. loc. cit.*

160. — VI. Rogatus à iudice, an sit locutus cum reo, potest negare, intelligens, se non locutum fuisse, ad cooperandum crimini. Canonicus, obligatus ad secretum, potest jurare, se nihil manifestasse, si verè nihil eorum, quæ sub gravi tenebatur celare, manifestavit. Ita *Salm. ibid. n. 442.* qui asserunt, hæc omnia passim obvia esse apud omnes auctores. Pariter *Less. c. 52. n. 48. cum Alex. Bart. etc.* Qui eligendus est in officium, interrogatus an habeat aliquod impedimentum, potest negare, si reverà illud non sit tale, quod impediat.

Pariter, si quis invitatus interrogetur, an sit bonus cibus, qui reverà sit insipidus, potest respondere, esse bonum, scilicet *ad mortificationem. Cardenas diss. 49. n. 74.* Sic etiam dicunt *Card. n. 76.*

et Croicæ lib. 3. p. 1. n. 302. licitè proferri cæremonias : *Osculor manus, etc. Offero me famulum, etc.* quia ex communi usu accipiuntur, ut verba materialia, prolata tantum ad honorem. Licitum est etiam celare veritatem cum causa; v. gr. si quis petat à te pecuniam, potes respondere : *Utinam haberem! Vel, gauderem habere, etc.* Card. diss. 19. n. 53.

161. — Sed quæritur 4. an creditor ex instrumento possit asserere cum juramento, nihil sibi solutum, si reverà sit pars soluta, sed ipse ex alio capite habeat creditum, quod probare non possit? Respondetur posse, dummodò non juret eam quantitatem sibi deberi ex illo instrumento, ne aliis creditoribus anterioribus damnum inferatur. Ita *Salm. tr. 17. cap. 2. punct. 8. §. 6. n. 143. cum Sanch. Pal. Leand. etc.*

162. — Quær. 2. an adultera possit negare adulterium viro, intelligens, ut illi revelet? Potest æquivocè asserere, se non fregisse matrimonium, quod verè persistit. Et si adulterium sacramentaliter confessa sit, potest respondere : *Innocens sum ab hoc crimine*, quia per confessionem est jam ablatum. Ita *Card. diss. 19. n. 54.* qui tamen hic advertit; quòd nequeat id affirmare cum juramento, quia ad asserendum aliquid sufficit probabilitas facti; sed ad jurandum requiritur certitudo. Sed respondetur, quòd ad jurandum sufficiat certitudo moralis, ut diximus *suprà dub. 3. n. 148. cum Salm. tr. 17. c. 2. punct. 5. §. 1. n. 42. Less. Sanch. Suar. Palm. et communi.* Quæ certitudo moralis remissionis peccati potest quidem haberi, quando quis benè moraliter dispositus recepit pœnitentiæ sacramentum.

Ad quæsitum verò dicunt *Salm. ibid. punct. 8. §. 6. n. 144. cum Soto*, non posse foeminam adulterium negare, quia esset pura restrictio mentalis. *Card.* tamen n. 60. admittit, in periculo mortis licere uti metaphorâ, quæ communis est in Scriptura, ubi adulterium sumitur pro idololatria, ut ex *Ezech. c. 23. v. 37. Quia adulteratæ sunt... et cum idolis fornicatæ sunt.* Imò si crimen est verè occultum, probabiliter cum *Bus. infrà et Less. Trull. ibid. ac Sanch. lib. 3. Dec. c. 2. n. 42. cum Sot. Sayr. et Arag.* potest mulier negare cum juramento, et dicere : *non commisi*; eodem modo, quo reus potest dicere judici, non legitimè interroganti, *crimen non commisi*, intelligendo, se non commisisse ita, ut teneatur ei manifestare, ut *Tamb. ex comm. c. 4. §. 3. n. 1. et 2. Et Viva q. 7. art. 4. n. 2.*

163. — Quær. 3. an requisitus ad mutuandum, possit jurare, se non habere pecuniam, quam reverà habet, intelligendo, se non habere, ut ad mutuum præstet? Negant *Salm. loc. cit. n. 145. cum Sot. Henr.* Ratio, quia illa restrictio ex circumstantiis percipi nequit. Sed hoc intelligendum, si veritas nullo modo percipi possit; nam si posset conjici ex aliqua circumstantia, nempe paupertatis, vel indigentiae mutuatarii, benè posset ipse intelligere, non habeo superfluum, ut

possim mutuare. Ita Ronc. de 2. præc. c. 4. reg. 2. in præxi, Viva q. 7. a. 4. n. 2. cum Sanch. Bon. Sylv. etc. Card. diss. 19. n. 48. cum Suar. et Lug. de penit. disp. 23. sess. 4. n. 74. qui sic docet : Qui habet unum panem sibi necessarium, verè respondet, se nullum habere, ei qui petit panem commodatum ; quia nullum habet, quem commodare possit, de quo solo ille interrogat. Et idèd dicit Carden. n. 73. de pecunia petita, si domino sit necessaria.

164. — Quær. 4. an mercatores possint jurare, mercem carius ipsis constare, intelligendo cum alia merce? Affirmant aliqui, sed meritò negant Salm. dict. n. 145. Probabiliter tamen posse ait Croix l. 3. p. 4. n. 304. cum Gob. quando tales non intelligant de mero pretio rei, sed computant in eo expensas pro vectura, pro apotheca, etc.

165. — Quær. 5. an famulus ex jussu domini possit negare, ipsum esse domi? Card. diss. 19. n. 75, admittit, ipsum posse figere pedem in lapidem et respondere, non est hic ; quia non est restrictio mentalis : sed huic non assentior, si alter nullo modo possit id advertere. Potius concederem, cum posse dicere, non est hic, scilicet non in hac janua, vel fenestra ; vel (ut ait Cont. Tourn. de relig. part. 2. cap. 3. art. 5. in fine.) : non est hic, quatenus videri possit. Item ait Card. posse eum respondere, egressus è domo est, intelligendo in præterito ; non enim tenemur, ait cum Less. ut supra, respondere ad mentem interrogantis, si adsit justa causa. Secus, si ille rogetur, an hoc mane dominus egressus sit, ut Croix lib. 3. p. 4. n. 284. Sic etiam Card. n. 72. ait de viro nobili, qui est in lecto, posse respondere famulum, eum esse foris, scilicet, eum esse remotum à consortio, ut ex usu loquendi solet intelligi.

166. — Quær. 6. an assumendi ad gradum doctoratus possint jurare cum æquivocatione conditionem requisitam non veram, scilicet, vacasse se tot annis illi scientiæ, etc. si tales sint æquè idonei ac alii doctores? Vide Tamb. Dec. lib. 3. cap. 2. qui affirmat, et justam causam ait tunc esse sic jurandi, ne repellantur, qui jam digni sunt. Sed quidquid sit de hoc, probabile magis mihi videtur non pejorare doctorandos Neapoli, qui more solito scribunt manu propria in suscipiendo matriculas : Dico con giuramento essere il primo anno istitutista etc. cum reverà id non sit. Ratio, quia verbum illud, giuro, sive dico con giuramento, ut supra diximus dub. 4. n. 136. cum. Salm. tr. 17. c. 2. punct. 3. n. 24. Bon. Sanch. Suar. de se non est juramentum, nisi præcedat interrogatio de juramento ; sed hæc interrogatio Neapoli vel omninò non fit, vel non fit de vero juramento, sed tantum de illa scriptione materiali, quæ ex usu communi videtur non apprehendi ut verum juramentum.

167. — Quær. 7. an possit quis licitè coram notario asserere, se accipere pecuniam, quam verè non recipit? Affirmat posse Tamb. ibid. n. 20. et 23. sensum improprando, scilicet jurando, pecuniam se

pro accepta habere, vel accipere, qui certus sit moraliter, alterum brevi pecuniam sibi fore soluturum. Et videtur probabile ex communi usu loquendi.

468. — Quær. 8. an liceat jurare aliquid falsum addendo tamen submissâ voce circumstantiam veram? Affirmant *Hurtad. et Prado cum aliis ap. Salm. ibid. punct. 8. §. 5. n. 136. contra Torre*, qui dicunt, quòd, ut locutio sit vera, sufficiat, ut exterius concordet conceptui mentis, sive nutibus, sive voce submissâ explicetur, et per accidens sit, ut alter non audiat. At melius *Salm. ibid. n. 138.* id admittunt, si tamen aliquo modo possit ab altero percipi illa submissa prolatio, licet ejus sensus non percipiatur; secùs si omninò alterum lateat.

469. — « 1. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, quando non » rogatus, sed sponte suâ jurat: quia tunc tenetur uti vocabulis » eundem communem significationem, inquit *Tolet. lib. 4. c. 24. ed* » quòd non habeat rationem æquivocandi. »

470. — Probabilius tamen *Salm. ibid. n. 142. in fine cum commu-* nissimâ contrarium dicunt, nempe, quòd, quando adest justa causa necessitatis, vel utilitatis, possit quis uti amphibologiis in juramento, etiamsi ad jurandum sponte se offerat.

« 2. Graviter item peccat, qui utitur æquivocatione, quando jura- » mentum justè exigitur, ut à judice vel superiore in re gravi. *Bon.* » p. 42.

« 3. Si autem fiat tale juramentum in re levi, per jocum, et citra » inobedientiam, ac notabile damnum alterius, erit tantum veniale, ut » probabiliter docet *Sanch. l. 3. c. 5. contra alios*: quia solâ discre- » tione, sive judicio caret. *Vide Bon. loc. cit.*

« 4. Licet æquivocè jurare, si juramentum exigitur injustè, ut v. » gr. si quis exigit juramentum, qui jus non habet, v. gr. judex in- » competens: vel si non servet ordinem juris. Item, si exigitur per » vim, injuriam, metum, v. g. si vir exigit juramentum ab uxore de » adulterio occulto; si latrones exigant à te lytrum cum juramento. » *Sayr. l. 4. c. 3. et lib. 1. c. 17. Less. Trull. lib. 2. cap. 4. d. 15.*

474. — « 5. Qui exterius tantum juravit sive animo jurandi, non » obligatur, nisi fortè rationè scandali; cum non juraverit, sed luserit. » In foro tamen externo potest cogi ut servet. *Sanch. 7. Mor. cap. 40.* » num. 11. *Trull. lib. 2. c. 4. d. 10.* » (*Sed de hoc vide mox dicenda* » *dub. seq. n. 472. v. Quæritur.*)

Quæritur hic ultimò, an simulatio sit aliquando licita? Respondetur: *Simulatio formalis*, nempe cum quis intendit per factum externum aliud significare, quàm in animo habet, hæc numquam est licita, quia est verum mendacium facti, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 114. art. 1. Simulatio verò materialis*, scilicet cum quis aliquid agit, non intendens deceptionem alterius, sed aliquem suum finem: hæc est licita cum ju-

stâ causâ, semper ac ex circumstantiis alii possint conjicere, ad alium finem id agi, prout dictum est de restrictione non purè mentali n. 152. Sic Josuè c. 8. licitè fugit, non intendens significare metum, sed ut hostes longè abducerentur ab urbe Hai, et reliqui milites irruerent in urbem. Ita etiam Christus Dominus Luc. 24. apud Emmaus *inixit se longius ire*, non intendens, ut discipuli hoc crederent, sed volens significare, se reverà iturum fuisse longius, nisi ab eis invitaretur. Ita Croix l. 3. p. 1. n. 298.

DUBIUM V.

Quæ et quanta sit obligatio juramenti promissorii ?

- 172 Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio? Quale autem peccatum sit juramentum promissorium factum, et quomodo obliget?
- 173 An peccet graviter non implens promissum in re parva?
- 174 An obliget juramentum metu extortum?
- 175 Quid, si sit errore, vel dolo extortum?
- 176 An obliget juramentum de re mala, aut vana?
- 177 Quid de juramento in favorem tertii?
- 178 An juramentum non ludendi excludat ludum moderatum?
- 179 An obliget juramentum factum contra primum?
- 180 An juramentum sequi debeat conditionem promissionis?
- 181 Quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii?
- 182 De juramento medicorum non visitandi, etc.
- 183 De juramento servandi secretum, dicendi veritatem, et solvendi delictum.
- 184 An obliget juramentum factum concubina non cognoscendi alium?
- 185 An promissio prodiga cum juramento obliget?
- 186 An obliget juramentum redeundi ad carcerem? De juramento parentum ac minorum puniendi filios, aut famulos.

172. — **RESP. 4.** In juramento promissorio duæ affirmantur
 • veritates : una de præsentî primaria, quòd scilicet jurans habeat
 • animum implendi quod promittit ; altera secundaria de futuro, quòd
 • scilicet impleturus sit suo tempore, quod promittit : sive promittat
 • Deo, et est votum cum juramento ; sive homini, et est jurata promis-
 • sio humana. Unde oritur obligatio implendi, si rationabiliter possit.
 • Ita communiter DD. Laym. lib. 4. tom. 3. cap. 6. Bon. p. 7.

Unde resolves :

• 1. Defectu primæ veritatis jurans verè pejerat mortaliter, si vel
 • non habeat animum implendi, sive materia sit parva, sive magna,
 • licita, sive illicita : vel si dubitat, an facturus sit necne, quod jurat ;
 • vel si putet sibi moraliter impossibile, ut impleat quod promittit : quia
 • quoad istam veritatem præsentem, promissorium ab assertorio non
 • differt ; unde nec parvitas materiæ excusat. • (*Peccat quidem gra-
 viter qui promittit aliquid cum juramento, putans impossibile, ut*

impleat. Ita hic Busemb. Sed addendum cum Salmant. tr. 17. c. 2. punct. 5. §. 2. n. 49. cum Azor, Suar. Fag. Leand. etc. secus esse, si probabilem rationem habeat implendi.)

Quæritur, quale peccatum sit juramentum promissorium fictum, et ad quid obliget? Distinguo: Tripliciter potest quis fictè promittere cum juramento: I. Sine animo jurandi. II. Sine animo se obligandi. III. Sine animo implendi. I. Si quis juret *sine animo jurandi*, peccat quidem, et ex prop. 25. damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Cum causâ licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive sit gravis.* Ratio, quia tunc illudit divino testimonio. An autem hic peccet graviter? Resp. affirmativè, si juret sine animo implendi promissionem; si verè cum animo implendi, peccat tantùm venialiter, ut communissimè dicunt Sanch. Dec. lib. 3. c. 6. n. 10. Ronc. de juram. c. 4. q. 4. r. 3. Tamb. de juram. lib. 3. c. 3. §. 2. n. 4. Elbel de jur. n. 120. Mazzott. eod. tit. c. 3. q. 3. Rectè verò excipiunt, si juramentum fiat in contractibus, vel coram judice: quia tunc, licèt non sit perjurium, est tamen gravis deceptio contra justitiam.

II. Si autem jurat *sine animo se obligandi*, sed cum animo implendi, Caj. 2. 2. quæst. 89. art. 6. Croix lib. 3. p. 4. num. 321. item. S. Antoninus, Navarr. Scotus, Tambur. et alii communiùs apud Sanch. loc. cit. num. 5. tenent, hunc peccare mortaliter, tum quia sic jurans, falsò significat, se habere intentionem se obligandi, quam verè non habet; tum quia, ut sentit Croix tamquam probabiliùs, videtur gravis irreverentia adducere Deum in testem, et nolle ejus testimonio obstringi. Sed valde probabiliter idem Sanch. n. 7. Tamb. n. 6. Elbel n. 21. Renzi de juram. et Ant. à Spir. S. cui adhæret Ronc. loc. cit. r. 4. tenent, hunc non peccare nisi venialiter. Ratio, quia taliter jurans, cum habeat animum implendi, quamvis non intendat se obligare, ex una parte non jurat falsum, quia asserit verum de voluntate præsentis, ex alia parte, cum hic voluntatem non habeat se ullo modo obligandi ex vi juramenti, de cujus intrinseca ratione est inducere obligationem religionis, reverà non jurat, ut ex communi dicunt Salm. tract. 17. cap. 1. punct. 1. §. 3. n. 19. et n. 23. Elbel loc. cit. Sporer in 2. præc. cap. 1. n. 134. etc. et ideò juramentum hoc idem est, ac si factum sit sine animo jurandi, quod non est nisi veniale, quando verum asseritur, ut suprâ dictum est.

An autem sic jurans cum animo jurandi, sed sine animo obligandi, teneatur ad servandum juramentum?

Prima sententia negat, tum quia hujusmodi juramentum fuit invalidum, ut suprâ; tum quia Deus juramenta promissoria non acceptat, nisi juxta jurantium intentionem, ex c. Humanæ aures, qu. 5. ubi dicitur: *Divina judicia talia foris nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur.* Ita Pal. tract. 24. d. 1. p. 8. n. 7. Salm. ibid.

n. 25. *Ronc. r. 4. Tamb. n. 7. Mazzot. loc. cit. Elbel n. 425. et Sanch. Dec. lib. 3. cap. 40. n. 8. cum S. Bonav. S. Anton., Scoto, Sylv. Nav. Arm. Gabr. Ang. et aliis cum communi, ut asserit Azor. Et clarè favet D. Thom. in 3. d. 39. qu. 4. art. 3. ubi ait: Si autem simpliciter foret absque dolo, tunc in foro conscientiae non obligatur, nisi secundum suam intentionem. Et idem confirmat 2. 2. qu. 89. art. 7. ad 4. Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem jurantis. Is autem jurat sine dolo (ut dicit Elbel n. 448. cum Ills.) qui jurat alicui nullum jus habenti ex justitia ad rem promissam.*

Secunda tamen sententia affirmat eum teneri ad servandum juramentum. Hanc tenent Less. lib. 2. cap. 42. n. 37. (licet vocet oppositam valdè probabilem) Cajet. 2. 2. q. 89. art. 7. Suarez cap. 7. Sot. lib. 8. qu. 4. art. 7. item Valent. Sayr. Fill. Arag. apud Bonac. tom. 2. d. 4. quæst. 4. pag. 7. num. 3. et Renzi de juram. pag. 425. quæst. 5. Ratio, quia, qui jurat cum animo jurandi, jam verum juramentum emittit, et ideò tenetur efficere, ad servandam reverentiam divini nominis, ut verum evadat, quod jurat; nec potest à juramento separare obligationem implendi promissum, cum obligatio oriatur ex ipso juramento, de cujus natura est, ut effectum habeat, quod juratur, ne vocetur Deus in testem falsitatis. Et in hoc apparet differentia inter votum, seu contractum, et juramentum; nam in illis obligatio pendet ab intentione voventis vel contrahentis, in juramento autem ex vi ipsius juramenti. Utraque sententia est probabilis, sed prima est probabilior: nam ratio hujus secundæ sententiæ supponit ut certum, tale juramentum sine animo se obligandi emissum, esse verum juramentum; attamen probabilius est, et commune, ut asserunt Salm. tr. 47. cap. 4. punct. 1. §. 3. n. 49. cum aliis ut supra, et etiam Viva in prop. 25. Innoc. XI. n. 43. (contra Less. dict. n. 37.) quòd hujusmodi juramentum non sit verum juramentum, tum quia caret conditione necessariâ ad naturam juramenti promissorii, qualis est animus se obligandi; tum quia juramentum sequitur naturam promissionis, quam confirmat, ut certum est ap. Bus. n. 280. cum Less. Bon. etc. At promissio sine tali animo facta non est quidem promissio, sed simplex propositum; ergò, evanescente promissione, evanescit etiam juramentum, et habetur ut factum sine animo jurandi, quod certè, ut vidimus, nullam est. Si autem nullum existit juramentum, nulla existit obligatio illud implendi.

III. Si demùm quis jurat *sine animo implendi*, sed cum animo jurandi, et se obligandi, certè peccat mortaliter, quia tunc etiam de præsententi deficit veritas. An autem is obligetur ad implendum promissum? Respondetur affirmativè, quia viget tunc essentia et obligatio juramenti. *Tamb. n. 7. Mazzot. l. c. et Sanch. lib. 3. cap. 40. n. 8. cum*

S. Bonav. Leon. et Suar. qui oppositum vocat improbable. Et hoc dicendum, etiamsi is nullum habuerit animum se obligandi ex vi promissionis, quia obligatur aliunde ex vi juramenti, ut *Sanch. n. 6. Tamb. ibid. et Mazott. loc. cit.* qui etiam rectè advertit, quòd is, qui habet verum animum jurandi, et nihil cogitat de juramenti obligatione, verè obligetur, quia obligatio sequitur ex ipsa juramenti natura, et qui vult actum, vult consequenter ejus proprietates. Idem ait, si ille ignorat obligationem juramenti; sed huic probabiliùs contradicunt *Salm. ibid n. 23.* loquendo de voto, ubi ex sententia communissima dicunt, quòd, si quis ignoret, votum trahere secum obligationem, et cum hoc errore emittat votum, obligationem nolendo, is ad votum non obligetur, quia nemo obligationem contrahit, nisi volens sibi illam imponat. Vide dicenda de voto n. 204. vers. Sed quær. I. Et vide mox suprà dicta, ubi vidimus cum *D. Th.* juramentum non obligare ultra intentionem voventis. Si autem quis injustè cogatur, putà à latrone, ad aliquid promittendum cum juramento, potest licitè intendere non velle implere promissum, si relaxationem juramenti obtinuerit. Ita probabiliter *Croicæ lib. 1. p. 3. num. 278. cum Suar. Sanch. et Diana.*

473. — * 2. Defectu secundæ veritatis verè pejerat is qui quod promisit, postea non implet, si rationabiliter implere possit. Id solùm hic dubitatur, an qui promisit rem exiguam cum juramento, ut v. gr. dare alteri unum pomum, vel nummum pro eleemosyna, vel castigare prolem, vel inter vendendum nolle se minori pretio vendere, vel nolle primum locum occupare, aut præcedere in ingressu portæ, etc. an, inquam, sub gravi peccato teneatur hæc servare? Ubi speculativè quidem videtur, quòd sic, quia verè adductus est Deus ut testis, quod sit facturus: ergò si sine causa non facit, quantum in se est facit Deum testem falsum. *Caj. Val. Tol. lib. 4. c. 22.* Nihilominùs probabiliter alii tenent contrarium, ut *Sanch. Vide Laym. sup. c. 4.*

Magna est quæstio, an detur parvitas materiæ in transgressione juramenti promissorii, ita ut promittens dare aliquid modicum, si verum habeat animum præstandi, dum jurat, sed postea non præstet, tantùm leviter peccet?

Prima sententia valdè probabilis negat. Hanc tenent *Cajet. 2. 2. quæst. 89. art. 7. dub. 4. Tol. lib. 4. cap. 22. Less. l. 2. c. 42. dub. 5. n. 23. Bonac. t. 2. disp. 4. quæst. 1. p. 44. num. 2. item Vall. Reg. Medin. Cand. etc. apud Salm. tract. 47. cap. 2. punct. 5. §. 2. n. 52.* Ratio, quia tunc jam violatur juramentum, in qua violatione minime datur parvitas materiæ. Idque videtur sentire *S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad. 3.* ubi ait, quòd, si quis compellatur invitus aliquid promittere sub juramento, licet postea in judicio poterit repetere, quod solvit, tenetur tamen interim solvere promissum: *Quia magis debet damnum temporale sustinere, quàm juramentum violare.*

Secunda verò sententia, non minùs probabilis, imò fortè probabilior, affirmat, et hanc tenent *Suar. de relig. lib. 3. de juram. c. 16. n. 9. Soto de justit. lib. 8. q. 4. art. 7. dub. 1. Azor. lib. 5. cap. 27. quæst. 2. Castro. tr. 15. disp. 1. p. 6. n. 8. S. Antonin. part. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. Nav. Man. c. 42. n. 10. Sylv. v. Juram. 4. q. 4. Laym. lib. 4. tr. 3. cap. 14. n. 6. et Salm. ibid. n. 53. cum Arag. Sanch. Jo. à S. Thoma, Rodriq. Trull. etc.* Ratio, quia in juramento promissorio Deus non propriè ut testis adducitur; (nam alioquin perjurium committeretur, etiãsi deinde promissio ex justa causa non impleretur) sed solùm tanquam auctoritatem præbens obligationi, quæ oritur ex promissione coram Deo factâ, prout si quis aliquid promitteret coram principe, intendens ex illius auctoritate suam firmare promissionem. Hinc dicunt, quòd, cùm postea promittens non implet quod promisit, non jam peccat pejerando, quia perjurium tum tantùm patrat, cùm invocatur Deus in testem mendacii; abest verò mendacium, ubi jurans habet voluntatem implendi promissum; non implere autem promissionem, non est mendacium, sed infidelitas, et aliquantulum gravior ratione irreverentiæ, quæ Deo irrogatur, coram quo promissio facta est; sed cùm res promissa non sit gravis, hujusmodi infidelitas ad gravem culpam non pertingit. Sic etiam ajunt *Salm. cit. c. 2. punct. 7. §. 2. n. 88. cum S. Antonin. Navarr. Castrop. et aliis supra relat.;* quòd, si quis jurat servare secretum, et postea non servet, haud graviter peccet, nisi illud manifestet, cum gravi læsione proximi, vel communitatis.

• Illud certum est, quòd si ex eo, quod jurasti, tantummodò parum
 • aliquid non serves, non est grave: v. gr. si jurasti te non bibituram
 • vinum, non peccas mortaliter parum bibendo. *Sanch. t. 1. lib. 4.*
 • *c. 12. n. 21.* quia tunc excusat parvitas materiæ. Et sic excusantur,
 • qui jurant servare statuta alicujus capituli, collegii, universitatis, etc.
 • si postea parvum aliquod statutum violent. Et idem dic de tabellio-
 • nibus juratis, et aliis ministris justitiæ; ut et de eo qui ex summa,
 • quam alteri se daturum jurasset, parum tantùm detraheret. *Navar.*
 • *Suar. Sanch. Vide Laym. Bon. p. 14.*

174. — • 4. Obligaris probabiliter juramento promissorio, etsi ex-
 • tortum à te sit per injuriam, ac metum, ut si oblitus uti æquivoca-
 • tione, jurasti prædonibus dare lytrum, usurario usuram. *Bec. 2. 2.*
 • *quæst. 82. etc.* Negat tamen *Azor p. 1. lib. 1. cap. 11. quæst. 43.*
 • in materia matrimonii, quia matrimonium coactum metu cadente in
 • constantem virum, nullum est: hinc etiam juramentum extortum de
 • eo contrahendo videtur relaxatum ipso jure, ait *v. Perjurium, Suar.*
 • *cap. 9. Sanch. Bonac. p. 9.*

Quæstio magna est, nùm obliget in conscientia juramentum metu extortum? Dicitur *in conscientia*, quia in foro externo, ubi præsumitur

non adfuisse animus jurandi, certè non obligat tale juramentum, *ex c. Verum, de jurament.*

Quoad forum autem internum, *prima sententia* negat obligare cum Azor, S. Antonin. Sylv. Lop. Angel. Panorm. et aliis apud Sanch. de matrim. lib. 4. d. 20. n. 3. qui eam probabilem vocat, *ex Authent. Sacramenta, c. Si adversus venditionem*: ubi dicitur, talia juramenta nullius momenti esse habenda. Hinc dicunt, quòd promissio sic jurata vel irrita sit, vel rescindibilis à metum passo.

Secunda sententia tamen longè probabilior, quam tenent S. Th. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 3. Salm. de contract. cap. 4. punct. 2. n. 16. cum Bonac. Sot. Less. Sanch. Suar.; item Elbel n. 57. (qui vocat communissimam) et Viva de juram. q. 7. art. 4. n. 7. (qui vocat communem) dicit tale juramentum obligare. Ratio, quia tenemur efficere, ut verum sit, quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus. Ideo *ex cap. Cum contingat, de jurejur. in 28. et aliis ut infra*, regula est, quodlibet juramentum servandum esse, quod sine peccato impleri potest. Respondetur autem, *Authenticam* citatam non receptam, vel expressè revocatam fuisse à c. 8. et 15. de jurejur. Notandum autem, quòd metum passus tempore, quo ad impletionem ex vi juramenti tenetur, potest illius relaxationem petere ab Episcopo, vel à quocumque, qui possit juramenta commutare, ut Salmant. loc. cit. n. 65. cum Lug. Villal. et Ledesm. Et, si jam solverit promissum, potest in judicio repetere, vel occultè sibi compensare, ut Viva loc. cit. Vide de contr. lib. 4. n. 717. vers. Quær. 2.

475. — « 5. Obligaris item, etsi juramentum sit errore, aut dolo ex-
 » tortum, si dolus, vel error versetur tantùm circa circumstantias acci-
 » dentales non magni momenti; nam si versetur circa substantiam, ut
 » v. g. si annulum te daturum alteri jures, putans esse ferreum, cum
 » sit aureus, vel circa circumstantias magni momenti, quibus cognitis
 » non jurasses, non obligaris. Vide Sanch. lib. 3. cap. 11. n. 11.
 » Suar. etc. » (Hanc doctrinam circa qualitates accidentales proba-
 » bilem putant Salm. de contract. cap. 4. punct. 3. n. 21. Sed oppositam
 » censent probabiliorem. At vide n. 187. v. Sed dubium, et de voto hoc
 » lib. 4. n. 498. vers. Certum est. et n. 225.)

476. — « 6. Non inducit ullam obligationem, si jures rem malam,
 » aut vanam, aut inutilem, aut (ut habet Cajetan.) indifferentem, quæ
 » nec ex fine, nec ex circumstantiis cohonestatur; quia juramentum
 » non potest esse vinculum iniquitatis, aut vanarum rerum, ac otiosa-
 » rum, ad quas Deus non vult nos obligari. Bonac. et alii communiter.
 » Ubi nota ex Laym. sup. cap. 6. juramentum non convalescere, etsi
 » talis res illicita et vana, postea, mutatis circumstantiis, fiat honesta,
 » cùm juxta reg. 18. juris in 6. non firmetur tractu temporis, quod
 » initio non subsistit. » (Cum Salm. ibid. punct. 7. §. 1. n. 58. Hinc

etiam adde cum Elbel n. 60. Pal. et Tamb. quòd, si juramentum sit de servando aliquo à lege prohibito, non valet, etiamsi lex prohibeat tantùm sub pœna; secùs, si sit de aliquo à lege permissò.)

477. — Juramentum in favorem tertii, semper ac impleri potest sine peccato, implendum est, etiamsi sit contra consilia evangelica, *Salm. tr. 17. de juram. c. 2. punct. 6. n. 69. cum Pal. Less. Sanch. Suar. etc.* Et etiamsi promissio facta irrita sit à jure in odium iniqui creditoris, velut promissio solvendi usuras, ut *ex c. Debitores, de jurejur.* Et certum hoc esse apud omnes asserit *Sanch. Dec. l. 3. c. 44. n. 3.* vel promissio facta meretrici, licèt tale juramentum fuerit illicitum, ut *Mol. Suar. Caj. Sanch. cum Salm. ibid. in medio.* Intellige, si meretrix jam opus suum præstiterit; secùs si non. *Spor. c. 4. n. 55. Laym. c. 6. n. 2. Elbel n. 88.*

Aliter tamen dicendum, si promissio sit irrita à jure, quia esset contra bonum commune; ratio quia tunc ipsa impletio illicita èsset. Ideò non obligat juramentum metu extortum super professione, matrimonio, sponsalibus, renuntiatione fori ecclesiastici, si sit clericus: item super donatione à clerico, vel à milite factà concubinæ. Ita *Salm. de contr. c. 1. punct. 7. §. 2. n. 67. ex c. Diligenti de foro compet. cum Bus. n. 474.*

Quæritur autem, cùm contractus est irritus à jure in favorem tantùm promittentium, utrùm tunc juramentum firmet contractum, ita ut promissarius ex eo acquirat jus justitiæ? Affirmant *Azor, Sanch. et alii.* Sed probabiliter negant *Elbel n. 64. ac, Spor. c. 4. n. 53. cum Tamb. Potest. Pichler, etc.* Ratio, quia nullo modo juramentum habet vim firmandi hujusmodi contractum, non ex se, quia solùm obligat virtute religionis; non ex jure positivo; nam licèt *ex c. 28. de jurejur. etc.* tales contractus debeant servari ob juramentum, nullibi tamen habetur, servandos esse ex justitia; et ideò hæc obligatio non transit ad heredes jurantis: et ipse jurans deobligatur, relaxato juramento. *Vide Elbel n. 64.*

• 7. Nec obligaris implere, si quid jurásti contra consilia evangelica, » ut non ingredi religionem, non dare eleémosynam, etc. *Mol. Sanch. Laym. l. 4. t. 3. c. 6.* Et licèt peccares talia jurando, non tamen » peccas non implendo. *Cajet. v. Perjúrium.* » (*Ita Salm. tr. 17. de juram. c. 2. punct. 5. §. 2. n. 58. nisi juramentum fiat in favorem tertii, cum Less. Sanch. Suar. Pal. etc. ut mox supra, et eod. Bus. mox infra.*)

• 8. Teneris implere, nec potest commutari in aliquod opus melius, » ut, v. gr., religionem, si aliquid jurásti in utilitatem, aut gratiam » alicujus hominis, aut aliquorum; dummodò sit honestum, et sine peccato impleri possit. Unde v. gr., alumnus, qui juravit se servitutum » principi, aut huic, vel isti ecclesiæ, etc. non potest ingredi religio-

• nem sine relaxatione. Excipe tamen, si jurasses Titiae eam ducere :
 • nam eo casu potes, eâ relicta, ingredi religionem ; quia juramentum
 • sortitur naturam actûs, cui apponitur ; promissioni autem matrimonii
 • hæc tacita conditio inest, nisi ingrediar religionem. Vide Laym.
 • c. 6. Bon. d. 4. q. 1. p. 3. »

478. — Quær. 1. an juramentum non ludendi obliget ad abstinendum
 etiam à ludo licito, et modicæ quantitatis? Resp. si juramentum sit
 factum non ludendi in genere, conveniunt omnes, hoc non obligare
 ad abstinendum à lusu honesto, et moderato. Vide Salm. *ibid.* punct.
 7. §. 4. n. 95. Dubium est si juramentum expressè, et specialiter fa-
 ctum sit abstinendi etiam à ludo licito, et moderato, an obliget? Negant
 Dic. Nav. Rodr. et Bassæus apud Salm. *ibid.* n. 94. quia talis lusus
 pertinet ad virtutem eutrapeliæ. Sed affirmandum est cum Salm. *ibid.*
 n. 96. Tamb. Pal. Bon. Sanch. et communis ; quia actus majoris vir-
 tutis est abstinere etiam ab aliquo actu virtuoso ad majorem perfe-
 ctionem. Hinc, si jurans majus bonum expressè intenderit in absti-
 nendo à ludo, putà, ut Deo vacet, se mortificet, etc. tenetur implere ;
 secùs, si sine tali fine juraverit. Salm. *ibid.* n. 95. et 100. in fin. In
 hoc autem ludo bene potest dari materiæ parvitas, quæ metienda est
 juxta finem intentum à jurante. Vide Salm. *ibid.* n. 98. Potest etiam
 talis jurans dare pecuniam alteri ad ludendum, et ipsum observare, et
 etiam adjuvare, quia hoc propriè non est, ludere. Sanch. l. 3. dec. c.
 48. n. 5. Bon. t. 2. d. 4. q. 1. p. 16. n. 5. Palaus. tr. 16. d.
 2. p. 7. n. 5. et Salm. *ibid.* n. 99. cum Cand. Trull. Fag. etc.

479. — Quær. 2. an obliget juramentum factum contra prius jura-
 mentum? Distinguendum, si juramentum alteri opponatur in *actu fu-
 randi*, putà, si jurasti non amplius te juraturum, et postea jures, v.
 gr. te observaturum jejunium, teneris ad jejunium ; quia secundum
 juramentum est tunc de materia licita, quamvis peccasti jurando. E
 converso juramentum secundum est nullum, si opponatur priori in ma-
 teria jurata, quia tunc esset de materia illicita : hinc si jurasti matri-
 monium Cajæ (imò etiam si simpliciter promisisti, ut docet Sanch. de
 matrim. l. 1. d. 50. n. 2.) et postea jures Titiae, hoc secundum non
 obligat, etiamsi postea Caja remittat promissionem, ex regula : *Non
 firmatur tractu temporis quod ab initio non subsistit, de reg. Juris*
in 6. Ita Croix l. 3. p. 1. n. 323. cum Sanch. Pal. Tamb. et Salm.
 tr. 17. c. 2. punct. 7. §. 5. n. 102 et 103. cum Suarez. etc. Notat tam-
 en Croix *ibid.* cum Sanch. Tamb. et communi, quòd, si contractus
 posterior juratus impleatur, validus est, quamvis illicitus, quia per ju-
 ramentum non invalidatur actus, qui aliàs validè fieri poterat.

An autem valeat votum contra aliud votum? Vide *infra* de voto n.
 210. v. Notandum.

480. — « Resp. 2. Juramentum promissorium eamdem habet condi-

tionem, eodemque modo explicandum est, quo promissio, vel propositum, cui est annexum. Ratio est, quia accessorium sequitur principale; ideoque, quando non obligat promissio, nec obligat iuramentum appositum. *Less. l. 2. c. 42. d. 2. Bonac. d. 4. q. 1. p. 6. Trull. l. 2. c. 1. d. 17.*

Unde resolves :

« 1. Titius, qui cum iuramento promisit nuptias Bertæ diviti, sanæ, virgini, bonæ famæ, etc., non tenetur stare iuramento, postquam Berta incidit in paupertatem, infirmitatem, fornicationem, vel infamiam, quia promissio ipsa non obligat eo casu. » (*Et hoc habetur in c. 25. de Jurejur.*)

« 2. Qui urbanitatis causâ juravit, se ante alterum non sessurum, bibiturum, vel ingressurum domum, etc. non peccat contra iuramentum, si coactus ab altero prius sedeat, bibat, vel ingrediatur : tum quia promissio illa, vel propositum habet tacitam conditionem adjunctam, nisi me coegeris, quâ sublata, non obligat, et consequenter nec iuramentum : tum quia relaxatur ab altero, cedente juri suo. » *Bon. loc. cit. Sanch. Less. Trull.*

« 3. Qui juravit, se servaturum decreta, et regulas vel statuta alicujus congregationis, universitatis, vel capituli, tantum tenetur servare ea, quæ sunt in vigore, et quatenus sunt in usu, vel servantur à majore parte capituli ; nisi tamen aliud constet de mente jurantis, vel hic voluerit se ad illa independentem à statutis obligare. Ratio patet, quia promissio ipsa non aliter obligat. *Trull. l. c. Azor, Less. Dian. p. 2. tr. 6. r. 39.* » (*Vide dicenda n. 181.*)

In omni autem iuramento promissorio, fictione juris, tacite subintelliguntur sequentes conditiones : I. *Si potuero*, quia nemo censetur se obligasse ad rem impossibilem physicè vel moraliter, scilicet cum permagna difficultate non prævisa. Ita *Sporer c. 1. n. 77. Laym. c. 9. num. 4. Elbel n. 70.* II. *Salvo jure superiorum*, *ex c. 49. de jurejur.* III. *Si is, cui fit promissio, acceptet, vel non remittat* : hæc enim est promissionis natura, quam sequitur iuramentum. *Elbel. ibid.* IV. *Si res non fuerit notabiliter mutata.* *Vide n. 187. v. Non tenetur.* V. *Si et altera pars fidem servaverit* : intellige, si promissio fuerit mutua, *c. 75. de R. J. in 6.*

181. — Quæritur, quomodo obliget iuramentum servandi statuta alicujus collegii, congregationis, etc.? Attende quatuor regulas communiter à DD. in hoc puncto traditas : I. Quòd tale iuramentum intelligatur de statutis editis, non edendis. *Salm. tr. 17. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 77.* II. Quòd iuramentum intelligatur obligare sub gravi, aut levi, vel tantum ad pœnam, vel tantum sub consilio, sicut obligat statutum. *Elbel n. 91. Salm. ibid. n. 78. cum Pal. Sanch. Bonac. etc.* III. Quòd tale iuramentum non obliget ad statuta, quæ non obligant ob

impossibilitatem, vel ob desuetudinem, vel quia sic sunt usu recepta, etiamsi juramentum præstetur de aliquo statuto particulari. *Salm. ibid. n. 79. cum Suar. Bon. Sanch. Prad. etc. IV.* Quòd neque etiam obliget, si aliquòd statutum à majori parte communitatis non observetur, *Salm. ibid. n. 80. cum Sa, Sanch. Azor. etc.* Hinc inferunt *Salm. ibid. §. 2. num. 83. cum Sanch. Pal. Trull. etc.* quòd officiales, qui jurant servare taxam præscriptam, non peccent aliquid aliud recipiendo, si taxa, sive stipendium sit insufficientis.

182. — Quæritur ultrà, qualiter obliget juramentum, quod præstant medici in collegiis ex præcepto S. Pii V. in *Motu proprio anni 1566 Supra gregem*, non visitandi infirmos ultra tertium diem, nisi certificentur de confessione infirmi per rescriptum confessarii? Dicunt *Salm. ibid. §. 3. n. 91. cum Sanch. Cajet. Prad. Trull. Leand. etc.* tale juramentum non obligare, si non sit usu receptum, prout non esse receptum in Hispania testantur (sicut nec etiam receptum est Neapoli). Hinc dicunt ibi, tunc medicum tantum teneri, quando prævidet in infirmo probabile periculum mortis, et simul probabiliter credit, eum esse in mortali, vel necessarium esse, ut disponat de rebus suis ad solvenda debita, tollendas lites, etc. Ita *Salm. ibid. n. 92. et P. Elbel de jur. n. 91.*; in diocesi autem Neapolitana per ultimam synodum factus est casus reservatus cum excommunicatione, nam antea erat sine excommunicatione; ibi enim *n. 4.* sic dicitur: *Medici, qui visitantes in lecto infirmos, post tres dies à visitatione non curaverint, ut prædicti infirmi peccata sua idoneo confessario confiteantur, aut aliàs non deseruerunt, secundum terminos constit. S. Pii V. et Innocentii XI.* Sed, ut dixi, hujusmodi constitutio non est Neapoli usu recepta, ut plures sapientes mihi asseruerunt, quando infirmitas levis est: dum verò periculosa est, viget constitutio, et reservatio. Hiuc *Mazzot. de sacram. pœnit.* loquens de prædicto casu reservato, ait, constitutionem S. Pii à consuetudine temperatam esse, ut intelligatur tantum de morbis periculosis. Excusaretur tamen medicus, si per alium moneret infirmum, vel si certè censeret, monitionem non profuturam. Dicitur certè, nam in dubio tenetur monere. Ita *Elbel dict. n. 89. cit. Sanchez, Bonacina, Tambur. etc.* Idem ait *Mazzotta*, qui addit, sufficere testimonium domesticorum, vel ipsius infirmi de confessione recentere peractà, si sint fide digni. Sed in hoc regulariter dico domesticos faciliè ut suspectos habendos. *Vide dicenda fusiùs de hoc puncto in l. 6. tr. 4. de sacrament. pœnit. n. 664. et in praxi confessor. n. 53.*

183. — « 4. Qui juravit, se servaturum secretum, non peccat contra » juramentum, illud detegendo, quando non potest illud celari absque » gravi suo, vel alterius damno, quia ipsa promissio secreti non videtur » obligare, nisi hac conditione, si non noceat. *Sylv. Bonacina,*

» *Sanch. Trull. loc. cit.* » (Quoad revelandum secretum, vide dicenda l. 4. n. 974. v. Hoc.)

Juramenta autem de servando secreto, quæ præstantur in congregationibus circa electiones, vel alia, obligant graviter vel leviter juxta nocumentum, quod afferre possunt. Ita *Elbel*, n. 90. cum *Henno*, quia obligatio juramenti sequitur obligationem secreti. Idem dicunt *Spor. tr. 3. c. 1. n. 42. Croix l. 3. p. 1. n. 329. etc.* de juramento servandi secretum circa artem conficiendi aliquam medicinam. Imò, non obstante juramento, teneris ex charitate eam revelare, si aliter quis subiret grave periculum mortis, cum juramentum non sit vinculum iniquitatis. Ita *Croix cum S. Th. Suar. etc.*

« 5. Qui juravit judici, se dicturum quæ novit, non tenetur revelare » occulta. Ratio patet. *Less. Bonac. Trull. loc. cit.*

« 6. Qui juravit, se soluturum debitum intra mensem, non tenetur » intra illum vi juramenti solvere, si à creditore terminus solutionis » prorogetur : quia cum hic cedat juri suo, cessat obligatio promissionis, et consequenter juramenti. *Azor, Bon. Trull. l. c. n. 48.* »

484. — Quæritur 1. utrum, qui promittit concubinæ cum juramento, se aliam non cogniturum, teneatur ad illud? Negat *Dian. cum Fag.* quia finis talis promissionis fuit pravus, nempe conservandi amicitiam, et quia tale juramentum præberet occasionem permanendi in peccato. Sed affirmant probabilius *Salm. tr. 17. c. 2. punct. 6. n. 70. cum Sanch. et Prad.* quia ex regula generali impleri debet juramentum semper ac impleri possit sine peccato : occasio autem illa venit per accidens.

485. — Quæritur 2. utrum promissio prodiga cum juramento obliget? Affirmant alii apud *Salm. ibid. n. 71.* Sed probabilius negant *Salm. dict. loc. cum Sot. Suar. Trull. etc.* quia talis promissio saltem est leviter mala, et ideo juramentum, cum non sit vinculum iniquitatis, non obligat ex *Reg. juris in 6. Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum. Salm. ibid. n. 68. Vide dicenda de matr. l. 6. n. 854. v. Cum autem.*

486. — Quæritur 3. utrum, qui promisit se rediturum ad carcerem cum juramento, teneatur ad illud cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti?

Prima sententia negat, quia esset actio mala spontè morti se offerre. Ita *Navarr. Man. c. 42. n. 48. et Vasq. Nav. Pont. Covarr. Tamb. Reg. ap. Salm. ibid. n. 74.*

Secunda sententia multò probabilior affirmat, quia, positâ promissione, redire esset opus virtutis. Ita *Tolet. l. 4. c. 22. n. 2. Suar. l. 2. c. 10. n. 14. et 15. Less. l. 2. c. 42. n. 28. et Salm. ibid. n. 75.* (licet primam vocent probabilem cum *Bon. Sanch. Less. Suar. Laym. Toled. etc.*

Parentes, aut domini, jurantes se punituros filios, vel famulos, raro peccant, si juramentum non impleant, vel quia delinquentes jam sunt emendati, aut emendationem promisérunt; vel quia juramentum fuit de re inutili, aut potius de vindicta inordinata. Ita *Laym. n. 9. c. 44. Anacl. d. 2. n. 22. et Elbel n. 87. cum Gob. aliisque satis communiter*. Additque *Elbel*, plerumque talia juramenta fieri sine intentione jurandi, sed tantum terrendi. *Vide dicenda n. seq. 187. ad IV.*

DUBIUM VI.

Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit?

187 *An excuset mutatio circumstantiarum?*

188 *An excuset cessatio causæ finalis?*

187. — **R**ESP. Tales casus præter ea, quæ ex superioribus colliguntur, à *Tol. et Caj.* recensentur isti: I. Si, quod bonum erat tempore juramenti, propter circumstantias postea fiat illicitum, vel vatum, vel impeditivum majoris boni, vel melius sit omitti, quam impleri. *Sanch. c. 45. » (cum Salm. tr. 17. c. 2. punct. 6. n. 65. «* II. Si juramentum mutet in opus aliquod aperte melius, et Deo gratias: id enim quisque per se potest, ut habet *Tol. c. 23. Excipe tamen semper, si quid in hominis commodum jurasses: nec enim Deus illum vult defraudari*. III. Si notabiliter mutetur status rei, ut si verb. grat. jurasses aliquem punire justâ punitione, is autem supplex veniam peteret, et ageret pœnitentiam, posses ei sine perjurio condonare: quia juramentum obligabat, servato eodem statu, in quo eum non pœniteret. *Laym. c. 9. » (Vide mox infra v. Non tenetur.) «* IV. Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, maximè si magis illius destructiva; ut, si verbi gratiâ ex correctione impœnitentis filii notaretur is magis destruendus, quam emendandus, aut sit turbanda familia, sint secutaræ rixæ cum uxore, et sic præstet non corrigere. *Regin. l. 18. c. 56. Bon. l. c. 44. » (Hinc, si pœna, quam minatur pater, parùm conducatur ad correctionem, ipse non tenetur impiere rem juratam, saltem non sub gravi. Salm. ibid. §. 3. n. 63. cum Soto et Sanch. Excusatur autem ab implendo juramento, qui jurat comminatoriè ex ira, vel non seriò, ut solent pueri. Salm. ibid. n. 62. et 63. cum Bon. et Cajet. Vide dicta n. 186. in fine.) «* V. Si ita ferant condiciones illæ, quas in quovis promissorio juramento tacitè subintelligi natura et DD. docent. Tales autem sunt, ut *Laym.* dicit (*sup. c. 9.*) 1. si potero; 2. salvo jure superioris; 3. nisi res notabiliter mutetur. » (*Quid si superveniat circumstantia non prævisa?*

» *Sanch. Trull. loc. cit.* » (Quoad revelandum secretum, vide dicenda l. 4. n. 974. v. Hoc.)

Juramenta autem de servando secreto, quæ præstantur in congregationibus circa electiones, vel alia, obligant graviter vel leviter juxta nocumentum, quod afferre possunt. Ita *Elbel*, n. 90. cum *Henno*, quia obligatio juramenti sequitur obligationem secreti. Idem dicunt *Spor. tr. 3. c. 4. n. 42. Croix l. 3. p. 1. n. 329. etc.* de juramento servandi secretum circa artem conficiendi aliquam medicinam. Imò, non obstante juramento, teneris ex charitate eam revelare, si aliter quis subiret grave periculum mortis, cum juramentum non sit vinculum iniquitatis. Ita *Croix cum S. Th. Suar. etc.*

« 5. Qui juravit judici, se dicturum quæ novit, non tenetur revelare » occulta. Ratio patet. *Less. Bonac. Trull. loc. cit.*

« 6. Qui juravit, se soluturum debitum intra mensem, non tenetur » intra illum vi juramenti solvere, si à creditore terminus solutionis » prorogetur : quia cum hic cedat juri suo, cessat obligatio promissionis, et consequenter juramenti. *Azor, Bon. Trull. l. c. n. 18.* »

184. — Quæritur 1. utrum, qui promittit concubinæ cum juramento, se aliam non cogniturum, teneatur ad illud? Negat *Dian. cum Fag.* quia finis talis promissionis fuit pravus, nempe conservandi amicitiam, et quia tale juramentum præberet occasionem permanendi in peccato. Sed affirmant probabilius *Salm. tr. 17. c. 2. punct. 6. n. 70. cum Sanch. et Prad.* quia ex regula generali impleri debet juramentum semper ac impleri possit sine peccato : occasio autem illa venit per accidens.

185. — Quæritur 2. utrum promissio prodiga cum juramento obliget? Affirmant alii apud *Salm. ibid. n. 71.* Sed probabilius negant *Salm. dict. loc. cum Sot. Suar. Trull. etc.* quia talis promissio saltem est leviter mala, et ideo juramentum, cum non sit vinculum iniquitatis, non obligat ex *Reg. juris in 6. Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum. Salm. ibid. n. 68. Vide dicenda de matr. l. 6. n. 854. v. Cum autem.*

186. — Quæritur 3. utrum, qui promisit se rediturum ad carcerem cum juramento, teneatur ad illud cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti?

Prima sententia negat, quia esset actio mala spontè morti se offerre. Ita *Navarr. Man. c. 42. n. 18. et Vasq. Nav. Pont. Covarr. Tamb. Reg. ap. Salm. ibid. n. 74.*

Secunda sententia multò probabilior affirmat, quia, positâ promissione, redire esset opus virtutis. Ita *Tolet. l. 4. c. 22. n. 2. Suar. l. 2. c. 10. n. 44. et 45. Less. l. 2. c. 42. n. 28. et Salm. ibid. n. 75.* (licet primam vocent probabilem cum *Bon. Sanch. Less. Suar. Laym. Toled. etc.*

Parentes, aut domini, jurantes se punituros filios, vel famulos, raro peccant, si juramentum non impleant, vel quia delinquentes jam sunt emendati, aut emendationem promiserunt; vel quia juramentum fuit de re inutili, aut potius de vindicta inordinata. Ita *Laym. n. 9. c. 44. Anacl. d. 2. n. 22. et Elbel n. 87. cum Gob. aliisque satis communiter*. Additque *Elbel*, plerumque talia juramenta fieri sine intentione jurandi, sed tantum terrendi. *Vide dicenda n. seq. 187. ad IV.*

DUBIUM VI.

Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit?

187 *An excuset mutatio circumstantiarum?*

188 *An excuset cessatio causae finalis?*

187. — **R**ESP. Tales casus præter ea, quæ ex superioribus colliguntur, à *Tol. et Caj.* recensentur isti: I. Si, quod bonum erat tempore juramenti, propter circumstantias postea fiat illicitum, vel vandum, vel impeditivum majoris boni, vel melius sit omitti, quam impleri. *Sanch. c. 15. » (cum Salm. tr. 17. c. 2. punct. 6. n. 65. »* II. Si juramentum mutes in opus aliquod aperte melius, et Deo gratias: id enim quisque per se potest, ut habet *Tol. c. 23. Excipit tamen semper, si quid in hominis commodum jurasses: nec enim Deus illum vult defraudari*. III. Si notabiliter mutetur status rei, ut si verb. grat. jurasses aliquem punire justâ punitione, is autem supplex veniam peteret, et ageret pœnitentiam, posses ei sine perjurio condonare: quia juramentum obligabat, servato eodem statu, in quo eum non pœniteret. *Laym. c. 9. » (Vide mox infra v. Non tenetur.)* IV. Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, maximè si magis illius destructiva; ut, si verbi gratiâ ex correctione impœnitentis filii notaretur is magis destruendus, quàm emendandus, aut sit turbanda familia, sint secutaræ rixæ cum uxore, et sic præstet non corrigere. *Regin. l. 18. c. 56. Bon. l. c. 44. » (Hinc, si pœna, quam minatur pater, parùm conducatur ad correctionem, ipse non tenetur impiere rem juratam, saltem non sub gravi. Salm. ibid. §. 3. n. 63. cum Soto et Sanch. Excusatur autem ab implendo juramento, qui jurat comminatoriè ex ira, vel non serio, ut solent pueri. Salm. ibid. n. 62. et 63. cum Bon. et Cajet. Vide dicta n. 186. in fine.)* V. Si ita ferant conditiones illæ, quas in quovis promissorio juramento tacitè subintelligi natura et DD. docent. Tales autem sunt, ut *Laym. dicit (sup. c. 9.)* 1. si potero; 2. salvo jure superioris; 3. nisi res notabiliter mutetur. *» (Quid si superveniat circumstantia non prævisa?*

Vide dicta n. 180. v. In omni.) « 4. nisi obligatio tollatur. De quo sequens dubium. »

Non tenetur quis implere juramentum, quando supervenit notabilis mutatio, v. gr. periculum mortis, infamiae, vel alterius gravis damni, quia non censetur in tali casu voluisse se obligare, cum per mutationem tunc res sit diversa à promissa; in dubio autem, an mutatio sit notabilis, tenetur. *Palau tr. 15. d. 1. p. 20. n. 4. Sanch. Dec. l. 4. c. 2. n. 34. et Salm. de juram. c. 3. punct. 2. n. 20. cum Trull. Leand. etc. Vide de voto n. 225.*

Sed dubium est, num sit de se sufficiens illa mutatio etiam non notabilis, quâ tamen prævisâ, ille juramentum non emisisset?

Prima sententia affirmat ex *S. Thom. in 4. dist. 48. q. 1. art. 3. ad 1.* qui sic docet: *Id liberare à voti, vel juramenti obligatione, quod si à principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio, quia intentio se obligandi tunc vel deest, vel sic interpretatur. Ita *Navarr. Man. c. 48. n. 7. Sylvest. v. Votum, 2. q. 17. in fin. Molina to. 2. de just. d. 272. coll. 2. et 7. item S. Anton. Henr. etc. apud Salm. d. c. 3. n. 21.*

Secunda sententia tenet, non sufficere, quia obligatio non est desumenda ex promissione, quæ in futurum non fieret; sed ex illa, quæ jam facta est. Ita *Suar. l. 4. c. 9. n. 8. Sanch. Dec. l. 4. c. 2. n. 22. Pal. tr. 15. d. 1. p. 20. n. 3. et Salm. ibid. n. 22. cum Sot. Cajet. Val. etc.* Merito tamen dicunt, non posse negari probabilitatem primæ sententiæ. Imò ipsimet *Salmant. ibid. c. 4. punct. 6. §. 3. n. 152.* censent, illam esse notabilem mutationem, quæ si à principio cognita fuisset, jurans non promisisset; quod utique cum prima sententia cohæret. *Vide de voto n. 226.*

188. — Adde, quòd cesset obligatio juramenti, aut voti, si cesset causa finalis illius, v. gr. promisisti pauperi eleemosynam, sed ille postea fit dives: promisisti non ingressurum te talem domum ob periculum, sed illud cessat: promisisti peregrinationem ob salutem patris, sed ille moritur, et similia. Ita *Sanch. l. 42. Suar. l. 2. de voto c. 48. n. 3. Bon. d. 4. q. 2. p. 3. §. 2. n. 10. Pal. tr. 15. d. 9. p. 20. n. 1. et Salm. eod. tr. c. 3. punct. 2. n. 16. cum Prado, Trull. Tamb. etc.* Secus verò, si cessat causa tantum impulsiva. *ibid. n. 17.*

DUBIUM VII.

Quomodo obligatio juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem, et remissionem?

189 *Quis possit irritare juramenta? Et quis dispensare?*

190 *An dispensans in votis possit et in juramentis?*

191 *De commutatione, et relaxatione juramenti?*

192 *Quid, si juramentum sit factum in favorem tertii?*

193 *An possit remitti ab ipso tertio? Appendix de adjuratione, et præcipue de adjuratione dæmonum.*

189. — **R**ESP. De hoc ex conditionibus jam positis, et potestate superiorum in suos, ac suorum vota, à *Laym.* hic c. 44. et aliis communiter hæc traduntur :

• 1. Quod spectat ad irritationem, irritare, et annullare potest juramentum omnis superior, maritus, aut dominus, qui, et quomodo irritare possit suorum vota, habet *Sanch. c. 69. n. 7. Suar. Azor, Fill. l. 25. c. 9. p. 47. dub. 6. Vide caput sequens ex n. 227.*

• 2. Possunt et iidem irritare juramenta promissoria facta in gratiam hominis; quotiescumque ipsam promissionem, seu contractum infirmare iis concessum est.

• 3. Quoad dispensationem, quicumque habet potestatem ordinariam, vel delegatam; vel privilegium dispensandi in votis, potest in iisdem dispensare, etiamsi jurata sint.

190. — Quæritur hic, an, qui habet facultatem delegatam dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis?

Prima sententia probabilis negat, quia vinculum voti, et juramentum diversum est; et ideo ex stylo curiæ facultas quoad juramenta specialiter conceditur. Ita *Less. l. 2. c. 42. n. 60. et Sanch. Bon. Azor, ac Led. ap. Salm. de juram. c. 3. punct. 4. n. 3.*

Secunda verò *sententia* non minus probabilis affirmat, quia juramenta præstita soli Deo, licet sint vincula diversa à votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur, argumento *l. Ut tantum, ff. de servo corrupto*, ubi: *Dispositum in uno æquiparatorum, censetur dispositum in altero.* Illa autem specialis concessio quoad juramenta ex stylo curiæ fit ad majorem cautelam. Ita *Salm. d. n. 3. cum Caj. Pont. Suar. Pall. Trull. Dian. Prad. Arag. etc.* Sed hoc non obstante, prima sententia negativa omnino est tenenda, nam obligatio juramenti jam contractæ, cum sit certa, et possideat, auferri non valet per dispensationem tantum probabiliter validam. Aliter autem dicendum videtur quoad juramenta facta homini, quando obsunt bono communi; imò hujusmodi juramenta sunt per se nulla. *Vide dicta n. 477.*

191. — • 4. Quoad commutationem, eadem est ratio, quæ de dispensatione.

• 5. Quod attinet ad remissionem, sive relaxationem, juramentum factum in favorem hominis, non potest relaxari, nisi ab eo cui factum est, aut cui is, et promissa materia subjecta est.

• 6. Et is quidem potest remittere, etsi talis favor ei juratus esset propter Deum, v. gr. si quis propter Deum jurasset pauperculæ eam ducere, potest ipsa juramentum illud relaxare, ut habent *Navarr. et*

• alii contra *Sotum et Sylv.*, quia, licet juramentum principaliter factum sit propter Deum, quia tamen executio est in favorem hominis, ab hominis etiam voluntate dependet.

• 7. An etiam civilis potestas relaxare possit juramentâ suorum subditorum in temporalibus, quando justa causa subest, v. gr. quia metu vel aliâ injuriâ extorta sunt, controvertitur. Alii negant, alii ajunt apud *Laym.* Probabile est, quod docet *Sanch. l. c. 3. 42. cum Suarez*, non posse relaxare directè, sicut potestas ecclesiastica, quando dispensat, sed tantùm indirectè, v. gr. ratione materiæ, vel suppleando vicem ejus, cui juratum est, et qui remittere debeat. Plura ad forum externum spectantia circa juramentum vide apud *Laym. supra c. 44. Bon. l. c.*

492. — Pro majori claritate dicendum I. quòd, si promissio in favorem hominis, firmata juramento, nondum acceptata sit, non sit obligatio illam implendi, et revocari possit; quia juramentum tunc est accessorium, et sequitur naturam promissionis; secùs autem, si promissio principaliter fuit facta Deo. Hoc certum est. Vide *Salm. de juram. c. 2. punct. 5. §. 2. n. 56. cum Suar. Less. et fusiùs de contract. c. 4. punct. 4. §. 4. n. 70.*

Dicendum II. quòd, si talis promissio sit acceptata à tertio, cui facta fuit, tunc sine ejus consensu nec etiã à Pontifice relaxari possit. Est adhuc commune ap. *Laym. de jur. c. 44. n. 25. cum S. Th. 2. 2. q. 89. art. 9. ad 3. Tamb. l. 3. e. 7. §. 3. n. 3. Salm. c. 2. n. 68. Croix l. 3. p. 4. n. 358.* Et hoc, etiamsi juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, ut dicit *Croix ibid. cum Sanch. Suar. Less. Lug. Dian. Moya, etc.* semper ac per acceptationem sit tertio jus acquisitum. Sed de hoc juramento principaliter in Deum emisso magna vertitur quæstio, circa quam vide dicenda c. 3. de voto n. 255.

Limitatur tamen dictio II. mex lata in tribus casibus: I. Si jurans sit subditus, et juramentum sit circa ea, quæ superiorum potestati subduntur, ut docet *S. Th. l. c.* Ideo Pontifex irritare potest omnia juramenta circa beneficia, officia ecclesiastica, etc. Parentes etiam possunt irritare juramenta impuberum, non verbè puberum circa res proprias ipsorum; tutores pupillorum; superiores religiosorum; viri uxorum circa bona dotalia: domini servorum. Vide omnia ap. *Salm. de juram. c. 3. punct. 4. ex n. 4. et 5. cum Bus. n. 2.*

Lim. II. Si juramentum non posset servari sine damno communi, proat esset juramentum non denunciandi, non accusandi, etc., vel super contractu à lege vetito, v. gr. solvendi pœnam, si quis resiliat à sponsalibus; quod prohibetur cap. *Gemma. de desponsat impuberum.* (An etiam solvendi perdita ludo prohibito, ut dicunt *Salm. Vide dicenda de ludo tract. 5. de contr. dub. 43.*) Talia juramenta veriùs relaxatione non indigent cum de se sint nulla, juxta dicta n. 477. v.

Aliter. Esto tamen essent valida, ab Ecclesia relaxari possunt. *Salm. ibid. n. 6. cum Sanch. Pal. et Guttier.* Nomine autem Ecclesiæ veniunt non solum Pontifex, sed etiam Episcopi, capitula sedibus vacantibus, et alii jurisdictionem episcopalem habentes, ut *Salm. ibid. n. 7. et 8.* et etiam confessarii delegatam facultatem habentes dispensandi in votis, qui possunt etiam talia juramenta relaxare, ut *Bus. n. 3. et Salm. ibid. n. 9. cum Rodr. et Ledesm.*

Lim. III. Si juramentum sit dolo, aut metu extortum; tunc enim etiam ab iisdem, ut supra, relaxari potest in pœnam extorquentium, ut certum est apud omnes; etiamsi juramentum sit extortum ab alio tertio, inscio principali, *Salm. ibid. n. 7. cum Suar. Sanch. Pal. Mol. Arag.* Imò hoc currit, etsi promissio non est indebita, putà de solvendo debito vero; sed juramentum injustè sit extortum; et etiamsi extorqueatur juramentum metu levi, saltem pro foro interno, ut *Salm. ibid. n. 8. cum Sanch. Suar. et Pal. ex c. Sollicitè, et c. Accepta de restit. spol.* ubi solum juramentum omninò spontaneum relaxari nequit.

193. — Certum autem est, quòd juramentum in favorem tertii possit liberè ab eo remitti, absque relaxatione Ecclesiæ, ut docent omnes cum *D. Th. 2. 2. q. 89. art. 9. ad 2.* Sed quæstio est, an juramentum factum in favorem tertii cesset ex illius remissione, etiamsi promissio principaliter sit facta Deo? Negat *S. Th. ibid.* nisi apposita sit conditio, scilicet, si ita videbitur ei, cui promittitur; et idem tenent *Salm. ibid. n. 10. generaliter loquendo cum Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. etc.* E converso *Busemb. hic n. 6. cum Nav. et Croix l. 3. p. 1. n. 358. cum Gob. Tamb.* probabiliter tenent, cessare obligationem. Ratio, quia licèt promissio sit facta Deo, fuit tamen semper facta dependenter à voluntate hominis, cui juratum est, scilicet, si ille non remittat executionem. Et hanc quoque sequuntur *Salm. ibid. n. 11. cum Sanch. Pal. Trull. Prad. Fag. Leand, etc. contra Scot. Sylv. etc.* semper ac, licèt juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, promissio tamen tota cedat in favorem partis, putà, si quis intuitu pietatis juret huic ecclesiæ calicem se daturum, huic pauperi elemosynam, hanc religionem se ingressurum. An autem juramentum, vel votum *perseverantiæ*, quod emitti solet in aliquibus congregationibus, possit relaxari, vel dispensari ab Episcopis, sine congregationis consensu? *Vide dicenda n. 255. infra.*

APPENDIX

DE ADJURATIONE.

I. Adjuratio est invocatio Dei, vel rerum sacrarum, aut Sanctorum ad inducendum aliquem ad quoddam agendum, vel omittendum. Ita

S. Th. 2. 2. q. 90. art. 1. Alia autem est *solemnis*, quæ fit à ministris, et modis ab Ecclesia constitutis; alia *privata*, sine hujusmodi solemnitatibus. Item alia est *deprecativa*, prout fuit illa principis sacerdotum: *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus etc. Matth. c. 26. v. 63.* Alia *imperativa*, quæ competit tantum superiori- bus erga subditos, et exorcistis erga dæmones.

II. Ut adjuratio sit licita, tria requiruntur, sicut in juramento, scilicet I. *Veritas*, id est, ut adjurans verè intendat assequi, quod petit, et vera sit causa, ob quam petit; carentia autem hujus veritatis rarò erit plusquam venialis, nempe si fictus pauper per Deum petat eleëmositynam, ut dicunt *Sanch. Dec. l. 2. c. 42. n. 5. Sporer de 2. præc. c. 1. n. 163. Elbel conf. 6. n. 153.* II. *Justitia*, ex cujus carentia certè graviter peccaret rem petens graviter malam, ex communi DD. Quid, si rem petat leviter malam? Tenent esse veniale *Salm. tr. 22. de 2. præc. Decal. c. unic. n. 4. Sporer n. 165. cum Suar. Bonac. Sanch. et Tab.* Sed meliùs *Elbel n. 97.* dicit esse mortale, quia satis gravis videtur irreverentia inducere alterum ad rem malam ope divinæ auctoritatis. *Vide dicta n. 146. v. 5. Venialiter.* III. *Judicium*, id est debita discretio, cujus carentia certè non est nisi venialis.

III. Tantum creaturæ intellectuales possunt directè adjurari, ut homines, et dæmones. Indirectè autem etiam irracionales, ut sal, nubes, locustæ, etc. adjurando vel Deum, ut earum usus nos adjuvet; vel dæmones, ut per eas desistant nocere, prout docet *S. Thom. 2. 2. q. 90. art. 3. cum aliis communiter.*

IV. Privatim omnibus quidem licitum est adjurare; solemniter autem tantum Ecclesiæ ministris ad id constitutis, et cum Episcopi expressâ licentiâ. *Ita communiter Salm. ibid. n. 5. cum aliis, ex Luc. c. 10. v. 19. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici. Et ex Marc. c. 16. v. 17. In nomine meo dæmonia ejicient.*

V. Præsertim autem circa *adjurationem dæmonum*, duo præcipuè hic sunt notanda: I. Ut cum eis adjuratio sit imperativa, non verò deprecativa. II. Ut fiat tantum ad amovenda damna, et vexationem obsessi, non autem ad vanitatem et curiositatem; hinc dicunt DD. *communiter cum Salmanticens. ibid. punct. 6. §. 1. num. 55.* non posso excusari à peccato gravi, qui multos sermones inutiles haberet cum dæmone obsidente.

Sed quæritur 1. an sit mortale quærere à dæmone unam vel alteram rem curiosam? Affirmat *Palaus*, quia tunc exorcista potius videtur deprecativè quærere, quam imperativè. Sed probabilius est tantum veniale, si reverà adjuratio fiat imperativo modo. *Ita Sanchez, Dec. l. 2. c. 42. n. 25. item Cajet. Suar. Nav. Sot. communiter cum Salm. ibid. n. 55. et 56.*

Quæritur 2. de quibus liceat exorcistis dæmonem interrogare? Licet quidem interrogare de omnibus, quæ ad ejus expulsionem conducant. *Salm. ibid. n. 54. cum S. Thom. et communi.* Hinc possunt quærere numerum, et nomina eorum, qui in obsesso habitant, et à quanto tempore, ut habetur in Rituali Romano. Item causam sui ingressûs. Item signum sui egressûs, ut communissimè contra *Sotum* permittunt *Sanch. n. 28. Salm. ibid. n. 54. cum Pal. Delrio, Trullench. etc.* An autem liceat quærere imperativè à dæmone manifestationem alicujus veritatis? Negat *Elbel Conf. 6. n. 156.* quia (ut ait) non videntur ministri aliam habere potestatem, nisi interrogandi tantùm de iis quæ ad eum expellendum conferunt. Sed probabiliùs et communissimè affirmatur licere, si id conducat ad divinam gloriam. Ita *Sanch. n. 24. ac Cajet. Sot. Con. Tab. etc. cum Salm. ibid. n. 59.* atque expressè hoc docet *D. Thom. 2. 2. q. 95. art. 4. ad 1.* ubi ait: *Aliud autem est inquirere aliquid à dæmone spontè occurrente, quod quandoque licet propter utilitatem aliorum, maxime quando divinè virtute potest compelli ad vera dicenda. Et aliud est dæmonem invocare ad cognitionem occultorum acquirendam ab ipso; quod certè malum est.*

Quid, si dæmon assignaret pro causa sui ingressûs, obsessum invalidè fuisse baptizatum, an hic rebaptizandus esset sub conditione? Ex una parte videtur negandum, quia nulla dæmoni præstanda est fides. Ex alia videtur affirmandum, quia dæmon ex vi exorcismi tenetur patèfacere veritatem. In hac difficultate rationabiliter opinantur *Salm. ibid. §. 2. n. 69.* hunc non esse rebaptizandum, nisi aliunde adsint validæ conjecturæ non accepti baptismi, nempe si baptizans fuerit maleficus, vel hæreticus, vel muliercula parùm instructa, vel acer inimicus parentum baptizandi, qui dixerit, se velle ulcisci, et similia.

Exorcista autem, ut obsessus verè liberetur, sedulò curet, ut sequentia observet: 1. Priùs benè exploret, an ille reverà obsideatur à dæmone. 2. Muniat se fide, fiduciâ, et charitate; insuper et oratione, et jejunio, et maxime humilitate, aliàs parùm proficiet. Dicunt tamen *Salm. tr. 22. c. unic. punct. 2. n. 7.* exorcismum suam vim habere, etiamsi fiat ab eo, qui est in peccato. 3. Inducat obsessum ad confessionem, confidentiam, et orationem. 4. Utatur exorcismis in Ecclesia romana, vel saltem in sua diocesi approbatis. Utatur etiam invocatione nominum Jesu, Mariæ, et item signo crucis, ac reliquiis Sanctorum; aut aquâ benedictâ, Agno Dei, etc. 5. Caveat ne cum dæmone jocetur, sed potiùs pauca proferat, et non permittat ei plura loqui, sed impetret tacere. 6. Caveat etiam, ut advertit *Rituale*, ne ob dictum dæmonis confugiat ad magos, ut maleficium dissolvant. Jubeat tamen dæmonem dicere, an ibi sit ob maleficium; et ut signa malefica reddat, vel revelet. 7. Regulariter exorcismum faciat in Ecclesia, januis apertis, nisi honesta adsit causa (ut dicitur in *Rit.*) ut fiat domi. 8. Excludat

mulieres, pueros, et viros otiosos, quorum modica fides expulsionem obstarè potest. 9. Repetat pluries comminationem, et verba, quibus observat dæmonem magis angi, semper augendo pœnam. Demùm advertat, nulla adesse signa infallibilia egressus; probabilia tamen signa sunt, si per longum tempus obsessus sit à molestiis immunis; item dæmonum confessio, ingens vomitus rerum putridarum, vel halitus valdè foetidus: item magni clamores, qui ibi audiantur; item si obsessus remaneat in terram dejectus et quasi mortuus, ac similia. Probabilius autem non licet concedere dæmoni, ut invadat aliud corpus hominis, vel bestię, ut exeat ab energumeno, sicut ille promittit, ut censet *Elbel n. 167. cum Bonac. Tamb. et aliis contra Pal. etc.*

Communitè autem dicunt DD. exorcismos habere vim infallibilem expellendi dæmones tamquam ex opere operato. Ita *Sporer de 2. præcept. n. 167. Sanch. dict. c. 42. n. 16. Pal. p. 4. n. 19. Elbel n. 160. et Salm. ibid. p. 3. n. 17. et 22. cum Cajetan. Sot. Trullench. etc.* Nec obstat, quòd plures exorcismi effectum non habeant; nam ut dicunt *Salm.* semper illi aliquem effectum sortiuntur, si non completè, saltem imperfectè, vires dæmonum attenuando. *Vide alia apud Delrio, fusè de hac materia tractantem.*

CAPUT III

DE VOTO.

DUBIUM I.

Quid sit votum, et quotuplex.

194 *Quid est votum?*

195 *Quotuplex est votum?*

194. — **R**ESP. 1. Est promissio facta Deo, deliberatè, de bono
 • possibili, et meliori. *S. Th. 2. 2. q. 88. Vide Sanch. et Laym. l. 4.*
 • *t. 4.* Unde patet, quòd votum sit actus patrię soli Deo debitus.
 • Quare, dum vovemus quædam Sanctis, sensus est voveri ea Deo in
 • honorem simul Sanctorum. • (*Ut ex communi acceptione Ecclesię,*
Salmant. de voto, tr. 17. c. 1. punct. 1. §. 4. n. 29.), • sicut templa,
 • et altaria ædificamus Deo in eorumdem honorem. Porrò ex singulis
 • particulis datæ definitionis multi casus resolvuntur, quos, ut vitetur
 • confusio, et consulatur memorię, separatis dubiis proponam.

195. — **R**ESP. 2. Dividitur votum, I. *in absolutum, et conditio-*
 • *natum.* Illud est, quod fit sine ulla conditione; ut, voveo eleëmomy-
 • nam: hoc autem, quod fit cum conditione, ita ut, nisi hac positã,
 • non exurgat obligatio; ut, voveo eleëmomyam, si sanitati restituar,

• vel (quod dicitur pœnale) voveo facere disciplinam, si hoc fecero.
 • II. In *solemne, et simplex*. Illud est, quod ut tale acceptatur ab Ec-
 • clesia, et sunt hæc duo: votum castitatis, quod majoribus ordinibus
 • annexum est, et votum professionis religiosæ. Simplex autem votum
 • est omne aliud, quod talem solemnitatem non habet. Ubi sciendum,
 • quod votum solemne reddat personam jure inhabilem ad contractus,
 • vel actus contra votum, ut ad matrimonium, vel dominium bonorum
 • habendum. *Vide infra l. 5. c. 1. in tract. de statu relig.* Simplex
 • autem tale votum v. g. castitatis (excipio quod in Societate Jesu
 • emittitur post novitium) aut ingrediendæ religionis, etsi reddat
 • contractum, v. g. matrimonii, illicitum, non talem invalidum. *Vide*
 • *infra lib. 6. de matrimonio*. III. In *reale, et personale*. Illud est,
 • cum pecunia, vel alia res externa prætio æstimabilis promittitur, ut
 • calix, eleëmosyna: hoc autem, cum aliqua hominis actio, vel ces-
 • satio ab actione, ut votum jejunii, peregrinationis, abstinentiæ à
 • lusu. His aliqui adjungunt mixtum ex utroque, ut si voveas peregri-
 • nationem cum oblatione alicujus rei. *Vide Lessium l. 2. cap. 40.*

DUBIUM II.

Quæ requiratur voti deliberatio, et intentio.

196 *Quæ deliberatio requisita ad votum?*

197 *De voto emisso ex metu.*

198 *De voto emisso ex errore.*

199 *An obliget simplex propositum?*

200 *An ad votum sufficiat promissio implicata?*

201 *Quale propositum voluntatis requiratur ad votum? Hinc plura quæruntur, et I. An teneatur ad votum, qui positivè noluit promittere, et se obligare? II. Qui non habuit animum implendi? III. Qui negativè noluit se obligare sciens obligationem voti? Qu. I. Quid, si nesciens? Qu. II. Quid si quis voluerit promittere, et positivè noluerit se obligare? Qu. III. Quid, si quis dubitet, an se voluerit obligare? Vel an noverit obligationem voti? Quid si dubitet, an fecerit propositum, aut votum?*

496. — **R**ESP. Cum voti obligatio sit gravissima, requiratur in-
 • tentio, deliberatio, et libertas perfecta, quâ quis liberè et directè in
 • se voluerit promittere, cum animo se obligandi. Ita doctores commu-
 • niter. *Less. Bon. d. 4. q. 2. p. 1.*

Unde resolves :

• 1. *Ætas, et usus rationis ad vovendum, ea sufficit, quæ satis est*
 • *ad peccatum mortale perfecto actu humano, et directo in se volitum.*
 • *Excipe tamen votum solemne religionis, quod invalidum est ante*
 • *certam ætatem.*

• 2. *Non obligat votum factum cum semiplena animadversione, vel de-*

» liberatione : v. gr. ex repentino animi motu, vel consuetudine, linguam mentem præveniente, vel ex calore iracundiæ, rationis usum auferente. *Azor, Sanch. Trull. l. 2. c. 2. d. 4.* ubi notat non esse sufficiens indicium, quòd defuerit perfecta ratio, vel deliberatio, si voventem, facto voto, mox pœniteat : item motum iræ rarò, et vix umquam impedire usum rationis. » (*Hinc videndum, an adsint aliæ circumstantiæ adjunctæ. Vide Salm. tr. 17. c. 1. punct. 1. §. 1. n. 11. Peccat autem, saltem venialiter, qui levi consideratione emittit vota magni ponderis, Salm. ibid. n. 13: licet inde ad ea sit obligatus, ibid. n. 14.*)

» 3. Quòd si is, qui scit se vovisse, dubitet, an cum sufficienti liberatione, et usu rationis, ob defectum ætatis, si quidem voverit ante septennium, votum non obligat, nisi constet de sufficienti rationis usu; quia eum jus in tali non præsumit, et possessio stat pro libertate. Si verò post septennium voverit, obligat; quia possessio est pro voto, cum præsumatur usus rationis, nisi constet oppositum. Si denique dubitet, utrum ante, an post septennium voverit, eum tenèri voto vult *Sanch. et Pal. negat Diana etc.* » (*Sed probabilius Sanch.*)

In quocumque autem dubio, an defuerit plena deliberatio, valet votum, *Salm. c. 1. n. 117. cum Suar. Sanch. Pal. etc.* Item in dubio, an vovens emiserit votum metu coactus, vel an metus fuerit gravis, *Salm. ib. cum Bon. et Trull.* Secus in dubio, an materia fuerit honesta, vel possibilis; quia tunc votum nondum possidet; *Salm. ibid. cum Pal. Sanch. et Suar.*

4. Vota facta in ebrietate, etiam antè prævisa, et sic volita in causa, non sunt vâfida, cum non sint volita in seipsis, et directè; bonum autem non consurgat, nisi ex integra causa, quamvis ad peccatum satis sit voluntarium indirectè et in causa. *Laym. l. 4. t. 4. c. 1, n. 4.*

197. — « 5. Vota facta in metu non incusso ad hoc ipsum, ut votum extorqueretur, valida sunt, quia sunt simpliciter voluntaria, et deliberata. » (*Sicut etiam valida sunt vota facta ex metu intrinseco, aut justè incusso. Salm. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 5. n. 161. ex c. 1. et 2. de adult.*) « Facta autem in metu injustè incusso, ad ipsam votum extorquendum, invalida sunt ex communi, non quia non sunt voluntaria, sed quia vel jus ea irritat, vel Deus non acceptat, ne det vim injustæ coactioni; idque, sive metus sit gravis, sive levis; dummodò quis formaliter ex solo tali metu voveat. *Suar. de voto lib. 4. c. 8. Fill. t. 26. c. 1.* »

Sed quæstio hæc est, an votum emissum ex metu gravi, injustè incusso, sit invalidum, saltem ex jure ecclesiastico?

Prima sententia negat cum Suar. de relig. lib. 6. c. 14. n. 6. et de voto c. 8. n. 5. Sylv. v. Metus 8. fin. et v. Votum 2. q. 12. Pontius

lib. 7. c. 19. n. 9. Pal. t. 3. tract. 15. d. 1. p. 5. n. 13. et probabiliter Pal. Bas. Sylv. et meritò probabile vocant Bon. et Trull. apud Salm. *ibid.* c. 4. n. 163. Excepto tamen voto solemnì emisso in professione religiosa, quod certè est nullum, ex c. *Perlatum, de iis quæ vi, etc.*

Secunda probabiliter affirmat, ut Busemb. et Sanch. lib. 4. c. 3. n. 44. Less. l. 2. cap. 40. dub. 3. n. 48. Azor p. 4. lib. 11. cap. 16. quæst. 6. Nav. cap. 12. n. 52. ac Salm. *ibid.* n. 164. cum Trull. Bon. Val. Sot. etc. ex c. *Ad audientiam, de iis quæ vi.* Ubi dicitur: *Debère carere robore firmitatis, quæ metu fiunt.* Ex cap. *Cum locum de spons.,* ubi: *Cum locum non hæbeat consensus, ubi metus, vel coactio intercedit.* Excipitur tamen, si metus justè illatus fuerit, ex cap. 1. et 2. *de adult.* Vide Salm. *ibid.* n. 164. Utrùm autem votum, ex metu levi injusto emissum, sit invalidum? Affirmat hîc Busemb. cum Suar. et Fill. Item Nav. et alii plures ap. Sanch. Dec. lib. 4. c. 3. n. 24. Ratio (ut dicunt) quia idèò metus irritat votum eò quòd plenam consensûs libertatem auferat: ergò metus quoque levis irritabit, quando eandem libertatem aufert, et causa est, ut votum fiat. Et hanc opinionem probabilem vocat Sanch. Sed probabilior est sententia opposita, quam tenet Sanch. n. 24. cum Sot. Val. Sa, Azor, etc. ac Salm. *ibid.* n. 164. qui vocant communem, et probant ex c. *Perlatum, de iis quæ vi, etc.* Ratio, quia non censetur causa rei tam gravis, prout est votum, levis metus, qui de facili rejici potest, ut pariter dicemus *de contract.* n. 718.

198. — « 6. Quoad vota emissa ex errore, si error fuerit circa substantiam materiæ promissæ, vel circa conditionem substantialem, vel circa finem, sive rationem formalem, ac motivum votendi, votum nullum est » (*Cum Salm. tr. 17. cap. 1. punct. 6. §. 4. n. 155.*) « ut v. gr. 1. Circa substantiam, si quis voveret certum aliquem suum calicem, quem putat argenteum, cùm sit aureus: vel se ingressurum certum monasterium, putans esse ordinis sancti Benedicti, cùm sit Cartusianorum. 2. Circa conditionem substantialem: si quis v. gr. voveret, se ingressurum monasterium, ubi putaret religiosas disciplinam, et essentialia religionis servari accuratè, et tamen non ita esset: vel si voveret peregrinationem ad limina apostolorum, putans, ea tantùm distare centum milliaribus, cùm tamen distarent trecentis. 3. Circa causam finalem: si quis v. g. voverit aliquid in gratiarum actionem pro sanitate parenti redditâ, et is re ipsa non fuisset ægrotus, vel esset mortuus. » (*cum Salm. ibid. n. 158. et c. 3. punct. 2. n. 15. et 16.*) « Et ratio nullitatis talium votorum est, quia hîc deficit liber consensus, qui non fertur in incognitum, et nihil tam est contrarium consensui, quàm error, Fill. t. 25. c. 1. »

Certum est, quòd error circa substantiam invalidet votum, etiamsi

fuerit concomitans, id est, non dans causam voto: putà, si adhuc, errore cognito, tu vovisses. Ita *Sanch. de matr. lib. 7. d. 48. n. 6. et Dec. l. 3. c. 44. n. 43.* Et etiamsi talis error fuerit quantumcumque crassus. *Sanch, ibid. de matr. n. 7.* Et certum est etiam, quòd invalidet votum error circa circumstantias substantiales, id est, quæ pertinent ad substantiam rei promissæ, juxta exempla à *Busemb.* hic posita. Secùs verò, si error, licet dederit causam voto, sit circa conditiones, quæ substantiam rei non afficiunt, putà, si quis voveat dare eleëmossinam pauperi putato probo, amico, tenetur dare, etsi postea cognoscat improbum, inimicum, quamvis, his cognitis, antea non vovisset. Ita *Salm. de voto c. 4. punct. 6. §. 4. n. 456.* Aliter, ut dicunt, quot contractus, quot matrimonia, quot professiones, quot ordinationes infringi oporteret, si pateret aditus ab eas annullandas propter circumstantias accidentales, præter substantiam, non prævisas? Citant *Salm.* pro se *Sot. Less. cum Sanch.* At non benè, quia *Sanch. loc. cit. Dec. lib. 4. c. 2. n. 11.* adhæret *Busembao*, qui *suprà*, n. 175. dicit probabiliter cum *Suar.*, quòd invalidet juramentum (et idem est de voto) error etiam circa circumstantias accidentales, si hæc sint magni momenti, et si, ipsis cognitis, juramentum emissum non fuisset. Et hoc quoad contractus jam probabile putant *Salm. de contract. c. 4. punct. 3. n. 24.* Ideoque quoad vota etiam probabile videtur. *Vide dicenda n. 226.*

• 7. Vota, quæ emittuntur post novitiatum, in quocumque approbato ordine, instar matrimonii carnalis, non sunt irrita ob ullum errorem, nisi solùm substantialem circa substantiam.

• 8. Si error circa conditionem substantialem sit de re parvi momenti, non redditur votum irritum: ut si iter peregrinationis, quam quis vovit, sit paulò longius, quàm putabatur, quia parum reputatur pro nihilo. Item si error sit tantùm circa causam impulsivam, valet votum (*Salm. de voto tr. 17. cap. 1. punct. 6. §. 4. num. 458.*) quia illa est tantùm causa secundaria, quâ seposità, actus est sufficienter voluntarius secundùm substantiam. Neque talis error in cæteris contractibus actum vitiat: v. gr. vovit aliquis peregrinationem Romam studio colendi Deum, et simul etiam habuit causam secundariam impulsivam, ut inviseret fratrem, quem putavit esse Romæ, quem etsi intelligat deinde isthic non esse, non idèò desinit obligari voto. Et ex his patèt, quomodò intelligendum sit, quod dici solet, vota non obligare ultra intentionem voventis. *Sanch. lib. 4. c. 2. n. 45. Less. c. 40. dub. 2. n. 11.*

199. — • 9. Ad votum non sufficit nudum propositum, licet firmissimum: quia, qui tantùm proposuit, non tenetur sub peccato præstare: qui autem promisit, obligatur sub peccato, et, nisi præstet, agit contra fidem Deo datam. *Bon. p. 1. Laym. loc. cit.*

An negligens propositum bonum, peccet saltem venialiter? Affirmant

Less. Pal. etc. apud Salm. de vot. cap. 1. punct. 1. §. 2. n. 17. ob inconstantiam sine causa tunc intervenientem. Negant tamen Busemb. Sanch. Dec. lib. 3. cap. 2. n. 21. cum Sot. Arag. Azor et Salm. ibid. n. 18. cum Dic. Pal. Suar. Tol. etc. quia (dicunt) defectus constantiæ de se non est culpa, nisi præceptum adsit. Utraque est probabilis.

200. — « 10. Ad votum aliquando sufficit promissio implicita, ut
 » patet in susceptione ordinem sacrorum, ubi, licet non dicatur, voveo,
 » vel promitto castitatem, votum tamen hoc fit implicitè, hoc ipso,
 » quo sciens, Ecclesiam annexisse iis ordinibus istud votum, eos sus-
 » cipis. An verò, si quis planè id ignoraret, adhuc censeretur vovère
 » ex implicita intentione, dubium est. Aliqui ajunt, aliqui probabilius
 » negant, dicuntque, talem teneri ad castitatem, non ex voto, sed ex
 » Ecclesiæ præcepto. *Sanch. de matrim. l. c. d. 87. n. 23. Bon. c. 2.
 » p. 1. et commun. » (Sed censet Laym. probabilius teneri ex præ-
 » cepto Ecclesiæ ad votum emittendum. Sed vide de hoc dicenda de
 » sacr. ord. lib. 6. ex n. 806.)*

201. — « 11. Si quis haberet intentionem promittendi quidem, sed
 » tamen se non obligandi, nullum esset votum, secundum *Nav. Sylv.
 » Sanch. n. 27. Less. l. 2. c. 40. dub. 1. n. 6. Bon. et alios contra
 » Caj.*, quia talis non vult vovère, cum apponat conditionem contra
 » substantiam actûs. Unde *Lugo d. 24. de just. sect. 4. et alii* conten-
 » dunt, talem non posse dici promittere. Verùm videtur esse quæstio
 » de nomine. Si verò haberet animum vovendi, et se obligandi, non ta-
 » men implendi, tunc etiam graviter peccaret, et votum esset validum.
 » *Sanch. Fill. Bon. p. 1. n. 14. Laym. etc. »*

Plura hæc distinguere oportet, et I. Si quis vovet cum animo positivo non promittendi, nec se obligandi, certè votum est nullum, ut *Salm. tract. 17. c. 1. punct. 1. §. 3. n. 19. cum S. Thom. et communi*. II. Si vovens habeat animum promittendi, et se obligandi, sed cum intentione non implendi, dicendum est teneri eum ad votum, ex communi sententia, quam docent *Less. l. 2. c. 40. dub. 1. n. 7. Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 23. et Salm. ibid. n. 21. cum Suar. Caj. Azor, Bon. etc. contra Valent.* Ratio, quia obligatio voti non pendet ab intentione implendi, sed à voluntate se obligandi, quæ jam adest. III. Si vovens habeat animum promittendi, et implendi, sine tamen animo positivo se obligandi, tunc, si iste satis sciat obligationem voti, sed ad eam non advertat, cum votum emittit, et negativè se habeat, non volendo, nec excludendo illius obligationem, tenetur quidem ad votum, quia qui vult actum antecedentem, vult (saltem implicitè) ejus obligationem consequentem. *Ita communiter Sanch. de matrim. lib. 4. D. 9. n. 11. Palaus t. 3. tr. 15. d. 1. part. 3. n. 2. Tamburin. l. 3. c. 12. §. 1. n. 6. Salm. loc. cit. n. 23. et alii passim.*

Sed quær. I. An teneatur ad votum, qui nescit voti obligationem, et

negativè se habet, non explicitè neque implicitè intendens illam suscipere. Affirmant *Pal. l. c. n. 2. et Suar. de voto cap. 3. n. 9.* quia hic censendus est voluisse promittere, juxta modum, et intentionem, quam habent alii ritè voventes. Sed veriùs negant *Sanch. de matrim. l. 1. d. 9. n. 2. cum Led. Arag. et Man. item Croix l. 3. p. 1. n. 365. Tamb. l. c. n. 8. et Salm. cit. n. 23.* qui asserunt, hanc esse ferè omnium doctrinam. Ratio, quia nemo obligationem contrahit, nisi velit illam sibi imponere; hic autem nullo modo eam vult suscipere, nec formaliter in se, nec virtualiter in promissione, cum erret in substantia, judicando, talem obligationem non esse voto annexam. Secùs tamen dicendum, ut benè advertunt *Sanch. et Tamb. ll. cc.* si quis voluerit vovèrè modo ordinario, quo alii vovent, quia tunc implicitè voluit obligationem contrahere.

Quær. II. An teneatur ad votum, qui vult promittere, et scit obligationem voti, sed non vult ad votum se obligare?

Prima sententia, quam tenent *Sot. de just. l. 7. q. 1. art. 2. ac Prad. Arag. Gutt. etc. apud Salm. tr. 17. c. 1. punct. 1. §. 3. n. 24.* dicit, eum obligari, quia, posità voluntate verum emittendi votum, nequè ab eo separari obligatio, quæ oritur ex voto.

Secunda sententia verò communior, et probabilior negat, et hanc tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 27. Less. l. 2. c. 40. dub. 1. n. 6. Pal. tom. 3. tract. 15. d. 1. p. 3. n. 2. et Salm. ibid. n. 25. cum Suar. Azor, Bon. Val. Trull.* Ratio, tum quia qui vult apponere conditionem contrariam substantiæ contractûs, invalidum contractum reddit; tum quia lex (prout votum est lex particularis) non obligat, nisi juxta legislatoris voluntatem. Hinc inferunt *Salm.* quòd is, qui promittit sponsalia, vel sacros ordines accipit, aut religiosam professionem emit, animo non se obligandi, non teneatur ad sponsalia, neque ad votum. *Sed vide de hoc dicenda de ord. l. 6. dub. 2. n. 809.* Quale autem peccatum sit sic vovèrè sine animo se obligandi? Dicunt *Sanch. loc. cit. n. 38. Pal. loc. cit. n. 5. et Salm. ibid. n. 27. cum Suar. Bon. Trull. Regin. et Vill.* ordinariè non esse nisi veniale, propter quamdam inordinationem. Dicitur *ordinariè*, quia in professione religiosa, et susceptione sacrorum ordinum proculdubio esset mortale, quia esset deceptio in re gravissima. *Vide dicta de jur. n. 172. v. II. Si autem.*

Quær. III. An teneatur ad votum, qui dubitat, an vovendo voluerit se obligare? *Tamb.* putat probabile, eum non obligari; sed dicendum oppositum *cum Croix l. 3. p. 8. n. 314. Gob. Dian. et aliis ibid. communiter*; quia, donec constet de invaliditate actûs, præsumptio est pro illius valore: ut *Menoch. etc. ibid.* communiter docent. Idem dicendum, ut rectè ait *Croix, n. 386.* contra *Gobat.* si quis dubitet, an noverit, vel animadverterit obligationem voti, quia ex communiter contin-

gentibus quisque censetur scire et advertere, quod omne votum obligationem parit illud implendi. Quid, si quis dubitet, an fecerit votum, vel propositum, sed meminerit, se credidisse, graviter se peccaturam, si promissionem non implevisset? Censet *Croix* n. 366. hunc non obligari, quia saltem votum est dubium, cum plures rudes, adhuc nudum propositum facientes, censent erronee, se ad illud sub peccato teneri. Sed huic non consentio, et puto hanc censendum verè vovisse, et voti contraxisse obligationem; cum enim jam apprehenderit, se peccare non implendo promissum, rectè arguitur, illam reverè agnovisse, et sibi imposuisse.

DUBIUM III.

Quæ requiratur materia voti?

202 An teneat votum de re impossibili?

203 An votum vitandi omnia venialia? Quid si quis voveat vitare omnia mortalia, et venialia collectè?

204 An valeat votum de re vana?

205 An sit mortale vovère malum veniale?

206 An valeat votum factum ex malo fine?

207 An votum impeditivum majoris boni?

208 An valeat votum non petendi dispensationem?

209 An votum nubendi?

210 An votum non vivendi?

202. — **RESP.** Ea debet esse possibilis (cum impossibile nec efficaciter intendi possit, nec ad illud sit obligatio): et non solum bona, sed etiam melior, quàm oppositum, sive ejus ommissio: quippe finis intrinsicus voti est honorare per hoc Deum, id autem non potest fieri, nisi offeratur illi aliquid gratum: gratum autem esse non potest, ut quis obligetur ad relinquendum id, quod est melius, *Sanch. l. 9. c. 7. Laym. Nav. etc.*

Quid, si quis voveat de re possibili simul, et impossibili? Responderetur, teneri eum ad partem possibilem, si est divisibilis, puta si conjux voveat castitatem, tenetur ad non petendum. Ita etiam valet votum, si principale illius est possibile, licet accessorium sit impossibile. Secus, si è converso. *Vide Salm. tr. 17. cap. 4. punct. 2. §. 5. num. 75.* Quid, si votum sit disjunctivum? *Vide n. seq. v. Pariter.*

Unde resolves:

203. — « 1. Invalidum est votum numquam peccandi venialiter, cum id moraliter et ordinariè sit impossibile. Aliqui tamen volunt, sic voventem teneri isto voto ad vitanda mortalia, et venialia graviora, de quo Scholastici. *Nav. c. 12. n. 63. Suar. l. 2. c. 3. Sanch. de matrim. l. 9. d. 35.* »

Salm. ibid. n. 80. cum Sanch. Pal. Trull. Prad. asserunt, votum de vitandis omnibus venialibus, etiamsi esset de plenè deliberatis omninò invalidum esse, prout de re moraliter impossibili, *ex can. 23. de justif. Sess. 6. Trid.* Quoad votum autem S. Theresiæ, agendi quidquid perfectius intelligeret, respondet, illud ex speciali instinctu Spiritûs sancti emissum fuisse. *Vide Salm. ibid. n. 84 et 85.* Sed veriùs dicit *Croix lib. 3. p. 1. n. 404. cum Suar.* benè valere votum de vitandis venialibus deliberatis, cum hoc reverà non sit impossibile, et personæ perfectionis amantes illa satis evitent. Votum autem abstinendi à venialibus in aliqua materia determinata, communiter validum est, maximè in personis magnæ virtutis; in aliis verò modicæ virtutis erit materia impossibilis; imò in aliquibus materiis, putà cogitationum inhonestarum, otiosarum, etc. cum sint inevitabiles quoad omnes, votum est nullum. *Ita Salm. ibid. n. 84. cum Caj. Sanch. Suar. etc.*

Pariter nullum est votum de vitandis mortalibus, et venialibus collectivè. Et etiam votum vitandi mortalia, aut venialia divisivè: quia nullum est illud votum disjunctivum, cujus pars est apta, et pars inepta, et vovens ad neutram voluit determinatè se obligare: putà, si voveas, te aut oraturum, aut lusurum, votum totum est nullum. *Salm. ibid. n. 83. et punct. 6. §. 1. n. 441. cum Sanch. Trull. Vill. et Leand.* Ita etiam *Pal. p. 8. §. 1. n. 3. et Croix l. c. n. 402.* Qui tamen rectè advertunt, quòd, si ad tale votum quis se obligaverit, in quantum potest, teneatur quidem ad fugam saltem mortalium. Ac tenèri etiam eum censeo ad vitanda venialia deliberata, juxta quod diximus suprà.

204. — « 2. Invalidum est votum de re vana, vel inutili, vel indifferente, nisi ex circumstantiis, aut fine fiat bona: » (*Modò circumstantia non ex sola relatione voventis, sed ex se ad bonum finem conducat. Salm. tr. 17. c. 1. punct. 2. §. 3. n. 57.*) « quia Deo displicet stulta promissio, et hinc eam non acceptat: ac peccat venialiter talia vovens, ut v. g. si quis, decidens ex equo, voveat non ampliùs equum se ascensurum. *Nav. c. 12. Sanch. 4. mor. c. 7.* » (*cum Salm. ibid. n. 55.*)

205. — « 3. Invalidum est vovère mala, et qui vovet mortale, peccat mortaliter; qui autem veniale, eum venialiter tantùm peccare dicunt » *Sa, Sylv. etc. v. Juramentum: licèt mortaliter peccare velit Cajet. v. Votum, et Less. lib. 2. cap. 4. d. 5. quod videtur probabilius.* »

Probabilius etiam mihi est vovère malum, etiam veniale, de se esse culpam gravem; cum de se blasphemia sit, velle ut malum cedat in honorem Dei; sed communiter ob ignorantiam hoc non est nisi veniale, ut benè notant *Salm. ibid. §. 4. n. 74. in fine.* Idem diximus de juramento *n. 446. v. 5. Venialiter.*

206. — « 4. Invalidum est votum, cui adjungitur finis, vel alia circumstantia mala, tenens se ex parte rei votæ: ut v. g. vovet quis

• eleemosynam ad obtinendam vanam gloriam, aut impetrandum per
 • eam victoriam injustam, felicem successum furti, adulterii, etc. aut
 • in gratiarum actionem pro successu talis peccati; quia datio eleemo-
 • synæ ad talem finem est actio blasphema, quasi Deus peccata promo-
 • veat; ideoque non potest esse materia voti. *Caj. Nav. cap. 12. Sanch.*
 • c. 6. *Laym. lib. 4. t. 4. cap. 2. n. 6. Fill. t. 26. cap. 5.*

• 5. Validum autem est, etsi ei adjungatur finis, vel alia circumstan-
 • tia mala, tenens se tantum ex parte voventis: ut v. g. si quis ex vana
 • gloria, aut ex ira erga importunum mendicum, foveat ei se daturum
 • eleemosynam: quia tunc ista bona est, quam vovet, licet ipse voveat;
 • malè; et cum peccato. *Ibid.* •

Nota igitur hic differentiam inter finem pravum ex parte rei votæ,
 et ex parte voventis: nam finis ex parte rei votæ est, quando res pro-
 missa dirigitur ad pravum finem, nempe si voveas jejunium, ut ex illo
 plausum captes; et tunc votum est nullum, ut communiter docent *cum*
Busemb. Laym. lib. 4. tract. 4. cap. 2. n. 7. Salm. ibid. n. 67. Et
 idem tenendum dicunt *Salm. ibid. n. 68. cum aliis*, etiamsi finis pra-
 vus voti non sit primariò, sed tantum secundariò motivus, seu sit im-
 pulsivus, sed sine quo votum non fieret. Idem dicendum, si finis sit in-
 differens, vel merè temporalis; unde si quis voveat jejunium, ut parcat
 sumptibus; eleemosynam, ne æstimetur avarus, nullum est votum. Va-
 luit autem votum emissum ad obtinenda à Deo temporalia, vel ad gratias
 ei agendas, quia bonum est hæc à Deo sperare, aut pro ipsis gratias
 agere. Ita *Laym. ibid. n. 10. et Salm. ibid. n. 70. cum Sanch. Pal.*
Trull. Bon. etc. Notant tamen *Laym. n. 7. et Salm. ibid. n. 69. cum*
Cajet. Sanch. Bon. et communi, quòd, si opus pravum non ponatur
 ut finis voti, sed ut simplex conditio, nempe si quis voveat jejunium, si
 inimicum occidat, si furtum faciat; tunc valet votum, quia impletà con-
 ditione posità, honestum est in se votum implere.

Ita ergo dicitur, quando finis pravus est ex parte rei votæ. Aliter
 tamen esset, quando finis pravus est ex parte voventis, scilicet quando
 non res vota, sed ipse vovendi actus dirigitur ad pravum finem; putà,
 si quis externè voveat jejunium, ut ex illa emissionem voti ab aliis lau-
 detur, tunc valet votum, ut dicit rectè *Busemb. n. 5. cum commun.*
appud Laym. ibid. et Salm. ibid. n. 67. Hinc dicit *ibid. Laym.* quòd,
 qui ex appetitu deordinato vescendi piscibus vovet se ingressurum ordi-
 nem Carthusianum, teneatur ad votum. Sed hoc minimè mihi probari
 videtur, si comestio piscium, et non quidem bonum spirituale religionis
 sit finis illius voti; nam tunc ipsa materia voti, quæ est susceptio statûs
 religiosi, dirigitur ad vanum finem, qui votum infirmat, ut suprà dictum
 est cum communi.

• 6. Validum item est votum factum ex affectu erga rem bonam, ut
 • bona est, etsi conjuncta cum causa mala: ut si quis voveret eleemo-

» synam, si ex duello evaserit salvus, si non capiatur in furto; si filius
 » sibi nascatur ex adulterio, quod parat, etc: licet enim duellum, furtum;
 » adulterium velle malum sit; tamen his positis, non lædi, non infamari,
 » prolem gigni, mala non sunt, sed Dei dona; et votum non cadit super
 » ista mala, sed super hæc bona, considerata (ut suppono) quatenus in
 » se bona sunt. *Nav. Laym. loc. cit.*

207. — « 7. Invalidum est, et veniale peccatum, vovère bonum, quod
 » est impeditivum boni majoris, ut præsertim sunt vota contra consilia
 » evangelica, ut v. g. manère in sæculo, ducere uxorem, ire ad mali-
 » tiam, facere mercaturam. *Nav. n. 29. Suar. Fill. cap. 4. q. 7. n. 58.*
 » *Sanch. etc.* » (*Idem dicunt Salm. tr. 17. c. 4. punct. 4. §. 2. n.*
37. cum S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 2.)

« 8. Si tamen aliquod bonum, per se et absolute minus, fieret per
 » accidens majus bonum, tunc talia vovère valet: ut v. gr. si quis
 » videret susceptionem Ordinum sibi fore damnosam. *Vide Bon. p. 4.* »

208. — Ita etiam *Salm. loc. cit.* Quæstio autem vertitur, an valeat
 votum de non petendo voti dispensationem, commutationem, aut irri-
 tationem, etiam cum justa causa, (nam sine justa causa, certum est quod
 valeat)?

Prima sententia negat cum Sat. Trul. Tamb. Sanch. etc.

Secunda verò affirmat *cum S. Anton. Bon. Suar. Fill. etc. apud:*
Salm. ibid. n. 49. et 50. Et hæc videtur probabilior; advertendo;
 quod casu, quo sit utilius ob bonum spirituale petere dispensationem;
 votum non obliget, quamvis fuerit validum. Hoc tamen votum semper à
 superiore relaxari potest, cui salva semper est sua potestas. *Salm. ibid.*
n. 51. cum Sanch. Pal. Suar. Notandum autem, quod vovens non
 petere dispensationem, possit petere commutationem; et è converso.
Vide Salm. ibid. n. 52.

209. — « 9. Matrimonium ordinariè invalidè vovetur, quia ordinariè
 » melior est cælibatus. Dicitur *ordinariè*, quia validè vovetur, 1. Si quis
 » ad hoc obligetur; aut quia sine injuria aut gravi infamatione sponsæ,
 » vel liberorum ex ea conceptorum à sponsalibus non potest recedere.
 » 2. Si id reipub. valde utile futurum existimetur, ut quia, v. gr. ex eo
 » speratur pax inter principes, conversio hæreticorum, regni tranquil-
 » litas. 3. Si quis ob fragilitatem, et inveteratam consuetudinem pec-
 » candi adeò sit pronus ad lapsum, ut prudentes judicent consultum ei
 » esse, ut nubat: in quo tamen ultimo *Laym. et alii* dissentiunt. *Vide*
 » *Bonaetia loc. cit. Fill. num. 6. Nav. Suar. loc. cit. Laym. n. 12.* »

Votum nubendi, per se loquendo, nullam est, etiamsi sit de ducenda
 paupere, meretrice, vel ad tollenda alièna peccata, quia semper cæli-
 batus est Deo gratior. Est commune *apud Salm. ibid. n. 38. et 39.*
cum Sanch. Leand. Pal. Torre, Præd. Secus, si votum sit emissum,
 ad scandalum, vel honorem puellæ ex obligatione reparandum, vel ad

bonum commune, ut addit *Bus.* vel ex supposito, quòd vovens vellet nubere, tenetur ad votum, ut *Salm. cit. n. 38. in fin.*

Sed magna quæstio est, an, qui vovet nubere ob expertam sui fragilitatem, teneatur ad votum?

Prima sententia negat, quia tale votum esset de se impeditivum majoris boni, nempe ingrediendi religionem, aut servandi cœlibatum? Deinde, quia tale votum esset inutile, cùm, tali voto non obstante, vovens liberè posset religionem ingredi; maximè, dum matrimonium est infimum remedium concupiscentiæ. Ita *Less. lib. 2. c. 40. dub. 7. n. 44. et Pal. Sot. Prado, et alii ap. Salm. ibid. n. 40.*

Secunda tamen sententia certè, et longè probabilior, quam tenent cum *Bus. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 8. n. 53. Viva de Spons. quæst. 4. art. 3. ex n. 3. Salm. de voto c. 4. punct. 1. §. 2. n. 41. et 42. cum Bell. Nav. Caj. Bonac. Trull. etc.* dicit votum esse validum, supposito quòd talis nolit uti aliis remediis; quia in tali casu matrimonium est majus bonum; cùm ad concupiscentiam sedandam eis, qui alia remedia meliora suscipere nolunt, ideò matrimonium à Deo concessum sit. De his enim ait Apostolus: *Melius est nubere, quàm uri.* Maximè, quia hic frequenter recidens teneretur ex jure naturæ nubere, posito quòd nollet aliis remediis uti. Dices: ergò subdiaconus vovens castitatem posset nubere, si non posset se continere, cùm nubere sit illi melius bonum? Sed respondetur, quòd hic ob bonum commune expediat magis votum in suo robore manère, quàm ille sic consulat suæ fragilitati. Vide *Salm. ibid. n. 45.* Dicunt autem *Salm. cit. n. 41. et 42* tenèri ad matrimonium eum, qui nolit vel *non possit* alia remedia adhibère. Sed meliùs dicunt *Laym. l. 4. trac. 4. c. 2. n. 12.* citans. *SS. Hieronymum et Ambrosium*, ac *Sporer de voto n. 61. et 62.* quòd teneatur ad matrimonium qui aliud remedium adhibère *nolit*, non autem, qui *non possit*: nullus enim qui velit opportunis remediis uti, dici potest non posse ea adhibère; quis cæterùm prohibetur uti saltem oratione, quâ procul dubio potest omnes concupiscentias superare ex illo *Luc. 41. Omnis qui petit, accipit?*

240. — Quæritur hic, an, si quis nimis pronus ad vovendum, voveat, non ampliùs vovère, nisi cum licentia confessarii: si autem postea voveat, verbi gratiâ jejunium, valeat votum? Respondeo cum *Laym. lib. 4. tract. 4. c. 2. n. 5.* et dico 4. Quòd primum votum est quidem validum, cùm sit de meliori bono. 2. Quòd peccavit ille emitendo secundum votum. 3. Dico, quòd, primo voto non obstante, tenetur ad secundum, quod cùm habeat objectum bonum, satis est validum. Excipio, nisi ille statuerit, se nolle futura vota valère, nisi accesserit confessarii consilium, tunc enim nullum erit secundum votum, modò non retractetur expressè, vel virtualiter, scilicet, si memor primi voti secundum emitteret.

Notandum denique, quòd, qui plura vota impossibilia emitteret, servare deberet illorum dignius, alioquin prius posteriori præfertur. Ita *Laym. eod. loc. cum Trul. et Bus. n. 225. v. 2. contra Sanch.* qui dicit, tunc esse in arbitrio voventis servare quod malit. De juramento autem contra aliud juramentum, *vide dicta suprà n. 179.*

DUBIUM IV.

Quæ, et quanta obligatio voti?

- 211 *An votum de re levi aliquando graviter obliget?*
 212 *Quid si negligas votum de re levi per annum?*
 213 *Vide alia apud Busemb.*
 214 *An hæres teneatur ad vota defuncti?*
 215 *An pater possit per vota lædere legitimam filiorum?*
 216 *De votis de facto alieno.*
 217 *An vota possint impleri per alium?*
 218 *An peccet impediens impleri conditionem appositam suo voto?*
 219 *Notanda circa conditiones in votis.*
 220 *An transacto die promisso, tenearis ad votum?*
 221 *An votum indeterminatem semper obliget? Et quæ dilatio sit mortalis?*
 222 *Quid, si quis voveat religionem se ingressurum, sine certo loco, vel certa religione?*
 223 *Quid, si quis voveat se non luxurum sub pœna?*
 224 *Plura notabilia advertenda circa vota, et præsertim, an teneat votum, si superveniat circumstantia non prævisa?*

211. — **R**ESP. Tanta est, quantam tum quantitas materiæ permittit, tum intentio voventis, quâ se vel multum, vel parum, vel absolute, vel cum certa conditione, restrictione temporis, qualitatis obligare velit, designat: ita ut, etsi obligatio voti sit juris naturalis, vis tamen ejus pendeat à voluntate, et facto hominis tanquam prævia conditione, ut tantum, vel tantum obliget. Ita *commun. Vide Laym. c. 3. Bon. p. 5.*

Unde resolves:

« 1. In materia levi nemo obligatur sub mortali, quia materia id non permittit. » (*Neque etiamsi vellet sub gravi se obligare, Salm. tr. 17. c. 1. punct. 4. §. 2. n. 106.*) « *Nav. n. 40. Sanch. lib. 4. c. 12. Laym. loc. cit. verbi gratiâ, vovisti recitare quotidie Salve Regina: omittendo semel, iterumque, non peccas mortaliter, quia materia est parva. Sanch. lib. 4. c. 12. Laym. loc. cit. Azor lib. 21. cap. 15.* »

Quæritur, an transgressio voti sit mortale, quando tota ejus materia parva est? Affirmant *Cajet. Tolet. et Card. ap. Salm. ibid. n. 112.* eodem modo, quo in juramento promissorio, si quid leve promittitur, peccat graviter (ut isti dicunt) qui illud non implet. Sed tenendum op-

positum cum *Bus. et Less. lib. 2. c. 40. dub. 9. n. 56. Sot. Suar. Trull. Bon. Pal. etc. ap. Salm. ibid. n. 113.* quia votum est lex particularis, et lex non obligat, nisi juxta materiæ gravitatem. Imò idem dicendum de juramento promissorio, ut *Salm. ibid. n. 115 et c. 2. punct. 5. §. 2. n. 53. cum aliis*, ut diximus suprà n. 173.

Hinc inferitur, quòd votum vitandi peccatum non obliget, nisi juxta illius gravitatem: putà, si voveas vitare mendacium, mentiendo peccas tantùm leviter, sed dupliciter, contra veracitatem, et contra votum. *Salm. c. 1. cit. n. 115. cum Sanch. Trull. Nav. etc.* Nisi tamen vitatio illius peccati ob causas sit res magni momenti, prout mendacium valdè indecens esset personæ in dignitate constitutæ: vel nisi per illud peccatum multùm quis impediatur à profectu in virtutibus. *Salm. ibid.*

212. — « Imò, etsi toto anno omittas, esse tantùm veniale, eò quòd materiæ istæ parvæ non coalescant in unam, probabiliter docet » *Dian. t. 5. misc. n. 24. ex Soto, Arag. et Tann. 2. 2. d. 3. dub. 3. contra Valent. etc.*

Sicut etiam dicunt *Salm. ibid. cum Vill. etc.* Sed rectè hoc intelligendum esse advertunt, quando promissio illarum levium materiarum facta est in honorem diei, sicut censendum est in omnibus votis personalibus, nisi constet de opposito, ut dicunt communiter *Salm. l. c. et Croix lib. 3. p. 1. n. 450. cum Sot. Suar. Laym. Dian. Pal. etc.* Nam contrà, si levis rei promissio sit facta per modum unius, ita ut dies non assignetur ut terminus, sed ne ultrà obligatio differatur, tunc materiæ coalescunt, et possunt pervenire ad mortale. Quare, si quis voveat se daturum quotidie parvam eleëmodynam, peccat graviter, si quotidie omittat, voto facto per modum unius. Ita *Salm. d. num. 115. cum Sanch. Suar. Trull. Leand. etc.* Hinc notant, quòd circa vota realia, nisi aliud constet, regulariter dies non apponatur ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem, et idèò materiæ coalescant, ut docent communiter *Salm. tr. 47. c. 1. punct. 5. num. 131. cum Suar. Pal. Bon. Vasq. et Croix loc. cit. cum aliis, ut suprà. Vide dicenda n. 220. v. Utrum.*

213. — « 2. In materia gravi, etsi quis possit se obligare tantùm leviter, » (*ut fuscè probant Salm. ibid. punct. 4. §. 2. n. 109. cum Molin. Suar. Pal. Fill. etc. cum communiore, et probabiliori contra Sotum, Pont. Cord. etc.*) « communiter tamen censetur voluisse se » obligare graviter, nisi aliunde constet. Unde violans tale votum » peccat graviter ex genere suo. *Vide ibid. §. 1. n. 93. et §. 2. n. 105.*

« 3. Qui, postquam gravi voto se obstrinxit, seriò deinde dolet, quòd » fecerit, non peccat graviter; modò retineat animum implendi. *Vide Sa, v. Votum.*

4. Qui violat votum de re jam antè præcepta, v. g. qui post votum castitatis fornicatur, debet in confessione addere, quòd votum id habeat, aut quòd Ordines acceperit, et confessarius nesciat, quia duplex tunc est malitia peccati. *Suar. cap. 6. Less. d. 7. Sanch. c. 5. Fill. cap. 2. q. 7.* (ex communi enim benè valet votum de re

aliis præcepta. *Salm. ibid. punct. 2. §. 1. n. 32. cum S. Th. contra Gers. S. Anton. etc. n. 30.*)

5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde, si qui canones videntur indicare, filium à patre religioni devotum tenèri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris semel ratificaverit. *Suar. cap. 9. Sanch. Laym. c. 5. n. 6.* (*Salm. ibid. punct. 4. §. 3. n. 448.*)

6. Cùm hæres teneatur solvere vota realia defuncti, non tenetur vi voti, sed ex justitia: sicuti tenetur alia illius debita, legata, etc. solvere. *Ibid. n. 423.*

214. — Certè hæres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita ex l. 2. *Secunda, ff. de pollic. et ex c. Licet de voto.* Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talibus votis debet satisfieri ante legata, sed post debita justitiæ. *Salm. ibid. n. 425.*

215. — Quæritur hic, an pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum?

Prima sententia affirmat cum *Nav. Sylv. Dian. Lop. Vega, etc. apud. Salm. ibid. n. 426.* Sicut etiam (ut isti dicunt) potest pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis.

Sed tenendum oppositum cum *secunda sententia.* Potest enim pater in vita sua votis moderatis minuere aequaliter legitimam filiorum, vel ascendentium: non tamen in morte, ubi juxta legem de bonis suis disponere debet, et legitima, cùm debeatur de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccli. c. 34. v. 21. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Ita *Salm. ibid. n. 427. cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. etc.*

216. — 7. Eodem modo, si communitas aliquid voverit, in quod posteri non consenserunt, non tenentur id servare vi voti, sed indidum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis. *Vide Laum. hic c. 3.*

2. Cùm quis vovet factum alterius, sensus est, se curaturum id factum, quo licitè potest, ut v. gr. rogando, persuadendo, vel precipiendo, si sit superior; vel etiam aliquando paciscendo, ad sumptus. Sic parens, qui filium devovit religioni, ad solvendum, quàm ut conetur eam filio persuadere: sic qui peregrinationem alterius curandam vovit, quando stipendium ei persolvit, non tenetur alium substituere no-

• vis sumptibus, si prior non præstet, ad quod se obligavit. *Sanchez, Laym. n. 7.*

217. — « 9. Vota personalia non implentur, nisi per voventem; unde qui vovit peregrinationem, Romam v. gr., non satisfacit, si conducat alium; neque ad id tenetur, si ipse non possit. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 4. §. 3. n. 121.*

« 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio, unde qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit ex suo, et tamen alius, sive rogatus, sive spontè, pro ipso velit solvere, id valet; quia tunc quod alter dat, fit ipsius: non autem actio alterius personæ potest fieri alterius. *Ibid. n. 122.*

Imò benè satisfacit voto, aut juramento eleemosynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, postea ratificat, cum noverit, quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. Ita *Salm. cit. n. 122. cum Sanch. Bon. Trull. etc.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo benè satisfaceret promissioni, alteri homini factæ, sic etiam satisfacit promissioni factæ Deo.

218. — « 11. Vota conditionalia non obligant, cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non poneretur; dummodò id non impediverit dolo, vi, aut malitiâ: ut v. gr., vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet: deinde submittis, qui persuadeat, ut non approbet: illo igitur non approbante, non tenèris. Imò, etsi malitiosè, fraude, dolo, etc. impediveris, adhuc probabile est, te voto non tenèri, ut habet *Laym. cap. 6. ex Suar. et aliis.* »
(*Et hæc est probabilior ex Salm. ibid. punct. 6. §. 6. n. 173. cum Pal. Fill. etc. contra Azor, Bonac. etc. quia jam non impletur conditio, licèt culpâ voventis.*) « Interim *Laym.* rectè hic advertendum « monet ad intentionem voventis: ut v. gr. si filius vovet, se ingressurum religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi contradixerit ex se, suâ sponte, sibi relictus, etc. »

At, si dolosè impediatis, peccas: Vovisti v. gr. religionem, si pater approbet: si tu precibus, vel rationibus impedis consensum patris, non peccas; secùs, si impediatis vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet à mortali: si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secùs, si studiosè peccas, ut solvaris à voto. Et sic de cæteris. *Salm. ibid. n. 171. cum Laym. Palau; Sanch. etc.*

219. — Quoad conditiones autem votorum, notandum 1. Quòd omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddant nulla. *Salm. ibid. n. 165.* Notandum 2. quòd ad obligationem voti non sufficiat, quòd conditio impleatur æquivalenter, sed debeat implèri specificè, v. g. vovisti religionem te ingressurum, si soror tua nupserit, non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n. 169.*

« 12. Qui vovit rem certam, et determinatam, v. g. hunc calicem,

« si ea res pereat, non tenetur ad aliam, cum id non soleat intendi : si
 « autem eam rem vendiderit, probabilius videtur esse, tenèri eum dare
 « pecuniam, quam accepit quia, qui vovet rem, censetur promittere
 « omnem ejus utilitatem.

220. — « 43. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, ut jejunare
 « hoc vel isto die, illo transacto, sive cum culpa, sive sine culpa ejus,
 « ad nihil tenetur, et neque, si præviderit impedimentum eo tempore
 « superventurum, tenebatur prævenire, cum hæc non soleat intentio
 « voventis esse. *Suar. Nav. lib. 4. Vide Bon. p. 5. »*

Sed eadem regula, quam diximus *suprà n. 212.* currit hic, ex communi cum *Salm. tr. 17. c. 1. p. 5. n. 130.* Ad nihil enim tenèris, transacto die, si dies appositus sit ad finiendam obligationem, ut censendum est in votis personalibus, nisi constet de opposito, ut communissimè dicunt *Croix lib. 3. p. 1. n. 450. cum Sot. Pal. Laym. Dian. etc. Salm. ibid. punct. 4. §. 2. cum Trull. Suar. Sanch. etc.* Secùs, si diem apposuisti tantùm ad sollicitandam impletionem, sicut è converso judicandum est regulariter in votis realibus, præcisè, si ille dies nullam habeat magis specialem rationem, quàm alii, ut *Salm. ib. punct. 5. n. 131 cum Suar. Pal. Bon. etc. ac Croix l. c. cum aliis, ut suprà.*

Utrùm autem in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sollicitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis? Negat *Dian. p. 3. tract. 5. r. 26.*, quia, ut ait, vota in dubio non obligant, cum strictè sint interpretanda, ex regula communiter tradita à DD. cum *Cajet. Laym. etc.* Affirmant verò generaliter loquendo *Spor. de 2. præc. n. 409. et Salm. ibid. n. 132. cum S. Thom Sanch. Pal. Trull. Azor. et Bon.* Rationem dant *Salm. ibid.* quia, cum votum sit certum, et dubitetur tantùm de circumstantia excusante, possessio stat pro voto. Sed hæc ratio non convincit; posset enim ei responderi, quòd hic dubitetur de circumstantia, quæ afficit substantiam voti, et ideò votum ipsum redderet dubium, juxta dicta *n. 498.* Hinc mihi rectiùs distinguendum videtur, et dicendum, quòd in votis personalibus in dubio non tenearis satisfacere pro diebus transactis; secùs autem in votis realibus. Ratio, quia ex una parte regula firma est, quòd pro eo stet possessio, pro quo stat præsumptio, ut docent DD. communiter cum *Busemb. l. 1. n. 26. Croix l. 1. n. 509. Sanchez, Dec. lib. 4. cap. 10. n. 43. cum Sot. Mol. Arag. et Menoch.* Ex altera parte communissima est sententia, quòd, nisi de opposito constet, ut *suprà prænotatum est,* in votis realibus dies præsumatur appositus tantùm ad sollicitandam obligationem, ut *Salm. ibid. 1. n. 131. cum Suar. Sanch. Vasq. Pal. Bon. Prado et Croix l. 3. p. 1. n. 450. cum. Laym. Sot. et Dian.* Nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, putà, si vovisses dare eleëmōsynam in hebdomada jubilæi, vel in sabbatis per annum, quia v. gr. in anno illo gratiam recepisti, ut *Spor. n. 406. et*

Salm. tr. 17. c. 1. p. 5 n. 129. cum aliis. Secus, si dies nullam connexionem habuisset cum voto, nempe, si vovisses te daturum eleëmodyniam in sabbatis per annum, nullâ habitâ ratione speciali illius anni, ut rectè ait *Spor. n. 106. in fine.* In votis contrâ personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salm. ibid. p. 4. §. 2. n. 115. et Croix loc. cit. cum aliis ut suprâ allatis.* Hinc in votis realibus, quia præsumptio est pro voto, pro ipso est etiam possessio, et ideò implendum etiam pro diebus transactis. Secus verò dicendum in votis personalibus, in quibus præsumptio est in oppositum, et sic *Salm.* sunt intelligendi, dum ipsi *loc. cit.* ut certum asserant, quòd in votis personalibus præsumatur dies appositus ad obligationem extinguendam.

224. — « 14. Qui vovit aliquid sinè certo tempore, verbi gratiâ peregrinationem, tantum tenetur implère, cum commodè primùm potest : quia sic moraliter quisque censetur intelligere suam promissionem, ut habitâ commoditate non nimis diu differat, quamvis minor causa sufficiat ad differendum, quàm ad omittendum. *Fill. cap. 4. q. 10. Suar. Laym. c. 3. Bonac. etc.* »

Votum indeterminatum quoad tempus, v. gr. de Rosario diurno, jejuniò in sabbatis, obligat perpetuò, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 140. communiter.* Si dubium tamen sit, an votum fuerit pro anno, vel mense; non teneris, nisi ad minus. *Salm. ibid. n. 146. cum Sanch. Trull. Suar. Bon. etc. ex c. 18. de Censib.*

Quæritur, an faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diu differat illud implère? Certum est, quòd si votum sit in perpetuum obsequium Dei, putâ ingrediendi religionem, xenodochio inserviendi, et similis rei, peccet lethaliter qui diu differt, si adsit oportunitas implendi, et non excuset rationabilis causa. Dicunt autem *Armill. Rodrig. et Ledesm. apud Salm. de statu relig. tr. 15. c. 2. punct. 3. n. 32.* differre votum religionis per duos vel tres annos, non esse mortale; sed hæc opinio meritò videtur laxa aliis, ut *Sporer de 2. præcept. n. 117. Salm. loc. cit. Sanch. Dec. l. 4. c. 14. n. 22.* Alii verò, ut *Sanch. loc. cit. et Croix cum Pal.,* universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses, et his adhærent *Salm. dict. n. 32. cum Trull. et Garcia,* putantes, mortalem fore dilationem ultra sex menses. Consentit etiam *Sporer,* si vovens excedat ætatem 40 annorum; censet tamen *Tamb.* excusari à mortali juvenem 15 vel 16 annorum, qui differt per tres vel quator annos: quia (ut dicunt) hoc tempus videtur parva materia respectu ad servitium totius vitæ: sed hic omninò non acquiesco, nisi adsit justa causa dilationis. Justæ autem causæ differendi sunt, si vovens speret dilatione parentes emolliendos. Item si obstet gravis necessitas spiritualis, aut corporalis sororum

vel fratrum. Ita *Croix* l. 3. p. 4. n. 446. cum *Pal. et Gob. Bonac. de voto disp.* 4. q. 2. p. 5. n. 3. cum *Arag. et Tabien. Sanch. dict.* l. 4. c. 44. n. 5. et 6. et *Salm. d. c. 2. n. 30. cum Suar. Mach. Pell. Trull. ac Garcia.* Benè tamen advertunt *Sporer et Salm. ibid. in fin.* in his casibus sedulò cavendum esse, ne dilatio sit nimia, aut periculum adsit votum numquam implendi; quod periculum non rarò adest in votis religionis, pro quorum executione dæmones innumera excitant dissidia, et impedimenta.

Si autem votum sit in obsequium temporale, scilicet tot jejuniorum, peregrinationum, etc. censet probabile *Spor. de 2. præc. n. 116. cum Tamb.* quamcumque dilationem non pertingere ad mortale. Et favet *Sanch. dict. l. 4. c. 44. n. 21.* referens *S. Antonin.* qui dicit, illam esse moram mortalem, quando fit dilatio per longa tempora, et ex ipsa dilatione est periculum oblivionis, vel impotentiae implendi. Sed veriùs dicendum peccare mortaliter eum, qui sinè justa causa notabiliter votum differt implère, nempe ultra duos vel tres annos; ut rectè sentiunt *Croix l. 3. p. 4. 446. et Salm. de statu rel. loc. cit. n. 32. cum Pal. Trull. et Garcia.* Putat autem *Croix cum Diana*, quodd, si vovisti singulismensibus confiteri, posses ex causa differre per duos vel tres dies ultra mensem.

222. — * 15. Qui vovit aliquid sinè certo loco. v. gr. ingressurum
 » se religionem *S. Benedicti*, satisfacit intrando quodcumque monasterium illius ordinis, in quo servantur substantialia regulæ. Neque
 » tenetur pro admissione peragrarè provinciam, sed satis est adire loca
 » aliquot non nimis dissita. Et satisfacit voto, si, postquam ingressus
 » est, remittatur, aut egrediatur (saltem cum justa causa, qualis est v. gr.
 » gravis ac diuturna tristitia, et anxietas, sive ex natura ipsa, sive aliunde
 » nata: *Escob. ex Sanch. t. 1. l. 4. c. 16. n. 100.*) ante professionem.
 » *Vide Trullench. l. 2. c. 2. d. 20. n. 7. et 8.* » (Et vide l. 5. ex n. 72.)

* 16. Qui vovit aliquid sinè certa qualitate, v. gr. se ingressurum
 » religionem in genere, potest ingredi quamcumque, etiam laxiorem,
 » modò servantur essentialia, et sit approbata. Similiter, si quis voverit
 » triticum, etc., non tenetur dare optimum quod habet, sed satis est
 » (loquendo de obligatione præcisè) ut det, quod non sit planè in-
 » eptum. » (*Idem Salm. de voto tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 140. cum Laym. Suar. Bonac. etc. Qui vovet, se daturum calicem, ædificaturum ecclesiam, debet implère vota juxta usum communem.*)

* 17. Qui vovit se daturum aliquid, sine certa quantitate, v. gr.
 » eleëmodyniam, pecuniam, frumentum, etc., satisfacit dando quantum
 » voluerit » *Salm. ibid. cum cit. DD.*) * modò non det tam parùm,
 » ut videatur potiùs irridère suum votum, quàm implère. Ratio hõrum
 » omnium petitur ex intentione voventis, quã nemo censetur se obli-
 » gare, nisi ad id, quod commodè potest dare, et communiter est
 » decens. *Suar. Sanch. l. 4. c. 13.*

* 18. In dubio de mente voventis, debet fieri interpretatio secundum verborum, quibus usus est, proprietatem, vel potius communem, et usitatam acceptionem. *Fill. t. 26. c. 2. Laym. c. 3.* (*Salm. ibid. ex n. 134.*)

223. — * 19. Qui vovit, si ladat chartis, se daturum decem imperiales, tenetur secundum *Sanch.* dare toties decem, quoties ludit, quia pœna est actui accessoria. Videtur tamen hoc negare *Laym. l. 4. tract. 4. c. 5. n. 4. Vide Trull. Dian. p. 5. t. 9. r. 60.*

Bene distinguunt *Salm. ibid. §. 7. n. 177.* Si votum fuerit simplex de solvenda pœna, si luserit; tunc sufficit solvere pœnam prima vice, cum *Sanchez. Bon. Sa, Diana.* Et satis probabile vocant *Laym. et Pal.* Secus, si votum fuerit duplex, scilicet de non ludendo, et de pœna solvenda: tunc, quoties transgreditur votum, solvenda est pœna; nisi hæc sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnæ eleëmodynæ, quæ non soleat communiter repeti. Ita *Salm. ibid. cum Laym. Pal. Trul. Sanch. Dian. etc.*

Hic advertendum, quòd in tali voto pœnali duplici, si relaxetur primum, relaxatur etiam secundum, prout primi accessorium. *Salm. loc. cit. n. 176. cum Pal. Laym. Sanch. etc.* Notandum deinde, quòd, qui invincibiliter ignorat, sive obliviscitur votum principale, aut votum de pœna, ad eam non tenetur. *Vide Salm. ibid. n. 175. et 177.*

224. — Plura ultimò hic pariter sunt notanda, et I. quòd vota semper sint interpretanda juxta benigniorem partem. *Salm. ibid. §. 3. n. 148. cum Laym. Caj. et aliis communiter.* Notandum II. quòd fractiones votorum sint ejusdem speciei: hinc, si quis, habens votum castitatis, fornicetur, potest seorsim fractionem voti confiteri. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 4. §. 1. n. 101.* Sed quid, si quis voveat jejunium ex speciali motivo temperantiæ? *Val. Sanch. Bon. etc. apud Salm. ibid. n. 102.* probabiliter tenent, eum committere duo peccata jejunium frangendo. Ita pariter conjugem voventem castitatem, ex motivo amoris erga castitatem, si petat debitum, dicunt committere duo peccata. Sed probabilius tenendum cum *Salm. ibid. n. 103. et Caj. Trull. Suar. et Prad.* tales committere unum mortale contra votum, quia ex voto obligationem tantum fidelitatis erga Deum sibi imponunt, non aliam. Notandum III. quòd, si quis voveat disjunctivè rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum est. *Salm. ibid. punct. 6. §. 4. n. 141.* Si verò utraque pars est materia apta, illa, quæ eligitur, præstanda est, etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars aut impossibilis reddatur ante electionem, non teneris ad alteram, nisi tuâ culpâ res pereat, aut fueris in mora eam tradendi, aut determinandi. Ita *Salm. dict. n. 141. et 142. cum Sanch. Pal. Mol. etc.*

Quæritur hic, an unam partem jam electam possit vovens cum altera commutare? Negant probabiliter *Pal. et Sanch. cum aliis ap. Salm.*

de voto c. 3. punct. 42. n. 107. Unde, si electa sit pars, cujus materia sit reservata, ut castitas, etc., requiritur dispensatio papalis. Affirmant tamen *Leand. et Tamb. cum pluribus apud ipsum*, et non minus probabile merito vocant *Salmant. ibid.* Ratio, quia, non obstante electione factâ, votum adhuc remanet disjunctivum, nec per determinationem peractam vovens se privavit libertate alteram eligendi partem.

Qui vovet, se per mensem auditurum sacrum, probabiliter non tenetur in festis audire duo. Sicut probabile etiam est hoc, si imponatur à confessario pro pœnitentia. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 136. cum Pal. Tamb. Suar. Trull. etc. Sporer de 2. præc. c. 2. n. 96. ac Croix de pœnit. n. 284.*

Qui vovet, se recitaturum Rosarium, satisfacit recitâdo tertiam partem, quia communiter sic intelligitur. *Salm. ibid. n. 136. cum Pal. Tamb. Prad. etc.* Et satisfacit recitando alternatim, quia tale votum obligat instar officii divini. *Salm. ib. in fin. cum Trull. Tamb. Dian. Leand. etc.* Et etiam satisfacit dividendo decades, *loc. cit. in fin. cum Sanch. Trull. Bon. etc.*

Qui vovet jejunium se observaturum, potest comedere lacticinia, ut *Salm. ibid. n. 137. cum Sanch. et Pal.* Si vovet jejunium per mensem, non tenetur in Dominica; vel si vovet in vigilia alicujus Sancti, quæ veniat in Dominica, potest anticipare jejunium in sabbato, *Salm. ibid. cum Bonac. Trull. Dian. etc.* Si vovens jejunium comedit carnes, non tenetur ad jejunium: ad differentiam jejunii præcepti ab Ecclesia, quæ duplici præcepto imponit et jejunium et abstinentiam à carnibus, juxta *Salm. ib. cum Sanch. Azor, Sylv. etc.* et prout declaravit regnans Pontifex *Bened. XIV. vide l. 5. n. 992.* An vovens jejunium singulis sabbatis, teneatur ad votum, si in sabbato cadat Natalis Domini? Probabiliter negant *Molin. Azor, Fag. Dian. Rodr. Vill. apud Salm. ibid. n. 138. et probabilem vocant Bon. de voto tom. 2. disp. 4. q. 2. p. 6. n. 9. et Tamb. de voto §. 6. n. 13.* nisi expressè intenderit adhuc eo die se velle obligare, quia tunc proculdubio tenetur. Affirmant tamen *Salm. ut probabilius, ibid. n. 139. cum Suar. Sanch. Vasq. Vide mox dicenda n. 226.*

Si quis immemor voti, vel pœnitentiæ injunctæ, etc., præstet opus debitum, benè satisfacit voluntate generali, quam quisque censetur habere satisfaciendi prius obligationibus, ita *Sporer tract. 1. de consc. n. 50. Sanch. Dec. l. 1. c. 44. n. 45. Less. l. 2. c. 37. num. 41. Laym. l. 4. tract. 2. c. 44. n. 9.* Si quis autem est certus de voto, sed habet probabilem rationem, quòd illi satisfecerit, dicunt plures AA. voventem ad nihil tenèri. Sed huic opinioni jam diximus *tract. de consc.* non esse adhærendum, quia obligatio voti certi solâ probabili satisfactione nequaquam impletur (1).

(1) Vide notam ad l. 1. n. 29. positam et in hoc lib. n. 700. Quær. II, in fine.

DUBIUM V.

Quot modis tollatur obligatio voti?

118 *Tollitur obligatio voti: 1. Per materiæ mutationem. 2. Per auctoritatem humanam. Vide resolutiones.*

120 *An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa? Quid verò de votis simplicibus castitatis, et religionis, et quid de solemnibus? Vide l. 5. n. 50.*

225.—**R**ESP. Dupliciter tolli potest, 1. Nullius auctoritate interveniente: idque vel materiæ mutatione; ut, si materia antè honesta fiat turpis, indifferens, vel impeditiva majoris boni, ratione novæ circumstantiæ, vel prohibitionis, vel fiat impossibilis absolutè aut moraliter, vel cessatione conditionis, à qua pendeat. 2. Interventu auctoritatis humanæ: idque tripliciter, irritatione, commutatione, vel dispensatione, de quibus in sequentibus debiis. Est communis, *Savoh. l. 4. c. 24. Less. l. 2. c. 24. Suar. Fill. t. 26. c. 3.*

Unde resolves:

• 1. Etsi tuâ culpâ materia facta sit impossibilis, inutilis, etc. tamen, postquam jam talis facta est, cessat obligatio, et sufficit poenitere de culpa.

• 2. Si concurrat obligatio duorum votorum impossibilium, implendum est id, quod est præstantius, et Deo gratius, et alterum cessat. Quod si verò sit æquale, aut nescias, utrum sit melius, implendum est, quod priùs vovisti, et ruit posterius; si et hoc nescis, libera est electio. *Vide Trull. l. 2. c. 2. d. 9.*

• 3. Si materia voti fiat impossibilis quoad partem tantum, tunc, si commodè talis materia dividi non potest, aut non solet, ad nihilum teneris: verb. grat. vovisti te edificaturum templum, si totum non potes, non teneris ad partem.

• 4. Si verò dividi commodè potest, et solet, manet obligatio ad illam partem, quæ impleri potest, ut v. gr. 1. Qui non potest jejunare tota hebdomada, potest autem aliquot diebus, ad hoc tenetur. 2. Qui matrimonium contraxit, et consummavit post votum castitatis, tenetur non petere debitum: cum eatenus votum adhuc sit possibile (reddere enim debet). *Vide Bon. p. 7. §. 1.*

• 5. Quòd si votum dividi quidem possit, sed unum in eo sit principale, reliqua verò accessoria tantum, non per se seorsim intenta, sed dependenter à priori tanquam illius appendices, et modi; tunc, si principale fiat impossibile, ruit etiam obligatio accessorii, non autem contra: ut v. gr. vovisti peregrinationem Romanam in Cilicio, et ibi

Notandum denique, quod, qui plura vota impossibilia emitteret, servare deberet istorum dignius, alioquin prius posteriori præfertur. Ita *Laym. eod. loc. cum Trul. et Bus. n. 225. v. 2. contra Sanch.* qui dicit, tunc esse in arbitrio voventis servare quod malit. De juramento autem contra aliud juramentum, *vide dicta suprâ n. 179.*

DUBIUM IV.

Quæ, et quanta obligatio voti?

- 214 *An votum de re levi aliquando graviter obliget?*
 215 *Quid si negligas votum de re levi per annum?*
 216 *Vide alia apud Busemb.*
 217 *An hæres teneatur ad vota defuncti?*
 218 *An pater possit per vota lædere legitimam filiorum?*
 219 *De votis de facto alieno.*
 220 *An vota possint impleri per alium?*
 221 *An peccet impediens impleri conditionem appositam suo voto?*
 222 *Notanda circa condiciones in votis.*
 223 *An transacto die promisso, tenearis ad votum?*
 224 *An votum indeterminatem semper obliget? Et quæ dilatio sit mortalis?*
 225 *Quid, si quis voveat religionem se ingressurum, sine certo loco, vel certa religione?*
 226 *Quid, si quis voveat se non luxurum sub pœna?*
 227 *Plura notabilia advertenda circa vota, et præsertim, an teneat votum, si superveniat circumstantia non prævisa?*

214. — « **R**ESP. Tanta est, quantam tum quantitas materiæ permittit, tum intentio voventis, quâ se vel multum, vel parum, vel absolute, vel cum certa conditione, restrictione temporis, qualitatis obligare velit, designat: ita ut, etsi obligatio voti sit juris naturalis, vis tamen ejus pendeat à voluntate, et facto hominis tamquam prævia conditione, ut tantum, vel tantum obliget. Ita *commun. Vide Laym. c. 3. Bon. p. 5.*

Unde resolves:

« 1. In materia levi nemo obligatur sub mortali, quia materia id non permittit. » (*Neque etiamsi vellet sub gravi se obligare, Salm. tr. 17. c. 1. punct. 4. §. 2. n. 106.*) « *Nav. n. 40. Sanch. lib. 4. c. 12. Laym. loc. cit. verbi gratiâ, vovisti recitare quotidie Salve Regina: omittendo semel, iterumque, non peccas mortaliter, quia materia est parva. Sanch. lib. 4. c. 12. Laym. loc. cit. Azor lib. 21. cap. 45.* »

Quæritur, an transgressio voti sit mortale, quando tota ejus materia parva est? Affirmant *Cajet. Tolet. et Card. ap. Salm. ibid. n. 112.* eodem modo, quo in juramento promissorio, si quid leve promittitur, peccat graviter (ut isti dicunt) qui illud non implet. Sed tenendum op-

positum cum *Bus. et Less. lib. 2. c. 40. dub. 9. n. 56. Sot. Suar. Trull. Bon. Pal. etc. ap. Salm. ibid. n. 113.* quia votum est lex particularis, et lex non obligat, nisi juxta materiæ gravitatem. Imò idem dicendum de juramento promissorio, ut *Salm. ibid. n. 115 et c. 2. punct. 5. §. 2. n. 53. cum aliis*, ut diximus suprâ n. 173.

Hinc inferitur, quòd votum vitandi peccatum non obliget, nisi juxta illius gravitatem: putà, si voveas vitare mendacium, mentiendo peccas tantum leviter, sed dupliciter, contra veracitatem, et contra votum. *Salm. c. 4. cit. n. 115. cum Sanch. Trull. Nav. etc.* Nisi tamen vitatio illius peccati ob causas sit res magni momenti, prout mendacium valdè indecens esset personæ in dignitate constitutæ: vel nisi per illud peccatum multum quis impediatur à profectu in virtutibus. *Salm. ibid.*

212. — « Imò, etsi toto anno omittas, esse tantum veniale, eò quòd » materiæ istæ parvæ non coalescant in unam, probabiliter docet » *Dian. t. 5. misc. n. 24. ex Soto, Arag. et Tann. 2. 2. d. 3. dub. 3. » contra Valent. etc.*

Sicut etiam dicunt *Salm. ibid. cum Vill. etc.* Sed rectè hoc intelligendum esse advertunt, quando promissio illarum levium materiarum facta est in honorem diei, sicut censendum est in omnibus votis personalibus, nisi constet de opposito, ut dicunt communiter *Salm. l. c. et Croix lib. 3. p. 1. n. 450. cum Sot. Suar. Laym. Dian. Pal. etc.* Nam contrà, si levis rei promissio sit facta per modum unius, ita ut dies non assignetur ut terminus, sed ne ultrà obligatio differatur, tunc materiæ coalescunt, et possunt pervenire ad mortale. Quare, si quis voveat se daturum quotidie parvam eleëmosynam, peccat graviter, si quotidie omittat, voto facto per modum unius. Ita *Salm. d. num. 115. cum Sanch. Suar. Trull. Leand. etc.* Hinc notant, quòd circa vota realia, nisi aliud constet, regulariter dies non apponatur ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem, et idèò materiæ coalescant, ut docent communiter *Salm. tr. 47. c. 1. punct. 5. num. 131. cum Suar. Pal. Bon. Vasq. et Croix loc. cit. cum aliis, ut suprâ. Vide dicenda n. 220. v. Utrum.*

213. — « 2. In materia gravi, etsi quis possit se obligare tantum leviter, » (ut fusiè probant *Salm. ibid. punct. 4. §. 2. n. 109. cum Molin. Suar. Pal. Fill. etc. cum communiore, et probabiliori contra Sotum, Pont. Cord. etc.*) « communiter tamen censetur voluisse se » obligare graviter, nisi aliunde constet. Unde violans tale votum » peccat graviter ex genere suo. *Vide ibid. §. 1. n. 93. et §. 2. n. » 105.*

« 3. Qui, postquam gravi voto se obstrinxit, seriò deinde dolet, quòd » fecerit, non peccat graviter; modò retineat animum implendi. *Vide » Sa, v. Votum.*

« 4. Qui violat votum de re jam antè præcepta, v. g. qui post votum castitatis fornicatur, debet in confessione addere, quòd votum id habeat, aut quòd Ordines acceperit, et confessarius nesciat, quia duplex tunc est malitia peccati. *Suar. cap. 6. Less. d. 7. Sanch. c. 5. Fill. cap. 2. q. 7.* » (ex communi enim benè valet votum de re aliàs præcepta. *Salm. ibid. punct. 2. §. 1. n. 32. cum S. Th. contra Gers. S. Anton. etc. n. 30.*)

« 5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde, si qui canones videntur indicare, filium à patre religioni devotum tenèri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris semel ratificaverit. » *Suar. cap. 9. Sanch. Laym. c. 5. n. 6.* » (*Salm. ibid. punct. 4. §. 3. n. 448.*)

« 6. Cùm hæres teneatur solvere vota realia defuncti, non tenetur vi voti, sed ex justitia: sicuti tenetur alia illius debita, legata, etc. » solvere. *Ibid. n. 423.*

214. — Certè hæres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita *ex l. 2. Secunda, ff. de pollic. et ex c. Licet de voto.* Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talibus votis debet satisfieri ante legata, sed post debita justitiæ. *Salm. ibid. n. 425.*

215. — Quæritur hic, an pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum?

Prima sententia affirmat cum *Nav. Sylv. Dian. Lop. Vega, etc. apud. Salm. ibid. n. 426.* Sicut etiam (ut isti dicunt) potest pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis.

Sed tenendum oppositum cum *secunda sententia.* Potest enim pater in vita sua votis moderatis minuere aequaliter legitimam filiorum, vel ascendentium: non tamen in morte, ubi juxta legem de bonis suis disponere debet, et legitima, cùm debeatur de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccli. c. 34. v. 21. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Ita *Salm. ibid. n. 427. cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. etc.*

216. — « 7. Eodem modo, si communitas aliquid voverit, in quod posteri non consenserunt, non tenentur id servare vi voti, sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis. *Vide Laym. hic c. 3.*

« 8. Cùm quis vovet factum alterius, sensus est, se curaturum id eo modo, quo licitè potest, ut v. gr. rogando, persuadendo, vel etiam præcipiendo, si sit superior; vel etiam aliquando paciscendo, et suppeditando sumptus. Sic parens, qui filium devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quàm ut conetur eam filio persuadere: sic qui missas, vel peregrinationem alterius curandam vovit, quando stipendium, ac sumptus ei persolvit, non tenetur alium substituere no-

• xis sumptibus, si prior non præstet, ad quod se obligavit. *Sanchez, Laym. n. 7.*

217. — « 9. Vota personalia non implentur, nisi per voventem; unde qui vovit peregrinationem, Romam v. gr., non satisfacit, si conducatur alium; neque ad id tenetur, si ipse non possit. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 4. §. 3. n. 121.*

« 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio, unde qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit ex suo, et tamen alius, sive rogatus, sive spontè, pro ipso velit solvere, id valet; quia tunc quod alter dat, fit ipsius: non autem actio alterius personæ potest fieri alterius. *Ibid. n. 122.*

Imò, benè satisfacit voto, aut juramento eleëmodynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, postea ratificat, cum noverit, quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. *Id. Salm. cit. n. 122. cum Sanch. Bon. Trull. etc.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo benè satisfaceret promissioni, alteri homini factæ, sic etiam satisfacit promissioni factæ Deo.

218. — « 11. Vota conditionalia non obligant, cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non poneretur; dummodò id non impediverit dolo, vi, aut malitiâ: ut v. gr., vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet: deinde submittis, qui persuadeat, ut non approbet: illo igitur non approbante, non tenèris. Imò, etsi malitiosè, fraude, dolo, etc. impediveris, adhuc probabile est, te voto non tenèri, ut habet *Laym. cap. 6. ex Suar. et aliis.* » (Et hæc est probabilior ex *Salm. ibid. punct. 6. §. 6. n. 173. cum Pal. Fill. etc. contra Azor, Bonac. etc. quia jam non impletur conditio, licèt culpâ voventis.*) « Interim *Laym.* rectè hic advertendum monet ad intentionem voventis: ut v. gr. si filius vovet, se ingressurum religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi contradixerit ex se, suâ sponte, sibi relictus, etc. »

At, si dolosè impediatur, peccas: Vovisti v. gr. religionem, si pater approbet: si tu precibus, vel rationibus impedis consensum patris, non peccas; secùs, si impediatur vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet à mortali: si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secùs, si studiosè peccas, ut solvaris à voto. Et sic de cæteris. *Salm. ibid. n. 171. cum Laym. Palau; Sanch. etc.*

219. — Quoad conditiones autem votorum, notandum 1. Quòd omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddant nulla. *Salm. ibid. n. 165.* Notandum 2. quòd ad obligationem voti non sufficiat, quòd conditio impleatur æquivalenter, sed debeat implèri specificè, v. g. vovisti religionem te ingressurum, si soror tua nupserit, non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n. 169.*

« 12. Qui vovit rem certam, et determinatam, v. g. hunc calicem,

« 4. Qui violat votum de re jam antè præcepta, v. g. qui post votum castitatis fornicatur, debet in confessione addere, quòd votum id habeat, aut quòd Ordines acceperit, et confessarius nesciat, quia duplex tunc est malitia peccati. *Suar. cap. 6. Less. d. 7. Sanch. c. 5. Fill. cap. 2. q. 7.* » (ex communi enim benè valet votum de re aliàs præcepta. *Salm. ibid. punct. 2. §. 1. n. 32. cum S. Th. contra Gers. S. Anton. etc. n. 30.*)

« 5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde, si qui canones videntur indicare, filium à patre religioni devotum tenèri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris semel ratificaverit. » *Suar. cap. 9. Sanch. Laym. c. 5. n. 6.* » (*Salm. ibid. punct. 4. §. 3. n. 118.*)

« 6. Cùm hæres teneatur solvere vota realia defuncti, non tenetur vi voti, sed ex justitia: sicuti tenetur alia illius debita, legata, etc. » solvere. *Ibid. n. 123.*

214. — Certè hæres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita *ex l. 2. Secunda, ff. de pollic. et ex c. Licet de voto.* Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talibus votis debet satisfieri ante legata, sed post debita justitiæ. *Salm. ibid. n. 125.*

215. — Quæritur hic, an pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum?

Prima sententia affirmat cum *Nav. Sylv. Dian. Lop. Vega, etc. apud. Salm. ibid. n. 126.* Sicut etiam (ut isti dicunt) potest pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis.

Sed tenendum 'oppositum cum *secunda sententia.* Potest enim pater in vita sua votis moderatis minuere aliquantulum legitimam filiorum, vel ascendentium: non tamen in morte, ubi juxta legem de bonis suis disponere debet, et legitima, cùm debeatur de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccli. c. 34. v. 21. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Ita *Salm. ibid. n. 127. cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. etc.*

216. — « 7. Eodem modo, si communitas aliquid voverit, in quod posterius non consenserunt, non tenentur id servare vi voti; sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis. *Vide Laym. hic c. 3.*

« 8. Cùm quis vovet factum alterius, sensus est, se curaturum id eo modo, quo licitè potest, ut v. gr. rogando, persuadendo, vel etiam præcipiendo, si sit superior; vel etiam aliquando paciscendo, et suppeditando sumptus. Sic parens, qui filium devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quàm ut conetur eam filio persuadere: sic qui missas, vel peregrinationem alterius curandam vovit, quando stipendium, ac sumptus ei persolvit, non tenetur alium substituere no-

vis sumptibus, si prior non præstet, ad quod se obligavit. *Sanchez, Laym. n. 7.*

217. — « 9. Vota personalia non implentur, nisi per voventem; unde qui vovit peregrinationem, Romam v. gr., non satisfacit, si conducatur alium; neque ad id tenetur, si ipse non possit. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 4. §. 3. n. 124.*

« 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio, unde qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit ex suo, et tamen alius, sive rogatus, sive spontè, pro ipso velit solvere, id valet; quia tunc quod alter dat, fit ipsius: non autem actio alterius personæ potest fieri alterius. *Ibid. n. 122.*

Imò, benè satisfacit voto, aut juramento eleemosynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, postea ratificat, cum noverit, quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. Ita *Salm. cit. n. 122. cum Sanch. Bon. Trull. etc.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo benè satisfaceret promissioni, alteri homini factæ, sic etiam satisfacit promissioni factæ Deo.

218. — « 11. Vota conditionalia non obligant, cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non poneretur; dummodo id non impediverit dolo, vi, aut malitiâ: ut v. gr., vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet: deinde submittis, qui persuadeat, ut non approbet: illo igitur non approbante, non tenèris. Imò, etsi maliosè, fraude, dolo, etc. impediveris, adhuc probabile est, te voto non tenèri, ut habet *Laym. cap. 6. ex Suar. et aliis.* » *(Et hæc est probabilior ex Salm. ibid. punct. 6. §. 6. n. 173. cum Pgl. Fill. etc. contra Azor, Bonac. etc. quia jam non impletur conditio, licet culpâ voventis.)* « Interim *Laym.* rectè hic advertendum « monet ad intentionem voventis: ut v. gr. si filius vovet, se ingressurum religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi contradixerit ex se, suâ sponte, sibi relictus, etc. »

At, si dolosè impediatur, peccas: Vovisti v. gr. religionem, si pater approbet: si tu precibus, vel rationibus impedis consensum patris, non peccas; secùs, si impediatur vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet à mortali: si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secùs, si studiosè peccas, ut solvaris à voto. Et sic de cæteris. *Salm. ibid. n. 171. cum Laym. Palau; Sanch. etc.*

219. — Quoad conditiones autem votorum, notandum 1. Quòd omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddant nulla. *Salm. ibid. n. 165.* Notandum 2. quòd ad obligationem voti non sufficiat, quòd conditio impleatur æquivalenter, sed debeat implèri specificè, v. g. vovisti religionem te ingressurum, si soror tua nupserit, non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n. 169.*

« 12. Qui vovit rem certam, et determinatam, v. g. hunc calicem,

« si ea res pereat, non tenetur ad aliam, cum id non soleat intendi : si
 « autem eam rem vendiderit, probabilius videtur esse, tenèri eum dare
 « pecuniam, quam accepit quia, qui vovet rem, censetur promittere
 « omnem ejus utilitatem.

220. — « 13. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, ut jejunare
 « hoc vel isto die, illo transacto, sive cum culpa, sive sine culpa ejus,
 « ad nihil tenetur, et neque, si præviderit impedimentum eo tempore
 « superventurum, tenebatur prævenire, cum hæc non soleat intentio
 « voventis esse. *Suar. Nav. lib. 4. Vide Bon. p. 5. »*

Sed eadem regula, quam diximus *suprà n. 212.* currit hinc, ex com-
 muni cum *Salm. tr. 17. c. 1. p. 5. n. 130.* Ad nihil enim tenèris, transacto
 die, si dies appositus sit ad finiendam obligationem, ut censendum est
 in votis personalibus, nisi constet de opposito, ut communissimè dicunt
Croix lib. 3. p. 1. n. 450. cum Sot. Pal. Laym. Dian. etc. Salm. ibid.
punct. 4. §. 2. cum Trull. Suar. Sanch. etc. Secùs, si diem apposuisti
 tantùm ad sollicitandam impletionem, sicut è converso judicandum est
 regulariter in votis realibus, præcisè, si ille dies nullam habeat magis
 specialem rationem, quàm alii, ut *Salm. ib. punct. 5. n. 434 cum Suar.*
Pal. Bon. etc. ac Croix l. c. cum aliis, ut suprà.

Utrùm autem in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sol-
 licitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis ?
 Negat *Dian. p. 3. tract. 5. r. 26.*, quia, ut ait, vota in dubio non obligant,
 cum strictè sint interpretanda, ex regula communiter tradita à DD.
 cum *Cajet. Laym. etc.* Affirmant verò generaliter loquendo *Spor. de*
2. præc. n. 409. et Salm. ibid. n. 132. cum S. Thom Sanch. Pal. Trull.
Azor. et Bon. Rationem dant *Salm. ibid.* quia, cum votum sit certum,
 et dubitetur tantùm de circumstantia excusante, possessio stat pro voto.
 Sed hæc ratio non convincit ; posset enim ei responderi, quòd hinc du-
 bitetur de circumstantia, quæ afficit substantiam voti, et ideò votum
 ipsum redderet dubium, juxta dicta *n. 498.* Hinc mihi rectiùs distin-
 guendum videtur, et dicendum, quòd in votis personalibus in dubio non
 tenearis satisfacere pro diebus transactis ; secùs autem in votis reali-
 bus. Ratio, quia ex una parte regula firma est, quòd pro eo stet pos-
 sessio, pro quo stat præsumptio, ut docent DD. communiter cum *Bu-*
semb. l. 1. n. 26. Croix l. 1. n. 509. Sanchez, Dec. lib. 1. cap. 10. n.
43. cum Sot. Mol. Arag. et Menoch. Ex altera parte communissima
 est sententia, quòd, nisi de opposito constet, ut *suprà prænotatum est,*
 in votis realibus dies præsumatur appositus tantùm ad sollicitandam
 obligationem, ut *Salm. ibid. 1. n. 434. cum Suar. Sanch. Vasq. Pal.*
Bon. Prado et Croix l. 3. p. 1. n. 450. cum. Laym. Sot. et Dian.
 Nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, putà, si
 vovisses dare eleëmōsynam in hebdomada jubilæi, vel in sabbatis per
 annum, quia v. gr. in anno illo gratiam recepisti, ut *Spor. n. 406. et*

Salm. tr. 17. c. 1. p. 5 n. 129. cum aliis. Secus, si dies nullam connexionem habuisset cum voto, nempe, si vovisses te daturum eleëmodyniam in sabbatis per annum, nullâ habitâ ratione speciali illius anni, ut rectè ait *Spor. n. 106. in fine.* In votis contrâ personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salm. ibid. p. 4. §. 2. n. 115. et Croix loc. cit. cum aliis ut suprâ allatis.* Hinc in votis realibus, quia præsumptio est pro voto, pro ipso est etiam possessio, et ideò implendum etiam pro diebus transactis. Secus verò dicendum in votis personalibus, in quibus præsumptio est in oppositum, et sic *Salm.* sunt intelligendi, dum ipsi *loc. cit.* ut certum asserunt, quòd in votis personalibus præsumatur dies appositus ad obligationem extinguendam.

224. — « 14. Qui vovit aliquid sinè certo tempore, verbi gratiâ peregrinationem, tantum tenetur implère, cum commodè primùm potest : quia sic moraliter quisque censetur intelligere suam promissionem, ut habitâ commoditate non nimis diu differat, quamvis minor causa sufficiat ad differendum, quàm ad omittendum. *Fill. cap. 4. q. 10. Suar. Laym. c. 3. Bonac. etc.* »

Votum indeterminatum quoad tempus, v. gr. de Rosario diurno, jejunio in sabbatis, obligat perpetuò, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 4. n. 140. communiter.* Si dubium tamen sit, an votum fuerit pro anno, vel mense; non teneris, nisi ad minus. *Salm. ibid. n. 146. cum Sanch. Trull. Suar. Bon. etc. ex c. 18. de Censib.*

Quæritur, an faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diu differat illud implère? Certum est, quòd si votum sit in perpetuum obsequium Dei, putâ ingrediendi religionem, xenodochio inserviendi, et similis rei, peccet lethaliter qui diu differt, si adsit opportunitas implendi, et non excuset rationabilis causa. Dicunt autem *Armill. Rodrig. et Ledesm. apud Salm. de statu relig. tr. 15. c. 2. punct. 3. n. 32.* differre votum religionis per duos vel tres annos, non esse mortale; sed hæc opinio meritò videtur laxa aliis, ut *Sporer de 2. præcept. n. 117. Salm. loc. cit. Sanch. Dec. 1. 4. c. 14. n. 22.* Alii verò, ut *Sanch. loc. cit. et Croix cum Pal.,* universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses, et his adhærent *Salm. dict. n. 32. cum Trull. et Garcia,* putantes, mortalem fore dilationem ultra sex menses. Consentit etiam *Sporer,* si vovens excedat ætatem 40 annorum; censet tamen *Tamb.* excusari à mortali juvenem 15 vel 16 annorum, qui differt per tres vel quator annos: quia (ut dicunt) hoc tempus videtur parva materia respectu ad servitium totius vitæ: sed hic omninò non acquiesco, nisi adsit justa causa dilationis. Justæ autem causæ differendi sunt, si vovens speret dilatione parentes emolliendos. Item si obstet gravis necessitas spiritualis, aut corporalis sororum

vel fratrum. Ita *Croix* l. 3. p. 1. n. 446. cum *Pal. et Gob. Bonac. de voto disp.* 4. q. 2. p. 5. n. 3. cum *Arag. et Tabien. Sanch. dict. l. 4. c. 44. n. 5. et 6. et Salm. d. c. 2. n. 30. cum Suar. Mach. Pell. Trull. ac Garcia.* Benè tamen advertunt *Sporer et Salm. ibid. in fin.* in his casibus sedulò cavendum esse, ne dilatio sit nimia, aut periculum adsit votum numquam implendi; quod periculum non rarò adest in votis religionis, pro quorum executione dæmones innumera excitant dissidia, et impedimenta.

Si autem votum sit in obsequium temporale, scilicet tot jejuniorum, peregrinationum, etc. censet probabile *Spor. de 2. præc. n. 116. cum Tamb. quacumque* dilationem non pertingere ad mortale. Et favet *Sanch. dict. l. 4. c. 44. n. 21.* referens *S. Antonin.* qui dicit, illam esse moram mortalem, quando fit dilatio per longa tempora, et ex ipsa dilatione est periculum oblivionis, vel impotentiae implendi. Sed verius dicendum peccare mortaliter eum, qui sinè justa causa notabiliter votum differre implere, nempe ultra duos vel tres annos; ut rectè sentiunt *Croix l. 3. p. 1. 446. et Salm. de statu rel. loc. cit. n. 32. cum Pal. Trull. et Garcia.* Putat autem *Croix cum Diana*, quòd, si vovisti singulismensibus confiteri, posses ex causa differre per duos vel tres dies ultra mensem.

222. — * 15. Qui vovit aliquid sinè certo loco, v. gr. ingressurum se religionem *S. Benedicti*, satisfacit intrando quodcumque monasterium illius ordinis, in quo servantur substantialia regulæ. Neque tenetur pro admissione peragrarè provinciam, sed satis est adire loca aliquot non nimis dissita. Et satisfacit voto, si, postquam ingressus est, remittatur, aut egrediatur (saltem cum justa causa, qualis est v. gr. gravis ac diuturna tristitia, et anxietas, sive ex natura ipsa, sive aliunde nata: *Escob. ex Sanch. t. 1. l. 4. c. 16. n. 100.*) ante professionem. Vide *Trullench. l. 2. c. 2. d. 20. n. 7. et 8.* (Et vide l. 5. ex n. 72.)

* 16. Qui vovit aliquid sinè certa qualitate, v. gr. se ingressurum religionem in genere, potest ingredi quamcumque, etiam laxiorem, modò servantur essentialia, et sit approbata. Similiter, si quis voverit triticum, etc., non tenetur dare optimum quod habet, sed satis est (loquendo de obligatione præcisè) ut det, quod non sit planè ineptum. (Idem *Salm. de voto tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 140. cum Laym. Suar. Bonac. etc. Qui vovet, se daturum calicem, ædificaturum ecclesiam, debet implere vota juxta usum communem.*)

* 17. Qui vovit se daturum aliquid, sine certa quantitate, v. gr. eleëmosynam, pecuniam, frumentum, etc., satisfacit dando quantum voluerit (Salm. *ibid. cum cit. DD.*) modò non det tam parùm, ut videatur potiùs irridere suum votum, quàm implere. Ratio horum omnium petitur ex intentione voventis, quàm nemo censetur se obligare, nisi ad id, quod commodè potest dare, et communiter est decens. *Suar. Sanch. l. 4. c. 13.*

• 18. In dubio de mente voventis, debet fieri interpretatio secundum verborum, quibus usus est, proprietatem, vel potius communem, et usitatum acceptionem. *Fill. t. 26. c. 2. Laym. c. 3.* (Salm. *ibid.* ex n. 134.)

223. — • 19. Qui vovit, si ludat chartis, se daturum decem imperiales, tenetur secundum *Sanch.* dare toties decem, quoties ludit, quia pœna est actui accessoria. Videtur tamen hoc negare *Laym. l. 4. tract. 4. c. 5. n. 4. Vide Trull. Dian. p. 5. t. 9. r. 60.*

Bene distinguunt *Salm. ibid. §. 7. n. 177.* Si votum fuerit simplex de solvenda pœna, si luserit; tunc sufficit solvere pœnam prima vice, cum *Sanchez. Bon. Sa, Diana.* Et satis probabile vocant *Laym. et Pal.* Secus, si votum fuerit duplex, scilicet de non ludendo, et de pœna solvenda: tunc, quoties transgreditur votum, solvenda est pœna; nisi hæc sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnæ eleemosynæ, quæ non solet communiter repeti. Ita *Salm. ibid. cum Laym. Pal. Trull. Sanch. Dian. etc.*

Hic advertendum, quod in tali voto pœnali duplici, si relaxetur primum, relaxatur etiam secundum, prout primi accessorium. *Salm. loc. cit. n. 176. cum Pal. Laym. Sanch. etc.* Notandum deinde, quod, qui invincibiliter ignorat, sive obliviscitur votum principale, aut votum de pœna, ad eam non tenetur. *Vide Salm. ibid. n. 175. et 177.*

224. — Plura ultimò hic pariter sunt notanda, et I. quod vota semper sint interpretanda juxta benigniorem partem. *Salm. ibid. §. 3. n. 148. cum Laym. Caj. et aliis communiter.* Notandum II. quod fractiones votorum sint ejusdem speciei: hinc, si quis, habens votum castitatis, fornicetur, potest seorsim fractionem voti confiteri. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 4. §. 4. n. 101.* Sed quid, si quis voveat jejunium ex speciali motivo temperantiæ? *Val. Sanch. Bon. etc. apud Salm. ibid. n. 102.* probabiliter tenent, eum committere duo peccata jejunium frangendo. Ita pariter conjugem voventem castitatem, ex motivo amoris erga castitatem, si petat debitum, dicunt committere duo peccata. Sed probabilius tenendum cum *Salm. ibid. n. 103. et Caj. Trull. Suar. et Prad.* tales committere unum mortale contra votum, quia ex voto obligationem tantum fidelitatis erga Deum sibi imponunt, non aliam. Notandum III. quod, si quis voveat disjunctivè rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum est. *Salm. ibid. punct. 6. §. 4. n. 144.* Si verò utraque pars est materia apta, illa, quæ eligitur, præstanda est, etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars aut impossibilis reddatur ante electionem, non teneris ad alteram, nisi tuâ culpâ res pereat, aut fueris in mora eam tradendi, aut determinandi. Ita *Salm. dict. n. 144. et 142. cum Sanch. Pal. Mol. etc.*

Quæritur hic, an unam partem jam electam possit vovens cum altera commutare? Negant probabiliter *Pal. et Sanch. cum aliis ap. Salm.*

« 4. Qui violat votum de re jam antè præcepta, v. g. qui post votum castitatis fornicatur, debet in confessione addere, quòd votum id habeat, aut quòd Ordines acceperit, et confessarius nesciat, quia duplex tunc est malitia peccati. *Suar. cap. 6. Less. d. 7. Sanch. c. 5. Fill. cap. 2. q. 7.* » (ex communi enim benè valet votum de re aliàs præcepta. *Salm. ibid. punct. 2. §. 4. n. 32. cum S. Th. contra Gers. S. Anton. etc. n. 30.*)

« 5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde, si qui canones videntur indicare, filium à patre religioni devotum tenèri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris semel ratificaverit. » *Suar. cap. 9. Sanch. Laym. c. 5. n. 6.* » (*Salm. ibid. punct. 4. §. 3. n. 448.*)

« 6. Cùm hæres teneatur solvere vota realia defuncti, non tenetur vi voti, sed ex justitia: sicuti tenetur alia illius debita, legata, etc. » solvere. *Ibid. n. 423.*

214. — Certè hæres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita *ex l. 2. Secunda, ff. de pollic. et ex c. Licet de voto.* Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talibus votis debet satisfieri ante legata, sed post debita justitiæ. *Salm. ibid. n. 425.*

215. — Quæritur hic, an pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum?

Prima sententia affirmat cum *Nav. Sylv. Dian. Lop. Vega, etc. apud. Salm. ibid. n. 426.* Sicut etiam (ut isti dicunt) potest pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis.

Sed tenendum oppositum cum *secunda sententia.* Potest enim pater in vita sua votis moderatis minuere aequaliter legitimam filiorum, vel ascendentium: non tamen in morte, ubi juxta legem de bonis suis disponere debet, et legitima, cùm debeatur de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccli. c. 34. v. 21. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Ita *Salm. ibid. n. 427. cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. etc.*

216. — « 7. Eodem modo, si communitas aliquid voverit, in quod posteri non consensèrunt, non tenentur id servare vi voti, sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis. *Vide Laym. hic c. 3.*

« 8. Cùm quis vovet factum alterius, sensus est, se curaturum id eo modo, quo licitè potest, ut v. gr. rogando, persuadendo, vel etiam præcipiendo, si sit superior; vel etiam aliquando paciscendo, et suppeditando sumptus. Sic parens, qui filium devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quàm ut conetur eam filio persuadere: sic qui missas, vel peregrinationem alterius curandam vovit, quando stipendium, ac sumptus ei persolvit, non tenetur alium substituere no-

• vis sumptibus, si prior non præstet, ad quod se obligavit. *Sanchez, Laym. n. 7.*

217. — « 9. Vota personalia non implentur, nisi per voventem; unde qui vovit peregrinationem, Romam v. gr., non satisfacit, si conducat alium; neque ad id tenetur, si ipse non possit. *Salm. tr. 17. c. 4. punct. 4. §. 3. n. 121.*

« 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio, unde qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit ex suo, et tamen alius, sive rogatus, sive spontè, pro ipso velit solvere, id valet; quia tunc quod alter dat, fit ipsius: non autem actio alterius personæ potest fieri alterius. *Ibid. n. 122.*

Imò benè satisfacit voto, aut juramento eleëmodynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, postea ratificat, cum noverit, quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. Ita *Salm. cit. n. 122. cum Sanch. Bon. Trull. etc.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo benè satisfaceret promissioni, alteri homini factæ, sic etiam satisfacit promissioni factæ Deo.

218. — « 11. Vota conditionalia non obligant, cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non poneretur; dummodo id non impediverit dolo, vi, aut malitiâ: ut v. gr., vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet: deinde submittis, qui persuadeat, ut non approbet: illo igitur non approbante, non tenèris. Imò, etsi maliosè, fraude, dolo, etc. impediveris, adhuc probabile est, te voto non tenèri, ut habet *Laym. cap. 6. ex Suar. et aliis.* »
(*Et hæc est probabilior ex Salm. ibid. punct. 6. §. 6. n. 173. cum Pgl. Fill. etc. contra Azor, Bonac. etc. quia jam non impletur conditio, licet culpâ voventis.*) « Interim *Laym.* rectè hic advertendum « monet ad intentionem voventis: ut v. gr. si filius vovet, se ingressurum religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi contradixerit ex se, suâ sponte, sibi relictus, etc. »

At, si dolosè impediatis, peccas: Vovisti v. gr. religionem, si pater approbet: si tu precibus, vel rationibus impedis consensum patris, non peccas; secùs, si impediatis vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet à mortali: si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secùs, si studiosè peccas, ut solvaris à voto. Et sic de cæteris. *Salm. ibid. n. 171. cum Laym. Palaus; Sanch. etc.*

219. — Quoad conditiones autem votorum, notandum 1. Quòd omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddant nulla. *Salm. ibid. n. 165.* Notandum 2. quòd ad obligationem voti non sufficiat, quòd conditio impleatur æquivalenter, sed debeat implèri specificè, v. g. vovisti religionem te ingressurum, si soror tua nupserit, non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n. 169.*

« 12. Qui vovit rem certam, et determinatam, v. g. hunc calicem,

- « si ea res pereat, non tenetur ad aliam, cum id non soleat intendi : si
- « autem eam rem vendiderit, probabilius videtur esse, tenèri eum dare
- « pecuniam, quam accepit quia, qui vovet rem, censetur promittere
- « omnem ejus utilitatem.

220. — « 13. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, ut jejunare
 « hoc vel isto die, illo transacto, sive cum culpa, sive sine culpa ejus,
 « ad nihil tenetur, et neque, si præviderit impedimentum eo tempore
 « superventurum, tenebatur prævenire, cum hæc non soleat intentio
 « voventis esse. *Suar. Nav. lib. 4. Vide Bon. p. 5. »*

Sed eadem regula, quam diximus *suprà n. 212.* currit hic, ex com-
 muni cum *Salm. tr. 17. c. 1. p. 5. n. 130.* Ad nihil enim tenèris, transacto
 die, si dies appositus sit ad finiendam obligationem, ut censendum est
 in votis personalibus, nisi constet de opposito, ut communissimè dicunt
Croix lib. 3. p. 1. n. 450. cum Sot. Pal. Laym. Dian. etc. Salm. ibid.
punct. 4. §. 2. cum Trull. Suar. Sanch. etc. Secùs, si diem apposaisti
 tantùm ad sollicitandam impletionem, sicut è converso judicandum est
 regulariter in votis realibus, præcisè, si ille dies nullam habeat magis
 specialem rationem, quàm alii, ut *Salm. ib. punct. 5. n. 434 cum Suar.*
Pal. Bon. etc. ac Croix l. c. cum aliis, ut suprà.

Utrùm autem in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sol-
 icitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis ?
 Negat *Dian. p. 3. tract. 5. r. 26.*, quia, ut ait, vota in dubio non obligant,
 cum strictè sint interpretanda, ex regula communiter tradita à DD.
 cum *Cajet. Laym. etc.* Affirmant verò generaliter loquendo *Spor. de*
2. præc. n. 409. et Salm. ibid. n. 132. cum S. Thom Sanch. Pal. Trull.
Azor. et Bon. Rationem dant *Salm. ibid.* quia, cum votum sit certum,
 et dubitetur tantùm de circumstantia excusante, possessio stat pro voto.
 Sed hæc ratio non convincit ; posset enim ei responderi, quòd hic du-
 bitetur de circumstantia, quæ afficit substantiam voti, et ideò votum
 ipsum redderet dubium, juxta dicta *n. 498.* Hinc mihi rectiùs distin-
 guendum videtur, et dicendum, quòd in votis personalibus in dubio non
 tenearis satisfacere pro diebus transactis ; secùs autem in votis reali-
 bus. Ratio, quia ex una parte regula firma est, quòd pro eo stet pos-
 sessio, pro quo stat præsumptio, ut docent DD. communiter cum *Bu-*
semb. l. 1. n. 26. Croix l. 1. n. 509. Sanchez, Dec. lib. 1. cap. 10. n.
43. cum Sot. Mol. Arag. et Menoch. Ex altera parte communissima
 est sententia, quòd, nisi de opposito constet, ut *suprà prænotatum est,*
 in votis realibus dies præsumatur appositus tantùm ad sollicitandam
 obligationem, ut *Salm. ibid. 1. n. 431. cum Suar. Sanch. Vasq. Pal.*
Bon. Prado et Croix l. 3. p. 1. n. 450. cum. Laym. Sot. et Dian.
 Nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, putà, si
 vovisses dare eleëmosynam in hebdomada jubilæi, vel in sabbatis per
 annum, quia v. gr. in anno illo gratiam recepisti, ut *Spor. n. 406. et*

Salm. tr. 17. c. 1. p. 5 n. 129. cum aliis. Secus, si dies nullam connexionem habuisset cum voto, nempe, si vovisses te daturum eleëmōsynam in sabbatis per annum, nullā habitā ratione speciali illius anni, ut rectè ait *Spor. n. 106. in fine.* In votis contrā personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salm. ibid. p. 4. §. 2. n. 115. et Croix loc. cit. cum aliis ut suprā allatis.* Hinc in votis realibus, quia præsumptio est pro voto, pro ipso est etiam possessio, et ideò implendum etiam pro diebus transactis. Secus verò dicendum in votis personalibus, in quibus præsumptio est in oppositum, et sic *Salm.* sunt intelligendi, dum ipsi *loc. cit.* ut certum asserunt, quòd in votis personalibus præsumatur dies appositus ad obligationem extinguendam.

221. — « 14. Qui vovit aliquid sinè certo tempore, verbi gratiā peregrinationem, tantum tenetur implere, cum commodè primùm potest :
 • quia sic moraliter quisque censetur intelligere suam promissionem,
 • ut habitā commoditate non nimis diu differat, quamvis minor causa
 • sufficiat ad differendum, quàm ad omittendum. *Fill. cap. 4. q. 10.*
Suar. Laym. c. 3. Bonac. etc. »

Votum indeterminatum quoad tempus, v. gr. de Rosario diurno, jejuniò in sabbatis, obligat perpetuò, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 140. communiter.* Si dubium tamen sit, an votum fuerit pro anno, vel mense; non teneris, nisi ad minus. *Salm. ibid. n. 146. cum Sanch. Trull. Suar. Bon. etc. ex c. 18. de Censib.*

Quæritur, an faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diu differat illud implere? Certum est, quòd si votum sit in perpetuum obsequium Dei, putā ingrediendi religionem, xenodochio inserviendi, et similis rei, peccet lethaliter qui diu differt, si adsit opportunitas implendi, et non excuset rationabilis causa. Dicunt autem *Armill. Rodrig. et Ledesm. apud Salm. de statu relig. tr. 15. c. 2. punct. 3. n. 32.* differre votum religionis per duos vel tres annos, non esse mortale; sed hæc opinio meritò videtur laxa aliis, ut *Sporer de 2. præcept. n. 117. Salm. loc. cit. Sanch. Dec. 1. 4. c. 14. n. 22.* Alii verò, ut *Sanch. loc. cit. et Croix cum Pal.,* universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses, et his adhærent *Salm. dict. n. 32. cum Trull. et Garcia,* putantes, mortalem fore dilationem ultra sex menses. Consentit etiam *Sporer,* si vovens excedat ætatem 40 annorum; censet tamen *Tamb.* excusari à mortali juvenem 15 vel 16 annorum, qui differt per tres vel quator annos: quia (ut dicunt) hoc tempus videtur parva materia respectu ad servitium totius vitæ: sed huic omninò non acquiesco, nisi adsit justa causa dilationis. Justæ autem causæ differendi sunt, si vovens speret dilatione parentes emolientos. Item si obstat gravis necessitas spiritualis, aut corporalis sororum

vel fratrum. Ita *Croix* l. 3. p. 4. n. 446. cum *Pal. et Gob. Bonac. de voto disp.* 4. q. 2. p. 5. n. 3. cum *Arag. et Tabien. Sanch. dict. l. 4. c. 44. n. 5. et 6. et Salm. d. c. 2. n. 30. cum Suar. Mach. Pell. Trull. ac Garcia.* Benè tamen advertunt *Sporer et Salm. ibid. in fin.* in his casibus sedulò cavendum esse, ne dilatio sit nimia, aut periculum adsit votum numquam implendi; quod periculum non rarò adest in votis religionis, pro quorum executione dæmones innumera excitant dissidia, et impedimenta.

Si autem votum sit in obsequium temporale, scilicet tot jejuniorum, peregrinationum, etc. censet probabile *Spor. de 2. præc. n. 446. cum Tamb. quancumque* dilationem non pertingere ad mortale. Et favet *Sanch. dict. l. 4. c. 44. n. 21.* referens *S. Antonin.* qui dicit, illam esse moram mortalem, quando fit dilatio per longa tempora, et ex ipsa dilatione est periculum oblivionis, vel impotentiae implendi. Sed verius dicendum peccare mortaliter eum, qui sinè justa causa notabiliter votum differt implere, nempe ultra duos vel tres annos; ut rectè sentiunt *Croix l. 3. p. 4. 446. et Salm. de statu rel. loc. cit. n. 32. cum Pal. Trull. et Garcia.* Putat autem *Croix cum Diana*, quòd, si vovisti singulis mensibus confiteri, posses ex causa differre per duos vel tres dies ultra mensem.

222. — * 15. Qui vovit aliquid sinè certo loco. v. gr. ingressurum

• se religionem *S. Benedicti*, satisfacit intrando quodcumque monasterium illius ordinis, in quo servantur substantialia regulæ. Neque tenetur pro admissione peragrare provinciam, sed satis est adire loca aliquot non nimis dissita. Et satisfacit voto, si, postquam ingressus est, remittatur, aut egrediatur (saltem cum justà causa, qualis est v. gr. gravis ac diuturna tristitia, et anxietas, sive ex natura ipsa, sive aliunde nata: *Escob. ex Sanch. t. 1. l. 4. c. 16. n. 100.*) ante professionem. • *Vide Trullench. l. 2. c. 2. d. 20. n. 7. et 8. (Et vide l. 5. ex n. 72.)*

* 16. Qui vovit aliquid sinè certa qualitate, v. gr. se ingressurum religionem in genere, potest ingredi quancumque, etiam laxiorem, modò servantur essentialia, et sit approbata. Similiter, si quis voverit triticum, etc., non tenetur dare optimum quod habet, sed satis est (loquendo de obligatione præcisè) ut det, quod non sit planè ineptum. • (*Idem Salm. de voto tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 140. cum Laym. Suar. Bonac. etc. Qui vovet, se daturum calicem, ædificaturum ecclesiam, debet implere vota juxta usum communem.*)

* 17. Qui vovit se daturum aliquid, sine certa quantitate, v. gr. eleëmōsynam, pecuniam, frumentum, etc., satisfacit dando quantum voluerit • (*Salm. ibid. cum cit. DD.*) • modò non det tam parùm, ut videatur potiùs irridere suum votum, quàm implere. Ratio hòrum omnium petitur ex intentione voventis, quàm nemo censetur se obligare, nisi ad id, quod commodè potest dare, et communiter est decens. *Suar. Sanch. l. 4. c. 43.*

« 18. In dubio de mente voventis, debet fieri interpretatio secundum verborum, quibus usus est, proprietatem, vel potius communem, et usitatam acceptionem. *Fill. t. 26. c. 2. Laym. c. 3.* » (*Salm. ibid. ex n. 134.*)

223. — « 19. Qui vovit, si ludat chartis, se daturum decem imperiales, tenetur secundum *Sanch.* dare toties decem, quoties ludit, quia pœna est actui accessoria. Videtur tamen hoc negare *Laym. l. 4. tract. 4. c. 5. n. 4. Vide Trull. Dian. p. 5. t. 9. r. 60.* »

Bene distinguunt *Salm. ibid. §. 7. n. 177.* Si votum fuerit simplex de solvenda pœna, si luserit; tunc sufficit solvere pœnam prima vice, cum *Sanchez. Bon. Sa, Diana.* Et satis probabile vocant *Laym. et Pal.* Secus, si votum fuerit duplex, scilicet de non ludendo, et de pœna solvenda: tunc, quoties transgreditur votum, solvenda est pœna; nisi hæc sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnæ eleëmossynæ, quæ non soleat communiter repeti. Ita *Salm. ibid. cum Laym. Pal. Trull. Sanch. Dian. etc.*

Hic advertendum, quòd in tali voto pœnali duplici, si relaxetur primum, relaxatur etiam secundum, prout primi accessorium. *Salm. loc. cit. n. 176. cum Pal. Laym. Sanch. etc.* Notandum deinde, quòd, qui invincibiliter ignorat, sive obliviscitur votum principale, aut votum de pœna, ad eam non tenetur. *Vide Salm. ibid. n. 175. et 177.*

224. — Plura ultimò hic pariter sunt notanda, et I. quòd vota semper sint interpretanda juxta benigniorem partem. *Salm. ibid. §. 3. n. 148. cum Laym. Caj. et aliis communiter.* Notandum II. quòd fractiones votòrum sint ejusdem speciei: hinc, si quis, habens votum castitatis, fornicetur, potest seorsim fractionem voti confiteri. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 4. §. 1. n. 101.* Sed quid, si quis voveat jejunium ex speciali motivo temperantiæ? *Val. Sanch. Bon. etc. apud Salm. ibid. n. 102.* probabiliter tenent, eum committere duo peccata jejunium frangendo. Ita pariter conjugem voventem castitatem, ex motivo amoris erga castitatem, si petat debitum, dicunt committere duo peccata. Sed probabilius tenendum cum *Salm. ibid. n. 103. et Caj. Trull. Suar. et Prad.* tales committere unum mortale contra votum, quia ex voto obligationem tantum fidelitatis erga Deum sibi imponunt, non aliam. Notandum III. quòd, si quis voveat disjunctivè rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum est. *Salm. ibid. punct. 6. §. 1. n. 141.* Si verò utraq; pars est materia apta, illa, quæ eligitur, præstanda est, etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars aut impossibilis reddatur ante electionem, non teneris ad alteram, nisi tuâ culpâ res pereat, aut fueris in mora eam tradendi, aut determinandi. Ita *Salm. dict. n. 141. et 142. cum Sanch. Pal. Mol. etc.*

Quæritur hic, an unam partem jam electam possit vovens cum altera commutare? Negant probabiliter *Pal. et Sanch. cum aliis ap. Salm.*

de voto c. 3. punct. 42. n. 107. Unde, si electa sit pars, cujus materia sit reservata, ut castitas, etc., requiritur dispensatio papalis. Affirmant tamen *Leand. et Tamb. cum pluribus apud ipsum*, et non minus probabile meritò vocant *Salmant. ibid.* Ratio, quia, non obstante electione factâ, votum adhuc remanet disjunctivum, nec per determinationem peractam vovens se privavit libertate alteram eligendi partem.

Qui vovet, se per mensem auditurum sacrum, probabiliter non tenetur in festis audire duo. Sicut probabile etiam est hoc, si imponatur à confessario pro pœnitentia. *Salm. tr. 47. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 136. cum Pal. Tamb. Suar. Trull. etc. Sporer de 2. præc. c. 2. n. 96. ac Croix de pœnit. n. 281.*

Qui vovet, se recitaturum Rosarium, satisfacit recitâdo tertiam partem, quia communiter sic intelligitur. *Salm. ibid. n. 136. cum Pal. Tamb. Prad. etc.* Et satisfacit recitando alternatim, quia tale votum obligat instar officii divini. *Salm. ib. in fin. cum Trull. Tamb. Dian. Leand. etc.* Et etiam satisfacit dividendo decades, *loc. cit. in fin. cum Sanch. Trull. Bon. etc.*

Qui vovet jejunium se observaturum, potest comedere lactinia, ut *Salm. ibid. n. 137. cum Sanch. et Pal.* Si vovet jejunium per mensem, non tenetur in Dominica; vel si vovet in vigilia alicujus Sancti, quæ veniat in Dominica, potest anticipare jejunium in sabbato, *Salm. ibid. cum Bonac. Trull. Dian. etc.* Si vovens jejunium comedit carnes, non tenetur ad jejunium: ad differentiam jejunii præcepti ab Ecclesia, quæ duplici præcepto imponit et jejunium et abstinentiam à carnibus, juxta *Salm. ib. cum Sanch. Azor, Sylv. etc.* et prout declaravit regnans Pontifex *Bened. XIV. vide l. 5. n. 992.* An vovens jejunium singulis sabbatis, teneatur ad votum, si in sabbato cadat Natalis Domini? Probabiliter negant *Molin. Azor, Fag. Dian. Rodr. Vill. apud Salm. ibid. n. 438. et probabilem vocant Bon. de voto tom. 2. disp. 4. q. 2. p. 6. n. 9. et Tamb. de voto §. 6. n. 13. nisi expressè intenderit adhuc eo die se velle obligare, quia tunc proculdubio tenetur. Affirmant tamen Salm. ut probabilius, ibid. n. 439. cum Suar. Sanch. Vasq. Vide mox dicenda n. 226.*

Si quis immemor voti, vel pœnitentiæ injunctæ, etc., præstet opus debitum, benè satisfacit voluntate generali, quam quisque censetur habere satisfaciendi prius obligationibus, ita *Sporer tract. 4. de consc. n. 50. Sanch. Dec. l. 1. c. 14. n. 15. Less. l. 2. c. 37. num. 11. Laym. l. 4. tract. 2. c. 11. n. 9.* Si quis autem est certus de voto, sed habet probabilem rationem, quòd illi satisfecerit, dicunt plures AA. voventem ad nihil tenèri. Sed huic opinioni jam diximus *tract. de consc.* non esse adhærendum, quia obligatio voti certi solâ probabili satisfactione nequaquam impletur (†).

(†) Vide notam ad l. 1. n. 29. positam et in hoc lib. n. 700. Quær. II, in fine.

DUBIUM V.

Quot modis tollatur obligatio voti?

118 Tollitur obligatio voti : 1. Per materiæ mutationem. 2. Per auctoritatem humanam. Vide resolutiones.

119 An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa? Quid verò de votis simplicibus castitatis, et religionis, et quid de solemnibus? Vide l. 5. n. 50.

225.—**R**ESP. Dupliciter tolli potest, 1. Nullius auctoritate interveniente : idque vel materiæ mutatione ; ut, si materia antè honesta fiat turpis, indifferens, vel impeditiva majoris boni, ratione novæ circumstantiæ, vel prohibitionis, vel fiat impossibilis absolutè aut moraliter, vel cessatione conditionis, à qua pendeat. 2. Interventu auctoritatis humanæ : idque tripliciter, irritatione, commutatione, vel dispensatione, de quibus in sequentibus dabiis. Est communis, Sanchez. l. 4. c. 24. Less. l. 2. c. 24. Suar. Fill. t. 26. c. 8.

Unde resolves :

• 1. Etsi tuâ culpâ materia facta sit impossibilis, inutilis, etc. tamen, postquam jam talis facta est, cessat obligatio, et sufficit pœnitentia de culpa.

• 2. Si concurrat obligatio duorum votorum impossibilium, implendum est id, quod est præstantius, et Deo gratius, et alterum cessat. Quod si verò sit æquale, aut nescias, utrum sit melius, implendum est, quod prius vovisti, et ruit posterius ; si et hoc nescias, libera est electio. Vide Trull. l. 2. c. 2. d. 9.

• 3. Si materia voti fiat impossibilis quoad partem tantum, tunc, si commode talis materia dividi non potest, aut non solet, ad nihilum tenetur : verb. grat. vovisti te edificaturum templum, si totum non potes, non tenetur ad partem.

• 4. Si verò dividi commode potest, et solet, manet obligatio ad illam partem, quæ impleri potest, ut v. gr. 1. Qui non potest jejunare tota hebdomada, potest autem aliquot diebus, ad hoc tenetur. 2. Qui matrimonium contraxit, et consummavit post votum castitatis, tenetur non petere debitum : cum eatenus votum adhuc sit possibile (reddere enim debet). Vide Bon. p. 7. §. 4.

• 5. Quòd si votum dividi quidem possit, sed unum in eo sit principale, reliqua verò accessoria tantum, non per se seorsim intenta, sed dependenter à priori tanquam illius appendices, et modi ; tunc, si principale fiat impossibile, ruit etiam obligatio accessorii, non autem contra : ut v. gr. vovisti peregrinationem Romanam in cilicio, et ibi

• certi aliquid offerre; si peregrinatio impossibilis fiat, non tenèris cili-
 • licium ferre, nec oblationem mittere. *Vide Sanch. l. 4. c. 10. Bon.*
 • *d. 4. c. 2. p. 4. §. 4. Trull. l. 2. c. 1. d. 10.* »

226. — Hic quæritur, an sit obligatio implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, quâ prævisâ, quis votum non emisisset? Est communis sententia *apud Salm. in tract. de juram. c. 3. punct. 2. n. 19 et 20. cum Sanch. Pal. Trull. etc. (vide dicta n. 187. v. Sed dubium)*, quòd in omni promissione, prout est etiam votum, mutatio materiæ de se notabilis obligationem aufert. Ratio, quia per mutationem res fit diversa ab ea, quæ est promissa. Sed quid, si nova circumstantia accidat non prævisa, putà, si quis vovisset jejunare omnibus feriis sextis, an teneretur ad jejunium in die Nativitatis Christi Domini, quem diem exclusisset, si prævidisset? Affirmant *Salm. de 3. præc. Decal. c. 2. punct. 5. §. 2. n. 104. cum Nav. Vasq. Sylv. aliisque cum Sanch. in Dec. l. 4. c. 11. n. 61.* (Sed notandum, quòd *Sanchez hoc loco* loquitur de præciso casu jejunii, quia censet circumstantiam festi non efficere notabilem mutationem: verùm circa nostrum quæsitum oppositam tenet sententiam, ut infra.) Ratio, ut dicunt, quia ad eximendum voventem ab obligatione voti, non est attendendum ad id, quod ipse promisisset, si meminisset, sed potius ad id, quod actu promisit. Et probant ex c. *Explicari, de obs. jejun.* ubi *Honorius III.* dixit: *Qui nec voto, nec regulari observantiâ sunt adstricti; in feria sexta, si festum Nativitatis dominicæ die ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci possunt secundum consuetudinem Ecclesiæ generalis.* Negant verò tenèri ad votum *Molin. de just. disp. 272. Azor 1. p. l. 11. c. 20. q. 3.* item *Fagund. Dian. et alii apud Salm. loc. cit. de 3. præc. n. 103.* loquendo de prædicto casu jejunii (*de quo vide etiam dicta n. 224. circa fin.*); et loquendo genericè de omni nova circumstantia notabili superveniente, tenent *S. Anton. Nav. Sylv. Henr. etc. apud Salm. in tract. ut suprâ de juram. c. 3. punct. 2. n. 21.* Et hanc sententiam expressè tenet *D. Th. in 4. dist. 38. q. 1. art. 3. ad 1.* ubi sic docet: *Id liberare à voti vel juramenti obligatione, quod si à principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio, quia tunc intentio se obligandi vel deficit, vel sic interpretatur. Et huic sententiæ dicunt *Salm. ibid. n. 22.* non posse denegari probabilitatem; imò ipsimet *Salm. tr. cit. c. 1. punct. 6. §. 3. n. 152.* censent, illam esse notabilem mutationem, quæ si à principio fuisset cognita, quis non se obligasset. Hæc secunda sententia mihi videtur non minùs probabilis, imò fortè probabilior quàm prima. Ratio generalis, quia, superveniente circumstantiâ non prævisâ, quâ votum onerosius redditur, materia voti fit diversa à promissa. Et sic respondetur ad rationem oppositam, quia vovens teneretur ad plus, quàm promisit. Respondetur autem ad definitionem *Honorii III.* ut suprâ,

quòd ibi Pontifex non explicat, an circumstantia diei Nativitatis Domini fuerit vel non prævisa; quare textus explicari potest (sicut intelligit Azorius l. c.) de iis, qui expressè voverint servare jejunium etiam die Natalis J. C., quo casu certè tenentur ad votum, ut diximus *suprà* n. 224. circa fin.

DUBIUM VI.

DE VOTI IRRITATIONE.

ARTICULUS I.

An, et quomodo tollatur obligatio voti per directam irritationem?

- 227 Quis possit vota irritare?
 228 An liceat irritare vota sine causa?
 229 Quæ vota filiorum possint irritare pater, avus, tutor, etc.
 230 Quis possit irritare mater?
 231 An vota subditorum valeant, donec irritentur?
 232 Quid, si quis per errorem aestimabatur pater, maritus, etc.?
 233 Quis possit irritare vota religiosorum, et monialium? An abbatissæ?
 234 An vir possit irritare omnia vota uxoris?
 235 An uxor vota viri?
 236 Quid, si mutuo consensu voveant castitatem?
 237 An superior possit irritare vota facta ante subjectionem? Quid, si deditum sit, an sint emissa ante vel post subjectionem?
 238 An autem vota, facta tempore subjectionis, possint post illud irritari?
 239 Quid, si superior ea ratificaverit?
 240 Quæ vota sercorum, aut famulorum possint à domino irritari?

227. — **R**ESP. Cùm non debeat violari cujusquam dominium, ac quilibet dominus possit uti suâ libertate, hinc, si potestati dominativæ alterius sit subjecta alicujus voluntas, potest is subditi istius omnia vota, qualiacumque sint, ad suum libitum, sine ulla causa valè irritare, directè; hoc est, potest velle, et pronuntiare, ut illa vota nulla sint, ita ut nullo etiam casu obligatio postea reviviscat (etsi peccent, si absque causa irritent, ut docent *Less. l. 2. c. 40. n. 75. Nav. Suar. Fill.*). Porrò hoc jus provenit ex jure positivo, quo datur alicui legitima potestas dominativa in voluntatem alterius. Ita communiter DD. *Vide Sanch. l. 4. c. 24. n. 30. et 31.* (Sed provenit etiam ex jure naturali, ut *Salm. de voto tr. 47. c. 3. Funct. 3. n. 27. cum S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 5.*)

228. — Quæritur, an liceat irritare vota sine causa? Certum est pro valore irritationis nullam causam requiri: et commune est, quòd non sit mortale, ut *Salm. ibid. n. 29. et Less. l. 2. c. 40. n. 69.* cui vi-

detur id certum, cum *Palud. Sylv. et Ang.* Dubium est, an sit veniale.

Prima sententia affirmat cum *Bus. Less. etc.* quia dissonum est, superiorem sine causa uti hac potestate. Sed de se loquendo verius est, nullum esse peccatum, quia vota subditorum sub hac conditione consensûs superiorum emittuntur, unde obedientia sufficit pro causa. Ita *Salm. ibid. n. 30. cum S. Anton. Cajet. Sylv. Azor, Tambur. etc.* Dixi de se loquendo, quia difficulter aliunde poterit excusari à veniali, vel quia facit actum otiosum, vel quia irrationabiliter profectum alterius impedit, ut rectè ait *Less. loc. cit. n. 70.* Sufficit verò quævis causa rationabilis ad excusandum à veniali, ut *Elbel n. 254. ac alii.* Et idem tenet *Spor. de 2. præc. n. 34. cum Sot. Val. Med. etc. communius* non peccare graviter superiorem, qui dederit permissivè licentiam, et postea revocaverit: imò probabile putat, ne veniale quidem esse, nisi promiserit, se non revocaturum. Valida est autem irritatio omnium votorum in genere, etiam futurorum ac etiam renuente subdito. *Salm. ibid. n. 35. cum Pal. etc.*

Unde resolves:

229. — 1. Quivis pater, et, in ejus defectu, avus paternus, tutor, imò etiam mater, non tantùm, si tutrix sit, sed etiam in priorum defectu, et secundùm quosdam, reliquis deficientibus, etiam magister, vel herus, ut *Suar. Less. d. 40. n. 78. contra Sanch.,* potest directè irritare vota liberorum impuberum, ut colligitur ex c. *Mulier, caus. 32. q. 2. etc. 1. et 2. c. 20. q. 1. et c. Si quis de reg.* Impubertas autem secundùm jura finitur in masculis anno decimo quarto completo: in fœminis, duodecimo completo, à die nativitatis computando, ut *Sanch. loc. cit. Laym. tom. 4. c. 7. n. 10. Bonac. tr. 4. disp. 4. q. 2. p. 6. §. 2.*

Clarius singula explicanda. Pater, sive avus paternus, in ejus defectu, potest irritare quæcumque impuberum vota, sive personalia sive realia, adhuc castitatis et religionis, etiamsi filius sit doli capax, et etiamsi votum sit de peculio castrensi, vel quasi, ut *Salm. de voto c. 3. p. 5. n. 45. ex S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 9. cum Caj. et Sanch., Suar. Trull. Laym. Less. Pal. etc. ex c. 1. c. 20. et 2.* Et ratio est, ut ait *Sanch. l. 4. c. 18. n. 5.* quia in tali ætate deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem; quare ad talem defectum natura prospexit, præbendo parentibus facultatem talia vota irritandi. In dubio autem, an votum sit emissum ante, vel post pubertatem, adhuc potest pater id irritare, quia prævalet ejus potestas. Ita *Sanch. Dian. Mich. cum Elbel n. 254.* Qui rectè idem ait dicendum in dubio, an filius post pubertatem votum ratificaverit. Filiorum autem puberum non possunt parentes irritare vota personalia, putà castitatis, frequentię sacramen-

torum, etc.; nisi præjudicent domesticæ gubernationi, prout vota longæ abstinentiæ, peregrinationis, jejunii incompatibilis cum modo familiæ, etc. Ita *Salm. ibid. n. 46. cum S. Th. Less. Pal. Sylv. Tamb. Pal. etc.* Benè autem possunt irritare (indirectè tamen, ut *Busemb. cum Laym. n. 242.*) vota realia puberum in minori ætate, quia in ea carent ipsi administratione bonorum. *Salm. ibid. n. 47. cum S. Thom. Sanch. Trull. etc.* Excipe, si votum sit de peculio castrensi, vel quasi (1); vel si filius exierit è patria potestate. *Salm. ibid. n. 48.* Item votum eundi Romam pro absolutione excommunicationis, ex *c. Relatum, de sent. excomm.* Facultatem autem, quam habet pater erga filios legitimos, eandem habet erga illegitimos, ut *Sanch. l. 4. c. 35. n. 82. cum Pal. et Tamb. et est commune apud Salm. dict. c. 3. n. 53. in med.* Notandum hæc, quod dictum est de patre, dici etiam de tutore respectu pupilli, et de curatore respectu minoris. Et si sint plures tutores, vel curatores, quilibet eandem potestatem habet. *Salm. ibid. n. 49. cum Suar. Sanch. Bon. Trull.*

230. — Quæstio est, an mater possit irritare vota filiorum? Si mater sit designata tutrix, aut curatrix, certè potest, quod tutores, et cæteri, ut suprâ, possunt. Sed quid, si non sit ut talis designata, et filius careat patre, vel avo paterno? *Sanch. Suar. Pal. etc. apud Salm. loc. cit. n. 50.* putant, tunc filium esse sui juris: sed oppositum dicunt esse probabile, scilicet, quòd in eo casu incumbat matri esse curatricem, ut probabiliùs tenent *Salm. ibid. cum Tamb. Prad. Leand.*, quia rationabile est, ut mater, vel avia minori provideat; et idè benè potest eorum vota, ut curatrix, irritare.

Sed magis dubitatur, an mater, præsentè patre, vel tutore, possit filiorum vota irritare? Est duplex sententia probabilis.

Prima negat, et dicit, quòd solùm, deficiente patre, et tutore, possit mater irritare vota impuberum, et deficiente matre, idem possit avus, et avia ex parte matris. Ita *Suar. Sanch. Tamb. Laym. Pal. Trull. Bon. etc. apud Salm. ibid. num. 51.*

Secunda non minùs probabilis, ut meritò ajunt *Salm. ibid. n. 52.* (quam tenent *Prad. et Piliarch. ac Ronc. de voto c. 5. q. 3. r. 3.*) asserit, matrem, etiam præsentè patre vel tutore, posse irritare vota omnia impuberum, etiam castitatis, et religionis; et etiam vota personalia puberum, quæ præjudicant gubernationi domùs: non verò realia, quorum administratio pertinet ad patrem, vel curatorem. Ratio, quia talis potestas, licèt non civiliter, naturaliter tamen etiam est in matre, cui filii tenentur obedire, etsi cum subordinatione ad patrem;

(1) Cùm ex Cod. civ. gall. minores non emancipati nunquam, ne propriorum quidem bonorum administrationem habeant, de his statuere nequeunt sine consensu patris aut tutoris. Hæc itaque semper vota realia minorum irritare poterit, solùm tamen indirectè, ita ut horum obligatio reviviscere valeat.

ita ut possit pater irritare vota filiorum, contradicente matre : sed non sic mater, contradicente patre ; et probatur ex *S. Th. Op. 17. c. 13. art. 10.* qui parentibus indistinctè præbet facultatem irritandi vota filiorum.

231. — Quæritur ultra, an vota filiorum, et aliorum subditorum, velut religiosorum, uxorum, etc. ut infra, donec irritentur, sint valida in iis, quæ superiorum mandatis, ant jurisdictioni non præjudicant ?

Negat *prima sententia*, et proinde ea non indigere dicit relaxatione, si sine consensu superiorum sint emissa ; quia tales subditi carent usu voluntatis, cujus dominium est penes superiores. Ita *Val. Angel. March. Ricc. Rosell. et alii* ; et probabilem vocant *Leand. Torres. et Peyr. ap. Salm. de vot. tr. 17. c. 1. punct. 7. n. 182.* Et sibi favere ajunt *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 8. ad. 3.* qui sic dicit : *Nullum votum religiosi est firmum, nisi sit de consensu prælati.* Et idem dicit de voto uxoris, etc.

Secunda tamen sententia probabilior, quam omninò tenendam dicunt *Salm. ibid. n. 183. cum Caj. Nav. Tamb. Pal. Trull. Fill. Azor, Sanch. Suar. et aliis pluribus*, affirmat, valida esse talia vota, sive sint realia, sive personalia, nisi irritentur ; quia subditi reverà non carent voluntate, sed eam subicere debent voluntati superiorum, si contradicant. Et sic intelligendus est *S. Th.* qui loco citato nihil aliud docet, quàm tale votum esse *firmum* ; quia, ut dicit *in resp. ad 1. et 4. In eorum voto intelligitur debita conditio, si suis superioribus placuerit, vel non renitentur.* Quare sufficit, quòd illi non renitentur, ut impleatur conditio voti, et votum sit firmum.

232. — Quæritur denique hic, utrùm, si per errorem communem cum titulo quis existimaretur prælatus, maritus, pater, etc. sit valida votorum irritatio ab eis facta, sicut validi sunt actus jurisdictionis ex *l. Barbarius, ff. de Offic. præt.* Negant *Sanch. Bon. Trull. Pal. et alii apud Salm. tr. cit. c. 3. punct. 8. n. 71.*, quia differt actus domini ab actu jurisdictionis. Probabile tamen contrarium censent *Salm. ibid. cum Prado*, quia in his eadem ratio currit :

233. — « 2. Vota religiosorum » (*quæcumque, etiam interna, ut Salm. ibid. punct. 4. n. 37. cum Sot. Sanch. Laym. et Ronc. q. 2. quia relig. transtulit in prælatum totum suum velle et nolle*) « (non tamen novitorum) » *licet vota personalia novitorum suspendantur. Vide Salm. ibid. n. 42.)* « etiam sub prædecessoribus emissa, irritare possunt directè ; præter Papam » (*Papa omnia quidem potest directè irritare vota religiosorum ; et Episcopus monialium subjectarum. Salm. ibid. n. 33.*) « Abbates, guardiani, priores, et rectores » (*etiam prælati secundarii, absentibus primariis. Salm. ibid. n. 40.*) « ac probabiliter etiam abbatissæ » (*Cum Salm. ibid. n. 41.*) « ut ha-

bet *Suar. l. 6. de voto, c. 7. n. 19. Regin. l. 81. n. 242. Fill. Bon. loc. cit. n. 79.* Excipitur tamen votum transeundi ad religionem strictiorem. *Vide Binsfeld. 3. p. Ench. c. 9. Less. n. 73. Sanch. l. 4. c. 33. n. 13. Bon. l. 4.* (Hoc votum nec Papa potest irritare. *Salm. ibid. num. 38.*)

234. — 3. Idem potest, secundum *Sanch. l. 9. de matr. d. 39.* maritus respectu votorum uxoris: licet probabilius id alii limitent ad ea vota, quæ mariti juri præjudicant. *Laym. hic c. 7. Fill. tract. 26. c. 8. quæst. 8. Less. d. 19. n. 83. et d. 15.*

Sed probabilior, saltem extrinsecè, videtur contraria sententia, quòd vir possit directè omnia vota uxoris irritare, licet non præjudicent usui matrimonii, vel proli educationi, vel gubernationi domesticæ (ut tantum concedunt DD. contrariæ sententiæ *ap. Salm. de vot. tr. 17. c. 3. punct. 6. n. 57.*). Et maximè probatur ex *Num. c. 30. v. 7. et 9.* ubi dicitur: *Si maritum habuerit, et voverit aliquid... (si vir)... audiens statim contradixerit, et irritas fecerit pollicitationes ejus... propitius erit ei Dominus.* Quod non de solo voto abstinentiæ, sed de omni voto interpretantur 70 interpretes: et *S. Ambr. apud. Salm. ibid. n. 58.* sic dicit: *Evidentissimè apparet, ita virum esse caput mulieris, ut nulla vota, abstinentiæ, vel religiosæ conversationis liceat sibi sine ejus licentia Deo offerre.* Pariter *S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 8. ad. 3.* docet, votum uxoris ita nullum esse sine consensu viri, sicut votum religiosi sine consensu prælati: *Nullum votum religiosi (verba S. Thom.) est firmum, nisi sit de consensu prælati, sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris: nec uxoris, nisi sit de consensu viri.* Et ratio est, qui expedit valdè ad pacem familiæ, ad mutuam amorem fovendum, quòd uxor voluntatem totaliter à viro dependentem habeat, et sic impetus fœminarum redundantur. Ita *Sanch. de matr. l. 9. d. 39. n. 4. cum Soto, Sa et Salm. cit. n. 58. cum Sanch. Prado, Tamb. Dian. Rodr. Fag. Villal. Ledesm. Leandr. Arag. etc. contra Sporer de voto c. 3. n. 27. cum Nav. Syl. Azor, etc.* Sed etiam isti contrariam sententiam probabilissimam vocant *apud. Salm. ibid.* Hinc vir potest irritare etiam vota castitatis et religionis uxoris exequenda post mortem viri. *Salm. ibid. n. 59. cum Sot. Arag. Leand. Fag. etc. item. Sanch. l. c. n. 16. et disp. 40. n. 17. cum Pal. Led. et Vega, contra Navar. Cajet. etc.*

235. — E converso notandum I. quòd uxor nequeat irritare vota viri, nisi præjudicent, ut votum longæ peregrinationis, magnæ abstinentiæ, vestiendi se habitu eremitæ, et similia *Salm. cum Bus. n. 242. v. 2. Item.* Et etiam votum non petendi debitum, ut probabilius tenent *Sporer l. c. n. 28. cum Laym. Trull. Henr. Fag. etc. (contra Less. Sanch. Basil. etc.) ap. Salm. ibid. n. 56.,* quia valdè grave esset pudori uxoris cogi semper ad petendum. Talia vota docent DD. com-

munitur esse irritanda : at potiùs videntur esse invalida, utpote de materia inepta, sicut sentiunt *Salm. ibid. n. 53.*

236. — Notandum II. quòd si conjuges mutuo consensu voveant castitatem, aut religionem, nequeunt vota invicem irritare; quia virtualiter uterque cedit juri suo. Est commune; ita *Salmanticenses ibid. n. 59. cum Sanchez, Suarez, etc. et Bus. n. 212. v. 7. Potest. qui benè addit, secùs esse, si uterque independenter ab altero vovisset. Sed vide dicenda n. 239. v. Quid autem.* Conjuges isti, si post tale votum, mutuo consensu emissum, revocent pactum, et coëant, licèt non peccent contra castitatem, peccant tamen contra votum, nisi à gravissimâ causâ excusentur. *Salm. loc. cit. in fin. cum Suar. Pal. Bon. Sanch. etc.*

« 4. Qui semel votum irritavit, si postea nolit, non ideò revalidatur, ut vult *Sa, v. Irritatio voti.* » (*Sic Salm. de voto tr. 17. c. 3. punct. 8. n. 70. cum Soto, Sanch. Trull. contra aliquos.*)

237. — « 5. Nullus supradictorum potest directè irritare vota emissa ante subjectionem, v. g. ante matrimonium : facta verò intra tempus subjectionis, de re implendâ post tempus subjectionis, v. gr. in pubertate, vel post obitum mariti, possunt irritare. *Bonac. l. cit.* » (*Cum Salm. ibid. n. 74. Sal. Dian. Tamb. etc. ac Sanch. de matr. l. 9. d. 39. n. 16. cum Sot. etc. Vide dicta n. 234.*)

Non potest vir directè irritare vota, ab uxore emissa ante matrimonium, sed benè potest illorum suspendere executionem, quatenùs præjudicant suæ potestati. *Salm. ibid. n. 75. cum Sanch. Val. Pal. Suar. etc.* Vota autem religiosorum certum est quòd per professionem extinguantur, ut habetur ex *c. Scripturas, de voto. Vide Elbel n. 253. et Salm. ibid.*

« 6. Votum, de quo dubium est, utrùm emiseric illud tempore libertatis, an subjectionis, non posse irritare superiorem, docet *Salas, 1. 2. q. 21. et Caram. l. 3. c. 4. d. 4.* Sed contrarium tenent *Suar. Sanch. Bon. etc. cum Bard. l. 6. c. 1. §. 28.* »

Quæritur igitur, utrùm vir, vel prælatus possit directè irritare uxoris aut religiosi vota, de quibus dubitatur, an sint emissa ante vel post subjectionem? Affirmant *Sanch. Dec. l. 4. c. 32. n. 7. ex Suar. (cum aliis apud Busemb. et supra.)* Ratio, quia, ut ait, possessio præsentis voluntatis subditi est certa, cum certum sit, illam esse uxorem, vel hunc religiosum; at exceptio quoad illa vota est dubia; quare, usquedum probetur exceptio, scilicet quòd vota sint emissa ante subjectionem, prævalet certa possessio superioris. Sicut à pari conjux dubitans de valore matrimonii tenetur reddere debitum alteri petenti ob certam suam possessionem, ut habetur ex *c. Dominus, de sec. nuptiis. Ita Sanch.* Sed pace tanti doctoris oppositum sentio. Non dubito (*ut diximus n. 229.*) quin pater possit irritare vota filii, quando dubium est,

an filius pertigerit, vel non, ad pubertatem, quia eo casu possessio stat pro protestate patris, ut diximus dict. n. 229. Secùs verò è converso dico tenendum hic, cùm vota sint certa, et possessio viri, vel prælati sit dubia, eò quòd dubitatur, an vota sint, vel non emissa tempore, quo jam incœperit subjectio. Differt autem paritas conjugis petentis debitum; nam ibi ille habet certam possessionem super totum corpus conjugis dubitantis, et ex possessione jus certum habet illo utendi. Aliter tamen est in nostro casu, in quo vir, vel prælatus non habet possessionem totalem super voluntatem uxoris aut religiosi. Habet quidem possessionem super voluntatem præsentem subditi, sed non habet super præteritam. Et ideò prædicti non possunt directè irritare vota, de quibus dubitatur, an sint de materia ipsis subjecta. Possunt tamen indirectè, juxta dicenda *art. seq. n. 244.*

238. — « 7. Vota, facta tempore subjectionis, possunt adhuc irritari post illud, v. g. quando filius jam est pubes. Quod verum est, etsi in pubertate ratificasset, putans ex errore esse firma: secùs tamen, si infirma esse novisset, et independenter à prioribus ratificasset, ut *Less. l. 2. c. 40. dub. 10.* » (*Et Elbel n. 252. cum Spor. Tamb.*)

Et hæc est probabilior, scilicet, quòd vota, facta tempore subjectionis, etiam post illud irritari possint à patre; ut tenent contra alios *Salm. de voto tr. 17. c. 3. punct. 8. n. 73. cum Sanch. Suar. Trull. Cajet. Bonac. Pal. etc.* modò filius non confirmet votum in pubertate; et, ut probabiliter addit *Bus. cum Less.*, modò sciat tunc vota fuisse infirma.

Vota tamen realia puberum nequit pater irritare, postquam ipsi emancipati sunt. *Salm. dict. n. 73.* Nec prælatus vota religiosi, si iste non sit amplius illi subjectus: nec vir vota uxoris, facto divortio formali. *Vide Salm. ibid. n. 72.*

239. — « 8. Supradicti possunt revocare, ac directè irritare vota, etsi semel ea ratificaverint, quia non privarunt se dominio, et potestate sua. *Vide Suar. de voto l. 6. c. 6.*; si tamen id sine causa fiat, erit secundùm quosdam peccatum mortale, licet probabilius id negent *Suar. loc. cit. c. 4. et Laym. hic.* »

Quòd validè possint superiores irritare vota subditorum, tametsi illa ratificaverint, videtur certum, quia ipsi, etiamsi velint, nequeunt sibi adimere potestatem dominativam, quam in subditos habent. Ita communiter *Sanch. Dec. l. 4. c. 27. n. 9. Elbel de voto n. 259. et Salm. ibid. num. 66. cum Cajet. Suar. Pal. Sayr. Trull. Prado, etc.* Et hoc valet non tantùm pro patre respectu filii, et prælato respectu religiosi: sed etiam pro viro respectu uxoris, ut valdè probabiliter tenent *Sanch. de matr. l. 9. d. 40. n. 17. cum Sot. Ledesm. Arag. et Vega, item Tamb. in Dec. l. 3. c. 46. §. 3. n. 48. et Salm. l. c. ex n. 64. cum aliis cit. (contra Elbel n. 259. et Sporzer de 2. præc. c. 3. n.*

32. etc.). Ratio, quia vir habet veram potestatem directam irritandi vota uxoris, etiam castitatis, et religionis, *ut dictum est n. 234.*

Certum contra est, quòd omnes præfati superiores, si sine justa causa irritant vota subditorum, postquam positivè illa approbaverint, peccent tam ipsi, quàm subditi relaxationem petentes. (Dixi, *si positivè approbaverint*, nam secùs esset, si tantùm permiserint subditos vovère, vel exequi rem voto promissam, ut *Salm. ibid. n. 69. cum Sanch. et Pal.*) Sed dubitatur, an irritando peccarent graviter, vel leviter? Adest duplex sententia probabilis.

Prima asserit, quòd peccarent graviter ex *Num. c. 30. v. 46.* ubi de viro consentiente de uxoris voto, et postea irritante dicitur: *Per-tabit ipse iniquitatem ejus.* Ratio, quia, posito suo consensu, tenetur votum non impedire. Ita *Salm. ibid. n. 68. cum Cajet. Sanch. Laym. Ledesm. etc.*

Secunda tamen sententia, fortè probabilior, asserit quòd peccarent leviter, secluso scandalo, aut contemptu, quia superior utitur jure suo, et irritando votum non est causa violationis illius, cum subditus nec ipse tunc violat votum. Ita cum *Busemb. hic tenent Suar. l. 6. c. 4, Bonac. p. 7. §. 2. n. 29. Sotus de just. l. 7. q. 3. art. 4. Tambur. loc. cit. n. 37. et Trull. Pelliz. Dian. Peyr. ap. Salm. ibid. n. 67.* Eademque tenent *Sporer loc. cit. n. 34. cum Val. Med. et communi-ori.* Verumtamen idem *Sporer n. 32. et Less. lib. 2. c. 40. n. 95. ac Elbel n. 258. cum Laym.* ab his excipiunt virum, qui suo positivo consensu votum uxoris approbasset, maximè si esset votum castitatis, quia tunc (ut dicunt) ipse jam cessit juri suo; unde nec valde irritare posset, et, si irritaret, graviter peccaret. Sed hi AA. loquuntur juxta sententiam, quam ipsi tenent, scil: quòd vir tantùm ex potestate indirecta possit vota uxoris irritare. Ajunt enim in hoc differre prælatum respectu religiosi à marito respectu uxoris, quia prælatus, cum habeat potestatem directam irritandi, non potest juri suo renunciare; potest tamen maritus, ad quem spectat potestas tantùm indirecta. Sed nos juxta prædictam sententiam relatam *dict. n. 234.* dicimus cum *S. Thoma*, eandem potestatem dominativam, quam habet prælatus in religiosum, habere virum in uxorem; unde, sicut non potest prælatus illam sibi adimere, ita nec vir respectu uxoris. Hinc satis probabiliter videtur opinari secundùm suprà dicta *Tamb. l. c. n. 53.* quòd vir, sine causa irritans votum castitatis uxoris, etiam postquam positivè approbaverit, non peccet plus quàm venialiter.

Quid autem, si conjuges mutuo consensu voverint castitatem? Certè vir eo casu remanet obstrictus suo voto, quod ab uxore non potest quidem irritari. Sic etiam ait *Sanch. dict. d. 40. n. 20.* nec virum posse votum uxoris irritare, et eum sequuntur *Salm. tr. 17. c. 3. punct. 6. n. 59. et alii comm.* At ego non invenio rationem certam,

quã damnare possim *Palacium et alios apud Sanch. l. c. n. 19.* qui contradicunt; nam si vir (prout concedit ipse *Sanch.* ut vidimus) potest validè irritare votum uxoris, ipso approbante emissum, cur non poterit, arguit *Palacius*, si mutuo consensu ipse etiam castitatem voverit? Attamen, cum hæc opinio sit contra communem, et *Tamburinus*, huic difficultati involutus, dubium indecisum reliquerit; ita et ego sapientibus decernendum remitto.

9. Prælati potest irritare votum subditi à prædecessore æquali, vel inferiore confirmatum, non tamen à superiore. *Vide de his Bonac. loc. cit. §. 3. Laym. cap. 7.* (Et hoc validè et licitè, *Salm. cum Sanch. Pal. Suar. Tamb. etc.*)

210. — Si loquamur de mancipiis, dominus potest irritare quæcumque eorum vota realia, nisi illi aliquod de proprio habeant; et personalia, quæ domino præjudicant, prout religionis, longæ peregrinationis, etc. Non verò castitatis, vel moderatæ orationis, aut jejunii etc. ita *Salm. ibid. punct. 8. n. 62. et 63. cum aliis.*

Vota autem famulorum nequeunt ab heris irritari, sed tantum suspendi possunt pro tempore famulatus, quatenus debitis obsequiis præjudicant. *Salm. ibid. n. 75. in fin. cum Sanch. Suar. Bon.*

ARTICULUS II.

Quis vota indirectè possit irritare?

211. — **R**ESP. Si alicui non quidem voluntas voventis, sed voti materia sit subjecta, ita ut in hanc jus habeat, is tale votum potest irritare irritatione indirectâ, hoc est ejus obligationem suspendere, in quantum suo juri præjudicatur; idque ex lege naturæ, docente, quod nemo possit alteri promittere aliquid in præjudicium tertii. *S. Thom. in 4. d. 38. Suar. Less. etc. ll. cc.*

Unde resolves :

212. — 1. Sic irritare possunt, præter supra nominatos, pater respectu filiorum puberum, quamdiu manent in domo paterna, nec sunt emancipati: item tutor puberis, usque ad annum vigesimum quintum; in iis, quæ eorum potestati officiant. *Laym. cap. 7.* (Vide dicta n. 229.)

2. Item potest uxor respectu mariti, v. g. si is voverit longiorem peregrinationem, habitare alibi, cubare seorsim, quæ derogant vitæ sociali, et usui domini, quod habet in corpus mariti. *Less. n. 83. Fill. n. 273.* (Vide sup. n. 235.)

3. Item dominus, et domina respectu famulorum, ut, si ii voverint jejunium, quo fierent inepti ad obsequia domini: quale votum non est castitatis, vel brevis orationis. *Less. n. 86.*

« 4. Item non tantùm Pontifex respectu omnium fidelium, sed etiam
 » Episcopi, et principes respectu subditorum, quando materia illis
 » præjudicat. Denique superiores respectu novitiorum in iis, quæ im-
 » pediunt novitiatûs exercitia. *Less. d. 13. n. 8.*

« 5. Non possunt irritari indirectè vota de re aliàs præceptâ, v. gr.
 » non furandi, quia nemini præjudicant. Item neque vota implenda
 » tunc, quando materia voti non erit ampliùs subjecta: v. gr. vota
 » servi implenda, cùm erit liber, et conjugis, cùm alter erit mortuus. »
 (*Sed probabilius hoc negatur de viro quoad vota uxoris, ut suprâ*
n. 234.)

« 6. Potest quis etiam indirectè irritare vota longiùs antè facta,
 » quàm sibi materia subjiceretur, v. gr. facta à conjuge longè ante
 » matrimonium. » (*Salm. tr. 17. cap. 3. punct. 8. n. 75. ut suprâ*
n. 237.)

« 7. Potest quis etiam vota à se vel antecessore concessa et confir-
 » mata indirectè irritare, ut patet ex articulo superiore. Excipe tamen,
 » nisi suo juri cessisset, et hanc concessionem subditus acceptâsset, ut
 » v. gr. in voto castitatis mutuo mariti et uxoris consensu facto.
 » Secùs tamen esset, si vel sola uxor, vel uterque independentè ab
 » altero vovisset. » (*Vide suprâ n. 239.*)

« 8. Vota indirectè tantùm irritata, reviviscunt, et obligant, quando
 » alteri desinunt præjudicare. *Vide de his Bon. p. 7. Laym. c. 8.* »
 (*Vota autem directè semel irritata numquam reviviscunt, ut Elbel*
n. 266. cum Sanch. Val. et Fill.)

DUBIUM VII.

Quid sit commutatio voti?

243 *Quando possint commutari vota?*

244 *An possit quis commutare sibi votum in opus æquale?*

245 *An valeat commutatio in minus, sine justa causa?*

246 *Vide alia notanda.*

247 *An habens facultatem possit commutare in aliquantulum minus?*

248 *An, factâ commutatione, possit vovens implere votum per primam promissionem?*

249 *An, facta impossibili re commutata, teneatur vovens implere primam?*

An, qui immemor voti præstat opus promissum, à voto liberetur?

243. — « **R**ESP. Commutatio est substitutio alterius operis honesti
 » loco ejus, quod voto promissum erat, sub eadem obligatione. Circa
 » quam, ut licitè fiat, traduntur hæc regulæ :

« *Prima*, ad commutationem voti requiritur auctoritas ecclesiastica:
 » 1. Quando commutatio fit in paulò minus bonum: quòd si notabiliter
 » minus sit, dicetur dispensatio. 2. Quando dubium est de æqualitate
 » boni. » (*Cum Salm. de vot. tr. 17. c. 3. punct. 14. n. 130.*) « 3.

« Quando fit in bonum æquale: licet alicui tunc præsent sufficere auctoritatem propriam: hæc tamen sufficit ad commutationem in melius, quia in meliori minus continetur. » (*Est commune cum Salm. ibid. n. 132. exceptis tamen votis reservatis.*) « Voco autem melius, quod est tale in ordine ad utilitatem spiritualem votantis, et Deo gratus. » (*cum Salm. ibid. punct. 15. n. 142. Tutior est commutatio in frequentiam sacramentorum; Sanch. Tamb. Bardi, Bassius. ap. Salm. loc. cit.*)

244. — Quæritur, an votum possit propria auctoritate commutari in opus evidenter æquale? Adest duplex sententia.

Prima probabilior negat ex *S. Thom. in 4. dist. 38. q. 1. art. 4.* qui rationem profert: *Quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu ejus, qui vicem Dei gerit in terris scilicet prælati.* Deinde quia, supposita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando rem promissam, quam aliam æqualem. Ita *Sanch. in Dec. ubi, licet antecedenter, lib. 3. c. 49. n. 9. in fine, et lib. 4. c. 5. n. 28.* contrariam censuerit, se revocat tamen *lib. 4. cap. 49. n. 12. et 24. cum Caj. Covar. Sot. Azor et Suar. Pal. Leand. Laym. Fill. Reg. etc. cum Salm. ibid. punct. 14. n. 134.* Quâ positâ sententiâ, alii dicunt, talem commutationem esse tantum peccatum leve, ut *Sanch. Ledesm. Dian. Mendo et alii ap. Salm. ibid. n. 135.* quia, ut dicunt, esset infidelitas in re modica. Quare, si jam præstita sit materia commutata, sufficit, quod vovens suppleat aliquid. Et idem dicendum asserunt, si materia præstita fuerit minor promissâ. Alii tamen sentiunt, esse peccatum grave, ut *Salm. cum Pal. Suar. Azor, Prad. etc.,* quia de tali commutatione, prout irritâ, nulla ratio habenda est. *De hoc vide n. seq. 245.*

Secunda tamen sententia, quam satis probabilem vocant *Salm. ibid. n. 133.* et tenent *Elbel n. 304. Henr. Medin. Major. apud Sanch. loc. cit. item Tamb. Dec. lib. 3. c. 46. §. 5. n. 14. cum Sa, Rodr. Bon. Fag. Dian. Villal. et probabilem vocant Suar. Arag. apud Sanch. et Trull. Less. etc. apud Salm. ibid.* affirmat, cuique licere commutare suum votum cum opere evidenter æquali. Ratio, quia præsumitur Deus æquè acceptare opus quoad substantiam æquale, ob benignitatem divinam, saltem ut hilarius ei oblatio præstetur; quâ suppositâ præsumptione, ratio promissionis, ut supra, cessat. Doctrina autem, et ratio allata à *S. Th.* intelligenda est de opere minori, nam aliter, nec etiam valeret commutatio in evidenter melius, quam valere non dubitat communis sententia, etiamsi sit materia disparata, ut *Salm. ibid. n. 132. cum Sanch. Azor, Val. Suarez, Laym. et aliis contra paucos,* et probatur *ex cap. Super his, de voto.* Conveniunt autem etiam primæ sententiæ DD. quod si materia sit certè æqualis, et probabiliter, aut dubitanter sit melior, tunc propria auctoritate rectè fit commutatio.

Ita *Salm. tr. 17. cap. 3. punct. 14. n. 134. in fine, cum Sanch. Suar. Pal. etc.* quia tunc materia semper est moraliter melior, ut *Salm. ibid. punct. 16. n. 144. in fine.* Sed his non obstantibus, puto, non recedendum à prima sententia, ratio enim allata à *S. Thoma* valde urget. Saltem ratio illa concludit pro opere æquali (1).

• *Secunda regula.* Ad commutationem voti in æquale requiritur
 » causa, licet minor quam ad dispensationem, quia dispensatio planè
 » liberat ab obligatione voti, commutatio verò aliud subrogat. Unde,
 » si fiat in melius, nulla causa requiritur; si in æquale cum auctoritate
 » superioris, sufficit major in illud propensio. » (*ut Salm. ibid. n. 145. et 146. cum Laym. Cajet. etc. vel minus periculum transgrediendi, ut Elbel num. 306. cum Sanch. Pal. et Croix.*) • Si verò dubitetur, an sit æquale, sufficit notabilis modestia in implendo. Vide
 » *Less. lib. 2. cap. 40.* »

245. — Quæritur, an, si commutatio fiat in minus sine justa causa, sit non solum illicita, sed etiam invalida?

Prima sententia cum *Sanch. l. 4. cap. 52. n. 8. et Dian. Cundid. etc. ap. Salm. ibid. n. 147. et Tamb. de voto §. 5. n. 9.* dicit, esse validam, modò suppleatur defectus, quia si non esset major obligatio erga homines, quam supplendi; tantò magis erga Deum, quocum mitius agitur. Et hæc cohæret cum secunda opinione, relatâ suprâ n. 244.

Secunda verò sententia dicit esse invalidam, sicut invalidam esse dispensationem sine justa causa docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 12.* Ratio, quia prælatus nequit excedere facultatem, quam habet sibi à Deo delegatam, scilicet commutandi tantum cum causa justa. Ita *Salm. ibid. n. 148. cum Mar. Pal. Trull. etc.* Utraque est probabilis. In dubio autem, an causa commutationis fuerit sufficiens, vel non, docet *D. Th. 2. 2. q. 88. art. 12. ad 2.* posse voventem acquiescere iudicio commutantis.

Unde resolves :

246. — « 1. Quamvis oratio absolutè sit melior jejuniis, non licet
 » tamen propriâ auctoritate hoc in illam commutare, quia hic et nunc
 » potest jejunium esse Deo gratius, utpote utilius ad bonum spirituale
 » hujus hominis. *Less. d. 16. Sanch. cap. 56.* » (*Asserit Lohn. in instruct. etc. unam confessionem, vel communionem valere pro rosario totius hebdomadæ. Sed huic, generaliter loquendo, non acquiesco.*)
 » 2. Omnia vota personalia propriâ auctoritate commutari possunt

(1) Confer quæst. reformat. quæst. VIII. ubi *S. Alphonsus* ita dicit: « Dictum est, non » videri improbabile cum *Less.* etc. quòd ab ipso vovente possit commutari votum in » æquale. Sed dicendum cum *S. Thoma* etc. esse multum probabilius, quòd non possit, » quia Deus potius vult rem promissam, quam aliam. »

in votum religionis: imò ipso jure omnia vota realia sic mutantur in professione. (Sic S. Th. apud Salm. tr. 17. cap. 3. punct. 44. n. 129.)

3. Qui habet votum religionis, non potest illud propriâ auctoritate commutare in susceptionem Episcopatus; tum quia hic non efficit hominem perfectiorem, quàm religio, licet perfectiorem esse supponat: tum quia non constat, quòd illud hic et nunc sit Deo gratus: tum quia sic respondit *Innocentius III. ap. Bon. in secundum præceptum d. 4. q. 2. p. 7.* Item docent *Less. lib. 2. cap. 4. d. 16. art. 103. Azor. Sanch. Laym. l. 4. t. 5. cap. 6. n. 15. Pal. d. 3. t. 16. n. 2. Fag. p. 6. t. 6. r. 62.*

4. Qui habet facultatem dispensandi, (etiam delegatam, ut verius *Laym. Less. Pal. Suar. cum Salm. ibid. punct. 9. n. 84. contra Nav. Sanch. etc.*) habet etiam commutandi; non tamen contrà: quia commutatio est pars dispensationis; qui autem potest majus, etiam minus potest. Qui autem habet facultatem commutandi tantum, non potest mutare, nisi in æquale: quod moraliter, et non scrupulosè estimandum est, ut monet *Laym. cap. 8.* In qua commutatione, ait *Cajet.*, non negligenda sunt concomitantia in voto peregrinationis habenda ratio non tantum laboris, sed etiam expensarum, quas fecisset. *Suar. Less. Vide Bon. p. 7. §. 3.* (Et c. *Magna, de voto.*)

247. — Quæritur, an habens facultatem tantum commutandi, possit commutare in opus aliquantulum minus?

Prima sententia (quam satis probabilem rectè vocant *Salm. ibid. punct. 15. n. 138.*) affirmat, modò excessus non sit notabilis. Ratio, quia, si potestas commutandi non esset talis, esset pluribus anxietatibus obnoxia, idè inutilis, cum difficillimum sit æqualitatem invenire in re subrogata. Deinde, quia, si probabile est, posse fieri commutationem auctoritate propriâ in æquale, probabile etiam esse debet, quòd habens facultatem commutandi possit commutare in aliquid minus; aliter talis potestas nihil operaretur. Ita *Sa, Bon. Trullench. Dian. Legend. Medin.* Et probabile vocat *Less. ap. Salmant. dict. n. 138.*

Secunda verò sententia tenet, faciendam esse commutationem in rem æqualem, æqualitate tamen morali, non mathematicâ, ita ut parva credatur esse differentia, et nullus excessus manifestè appareat. Ita *Salm. ibid. n. 139. cum Caj. Pal. Suar. etc. cum Bus. hic et Laym.* Et sic sententia hæc reverà cum prima conciliatur.

Notandum hic, quòd rectè potest opus personale commutari in reale, et è converso, et perpetuum in temporale. *Salm. ibid. n. 140. cum Less. Suar. Laym. Pal. etc.* Rectè autem *Elbel n. 308. in fin. cum Gob. et Tamb.* monet confessarium, ut conetur talia opera voto substituere, quæ poenitenti videantur magis utilia, et non nimis difficilia.

248. — « 5. Si is, cujus votum mutatum est, malit deinde implere primum, id potest: tum quia id est melius, vel æquale, tum quia in ejus favorem factum est, cum tacita conditione, si ei placuerit. Less. n. 97. Sanch. Fill. n. 289.

Si votum commutatum est in minus, vel æquale, procul dubio potest adhuc eligi primum opus. Est commune apud Salm. de voto tr. 17. cap. 3. punct. 18. n. 167. cum Sanch. Pal. Suar, etc. Dubium est, si commutatio facta sit in melius cognitum, et acceptatum: tunc Suar. Fill. Regin. etc. ap. Salm. ibid. n. 168. negant, posse voventem redire ad primum. Sed probabilius id concedunt communiter Less. lib. 2. cap. 40. dub. 16. n. 111. Sanch. lib. 4. cap. 55. n. 26. Elbel n. 318. et Salm. ibid. n. 169. cum Laym. Bon. Pal. Tamb. Dian. Trull. etc. quia commutatio fit in favorem voventis. Excipit Sanch. cum Suar. n. 27. si talis commutatio fieret consultò, et in majorem Dei cultum. At verius dicunt Salm. ibid. n. 170. cum Pal. Prad. et Villal. neque adhuc talem commutationem obligare saltem sub gravi, nisi fiat novum votum: quia quodcumque propositum non obligat, nisi interveniente promissione, et animo se obligandi, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 1. ad. 2. Ex his omnibus inferitur, quòd vovens etsi redierit ad primum opus, potest tamen iterum redire ad secundum subrogatum. Et prætereà, si pluries facta est commutatio in diversa opera, vovens potest eligere eorum quodcumque malit. Salm. ibid. n. 169. in fine, et 171. cum Trull. Dian. et Vill. Si quis tamen post acceptationem rei subrogatæ iterum voveat rem commutatam: tunc tenetur ad utramque præstandam, si intèdat se obligare novo vinculo voti. In dubio autem præsumi, quòd habuerit animum se obligandi novo voto, dicunt Trull. et Bon. At Salm. cit. n. 171. putant etiam probabile esse oppositum, et sic enim tenèri tantam ad rem commutatam. Et hoc mihi est probabilius, quia votum dubium non obligat, juxta dicta lib. 4. n. 28.

249. — « 6. Si voti legitime à superiore commutati materia, sive opus fiat impossibile, vel indifferens, non tenetur redire ad prius, quia obligatio extincta est. Vide Laym. Bon. ll. cc.

Facta voti commutatione, etiamsi res subrogata fiat impossibilis culpà voventis, vel si ipse eam non impleverit, non tenetur ad primam; verbi gratià pro eleēmosyna subrogatum est jejunium tali die, si tunc jejunare non potuisti, vel noluisti, peccasti, sed non tenèris ad eleēmosynam, quia per commutationem prima obligatio extinguitur; ita Sanch. lib. 4. cap. 56. n. 15. et Salm. tr. 17. cap. 3. punct. 18. n. 165. cum Laym. Pal. Trull. Suar. et Elbel n. 317. ac Sporer c. 5. n. 136. cum communissima. Hoc tamen non currit, si commutatio fiat auctoritate proprià, tunc enim, si non impletur secundum opus, implendum est primum; quia non extinguitur tunc prima obligatio, sed

satisfit per impletionem superabundantem, vel saltem æquivalentem, ut supra; et hoc certum est. *Salm. ibid. n. 166. cum. Tamb. Leand. etc.*

Ultimò, pro complemento hujus dubii, quæritur 1. an habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiam pro se? Resp. affirmative, sicut de facultate dispensandi docent communiter *Sanch. de matr. lib. 8. d. 3. n. 8. et 9. et l. 4. Dec. c. 18. n. 42. et 45. et Bonac. disp. 2. q. 4. p. 7. §. 4. n. 31.* Ita *Salm. ibid. punct. 14. n. 128. cum Tamb. Suar. Trull. Azor, Dian. Prad. Leand. Rodr. etc.* et probant ex *S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 8.* ubi docet, posse prælatum secum dispensare. Quær. 2. An, qui immemor voti præstat opus promissum à voto, in posterum liberetur? *Vide dicta n. 224. circa fin. et dicenda de rest. n. 700. Quæst. II. v. Limitant.*

DUBIUM VIII.

Quid sit dispensatio, et quis possit dispensare in votis.

- 280 *Quæ causa requiratur ad dispensandum?*
 281 *Quid, si dispensatio sit facta bonæ fide, sed sine causa? Quid, si dubium sit, an adfuerit causa?*
 282 *Quæ causæ sufficiant ad dispensandum?*
 283 *An sufficiat imperfecta deliberatio, aut libertas?*
 284 *Vide alia notanda.*
 285 *An dispensari possit in voto facto in beneficium tertii? Et quid de voto, et juramento perseverantiæ, quod præstat in quibusdam congregationibus?*
 286 *Qui possint dispensare? An Papa in votis solemnibus? An Episcopi in votis simplicibus? Qui possint facultatem dispensandi delegare? An habentes facultatem valeant dispensare cum seipsis?*
 287 *An prælati regulares possint dispensare in omnibus votis religiosorum? An novitiorum? An sæcularium?*
 288 *De votis reservatis plura notabilia.*
 289 *An juramentum castitatis, aut religionis sit reservatum sicut votum?*
 290 *An commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit?*
 291 *An etiam sint reservata vota castitatis, et religionis conditionalia, aut poenalia?*
 292 *An cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci in votis et legibus communibus? Remissivè ad lib. 1. n. 158.*

250. — « **R**ESP. 1. Dispensatio est absoluta obligationis voti condonatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut valeat, justa causa requiritur: qualis v. gr. est 1. bonum Ecclesiæ, vel commune reip. » (et etiam familiæ; vel major profectus voventis. *Salm. de voto tr. 17. cap. 3. punct. 13. n. 125. cum S. Th. Suar. Sanch. Et etiam in dubio de hoc: Palaus et Suar. ibidem.*) « 2. Notabilis difficultas in observatione voti. 3. Imperfectio actûs, vel levitas, ac facilitas, ex qua processit votum. *Suar. l. c. c. 17. Fill. n. 260. Sanch. l. 4.*

n. c. 45. Vide Bon. p. 7. n. 24. Laym. c. 8. n. 5. » (Hinc monet Innoc. III. c. Magnæ, de voto, tria attendenda esse in dispensatione votorum : 1. Quid liceat secundum æquitatem. 2. Quid liceat secundum honestatem. 3. Quid expediat secundum utilitatem ; ex quo ait Elbel n. 277. cum Spor. c. 3. n. 43. tunc dispensandum in voto, quando illud vergeret in ruinam, aut laqueum animæ ob perplexitatem ; vel quando speratur major utilitas spiritualis.)

251. — Queritur hic, an valeat dispensatio, si bonâ fide credatur adesse justa causa, quæ reverâ non sit?

Prima sententia, (quam tenent cum Busemb. (lib. 1. n. 480. in fin.) Sanch. Dec. lib. 4. cap. 44. n. 10. Less, l. 2. c. 40. n. 119. Salm. ibid. n. 119. cum Tamb. et Leand. ac iidem tract. 11. de legib. cap. 5. punct. 6. §. 2. n. 71. ubi citant etiam Laym., sed non bene, ut infra videbimus) affirmat valere dispensationem ; quia talis censenda est voluntas divina, ne conscientiæ anxietatibus vexentur, sed permanent firmæ determinationes pastorum, prout necesse id videtur ad rectum rëgimen animarum.

Secunda verò sententia, quam tenet Pal. Je voto tract. 15. d. 2. p. 9. n. 4. cum Basilio et Salas, contradicit ; et hanc sequimur, si postea certum comperiat, non adfuisse causam, vel non sufficientem ; primæ enim sententiæ, licet à tantis AA. defensæ, obstat tamen principium certum, quòd in lege superioris invalidè dispensat inferior sine sufficienti causa. Secus autem dicendum puto, si dubium sit, an adfuerit causa, vel an sufficiens : tum quia in dubio tunc stat. præ valore dispensationis ; tum quia in eo casu urget ratio primæ sententiæ, nempe, quòd esset res nimis scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem inquirere tenerentur de ejus valore ; et cum hoc frequenter accideret, bene tunc præsumitur Deus ratam habere dispensationem illam ad conscientias pacandas, et ad rectam gubernationem. Ubi autem certè detegitur nullitas causæ, rectè ait Pal. quòd minimè præsumitur Deus favere velle errori manifesto (quidquid dicat Diana p. 1. tract. 10. r. 33.). Et sic reverâ loquitur Laym. tract. 4. de leg. cap. 22. n. 12. ubi dicit, posse dispensatum bene acquiescere dispensationi, donec veritas non appareat in contrarium, citans Sob. Nav. Suar. etc. Et consentit nobis Palaus, qui ait, casu quo causæ est dubia, legitima præsumitur dispensatio. Vide lib. 1. de leg. n. 482. Valdè autem probabile est cum Salm. tr. legib. cap. 5. punct. 4. §. 3. ex n. 75. validam esse dispensationem, etiamsi malâ fide à dispensante ipsa fuerit impertita, si reverâ aderat justa causa, ut diximus lib. 4. de legib. n. 484.

252. — Sufficit autem, pro causa ad dispensandum, periculum transgressionis ob indispositionem particularem voventis vel .b. communem fragilitatem hominum. Sufficit etiam magna difficultas in executione,

non solum, si non fuit praevisa, ut dicunt *Sanch. Pal. Suar.*, sed etiam, si praevisa fuerit, ut censent *Salm. de voto tr. 17. c. 3. punct. 13. n. 124. cum Leand. et Tamb.* Tum quia tunc etiam adest periculum transgressionis; tum quia res multò difficilior apprehenditur dum instat executio, quam dum deliberatur. Et etiamsi talis difficultas ortum habeat ex fragilitate voventis, ut *Suar. Pal. Laym. Trull. cum Salm. ib.* Sufficit etiam, si vovens vexetur magnis scrupulis. *Salm. ibid. cum Sanch. Trull. Fag. et Tamb.*

253. — Præterea, etiamsi absit periculum transgressionis, et magna difficultas in executione, sufficit pro causa, quòd votum emissum sit immaturè, scilicet cum nimia facilitate, vel ex imperfecta deliberatione, vel sine perfecta libertate. *Sanch. lib. 4. cap. 45. n. 28. et Caj. Pal. Suar. etc. cum Salm. ibid. n. 121.* Ob hanc rationem in votis impuberum sine alia causa potest absolutè dispensari sine aliqua commutatione, ut *Sanch. ibid. n. 30. et Tamb. Pal. Caj. Suar. etc. cum Salmant. ibid. num. 123.* Idem dicendum est, si votum sit emissum ob metum levem incussum ab extrinseco. *Sanch. n. 32. et Palm. cum Salm. ibid.* Idem, quando imperfecta deliberatio, aut libertas in vovendo processit ex tristitia, sive irâ, sive metu intrinseco naufragi, mortis, vel alterius mali, quia tunc immaturè vota fieri solent, et ideò potest in eis dispensari sine commutatione. Si autem constaret, maturam adfuisse deliberationem, tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio. Sicut etiam fieri debet, si cesset causa impulsiva voti. Ita *Salm. eodem n. 123. cum Pal. Sanch. et Tamb.*

254. — « 1. Cùm causa non sufficit ad integram dispensationem, partim dispensari in voto, partim id commutari potest. *Bonac. loc. cit.*
 « 2. Prælati, videns ac (cùm facillè possit) non contradicens, videtur dispensare, ait *Sa.*

« 3. Potestas etiam delegata dispensandi in votis extendit se etiam ad vota jurata, et iuramenta pia, soli Deo facta. *Vide Suar. l. 6. de voto, Sanch. lib. 8. de matrim. dub. 4.* » (*Ut diximus supra n. 190. An autem iuramenta religionis, castitatis, etc. sint reservata, ut vota? Utraque est probabilis, ut dicimus infra n. 259. v. Quæritur 4.*)

« Ante voti acceptationem à certa persona, aut Ecclesia, non censetur ei jus acquisitum, ideòque sine ejus injuria potest in eo dispensari, vel id commutari. »

255. — Sed hic fusiùs discutienda est quæstio, an in voto, redundante in utilitatem hominis, possit dispensari, aut illud commutari sine ejus consensu? *Resp. 1.* quòd si votum nondum à tertio est acceptatum, communissima est sententia, posse id commutari, ut *Elbel num. 309. Sanch. Dec. l. 4. cap. 44. n. 7. cum Caj. Sa., Nav. Sylv. Azor, Suar. etc.* Etiamsi promissio non in solum Deum, sed peculiariter

etiam in personam directa fuerit, putà, si vovens dixerit : *Promitto cum voto me daturum tali pauperi, etc.* sed promissio non fuerit acceptata neque ab illo, neque ab aliis nomine illius, ut addit *Sanch. ibid. n. 40. et 41. cum Suar. Sylv. Armill. etc.* Et etiamsi promissio facta sit in honorem sancti illius Ecclesiæ, requiritur acceptatio ab illius rectore, ut commutatio non ampliùs fieri possit. *Sanch. n. 42. cum Cajet. etc.* Respondetur 2. quòd si promissio fiat soli Deo dandi aliquid pauperibus indeterminatis, tunc semper commutari potest, etsi promissio alicui ex pauperibus postea manifestetur, et ab illis acceptetur, ut *Sanch. ibid. n. 44. cum Suar. Lugo de just. d. 29. n. 93. Tamb. lib. 2. cap. 7. §. 6. n. 3. cum Pal.* Respondetur 3. quòd si è converso promissio facta sit in utilitatem solius hominis, et sit acceptata, nullatenùs sine ejus consensu revocari potest, ut diximus supra n. 192.

Dubium magnum est, utrùm votum principaliter emissum in honorem Dei, sed secundariò, seu minùs principaliter etiam in favorem alicujus tertii determinati, putà talis Ecclesiæ, vel pauperis, possit commutari, postquam ab his sit acceptatum, sine eorum consensu? Negant *Elbel num. 309. Less. lib. 2. c. 40. dub. 11. n. 90. Sanch. ib. n. 48. Salm. de voto. tr. 17. cap. 3. punct. 17. n. 156. cum Suar. Moya, etc.* Ratio, quia tunc jus acquiritur Ecclesiæ acceptanti, aut pauperi, cujus simul in voto ratio habita est, verb. gr. ob specialem affectionem, aut illius necessitatem. Alii tamen, ut *Sporer de 2. præc. cap. 3. n. 113. cum Henr. Viva de Jubilæo quæst. 12. art. 4. n. 3. et Fagund. Trull. Leand. apud Salmant. ibid. n. 155.* dicunt satis esse probabile, quòd benè potest tale votum commutari auctoritate prælati, vel proprià, etiam post acceptationem. Et huic opinioni consentit *Caj. (apud Sanch. ibid. n. 47.)* qui loquens de *cap. Licet de regular.* ubi disponitur, quòd professus in religione, licèt ejus prælatus illum acceptaverit, possit in meliorem transire; *Baj.* reddit rationem, quia illic propter Deum, non propter prælatum se religioni donavit, et ideò potest suum votum propria auctoritate, etiam post acceptationem, in melius commutare. Consentit etiam *Navar. (apud eundem Sanch. ibid.)* qui hæc ait : *Cùm quis emisit votum dandi alicui certam quantitatem, etiam postquam acceptata est, posset Pontifex commutare, quòd principaliter ea promissio non sit facta in gratiam hominum, sed in Dei cultum.* Et quod *Navar.* dicit de Pontifice, idem dicendum est, ut ait *Sanch.* de aliis prælatis, ob rationem allatam. Ratio igitur hujus sententiæ, ut loquitur *Fagund. apud Tamb. lib. 3. cap. 17. §. 2. n. 15.* est quia hæc vota principaliter diriguntur in Deum in finem *cujus* : et pauper est solùm finis *cui*, minùs principalis, sive accessorius, qui finem principale sequi debet. Etsi enim promissio fiat peculiariter ad hunc pauperem, fit tamen propter Deum; hinc Deus est tota causa promissionis, et per accidens se ha-

bet, quòd acceptaverit pauper, qui, si adhuc aliquod jus adquisierit, acquisivit tamen dependenter à beneplacito Dei, cui debet servari promissio.

Notandum pariter est hic 1. quòd talis simplex promissio, facta homini, etiam acceptata, etsi obligaret, non obligaret tamen sub gravi, juxta valde probabilem sententiam *Salmanticensium de contr. cap. 4. punct. 4. §. 2. n. 82. cum Cajet. Bann. etc.* uti fusiùs dicemus de contract. n. 720. Notandum 2. quòd idem, quod dictum est de voto, dicendum est de juramento principaliter emisso in honorem Dei, ut probabiliter censet *Tamb. l. 2. cap. 8. §. 6. n. 3. et c. 47. §. 2. n. 45. cum Fagundez* quòd possit relaxari ab Episcopo, sine consensu partis. Sed notandum 3. quòd hoc intelligitur de sola promissione gratuita; secùs verò dicendum, si pars acceptans se ad aliquod onus obligaret in commodum promittentis, tunc enim, cùm intercedat ibi contractus onerosus utrimque obligatorius, promissio, et consequenter juramentum non potest remitti promittenti, nisi altera pars consenserit, juxta legem contractuum. Et sic evenit in juramento *perseverantiæ*, quod præstatur in V. congregatione PP. missionis S. Vincentii à Paulo, necnon in nostra minima congregatione SS. Redemptoris, ubi oblati licèt principaliter in obsequium Dei juramento promittant perseverare in congregatione; attamen, quia eodem tempore congregatio eos acceptando se obligat ad ipsos sustentandos et instruendos, atque ad non dimittendos sine justa et gravi causa (de qua autem superiores non tenentur dimissis rationem reddere), ideò cùm intercedat hic contractus, ultrò citròque obligatorius, nequit juramentum ab alio remitti, quàm ab ipsa congregatione vel à Summo Pontifice, prout supremo honorum ecclesiasticorum Domino. Id patet ex monito SS. Domini nostri *Benedicti XIV.* sive bullà *Convocatis* edità 25. Novem. 1749. §. 32. pro anno jubilei 1750. ubi dicitur: *Denique quoad vota noverint (confessarii) sibi abstinendum ab eorum (votorum) commutatione, in quibus agitur de præjudicio tertii. Quare in eo, quod pertinet ad vota, quantumvis simplicia, seu perseverantiæ, seu alia emitti solita in aliqua congregatione vel communitate, et in vota obligatoria à tertio acceptata, non se ingerant.* Ita præfatus Pontifex noster apud *F. Theodorum à Spir. S. in Tract. de jubil.* novissimè edito Romæ eodem anno 1750. qui cap. 11. §. 2. n. 10. quæstionem proponens, an votum, vel juramentum perseverandi emissum in congregationibus à sacerdotibus, sive mulieribus oblatis possit commutari in vim jubilei? respondet negativè, hanc rationem adducens: *Nec quia reservatum, sed quia emissum est per modum contractus onerosi ultrò citròque obligantis. Numquàm enim Summus Pontifex confert facultatem commutandi votum, ubi læditur jus aliorum, ex cap. Cùm sit, de rescriptis. Nec obstat, quòd votum hoc perseverandi principaliter fiat*

in Dei cultum, secundariò in congregationis obsequium; quia hoc non adimit, quin sequatur inter voventem vel jurantem, et congregationem contractus ex utraque parte obligatorius, et proinde quævis congregationi quæsitum læderetur, si ejus irrequisito consensu votum emissum commutaretur. Ex eadem ratione sequitur, commutari non posse votum, ab alumnis collegiorum emissum pro missionibus ad infideles, etc. cùm de tertii præjudicio tractatur, etc. Ita prædictus auctor. Et idem SS. Pontifex Benedict. XIV. in bulla *Inter præteritos* (edita die 3 Decemb. 1749.) n. 66. sic ait: *Quod verò attinet ad commutationem votorum, in quibus de tertii præjudicio agitur, quæ quidem pœnitentiariis interdicitur, appositè sanè scribit Suar. t. 2. de relig. lib. 6. c. 5. n. 7. circa vota perseverantiæ, quæ à quibusdam fiunt, dum aliquam congregationem ingrediuntur, quæque naturam assumunt contractus et reciproçæ obligationis inter ipsos et congregationem, quæ eosdem recipit, in quibus pœnitentarii dispensare non possunt.*

256. — « Resp. 2. Potestas dispensandi convenit omnibus prælatis, » qui habent jurisdictionem in foro externo, vel privilegium. *Less. lib. 2. cap. 40. n. 12. Sanch. cap. 37. et commun.* Unde dispensare possunt sequentes: I. Papa respectu omnium fidelium in omnibus votis. » II. Episcopus respectu suorum subditorum; non autem parochus, » quia tantùm habet jurisdictionem fori interni. *Suar. loc. cit. c. 12.* » III. Prælati regulares exempti respectu suorum religiosorum et novitiorum: idque circa vota, quæ vel in seculo, vel etiam in novitiatu fecerunt (1). *Less. n. 80. et 107. Sanch. lib. 9. de matr. d. 29.* » non autem prælati non exempti, neque abbatissæ. » (*Neque pœnitentarii, neque vicarii Episcopi, nisi facultas specialiter eis delegetur. Salm. tr. 17. c. 3. punct. 10. n. 84.*) « *Suar. Less. cc. Ex privilegio Papæ, confessarii ordinum Mendicantium secundùm concessionem, et moderationem suorum superiorum, ut notat Less. d. 43. n. 108.* »

Quæritur, an Papa possit dispensare in votis solemnibus? Quoad clericos in sacris, benè probabiliter potest in voto castitatis, cùm satis probabiliter hoc votum sit jure ecclesiastico tantùm sacris ordinibus annexum (*Vide lib. 6. n. 808.*). Ita *S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 11. et Salm. de ordin. tr. 8. cap. 6. dub. 1. n. 11. cum aliis, contra Gon. etc.* Majus dubium est, an Papa possit dispensare in votis Religiosorum? Negant *Sot. Sylv. Arag. Turr. etc. apud Salm. de statu relig. c. 1. punct. 3. n. 41*, quia vota hæc sunt essentialiter annexa statui religioso de jure divino. Sed probabilius et communiùs affirmant *S. Thom. in 4. d. 38. quæst. 1. art. 4. ad 3. et Salm. ibid. n. 42. cum*

(1) « Saltem, inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 5. n. 42*, possunt suspendere illa » quatenùs præjudicant novo vitæ statui. »

S. Ant. Pal. Suar. Less. Sanch. Pont. Cajet. Lez. Pell. Et licet videatur *S Thom.* se revocasse 2. 2. dict. quæst. 88. art. 11. Verum *Caj. ibid. ac Salm. dict. n. 41. cum Azor et Basil.* non ineptè *S. Doctorem* explicari intellexisse, Pontificem in eo tantùm sensu non posse dispensare cum monacho, ut simul sit conjugatus, et monachus remaneat. Cæterum in *primo loc. cit.* expressè docuit, bene posse Pontificem dispensare, cum causa tamen urgentissima, nimirum ob bonum commune Ecclesiæ, vel alicujus regni, aut provinciæ. Ratio, quia rectè censetur hoc Pontifici concessum, cui concessit Deus totius Ecclesiæ regimen. Certum est autem Papam posse dispensare in votis simplicibus, et Episcopos in non reservatis. Quà verò ratione possint, *vide dicenda de matrim. lib. 6. n. 986.* Certum etiam est, quòd omnes prælati, qui jure ordinario habent facultatem dispensandi in votis, possunt eam etiam aliis delegare, ut *Salm. de voto cap. 3. punct. 10. n. 83.* Quamvis autem, qui dispensandi facultatem habent, sive ordinariam, sive delegatam, nequeant vota propria irritare, quia nemo potest emittere votum sub conditione sui consensûs, ut certum est cum *Sanch. Pal. et Croci. l. 3. p. 4. n. 485.*; bene tamen possunt in eis secum dispensare, cum sit actus jurisdictionis voluntariæ. Ita *Less. l. 2. c. 40. n. 116. Croci. loc. cit. et l. 1. n. 799. cum Laym Suar. Sanch. Bon. Fill. etc. Elb. n. 278. cum Ills.* qui asserit esse communem sententiam contra *Hennè* et alios aliquos.

357. In votis autem religiosorum dispensari potest à suis prælatis, etsi fuerint emissa cum licentia ipsorum; et etiamsi fuerint votum transeundi ad strictiorem religionem, si utilius noscatur religiosum manere in sua. *Vide Salm. ibid. c. 3. punct. 11. n. 90. et 91.* Sicut potest etiam Episcopus cum suis subditis dispensare in voto ingrediendi in arctiorem religionem, voto religionis quoad substantiam relicto; cum nullo jure talis dispensatio inveniat reservata; ita *Less. lib. 2. c. 40. dub. 43. n. 107. et Sotus, Sanch. Arag. Led. etc. cum Salm. cit. n. 91.* Facultas autem dispensandi potest à dictis prælatis delegari etiam simplici clerico tonsurato. *Vide Salm. ibid. punct. 10. n. 86.* In votis tamen substantialibus, vel ipsis annexis, prout voto non edendi carnes, renuntiandi dignitatibus, etc. quæ solent emitti in aliquibus religionibus, nequit dispensari, nisi à Pontifice. Est commune cum *Salm. ibid. punct. 11. n. 92.* Præterea in votis novitiorum, si non sint reservata, potest dispensari tum à prælatis religionis, tum etiam ab Episcopis propriis, ut docent *Sanch. Pal. Bon. Pelliz. cum Salm. ibid. n. 89.*

Item ex communi DD. cum *Less. lib. 2. c. 40. dub. 18. n. 134. et Nav. Sanch. Pal. Tamb. et quamplurimis cum Salm. ibid. n. 94.* omnes confessarii regulares possunt dispensare in votis quorumcumque fidelium intra, et extra confessionem (nam. minimè requiritur, ut, qui fa-

cultatem habet, dispenset in confessione) : et hoc ex diversis privilegiis pontificiis, quæ afferunt *Salm. dict. n. 94. Elbel n. 280.*

Eandem facultatem habent legati à latere, et nuntii in provincia sibi commissa : item capitulum, Sede vacante, et abbates episcopalem jurisdictionem habentes. *Vide Salm. ibid. n. 86.*

• Resp. 3. Supradicti omnes Papæ inferiores possunt dispensare in omnibus votis, exceptis quinque soli Papæ reservatis, scilicet voto castitatis perpetuæ, religionis approbatæ, peregrinationis ad limina apostolorum, ad S. Jacobum Compostellam, et Ultramarinæ, sive in Terram sanctam. *Vide Bon. Less. Laym. ll. cc. •*

258. — Quoad vota reservata plura sunt notanda. Notandum I. quòd facultas dispensandi in his non intelligitur concessa à Pontifice, nisi adsit concessio specialis, vel saltem generalis per clausulam, quia talis facultas expressè conceditur, ex *Extrav. Et si Dominici 5. de penit. et remiss.* ubi Pontifex præcipit non relaxari talia vota, nisi ex speciali licentia, et certa scientia nostra. Atque in c. Si Episcopus, eod. tit. dicitur : *In generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verisimiliter concessurus.* Et est commune. *Vide Salm. de voto tr. 17. cap. 3. punct. 12. n. 116.* Si verò concedatur facultas dispensandi in reservatis, ad omnia extenditur, si nulum votum excipitur : *Suar. Pal. etc. cum Salm. ibid.*

Notandum II. quòd Episcopi, et similem jurisdictionem habentes, possunt rectè dispensare in votis reservatis in urgente necessitate, puta, si non sit facilis accessus ad Papam, et in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, prout violationis voti, scandali, rixarum, aut alius peccati; vel periculum temporalis proprii, aut alieni, nimirum gravis infamiae mulieris, et similibus. Ita *Less. lib. 2. cap. 40. dub. 18. n. 126. et 127. Sanchez lib. 4. cap. 4. n. 44. et Laym. Barb. Suar. Pal. Sylv. Tambur. et alii cum Salm. ibid. punct. 11. n. 96.* An autem eo casu possint in his votis dispensare etiam confessarii mendicantes? Negant communius *Tambur. Croix, Sanch. Spor. etc.* Sed *Elbel n. 279. cum Anacl. Henr. Bass. etc.* putat probabile, quòd possint; quia Episcopi tunc dispensant vero jure ordinario, ut valde probabiliter docet *Less. ibid. cum Nav. Sylvest. et Sot. Vide dicenda lib. 6. de matrim. n. 1128. v. Quæritur.* Adverte autem hic, quòd prædicta procedunt, quando dispensatur in voto reservato, puta castitatis, ad contrahendum matrimonium; tunc enim requiritur, ut periculum sit in mora, et non pateat facilis recursus ad Papam. Nam, si matrimonium est jam contractum, etiam sine tali periculo possunt Episcopi, sicut et confessarii mendicantes, dispensare in voto castitatis ad petendum debitum. *Vide de matr. l. 6. n. 987.*

Advertendum autem, quòd prædicta facultas, quæ probabiliter conceditur Episcopis, et aliis, quibus ab ipsis communicata est potestas

dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate ut supra, non conceditur confessariis in jubilæo habentibus à Papa facultatem dispensandi in votis simplicibus, nam, quod conceditur Episcopis propter ipsorum ordinariam potestatem, non conceditur confessariis in jubilæo. Ita rectè ait *F. Theod. à Spir. S. de jub. cap. 11. §. 2. n. 21.* Advertendum etiam, quòd dispensatio præfata non est concedenda, nisi quatenus necessitas obliget; unde, si sufficiat, ut suspendatur votum, non potest dispensari: item si dispensetur cum adstricto voto castitatis, ut nubat cum aliqua ad reparandum ejus honorem, nequit ille cum alia nubere. *Sanch. n. 40. et Salm. tr. 17. c. 3. punct. 12. n. 101. in fine cum Laym. Suar. Pal. Tamb. etc.*

Notandum III. quòd prædicta vota minimè sint reservata: I. Si sint emissa sub obligatione levi, ut *Sanch. Dec. lib. 4. cap. 40. n. 47. et Salm. ibid. n. 103. cum. Pal. Trull. etc.* II. Si sint emissa ex metu, etiam levi, ab alio incusso, quia tunc non sunt facta cum plena libertate. *Salm. ibid. cum Tamb. Bassæo et Leand. etc.* III. Si votum non sit perfectum ex parte materiæ, et ideò non est reservatum votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum, neque servandæ virginitatis, si intendatur tantùm conservatio illius; secùs, si abstinencia ab omni actu venereo, neque votum castitatis pro aliquo tempore; neque votum emittendi votum castitatis aut religionis, vel suscipiendi ordines sacros, quia non est votum castitatis factum, sed faciendum. Ita *Laym. Suar. Pal. Prad. etc. cum Salm. ibid. n. 104.* Neque votum servandæ castitatis conjugalis. *Salm. ibid. cum Sanch. Trull. etc.* IV. Item nec est reservatum votum religionis non approbatæ; nec votum peregrinationis Romam, etc. si non sit emissum solâ devotionis causâ, et præcisè illorum locorum; unde, si quis vovet Romam ire ad visitandam imaginem S. Mariæ Majoris etc. votum non est reservatum. *Sanch. ibid. n. 71. et Pal. Fag. etc. cum Salm. ibid. n. 105.* V. Quamvis vota sint reservata, non sunt tamen reservatæ circumstantiæ ipsorum, putà peregrinandi mendicando, ingrediendi religionem arctiorem, potest enim Episcopus dispensare, ut is ingrediatur laxiorem, item, si votum sit ingrediendi statim, potest Episcopus cum causa dispensare, ut differatur ingressus. *Sanch. n. 74. et Pal. Tambur. Bas. etc. cum Salm. ibid. n. 106.* VI. Nec est reservatum votum disjunctivum, putà religionis aut jejunii, saltem, si non elegerit partem reservatam, ut *Sanch. num. 46. Less. l. 2. c. 40. dub. 18. n. 124. et Pal. Laym. etc. cum Salm. n. 107.* Dubium est, an sit reservatum, si pars reservata jam electa fuerit? Affirmant *Sanch. Pal. etc.* Sed probabiliter etiam negant *Salm. ibid. cum Leand. Tamb. et aliis pluribus, juxta dicta n. 224. v. Queritur hic.*

An autem Episcopus post matrimonium contractum dispensare possit in voto castitatis, emissio à conjugate? Vide dicenda de matrim. lib. 6.

n. 987. ubi probabile est cum *Sanch. et aliis*, eum posse, sive votum sit emissum ante, sive post matrimonium. Et idem posse confessarios mendicantes, dicitur *ibid.* n. 987. Sed plures hic remanent quæstiones resolvendæ.

259. — Quæritur 1. an juramentum castitatis, sive religionis sit reservatum pariter ac votum? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia affirmat cum *Less. Fill. Laym. et Azor apud Viva de jub. quæst. 12. n. 12.* quia in æquiparatis dispositum de uno censetur etiam de altero, *ex c. Postquam, de elect. in 6.* Sed hæc ratio non videtur satis firma, dum communiter docent DD. vinculum voti, quod obligat ex fidelitate, et reverentia erga Deum, majus esse vinculo juramenti, quod obligat tantum ex reverentia, ut docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 80. art. 8.* et ideò talia juramenta Pontificibus non solent reservari, ut dicunt *Viva loc. cit. et Dian. p. 4. tract. 4. resp. 69. cum aliis.*

Secunda sententia, cum *Sanch. de matrim. lib. 8. d. 13. n. 4. et Sot. Caj. Azor, Val. et Salm. n. 108. cum aliis*, distinguit: si juramentum includat votum, seu promissionem obligatoriam erga Deum, dicit illud esse reservatum; secus, si non includat. Sed hæc sententia nec etiam videtur congruenter loqui; nam, quando supponuntur in tali juramento adesse duo vincula, scilicet juramenti, et voti, tunc dicendum, votum esse reservatum, sed non juramentum.

Tertia igitur sententia, cum *Viva et Dian. loc. cit. cum Trull. Tabien. Led. Pelliz. etc.* quam probabilem vocat *Sporer de 2. præc. cap. 3. n. 97. cum Tambur.* congruentius loquitur, et tenet, quòd minimè sit reservatum tale juramentum; et si fortè in ipso sit votum inclusum, votum equidem erit reservatum, sed non juramentum. Et hoc puto verè intellexisse *Sanch. loc. cit.*

Sed dubium magnum est, quandonam judicandum sit votum inclusum adesse vel non in tali juramento? *Sanch. dict. lib. num. 4. Diana et Viva loc. cit.* putant ut plurimum tali juramento includi etiam votum; maxime, ait *Sanch*, quando offertur res divinum honorem respiciens. Admittit tamen, posse dari tale juramentum sine voto, quando quis inducitur ad jurandum aliquo motivo humano, puta, si ob officium amissum, vel ex ira erga propinquos juret religionem se ingressurum. Sed proprius loquendo, dicendum esse censeo, quòd si talis jurans intenderit se obligare ad religionem duplici vinculo, nempe voti seu promissionis obligatorie sub gravi, et amplius vinculo juramenti, tunc, licet dispensetur à juramento, remanet tamen ligatus voto. Sed si intenderit se graviter obligare tantum vinculo juramenti; ita ut emittit juramentum religionis, non ad firmandum alio vinculo suam promissionem, sed ad firmandum suum nudum propositum, seu promissionem, de se non obligatoriam, tunc tenetur sub gravi tantum ex vinculo

juramenti, à qua obligatione per relaxationem juramenti omninò liberatur : quia tunc obligavit se Deo, non ut creditori suam promissionem acceptanti, sed ut testi exigenti veritatem sui testimonii in re promissa, seu proposita ; ut in hoc rectè loquitur *Sanch. dict. n. 4. cum Lopez et Valent.*

In dubio autem, an adfuerit tale votum, sive promissio obligatoria, jam communis est regula, quòd votum, dubiè emissum, non obligat. 260. — Quæritur 2. utrùm, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? Affirmant *Azor et alii, apud Leand.*, quia tunc idem vinculum voti transfertur in illam. Sed communiter et probabiliùs negant *Less. lib. 2. cap. 40. dub. 18. n. 124. Sanchez Dec. lib. 4. cap. 40. n. 46. et Suar. Laym. Pal. Tamb. Bus. etc. cum Salm. tr. 17. de voto cap. 3. punct. 12. n. 109.* Ratio quia, licèt materia subrogata habeat idem vinculum voti, sed cùm non sit reservata, secum minimè trahit reservationem, quæ primæ materiæ tantùm addicta erat.

Quæritur 3. an votum conditionale castitatis, etc. sit reservatum? Prænotandum 1. quòd si conditio sit de præterito, vel præsentis, certè votum remanet reservatum, quia tunc reverà non dicitur conditionale, sed absolutum, cùm conditio non suspendat obligationem. *Vide Salmant. de matrim. tr. 9. cap. 7. n. 4.* Idem dicendum, si conditio sit de futuro necessario, quæ habetur ut non appositæ ; vel etiam de futuro contingente, quod sit commune, v. gr. *Si vivero, si potero, etc.* Item si conditio apponatur animo suspendendi non obligationem, sed executionem voti, v. gr. *Voveo, me ingressurum religionem, si vigesimum annum attigero : Si cursum studiorum consummavero.* *Vide Salm. de voto. c. 3. punct. 12. n. 110.* Prænotandum 2. ut certum, quòd si conditio nondùm sit impleta, potest in voto dispensari à quocumque habente facultatem ordinariam, quia reservatio intelligitur de obligatione consummata. Est commune cum *Salmant. ibid. n. 11.*

261. — Magnum dubium est, an sit reservatum votum conditionale de futuro, conditione jam impletâ? Adest triplex sententia probabilis.

Prima affirmat, sive votum sit conditionale, sive pœnale ; quia, verificata conditione, perficitur votum, et fit absolutum, acsi tunc esset emissum. Ita *Sot. Azor. Pont. Covarr. etc. apud Salmant. tr. 17. cap. 3. punct. 12. num. 113.*

Secunda sententia dicit, reservatum quidem esse votum conditionale, non autem pœnale, cùm pœnale non fiat ex affectu ad religionem, aut castitatem ; imò potiùs ex horrore erga illas, dum promittitur in pœnam. Ita *Less. lib. 2. c. 40. dub. 18. n. 132. et Laym. Suar. Bon. etc. apud Salm. ibid.*

Tertia verò sententia valdè probabilior, quam tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 40. n. 94. Croix l. 3. p. 1. n. 545. et 546. Salm. ibid. n. 114. et*

445. cum Tol. Trull. Prado, Led. Dian. et pluribus aliis, et Elbel n. 286. vocat probabilissimam cum Pal. Fill. Spor. et March. docet, omnia vota, siue conditionalia, siue pœnalia, non esse reservata; ratio, quia votum, ut sit reservatum (prout admittere videntur omnes, etiam auctores secundæ sententiæ), debet procedere ex perfecto, et solo affectu ad rem promissam: sic enim reservatio intelligenda est. Votum autem pœnale tale non est, ut patet; neque votum conditionale, ubi conditio præfertur rei promissæ, et idè principalis affectus magis est ad conditionem. Quare, licèt, impletâ conditione, reddatur obligatio absoluta, votum tamen, cùm procedat ex affectu imperfecto, non est reservatum. Secùs tamen dicendum, ut benè ait quidam Neotericus (*F. Theodor. in tract. de jubil. cap. XI. §. 2. num. 9.*), si quis voveret religionem cum conditione, verbi gratia, *si mater obierit*; quia tunc votum potius est absolutum, quamvis ad executionem, durante matris vitâ, non obliget: particula enim *si* non rarè æquivalet particulæ *quando*.

262. — Utrùm autem cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci, ubi reperiantur, in votis et juramentis? Probabiliùs negatur cum *Sanch. de matrim. l. 3. d. 25. n. 12. et 13. Salm. de leg. c. 3. punct. 5. §. 1. n. 55. et aliis communiter contra Pontium, Pal. et Joseph de Januar.* nisi animum saltem habeant manendi ibi per majorem anni partem. *Vide tamen quæ fusiè de hac quæstione diximus l. 4. de leg. n. 158. Et vide etiam dicenda n. 332. in fin. v. An autem, ubi satis probabile est cum Suar. Pont. Salas. Pal. Sanch. Salm. etc. peregrinos fieri verè subditos superioris illius loci, ubi sunt, etiamsi per breve tempus ibi commorentur.*

TRACTATUS III.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO

CAPUT I.

Quid tertium præceptum : *Memento, etc.*

- 263 *An hoc præceptum sit naturale, vel cæremoniale?*
264 *An hoc præcepto præcipiatur cultus interior? Et an hoc præceptum sit affirmativum.*
265 *An observantia Dominica sit de jure divino?*
266 *An Episcopi possint festa indicare?*
267 *A quo tempore incipiat obligatio festi?*
268 *Ad quid obliget hoc præceptum? Quibus festis permittantur opera servilia in regnis Siciliae?*
269 *An sit obligatio audiendi concionem? et qualis sit obligatio Episcoporum, et parochorum concionandi.*
270 *Qui teneantur observare festa?*
271 *An in festis liceat injungere servilia infidelibus?*

263.— **P**RÆCEPTUM hoc, quatenus vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui divino, est naturale, et adhuc obligat : quatenus verò tempus id designatur die sabbati, est cæremoniale, et in novo Testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatus dies dominicus, et festi, præscriptusque modus colendi, ut quædam opera illis diebus fiant, quædam non : hæc prohibentur, illa præcipiuntur. *Bon. Laym. ex D. Th. 2. 2. q. 122.*

Quæritur 4. an præceptum de sabbato sanctificando fuerit *naturale*, an *cæremoniale*? Respondetur unà cum *Bus.* quòd præceptum, prout determinavit in aliquo anni tempore esse Deo vacandum, fuit naturale, et obligavit omnes, et ideò inter decalogi præcepta computatur : prout autem determinavit diem sabbati à vespera usque ad vesperam (ut in *Lev. 23.*) fuit cæremoniale, et obligabat tantum Hebræos. Est commune cum *Catech. Rom. 3. p. in præc. Dec. n. 4. et 6. et S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 1.* qui sic docet : *Præceptum de sanctificatione sabbati... est partim morale, partim autem cæremoniale. Morale quidem est quantum ad hoc, quòd homo deputet aliquod tempus vitæ suæ ad*

vacandum divinis... Sed in quantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis mundi, sic est præceptum cæremoniale... Unde... ponitur inter præcepta decalogi, in quantum est morale, non in quantum est cæremoniale. Vide Salm. tract. 23. de 3. præc. c. 1. de hoc puncto fusè disserentes à n. 1. usque ad 7.

264. — Quæritur 2. an hoc præcepto præcipiatur cultus Dei, etiam interior? Affirmant Scotus, Angel. et Tabien. apud Salm. dict. c. 1. punct. 2. n. 8. unde dicunt, tenèri fideles ex hoc præcepto ad eliciendos actus charitatis, et contritionis; sic enim obtinetur animæ sanctificatio, quæ hoc præcepto jubetur. Sed communissimè negant S. Antonin. p. 2. tit. 9. c. 7. §. 2. q. 4. a. 4. concl. 2. dub. 1. Sanch. Dec. l. 2. c. 35. n. 8. et Salm. ibid. ex n. 9. cum Cov. Fil. Bon. Sayr. etc. ex D. Thom. 1. 2. q. 122. art. 4. ubi docet, quòd ad interiorè cultum non cogimur, sed movemur à Spiritu sancto: *Et ideò (ait) in tertio præcepto decal. præcipitur exterior Dei cultus. Idemque docet Catech. Rom. de 3. præc. p. 3. n. 1. ubi: Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo à nobis debetur, præscribitur.* Sanctificatio autem animæ est quidem finis præcepti, sed finis præcepti non cadit sub præcepto, juxta commune axioma theologorum, utque docet idem D. Th. 1. 2. q. 100. art. 9. in corp. et expressius ad 2. ubi: *Non enim idem est finis præcepti, et id, de quo præceptum datur.*

Quær. 3. an hoc præceptum sit affirmativum, aut negativum? Et respondetur, esse affirmativum, dum non obligat semper et ad semper. Suar. Sanch. Pal. Leand. Fag. cum Salm. ibid. n. 45. contra Caj. et Fill. etc. qui timentur esse negativum, cum in eo nihil positivum judæis præcipiebatur; sed hoc negatur. Vide Catech. Rom. n. 11.

265. — Quæritur 4. an observantia diei Dominici sit de jure naturali, sive divino, vel tantum ecclesiastico?

Prima sententia asserit eam esse de divino; quia Dominicus dies successit loco sabbati, quod jure divino erat institutum ad Deum colendum. Ita Abb. Ang. Panorm. apud Salm. ibid. punct. 4. n. 37. et his adhæret Croix l. 3. p. 1. n. 691. cum Mar. et Spor. qui dicit excusatum in festo à missa, tenèri in Dominica colere Deum saltem aliquo actu interno.

Sed longè probabilior, et communis est secunda sententia, quòd sit de jure ecclesiastico ex Catech. Rom. 3. part. n. 19. ubi: *Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei sabbati cultus in Dominicum transferatur diem.* Idem docet S. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 4. *Observantia diei Dominicæ succedit observantiæ sabbati, non ex vi legis, sed ex institutione Ecclesiæ.* Et ideò observantia Dominicæ ab Ecclesia mutari, et in eà dispensari potest; quamvis in hoc dispensari non posset, ut nullus sit dies festivus cultui divino specialiter deputatus, prout de facto Alexander III. dispensavit in hoc, ut in Dominicis fiat

piscatio halecum, uti habetur in *c. Licet de feriis*, ubi sic dicit : *Licet tam veteris, quam novi Testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit, et tam eum, quam alios dies Majestati altissimæ deputatos, necnon natalitia Sanctorum martyrum Ecclesia decreverit observanda ; indulgemus, ut liceat diebus Dominicis, et aliis festis (præterquam in majoribus anni solemnitatibus) ; si halæcia terræ se inclinaverint, eorum captioni ingruente necessitate intendere.* Hanc sententiam tenent *Sotus de just. l. 2. quæst. 4. art. 4. ad 2. D. Anton. p. 2. tit. 9. c. 7. Nav. in Manual. c. 13. n. 1. Azor, tom. 2. l. 1. c. 2. q. 2. Suar. de relig. l. 2. c. 4. n. 8. Sanch. in Cons. l. 5. cap. 2. dub. 4. ex n. 2. Elbel n. 340. et Salm. ibid. n. 38. communiter cum S. Th. loc. cit. mox supra n. 263. Fill. Caj. Bon. et cum aliis Carden. in tr. 52. p. 2. n. 15. ac Bell.* Sed urget magna oppositio, videlicet : Præceptum sabbati erat certè naturale, et morale, nam idè inter Decalogi præcepta numeratum fuit : ergò Dominica, quæ sabbato substituta fuit, etiam de jure naturali, sive divino est. Respondetur, quòd, licèt sit de jure divino et naturali, ut designètur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultûs, et dierum, quibus conferendus erat, fuit à Christo dispositioni Ecclesiæ relicta : ita ut posset tunc Papa decernere, ut observantia Dominicæ duraret tantùm per aliquas horas, et quòd licerent aliqua opera servilia, ut dicunt *Salm. dict. n. 38.* Et idè præceptum hoc, quoad exhibitionem cultûs, est quidem divinum, sed quoad determinationem cultûs et temporis, est ecclesiasticum. Vide *Salmant. dict. num. 38. et 39. et in fine præmii tract. 23. de tertio præcept. Decal.*

266.— Quæritur 5. an Episcopi possint pro suis diocesisibus festa indicere? Constat, eos posse ex *c. Conquestus, de feriis*. Sed dubium est ex *bulla Urb. VIII.* ubi in Domino monentur Episcopi, ut abstineant à festis instituendis. Verùm probabiliùs illa verba sunt potiùs monitiva, quam præceptiva. Vide *Salm. tr. 23. c. 4. punct. 6. §. 4. n. 405. et 406.*

Dubium majus vertitur, an requiratur consensus cleri, et populi? Affirmandum est cum *Azor, Covarr. Bonac. Trull. etc. Salm. ibid. n. 408 et 409. ex dict. cap. Conquestus, de fer.* Notandum tamen, quòd sufficit, si clerus, et populus non contradicant. Notandum deinde, quòd, licèt Episcopus, illis contradicentibus, nequeat festa indicere perpetua, possit tamen unâ, vel alterâ vice. Imò *Suar. Bonac. Trull. Pal. Barb. etc. ap. Salm. ibid. n. 410.* dicunt, sufficere ex consuetudine solum cleri consensum ; sed huic contradicunt *Salm. ibid. n. 444.* juxta jus antiquum. Notant tamen, quòd, attento jure novo, ex *bulla Urb. VIII. Universa*, edita anno 1642. possunt Episcopi sine consensu populi, et cleri instituere festa perpetua ; ita *Salm. ibid. n. 442. et 443. cum Börd.* Sed contradicit *Croix*, dicens non tenèri popu-

cultatem habet, dispenset in confessione) : et hoc ex diversis privilegiis pontificiis, quæ afferunt *Salm. dict. n. 94. Elbel n. 280.*

Eandem facultatem habent legati à latere, et nuntii in provincia sibi commissa : item capitulum, Sede vacante, et abbates episcopalem jurisdictionem habentes. *Vide Salm. ibid. n. 86.*

• Resp. 3. Supradicti omnes Papæ inferiores possunt dispensare in omnibus votis, exceptis quinque soli Papæ reservatis, scilicet voto castitatis perpetuæ, religionis approbatæ, peregrinationis ad limina apostolorum, ad S. Jacobum Compostellam, et Ultramarinæ, sive in Terram sanctam. *Vide Bon. Less. Laym. II. cc.*

258. — Quoad vota reservata plura sunt notanda. Notandum I. quòd facultas dispensandi in his non intelligitur concessa à Pontifice, nisi adsit concessio specialis, vel saltem generalis per clausulam, quia talis facultas expressè conceditur, ex *Extrav. Et si Dominici 5. de poenit. et remiss.* ubi Pontifex præcipit non relaxari talia vota, nisi ex speciali licentia, et certa scientia nostra. Atque in c. Si Episcopus, eod. tit. dicitur : *In generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verisimiliter concessurus.* Et est commune. *Vide Salm. de voto tr. 17. cap. 3. punct. 12. n. 116.* Si verò concedatur facultas dispensandi in reservatis, ad omnia extenditur, si nullum votum excipitur : *Sudr. Pal. etc. cum Salm. ibid.*

Notandum II. quòd Episcopi, et similem jurisdictionem habentes, possunt rectè dispensare in votis reservatis in urgenti necessitate, puta, si non sit facilis accessus ad Papam, et in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, prout violationis voti, scandali, rixarum, aut alius peccati ; vel periculum temporalis proprii, aut alieni, nimirum gravis infamiæ mulieris, et similia. Ita *Less. lib. 2. cap. 40. dub. 18. n. 126. et 127. Sanchez lib. 4. cap. 4. n. 44. et Laym. Barb. Suar. Pal. Sylv. Tambur. et alii cum Salm. ibid. punct. 11. n. 96.* An autem eo casu possint in his votis dispensare etiam confessarii mendicantes? Negant communiùs *Tambur. Croix, Sancl. Spor. etc.* Sed *Elbel n. 279. cum Anacl. Henr. Bass. etc.* putat probabile, quòd possint ; quia Episcopi tunc dispensant vero jure ordinario, ut valdè probabiliter docet *Less. ibid. cum Nav. Sylvest. et Sot. Vide dicenda lib. 6. de matrim. n. 1128. v. Quæritur.* Adverte autem hic, quòd prædicta procedunt, quando dispensatur in voto reservato, puta castitatis, ad contrahendum matrimonium ; tunc enim requiritur, ut periculum sit in mora, et non pateat facilis recursus ad Papam. Nam, si matrimonium est jam contractum, etiam sine tali periculo possunt Episcopi, sicut et confessarii mendicantes, dispensare in voto castitatis ad petendum debitum. *Vide de matr. l. 6. n. 987.*

Advertendum autem, quòd prædicta facultas, quæ probabiliter conceditur Episcopis, et aliis, quibus ab ipsis communicata est potestas

dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate ut supra, non conceditur confessariis in jubilæo habentibus à Papa facultatem dispensandi in votis simplicibus, nam, quod conceditur Episcopis propter ipsorum ordinariam potestatem, non conceditur confessariis in jubilæo. Ita rectè ait *F. Theod. à Spir. S. de jub. cap. 11. §. 2. n. 21.* Advertendum etiam, quòd dispensatio præfata non est concedenda, nisi quatenus necessitas obliget; unde, si sufficiat, ut suspendatur votum, non potest dispensari; item si dispensetur cum adstricto voto castitatis, ut nubat cum aliqua ad reparandum ejus honorem, nequit ille cum alia nubere. *Sanch. n. 40. et Salm. tr. 17. c. 3. punct. 12. n. 101. in fine cum Laym. Suar. Pal. Tamb. etc.*

Notandum III. quòd prædicta vota minimè sint reservata: I. Si sint emissa sub obligatione levi, ut *Sanch. Dec. lib. 4. cap. 40. n. 47. et Salm. ibid. n. 103. cum. Pal. Trull. etc.* II. Si sint emissa ex metu, etiam levi, ab alio incusso, quia tunc non sunt facta cum plena libertate. *Salm. ibid. cum Tamb. Bassæo et Leand. etc.* III. Si votum non sit perfectum ex parte materiæ, et ideò non est reservatum votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum, neque servandæ virginitatis, si intendatur tantùm conservatio illius; secùs, si abstinencia ab omni actu venereo, neque votum castitatis pro aliquo tempore; neque votum emittendi votum castitatis aut religionis, vel suscipiendi ordines sacros, quia non est votum castitatis factum, sed faciendum. Ita *Laym. Suar. Pal. Prad. etc. cum Salm. ibid. n. 104.* Neque votum servandæ castitatis conjugalis. *Salm. ibid. cum Sanch. Trull. etc.* IV. Item nec est reservatum votum religionis non approbatæ; nec votum peregrinationis Romam, etc. si non sit emissum solâ devotionis causâ, et præcisè illorum locorum; unde, si quis vovet Romam ire ad visitandam imaginem S. Mariæ Majoris etc. votum non est reservatum. *Sanch. ibid. n. 77. et Pal. Fag. etc. cum Salm. ibid. n. 105.* V. Quamvis vota sint reservata, non sunt tamen reservatæ circumstantiæ ipsorum; putà peregrinandi mendicando, ingrediendi religionem arctiorem, potest enim Episcopus dispensare, ut is ingrediatur laxiorem, item, si votum sit ingrediendi statim, potest Episcopus cum causa dispensare, ut differatur ingressus. *Sanch. n. 74. et Pal. Tambur. Bas. etc. cum Salm. ibid. n. 106.* VI. Nec est reservatum votum disjunctivum, putà religionis aut jejunii, saltem, si non elegerit partem reservatam, ut *Sanch. num. 46. Less. l. 2. c. 40. dub. 18. n. 124. et Pal. Laym. etc. cum Salm. n. 107.* Dubium est, an sit reservatum, si pars reservata jam electa fuerit? Affirmant *Sanch. Pal. etc.* Sed probabiliter etiam negant. *Salm. ibid. cum Leand. Tamb. et aliis pluribus, juxta dicta n. 224. v. Queritur hic.*

An autem Episcopus post matrimonium contractum dispensare possit in voto castitatis emissio à conjugè? Vide dicenda de matrim. lib. 6.

n. 987. ubi probabile est cum *Sanch. et aliis*, eum posse, sive votum sit emissum ante, sive post matrimonium. Et idem posse confessarios mendicantes, dicitur *ibid.* n. 987. Sed plures hinc remanent quæstiones resolvendæ.

259. — Quæritur 1. an juramentum castitatis, sive religionis sit reservatum pariter ac votum? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia affirmat cum *Less. Fill. Laym. et Azor apud Viva de jub. quæst. 12. n. 12.* quia in æquiparatis dispositum de uno censetur etiam de altero, *ex c. Postquam, de elect. in 6.* Sed hæc ratio non videtur satis firma, dum communiter docent DD. vinculum voti, quod obligat ex fidelitate, et reverentia erga Deum, majus esse vinculo juramenti, quod obligat tantum ex reverentia, ut docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 80. art. 8.* et ideò talia juramenta Pontificibus non solent reservari, ut dicunt *Viva loc. cit. et Dian. p. 4. tract. 4. resp. 69. cum aliis.*

Secunda sententia, cum *Sanch. de matrim. lib. 8. d. 43. n. 4. et Sot. Caj. Azor, Val. et Salm. n. 108. cum aliis*, distinguit: si juramentum includat votum, seu promissionem obligatoriam erga Deum, dicit illud esse reservatum; secus, si non includat. Sed hæc sententia nec etiam videtur congruenter loqui; nam, quando supponuntur in tali juramento adesse duo vincula, scilicet juramenti, et voti, tunc dicendum, votum esse reservatum, sed non juramentum.

Tertia igitur *sententia*, cum *Viva et Dian. loc. cit. cum Trull. Tabien. Led. Pelliz. etc.* quam probabilem vocat *Sporer de 2. præc. cap. 3. n. 97. cum Tambur.* congruentius loquitur, et tenet, quòd minimè sit reservatum tale juramentum; et si fortè in ipso sit votum inclusum, votum equidem erit reservatum, sed non juramentum. Et hoc puto verè intellexisse *Sanch. loc. cit.*

Sed dubium magnum est, quandonam judicandum sit votum inclusum adesse vel non in tali juramento? *Sanch. dict. lib. num. 4. Diana et Viva loc. cit.* putant ut plurimum tali juramento includi etiam votum; maximè, ait *Sanch.* quando offertur res divinum honorem respiciens. Admittit tamen, posse dari tale juramentum sine voto, quando quis inducitur ad jurandum aliquo motivo humano, puta, si ob officium amissum, vel ex ira erga propinquos juret religionem se ingressurum. Sed proprius loquendo, dicendum esse censeo, quòd si talis jurans intenderit se obligare ad religionem duplici vinculo, nempe voti seu promissionis obligatoriæ sub gravi, et amplius vinculo juramenti, tunc, licet dispensetur à juramento, remanet tamen ligatus voto. Sed si intenderit se graviter obligare tantum vinculo juramenti; ita ut emittit juramentum religionis, non ad firmandum alio vinculo suam promissionem, sed ad firmandum suum nudum propositum, seu promissionem, de se non obligatoriam, tunc tenetur sub gravi tantum ex vinculo

juramenti, à qua obligatione per relaxationem juramenti omninò liberatur : quia tunc obligavit se Deo, non ut creditori suam promissionem acceptanti, sed ut testi exigenti veritatem sui testimonii in re promissa, seu proposita; ut in hoc rectè loquitur *Sanct. dict. n. 4. cum Lopez et Valent.*

In dubio autem, an adfuerit tale votum, sive promissio obligatoria, jam communis est regula, quòd votum, dubiè emissum, non obligat. 260.—Quæritur 2. utrùm, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? Affirmant *Azor et alii, apud Leand.*, quia tunc idem vinculum voti transfertur in illam. Sed communiter et probabilius negant *Less. lib. 2. cap. 40. dub. 18. n. 124. Sanchez Dec. lib. 4. cap. 40. n. 46. et Suar. Laym. Pal. Tamb. Bus. etc. cum Salm. tr. 17. de voto cap. 3. punct. 12. n. 109.* Ratio quia, licèt materia subrogata habeat idem vinculum voti, sed cùm non sit reservata, secum minimè trahit reservationem, quæ primæ materiæ tantùm addicta erat.

Quæritur 3. an votum conditionale castitatis, etc. sit reservatum? Prænotandum 1. quòd si conditio sit de præterito, vel præsentis, certè votum remanet reservatum, quia tunc reverà non dicitur conditionale, sed absolutum, cùm conditio non suspendat obligationem. *Vide Salmant. de matrim. tr. 9. cap. 7. n. 4.* Idem dicendum, si conditio sit de futuro necessario, quæ habetur ut non appositæ; vel etiam de futuro contingente, quod sit commune, v. gr. *Si vixero, si potero, etc.* Item si conditio apponatur animo suspendendi non obligationem, sed executionem voti, v. gr. *Voveo, me ingressurum religionem, si vigesimum annum attigero: Si cursum studiorum consummavero.* *Vide Salm. de voto. c. 3. punct. 12. n. 110.* Prænotandum 2. ut certum, quòd si conditio nondùm sit impleta, potest in voto dispensari à quocumque habente facultatem ordinariam, quia reservatio intelligitur de obligatione consummata. Est commune cum *Salmant. ibid. n. 44.*

261. — Magnum dubium est, an sit reservatum votum conditionale de futuro, conditione jam impletâ? Adest triplex sententia probabilis.

Prima affirmat, sive votum sit conditionale, sive pœnale; quia, verificata conditione, perficitur votum, et fit absolutum, acsi tunc esset emissum. Ita *Sot. Azor. Pont. Covarr. etc. apud Salmant. tr. 17. cap. 3. punct. 12. num. 113.*

Secunda sententia dicit, reservatum quidem esse votum conditionale, non autem pœnale, cùm pœnale non fiat ex affectu ad religionem, aut castitatem; imò potiùs ex horrore erga illas, dum promittitur in pœnam. Ita *Less. lib. 2. c. 40. dub. 18. n. 132. et Laym. Suar. Bon. etc. apud Salm. ibid.*

Tertia verò sententia valdè probabilior, quam tenent *Sanct. Dec. l. 4. c. 40. n. 94. Croix l. 3. p. 4. n. 545. et 546. Salm. ibid. n. 114. et*

445. cum Tol. Trull. Prado, Led. Dian. et pluribus aliis, et Elbel n. 286. vocat probabilissimam cum Pal. Fill. Spor. et March. docet, omnia vota, sive conditionalia, sive pœnalia, non esse reservata; ratio, quia votum, ut sit reservatum (prout admittere videntur omnes, etiam auctores secundæ sententiæ), debet procedere ex perfecto, et solo affectu ad rem promissam: sic enim reservatio intelligenda est. Votum autem pœnale tale non est, ut patet; neque votum conditionale, ubi conditio præfertur rei promissæ, et ideò principalis affectus magis est ad conditionem. Quare, licet, impletâ conditione, reddatur obligatio absoluta, votum tamen, cum procedat ex affectu imperfecto, non est reservatum. Secùs tamen dicendum, ut bene ait quidam Neotericus (*F. Theodor. in tract. de jubil. cap. XI. §. 2. num. 9.*), si quis voveret religionem cum conditione, verbi gratia, *si mater obierit*; quia tunc votum potius est absolutum, quamvis ad executionem, durante matris vitâ, non obliget: particula enim *si* non rarò æquivaleret particulæ *quando*.

262. — Utrùm autem cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci, ubi reperiantur, in votis et juramentis? Probabiliùs negatur cum *Sanch. de matrim. l. 3. d. 25. n. 12. et 13. Salm. de leg. c. 3. punct. 5. §. 1. n. 55. et aliis communiter contra Pontium, Pal. et Joseph de Januar.* nisi animum saltem habeant manendi ibi per majorem anni partem. *Vide tamen quæ fusè de hac quæstione dicimus l. 4. de leg. n. 158. Et vide etiam dicenda n. 332. in fin. v. An autem,* ubi satis probabile est cum *Suar. Pont. Salas. Pal. Sanch. Salm. etc.* peregrinos fieri verè subditos superioris illius loci, ubi sunt, etiamsi per breve tempus ibi commorentur.

TRACTATUS III.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO

CAPUT I.

Quid tertium præceptum : *Memento, etc.*

- 263 *An hoc præceptum sit naturale, vel cæremoniale?*
264 *An hoc præcepto præcipiatur cultus interior? Et an hoc præceptum sit affirmativum.*
265 *An observantia Dominicæ sit de jure divino?*
266 *An Episcopi possint festa indicare?*
267 *A quo tempore incipiat obligatio festi?*
268 *Ad quid obliget hoc præceptum? Quibus festis permittantur opera servilia in regnis Siciliae?*
269 *An sit obligatio audiendi concionem? et qualis sit obligatio Episcoporum, et parochorum concionandi.*
270 *Qui teneantur observare festa?*
271 *An in festis liceat injungere servilia infidelibus?*

263.— **P**RÆCEPTUM hoc, quatenus vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui divino, est naturale, et adhuc obligat : quatenus verò tempus id designatur die sabbati, est cæremoniale, et in novo Testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatus dies dominicus, et festi, præscriptusque modus colendi, ut quædam opera illis diebus fiant, quædam non : hæc prohibentur, illa præcipiuntur. *Bon. Laym. ex D. Th. 2. 2. q. 422. »*

Quæritur 1. an præceptum de sabbato sanctificando fuerit *naturale*, an *cæremoniale*? Respondetur unà cum *Bus.* quòd præceptum, prout determinavit in aliquo anni tempore esse Deo vacandum, fuit naturale, et obligavit omnes, et ideò inter decalogi præcepta computatur : prout autem determinavit diem sabbati à vespera usque ad vesperam (ut in *Lev. 23.*) fuit cæremoniale, et obligabat tantum Hebræos. Est commune cum *Catech. Rom. 3. p. in præc. Dec. n. 4. et 6. et S. Th. 2. 2. q. 422. art. 4. ad 1.* qui sic docet : *Præceptum de sanctificatione sabbati... est partim morale, partim autem cæremoniale. Morale quidem est quantum ad hoc, quòd homo deputet aliquod tempus vitæ suæ ad*

vacandum divinis... Sed in quantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis mundi, sic est præceptum cæremoniale... Unde... ponitur inter præcepta decalogi, in quantum est morale, non in quantum est cæremoniale. Vide Salm. tract. 23. de 3. præc. c. 4. de hoc puncto fusè disserentes à n. 1. usque ad 7.

264. — Quæritur 2. an hoc præcepto præcipiatur cultus Dei, etiam interior? Affirmant Scotus, Angel. et Tabien. apud Salm. dict. c. 4. punct. 2. n. 8. unde dicunt, tenèri fideles ex hoc præcepto ad eliciendos actus charitatis, et contritionis; sic enim obtinetur animæ sanctificatio, quæ hoc præcepto jubetur. Sed communissimè negant S. Antonin. p. 2. tit. 9. c. 7. §. 2. q. 4. a. 4. concl. 2. dub. 1. Sanch. Dec. 1. 2. c. 35. n. 8. et Salm. ibid. ex n. 9. cum Cov. Fil. Bon. Sayr. etc. ex D. Thom. 1. 2. q. 122. art. 4. ubi docet, quòd ad interiorem cultum non cogimur, sed movemur à Spiritu sancto: *Et ideò* (ait) *in tertio præcepto decal. præcipitur exterior Dei cultus.* Idemque docet Catech. Rom. de 3. præc. p. 3. n. 1. ubi: *Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo à nobis debetur, præscribitur.* Sanctificatio autem animæ est quidem finis præcepti, sed finis præcepti non cadit sub præcepto, juxta commune axioma theologorum, utque docet idem D. Th. 1. 2. q. 100. art. 9. in corp. et expressius ad 2. ubi: *Non enim idem est finis præcepti, et id, de quo præceptum datur.*

Quær. 3. an hoc præceptum sit affirmativum, aut negativum? Et respondetur, esse affirmativum, dum non obligat semper et ad semper. Suar. Sanch. Pal. Leand. Fag. cum Salm. ibid. n. 15. contra Caj. et Filb. etc. qui tæntur esse negativum, cum in eo nihil positivum judæis præcipiebatur; sed hoc negatur. Vide Catech. Rom. n. 11.

265. — Quæritur 4. an observantia diei Domipici sit de jure naturali, sive divino, vel tantum ecclesiastico?

Prima sententia asserit eam esse de divino; quia Dominicus dies successit loco sabbati, quod jure divino erat institutum ad Deum colendum. Ita Abb. Ang. Panorm. apud Salm. ibid. punct. 4. n. 37. et his adhæret Croix t. 3. p. 4. n. 691. cum Mar. et Spor. qui dicit excusatum in festo à missa, tenèri in Dominica colere Deum saltem aliquo actu interno.

Sed longè probabilior, et communis est *secunda sententia*, quòd sit de jure ecclesiastico ex Catech. Rom. 3. part. n. 19. ubi: *Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei sabbati cultus in Dominicum transferatur diem.* Idem docet S. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 4. *Observantia diei Dominicæ succedit observantiæ sabbati, non ex vi legis, sed ex institutione Ecclesiæ.* Et ideò observantia Dominicæ ab Ecclesiâ mutari, et in eâ dispensari potest; quamvis in hoc dispensari non posset, ut nullus sit dies festivus cultui divino specialiter deputatus, prout de facto Alexander III. dispensavit in hoc, ut in Dominicis fiat

piscatio halecum, uti habetur in *c. Licet de feriis*, ubi sic dicit : *Licet tam veteris, quam novi Testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit, et tam eum, quam alios dies Majestati altissimæ deputatos, necnon natalitia Sanctorum martyrum Ecclesia decreverit observanda; indulgemus, ut liceat diebus Dominicis, et aliis festis (præterquam in majoribus anni solemnitatibus); si hælécia terræ se inclinaverint, eorum captioni ingruente necessitate intendere.* Hanc sententiam tenent *Sotus de just. l. 2. quest. 4. art. 4. ad 2. D. Anton. p. 2. tit. 9. c. 7. Nav. in Manual. c. 13. n. 1. Azor, tom. 2. l. 1. c. 2. q. 2. Suar. de relig. l. 2. c. 4. n. 8. Sanch. in Cons. l. 5. cap. 2. dub. 4. ex n. 2. Elbel n. 340. et Salm. ibid. n. 38. communiter cum S. Th. loc. cit. mox supra n. 263. Fill. Caj. Bon. et cum aliis Carden. in tr. 52. p. 2. n. 45. ac Bell.* Sed urget magna oppositio, videlicet : Præceptum sabbati erat certè naturale, et morale, nam ideò inter Decalogi præcepta numeratum fuit : ergò Dominica, quæ sabbato substituta fuit, etiam de jure naturalis, sive divino est. Respondetur, quòd, licèt sit de jure divino et naturali, ut designètur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultûs, et dierum, quibus conferendus erat, fuit à Christo dispositioni Ecclesiæ relicta : ita ut posset tunc Papa decernere, ut observantia Dominicæ duraret tantùm per aliquas horas, et quòd licerent aliqua opera servilia, ut dicunt *Salm. dict. n. 38.* Et ideò præceptum hoc, quoad exhibitionem cultûs, est quidem divinum, sed quoad determinationem cultûs et temporis, est ecclesiasticum. Vide *Salmant. dict. num. 38. et 39. et in fine præmii tract. 23. de tertio præcept. Decal.*

266.— Quæritur 5. an Episcopi possint pro suis diocesisibus festa indicere? Constat, eos posse ex *c. Conquestus, de feriis*. Sed dubium est ex *bulâ Urb. VIII.* ubi in Domino monentur Episcopi, ut abstineant à festis instituendis. Verùm probabiliùs illa verba sunt potiùs monitiva, quam præceptiva. Vide *Salm. tr. 23. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 405. et 406.*

Dubium majus vertitur, an requiratur consensus cleri, et populi? Affirmandum est cum *Azor, Covarr. Bonac. Trull. etc. Salm. ibid. n. 408 et 409. ex dict. cap. Conquestus, de fer.* Notandum tamen, quòd sufficit, si clerus, et populus non contradicant. Notandum deinde, quòd, licèt Episcopus, illis contradicentibus, nequeat festa indicere perpetua, possit tamen unâ, vel alterâ vice. Imò *Suar. Bonac. Trull. Pal. Barb. etc. ap. Salm. ibid. n. 410.* dicunt, sufficere ex consuetudine solum cleri consensum; sed huic contradicunt *Salm. ibid. n. 411.* juxta jus antiquum. Notant tamen, quòd, attento jure novo, ex *bulâ Urb. VIII. Universa*, edita anno 1642. possunt Episcopi sine consensu populi, et cleri instituere festa perpetua; ita *Salm. ibid. n. 412. et 413. cum Börd.* Sed contradicit *Croix*, dicens non tenèri popu-

lum servare festum indictum ab Episcopo sine ejus, vel cleri consensu, cum *Barbos. Gav. Gob. etc. n. 649*. Et quidem probabilius, nam ex una parte certum est ex *dict. c. Conquestus*, non posse Episcopum sine consensu cleri et populi festa indicere : ex altera autem parte in præfata bulla (juxta verba ipsius relata apud *Salm.*) non aliud dicitur, nisi quòd Episcopi abstineant de facili festa instituere : unde non bene, saltem non satis deducitur, hanc facultatem absolutè Episcopis concedi.

Utrùm autem Episcopi possint festa instituere in honorem Sanctorum tantùm beatificatorum? Affirmant *Suar. Trull. Fag. etc. apud Salm. tr. 23. c. 1. p. 6. §. 1. n. 114*. Sed ipsi *ibid. n. 115*. ut verius negant cum *Sanch. Barb. Vill. Dian. etc.* Principes sæculares etiam posse indicere dies festos, saltem quoad abstinentiam à servilibus, dicunt *Sa, Sylv. etc.* Sed negant commun. *Azor. Sanch. Fill. et plures alii cum Salm. ibid. §. 2. n. 117*.

267. — Quæritur 6. à quonam tempore incipiat obligatio diei festi? *Ang. Panorm. etc.* tenent, incipere à vespera ad vesperam. Probabilis verò incipit à media nocte ad aliam : talis enim est usus hodiernus Ecclesiæ Romanæ. Verum est tamen, quòd possunt institui festa usque ad meridiem, aut noctem. Ita *Nav. Suar. etc. cum Salm. ibid. punct. 7. n. 124. et Elbel de 3. præc. n. 334*. Notandum autem, quòd si festum ob diem impeditam transferatur in aliam quoad officium, non transferatur obligatio audiendi Sacrum, et abstinendi à servilibus. Est commune, *vide Salm. ibid. n. 126*. quia talis est communis praxis Ecclesiæ.

268. — Quær. 7. an hoc præceptum obliget sub gravi et ad quid obliget? Ad primum respondetur affirmativè, cum damnata fuerit ab *Innoc. XI. propos. 52. dicens : Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus*. Ad secundum respondetur, quòd obliget ad audiendum Sacrum ex *c. Vice illius, de treuga, et c. Si quis, de consecr. dist. 4*. Et ad abstinendum à servilibus ex *Lev. c. 23. y. 7. et ex c. 4. Licet de fer.* Et hoc non solum in Dominicis, sed etiam in aliis festis.

Hic opportunè advertendum, quòd ex Brevi edito die 22. Decemb. an. 1748. à nostro Pontif. *Bened. XIV.* pro regnis utriusque Siciliæ permittuntur opera servilia in festis, exceptis diebus *Dominicis Paschatis, Resurrectionis, et Pentecostes, et aliis Dominicis per annum, nec non diebus Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, et Nativitatis Domini, diebus Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. M. V. Immaculatae; festo SS. App. [Petri et Pauli, omnium] Sanctorum, ac præcipui quorumcumque locorum diæcesium patroni*. Pro aliis festis præcipitur tantùm auditio Sacri.

269. — Utrùm autem ait obligatio etiam audiendi concionem? Sic

videtur præcipi in c. *Sacerdote, de consecr. dist. 4.* Sed respondetur negativè cum *Bus. infra 308. et n. 323. ac Salm. tr. 23. c. 4. punct. 8., n. 424.* Explicat autem Glossa textum cit. loqui tantum de contemnentibus concionem. Et notat *Suar. de relig. l. 2. c. 46. n. 8.* nll aliud ibi præcipi, quàm ut Episcopi, et parochi diebus dominicis, et solemnioribus per se, aut per alios idoneos concionem faciant, et in Adventu et Quadragesima saltem tribus diebus in hebdomada prædicent, si ita oportere duxerint. Ex quibus verbis non imponitur alia obligatio, quàm Episcopia, et parochis prædicandi. Hic obiter advertendum, quòd in *Trid. sess. 5. c. 2. de ref.* præcipitur tam Episcopis, quàm parochis obligatio concionandi suis populis in Dominicis, et festis solemnibus his verbis : *Omnes Episcopos.... et prelatos teneri per seipsos, si legitime impediti non fuerint, ad prædicandum (vel per idoneos, si impediti fuerint)... Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtè subiaceat ultioni. Archiepiscopi quoque, plebani, et quicumque curam animarum obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem Dominicis et festis solemnibus plebas sibi commissas pro sua, et eorum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum brevitate, et facilitate sermonis vitia quæ eos declinare, et virtutes quas sectari oporteat.* Idem præceptum renovatur Episcopis in eodem concil. *sess. 24. c. 4.* Hinc non dubitò cum *Salm. ibid. n. 126. et 127. et Barb.* quin prædictum præceptum obliget tam Episcopos, quàm parochos graviter, et absolute. Nec obstat id, quòd sentit *Suar. apud Bon. d. 5. q. unic. p. 2. in fin.,* nempe, quòd hoc præceptum non obliget tam rigorosè, ita ut graviter peccent parochi, qui interdum, vel sæpius omittunt concionari : id opinatur *Suar.* tam ex consuetudine sic legem interpretante, quàm ex ipso concilio, ubi in *diot. c. 4. sess. 24.* cum agitur de hac obligatione Episcoporum, dicitur, *si ita oportere duxerint;* et huic interpretationi adherent *Bonac. l. c. et Pal. tr. 9. d. 9. p. 4. n. 5.* Sed bene respondent *Salm. l. c. n. 126.* quòd conditio illa refertur ad tempus tantum Adventus, et Quadragesimæ, ut patet reverà ex contextu concilii, sed non ad alia anni tempora. Communiter tamen DD. in tali præcepto admittunt parvam materiam; *Ronc. de 4. præc. c. 5. q. 6.* vel parvam materiam esse tantum duodecimam partem concionum intra annum : sed hoc videtur nimis rigidum. *Salm. autem loc. cit. n. 128.,* rationabiliter asserunt, non excusari à culpa gravi parochos sæpius prædicationem omittentes, quo videntur *Salm. ibid.* excusare parochos interdum omittentes. Hinc non improbabiler videntur tenere *Bon. et Pal. ll. cc.* non peccare graviter parochos, qui interdum concionari omittunt; secùs verò, ut ajunt, si omittant per unum integram mensem continuam, aut per tres menses discontinuos in anno.

Tantò magis, quia in *Trid. dict. sess. 5. c. 2. in fine* dicitur, quòd si ab Episcopo ipsi parochi moniti, trium mensium spatio muneri suo defuerint, per censuras etc. cogantur, ut officium suum impleant. Ex quo videtur, in hac materia ejus parvitatem majorem latitudinem habere. Notant demùm *Salm. d. n. 138.* benè posse parochos conciones omittere ut postea opportuniùs suppleant. Episcopi autem rariùs quidem, quàm parochi, tenentur conciones facere.

270. — Quær. 8. quiaam teneantur observare festa? Respondetur, omnes fideles rationis compotes, id est circa finem septennij. Ita ex communi *Croix l. 3. p. 1. n. 615. et Salm. tr. 23. c. 1. p. 9. §. 1. n. 144.* contra alios, quorum opiniones passim rejiciuntur. Hinc pueri, qui ante septennium certò pervenerint ad usum rationis, tenentur, ut censent probabiliùs *Suar. 3. p. t. 3. d. 88. sect. 4. in fine. Nav. in Man. c. 21. n. 7. Azor. t. 1. l. 7. c. 2. qu. 1. et Salm. ibid. n. 145. cum Fagund. ac Dian. p. 10. tr. 12. r. 37.* qui hanc sententiam probabiliorem vocant (contra verò non tenentur, si post septennium adhuc usu rationis carerent). Ratio, quia lex ista obligat omnes, qui ad annos discretionis perveniunt. Sed non immeritò sententiam oppositam probabilem putant *Elbel de leg. n. 369. Dian. l. c. cum Trull. Rocaful. et Pasqualig. ac Croix l. 1. n. 676. cum Burg. Illung. et Jo. Sanch. Zachar. l. 3. p. 1. n. 615.*, nempe, pueros ante septennium, etiamsi usum rationis acquisierint, non tenèri ad leges positivas, quia istæ non obligant, nisi secundùm communiter contingentia, ut habetur in *l. Nam ad ea ff. de leg. ubi: Nam ad ea potius debet optari jus, quæ frequenter et facilè, quàm quæ per raro eveniunt*; hac etiam ratione *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 2.* excusat à jejuniò juvenes ante 21 annum, etiamsi aliquis non indigeret frequenti cibo: *Quia (ut ait) legislator attendit id quod communiter et in pluribus accidit.* Item autem dicunt *Santius, Dian. et Burgh. apud Croix l. 6. p. 2. n. 2026.* de præcepto annuæ confessionis; sed tenendum cum *Pal. de sacr. pæn. p. 20. §. 2. n. 2.* qui dicit, esse communem sententiam cum *Sylv. Suar. Con. Nav. Laym. Vasq. Bon. etc.* benè obligari ad confessionem pueros, conscientiam peccati mortalis habentes, dum ex *o. Omnis utriusque sexus, de pæn. et rem.* præcipitur, quòd omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur ad annuam confessionem. *Ad annos discretionis,* benè explicat Glossa, *id est, cum est doli capax.* Post septennium verò, in dubio rationis adeptæ pueri certè tenentur ad omnes leges, quia tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione, ut *Elbel ib. et Sanch. Bon. Dian. etc. ap. Salm. d. n. 145.* Qui autem simul esset cæcus, mutus, et surdus, non teneretur adesse missæ, quia non posset præstare moralem assistentiam; secùs, si tantùm sit cæcus, vel surdus. *Croix l. 3. p. 1. n. 616.* An teneantur peregrini

ad observanda festa? Vide dicta suprâ l. 1. n. 156. et dicenda hoc l. 4. n. 332. in fin. v. An autem.

271. — An autem liceat in festis injungere opera servilia infidelibus? Negat *Ferdinand. ap. Tamb. c. 3. §. 1. n. 17.* Sed affirmant *ib. Dian. Merolla, Laym. l. 1. t. 4. c. 9. n. 3. Croix l. 1. n. 579. cum Viva, Tamb. et Elbel n. 440.* meritò putant non improbable: cum *Laym.* permittat injungi perpetuò amentibus servilia, utrique enim sunt extra legem, dum apostolus nos instruit, quòd *Ecclesia non judicet de iis, qui foris sunt, 1. Cor. c. 5. v. 12.*

DUBIUM I.

Quæ opera tùm hoc præcepto, tùm ab Ecclesia prohibeantur?

272 Quæ sint opera servilia?

273 An sit duplex peccatum peccare in die festo?

274 Quæ opera non sint servilia?

275 An itinerari?

276 An ducere currus vel jumenta onusta?

277 An molere?

278 An docere, scribere, canere etc., etiam si fiant ob luorum?

279 An transcribere?

280 An pingere?

281 An delineare, retrahere, et an sculperè?

282 An liceat typographis componere? et an distillare?

283 An venari, et piscari?

284 Quæ sint opera forensia vetita in festis?

285 An liceant venditiones, et contractus?

286 An liceant mundinæ, et mercatus?

287 An liceat excommunicare, conficere testamenta, et similia?

272. — **R**ESP. 4. Die festo prohibentur omnia opera servilia, hoc
 » est, quæ et versantur circa materiam externam; et vel mechanica,
 » et illiberalia sunt, v. gr. suere, fabricare; vel requirunt tantùm labo-
 » rem corporis, et ab operariis tantùm, et servis fieri solent. Ita DD.
 » communiter. Vide *Laym. l. 4. tr. 7. c. 2. Suar. Fill. etc. ex*
 » *S. Thom. loc. cit.* »

Prænotandum, triplex genus operum dari communiter ab AA. Alia sunt opera corporis, quæ per corpus exercentur, et ordinantur immediatè ad utilitatem corporis, ut fodere, suere etc. Et hæc dicuntur *servilia*, quia à servis fieri solent. Hinc definitur opus servile ab *Ills. apud Croix l. 3. p. 1. n. 574. Actio, quæ immediatè in utilitatem corporis potius, quàm animi viribus efficitur.* Alia sunt opera animæ, quæ ab anima præcipuè procedunt, et ad animum excolendum spectant, ut legere, docere, canere, organa pulsare. Et hæc dicuntur *liberalia*, quia à liberis exercentur. Alia denique sunt *media*, seu *communia*, quæ à liberis et servis promiscuè exercentur, ut iter facere,

venari, etc. Ita *Laym. tract. 7. c. 4. n. 4. Bon. dub. 5. q. un. p. 2. n. 6. Anaclæt. Viva, etc.*

273. — Quæritur hic, an peccent contra hoc præceptum, qui peccant die festo? Affirmant *S. Bon. S. Antonin. Med. etc. apud. Salm. de 3. præc. c. 4. punct. 11. §. 1. n. 216. et 217.* quia, ut dicunt, peccatum opponitur cultui divino, qui in festo præcipitur; sed probabilior et longè communior est contrariâ sententia *Næv. in Sum. c. 6. n. 9. Suar. de rel. l. 2. c. 48. n. 3. Lug. de pœnit. d. 46. sect. 12. n. 446. et Salm. ibid. ex n. 218. cum Caj. Sot. Sylv. Sanchez. Bon. Pal. Med. Trull. etc. et D. Thom. qui in 3. p. d. 39. quæst. 5. art. 5. r. 2. ad 2., Glossæ, dicenti in c. 13 Lucæ, quòd lex prohibet in sabbato, non hominem curare, sed servilia opera facere, id est peccatis gravari, sic respondet: Opera servilia mysticè intelliguntur peccata, sed ad litteram dicuntur, ad quorum exercitium servos deputatos habemus. Nec obstat illud quod S. Doctor ait 2. 2. q. 422. art. 4. ad 3. ubi dicit: Magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo, quàm qui aliud corporale opus licitum facit. Nam hoc intelligit de fine præcepti, non autem de præcepti obligatione; finis verò præcepti non cadit sub præcepto, ut dictum est n. 264. ex eodem divo Thoma.*

274. — « 1. Impertinens est ad rationem operis servilis, utrùm fiat » ex lucro, an ex recreatione: an ex hac, an ista intentione, piâ, vanâ, » et turpi. *Cajet. Suar. Laym. loc. cit. etc. contra Sylv. et Canonistas.*

» 2. Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione, et labore, » sive non; sive brevi, sive longo tempore, etc. quia nihil horum mutat » naturam operis.

» 3. Servile non est, ideòque nec prohibitum, in festo ludere, cho- » reas ducere, instrumenta musica pulsare, iter facere pedibus, equo, » curru, vel navi: unde etiam ad hæc necessaria sunt licita. *Næv. c. » 13. Tolet. et Laym. Suar. de fest. c. 27. »*

275. — Utrùm sit licitum in die festo itinerari pedibus, equo, vel curru? Negant *Abul. Caj. Sylv. etc.* At affirmandum est ex communi cum *Bus. Viva de 3. præc. q. 9. n. 8. Elbel n. 404. et Salm. tr. 23. c. 1. punct. 11. §. 3. n. 239.* Et sententia opposita nunc relinquenda est ut antiquata, bene ait *Ronc. c. 3. q. 4.*

Utrùm autem sit licitum uti lecticâ ab hominibus portatâ? Negat *Croix l. 3. p. 1. n. 577.* Affirmat *Tamb. cum Ills.* Sed in hoc dico attendendam esse consuetudinem locorum, quæ jam viget in urbe Neapolis, et excusat à culpa, ut bene advertit *Mazzotta de 3. præcept. cap. 4. §. 1.*

276. — « 4. Nec servile est, ducere jumenta sine onere, cum id sit » iter facere, ut ait *Fil. hic c. 9. n. 470.* Ducere autem jumenta, » currus, vel navigium onustum mercibus, est servile. *Suar. loc. cit.*

» *Ful. loc. cit.* Si tamen ante festum talia itinera incepta sint, continua-
 » tio eorum permittitur, vel ob publicam utilitatem, vel ob damnum,
 » quod aliàs sequeretur. »

« Quæstio gravis est, an liceat ducere currus, vel jumenta onusta in
 die festo? Triplex est sententia.

« *Prima tenet* hoc esse per se opus servile, præciso labore. Ita *cum*
Dus: Bon. disp. 5. q. un. p. 2. n. 25. cum Reg. et S. Anton. Nav.
Cost. et Sylv. ap. Salm. loc. cit. n. 242.

« *Secunda sententia tenet*, hoc non licere sub gravi, non autem per
 se, sed ratione laboris, si is esset gravis in imponendis aut levandis
 oneribus: secus, si labor esset modicus. Ita *Croix. l. 3. p. 4. n. 578.*
Tamb. Dec. l. 4. c. 3. §. 4. n. 42. cum Dian. Sanch. Cons. l. 5.
c. 2. dub. 7. n. 40. Pal. ap. Salm. ibid. in fin. Elbel de 3. præcept.
n. 404.

« *Tertia sententia probabilior*, saltem hodie, quam tenent *Viva q. 9.*
art. 1. n. 9: Ronc. c. 3. q. 4. Salm. ibid. n. 243. cum aliis, censet
 omnino licitum esse, non solum iter inceptum continuare, sed etiam
 inchoare. Ratio, quia in tali labore muliones non insumunt tempus nota-
 bile: et, si aliquando sit notabile, excusatur vel ob evitandam grave
 æmulationem, vel ob publicam utilitatem, vel denique quia adest universalis
 consuetudo, quam adesse merito asserit *Mazz.*; idemque ait de navis.

277. — An autem liceat in festis molere? Concedit *Sanchez Cons.*
lib. 5. cap. 2. d. 43. si sit mola, quæ agitur aquâ, vel vento; non au-
 tem, si agatur bestiis, et in quâ requiritur magnus labor, et occupatio.
 Ex quâ doctrinâ satis probabiliter inferunt *Tamb. n. 44. et Croix n.*
578. quod, quando cooperatio, et applicatio hominis est modica, non sit
 illicitum, saltem graviter, etiam cum bestiis molere.

An autem liceat ferrariis equos iter agentium ferrare? *Vide dub. seq.*
II. n. 300.

278. — « 5. Item nec servile est, si gratis, sive pro pretio, docere,
 » studere, scribere, transcribere, et secundum quosdam, ut *Medin.*
 » *Lopez et Armillam*, quorum sententiam probabilem putat *Laym.*
 » *contra Fil. Azor et alios multos*, pingere, etiam coloribus (nam de
 » rudibus lineamentis plerique concedunt); tenere tamen colores, et
 » non pingere, sed tingere, ut verbi gratiâ colorare asseres, vel pannos,
 » dealbare parietes illiberale est. »

Hæc plura sunt distinguenda:

Quær. 1. an docere, scribere, ludere, canere, etc. sint *servilia*, si
 fiant ob lucrum? Affirmant *Abul. Azor, Tabien. etc. ap. Salm. tr. 23.*
c. 4. punct. 12. n. 255 et 256. quia, licet tales actiones sint liberales,
 ex lucro tamen fiunt serviles. Sed tenendum est oppositum ex *S. Th. 2.*
2. q. 422. art. 4. ad. 3. cum Sot. Nav. Suar. et Salm. ibid. n. 257.
 Ratio, quia intentio operantis non potest opus mutare.

279. — Quær. 2. an transcribere sit opus servile? Affirmant *Caj. Nav. Sanch. Sylv. etc. apud Salm. ibid n. 261.* quia transcribere, dicunt, non est opus mentis, cum multi transcribant etiam quod non intelligunt, sed negant communissimè, et probabilius *Elbel n. 399. Ronc. c. 3. q. 4. resp. 1. Salm. ibid. n. 262. cum Suar. Sa, Trull. Bon. et Viva q. 9. art. 1. n. 3. cum Pal. et communi,* quia transcribere, sicut scribere, ordinatur ad mentem instruendam: et ideò *Elbel n. 400. Viva ibid.* notant eam *Tamb.* licere etiam transcribere notas musicas, et rationes, et etiam characteres componere, ut *Laym cum Dian. Bus. n. 282. Mazz. et Elbel n. 401. cum Spor. Tamb. Sayr. et pluribus contra Pal.*

280. — Quær. 3. an pingere sit opus servile? *Prima sententia* negat cum *Lopez, Med. Ang. Syv. Sayr. Armilla, Rosell. Barb. apud Salm. ibid. punct. 11. §. 3. n. 230. et apud Bus. et Laym.* Ratio, quia, ut dicunt, tale opus propriè servile non est, sed potius liberale, proat simillimum ac scribere. Saltem non esse servile, si fiat recreationis causâ, admittunt *Azor, Reg. Fill. etc. apud Bon. disp. 5. q. un. p. 2. num. 25.* Hanc sententiam *Spor. n. 45.* vocat probabilissimam.

Secunda tamen communior *sententia* tenet, pingere esse opus servile, quia non potest dici actio liberalis, cum non tendat ad mentem instruendam, ut tendit scriptura, sed solum ad assimilandas imagines rerum. Deinde, quia pingere simillimum est ac sculperè, et acu depingere, quæ ex communi sunt servilia. Ita *Salm. ibid. n. 231. cum Caj. Suar. Pal. Sanch. et aliis.*

His tamen non obstantibus, *Laym. tract. 7. c. 2. n. 3. Viva q. 9. a. 1. n. 4. Elbel n. 395. Holzm. n. 544. Ronc. ibid. q. 4. Anacl. tr. 10. q. 2. Tamb. l. 4. c. 3. §. 1. n. 8. cum Sa, Pelliz. et Pal.* admittunt, primam sententiam esse probabilem, modò id fiat sine magno apparatu, scilicet colores miscendo, tabulas dolando, etc. Ratio, quia pingere, licet requirat operationem materialem, non videtur tamen propriè posse dici actio servilis, imò potius dicenda videtur liberalis: nam, sicut scriptura exprimit conceptus internos, ita pictura exprimit imagines rerum, ut dicunt *Castr. Tamb. et Viva;* vel, ut ait *Laym.,* videtur pingere esse actio liberalis, quatenus tendit ad animum recreandum. Negari non potest, prædictam opinionem satis esse probabilem, ut rectè dicit *Mazzotta:* nam etsi non constaret, quòd pingere sit opus liberale, nec etiam constat esse servile; quod utique constandum fore videtur, ut posset dici prohibitum. Probabilius enim videtur esse actio, saltem *media, et communis* servis et liberis, dum sæpè communiter observamus nobiles viros non erubescere hanc operationem pingendi addiscere, et exercere; opera enim *in quantum* (loquitur *S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3.) sunt communia servis, et liberis, servilia non dicuntur.* Saltem, ut dicit *Ronc. in reg. præc.* non sunt dimitt-

tendi sine absoluteione, qui hanc opinionem, ut probabilem sequuntur.

281. — Communiter autem admittunt *Sporer tr. 3. in Dec. c. 4. Fel. Pot. n. 2033. Mazz. et alii apud Tamb. et Viva*, non esse opus servile delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent scœminæ: hæc enim (ait *Tamb.*) magis referuntur ad exercendum ingenium, quàm ad operandum. Excusant etiam *Azor, Fill. Sylv. et Ang. apud Bon. ib. n. 25. in fine* puellas acu pingentes, ut addiscant, cum *Pal. Sa, Marchant. apud Bus. hic n. 283. in fin.*

Ars tamen sculptoria communiter, saltem in æstimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. Vide *Tamb. cum Pal. ibid. n. 10.*

282. — « 6. Videntur etiam excusari posse in typographiis litterarum collocatores, quando post divina collocant neglectum pensum, » ut habet *Laym. hlc. Imprimere tamen servile habetur. Escob. E. 5. c. 4. Suar. Laym. etc.*

« 7. Excusat etiam *Fill. hlc n. 169.* distillationem, quæ sine corporis fatigatione potiùs ad experientiam, et peritiam fit, quàm ex officio, et arte. » (*Admittit eam Croix n. 578. si parva sit applicatio. An autem ob eandem rationem liceat emundare triticum manibus? Tamb. §. 4. in fin. in dubium revocat. Cæterùm P. Michael apud Elbel n. 408. permittit ad vitandum otium leves labores, ut decerpere rosas, decorticare poma, etc. Sed in his potiùs dicendum pulp, quòd requiratur majus temporis spatium ad materiam gravem.*)

283. — « 8. Servile aliqui non putant (alii contrarium tenent, et » excusant per consuetudinem, ad otium, aliaque pejora vitanda) venari. » *Granat. 2. 2. c. 3. t. 12. d. 4. sect. 7. n. 65.* aucupari, militare, » gladiari, piscari (saltem in fluminibus recreationis gratiâ) et similia: » piscatio tamen moderata esse debet. Vide *Laym. et Fill. tr. 27. c. » 9. q. 12. Bon. d. 5. q. 1. p. 2. n. 25. Escob. qui docet laboriosam » esse, et ex officio non licere. Similiter quidam excusant puellas ad » otium vitandum acu pingentes, Arm. Azor, Pal. Sa, Marchant. Vide » Dian. p. 5. t. 6. r. 15. et p. 4. tr. 4. r. 92.*

Quæritur, an venatio, aucupatio, et piscatio sint opera velita diebus festis? Adest duplex sententia.

Primo affirmat, quia dicunt esse opera servilia, maximè si fiant ob questum, ut *Sylv. Angel. Corell. etc. apud Salm. tr. 23. c. 1. punct. 11. §. 3. n. 234.*

Secunda tamen sententia probabilior, et communior negat esse prohibita, etsi fiant causâ lucri; vel quia non sunt opera servilia, ut tenent *Laym. c. 2. n. 4. Elbel n. 402. Sanch. in Cons. l. 5. c. 2. d. 44. et 45. Navar. Med. Granad. Rod. Lop.* Vel quia saltem excusantur à consuetudine, ut rectè tenet *Holzm. n. 542. Viva. art. 1. n. 15. cum*

Pal. Sanch. Trull. Fill. Loand. etc. modò, intellige, hæc fiant sine magno labore: aliàs frustrà videretur Pontifex dispensàsse in piscatione balecum in c. 3. de feriis.

284. — « Resp. 2. Prohibentur prætereà quædam opera non servilia, » quæ dicuntur forensia, ut sunt mercatus, placitum, iudicium ad mortem, vel pœnam, et strepitus omnis judicialis, id est actiones, quæ » ad decisionem causarum, tam civilium, quàm criminalium, tam secularium, quàm ecclesiasticarum spectant. Ita *commun. DD. ex c. 2. » de feriis.* »

Unde resolves :

« 1. Die festo non licet citare, adducere testes, id est, exigere juramentum iudiciale, proferre, aut exequi sententiam, quæ, si feratur, » est irrita. *Vide Laym. l. 4. t. 7. c. 2. n. 7.* »

Prohibetur in festis præstare juramentum iudiciale pro rebus temporalibus, ut *S. Th. 2. 2. q. 89. art. 10.* Sed licitum est præstare juramentum inquisitoribus, et etiam juramenta, quibus confirmantur contractus promissi indie festo. *Viva art. 2. n. 15.* Prohibentur etiam formatio processûs, citatio partis, et sententiæ prolatio, sive executio; nisi aliter requirat necessitas, aut pietas, *ex c. ult. de feriis.*

285. — « 2. Nec licet emere, et vendere res non necessarias, negotiari publicè, vel privatim, inire contractus emptionis, locationis, permutationis, etc. (nisi ex consuetudine, vel aliis justis causis excusentur) quia intelliguntur nomine mercatûs, qui prohibitus est c. 1. de » feriis, ut docent *Bon. ex Suar. c. 13. Fill. t. 27. c. 10. q. 2. n. » 180.* » (*Vide n. seq. v. An autem.*)

286. — Nundinæ universales ex consuetudine jam permittuntur, et alicubi etiam nundinæ particulares in quavis hebdomada, ut *Viva q. 9. art. 2. n. 2. cum Pal. et Salm. tr. 23. e. 1. punct. 13. §. 1. n. 269. et 270. et ibid. Sanch. Caj. Sot. etc. Croix n. 606. qui cum Pal. et Tamb. dicit, quòd ex consuetudine nunc videtur omninò licitus esse mercatus. Emptiones autem mercium certè sunt vetitæ à jure canonico, ut ait Sanch. d. 25. n. 3. etc. ap. Salm. ibid. n. 272. At ubi est contraria consuetudo, excusantur: Sanchez et Viva ibid. Consuetudo enim (ait Mazz. §. 2.) in hoc magnâ ex parte legem abrogavit. Hinc notant Salm. ibid. n. 273. permitti in festis vendere poculenta, et esculenta, etsi ad gulositatem, cum Caj. Sanch. Nav. et Bus. juxta decr. Sacr. Congr. rituum ap. Salm. ibid. n. 279. Item vendere calceos, candelas, et similia, quorum pretium jam æstimatum sit. Item vendere domum, equum, merces, etiam præsentis, et quamvis in hoc multum tempus impendatur; tum quia sic fert timoratorum usus; tum quia Ecclesia tantum venditionem in publicis officinis prohibuit ratione*

scandali (4). Ita *Salm. ibid. ex n. 275. et 276. cum Sanch. Nav. etc. et Croix n. 606. cum Pal. Tamb. et Ills.*

An autem nomine mercatûs veniant etiam locationes, negotiationes, et similia? Affirmat *Bus. cum Tab. Sylv. etc.* Sed communius negant *Sanch. loc. cit. c. 2. dub. 26. n. 3. Viva art. 2. n. 4. Salm. ibid. c. 1. n. 277. cum Trull. Pal. Azor et Leand.* Quia talis est sapientum consuetudo, quâ videtur derogatum decretis *S. Pii V. Cum primum, ann. 1566. et Sacræ Congreg. rituum ap. Salm. ibid. n. 279.* Hinc licitos esse omnes contractus, si fiant sine instrumentis, et judicis auctoritate, dicunt *Sanch. Ills. et alii apud Croix n. 606.* Ideò venditionem magni momenti cum solemnitate *Mazzott. damnat de mortali;* sed *Viva* asserit ex *commun. cum Pal. q. 9. art. 2. n. 4.* quòd permittatur conficere testamenta, contractus celebrare, aliosque similes actus facere, qui non requirunt strepitum judiciale; et reverà, ubique inter nos in festis stipulantur instrumenta; quamvis notarii alicubi solent ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ cæterum communiter conceditur.

287.—« 3. Die festo licet excommunicare, dispensare, judicem privatum informare, advocatum consulere, consilia conficere, eligere, etc. » quia non requirunt strepitum judiciale. *Vide Bon. l. c. » (Est communis apud Viva q. 9. art. 2. n. 4. Licitum est etiam conferre beneficia, et etiam jurisdictionem exercere sine strepitu judiciali; item emancipare, et etiam appellare. Viva ibid.)*

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione festorum, ob quas opera prohibita licita sint.

288 *Qui possint dispensationem dare ad laborandum?*

289 *Quinam laborantes excusentur ex consuetudine?*

290 *An vertentes segetes, etc. An barbatores, et sutores? Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis?*

291 *Quomodo excuset pietas?*

292 *An liceat die festo verrere templum, ornare altaria, erigere sepulcrum, etc.?*

293 *An liceat laborare ad subveniendum pauperibus, vel laicis piis?*

294 *Quomodo excuset charitas erga proximum?*

295 *Quomodo necessitas?*

296 *An excusentur famuli, à domino coacti ad laborandum?*

297 *An pauperes, reficientes vestes, etc.?*

298 *An liceat die festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, et colligere fructus?*

299 *An conficere panem?*

(1) *In Hom. Ap. tr. 6. n. 18. additur:*

« Item permittunt DD. etiam mercatoribus vendere aliquid clausis januis, cum emptores pro tunc eis valdè indigerent. »

- 300 *An mederi, constare ferrum, coquere calcem, vitrum, etc.? Et an ferrare equos?*
 301 *An liceat laborare ob magnum lucrum? Et an ob id etiam omittere Sacrum?*
 302 *An ad vitandum otium?*
 303 *An excusentur instauratores viarum, etc.? et sartores perficientes vestes die festo?*
 304 *Quomodo excuset utilitas ob publicam lætitiã?*
 305 *Quomodo excuset parvitas materiæ? (Vide etiam de hoc lib. 6. n. 346.)*
 306 *An peccet graviter mandans sex famulis, ut laborent per horam?*
 307 *Unde sumatur gravitas materiæ in forensibus?*

TALES præcipuè sunt septem : Prima, *dispensatio* Episcopi, vel habentis potestatem quasi episcopalem, uti superiores Religionum; imò et parochi, quando non datur facilis accessus ad Episcopum. *Suar. c. 33. Laym. c. 4. n. 2. Bon. p. 1. n. 20.*

288. — In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare potest primò Pontifex, ut supremus legislator et pastor, in omnibus festivitibus, et pro tota Ecclesia. *Secundò* Episcopus in suâ diœcesi; et etiam capitulum, sede vacante; necnon prælati regulares erga suos religiosos subditos, et eorum domesticos. Et notandum, quòd Episcopi dispensare possunt etiam in festis communibus: notandum tamen, quòd, si in iis dispensent sine justa causa, peccant graviter, et invalida est dispensatio; secùs, si dispensent in festis synodalibus, sive particularibus loci. *Tertiò* parochus dispensare potest, quando subditus nequit adire Episcopum, sed tantùm ad tempus, et pro aliquo particulari casu. Ita *Sanch. Cons. lib. 5. c. 2. d. 20. n. 2. Caj. Sot. Nav. Suar. Pal. Azor, Trull. cum. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 14. §. 4. n. 352. et Viva art. 2. n. 13.* qui notat, quòd vicarius generalis etiam possit dispensare, sed tantùm ex speciali mandato; nam ex generali ei non committuntur illa, quæ gratiam sapiunt, ut ait *Tamb. l. 4. §. 2. n. 3. cum Meroll. Barb. et Sanch.* Etiam verò præsentè Episcopo, parochi ex consuetudine possunt dispensare in minutis et frequentibus necessitatibus; in iis tamen rebus tantùm, in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare, prout in jejuniis, et in vacatione ab operibus servilibus in festis. Ita *Viva loc. cit. Tambur. ut suprà n. 37. et c. 5. §. 7. n. 56. cum Th. et Jo. Sanch. Spor. de leg. c. 1. n. 349. cum Suar. Mazzott. de leg. tr. 1. d. 4. q. 1. cap. 2. ac Salm. de leg. c. 5. punct. 4. §. 2. n. 40. comm.* Censet autem *Elbel de 3. præc. n. 444. cum Suar. Sylv. Fill. etc.* quòd, urgente necessitate, sufficit etiam dispensatio præsumpta, si dispensator adiri nequeat. Ille autem notandum, quòd habens potestatem ordinariam potest eam alteri delegare; non autem, si habeat delegatam. *Croix n. 584. cum. Tamb. etc.*

289. — « Secunda, *consuetudo*; nam sic licitæ sunt nundinæ illæ, in festis passim haberi solitæ, et præparationes deliciarum non ne-

cessariarum, ut cupediarum, placentarum, et similibum ciborum artificiosorum; item emptiones, et venditiones rerum parvi momenti. *Bon. l. c. Laym. l. c.*

290. — Hinc ex consuetudine *Salm. tr. 28. c. 1. punct. 44. §. 3. n. 341. et Sanch., apud Viva art. 2. n. 12.* excusant eos, qui in area vertunt, aut separant segetes, et hortulanos rigantes olera. *Fernandez autem ap. Dian. cum Tamb. n. 13.* excusant barbitonsores ex consuetudine (et idem ait *Viva ib.* dici posse de sutoribus calceantibus novos calceos). Notat autem *Viva*, quòd communiùs DD. dubitent de tali consuetudine approbata, de qua pariter dubitant *Sanch. d. 27. n. 1. et Salm. ibid. n. 336. et 337. cum Caj. et Tol.* Admittunt tamen probabiliter *Cout. Tourn. de 3. Decal. præc. art. 1. Colliges 4. Mazzot. tom. 1. c. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 591. Elbel n. 447. Tamb. §. 2. n. 43. et Viva l. c.* eos excusari posse, vel ex parvitate materiæ, scilicet si unum, vel alterum tondeant, vel ex necessitate rusticorum, quibus tantum diebus festis conceditur, ut tondeantur. Et id concedunt *Salm. ibid. n. 334. cum Trull. et Pasq. n. 341.* non solum, quando rustici alibi habitant, ut admittit *Sanch.*, sed etiam in eodem loco, ubi degit barbitonsor, ex consuetudine jam introducta. Excusant eos etiam *Viva, Mazz. et Tamb. cum Fern. ib. et Croix cum Dian. et Ills. n. 591.* ratione notabilis lucri cessantis, si aliàs à plerisque relinquerentur cum gravi jactura lucri; cum *Spor. n. 55.* qui universè permittit id cum *Fern. Dian. etc.* ex consuetudine ferè ubique tolerata.

Notandum autem circa consuetudinem id, quod dicit *Viva art. 2. n. 8.* scilicet, quòd ad excusandum sufficit probabilis consuetudo: sufficit enim, ut dicunt *Salm. de leg. c. 6. punct. 3. §. 2. n. 18. Salas, Gran. etc.* dictum unius doctoris eximii, etiam moderni, qui consuetudinem afferat. Benè autem advertit *Mazz. de 3. præc. c. 2.* quòd in dubio de consuetudine possidet præceptum, unde petenda est dispensatio; secùs, si probabile sit adesse consuetudinem.

291. — « Tertia, pietas in Deum, per quam licita sunt opera, quæ proximè (non quæ remotè) spectant ad cultum Dei: ut pulsare campanas, circumferre imagines, vel cruces in supplicatione. Ornare autem, et verrere templa, ac similia, quæ ad ipsum officium non spectant, si absque ratione in festum differantur, venialia habentur *Fill. n. 218. Bon. loc. cit.* »

292. — Quæritur hic 1. an liceat in die festo verrere templum, coquere hostias, ornare altaria aut ecclesiam tapetis, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel sepulcrum, et similia? Tres sunt sententiæ.

Prima sententia cum *Conrad. et aliis apud Dian.* dicit, hæc esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa, quia sunt verè servilia; sed hæc est contra communem.

Secunda sententia cum *Viva art. 2. n. 10. Suar. Tol. Croix n.*

586. et *Tamb.* §. 2. n. 3. dicit, non esse servilia; sed si possent expediri die præcedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum.

Tertia sententia satis probabilis tenet, hæc ne sub levi quidem yetari in die festo: tum quia est communis consuetudo; tum quia hæc opera per se proximè concurrunt ad cultum divinum. Ita *Elbel.* n. 420. *Salm.* tr. 23. c. 1. punct. 11. §. 4. n. 251. cum *Dian. Pasq. Leand. etc.* Notant autem *Viva et Tamb. ibid.* quòd scienter præparare tabulata in die festo ad videndam processionem, de se esset peccatum grave; sed, si non sint facta pridè, licitè fiunt in die festo: et idem tenet *Mazzatt. loc. cit.*

293. — Quæritur 2. an ob solam pietatem, sine actuali necessitate, liceat in festis laborare, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros Ecclesiæ, vehere lapides et ligna, ad ejus ædificium, dealbare parietes templi? Affirmant *Angl. v. Feriæ,* n. 9. 28. et 32. *Tamb. v. Feriæ,* n. 18. et 37. *Gloss. in c. Conquestus, de feriis, v. Pietas, Sa, v. Fest. Vill. c. 22. n. 80. Fill. tr. 27. n. 156. item Perez, Sylv. Pal. etc. apud. Sanch. cons. lib. 5. cap. 2. dub. 23.* Limitat tamen *Sylv.* modò non sit diebus dominicis, et festis solemnioribus, nec usque ad ultimam fatigationem. Moventur ex eo, quòd ex *c. Conquestus, de feriis,* excusentur judicialia, si necessitas urgeat, vel pietas suadeat: ergò similiter dicunt excusari servilia. Et hæc ratio non videtur spernenda, cum eodem jure ecclesiastico, ut suprâ n. 265, vetentur judicialia ac servilia; in æquiparatis autem, ubi carrit eadem ratio, eadem carrit legis dispositio, ut ex communi diximus de *leg. lib. 1. n. 106. in fin.* Negant verò alii licere, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem, nisi interveniat licentia Episcopi; quia talia opera de se sunt servilia, et non nisi remotè concurrunt ad cultum divinum. Judicialia verò, ut suprâ, de se non sunt servilia, et ideò permittuntur ob pietatem. Præceptum autem colendi Deum, abstinendi à servilibus operibus, est altioris ordinis, quàm opera pietatis. Hæc secunda sententia mihi videtur certò probabilior cum *Sanch. l. c. n. 3. Pal. tr. 9. d. unic. p. 10. n. 2. Bon. p. 3. n. 6. et Salm. loc. cit. n. 260. cum Suarez, Cajet. Nav. etc. comm.* Hinc dicunt *Viva art. 2. num. 8. Tamb. n. 48. Spenser tract. 3. cap. 4. n. 53. Ronc. cap. 3. q. 5. et Salm. eodem tr. punct. 14. §. 4. n. 357.* tum solùm licitum esse laborare, cum pauper actu graviter indiget; vel (prout addunt *Ronc. et Salm. ib. cum AA. cit.*) ita indiget, ut, nisi in festo labore, non posset suæ necessitati subvenire, et aliàs ipse pauper stipendium operariis non valeret solvere. Idem tenet *Escob. de 3. præc.* dicens, licere exstruere Ecclesiam, ejus agros colere, etc. si ipsa sit adeò paupercola, ut aliunde sibi providere non valeat. Advertit *Tamb. l. c. cum Fag.* ad hoc non sufficere necessitatem communem, sed requiri, ut noscatur hujusmodi pauper in particulari, vel gravis et certa necessitas in aliqua universitate. Loquendo æ-

tem de locis piis *Salm. ibid. punct. 11. §. 4. n. 263.* sic ajunt : *Cæterum, quia ferè omnes Ecclesiæ et monasteria jam his temporibus egestate laborant : idcirco pro his, sive pro hospitalibus, confraternitatibus, et similibus, possunt licitè homines laborare, templa exstruendo, segetes metendo, agros colendo, etc.* Ita *Salm. ibid. cum Suar. Sot. Pal. Bonac. Trull. Caj. Sanch. etc.* Sic pariter permittit *Mazzott.* laborare ad conficienda ornamenta necessaria pro Ecclesia indigente.

294. — « Quarta, *charitas erga proximum* ; per quam liciti sunt, et valent actus judiciales pauperum orphanorum, viduarum et miserabilium personarum, ne expensis graventur. Sic etiam possunt rusticorum, in parvis oppidis, si aliis diebus adesse nequeant, causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus, et infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. Item emere, et vendere rusticis, qui aliis diebus impediuntur. » *Laym. cap. 2. n. 7. Vide Dian. t. 1. r. 34.*

395. — « Quinta, *necessitas propria, vel aliena corporis, vel animæ* ; » si nimirum sine gravi incommodo, aut detrimento aliquid omitti non possit. » (*D. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. generaliter excusat, qui laborant ad vitandum damnum bonorum.*) « Quo modo excusantur 1. » judicia, quæ celeritatem requirunt : v. gr. si latro foret fugitivus, » nisi tunc caperetur. 2. Servi et ancillæ coacti à dominis laborare, nec » studentes recusare : quod si tamen frequenter contingat, eos deserere » debent. *Suar. Laym. loc. cit.* »

296. — Famuli, coacti à dominis ad laborandum in die festo, nisi sit in festi contemptum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, v. gr. si timeant, ne dimittantur, quin possint statim, aut de facili aliam dominum invenire. Ita *Croix cum Hls. n. 593. Ronc. c. 3. q. 5. Elbel de 3. præc. n. 377. Viva art. 2. n. 9. Salm. tr. 23. c. 4. punct. 44. §. 3. n. 339. cum Pal. Suar. Azor, Bon. Nav. Sanch.* Quòd si talis timor non adsit, veriùs dicunt *Sanchez n. 18. Salm. ibid. n. 340. Ronc. ibid. contra Bus.* ipsos tenèri statim dominos deserere ; nisi sint addiscentes, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus, si hi verè grave damnum paterentur. Idem, quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quæ coguntur ad laborandum à viris, si nequeant renuere sine timore gravis damni, aut gravis indignationis, ut *Viva et Salm. ibid. cum citat. AA. et Mazzott.*

297. — « 3. Excusantur fides, et similes, reficientes suas vestes : » cum id aliis diebus non possint. » (*cum Laym. et Spor. n. 50.*)
 « 4. Pauperes, qui se, suosque alere non possunt, operantes privatim : » sine scandalo, maximè quando multi dies festi concurrunt. *Bon. n. » 43. » (cum Sanch. lib. 5. c. 2. dub. 18. n. 15. et Salm. ibid. §. 2. n. 324. cum Azor, Suar. Pal. etc.)*

298. — « 5. Excusantur coqui, et cufinari. Certum est licere coquere cibos; ut DD. communiter cum S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 4. et 5. » (Et quod ad cibos præparandos pertinet, licitum est etiam animalia occidere, et excoriare, si pridem commodè non potuerit fieri, ut solet evenire in magnis civitatibus; non autem in oppidulis, nisi sit in tempore æstivo, vel nisi concurrant plura festa. *Sanch. dict. dub. 48. n. 6. cum Salm. c. 1. n. 326. cum Pal.*)

Licitam esse etiam artocopis facere pastillos, saltem ex consuetudine, ajunt *Sanch. n. 3. Salm. ibid. n. 327. cum Sot. et Trull.* Sed meritò negat *Tamb. §. 2. n. 11.* nisi sint pro cibo proprio tantùm illius diei; vel sit opus esset ad publicam abundantiam, ut ait.

Utrùm liceat conficere cibos ad delectationem, putà saccharo condita, etc. Negant *Sanch. n. 15.* cui adhærent *Salm. ibid. n. 331. & Ronc.* nisi sint (ut dicunt *Salm.*) ad modum victus diuturni; vel nisi occurrat improvisa aliqua specialis causa invitandi amicos, vel nisi, addit *Ronc.*, tales cibi die antecedenti non sic commodè vel sanè fieri possint. Sed *Pal. apud Tamb. n. 9.* dicit; hos cibos, etsi superfluos, et ad delectationem conficere, excusari consuetudine; et meritò probabile putat *Tambur. n. 10. cum Fagundez.* Et consentit *Viva art. 2. num. 6. vers 2. cum Azorio, et Mazzotta c. 2.*

Permittunt etiam ex consuetudine *Mazzott. ibid. Viv. dict. n. 6. et Fag. Pal. apud Tamb. dict. l. et n. 22.* colligere fructus in die festo, etiam non necessarios ad usum diei, ut integriores serventur. Et hoc faciliùs permittendum, si periculum sit, ut ab aliis surripiantur, vel à pluvia contaminentur; unde usu receptum est multis in locis, colligi in die festo olivas, castaneas, et alios fructus sylvestres. Certum est autem, licere in festis præstare opera, quæ sunt necessaria ad usum quotidianum, ut sternere lectos, purgare domum, aut vestes, utensilia culinaria lavare, et similia. *Elbel n. 394. cum Sporer n. 42. Hentio, etc. communiter.*

« 6. Excusantur pistores, laniones, et similes in oppidis populosis, et concursu festorum. » (Dicit *Cont. Tourn. de 3. Dec. præc. art. 1. Colliges 4. cum Pontas et Juenin, benè excusari pistores; et vendentes merces, si aliter nequeunt se suosque sustentare; vel, si non laborant, sunt aliis grave incommodum parituri.*)

299. — Utrùm liceat conficere, et coquere panem? Quoad pistores seu furnarios, ait *Viva*, eos communiùs à DD. non excusari, si possint illum conficere die antecedenti; et idem dicunt *Sanchez, d. 18. num. 3. et Bonacina, punct. 3. n. 9.*, sed excusant, si interveniat concursus festorum, aut multitudo emptorum, vel utilitas populi. Probabiliter tamen *Mazzott. loc. cit. et Salm. tr. 23. c. 1. punct. 14. §. 2. n. 328. cum Sa, Azor, Pasqualig. Leand. etc.* universè tales excusant, etsi ad panem conficiendum farinam cribrent, triticum terant. Ratio; tum

quia semper adest aliqua ex causis excusantibus, à *Sanch. et Bon.* mox assignatis; tum quia panis diurnus est aptior ad victum; et aliàs minima ejus penuria apta esset ad populum commovendum; tum quia adest consuetudo Romæ, et crederem posse dici ubique cum *Sporer n. 55.*

Ita quoad pistores; sed quoad alios, an adsit consuetudo permittens conficere panem? Merito dubitat *Tamb. n. 9.* nisi concurrant plura festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; vel denique nisi sit necessarius ad usum illius diei, ut dixi de pastillis, quia tunc reducitur ad præparationem proprii victus. Ita *Tamb. n. 9. et 11. cum Sanch. Bon. et Fag.* De lanionibus autem vendentibus carnes, vide dicta *n. 298.*

300. — 7. Chirurghi, pharmacopolæ. 8. Conflatores ferri, et vitri, coctores laterum, calcis, etc. et quicumque, quorum opus semel coeptum non potest interrumpi sine damno. »

Licetum est coquere calcem, vitrum, saponem, quia talium coctio plures requirit dies; et hæc potest aliquando etiam inchoari die festo ad vitandum grave damnum, ut *Sanch. n. 21. et Sot. Pal. Trull. Nav. etc. cum Salm. ibid. §. 3. n. 344.*

Licetum est pariter ferrare equos itinerantium, vel eorum, qui summo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum; nam aliàs grave damnum paterentur. Est commune, *Salm. ibid. n. 346. cum Sanch. loc. cit. n. 14. Sot. Trull. Nav. etc. ac Mazzot. diot. c. 2.* Idcirco pariter possunt refici vomeres eorum, qui aliter die sequenti laborare non valerent. Sic etiam reficere vias, pontes, ut *Mazzot. ibid.*

9. Excusantur molitores (*Vide supra dub. 1. n. 277.*), et naucleri pendentes à ventis. 10. Piscatores halecum, thymæorum, etc. qui certo tantum anni tempore id possunt. »

301. — Quæritur hinc 1. an occasio quærendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus in die festo? Duplex est sententia probabilis.

Prima affirmat, ut tenent *Caj. in Summ. v. Festor. violatio, Angel. v. Feria n. 34. Armilla v. Festum, n. 20. Holzm. tom. 1. n. 546. v. Quarta. Sanch. Cons. lib. 5. c. 2. dub. 49. cum Palac. Rosell. et Alex. P. Zachar. l. 3. p. 1. num. 588. Renzi de III. præc. cap. 3. n. 12. Spor. de 3. præc. c. 4. n. 54. Mazzot. c. 2. Elbel n. 402. Ben. p. 3. n. 15. Viva. art. 2. n. 9. in fm. Tamb. c. 3. §. 2. n. 80. cum Dian. et Fill. Sayr. et aliis apud Salm. ibid. n. 342.* Ratio, quia amissio magni lucris (scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnæ) idem est ac magnum pati damnum; ideo in *c. Licet de feriis Alexander III.* dispensasse fertur, ut possent capi halecia in Dominicis, et aliis festis, exceptis solemnioribus (sed non sub mortali, ut notat

Sanct. n. 4. Idque *Bus. hic Gob. Caj. Nav. apud Sanct.* rectè extendunt ad piscationem thymnorum.

Secunda tamen sententia, quam tenent *Ronc. c. 3. q. 5. r. 44. et Salm. ibid. n. 343, cum Suar. Reginald. Pal. Abul. etc.* negat eam excusare, quia, ut dicunt, non est idem amittere lucrum, ac damnum pati. Sed prima sententia est fortè magis probabilis, cum communiter illi, qui laboribus se sustentant, raras habeant occasiones talis magni lucri acquirendi, et existiment magnum damnum se sustinere, quando magnum lucrum amittant; in idem enim reverà coincidunt, aliquid amittere et prohiberi acquirere, quod amplius acquiri non potest: ut ait *Spor. dict. n. 54.* nam in *C. ronic. de sent.* magnum lucrum cessans gravi damno æquiparatur. Saltem in tali circumstantia dicendum videtur, præceptum festi, prout humanum, non obligare cum tanta jactura, ut ait *Tamb. necnon Ronc. qui d. l.* non negat saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, quod ex eo posset quis, multas necessitates patiens, sibi providere et suis, cum *Suar. Reg. ex Fill.*

Ob eandem rationem probabiliter dicunt *Tamb. l. 4. cap. 2. §. 2. n. 7. et Mazzott. de 3. præc. cap. 3. §. 2. contra Salm. tr. 23. c. 4. punct. 14. §. 3. n. 345.* excusare etiam ab auditione Sacri notabilis lucri amissionem. Vide infra *dub. 5. n. 532.* Meritò autem reprobant *ibid. Salm.* illud, quod adhuc probabile putat *Tambur. vap. 1. §. 3. n. 9.* (et ei consentit *Viva q. 4. a. 3. n. 42.*) posse aliquem proficisci die sabbati ad venandum in nemore longinquo, licèt die dominicà ibi non possit audire missam; communiter enim (ait *Tamb.*) excusantur itinerantes, et vectores mercium, qui pridie festi iter aggrediuntur. Qui verò die Jovis venatam iret, communiter excusatur apud *Viva ibid. cum Sanct. March. et Pal.*

302. — Queritur 2. an excuset ratio otii vitandis? Adsumt tres sententiæ.

Prima cum Suar. Coenit. et aliis op. Croix n. 586. omninò negat, quia pius finis otii vitandi non potest efficere, ut servile opus servile non sit: sed hæc ratio non persuadet, quia causa, quando est justa, licèt naturam operis non mutet, tamen excusat.

Hinc *secunda sententia*, quam tenent *Sa, Sylv. et sequitur Laym. l. 4. tr. 7. c. 4. n. 2. in fine, et Mazz. cum Pelliz. et Burgh. apud. Croix*, excusat eos, qui, nisi laborent, occasione otii versantur in probabili periculo peccandi. Si enim, dicunt, excusat periculum damni temporalis, tantò magis debet excusare periculum spiritualis. Hanc sententiam admittunt *Tamb. cap. 3. §. 9. n. 12. Viva art. 2. n. 10. Sanct. dist. 15. n. 42. Croix d. n. 586. Zachar. l. 3. p. 1. n. 580.* tantum in casu, quo urgeret tentatio, quæ aliter vinci non posset, nisi laborando. Et sic etiam verè loquitur *Laym.* qui ideò dicit *cum Viva,*

et Spor. n. 34. raro talem necessitatem laborandi accidere; et hæc est tertia sententiæ, cui libentius me subscribo.

303. — « 11. Excusantur instauratores fontium, pontium, viarum publicarum, et similium, quæ moram non patiuntur. 12. Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, nuptiis, etc. si aliter fieri non potest, ut satisfaciant. »

Sartoribus, qui in diebus profestis vestes suere non potuerint, licet eas perficere in festis, urgente necessitate, v. gr. funerum, nuptiarum, et similium; putà (dicunt *Salm.*) si advena careat vestibus decentibus: decencia enim statûs istius illos excusat. Ita *Salm. loc. cit. n. 337. cum Laym. c. 2. n. 2. Trull. Dian. Pasq.* eos excusant etiam *Viva a. 2. n. 7. Mazzett. c. 2. Spor. n. 50. et Croix n. 562. cum Laym. et Dian.* si alii expectent ad usum vestes promissas: sed intelligendum (ait bonè *Croix*) si aliter sartores passuri essent grave incommodum. Idem dicunt *Salm. ib.* de sutoribus cum *Viva n. 12. et Mazz.* qui excusant calceantes novas calceos, ex consuetudine introducta.

« 13. Item agricolæ, ad cavendum damnum, ruri laborantes, ut, si ob pluviam imminuentem segetes, vel fœnum congregent. *Bon. n. 13. Fill. n. 211. (Croix n. 558.)* »

« 14. Denique excusantur etiam mercatores, qui clausis tabernis quædam vendunt, cum præsupponere possint, emptoribus ea tunc esse necessaria, nec aliàs commodè emere posse. » (*Vide supra n. 286.*) « De supra dictis vide *Suar. Fill. Laym. Bon. ll. cc.* »

304. — « Sexta, utilitas, non simpliciter necessaria, sed ad communem lætitiâ, vel splendorē: sic enim licet in adventu vel ortu principis laborare, ut perficiantur theatra, ignes, vestes, etc. Quamquam monet rectè *Suarez*, præstare in hoc casu petere veniam à pastoribus. *Vide Bon.* »

Licitum esse constat, ob publicam causam, et honestam necessitatē, vel lætitiæ, putà ob victoriam, adventum, vel ortum principis, etc. conficere vestes, theatra, et similia. Extendant, hæc fieri posse etiam ob recitandam comediam, *Sanck. dub. 48. n. 27. Tel. et Trull. Pasq. ap. Salm. tr. 23. c. 4. punct. 14. §. 3. n. 347.* qui à fortiori extendunt ad taurorum agitationes; dummodò talia die profesto præveniri non potuerint. Ratio, quia talia signa lætitiæ sunt reipublicæ moraliter necessaria: et ideo permittuntur ex consuetudine. Nam ad hæc omnia, ut notat *Viva*, sufficit probabilis necessitas, aut probabilis consuetudo. Sic pariter permittit *Mazz. d. c. 2.* conficere theatra, vestes famulorum, etc. causâ nuptiarum, si pridè perfici nequiverint.

305. — « Septima, excusat item, saltem à gravi peccato, parvitas operis, seu temporis. Unde grave non videtur unâ horâ laborare, ut habet *Suar. l. 2. de fest. c. 32.* maximè, ut notat *Laym.* si labor non

• sit nimis servilis, et fatigans corpus. Imò durum videtur mortalis
 • damnare, si quis duas aut tres horas impendat. *Vide Fill. tr. 27. c.*
 • 4. q. 4. n. 105. »

Quæritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Aliqui canonistæ
ap. Suar. ut ajunt *Salm. loc cit. §. 4. n. 312.* ponunt pro materia
 gravi tertiam partem diei; sed hæc opinio communiter rejicitur. Alii
 contrà nimis rigorosè ut *Azor, Bon. et Reg. ap. Croix n. 594.* ponunt
 unam horam, et hos impugnant *Suar. et Pal.* maximè, ut notat *Bus.*
cum Laym. si labor non sit nimis fatigans. Alii ponunt pro materia
 gravi duas horas, ut *Ronc. c. 3. q. 5. r. 5. cum Sanch. Trull. et*
Salm. ibid. n. 313. cum Pal. Elbel n. 395. Holz. n. 545. Et hanc
Spor., ac Mazz. cum March. vocant communem sententiam. Idem
 sentit *Henno ap. Cont. Tourn. de 3. Dec. præc. art. 4. concl. 4. in*
fine quæres. si labor sit valdè servilis, ut cædere lapides, fodere ter-
 ram, etc. In aliis autem requirit tres horas. Alii verò, genericè lo-
 quendo, requirunt ad materiam gravem (et non improbabiliter) duas
 saltem, et aliquantulum plùs, quàm duas horas, ut *Viva cum comm.*
asserit, et Dian. Gran. Henr. Bassæus. Leand. Vall. Ills. ap. Salm.
ibid. n. 312. in fn. et ap. Croix d. l. cum Tamb. cap. 3. §. 2. n. 4.
 qui dicit, esse hanc sententiam nostrâ ætate jam receptam. Alii ut
March. et Gob. ap. Croix ib. requirunt tres horas (1), quod *Viva et*
Mazzott. etiam admittunt, si aliqualis necessitas, vel alia causa con-
 curreret, per se sola non sufficiens ad excusandum. *Bus.,* pariter *cum*
Fill. ait, durum esse damnare peccati mortalis laborem duarum, vel
 trium horarum. Consentit *Croix, lib. 3. p. 4. n. 594.* et concludit,
 quòd communior, et probabilior nunc est sententia, non esse mortale,
 nisi laboretur saltem multùm ultra duas horas, putà duas horas cum
 dimidia.

306. — Quæritur 2. an peccet graviter, qui die festo mandat sex fa-
 mulis, ut laborent per horam, *Coninch. in Clypeo tom. 3. art. 5.*
 affirmat, et pariter non negat *Arsdek,* cujus opinionem dicit probabi-
 liorem *Croix c. 584.* casu, quo dominus mandat, ut laborent succës-
 sive, nam, si eodem tempore, consentiunt omnes cum *Sanch. Bon.*
Trull. etc. ibid. n. 580. non esse mortale. Cæterùm probabilior et longè
 communior est sententia, quòd in utroque casu non est mortale, ut
Viva art. 2. n. 11. cum Bon. Sanch. dec. l. 4. c. 4. n. 42. Ronc. c. 3.
q. 5: in fine; et Salm. ibid. n. 317. cum Trull. Dian. Pasq. Ratio,
 quia opera famulorum non uniuntur in unum: nequit autem dominus
 peccare magis, quàm ipsi famuli, qui tantùm leviter in hoc peccarent,
 cùm leviter tantùm unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo.

(1) « Sed hæc opinio, inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 6. n. 25.* est nimis laxa. »
Edil.

Secus certò esset, si dominus uní famulo mandaret pluries laborare in die festo usque ad materiam gravem.

307. — « In forensibus autem, et judicialibus materiæ quantitatem non ex quantitate temporis, sed qualitate operis desumendam, monet *Escob. E. 5. c. 8. n. 44. ex Palao lib. 4. tract. 9. d. 2. p. 3. n. 4.* Sic grave peccatum esse asserit venditionem rei magni momenti, cum magna solemnitate, licet brevi tempore fioret. Quod intellige (secundum prædicta) nisi consuetudo, vel necessitas excuset. » (*Vide dicta n. 286. in fine.*)

DUBIUM III.

Quæ opera diebus festis præcipiantur?

- 308 Quomodo præcipiatur diebus festis auditio concionis, et missæ? Et parochis concionari? Remissivè ad n. 269.
- 309 An satisfaciatur recitans sub missæ officium, etc. An inseriens missæ?
- 310 Quomodo omissio sit gravis in audiendo Sacro?
- 311 An liceat audire successivè duas missas dimidiatas?
- 312 È quo loco possit audiri missa?
- 313 An in audienda missa requiratur attentio interna?
- 314 An satisfaciatur committens peccata tempore missæ?
- 315 An extasim patiens?
- 316 An dormitans?
- 317 An confabulans, se vertens, aut calceans, aut deambulans, aut colligens elemosynas, canens, etc.?
- 318 In qua Ecclesia audienda sit missa?
- 319 Quinam satisfaciatur audiendo missam in oratoris privatis? An satisfaciatur audientes in littore, aut castris?

308. — **R**ESP. præcipitur 1. Auditio concionis, non tamen sub mortali, nisi quatenus quisque tenetur discere necessaria ad salutem. *Vide Trid. sess. 24. cap. 4. de reform. Fill. hic c. 8. Bon. t. 4. d. 5. qu. 4. p. 2. n. 27. Suar. etc. Dixi, nisi quatenus, etc.* quia homines rudiores, ignorantés præcipua mysteria fidei, ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos scire tenèri dictum est supra l. 3. tr. 4. c. 4. tenentur lege charitatis (si aliis ea commodè addiscere non possint) sub gravi peccato concioni, vel potius catechesi interesse. *Bon. d. 2. in præc. 2. n. 28.* addens, eo casu concionem etiam missæ præferendam esse. *Trull. 1. 4. c. 4. d. 4. n. 12. Rag. etc.* (Quando autem Episcopi teneantur concionem facere, vide dicta n. 269. c. *Hic obiter*) Præcipitur 2. speciali præcepto, obligante sub mortali, audire missam, hoc est morali, et humanâ assentiâ, sive præsentia ei interesse. Est communis ex *cap. Omnes fideles, et ex c. Missas, de consecrat. dist. 4. contra Ang. et Rosel.*

Tom. II.

- » lam, qui semel, vel iterum negligere, dicunt esse veniale. » (*Est præterea damnata hæc propositio ab Innocent. XI. propositione 52.*)
- « Obligat hoc præceptum omnibus festis omnes baptizatos usum rationis habentes : non autem infantes, amentes, vel catechumenos.
- » Ratio primæ partis est, quia est aniversale. Ratio secundæ est, quia assistentiam humanam habere non possunt. Ratio tertiæ est, quia non sunt Ecclesiæ subjecti. *C. Lugo d. 22. sect. 1. et 2. ex Navar. Sanch. et Coninch.*

Unde resolves :

- « 1. Non est obligatio audiendi concionem in parochia propria : tum quia DD. multi nullum hac de re præceptum agnoscunt, cum *Trid. sess. 24. c. 4. de ref. dicat, teneri, ubi commodè id fieri potest ;* tum quia, si qua obligatio fuit, ei derogatum est per privilegia Regularium, et generalem consuetudinem contrariam. *Suarez de ref. l. 2. cap. 16. Azor, Navar. Cened. Zerol, p. 1. verb. Præd. Trull. l. 2. c. 1. d. 4. Vide Barb. in Trid. sess. 24. c. 4.* Imò fratres Prædicatores, et Minores, et qui cum ipsis privilegiis communicant, concionantes in suis Ecclesiis quovis anni tempore, possunt auditoribus suis concedere 18 annos, et 220 dies indulgent. nomine Papæ. *Dian. p. 4. t. 4. r. 22. ex Rodriq. etc.* » (*Vide dicta supra n. 269. et dicenda apud Bus. n. 323.*)

- « 2. Non est obligatio audiendi missam feriâ quintâ et sextâ, et sabato majoris Hebdomadæ, neque diebus Rogationum. *Azor, Henriq. Suar. d. 88. sect. 5.*

- « 3. In die Nativitatis Christi tantum tenèris audire unam missam. *Nav. Suar. Fill.*

309. — « 4. Satisfacit, qui recitat sub missa (ex obligatione) Horas canonicas, vel pœnitentiam injunctam in confessione, ut contra *Caj. Syl. Ang. Armill. docent Suar. Sa, Rodriq. Fill. etc.* Ratio est, quia duobus præceptis potest simul satisfieri, » (*Idem sentiunt Spor. c. 4. n. 16. Elbel n. 359. Salm. tr. 5. de Sacrif. missæ. c. 6. punct. 2. n. 20. cum Pal. Bon. Sanch. et communissima*) « ut videre est supra lib. 1. n. 164. Idem de eo, qui confitetur tempore missæ, affirmat *Regin. l. 19. n. 14.* dummodò intentionem habuerit audiendi missam. Negat autem *Suar. d. 88. sect. 6. Azor c. 7. q. 6. Gordonus, Card. Lug. l. c.* si quidem possit differre confessionem, nec adsit necessitas præcepti confessionis. Idem dicit *Bon. disp. 4. art. ult. p. 1.* Ubi contrariam praxim quorundam excusat, vel ob necessitatem communicandi, vel intentionem audiendi missam aliam, vel denique ob bonam fidem. » (*Vide infra n. 314.*)

- « 5. Satisfaciunt etiam inservientes missæ si recedant, allaturi ne-

» cessaria, v. gr. vinum, hostiam, ibus, etc. quia cùm hæc ordinentur
 » ad officium, non censentur abesse, dummodò non recedant ab Ec-
 » clesia, vel saltem non longè. *Vide Bon.* » (*Ita etiam Lugo disp.*
22. sect. 1. n. 24. et Salm. ibid. n. 21. cum Sa, Nav. Sylv.
Dic. etc. Et sic tenendum cum Elbel num. 556. Pal. et Bon. si sit
per breve tempus, vel non exeat ab Ecclesia contra Dic. Leand.
et Dian. apud Salm. dict. n. 21.)

310. — « 6. Peccat, qui non audit integram missam; et quidem ve-
 » nialiter, si omittatur parva pars: mortaliter, si notabilis, v. gr.
 » media vel tertia pars. *Laym.* tamen, et alii durum putant, mortalis
 » damnare eum, qui ab offertorio usque ad finem adsit. Additque, com-
 » munitè excusari à mortali, qui audiunt à principio epistolæ, vel, se-
 » cundùm alios, evangelii usque ad finem; vel ab initio usque ad com-
 » munionem. *Vide Bonac. l. 1. d. 4. q. ult. Card. Lugo d. 22. sect.*
1. n. 3. »

Quær. 1. Quænam omissio in audiendo Sacro sit peccatum grave?
 Diversæ sunt sententiæ.

Prima dicit, esse grave omittere ab initio usque ad epistolam ex-
 clusivè; ita *Tol. Bon. Nav. Torr. ap. Croix. l. 3. p. 1. n. 665.*

Secunda dicit, esse grave, si omittatur inclusivè usque ad epistolam,
 ita tenent *Viva quæst. 9. art. 3. n. 2. Croix et Salm. de miss.*
Sacrif. c. 6. punct. 1. n. 2. cum Sot. Suar. Tab. Azor, Fag. Con.
Henr. Dic. etc. cum communiore, ut asserunt Salm.

Tertia sententia dicit, non esse grave, si omittatur ab initio usque
 ad evangelium inclusivè, modò audiatur usque ad ultimum evangelium.
 Ita *Dicast. Pal. Lug. Tamb. Sa, apud Salm. ibid. et Croix.* Et proba-
 bilem hanc censent *Holz. de 3. præc. n. 525. Elbel n. 258. et*
apud Salm. loc. cit. Suar. Azor, Bonac. Laym. Henr. Rodr. etc.
 Etiam si omittatur *Credo* ut *Lug. Henr. Burgh. apud Croix loc. cit.*
 quia *Credo* non est pars regularis. Hinc dicunt non peccare graviter,
 qui veniat ante offertorium, ex quo, teste *Isidoro*, olim missa incipie-
 bat. *Secunda sententia* mihi est probabilior; sed hanc ultimam (rectè
 dicunt *Salm. ibid.*) quis neget esse probabilem in re, quæ pendet ab
 æstimatione hominum, cùm sit fulcita tot et talibus auctoribus (1)?

Qui autem omittit omnia post sumptionem, non peccat graviter, est
 commune cum *Croix n. 666.* Neque si omittat omnia ante epistolam
 simul, et omnia post sumptionem, ut *Suar. Ills. Fag. apud Croix.*
 Quid si omitteret etiam epistolam? *Baun. et Lamas* etiam excusant;
 sed contradicunt *Pal. Suar. Con. etc. communiùs ap. Croix.* Omit-

(1) *In Hom. Ap. tr. 6. n. 33.* « Quæritur quæ sit parva materia in præcepto audiendi
 » sacrum? Alii putant esse parvam materiam omittere usque ad evangelium exclusivè;
 » multi inclusivè... etiam si omitteretur *Credo*. Prima sententia est communior et pro-
 » babilior, sed secundam non puto improbabilem. »

tere autem solum offertorium sive ante, sive post consecrationem, non est grave, ait *Pasq. apud Croix* n. 667.

Quoad canonem autem, certum est minorem omissionem esse grave. Quare grave quidem est ommissio consecrationis, et sumptionis simul, ut communiter *ap. Salm. tr. et punct. cit. n. 3. et Croix d. n. 667.* Item si omitatur à consecratione usque ad *Pater noster* exclusivè. *Salm. ibid. Croix l. 3. p. 1. n. 667. Leand. et alii apud Croix.* Sed dubitatur, an omittere tantum communionem, vel consecrationem sit grave? Affirmant ex communi *Reg. Bon. Con. Avers. etc. cum Croix ib. Ronc. c. 2. qu. 1. Pal. de Euch. p. 46. n. 6. Holzm. c. 1. n. 52. Salm. ibid. n. 4.* Imò *Pasq.* dicit, esse grave, etsi una consecratio omittatur, quia probabilius sacrificium in consecratione consistit. Alii tamen, ut *Lugo de Euch. d. 22. n. 4. Tamb. l. 6. c. 2. §. 1. n. 3. Diana p. 5. t. 13. r. 64. Escob. d. 47. num. 126.* à gravi excusant, etiamsi tota consecratio omittatur; cum satis non constat, utrum essentia sacrificii sit verè in sumptione, vel consecratione; et probabile putet *Elbel n. 358. cum Suar. Hurt. Fag. Burghaber, etc.* valdeque adhærent *Spor. Viva, Laym. et Mazz.* Prima sententia videtur probabilior, quia (ut ajunt *Salm. loc. cit. et Holzm.*) licet non constet, an essentia sacrificii consistat in consecratione, vel sumptione, constat tamen, utramque ad integritatem substantialem missæ pertinere. At, quia contrà non constat, an Ecclesia præcipiat sub gravi audientibus utrique parti interesse, ideò secunda sententia non videtur improbabilis. In die autem Parasceve non est obligatio audiendæ missæ, si in eo occurrat festum Annuntiationis, ut ait *Mazzo. de 3. præcept. c. 3. §. 1. cum communi, contra Vasquez.*

Quæritur 2. an, qui veniret ante consecrationem, nec posset aliam missam audire, teneatur saltem illam partem audire? Negat *Sancius*, at omninò affirmandum cum *Sanch. dec. l. 4. c. 19. n. 6. Salm. de Sacrific. miss. c. 1. punct. 1. n. 13. cum Lug. Suar. et communi*, quia remanent ea, in quibus consistit sacrificium. Sed si veniret post consecrationem, tunc eum non tenèri reliqua audire dicunt *Henr. et alii ap. Salm. ib. juxta dicenda de Sacr. miss. l. 6. n. 305.* ubi dicemus, valde probabiliter essentiam sacrificii in sola consecratione specierum consistere. Sed contradicit *Cont. Tourn. de 3. Decal. præc. art. 2. sect. 1. Colliges 3.* inquires, obligationem missæ se habere instar officii, quod recitari debet in parte, si nequit integrè. Sed hoc non suadet, quia in officio præcipitur oratio; unde qui nequit integræ orationi satisfacere, tenetur parti, cui potest; sed, ubi deficit essentia missæ, cessat omninò obligatio, cum præceptum sit de audienda missa, non autem de audienda ejus parte, quæ non est missa. Cæterum sententia hæc affirmativa est valde probabilis, et in praxi tenenda (ut ait *P. Zachar. l. 3. p. 1. n. 668.*) ex alia ratione, scilicet,

quia audiri potest pars notabilis cæremoniae sacræ ab Ecclesia præceptæ.

Quæritur 3. an omittens levem partem missæ, teneatur supplere, si possit? Negat *Fill.* quia, si omisit eum causa, tunc non peccavit; si sine causa, tunc jam veniale commisit. Sed probabilius contradicunt *Salm. ibid. n. 15. cum Leand.* quia, cum potest, tenetur missam integram audire.

344. — « 7. Non peccat, saltem mortaliter, qui à duobus sacerdotibus » successivè duas dimidias missas audit, ut habet *Nav. c. 24. Sa, Sot. » Henr. Dian. t. 4. tr. 3. r. 18. Bon. d. 4. q. ult. punct. 44. n. 13. » Hurt. contra Suar. Conc. Fag.* quia audit integram missam. Ob » quam causam est probabile, » (*nunc improbabile, ob damnatam ab Innoc. XI. propos. 53.*) « etsi simul audiat, ut habent *Bon. l. c. Hurt. » et Dian. contra Regin. Conc. Card. Lugo, etc.* quorum sententia » videtur probabilior. »

Quæritur igitur, an satisfaciat præcepto missæ audiens duas illius dimidias partes successivè à duobus sacerdotibus? Ad hoc prænotanda est propositio 53. damnata ab *Inn. XI.* quæ dicebat: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui ejus duas partes, imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit.* Sed dubium est si audiat successivè?

Prima sententia, quam tenent *Nav. c. 22. n. 2. Sa v. Missæ auditio n. 2. Laym. c. 3. in fine, Cabass. t. 4. l. 2. c. 32. n. 5. P. Zachar. l. 3. p. 1. n. 644. March. tr. 4. tit. 2. qu. 1. d. 2. item Sot. Bon. Pal. etc. ap. Salm. de Sacr. miss. c. 6. n. 7. Card. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 644.* et probabilem putant. *Salm. et Croix ll. cc. Viva de 3. præc. quæst. 9. art. 3. n. 1. cum Diana, Pasqual. et Tamb. de 3. præc. cap. 2. num. 10. Mazzot. c. 3. §. 1.* affirmat, satisfacere, etiamsi audiat duas partes dimidias inverso ordine, et etiam cum aliqua interpositione temporis, nimirum horæ, ut sentit *Mazzotta.* Ratio hujus sententiæ, tum quia auditio tunc benè terminatur ad unam missam integram, si non physicè, saltem moraliter; tum quia, cum Christus sit principalis offerens missæ, jam illæ duæ partes ab ipso integrantur; tum quia illæ duæ medietates, licet non sufficiant ad unitatem sacrificii, sufficiunt tamen ad unitatem obsequii ab Ecclesia præcepti, cum jam præstetur assistentia partibus sacrificium componentibus. Hanc sententiam dicimus non esse satis probabilem. Si quis autem audiat missam ab uno sacerdote usque ad consecrationem exclusivè, et ab altero à consecratione usque ad finem, putamus probabilem. Si verò audiat ab uno usque ad consecrationem inclusivè, et ab altero usque ad finem, probabiliorem censemus secundam sententiam quòd non satisfaciat, ut tenent *Suarez de festis sect. 2. Cont. Tourn. de 3. Decal. præc. art. 2. sect. 1. Coll. 5. Spor. de 3. præcep. c. 4. n. 23. Tamb. d. n. 10. Lugo. disp. 22. n. 8. cum Azor et Coninch.* Ratio potissima, quia

Ecclesia præscribit audire, et assistere missæ, quæ sit unum integrum sacrificium; sed, sicut non dicitur unum sacrificium illa missa, quæ ab uno sacerdote celebratur usque ad consecrationem, et ab altero usque ad finem; ita nec dici debet assistere uni sacrificio, qui duas missæ dimidias partes à diversis sacerdotibus audit.

Nec obstat dicere 1. ut ait *Viva*, quòd, si dicatur missa ab uno, et eo deficiente, ab altero perficiatur, unum dicitur sacrificium; nam respondetur, tunc verè unum sacrificium perfici, sed aliter res se habet in casu nostro, ubi duæ dimidiæ partes minimè unum sacrificium integrant. Non obstat 2. dicere cum *Croix*, quòd, cum Christus sit principalis offerens, bonè ex illis duabus partibus unum conficitur sacrificium; quia respondetur, quòd, licèt Christus in illis duabus missis sit unus offerens, tamen quia Christus tunc bis offertur, idè non jam conficitur unum sacrificium, sed verè sunt duo sacrificia diversa, quibus assistens quis per dimidias partes, non potest dici, quòd uni sacrificio assistat, sed duobus sacrificiis imperfectis. Cæterùm omnes conveniant, et dicunt, quòd, qui sine justa causa duas medias missas sic audiret, nullo modo excusaretur saltem à peccato veniali, ut ajunt *Salm. Viva et alii communiter*.

342. — « 8. Non satisfacit, qui sub Sacro dormit, » (*Vide infra n. 346.*) « pingit, docet; vel qui est post murum, aut aliam rem, tali » loco, unde nihil audiri, videri, vel notari possit, quid fiat; quia non » censetur moraliter præsens. Satisfacit tamen surdus, cæcus, et qui- » cumque (licèt sit post ostium, aut columnam, vel in fenestra, vel » procul à templo) ita est præsens, ut ex signis externis colligere possit, » quid à celebrante agatur, spectatâ loci naturâ (etiãsi per accidens » nihil audiat, videat aut intelligat), sitque pars per moralem conjun- » ctionem ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, et est in conspectu » altaris. *Bon. loc. cit.* »

Idem, quod *Bus.* asserit, docent *Lug. Reg. Die. Leand. Bord. ap. Salm. de Sacr. missæ c. 6. punct. 2. n. 23.* Sufficit enim audire missam in choro post altare, vel per fenestram, quæ fert in templum, et si non cernatur sacerdos; modò per alios assistens advertere possit, quid fiat: Ita *Croix n. 644. et Mazzos. l. c.* qui subdit, bonè posse audiri missam post altare, et etiã post parietem, aut columnam, modò assistens uniatur aliis audientibus. Et adhuc è loco extra templum, si junctus sit multitudini protensæ usque ad altare; ut admittit etiã *Croix n. 642. et Elbel n. 334. cum communi.* Dicit autem *Mazz.* non satisfacere eum, qui in magna basilica esset in aliqua capella, et in altera distantissima fieret Sacram, sed hoc non videtur probabile, si is bonè possit respicere celebrantem, et quid agat; quisque enim, qui adest in templo, quamvis procul ab altari, satis præstat missæ moralem assistentiam, ut bonè ait *Spor. de 3. præc. c. 4. n. 8.*

An autem possit audiri missa ab eo, qui è dome sua, interjectâ viâ, respicit altare? Affirmant *Sporer* n. 9. et 244. ac *Lug. Dic. Gob. etc. apud Croix* n. 643. Idque non improbabiler admittunt *Maxzotta l. c. et Elbel* n. 355. cum *Escobar* et pluribus, si distantia sit parva; quia ille jam satis moraliter assistit. Et huic non dissentit *Continuatur Tourney l. c. concl. 2. num. 3.* Dicunt autem *Lugo et Escob.* non ob stare distantiam 30 passuum. Sed *Tamb. et Gobat. apud Croix* ib. non admittunt.

843. — « 9. Audiens debet esse attentus, saltem virtualiter et in confuso; ut aliquo modo advertat, quid fiat. Hinc, si quis nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper advertere possit, quid fiat, licet peccet irreverentiâ, non tamen damnandus est mortalis. Imò *Gen. 3. p. q. 83. cum Sylv. Rosel. et Med. docet, cum satisfacere, qui voluntariè toto sacro est distractus, modò sibi sit præsens, et cum reverentia externa assistat. Quod probabile esse docet Laym. contra Suar. Bon. et alios. Vide Cos. l. c. et Card. Lug. n. 26. et 27.* Plura de tota hac materia vide suprâ l. 1. n. 463. et 465. »

Circa debitam attentionem ad missam, quaeritur 1. an ad satisfaciendum præcepto missæ requiratur etiam attentio interna? Adest duplex sententia.

Prima negat, quia Ecclesia actus internos non præcipit; itaque sufficit assistere attentione externâ morali, ita ut possimus testari, quæ fiunt. Ita *Lugo de Euchar. d. 22. s. 2. n. 71. et Cos. Dic. Pell. Henr. Sylv. Med. Hurt. et alii multi ap. Salm. de Sacr. miss. c. 6. punct. 4. n. 38.* et probabilem vocant *Laym. Less. Maxz. c. 3. §. 4. Zachar. l. 3. p. 1. n. 658. (cum communi, ut assertit) ac Spor. n. 48. etc.*

Secunda tamen sententia communior et probabilior, quam tenent *S. Th. in. 4. d. 45. q. 4. art. 2. quæst. 4. Elbel* n. 335. *Sporer* n. 44. *Laym. Bon. Dian. et alii cum Salm. d. c. 6. e. 39.* affirmant, requiri attentionem internam; quia Ecclesia, licet non possit præcipere directè actus internos, potest tamen indirectè. Juxta autem sententiam hanc sufficit (ut dicunt *Salm. ibid. n. 44. cum Caj. Sot. Suar. Nav. l. c. n. 40.*) ad satisfaciendum, sicut in officio, attentio virtualis, scilicet, quòd quis sub initio habeat intentionem attendendi, et illam non mutet; nam, si postea distrahat, etiam advertenter, sed non advertat, se distrahi à missa, vel ab officio, etiam satisfacit: quia iste, licet voluntariè se distrahat, non tamen distrahitur voluntariè à missa. Ita *Salm. ibid. n. 42. cum Caj. Sot. Suar. Nav. et Sench. cum pluribus.* Attentio autem sufficiens ad missam duplex est: 1. Ad verba et actiones celebrantis, anime colendi Deum. 2. Ad mysteria, vel ad Deum, scilicet, ad contemplanda ejus attributa, amorem, etc. modò attendatur ad principales partes missæ, et præcipuè ad consecrationem, et sum-

ptionem; at post factum, benè advertit *Elbel n. 337. cum Tamb. et Sporer n. 16.* quòd nemo anxius esse debet ob scrupulum hujus attentionis non præstitæ, quia sufficit habuisse intentionem generalem colendi Deum.

Cæterùm, primam sententiam, quam *Croix l. 4. n. 1344.* vocat, spectatâ ratione, probabiliorem, et *l. 3. p. 1. n. 658.* vocat communem, negari non potest, esse satis probabilem, juxta dicenda de *Hor. canon. lib. 5. n. 177.* Et à fortiori quoad missam audiendam, cui sufficit præstare assistentiam moralem, ut dicunt *AA. citati cum Renzi de 3. præc. c. 3. q. 5.* quin expressè requiratur oratio. Saltem (dico), stantè auctoritate tot tantorumque DD. hanc sententiam tuentium, sat dubia videtur Ecclesiæ lex (ab AA. contrariis supposita) quæ etiam ad attentionem internam, ac ad orationem audientes obliget, cum plures graves DD. ut *Less. Suar. Med. etc.* doceant ad missam audiendam non esse opus orare, sed tantùm intendere Deum colere. Hinc *Croix l. 6. p. 2. n. 1740.* ponit contrariam inter sententias rigidas, periculosas in praxi, ratione scrupulorum, quibus illa semper est obnoxia. Intelligitur tamen, nisi distractio sit talis, ut audiens nullo modo attendat ad missam, ut notat *l. 3. p. 1. num. 659.*

344. — Quæritur 2. an satisfaciatur, qui tempore missæ peccata confitetur? Resp. negativè cum sententia communi, quam tenent *Cont. Tourn. de 3. Dec. præc. art. 2. sect. 1. concl. 2. cum Tab. et Pontas, Salm. de Sac. miss. c. 6. punct. 4. n. 46. Tamb. de 1. præc. c. 5. n. 25. Escob. c. 9. n. 183. Bon. de Euch. q. ult. p. 11. n. 26.* (qui à contraria sententia se retractavit) *Holzm. de 3. præc. c. 1. n. 527.* (qui oppositam vocat improbabilem) item cum aliis *Lugo de Euch. d. 22. n. 22.* qui docet, hanc nostram omninò tenendam. Utuntur autem diversis rationibus; *Bon.* enim et *Bassæus* negant, quia non oraret; sed huic obstat id, quod docent *Suar. Less. Med. Gob. ap. Croix n. 634.* ut mox suprâ diximus, scilicet, quòd sufficiat audire missam colendo Deum, pro quo cultu oratio non est absolutè necessaria. Melius *Tamb. Dic. Pas. etc.* negant, quia nec externa præstaretur attentio, dum confitens tunc adesset ut reus, non jam ut offerens sacrificium cum sacerdote.

Secunda verò sententia affirmat, eum satisfacere, si peccata confitens aliquo modo attenderet simul ad missam. Hanc tenent *Pal. tr. 22. punct. 16. n. 4. cum Reg. et Molf. Gob. tr. 5. n. 258. Less. Cons. mor. v. Missa, cas. 2.* (sed *Less.* requirit, ut audiatur saltem bona pars Sacri ante confessionem) item *Hurt. de resid. p. 1. r. 8. n. 26.* et probabilem putant *Croix l. 3. p. 1. n. 655. Zachar. l. 3. p. 1. n. 655. et Elbel de 3. præc. n. 345. cum Pichler ac Pell.* Ratio, quia talis benè assisteret moraliter, dum pia actione confessionis satis Deum directè coleret. Item (dicunt *Gob. et Elbel*) confessio facta sacerdoti est, acsi

fieret Christo; quis autem negabit, confitentem Christo peccata sua, missæ non satisfacere? Et idem dicunt *Elbel* n. 342. *Zach.* n. 656. (cum communi, ut asserit) et *Pal. ac Gob. apud Croix* n. 656. de sacerdote excipiente confessiones. Hæc *secunda sententia* non videtur omninò probabilitate destituta, et olim probabilem ipsemet censui; sed quia postmodum observavi eam à pluribus gravibus DD. rejici, modò non audeo probabilem dicere. Absolutè autem illam tenet, et consulit *Croix l. a. cum Less.* casu, quo obligati ad missam essent famuli, qui aliter non confiterentur; tunc enim (ut ait) saltem præsumitur, quòd Ecclesia consentiat. Vide dicenda n. 332. v. *Non excusatur.* Commune verò est, quòd satisfacit, qui inter missam examinat suam conscientiam; sicut qui legit librum spiritualem; nisi legeret historiam sacram animo discendi stylum (1), ut *Suar. Croix.* n. 654. etc. Sicut etiam celebrans potest audire missam alienam, ut probabiliter putant *Croix* n. 657. *Zachar.* n. 657. et *Spor.* n. 16. quia hic, dum celebrat, jam orat.

345. — Quæritur 3. an satisfaciat præcepto, qui, dum Sacrum audit, extasim patitur? Negant *Lug. Tor. Lean. apud Salm. Leg. de Euch.* d. 22. n. 19. item *Torre* c. 1. n. 205. quia tunc, cum sit alienatus ab usu sensuum non assistit præsentia humanâ, et morali. Sed cum satisfacere affirmant *Salm. ex* n. 206. cum *Suar. Trull. Led. et aliis*; quia tunc adest attentio ad Deum, quæ perfectior est præ aliis, ut communiter docent DD. cum *S. Th.* 2. 2. q. 83. n. 13. Utraque est probabilis. Sed probabilior est secunda cum *Cont. Tourn. de 3 Decal. præcepto, art. 2, sect. 1. concl. 2.* quia in extasi non amittitur liberum arbitrium, ut docet *D. Th.* 1. 2. q. 113. art. 3. ad 2.

346. — Quæritur 4. an dormitans inter auditionem Sacri, vel recitationem officii, satisfaciat? Respondetur cum *Sanch. Cons. lib. 7. c. 2. d. 32. Nav. et Salm. tr. 5. c. 6. punct. 4. n. 48.* quòd si post debitam intentionem audiat Sacrum, vel recitet Horas eâ attentione, quâ saltem advertat, se non omittere audire, vel dicere ullum verbum, licet vexatus à somno non attendat ad significationem, satisfacit, et saltem non peccat graviter.

347. — Quæritur 5. an satisfaciat, qui audit Sacrum confabulando? *Bur.* hic affirmat, si confabulatio eum non impediât quominus advertat, saltem in confuso, quid fiat. Sed verius contradicant *Salm. ibid.* n. 50. cum *Suar. Dicast. et Fill.* et eis adherent *Laym. Bon. Trull. cum Sat. Med. et aliis apud Croix* n. 653. in fin. qui dicunt, eum non satisfacere, si confabulatio esset per magnam missæ partem, et de re-

(1) Cæterùm communiter admittunt, quòd satisfacit missæ, qui conscientiam examinat; ut confiteatur, aut aliquem librum spiritualem legit (non autem historiarum hæc spiritualium). * *Ex Mem. Ap. 16. c. 2. 12.* Edit.

seria; secus si esset per parvam partem, vel discontinuatim de re levi, quæ omnem attentionem non impediret: et sic sentit etiam *Etbel* n. 343. Sed huic ultimo neque omnino acquiesco; dum confabulatio etiam de re levi potest impedire attentionem externam.

Qui autem, dum audit missam; se vestit, aut calceat, probabiliter satisfacit, ut dicunt *Dic. Leand. Nav. Caj. Bon. etc. cum Salm. ibid.* n. 52. Qui tamen deambalaret audiendo missam, dubitat *Bon.* an peccet graviter; sed dicunt benè satisfacere *Dic. Gob. cum aliis apud Croix* n. 652. Qui autem magnam Sacri partem insumit in colligendis eleëmosynis, à pluribus excusatur, si sit in Ecclesia parva, secus in magna: ita *Henr. cum aliis apud Salm. diot.* n. 52. Sed *Lessius apud Croix diot.* n. 652 indistincta eos excusat, si simul attendant ad missam: et verè talis distractio non videtur esse incompossibilis. Musici, organædi, et alii etiam satisfaciunt; si dum canunt, vel pulsant instrumenta, simul ad missam attendant; dum id etiam refertur ad eundem Dei cultum, ut *Croix d. n. 652. et Spor. n. 46.*

348. — « 40. Præceptum audiendæ missæ impletur quocumque loco, sive in parochiali, aut cathedrali, sive in regularium Ecclesiâ, sive in oratoriis privatis, sive extra Ecclesiam audiatur. Ratio est quia Ecclesia tantum auditionem missæ præcipit, non autem locum: ergo quovis loco impletur. » (*Ita Salm. de Sacrif. missæ c. 6. punct. 4. n. 4. cum Lugo, Dic. etc. communiter. Sed quoad oratoria privata, vide n. seq. 349.*) « *Tol. l. 9. c. 7. Azor c. 6. Rodr. Nav. Fill. Nug. Suar. Conc. Bon. d. 4. q. ult. c. 32. n. 4. et plures.* » Quæ doctrina, licet certa satis sit, nihilominus, quia post omnes supra citatos auctores à quodam moderno, viro aliàs docto, in dubium vocatur, peculiari dubio examinanda est, ne cui (quia liber obvius est) scrupulus, aut conscientia nascatur erronea. »

Hic operæ pretium est plura ad trutinam revocare circa privilegium oratorii privati: et ante omnia refert annotare verba Brevis pontificii, quo solet hujusmodi indultum concedi.

Clemens XIII. *Tibi N. N. diocesis Neapolitanæ, qui (ut assertis) ex nobili genere procreatus existis, ut in privato domus tuæ solite habitationis oratorio existente in civitate N. et diocesi N. ad hoc decenter muro exstructo, et ornato, seu exstruendo et ornando, ab omnibus domesticis usibus libero, per Ordinarium loci prius visitando, et approbando, de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura, unam missam pro unoquoque die, dummodò in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit, per quemcumque sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum sæcularem, seu de superiorum suorum licentia regularem, sine tamen quorumcumque jurium parochialium præjudicio, ac Paschatis Resurrectionis, Pentecostes. et Nativitatis Domini nostri Jesu*

Christi, nec non aliis solemnioribus anni festis diebus exceptis, in tua, et natorum, ac familiae tuæ, nec non hospitem tuorum nobilium presentia celebrari facere liberè et licitè possis et valeas, indulgemus. Non obstantibus, etc. Volumus autem, quòd familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii, ibidem missæ hujusmodi interrascentes, ab obligatione audiendi missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minime liberi censeantur.

Oportet nunc unamquamque Indulti clausulam breviter ad examen perire, ut difficultatibus occurratur.

Clausula I. Tibi N. N. diæcesis Neapolitanæ.

Hic quaeritur: an privilegiatus, transferendo domicilium in aliam diæcesim, poterit ibi illo uti? Affirmant communissimè *Barbosa de jure ecclesiast. l. 2. c. 8. n. 16. Salas de leg. d. 20. sect. 15. num. 123. Pasqualig. de Sacrificio missæ qu. 629. Pellizzar. Man. t. 2. tr. 8. c. 2. sect. 2. n. 152. Tambur. Meth. celebr. miss. l. 1. c. 6. §. 4. n. 2. La Croix l. 6. p. 2. n. 269. cum Sylv. Bon. et Diana p. 4. tr. 4. r. 208. cum aliis pluribus.* Ratio horum est, quia hoc privilegium est personale, cum non concedatur loco, sed personæ ob illius nobilitatem: quapropter, sicut, cessante causâ privilegii, privilegium ceseat, ita, perseverante ejus causâ, nempe nobilitate personæ, privilegium perseverat. Nec obstare dicebant illud, *Tibi N. N. Diæcesis Neapolitanæ*, id enim non apponitur taxativè, sed tantum demonstrativè, nimirum *Tibi, qui nunc es diæcesis Neapolitanæ*, et hoc, ne privilegium usurpari possit ab alio alterius diæcesis, qui fortè sit ejusdem nominis. Advertunt tamen præfati AA. quod semper requiritur inspectio loci, ac approbatio ab Ordinario illius alterius diæcesis. Sed, his non obstantibus, sentio cum *P. Fortunato à Brixia de oratorio domest. p. 62. et P. Gattico n. 20. eod. tit. c. 22. ac Morella apud Dian. loc. cit.* quòd, translato domicilio in aliam diæcesim, privilegium ceseat. Ratio, quia in exemplaribus hodiernis hujusmodi indulti nomen civitatis, et diæcesis non solum applicatur personæ, nempe *Tibi diæcesis N.*, sed etiam ipsi oratorio, cum ibi dicatur: *In privato domus tuæ solitæ habitationis oratorio, in civitate N. existente*; et aliquando additur etiam nomen diæcesis; ergò, sicut limitatur privilegium circa personam, sic etiam circa locum. Et idè putò auctores, pro prima opinione citatos, olim ferè communiter illam tenuisse, quia olim nomen diæcesis apponebatur tantum personæ, non autem loco; sic enim habetur in exemplari relato à *Tamb. loc. cit. n. 1. Tibi diæcesis N. ut in privato domus tuæ solitæ habitationis oratorio ad hoc decenter muro exstructo, etc.* Sed hodie, posito quòd nomen civitatis, aut etiam diæcesis apponitur adhuc loco, non dubitandum, quin non demonstrativè sed taxativè apponatur. Præterquam quòd, etiamsi hoc dubium esset, hujusmodi privilegium in dubio strictè est interpre-

tandum. Scio *Tamb. in cit.* §. 4. n. 34. citando pro se *Pellizz. mihi adversari*, dicentem quòd tale, indultum oratorii latè interpretari debeat, cùm sit privilegium principis, quo nulli præjudicium inducitur. Sed oppositum mihi verius apparet et *P. Fort. à Brixia l. c. c. 3. ammadu. f. p. 94.* asserit, id commune esse apud omnes. Ratio, quia aliàs communiter docent *Sanchez de matr. l. 8. d. 1. n. et 5. Bon. de privil. d. 1. q. 3. p. 7. §. 1. n. 5. Suar. de leg. l. 8. c. 27. n. 28. Salm. de privil. tract. 18. c. 1. punct. 6. n. 79. cum Palao, Laym. Bass. Tambur. et aliis passim*, quòd, licèt privilegia, prout sunt favorabilia, latè, imò latissimè sint interpretanda, tamen privilegia illa, quæ juri communi derogant (sicut est hoc) regulariter strictè interpretari debent; quia privilegium contra jus commune continet et importat dispensationem, quæ semper est odiosa. Idque confirmatur ex *reg. 15. juris in 6.* ubi dicitur: *Quæ à jure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda.* Dixi regulariter; nam excipiuntur aliqui casus, quos recensemus in *App. de privileg. posita in fine Operis; vide ibi n. 7.*

Dicunt autem *Pignatellus et Pasqualigus*, posse dominum, etiamsi per breve tempus manerèt ruri, uti ibi privilegio oratorii, cùm privilegium hoc sit personale. Sed etiam hoc negandum cum *Ronc. de Sacrif. missæ c. 5. q. 3. vers. Quarto*, juxta verba ut suprà relata indulti, ubi dicitur: *In privato domus tuæ solitæ habitationis oratio.* Domus autem rusticana, ubi per breve tempus dominus degit, nequit dici *solitæ habitationis.*

Clausula II. *Qui (ut asseris) de nobili genere procreatus existis.*

Primo loco hîc advertendum cum *Tambur. Meth. cel. missæ l. 1. c. 6. §. 4. n. 5.* quòd, non verificatâ hâc conditione nobilitatis, omninò corrui hoc privilegium; quia ex communi doctrina tradita à *Sanchez de matr. l. 7. d. 21. n. 8.* cùm non verificatur conditio, quâ non existente, privilegium non concederetur, privilegium cessat, eò quòd conditio ista tunc requiritur ut causa finalis et principalis concessionis. Dicunt autem *Pignatell. Cons. 68. n. 400. et Pasqual. ac Clericat. ap. P. Fort. à Brixia in cit. Opusc. de orat. dom.* sufficere ad id quamcumque nobilitatem, sive ex genere, sive ex privilegio, sive ex dignitate, aut gradu, vel alio modo. Sed hoc negat præfatus *P. Fort. à Brixia*, dicens Pontificem principaliter ob nobilitatem movèri ad hoc privilegium alicui impertiendum, et ideò non præsumi, quòd velit illud participari ab eo, qui non sit realiter nobilis. De cætero ait *Tamb. loc. cit.* illum hîc censeri nobilem, qui per aliquot generationes artem mechanicam non exercuerit. Hinc censeo, semper distinguenda esse loca; nam qui fortè nobilis æstimabitur in aliqua civitate, non æstimabitur talis in alia.

Clausula III. *Ut in privato domus tuæ habitationis oratorio, in civitate N. existente, ad hoc decenter muro constructo, ornato, ab omnibus domesticis usibus libero.*

Nota 1. verba, *muro exstructo*. Dicunt hic *La Croix l. 6. part. 2. n. 266. et Tamb. loc. cit. n. 8.* non esse opus quatuor muris cum janua, qui oratorium ab aliis dividant locis, sed posse pro quarto muro aptari tapes, aut tela, quæ reseretur, vel claudatur, ad commoditatem audientium missam. Censet autem *P. Fortunatus à Brixia*, non sufficere amplos armarios intra civitatem parietis, qui lignea tabulâ post absolutum sacrificium claudantur. Nulli dubium, quin hujusmodi oratoria decentius intra quatuor, vel saltem tres parietes in separato cubiculo construenda sint; sed ego novi præfatos armarios in usum esse Neapoli, novique, eos ab Archiepiscopo approbari. Et reverà hujusmodi oratoria sic formata non videntur juxta tenorem indulti, ut opponit *P. Fort. à Brixia*, esse vetita, quia tabulæ laterales satis gerunt vices parietum; modò tamen altare ligneum ita sit parieti colligatum, ut non sit amovibile; juxta decretum S. C. Rituum emanatum die 3. Decemb. 1661. quo dictum fuit: *Habens indultum eligendi oratorium in propria domo, si quis voluerit ibi ædificare altare ligneum, non indiget facultate apostolica, dummodò altare ligneum cum sacro lapide parieti colligatum amovibile non sit, et altaris portatilis imaginem non præ se ferat.*

Nota 2. verbum, *ornato*. Omnes conveniunt, locum oratorii debere ita esse constructum, ut diversus discernatur ab aliis ad profanos usus designatis, ut ex ornatu sacrum appareat: imò ait *Pasqualigus quest. 618. n. 3.* quòd in his oratoriis splendidior requiratur ornatus, quàm in Ecclesiis, in quibus, cum adsit locus jam permanenter divino cultui dicatus, per se locus venerationem sibi advocat; sed cum id cesset in oratoriis privatis, ideò nitor ornatùs venerationem supplere debet.

Nota 3. verba, *ab omnibus domesticis usibus libero*. Dicunt *Pasqual. de Sacr. miss. q. 618. et Tambur. l. c. n. 9. ex Sa verb. Ecclesia n. 3.* quòd, occurrente necessitate, sicut permittitur etiam in Ecclesia consecrata, comedere, dormire, et similia agere, tantò magis ea permittenda sint in oratorio, quod solum ad tempus est ad Sacrum usum deputatum. Addit *La Croix lib. 6. p. 2. n. 266.* quòd hujusmodi actiones, licèt absque necessitate fierent, non excedunt culpam venialem, docent enim DD. apud *Bonac. et Suar. de relig. lib. 3. cap. 5.* quòd illæ, etiamsi fierent in Ecclesia consecrata, non sunt mortalia, nisi fierent constanter, et per modum habitùs, utendo Ecclesia vel oratorio tamquam quocumque loco profano. Quo tamen casu censet *Pasqual. cit. q. 618. n. 8. cum aliis*, locum effici ineptum, et ideò cessare privilegium; saltem, ait *Tamb. ex Castrop.*, tunc locum indigere novâ approbatione Episcopi.

An autem sit illicitum supra tectum oratorii vel Ecclesiæ ponere lectos, aut alia profana exercere? Negant *Roncaglia de Sacrif. miss. c. 5. qu. 3. v. Primo, in fine cum Pignatell. et Croix cit. n. 266.*

cum Quarti et Tamb. n. 9. vers. Illud, ex Sanch. l. 4. n. 26. et Glossa in cap. unic. de consecratione Eccles. in 6. dicentes, quod abstinere ab his erit quidem de congruentia, non verò de præcepto; qui enim supra tectum Ecclesiæ dormit, extra Ecclesiam dormit. De cætero S. Carolus Borromæus in concil. 4. Mediol. prohibuit, ne supra Ecclesiam, capellam, aut oratorium, ubi missa peragitur, locus sit, in quo dormiatur, aut habitetur, aut quidquam profani fiat. Sed P. Gattico c. 23. n. 6. censet, quòd si alicubi aliter provideri nequeat ob angustiam domûs privilegiatæ, in hæc re aliquid indulgendum sit.

Clausula IV. Per Ordinarium loci prius visitando et approbando; ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura.

Oratorium debet quidem ab Ordinario visitari, et approbari, ut aptetur in loco decenti, id verò non nisi semel et gratis. Approbato autem oratorio, nequit deinde Ordinarius impedire, ne in eo celebretur, prout decisum refert *Barb. in Trident. sess. 22. Decr. de Observ. etc. n. 19.* Nomine *Ordinarii* veniunt tam vicarius generalis Episcopi, quàm capituli sede vacante, ex *Sanch. de matr. lib. 3. disp. 29. n. 3. et 5.* Potest autem Episcopus etiam alteri hanc visitandi facultatem committere, cùm hæc facultas officio Episcopali perpetuò sit annexa. *Sanch. ibid. d. 31. n. 4. et alii passim.*

Verba illa, *ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura*, asserit *Tambur. n. 15.* non in omnibus indultis apponi, sed ubi apponuntur, si Ordinarius revocet licentiam, non potest quidem in oratorio celebrari, tantùm poterit ipse cogi, ut concedat, si neget injustè; *Tamb. cit. n. 44. et 45.* Advertit tamen idem auctor *n. 16. et Sanchez Consil. lib. 7. c. 1. dub. 55. num. 7.* quòd verbum *arbitrio* differt à libera voluntate, unde ait, non posse Ordinarium hujusmodi licentiam revocare sine justa causa. Justâ causâ tamen existente, benè poterit celebrationem suspendere, et non solum vi præfatæ clausulæ, sed etiam vi Tridentini ex citato Decreto in *sess. 22. de Observ. etc.* ubi universè Episcopis, tamquam delegatis apostolicis, data est potestas statuendi aut prohibendi, quæ ipsis visa fuerint circa celebrationem missarum.

Clausula V. Unam missam pro unoquoque die, dummodò in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit.

Nota, *unam missam, id est unicam*, ut declaravit (quidquid alii dixerint) *Bened. XIV. in bulla Magno; vide dicenda super hoc punctum lib. 6. n. 359. v. Notandum III.* Per verba autem *dummodò in eadem domo, etc.* etiamsi unus ex duobus dominis haberet proprium oratorium in sua habitatione separata (vulgò *appartamento*) ejusdem domûs, nulliter alter dominus privilegium impetraret.

Clausula VI. Per quemcumque sacerdotem, ab eodem Ordinario approbatum secularem, seu de superiorum suorum licentia, regularem.

Quidam auctor apud *Tamb.* n. 33. putavit, per hanc clausulam, sacerdotes indigere speciali approbatione ad celebrandum in oratorio privato, sed rectè id negat *Tamb.*, quia passim sacerdotes solent, tantùm ex universali approbatione celebrandi, in prædictis oratoriis Sacra facere.

Clausula VII. *Sine tamen quorumcumque jurium parochialium præjudicio.*

Clausula hæc importat, ut celebrantes nequeant in privatis oratoriis annuntiare matrimonia, jejunia, et similia ad parochos spectantia. Importat etiam, ut non possint ministrare (quidquid dicat *Tamb.*) Eucharistiæ sacramentum, sicut expressè prohibuit *Bened. XIV.* in quadam Encyclica ad Episcopos Poloniae; *vide dicenda l. 6. num. 359. in fine, vers. Quæres hic.* Sacramentum autem pœnitentiæ universè præscribitur in Rituali Romano à nemine posse ministrari domi, nisi ex rationabili causa.

Clausula VIII. *Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis Domini Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus festis diebus exceptis.*

Advertit *Tambur. n. 7. ex Gav. p. 1. tit. 10. §. Sciendum*, nomine *Paschatis, et Pentecostes* tantùm primam diem intelligi, in qua reverà solemnitas est. Quinam autem dies subintelligantur per tò *solemrioribus, vide lib. 6. n. 359. v. Ex quo deducitur 4.* ubi affertur decretum S. C. illos explicans.

Clausula IX. *In tua, et natorum, ac familiæ tuæ, nec non hospitum tuorum nobilium præsentia celebrari facere.*

Nomine *tua* omninò requiritur præsentia domini. Olim *Roncaglia de Sacr. missæ c. 5. q. 3. vers. Quinto, cum Barbosa* probabilem putavit opinionem, posse celebrari missam, assistente familiâ, quamvis dominus abesset, dicens particulam *ac (in tua præsentia, et natorum, ac familiæ)* intelligi pro *vel*; aliàs (ait) non sufficeret præsentia domini, si abesset familia. Sed hodie sancitum habemus à *Bened. XIV.* in decreto incipiente, *Cum duo nobiles* (vide constitutiones *Benedicti XIV.* in extensum relatas *in fine hujus Operis, De Romanorum Pontificum Decretis part. 2. c. 2. decret. 5.*) non posse celebrari in privato oratorio, nisi acta intersit aliqua persona ex iis, quibus indultum principaliter concessum et directum est.

Nomine *natorum*, dicunt *Pignatell. tom. 6. Cons. 58. n. 405. et Pasq. de Sacrif. missæ q. 654. n. 4.* venire etiam filios illegitimos, modò sint nati ex certo patre, et de ipso constet. *P. Gattico de orat. dom. c. 25. n. 25. et P. Fortun. à Brixia eod. tit. cum Barb.* tenent venire tantùm legitimos, non verò spurios, nec naturales, donec hi legitimentur per subsequens matrimonium, vel per auctoritatem principis; atque hujus sententiæ ego magis adhaereo, cùm hujusmodi

privilegium strictè sit interpretandum, prout probavimus in explicando clausulam I.

Nomine *familix* veniunt quidem tam consanguinei, quàm affines. Utrùm autem veniant omnes propinqui cujuscumque gradûs? Affirmant *Pignatell. Cons. 94. n. 102. et Pasq. q. 654.* Verumtamen *P. Gattico loc. cit. n. 76.* sentit, privilegium non extendi, nisi ad quartum gradum; quia (ut ait) præsens disciplina, postquam impedimentum matrimonii ex carnali cognatione restrinxit ad quartum gradum, non respicit ampliùs ad gradus inferiores. Prætereà, dicit *Tamburinus cum Pellizzario*, gaudere privilegij propinquos, etiamsi vivant propriis expensis, et in separatis partibus, modò habitent in eadem domo. Sed communiùs et veriùs id negant *Pignat. loc. cit. n. 95. Pasq. q. 649. Roncag. de Sacrificio miss. cap. 5. q. 3. v. Sexto. Croix lib. 3. p. 1. num. 627. et P. Fort. à Brixia*, quia ex indulto requiritur, ut cognati non solùm degant in eadem domo, sed etiam ut sint de ejus familia.

Nomine tandem *hospitum*, dicit *P. Fort. à Brixia cum Pelliz. et Gattico* admitti posse etiam hospitem (modò sit nobilis juxta indultum) unius diei: et adhuc qui ad prandium invitatur à privilegiato, ut de privilegio participet. Non possunt tamen de eo gaudere hospitis famuli, cùm non sint de privilegiati familia.

Clausula XI. *Volumus autem, ut familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii ibidem missa hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi censeantur.*

Ut ergò familiares privilegio oratorii gaudeant, requiritur 1. ut vivant expensis domini, et ejus servitio incumbant, ex *cap. Sicut nobis, de verb. sign. in 6.* Requiritur 2. ut actu ipsi sint necessarii servitio domini. Requiritur 3. ut actu sint necessarii, non solùm aliquando intra diem, sed tempore, quo missa celebratur; ita rectè *P. Fort. à Brixia cum Gattico*, idque patet ex verbis indulti. Censet autem *Pignatellus Cons. 98. n. 107.* quòd familiares utiles servitio habendi sint pro necessariis; idque admittit *P. Gattico cap. 25. n. 19.* saltem casu, quo famuli sint necessarii convenienti decori domini. Sed neutrum concedit *P. Fort. à Brixia* ex principio pluries suprà repetito, quia privilegium hoc strictè, et juxta rigorosam proprietatem verborum est interpretandum; tantùm admittit cum *Gattico* unicum famulum, qui reputetur moraliter necessarius, ut assistat domino in iis, quæ tempore missæ ei occurrere possunt. Familiares autem cognatorum non gaudent hoc privilegio, nisi assumantur ab ipso privilegiato, ut assistant, et sint necessarii modo prædicto cognatis, qui sunt sub cura privilegiati.

319. — Dubitatur 4. An gaudeant famuli, viventes quidem expensis domini, sed habitantes extra ejus domum? Negant *Bonacina, Barbosa,*

Lezana, et Gobat. apud Croix lib. 6. par. 2. num. 272. Sed affirmant P. Mazzotta, Pellizzar. Man. tract. 8. c. 2. sect. 2. q. 22. P. Gattico ap. P. Fort. à Brixia et Palaus, Diana, Quarti, et alii apud Croix loco citat. quorum sententia non videtur reprobanda, si familiares illi assistant continuò servitio domini, et reverà (ut diximus) sint domino necessarii tempore missæ.

Dubitatur 2. An omnes extranei, audientes missam in oratorio privato, satisfaciant præcepto? Affirmant *Bus. cum Azor et aliis. Sed meritò opinionem hanc rejiciunt Tamb. Meth. celebr. miss. lib. 1. c. 4. §. 4. n. 34. Sporer de 3. præc. c. 4. n. 14. Mazzotta de Sacrif. miss. cap. 3. et alii, ex verbis indulti, ubi dicitur: Volumus autem, ut, qui non sunt de familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi missam in Ecclesia. Nec obstat dicere, quòd extranei illi jam missam audiant, et de loco non adest præceptum; verba enim illa, volumus, etc. ajunt apponi de stylo curiæ, pro tempore, quo olim missa audienda erat in parochia. Sed rectè respondet Tamburinus, quòd Pontifex, dicendo volumus, etc., satis clarè imponit præceptum etiam de loco, jubendo, ut, qui non sunt de familia, teneantur audire missam, non jam in parochia, sed in Ecclesia publica, excluso oratorio privato.*

Dubitatur 3. An aliquando teneatur dominus uti privilegio oratorii, si non possit Ecclesiam adire? Videtur negandum, quia, si teneretur uti suo privilegio, privilegium redderetur onerosum. At meritò affirmant ad id tenèri dominum, si commodè sacerdotem habère possit, *Pasqualig. q. 662. num. 4. Gattico cap. 25. num. 33. et P. Fortunat. à Brixia, non quidem ex vi privilegii, sed ex vi præcepti, quod obligat ad missam audiendam omnes, qui illud sine gravi incommodo implère valent. Hinc (ut etiam rectè ait P. Fort. à Brixia cum Nugnez, Pasqual. et Gattico) tenetur privilegiatus, si commodè possit, providère de sacerdote, non solùm sibi, sed etiam aliis de familia, si quis eorum nequeat ad Ecclesiam accedere.*

Probabile autem est, quòd satisfaciat quicumque audit missam in litore, aut in castris, *Croix n. 629. cum Bon. et DD. cit.* Notandum hinc, quòd oratoria in domibus Episcoporum, Religiosorum, vel Missionariorum privilegiatorum, vel alibi erecta, et benedicta ab Episcopo, cum janua in via, (intellige hoc pro domibus laicorum) non sint jam oratoria privata, sed veræ Ecclesiæ; quare in iis audientes missam benè satisfaciunt, et in quibuscumque festis? *Vide Croix n. 626. Et vide tr. de Euch. lib. 6. ex n. 357.*

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi missam in parochia dominicis et festis majoribus ?

320. — « **R**ESP. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obligatio. Est communis auctorum (quos vide *superiore dub. cas. ult.*) et ut ait *Card. Lugo disp. 23. sect. 1. n. 2.* certa; etsi *Marchantius in Candelabro mystico t. 4. cap. 7.* et in *resolutionibus moralibus, in forma manualis editis. c. 8.* in dubium vocet, scrupulumque movère conetur. Ratio est 1. Quia nullum extat ea de re præceptum. 2. Quia *c. Ut Dominus*, jubetur parochus ante missam ejicere eos, qui proprio parochio contempto, istic missam audire vellent: ergo sine contemptu (formali) licet. 3. Quia *c. Si quis, de consecr. dist. 1.* jubentur ii, qui habent oratorium domi, in majoribus festivitatibus audire sacrum in parochia, vel in civitatibus. 4. Quia universalis fidelium, et ipsorummet etiam parochorum doctorum, et confessoriorum (qui pœnitentes hac de re non interrogant) consuetudo id non tantùm, ut loquitur *Marchant. l. c.* insinuat, sed manifestè docet. 5. Quia *Trident. sess. 22. c. 7.* tantùm dicit, populum debère monèri (non autem tenèri) ut frequenter adeant parochias, saltem dominicis, et festis majoribus. Vide *Fagund. Lug. Barb. Zened. Trull. lib. 3. c. 4. dub. 6.*

321. — « Neque obstant, quæ *March.* objicit, ut 1. Quòd jura antiqua decernant contrarium; eò quòd *Sixtus IV. De treuga et pace*, præcipiat, ne Mendicantes prædicent, non tenèri audire missam in parochia Dominicis, et festis. Nam imprimis ex illo *Sixti* decreto nihil sequitur, cùm is non dicat tenèri, sed tantùm prohibeat, ne publicè prædicetur, non tenèri. Cùm enim honestissimum sit, populum audire missam in parochia, idque suadère deceat, miuimè deceret (id publicè præsertim) dissuadère; nam inde scandala, et proprii parochi contemptus sequi possent; et hoc est, quod *Sixtus* cavère voluit. Deinde, esto antiqua forsàn aliqua jura id habeant, eis posterioribus temporibus, per varia privilegia, receptamque consuetudinem universalem, est derogatum. *Cajet. Lugo. et cæteri AA. citati.*

« Nec obstat 2. quòd multos canonistas eam opinionem secutos asserit. Esto enim olim quidam sic senserint; hoc tamen tempore, post tot et am ampla privilegia, post tam claram, et diuturnam consuetudinem, post Eminentiss. Cardin. declarationes, et ipsorum etiam Pontificum nota decreta contraria (ut vide *seq. resp.*), an aliqui id doceant, nescio.

322. — « Nec 3. locus *Trid.* paulò antè in *resp. citatus*, quem objicit,

» ut patet ex ipsis verbis, et declaratione Eminentiss. Cardin., aucto-
 » rumque communi explicatione.

• Resp. 2. Episcopus non potest censuris, mulctis, aliisque pœnis
 » cogere ad audiendam missam in parochia. Est contra *March. loco*
 » *citato*, ubi ait, *Regulares ita communiter respondere, ut privile-*
 » *giorum suorum fimbrias magnificent, et dilatent phylacteria :*
 » et contra auctorem *Parochiani obedientis*. Ratio autem est, quia,
 » ut ait *Navarr.*, Episcopus non potest tollere (nec restringere
 » jus commune, et generalem totius orbis consuetudinem. Ita docent
 » præter auct. sup. cit. *S. Ant. p. 2. tit. 9. c. 10. §. 1. n. 4. Sylv. v.*
 » *Missa, Tolet. Laym. l. 4. t. 7. cap. 3. etc.* et commun. omnes theo-
 » logi, et canonistæ moderni : afferuntque *Azor t. 4. l. 7. c. 8. q. 6. et*
 » *Card. Lugo disp. 22. lib. 4. pro hac sententia declarationem Card.*
 » in *Trid.* quæ expressè habet : *Non posse Ordinarium mulctis et pœ-*
 » *nis cogere ad audiendam missam, vel conoionem in propria paro-*
 » *chia, etiam in casu negligentis.* Et, si quis his duobus, tamquam Re-
 » gularibus, minùs fidat, legere potest eandem declarationem ap-
 » *Barb. in Trid. sess. 22. c. 8. de Sacrif. miss. et sess. 24. de re-*
 » *form. c. 4. n. 12. Item tr. de Offic. et potest. parochi*, ubi eandem
 » sententiam *Barbos.* ipse sequitur, et pro ea supra viginti auctoree
 » celebres, partim theologos, partim canonistas, quæ regulares, quæ non
 » regulares, citat. Vide ejusdem *Remissiones in Trident.* impress. An-
 » verpiæ anno 1644. et *Zerolam in praxi episcopali p. 2. v. Paro-*
 » *chia, et p. 4. v. Missa, §. 6.* Idem disertis verbis confirmat *Cle-*
 » *mens VIII.* anno 1592. 22. Decemb. decreto suo, circa hanc ipsam
 » controversiam Duaci excitatam, quo eam dirimit his verbis : *Præ-*
 » *senti nostro decreto sancimus, licere sæcularibus, Christianisque fide-*
 » *libus universis, missas diebus dominicis, et festis aliis majoribus*
 » *audire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum. quàm aliorum*
 » *Mendicantium, nec non etiam collegii Societatis Jesu juxta eorum*
 » *privilegia, et antiquas consuetudines, dummodò id in contemptum*
 » *parochialium Ecclesiarum non faciant : et tam dictis fratribus*
 » *Prædicatoribus, ac presbyteris dictæ societatis, quàm aliis pri-*
 » *vilegiatis quibus id à Sede apostolica indultum est, idoneis tamen*
 » *et ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam quadragesimali,*
 » *et paschali, et quovis alio tempore confiteri licitè posse, etc.* Quòd
 » si verò dicta privilegia, et alia similia clariùs cognoscere lubeat,
 » inspiciatur (ut alia taceam) compendium privilegiorum Societatis Jesu,
 » ubi præter *Leonis X* clara sunt verba *Pauli III* in *Extrav.* data anno
 » 1549. Calend. Novemb. quæ incipit : *Licet debitum ; quæ omnibus*
 » *Christi fidelibus, cujuscumque conditionis, qui verbi Dei prædica-*
 » *tionibus in templis ejusdem Societatis interfuerint, concedit, ut*
 » *ibidem missas audire, et sacramenta recipere liberè, et licitè va-*

cum Quarti et Tamb. n. 9. vers. *Illud, ex Sanch. l. 4. n. 26. et Glossa in cap. unic. de consecratione Eccles. in 6. dicentes, quod abstinere ab his erit quidem de congruentia, non verò de præcepto; qui enim supra tectum Ecclesiæ dormit, extra Ecclesiam dormit. De cætero S. Carolus Borromæus in concil. 4. Mediol. prohibuit, ne supra Ecclesiam, capellam, aut oratorium, ubi missa peragitur, locus sit, in quo dormiatur, aut habitetur, aut quidquam profani fiat. Sed P. Gattico c. 23. n. 6. censet, quòd si alicubi aliter provideri nequeat ob angustiam domûs privilegiatæ, in hac re aliquid indulgendum sit.*

Clausula IV. *Per Ordinarium loci prius visitando et approbando; ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura.*

Oratorium debet quidem ab Ordinario visitari, et approbari, ut aptetur in loco decenti, id verò non nisi semel et gratis. Approbato autem oratorio, nequit deinde Ordinarius impedire, ne in eo celebretur, prout decisum refert *Barb. in Trident. sess. 22. Decr. de Observ. etc. n. 19.* Nomine Ordinarii veniunt tam vicarius generalis Episcopi, quàm capituli sede vacante, ex *Sanch. de matr. lib. 3. disp. 29. n. 3. et 5.* Potest autem Episcopus etiam alteri hanc visitandi facultatem committere, cùm hæc facultas officio Episcopali perpetuò sit annexa. *Sanch. ibid. d. 34. n. 4. et alii passim.*

Verba illa, *ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura*, asserit *Tambur. n. 15.* non in omnibus indultis apponi, sed ubi apponuntur, si Ordinarius revocet licentiam, non potest quidem in oratorio celebrari, tantùm poterit ipse cogi, ut concedat, si neget injustè; *Tamb. cit. n. 44. et 45.* Advertit tamen idem auctor *n. 16. et Sanchez Consil. lib. 7. c. 1. dub. 55. num. 7.* quòd verbum *arbitrio* differt à libera voluntate, unde ait, non posse Ordinarium hujusmodi licentiam revocare sine justa causa. Justâ causâ tamen existente, benè poterit celebrationem suspendere, et non solùm vi præfatæ clausulæ, sed etiam vi Tridentini ex citato Decreto in *sess. 22. de Observ. etc.* ubi universè Episcopis, tamquam delegatis apostolicis, data est potestas statuendi aut prohibendi, quæ ipsis visa fuerint circa celebrationem missarum.

Clausula V. *Unam missam pro unoquoque die, dummodò in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit.*

Nota, *unam missam, id est unicam*, ut declaravit (quidquid alii dixerint) *Bened. XIV. in bulla Magno; vide dicenda super hoc punctum lib. 6. n. 359. v. Notandum III.* Per verba autem *dummodò in eadem domo, etc.* etiamsi unus ex duobus dominis haberet proprium oratorium in sua habitatione separata (vulgò *appartamento*) ejusdem domûs, nulliter alter dominus privilegium impetraret.

Clausula VI. *Per quemcumque sacerdotem, ab eodem Ordinario approbatam sæcularem, seu de superiorum suorum licentia, regularem.*

Quidam auctor apud *Tamb.* n. 33. putavit, per hanc clausulam, sacerdotes indigere speciali approbatione ad celebrandum in oratorio privato, sed rectè id negat *Tamb.*, quia passim sacerdotes solent, tantùm ex universali approbatione celebrandi, in prædictis oratoriis Sacra facere.

Clausula VII. *Sine tamen quorumcumque jurium parochialium præjudicio.*

Clausula hæc importat, ut celebrantes nequeant in privatis oratoriis annuntiare matrimonia, jejunia, et similia ad parochos spectantia. Importat etiam, ut non possint ministrare (quidquid dicat *Tamb.*) Eucharistiæ sacramentum, sicut expressè prohibuit *Bened. XIV.* in quadam Encyclica ad Episcopos Poloniæ; *vide dicenda l. 6. num. 359. in fine, vers. Quæres hic.* Sacramentum autem pœnitentiæ universè præscribitur in Rituali Romano à nemine posse ministrari domi, nisi ex rationabili causa.

Clausula VIII. *Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis Domini Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus festis diebus exceptis.*

Advertit *Tambur.* n. 7. ex *Gav. p. 4. tit. 10. §. Sciendum*, nomine *Paschatis, et Pentecostes* tantùm primam diem intelligi, in qua reverà solemnitas est. Quinam autem dies subintelligantur per tò *solemrioribus, vide lib. 6. n. 359. v. Eæ quo deducitur 4.* ubi affertur decretum S. C. illos explicans.

Clausula IX. *In tua, et natorum, ac familiæ tuæ, nec non hospitem tuorum nobilium præsentia celebrari facere.*

Nomine *tua* omninò requiritur præsentia domini. Olim *Roncaglia de Sacr. missæ c. 5. q. 3. vers. Quinto, cum Barbosa* probabilem putavit opinionem, posse celebrari missam, assistente familiâ, quamvis dominus abesset, dicens particulam *ac (in tua præsentia, et natorum, ac familiæ)* intelligi pro *vel*; aliàs (ait) non sufficeret præsentia domini, si abesset familia. Sed hodie sancitum habemus à *Bened. XIV.* in decreto incipiente, *Cum duo nobiles* (vide constitutiones *Benedicti XIV.* in extensum relatas *in fine hujus Operis, De Romanorum Pontificum Decretis part. 2. c. 2. decret. 5.*) non posse celebrari in privato oratorio, nisi acta intersit aliqua persona ex iis, quibus indultum principaliter concessum et directum est.

Nomine *natorum*, dicunt *Pignatelli tom. 6. Cons. 58. n. 405. et Pasq. de Sacrif. missæ q. 654. n. 4.* venire etiam filios illegitimos, modo sint nati ex certo patre, et de ipso constet. *P. Gattico de orat. dem. c. 25. n. 25. et P. Fortun. à Bricia eod. tit. cum Barb.* tenent venire tantùm legitimos, non verò spurios, nec naturales, donec hi legitimentur per subsequens matrimonium, vel per auctoritatem principis; atque hujus sententiæ ego magis adhaereo, cum hujusmodi

privilegium strictè sit interpretandum, prout probavimus in explicando clausulam I.

Nomine *familiæ* veniunt quidem tam consanguinei, quàm affines. Utrùm autem veniant omnes propinqui cujuscumque gradûs? Affirmant *Pignatell. Cons. 94. n. 102. et Pasq. q. 654.* Verumtamen *P. Gattico loc. cit. n. 76.* sentit, privilegium non extendi, nisi ad quartum gradum; quia (ut ait) præsens disciplina, postquam impedimentum matrimonii ex carnali cognatione restrinxit ad quartum gradum, non respicit ampliùs ad gradus inferiores. Prætereà, dicit *Tamburinus cum Pellizzario*, gaudere privilegii propinquos, etiàm si vivant propriis expensis, et in separatis partibus, modò habitent in eadem domo. Sed communiùs et veriùs id negant *Pignat. loc. cit. n. 95. Pasq. q. 649. Roncag. de Sacrificio miss. cap. 5. q. 3. v. Sexto. Croix lib. 3. p. 1. num. 627. et P. Fort. à Brixia*, quia ex indulto requiritur, ut cognati non solùm degant in eadem domo, sed etiàm ut sint de ejus familia.

Nomine tandem *hospitum*, dicit *P. Fort. à Brixia cum Pelliz. et Gattico* admitti posse etiàm hospitem (modò sit nobilis juxta indultum) unius diei: et adhuc qui ad prandium invitatur à privilegiato, ut de privilegio participet. Non possunt tamen de eo gaudere hospitis famuli, cùm non sint de privilegiati familia.

Clausula XI. *Volumus autem, ut familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii ibidem missa hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi censeantur.*

Ut ergò familiares privilegio oratorii gaudeant, requiritur 1. ut vivant expensis domini, et ejus servitio incumbant, ex *cap. Sicut nobis, de verb. sign. in 6.* Requiritur 2. ut actu ipsi sint necessarii servitio domini. Requiritur 3. ut actu sint necessarii, non solùm aliquando intra diem, sed tempore, quo missa celebratur; ita rectè *P. Fort. à Brixia cum Gattico*, idque patet ex verbis indulti. Censet autem *Pignatellus Cons. 98. n. 107.* quòd familiares utiles servitio habendi sint pro necessariis; idque admittit *P. Gattico cap. 25. n. 19.* saltem casu, quo famuli sint necessarii convenienti decori domini. Sed neutrum concedit *P. Fort. à Brixia* ex principio pluries suprà repetito, quia privilegium hoc strictè, et juxta rigorosam proprietatem verborum est interpretandum; tantùm admittit cum *Gattico* unicum famulum, qui reputetur moraliter necessarius, ut assistat domino in iis, quæ tempore missæ ei occurrere possunt. Familiares autem cognatorum non gaudent hoc privilegio, nisi assumantur ab ipso privilegiato, ut assistant, et sint necessarii modo prædicto cognatis, qui sunt sub cura privilegiati.

319. — Dubitatur 4. An gaudeant famuli, viventes quidem expensis domini, sed habitantes extra ejus domum? Negant *Bonacina, Barbosa,*

Lezana, et Gobat. apud Croix lib. 6. par. 2. num. 272. Sed affirmant P. Mazzotta, Pellizzar. Man. tract. 8. c. 2. sect. 2. q. 22. P. Gattico ap. P. Fort. à Brixia et Palau, Diana, Quarti, et alii apud Croix loco citat. quorum sententia non videtur reprobanda, si familiares illi assistant continuò servitio domini, et reverà (ut diximus) sint domino necessarii tempore missæ.

Dubitatur 2. An omnes extranei, audientes missam in oratorio privato, satisfaciant præcepto? Affirmant *Bus. cum Azor et aliis. Sed meritò opinionem hanc rejiciunt Tamb. Meth. celebr. miss. lib. 1. c. 4. §. 4. n. 34. Sporer de 3. præc. c. 4. n. 14. Mazzotta de Sacrif. miss. cap. 3. et alii, ex verbis indulti, ubi dicitur: Volumus autem, ut, qui non sunt de familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi missam in Ecclesia. Nec obstat dicere, quòd extranei illi jam missam audiant, et de loco non adest præceptum; verba enim illa, volumus, etc. ajunt apponi de stylo curiæ, pro tempore, quo olim missa audienda erat in parochia. Sed rectè respondet Tamburinus, quòd Pontifex, dicendo volumus, etc., satis clarè imponit præceptum etiam de loco, jubendo, ut, qui non sunt de familia, teneantur audire missam, non jam in parochia, sed in Ecclesia publica, excluso oratorio privato.*

Dubitatur 3. An aliquando teneatur dominus uti privilegio oratorii, si non possit Ecclesiam adire? Videtur negandum, quia, si teneretur uti suo privilegio, privilegium redderetur onerosum. At meritò affirmant ad id tenèri dominum, si commodè sacerdotem habère possit, *Pasqualig. q. 662. num. 4. Gattico cap. 25. num. 33. et P. Fortunat. à Brixia, non quidem ex vi privilegii, sed ex vi præcepti, quod obligat ad missam audiendam omnes, qui illud sine gravi incommodo implère valent. Hinc (ut etiam rectè ait P. Fort. à Brixia cum Nugnez, Pasqual. et Gattico) tenetur privilegiatus, si commodè possit, providère de sacerdote, non solùm sibi, sed etiam aliis de familia, si quis eorum nequeat ad Ecclesiam accedere.*

Probabile autem est, quòd satisfaciat quicumque audit missam in litore, aut in castris, *Croix n. 629. cum Bon. et DD. cit.* Notandum hinc, quòd oratoria in domibus Episcoporum, Religiosorum, vel Missionariorum privilegiatorum, vel alibi erecta, et benedicta ab Episcopo, cum janua in via, (intellige hoc pro domibus laicorum) non sint jam oratoria privata, sed veræ Ecclesiæ; quare in iis audientes missam benè satisfaciunt, et in quibuscumque festis? *Vide Croix n. 626. Et vide tr. de Euch. lib. 6. ex n. 357.*

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi missam in parochia dominicis
et festis majoribus ?

320. — « **R**ESP. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obligatio. Est communis auctorum (quos vide *superiore dub. cas. ult.*) et ut ait *Card. Lugo disp. 23. sect. 1. n. 2.* certa; etsi *Marchantius in Candelabro mystico t. 4. cap. 7.* et in *resolutionibus moralibus, in forma manualis editis. c. 8.* in dubium vocet, scrupulumque movere conetur. Ratio est 1. Quia nullum extat ea de re præceptum. 2. Quia *c. Ut Dominus*, jubetur parochus ante missam ejicere eos, qui proprio parochi contempto, istic missam audire vellent: ergo sine contemptu (formali) licet. 3. Quia *c. Si quis, de consecr. dist. 1.* jubentur ii, qui habent oratorium domi, in majoribus festivitatibus audire sacrum in parochia, vel in civitatibus. 4. Quia universalis fidelium, et ipsorummet etiam parochorum doctorum, et confessoriorum (qui pœnitentes hac de re non interrogant) consuetudo id non tantum, ut loquitur *Marchant. l. c.* insinuat, sed manifestè docet. 5. Quia *Trident. sess. 22. c. 7.* tantum dicit, populum debere moneri (non autem teneri) ut frequenter adeant parochias, saltem dominicis, et festis majoribus. Vide *Fagund. Lug. Barb. Zened. Trull. lib. 3. c. 4. dub. 6.*

321. — « Neque obstant, quæ *March.* objicit, ut 1. Quòd jura antiqua decernant contrarium; eò quòd *Sixtus IV. De treuga et pace*, præcipiat, ne Mendicantes prædicent, non teneri audire missam in parochia Dominicis, et festis. Nam imprimis ex illo *Sixti* decreto nihil sequitur, cum is non dicat teneri, sed tantum prohibeat, ne publicè prædicetur, non teneri. Cum enim honestissimum sit, populum audire missam in parochia, idque suadere deceat, minime deceret (id publicè præsertim) dissuadere; nam inde scandala, et proprii parochi contemptus sequi possent; et hoc est, quod *Sixtus* cavere voluit. Deinde, esto antiqua forsàn aliqua jura id habeant, eis posterioribus temporibus, per varia privilegia, receptamque consuetudinem universalem, est derogatum. *Cajet. Lugo. et cæteri AA. citati.*

« Nec obstat 2. quòd multos canonistas eam opinionem secutos asserit. Esto enim olim quidam sic senserint; hoc tamen tempore, post tot et am ampla privilegia, post tam claram, et diuturnam consuetudinem, post Eminentiss. Cardin. declarationes, et ipsorum etiam Pontificum nota decreta contraria (ut vide *seq. resp.*), an aliqui id doceant, nescio.

322. — « Nec 3. locus *Trid.* paulò antè in *resp.* citatus, quem objicit,

» ut patet ex ipsis verbis, et declaratione Eminentiss. Cardin., aucto-
 » rumque communi explicatione.

• Resp. 2. Episcopus non potest censuris, mulctis, aliisque pœnis
 » cogere ad audiendam missam in parochia. Est contra *March. loco*
 » *citato*, ubi ait, *Regulares ita communiter respondere, ut privile-*
 » *giorum suorum fimbrias magnificent, et dilatent phylacteria :*
 » et contra auctorem *Parochiani obedientis*. Ratio autem est, quia,
 » ut ait *Navarr.*, Episcopus non potest tollere (nec restringere
 » jus commune, et generalem totius orbis consuetudinem. Ita docent
 » præter auct. sup. cit. *S. Ant. p. 2. tit. 9. c. 10. §. 1. n. 4. Sylv. v.*
 » *Missa, Tolet. Laym. l. 4. t. 7. cap. 3. etc.* et commun. omnes theo-
 » logi, et canonistæ moderni : afferuntque *Azor t. 4. l. 7. c. 8. q. 6. et*
 » *Card. Lugo disp. 22. lib. 4. pro hac sententia declarationem Card.*
 » in *Trid.* quæ expressè habet : *Non posse Ordinarium mulctis et pœ-*
 » *nis cogere ad audiendam missam, vel concoionem in propria paro-*
 » *chia, etiam in casu negligentia.* Et, si quis his duobus, tamquam Re-
 » gularibus, minùs fidat, legere potest eandem declarationem ap-
 » *Barb. in Trid. sess. 22. c. 8. de Sacrif. miss. et sess. 24. de re-*
 » *form. c. 4. n. 12. Item tr. de Offic. et potest. parochi*, ubi eandem
 » sententiam *Barbos.* ipse sequitur, et pro ea supra viginti auctoree
 » celebres, partim theologos, partim canonistas, quæ regulares, quæ non
 » regulares, citat. Vide ejusdem *Remissiones in Trident. impress. Ant-*
 » *verpiæ anno 1644. et Zerolam in praxi episcopali p. 2. v. Paro-*
 » *chia, et p. 4. v. Missa, §. 6.* Idem disertis verbis confirmat *Cle-*
 » *mens VIII.* anno 1592. 22. Decemb. decreto suo, circa hanc ipsam
 » controversiam Duaci excitatam, quo eam dirimit his verbis : *Præ-*
 » *senti nostro decreto sancimus, licere sæcularibus, Christianisque fide-*
 » *libus universis, missas diebus dominicis, et festis aliis majoribus*
 » *audire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum. quàm aliorum*
 » *Mendicantium, nec non etiam collegii Societatis Jesu juxta eorum*
 » *privilegia, et antiquas consuetudines, dummodò id in contemptum*
 » *parochialium Ecclesiarum non faciant : et tam dictis fratribus*
 » *Prædicatoribus, ac presbyteris dictæ societatis, quàm aliis pri-*
 » *vilegiatis quibus id à Sede apostolica indultum est, idoneis tamen*
 » *et ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam quadragesimali,*
 » *et paschali, et quovis alio tempore confitèri licitè posse, etc.* Quòd
 » si verò dicta privilegia, et alia similia clariùs cognoscere lubeat,
 » inspiciatur (ut alia taceam) compendium privilegiorum Societatis Jesu,
 » ubi præter *Leonis X* clara sunt verba *Pauli III* in *Extrav.* data anno
 » 1549. Calend. Novemb. quæ incipit : *Licet debitum ; quæ omnibus*
 » *Christi fidelibus, cujuscumque conditionis, qui verbi Dei prædica-*
 » *tionibus in templi; ejusdem Societatis interfuerint, concedit, ut*
 » *ibidem missas audire, et sacramenta recipere liberè, et licitè va-*

» *leant, neque ad id parochiales Ecclesias accedere teneantur.* Porrò,
 » ne quis miretur, tam ampla privilegia Regularibus concessa à variis
 » Pontificibus, placebit inspicere eorum bullas, in quibus reperiet mo-
 » tiva gravissima : aut si eas nec inspicere lubet ; recogitet saltem,
 » Deum ipsum *Innocentio III* (dum vidit Ecclesiam Lateranensem
 » jamjam ruituram) ostendisse, eam sustentari à *S. Dominico* et *S.*
 » *Francisco*. Consideret, quòd, sicut olim in varias orbis plagas, et in
 » ipsam Germaniam doctrina Christi translata est operâ Regularium,
 » ita sine eorum subsidio conservata diu non fuisset, vel saltem minùs
 » florisset. Et denique, ne Regularibus succenseat quisquam, quòd
 » privilegia sua tueantur, sciendum est, quòd sine consensu Sedis
 » apostolicæ iis renuntiare, aut cedere non possunt, ut *vide lib. 2.*
 » *Decret. tit. 43. de arb. c. 5* ; imò, etsi id faciant, irritum fore, et
 » peccaturos : quia injuriam inferrent Ordini, et Ecclesiæ toti. Nunc ad
 » argumenta *Marchantii* breviter respondeo.

« 1. Affert auctoritatem cujusdam P. Capuccini, qui *Parochianum*
 » *obedientem* scripsit ; et huic quidem me paulò antè sat multas, gra-
 » vesque auctoritates opposuisse existimo.

« 2. Ait, quorumdam Episcoporum praxim esse contrariam, eamque
 » fundari in jure antiquo et novo *Trid. loc. cit. sess. 22. et sess. 24.*
 » ubi dicit, tenèri unumquemque parochiæ suæ interesse, ad audien-
 » dum verbum Dei, et rudimenta fidei : hæc autem in plerisque locis
 » ruralibus docentur in missa : ergo etiam ad missam possunt compelli.

323. — « *Resp. 1.* Praxim istam (sicubi est) paucorum esse et con-
 » trariam praxi communi Episcoporum, in omnibus regnis, et provin-
 » ciis, et insuper Præsulis summi.

« 2. Praxim istam nec fundari in jure antiquo, cùm illi (si quod
 » fuerit) per privilegia sit derogatum, et abrogaverit consuetudo ; nec
 » in novo, tùm quia *Trid. l. c.* loquendo de concionibus, et catechesi,
 » nullam fecit mentionem missæ, et in pœnalibus non valet illatio ; tùm
 » quia *Trid.* expressè addit (quod *Marchantius* in sua citatione omit-
 » tit, cùm tamen ad rem plurimùm faciat) *si commodè fieri potest* ; tùm
 » quia nec illam quidem obligationem, quoad conciones, esse receptam
 » ostendit universalis Ecclesiæ consuetudo, eò quòd fortè regulariter
 » *commodè fieri non poterat*, ut notat *Card. Lugo l. c.* Neque cate-
 » chesim communiter fideles docentur in missa, nisi fortè in pagis, ubi
 » rariùs contendunt Regulares cum parochis de re præsentis. Denique
 » nescio, an non Episcopi, de quibus loquitur, ex numero fortè sint
 » eorum, de quibus *Pius V.* in bulla *Etsi Mendicantium*, queritur,
 » quòd, etsi Episcopi Ordines mendicantes meritò colere, et adjuvare
 » deberent, non solùm id negligant ; verùm etiam concilii Tridentini
 » verbis in pravam sensum detortis, eos incommodis, et perturbationi-
 » bus afficiant.

- 3. Citat decreta Synodi Leodiensis et Namurcensis, subjungitque :
- *Quis verò audeat hæc contemnere, et patres istius Synodi, inter*
- *quos multi theologi fuerunt.*

• Resp. Decreta ista (et si quæ fortè sunt similia) intelligenda esse,

• ne cum contemptu proprii parochi audiant Sacrum extra parochiam :

• aut, si quem sensum alium habent, non esse recepta, vel usu abro-

• gata. Ita *AA. cit. communiter*. Vidèri potest *C. Lugo loc. cit. Barb.*

• *et Zeroll. ll. cc.* et dignissimus lectu libellus *Francisci Pontani* con-

• cionatoris regii cujus titulus : *Responsa ad quæsitâ ejusdam pri-*

• *marii prælati, etc.* excusus primùm gallicè Nancei anno 1625,

• postea verò latinitate donatus, et recusus Viennæ Austriæ, typis

• *Michaëlis Rictii*, anno 1634. Mitto rationes cæteras, quibus frequen-

• tationem parochiæ (sine obligatione tamen) persuadere conatur : cum

• eam, utpote honestam imprimis, atque decentem, minimè improbare,

• sed erroneam tantùm conscientiam impedire intendam : ne videlicet

• cum persuasione obligationis parochialia, vel cum apprehensione

• peccati, Regularium templa frequententur.

Bened. XIV. de Syn. lib. 11. c. 14. n. 7. ostendit (contra *Juenin.* et *Van Esp.*) nunc non esse obligationem audiendi missam in parochia (1).

(1) Forsitan omnes juvabit, hęc ipsa verba *Bened. XIV. loc. cit. legere.*

« Caput inscribens : « *Non potest à nimia severitate excusari synodalis constitutio,*

• *adigens seculares ad missam Deique verbum audiendum in ecclesia parochiali om-*

• *nibus Dominicis aliisque festis diebus.* » n. 7. ita pergit :

Quod verò alias spectat laudatas Constitutiones Medenses, vetus pariter controversia est, sub finem præsertim XV sæculi in Germania inter parochos et fratres Mendicantes summâ contentione agitata, num fideles teneantur diebus festis parochiali missæ interesse. Causa delata est ad *Sixtum IV.* qui, rationibus utriusque allegatis, seriò expensis, tandem die 17 Junii 1478. illam definivit, editâ constitutione, quæ incipit *Vices illius*, relata in *Extravag. 2. de treuga et pace*, ubi inter alia præcipit : *Ut fratres Mendicantes non prædicent, populos parochianos non teneri audire missam in eorum parochiis diebus festis et Dominicis ; cum jure sit cautum, illis diebus parochianos teneri audire missam in eorum parochiali ecclesia, nisi forsitan ex honesta causa ab ipsa ecclesia se absentarent :* ex qua Decretali liquidò constat, jure communi cautum esse, ut singuli fideles diebus festis missæ adsint parochiali. Inducta autem est ea obligatio ante concilium Sardinense, in quo *Osius* Episcopus *can. 14. tom. 1. Collectionis Harduini* col. 648. inquit : *Memini, superiore concilio fratres nostros constituisse, ut, si quis laicus in ea, in qua commoratur, civitate tres Dominicos dies, id est per tres septimanas, non celebrasset conventum, communionem priveretur :* nomine quippe conventus, designari missam solemnem, in qua populus cum suo pastore unum efficit cœtum, unamque representat Ecclesiam, communiter adnotarunt Canonistæ. Sardinensem canonem renovavit concilium Quinisextum *can. 80. decernens tom. 3. collectionis Harduini* col. 1690. ut, *si quis in civitate agens, tribus diebus Dominicis, in tribus septimanis, und non conveniat, si sit quidem clericus, deponatur ; si verò laicus, segregetur.* Ut huic porrò præcepto satisfaceret, in Synodo Nannetensi *can. 1.* relato in *Decretales Gregorii IX. cap. 2. de parochiis*, statutum est, *ut Dominicis, et festis diebus presbyteri, antequam missas celebrent, plebem interrogent si alterius parochianus in Ecclesia sit, qui, proprio contempto presbytero, ibi missam velit audire.*

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri ?

- 324 Quæ sint causæ excusantes? An habens privilegium oratorii teneatur conducere sacerdotem?
- 325 Quomodo excusentur navigantes, vel incarcerati, vel infirmi, aut excommunicati?
- 326 An excusentur custodientes domos, etc.? vel timentes, ne incarcerentur, aut assistentes infirmis?
- 327 An uxores, filii, et famuli timentes offensionem dominorum?
- 328 An aliquando viatores?
- 329 Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda missa?
- 330 An excusentur faminae ratione luctus, vel partus, vel quia non habent vestes convenientes? Et an puellas prægnantes, vel tempore, quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis?
- 331 An possit omittere Sacrum puella, sciens se ab aliquo turpiter concupisci?
- 332 An excuset amissio magni lucri? An aliud donum spirituale majus?
An peregrini, ad breve tempus commorantes, teneantur audire missam in loco, ubi id est de præcepto?

324. — **R**ESP. Duæ sunt causæ, quarum altera si adsit, non tenèris curare celebrari privatim in portatili cum privilegio,

Quem si invenerint, statim ab Ecclesia ejiciant, et ad suam parochiam redire compellant: tom. 6. part. 1. Collectionis Harduini col. 487. Et in ejusdem concilii can. 2. additur: Nullus presbyter alterius parochianum, nisi in itinere fuerit, vel placitum ibi habuerit, ad missam recipiat. Eandem legem, atque obligationem plures inculcarunt posteriores Synodi, quas adducit Natalis Alexander tom. 1. Theolog. dogmat. et moral. lib. 2. de sacram. Eucharistiæ art. 5. regul. 10.

Verum hæc sanctionibus derogatum nunc est non solum contrariâ consuetudine, quam jam suâ ætate multis in locis inductam innuit S. Antoninus Summ. Theolog. part. 2. tit. 9. cap. 10. docens, non peccare, qui die festo missam audit extra parochiam, ubi consuetudo viget illam audiendi in qualibet Ecclesia, verum etiam posterioribus Summorum Pontificum Constitutionibus: siquidem Leo X. Constitutione editâ die 13. Novembris 1517. disertè ait: *Auctoritate Apostolica, tenore præsentium, notum facimus, omnes Christi fideles, qui, non contempto proprio Sacerdote parochiali, in Ecclesiis Fratrum Ordinum Mendicantium, Dominicis, et festis diebus missas audiunt, satisfacere præcepto Ecclesiæ de missa audienda, nec in aliquam labem mortalis peccati, pœnæve incurrere.* S. Pius V. suis Apostolicis literis, datis XVII kalend. Septembris 1567. definiit: *Christi fideles audiendo missas in Ecclesia Fratrum hujusmodi, diebus dominicis, aut festivis, præcepto Ecclesiæ de illis audiendis satisfacisse censeantur.* Clemens VIII. in Brevi quod incipit *Significatum*, dato anno 1592. hæc statuit: *Præsentis nostri decreto sancimus, secularibus universis liberè missas diebus dominicis, et aliis majoribus festis audire in Ecclesia tam Fratrum Prædicatorum, quàm aliorum Mendicantium, necnon etiam Societatis Jesu, licitè posse, dummodo in contemptum parochialium Ecclesiarum non faciant.*

At nihilominus non desunt auctores, inter quos Juenin de sacramentis dissert. 8. quæst. 7. cap. 2. art. 2. et Van Espen Jur. Eccl. part. 2. tit. 5. cap. 2. propugnantes, ne hodie quidem, citra grave peccatum, fas esse fidelibus, solemnioribus saltem diebus festis, rei divinæ alibi, quàm in propria parochia interesse: neque enim juri communi

neque (etsi id consilii sit) preces interim alias loco missæ dicere, ut habent *Nau. c. 43. Suar. Füll. t. 5. c. 5. q. 44.*

« Prima causa est impotentia, vel simpliciter, vel moralis, aut diffi-

derogatum, aiunt, per præfatas Constitutiones, quibus potestas fit secularibus missam audiendi in Ecclesiis Regularium, quoniam in illis hæc adjicitur limitatio, nimirum *Dummodo id non faciant in contemptum parochialium Ecclesiarum*: est autem impossibile, pergunt, contemptum abesse, cum iidem, sine ulla rationabili causa, à propria se subducant parochia. Verùm hæc explicatione, præfata summorum Pontificum Indulta penitus evertuntur: nullo etenim opus fuerat privilegio ad hoc, ut fideles, legitimè urgente causâ, alienam adirent Ecclesiam, ut ibi missæ assisterent sacrificio, quod ex præfata juris communis sanctionibus perspicuum est: quare, ne dicamus, *Leonem X. S. Pium V. et Clementem VIII.* verbis lusisse, nec quidquam specialis privilegii Regularibus concessisse, necessariò fateri debemus cum *Asorio Insid. part. 1. lib. 7. cap. 6. quæst. 4. in fn. Fagundes lib. 2. cap. 2. num. 9.* aliisque ab his citatis, nomine *contemptus*, ab illis intelligi actum aliquem distinctum ab ipsa auditione cæri extra parochiam, quo quis sive expressè, sive tacitè, se à proprio pastore aversum ostendat.

Sed, quæ hæcenus diximus, solam adstruunt libertatem, rem divinam qualibet anni die audiendi in Ecclesiis Regularium. Quid autem dicendum quoad alias Ecclesias nullo privilegio hæc in re à Sede apostolica donatas? Integram hodie omnibus esse in qualibet Ecclesia, modò non sit capella, seu oratorium privatum, sacris mysteriis interesse, quæ contraria consuetudine, in toto christiano orbe recepta, derogatum est præcepto audiendi missam parochialem, docent *Sylvester verb. Missa 2. quæst. 5. Navarrus manual. cap. 21. num. 5. Trullenoh. in præcept. Decalog. tom. 1. lib. 2. cap. 1. dub. 6. num. 5.* pluribusque allegatis, *Barbosa in collectan. ad Trident. sess. 22. de observand. et evitand. in celebration. miss. num. 21. de offic. et potestat. parochi cap. 11. num. 14. et seq.* addentes insuper, non posse hodie Episcopum præcipere suis subditis, ut se sistant missæ parochiali, quia non potest delere consuetudinem, quæ cum viget in toto orbe, jam induit naturam juris communis. Et sanè, cum versemur in lege merè ecclesiastica, etiam *Juonin cit. loc. in fn. §. 2.* admittit, potuisse legitimè præscriptione abrogari: et *Van Espen*, quamvis eam in Belgia minimè abrogatam contendat, *num. tamen 16.* fatetur, solere Episcopos monere quidem, atque hortari, non verò ullo iudiciali actu populum compellere ad interveniendum missæ parochiali. Enimverò, non præcepto adigendam, sed hortationibus ad id alliciendam plebem, statuit Tridentinum *sess. 22. in decreto de observand. et evitand. in celebrat. miss.* ubi Episcopos in hunc modum alloquitur: *Moncant eundem populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus dominicis, et majoribus festis accedant.* Tridentino obsequens *S. Carolus Borromæus*, in suo concilio provinciali Mediolanensi *VI. Act. Eccl. Mediol. part. 1. pag. 302.* ab omni abstinens præcepto, plures adduxit rationes, quibus plebem ad parochialem missam suaviter adduceret: *Hæc nostrâ monitione, inquit, eos universos, et singulos cohortamur, ac per viscera misericordie Jesu Christi obsecramus, atque obtestamur, ut, quamvis in suis viciniis, oppidis, et suburbis, oratoria, capellas, aliasve Ecclesias habeant, ubi sanctissimo missæ sacrificio interesse possint; frequenter tamen Dominicis saltem, aliisque solemnibus festis diebus, ad suam quique parochialem Ecclesiam conveniant, ubi à parochio, cui eorum cura commissa est, verbo Dei pascantur, Fidei Christianæ rudimentis, aliisque animarum salutis necessariis præceptis erudiantur, ad sanctissima sacramenta religiosius percipienda instruantur.* Hortationibus pariter, et suasionibus usi sunt Ven. Dei Servus *Joannes Ribera*, Archiepiscopus Valentinus, in sua diocesana Synodo, habita anno 1584. *tom. 4. Concil. Hispan. pag. 285.* Sanctus *Toribius*, Archiepiscopus Limanus, in sua diocesana Synodo VII. coacta anno 1592. *ibid. pag. 689.* alique plures Episcopi in suis Synodalibus Constitutionibus, apud *Genettum tom. 2. tract. 4. cap. 7. quæst. 2.*

Si istorum vestigiis inhæsisset Episcopus Midensis, suamque Constitutionem verbis ser-

- » cultas ex notabili incommodo proprio, vel proximi: corporis, vel
- » bonorum, vel etiam honoris; quia hæc est mens Ecclesiæ præcipien-
- » tis instar discretæ, et benevolæ matris. *Bonac. d. 4. q. ult. p. ult.*
- » *Nav. Fill. t. 5. c. 7. q. 11. Suar. d. 85.*

masset tantum hortatoriis, nulli fuisset reprehensioni obnoxius: sed, quia præceptum adiecit, hoc fuit expungendum; quemadmodum, jubente eadem Sacra Congregatione, sæpius antea expunctum fuerat ab aliis similibus synodalibus statutis, uti videre est apud *Azorium cit. cap. 6. quæst. 6. in fn. Pasqualigum de sacrific. nov. leg. quæst. 1258. Barbosa loc. cit.* atque in declarationibus ejusdem Sacræ Congregationis impressis Lugduni anno 1640. num. 11.

Majus negotium facessere poterat obligatio imposita Dei verbum audiendi in propria parochia. Idem quippe Tridentinum, quod agens de auditione missæ in Ecclesia parochiali, verbis utitur dumtaxat hortatoriis: *Moneat populum*: loquens de divini verbi auscultatione, alia adiecit verba, quæ videntur præceptum, et obligationem inducere: *Moneatque Episcopus* (ait *sess. 24. cap. 4. de reform.*) *populum diligenter, teneri unumquemque parochiæ suæ interesse, ubi commodè id fieri potest, ad audiendum verbum Dei.* Idem discrimen animadvertit, qui nullum Tridentini verbum non est diligenter rimatus, *S. Carolus Borromæus* in nuper citato concilio Mediolanensi VI. *loc. cit. pag. 301.* ubi hæc habet: *Sacra Tridentina Synodus œcumenica ab Episcopis fideles non solum hoc moneri voluit, ut frequenter ad proprias parochiales Ecclesias saltem dominicis diebus, festisque majoribus accedant; sed illud etiam diligenter ostendit, unumquemque teneri, ubi commodè fieri potest, parochiæ suæ interesse ad audiendum verbum Dei.*

At, cum Dei verbum, ex ejusdem Tridentini decreto *sess. 22. cap. 8.* à parochis vel per se, vel per alios, sit annuntiandum, et explicandum inter missarum celebrationem, quod antiquissimi esse instituti notat Cardinalis *Bona rer. liturgicar. lib. 2. cap. 7. num. 6.* inquit: *His mos, numquam interrupta serie, ab initio Ecclesiæ usque ad nostra tempora servatus est, ut proximè post Evangelium sermo, sive homilia, vel tractatus ad populum haberetur*: hinc si fideles obstringerentur præcepto illud in propria parochia auscultandi, tenerentur pariter missæ parochiali adesse, à qua tamen obligatione eos solutos pronuntiavimus. Ad hæc difficultatem evitandam, varias Doctores iniecit vias. *Suarez de Religione lib. 2. cap. 16. num. 10.* opinatur, ideo Tridentinum verbo *teneri* eam addidisse limitationem, *ubi commodè id fieri potest*, ut tali pacto significaret, sibi in animo non esse, fideles absoluto præcepto obstringere, sed tantum monere, atque hortari. Ad hæc, ait *Suarez*, si aliquid urget præceptum audiendi Dei verbum, illud, non ex lege positiva Ecclesiæ, sed ex lege profuit charitatis, sibi debitas, quæ quilibet *teneretur habere curam animæ suæ, non solum adhibendo media simpliciter necessaria, sed etiam utilia, quale sæpe est concionem audire.* Licet porro lex charitatis, pergat *Suarez*, non obliget ad concionem audiendam in parochia, Tridentinum tamen parochiam nominavit, quia ibidem à paroco semper inter missarum solemnia concilio haberi debet, quod idem Tridentinum alibi decrevit. Eandem doctrinam amplectatus *Rodriguez Quæst. Regul. tom. 1. quæst. 43. art. 7.* Tridentinum intelligendum docet, cum, urgente charitatis præcepto se reficiendi pabulo divini verbi, hoc nusquam commodius, et utilius audiri potest, quam in Ecclesiâ parochiali. In idem recidit, quod tradunt *Fagundez lib. 2. cap. 1. num. 10. et Bonacina disp. 5. de tertio Decalogi præcepto quæst. unic. punct. 2. num. 27. et seq.* nimirum, tunc solum teneri fideles parochiali concioni interesse, cum necessaria Fidei rudimenta, quæ ceteroquin ignorant, alibi addiscere nequeunt; aut cum prævident, alios suo exemplo pertrahendos ad concionem, à qua secus, non sine gravi eorumdem animarum dispendio, se subducerent: quem tamen casum moraliter impossibilem, rectè simul advertunt. Sed fortassè melius *Zerola in prac. part. 1. verb. Prædicatio vers. ad 4. Trullench. cit. tom. 1. lib. 3. cap. 1. dub. 4. num. 11.* alique sentiunt, obligationem, si quæ unquam fuit, auscultandi proprium parochum, verba facientem ad suum populum, ablatam nunc esse per contrariam consue-

« Secunda causa est quodcumque motivum rationabile, quo quis bonâ fide putat se excusari. Vide *Suar. in 3. p. sect. 6. c. 5. Laym. et Bon. l. c.* »

Excusat igitur ab audienda missa quævis causa mediocriter gravis; scilicet, quæ involvit notabile aliquod incommodum, aut damnum in bonis animæ, vel corporis proprii, vel proximi. Ita communiter cum *Bus. DD. ap. Croix l. 3. p. 4. n. 675. Salm. de Sacrif. miss. c. 6. punct. 5. n. 63. Mazz. de 3. præc. c. 3. §. 2. et Zachar. l. 3. part. 4. n. 575. cum Suar. Azor, Pal. Fill. Tanner, etc.*

Rectè autem docet hic *Bus.*, et est commune cum *Dian. ap. Croix n. 676. et Salm. ibid. n. 62.* quòd habens privilegium oratorii non tenetur sacerdotem conducere, ut missam ipse audiat. Sed quid, si missa jam dicatur gratis, vel facilè gratis haberi possit? *Suar. Meroll. Escob. Pellizz. etc. ap. Croix n. 576. et Salm. ibid. n. 61. cum Fill. Pal. Trull.* putant, eum adhuc non tenèri missam audire, si aliàs esset excusatus, quia privilegium datur ut favor, non ut onus; et ideò nemo tenetur uti privilegio suo, nam aliter privilegium redderetur gravosum. Probabiliùs tamen, eum tenèri dicunt *Cont. Tourn. de 3. Dec. præc. art. 2. sect. 4. concl. 4. Sed hic n. 2. et Croix n. 676. cum Lugo, Tamb. et communiore*, ut asserit. Ratio, quia, licèt non teneatur quisque uti privilegio suo, tenetur tamen satisfacere præcepto, dum potest sine notabili incommodo. Et idem dicendum puto cum *Cont. Tourn. l. c. si modico stipendio possis conducere sacerdotem, quia quisquæ tenetur leve pati incommodum, ut præcepto satisfaciatur.*

Unde resolves :

325. — « 4. Excusantur, qui sunt in navigatione, vel carcere. Item in morbo, vel convalescentiâ, in qua obsit prodire foras. Item qui sunt in excommunicatione, vel interdico, de quibus suo loco. »

Infirmi excusantur, quando prudenter timent non leve damnum, vel moram notabilem ad convalescendum. Ita communiter *DD. Caj. Soto, Suar. Nav. et alii cum Salm. de Sacrif. miss. c. 6. punct. 5. n. 58. et Elbel de 3. præc. n. 366.* apud quem *Gob. cum Sanch.* excusat etiam eum, qui ægrâ valetudine laborans, timeret exeundo notabile gravamen capitis, virium lassitudinem, cruditatem, etc. Sed quid, si dubium sit, an incommodum sit leve, vel sufficienter grave? Standum est consilio medici, aut superioris, aut parochi, vel alius viri pruden-

tiam, cum passim viri pii, et docti aliò se conferant ad sacros audiendos Oratores; ac profindè, inquit *Zerola*, Sacra Congregatio Concilii asepùs declaravit, non posse Ordinarium mulctis et poenis subditos adigere ad concionem auscultandam in parochia: quòd etiam testatur *Barbosa in collectan. ad Trident. sess. 24. cap. 4. num. 17.* Mirum propterea non est, quòd præceptum hac de re latum ab Episcopo Mideni, tamquam nimiam severum, fuerit, ex ejusdem Sacræ Congregationis sententia, præcidendum.

Edit.

tis; et etiam suo iudicio potest acquiescere infirmus, si prudenter ita iudicet. Sed quid, si adhuc, consilio petito, maneat dubium? *Suarez* dicit, tunc petendam esse dispensationem; sed *Pal. Gobat. Bon. ap. Croix* n. 679. et *Salm. ibid.* n. 59. dicunt absolutè, eum non tenèri ad missam; quia, stante periculo gravis damni, præceptum Ecclesiæ tunc non possidet adversùs infirmum (1); et idem sentit *Lugo*: saltem (ait *Gob.*) tunc iudicandum est, matrem Ecclesiam in tali casu non obligare. Vide *Croix ibid.* Est valdè probabile cum *Mazz. l. c.*

Excommunicatus, vel interdictus non peccat, omitendo missam, et sic pariter incarceratus, etiamsi negligent absolutionem, vel libertatem, quia isti non obligantur auferre impedimenta remota. Est commune contra paucos *ap. Salm. ibid.* n. 53. cum *Nav. Suar. Azor, Bon. Sa, Pal. etc.* Modò, ut benè advertunt *Spor. tr. 3. c. 4. n. 26. et Elbel* n. 365, ipsi non idèò ex proposito negligent liberationem, ne teneantur ad missam. Imò probabiliùs dicunt *Bonac. et Trull. ac Contin. Tournely loc. cit.* ipsos non excusari, si de facili possent absolutionem, aut libertatem obtinère, et negligent; quia quisque tenetur cum levi incommodo tollere impedimenta, ut gravi præcepto satisfaciat.

. 326. — « 2. Item, qui custodiunt castra, urbem, gregem, domum, »
 » infantes vel puerum (qui in templo quietus, et sine perturbatione alio-
 » rum continèri non potest), aut ægris solatio sunt, aut coquere de-
 » bent, et similia curare, quæ omitti non possunt. *Bonac. Con. n. 86.*
 » et 344.

Excusantur igitur custodientes domos vel greges, ex communi cum *Laym. l. 4. tract. 5. c. 4. n. 3. Palao t. 22. Cont. Tourn. ibid. concl. 4. num. 2. in fin. Bon. d. 4. q. ult. n. 3. et Salm. ibid. n. 68.* At si sint plures custodes, et una dicatur missa, debent alternatim eam audire. Ita *Salm. d. n. 68. cum Suar. Nav. Con. Laym. Cov. etc.* Et ita pariter, si à viro, vel uxore manendum sit domi ad custodiam, non potest vir cogere illam, ut semper domi maneat, cum sit socia, non famula, quæ è converso cogi posset: sed etiam posset dominus manère domi quandoque, ut famula audiret missam, nam istius utilitas dominum excusaret. Ita *Croix cum Steph. et Gob.* Pari modo excusantur ab audiendo Sacro matres, quæ non habent domi, cui relinquunt parvulos sinè periculo, et contrà non possent eos adducere in Ecclesiam sinè notabili adstantium perturbatione. Ita *Bon. l. c. n. 2. et Salm. loc. cit. n. 73. et Suar. Trull. et Elb. n. 389. cum Laym. etc. communiter.* Probabiliter excusatur etiam, qui timet incarcerari, si

(1) « In tali dubio prævalet jus naturale conservandi salutem. » *Ex Hom. Ap. tr. 6. n. 39.* Edit.

Ecclesiam adeat. *Croix*. n. 689. cum *Henr. Dic. et Gob. ac Zach.* l. 3. p. 4. n. 689.

Excusatur etiam, qui nequit missam audire, quin relinquat infirmum sine assistentia ad cibum, sive ad remedia præstanda; vel quin infirmus, relictus ab illo, gravem turbationem patiat. Ita *Pal. Dic. Fill. Suar. Sot. etc. cum Salm. de Sacrif. missæ c. 6. punct. 5. n. 76.* Et hoc, etsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, et aliàs gravem pateretur tristitiam. Ita *Pasq. ap. Croix* n. 680. et *Mazz. loc. cit.*

327.—3. Item, cui periculum est gravis offensionis mariti, parentum, vel dominorum. *Henr. Suar. Fill. n. 226.* Si tamen id ferè semper fieret, de alio medio laborandum esset.

Excusantur famuli, quando eorum ministerium est communiter necessarium, et illud omittere nequeunt sine gravi incommodo dominorum; debent tamen mediocrem diligentiam adhibere, ut missam non omittant: ita *Suar. d. 88. sect. 6. n. 5. Pal. loc. cit. n. 5. Cont. Tourn. d. 3. Dec. præcepto art. 2. sect. 4. concl. 4. l. c. et Salm. ibid. n. 74. cum Con. et Dic.* Imò notat *Croix* n. 685. in *fn. cum Pal.* eos tenèri ad hoc, adhuc cum mediocri molestia seu vigilia, non autem cum notabili diminutione somni. At si ministerium non sit ita necessarium, domini procul dubio peccant, si famulos impediunt Sacrum audire. Ipsi autem famuli tenentur tunc missam audire, adhuc contra domini jussum, nisi gravem indignationem timeant; vel nisi statim, et de facili non possent alium dominum invenire, ut benè ait *Croix* l. 3. p. 4. n. 685. cum *Pal. tr. 22. p. ult. n. 6.* Quidquid dicant *Sporer de 3. præc. c. 4. n. 34. et Salm. ibid. n. 75. etc.* sentientes, famulos per aliquot vices semper excusari. Notat autem *Mazz. d. 5. §. 2.* quòd minimè peccant domini, si tempore missæ præcipiant famulis, quæ nequeant differri juxta communem vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). Et tunc sanè excusantur etiam famuli, si tempore missarum sint occupati in obsequio actuali et necessario, ut ait *Spor. ibid. d. n. 34. cum Salm. n. 74. etc. ut suprà.*

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad Ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi, vel zelotypi; secùs, si levem. Communiter *Pal. Suar. Bon. Azor cum Salm. tr. 5. c. 6. punct. 5. n. 68. Mazz. loc. cit. et Elb. num. 369.* sed hoc rarò admittendum. Ex justa causa, notat *Croix* n. 688. cum *Tamb. et Fag.* posse patrem detinere filium domi clausum in pœnam, etsi missam non audiat. Idem ait *Elbel. n. 380.* Rectè etiam excusatur cum *Contin. Tournely loc. cit.* qui omitteret missam ad impediendas rixas aliorum, aut furta alienorum bonorum.

328.—4. Item, si quis alioqui amissurus esset occasionem commodam itineris, v. gr. socios, cùm viam ignoret, vel pericula metuat,

- » Aliàs verò tenetur ad missam ante iter, vel in itinere. *Suarez sect. 6.*
- » *Rodriq. Bon. l. c.* »

Excusatur etiam viator, si aliàs perderet expensas itineris, quas faceret socius, ut *Suar. Dic. Gob. apud Croix n. 582. et Salm. ibid. n. 69. cum Bonac. ac Elbel n. 383.* Vel si graviore expensas subire deberet, si relinqueret occasionem illam, ob Sacrum audiendum, ut addit *Elbel loc. cit.* Vel si non esset securus in itinere sine comite, *Elbel ibid.* Vel si societas illius multùm eum sublevaret, et longæ viæ auferret tædium, quod certè videtur grave incommodum, vel saltem est conjunctum cum periculo gravis incommodi, ut *Tamb. Suar. Dic. Gob. Henr. apud Croix ibid.*

329. — « 5. Si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob distantiam, v. gr. unius, vel alterius milliaris Germanici, vel etiam minoris spatii: maximè si via sit molesta, cælum pluvium. Ubi habenda est ratio personarum, loci, temporis, et consuetudinis. *Bon. Suar. Fill. loc. cit. March. Resol. past. t. 4. c. 6. n. 7.*

Pro distantia excusante, alii assignant tria miliaria nostratia, alii duo, alii unum. Sed hoc judicandum ex circumstantiis personæ, temporis, etc. ut *Bus. Viv. Salm. ibid. n. 65. ex communi.* Ordinariè tamen milliarium distantia non excusat, ut benè ait *Croix n. 687.* Sed *Dicastillus apud ipsum ibid.* non obligat mulieres nobiles, et teneras ad 1500 passus; obligat verò alias mediæ sortis, et rusticas ad longius spatium. E converso *Salm. n. cit. cum Suar. Pal. Trull. Fill. etc.* (quibus adhærent *Zach. l. 3. p. 4. n. 687. ac Croix cum Dian. Gob. et Fagnan.*) dicunt, quòd regulariter excuset distantia leucæ, sive trium milliarium, id est, (ut *Croix*) unius bonæ horæ, seu 5 quadrantium iter pedibus agentes, et minus, si esset molestia nivis, imbris, vel alia causa. Et idem tenet *Mazz.* dicens absolutè, quòd distantia trium milliarium omnes excuset.

330. — « 6. Si ex consuetudine patriæ fœminæ egredi non soleant tempore luctûs, vel etiam post partum. *Sylv. Caj. et Fill. n. 227.* »

Excusantur igitur viduæ ratione luctûs, ut *Spor. n. 35. et Elbel n. 384.* ac etiam filię et sorores (1), ut addit *Mazz. cum Suar.* Sed talem consuetudinem (ajunt *Fill. Villal. et alii*) non esse extendendam usque ad mensem à morte viri. Mensem tantùm permisit *S. Carolus Borromæus* in conc. 4. Mediolanensi. Quamvis, si alia esset consuetudo in aliquo loco, non esse damnandam de peccato gravi, docent *Pal. Dic. et Fill. cum cæteris ap. Salm. dict. c. 6. n. 82.* Illæ tamen, quæ è domo jam egrediuntur ad alia, non sunt excusandæ, ut rectè notant *Salm. ib. cum Pal.* Alicubi etiam ex consuetudine virginis

(1) « Excusat usus juxta locorum consuetudinem domo non egrediendi sex hebdomadas post partum vel mensem tempore luctûs ob mortem viri et etiam sororis aut filię, » ut dicunt *Suarez et Mazzotta.* » *Ex Hom. Ap. tr. 6. n. 42.*

excusantur à missa, ne in publicum exeant, *Salm. ibid. n. 81. cum Fill. Pal. et Suar.* qui tamen cum *Azor et cæteris* meritò advertit, talem consuetudinem moderandam esse quoad fieri potest (1).

« 7. Si quis non habeat vestes statui suo convenientes. *Navarr. Henr. Sa, Azor, Bon. l. c.*

« 8. Si quæ ex occulta fornicatione prægnans metuat, ne id advertatur, si prodeat. *Laym. l. 4. t. 5. »*

Benè excusantur cum *Bus. et Elb. n. 367.* mulieres non habentes vestes decentes juxta suum statum, vel famulum, aut sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur, ut ait *Mazz. l. c.* Sed meritò advertunt *Salm. tr. 5. de Sacr. miss. c. 6. punct. 5. n. 64. Led. Suar. Fill. Dic. Pal. etc.* non esse excusandas ab audienda missa valdè manè si possint, aut in Ecclesia remota, ubi populus non concurrat. Idem dicitur de puella inhonestè prægnante, si posset in aliquo loco occultè, et sine nota missam audire. Ita communiter cum *Bus. infr. Elb. n. 367. Cont. Tourn. de 3. Decal. præc. art. 2. sect. 1. concl. 4. n. 2. Qui sacro, et Pal. Laym. Reg. etc. cum Salm. ib. in fin.* Sic etiam possunt aliquando excusari puellæ, quæ ab Ecclesia exeunt, quando fiunt proclamationes pro suis matrimoniis, etsi ideo omittant Sacrum, si ob id notabilem verecundiam pati debeant. Ita *Elb. n. 374.* idemque sentit *Spor. c. 4. n. 35.* de mulieribus nobiles. Hoc autem rarò et difficilè puto admitti posse; at si reverà puella ex hoc tantum ruborem pateretur, ut magnum incommodum subiret, eo casu non improbo. *Croix* verò *n. 690.* absolutè tales puellas excusat, ubi adest hujusmodi consuetudo. Pariter consuetudo excusat puerperas, domi se continentis post partum per aliquod tempus (v. gr. per sex hebdomadas ex communi usu, ut testantur *Sporer et Elbel*), etiam postquam convalescerint. *Spor. num. 35. Elbel n. 384. et Salmant. c. 6. n. 79. cum Pal. ex. cap. Unic., de Purificat. post part.* Non verò excusantur mulieres ob menstruum. *Salm. ibid. n. 80.*

334. — « 9. Si quæ sciret, alteri, à quo perditè amaretur, securitatem occasionem peccati, si prodiret. *Sa, Fill. n. 227. »*

Quæstio magna est, an puella sciens, se ab aliquo turpiter concupisci, possit omittere missam? Tres sunt sententiæ.

Prima, quam tenent *Laym. de char. c. 13. n. 40. Spor. de 6. præcept. c. 1. n. 29. et 37. Val. Lop. apud. Salmant. ibidem num. 77.* dicit, eam posse; et bis vel ter etiam tenèri omittere.

Secunda cum Pal. et Henr. dicit eam tenèri audire missam, non obstante ruinâ alterius, quæ illi voluntariè evenit.

(1) « Nulla autem ratione potest licita reputari illa consuetudo (ut melius dicam » abusus) quæ puellæ, ne in publicum exeant, ab auditione Sacri se abstinant. » *Ex Hom. Ap. tr. 6. n. 42.* *Edit.*

Tertia cum Mazz. c. 2. §. 2. qui eam asserit communem cum *Suar. Sa, Fill. Bon. Sanch. etc. ap. Salm. cit. n. 77.* docet, eam posse quidem omittere ad evitandum proximi damnum, sed non tenèri, quia utitur jure suo, et damnum ille suâ culpâ patitur. Hæ sententiæ omnes sunt probabiles, sed prima probabilior. Ratio quia præceptum naturale de vitando scandalo præferendum est positivo de audienda missâ. E converso, quia charitas non obligat cum gravi incommodo, non tenetur puella abstinere à missa plus quàm semel, vel iterùm. *Vide dicta de charitate l. 3. n. 54 et 53.*

332. — Quæritur hic in fine, an amissio notabilis lucri excuset ab auditione Sacri? Negant *Salm. tr. 23. de 3. præc. c. 4. punct. 14. §. 3. n. 345.* Sed satis probabiliter affirmant doctus *P. Holz. de 3. præc. c. 4. n. 258. Viva art. 3. n. 7. Mazzotta loc. cit. Elbel n. 368. cum Anacl. Diana, Tambur. c. 2. cum Azor, Bass. apud Croix n. 684.* ob eandem rationem, ob quam diximus suprâ n. 304. excusari, qui, ne amittat extraordinarium lucrum, laborat die festivo, ex ratione generali, quia præcepta ecclesiastica non obligant cum gravi incommodo. Idem tenet *Gob.* qui excusat pauperem etiam ob lucrum unius ducati, et duorum alium tenuis fortunæ. Et injustè *Salm. loc. cit.* rejiciunt prædictam secundam sententiam, cum *tr. 5. de Sacrif. miss. c. 6. punct. 5. n. 69. cum Suar. Pal. Bon. etc.* non negent excusari viatorem, qui, ne amittat solas expensas, quas sperat à socio, Sacrum omittit. Utrùm autem excusetur, qui in sabbato venatum iret, ubi missam audire nequit? *Vide diot. num. 304. circa fin. Verùm Dic. et Gob. apud Croix n. 684.* excusant aurigas, qui non possunt audire Sacrum, quin vecturam relinquunt cum notabili jactura. Idem ait *Mazz. diot. §. 2. de tabellariis, et custodibus gabellarum,* qui timeant notabilem jacturam: idemque dicit de nautis, vectoribus mercium, qui nequeant audire missam sine magno incommodo. Illud autem non admittimus, quod aliqui AA. addunt *ap. Croix l. c. scilicet,* quòd, etsi quis possit sine tanto damno omittere vecturam, adhuc tamen is excusari posset ex consuetudine aliorum, quam habent vehendi. Pariter *ibid.* dicunt *Suar. et Gob.* excusari molitores, si causâ missæ eis eveniret jactura mediocriter gravis. Valdè autem probabiliter excusatur, qui ob missam audiendam omittere deberet negotium cum damno gravi, ut *Suar. Dic. Caj. etc. cum Salm. tr. 5. c. 6. punct. 5. n. 70.*

Non excusatur autem ex communiore cum *Pasq. apud Croix n. 683.* qui omitteret Sacrum ob aliud bonum spirituale, quamvis majus. Probabiliter tamen *ibid.* admittit *Ills.* eum excusari qui omitteret missam ad confitendum peccata, si aliàs deberet aliquamdiu permanere in statu peccati mortalis; et idem tenet *Croix cum Less. n. 665.* Item excusantur à missa, qui aliàs non possent impedire blasphemias, rixas, furta, etc. *Elb. n. 394.*

An autem peregrini teneantur audire missam, quæ audienda est ex peculiari præcepto loci, ubi sunt, etiamsi per unum diem ibi commorentur? Affirmant *Suar. de rel. l. 4. c. 14. n. 9. Pont. de matr. l. 8. c. 4. n. 7. Jos. de Januar. et Salas ap. Pal. de leg. d. 4. p. 24. n. 12. qui meritò probabile id vocat. cum Sanch. Dec. l. 4. c. 12. n. 37. et Salm. de leg. c. 3. punct. 5. §. 4. n. 56.* Ratio, quia peregrini verè sunt subditi superioris loci, ubi sunt, licèt per breve tempus ibi commorentur. Probabiliùs tamen negant *Sanch. l. c. n. 38. cum Tol. Azor, Sayr. et Bon. d. 4. q. 4. p. 6. n. 6. et 43. Sylv. v. Jejunium q. 2. n. 7. Elbel de 3. præc. n. 383. item S. Ant. Gran. Vega, etc. apud Salm. ibid. n. 58.* Ratio, quia superior loci non habet jurisdictionem, in peregrinos, nisi ibi maneant, vel saltem animum permanendi habeant per majorem anni partem, juxta dicta *de leg. lib. 4. n. 156.*

Hic refert annotare, quòd *Benedict. XIV.* in Brevi, *Cum sicut, etc.* dato die 22 Dec. 1748. quoad regna Neapolis, et Siciliarum, indulserit ab abstinentia operum servilium diebus festis, exceptis Dominicis Paschatis, et Pentecostes, ac omnibus aliis Dominicis in anno: item die Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, Nativitatis Domini: item Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. V. M. Immaculatæ, item die SS. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, et patroni principalis cujuscumque civitatis aut pagi illius diocesis In aliis verò festis præscripsit, fideles tenèri tantum ad missam audiendam.

CAPUT II.

DE QUARTO PRÆCEPTO: *Honora patrem, etc.*

DUBIUM I.

Ad quid teneantur liberi erga parentes?

333 Quæ teneantur filii præstare parentibus circa amorem?

334 Quæ circa reverentiam?

335 Quæ circa obedientiam? Vide alia ibid.

333.— **R**ESP. Tenentur vi hujus præcepti, tum genitoribus, tum superioribus, in iis rebus, in quibus quisque, et quamdiu subjectus iis est, *amorem, reverentiam, et obedientiam* præstare, ita ut, si notabilis horum defectus sit in re gravi, graviter peccetur? quod faciliùs fiet respectu parentum, quàm aliorum. Ita communiter. *Vide Fill. t. 28. p. 2. c. 4. etc.*

Unde resolves :

« 1. Contra *amorem* graviter peccat filius I. Si signa odii parentibus
 » ostendat, et eos asperè tractet. II. Si eos torvo oculo ferè semper
 » intueatur, ac ita asperè alloquatur, ac si eos odio haberet. III. Si
 » non subveniat eis in gravi necessitate spirituali, vel corporali. » (*Hinc*
etiam graviter peccant filii, negligentes preces et sacrificia offerri
pro parentibus. Salm. tr. 24. c. unic. punct. 1. §. 1. n. 4.) « IV. Si
 » non impleat eorum testamenta, et legata, modò hæres sit. V. Si grave
 » malum, v. gr. mortem illis optet. *Nav. Reg. l. 20. n. 8. Fill. t. 28.*
 » c. 1. q. 3. et 7. »

Graviter ideò peccant filii, si non curent, ut parentes, in articulo mor-
 tis constituti, suscipiant sacramentum pœnitentiæ, et alia. *Bon. de IV.*
præc. p. 4. n. 5. Fill. n. 3. Salm. cit. n. 4. in fin. cum Azor, Nav.
Trull. Item, si impediunt parentes, quominus faciant testamentum.
Bon. ib. Tamb. n. 5. Quod tamen intelligitur, si malis artibus impe-
 diant; secùs verò, si modis permissis id faciunt, tunc ab omni culpa
 immunes erunt.

334. — « 2. Contra *reverentiam* peccat graviter filius I. Si percutiat
 » etiam leviter secundum *Reg.* II. Si manum ad percutiendum delibe-
 » ratè attollat. » (*Ita omnes communiter; et rectè advertit Spôr. de*
4. præc. c. 5. n. 32. quòd in his filius dupliciter peccaret, contra
justitiam, et contra pietatem.) « III. Si graviter parentes contristet.
 » *Reg. l. 20. n. 24. Fill. c. 17. n. 17.* » (*Etiamsi verba non sint grâ-*
viter contumeliosa, ut probabiliùs ait Busemb. mox infra, et Bonao.
de 4. præc. p. 3. n. 4. contra Elbel eod. tit. n. 557. dicentem non esse
mortale, si iracundia parentum non oriatur ex ipso verbo aut facto,
cùm hoc sit leviter injuriosum, sed ex sinistra apprehensione, vel
eorum indispositione; nam si tunc non læditur graviter reverentia,
saltem graviter violatur amor erga parentes, eos sine justa causa
graviter, et deliberatè contristando.) « IV. Si animo deliberato ad
 » gravem iram provocet verbis contumeliosis, vel talibus, quibus sciat,
 » eos graviter offendendos. (*Hinc benè ait Roncag. de 4. præc. c. 1.*
r. 1. in praxi non excusari à mortali, qui matrem vocet pazza, ub-
briaca, bestia, strega, ladra, (1) et similia. Qui verò diceret tantum
vecchia, stordita, ignorante, (2) et similia, puto non posse de se ab-
solutè damnari de mortali, nisi parens graviter de his verbis offen-
datur. Peccat autem graviter filius, qui parentes frequenter torvis
oculis aspicit, aut verbis asperis alloquitur, ita ut videatur eos odio
habere. Bus. ut suprâ et Bon. num. 3. cum Sylvest. Graff. Elbel n.

(1) *Id est* : Amens, ebriosa, bestia, venefica, fur.

(2) *Id est* : Vetula, stupida, ignara.

550. *Roncag. r. 2.*) « V. Si maledicta, aut convicia in eos conjiciat. » (cum *Cont. Tourn. de 4. Dec. præc. cap. 4. art. 1. sect. 2. concl. 2. n. 2. Intellige in præsentia, ut videbimus in subsequenti annotatione. Item, si parentes deliberatè gestu vel risu subsannet, ut Sporer n. 31 et alii. Dicitur deliberatè, nam in his, et similibus, ut supra, sæpe excusantur filii à mortali propter indeliberationem actus, ut notant Bon. et Elbel.*) « VI. Si parentes pauperes despiciat, vel nolit agnoscere. Quòd si tamen exterius tantùm dissimulet, se eos nosse, et nolit apud se habere ex justa causa, dummodò eis provideat de necessariis, *Bon. n. 4. excusat eum à peccato gravi, eò quòd rationabiliter non sunt invit.* » (*Hinc probabiliter op. Salm. de 4. præc. punct. 1. §. 1. n. 5. Azor, Nav. Tol. et Trull. excusant eo casu filium à mortali, 1. si grave damnum passurus esset, 2. si parentes infami crimine essent notati, 3. si solùm exterius dissimularet, sine interno contemptu, quia tunc (ut ait Bon.) ipsi parentes non censentur graviter, aut rationabiliter invit.*) « VII. Si in foro externo filius etiam de vero crimine parentes accuset; extra crimen hæresis, prodicionis, vel conjurationis in principem, cùm non sit alius corrigendi modus. *Vide Bon. l. c.*

Absolutè dicit *Sporer d. c. 5. n. 30 et 31* filium maledicentem parentibus, sive eos subsannantem, non excusari à peccato mortali, sive id faciat in eorum præsentia, sive in absentia. Nescio, quomodo hic auctor, quamvis in aliis suis sententiis satis æquus, et fortè aliquando plus quàm par est benignus, hoc potuerit absolutè asserere: nam, ut ipsemet fatetur *de 8. præc. c. 6. n. 135.* et omnes docent, reverentia, sive honor non læditur, nisi per contumeliam illatam in præsentia offensi; vel in absentia, sed eo fine, ut alter resciat. Prætereà accedit id, quod dicunt plures graves DD. ut *Coninch. de Ritu ven. Sacr. art. 3. dub. 1. num. 230. Pontius de matr. l. 10. c. 10. n. 15.* (et asserit commune) *Tol. l. 5. c. 8. n. 11. Nav. c. 27. n. 256. in fin.* item *Azor, Vasq. Sa, etc. apud Salm. de matr. c. 15. punct. 5. n. 64.* ajunt enim præfati AA. per copulam fornicariam occultam in Ecclesia non committi sacrilegium, nec pollui Ecclesiam; ratio, quam tradit *Coninch. apud Salm. loc. cit.* quia reverentia Ecclesiæ debita consistit in opinione hominum, sicut fama: ergò, sicut homines non fiunt infames, nisi crimina innotescant, ita reverentia loci sacri non violatur, nisi publice pateat de crimine. Quidquid sit de hac sententia, quæ satis est probabilis, ut dicunt *Salm. ibid. n. 65,* licèt opposita mihi sit probabilior, quia irreverentia tunc irrogatur Deo, qui in Ecclesia speciali modo assistit, et omnia occulta respicit. (*Vide infra de 6 præc. n. 458.*) Quod meâ interest hic, est ratio adducta, nempe quòd reverentia non lædatur nisi per manifestationem contumeliæ. Quomodo igitur peccabit graviter filius clam maledicens parenti, aut subsannans eum in ejus

absentia, cum non adsit tunc, neque contumelia, neque irreverentia? Et hoc puto dicendum, etiamsi hoc faciat coram aliis. Attamen non nego, in hoc adesse quamdam vilipensionem exercitam, repugnantem reverentiæ parentibus debitæ, specialemque maliitiam contra pietatem continentem, sed quæ non pertingit ad peccatum mortale; nisi casu, quo filius eis malediceret animo malevolo, aut cum magno contemptu; nempe si malediceret coram aliis eo fine, ut illi deinde parentibus deferant, vel fortè saltem præsumendo, quod deferrent.

Dicunt autem *Viva, Elbel, Tamb. Mazott. et Bon. cum aliis*, filium parentibus maledicentem graviter peccare, sive illi sint vivi, sive defuncti; sed præfati AA. (aliquantulum nimis inconsideratè) non explicant, an maledictio fiat cum animo, vel sine animo malevolo. Verumtamen omninò intelligendum, eum non peccare graviter, si sine tali animo maledicat. Et reverà *Nav. et Fill.* quos citat *Bon.* pro hac doctrina, sic intelligunt; *Nav. enim Man. c. 14. n. 12. v. Sexto*, dicit, peccare filium, qui ex animo parenti maledicit, sive vivo, sive defuncto; si tamen oretenus tantum maledixerit, non amplius, quàm venialiter offendit. Idque quasi eisdem verbis confirmat *Filliuc. c. 1. n. 17.*

335. — « 3. Contra obedientiam graviter filius peccat I. Si in re » gravi sit inobediens circa ea, quæ pertinent ad gubernationem domûs, » bonos mores, vel animæ salutem. *Fill. n. 20.* II. Si contra voluntatem parentis ducat uxorem se indignam. Indigna autem dicitur, » quâcum non potest contrahere sine dedecore, juxta suæ regionis » usum; » (*Vide dicenda de matr. l. 6. n. 851.*) « non tamen potest » exhæredari idcirco » (*Vide n. 949.*) « III. Si sine justa causa nolit » eam ducere, quam vult parens, maximè si inde sopirentur odia, aut » parentum necessitas levaretur: erit autem justa causa, v. gr. si sit » impar familia, si infirma, deformis, fatua, vel immorigera. IV. Si, in » consultis parentibus, nubat, » (*De hoc vide de matr. l. 6. n. 849.*) » ut habet *Sanch.* Potest tamen, ubi eos consuluit, ipsis invitis, prudenter contrahere cum se digna; cum circa electionem statûs sit sui » juris. *Less. lib. 2. c. 40. n. 43. Sanch. l. 4. c. 15. Fill. q. 10. n. » 20.* An, et quomodo peccant liberi furando à parentibus? *vide infra » n. 543.* Item, an alienare possunt bona? *vide infra n. 918.*

Tenetur igitur filius obedire parenti in iis, quæ mox dicta sunt, et peccat graviter peccato speciali, in confessione explicando, si materia sit gravis, et parens præcepto expresso, et seriò id mandaverit; secus si tantum monuerit, ut *Spor. de 4. præc. c. 5. n. 14. Ronc. c. 1. q. 3. et Holzm. n. 555.* Additque *Lugo de penit. d. 16. n. 226. et Bon. eod. tit. part. 6. n. 3. cum Nav. et Rodr.*, filium tunc speciale hoc peccatum committere, cum parens imperet aliquid, intendens obligare ad obediendum obedientiæ sibi debitæ. Imò dicunt *Sporer n. 16. et Elbel*

de 4. præc. n. 555. cum March., tunc filium graviter peccare, quando ordinariè præceptum transgreditur; secùs, si aliquoties ex negligentia.

Præterea hic advertendum, filios non tenèri obedire in iis, quæ pertinent ad statam eligendum. Hinc graviter peccant parentes, qui eos cogunt, etiam indirectè invitos, ad vitæ statum eligendum, sive religiosum, sive clericalem, sive conjugalem; vel contrà, si eos injustè retrahant, etiam sine vi, vel fraude, à statu religioso, clericali, vel conjugali, sine justa causa; quia parentibus specialiter incumbit consulere bono spirituali filiorum. Ita *Mol. t. 5. d. 54. n. 2. Elb. n. 538. et Spor. n. 24. cum communi*. Unde, si filius sentiat se à Deo vocatum ad religiosum vel clericalem statum, et advertat, parentes injustè impedituros, consultiùs aget rem eos celando, divinamque voluntatem exequendo. Ita *Elbel l. c. Bon. l. c. n. 2. cum Sayr. Molf. Fill. et aliis*. Dictum est autem *injustè*; nam secùs dicendum foret, si parentes ob justam causam contradicerent: putà, si remanerent in necessitate; vel si aliàs extingueretur nobilissima familia, ut ait *Elbel n. 539*. In hoc tamen secundo casu puto non tenèri filium ob id suam vocationem deserere. Vide alia, quæ de hac materia fusè dicentur l. 5. ex n. 66.

« 4. Tenetur proles alere parentes egentes, adeò ut, si in gravi necessitate aliter juvari non possint, teneatur manère in sæculo (nisi tamen in hoc illi certum, vel certè valdè probabile periculum salutis immineret); » Vide *infra de statu relig. l. 5. n. 66. ubi etiam de fratribus n. 70.* » et, si religionem sit ingressus, teneatur eà egredi, » et juvare parentes: dummodò eorum necessitas ejus professionem antecesserit. *Fill. q. 5. n. 9. Bon. q. 4. p. 6.* » (Vide *dict. l. 5. n. 67.*)

« 5. Si verò necessitas post professionem superveniat, si extrema sit, tenetur egredi, petità priùs, licèt non obtentà venià. Si autem sit gravis tantùm, in qua utcumque possint vivere, non tenetur quidem; potest tamen egredi, si prælatus permittat. Quo casu tenetur, in quantum non obstat suo intento, deferre habitum, et observare substantialia religionis, at, postquam parentibus subventum est, redire. Vide *Less. l. 2. c. 44. dub. 3.* » (Vide *infra de statu relig. l. 5. n. 67.*)

DUBIUM II.

Ad quid teneantur parentes erga filios?

326 Quæ teneantur parentes præstare filiis quoad alimenta et educationem?

327 An teneatur pater dotare filiam, nuptam contra ejus consensum?

328 Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum.

329 Ad quid aliud teneantur parentes?

340 Ad quid teneantur fratres?

341 An possint aliquando parentes filios exheredare? et quæ sint causæ justæ exheredandi? (Vide etiam de hoc n. 948 et 949.)

336. — **P**ARENTES, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. g. avus, proavus, etc. tenentur gravi obligatione juris naturalis conservationem et educationem liberorum curare. Circa quod ex *Bon. disp.* 5. q. 4. *Azor*, p. 2. l. 2. q. 17. *Fill. tr.* 28. c. 2.

Resolvuntur hi casus :

« 1. Graviter peccant parentes, qui sine justa causa prolem in hospitali vel locis publicis exponunt. *Vide Bon.* hic; et *Fill. t.* 21. p. 2. c. 2. et *infra tract.* 5. c. 1. » (*Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian. Henr. Salmant. de IV. præcept. punct.* 2. n. 36. *Vide de restitut.* n. 656.)

« Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem » (*V. gr. sit debilis aut nobilis, ob consuetudinem. Salm. ibid.* n. 35. *cum. Nav. Azor, Trullench. etc.*): « tunc verò tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere. » *Bon. d.* 6. q. 1. p. 6. *Laym.* Item tenetur, secundùm jura, prolem alere ad finem anni tertii. » (*Si verò mater non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis, Croix l.* 3. p. 4. n. 697. *Et Salm. loc. cit.* n. 34. *cum communi*) « Postea educatio, usque ad emancipationem, spectat ad patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, et mater dives. *Fill. Laym. l.* 5. *tr.* 10. c. 3. n. 4. *Regl.* 20. n. 32. (1).

« 3. Pater tenetur proli, non tantùm legitimæ, sed etiam (in quo jus civile à canonico correctum est juxta c. *Cùm haberet*) spurixæ curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestitum, et honestas artes, juxta suum statum, nisi tamen aliunde se alere possit, et non indigeat; deinde etiam dotem filix. » (*Respectu autem filiorum dicunt Sanch. de matr. l.* 4. d. 26. n. 21. *Boss. de effectu matr. p.* 2. c. 4. num. 95. *cum Glossa in c. Admonere* 33. q. 2. *ac Surdo et Megala, quòd pater tenetur alimenta præstare non tantùm filio, sed etiam uxori illius, quamvis eam duxerit sine dote; et contra ipsius patris voluntatem. Præterea tenent Azor p.* 2. l. 2. c. 4. q. 12. *et Merenda Controv. l.* 4. c. 34. n. 6. *cum Baldo, et Jasone, quòd pater debet filium alere, etiamsi filius consummasset vitiosè portionem jam prius sibi traditam.*) « Et quidem clerici etiam ex fructi-

(1) In jure novo juris antiqui abrogata est dispositio, quâ mater ad annum tertium, pater verò usque ad emancipationem prolem alere tenebatur. Obligatio prolem alendi, sustentandi atque educandi *ex Cod. civ. art.* 203. parentibus communis est eosque in solidum afficit. — *Confer art. infra ad n.* 951. *positos.* Edit

• bus ecclesiasticis possunt hæc suis spuriiis præstare. *Fill. loc. cit.*
 • t. 28. c. 2. n. 28. *Laym. l. 5. t. 10. p. 3. c. 5. Vide infra tr. 5. c. 4.*
 • d. 5. q. 1. Hinc peccant 1. Si non adhibeant diligentiam, saltem me-
 • diocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque hæredi-
 • tatem secundum suum statum. 2. Si bona dilapidando impotentes se
 • reddant, ad liberos honestè secundum statum suum educandos, ac
 • dotandos, *Bonac. d. 6. §. 2. ex Azor, Filiuc. etc.* 3. Si sine le-
 • gitima causa filiae dotem negent (vel filium exhæredent), v. gr.
 • quia vult ingredi, vel est ingressa religionem, vel quia, ipsis in-
 • vitis, nupsit, licet se indigno. *Bon. l. c. ex Azor, Reginald. etc.*
 • vel quia filius ordinem sacrum suscepit : sicut enim pater tenetur
 • dotare suas proles pro matrimonio, vel ingressu religionis : ita
 • etiam ad suscipiendos sacros ordines. Neque hæc donatio est revo-
 • cabilis : imò, quæ sic donata sunt, non posse computari in legiti-
 • mam, aut divisionem cum fratribus, docet *Barb. c. 17. Contrarium*
 • tamen tenet *Mol. etc. cum Dian. p. 8. t. 6. r. 91. et 92.* • (*Et*
Salm. tract. 24. de IV. præc. punct. 4. §. 2. n. 78. At vide di-
cedenda de contr. n. 956. ubi etiam vide de aliis bonis à filiis in
collationem adducendis.)

337. — Quæstio est, an pater teneatur dotare filiam, contra ejus voluntatem nuptam? Distingue, affirma, si filia sit nupta major 25 annis, etiamsi indigno, ut *Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 11. Salm. ibid. punct. 2. n. 40. cum. Bon. Trull. etc.* Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25 annis? Alii etiam affirmant absolutè : alii tantum, si nupsit digno : alii dicunt, patrem tenèri tantum ad alimenta ei danda, si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupsit indigno, ut *Sanch. n. 18. et 19. Salm. ibid. n. 41. cum Mol. Trull. Cor.* Et hoc probabilius. Hinc infert *Sanch. n. 20. cum Trull. et Bann. apud Salm. loc. cit. n. 42.* quòd si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere eum indigentem, et uxorem ejus. *Vide dicenda n. 949. (1).*

338. — Notandum obiter hic est, nuperrimà S. R. Neapolitani concilii, junctis quatuor aulis, sanctione, cui regia Majestas annuit 15 Decemb. 1742, sancitum fuisse non licere parentibus sine justa causa à jure probata, vel à judice approbanda, liberos, et filios, seu aliquem illorum immeritò è domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. *Et è converso filiis, et liberis, seu alicui ipsorum, facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, et alimenta habendi extra domum paternam; sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cum filiorum voluntas sit causa virtutis, non causa vitii, quacumque alià interpretatione, et rerum forsan judi-*

340 *Ad quid teneantur fratres?*

341 *An possint aliquando parentes filios exheredare? et quæ sint causæ justæ exheredandi? (Vide etiam de hoc n. 948 et 949.)*

336. — **P**ARENTES, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. g. avus, proavus, etc. tenentur gravi obligatione juris naturalis conservationem et educationem liberorum curare. Circa quod ex *Bon. disp. 5. q. 1. Azor, p. 2. l. 2. q. 17. Fill. tr. 28. c. 2.*

Resolvuntur hi casus :

« 1. Graviter peccant parentes, qui sine justa causa prolem in hospitali vel locis publicis exponunt. *Vide Bon. hic; et Fill. t. 21. p. 2. c. 2. et infra tract. 5. c. 1.* » (*Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian. Henr. Salmant. de IV. præcept. punct. 2. n. 36. Vide de restitut. n. 656.*)

« Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem » (*V. gr. sit debilis aut nobilis, ob consuetudinem. Salm. ibid. n. 35. cum. Nav. Azor, Trullench. etc.*): « tunc verò tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere. » *Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Laym.* Item tenetur, secundum jura, prolem alere ad finem anni tertii. » (*Si verò mater non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis, Croix l. 3. p. 1. n. 697. Et Salm. loc. cit. n. 34. cum communi*) « Postea educatio, usque ad emancipationem, spectat ad patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, et mater dives. *Fill. Laym. l. 5. tr. 10. c. 3. n. 4. Regl. 20. n. 32. (1).*

« 3. Pater tenetur proli, non tantum legitimæ, sed etiam (in quo jus civile à canonico correctum est juxta *c. Cùm haberet*) spuria curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestitum, et honestas artes, juxta suum statum, nisi tamen aliunde se alere possit, et non indigeat; deinde etiam dotem filia. » (*Respectu autem filiorum dicunt Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 21. Boss. de effectu matr. p. 2. c. 4. num. 95. cum Glossa in c. Admonere 33. q. 2. ac Surdo et Megala, quòd pater tenetur alimenta præstare non tantum filio, sed etiam uxori illius, quamvis eam duxerit sine dote; et contra ipsius patris voluntatem. Præterea tenent Azor p. 2. l. 2. c. 4. q. 12. et Merenda Controv. l. 4. c. 34. n. 6. cum Baldo, et Jasone, quòd pater debet filium alere, etiamsi filius consummasset vitiosè portionem jam prius sibi traditam.*) « Et quidem clerici etiam ex fructi-

(1) In jure novo juris antiqui abrogata est dispositio, quæ mater ad annum tertium, pater verò usque ad emancipationem prolem alere tenebatur. Obligatio prolem alendi, sustentandi atque educandi *ex Cod. civ. art. 203.* parentibus communis est eosque in solidum afficit. — *Confer art. infra ad n. 951. positos.*

• bus ecclesiasticis possunt hæc suis spuris præstare. *Fill. loc. cit.*
 • t. 28. c. 2. n. 28. *Laym. l. 5. t. 10. p. 3. c. 5. Vide infra tr. 5. c. 4.*
 • d. 5. q. 1. Hinc peccant 1. Si non adhibeant diligentiam, saltem me-
 • diocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque hæredi-
 • • tatem secundum suum statum. 2. Si bona dilapidando impotentes se
 • reddant, ad liberos honestè secundum statum suum educandos, ac
 • • dotandos, *Bonac. d. 6. §. 2. ex Azor, Filiuc. etc.* 3. Si sine le-
 • • gitima causa filiae dotem negent (vel filium exhæredent), v. gr.
 • • quia vult ingredi, vel est ingressa religionem, vel quia, ipsis in-
 • • vitis, nupsit, licet se indigno. *Bon. l. c. ex Azor, Reginald. etc.*
 • • vel quia filius ordinem sacrum suscepit : sicut enim pater tenetur
 • • dotare suas proles pro matrimonio, vel ingressu religionis : ita
 • • etiam ad suscipiendos sacros ordines. Neque hæc donatio est revo-
 • • cabilis : imò, quæ sic donata sunt, non posse computari in legiti-
 • • mam, aut divisionem cum fratribus, docet *Barb. c. 17. Contrarium*
 • • tamen tenet *Mol. etc. cum Dian. p. 8. t. 6. r. 91. et 92.* • (*Et*
Salm. tract. 24. de IV. præc. punct. 4. §. 2. n. 78. At vide di-
cenda de contr. n. 956. ubi etiam vide de aliis bonis à filiis in
collationem adducendis.)

337. — Quæstio est, an pater teneatur dotare filiam, contra ejus voluntatem nuptam? Distingue, affirma, si filia sit nupta major 25 annis, etiamsi indigno, ut *Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 11. Salm. ibid. punct. 2. n. 40. cum. Bon. Trull. etc.* Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25 annis? Alii etiam affirmant absolutè : alii tantum, si nupsit digno : alii dicunt, patrem tenèri tantum ad alimenta ei danda, si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupsit indigno, ut *Sanch. n. 18. et 19. Salm. ibid. n. 41. cum Mol. Trull. Cor.* Et hoc probabilius. Hinc infert *Sanch. n. 20. cum Trull. et Bann. apud Salm. loc. cit. n. 42.* quòd si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere eum indigentem, et uxorem ejus. *Vide dicenda n. 949. (1).*

338. — Notandum obiter hic est, nuperrimà S. R. Neapolitani concilii, junctis quatuor aulis, sanctione, cui regia Majestas annuit 15 Decemb. 1742, sancitum fuisse non licere parentibus sine justa causa à jure probata, vel à judice approbanda, liberos, et filios, seu aliquem illorum immeritò è domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. *Et è converso filiis, et liberis, seu alicui ipsorum, facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, et alimenta habendi extra domum paternam; sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cum filiorum voluntas sit causa virtutis, non causa vitii, quacumque alià interpretatione, et rerum forsan judi-*

340 *Ad quid teneantur fratres?*

341 *An possint aliquando parentes filios exheredare? et quæ sint causæ justæ exheredandi? (Vide etiam de hoc n. 948 et 949.)*

336. — « **P**ARENTES, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. g. avus, proavus, etc. tenentur gravi obligatione juris naturalis conservationem et educationem liberorum curare. Circa quod ex *Bon. disp. 5. q. 1. Azor, p. 2. l. 2. q. 17. Fill. tr. 28. c. 2.*

Resolvuntur hi casus :

« 1. Graviter peccant parentes, qui sine justa causa prolem in hospitali vel locis publicis exponunt. *Vide Bon. hic; et Fill. t. 21. p. 2. c. 2. et infra tract. 5. c. 1.* » (*Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian. Henr. Salmant. de IV. præcept. punct. 2. n. 36. Vide de restitut. n. 656.*)

« Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem » (*V. gr. sit debilis aut nobilis, ob consuetudinem. Salm. ibid. n. 35. cum. Nav. Azor, Trullench. etc.*): « tunc verò tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere. » *Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Laym.* Item tenetur, secundùm jura, prolem alere ad finem anni tertii. » (*Si verò mater non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis, Croix l. 3. p. 1. n. 697. Et Salm. loc. cit. n. 34. cum communi*) « Postea educatio, usque ad emancipationem, spectat ad patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, et mater dives. *Fill. Laym. l. 5. tr. 10. c. 3. n. 4. Regl. 20. n. 32. (1).*

« 3. Pater tenetur proli, non tantùm legitimæ, sed etiam (in quo jus civile à canonico correctum est juxta *c. Cùm haberet*) spurix curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestitum, et honestas artes, juxta suum statum, nisi tamen aliunde se alere possit, et non indigeat; deinde etiam dotem filix. » (*Respectu autem filiorum dicunt Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 21. Boss. de effectu matr. p. 2. c. 4. num. 95. cum Glossa in c. Admonere 33. q. 2. ac Surdo et Megala, quòd pater tenetur alimenta præstare non tantùm filio, sed etiam uxori illius, quamvis eam duxerit sine dote; et contra ipsius patris voluntatem. Præterea tenent Azor p. 2. l. 2. c. 4. q. 12. et Merenda Controv. l. 4. c. 34. n. 6. cum Baldo, et Jasone, quòd pater debet filium alere, etiamsi filius consummasset vitiosè portionem jam priùs sibi traditam.*) « Et quidem clerici etiam ex fructi-

(1) In jure novo juris antiqui abrogata est dispositio, quã mater ad annum tertium, pater verò usque ad emancipationem prolem alere tenebatur. Obligatio prolem alendi, sustentandi atque educandi *ex Cod. civ. art. 203.* parentibus communis est eosque in solidum afficit. — *Confer art. infra ad n. 931. positos.*

bus ecclesiasticis possunt hæc suis spuris præstare. *Fill. loc. cit. t. 28. c. 2. n. 28. Laym. l. 5. t. 10. p. 3. c. 5. Vide infra tr. 5. c. 4. d. 5. q. 1.* Hinc peccant 1. Si non adhibeant diligentiam, saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque hæreditatem secundum suum statum. 2. Si bona dilapidando impotentes se reddant, ad liberos honestè secundum statum suum educandos, ac dotandos, *Bonac. d. 6. §. 2. ex Azor, Filliuc. etc.* 3. Si sine legitima causa filæ dotem negent (vel filium exhæredent), v. gr. quia vult ingredi, vel est ingressa religionem, vel quia, ipsis in vitis, nupsit, licet se indigno. *Bon. l. c. ex Azor, Reginald. etc.* vel quia filius ordinem sacrum suscepit : sicut enim pater tenetur dotare suas proles pro matrimonio, vel ingressa religionis : ita etiam ad suscipiendos sacros ordines. Neque hæc donatio est revocabilis : imò, quæ sic donata sunt, non posse computari in legitimam, aut divisionem cum fratribus, docet *Barb. c. 17. Contrarium tamen tenet Mol. etc. cum Dian. p. 8. t. 6. r. 91. et 92.* (Et *Salm. tract. 24. de IV. præc. punct. 4. §. 2. n. 78. At vide dicenda de contr. n. 956. ubi etiam vide de aliis bonis à filiis in collationem adducendis.*)

337. — Quæstio est, an pater teneatur dotare filiam, contra ejus voluntatem nuptam? Distingue, affirma, si filia sit nupta major 25 annis, etiamsi indigno, ut *Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 11. Salm. ibid. punct. 2. n. 40. cum Bon. Trull. etc.* Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25 annis? Alii etiam affirmant absolutè : alii tantum, si nupsit digno : alii dicunt, patrem teneri tantum ad alimenta ei danda, si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupsit indigno, ut *Sanch. n. 18. et 49. Salm. ibid. n. 44. cum Mol. Trull. Cor.* Et hoc probabilius. Hinc infert *Sanch. n. 20. cum Trull. et Bann. apud Salm. loc. cit. n. 42.* quòd si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere eum indigentem, et uxorem ejus. *Vide dicenda n. 949. (1).*

338. — Notandum obiter hic est, nuperrimà S. R. Neapolitani concilii, junctis quatuor aulis, sanctione, cui regia Majestas annuit 15 Decemb. 1742, sancitum fuisse non licere parentibus sine justa causa à jure probata, vel à judice approbanda, liberos, et filios, seu aliquem illorum immeritò è domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. Et è converso filiis, et liberis, seu alicui ipsorum, facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, et alimenta habendi extra domum paternam; sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cum filiorum voluntas sit causa virtutis, non causa vitii, quacumque alià interpretatione, et rerum forsàn judi-

(1) Et notam ad n. 948. positam
Tom. II.

340 *Ad quid teneantur fratres?*

341 *An possint aliquando parentes filios exheredare? et quæ sint causæ justæ exheredandi? (Vide etiam de hoc n. 948 et 949.)*

336. — **P**ARENTES, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. g. avus, proavus, etc. tenentur gravi obligatione juris naturalis conservationem et educationem liberorum curare. Circa quod ex *Bon. disp. 5. q. 1. Azor, p. 2. l. 2. q. 17. Fill. tr. 28. c. 2.*

Resolvuntur hi casus :

« 1. Graviter peccant parentes, qui sine justa causa prolem in hospitali vel locis publicis exponunt. *Vide Bon. hic; et Fill. t. 21. p. 2. c. 2. et infra tract. 5. c. 1.* » (*Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian. Henr. Salmant. de IV. præcept. punct. 2. n. 36. Vide de restitut. n. 656.*)

« Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem » (*V. gr. sit debilis aut nobilis, ob consuetudinem. Salm. ibid. n. 35. cum. Nav. Azor, Trullench. etc.*): « tunc verò tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere. » *Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Laym.* Item tenetur, secundùm jura, prolem alere ad finem anni tertii. » (*Si verò mater non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis, Croix l. 3. p. 1. n. 697. Et Salm. loc. cit. n. 34. cum communi*) « Postea educatio, usque ad emancipationem, spectat ad patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, et mater dives. *Fill. Laym. l. 5. tr. 10. c. 3. n. 4. Regl. 20. n. 32. (1).*

« 3. Pater tenetur proli, non tantùm legitimæ, sed etiam (in quo jus civile à canonico correctum est juxta *c. Cùm haberet*) spurix curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestitum, et honestas artes, juxta suum statum, nisi tamen aliunde se alere possit, et non indigeat; deinde etiam dotem filix. » (*Respectu autem filiorum dicunt Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 21. Boss. de effectu matr. p. 2. c. 4. num. 95. cum Glossa in c. Admonere 33. q. 2. ac Surdo et Megala, quòd pater tenetur alimenta præstare non tantùm filio, sed etiam uxori illius, quamvis eam duxerit sine dote; et contra ipsius patris voluntatem. Præterea tenent Azor p. 2. l. 2. c. 4. q. 12. et Merenda Controv. l. 4. c. 34. n. 6. cum Baldo, et Jasone, quòd pater debet filium alere, etiamsi filius consummasset vitiosè portionem jam priùs sibi traditam.*) « Et quidem clerici etiam ex fructi-

(1) In jure novo juris antiqui abrogata est dispositio, quâ mater ad annum tertium, pater verò usque ad emancipationem prolem alere tenebatur. Obligatio prolem alendi, sustentandi atque educandi *ex Cod. civ. art. 203.* parentibus communis est eosque in solidum afficit. — *Confer art. infra ad n. 951. positos.* Edit

bus ecclesiasticis possunt hæc suis spuris præstare. *Fill. loc. cit. t. 28. c. 2. n. 28. Laym. l. 5. t. 10. p. 3. c. 5. Vide infra tr. 5. c. 4. d. 5. q. 1. Hinc peccant 1. Si non adhibeant diligentiam, saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque hæreditatem secundum suum statum. 2. Si bona dilapidando impotentes reddant, ad liberos honestè secundum statum suum educandos, ac dotandos, Bonac. d. 6. §. 2. ex Azor, Filiuc. etc. 3. Si sine legitima causa filiae dotem negent (vel filium exhæredent), v. gr. quia vult ingredi, vel est ingressa religionem, vel quia, ipsis in vitis, nupsit, licet se indigno. Bon. l. c. ex Azor, Reginald. etc. vel quia filius ordinem sacrum suscepit : sicut enim pater tenetur dotare suas proles pro matrimonio, vel ingressa religionis : ita etiam ad suscipiendos sacros ordines. Neque hæc donatio est revocabilis : imò, quæ sic donata sunt, non posse computari in legitimam, aut divisionem cum fratribus, docet Barb. c. 17. Contrarium tamen tenet Mol. etc. cum Dian. p. 8. t. 6. r. 91. et 92. (Et Salm. tract. 24. de IV. præc. punct. 4. §. 2. n. 78. At vide dicenda de contr. n. 956. ubi etiam vide de aliis bonis à filiis in collationem adducendis.)*

337. — Quæstio est, an pater teneatur dotare filiam, contra ejus voluntatem nuptam? Distingue, affirma, si filia sit nupta major 25 annis, etiamsi indigno, ut *Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 11. Salm. ibid. punct. 2. n. 40. cum Bon. Trull. etc.* Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25 annis? Alii etiam affirmant absolute : alii tantum, si nupsit digno : alii dicunt, patrem teneri tantum ad alimenta ei danda, si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupsit indigno, ut *Sanch. n. 18. et 19. Salm. ibid. n. 41. cum Mol. Trull. Cor.* Et hoc probabilius. Hinc infert *Sanch. n. 20. cum Trull. et Bann. apud Salm. loc. cit. n. 42.* quòd si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere eum indigentem, et uxorem ejus. *Vide dicenda n. 949. (1).*

338. — Notandum obiter hic est, nuperrimà S. R. Neapolitani concilii, junctis quatuor aulis, sanctione, cui regia Majestas annuit 15 Decemb. 1742, sancitum fuisse non licere parentibus sine justa causa à jure probata, vel à judice approbanda, liberos, et filios, seu aliquem illorum immeritò è domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. Et è converso filiis, et liberis, seu alicui ipsorum, facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, et alimenta habendi extra domum paternam; sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cum filiorum voluntas sit causa virtutis, non causa vitii, quæcumque alià interpretatione, et rerum forsan judi-

(1) Et notam ad n. 948. positam
Tom. II.

340 *Ad quid teneantur fratres?*

341 *An possint aliquando parentes filios exheredare? et quæ sint causæ justæ exheredandi? (Vide etiam de hoc n. 948 et 949.)*

336. — **P**ARENTES, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. g. avus, proavus, etc. tenentur gravi obligatione juris naturalis conservationem et educationem liberorum curare. Circa quod ex *Bon. disp. 5. q. 1. Azor, p. 2. l. 2. q. 17. Fill. tr. 28. c. 2.*

Resolvuntur hi casus :

« 1. Graviter peccant parentes, qui sine justa causa prolem in hospitali vel locis publicis exponunt. *Vide Bon. hic; et Fill. t. 21. p. 2. c. 2. et infra tract. 5. c. 1.* » (*Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian. Henr. Salmant. de IV. præcept. punct. 2. n. 36. Vide de restitut. n. 656.*)

« Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem » (*V. gr. sit debilis aut nobilis, ob consuetudinem. Salm. ibid. n. 35. cum. Nav. Azor, Trullench. etc.*): « tunc verò tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere. » *Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Laym.* Item tenetur, secundùm jura, prolem alere ad finem anni tertii. » (*Si verò mater non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis, Croix l. 3. p. 1. n. 697. Et Salm. loc. cit. n. 34. cum communi*) « Postea educatio, usque ad emancipationem, spectat ad patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, et mater dives. *Fill. Laym. l. 5. tr. 10. c. 3. n. 4. Regl. 20. n. 32. (1).*

« 3. Pater tenetur proli, non tantùm legitimæ, sed etiam (in quo jus civile à canonico correctum est juxta *c. Cum haberet*) spurix curare alimenta, hoc est, cibum; potum, vestitum, et honestas artes, juxta suum statum, nisi tamen aliunde se alere possit, et non indigeat; deinde etiam dotem filix. » (*Respectu autem filiorum dicunt Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 21. Boss. de effectu matr. p. 2. c. 4. num. 95. cum Glossa in c. Admonere 33. q. 2. ac Surdo et Megala, quòd pater tenetur alimenta præstare non tantùm filio, sed etiam uxori illius, quamvis eam duxerit sine dote; et contra ipsius patris voluntatem. Præterea tenent Azor p. 2. l. 2. c. 4. q. 12. et Merenda Controv. l. 4. c. 34. n. 6. cum Baldo, et Jasone, quòd pater debet filium alere, etiamsi filius consummasset vitiosè portionem jam prius sibi traditam.*) « Et quidem clerici etiam ex fructi-

(1) In jure novo juris antiqui abrogata est dispositio, quâ mater ad annum tertium, pater verò usque ad emancipationem prolem alere tenebatur. Obligatio prolem alendi, sustentandi atque educandi *ex Cod. civ. art. 203.* parentibus communis est eosque in solidum afficit. — *Confer art. infra ad n. 981. positos.* Edit

• bus ecclesiasticis possunt hæc suis spuris præstare. *Fill. loc. cit.*
 • t. 28. c. 2. n. 28. *Laym. l. 5. t. 10. p. 3. c. 5. Vide infra tr. 5. c. 4.*
 • d. 5. q. 1. Hinc peccant 1. Si non adhibeant diligentiam, saltem me-
 • diocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque hæredi-
 • tatem secundum suum statum. 2. Si bona dilapidando impotentes se
 • reddant, ad liberos honestè secundum statum suum educandos, ac
 • dotandos, *Bonac. d. 6. §. 2. ex Azor, Filiuc. etc.* 3. Si sine le-
 • gitima causa filiae dotem negent (vel filium exhæredent), v. gr.
 • quia vult ingredi, vel est ingressa religionem, vel quia, ipsis in-
 • vitis, nupsit, licet se indigno. *Bon. l. c. ex Azor, Reginald. etc.*
 • vel quia filius ordinem sacrum suscepit : sicut enim pater tenetur
 • dotare suas proles pro matrimonio, vel ingressa religionis : ita
 • etiam ad suscipiendos sacros ordines. Neque hæc donatio est revo-
 • cabilis : imò, quæ sic donata sunt, non posse computari in legiti-
 • mam, aut divisionem cum fratribus, docet *Barb. c. 17. Contrarium*
 • tamen tenet *Mol. etc. cum Dian. p. 8. t. 6. r. 91. et 92.* (Et
Salm. tract. 24. de IV. præc. punct. 4. §. 2. n. 78. At vide di-
cedenda de contr. n. 956. ubi etiam vide de aliis bonis à filiis in
collationem adducendis.)

337. — Quæstio est, an pater teneatur dotare filiam, contra ejus
 voluntatem nuptam? Distingue, affirma, si filia sit nupta major 25
 annis, etiamsi indigno, ut *Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 11. Salm.*
ibid. punct. 2. n. 40. cum Bon. Trull. etc. Sed dubium majus est, si
 nupta sit minor 25 annis? Alii etiam affirmant absolute : alii tantum, si
 nupsit digno : alii dicunt, patrem teneri tantum ad alimenta ei danda,
 si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupsit indigno, ut *Sanch. n. 18. et*
19. Salm. ibid. n. 41. cum Mol. Trull. Cor. Et hoc probabilius. Hinc
 infert *Sanch. n. 20. cum Trull. et Bann. apud Salm. loc. cit. n. 42.*
 quod si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere eum
 indigentem, et uxorem ejus. *Vide dicenda n. 949. (1).*

338. — Notandum obiter hic est, nuperrimâ S. R. Neapolitani concilii,
 junctis quatuor aulis, sanctione, cui regia Majestas annuit 15
 Decemb. 1742, sancitum fuisse non licere parentibus sine justa causa
 à jure probata, vel à judice approbanda, liberos, et filios, seu aliquem
 illorum immeritò è domo sua expellere, eisque extra domum præ-
 stare alimenta. Et è converso filiis, et liberis, seu alicui ipsorum,
 facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, et ali-
 menta habendi extra domum paternam; sed voluntatem non mo-
 randi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra
 domum alimenta, cum filiorum voluntas sit causa virtutis, non
 causa vitii, quâcumque aliâ interpretatione, et rerum forsân judi-

cataram auctoritate sublatâ, deinceps perpetuâ lege inviolabiliter hoc observandum definitum est.

339. — « 4. Parens tenetur proli subvenire, relictâ religione, iisdem
 » casibus, quibus proles parenti; quos *vide superiore dubio cas. 4. et*
 » 5. *in fine n. 335.*

« 5. Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se, vel
 » alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant: 1. Si, quan-
 » tùm in ipsis est, non curent, ut bonis moribus imbuantur, doctrinam
 » christianam, seu fidei rudimenta addiscant, pravorum consortia vi-
 » tent, mandata Dei et Ecclesiæ observent, sacramenta frequentent,
 » à peccatis abstineant, *Azor, Fill. Bon. l. c. 2.* Si occasiones pec-
 » candi ab iis non avertant, vel in locis, aut domibus suspectis eos
 » habitare permittant: *Trull. t. 1. d. 3. n. 4. 3.* Si consilio, vel
 » exemplo malo depravent. 4. Si non objurgent, puniantque dissolutos;
 » moderatè tamen: non peccant etiam verberando immoderatè, v. gr.
 » ut notabiliter lædantur. *Sot. Sylv. Bon. loc. cit. et d. 3. de contr.*
 » *q. ult. p. 3.*

« 6. Tenetur etiam proli relinquere libertatem circa electionem statûs.
 » Unde peccant invitos ad matrimonium, vel religionem cogendo, vel
 » abstrahendo. » (*Vide d. n. 335. v. Præterea, et dicenda l. 6. n. 850.*
in fn. v. Dicit.) « Et quidem *Trid. sess. 25. de Reg. c. 48.* excom-
 » municat cogentes ad monasterium filias.

340. — « 7. Etsi frater fratri, vel sorori, saltem in extrema vel quasi
 » extrema necessitate teneatur subvenire lege tùm charitatis, tùm
 » pietatis; non tamen est ea obligatio, quæ inter parentes, et liberos,
 » cùm non sit ista dependentia. *Vide Less. l. 2. c. 31. n. 34.* Unde, si
 » professus est in religione, non tenetur egredi, ut eis succurrat.
 » *Trull. l. 2. c. 2. d. 24. n. 8. ex Suar. etc.* » (*Vide l. 5. n. 67.*)

Notandum tamen hic quemvis in utroque foro tenèri, si possit, ali-
 » menta et dotes præstare fratribus, vel sororibus, in eorum non solùm
 » extrema, sed etiam gravi necessitate. Ita *Salm. tr. 24. de IV. præc.*
punct. 4. §. 1. num. 69. cum Azor, Trull. Fagund. Barbos. Men.
etc. Extendunt DD. doctrinam hanc ad fratres ex eodem patre natos,
 » licèt ex diversa matre; nam isti, ut utrimque conjuncti, in jure repu-
 » tantur ex lege, *Cum plures. §. Cum tutor. ff. De administratione*
tutorum. Si verò fratres, sicut si sorores, sint tantùm uterini ex
 » parte matris, tunc est obligatio eos alendi, sed non sorores dotandi.

341. — « Quæres, an filius aliquando possit à patre privari hære-
 » ditate?

« Resp. Potest ex justa causa, aliàs non: eadem in testamento
 » debet exprimi. *Auth. Sed si post, c. de inoff. test.* Talis autem cen-
 » setur I. Ingratitudo (nisi in gratiam patris redierit, ipsumque pœni-

• fuerit ante testamentum conditum) ut, si affecerit patrem gravi
 • injuria, vel ejus vitæ insidiatus sit, vel manus injecerit in eum, vel
 • maleficiis se immiscuerit. *Bon. d. 3. quæst. 7. p. 4. ex Cov. Sanch.*
 • *Az. Mol. etc. II.* Si novercam, seu patris uxorem cognoverit carna-
 • liter; si parenti furioso, vel carcere detento noluerit succurrere,
 • fidejubendo . si impederit patrem, quominus testaretur: si bona
 • parentum dilapidaverit cum gravi ipsorum dispendio. III. Si filia,
 • minor 25 annis, luxuriosam vitam elegerit, etc. Circa quas nota, valere
 • has causas, quando filius aliunde habet, unde vivat; nam alimentis
 • ad vitam necessariis privari non potest, cum debeantur jure naturæ;
 • quod à jure civili tolli non potest. *Bon. disp. 6. qu. 1. p. 6. §. 3.*
 • *ex Sanch. Mol. Az. Reg. Fill. Trull. lib. 4. cap. 1. d. 3. n. 16.*
 • *et t. 2. lib. 7. et cap. 17.* • (*Secus de necessariis ad statum. Sal-*
mant. ibid. punct. 2. n. 43. cum communi. Circa exhæredationem
autem filiorum, vide de contract. n. 948 et 949.) (1)

DUBIUM III.

Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco ?

• **T**UTOR (idem est de curatore) tenetur curam gerere pupilli,
 • ejusque bona ritè, et fideliter administrare. Ratio est : quia in hunc
 • finem constituitur, et assignatur pupillo; patris loco. Quare, si delin-
 • quat, vel notabiliter sit negligens hanc in re, peccat graviter, et ad
 • compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur (et
 • saltem de dolo, et culpa lata) : imò, si tutoris officium exerceat pretio
 • (quod tamen si ab initio non est constitutum, censetur suscepisse
 • gratis), tenetur etiam de levi culpa. *Bonac. de contract. d. 3. quæst.*
49. p. 4. (2)

Unde resolves :

- 1. Tutor tenetur tuèri personam pupilli, dum opus est, eumque
 • bonis moribus imbuere, et benè educare per se, vel per alios. *Bon.*
 • *loc. cit.*
- 2. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideòque (officium
 • tutoris suscipiens) inventarium conficere, alioqui damna, ex ejus
 • defectu secuta, resarcire; nec licet illi pupillo nimium pecuniæ ad
 • usus inutiles concedere.
- 3. Tutor (utl et curator) tenetur conservare omnia jura, bona, et
 • actiones pupilli (vel minoris), et bona aliàs peritura vendere, pecu-

(1) Et notam ad n. 948. positam.

(2) Confer. art. infrà ad n. 917 etc. de tutela et curatela positos.

- » niamque convertere in emptionem honorum stabilium, vel in census, » etc. prout fuerit utilis. *Ibid. ex Rebell. p. 2. lib. 22. q. 17.*
- « 4. Si tutor, vel curator pecuniam pupilli convertit in suos usus, » tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis » quod inde accepit pupillus, vel minor. *loc. cit. Rebell. q. 17.*
- « 5. Tenetur item ad restituendos fructus (deductis expensis) quos ex » bonis pupilli percipere poterat, et suâ culpâ non percepit. *Sylv. v. » Tutor. §. 4. Reb. loc. cit.*
- « 6. Tenetur nomina debitorum exigere, et debita pupilli persolvere; » ita tamen, ut, quantum fieri potest, bono pupilli consulat. *Sylv. Reb. » ll. cc. Tab. ibid.*
- « 7. Tutor, vel curator non potest donationes, vel remissiones gra- » tiosas facere de bonis pupilli, quia non ad destruendum, sed ad tuen- » dum est constitutus, *ibid.* Excipe donationem remuneratoriam: sic » enim potest v. gr. stipendio debito pro liberali servitio aliquid addere » ex liberali donatione *Mol. Lugo d. 23. sect. 10. Sanch. Trullench. » lib. 7. cap. 17. d. 8. Vide Dian. p. 8. t. 6. r. 17.*
- « 8. Denique tenetur (officio finito) reddere rationes, quia hoc onus » est commune eorum, qui bona aliena administrant. *Vide Bonac. de » contr. d. 3. quæst. 19. p. 4. et infra hoc libro, n. 917. et seq.*

DUBIUM IV.

Quæ obligatio dominorum, et famulorum, aliorumque superio-
rum et inferiorum erga se invicem?

- 342 Quid teneantur superiores præstare subditis? An principes teneantur eligere digniores ad officia?
- 343 Quid teneantur famuli præstare dominis.
- 344 An famuli, non impediens furta rerum domini, teneantur ad restitutionem?
- 345 An famulus conductus ad annum, discedendo possit petere stipendium?
- 346 An ægrotans teneatur postea famulatum supplere?
- 347 An, elapso triennio, possit salarium exigere?
- 348 Quando famulus inserviens, nullâ statulâ mercede, possit exigere stipendium?
- 349 Quando possit mercedem sibi compensare?
- 350 An servi capti in bello, possint fugere ad suos?

342. — « **R**ESP. 4. Domini, et superiores tenentur habere curam » famulorum, aliorumque suorum subditorum. Patet ex 1. ad *Timot.* » c. 5. v. 8. *Si quis suorum, etc.* Et ratio est, quia sunt ipsorum » caput, et vices parentum gerunt, ideòque tenentur quodammodo ad » eadem, ad quæ parentes. Imprimis verò curare tenentur, quantum in » ipsis est, ut servant præcepta Dei, et Ecclesiæ. *Bon. dub. 16. q. 1. » part. 8.* »

Quær. hic obiter, an principes sæculares teneantur eligere digniores

ad officia sæcularia? Affirmant *Salm. de IV. præcept. punct. 6. §. 2. n. 103. cum Sot. Bann. Less. Trull. etc.* Negant verò *Caj. Vasq. Lugo etc. ib.* modò officia non indignis distribuuntur: quia, ut isti dicunt, hæc officia non pertinent ad justitiam distributivam, nec sunt bona communia, sed potiùs regis, qui satisfacit, si dignè, non autem dignissimè republicam regat. Utraque est probabilis, sed prima sententia probabilior, quia aliàs respublica grave pateretur nocumentum; ob quod motivum *Lugo d. 34. licèt n. 19.* oppositum sustinuerit, tandem *n. 21.* concludit, regulariter tenèri principes digniores eligere, excepto uno vel altero ministro. An autem reges possint officia sæcularia vendere? Negant *Adrian. Ang. Turr. et Med. ap. Salm. l. c. n. 94. ex 1. Hæc lex ff. ad leg. Jul. de ambit.* ubi hoc expressè prohibetur. Affirmant verò *Nav. Caj. Sot. Sanch. Azor, etc. cum D. Th. Opusc. 21. ap. Salm. ibid. ex n. 95.* modò venditio, sit omninò necessaria ad utilitatem reip. et modò vendatur moderato pretio, ac dignis, et quantum fieri potest, dignioribus. Cæterùm omnes cum *D. Th.* conveniunt hanc venditionem non expedire; intellige de officiis majoribus magistratum, quibus datur justitiam ministrare; non autem de minoribus, quibus competit tantum eam exequi. *Vide Salm. l. c.*

« 1. Peccant domini graviter: 1. Si sine justa causa impediunt famulos, quominus diebus festis missam audiant; vel si diebus festis opera servilia imponant: vel si jubeant ea, quæ sine peccato fieri non possunt. *Nav. cap. 14. etc. 2.* Si peccandi occasionem permittant, cum eam possint impedire; aut si graviter delinquentes non corrigant, vel negligentes necessaria ad salutem non moneant, non corripiant. *Bon. l. c. » (Communiter cum Salm. de IV. præc. punct. 7. §. 4. n. 140.)*

« 2. Peccant item graviter: I. Si eos gravibus injuriis afficiant, diabolos, canes, etc. appellent. *Bon. l. c. et Trull. l. 4. c. 1. d. 6. licèt Dian. p. 7. t. 7. r. 47.* excuset à peccato talem contumeliam, quòd ex ira, et indeliberatione soleat proferri. » (*Et reverà, communiter hæ non habentur ut graves injuriæ*) « II. Si alimenta convenientia non præbeant, mercedem justam (dummodò fideliter servierint) non solvant, vel solvere differant sine rationabili causa. *Ib.* III. Si ante elapsum terminum temerè eos domo expellant: in quo casu (nisi gravissima ex causa id fecerint) tenentur ad solutionem integræ mercedis. » (*Ut Salm. tr. 24. punct. 7. §. 4. n. 154. cum communi: nec famulus injustè expulsus tenetur redire ad complendum tempus; intellige, si tempus conventionis sit jam transactum, et per ipsum non defuit, ut compleret; tunc enim tenetur dominus ad salarium promissum. Sed dubium est, si famulus causâ expulsionis nullum damnum passus fuisset, an totum salarium ei deberetur? In hoc probabiliter opinari possumus, juxta dicenda infra n. 345. quòd*

hominus in pœnam injustitiæ teneatur in conscientia solvere et saltem majorem, quàm dimidiam partem salarii, imò, ut notat Less. l. 2. c. 24. num. 8., teneretur ex l. Qui operas, 38. et l. 46. ff. Locati, totam mercedem tribuere; sed hoc dicimus, non nisi post sententiam, juxta regulam omnium pœnaliùm.) « Less. Azor, c. 44. q. »
 » 1. Fill. n. 117. Regin. Molin. etc. Escob. t. 3. c. 9. q. 33. IV. Si
 » eum, qui liberos, aliosve domesticos verbis, exemplo, vel moribus
 » pravis corrumpit, et reprehensione non emendatur, è domo non di-
 » mittant. Nav. c. 14. Azor, Trull. d. 61. n. 2.

« 3. Herus non tenetur famulo infirmo (quandiu ægrotat) dare sala-
 » rium, nisi in extrema, vel gravi necessitate (tunc enim debet ex
 » charitate); imò sumptus, in ejus curationem impensos, potest repe-
 » tere. Mol. l. 1. t. 28. c. 4. n. 8. Escob. t. 3. e. 9. » (Salm. ib.
 n. 149. cum Mol. Azor, Less. communiter n. 7. Vide dicenda hoc
 lib. n. 864.)

343. — « Resp. 2. famuli, cæterique subditi tenentur suis dominis,
 » et superioribus aliquo modo eadem, quæ filii parentibus, nimirum
 » amorem, reverentiam, et obedientiam præstare. Ratio patet ex dictis,
 » quia sunt illis quasi loco parentum. S. Th. 2. 2. q. 103. Regin. l.
 » 20. n. 26.

Unde resolves :

« 1. Peccant famuli graviter : I. Si non laborent, vel serviant fide-
 » liter : tenenturque ad compensationem damni. Mol. Less. l. 4. c. 24.
 » II. Si grave damnum inferant, vel inferri permittant, cum possint
 » impedire. Nav. c. 14. n. 22. Fill. tr. 28. c. 3. q. 10. Regin. l. c. »
 (Cum Mol. Less. Azor, et Salm. tr. 24. c. unic. punct. 7. §. 3. n.
 438. ac communi.) « Et quidem, si damnum illud inferatur sive à con-
 » famulis, sive ab extraneis, in rebus quarum cura ipsis commissa est,
 » à restitutione non possunt excusari. Mol. Less. l. 2. c. 23. p. 30. n.
 » 65. Fill. tr. 36. c. 9. q. 9. n. 114. III. Si sine gravissima causa
 » discedant à domino ante terminum elapsum; ultra hunc verò manère
 » non tenentur, etiamsi morbo impediti servire aliquandiu non potue-
 » rint. Molin. l. c. Regin. n. 517. Escob. e. 7. n. 50. IV. Si Domino
 » in rebus magni momenti non obediant. Bon. l. c. »

344. — Quæritur 1. an famuli, non impediens furta rerum domini,
 teneantur ad restitutionem? Alii universè affirmant, ut Renzi de IV.
 præc. cap. 1. quæst. 21. et de VII. præc. sect. 3. quæst. 25. cum
 Pontio et Dian. (contra Reb. Mol. Bon.) Quia (ut dicunt) ex ipsa ra-
 tione famulatûs unicuique famulorum videtur dominus in custodiam res
 suas committere. Alii verò, ut Lessius l. 2. c. 43. n. 75. Lugo de justit.
 d. 19. Holzmann. de rest. n. 437. Salm. de 4. præc. cit. n. 138.
 cum Mol. Azor, etc. communiùs, et probabiliùs distinguunt, et dicunt,

quòd si damnum fiat à domesticis, et res non sit famulis specialiter commissa ad curam (ut tenendum omninò cum *Bus. et communi*), non tenentur famuli ad restitutionem; tunc enim ipsi peccant tantùm contra charitatem, non autem contra justitiam, quia non obligantur ex justitia res domini à domesticis tuèri. Secùs tamen, si furtum fiat ab extraneis, ut *Salm. l. c. cum communi, et Tamb. Dec. lib. 8. tr. 4. c. 3. §. 6.*, qui addit, in eo casu unumquemque famulum tenèri ad restitutionem in solidum; quisque enim ipsorum, cùm poterat, tenebatur totum damnum impedire; et, si nequibat solus impedire, debebat saltem alios confamilios advocare ad furtum impediendum.

345. — Quær. 2. an famulus, locans operas suas ad annum, si ante annum culpâ suâ discedat, possit stipendium petere pro tempore, quo inservivit? Affirmat communior sententia, contra *Mol.* (nisi grave damnum inde domino eveniret); quia servitus exhibita meretur utique mercedem suam, quamvis non totam, de quâ conventum fuit; unde tenetur dominus solvere saltem parùm minùs, quàm dimidiam partem stipendii. Ita *Az. p. 2. l. 2. c. 3. q. 6. Fill. tr. 28. p. 2. c. 3. n. 68. Sylv. v. Fam., q. 6. et Trull. Diam. Fagund. cum Salmant. de IV. præc. punct. 7. §. 3. n. 132.*

346. — Quær. 3. an famulus, locans operas suas ad annum, si per menses ægrotet, teneatur operas suas supplere? Minimè, ex *comm. cum Salm. ib. n. 133. cum Az. Bon. etc.* quia promissio tempori determinato alligata est. Salarium verò pro tempore ægrotationis petere nequit, ut dictum est suprâ cum *Busemb. n. 342. in fine, v. Herus.*

347. — Quær. 4. an famulus, elapso triennio, postquam discessit à domino, salarium petere possit, et occultè sibi compensare? Affirmant *Sanch. de matr. l. 7. d. 37. n. 17. et Salm. ibid. n. 134. cum Mol. Fag. Vill. et aliis*; quia, licèt in foro externo famulus post præscriptionem triennii amittat actionem petendi salarium, ut dicunt *Cov. Med. et Lamas ib. (contra Mol.)* juxta legem Hispanicam, sive bullam 33. S. Pii V. quâ post biennium à servitio præstito adimitur famulo actio petendi salarium; sive juxta sanctionem S. R. concilii Neapolitani, junctis quatuor aulis, relatam *inf. n. 546.*, quâ, elapsis duobus mensibus, postquam famulus à domino discesserit, negatur ei facultas mercedem in judicio petendi: attamen in foro conscientie famulus jus ad salarium semper retinet; et dominus, si certus sit, se non solvisse, semper ad solutionem tenèri videtur; tantò magis, quòd in dicta decisione (pro nostro regno emanatâ) dicitur, actionem denegandam esse famulo, non præscriptionis ope, sed vi præsumptæ solutionis. Hoc verò intelligendum, si famulo moraliter constet, dominum non legitimè præscripsisse; nam, si aliàs dominus præscripsisset solutionem per triennium cum titulo, et bonâ fide, eo casu nec dominus teneretur

solvere, nec famulus posset salarium sibi compensare, etiamsi certus esset de solutione non factâ; quia dominus tunc ratione præscriptionis acquisivit jus non solvendi, *juxta dicenda infra n. 517.*

348. — Quær. 5. An famulus, nullâ statutâ mercede inserviens, possit justum stipendium (saltem infimum) petere, vel occultè surripere? Distingue; si dominus hujuscemodi famulorum operas conducere solebat, affirma. Secùs, si non: quemadmodum accidit cum pueris, quos nobiles aut Episcopi rogantur in suam familiam admiltere; tunc enim sufficit, si domini tribuant eis victum, vestes, et habitationem, cum talis sit consuetudo. Ita *Salm. tr. 24. punct. 7. §. 3. n. 135. cum Mol. Azor, Trull. Vill. Fag. etc.* Famulis autem, qui inserviunt magistris, ut artes ab ipsis apprehendant, certè nullum salarium debetur. *Salm. ibid. n. 136. cum Azor, Mol. Reb. Fag.* Nisi aliter sit in usu quoad aliquam artem; ex nobilitate enim artis quandoque aliquid à discipulo magister exposcit, ut est ars horologia construendi. Ex ignobilitate verò artis sæpè discipulus debet aliquid à magistro recipere, ut est ars malleatoris, etc. Videndum igitur est juxta prudentum arbitrium, quid ex usu in qualibet arte observetur.

349. — « 2. Famuli non peccant, si sustentationem vel mercedem » justam domino negante, utantur compensatione occultâ, *Mol. l. cit. » Fill. tr. 36. c. 6. q. 3.* dummodò tamen alius modus non sit impetrandi; nec plus accipiatur, quàm debetur: neque scandalum aut » aliud incommodum grave timeatur. *Vide Bon. de rest. d. 2. q. ult. » p. 2. n. 16. » (Hac tamen in re animadvertite prop. 37. inter damn. ab Inn. XI. Vide n. 522.)*

« 3. Similiter pro obsequiis, ad quæ non tenebantur, præstitis (si » quidem illa non gratis, et liberaliter, sed animo mercedis exhibuerint) » licè ex rebus domini accipere compensationem, quæ aliter obtineri » non possit, docet *Nav. c. 17. n. 108. Less. l. c. Plura de his vide infra tr. 5. c. 1 d. 4. et c. 3. d. 10. et Bon. d. 6. q. 1. p. 8. » (Nisi » spontè suas operas auxissent. Salm. ibid. n. 136. cum Mol. Sot. » Dian. etc.)*

An autem famuli possint compensare sibi salarium pro majori opera præstita? *Vide dicenda n. 522.*

350. — Notanda est hic obiter illa quæstio ad praxim utilis, an servi justo bello capti, licitè possint ad suos fugere? Negant *Mol. Sylv. Panorm. et alii ap. Salm. ibid. §. 1. n. 115.* quia tales servi censentur tamquam perpetuò ad servitutem damnati, cum dominus justè eos possideat. Contrarium tamen communiùs et probabiliùs tenent *Less. l. 2. c. 5. n. 24. Sot. Lug. Pal. Fill. Vasq. et quàmplures cum Salm. ibid. n. 116.* Ratio, quia tale jus gentium faciendi servos, homines in justo bello captos, taliter acceptatum est, ut ipsis relicta sit fugiendi libertas. Et patet ex *Instit. l. 2. tit. 1. de rer. divis. ubi n. 17.* de istis

dicitur : *Qui tamen, si evaserint, nostram potestatem, et ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt.*

DUBIUM V.

Ad quid teneantur conjuges erga se mutuo, vi hujus præcepti?

351 *Ad quid teneatur uxor erga virum?*

352 *An uxor nobilis teneatur officia vilia præstare?*

353 *An teneat pactum pro uxore non mutandi domicilium? An autem uxor teneatur sequi virum, missum in exilium?*

354 *An mortuo viro, teneatur uxor solvere debita contracta ad alendam familiam?*

355 *Quid teneatur uxor restituere filiis primi matrimonii?*

356 *Quomodo peccet vir in uxorem?*

351. — **R**ESP. Uxor in iis, quæ spectant ad domus gubernationem, et bonos mores, tenetur obedire marito; hic verò uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. Ratio, quia maritus est caput, et uxor commembrum. *Nav. c. 14. n. 20. Trull. Filiuc. t. 28. c. 9. q. 6. n. 144. et comm.*

Unde resolves :

1. Conjuges peccant : 1. Si debitâ intentione non contrahant matrimonium. 2. Si sine dispensatione prætermittant proclamationes. 3. Si sacramentum matrimonii in statu peccati mortalis recipiant. 4. Si utantur matrimonio contra naturam, vel modo indebito, vel cum periculo abortûs. 5. Si debitum sine justa causa negent. Si cum periculo pollutionis tactus habeant impudicos.

2. Peccat graviter uxor : 1. Si maritum rixis, vel aliter verbis ad gravem iram, vel blasphemiam provocet. *Fill. l. c. n. 145. et Bon.* 2. Si quid notabile expendat contra voluntatem viri, et consuetudinem foeminarum similis statûs, nisi tamen ex paraphernalibus, si habeat. 3. Si, spreto viro, sibi imperium vendicet. 4. Si nolit sequi virum domicilium mutantem, dummodò possit sine periculo vitæ, et salutis, et contrarium non sint pacti, et maritus post nuptias non sit factus vagus. *Navarr. Tolet. Bon. p. 7. Vide infra t. 5. c. 1. dub.* 4. 5. Si sine sufficienti indicio malè judicet de mariti Continentia. 6. Si sine justa causa debitum negat. *Vide infra l. 6. 7. Si se ingeret in administrationem domus sine justa causa, qualis est, si v. gr. maritus prodigus bona familiæ dilapidet. Sylvius, Trull. c. 1. q. 4. n. 18. (Vel si sit incurius, vel minus aptus ad familiam gubernandam. Elb. t. 2. conf. 21. cum Fill. Gob. et Henno.)*

352. — Quær. 1. an uxor nobilis teneatur præstare viro præcipienti officia vilia, v. gr. cibos condire, verrere domum, etc.? Affirmant *Ang. Tiraq. etc.* Sed probabilius negant *Sanch. de matrim. l. 6. d.*

6. n. 14. *Salm. de IV. præc. punct. 3. §. 2. n. 59. cum Sylv. Gar. Fag. etc.* quia uxor est socia, et ideò non tenetur præstare famulæ opera, quæ ipsam dedecent. Et si ipsa præstaret, posset sibi compensare, ut ajunt.

353. — Probabiliùs valet pactum non mutandi domicilium, nolente uxore, ut *Sanch. de matrim. l. 1. d. 40. n. 2. cum Lop. Pal. etc. contra alios.* Sed hoc intelligendum, nisi nova et gravis causa superveniat. *Sanch. n. 23. Salm. ibid. n. 64. cum Nav. Sylv. Fag. etc.*

Quær. 2. an teneatur mulier sequi virum, missum in exilium? Negant *Henr. et Bartol. apud Salm. ib. n. 62.* quia non tenetur uxor innocens viri pœnam subire. Sed probabiliùs affirmant *Salm. ib. et Sanch. lib. 1. d. 41. n. 11. cum aliis*; quia tenetur uxor sufferre non pœnam, sed infortunium viri. Et idem dicunt *Salm. loc. cit. et Pal. si vir alicubi excommunicetur.* E converso dicunt *Salm. ibid. cum eisd. DD.* quòd si mulier, necessitate coactâ, mutet domicilium, vir comitare eam debet (1).

354. — Quær. 3. an uxor, mortuo viro, teneatur ex bonis dotalibus solvere debita contracta ad alendam familiam?

Prima sententia affirmat, si vir erat pauper, dum debita contraxit; secùs, si locuples; quia pauper non tenebatur alere uxorem; ergò tenetur ipsa solvere, quod conversum est in sui utilitatem. Ita *Fag. Bart. Lupus, et alii apud Sanch. l. 9. d. 4. n. 28.*

Secunda verò probabilior *sententia* negat, sive vir fuerit pauper, sive locuples; ratio, quia actio creditorum repetendi mutui facti est personalis, scilicet tantùm contra virum; et licet in viro ratione inopiæ suspensa erat obligatio uxorem alendi, non erat tamen extincta: quare, si ex mutuo aluerit, suum debitum præstavit. Ita *Sanch. n. 29. Salm. ibid. n. 64. cum Mol. Trull. et Bon.* qui tamen limitat, si vir contraxerit debita nomine uxoris, vel ipsâ sciente; vel si vir protestatus sit, se nolle, stante suâ inopiâ, gratis eam alere. Et quod dictum est hic de alimentis uxoris, dicitur etiam de alimentis filiorum; ut *Salm. loc. cit.*

355. — Quær. 4. an uxor ad secundas transiens nuptias debeat filiis primi matrimonii reservare, quicquid à primo viro accepit, retento tantùm usufructu? affirma ex *l. Ex testamento, et l. In donat. c. de sec. nupt.* si accepit titulo lucrativo; secùs tamen, si oneroso, vel si acceperit ab extraneo. Et idem dicitur respectu viri de rebus donatis à prima uxore. *Sanch. lib. 6. d. 41. Salm. tr. 23. punct. 3. §. 2. n. 66. cum aliis.*

356. — « 3. Peccat graviter maritus: 1. Si verbis contumeliosis, vel « infamatoriis afficiat uxorem. » (*Et tale peccatum esset duplicis ma-*

(1) Art. 214. cod. civ. Uxor tenetur unâ cum viro habitare eumque comitari ubicumque domicilium eligere voluerit.

- » *liticæ, ut Salm. ibid. §. 1. n. 46.* « 2. Si impediatur illam circa præcepta Dei, vel Ecclesiæ sine justa causa. *Sayr. l. 7. c. 7. Nav. c. 14.*
- » Si verò impediatur etiam sine causa circa ea bona, quæ consilii tantum sunt, ut est confessio, communio, etc. communiter tantum peccat venialiter; nisi constet, quòd illa magnam ex iis utilitatem percipiat.
- » *Sayr. Fill. Bon. q. 1. p. 7. Trull. 3.* Si cædat graviter: moderatè tamen castigare verbis, vel etiam ex gravi causa moderatis verberibus, habità ratione conditionis, et statûs, quandoque potest. » (*Consentit huic Elb. Conf. 21. n. 58. cum Gob.*) « 4. Si alimenta neget, nisi tamen uxor à consortio mariti propriâ culpâ discesserit. » (*Vel nisi adulterium commiserit, ut Sanch. de matrim. l. 10. d. 8. n. 25. Pal. de spons. d. 3. p. 6. §. 5. et Croix l. 3. p. 1. n. 744. Nequit autem vir retinere dotem uxoris adulteræ, si discedat ab eâ ante sententiam propriâ auctoritate: quamvis ipse possit uxori, repetenti dotem, opponere exceptionem adulterii, et petere, ut sibi applicetur, prout probabilius dicit Croix n. 746. cum Abbat. et Pal. contra Sanch.*) « 5. Si negligat gubernationem domûs, et rem familiarem. 6. Si uxori non cohabitetur, vel sine justa causa diù absit. 7. Si, cum possit, alimenta non procuret. *Vide Fill. n. 140. et 141. Nav. c. 14. n. 19. Tol. lib. 5. c. 2. Sanch. l. 10. de matr. disp. 18. n. 18. Bon. p. 7.* »

DUBIUM VI.

Quæ obligatio parochorum erga suos?

357 *Ad quid teneantur parochi circa residentiam?*

358 *Ad quid circa sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis?*

359 *An teneantur celebrare pro populo?*

360 *An concionari, et populum instruere, etc.? Quomodo parochi teneantur corrigere subditos? Dub. I. An ad id teneantur ex charitate, vel ex iustitia? Dub. II. An teneantur inquirere in mores subditorum? Dub. III. An teneantur non deserere oves, etiam cum periculo mortis?*

357. — **R**ESP. Curatus, sive parochus jure divino tenetur: 1. Residente in sua parochia. *Trid. sess. 23. c. 1. de Ref. Barb. de off. paroch. c. 8. n. 1.* alioqui in conscientia fructus non facit suos, teneturque pro rata absentiae restituere fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex justa causa, et licentia Episcopi ad breve tempus abesse. *Vide Nav. c. 5. Azor, t. 2. l. 2. c. 4. Possev. Barb. Trull. l. 4. c. 1. d. 8.* » (*Quoad residentiam, vide dicenda de benef. l. 5. n. 121 et 123.*)

358. — « 2. Tenetur administrare sacramenta » (*Non solum in necessitate extrema, sed etiam gravi, Salm. tract. 21. de Charit. c. 6. punct. 3. §. 1. n. 33. cum S. Th. et communi. Et ibi addit Bon., teneri parochum etiam inquirere graviter indigentes*) « Quoties,

et quanto cum periculo, vide *infra* et *Bon. tract. 4. d. 2. q. 3. p. 2.*
» Possev. Barb. ll. cc. » (Quoad sacramentum penitentiae; vide
Busemb. de penit. lib. 6. n. 623. resp. 2. et 3. Quoad Eucharistiam
autem, tenetur eam ministrare, quoties oves rationaliter petant.
Vide Busemb. de Euch. dict. l. 6. n. 283. et 254. Tempore autem
pestis probabile est, eum non teneri ministrare Eucharistiam, dum
periculo vitæ. Vide de Euchar. eod. l. 6. n. 233.)

359. — « 3. Orare pro populo, et celebrare, ut populus audiat Mis-
 sam: quam etiam teneri eum eidem applicare diebus saltim festis,
 et aliquot aliis docet *Tol. l. 3. c. 5.* Sed negant *Suar. Con. in 8. p.*
» q. 83. art. 4. cum nullo jure id cautum sit. Vide Bon. qu. ult. Barb.
» l. c. »

Nota hic, quod à SS. Pontifice *Benedicto XIV.* in epistola Encyclica,
 edita anno 1744., statutum est, quemcumque parochorum, sive ha-
 bentem, sive non, congruos redditus, teneri omnibus Dominicis, et fe-
 stis diebus applicare missam pro populo. Et quamvis concessum est
 alicui parochi, si aliter vivere nequeat, ut applicet missam pro elemo-
 synam præbente in diebus festis, sancitum est tamen, ut debeant ipsi
 in aliis diebus ferialibus missas pro populo supplere. Et quoad vicarios,
 seu oeconomicos Ecclesiarum vacantium, data est facultas Episcopis
 assignandi eis congruam fructuum portionem, ut pariter possint diebus
 pro populo celebrare. *Vide lib. 6. n. 323.*

360. — « 4. Docere populum concionando, arguendo, etc. per se,
 vel per alios. *Tol. l. 5. c. 5. Possev. Barbos. Trull. ll. cc. »* (*Vide*
dicta de 3. præcept. n. 269. v. Hic obiter. Pariter superiores Religio-
tionum etiam tenentur prædicatione pascere subditos, tamquam
eorum pastores, Elbel Conf. 21. n. 583. cum Henno.)

« 5. Tenetur singulis diebus dominicis, et festis sollemnibus populo
 doctrinam christianam explicare, per se, vel per alium, ut constat ex
Trid. sess. 24. c. 4. de Ref. idque sub gravi obligatione etiam juris
 divini, ob summam necessitatem, propter quam eos ab Episcopis,
 aliisque Prælati ad id cogi posse sub pena excommunicationis (om-
 nesque alios, ut eam audiant, discant et scient) docent *Trull. c. 1.*
» c. 4. d. 4. n. 7. et 8. Bald. t. 2. l. 4. d. 48. Sench. Pal. Barb. etc. »
(Bene autem potest huic obligationi doctrinam christianam expli-
candi per alium satisfacere. Trull. et Led. ap. Salm. tr. 21. c. 2.
punct. 5. n. 55.)

« 6. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam habere, peccata cor-
 rigere, etc. de quibus *Poss. Reg. tom. 2. l. 20. c. 5. sect. 3. Barb.*
» c. 7. vide supra. »

Parochi (et tantò magis Episcopi) tenentur sub gravi corrigere oves,
 in peccato mortali vel ejus próximo periculo existentes, etiam cum di-
 scrimine vitæ, et non solum in extrema, sed etiam in earum gravi ne-

cessitate, semper ac adsit spes emendationis. Ita communiter *Bon. 3. q. 4. p. 4. n. 5. cum Val. Mald. et Reg. item Viva de præc. q. 21. art. 6. n. 12. Mazzott. tom. 4. p. 458. Salm. tr. 21. c. 6. punct. 3. §. 1. n. 33. cum Suar. Con. et Trull. Vide etiam dicta l. 3. n. 40.* Præterea parochi tenentur cum quocumque incommodo auferre scandala (4), unde si aliquis subditorum sit incorrigibilis, et suo pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ, tenetur parochus tale damnum impedire, saltem Episcopum certiorando, non tantum semel, sed quousque scandalum perseverat, et spes affulget, ut illi occurri possit.

Sed dubitatur I. An ad id pastores teneantur ex charitate, vel iustitia? *Suar. et Tapia apud Salm. eod. tr. c. 7. punct. 4. §. 2. n. 58.* censent, eos teneri solum ex charitate. Sed probabilius tenentur ex iustitia, ut sentiunt *Ronc. de char. quæst. IV. q. 1. Holz. eod. tit. n. 192. Pal. tr. 6. d. 3. p. 7. n. 8. cum Cajet. et Con. Salm. l. c. cum Sanch. Val. Dian. et Trull.* Ratio, quia ad hoc utique à communitate stipendium pastoribus tribuitur, ut singulorum procurent salutem, et proinde vitia corrigant.

Dubitatur II. An pastores teneantur inquirere in mores subditorum? Respondetur affirmativè ex communi sententia, ut docent *D. Th. 2. 2. q. 33. art. 2. ad. 4. et Salm. cum Laym. Caj. Soto, Ledesm. Villal. etc.* Ratio, quam tradit *D. Thomas*, est, quia illi, qui specialem obligationem habent incumbendi saluti alicujus certæ personæ, sicut habent pastores erga singulas suas oves, tenentur non solum corrigere delinquentes, sed etiam prospicere, an obligationi suæ satisfaciant. Secus verò dicendum de aliis, qui generalem obligationem habent erga proximos; istis enim sufficit corrigere eos tantum, quos lapsos, vel in proximo periculo labendi animadverterint.

Dubitatur III. An Episcopi et parochi teneantur non deserere oves, etiam cum periculo mortis? Respondetur cum *D. Th. 2. 2. qu. 185. art. 5.* qui sic docet: *Ubi subditorum salus exigit personæ pastoris præsentiam, non debet pastor personaliter suum gregem deserere, neque propter aliquod commodum temporale neque etiam propter aliquod personale periculum imminens, cum bonus pastor animam suam ponere teneatur pro ovibus suis.* Sic enim habetur *Joan. c. 10.*, et hæc verba non solum consilium sed etiam præceptum continent, ut rectè

(1) « Cùm in regione, inquit *S. Alphonsus*. *In Hom. Ap. tr. 7. n. 31 et 46.* reperiuntur » notabiles morum dissolutiones, quibus nullum occurrit remedium, parochus tenetur » curare, ut Missio eò adveniat. Ille parochus, qui Missionem non curat, suspicionem » ingerit suorum morum; boni enim parochi non prætermittunt quarto aut quinto quo- » que anno Missionem arcessere.

« A bonis parochis pendent boni mores et salus populorum. Si in regione bonus paro- » chus adest, ibi videbitur florere devotio, sacramentorum frequentia, oratio mentalis » et bonum exemplum; sin autem parochus erit pravus, tota regio vitilis et scandalis re- » dundabit. »

probant *Salm. tr. 21. c. 2. punct. 6. n. 76. ex c. Sciscitaris 7. q. 1.* ubi clarè hoc exprimitur. *Si verò (subdit S. Th.) subditorum salute possit sufficienter in absentia Pastoris per alium providèri, tunc licet Pastori vel propter aliquod Ecclesiæ commodum, vel propter personæ periculum, corporaliter gregem deserere.* Quænam autem sint causæ excusantes parochos à residentia, vide l. 5. n. 125. Insuper notandum 1., quòd Episcopus, cùm suscepit regimen sui episcopatus, debeat (ut præcipit concil. Trident. sess. 24. c. 16. de Ref.) rationem exigere à vicario capitulari de omnibus ab eo gestis tempore vacationis. Notandum 2. tenèri Episcopum ex eodem *Trid. sess. 24. c. 3. de Ref.* simul ac potest suam diocesim visitare? et eum in visitatione nihil posse accipere, nisi victualia. Ibi sic dicitur: *Episcopi propriam diocesim per se ipsos, aut, si legitime impediti fuerint, per suum generalem vicarium, aut visitatorem, si quotannis totam propter ejus latitudinem visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem; ita tamen, ut tota biennio per se, vel visitatores suos compleatur, visitare non prætermittant.* Deinde additur: *Studeant quàm celerrimè, debitâ tamen cum diligentia, visitationem absolvere. Interimque caveant, ne ipsi, aut quisquam suorum procurationis causâ pro visitatione, etc. nec pecuniam, nec munus, quodcumque sit, etiâ qualitercumque offeratur, accipiant; non obstante quacumque consuetudine etiâ immemorabili; exceptis tamen victualibus, quæ sibi ac suis frugaliter moderatèque pro temporis tantum necessitate, et non ultra, erunt ministranda. Sit tamen in optione eorum, qui visitantur, si malint solvere id, quod erat ab ipsis antea solvi, certâ pecuniâ taxatâ, consuetum: salvo item jure conventionum antiquarum cum monasteriis, aliisque piis locis, aut Ecclesiis non parochialibus imò, quòd illæsum permaneat.... Quòd si quisquam, quòd absit, aliquid amplius... accipere præsumpserit, is præter dupli restitutionem, intra mensem faciendam, aliis etiâ pœnis... mulctetur.*

DUBIUM VII.

Quæ obligatio præceptorum, et discipulorum?

361. — **R**esp. Inter præceptores (idem est de pædagogis) et discipulos est quodammodò eadem obligatio, quæ inter parentes, et liberos.

Unde resolves:

- 1. Discipuli peccant: 1. Si præceptoribus, et pædagogis non exhibeant honorem et reverentiam. 2. Si non obediant in rebus pertinentibus

» tibus ad studia et bonos mores. 3. Si eos conviciis, vel contumeliosis
 » verbis traducant. 4. Si negligenter studeant, scholarum aut studio-
 » rum tempore lusui vacent, vel otio. 5. Pecunias parentum dilapident,
 » vel inutiliter expendant. 6. Malo fine studeant. 7. Gymnasii sui leges,
 » vel academice statuta (si quidem ea ad peccatum obligent) non ser-
 » vent. 8. Scientias supersticiosas, aut vetitas addiscant, vel libros
 » prohibitos legant. 9. Stipendium debitum doctori suo non solvant,
 » cum possint. *Vide Nav. c. 23. et 25. Fill. tr. 28. part. 2. c. 10.*
 » q. 4.

362. — « 2. Magistri, et pædagogi peccant: 1. Si peccata discipulo-
 » rum dissimulent, et non corrigant, quando possunt. 2. Profectum
 » eorum in litteris non sedulo promoveant. 3. Si eos non doceant bonos
 » mores. 4. Si ex proposito falsa eos doceant ut vera, vel supersti-
 » tiosa, et saluti noxia. 5. Non studeant ipsi, ut officio satisfaciant. 6.
 » Si stipendium exigant majus justo, vel quam gymnasii leges, aut con-
 » suetudo permittant. 7. Doctoratus insignia negent dignis, vel indignis
 » conferant, quod *Nav.* dicit esse mortale: præsertim in theologia,
 » jure canonico, civili, et medicina; nam in philosophia fortè veniale
 » tantum esse censet *Caj.* verb. *Doctor.* 8. Si discipulis malo sint
 » exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, et qui aliis perniciosi sunt, ad
 » scholas admittant, vel ex iis non dimittant *Vide Trull. l. 4. c. 4.*
 » d. 11. »

TRACTATUS IV.

DE QUINTO ET SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid quinto præcepto prohibeatur : *Non cecides?*

363. *Quæ sint pœnæ mandatum homicidii per assassinos?*

364. *An eadem incurrant ipsi assassini?*

365. *De agitationibus taurorum.*

363. — **P**ROHIBETUR hominis occisio, mutilatio, verberatio, aliaque similis afflictio injusta; de qua quæritur, et quando sit in-
justa ?

Adnotandum hic obiter ex *cap. Pro humani, de homicidio, in 6.* quòd mandantes occidi christianum per assassinos, sive eos recipientes, defendentes, aut occultantes, ipso facto incurrant excommunicationem, ac depositionem ab omni dignitate, officio, et beneficio. Insuper per *d. Cap. Pro humani*, tales habentur tamquam banniti; ita ut amittant omnia sua bona, et detur facultas cuilibet eos necandi. Intelligendum hoc tamen est post sententiam declaratoriam, ad quam autem emananda sufficiunt tantum probabilia argumenta. Ita enim habetur in *fine d. c. ubi dicitur: Et postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem scelus tam execrabile commisisse, nullatenus alia sententia adversus eum requiratur.* Intellige, non requiri aliam sententiam decisoriam. Ita *Molina, Bann. Gom. Farin. et alii ap. Salm. de V. præc. c. 1. punct. 8. n. 190.*

Advertendum verò hic est 1. quòd isti non sententiam declaratoriam, ut dictum est supra, ipso facto excommunicationem incurrunt, et privantur dignitatibus, et beneficiis, quæ ipso jure vacant, ut *Azor, et Gonzal. ap. Salm. ibid. n. 191.* Advertendum 2. quòd solo mandato prædictæ pœnæ incurruntur, cum in *d. cap.* dicatur: *Quoniam mors ex hoc mandato forsitan non sequatur.* Et ita *Mol. Cov. etc. ap. Salm. d. n. 191.*

364. — Dubium tamen est, an etiam assassini incurrant præfatas pœnas, cum textus tantum mandantibus eas imponat ?

Prima sententia affirmat, quia assassini proximiùs ad homicidium concurrunt; unde ex indentitate motivi isti etiam comprehenduntur.

Tantò magis, quia Pontifex ideò expressè ipsos non comprehendit, quia ibi loquebatur de assassinis infidelibus, quibus non poterat pœnas imponere. Ita *Salm. ibid. n. 188. cum Far. Barb. Gom. et aliis.* Notant autem *Salm. ibid. n. 193. cum Alciat. Gabr. Farin. etc.*, non censi assassinos, nisi qui homicidium patrant cum pacto, ut mandans aliquod tempore eis persolvat.

Secunda tamen sententia cum Caj. Nav. Suar. Azor, Fag. Sylo etc. apud Salm. ibid. num. 187. probabiliùs negat, tùm quia pœnæ non sunt extendendæ, tùm quia textus loquitur de iis, qui per assassinos infideles occidebant christianos; unde motivum legis formaliter diversum apparet.

365. — Notandum hic, quòd *S. Pius V.* sub excommunicatione ipso facto prohibuit principibus, ne permitterent agitationes taurorum, sive ferarum in foro; et singulis christianis, ne cum illis congregarentur; item clericis, ne talibus spectaculis assisterent. *Clemens tamen VIII.* postea has pœnas abstulit pro regnis tantùm Hispaniarum quoad omnes, exceptis religiosis. *Vide Salm. de V. præc. c. 1. punct. 9. §. 2. n. 200. et seq.*

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum.

366. An liceat directè occidere seipsum, et an indirectè?

367. An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorè, etc.? An liceat navim incendere cum periculo mortis?

368. An virgo tenetur pati pœnas mortis, quàm violari?

369. An liceat res ex præcepto judicis se occidere? An habeat venenum ad experendum antidotum?

370. An liceat Carthusiano abstinere à carnibus, etiam in necessitate extrema?

371. An liceat macerationibus vitam sibi minuire?

372. An sit obligatio, ad servandam vitam, uti remediis extraordinariis, vel nimis duris?

373. An aliquando liceat se mutilare?

374. An liceat pueros castrare?

375. An, qui occidit seipsum, possit sepeliri in loco sacro?

366. — **R**ESP. Absque divina auctoritate non licet seipsum directè, et ex intentione occidere. Ratio est, quia est contra charitatem sui, et fit injuria reip. et Deo, qui est solus directus et absolutus dominus humanæ vitæ. (An occidens seipsum peccet etiam contra justitiam? *Affirmant Salm. de V. præc. c. 1. punct. 5. §. 1. n. 111. cum Less. Bann. sed negant tb. n. 110. Lugo, Nav. Fagn. etc.*)

Dixi 4. absque auctoritate divina, propter Samsonem, et quosdam martyres, qui seipsos occiderunt, vel ex divina inspiratione.

» vel inculcata ignorantia. Dixi 2. directè, quia indirectè quando-
 » que licet se occidere, hoc est, aliquid facere, vel omittere, ex quo,
 » præter intentionem, mors certò sequatur : quia præceptum con-
 » servandi vitam, utpotè affirmativum non semper obligat, sed po-
 » test omitti propter bonum finem, necessitatem, vel magnam utili-
 » tatem. S. Th. 2. 2. q. 64. art. 5. ad 4. Vide Fill. hic tr. 29.
 » c. 4. q. 5. et Bec. 2. 2. t. 3. c. 7. q. 8.

Unde resolves :

» 1. Miles potest, imò tenetur persistere in statione, etsi mora-
 » liter certus sit, se occidendum. Card. Lugo d. 10. q. 4. » (Ob
 » magnum bonum commune, vel ob specialem obligationem, ex pacto
 » vel officio quam habet miles, gubernator, Episcopus, parochus, li-
 » citè possunt et tenentur mortem perferre. Elb. n. 10. Salm. tract.
 » 13. de rest. c. 2. punct. 2. §. 3. n. 33.) « Item potest ad ever-
 » tendam turrim hostilem, aut perdendos hostes, pulverem incendere,
 » etsi sciat, se obruendum ; utl et navem mergere, vel incendere, ne
 » hostis eâ potiatur cum gravi reipub. damno, ut docent Less. l. 2.
 » c. 9. n. 32. Fagund. t. 4. l. 5. c. 14. » (Et Salm. ibid. n. 37.
 » cum Bon. Trull. etc.) « Similiter licet se objicere telo, vel ictui, ad
 » servandam vitam principis, amici ad mortem injustè damnati vices
 » subire : Less. l. 2. c. 9. dub. 6. n. 30. vel in naufragio tabulam ce-
 » dere, ex Tol. Less. loc. cit. Lopez. p. 4. c. 95. » (Etiam si tabula jam
 » sit capta, ut contra Sotum, Rodr. etc. docent Sylv. ap. Cont. Tourn.
 » depræc. Dec. cap. 4. art. 3. sect. 4. punct. 1. in med. Gravior. et Salm.
 » ibid. n. 34. cum aliis, quos infra reperies citatos n. 971. v. Hoc :
 » ex D. Th. qui in 3. d. 29. art. 5. ad 3. dicit, quòd tradere seipsum
 » morti propter amicum, sit perfectissimus actus virtutis, unde hunc
 » actum magis appetit virtuosus, quàm vitam propriam corporalem.
 » Rectè autem advertit Sylvius, eum non posse ad tabulam cedendam,
 » se projicere in mare, quia nemo potest positivè se occidere (1).
 » Hinc neque ad baptizandum puerum potest quis se in flumen pro-
 » jicere, ut Cont. Tourn. loc. cit.) « Item servire peste infectis, vel ad
 » fugiendum incendium ex alto se præcipitem dare, cum certo pe-
 » riculo mortis. Less. et Fill. l. c. Laym. c. 1. n. 3. Card. Lugo
 » disp. 10. sect. 1. n. 50. » (cum Salm. ibid. n. 35.) « Ubi tamen
 » eversionem illam turris, et combustionem illam navis (si quidem
 » nulla sit spes evadendi) timidè, et nonnisi ex gravissima, v. gr.

(1) Ex his sequitur, ait Sylvius, quòd... si in naufragio potest ei dimittere tabulam quam occupare et cujus auxilio salvari posset : non posset tamen tabulam quâ jam uti ipse cœpisset, cedere alteri, si cedere non posset nisi conjiciendo se in mare, quia hæc sup in mare projectio ad sui ipsius occisionem pertinere videtur, nisi ob natandi peritiam abesse judicetur periculum mortis.

boni publici causâ, videtur concedere. Vide apud eundem Lugo n. 51. 52. et Malderum tr. 2. c. 1. dub. 19. Dian. p. 5. tr. 4. r. 26. Fagund. p. 5. c. 44. n. 6. et seq.

« Etsi virgini non liceat ad castitatem servandam directè se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se exponere, etiam pro sola integritate corporali, licèt rationabiliter præsumeret, se non censuram, quia integritas ista magni æstimatur. Vide Laym. c. 1. n. 3. »

367. — Hinc Quær. I. An liceat se occidere ad vitandam mortem duriolem? Resp. Directè se occidere numquam licet; et si homines venerantur aliquos, qui hoc fecerunt, dicendum, eos id fecisse ex divino instinctu. Ita communiter DD. quidquid dixerit S. Hieronymus in c. 1. Joann. relatus in c. XI. caus. 23. quæst. 5. ubi legitur: *In persecutionibus non licet propria perire manu (absque eo ubi castitas periclitatur)*. Verùm illud absque eo explicari posset, scilicet neque excepto casu, quo castitas periclitatur, ut explicat Laym. Licet verò se indirectè occidere, putà si quis se ejiciat per fenestram, ut effugiat incendium, præsertim si adsit aliqua spes mortem evadendi, ita cum Busemb. ut suprâ docent Lugo d. 10. n. 50. cum Less. Cont. Tourn. de 5. Dec. præc. art. 1. concl. 2. Secundus, et Spor. de V. præc. c. 3. n. 24. ac Elb. n. 13. hoc permittit etiam reis detentis in carcere, ad evadendam certam sententiam mortis, vel etiam carcerem perpetuum, ut n. 16.

Quær. II. An autem liceat navim incendere cum evidenti periculo vitæ, ne illa veniat in manus hostium? Negat Renz. de V. præc. c. 2. q. 3. cum Diana ex D. Thom. 2. 2. q. 64. art. 5. Sed affirmat Lugo n. 52. cum Less. licère, si sit aliqua spes saltem modicissima vitandi mortem, vel, etsi mors sit certa, vitari tamen expediat damnum publicum. Dicit autem Mazzott. de rest. ob homic. c. 1. cum Busemb. hic n. 2. posse virginem ad servandam castitatem ab invasore, se contere in certum periculum vitæ, sed non mortem certam: quod non improbabile videtur, oùm ob bonum virtutis non dubitent DD. communiter asserere, quòd liceat vitam periculo exponere, v. gr. cedere tabulam in naufragio amico naufraganti, ut n. anteced. 366. dicunt Busemb. cum Less. Tol et Salm. cum aliis. Tantò magis, quia in casu prædicto stupri semper adest periculum consensûs.

368. — Sed hic magis urget quæstio III. An virgo teneatur potiùs permittere se occidi, quàm violari; putà, si invasor minetur ei mortem, si copulæ non acquiescat? Adest duplex sententia:

Prima, quam tenent, 1. Nav. sum. c. 16. n. 1. Sot. de just. l. 5. q. 1. art. 5. item Tol. Lopez, et alii apud Salm. de V. præcept. c. 1. punct. 5. §. 2. n. 127. dicit, quòd, licèt possit, non teneatur tamen scemina mortem pati, sed potest tunc permissivè se habere, dum accidit

copula; modo voluntate positivè resistat, et consensûs periculum absit, quia, ut dicunt, illa permissio non est tunc cooperatio moralis, sed tantum materialis, et ideo ob periculum mortis satis excusatur.

Secunda sententia quam tenent *Salm. loc. cit. n. 128. cum Lugo, Azor, Bon. Fill. Pal. etc.* docet, hoc omninò illicitum esse, quia, cum fœmina possit copulam impedire, si timore inducta quiescit, ejus tunc cooperatio verè moralis et voluntaria fit; in fœmina enim illa quies in copula reputatur ut actio. Hæc ratio tamen non convincit, quia illa quies fœminæ reverà non potest dici actio, dum nullò modo est positiva; ideo prima sententia (speculativè loquendo) suâ probabilitate carere non videtur. Non tamen negandum, secundum sententiam in praxi omninò suadendam esse, saltem ob periculum consensûs, quod in illa permissione facilè adesse potest.

369. — « 3. Reo licet non fugere, imò etiam spontè se sistere judici dici plectendum, licet positivè seipsum perimere non possit, etiamsi à judice id ei committatur. *Vide Less. c. 9. d. 6. C. Lugo d. 10. de just. sect. 1. n. 38. contra Vasq. 1. 2. d. 173. c. 3.*

Quær. hic, an possit reus ex præcepto judicis ipse se occidere? *Affirmant Vasq. Bon. Vid. Arag. et Cord. apud Salm. de V. præc. c. 1. punct. 5. §. 1. n. 118.* Si enim, dicunt, potest reus os aperire, ut venenum in eum infundatur, etiam potest manibus illud haurire, et sic etiam gladio se transfigere; tunc enim judex constituit reum carnificem suiipsius, quod probabiliter posse fieri videtur *cum Etbel de homic. n. 9. qui citat Haunold. Ills. etc. Verùm Salm. ibid. n. 117. cum S. Th. Bus. Suar. Soto, Laym. et communiter negant, quia occisio suiipsius, ut intrinsecè mala, nec à judice potest præcipi, nec à reo patrari. Concedunt tamen communiter, posse reum scalam ascendere, collum gladio adaptare etc. cum hæ actiones tantum remota ad mortem tendant.*

Notandum verò cum *Salm. ibid. n. 120. Nav. Lop. Salom. etc.* graviter utique peccare, qui venenum hauriunt, vel à viperâ se mordèri patiuntur ad experiendum antidotum; nisi eis constet, ex experimento, vel judicio peritorum, nulli probabili periculo mortis se committere; quod approbat *Henno.* Et idem dicendum de funambulis, ludentibus per funem in locis altis cum probabili periculo vitæ. *Salm. ibid. cum eisdem, et Sylv.*

370. — « 4. Etsi Carthusianus in extrema ægitudine possit servare vitam vescendo carnibus » (*Etiam in probabili periculo mortis, ut Az. Med. Vict. contra Vasq. Gran. et Salm. de leg. c. 2. punct. 7. n. 137. et 138. qui tamen primam sententiam sat probabilem vocant*); « idque probabiliter ei tum liceat, atque adeo non peccet, qui » inscio præberet cibos ex carnibus, *Sanch. Dian. part. 8. t. 7. r. » 70. licitè tamen, et laudabiliter etiam tum omittit, cum certo peri-*

• culo mortis • (Et hoc certum esse censent Salm. loc. cit. n. 436.)
 • et contra Vasq. et Gran. docet Dian. par. 5. d. 4. r. 32 ex Victor.
 • Lor. etc. quia rationabiliter negligit vitam pro bono communi Ordinis. C. de Lugo d. 40. n. 33. contra Azor, et Escob. t. 6. c. 7. ubi docet, tenèri carnibus vesci, si exigit necessitas, ita ut aliter vitam conservare non possit : quod Sanch. part. 2. cons. l. 5. c. 4. d. 35. cum aliis sex ita distinguit, si necessitas vescendi sit ab intrinseco, v. gr. morbo, ex quo iudicio medicorum convalescere non possit, nisi esu carniùm, ait probabilius esse, eum non tenèri iis vesci (tametsi licitè possit) quia morietur naturaliter ex morbo, cujus ipse non est causa : si verò sit ab extrinseco, v. gr. si ob inopiam aliorum ciborum fame moriendum esset, tenèri iis vesci, quia mors illa, cum sit violenta, ipsi imputaretur. • (Et hoc meritò ut certissimum iudicant Salm. de rest. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 27. et de leg. l. c. n. 135.)

374. — • 5. Licet carnem vigiliis, et inedia moderatè affligere : qui autem advertens vitam iis notabiliter minui, nihilominus contingeret, peccaret graviter, ut notat Laym. l. 3. de just. t. 3. p. 3. c. 4. n. 5. etsi hic multi ob bonam fidem, et zelum Deo placendi excusentur. Vide Bon. d. 2. q. ult. sect. 4. p. 7. n. 9. Fill. loc. cit. Card. Lugo de just. d. 40. sect. 4. n. 32. 33. et 36. etc. Ubi rectè notat, aliud esse procurare abbreviationem vitæ, seu mortem positivè sibi afferre : aliud permittere, vel periculum ejus subire, vel non adhibere media ad avertendam. Prius ait esse illicitum ; v. gr. poenitentis indiscretis, carnisque macerationibus vitam notabiliter abbreviare ; posterius verò sæpè licere. • (Ita etiam Lugo de just. d. 40. sect. 4. n. 32. Cont Tourn. de 5. Dec. præc. art. 4. quæ. 3. r. 2. et Salm. de rest. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 30. cum Gran. Vill. Sayr. etc. Si macerationes fiant consilio prudentis prælati, vel confessarii, esto vita etiam per 12 annos esset abbrevianda, ut alii ibi dicunt. Et reverà, si licebit fabris ferrariis (dicebat abbas Rancé fundator Reformationis Trappensis) vitam sibi minuere laborando quotidie penè in medio ignis, à quo, nequit non notabiliter consummari humidum radicale, quo tam indiget vita humana ; si licebit studiosis sanitatem labefactare ad scientias addiscendas : si licebit militibus exponere vitam tot ærumnis, et periculis mortis ; cur non licebit viro religioso austeritates corporales amplecti, ut rebellem carnem in servitutem redigat ?) • Ideoque non tenèri Carthusianum carnibus vesci, nec aliquem alium uti pretiosâ, et exquisitâ medicinâ, ad mortem vitandam ; nec sæcularem, relicto domicilio, quærere salubriorem aërem extra patriam. • (Ut Lugo, Bon. Trull. cum Salm. ib. num. 26. sufficit enim uti mediis ordinariis.)

372. — • 6. Excusantur ægri, qui paulò ante mortem, causâ kumilitatis, vel boni exempli, petunt humi collocari, quia non intendunt

» vitam abbreviare. Vide Vasquez l. c. Addit Laym. lib. 3. t. 3. p.
 » 3. c. 4. n. 5. non tenèri quemquam mediis extraordinariis, et ni-
 » mis duris, v. gr., abscissione carnis, etc. vitam conservare; nisi
 » tamen ea communi bono sit necessaria. » (Ita communiter Lugo,
 Soto, Bann. Bon. cum Salm. ib. punct. 3. n. 50. Idem docet Cont.
 Tourn. loc. cit. concl. 2. Quartus casus in fin. cum Sylvio. Addit
 tamen, quòd pater, tutor, aut alius superior potest jubere abscindi
 membrum subditi, si hic moderatos dolores tantum sit passurus,
 contra Henno) « Vide Less. loc. cit. Sanch. in opusc. tom. 1. l. 5.
 » c. 4. d. 34. Ubi dicit, infirmum in periculo mortis, si sit spes salu-
 » tis, non posse medicamina respuere. Non videtur tamen virgo ægro-
 » tans (per se loquendo) tenèri subire manus medici, vel chirurgi,
 » quando id ei gravissimum est, et id magis, quàm mortem ipsam,
 » horret. Esc. e. 7. c. 8. ex Turian. sum. p. 1. c. 263. d. 5. » (Ita
 Salm. de rest. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 28. cum Less. Sanch. Dian. etc.
 Posset tamen virgo permittere, ut tangatur; imò teneretur sinere,
 ut ab alia fœmina curetur, ut rectè ait Diana.)

373. — « Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit necessarium ad
 » conservationem corporis totius, quia nemo est suorum membrorum
 » absolutè dominus. Lessius. lib. 2. cap. 9. disputatione 14. »

Unde resolves :

« 1. Non licet se castrare ad conservandam castitatem vel sedandas
 » tentationes, quia hoc ad eum finem non est necessarium. S. Th. 2.
 » 2. q. 65. art. 1. Less. Mol. Fill. t. 20. c. 4. q. 3. etc.

374. — « 2. Peccant parentes, qui filios, etiam consentientes, ca-
 » strant, ut sint utiles cantui. Vide Laym. l. 3. tr. 3. c. 1. »

Quæritur, an liceat pueros castrare ad vocem in eis conservandam?

Prima sententia probabilior negat (1) cum Busemb. hinc Sporer de
 V. præcept. c. 3. n. 33. et Salm. ibid. punct. 3. n. 45. et de V. præc.
 c. 1. punct. 5. §. 4. n. 121. in fin et ibid. Lugo, Bonac. Dian. Vil-
 la. etc. Si enim, dicunt, pro bono animæ id non licet, quantò mihi
 pro lucro temporali? Deindè ajunt, quòd conservatio vocis non sit bo-
 num tanti momenti, ut liceat agere quod natura reprobat.

Secunda tamen sententia, quam tenent Tamb. l. 6. c. 2. §. 3. n.
 4. Trull. Salon. Pasq. apud Salm. de rest. dict. n. 45. et probabi-
 lem putant Mazz. de rest. q. 3. c. 4. §. 4. Elbel n. 29. (qui insinuan-
 dam censet ob proxim toleratam) affirmat id licere, modò absit morale
 periculum vitæ, et non fiat pueris invitis. Ratio istorum est, tum quia
 eunuchi utiles sunt bono communi ad divinas laudes in Ecclesiis sua-
 viùs canendas; tum quia conservatio vocis non parvi quidem momenti

(1) In Hom. Ap. tr. 8. n. 3. sententia negativa non dicitur probabilior.

in eis dicendum est bonum, cum per illud conditionem notabiliter in melius mutant, et per totam vitam notabilem et pinguem sustentationem sibi comparent; et ideò tantum bonum *justa* esse causa videtur, ut cum illo tale corporis nocumentum resarciri licitè possit; tantò magis, quòd hoc indies in usum deducatur, et ab Ecclesia toleretur, ut ait *Etbel.*

375. — « Quæres, an sepeliendus sit in loco sacro, qui seipsum occidit.

• Resp. Id vetant Ecclesiæ canones; qui tamen non sunt intelligendi de iis, qui ex furore, amentia, vel passione gravissimæ tristitiæ, turbata phantasiâ, id facerent, vel qui ante mortem verè de hoc doluerant. Quòd si constet, quempiam seipsum occidisse, et dubitetur, utrùm deliberatè, an ex animo turbato factum sit, in praxi privatur sacrâ sepulturâ, cum præsumatur secundùm opus externum voluntariè esse factum: nisi tamen ex circumstantiis contrarium colligatur. Si verò dubitetur, an seipso, an ab alio, v. gr., sit præcipitatus in aquam; delictum tam atroc, et contra naturam non præsumitur sine evidentibus indiciis. *Molin. t. 3. d. 20. Vide Laym. l. c. n. 8. Vide etiam Escob. e. 7. q. 8.* ubi dicit, eum, qui moritur ex vulnere in duello accepto, si vivus ex loco discessit, non esse privandum sepulturâ ecclesiasticâ.

DUBIUM II.

An et quomodo liceat occidere malefactorem?

376 *An liceat occidere proscriptos propria auctoritate?*

377 *An liceat principi occidere reos, non prius sententiâ damnatos?*

378 *An liceat unquam clericis damnare reos pœnâ mortis?*

379 *An teneatur iudex concedere tempus reo pro sumptione sacramenti penitentia et Eucharistiæ?*

376. — **R**ESP. Extra casum necessariæ defensionis, de quo infra, nulli id licet, nisi auctoritate publicâ, et juris ordine servato, ut patet *Exod. 22. et Rom. 13 (1).*

(1) Hic lubet referre, quæ *S. Alphonsus in Hou. Ap. tr. 2. n. 12* de tyrannicidio docet.

Hæc autem videndum, an liceat unquam principem tyrannum interficere? Præmittendum quòd duplici modo princeps potest esse tyrannus, in *titulo*, et in *regimine*. Tyrannus in *titulo* est ille, qui sine ullo jure per vim occupat statum aliquem expollando de eo legitimum dominum: aut is qui, injustè occupato aliene statu, deinde pacificè illum possidet. Tyrannus verò in *regimine* est ille, qui justo titulo regnum possidet, sed injustè illud regit, plures injustitias, et immanitates exercendo. His expositis, aliqui auctores, sed pauci, pravæque auctoritatis, inapienter dixerunt, licitum esse interimere tam tyrannum in titulo, quàm tyrannum in regimine. Alii verò negant occidi posse tyrannum in regimine quantumcumque regnum tyranniè gubernet; ac etiam tyrannum in

Unde resolves :

4. Non licet marito uxorem, aut patri filiam occidere, in adulterio deprehensas : quia ad id non habent auctoritatem publicam ; et leges

titulo, cùm ille, etsi injustè regnum occupasset, postea tamen illud pacificè possidet. Contrà autem dicunt licitum esse interficere principem, qui injustè per vim regnum occupavit, et per vim prosequitur illud possidere, repugnansibus regnicolis, qui tantùm timore affecti agrè ei subduntur. Sed nos dicimus privatis hominibus semper esse illicitum interficere tyrannum tam primæ, quàm secundæ speciei: Ratio, quia subditi ex divino præcepto venerari et obedire tenentur suis dominantibus, quamvis injustis, et perversis, prout docet S. Petrus : *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis et modestis, sed etiam dycolis.* 1. Petr. c. 2. v. 13. Unde D. Aug. scripsit, Dominum dare regnum terrenum piis, et impiis, sicut ei placet. Semper igitur ac primò est in possessione regni, obligantur subditi tenere eum tanquam proprium dominum ; ait enim S. Thomas : quòd licet aliquis injustè usurpatus falsè alterius statum, et postea subditi ipsum ut dominum recognoscere, aut antiquus dominus vel alius princeps superior ei dominium regni ultrà concederet, tunc legitimus dominus illius evaderet : *Qui per violentiam dominium subripit, non efficitur dominus ; etenim ; cùm factus adest, potest aliquis tale dominium repellere ; nisi postmodum dominus verus effectus sit vel per consensum subditorum, vel per auctoritatem Superioris.* S. Thom. 2. sent. dist. 44. q. 2. art. 2. Quamobrem cùm usurpator multipliciter possit justus regni dominus fieri, idèò subditi semper parere debent suis actualibus dominantibus, ad ipsos enim minime pertinet judicare, an illi legitimè aut illegitimè statum possideant.

Et subditi hujusmodi dominantibus obedientiam negare nequeunt, tantò minus vitæ et possessione regni privare possunt. Subditorum est obedire, non judicare de principe, qui Deo solummodò subjacet circa res sui domini, nec ab alia terrena potestate dependet. Si subditi de titulo aut possessione principis judicium ferre possent, nunquàm deesset eis, qui pravo animo affecti sunt, prætextum invenire ad se constitutos adversus principem. Scripsit Azorius : *Hæc sententia de licita occisione tyranni in titulo, quamvis tot auctorum testimonio comprobatur, mihi tamen dubia est. Quamvis enim evidentia patrati sceleris probationem non postulat, requirit tamen sententiam. Intæper quamvis hujusmodi tyrannus jus et titulum non habeat in regno ; factò tamen habet possessionem à qua dejecti non potest, nisi prius audiat et judicetur.* Optime sunt rationes, quas hic auctor profert ad opinionem reprobendam, quòd tyrannus in titulo tollere è vita liceat ; nemo enim, nec princeps, nec privatus potest vitæ, rebusque suis exspoliari, quin prius audiat, aut saltem à suo legitimo iudice damnetur. Subditi autem nunquam jus habere queunt ferendi iudicium in ipsorum actuale dominium. Sed minùs rectè factus est dicendo : *Hæc sententia dubia mihi est ; dicere debebat, improbabilis, falsa, falsissima mihi est, juxta id quod prius scripserat P. Alphonsus Salmoronus tom. 13. p. 14. in epist. apost. diss. V. ubi sic dixit : Cùm mandatum sit nobis indistinctè obedire principibus etiam dycolis, vis parendum est ; in his tamen quæ non sunt contra Dominum. Atque insuper, quòd etiamsi princeps injustè regnum usurpatus fuisset, eum ut dominum existimare debemus ob eandem quippe rationem, quia ad privatos minime pertinet de juribus principis judicare ; cum non sit ergò privati judicare de principibus, etsi illi regnum non justè occupaverint ; et regnent ex parte sua, justè tamen sub ejus tyrannide plectitur populus.*

Sed alia adest ratio magis urgens et ampla, propter quam nunquam licet principem vitæ privare, tametsi injustè regnum occupasset, et injustè possideret. Obijciunt auctores contrarii : sed qui regnum alienum sine aliquo titulo occupat, et sine ratione aliqua possidet, non est illius neque dominus, neque princeps, sed fur, et usurpator. Sit utique (respondeo) fur, usurpator, et non princeps, nec dominus, postulo : estne iste homo, ut alii ? et si est homo, nequit ipse privari vitæ, aut bonis ab illis qui jus non habent eum vitæ aut bonis exspoliare. Communis est SS. patrum doctrina, quòd nulli privatus per-

» civiles, id permittentes, in jure canonico sunt correctæ, tamquam
 » iniquæ. » (Hinc damnata est opinio contraria ab *Alexand. VII.*
 » prop. 49.) Secus est de proscriptis, quos occidendi cuius auctoritas

sona licet umquam occidere hominem, quamvis privatum, et quantumcumque iniquus
 illi sit, nisi publicam habeat auctoritatem, aut nisi id necessarium sit ad propriam vitam
 tuendam; sed loquendo de publica auctoritate, certum est axioma illud à *S. Augustino*
 laudatum: *Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homici-
 cidia judicabitur. Libi. 1. de civ. Dei, cap. 26. in med. S. Thomas* autem de hoc ratio-
 nem reddit dicens: *Occidere malefactorem licitum est, in quantum ordinatur ad
 salutem totius communitatis. 1. 2. q. 64. a 2.* Deinde subdit quòd occidere malefactores
 vola permittitur principibus, qui publicam auctoritatem habent, quibusque cura com-
 munitatis boni commissi est: *Cura autem communis boni commissi est principibus ha-
 bentibus publicam auctoritatem, et ideo eis solum licet malefactores occidere et non
 privatis personis.*

Si ergo illicitum est subditis interficere tyrannum in titulo, quamvis ipse absque ullo
 jure regnum occupasset, licetque illud injustè possideret, tantò magis erit illicitum
 mortem machinari principi existimato tyranno in regimine, qui justo titulo possidet
 regnum. Item si privatis, eò quòd publicè auctoritate carent, vetitum est perimere ho-
 micidæ quantumcumque impium, quantum minde proprium principem interficere licebit?
Rejeto, autem omninè est, in communitate auditorum quandam adesse auctoritatem
 superiorum, et à principe independentem, ita ut casu quo princeps perversè regnum gu-
 bernet, tota communitas eum regno et vità exspoliare possit. Nimis perniciosum in hac
 re fuit principium *Josonis Gersonis*, qui ausus est asserere quòd monarcha potest legiti-
 time à tota natione judicari, si regnum injustè regat; dicebat enim quòd, cum natio sit
 totam regni respectu ad principem, qui est tantum pars, apud ipsam necessariò debet
 suprema auctoritas existere. Principium (inquit) non tantum falsum, sed perniciosissi-
 mum; nam hoc modo due in regno essent supremae potestates, undè enormissima eve-
 nirent, subversio, regnique desolatio. *S. Thomas* aliam non recognoscit auctoritatem
 supremam; nisi illam, quam habent principes, quibus cura communis boni tribuitur:
Cura communis boni commissi est principibus habentibus publicam auctoritatem.
*Quapropter etsi princeps perversus, et populus gravatus esset, tenetur tamen popu-
 lus obsequium obedientiamque illi præstare, cum subditi nunquam jus habere possint
 de rebus gestis principis judicare, et tantò minus eum damnare ad vitam, aut regnum
 amittendum.*

Præterea perpendi debet, quòd si hujusmodi casus accideret, quòd princeps à suis
 subditis trucidaretur causa mali regiminis, quodnam malum esset majus, illud nempe
 quòd princeps patrat, aut illud quòd ejus mors inferret, quæ tali modo eveniret?
 Postquam subditi sic temerè contra eorum principem concitati fuissent, atque imple-
 runt eam in ejus sanguine inquinament, quot rixæ, schismata et civilla bella statim
 insurgere inter eos ipsos inspicerentur? Insper quot rapinae, quot sacrilegia, quotque
 strages? ablati enim à populo subjectionis freno, et réverentiæ erga régem, omnes illi
 qui pravo animo sunt affecti, quibus nec flagitii seipso non traderent absclisso jam timore
 publicæ justitiæ? idque dicere voluit *S. Thomas* (*Opusc. 20. de regim. princ. l. 1. c. 6.*)
 ubi scripsit: *Ecce hoc multitudinis periculosum, et ejus rectoribus, si privata præ-
 sumptione aliqui attentarent præsentium necem etiam tyrannorum.*

Hinc est, quòd licet imperatores gentiles, impii, et Ecclesie persecutores fuissent, attam-
 en quia ipsi imperium possidebant, Deus præcepit ut in omnibus rebus licitis obe-
 dientia ipsis præstaretur. Unde scripsit *Lessius* (*de just. et jure l. 1. c. 9. dub. 5.*
n. 11.): *Princeps etsi tyrannicè regat, tamen manet Superior; unde Scriptura jubet,*
non in rebus licitis parere principibus ethnicis tamquam Superioribus, etsi maximi
essent tyranni, utpote qui Ecclesiam persequerentur et ad impietatem cogent; ergò
non potest subdito interfici. Idem scripsit *Molina* (*de just. etc. tom. 4. tr. 3. d. 6.*):
Aliquis est tyrannus, quin licet sit verè dominus reipublicæ, in qua tyrannidem

» publica datur; idque non injustè, cùm ad reipub. defensionem sit necessarium. » (*Modò occisio non fiat extra territorium proscribentis: nisi præsumatur licentia alterius principis. Salm. de V. præc. c. 1. punct. 2. n. 19. Vide n. 380. vers. Decius*) « Peccant tamen, qui non » ex zelo justitiæ, sed odio, aut privatæ vindictæ causâ id faciunt, » *Vide Laym. l. c.*

377. — « 2. Peccat princeps, vel magistratus (regulariter loquendo) » *ut vide infra l. 5. c. 3. d. 4. qui occidi jubet reos non citatos, vel*

exercet, imiquè tamen eam administrat: tyrannum hoc modo nefas est privatis interficere. Idem scripsit *Gregorius Valentia* (tom. 3. disp., qu. 8.): *Tyrannum perpravum, et communitati exorium, legitimæ alioum auctoritatis usum in gubernando, nulli particulari licet occidere.* Idem scripsit *Cardinalis Toletus* (*Instruct. l. 5. c. 6. n. 16.*): *Tyrannum administratione, qui habet quidem verum titulum, sed tyrannicè tractat subditos, non licet occidere; et asserere contrarium damnatur ut hæreticum in Concilio Constantiensi.* Idem scripserunt *Cajetanus* 2. 2. qu. 84. art. 3. *Salo* l. 5. qu. 1. art. 3. *Prado* cap. 20. qu. 1. §. 3. n. 21. *Tapia* lib. 5. q. 7. art. 3. num. 2. *Bonac. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 3. n. 2. cum Silvestro, Bannex, et Serra in loco cit. d. Thomæ.* Idem scripsit *Suarez in defens. Fidei. l. 6. c. 4.* dixitque hanc sententiam non solum communem, sed certam esse: *Dicimus principem propter tyrannicum regnum, vel propter quævis crimina non posse ab aliquo privata auctoritate justè interfici. Assertio est communis et certa; conformis est præceptis Petri* (*Epist. 1. cap. 2. v. 16.*): *Subditi eobte omni creaturæ propter Deum, etc. Magis verò in specie definita est, et contraria ut hæretica damnata in Concilio Comelantiensi, sess. 15.* En propositio quæ tanquam hæretica in præfato Concilio proscripta fuit: *Quilibet tyrannus potest et debet licitè et meritorie occidi per quemcumque vassallum suum, vel subditum, etiam per clancularas insidias, et subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocumque præstito juramento, seu confederatione factâ cum eo, non exceptâ sententiâ vel mandato judicis cujuscumque.* At quale remedium adest, si regimæ principis esset excessivè tyrannicum? remedium quod suppetit, ait *S. Thomas*, est ad Deum recurrere, ut auxilium præbeat. *Quòd si omninò contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum ad Regem omnium Deum, qui est adiutor in opportunitatibus.*

Præterea scribit doctissimus *Dominicus Soto* (lib. 5. qu. 1. art. 8.): *Si is qui adoratur, sit rex, princeps, vel alia persona valdè utilis reipublicæ, et persona quæ invaditur sit objecta et vilis, cujus nihil intersit reipublicæ, tunc subeunda est mors personæ invasæ, omittendaque defensio; intellige eum necesse principis.* Hæc sententia non placet *P. Danieli Concina*, dicenti unumquamque de jure naturæ et charitatis magis amare propriam, quàm alienam vitam. Sed hoc non obstantè sententia *Soti* placet mihi, et probabilissima videtur; ratio est, quia quisque privatus commune bonum omni suo bono temporali præferre tenetur, omneque temporale pati detrimentum ad damnum gravissimum communitatis vitandum, atque hoc gravissimum damnum profectò communitas sufferret, ut supra consideravimus, si princeps à propriis subditis interficeretur. Licet tum quidem est necare injustum aggressorem privatum eum moderamine inculpatæ tutelæ, si nullum patet effugium evadendi mortem. Sed quod procedit respectu vitæ privatorum, locum non habet respectu vitæ regnantium. Valdè enim diversa ratio habenda est inter privatorum, et principum vitas, reges sunt *Uncti Domini*, ideoque ipsorum personæ sacræ, eorumque vitæ pretiosæ, ac nimis necessariæ sunt ad pacem populorum, bonumque publicum servandum. Si occiditur injustus aggressor, damnum ipsi soli evenit, non autem reipublicæ, imò ejus mors bono communi proderit, ut insolentia temerariorum reprimatur; at si princeps per manus suorum subditorum vitâ privetur, malum (ut supra perpendimus) commune evadit, et immensum, propter innumera flagitia, deordinationes, et sophismata quæ propterea deinde sequuntur. *Edif.*

non auditos, vel non damnatos, etsi privatâ scientiâ constet eos esse nocentes; quia ex jure naturæ actus publicus fieri debet ex scientiâ, et auctoritate publica. *Vide Caj. v. Homicidium, Fill. tr. 29. c. 2. q. 6. n. 27. Bon. l. c. p. 4. n. 7. Vide et infra l. 5. c. 3. d. 4.* (Excipe 1. si crimen sit notorium. 2. Si esset periculum seditiois, aut esset dedecus regis, si juridicè procederetur. *Salm. ibid. num. 48.*)

378. — Notandum hîc 1. clericis, etiam laicalem potestatem habentibus, illicitum esse reos pœnâ mortis damnare, ex *cap. Continentia, de cler. percussore*. In hoc tamen potest Papa dispensare, ut *Salm. ibid. n. 43. et 44. cum S. Th. etc.* Et ipsi Episcopi, vel similes, habentes dominium temporale loci alicujus, possunt licitè committere laicis potestatem suam ad causas sanguinis, *Salm. ibid. n. 46. cum S. Th. Bon. Trull. etc. Vide dicenda l. 7. n. 467.*

379. — Notandum 2. quòd judex tenetur sub gravi concedere reo tempus sufficiens ad confessionem, etsi timeretur periculum direptionis. *Salm. ibid. n. 24. cum Navarr. Sylv. Trull. etc.* Tenetur etiam concedere tempus pro sumptione communionis (nisi tamen grave damnum timeatur); cùm reus sit tunc in articulo mortis, in quo præceptum communionis obligat jure divino; *Salm. ibid. cum Suar. Navarr. Lug. etc.* et de hoc adducunt Motum proprium *S. Pii V. ibid.* Et tunc etiam non jejunos reus potest communicare, quia tunc verè est in articulo mortis, ut *Salm. cit. n. 24. cum Nav. Bon. Suar. Lugo, etc.* Et laudabiliter potest communicare eâdem die mortis, modò communicatio præcedat per horam executionem, ut *Sa, et Fagund. apud Salm. ib. n. 22.*

Notandum 3. quòd si reus nolit peccata confiteri, post adhortationem, licitè potest occidi à carnifice, quia tunc sua damnatio suæ culpæ tributur. *Salm. ibid. n. 23. cum Trull. Bonac. Sal. et aliis.*

DUBIUM III.

An, et quomodo liceat occidere privatâ auctoritate iniquum aggressorem?

380. *An liceat tueri vitam morte invasoris? An autem vetetur reis, et præcisè bannitis, armis se defendere?*

381. *An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris? An autem id liceat plebejo, vel ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ? Et quid, si contumelia sit jam illata?*

382. *Vide plures resolutiones P. Busembai.*

383. *Quæst. 1. An liceat occidere furem rei magni valoris? Quæst. 2. Quantus debeat esse iste valor? Et quid, si valor sit modicus, sed res tollatur cum violentiâ? Qu. 3. Quid, si fur rem jam abstulerit, et resistat domino volenti eam recuperare?*

- 384 *Quæst. 4. An liceat clericis et religiosis furem interficere? Et utrum tunc incurrant irregularitatem?*
 385 *Quæst. 5. An liceat cuique per famulos armis sua defendere?*
 386 *Quæst. 6. An liceat occidere invasorem pudicitia?*
 387 *An liceat prævenire aggressorem?*
 388 *An liceat occidere falsum accusatorem?*
 389 *An possis, et tenearis tuæ vitam innocentis?*
 390 *An etiam cum morte invasoris?*
 391 *An liceat occidere invasorem honoris, vel pudicitia alterius? Et quid, si femina consentiat?*
 392 *An possimus, et teneamur tuæ bona prædare, etiam cum occisione furis?*

380. — **R**ESP. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, et aggressorem, qui iniquè eripere tibi conatur vitam, aut quæ ad eam honoratè agendam tibi sunt necessaria, ut bona temporalia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, prævenias, et occidas; ita tamen, ut id fiat animo te defendendi, et cum moderamine tutelæ inculpatae hoc est, non inferendo majus damnum, nec utendo majore vi, quam necessarium sit ad arcendam injuriam. Ita communiter *S. Thom. 2. 2. quæst. 74. art. 7. Mol. etc. Less. dub. 8. n. 64.* (Nota hæc, excurrere nuperum auctorem libri, cui titulus: *Esposizione della Dottrina christiana, dicendo, quòd S. Th. cum S. Aug. negat licitum esse occidere aggressorem ob defensionem propriæ vitæ, nam Angelicus expressè oppositum docet l. c. inquit: Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius. Addit tantum in respons: ad primum, et tibi explicat doctrinam S. Augustini, et ait, quòd in occidendo non potest intendi mors alterius, sed sola propria defensio.)*

Et cum *D. Th.* admittit *Cat. Rom. de 5. præc. n. 8.* ubi dicitur: *Licet salutis suæ tuendæ causâ alterum occidere;* subdens, satis apparere, quòd hujusmodi homicidium à lege divinâ non vetatur. Et ita *Lugo de just. d. 10. n. 138. Less. l. 2. c. 9. d. 8. cum S. Antonin. Azor, Bon. Sot. etc. communiter, contra Gers. Ric. de S. Vict. Hugon. etc. apud Salm. de 5. præc. c. 1. punct. 4. §. 2. n. 54.* Ad probat *S. Th. l. c. ap. Bus. ex illo Exod. c. 22. v. 2.* ubi dicitur: *Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis.* Hinc subdit *S. Doctor: Sed multò magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domum.* Idem docet *S. Bonav. Serm. 6. de 10. præc. S. Anton. 2. 2. 7. c. 8. §. 1. Cont. Tourn. de 5. præc. Deo. art. 3. sect. 2. punct. 4. cum Estio, Sylvio, Pontas, Natal. Alæ. et aliis innumeris, cum Salonio, qui vocat oppositam sententiam temerariam, cum repugnet communi DD. et pluribus textibus, et præsertim in a. 3. et in c. Significasti 8. de homic., et c. Si verò 3. de sent. excom. ubi dicitur: *Cum vim vi repellere omnes leges, omniaque jura permittant. Sed dices:**

Qui injustum invasorem occidit ad suam vitam tuendam, excedit moderamen, præferendo vitam temporalem propriam æternæ vitæ proximi sui. Respondetur cum *Conit. Tourn. l. c. ad. 2. Fateor. Less. lib. 2. c. 9. n. 54. Soto q. 1. a. 8. Petrocar. l. 4. c. 3. q. 3. et aliis communiter*, tùm nos tenèri præferre bonum altioris ordinis proximi bono inferiori nostro, cùm vita ex. gr. nostra absolute necessaria sit ad salutem spiritualem proximi, ut, si infans aliàs esset decessurus sine baptismo. Secus verò, si ipse invasor ex sua malitia in periculum damnationis se conjicit; tunc enim, cùm quisquis jus habeat ad vitam suam tuendam, licet vim vi repellit, etiam cum damnatione invasoris. Eademque ratio valet, si timeatur ab invasore vulnus grave, aut deformitatem afferens, ut *Salm. tr. 40. c. 8. punct. 4 n. 45. et 46. et Ronc. de 5. præc. c. 3. q. 1.* Et eadem ratio currit pro defensione honoris, et bonorum fortunæ, ut infra. Hinc etiam clericus, aut religiosus potest occidere invasorem suæ vitæ, neque tunc incurrit excommunicationem, aut irregularitatem, ut *Salm. cit. n. 45. in fin. cum aliis ex dict. c. Significasti, et Clem. Si furiosus, de hom. (Vide dicenda de cens. l. 7. tit. 382.)*. An autem fiat, vel ne irregularis clericus adulter; qui ad se defendendum à marito eum occidit? Vide infra hic n. 398. v. In ordine, ubi distinguitur, si invasio prævideatur proxima, vel remota. Dixi ~~autem~~ potest occidere; nemo enim tenetur aggressorem occidere, sed licet et laudabiliter potest occisionem propriam permittere ne alter vitæ temporali et æternæ privetur, ut dicunt communiter *Less. loc. cit. n. 55. cum S. Antonin. Sylv. et Salm. ibid. n. 47. cum Sot. Bann. etc. (contra Abul. et Fagund.)* qui non sunt audiendi. Excipiunt 4. *Salm. ibid. in fin.* quando vita invasi esset valdè utilis bono communi. Excipiunt 2. *Less. n. 56. cum S. Anton. et Salm. cum aliis*, quando ipse esset in peccato mortali, quia tunc omninò teneretur se defendere.

« 4. Non licet reo occidere ministros justitiæ, à quibus ad carcerem, vel supplicium trahitur » (*Vide l. 5. n. 279.*) « uti nec licet id proscripto, ut notat ex communi *Laym. lib. 3. t. 3. p. 2.* quia non sunt iniqui aggressores. »

Decius et Carterius apud Tamb. l. 6. c. 4. n. 8. et plures auctores apud *Clarum, et Nellum*, ut refert *Azor, p. 3. c. 4. q. 11.* tenent, licitum esse proscriptis se defendere, quia lex humana auferre nequit jus, quod unusquisque habet ad suam vitam tuendam; et probabilem hanc opinionem putat *Azor, l. c.* et idem videtur sentire *Tamb. l. c.* Sed omninò tenenda est opposita cum *Ronc. de 5. præc. c. 3. q. 3. Uroix. l. 3. p. 1. n. 846. Salm. tr. 25. c. 4. punct. 2. n. 19. Elbel de homic. n. 35. cum Sa, et communi.* Ratio, quia lex humana bene potest cuilibet tribuere jus necandi reum, et vice versà auferre ipsi jus se defendendi; aliàs possent rei etiam à carnifice se tuèri, quod nullus admittit. Certum est autem, licère unicuique proscriptos occidere; non

verò alios reos; etiamsi essent publici grassatores, et etiam capite damnati, nisi ipsi vellent tibi rapere magnam quantitatem (*juxta infra dicenda n. 383.*). Ita *Croix lib. 3. part. 1. n. 796. et Elb. n. 55. et 56.* Hinc peccant satellites, aut milites, qui reum, cujus captio ipsis mandata sit, fugientem aut resistantem interimunt, nisi hoc auctoritate publicâ eis sit mandatum: id verò tantùm fieri potest, si capiendus sit reus sufficienter diffamatus alicujus criminis capitalis, et non possit alio modo capi; et aliàs, eo dimisso, graviora mala ab ipso timeantur. Ita *Croix n. 797. Elbel num. 54. et Dian. part. 8. tr. 7. r. 44. cum Farinae. et Claro.*

384. — « 2. Etsi ob contumeliam aliquam, verbi gratiâ, si viro honorato dicatur, *mentiris*, non liceat alterum occidere, eò quòd aliter repelli possit, ac soleat (*Less. Azor, Hurt. etc. Dian. part. 5. t. 4. r. 12. et 13.*); licère tamen, si aggressor fustem, vel alapam viro valdè honorato impingere conaretur, quam aliter avertere non posset, docent cum *Dian. l. c. r. 4. Lessius, Hurtad. et alii 12.* » (*Sed in praxi rarissimè uti licet prædictâ opinione, nam Sylvius in 2. 2. quæst. 64. art. 7. qu. 9. rectè sic ait; Etiamsi honor sit bonum præstantius, quàm divitiæ, aut nullum aut rarissimum arbitramur esse casum, pro quo defensione solius honoris liceat aggressorem interficere.*)

« 3. Si fuste, vel solo vulnere, vel amputatione brachii, vel aliter arcère injustiam vim potest, non licet occidere. Unde, si quis sit persona talis, cui non sit dedecus fugere, debet fugere potius, si potest, et salvare se: » (*Nisi sit periculum percussione in fugiendo; et ita tenendum cum Lugo d. 10. n. 166. et Salm. tr. 25. c. 1. punct. 4. §. 2. n. 60. cum Tapia, etc., contra aliquos ibid. n. 59. qui dicunt improbabiliter, etiam plebejo fugam esse ignominiosam. Unde clerici, et religiosi tenentur fugere, si possint sine periculo vitæ, quia ipsis fugere non est probrosum, sed honorificum, ut Lugo l. c. Sed etiam respectu sæcularium, et nobilium sapienter advertit Sylvius in 2. 2. quæst. 64. art. 7. q. 9. dicens: etiamsi honor sit bonum præstantius, quàm divitiæ, aut nullum, aut rarissimum arbitramur esse casum, quo pro defensione solius honoris liceat aggressorem interficere.*) « Secùs tamen, si turpe sit fugere, v. gr. viro nobili, vel officiali bellico; nisi rursùs, hinc et nunc, id tali turpe non esset, ob præstantiam invasoris, vel alias ejus qualitates, v. gr. quia ebrius est, vel amens; talem enim occidere non licet, quando potest fugere. *Mald. Dian. part. 5. tract. 4. r. 9. Vide Laym. lib. 3. tom. 3. part. 3. c. 3.*

382. — « 4. Non licet occidere furem ob res exiguas. Hinc proscripta est opinio dicens posse occidi furem pro conservatione unius aurei, ab *Innoc. XI. prop. 31.* Licet autem si quis auferat honorem valdè notabilem aut bona magni momenti, nisi tamen aliâ

• viâ, v. gr. juris, vel aliter, arcêri, aut recuperari possint. Quare
 • quando jura significant, furem nocturnum occidi impunè, non
 • autem diurnum, præsupponunt quòd plerùmque nocturni non pos-
 • sint aliter arcêri, diurni autem possint. Alioqui enim, si noctur-
 • potest capi, non debet occidi : et si diurnus non potest capi, nec
 • repeti ab eo quod aufert nisi eum occidendo, id licet : ea tamen
 • non debent esse parvi momenti, et minimum unius aurei, secundùm
 • *Molin. t. 4. t. 3. d. 16. n. 7. Vide Laym. c. 3.* Vel potius, secun-
 • dùm alios apud *Dian. p. 3. t. 4. r. 18.* duorum : quamquam et hoc
 • *Dianæ. l. c.* nimis laxum videatur : imò *Bon. de rest. rem non*
 • magni valoris hic censet, etsi sit trium vel quatuor aureorum. Si
 • tamen talem rem fur v. gr. usurpet, vidente ac resistente domino,
 • aut custode, aut huic vim faciat, v. gr. repetentem incipiat ferro
 • invadere, permittunt cædem *Bon. Dian. l. c.* (Sed vide infrâ
 • n. 383. q. 2. in fin.) « Utî etiam, si dubium sit, an res possit aliter
 • salvari, aut recuperari. *Bon. l. c.* quia nemo, inquit, tenetur se
 • exponere periculo amittendi res suas. *Vide Laym. c. 4. Navar.*
 • *Less. Dian. l. c.*

• 5. Probabilius est, hæc etiam licêre clericis, et religiosis ob bona
 • temporalia. Jura verò, in contrarium afferri solita, intellige, quando
 • non servatur moderamen inculpatæ defensionis. *Laym. l. c.* (Cum
 • aliis infrâ, vide n. 384.) « *Tann. t. 3. d. 4. q. 8. d. 4. Esc. e. 7.*
 • c. 8. ubi etiam docet ex *Tann. t. 3. d. 4. n. 68.* licêre virgini
 • occidere invasorem pudicitiaë, si violentem nequeat aliter eva-
 • dere. » (Vide infrâ n. 386.)

• 6. Cum tamen iniquus aggressor sit in periculo salutis, potest quis
 • ex charitate ei parcere, et injuriam potius pati : » (Vide dicta
 • n. 380. « sed non tenetur, eò quòd alter suâ malitiâ sit in isto pe-
 • riculo. *Laym. ib.*

• 7. Non licet occidere si injuria jam est contracta, vel aggressor
 • jam fugerit ; quia id non esset se defendere, sed vindicare, ut do-
 • cet *Tol. Rodr. Sed Henr. et Nav. c. 15. n. 5. Fern. p. 1. c. 9.*
 • §. 1. dicunt si læsus magnam faceret jacturam honoris, nisi fu-
 • gientem mox persequeretur, posse eum persequi, et percutere,
 • quantum esset satis ad defensionem honoris. (Sed oppositum tenen-
 • dum omninò cum *Lugo d. 10. ex n. 189. et seq. Viva in prop. 17.*
Alex. VII. n. 9. cum Sot. Mol. Vasq. et aliis comm. ap. Lugo. Ratio,
 • quia tunc non recuperatur honor per se, sed per damnum alterius
 • apud homines improbos, quod est intrinsecè malum Et nequeo in-
 • telligere, cur sententia contraria non debeat dici proscripta ex prop.
 • 30. damnata ab *Innoc. XI. relata n. 381, quæ permittebat repercu-
 • tere percutientem, qui fugit, si aliter ignominia vitari nequibat.)*
 • Concedunt tamen *C. Lugo, Mol. Lessius, etc. cum Dian. p. 8. tr. 7.*

» *misc. r. 47. licere furem fugientem, v. gr. cum equo tuo, conficere
 » telo, vel sagittâ, quia invasio adhuc durat.* (Vide infra Qu. 1. in fin.)
 » *Etsi verò id non liceat, postquam in tutum se recepit, si tamen
 » per judicam non possis recuperare rem tuam, potes ingredi lo-
 » cum, ubi illa detinetur, eamque tibi vindicare, et, si alter vi im-
 » pediat, vim vi repellere. Tamb. Less. Mald. Hurtad. Diana part.
 » 5. resol. 37. et part. 8. resol. 47.* (Vide infra Qu. 3.)

383. — Adverte hic quatuor prop. damnatas : I. Prop. 31. ab *In-
 noc. XI.* quæ dicebat : *Regulariter possum occidere furem pro con-
 servatione unius aurei.* II. Prop. 32. *Non solum licitum est defendere
 defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus in-
 choatum habemus, et quæ nos possessuros speramus.* III. Prop. 33.
*Licitum est tam hæredi, quàm legatario contra injustè impediendam,
 ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere ;
 sicut et jus habenti in Cathedram, vel præbendam contra earum pos-
 sessionem injustè impediendam.* IV. Prop. est 48. ab *Alexand. VII.*
 damnata : *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac
 etiam judicem, à quo iniqua certò imminet sententia, si aliâ viâ non
 potest innocens damnum evitare. His positis.*

Quæritur 4. an liceat occidere furem rei magni momenti ?

Negat prima sententia, quam tenent *Gerson tract. de Euch. et
 Abul. Abb. Cov. Sylv. et Tamb. ap. Salm. de 5. præc. c. 1. punct.
 4. §. 4. n. 80.* Ratio, ut isti dicunt, quia ex præcepto charitatis debe-
 mus præferre vitam proximi rebus temporalibus. Eamque probant ex *c.
 Suscepimus, de hom.* ubi Pontifex duos damnavit religiosos, quia alter
 ipsorum interfecerat duos latrones, vestes ei eripere conantes, *quo-
 niam (verba textûs) expediebat potiùs rerum sustinere jacturam,
 quàm pro conservandis vilibus rebus et transitoriis, tam acriter in
 alios exardescere.*

Secunda tamen probabilissima et communis sententia affirmat ; et
 hanc tenet *S. Anton. 3. p. t. 4. c. 3. §. 15. et eod. c. 3. in princ. ex
 Jac. Aret. et Petro* sic tradit : *Nam, si possum occidere furem, ubi
 non cognosco, et non potest ei de rebus furatis providèri per judicem
 (ut l. Furem. ff. ad l. Cornel.), multò magis licet occidere, ubi per-
 sona aliter salva esse non potest.* Idem docuit *S. Antonin. l. c. §. 2.*
*dicens : Item licita est defensio cum moderamine, non solum pro
 persona, sed etiam pro rebus ; et non solum pro suis, sed etiam pro
 rebus sibi depositis, et commodatis, et etiam pro rebus amicorum, et
 propinquorum suorum, eos scilicet adjuvando.* Idem tenet *Sylvius
 in 2. 2. q. 64. art. 7. q. 8.* inquires, licitum esse occidere aggressorem
 rerum, si sint magni momenti, et non possint aliter aut defendi, aut
 recuperari, quàm per mortem diripientis. Idem scribit *Dominicus Soto
 (de just. et jur. l. 5. q. 1. art. 3.) : Dum quis quempiam aggreditur,*

ut trucidet, vel sua eripiat, potest ille vim vi repellendo cum interire. Idem tenent Angel. v. Defensio, n. 4. Sylvest. v. Excommuni-
 catio, in 6. n. 8. Armilla v. Defensio, num. 2. Idem docuit olim D.
 Raymondus lib. 2. de raptu §. 18. ubi sic dixit: Non possum repellere
 à possessione, nisi illos occidam, et sic erit licita talis defensio. Idem
 docent Sotus de just. l. 5. q. 1. art. 8. Less. lib. 2. cap. 9. d. 41.
 Lugo d. 10. n. 175. Caj. 2. 2. q. 64. art. 7. Cróca l. 3. p. 4. n. 808.
 Elbel de hom. n. 64. Ronc. de 5. præc. c. 3. q. 5. et Salm. ibid. n. 81.
 cum Bonac. Suar. Prado, etc. et clarè adhæret S. Thom. 2. 2. q. 64.
 art. 1. v. Sed contrà. Et probatur 1. ex illo Exodi, c. 22. v. 2.
 prout retulimus supra n. 380. Ex quo textu S. Th. t. c. infert multò
 magis licere vitam tueri, dicens: Sed multò magis licitum est defen-
 dere propriam vitam, quàm propriam domum: ergò supponit pro
 certo, textum permittere occidi invasorem bonorum. Nec obstant verba,
 quæ post allata verba leguntur in eodem Exodi textu, nimirum: Quod,
 si orto solè hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur.
 Nam bene respondet Cornel. à Lapide in cit. loc., quòd id non dicitur
 ibi, sed quia post lucem abest periculum mortis, sed quia alto jam
 meridie fur melius agnoscitur, et sic facilius bona recuperari pos-
 sunt in iudicio; insuper, quia orto sole melius potest fur repelli, invo-
 cato vicinorum auxilio. Probatur 2. ex c. Dilecto de sent. exc. in 6. ubi
 dicitur: Et cuit utique ipsi decano, si prædictus ballivus eum bonis
 suis mahdanis injuriose exspoliare præsumperit... se tueri. Deinde
 substituitur: Et quoniam adversus ejus nimiam potentiam sufficiens
 temporaria defensio sibi forte non aderat, etc. Ex quo supponit Papa,
 eum potuisse armis sæcularibus se defendere, si vires suppetebant.
 Probatur 3. ratione, quæ inter alias mihi potior est, eamque tradunt
 Lugo, et Salm. quia præceptum charitatis non obligat præferre bona
 proximi actoris ordinis, nisi quando (ut supra diximus) proximus est in
 extrema necessitate; non verò, quando ipse spontè se exponit mortis
 periculo. Et sic omninò eliditur ratio adversariorum; nam aliàs nec
 etiam hostium esset occidere injustum vitæ invasorem, quòd omnia
 jura admittunt. Ad textum autem in c. Susceptimus, oppositum ut supra,
 rectè respondent Salm. de V. præcept. c. 1. punct. 4. §. 4. n. 84:
 ibi merito damnatos fuisse religiosos, quia res non erat tanti momenti;
 nec timor mortis inferendæ à latronibus, ibi jam vinctis, qui à vinculis
 se solvere nitentur, potuit occidentem excusare, cum interim bene
 valebat iugere, et à periculo se liberare. Hinc dicimus cum Less. dict.
 ubi. 11. Sot. l. 2. et Salm. ibid. n. 88. cum Bonac. Prado, Trull.
 Dic. Salm. et aliis communiter, licere furem eminens telo occidere, si
 ipse rem asportet, et præmonitus de suo periculo, eam nolit dimittere,
 ut bene explicat Bonac. p. 10. n. 2.

Quæritur 2. Quantum debeat esse valor rei, ut liceat furem interfici-

cere? Certum est, ad furem occidendum duo requiri, primò, ut res aliã viã nequeat recuperari; secundò, ut res sit magni momenti, qualis utique non est valor unius aurei: ut habetur ex dicta prop. damn. 34. Nisi in aliquo casu raro, quo cuidam tale furtum ingens damnum afferat, putã (ut ait *Viva in prop. 17. Alex. VII. n. 10.*) si artifice tollatur instrumentum similis valoris, quo sublato, ipse non possit suam suorumque vitam sustentare. Hinc generaliter loquendo dicunt *Viva l. e. et Elbel de hom. n. 65.* illam esse magnam summam, quã ablatã, deficeret alicui sustentatio pro se et pro suis; et idem tenet *Natal. Alex. Theol. de V. præc. art. 2. prop. 6. Salm. ibid. n. 87.* verò et *Vasq. ac Mol. apud Lug. d. 10. n. 178.* ajunt sufficere jacturam illam, quæ notabile damnum domino afferret, juxta qualitatem personæ; nam, ut benè ait *Ronc. de 5. præc. cap. 3. quæst. 5.* furtum decem aureorum, quod alicui grave damnum possit esse, alteri opulento potest esse leve. Cæterùm *Carden. in 2. Crisi d. 24. n. 88.* censet, respectu cujuslibet summam 400 argenteorum (apud nos 40 ducatorum esse magnam. Et regulariter rectè dicunt *Salm. cit. n. 87.* sequendam esse sententiam *Soti et Arag.*) quibus consentiunt *Sayr. Bon. et Trull. et oppositum rectè rejicit Viva*) non licere occisionem pro furto quatuor vel quinque aureorum. Nec non benè advertunt *Lugo n. 178. et Salmant. ibid. n. 86.* tempore *Soti* quinque aureos, sive ducatos pluris æstimatos fuisse, quàm nunc decem, quia processu temporis crevit copia pecuniæ, et rerum pretium. An autem liceat occidere furem auferentem rem modici valoris cum resistantia domini, aut custodis illius? Affirmant *Molin. t. 4. tr. 3. Bon. p. 10. n. 1.* et videntur adhærere *Lugo d. 10. n. 178. Spor. tract. 5. c. 2. n. 157. et Viva l. c. n. 40. ac Ronc. l. c.* (modò, ut isti duo ajunt, resistens sit vir nobilis) quia tunc cum illa re honor etiam auferitur. Hanc sententiam *Tamb. lib. 4. c. 4. §. 2. n. 3.* non reprobatur. Sed multò magis mihi arridet sententia contraria, quam tenent *Salm. ibid. n. 85. et Dian. p. 5. tr. 4. r. 18.* id non admittentes. Ratio, quia, licet talis ablatio fiat cum speciali injuria domini ratione violentiæ, attamen, cum non omnis injuria dehonorationem afferat, hic mihi videtur illã ablatione non propriè, aut graviter honorem lædi, juxta æstimationem hominum; quis enim graviter dehonorus æstimabitur, quia fur violenter ab eo rem aliquam arripuerit?

Quæritur 3. an liceat tibi interimere furem, si rem ablatam, adhuc extantem, ille in tuto reposuerit, et tu velis eam recuperare? Negant *S. Antonin. Sot. Bon. Sayr. et alii apud Salm. tr. 25. c. 1. punct. 4. §. 4. n. 92.* qui hanc sententiam probabilem putant. Ratio, quia eo casu fur non est inuasor, sed tantum injustus rei detentor, et ideo non licet eum occidere, sed solum apud judicem accusare; alias enim magna sequeretur reipublicæ perturbatio. Sed probabilior mihi videtur

sententia affirmans, casu, quo non sit spes rem aliâ viâ recuperandi. Ratio, quia tunc latro, quamvis non sit invasor personæ, adhuc tamen est invasor rei, cum tibi contendat rem tuam recipere. Ita *Less. lib. 2. c. 9. dub. 11. n. 75. Lugo d. 40. sect. 9. n. 181. et Vasq. Tann. Mald. Diana, ap. Salmant. ibid. n. 91. cum Bus. ut supra n. 382. v. 7.*

384. — Quær. 4. an liceat etiam clericis, et religiosis occidere injustum aggressorem suorum honorum magni momenti? Affirmant probabilius cum *Bus. Lugo d. 40. n. 175. Elbel. n. 83. et Salm. ibid. n. 84. cum Less. Bec. et aliis communius.* Ratio, quia jus defensionis est de lege naturali, et ideò unicuique competit. An autem hoc casu incurrant irregularitatem? *Vide de irreg.* ubi probatur sententia negativa.

385. — Quær. 5. an liceat alicui sua defendere armis, etiam per famulos? Probabiliter affirmant *Spor. n. 169. et Elbel n. 66. cum Nav. Lugo Laym. etc.* quia id, quod aliquis potest facere per se, potest etiam per alium. Hinc infert *Elbel. ib.* unicuique licere ratione charitatis vi repellere alterum, injustè accedentem ad expoliandam domum proximi sui: et probabiliter consentiunt *Salm. ibid. §. 5. n. 104. cum aliis communiter*: sicut etiam dicitur pro defensione honoris, et pudicitie. *Vide dicenda n. 392.*

386. — Quær. 6. an liceat occidere invasorem pudicitie? Si licitum est hoc ad tuendum honorem, et facultates, multò magis dicendum licere pro tuenda pudicitia: quando aliud non suppetit remedium. Ita *D. Anton. p. 2. t. 5. c. 6. in fin. ubi: Et si licet non solum se, sed et bona sua defendere, quare etiam ne pudicitiam amittas?* Et ideò dicit, non peccare puellam, si vim vi repellendo, aggressorem occidat. Ita enim Archiepiscopus alibi (*p. 2. tit. 7. c. 8., et p. 3. tit. 4. c. 3. §. 2.*) loquitur: *Quia mulier utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, et magis tenetur salutis sue providere, quàm aliene; nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem voluptatis.* Idem docent *P. Cunniliati de V. præc. c. 2. §. 3. Lugo tom. 4. disp. 10. sect. 10. n. 195. Mol. d. 17. n. 10. et 11. Less. lib. 2. c. 9. dub. 12. Anacl. de 5. præc. q. 2. n. 19. Elbel. de homic. n. 64. Spor. tract. 5. in 5. præc. c. 2. n. 265. Salm. de 5. præc. c. 1. punct. 4. §. 3. n. 72. cum Bon. Trull. Fill. et aliis communiter.* Et hinc benè advertunt *Lugo n. 196. et Ronc. de quinto præcepto c. 3. reg. 5. in praxi,* quòd non solum licebit puellæ, dum actu violenter tangitur ab altero, sed etiam immediatè post, eam percutere alapis, pugnis, fuste, et etiam ictibus non periculosus. Ratio, quia nisi tali modo ipsa suam constantiam et displicentiam ostendat, non facile ille discedet. Hinc semper ac id non fiat ad vindictam, non tantum permittendum, sed etiam mulieri est con-

sulendum, ut alter saltem respiscat, et aliâ vice eam non sollicitet.

387. — « 8. Licet quoque occidere eum, de quo certò constat, » quòd de facto paret insidias ad mortem, ut, si uxor v. gr. sciat, » se noctu occidendam à marito, si non possit effugere, licet eum » prævenire. *Nav. Less. n. 45. Fill. n. 39.* »

Quæstio tamen est, an liceat prævenire aggressorem :

Prima sententia negat cum *Sylvio, Nav. Trull. etc. ap. Salm. ibid. §. 2. n. 54.* quia prævenire inimicum, solùm paratum ad aggrediendum, non esset vera defensio.

Secunda tamen sententia affirmat cum *Lugo, Bann. Vasq. Mol. etc. ib. n. 55.* quia, isti dicunt, ad occidendum invasorem pro sui defensione, non est opus, ut alter jam incèperit lædere ; sed sufficit, si sit paratus ad lædendum.

Attamen *Tambur. in Dec. Lib. 6. c. 4. §. 2. n. 15. et Ronc. c. 3. q. 2. ac Salm. ibid. n. 56. 57. et 58. cum Sot. Azor, Cov. Dian. et aliis* has sententias conciliant, et distinguunt : Si quis ex aliqua actione noverit inimicum esse determinatum ad invadendum, putà, si certò moraliter sciat illum jam ad hoc parasse arma, vel mandatum dedisse servo ; tunc, si aliter effugere nequit, licetè potest eum prævenire : aliàs *ridiculum esset* (ait *Ronc. l. c.*) *eum velle cogere ad expectandam aggressionem, quando justè timeret, se non posse amplius eam repellere.* Secùs verò dicendum, si non certò sciat, sed tantùm suspicionem, seu dubium timorem habeat de invasione ; impium enim est ob dubiam violentiam proximum vitâ privare. His tamen non obstantibus, censeo, secundam sententiam, hâc etiam distinctione suppositâ, vix in praxi aliquem posse sequi, propter hallucinationis periculum, quod in hujusmodi re adesse potest.

388. — « 9. Hinc etiam dicunt alii, ut *Sanch., 2. mor. c. 29. et » alii,* licere occidere eum, qui apud judicem falsâ accusatione, aut » testimonio, etc. id agit, unde certò tibi constet, quòd sis occidendus, » vel mutilandus, vel etiam (quod alii difficiliùs concedunt) amissu- » rus bona temporalia, honorem, etc. quia hæc non est invasio, sed » justa defensio : posito, quòd de alterius injuria constet, nec sit » alius evadendi modus. *Less. tamen, Fill. et Laym.* non audent id » defendere, propter periculum magnorum abusuum. *Vide Esc. ex. 7 » c. 8. Hurt. Lugo dub. 40. sect. 7. Dian. p. 8. t. 7. r. 52.* » (*Imò præfata opinio Sanchezii expressè damnata est in prop. 18. proscripta ab Alex. VII. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, à quo iniqua imminet sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum vitare.*)

389. — « 10. Quandocumque quis juxta supradicta habet jus » alium occidendi, id potest etiam alius pro eo præstare, cùm id » suadeat charitas. *Fill. Tann. t. 3. d. 3. q. 4. Mol. d. 18.* An au-

sem, et quando ad hoc teneatur? Vide *Less. l. 2. c. 9. d. 13.*

Dian. p. 5. t. 4. res. 6. 14. 20.

390. — Dicendum igitur est I. Licitum esse defendere vitam proximi cum occasione injusti invasoris. Ita *Con. Tourn. de 5. Dec. præc. art. 3. sect. 2. quær. 3.* cum communi DD. et *S. Th. 2. 2. q. 60. art. 6. ad 2.* ubi ait: *Vel potest dici, quòd Moyses occidit Ægyptium, defendendo eum, qui injuriam patiebatur, cum moderamine inculpatae tutelæ. Unde Ambros. dicit in lib. 1. de Offic. c. 36.* quòd, qui non repellit injuriam à socio, cum potest, tam est in vitio, quam ille, qui facit: et inducit exemplum *Moysis*. Et hoc currit, etsi proximus innocens vellet dati se occidi, cum ipse non sit dominus vitæ suæ: et ideo nequit aliis jus defensionis adimere. *Less. l. 2. c. 9. num. 87. Lugo Bon. Dic. et alii communiter cum Salm. tr. 25. de homic. c. 1. punct. 3. §. 5. n. 94.* Sed dices: Si invasus cedat juri suo, quomodo poteris tu jus ejus defendere cum morte aggressoris? Respondeo: Proximus ille invasus duo jura (ut sic dicam) quodammodo vitam suam habet, alterum ad vitam, alterum ad ipsam defendendam; juri ad vitam non potest quidem cedere, cum non habeat illius dominium; unde non posset alterum inducere ad ipsum occidendum, et quamvis permetteret se occidi, occisor semper contra justitiam peccabit. Juri verò tuendi, suam vitam bene potest cedere, permittendo quòd alter occidat, *juxta dicta num. 380.* Hinc, cum tu occidis aggressorem innocentis non defendis jus, quod ille habet ad se defendendum, cui ipse jam cessit; sed defendis jus, quod habet ad vitam, cui ille cedere non potest. Nec occidens eo casu irregularitatem incurreres. *Salm. ibid. n. 95. cum Suar. et Bon. Sporer de 5. præc. cap. 2. n. 169. cum communissima; vide 3. 7. n. 388.*

Sed hic quæritur, an sit obligatio defendendi vitam innocentis ab invasore? Resp. quòd magistratus, et principes utique ex justitia ad hoc tenentur, et quando agitur de bono reip. tenentur etiam cum periculo vitæ, utpote latrones publicos de medio tollere, etc. Et pariter ad hoc tenentur milites specialiter conducti ad civitatem defendendam: vitam verò privati hominis non tenentur ii cum tanto periculo tueri. *Salm. ibid. n. 98. cum Less.* Hic autem obiter advertit, quòd Episcopi, et parochi, in ordine ad spiritualia, tenentur adjuvare singulas suas oves adhuc cum periculo vitæ, ut *Salm. ibid.* Hinc parochi etiam cum periculo vitæ tenentur ministrare ovibus sacramentum baptismi, et pœnitentiæ, non autem Eucharistiæ, neque tempore pestis, ut tenent *Dicast. et alii ap. Salm. tr. 4. de Euch. cap. 9. punct. 3. n. 80.* quod ipsi probabile putant. *Vide dicta l. 3. n. 27. v. Dic. II. et vide infra de Euch. l. 6. num. 233.*

Sed dubium majus est, an, si innocentem positivè volentem occidi,

defendere non possia sine occisione invasoris, tenearis, si possis sine periculo tuæ vitæ, invasorem occidere? Affirmant *Salm. tr. 25. de V. præc. Decal. c. 1. punct. 5. n. 100. cum Nav. Mol. Bon. Sq, etc.* quia dicunt, præcepto divino charitatis quisque tenetur defendere vitam innocentis, cum commodè possit. Probabilius tamen negant *Less. l. 2. c. 98. n. 92. et Lugo. dis. 10. sect. 11. n. 208.* cui adhæret *Cont. Tourn. loc. cit. r. 2.* Ratio 1. quia præceptum charitatis eo casu non obligat, cum præset evitare tunc mortem æternam aggressoris, quam mortem temporalem innocentis. Ratio 2. quia in occisione alterius nunquam evitari potest magnum incommodum ob timorem inimicitiarum, publicæ justitiæ, etc. Saltem, quis non dicet, horrorem inquirandi manus humano sanguine magnum afferre incommodum, ad quod quidem præceptum charitatis non censetur obligare? Excipe casum, quo persona invasa esset persona necessaria ad bonum publicum. Excipit etiam *Sporer loc. cit. n. 170. cum communi*, ut asserit, si invasus sit parens, filius, uxor, aut frater, quia tunc obligat pietas ad eos tutandos. Rectè etiam excipit *Cont. Tourn. de præc. char. sect. 4. punct. 1. Colliges 2. cum Raynaudo*, si occidendus sit ebrius, et in statu peccati mortalis, quia is est verè in extrema necessitate animæ.

391. — Dicendum II. Fas esse pariter occidere invasorem pudicitiae, vel honoris proximi, si invasio fiat facto, scilicet percussione, etc. Secus, si tantum per verba (ut dictum est supra num. 381.) Ita *Lugo disp. 10. sect. 11. n. 203. Less. c. 9. d. 13. et Salm. ibid. n. 96. cum Bon. Fill. Dic. Trull. etc. contra Spor. n. 169.* qui id negat (sed minus probabiliter) esse licitum, nisi persona, contumelia affecta, sit conjuncta, ut supra, vel princeps, aut dominus.

Quando autem foemina consentit, vel saltem, si positive non resistit, non licet ejus pudicitiae invasorem interficere, quia tunc non esset vim vi repellere. *Salm. ibid. n. 97.* Si verò foemina sit tibi consanguinitate valdè propinqua, dicunt *Less. Spor. n. 173. et cum aliis Salm. l. c.* quòd posses, etiam foeminam ad copulam consentientem, ejus invasorem occidere, si aliter tuam infamiam evitare nequeas. Hæc autem intelligenda ante factum, nam in ipso facto, vel post, certè non licet occidere, ut patet ex prop. 49, damn. ab *Alex. VII.* quæ dicebat: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adultério deprehensam.* Notant etiam *Less. l. 2. c. 9. art. 88. et Salmanticens. dict. n. 97.* quòd non ideo licebit viro uxorem necare, si ipsa audacter velit adulterari, quia vir potest aliis mediis injuriam reparare, eam baculo percutiendo, vel adulterum minis abigendo. Adverte hic autem illud, quòd habetur in *c. Si verò 3. de sententia excommunicationis*; ubi definitur, quòd percussio clericum turpiter agentem cum matre, filia, sorore, et uxore, immunia est ab excommunicatione, sed non à culpa.

392. — Dicendum III: nos tenēri ex charitate defendere etiam bona proximi, quando commode possumus, aut eum levi nostra jactura, non verò cum gravi. *Bon. Trull. Dic. etc. communiter apud Salm. ibid. n. 102.* At, si aliquid expendimus pro defensione honorum alicujus, possumus etiam occultè compensare. *DD. ib.*

Sed quæritur an quis, ob tuenda bona proximi magni momenti, possit etiam occidere furem, si oporteat? *DD.* qui id negant ob defendenda bona propria, tantò magis negant ob defendenda aliena, ut *Cers. Sylv. etc. apud Salm. ibid. §. 4. n. 79. et 80. et §. 5. n. 103.* Quia, dicunt, charitas magis obligat ad tuendam vitam unius, quàm bona alterius: Sed contrarium tenent *S. Anton. 3. p. tit. 4. c. 3. §. 15. Less. 2. c. 9. dub. 13. n. 88. Lugo d. 40. sect. 11. n. 202. et Nav. Mül. Bon. cum Salm. ibid. n. 104.* Ratio, quia vitam proximi præferre debemus bonis alterius, quando ille est in necessitate involuntaria; non autem quando in necessitate sponte se constituit, ut pluries repetivimus in præsentī dubio. An autem liceat expellere foetum pro tuenda vita matris, vide dicenda dub. seq. n. 394. *Qu. I. et II.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat occidere innocentem?

393. *An unquam liceat occidere innocentem directè?*

394. *An aliquando liceat procurare abortum? Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directè ad foetum inanimatum expellendum? An autem liceat mulieri oppressa statim expellere semen viri aggressoris? Qu. II. An liceat matri sumere medicamentum directè ad expellendum morbum, cum periculo abortus factus antea? Qu. III. Quando censeatur prolis anima informata?*

395. *Qu. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Qu. V. An incurrant ab omnium mulierum mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt?*

396. *Qu. VI. An procurantes abortum in dubio de animatione factis incurrant irregularitatem?*

397. *Qu. VII. Quis possit relaxare pœnas pro abortu infictas?*

398. *Quandò imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale? An adulter, occidens adultera maritum aggressorem, incurrat irregularitatem? Et an incurrat, si, ipso prævidente, adultera occidatur?*

393. — **R**ESP. Directa intentione, et scienter numquam licet, nisi Deus, omnis vitæ Dominus, concedat: indirectè autem, et per accidens aliquando licet, utendo nimirum suo jure, et dando operam rei licitæ, et necessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ æquivalcat. *S. Th. et Doctores communiter.*

Unde resolves:

1. Si tyrannus minetur urbi excidium, nisi innocens occidatur, id non licet directè. Neque valet, sicut membrum licet abscindere pro salute corporis, ita et civem pro repub.; quia homo est tantum pars moralis reipub.; à qua non accipit esse, et vivere sicut membrum

- » corporis à corpore. *Mol. t. 4. c. 3. d. 10. Less. Fill. etc.* » (*S. Tho. 2. 2. q. 64. art. 6. Salm. de rest. c. 2. punct. 4. §. 1. n. 52.*)
- « 2. Potest tamen republica eo casu talem cogere, ut tyrannum
- » adeat, et, si nolit, eum tradere: cum ex charitate, et justitia legali
- » teneatur vitam exponere pro rep. Unde, si id renuat, fit nocens. Ne-
- » que hoc erit cooperari ejus morti, sed tantum eam permittere, cum
- » traditio de se sit indifferens, et mors tantum sequatur indirectè, et
- » præter intentionem reipubl. *Mol. l. c. Less. l. 2. c. 9. d. 7. n. 38.*
- » *Fill. tr. 29. num. 11. Laym. etc.* » (*Sotus, Aragon, Turrian, etc.*
- » cum *Salm. ib. n. 57. dicunt, non posse, remp. tradere illum inquitum, quia cooperaretur ad ejus mortem, quod est intrinsecè malum. Sed probabilior videtur prima sententià cum Lugo d. 10. n. 13. et Busemb. Molin. Less. Fill. ac Laym. ut supra, quia videtur non posse negari, quòd eo casu innocens teneatur se tradere, ut concedit idem Sotus; si ergò ille se tradere tenetur, bene potest, resp. eum tradere, si ipse culpabiliter recuset; tunc enim non est amplius innocens, ut consentit Cont. Tourn. de 5. Dec. præq. art. 2. sect. 4. quæst. 5. cum Sylvio, Bann. et Salon.*) « Limitat tamen Lugo d. 10. de just.
- » si innocens sit subditus, vel peregrinus teneatur mori pro rep. aliena.
- « 3. Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi per viam
- » angustam, quâ quispiam istic sedens esset obterendus, licet nihilominus
- » (dummodò tamen, si infans est, sit baptizatus, ut monet G.
- » Lugo, et Escob. e. 7. c. 8.) fugere cum ejus periculo, et interitu,
- » præter tuam intentionem. *Less. n. 58. Fill. n. 36.* » (*Salm. de rest. c. 4. punct. 4. §. 2. n. 64. in med. cum Prado, Vill. Tapia, Sanch. Dic. etc.*)
- « 4. Similiter ad expugnandam urbem, et victoriam reportandam,
- » si necessarium sit, licet tormenta in eum locum dirigere, ubi multi sunt
- » innocentes: quia horum mors præter intentionem sequitur. *Less. l. 2. c. 9. d. 7. n. 38.*
- « 5. Non licet occidere obsides, etsi qui eos miserunt, non servant
- » fidem: quia sunt innocentes. *Bonac. t. 2. d. 2. q. ult. sect. 2. cap. 7. Dian. p. 5. l. 4. r. 35. contra Azor, etc.*
394. — « Quæres, quandonam liceat procurare abortum?
- « Quicumque malitiosè in se, vel altero; procurat abortum, peccat,
- » graviter, sive fœtus sit animatus, quia est verum homicidium, sive non,
- » quia tendit ad occisionem hominis, et est contra naturam generationis.
- » *Lessius l. 10. n. 61.* Si tamen ad vitam matris conservandam,
- » non sit necessarium, sequentes regulæ tenentur: 1. Si fœtus mor-
- » tem matri allaturus sit probabiliter, et necdum sit animatus,
- » rationali (animari autem communiter ajunt mares die quadragesimo, et
- » femellas vero octogesimo: quæ res valdè incerta est), quidam per-
- » mittunt, etiam directâ intentione expelli, ut *Sanch. l. 9. de matr. d. 20. n. 9. et 10. Henr. etc. contra Less. l. 2. c. 9. d. 16. et alios.*
- » quorum sententiâ in praxi suadenda: quorsum enim directè expellas.

• cùm indirectè liceat, et sufficiat? 2. Si verò fœtus sit animatus, ma-
 • terque judicetur moritura cum prole, nisi medicinam sumat; licet eam
 • sumere et secundùm quosdam tenetur, intendendo directè suam tan-
 • tùm sanitatem, etsi indirectè, ac consequenter destruat fœtus: quia in
 • pari necessitate mater potest magis prospicere sibi, quàm proli. 3. Si
 • verò cum morte matris, spes vitæ, et baptismi prolis affulgeat, te-
 • netur mater, secundùm plerosque, sub mortali abstinere ab omni re-
 • medio destructivo prolis, quia tenetur vitam corporalem exponere pro
 • extrema necessitate spirituali infantis. Contrarium tamen docet *Lud.*
 • • *Lopez*, quod *Sa*, v. *Charitas* dixit esse probabile. *Vide Less. l. c.*
 • • *Sanch. Fill. t. 29. c. 6. q. 4. Bon. t. 8. art. 3.* »

Quæritur igitur I. An liceat matri in morbo extremo constitutæ su-
 mēre pharmacum ad expellendum directè fœtum inanimatum? Cer-
 tum est, quòd expellere fœtum, quamvis inanimatum, per se est pecca-
 tum mortale, et expellens *de homicidio tenetur*, ut dicitur in *c. Si*
aliquis, de homicidio; quia, licèt vitam homini non adimat, proximè
 tamen vitam hominis impedit. Contrà, certum est apud omnes licitum
 esse remedium præbere prægnanti, directè ad eam curandam, etiam
 cum periculo abortûs, si morbus est mortalis; secùs, si non esset talis,
 ut rectè advertit *Cont. Tourn. de 5. præc. Dec. art. 3. sect. 1. r. 2.*

Dubium fit, an tunc liceat dare ei pharmacum directè ad fœtum ex-
 pellendum?

Prima sententia affirmat, eamque tenent gravissimi AA. *Sanch. de*
matr. l. 9. d. 20. n. 9. Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 4. n. 4. cum Sylv.
Nav. etc. item Petroc. t. 2. l. 4. c. 3. q. 4. Viva in prop. 34. Innoc.
XI. n. 44. Mazz. t. 2. p. 470. Habert t. 7. p. 749. et alii. Ratio, tum
 quia, cùm fœtus ille sit pars viscerum, non tenetur mater eum servare
 cum tanto vitæ suæ discrimine, tum quia mater eo casu potest illum
 expellere tamquam suæ vitæ aggressorem; et licèt fœtus non sit aggres-
 sor voluntarius, non tenetur tamen mater negligere suam vitam præsen-
 tem, ad servandam vitam futuram prolis; maximè, quia, pereunte
 matre, fœtus minimè animabitur. Huic sententiæ favet *D. Antonin.*
p. 3. tit. 7. c. 2. §. 2. ubi: Si autem puerperium nondum est ani-
matum, posset tunc et deberet (medicus) talem dare medicinam,
quia, licèt impediret animationem talis fœtus, non tamen esset
causa mortis alicujus hominis: et hoc bonum sequitur, quia liberat
matrem à morte. Rectè verò excipit *Sanch. n. 7.* (idque asserit ut
 cōmune apud omnes, contra paucos aliquos) si dubium adsit, an
 fœtus sit, vel non animatus, eò quòd tunc intrinsecè malum est, in-
 nocentem positivè periculo necis exponere.

Secunda sententia communior docet, licère quidem matri sumere
 medicamentum directè ad curandum morbum, etsi fœtus indirectè ex-
 cellatur; non verò directè ad fœtum expellendum. Ita *Less. l. 2. c. 9*

n. 61. Lugo de just. d. 10. n. 131. Pont. de matr. l. 10. c. 13. n. 2. Fill. t. 2. tr. 29. c. 6. n. 140. Cabass. l. 5. c. 20. n. 8. Cont. Tourn. loc. cit. r. 1. et 3. Spor. de matr. c. 4. n. 704. Carden. in prop. 34. Innoc. XI. n. 28. Bon. de rest. d. 2. p. 7. n. 3. Salm. de rest. c. 2. punct. 4. §. 2. n. 62. Croix l. 3. p. 1. n. 825. Holz. de 5. præc. c. 1. n. 579. Elb. de matr. n. 464. et alii plurimi. Ratio, quia, si numquam licitum est expellere semen, etsi ex ejus abundantia mors timeatur, tantò minùs licebit expellere fœtum, qui est propinquior vitæ humanæ. Non valet dicere, fœtum inanimatum esse partem matris; nam respondetur, fœtum non pertinere ad integritatem corporis materni, sed esse inchoativè condistinctum individuum humanum. Excipe, ut benè advertunt Spor. l. c. n. 706. et Holz. l. c. si fœtus esset corruptus, quia tunc non est jam fœtus, sed massa putrida, quæ ampliùs non est capax animationis.

Utraque sententia est probabilis, sed secundam, tamquam tutiorem censeo in casu nostro omninò amplectendam, cùm prima nihil ad praxim possit deservire, et frustrà videntur circa eam DD. desudare; ad quid enim (benè hic ait P. Busemb.) velle sumere pharmacum, directè ad expellendum fœtum, cum possit et sufficiat indirectè expelli? In duobus dumtaxat casibus posset prima sententia in praxim deduci; primus casus esset, si mater aliàs parturiendo experta fuisset periculum mortis: at propter hoc non licet fœtum expellere ut cum communi docent Sanch. l. c. n. 10. Petrocor. d. q. 1. Az. c. 4. q. 2. contra aliquos. Ratio, quia fœtus eo casu non est aggressor præsens, cùm periculum multùm sit distans, et poterit mater ex alia causa interim obire. Idque confirmatur ex alia doctrina communi, quam tradunt S. Th. Nav. Caj. et alii ap. Sanch. n. 2. ex c. Aliquando 22. q. 2. scilicet, numquam licitum esse matri, ob quodcumque periculum, sumere potionem ad conceptionem impediendam. Secundus casus esse posset, quando mater, nisi fœtum expelleret, periculum occisionis à conjunctis, vel suæ famæ subiret, sed hoc certè est illicitum ex prop. 34. Innoc. XI. quæ dicebat: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* Ratio, quia aliud est, quòd fœtus sit aggressor per se, et ab intrinseco; aliud, quòd per accidens, et ab extrinseco: potest enim quisque occidere aggressorem, ne ab illo occidatur; nequit tamen occidere alterum, ne occidatur ab hoste.

Dicunt verò Sanch. de matr. l. 2. d. 22. n. 17. et Viva dict. prop. 34. n. 17. quòd mulier, vi oppressa à viro, posset incontinenter semen receptum expellere, tamquam sui honoris aggressorem, ad infamiam vitandam; pariter ac licet viro nobili occidere invasorem, actu volentem eum fuste percutere (ut diximus suprà n. 381) quamvis hoc non liceat post percussionem impactam. Sed huic opinioni acquiescere ne-

queo : nam si mulier possit tunc expellere semen tamquam aggressorem sui honoris, posset etiam postea; quod ipsimet AA. non concedunt. Nec valet dicere cum *Sanch.* licitum esse mulieri eo casu continuo semen expellere, quia tunc semen non est adhuc in pacifica possessione uteri; nam, ut bene docet *Pont. de matr. l. 10. c. 13. a. 1.* statim ac vir semen effundit, foeminae matrix illud recipit, et clauditur. Et hoc negari non potest ab ipso *Sanch. lib. 9. d. 16. n. 3. cum Salm. de matr. c. 15. punct. 6. n. 75. Spor. de matr. c. 2. n. 493. et aliis somnitanter (vide de matr. l. 6. n. 917.)* qui dicant non peccare mortaliter uxorem, quae reddit debitum, ipsa incuba; ideo quidem, quia (ut mox dictum est) matrix mulieris clauditur statim ac semen excipit; alias illud statim effunderetur, et frustraretur, et ideo esset procul dubio peccatum mortale; hinc recte dicant *Salm. cit. n. 75.* quod non peccaret uxor, si ex aliqua justa causa se erigeret continuo post receptum semen, nisi hoc faceret pravo animo illud disperdendi, ut dicit etiam *Sanch. l. 9. d. 20. n. 3.* Bene autem admittimus id, quod dicit *Sanch. l. 2. d. 22. n. 17.*, nempe, quod mulier vi oppressa licite possit se vertere et coitum interrumpere, quamvis semen viri esset effundendum; quia hoc per accidens et ob solam malitiam viri eveniret. Unde bene concludit *Croix l. 3. p. 1. n. 824. cum Carden.* esse quidem licitum foeminae invasae repellere semen, ne immittatur; non autem efficere si jam sit immissum. *Vide dicenda de matr. l. 6. n. 954. v. Dub. 1.*

Quaer. II. An liceat matri sumere pharmacum directe ad expellendum morbum, si inde timeatur indirecte abortus foetus animati? Respondetur: Si remedium directe tendat ad occisionem foetus, ut esset dilaceratio uteri, percussio ventris, etc. haec quidem numquam licent. Si autem tendat directe ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venae, balneum, etc. haec certe licita sunt, quando aliter certo moraliter judicatur mater cum prole moritura. Ita *Habert t. 7. p. 748. et Cont. Tourn. de 5. Dec. praec. art. 3. sect. 1. r. 4. cum communi.* Sed quaestio est, an liceat matri sumere medicamentum, quando dubitatur, an pereunte matre, proles possit supervivere, et baptizari. Affirmant *Holz. de 5. praec. c. 4. n. 79. Salm. de rest. c. 2. punct. 4. §. 2. n. 66. cum Prado;* quia (ut dicunt) obligatio mortem perferendi, ad procurandam vitam aeternam proximi in extrema necessitate constituti, tunc solum adest, quando constat, jacturam temporalis vitae esse absolute necessariam ad vitam spiritualem alterius (ut etiam ajunt *DD. cit. et alii ap. Salm. generaliter loquendo*); non autem, quando salus spiritualis proximi est incerta, prout in casu nostro de ea multipliciter dubitari potest. Et huic opinioni videntur favere *Sanch. de matr. lib. 9. d. 20. n. 17. et Ronc. de 5. praec. c. 2. q. 3. dicentes,* tunc solum illicitum esse remedium sumere cum periculo

vitæ prolis, quando certum, vel saltem probabilius est prolem vivam edendam. Sed huic sententiæ nec valeo acquiescere; nam sicut, quando certa est mors prolis, si mater medicinam sumat, et aliàs est certa mors matris, si à medicina absterneat, tenetur utique mater ex ordine charitatis abstinere à medicina, et præferre suæ vitæ corporali vitam spiritualem prolis: sic etiam ex eadem charitate tenetur abstinere, quando dubitatur de salute matris, et prolis, ut rectè ait *Cont. Tourn. loc. cit. concl. 2. et r. 5. cum Habert.* nisi æquale sit periculum abortûs, sive medicina sumatur, sive non; quia tunc sine majori foetus periculo justè consulitur vitæ matris. Et etiamsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiam tunc auderem ei medicinam permittere, si aliqua rationabilis spes affulgeret, quòd mortua matre proles superviveret et baptizari posset: quia nemini licet, ad tuendam suam vitam temporalem, positivè exponere proximum in necessitate constitutum, periculo mortis æternæ. Secus verò puto dicendum eum *Elbel, Petrocor. t. 2. d. 4. tr. 2. c. 3. q. 2. et Cont. Tourn. l. c. r. 3. cum Sylvio, Hab. Comit. et communi*, si nulla spes rationabilis esset de vita prolis post mortem matris, ita ut possit illa deduci ad baptismi gratiam; quia tunc non videtur charitas obligare matrem in extrema necessitate positam, ut vitam suam negligat, à remediis abstinendo, ob exiguam et remotissimam spem vitæ prolis. Hinc rationabiliter dicunt *Salm. ibid. n. 65.* medicos in hoc casu, quoad pharmaca præstanda matribus, non esse scrupulosè angendos, eò quòd probabilissimum sit id, quod dicunt iidem *Salmant. cit. n. 65. ac Sanch. d. num. 17. Lugo d. 10. num. 135. Ronc. dict. q. 3.* rarissimum esse casum, et moraliter impossibilem ut penè miraculam sit, quòd pereunte matre proles supervivat, ut baptismum recipere possit. Idque mihi confirmârunt plures artis medicinæ periti, quos consului; quia matre laborante lethali morbo, humores corrumpuntur, et inficiunt foetus alimentum (1). An autem mater teneatur pati incisionem ventris, ut proles baptizetur? *Vide dicenda l. 6. n. 106. v. Omnino.*

Quær. III. Quandonam censeatur prolis anima informata? Damna ta fuit prop. 35. ab *Innoc. XI.* quæ dicebat: *Videtur probabile, omnem foetum; quamdiu in utero est, carere animâ rationali, et tunc primum incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter in nullo abortu homicidium committi.* E converso malè dixerunt aliqui,

(1) *In Hom. Ap. tr. 8. n. 26. S. Alphonsus* addit: « Nihilominus est qui mihi testatur non semel accidisse, quòd ob peritiam chirurgorum statim ac mater spiritum exhalaverit, inciso matris utero, proles viva extracta fuerit et baptizata. »

2.º Constat jam, plurimum infantes post mortem matris sectione cæsarea feliciter salvari et ad baptismum perducì. — Constat pariter, animationem prolis multò citiùs ac 40 vel 80 die fieri; sunt recentiores doctores, qui dicunt, foetum primâ aut primis à conceptione diebus animari.

foetum in primo instanti, quo concipitur, animari, quia foetus certè non animatur antequam sit formatus, ut colligitur ex S. Scriptura, *Exod. c. 21. v. 22.* ubi juxta versionem 70. dicitur: *Qui percusserit mulierem pregnantem, et illa abortum fecerit, si foetus erat formatus, dubiò animam pro anima, si nondùm erat formatus, multabitur pecunià.* Certum est itaque, foetum non statim animari: hinc *Less. lib. 2. cap. 9. n. 65.* censet ex Hippocrate, masculinum ad summum animari die 30 vel 35 vel 40 vel 45. foeminam verò die 35 vel 40 vel 45 aut 50. Et idem sentiunt *Lugo d. 40. n. 433. et Bon. ac Fill. op. Salm. de restitut. v. 2. p. 4. §. 2. n. 59.* Attamen *Bus. ut supra n. 394. Sib. de matr. n. 470. et Salm. cum S. Th. Azor, Sylvest. et communi,* ut fatetur idem *P. Holzm.* dicunt, masculinum formari, et animari spatio 40 dierum, foeminam autem 80. Et hanc sententiam sequi forum externum quoad poenas homicidiis inferendas testatur *Anacl. etc. apud Elbel. n. 470.* hinc *S. Thom. in 8. part. dist. 3. q. 5. art. 2. sic ait: Mavis conceptio non perficitur, nisi usque ad 40 diem, ut philosophus in q. 88. animalibus dicit: foemina autem usque ad 90. Sed in compositione corporis masculi videtur August. superaddere sex dies.* Verùm *Cont. Tourn. ibid. quar. 4:* dicit, in hoc magis adhærendum *Glossæ et theologis,* qui ferè cuncti (ut ait) censent, mares die 40 animari, et die 80 foeminas: et hanc opinionem sequitur sacra Pœnitentiaria: cum agitur de irregularitate et pœnis, ut ex *Nav. tradit Sylv. 2. 2. q. 64. art. 7. p. 449. in fine.*

395a. — Quær. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum, *Sixtus K.* anno 1588. bullam edidit, quæ incipit, *Effrenatam.* In ea Pontifex omnes scienter procurantes abortum foetus, sive animati, sive inanimati, et quocumque modo in hoc consentientes, vel præbentes mulieribus venena sterilitatis, subiecit cunctis pœnis, quæ debentur homicidiis de jure civili, et canonico, ut sunt privatio omnis privilegi clericalis, dignitatis, aut beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea imposterum obtinenda: insuper præsertim imposuit eis irregularitatem, et excommunicationem ipso facto (effectu secuto) incurrendas, quarum dispensationem, et absolutionem romano Pontifici reservavit. Attamen *Gregorius XIV.* in bulla, *Sedes Apostolica,* edita anno 1594., abstulit irregularitatem, et excommunicationem pro abortu foetus inanimati: reliquit verò tam irregularitatem, quam excommunicationem Papæ reservatas pro abortu foetus animati; sed quoad excommunicationem, concessit facultatem ab ea absolvendi tam Episcopis, quam aliis, ab ipsis specialiter ad hos casus deputatis (Hanc facultatem absolvendi habent etiam Mendicantes; vide l. 7. n. 99.). Cum autem *Sixtus* excommunicationem inflixerit tantum scienter abortum procurantibus, excusat ab illa ignorantia etiam crassa, ut docent communiter DD. cum *Sanct. de matr. l. 9. d. 32. et aliis,* ut dicitur l. 7. n. 47. An autem

excuset ignorantia affectata? Vide *ibid.* n. 48. Et *idem* videtur dicendum de irregularitate ibi imposita, juxta probabilem sententiam, quæ adducetur *eod.* l. 7. n. 354.

Quæst. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant?

Prima sententiâ communissima affirmat cum *Viva in prop.* 84. *Innoc.* XI. n. 48. *Bon. de rest. d. 2. q. ult. sect. 4. p. 7. n. 6.* qui dicit, hanc esse usu receptam, et *Sporer de matr. c. 4. n. 748. cum Fill. Dic.* qui eam tenet ut certam. Rationes sententiæ hujus mox referentur in expositione secundæ sententiæ subsequentis.

Secunda autem sententiâ valdè probabilis, et, attentâ ratione intrinsecâ, probabilior, negat cum *Avila de censur. p. 2. c. 5. d. 3. dub. 12. Lezana t. 3. v. Abortus, n. 11. Salm. de rest. c. 2. punct. 4. §. 3. n. 70. cum Naldo, et Alph. de Leone;* eandemque tenet *Lugo Resp. Mor. dub. 4. n. 4.* (ait tamen hic standum esse usui communi, si iste aliter nullam explicuit), et non improbabilem vocat, imò enisè tætur *Roncl. de 5. præc. c. 2. qu. 6.* Tota hujus dubii resolutio pendet ex verbis bullæ *Effrenatam* in præcedenti quæst. IV. enuntiatae *Sicri V.* in quâ prædicta excommunicatio inflicta est contra procurantes abortum. Dicunt DD. contrarii, in fulminatione excommunicationis præfatæ salis expressè comprehendi etiam prægnantes, quia in §. 4. bullæ dicitur: *Ac etiam prægnantes ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint.* Item in §. 5. Pontifex loquens de venenatis potionibus sterilitatis, inquit: *Ac mulieres ipsas, quæ eadem pocula sponte ac scienter sumperint.* Sed respondetur, in utroque paragrapho Pontificem patenter loqui (ut sedulo in bulla observavi) tantùm de pœnis temporalibus contra homicidas statutis; nam, cùm deinde Papa gradum facere voluit ad pœnas spirituales, præsertim ad præfatam excommunicationem infligendam, in §. 7. sic subdit: *Insuper, ut immanissimi hujus delicti gravitati non solùm temporalibus, verùm etiam spiritualibus pœnis prospiciamus, et consulamus, omnes et singulos, cujuscumque gradus, status, etc. qui, vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum, opem, consiliùm, favorem, potionem, vel alia medicamenta scienter dederint, etc.* Loquendo hic igitur Pontifex de pœnis spiritualibus, non nominat mulieres prægnantes, sed tantùm eos, vel eas, *qui, vel quæ dant opem, consiliùm, etc.* Instant adversarii, et dicunt, saltem in hoc §. 7. comprehendi prægnantes, cùm ibi dicatur: *Qui vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum, etc.* sed rursus respondetur, hic sub nomine *principales* non quidem intelligi ipsas prægnantes, sed principales cooperatores, qui opem, vel consiliùm, aut medicamenta præbent, ad distinctionem sociorum, quæ ad abortum mediâtè concurrunt. Et reverà nullo modo hic intelligi possunt prægnantes, nam aliàs Pontifex non

dixisset, *qui, vel quæ, etc.* Quomodo enim masculi possunt medicamentum sumere ad procurandum abortum mulierum? Rationem autem, ob quam Papa exemisse præsumitur prægnantes ab hac excommunicatione, verosimiliter opinantur eam *Lugo, et Salm. ibid. n. 74. cum aliis at supra*, quia fortè compassus est infirmitati sæminarum, quæ dum impulsæ à vehementi timore damni obventuri hæc medicamenta sumunt, et, dum à tanto facinore non abhorrent, facile etiam excommunicationem parvipenderent, et ideò Pontifex, ad vitandum novum scilicet laqueum, et alia pericula, præsertim sacrilegarum confessionum, eas noluit comprehendere. Saltem ait *Ronc. l. c.* cum dubium sit, an hæc excommunicatio lata sit etiam contra prægnantes, valde probabilitas ipse ab ea excusantur, *juxta quæ dicemus l. 7. de censur. c. 67.*

396. — Quær. VI. An procurantes abortum irregularitatem incurrant in dubio, an foetus sit, vel non animatus?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Salm. de censur. c. 7. punct. 2. n. m. 45. et de rest. c. 2. punct. 4. §. 2. n. 59. Viva in prop. 34. de ab. ab Innoc. XI. n. 18. cum Sanch. Mol. etc. ap. Elbel de matr. n. 179.* Ratio, tum quia in omni homicidio dubio incurritur irregularitas, prout habetur ex *c. Ad audientiam, de homic. et c. Significasti, ac c. Retitio, eodem tit.*; tum quia in dubio foetus præsumitur masculinus. Hinc dicunt, quòd procurans abortum post 40 dies, habendus est ut irregularis; sic enim ajunt *Fill. et alii apud Tamb. l. inf. citando* judicari in foro externo, et sic etiam servari in S. Pœnitentiaria.

Secunda tamen verior sententia negat, eamque tenent *Tamb. Deo. l. 3. §. 6. v. Irregularitas, et de censur. l. 10. c. 5. n. 18. cum Proposit. et Giballin. item Moya tr. 5. q. 6. cum Pell. March. Leand. et Verdo; Elbel loc. cit. cum Spor. Diana, Bardi et aliis*; et idem sentit doctus Auctor neotericus libelli, cui titulus: *Instruz. per li novelli Conf. part. 2. c. 18. n. 464. et 465.* Ratio convincens, quia irregularitas non incurritur, nisi expressa sit in jure, ut dicitur in *c. Is qui, de sent. ecc. in 6. (Vide dicenda l. 7. n. 345.)* In hoc autem casu irregularitas nullibi habetur expressa; nam licèt in præfatis textibus imposita fuerit irregularitas aliquibus, de quibus dubitabatur, an ipsi fuissent, vel non, causa homicidii; homicidium tamen erat certè commissum. At in nostro caso, cum dubia sit animatio foetus, dubia quoque est patratio homicidii; hicque casus nullibi quidem est expressus in jure, et ideò procurans abortum non est habendus irregularis. Quid verò dicendum, si dubium esset, an aliquis suo consilio vel operâ ad mortem certam foetus jam certè animati cooperatus fuerit? *Vide dicenda l. 7. c. 374.* Nulla autem præsumptio esse potest (ut sine fundamento asserunt *Salm.*) quòd foetus sit masculinus; imò potiùs præsumi potest feminæ, quia ex frequentiori evento, ut audivi; amplior est numerus

fœminarum, quàm masculorum; saltem de hoc utrinque æquè dubium est. Addit, non improbabiliter *Tamb. l. c. in Dec.* quòd possessio in hoc casu stat pro priori statu, prius enim fœtus est inanimatus, quàm animatus. Hinc valdè probabile est, ex dictis suprâ in quæst. III, non censendum irregularem, saltem in foro interno, qui intra 80 dies a fœtus conceptione abortum procuravit. Quod autem hic dicitur de irregularitate, dicendum etiam de excommunicatione, *juxta dicenda l. 7. n. 67.* et de aliis pœnis, ut benè ait *Elbel l. c.*

397. — Quær. VII. Quisnam pœnas pro abortu commemoratas valeat relaxare? Quoad excommunicationem pro abortu fœtus animati, jam diximus ex bullâ *Greg. XIV.* solos Episcopos, et alios, ab eis specialiter ad hos casus deputatos, posse ab ea absolvere. Sed dubium fit, an possint absolvere confessarii, qui generalem facultatem ab Ordinario habent absolvendi ab omnibus casibus ipsi reservatis? Negant *Salm. de rest. c. 2. punct. 4. §. 3. n. 67. Diana part. 7. tr. 5. r. 15. et 19. Ronc. de 5. præc. c. 2. q. 5. r. 1. et alii*, dicentes requiri deputacionem specificam ad hunc casum abortûs. Idque arguunt ex verbis præfatæ bullæ *Greg.* relatis à *Bon. tom. 3. d. 2. q. 2. p. 10. n. 15.* ubi dicitur: *Quilibet presbyter tam sæcularis, quàm cujusvis Ordinis regularis, ad Christi fidelium confessiones audiendas, et ad hos casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam et liberam in foro conscientie tantum absolvendi habeat facultatem.* Sed valdè probabiliter affirmant posse absolvere idem *Bon. l. c. n. 16. ac Viva Opusc. de censur. q. 7. d. 1. n. 7.* et adhæret *Elbel de matr. n. 471.* ac non improbableem putat *Sporer de matr. c. 4. n. 720.* Ratio, quia verba illa, ad hos casus specialiter deputatus, non referuntur ad casum abortûs, sed ad confessarium; ita ut non possit quidem quicumque confessarius ab hoc casu absolvere (ut falsò opinati sunt aliqui ap. *Dianam.*), sed benè potest is, quem Episcopus specialiter deputat ad absolvendum fideles ab his casibus, vel speciatim exprimende casum abortûs, vel generatim concedendo facultatem absolvendi ab omnibus casibus sibi reservatis. Et rectè ajunt *Bon. et Viva* usum receptum sic interpretasse præfatam concessionem, cum gratiæ largè interpretentur, et sic ipsemet firmè testor universè practicari in missionibus pro quibus, ad absolvendum ab hoc casu abortûs, contenti sunt sacerdotes missionarii, quòd Episcopi generaliter eis facultatem impertiantur pro cunctis casibus, ipsis reservatis.

Pariter, præterea, dicit multò probabiliter *Elbel d. n. 471.* ab hac excommunicatione posse etiam absolvere omnes Prælatos majores regularem, jurisdictione quasi episcopali gaudentes; sed tantum subditos suos, pro quibus possint etiam alios deputare. Item addunt *Salm. tr. 6. c. 13. punct. 3. n. 52. in fin. cum Peyrin et Pell. Spor. p. 4. c. 4. n. 721. et Elbel ib.* (qui asserit, in hoc satia communiter DD. con-

venire) quòd omnibus confessariis Mendicantibus competat in foro interno facultas ab hac excommunicatione absolvendi; quia Pontifex, etsi negavit hanc facultatem confessariis ab Episcopo non specialiter deputatis, non censetur tamen eam voluisse denegare confessariis privilegiatis, quibus aliunde concessa est facultas in casus Papæ reservatos. Cæterum post prop. 12. damnatam ab *Alexandro VII.* certum esse debet (ut consentiunt idem *Elbel eod. l. et Cabass. T. J. l. 1. c. 11. n. 5.*) quòd, si alicubi Episcopus sibi reservavit casum abortus, vel homicidii voluntarii, nullus regularis poterit ab eo absolvere sine Episcopi licentia. *Vide dicenda l. 7. n. 99. in fn.*

Quòd ad irregularitatem autem pertinet, per se loquendo, solus Papa potest in ea dispensare, non verò Episcopi, etiamsi abortus esset occultus; quia in facultate eis concessa à Tridentino in *cap. Liceat 6. sess. 24.* expressè est exceptum homicidium voluntarium. Verùm quoad alias pœnas in Bulla *Sixti* inflictas, scilicet privationis beneficiorum, et inhabilitatis ad ea, ad privationem requiritur quidem sententia condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis, cùm sit privatio juris acquisiti, ut diximus *l. 1. n. 148.* utque huc dicit *Elbel n. 478.* Quoad inhabilitatem autem dicimus, eam incurri ante omnem sententiam, juxta dicta *eodem n. 148.* et ut fusiùs dicemus *l. 6. n. 705.* (quidquid dicant *Sporer de matr. c. 4. n. 722. et Elbel loc. cit.*); quia inhabilitas non privat jure acquisito, sed acquirendo. An verò Episcopi possint in hac inhabilitate dispensare? Concedunt *Elbel de leg. n. 642. et de matr. n. 674. ac Spor. p. 4. c. 4. n. 722.* et meritò censet non improbabile *Roncagl. de 5. præc. c. 2. q. 6.* (contra *Anacl.*). Ratio, quia in omnibus pœnis, à jure generaliter latis, et non specialiter Papæ reservatis, possunt Episcopi dispensare, ut genericè loquendo communissimè docent apud *Elbel S. Bon. Scot. et alii.* Idque colligitur ex *c. Nuper 29. de sent. excomm.* ubi, habito sermone de excommunicatione, dicitur: *Quia tamen conditor canonis, ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et ibi subdit Glossa: *Et hinc est argumentum Episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, et concessum videtur, quod non est prohibitum.* *Vide dict. l. 1. n. 491. et vide insuper dicenda l. 6. n. 980.*

398. — Ultimò oportet hic aliqua addere de homicidio casuali, multùm scitu necessaria. Dupliciter contingere potest homicidium casuale, vel dando operam rei licitæ, vel rei illicitæ. Unde has regulas dat *S. Th. 2. 2. q. 64. art. 8.* dicens: *Secundùm jura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum.* Et hoc etiamsi (ut ex comm. notant *Salm. de V. præc. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 433.*) homicidium in causa prævisum fuerit. Si verò (prosequitur *S. Doctor*) *det operam res*

illicitæ..., non evadit homicidii reatum. Duæ igitur sunt regulæ, quæ in hac materia communiter assignantur : I. Quando quis dat operam rei licitæ, et ex ea per accidens sequitur homicidium, istæ excusatur, etiamsi illud præviderit, modò non intenderit, et sufficientem diligentiam posuerit ad illud vitandum. II. Secùs verò si dat operam rei illicitæ, et homicidium prævideat; quia tunc, licèt illud non intendat, et diligentiam adhibeat, ne sequatur, non excusatur. Sed advertendum, quòd ad imputandum huic homicidium, non sufficit quòd opus sit per se illicitum, sed requiritur ampliùs, quòd sit illicitum præcisè respectu ad homicidium.

Hinc quæritur, quòdnam opus dicendum sit propriè illicitum respectu ad homicidium? Omissis diversis sententiis super hoc dubiè, rectè distinguendum est cum *Salmanticensibus loco cit.*

Et dicendum I. Quòd si opus de se est frequenter periculosum, ita ut ex eo communiter mors accidat; tunc homicidium ei, qui illud ponit, semper imputatur, licèt quamcumque diligentiam adhibeat ad damnum præcavendum. Unde rei homicidii sunt, qui calce percutiunt mulierem prægnantem, vel eam terrefaciunt, ex quo abortus evenit; parentes suffocantes infantem in lecto; hominem mactantes jaciendo lapides fundæ, causâ ludendi. Vide *Salm. cum aliis loc. cit. n. 436.* Hinc sancitum fuit *in. c. fin. de hom. in 6.* irregularem effici, qui mandat aliquem verberari, licèt prohibuerit eum occidi, si mandatarius occidat.

Dicendum II. Quòd si opus illicitum sit quidem periculosum, sed rarò, ita ut rarò ex eo mors eveniat; tunc sufficit ad excusandum, si diligentia apponatur ad eam vitandam, saltem in foro conscientiæ. Hinc excusatur ab homicidio clericus, qui casu necaret hominem, dans operam venationi ferarum aliàs ei prohibitæ, si diligentiam debitam adhibuerit. Ita *Ronc. de cens. c. 3. qu. 3. n. 147. cum Pal. Bon. Henr. Medin. etc.*

Dicendum III. Quòd si opus non sit de se periculosum, quamvis sit illicitum, numquam imputatur homicidium illud exercenti, si casu ex eo mors eveniat. Putà, si clericus tempore interdicti pulsaret campanam, et casu tintinnabulum cadens viatorem opprimeret. Item, si ex fornicatione commissa moriatur fœmina partu. Adde, si adulter cum discrimine inculpatæ tutelæ virum adulteræ occidat. Ita *Less. l. 2. c. 9. d. 15. n. 13. Salm. ibid. n. 438. cum Suar. Pal. Cor. etc.* Hoc tantum certum est in ordine ad restitutionem.

In ordine verò ad irregularitatem, magna est inter DD. controversia, an evadat irregularis adulter, qui occidit maritum aggressorem, ob inculpatam suæ vitæ defensionem? Communiter DD. docent, quòd, si adulter possit fugere, et non fugiens occidit maritum, non excusatur ab irregularitate. Ita *Salm. de censur. c. 8. punct. 4. n. 54 et 52. et Sporer de V. præc. c. 2. n. 181.* qui asserit hoc certum esse apud

omnes. Ratio (ut rectè dicunt *Salm.*), quia ipsi fugere in eo casu non est probrosum; et si fortè fuga aliquam ignominiam ei irrogaret, teneretur eam pati, cum ipse in tales angustias suà culpà se immiserit.

Sed quid, si non posset fugere sine periculo vitæ? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia absolutè affirmat, eum adhuc irregularitatem incurrere. Ita *Nav. Man. c. 27. n. 238. et S. Anton. Mol. Gutt. ap. Laym. l. 3. de just. tr. 3. p. 3. c. 10. n. 2.* Et probant ex *c. Dilictus, de homic.* ubi dicitur, quòd dans operam rei illicitæ fit irregularis, si mors inde sequatur.

Secunda sententia opposita absolutè negat eum incurrere; et hanc tenent *Sylvest. Bonac. d. 7. q. 4. Less. l. 2. c. 9. n. 106. cum Ban. Med. etc.* item *Avila, Sot. Tab. Leand. Dian. ac Henriq. apud Salm. l. c. n. 49.* Ratio, quia homicidium non provenit tunc ex adulterio, nisi per accidens; per se autem provenit tantum ex injusta invasione mariti, cujus vim licitè potest adulter vi repellere ad suam vitam tuendam. Dicunt autem, præfatum textum in *c. Dilictus* intelligi, quando res illicita, cui datur opera, est proximè et per se periculosa homicidii, non verò, quando est periculosa per accidens et remotè, ut esset in hæc casu adulterium, quod esset potius occasio, quàm causa homicidii, cum ex illo rarò homicidium eveniat.

Tertia sententia, quam tenent *Suar. d. 46. sect. 4. n. 12. Laym. l. c. Spor. ut supra n. 182. cum Fill. Roncagl. de censur. c. 3. q. 4. et Salm. ibid. n. 50. cum Pal. Con. Vill. Cornejo, etc.* distinguit, et dicit, quòd si adulter prævidendo invasionem mariti, temerè accedat, et illum occidat, tunc fit irregularis; secus, si accedat clam, et cum debita cautela, ne à marito inveniatur. Et huic sententiæ me adjicio, si periculum invasionis prævideatur proximè et facillimum, ut benè exprimit *Roncaglia*, quia eo casu adulterium est proximè periculosum homicidii: secus, si periculum sit remotum, et adulter cautè accedat, juxta max. supra dicta. Et ita videntur omnes prædictæ sententiæ satis conciliari. Quid, si vir cognito adulterio, occidat uxorem, eritne adulter irregularis? Affirmant *Nav. et alii*, negant verò communius *DD. ap. Sporer num. 82.* Sed ipse *Spor. Laym. l. c.* eodem modo distinguunt, ut in præcedenti quæstione; eodemque modo ipsis consentio, si uxoris occisio proxima et facillima prævideatur; secus, si remota et difficilis.

DUBIUM V.

DE DUELLO, ET BELLO.

ARTICULUS I.

Quid sit, et an liceat duellum?

- 399 *Quid est duellum, et an unquam liceat ad illud provocare? Quid, si duellum esset fictum?*
 400 *Quando liceat duellum acceptare? Et an liceat illud indicare contra falsum accusatorem?*
 401 *Quæ sint pœnæ duello impostæ?*

399. — **R**ESP. Duellum est duorum (vel subinde etiam plurimum) certamen quod ex conducto, uno dicente, et altero acceptante, pitur, ita ut id non sit vitam defendere, sed exponere periculo: Quod, etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex iusta causa, quæ semper est attendenda. Vide *Trid. sess. 25. cap. 19. de Ref. Sanch. 2. mor. c. 39.* Item de pœna duellantium. Vide *infra. n. 401.*

Unde resolves :

1. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem, vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam, quia est fallax, imò superstitiosum medium ad eum finem, cum etiam incens homicidium, et facere, et pati possit. *Trull. l. 5. c. 2. ad 13. n. 12.* (Etc. 1. et 2. de purg. vulgar. cum *Salm. de K. pœnæ. c. 14. punct. 7. §. 2. n. 181.*)

2. Neque ob inimicitias, aut ad injuriam vindicandam, neque ob solam ostentationem virium, aut delectationem.

Hic quæritur, an liceat suscipere duellum fictum ad vitandam infamiam? Affirmat *Tamb. l. 7. c. 2. n. 17. cum Escob. et Boss.* Sed contra nihil negandum cum *Bus. et Salm. ibid. n. 163. Elbel. n. 135. Crot. l. 3. p. 1. n. 840. Holzm. n. 604. cum communi.* Ratio, tum ob vitandum scandalum aliorum; tum quia *Clemens VIII.* in *Constit. Illius et ces.* ann. 1592. hoc prohibuit, vetando *duella etiam non fatalia.* Et ideo non licet ducibus permittere duella militibus, etiam contra hostes, ad ostensionem virium. *Sanch. Dec. l. 2. c. 39. num. 12. Salm. doct. cit. cum Nav. Bon. Pal. Caj.*

3. Nec item ad evitandam ignominiam: quia apud bonos, et prudentes honorem non perdet: imò nec apud alios, si provocanti accat, se eum non æstimare dignum, quocum congregiatur, contra leges divinas et humanas. Interim iturum se indes liberè suas vias,

• paratumque semper fore, et nunc esse, ut contra quemvis invasorem
 • se tueatur. *Trull. l. c. n. 4.* » (Ita etiam *Sanch. l. c. Salm. ibid.*
n. 163. cum Soto, Navarr. Azor. Caj. et aliis. Damnata autem fuit
propos. 2. ab Alex. VII. quæ dicebat: Vir equestris ad duellum pro-
vocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios in-
currat.)

400. — « 4. Duellum licet acceptare, vel offerre ad conservandam
 • æstimationem exercitijs apud hostes, eosque debilitandos, vel ad ter-
 • minandum bellum cum minore damno. *Vide Sanch. l. c.*

• « 5. Acceptare item licet, si quis aliàs te occisurus concedat tamen
 • arma, ut sic fortunam experiaris: quia est tantum defensio, posito,
 • quòd aliter non possis evadere. » (*Præterea P. Cuniliati probabili-*
ter sentit tr. 4. c. 9. § 5. n. 3. quòd si vir nobilis provocatur ad
duellum, licitè respondere potest: Ego ut christianus non possum
acceptare duellum; tamen paratus sum ad me defendendum contra
injustos aggressores.) « Similiter, si iudex duos ad mortem damnatos
 • vellet duello congregi: quia alter alterius esset constitutus minister
 • justitiæ. *Trull. l. c.*

• « 6. Denique, si vir nobilis in aula regia, vel militaris in castris,
 • provocatus sisteret se, meræ defensionis gratiã, cum spe prævalendi,
 • privandus alioqui, ob suspicionem ignaviæ, dignitate, officio, vel favore
 • principis, non audet eum damnare *Laym. lib. 3. t. 3. p. 3. c. 3. eum-*
dem excusant Hurt. 2. 2. d. 170. sect. 8. §. 73. Less. c. 9. d. 8.
 • *Fill. cap. 8. q. 6. Nav. c. 13.* »

Quær. igitur 4. an liceat viro nobili, vel militari acceptare duellum,
 et adhuc illud offerre, si aliàs, honore amisso, certè privandus esset of-
 ficio; quo se et familiam sustentat? Affirmant *Holz. de 5. præc. c. 3.*
n. 608. cum Pichler, et Anacl. item Spor. eodem tit. c. 2. n. 204. ac
Elbel p. 118. et 128. cum aliis. Ratio, ut dicunt auctores præfati,
 quia eo casu non solus honor defenditur, sed etiam bona ad vitam
 necessaria, quorum jactura certò supponitur non posse aliter reparari.
 Et hinc sententiæ adhærent *Lessius l. 2. c. 9. n. 49. Sanch. Dec. l. 2.*
c. 39. n. 7. Pal. tr. 6. d. 6. p. 7. n. 9. cum Con. et Val. dum dicunt,
 licitè posse acceptari duellum ad necessariam defensionem honorum
 magni momenti, hocque probabile putant *Ronc. de 5. præc. c. 4. q. 2.*
r. 3. et Croix l. 3. p. 1. n. 836. modò actu alter bona invadat, et actu
 pugnandum sit: non verò, si in posterum. Sed hodie hæ ambæ præ-
 dictæ opiniones amplius non sunt probabiles, ex prima et quarta inter
 quinque propositiones, quas SS. P. Ben. XIV. nuper damnavit in sua
 constitutione, quæ incipit, *Detestabilem*, editã die 10 Novemb. ann.
 1752. Propositiones enuntiatae hæ sunt:

I. *Vir militaris, qui nisi offerat, vel acceptet duellum, tamquam*
formidolosus, timidus, abjectus, et ad officia militaria ineptus hæ-

beretur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis, aliàs sibi debitæ ac promeritæ, spe perpetuò carere deberet, culpâ et pœnâ vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.

II. Excusari possunt etiam, honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratiâ, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certò sciunt, pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.

III. Non incurrit ecclesiasticas pœnas, ab Ecclesia contra duellantes latis, dux vel officialis militiæ, acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ, vel officii.

IV. Licitum est in statu hominisi naturali acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio eorum jactura propulsari nequit.

V. Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis malè ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia, vel malitia magistratûs, justitia apertè denegatur.

Quær. 2. an liceat innocenti duellum indicere adversus falsum accusatorem, quando aliud remedium non suppetit ad evitandam injustam sententiam mortis? Affirmant *Lugo d. 10. n. 184. Sanch. in Dec. l. 2. c. 39. n. 7. Bann. Caj. Azor, Nav. Trull. ap. Salm. de V. præc. punct. 7. §. 2. n. 167.* Ratio istorum, quia cuilibet licet vitam defendere contra injustum invasorem, prout existimatur hic iniquus accusator. Sed tenendum cum *Salm. ibid. n. 169. ac Suar. Arag. Hozes, etc. ap. eosd.* illicitum esse. Ratio, quia defensio hoc casu esset excessiva, ut probatur ex *S. Th. 2. 2. q. 64. art. 7.* dum mors non procederet tunc directè ex omissione duelli, sed ex injusta sententia judicis; et contraria videtur sanè fuisse reprobata ab *Alex. VII.* in prop. 18. quæ dicebat: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, à quo certò imminet iniqua sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum evitare.*

404. — Quær. hic 3. quænam sint pœnæ duello impositæ. Respond. tres esse ex *Trid. Sess. 25. cap. 19. de Ref. I.* Excommunicatio ipso facto incurrenda, et Pontifici reservata, quam etiam incurrunt patrini, consulentes (intellige efficaciter (1), secus si non persuaserint, ut bene ait *Elbel de hom. num. 122.*); item favorem præbentes, domini dantes locum; ac etiam spectatores, non quidem illi qui obiter transeundo ibi reperiuntur, sed qui de industria spectant, et suâ præsentia quodammodo approbant, et animant duellantes, prout *Greg. XIII. et Clemens VIII.* explicant Tridentinum: vide *Elbel d. n. 122. II.* pœna est proscriptio omnium bonorum, cum perpetua infamia; hæc tamen pœna non videtur recepta in nostris partibus. III. est privatio sepulturæ ecclesia-

(1) Confer l. 7. n. 220

sticæ, si duellantes in ipso conflictu decedant. Excipiunt *Elbel n. 142. Tamb. Dian. etc.* si ipsi alibi moriantur, vel si ante mortem signum præbeant pœnitentiæ. Sed in præfata bulla, *Detestabilem*, etiam isti privantur sepulturâ ecclesiasticâ, quamvis (ut ibi dicitur) *Sacramentis muniti decesserint*. Istæ autem pœnæ incurruntur tantùm ob duellum strictè sumptum, scilicet convento loco, tempore, et armis; non verò ob conflictum improvisum, quamvis pugnantes ex eodem impetu rixæ, perrexerint ad aliquem locum idoneum. Ita valdè probabiliter *Elbel n. 132. cum Dian. Bonasp. etc. communissimè*. Idemque probabiliter dicunt *Tamb. Dec. l. 6. c. 1. §. 3. n. 11. Dian. p. 5. tr. 13. r. 39. ac Elbel n. 137.* si quis alteri dicat: *tecum pugnabo prima vice, quâ mihi obviaveris*; nam eo casu, postea etiam habito conflictu, isti non incurrunt pœnas, qui tunc deest designatio loci, et temporis.

ARTICULUS II.

An, et quousque liceat bellum ?

402 Quando licitum sit bellum ?

403 Quid debeat facere princeps, ut licitè bellum inferat ?

404 An possit inferri bellum cum sola opinione probabili ?

405 Ad quid teneantur principes ?

406 An liceat eis vocare in auxilium hæreticos et gentiles ?

407 Ad quid teneantur duces ?

408 An milites possint bellare cum dubio de justitia belli ?

402. — **R**ESP. Bellum defensivum, quo scilicet vis injusta repellitur, licet etiam privata auctoritate: offensivum verò, quo vis inferatur, ut liceat, tres conditiones requirit: 1. Ut geratur auctoritate principis, vel magistratûs, nullum agnoscentis superiorum: qualis est papa, imperator, reges, et quædam resp. v. gr. Venetorum, Genuensium, etc. 2. Ut adsit justa causa eaque gravis; n. gr. necessitas boni communis, et quietis conservandæ, recuperatio injustè ablatorum, coercitio rebellium, defensio innocentium, etc. *Vide Laym. hic et Mol. t. 1. d. 144. Dian. p. 6. c. 1. n. 3.* (Justa etiam causa est bellum indcendi, si impediatur prædicatio Evangelii, ut *Salm. tr. 21. c. 3. p. 2. n. 10.*) 3. Ut fiat a recta intentione, hoc est, non ex odio, sed ex amore boni communis; quamquam, si hæc ultima sola deest, non sit obligatio restitutionis. Ita communiter cum *D. Thom. 22. qu. 40. art. 1. Laym. l. 2. t. 3. c. 12.*

Unde resolves .

• 1. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licitè se de-

» fendere, quia circa eamdem rem non possunt duo habere contra-
 » ria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars peccet ob ignoran-
 » tiam invincibilem. *Fill. n. 185.*
 403. — « 2. Tenetur rex, antequam bellum incipiat, omnium illi-
 » gentia curare, ut certus sit de ejus justitia, et gravi causa. Ad quos
 » sapientia conducent : 1. Ut curet habere non autum peritos, sed
 » etiam bonos consiliarios. 2. Ut attendat, an etiam à suis impediatur,
 » vel intervertantur litteræ, aut instructiones ad ipsum. 3. Si non
 » tantum à suis consiliariis, sed etiam à diversis theologis teneat
 » justitiam belli secundum leges evangelicas examinari, et libere edicit
 » 4. Si auditis omnibus, ipse quoque coram Deo illam examine.
 » statu atque id, quod in puncto mortis se fecisse vellet. Denique,
 » licet sufficiat opinio probabilis de justitia belli, si tamen justitia
 » maneat æqualiter dubia, et alter sit in possessione, non licet ei
 » bellum indicere, cum melior sit conditio possidentis. *Fillius. tr.*
 » 29. c. 9. q. 4. *Trull. l. 5. c. 2. d. 3.* ubi cum *Diana p. 4. tr. 4. r.*
 » 72. docet, licere etiam principi concedere repressalia, servatis
 » tamen conditionibus certis, quas vide apud *Pal. tr. 1. c. 6. disp.*
 » 5. p. 4. et hic infra *art. seq.*

404. — Quæritur, an princeps cum sola opinione probabili pro se possit inferri bellum alteri, regnum bonâ fide possidenti?

Prima sententia affirmat cum Sanch. Dec. l. 1. c. 9. n. 36. et Az. Fill. Trull. Escob. etc. apud Salm. tr. 21. c. 8. Punct. 3. §. 1. n. 20. et hanc sequitur *Sporer de V. præc. c. 2. n. 100.* Ratio istorum, quia princeps non debet inferioris esse conditionis, quam persona privata; si enim privatis conceditur facultas litem movendi super re ab alio possessa, quando habet pro se solam opinionem probabilem, quod sit sua; cur non concedenda est principi adversus alterum facultas indicendi bellum, saltem ad partem regni ab altero possessi vindicandam, cum non adsit iudex superior, qui inter ipsos valeat litem secundum jus decidere?

Secunda sententia tenet, quod, ut princeps, non possidens, possit bellum inferre, pollere debeat opinione saltem probabiliore. Ita *Suar. et Victoria;* saltem ad partem regni obtinendam, ut dicunt *Tourn. Bann. Prado, et Led. ap. Salm. loc. cit. n. 25.* Ratio, quia in eo casu potius est jus non possidentis, et sicut ei, si esset persona privata, res à iudice adjudicanda esset, juxta sententiam, de qua loquemur *l. 5. n. 210. v. Quær. I.* ita princeps cum non possit iudicem competentem adire, bene potest bello rem sibi vindicare. Hanc probabilem vocat *Croix lib. 3. p. 1. n. 869.*

Sed *tertia sententia, longè mihi probabilior, docet non posse principem adversus alterum bonâ fide possidentem bellum indicere, nisi certitudinem sui juris habeat: ratio potissima est, quia possident*

(*idem*) possessio certum jus ipsi tribuat rem retinendi, juxta dicta *lib. 1. c. 35. et 36.*) nequit umquam re possessa expoliari, nisi constet, quod illam injustè retineat. Ita *Pal. t. 4. tr. 4. d. 2. punct. 7. n. 5.* *de bello Conf. 6. n. 449.* qui nostram sententiam habet ut *constat. Holz. de V. præc. n. 602. Salm. l. c. n. 24. et 26. cum Vasq. Montan. Vallat. et Salas. Idem tenent, Laym. l. 4. tr. 4. c. 5. §. 3. n. 11. et Tamburin. Dec. l. 4. c. 3. §. 4. n. 30.* dicens, hanc esse legem canonicam, etiam à regibus observandam, neminem posse expoliare alterum bona fide possidentem; nisi habeat certitudinem sui juris. Et præter opinionem contrariam improbabilem ex principiis intrinsicis. Mihi autem, licet secunda sententia satis probabilis, speculative loquendo, etiam intrinsicè videatur, tamen multum arridet, quod ait *Ronc. de charit. c. 5. q. 7.* cui adhærent *Salm. dict. n. 24.*: nimirum, quod bellum communiter talia fert secum flagitia et damna religioni, innocentibus, honori mulierum, etc. ut practicè vix umquam justum videri possit, si ex solis probabilibus rationibus, et non certis inferatur.

405. — 3. Perspecta justitia belli, debet ea proponi parti adversæ, quæ si offerat competentem satisfactionem, non debet bellum inchoari. Imò ut probabilius est, si cœptum sit, debet si non ex rigore justitiæ, saltem plerumque ex charitate, mox finiri. *Vide Mol. supra d. 403. Trull. l. 5. c. 2. d. 3.*

4. Potest princeps pro satisfactione petere restitutionem ablatorum et expensarum, item aliquid in pœnam illatæ injuriæ. *Dual.* Hinc potest victos privare bonis, etiam innocentes, tributa eis impere, extruere arces, et cætera quæ ad securitatem sunt necessaria. *Con. Dian. p. 6. d. 4. r. 22.*

5. Principes tenentur stipendia solvere militibus, alioqui tenentur compensare damna, tum ipsis militibus, tum aliis, qui ab iis damnum acceperunt. *Con. Pal. Dian. p. 6. t. 4. r. 29.*

6. Tenentur etiam aliquando principes catholici à bello, alioqui per se justo, abstinere, si inde oriturum sit scandalum, et spiritualis ruina multorum, ac detrimentum Ecclesiæ. *Vide Pal. Dian. p. 6. t. 4. r. 7.*

406. — 7. Etsi, per se loquendo, in bello justo liceat advocare infideles in auxilium, per accidens tamen subinde, imò plerumque non licet, ratione scandali, aut periculi in fide, v. gr., ne subditi pervertantur, sacra profanentur, etc. *Reg. t. 2. l. 21. n. 10. Fill. n. 81.*

8. Similiter licet alteri principi, etiam alterius fidei, in bello justo auxilium ferre; nisi tamen sit periculum scandali, incrementi hæreseos, et damni veræ fidei. *Vide Con. tr. de char. d. de bello.*

Quæritur, an liceat regibus catholicis in bello justo contra alium catholicum principem in auxilium vocare hæreticos, aut gentiles?

Prima sententia universè affirmat cum *Farinac. Themudo, Salcedo,*

Aponte, etc. ap. Salmant. de præc. Dec. tr. 24. cap. 8. punct. 3. §. 2. num. 32.

Secunda sententia tenet, hoc absolutè esse illicitum ex Exod. c. 34. v. 12. ubi habetur: *Cave ne unquam cum habitatoribus terre illius jungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam: Ita Rámirez, Pizarrus, et alii plures, quos congerit Diana p. 40. tr. 2. Addit. Res. 2.*

Tertia sententia verò dicit, per se licitam esse advocare hæreticos aut gentiles, sed plerumque per accidens esse illicitam ob damna religioni imminencia. Ita cum Bus. tenent S. Antonin. Sylvest. Suar. Coninch, Prado, Tapia, Pal. et Bon. apud Salmant. ibid. n. 34. Hæc tertia sententia speculativè est quidem probabilis, sed secunda in praxi videtur omninò tenenda cum Sporer n. 107. et Salm. ibid. n. 35. cum Mol. Con. Dian. Prado, Lorca, et Villal. Ratio, quia est moraliter impossibile, quòd, contractà societate cum hostibus fidei, præfata damna religioni non obveniant.

407. — « 9. Duces, tribuni, centuriones, alique officiales peccant, » tenenturque ad restitutionem: 1. Si pauciores habeant milites, » quàm in solutione stipendii exhibent. 2. Quando debent ex officio » commeatum curare, et dant militibus cibum, vel potum corruptum, ex » quo morbi oriuntur. 3. Si in transitu per regiones accipiant pecunias » à variis pagis, ne istic pernotent, aut morentur. 4. Si unii militi » dent plura syngrapha ad domos diversas. Molin. Bec. Dian. p. 6. t. » 4. r. 27. et 28. 5. Si stipendium militibus subtrahentes, permittant » eis, ut extorqueant ab innocentibus necessaria.

» 10. Miles, qui in bello, et justo, et injusto, paratus est merèri sti- » pendia, est in malo statu, et incapax absolutionis, nisi mentem cor- » rigit; et quidem, si militet in bello injusto, tenetur ad restitutionem » damnorum; nisi inculpabilis ignorantia excuset: tunc enim sufficit » restitutio eorum, quæ in specie habet, vel eorum, in quibus factus » est ditior. Vide infra.

408. — » 11. Si vocatus ad bellum sit subditus principis, qui bellum » gerit, aut, ab eo antè conductos, non tenetur inquirere de justitia » belli, quamdiu nulla vehemens suspicio occurrat in contrarium, quæ » positivè reddat dubium; quia potest præsumere pro suo principe, » cui in dubio debet obedire, ejusque auctoritas plerumque sibi sufficit » ad formandum etiam positivè judicium probabile de justitia causæ, » ne cum dubia fide operetur. Vide C. Lugo d. 48. de just. s. 1. n. 24. » Si verò non sit subditus, tenetur priùs inquirere, et postea saltem » probabile formare judicium, bellum esse justum. Mol. d. 448. n. 171. » Laym. l. 2. t. 3. c. 12. n. 8. Azor, Mald. Reg. contra quosdam » apud Dian. t. 2. tract. 5. misc. r. 96. et t. 3. r. 7. Card. de Lugo » l. c. Escob. e. 7. c. 8. »

Quæritur, an milites bellare possint cum dubio de justitia belli? Dis-

linguenda cum *Res.* si ipsi sunt subditi regis bellum inferentis : tunc, nisi certi sint de belli injustitia, possunt, imò tenentur obedire principi jubenti. Ita communiter *Sanoh. Dec. l. 6. c. 3. n. 15. Spor. de V. præc. c. 2. num. 102. et Salm. de eod. V. præc. c. 8. punct. 3. §. 1. n. 29. cum Suar. Mol. Pal. Bann. Sales, et Villal.* Et habetur expressum in *can. Quid culpatur, caus. 23. q. 1.* ubi *S. August.* sic docet : *Vir justus, si fortè sub rege, homine etiam sacrilego, militet, rectè potest illo jubente bellare, si, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel, utrum sit, certum non est.* Ratio, quia subditi tenentur obedire, ubi peccatum non est certum; et insuper præsumere debent bellum esse justum, quoties contrarium non constat. Secùs verò dicendum de non subditis, qui nequeunt militare, nisi prius certi fiant de justitia belli : ratio, quia, cum agatur de damno tertii, nequit illud inferri, nisi constet de injustitia possidentis. Ita *comm. Cajet. 2. 2. qu. 169. art. 2. ad 4. Sanoh. Sporer II. cc. et Salm. ibid. n. 30. cum Led. Mol. et Villal. contra aliquos apud Palam.*

De militibus autem alienigenis, stipendio conductis, idem dicendum, quod de subditis; intellige tamen, si reperiantur conducti ante bellum excitatum; nam alioquin, si post bellum indictum conducantur, etiam hi certificari debent de justitia belli. Ita *Sporer, et Salm. II. cc. cum AA. citatis.*

42. Miles intelligens bellum esse injustam, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quàm primùm potest, curare dismissionem, et interea abstinere ab actibus hostilitatis, v. gr., cæde, præda, etc. *Vide Laym. l. 2. t. 3. c. 42.* An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem, *vide Esob. e. 7. c. 8.*

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat?

409. — **R**ESP. Etsi circa hostes in bello justo liceat ea crania facere, quæ ad finem belli sunt necessaria; v. gr. occidere, spoliare, etc., innocentes tamen (quo nomine intelliguntur pueri, qui arma gestare non possunt, mulieres, senes, religiosi, clerici, peregrini, mercatores, et rustici) directè vitæ spoliari non possunt; bonis tamen externis possunt, si sint pars reip. hostilis, aliterque finis belli obtineri non possit. *Mol. Bec. p. 2. c. 10. 44. et 42. Laym. Fill. n. 491. etc.* Ratio est, quia cum sint pars reip. possunt propter hujus delicta puniri in iis bonis, quæ reip. dominio subsunt. (Dicit tamen *Spor. de 5. præc. n. 422. quòd, transacto bello, restituenda*

sint ecclesiasticis omnia ablata, nisi ea in usum justis belli assumpta sint.)

Unde resolves :

410. — « 1. Per accidens licet aliquando comburere etiam ecclesias, et hostes ex iis extrahere, in iis spoliare, et occidere, si v. g. ecclesia, velut castrum, ad repugnandum utantur. *Sylv. v. Bellum, n. 11. Sa, Bon. p. ult. §. 3.*

« 2. Contra hostem licet uti insidiis, et stratagematis, dummodo absint mendacia : etsi etiam hæc v. gr. quando exploratores se fingunt amicos, non sint mortalia. Ea verò, ad quæ cavenda nullâ prudentiâ datur, v. gr., veneno inficere puteos, aquas, glandes, sunt contra jura belli, nec licent. *Mol. d. 3.*

« 3. Fides hosti data servanda est, nisi vel coactus dederis, vel in grave detrimentum cederet reip. aut religionis, aut si hostes eam non servant : aut denique conditiones, ac circumstantiæ planè sint mutatae. *Duval. Pal. Dian. l. c. r. 10. Vide etiam Laym. l. 3. t. 3. c. 12.*

« 4. Capti in bello, etiam ex parte capientium justo, nisi obstat scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere. Capti verò in bello, ex parte capientium injusto, et fugere, et bona hostium secum auferre possunt. *Laym. l. 2. tr. 3. c. 12, n. 16. An obsides liceat occidere, vide supra dub. 4. casus 5.*

« 5. Potest quidem aliquando (rarò tamen, et non nisi ob causas gravissimas) dari urbs in prædam : milites tamén privatâ auctoritate prædas agere, aut hostibus damna inferre non possunt, quia sunt executores tantùm, et ministri. *Vide Sa, verb. Bellum. Laym. hic tr. 3. c. 12. Fill. n. 198. Dian. p. 6. t. 4. toto. Dum autem urbs spoliatur injustè, gregarios milites tantùm tenèri ad damnum, quòd ipsi intulerunt, probabile esse docent Dian. l. c. r. 34. ex Sylv. Nav. etc. item p. 3. t. 5. r. 86. Vide infra tr. 5. c. 2. d. 3.*

« 6. Milites peccant cum onere restituendi, si à rusticis, aliisque, apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, auferant, aut invitis extorqueant, vel etiam donata accipiant (nisi constet, ea omninò liberè fieri : siquidem donationes illæ plerumque non spontaneæ, sed coactæ, sunt); præter ea, quæ ex constitutione principis iis debent subministrare; nisi tamen sint in extrema, vel saltem gravi necessitate : *Mol. Con. Pal. Bec. etc. Dian. p. 6. t. 4. r. 21. (Milites tenentur etiam restituere omnia damna, quæ inferuntur ab hostibus, et ipsi non impediunt : ita Elbel n. 154. quia ipsi tenentur ex justitia damna reip. impedire. Peccant item milites, si aufugiant, victoriâ adhuc non desperatâ, vel si discedant à castris sine justa causa ; secus, si discedant ex gravi necessitate ob neglectum stipendium. Elbel n. 180. cum Pal. Laym. Sporer, etc.)*

1047. **Repressalia licita sunt his conditionibus :** 1. Ut manifestè con-
 1048. stet, cives alterius reip. fecisse injuriam. 2. Ut superiores illorum
 1049. rogati recusent administrare justitiam. 3. Ut constet eos culpabiliter
 1050. id recusare. 4. Ut princeps supremus, causâ cogintâ, id concedat.
 1051. 5. Ut non inferatur plus damni, quàm justa satisfactio requirit. 6. Ut
 1052. non concedantur in personas ecclesiasticas. *Mol. Dian. p. 4. t. 4. r.*
 1053. 72. ec 18. aliis.

1054. — * **Quæres.** Ad quem pertineant bona hostibus erepta?

1055. **Resp.** 1. Immobilia cedunt principi, aut reipublicæ, mobilia fiunt
 1056. capientis, nisi consuetudo habeat ut pars cedat principi, et commu-
 1057. nitati. 2. Jure cæsareo, nisi consuetudo sit contraria, bona ablata
 1058. justo bello, qui ea injustè possidebant, fiunt capientium, postquam
 1059. ea in sua prædia deportârunt. *Valent. t. 3. d. 4. q. 3. Mol. d. 18.*
 1060. *et Hurt. t. 2. d. 169. sect. 12. §. 119.* ubi requirit, ut unâ saltem
 1061. nocte possederint. *Vide etiam Sylv. Bonac. loc. cit. de peccatis in*
 1062. *bello committi solitis. Trull. l. 2. d. 10. et seq. Dian. p. 6. t. 4.*
 1063. *r. 23.* ubi contra *Durand.* docet, hanc sententiam esse in praxi
 1064. iutam.

CAPUT II.

DE SEXTO PRÆCEPTO ET NONO :

1065. **Non mœchaberis, et non concupisces, etc.**

1066. 412. — * **C**ONJUNGO hæc duo præcepta, quia utroque idem expli-
 1067. citè, vel implicite prohibetur, scilicet peccata impudicitiae, et luxuriæ.
 1068. Est autem luxuria inordinatus appetitus, vel usus delectationis, seu
 1069. sensus venerei, qui fit cum commotione spirituum generationi ser-
 1070. vientium, circa partes corporis venereas, ita ut appetitus, vel dele-
 1071. ctationes aliæ, etsi etiam sensitivæ, aut sensitivorum, si tamen non
 1072. sint venereæ aut venereorum, nec ad ea ordinentur, non spectent ad
 1073. luxuriam. Porrò actus, seu peccata luxuriæ distinguuntur in imper-
 1074. fectos in quibus non intervenit ultimus terminus venereorum, quæ
 1075. est decisio seminis, ut sunt actus interni desideriorum, et oblecta-
 1076. tionum morosarum, qui speciem sumunt ab objectis; et perfectos,
 1077. ac consummatos, qui terminum jam dictum habent adjunctum. Qui
 1078. rursus sunt duplices. Alii enim sunt naturales; qui naturæ non repu-
 1079. gnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ, (etsi per deformitatem
 1080. superadditam aliquando specie differant) v. g. adulterium, ince-
 1081. stus, etc., alii innaturales sunt, seu contra naturam, in quibus condi-
 1082. tiones à natura institutæ, v. gr. identitas speciei, vas debitum, etc.

- non seruantur. Et hi etiam in ratione luxuriæ differunt specie, quæ
- in illis variatur secundùm modos, quibus committuntur, naturæ re-
- pugnantes. •

DUBIUM I.

An, et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba
obscena, et similia extra matrimonium?

- 413 *Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva?*
 414 *Quomodo sit malus omnis actus venereus?*
 415 *An detur parvitas materiæ in re venerea?*
 416 *An detur in delectatione sensitiva?*
 417 *An oscula aliquando sint licita?*
 418 *Et quando excusentur à mortali?*
 419 *De tactu, et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum.*
 420 *De tactu, et aspectu turpi corporis alieni; ac de tactu genitalium brutorum?*
 421 *An sit semper mortale aspicere pudenda sexus diversi? Vel pulchri adolescen-*
tis? Et an aspectus isti induant speciem objecti?
 422 *An liceat aspicere partes honestas diversi sexus?*
 423 *An sit mortale aspicere pectus, crura, etc. mulieris?*
 424 *An sit mortale aspicere picturas turpes?*
 425 *An liceat mulieri se ornare, et faciem fucare? Quid si delegat ubera, vel utatur*
veste virili? Remissivè ad l. 8. n. 52. et 54.
 426 *Quando peccent graviter proferentes verba turpia?*
 427 *An semper graviter peccent audientes comedias turpes? An ad eas cooperantes*
pecuniâ, vel plausu?
 428 *An illas representantes, et componentes?*
 429 *An liceat choreas ducere?*
 430 *An peccet mulier permittens se tangi? An mulier ad vitandos tactus impudicos*
teneatur clamare?
 431 *An liceant tactus, etc. inter conjuges aut eponos?*

413. — **R**ESP. Ad id dignoscendum, distinguenda est imprimis
 • intentio, et delectatio venerea, et venereorum ab intentione, et dele-
 • ctatione sensitiva, et sensitivorum aliorum, quæ consistit in quadam
 • proportione, et conformitate rei tactæ cum organo tactus. Deinde
 • sciendum, intentionem, et sensum venereorum esse mortalem, et ex-
 • cludere à regno cœlorum, secundùm Apostolum ad *Gal. 5.* •

Nunc ægrè materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solum
 nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam, quæso, castus lector,
 si plures quæstiones, et circumstantias, à *P. Busembao* omissas, hic
 discussas, et declaratas inveniet: utinam brevius, aut obscurius expli-
 care me potuissem! Sed cum hæc sit sequentiore atque abundantior
 confessionum materia, et propter quam major animarum numerus ad
 infernum delabitur, imò non dubito asserere, ob hoc unum impudiciæ
 vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari, quicumque damnantur.
 Hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum, qui moralem scientiam

cupiunt addiscere, ut clarè (licèt quo castissimè fieri potuit) me explicarem, et plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum confessionum se parant, ut hunc tractatum de sexto præcepto, quemadmodùm et alium de debito conjugali, non legant, nisi cum fuerint ad excipiendas confessiones jam proximi; legantque ob hunc unicè finem, omnem prorsùs curiositatem abjicientes; atque eo tempore sæpius mentem ad Deum elevent, et Virgini immaculatæ se commendent, ne, dum aliorum animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.

444. — Quamvis sub hoc præcepto non *mæchaberis* tantùm exprimatür adulterium, quod propriè significat vox græca *mæchia*; nihilominus omnis actus venereus extra matrimonium eodem præcepto vetatur. Vide *Salm. de VI. præc. c. 1. punct. 1. n. 3.* qui fusè hoc probant cum *S. Aug. et S. Ambr.* Nam, etsi fornicatio minus sit malum quàm adulterium, attamen, quia à lege naturæ copula carnalis tantùm ad matrimonium est ordinata, per quod proles non solùm gigni, sed etiam bonè educari possint, ideò in hoc præcepto Deus prohibuit omnem coitum extra matrimonium, et simul omnem actum venereum, qui ad generationem ordinatur. Præterquam quòd fornicatio jam alibi expressè vetita à Deo invenitur, prout *Lev. c. 19. v. 29. Deuter. c. 23. v. 17. et 1. Cor. c. 6. v. 9.*

• 3. Oscula, amplexus, aspectus, tactus, et similia, si extra matrimonium fiant, ex intentione actûs luxuriosi, vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam, quæ est in seminatione, sunt tamen semper peccata mortalia: quia eo animo, extra matrimonium, sunt impudica, et naturâ suâ talis delectatio tendit ad perfectam. *Fill. t. 30. c. 9. n. 294. Less. lib. 4. c. 3. d. 8. Sanch. l. 9. d. 46.*

445. — Quæres, an in genere luxuriæ detur parvitas materiæ? Prænotandum, quòd distinguunt DD. delectationem veneream sive carnalem, scilicet cum commotione spirituum genitalium, à delectatione sensitiva, sive naturali. Hinc duo dubia agitantur:

Dubium I. est, an detur parvitas materiæ in re venerea? *Sanch. de matrim. l. 9. d. 46. n. 9.* secluso periculo pollutionis, vel consensûs in actum carnalem, sentit, dari parvitatem materiæ, prout esset attingere manum, vel pedem feminae, brachium premere, vellicare, seu intorquere digitos. Et idem tenent *Nav. Sotus, Salas, et plures apud Salm. de VI. præcept. c. 3. punct. 4. n. 79. ad 80.* Idem videtur etiam tenere *Tambur. Dec. de impud. c. 8. §. 1. n. 8. et 9.* Sed *Tamb.* aliâ viâ procedit; distinguit enim cum *Palao* (qui vocat hanc sententiam communissimam), et dicit, non dari quidem parvitatem materiæ in re venerea, in qua quævis parva delectatio graviter est mala; sed dari tamen in materia luxuriæ, quæ latius patet ad sensus tactûs. Hinc dicit, tactum levem ex joco, vel cum delectatione non venerea, culpam venia-

tam non excedere. His tamen non obstantibus, omninò tenendum est cum *Viva in Trut.* super prop. 40. damna ab *Alex. VII.* et *Salm. ibid.* n. 81. ac *Moya, et Corella*, quòd omnis delectatio carnalis sive luxuriosa, cum advertentia et deliberatione capta, sit mortale peccatum maxime post prædictam prop. 40, quæ dicebat: *Est probabilis opinio, quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, et sensibilem; quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris consentus, et pollutionis.* Si enim in osculis non detur materia levis, nec etiam danda est in aliis tactibus cum delectatione carnali. Ratio, quia quævis carnalis delectatio, sive commotio spirituum generationi deservientium est quædam inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem. Meritò igitur *Cont. Tourn. de 6. dec. præc. art. 8. concl. 2. et Salm. ibid. punct. 3. §. 5. n. 65. cum Caj. Bon. Tamb. Lop. actus* suprâ relatos, scilicet vellicare manum fœminæ, intorquere digitos, etc. damnant peccati mortalis, ob delectationem carnalem, quæ tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. Et meritò pariter *Croix l. 3. p. 1. n. 944.* rejicit opinionem *Arriaga*, qui dicit non graviter peccare, qui sponte consentit in tales motus leves carnales, sponte obvenientes.

416. — Dubium II. est, an detur parvitas materiæ in delectatione sensibili, sive naturali, nempe, si quis delectetur de contactu manus fœminæ, prout de contactu rei lenis, putà rosæ, panni serici, et similis?

Prima sententia affirmat cum *S. Anton. Sylvio, Salas, Nav. Fill. Hurt. Moya, et pluribus apud Salm. ibid. §. 3. n. 36.* et adhæret *Bus. infrâ n. 4. et Cont. Tourn. de 6 præc. art. 7. sect. 2. concl. 1. cum Comit. Baron. Sylvio, et aliis.*

Secunda tamen sententia negat cum *Cajetan. Diana, et aliis apud Salm. ibid. n. 38. ad 40.* Ratio, quia tactus, secundum quod sunt delectabiles juxta sensum tactûs puellæ, vel adolescentis, per se ad pollutionem ordinantur. Et hanc puto omninò tenendam, dum meritò dicunt *Salm. loc. cit. n. 48. cum Fill. Trull. Diana, etc. ac Roncag. de 6. præc. c. 1. q. 2.* primam sententiam non esse practicè probabilem, quia ob corruptam naturam est moraliter impossibile habere illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis et venerea sentiatur, maxime à personis ad copulam aptis, et maxime si actus isti habeantur cum aliquo affectu, et mora, ut ait *Elbel de 6. præc. n. 186.* Hinc rectè dicunt *Sporer de matrim. c. 3. n. 687. cum Sanch. l. 9. d. 46. et communi, ac Croix l. 3. p. 1. n. 804.* regulariter primam sententiam non esse practicè probabilem, quia per se est mortale se exponere periculò consentiendi in delectationem veneream. Excipit tamen *Croix* aliquem, à quo abesset tale proximum periculum. Id verò tantum admitterem cum *P. Holzmann de 6. præc. c. 2. n. 706.* in aliquo

casus raro, quo per longam experientiam quis esset moraliter certus aut
 tantum periculum consensûs sibi imminere; sed hic casus quando erit?
 Notandum verò aliud esse. (ut bene distinguit *Cont. Tourn. de 6. præc.*
art. 1. sect. 4. concl. 3. Verùm.) agere propter delectationem capien-
 dam, aliud cum delectatione, quæ consurgit ex qualitatibus corporibus
 annexis, in quæ bene potest dari parvitas materis, si delectatio sit
 mere sensibilis, sive naturalis; modò (addendum) non sistas in ea, sed
 in tactu delectationem detesteris, aliàs non ageres cum delectatione,
 sed propter delectationem; quod non potest esse sejunctum à periculo
 incidendi in delectationem veneream.

Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfectis, sive consum-
 matis; ideoque in confessione explicandum, utrum sint habiti cum
 simili sexu, an diverso; cum libera, an conjugata, cognata, per-
 sona aëra, etc. *Less. d. 45. Sanch. l. 4. c. 2.*

3. Oscula, amplexus, compressiones manuum, et similia
 non obscena, si fiant tantum officii, (ut *S. Thomas 2. 2. quæst.*
184. art. 4.) aut moris patrii, aut moris honesti, vel benevolentis
 augendæ causâ; etiamsi delectatio venerea suborietur (modò in eam
 non consentiatur), non sunt peccata. *Less. Fill. l. c. n. 474.* (Ita
 communiter *S. Anton. p. 2. tit. 5. c. 4. §. 10. et Cont. Tourn. de*
6. dec. præc. art. 7. sect. 1. concl. 1. etc. cum Sylvio.)

Rectè tamen notat *Croix l. 3. part. 4. n. 900.* quòd oscula, etiam
 habita ex more patriæ, si habeantur cum mora, vel ardore, ordinariè
 sunt mortalia. Idem ait cum *Sporer* de osculis in ore, vel si quis ore
 excipiat linguam alterius. Advertit è converso eum *Sanch. etc. n. 902.*
 quòd osculari pueros (intelligendum de valdè pueris), etiam cum sensi-
 bili delectatione, non est ordinariè nisi veniale, quia delectatio illa or-
 dinariè non est nisi naturalis.

4. Si verò ista fiant ex aliqua veniali vanitate, joco, cu-
 riositate, levitate, petulantia, imò etiam sensualitate, sive affectu
 sensuali, ac naturali (dummodò non cum delectatione venerea, nec
 ejus causâ: et si præter intentionem suborietur, eâ repulsâ, ac tunc
 abstinendo ab illis), venialem culpam non excedunt. *Vide Fill. hic,*
Less. Sanch. loc. cit. Dian. p. 4. t. 3. r. 136. Contrarium tamen
 est tutius. *Vide Trull. l. 6. c. 4. d. 12. num. 8.* (Sed vide dicta
 n. 416.)

5. Idem dicendum de tactu et aspectu inhonestarum par-
 tum corporis proprii, aut commixtionis animalium, non cum animo
 venereo, sed ex curiositate tantum, aut levitate, secluso tamen scan-
 dalò, et periculo consensûs veneris. (Tangere propria verenda ex
 peccato, aut curiositate per se non est mortale, ut dicunt *Salm. de*
6. præcep. c. 3. punct. 3. §. 5. n. 68. cum Sanch. et Bon. ac Cont.
Tourn. l. c. sect. 2. concl. 1. v. Quæres. cum Sylvio et communi:

modo absit turpis delectatio, aut ejus periculum: et fiat obiter, et non repetitis vicibus, ut bene advertit *Cont. Tourn. l. c.* quia aliàs jam aderit periculum. Hinc non excusatur à mortali, qui cum commotione spirituum, et sine justa causa propria pudenda tangeret. Hinc rectè ait *Cont. Tourn. ibid.* esse mortalem aspectum propriorum genitalium, si fiat studiosè, et morosè, absque necessitate (ut intelligendum); secùs si breviter, ut *Sylvius, et Sanchez. ibid.* An autem conjunct, seipsum voluptuosè tangens, peccet? Vide dicenda de matr. l. 6. n. 986. Morosè autem aspicere commixtionem animalium, periculosum est, ut bene notant *Salm. n. 43. et Croix. n. 903.* Excusantur verò conjungentes equos, tauros, et similes ad procreandam prolem; modò absit animus libidinosus, ut bene ajunt *Cont. Tourn. v. Quid si. Tamb. l. 7. c. 8. §. 2. n. 6. Elbel n. 214. et Holzmann n. 711.* Imò, si tactus talis, aut aspectus proprii corporis naturaliter aliquo, ac non malo fine fiat, ne veniale quidem erit, ut v. gr. si fritione extinguere velis pruritum non venereum: dummodò tamen absit periculum pollutionis, aut consensùs in eam, si improvise præter intentionem fortè obveniret. *Less. n. 68. Fill. n. 214. Sanchez. l. 9. d. 31.*

420. — Tactus nudi, et aspectus partium inhonestarum alterius corporis, maximè diversi sexùs, aut concubitùs humani ex curiositate (nam de necessitate aliud est, etiam secuso affecta venere) videntur non posse excusari à mortali propter gravem indecentiam, et periculum proximum actùs venerei: nisi tamen aspectus fiat ex loco tam remoto, et ita obiter, ut hæc absint. *Sanchez n. 25. et 29. Fill. n. 218. Laym. etc.* (cum *Tamb. et Salmant. loc. cit. punct. 4. n. 13.*)

Notandum I. quoad tactus impudicos, quòd eos sola necessitas excuset; hinc medici tangentes, aut aspicientes ex necessitate pudenda personæ, etiam diversi sexùs, non peccant, esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. *Tamb. 6. Dec. de impudic. c. 2. n. 49. ex communi, et Salm. ibid. n. 12. et punct. 3. §. 5. n. 68. ex annot. Thom. 2. 2. quest. 154. a. 4. et Sporer de matrim. n. 674. Vide dicenda ex n. 461.* Hoc speculative verum est: utinam tamen practice medici in his jugiter non peccarent! Non excusatur autem à mortali, qui sine tali necessitate tangit alterius pudenda, etiam personæ ejusdem sexùs, nisi fortè fiat per jocam, aut ex petulantia, vel curiositate, ut cum *Busemb. hic n. 7. tenent Tamb. Dec. c. 8. §. 2. n. 4. et Croix n. 906.* At rectè *Salm. ibid. §. 4. n. 50.* hoc neque practice dicunt admittendum, sed tantum speculative, modò tactus ille fiat leviter, et non ex proposito, neque per aliquod notabile temporis spatium. Quid, si quis tangeret alterius verenda super vestes? *Croix n. 904. cum Sanchez,* nec etiam excusat à mortali, nisi faciat ex quadam petulantia.

vel cum levi delectatione non carnali. Et id merito *Salm. ibid. n. 49.* practice etiam damnant de mortali, si ita tangantur pudenda diversi sexus, etiamsi fiat per transennam, quia valde periculosum est. *Croix* autem n. 902. probabiliter excusat à mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora, aut carnali delectatione hoc agant.

Notandum II. tangere genitalia brutorum non esse ordinariè nisi veniale, ut dicunt *Croix l. 3. part. 4. n. 903. Sanch. de matr. l. 9. d. 46. n. 45. etc.* Secus probabiliter dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem, ut dicunt *Croix l. c. Holzm. n. 744. Elbel de 6. præc. n. 244. Cont. Tourn. l. c. v. Nostro in fin. et Sporer de matr. c. 3. n. 697. cum Bon. Salas, et Tamb. (contra Dian. et Sanch. putantes, hoc non esse mortale). Ratio, quia, licet hoc fieret tantum levitatis causa, tamen est actio per se vehementissimè excitans ad venere-*

rem. Notandum III. cum *Bus. hic n. 7 et Salm. ibid. punct. 1. n. 43.* quoad aspectus, non esse de se mortale, oitra periculum consensùs veneri, aspicere pudenda personæ ejusdem sexus, nisi aspiciens esset valde propensus ad sodomiam, ut notant *Salm. loc. cit. cum Sanchez, et Fillius.* vel nisi, adderem, pulcher adolescens aspiceretur nudus.

424. — Sed quaeritur 1. an aspicere pudenda personæ diversi sexus, vel concubitus humanum cum voluntaria delectatione visus, sit de se mortale? Negant *Caj. et Navar. apud Sanchez de matrim. l. 9. d. 46. n. 24.* quia, dicunt, delectatio ex visu non est talis, sicut ex tactu, ut ad venerea inducat; potest enim quis sistere in delectatione tantum naturali. Sed cum *Sanch. n. 22. et S. Antonis. Gers. Less. Fill. etc. ac Salm. de 6. præcept. c. 3. punct. 1. n. 7. 9. et 42.* omninò dicendum, esse mortale, nisi visio fieret à loco longinquo, et tempore brevissimo, ut *Salm. ibid. n. 43. et Ronc. c. 4. q. 4.* Ratio, quia talis turpis aspectus proculdubio valde ad luxuriam excitat. Excusant tamen à mortali *Salm. cit. n. 42. in fin.* si absit periculum commotionis, ratione ætatis puerilis, vel etiam senilis, vel frigida complexionis; ad hoc nec admitendum puto, cum saltem ex visu turpi oriatur periculum concupiscendæ. Dicunt item *Salm. ibid. n. 43.* virum aspicientem pudenda adolescentium non peccare mortaliter, nisi esset vehementer proclivis ad sodomiam. Sed ego difficile excusarem à mortali quemcumque deliberate aspicientem pulchrum adolescentem nudum.

Notant autem *Salm. cit. n. 43. in fine cum Sanch. et Fill.* quòd aspectus peccaminosi induunt, sicut tactus, eandem speciem objecti; et idè dicunt explicandam esse in confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta. Sed haec doctrinæ verius contradicit *Croix l. 6. p. 2. n. 4030.* ubi ait, quòd, qui sine ullo desiderio personam venerèè aspiciat, non tenetur dicere qualis fuerit persona: quomodo enim femina,

aspiciendo turpiter sacerdotem nudum, committet sacrilegiam; quod consistit in violatione personæ sacræ, cum ibi nulla violatio intercedat? Et quomodo quis, aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum?

422. — Quær. 2. an sit aliqua culpa aspicere partes honestas personæ pulchræ sexûs diversi? *S. Antonin. Less. Tol. Caj. Fill. Dic. etc. cum Salm. ibid. n. 2.* dicunt, hoc esse per se licitum, prout licitum est aspicere quascumque res pulchras, ad visum à Deo creatas; id tenent, nullam esse culpam per se, præcisâ curiositate, aspicere mulierem pulchram. Et idem sentit *Cont. Tourn. de 6. præc. art. 7. sect. 2. in fin.* loquendo de homine sæculari. Sed in praxi puto hoc rarò excusari à veniali, nisi fiat ex urbanitate debita, aut alia justa causa. Secus tamen meritò dicunt, si aspectus esset diuturnus, quia tunc excusari nequit à veniali, nec etiam à mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiæ, vel morosæ delectationis, quæ proculdubio aderit, quando in aspiciendo adest commotio spirituum. Ita *Salm. ibid. n. 3. cum Less. Caj. S. Anton. Fill. etc. ac Holzm. n. 712. et Elbel n. 488.* Imò valdè meritò ait *Ronc. de 6. præc. c. 1. reg. in praxi* A. diuturnum mulieris pulchræ aspectum, maximè, si quis inordinato amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo. Et idem meritò dicit de diuturno colloquio vano cum puella inordinate dilecta, cui valdè adhærent *Salm. ibid. n. 22. et eodem tr. 26. c. 7. punct. 2. n. 34. ex D. Thom.* saltem propter proximum periculum labendi.

423. — Aspicere autem partes minùs honestas, sed haud turpes, mulieris, scilicet pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsûs; et modò aspectus non sit diuturnus, ut supra, de se non est mortale; ita *Nou. in Sum. c. 23. n. 19. Sanch. de matr. l. 9. d. 46. n. 25. Cajet. et Ornatius, et Salm. ibid. c. 3. punct. 1. n. 13, cum Armill. et alii.* Dictum est de se, nam benè inquit *Holzm. diat. n. 712.* id facile mortale esse in aspiciente, valdè ad venerem proclivi.

424. — Aspicere picturas obscenas, tantùm ex curiositate, non est mortale, ut dicit *Tamb. Dec. c. 8. §. 5. n. 4.* si delectatio turpis, et ejus periculum absit. Sed, in praxi, virum morosè aspicientem pudenda mulieris depictæ difficulter puto excusari à mortali, quia difficulter se liberare hic poterit à delectatione turpi, vel ab ejus probabili periculo, ut *Elbel n. 195.*; nisi aspiceret per brevissimum tempus, et in magna distantia, ut benè ait *Ronc. c. 1. q. 4.*

425. — Quær. 3. an liceat mulieri se ornare? Respondetur affirmativè, si ornet se pro decencia sui statûs, vel juxta morem patriæ. *Salm. de VI. præc. c. 3. punct. 1. n. 16.* Et idem, si hoc faciat, ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 169. art. 2.* Mulier autem, quæ sine recto fine se ornaret, certè peccaret, et quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros, ut ipsam concupiscant;

boniter verò, si faceret tantùm ex levitate, aut vanitate. Ita *Caj. Less. Spho. etc. cum Salm. l. cit. n. 18. ex S. Th. eod. loc.* Et idem dicendum de muliere se fuce pingente, ut *Salm. ibid. n. 16. cum S. Th. dict. art. 2. ad 1. et 3.* qui excusat pariter mulierem, quæ fucaret faciem, ad eam turpitudinem tegendam. *Vide alia dicta de scandalo num. 55.* ubi diximus, quòd mulier, juxta consuetudinem loci fuce se pingens, aut aliquantulum ubera detegens non peccet graviter, per se loquendo, si forte inde in generali alii scandalizentur. Dubium est, si spiciat aliquis in particulari scandalum pati. *Vide dicta eod. l. 3. n. 54.* Mulier autem, utens veste virili, ex se non peccat graviter; sed non raro gr̃it mortale. *Vide ibid. n. 52. vers. 2. Si femina.*

¶ *1997.* Aspectus verò, et subinde etiam (rarius tamen propter periculum et adjunctum) tactus ex petulantia, vel curiositate, partium inhonestarum alterius corporis, ejusdem tamen sexus, citra affectum, et periculum consensus venerei, excusari posse à mortali, ut v. gr. quando simul aliqui natant, vel se lavant, docent *Laym. l. 3. sect. 4. ex Sanch. dil. 52. mor. c. 6. n. 12. 13. et n. 27. 28. Trull. d. 12. n. 15.* (Vide dicta num. 420.)

¶ *426.* Verba turpia, lectio obscœnorum, spectatio comœdiarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, litteræ, et dona amatoria, si tantùm fiunt ex curiositate, vel vano solatio, non sunt mortalia; sed sunt hæmens, si fiant, vel animo inhonesto, sive venereo, vel cum periculo ruinæ spiritualis sui, vel aliorum. *Sanch. d. 46. q. 3. Fill. t. 30. eod. q. 3.*

¶ *Quæro 4.* an sit peccatum mortale verba turpia proferre? Quidquid in hoc puncto diverse DD. sentiant, dicendum:

— Iode se non esse malum verba turpia proferre, aut audire (idem enim dicitur de proferente, quòd de audiente); sed hoc pendet ex bono, vel malo fine, quo verba proferuntur. Ita *Sanch. de matr. l. 9. d. 46. n. 34.*

¶ *Dicendum II.* quòd loqui turpia ob vanum solatium, sive jocum, de se non est mortale. Ita cum *Bus. hic, et S. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 8. ac Sanch. n. 35. cum S. Antonin. Nav. etc. Tamb. c. 8. §. 4. n. 2.* nisi audientes sint ita debiles spiritu, ut scandalum patiantur, ut *Sanch. n. 36. et Nav. etc.* aut, nisi verba sint nimis lasciva, ut addunt *Salm. tr. 26. c. 3. punct. 1. n. 19.* Hinc notant *num. 20.* cum *Dicast.*, dicitur turpia, quæ proferuntur à messoribus, vindemiatoribus, et mulionibus, non esse mortalia, quia ludricè dicuntur, et audiuntur. Ita etiam loquitur *S. Anton. l. c.* dicens: *Ubi talia verba turpia dicuntur, quòdam levitate ob solatium, quamvis de se non sint mortalia, tamen potest esse mortale rationè scandali, ut, cum audientes sint debiles spiritu, ut verba essent multum lasciva. Idem dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis.* Sic etiam

dicunt cum *Bus. Sanch. n. 44. Tamb. §. 5. num. 1. et Spor. de matr. n. 695.* de se esse tantum veniale legere libros turpes ex curiositate, sine turpi delectatione, vel ejus proximo periculo (Sed sedulo satagant confessarii, ut hoc prohibeant, quantum valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universè magnam animæ ruinam hauriunt). Et idem dicendum de audiente prædicta verba ob vanum solatium, ut *Sanch. n. 38 cum Caj.* Rectè autem advertit *S. Antonin. l. c.* quòd audiens turpia cum delectatione deliberata illius turpitudinis, non videtur posse excusari à mortali, sicut qui morosè delectatur in turpi cogitatione, nisi fortè hæc forent inter conjuges.

Dicendum III. cum eodem *Sanch. n. 39.* esse sine dubio mortale dicere turpia ob delectationem, captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis, ut rectè addit *Tamb. l. c.* sive cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest, cum talia proferuntur coram juvenibus vel puellis, ut benè advertit *Elbel n. 194.* Hinc tenent *Salm. cit. n. 49.* non excusari à peccato gravi, qui nominat pudenda, aut modum copulandi, maximè coram adolescentibus et mulieribus juvenibus honestis. Nominare autem pudenda sui proprii sexus, coram aliis sexus ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

Mortaliter etiam utique peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata: et tunc peccant non solum peccato scandali propter audientes, sed facillimè etiam peccato complacentiæ de ipsis peccatis, ut rectè dicunt *Salm. cum Dic. ibid. n. 24.* Et ideò in confessione explicare debent speciem peccati, de quo se jactarunt. Colloqui autem honestè cum puellis extraneis, de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maximè in conversatione diuturna, potest esse grave, ut dicimus *n. 422. in fin. cum Salm. loc. cit. n. 22. Ronc. c. 4. reg. 2. in practi.*

427. — Quæres 2. an sit mortale audire comedias turpes? Respondetur, quòd si comœdia non sit notabiliter turpis, illam audiens non peccat mortaliter, nisi qui expertus sit suam fragilitatem. Ita *Sanch. de matr. l. 9. d. 46. n. 42.* Si verò in comœdia represententur res notabiliter turpes, vel modo turpi, mortale quidem esset illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus, veniale autem ob curiositatem tantum, aut ob vanum solatium, secluso periculo consensus in turpem delectationem. Ita *Sanch. d. n. 44. et Tamb. §. 5. n. 4. cum Diana, Rodr. Lorca, etc.* quidquid sit (ut ait *Tamb.*) de cooperatione (de qua mox agendum) quam quisque afferret suâ pecuniâ, concurrens ad talia representationem.

Nùm autem graviter peccent omnes, qui pecuniâ, vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiamsi sine ipsis comœdia repræsenteretur? Negant *Turrian. Bald. et Baldel. ap. Croic l. 2. n. 239.* Et huic opinioni olim adhæsi. Sed melius nunc censeo

affirmandum cum eodem *Croix*, et *Holz.* de charit. c. 4. n. 242. Ratio, quia isti, etsi materialiter, tamen positivè cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi causa necessitatis; vel utilitatis. Et idem rectè dicit *Holz.* de iis, qui ex officio impedire tenentur, vel etiam qui aliàs impedire commodè possunt. Non damnarem verò de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut suprà, sine quibus comœdia etiam fieret; isti enim neque essent causa illius turpis repræsentationis, quia non positivè in illam influerent; neque occasio, quia (ut supponitur) etiam sine ipsis comœdia ageretur. Excipe clericos, et religiosos, qui non possunt ibi interesse sine gravi laicorum scandalo. Sic enim rectè docet *Bened. XIV. de Synodo l. 44. c. 10.* Et excipe etiam laicos, sine quibus comœdia non fieret. Nullo autem modo à mortali excusarem adolescentem, qui, absque necessitate, vellet curiositatis causâ hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset valdè timoratus, et insuper pluries esset expertus, se, illas spectando, numquam lethaler peccasse; modò suo exemplo aliis adolescentibus occasionem non præberet hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi.

428. — Certum est autem, repræsentantes, seu componentes has comœdias, notabiliter turpes, nullo modo excusari posse à peccato gravi, ob scandalum aliorum, quamvis non intentum. *Sanch. l. c. n. 42. cum S. Anton. Sylv. Ang. etc.* Nec lacram quamvis magnum eos excusare potest, ut rectè notat *Tamb. ib.* Nota autem hic id quod docet *D. Th. 2. 2. q. 168. art. 3. ad 3.* nempe: *Ad omnia autem quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histriæ, quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus, non est secundum se illicitum: nec sunt in statu peccati, dummodò moderatè lude utantur, id est non utendo aliquibus illicitis verbis vel factis, (id est turpibus, vel quæ vergunt in proximi nocumentum, ut explicat in corp.) ad ludum, et non adhibendo ludum negotiis, et temporibus indebitis.... Unde illi, qui moderatè eis subveniunt, non peccant....; si qui autem... sustentant illos histriæ, qui illicitis ludis utantur, peccant, quasi eos in peccato fecerint. Idem docet *D. Anton. p. 2. tit. 23. §. 44.* ubi explicando verba illa *D. Thom. ... illicitis verbis aut factis*, dicit: *Si cum verbis turpibus, vel actibus turpia repræsentantibus, tunc est illicitum et mortale. Vide alia dicta de scandalo l. 3. n. 56.**

429. — 9. Chorea, nisi male fine fiant, aut cum periculo alios aut se ipsum incitandi ad libidinem, vel cum alia circumstantia mala, secundum se non sunt male, nec actus libidinis, sed lætitiæ. Quando verò sancti patres eas interdum valde reprehendunt, loquuntur de turpibus, et earum abusu. *Vide Caj. v. Chorea. Fill. n. 223.* (Chorea, ut docet *S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 6. per se licite sunt, modò*

fiant à personis sæcularibus, cum personis honestis, et honesto modo, scilicet non gesticulationibus inhonestis. Idem dicunt Salm. de 6. præcep. c. 3. punct. 1. n. 17. et 18. cum Azor, Cajet. Fill. Bon. etc. In choreis autem leviter apprehendere manum fœminæ, vel non erit culpa, vel ad summum venialis, ut notat Caj. ib. Sum. v. Chorea: et consentit probabiliter Sporer de matr. c. 3. n. 694. Vetitum autem fuit clericis à Trid. sess. 24. de Reform. c. 12. choreis illicitis assistere, saltem illas ducere. Vide Salm. ib.

« 40. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros aut picturas (1), incitantes ad libidinem, peccant mortaliter, quia sunt reïna proximi; cum moraliter certum sit, multos inde ad peccatum incitandos. Fill. n. 244. Similiter magistratus, qui permittunt, ut exhibeantur turpes comœdiæ, peccare mortaliter docet Hurt. et conce- dit Bald., si auctoritatem illis præstent, eas approbent, vel foveant: addit tamen, eos posse aliquando excusari, si ad majus malum impediendum non puniant, et tantum tolerant. Vide Diana p. 5. t. 15. r. 82.

430. — « 41. Persona soluta, permittens se tangi ab alia, tacta, qui vulgò censetur pudicus, ut prehensio, contrectatio manûs, amplexus, et oscula juxta morem patriæ, non peccat, nisi ei constet fieri pravo affectu; huic enim cooperari non licet. Docet tamen Filliuceius, etiam tunc admitti posse, ne tangens infametur. » (Sive, ne suspicionem infamiæ ingerat, vel ne alii scandalizentur. Ita Cont. Tourn. de 6. præc. art. 7. sect. 1. concl. 1. R. ad 2. cum Sylvio et Salm. loc. cit. punct. 3. §. 5. n. 62. cum Sa, Azor, Caj. Bon. Tenetur tamen resistere, si tactus fiant clam, et certum sit malitiosè fieri. Salm. ibid. Tamb. §. 4. n. 25. Croix lib. 2. n. 249.) « Admittens autem tactus impudicos (ut mamillarum et obscenarum partium) vel oscula furtiva » (ut dicunt etiam Salm. d. n. 62.) « et morosa, vel indecentia, peccat: quia præsumitur affectus malus. Vide Fill. tr. 30. n. 169. et suprâ lib. 2. c. 1. dub. 2. »

Utrum autem mulier, vi oppressa, ad vitandos impudicos tactus alterius, teneatur etiam clamare, si oporteat? Affirmant Salm. ibid. n. 63. cum Caj. ex communi, ut asserunt; et probant ex Deut. c. 22. v. 24, ubi damnatur ad mortem puella, quia non clamavit, cum esset in civitate. Sed valdè probabiliter dicit Nav. Summ. cap. 46. n. 1. Soto de just. l. 5. q. 1. art. 5. et Bon. de VI. præc. q. un. n. 10. cum Reg. non tenèri mulierem ad clamandum cum periculo notabilis damni, sive infamiæ, vel nimix verecundiæ; quia tunc, si aliter jam resistat quantum potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repel-

(1) « Et idem, inquit S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 9. n. 8. puto dicendum de his, qui eas domi retinent expositas omnium aspectui. »

lere (1). Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii supra relatus; nam præceptum illud erat præceptum iudiciale, pertinens quidem ad iudicium externum, in quo damnari præcipiebatur puella quæ violata fuisset, et non clamasset, cum esset in civitate; quia præsumebatur ipsa (ut commentat *Corn. & Dup.*) stupro consensisse, et ideo non clamasse. Et idem sentiunt *Ménoch. et Gordon. cum Philone apud Calmet*, super textu citato. Præterea nemo dubitat, quin omnia præcepta judicialia veteris legis iam omnino cessaverint per præcepta judicialia perfectiora legis evangelicæ, ut probat doctus *Frassen. t. 6. de leg. d. 3. art. 2. q. 4. concl. 4. in fine*. Non negandum tamen, quòd, si mulier sit in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam antea actam, vel ob suam cognitam fragilitatem, teneatur utique clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potius pati mortem, vi repellendo invasorem suæ pudicitiae, quàm permittere copulam? Duplex est sententia; ut diximus n. 368. At negativa, quam tenent *Set. Nav. Tolet. et alii*, potius speculative, quàm practice est probabilis.

434. — Quæres, an, et quatenus liceant tactus, et aspectus, etc. inter conjuges; vel sponso?

Resp. 4. Conjugibus licent, si referantur ad copulam, ad hanc enim licite se excitant. Alio autem fine, v. gr. voluptatis causâ si fiant; sunt peccata venialia: quia matrimonium eos ecohonestat, ac defectus debili finis non est mortalis; nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis: quæ, cum iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter solum. *Sancti. l. 9. d. 46. n. 7. Fill. n. 357. et alii.*
 (Vide l. 6. n. 932. ad 936.)

Resp. 5. Sponsis tactus impudici non licent; pudici verò in partibus honestis licent, si ex iis tantum intendant delectationem sensitivam; nec, si venerem; *Sancti. l. c. n. 50. etc. Bonac. p. 9. num. 61. etc.* (Sed vide dicenda l. 6. n. 854.)

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales.

432 An fornicatio sit vitia de jure natura?

433 An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis si non consentiat?

434 An parvuli possint meretricis?

435 Circa concubinalium quæritur I. An possit absolvi, qui nequit ejicere concubinam sine infamia?

436 Quæst. II. An absolvi possit promittens, se concubinam ejecturum?

437 Quæst. III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens?

(1) Contraria tamen sententia, ut tutior est consulenda, ex *Hom. Ap. tr. 9. n. 9.*

- 438 *Quær. IV. An qui est in proxima occasione, causâ exercendæ artis? Quid verò, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidat?*
- 439 *Quær. V. An famula peccans cum domino?*
- 440 *Quær. VI. An uxor peccans cum viro?*
- 441 *Quær. VII. An tollenda occasio etiam cum gravi damno?*
- 442 *Quæ sint pœnæ pro concubinato, præsertim pro clericis?*
- 443 *An stuprum sit speciale peccatum?*
- 444 *Ad quid teneatur raptor?*
- 445 *Quid de adulterio?*
- 446 *An sit adulterium copula sôdomitica inter conjuges?*
- 447 *An copula habita inter desponsatos?*
- 448 *Circa incestum quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei?*
- 449 *Qu. II. An differant incestus cum affinibus?*
- 450 *Qu. III. An incestus cum cognatis spiritualibus?*
- 451 *Qu. IV. An sit speciale peccatum copula confessariis cum penitente? Quid, si sit ejus parochus?*
- 452 *Qu. V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem?*
- 453 *An soli tactus incestum constituent?*
- 454 *Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe?*
- 455 *Circa sacrilegium personale quær. I. An sacerdos simul religiosus, lædens castitatem, committat duo sacrilegia?*
- 456 *Qu. II. An copulans cum alia persona sacra?*
- 457 *Qu. III. An committat sacrilegium habens volum castitatis si inducat alterum ad turpia? Quid, si morosè delectetur, de peccato alterius?*
- 458 *Circa sacrilegium locale, qu. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in ecclesia?*
- 459 *Qu. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in ecclesia?*
- 460 *Quæ comprehendantur per locum sacrum?*
- 461 *Qu. III. An verba et aspectus lascivi, habiti in Ecclesia, sint sacrilegia?*
- 462 *Qu. IV. An cogitationes turpes?*
- 463 *Circa sacrilegium reale quæritur, quando committatur?*

432. — **R**ESP. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo modo, quo natura instituit: v. gr. quando servantur sexus diversi, species eadem, vas, et modus naturalis, etc.

Unde resolvitur, tales esse has sequentes, quæ ideo in confessione sunt exprimendæ.

- 1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti cum soluta (hoc est, quæ sit libera à voto, matrimonio, religione) ex mutuo consensu. Ad hanc reducitur: 1. Concubinatus, qui est fornicatio continuata. Unde concubinarius (sicut et meretrix) ordinariè non debet absolvi, nisi dimissâ concubinâ, aut muliere suspectâ cujus retentio scandalum daret, licet cum ea non peccaret. *Sanch. lib. 4. mor. cap. 8. Navo. cap. 3. Fill. tr. 30. c. 2. n. 56.* 2. Congressus cum alterius sponsâ, quæ est fornicatio intra eandem speciem gravior, et in confessione aperienda; saltem respectu sponsæ, ut docet *Rodr. tr. 3. c. 409.* 3. *Sanch. de matr. t. 1. l. 4. dub. 2. num. 6. Fag. t. 1. l. 4. c. 3. Fill. l. 2. tr. 30. c. 2. num. 52. contra Covarr. Vivald. Led. Azor,*

quorum sententiam (etiam respectu sponsæ) probabilem, et in praxi tutam censet *Dian. p. 1. tr. 7. resp. 5.*

Attende hic prop. 25. damn. ab *Alex. VII. quæ dicebat: Qui habuit copulam cum soluta satisfacit confessionis præcepto, dicens: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.*

Deinceps notandum, proculdubio fornicationem vitium esse de jure naturæ, cum natura ordinet copulam tantum ad matrimonium, quo non solum proles generari, sed etiam bene educari possit. Ideo fornicatio semper est intrinsecè mala licet aliquando per accidens à fornicario proles bene educaretur. Ratio, tum quia in hoc ob magnum periculum hallucinationis, causâ nimix delectationis facillimè errari potest; tum quia natura considerat, quæ communiter non quæ per accidens eveniunt; tum quia de se est contra jus naturæ carni rationem subijcere, ut accidit in fornicatione ob delectationem actûs. In matrimonio autem, esto eadem delectatio interveniat, Deus tamen speciali providentiâ disponit, ut talis deordinatio absit. *Vide Ronc. de VI. præc. c. 4. q. 2.*

433. — Quæritur hic 1. an peccet graviter mulier non resistens turpi congressui alterius ob metum mortis, quamvis non consentiat? Alii omninò affirmant, quia talis immobilitas esset quædam cooperatio voluntaria, cum possit se agitando congressum aliquo modo impedire. Ita *Lugo de just. et jure disp. 10. n. 197. Ronc. ib. q. 3. cum Fill. Azor*, quos saltem in praxi puto sequendos. Alii verò negant. *Vide dicta n. 368.*

434. — Quæ. 2. an permitti possint meretrices?

Prima sententia probabilis affirmat, eamque tenent *Salm. de 6. præcept. c. 2. punct. 4. n. 84. cum S. Thom. Cov. Trull. Led. etc.* huicque clarè adheret *S. Aug. l. 2. de ord. c. 4.* Ratio, quia demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempe sodomix, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum; ideo *S. Aug. loc. c.* ait: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.*

Verùm *secunda sententia*, practicè probabilior, negat; et hanc tenent *Ronc. de 6. præc. c. 2. q. 6. Nav. man. c. 47. n. 195. cum Cornel. Gutt. et alijs ap. Salm. ibid. n. 83.* Ratio, quia per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eò quòd in hominibus luxuriosis ex facili et frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; et ideo, cum hoc vitium frequentia magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones, et peccata nefanda, saltem cum ipsis meretricibus, nec ideo se abstinere à sollicitandis fœminis honestis. E converso, permissione meretricum innumera alia mala superaddunt, nempe plures puellæ prostituuntur, adolescentes parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant, honestas nuptias

respondit. Caeterum, bene advertit, et probat, P. Sarnelli, in suo *Opusculo de abusu meretricii*, quod, licet in vastis urbibus meretricios permitti possunt, nullo tamen modo in aliis locis permittenda sint.

435. — Concubinas autem proprie est concubitus solus cum soluta (improprie verò cum utorata vel usurato); dummodo habeantur iduicent uxoris modo, sive in unamet domo, sive in alia; ut constat ex stylo Curiae Romanae, et ex concilio Tridentino *sess. 24. c. 8. de def. matrim.* Nota hic, ante omnia, prop. 44. proscriptam ab *Alodi. VIII.* quæ dicebat: *Non est obligandus concubinarium ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum, ut concubinarij, vulgo regalo, dum, deficiente illa, nimis egrè egeret, itaque, et aliæ epulæ iudicio magno concubinarium afficerent, et alia feminæ nimis difficile inveniretur.* Item nota alias tres prop. damnatas ab *Inn. XI. 64.* *Potest aliquando absolvi, qui in proxima peccandi occasione versatur, quam potest, et non vult omittere, quin tunc et proposito querit; aut ei se ingerit.* 67. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi, occurrat.* 68. *Licetum est querere directam occasionem proximam peccandi bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.*

Hinc queritur I. An aliquando possit absolvi concubinaris, qui concubinam ejicere è domo non posset sine scandalo, aut infamia? Communiter loquendo non est absolvendus, ut cum *Bus. dicitur Salm. tr. 26. c. 2. punct. 2. §. 4. n. 27.* Ratio, quia in diurno concubinato est moraliter impossibile, rem aliis non fieri notam. Non negant *Casen Salm. ib.* in aliquo casu rarissimo eum posse absolvi; putà (ut ait *Spor. de pœn. n. 329. cum Gob.*) si aliter non possit vitari grave damnum famæ, vel fortunarum, juxta dicenda *de pœn. n. 455.* Sed eo casu dico, omnino expedire, ut saltem differatur absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi casus esset, quod pœnitens (satis aliàs dispositus, ut supponitur) non amplius redire posset ad peccata confitendum; vel si immineret necessitas committendi, ad vitandam positivam infamiam.

436. — Quær. II. An, extra prædictam rarissimum casum infamie, aut scandali, possit absolvi concubinaris, antequam concubinam dimittat, si sedulo se eam dimissurum promittat? Alii concedunt præ prima, vel secunda vice, ut *Diana, Sancius, Megala, et F. Ant. a Sp. S. apud Salm. ibid. n. 28.* Alii omnino negant etiam præ prima vice, quando occasio est proxima. Ita *Nav. Pal. Azor, Tol. Fill. etc. cum Diana, se revocante ap. Salm. ibid. n. 34.* Alii denique, ut *Salm. ibid. cit. n. 32. cum Trull. Sylv. Rodr. Lop.* distinguunt sic: Si concubinaris est publicè notus, minimè est absolvendus, etiamsi det signa magni doloris; nisi concubinam dimittat, aut nisi postquam (concu-

bona extra domum degente) per aliquod tempus notabile ad eam non accesserit. Ratio, tum quia scandalum pareret, videre eum, qui adhuc domi concubinam retinet, vel ejus domum frequentat, ad Eucharistiam accedere; tum quia publicus peccator non debet absolvi, nisi etiam publicè peniteat, et scandalo satisfaciat. *Vide dicenda lib. 6. num. 542.* Si verò concubiniarius est occultus, nec etiam absolvi potest; nisi in aliquo casu raro: putà, si vir nobilis doleat profusis lacrymis, vel post terribilem concionem auditam, vel si confiteatur territus morte socii, vel si magnam periculum mortis evaserit. Ita *Lugo de pœn. d. 40. sect. 40. n. 454. et Salm. ibid. n. 34. cum Pal. Laym. Dic. Trull. etc.* Hoc tamen tantùm admittendum puto, quando est moraliter impossibile, quòd concubina ante absolutionem brevi dimitti possit; vel quando urget necessitas communicandi ob vitandam magnam infamiam, juxta mox dicta n. 435. *in fine.* Nam aliàs semper absolutio est differenda; quia experienciã nimis constat, quòd, obtentã absolutione, difficulter occasio postea aufertur, et sic facillimè reditur ad vomitum. *Vide dicenda l. 6. n. 456.*

437. — Quæritur III. An concubina, quæ à concubinario sustentatur, possit absolvi, antequam à domo illius discedat? Rectè negant *Salm. tr. 26. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 43.* Excipiunt tamen *ibid. n. 44.* primò, si ex discessu ei grave eveniret damnum, putà infamiæ, vel aliorum scandalum. Secundò, si fœmina nequiret manuum labore se alere, aut in alia domo deservire, aut mendicare sine dedecore, aut alio gravi incommodo. Emendicare autem illi, quæ non est ad id assueta, semper magnum incommodum afferre videtur, ut ait *Hurt. apud Salm. loc. cit.* Sed in his casibus regulariter semper etiam est differenda absolutio.

438. — Quæritur IV. An possit absolvi, qui, causã artis licitè exercendæ, est in proxima occasione peccandi? Probabiliter respondent *Suar. t. 4. in 3. p. d. 32. sect. 2. Cajet. v. Periculum, et Salm. ibid. n. 46. cum Cand.* posse quidem absolvi, si ille esset moraliter impotens ad officium suum deserendum, et peccaret, non ex vi occasionis, sed ex propria fragilitate, et inde ostenderet signa veræ pœnitentiæ, cum proposito occasionem cavendi, quantùm potest. Hinc communiter possunt excusari à deserenda occasione, qui, ratione officii, cum fœminis versando peccant, ut dicunt *Nav. c. 3. n. 5. ac Graff. Jann. Hurt. Lopez, etc. cum Salm. loc. cit. num. 47: et Milant. in prop. 64. Innoc. XI.* Idem dicitur de chirurgis, qui, fœminis mœdendo, sunt in occasione peccandi. *Salm. ib. cum Sanch. Nav. Hurt.* Idem de parcho, qui, in audiendis fœminarum confessionibus, voluntariè se prebet: hi possunt absolvi, quin officium deserant; secus tamen dicendum de confessario simplici, qui tenetur abstinere à confessionibus excipiendis, nisi fortè ex hoc infamiam subiret. *Salm. ibid. n. 48. cum*

Pal. Nav. Hurt. etc. Potest etiam absolvi femina, quæ vivit hospitando, et peccat occasione hospitandi, et ideo cadit cum diversis, et etiam cadit cum aliquo particulari, modo proponat inde evitare sola cum solo conversari. Ita *Salm. ibid. n. 49. cum Nav. et Trull.* Si tamen adhuc, remediis adhibitis, peccans eodem modo relabitur, nulla apparente probabili spe emendationis, tunc nullo modo absolvenda, nisi occasionem deserat, vel specialia signa doloris exhibeat, juxta dicenda *de poenit. l. 6. n. 457.*

439. — Quær. V. An possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiam antea cum eis peccaverint? Si illæ bis, vel semel tantum peccaverint, et post admonitionem confessarii occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse rectè dicunt *Salm. tr. 26. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 50.* Secus, si occasionem removère neglexerint. *ib.* Quare numquam eas absolverem, si peccatum fuerit frequens, nisi in casu gravis necessitatis, proposito supra in *quæst. III.* Ac ipsæ essent sufficienter dispositæ, juxta dicenda *l. 6. n. 459.* Et etiam in eo experimentum quærerem.

440. — Quær. VI. An possit absolvi uxor, si ipsa est in occasione proxima peccandi cum suo viro, qui eam contra naturam cognoscat, vel prostituat? Respondetur negativè cum *Salm. ibid. n. 52. cum Sanchez.* Tenetur enim tunc divortium facere; sed hoc intelligendum, nisi ad hoc sit moraliter impotens, ut dictum non est in *qu. IV. ut supra.*

441. — Quær. VII. An quis teneatur tollere occasionem proximam peccandi cum concubina, etiam cum suo gravi damno temporali; puta, si amasius debitor esset concubinæ in magna summa? Negant *Tancred. Sanctius, et Anton. de Sp. S. apud Salm. ibid. n. 57.* Sed contrarium omninò tenent *Salm. loc. cit. n. 58.* quia damnum spirituale magis quàm temporale, præcavendum est. Verùm hæc ratio, si hic valeret, valère deberet etiam pro casibus supra allatis *quæst. III. et IV.* ubi iidem *Salm.* probabiliter excusant aliquando eos, qui ad grave damnum evitandum occasionem non deserunt. Quapropter primam sententiam probabilem censeo, si amasius non posset solvere sine magno detrimento suæ famæ, vel sui statûs, ita ut ille in gravem necessitatem redigeretur; *vide dicenda lib. 6. n. 455.* Sed in omnibus his casibus expedit omninò, ut differatur absolutio usque ad emendationem; *vide eodem lib. 6. n. 456.*

Pura hic adduntur scitu utilia in hac materia.

442. — I. A Concil. Trid. *sess. 14. c. 8.* indicta fuit pro concubinato pœna excommunicationis ferendæ post tertiam monitionem, et insuper pœna ejectionis extra oppidum, vel diœcesim, implorato brachio sæculari. II. In crimine hoc, cum sit mixti fori, procedi potest tam à laicali, quam ab ecclesiastico iudice. III. Clericus concubinaris ex Conc. Trid.

sess. 25. c. 14. post primam monitionem privatur tertiâ parte fructuum beneficii; post secundam verò privatur pensionibus, et beneficii administratione; deinde post tertiam omnino beneficio exponitur; demique excommunicatur, et tunc potest etiam curiæ sæculari ab Episcopo tradi. *Vide Salm. c. 2. n. 60.* Probabiliter autem non privatur tertiâ parte fructuum (ut dictum est) clericus, qui etiam post monitionem tantam semel peccaverit. *Salm. ibid. punct. 3. n. 64.* Notandum autem 1. nomine fructuum non comprehendi distributiones quotidianas, ut à S. C. fuit decisum apud *Salm. ibid. n. 66.* Notandum 2. penas pecuniarias hujus criminis ad pios usus ab Episcopo applicandas esse. *Salm. eodem loc. n. 67. in fin.* Notandum 3. quòd clericus non privatur fructibus beneficii, nisi post sententiam. *Salm. ibid. num. 68.*

Utrum autem clerici concubinarii publici, sint etiam ipso jure suspensi? Affirmant *Barbos. S. Anton. Nav. Sylv. etc. apud Salm. loc. cit. n. 70.* dicentes, ipsos incurrere talem suspensionem tam ab officio, quàm à beneficio ex c. *Sacerdotes, dist. 30.* et sic declaratum esse à S. C. Concilii. Sed negant probabiliter *Set. in 4. d. 5. q. 5. a. 6. Fill. tr. 27. cap. 7. n. 124. ac Trull. Suar. et Fag. ap. Salm. ibid.* qui huic sententiæ adhærent. Ratio, quia de tali suspensione non constat; imò potius probatur oppositam ex *Trid. l. cit.* ubi dicitur, quòd si clericus concubinarius secundæ monitioni non paruerit, ab Episcopo suspendatur ab administratione beneficii; ergò supponit concilium, nullam esse suspensionem antè ipso jure latam. Ad declarationem autem S. C. respondent, eam non esse authenticam, et, etiamsi esset authentica, aliam non habere auctoritatem, quàm sententia probabilis doctorum, juxta dicta *l. 4. n. 106.*

443. — « 2. Stuprum, hoc est delectatio virginis, ipsâ invitâ; quia, » si consentiat, erit tantum fornicatio simplex, nec circumstantia in » confessione aperienda, ut probant *Less. et Sanchez. l. 7. dis. 42. contra Nav. Azor, et alios.* » Et cum *Bus. et Sanchez. consentiunt Salm. de VI. præc. c. 4. punct. 1. n. 4. et Ronc. c. 3. q. 2. cum Barb. Bon. etc. Dicunt autem Bon. et Salm. ibid. n. 43. cum Less. Fill. Diana, quòd fornicatio cum virgine consentiente potest esse aliunde speciale peccatum, scilicet ratione infamiæ, vel mæroris parentum, vel rixarum, odii, etc.* Vide dicenda de sponsalibus, l. 6. n. 487.

444. — « 3. Raptus, cum scilicet persona aliqua (sive masculus, sive » femina, sive nupta, sive innupta) libidinis causâ abducitur, illatâ vi, » sive abductæ, sive iis, quorum potestati subest. » (Scilicet parentibus, aut tutoribus, aut viro; non autem si sint fratres, et mulier sit sui juris. *Ronc. q. 3. cum Mol.*) « Si quæ tamen spontè discodat cum » amasio, insciis parentibus, non erit propriè raptus, sed fuga, non » addens malitiam specie distinctam fornicationi. *Lug. d. 46. n. 137.* » *Filliuc. n. 10. Vide Bon. Idem dicit Diana p. 4. tom. 7. r. 37. ex*

• *Lessio. lib. 2. cap. 19. d. 4. Sanch. de matr. l. 7. d. 4. num. 5.*
 • *etc.*

Ex *Tridentino Sess. 24. cap. 6.* raptor tenetur mulierem ducere, aut detare; nisi mulier sit meretrix, aut malæ famæ. Quando tamen adest raptus cum violentia mulieris invitæ, matrimonium semper est nullum, etiamsi cum raptâ sint sponsalia contracta. Constituunt raptum etiam preces importunæ. Num autem etiam dolus? *Vide Salmant. ibid. punct. 3. num. 28. Vide alia de matrim. lib. 6. n. 1107. et 1108.*

445. — « 4. Adulterium, cum scilicet uterque, vel alteruter conjunctum est conjunctus matrimonio, etiamsi adulterantis conjux sit contentus: esto enim tunc illi non fiat injuria, fit tamen ipsi statui, sacramento, et huic præcepto. Quòd si fœmina adulterans sit conjugata, gravius habetur, quàm si vir, propter incommoda graviora, v. gr. damnum hæredis, prolis incertitudinem, etc. Si verò uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem, in confessione exprimendæ. *Fill. t. 26. c. 4. n. 85. et 89.*»

(*Nota hic prop. 50. damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.*)

446. — Qui sodomiticè uxorem cognoscit, probabilius etiam adulterium committit, quia est contra bonam datæ fidei, ut *Sanch. de matrim. lib. 9. d. 18. n. 4. Ronc. c. 4. q. 3. cum Azor, etc. Salm. de VI. præc. cap. 5. punct. 2. num. 15. cum communi contra paucos.* Et debet explicari, sodomiam commissam esse cum propria conjugè, ut *Salm. ibid. n. 17.*

447. — An verò sit adulterium, copula habita cum desponsata per verba de futuro? Probabilius negatur cum *Sanch. de matr. lib. 1. d. 2. n. 2. Salm. d. cap. 5. n. 11. Ronc. ibid. q. 5.* Censent autem *Ronc. et Salm. de matr. cap. 1. punct. 1. n. 11.* quòd si unus ex sponsis cum alia persona fornicetur, debet aperire in confessione circumstantiam sponsalium, tamquam mutantem speciem, ratione injuriæ alteri illatæ. Probabile verò satis est cum *Trull. Pont. Dian. Covarruv. Lugo, Sanch. et Laym.* esse tantùm circumstantiam aggravantem, cum sponsus per sponsalia nullum acquirat jus in corpus alterius. *Vide hoc de matr. l. 6. num. 847.*

448. — « 5. Incestus, hoc est congressus cum consanguinea, vel affine, usque ad quartum gradum, eo gravius peccatum, quo gradus est propinquior, quem proinde in confessione exprimere, saltem securius est, ut habet *Nav. c. 6. Lugo disp. 16. n. 312.* sicut etiam multò gravior est incestus cum consanguinea, quàm cum affine in eodem gradu, v. gr. cum matre, quàm cum noverea; cum sorore propria, quàm cum sorore uxoris; et rursus gravior est cum affine, quàm cum cognato spiritali, vel legali. Addi verò debet,

• Cui in primo gradu fuerit, utrum cum matre, an cum filia, an sorore,
 • C. Lugo loc. cit. et Escob. de actibus humanis, e. 2. c. 6. ubi ex
 • Hurtado, d. 9. de peccat. diss. 4. probabile dicit, incestum in eodem
 • gradu, et linea ejusdem esse species (eo tamen graviorem, quò gradus
 • vel vicinior est), et satis esse dicere, habui rem cum consanguinea
 • in linea recta. Ad hanc speciem revocatur, tanquam analoga, forni-
 • catio cum filia confessionis; cum propriè non sit cognatio spiritualis,
 • quam tamen circumstantiam in confessione exprimendam esse pro-
 • bant Sanch. l. 7. de matr. d. 58. Con. d. 32. Fagund. et cæteri
 • probabiliter contra Sa, v. Confessio, et Dian. Vide Lugo n. 355. &
 • ad majorem horum charitatem,

• Quæritur I. An omnes incestus quoad gradus sint ejusdem speciei?
 • Vide dicenda de Sacr. peccat. lib. 6. n. 470. ubi hoc sat probabiliter
 • affirmatur (excepto tantum primo gradu consanguinitatis in linea recta)
 • cum Caj. Sot. Lugo. Bon. etc. cum D. Thom.

• 449. — Quæ. II. An incestus cum consanguinea differat specie ab
 incestu cum affine? utraque sententia est probabilis.

• Prima cum Ordo l. 6. p. 2. n. 1078. Caj. Lugo, Dian. ex S. Th.
 negat, quia in utroque casu contra reverentiam conjunctis debitam pa-
 ritur peccatur.

• Secunda sententia cum Vasq. Dic. et aliis ibid. affirmat; ratio isto-
 rum, quia videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis con-
 junctionem, quam ob conjunctionem affinitatis. Vide dicenda l. 6. n.
 469.

450. — Quæ. III. An incestus inter cognatos spirituales sit diversæ
 speciei, quam inter consanguineos, et affines? Absolutè affirmandum
 cum Salm. tr. 26. c. 5. punct. 5. n. 39. et S. Th. qui 2. 2. q. 154. art.
 10. ad 2. docet, per copulam inter cognatos spirituales committi sacri-
 legium ad modum incestus. An autem tunc sit explicandus gradus
 cognationis? Affirmant Salm. ib. n. 40. sed probabilius negat Croix.
 n. 1078. Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptio-
 nis, est diversæ speciei ab aliis enuntiatis, et explicari debet. Vide
 Salm. ib. n. 41.

451. — Quæ. IV. An confessarius, rem habens cum filia spirituali
 occasione confessionis, debeat hoc explicare in confessione?

• Prima sententia affirmat, quia pater cum filia spirituali contrahit
 quandam extraordinariam familiaritatem, et obligationem ducendi illam
 ad salutem, et idè videtur specialis turpitudò illam trahere ad perdi-
 tionem. Ita Salm. ibid. n. 43. cum Sot. Sanch. Fag. etc.

• Secunda tamen probabilior sententia negat cum Fill. tract. 30.
 n. 105. Spor. de matr. cap. 3. n. 620. Elbel de 6. præc. n. 144.
 Holz. eod. tit. n. 669; item Vasq. Bon. Pont. Dic. Dian. Trull.
 Leand. etc. apud. Salm. ibid. n. 42. Idem sentit Cont. Tourn. de 6.

Dec. præc. art. 4. v. Quær. 1. ex c. ult. de Cogn. Spir. in 6. Ubi. *Ex latigine plurimum sacramentorum (præter baptismum, et confirmationem) cognatio spiritualis nequaquam oritur.* Ratio, quia nec est incestus, dum inter illos nulla intervenit cognatio; neque est sacrilegium (intelliga quoad hæc circumstantiam) dum nulla sacramento injusta irrogatur. Rectè verò advenit, *Elb. l. c. cum Henna*, parochum peccantem cum tali penitente, peccare etiam contra justitiam, cum ea justitia teneatur suas oves pascere, ex *Trid.* non solum verbo; sed etiam exemplo.

452. — Quær. V. An propinqui, obientâ dispensatione ad matrimonium contrahendum, si ante matrimonium fornicentur; incestus committant? Affirmant probabiliter *Major, et Collego ap: Crot. lib. 69 part. 2. n. 1077.* quia impedimentum propinquitatis non consistit in ferri per dispensationem, nisi tantum, ut ipsi conjuncti possint matrimonium contrahere, non autem fornicari. Sed non minus probabiliter contradicit *Sanch. de matr. l. 7. d. 67. m. 9. cum Caj. Arm. et Vega*, et idem sentit *Lugo de just. d. 3. n. 43.* Ratio, quia dispensatio non concedit quidem fornicationem, sed tollit prohibitionem matrimonii; ubi autem matrimonium non est vetitum, ibi non est incestus; ergò, cessante matrimonii prohibitione, cessat, tanquam accessoria, prohibitio specifica fornicationis.

453. — Nota hic, quòd omnes tactus inter consanguineos, saltem primi, et secundi gradus, sunt incestus, juxta receptam sententiam. *Vide dub. seq. n. 469.*

454. — « 6. Sacrilegium, hoc est violatio rei sacræ per actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violantur, sunt locus, et persona. Unde sacrilegium est 1. Omnis actus luxuriosus exterior (quibus est v. gr. pollutio, et probabiliter etiam tactus impudici. *Vide Lugo n. 464.*) in loco sacro, hoc est, templo, vel cœmeterio; nisi tamen fiat à conjugibus ex necessitate, v. gr. ad vitandam incontinentiam. 2. Omnis actus luxuriosus, tam interior, quam exterior in personâ, vel cum personâ voto castitatis consecrata, circa quem tamen probabiliter est, non opus esse exprimere, utrùm fuerit votum solemnè, an simplex: sicuti neque, si duplici titulo sit sacrata v. gr. quia est sacerdos, et religiosus: quia est moraliter una numero malitia. *Sanch. de matr. l. 7. d. 27. n. 27. Henr. et cæteri, quos citat Dion. et de quitur p. 4. t. 7. r. 3. Vide Card. Lugo. d. 46. de pœn. s. 4. Bon. q. 4. p. 17. Esc. E. 8.* »

Pro clariori intelligentia, quæstiones super hoc puncto segregatim exponam, quoad sacrilegium, circa personam, circa locum, et circa res.

455. — I. Circa personam, quæritur I. An sacerdos, qui sit etiam religiosus, peccans contra castitatem, duo committat sacrilegia.

Prima sententia affirmat; quia talis; ut religiosus; debet servare castitatem ratione voti: ut sacerdos autem, ratione præcepti Ecclesiæ. Ita Less. l. 4. c. 3. dub. 49. n. 87. Con. Ledes. etc.

Sed negant versus Sanch. de matr. lib. 7. disp. 27. n. 31. et 38. Pal. Asor, Trull. etc. cum Salmant. de VI. præc. c. 6. punct. 2. num. 7. Ratio, quia, quamvis ex duplici præcepto talis sacerdos maneat obstrictus voto castitatis, attamen contra idem præceptum, et ex eodem motivo peccaret, dum sacerdos, non jam ex ecclesiæ constitutione, ut isti censent, sed tantum ratione voti, sacris ordinibus annexi, ad castitatem obligetur, juxta probabiliorem sententiam. Vide de Ord. l. 6. num. 808. Præterea, etiamsi obligatio castitatis in sacerdote immediate esset, tantum ex Ecclesiæ præcepto, is tamen, lædendo castitatem, etiam peccaret contra religionem, juxta communem DD. sententiam ibid. allatam, quia Ecclesia ex solo motivo religionis, ob reverentiam sacri Ordinis, coelibatam suis ministris imponit. Rectè enim Ecclesia potest efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, ut probat Croix lib. 3. p. 4. n. 57. cum Suar. et Card. Vide de hoc lib. 1. n. 470. circa fm.

456. — Quær. II. An persona sacra, rem habens cum alia sacra, duplex sacrilegium committat? Quidquid dicat Sa, omninò est affirmandum cum Less. lib. 4. c. 4. n. 84. Elbel de 6. præc. n. 248. Salm. ibid. n. 5. cum Fill. Bon. et communi, quia is dupliciter religionem offendit, scilicet peccato proprio, et peccato alterius, cui cooperatur.

457. — Quær. III. An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum? Affirmant probabiliter Lug. Leand. Perez, Salmant. ibid. punct. 3. num. 40. Ratio, quia (ut isti dicunt) non induceret ille alios ad castitatem lædendam, nisi ipse ad libidinem positivè affectus esset, ideoque ipse quoque castitatem offendit. Sed satis probabiliter etiam negant Sanchez dec. t. 2. lib. 5. cap. 6. num. 44. et Dic. etc. apud Salm. loc. cit. n. 9. quia castitatis votum emittens, non alienam, sed tantam propriam castitatem respicit. Attamen prima sententia mihi certò probabilior videtur, si ille ex positivo affectu ad libidinem alterum ad peccandum induceret; secus, si ex alio pravo fine. Omninò autem tenendum cum Salm. ibid. num. 42. et 44. contra paucos, sacrilegium utique committere religiosum, qui morosè delectaretur de peccato carnali alterius, vel qui alterum, suis manibus pollueret, etiam sine sua delectatione.

458. — II. Circa locum, quæritur I. An copula maritalis, aut occulta, habita in ecclesia, aut sine alia culpa, sit sacrilegium? Prænotandum, quod ex c. un. de consec. Eccl. in 6. et ex c. Ecclesiis 20. de consec. dist. 4. prohibetur sanguinis aut seminis voluntaria effusio, per quam (modò effusio certè sit peccatum mortale, et sacrilegium) Ecclesia remanet polluta, donec iterum benedicatur. Sed dubium est,

quænam effusio ad id sufficiat? Adsunt tres sententiæ, omnes satis probabiles, ut rectè ajunt *Salm. de matr. c. 15. punct. 5. n. 61. in fine.*

Prima sententia tenet, præciso scandalo, numquam esse sacrilegium copulam maritalem, sicuti nec sanguinis effusionem ob defensionem factam; quia prædicta lex, cum sit pœnalis, strictè est intelligenda, nimirum de sola effusione illicita. Ita Glossa *in d. c. Ecclesiis, 20. v. Semine*, dicens hoc esse secundum *Hyginum* Papam *in c. 19. antecedenti*, ubi: *Si homicidio, vel adulterio Ecclesia violata fuerit, expurgetur. Pontius de matr. lib. 10. cap. 40. n. 13. Sa v. Ecclesia n. 14. item Alensis, Rosell. ac Henriq. et probabile putant Sotus, Dic. etc. apud Salm. l. c.*

Secunda sententia distinguit, et dicit committi quidem sacrilegium, et Ecclesiam pollui per sanguinis aut seminis effusionem publicam, non verò per occultam, scilicet nemini notam; aut tantum duobus, aut tribus. Ita Glossa *in cit. c. un. de consecr. in 6. v. Si polluit*, ubi: *Si pollutio fuerit occulta, Ecclesia non debet reconciliari; dicunt enim theologi, quòd idèò reconciliatur Ecclesia ut videntes Ecclesiam lavari, cogitent, quantum pro lavatione peccatorum sit laborandum.* Item *Pontius l. c. n. 9.* (vocans communem) *Tolet. l. 15. c. 8. Sa v. Ecclesia, n. 19. Nav. c. 27. n. 230. Azor, t. 1. l. 10. c. 26. q. 3. et Vasp. Coninch. Rodr. etc. apud Salm. d. c. 15. n. 63. et 64.* Ratio, quia, ut isti inquirunt, talis effusio non est sacrilegium de jure divino, sed tantum de jure ecclesiastico, quo sola publica effusio prohiberi videtur, dum tantum per istam aufertur in opinione hominum reverentia, loco sacro debita; et saltem ob tantorum DD. auctoritatem hanc sententiam probabilem benè putant *Salm. ibid. n. 65.* Notant tamen, quòd, ut effusio dicatur jam publica, sufficit, si manifestetur verbis, aut si vir, et foemina in eodem toro cubare cernatur.

Tertia sententia probabilior dicit, adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, et ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate. Ratio, quia textus citati universè loquuntur de quacumque effusione, et sic rectius intelligendi, dum etiam per copulam occultam, et licitam Ecclesiæ gravis injuria irrogatur; et ipsa etiam probabilius pollutitur; quamvis tamen, cum sit crimen occultum, non sit obligatio à divinis officiis abstinere. Ita *Sanch. de matr. l. 9. d. 15. n. 12. Bon. de matr. q. 4. p. ult. n. 6. Holzm. de 6. pr. n. 667. Croix l. 6. p. 2. n. 1071. Salm. ib. n. 65. et 66. cum Suar. Less. Sylv.* Opinantur autem illi DD. tunc conjuges in morali necessitate esse, quando sunt in periculo incontinentiæ, vel quando diu in Ecclesia permanere deberent, nempe per 40 dies, ut aliqui censent: alii per 20, alii verò per mensem. Et casu, quo conjuges judicarent, se per mensem in Ecclesia esse mansuros, etiam ab initio copulari possunt. Ita *Sanch. loc. cit. et Salm. ibid. n. 67. et 68. cum aliis.*

459: — Quæritur II. An autem soli tactus impudici, habiti in Ecclesia sint sacrilegia? Negant plures DD. ut *Sanch. de matr. l. 9. d. 45. n. 24. cum Caj. Nav. et Bon. Fag. Zan. Dian. Cand. Leand. etc. apud Moya*; dummodo absit periculum pollutionis; ratio, quia talibus tactibus non violatur Ecclesia, adeo ut impediuntur divina officia, idcirco cessat ratio sacrilegii. Sed probabilius contradicunt *Elbel de sacril. n. 576. Holz. de 6. præc. n. 724. Item Sylvest. Cordub. Lop. et Manuel. apud Sanch. l. c. n. 45.* Ratio, quia tactus inhonesti eandem malitiam habent, quam ipsa copula, et ideo sunt sacrilegi, non ob violationem Ecclesiæ, statutam fieri tantum per pollutionem, sed ob gravem irreverentiam, quæ loco sacro irrogatur: non ideo enim pollutio est sacrilegium, quia polluitur Ecclesia; sed ideo polluitur Ecclesia, quia pollutio est sacrilegium.

460. — Per locum autem sacrum comprehenditur omnis locus ab Episcopo benedictus, et deputatus ad officia divina, aut ad mortuos sepeliendos à testo usque ad pavementum. Non autem comprehenduntur cellæ, claustrum, sacristia, dormitorium, tectum supra Ecclesiam, janua extra limen Ecclesiæ, atrium. Ita *Salm. loc. cit. n. 69. et 70. et de VI. præc. c. 6. punct. 4. §. 2. n. 27. et seqq. cum Sanch. Dic. Bos.* Nec etiam veniunt oratoria privata, nisi sint erecta auctoritate Episcopi, ut fieri solet in hospitalibus, quia tunc sunt veræ Ecclesiæ, et ibi omnes missam audire possunt, ut *Salm. de privil. tr. 18. cap. 3. punct. 3. §. 4. n. 87. cum Pal. Suar. Fag. etc.* Secus autem, si sint merè privata, quamvis ibi dicatur missa ex concessione Papæ, vel Episcopi, juxta dicenda *de saor. Euch. l. 6. n. 357. et 359.*

461. — Quæritur III. An verba, et aspectus lascivi in Ecclesia habitii sint sacrilegia? Tres pariter adsunt sententiæ.

Prima dicit, omnes actus externos, etiam leviter turpes, in Ecclesia habitos, esse sacrilegia. Ita *Sylv. et Cordub. apud Salm. de VI. præc. c. 6. punct. 4. §. 4. n. 20.*

Secunda sententia damnat ut sacrilegia, tantum actus externos graviter turpes. Ita *Sanch. de matr. l. 9. d. 45. n. 20. Salm. ib. n. 21. cum Suar. Mol. Dec. etc.*

Tertia sententia, quam tenent *Tol. Con. Vasq. Basil. Dian. Valent. etc. apud Salm. loc. cit. n. 49. Holz. de 6. præc. n. 724.* vocans communem, et ut certam alibi sequuntur *Salm. de matr. c. 45. punct. 5. n. 68. in fine* (licet hic sibi contradicant) negat, tales actus, aut leviter, aut graviter turpes, esse sacrilegos. Ratio, quia hujusmodi colloquia, aut aspectus turpes, sive etiam oscula libidinoso (seclaso semper periculo pollutionis) licet sint mortalia, et mortaliter deformia, non tamen continent per se gravem deformitatem physicam contra reverentiam loco sacro debitam. Hoc tamen non obstante, puto, secundam sententiam absolutè probabiliorē.

462. — Queritur IV. An sint sacrilegia cogitationes turpes habitæ in Ecclesia? Rectè distinguunt *Salm. de VI. præc. c. 6. punct. 4. §. 1. n. 24. cum Soto, Nav. Azor, Swar. etc.* Affirmant, si desideria sunt deliberata peccandi externè in Ecclesia, etiamsi illa extra Ecclesiam habeantur, juxta dicta hoc l. 4. n. 43. cum *Salmeric. etc.* communiter. Secùs dicendum, si desideria sint peccandi extra Ecclesiam, contra *Medin.* Si verò consensus sit peccandi intrà Ecclesiam, sed occultè, sacrilegium est, juxta nostram sententiam allatam mox n. 458.

463. — III. Circa *res sacras*; est etiam sacrilegium abuti rebus sacris ad turpiter peccandum, ideò sacrilegium quidem committit, qui indutus ad missam se polluerit etc. ut *Dian. et Tanered. apud Salm. ibid. punct. 5. n. 37.*

Dubitarur, an sacerdos gestans Sacramentum Eucharistiæ, peccando externè, vel internè contra castitatem, committat aliud sacrilegium? Affirmant communiter *Tamb. de Sacram. pen. l. 2. c. 7. n. 12. et Sanch. c. 6. n. 36. cum aliis.* Ratio, quia sancta sanctè tractanda. Sed vide dicenda l. 6. n. 35. in fn. v. *Valdè.* Sic pariter dicunt *Salm. cit. n. 37. cum Lug. Tambur. etc.* non posse excusari à sacrilegio, qui se polluerit statim post communionem, scilicet post mediam horam circiter.

Non autem committit sacrilegium, qui peccat gestando reliquias, aut agnos cereos; neque, si illas daret amasiæ titulo donationis. Secùs, si daret in pretium peccati; nam esset tunc sacrilegium, et simonia. *Salm. loc. cit. n. 38. et 39. cum Azor et Fill.*

An autem sit sacrilegium peccatum carnale, commissum diebus festis? Affirmant aliqui; sed probabiliùs negatur cum *Salm. d. 3. præc. c. 1. p. 14. §. 4. n. 248.* quia finis præcepti non cadit sub præcepto. Vide dicta hoc l. 4. n. 46. et 273.

DUBIUM III.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam?

- 464 Quid de congressu innaturali?
- 465 Quid de mollitia?
- 466 Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta?
- 467 An pollutio, habita tangendo puerum aut mulierem, sit diversa species?
- 468 An in sodomia sit applicandum, ut quis fuerit agens, vel patiens?
- 469 An sodomia inter conjugatos addeat speciem incestus?
- 470 Quæ sint pænæ sodomitarum?
- 471 Quid requiratur ad eas incurrendas? Et an clerici patientes illas incurram?
- 472 An pænæ incurramtur ante sententiam?
- 473 An eas incurvat clericus carceris institutione?
- 474 Quid de peccato bestialitatis?
- 475 De peccato cum demone Quid si demon representet personam nuptam, sacram, etc.

464. — « **R**ESP. Cùm contra naturam esse dicantur ea, in quibus fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ, ita ut juxta tales modos species variantur, hinc resolvitur, tales species esse sequentes :

« 1. Est congressus inordinatus, hoc est innaturalis, sive indebitus concumbendi modus, cùm scilicet servetur quidem identitas speciei, diversitas sexûs, et debita naturæ organa, sed inordinato tantum modo acceditur : v. gr. cùm vir succumbit, vel aversè accedit more pecorum, vel à latere, vel stando, aut sedendo, aliâve ratione insolitâ; quod est contra naturam mortale, quando inde periculum est impediendæ generationis, aut effundendi seminis : alias, si hoc periculum caveatur, aut non sit, eò quòd matrix fœminæ satis attrahat semen, et retineat, ut fit plerumque, non contra, sed præter naturam erit, et veniale grave, imò nullum, si gravis causa adsit, v. gr. quia mulier est prægnans, vel quia corporis dispositio, sive utriusque, sive alterutrius conjugis aliter fieri non patitur. *Fill. tract. 30. cap. 8. q. 8. n. 137.* (Vide dicenda de matr. l. 6. n. 917.)

465. — « 2. Mollities, sive pollutio, et est cùm, absque congressu, seu copula, voluntariè procuratur fluxus seminis, sive ut foràs effundatur, uti in maribus, sive intus disfluat in matricem, ut in fœminis. Et hoc peccatum, præter propriam malitiam, sæpè aliâ habet adjunctam, v. gr. fornicationis, adulteriû, incestûs, etc. cùm quis nimirum simul imaginatur, ac desiderat congressum alicujus personæ liberæ, conjugatæ, etc. quod proinde, si fiat, in confessione aperendum est. Plura de mollitie vide sequenti dubio.

466. — « 3. Sodomia imperfecta, et est congressus cum debito quidem sexu, maris nempe cum fœmina, sed extra vas naturale. Potest etiam simul habere alias malitias, v. gr. adulteriû, si fiat cum conjugata; incestûs, si cum consanguinea. *Bon. q. 4. de matr. p. 11. n. 4. Fill. l. c. n. 158.*

« 4. Sodomia perfecta, et est congressus duorum ejusdem sexûs, ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina, et potest etiam habere alias malitias adjunctas, v. gr. incestûs; quo casu cognationis gradum non necessariò explicandum docet *Escob. de act. hum. e. 2. c. 6.* sed satis esse dicere, coivi cum consanguineo, vel affine; quia nec miscetur caro, nec contrahitur affinitas, nec linea variat speciem. Ita ille : explicandum tamen esse, fuerisne agens, an patiens, dicit *C. Lugo d. 16. n. 423. contra Dian. tom. 2. t. 4. de sac. r. 189. et p. 6. t. 6. r. 36.*

Quæstio magna est, in quonam actu consistat sodomia? Alii tenent consistere in concubitu ad indebitum vas? alii in concubitu ad indebi-

tum sexum. Utraque sententia est probabilis, et in utraque sententia cernitur specialis deformitas, quam habet sodomia contra naturam, quæ requirit utrumque servari ad generationem, id est debitum vas, et debitum sexum.

Primam autem sententiam, quòd sodomia sit in congressu ad indebitum vas, tenent *Trull. Reg. Henr. Cov. Lez. Leand. Llamas*, et communiter juristæ apud *Salm. de VI. præc. cap. 7. punct. 5. §. 1. num. 81*. Hinc dicunt, eum veram sodomiam committere, qui coit in vase præpostero cum persona etiam sexus diversi.

Secunda verò sententia probabilior, et communis theologorum, tenet eam consistere in congressu ad indebitum sexum. Ita *S. Thom. 2. 2. q. 154. art. 14. in corp. Less. l. 4. c. 3. dub. 43. n. 89. Holzm. de 6. præc. n. 676. Elbel n. 263. ac Salm. ibid. n. 82. cum Sa, Azor, Bon. Caj. et aliis pluribus*. Ratio, quia vera et propria sodomia committitur in accessu ad personam, quâcum nullo modo generatio fieri potest. Hinc infertur I. esse veram sodomiam coitus fœminæ cum fœmina, ut dicunt *S. Thom. loc. cit. Ronc. de 6. præc. c. ult. q. 4. Holzm. loc. cit. Spor. de matr. c. 3. n. 626. Salm. ibid. n. 80. cum Caj. etc.* Quamvis non improbabiliter sentiat *Elbel l. cit. cum Fel. Pot. de 6. præc. n. 2171*. hujusmodi concubitum, etiam cum affectu ad vas præposterum, non vidèri nisi sodomiam impropriad, cùm inter fœminas non possit dari copula perfecta. Infertur II. esse veram sodomiam quemcumque concubitum, sive corporum conjunctionem, habitam cum persona ejusdem sexûs, sive in vase præpostero, sive in alia partè; semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent *Tamb. in meth. Conf. c. 7. n. 64. Ronc. l. c. Cont. Tourn. de 6. dec. præc. art. 6. sect. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 940. et l. 6. p. 2. n. 4082. Salm. loc. cit. n. 81*. Hinc dicunt *Ronc. Tamb. n. 70. et Salm. ibid. n. 87. in fine, contra Graff.*, non esse necessariò in confessione explicandum, si pollutio fuerit intra, vel extra vas (1), sufficit enim confiteri, *peccavi cum puero*, ut confessarius judicet adfuisse sodomiam cum pollutione. Si verò non adfuerit pollutio, deberet explicari. Infertur III. cum *Salm. ibid. n. 82. ac Caj. Sa, Bon. Tamb. et communiori*, coitum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam tantùm imperfectam, specie distinctam à perfecta, ut ajunt *Cont. Tourn. vide loc. cit. et Tamb. num. 74*. Qui notat *n. 64. cum Fill. et rectè consentiunt Holz. n. 720. et Spor. n. 336. cum communi*, ut asserit, quòd, si vir coiret inter crura, brachia, aut alias partes mulieris, esset quædam copula inchoata, saltem in affectu. Unde, juxta hanc doctrinam, vir concumbens cum virgine extra vas, duo committit peccata,

(1) « Quamvis ad incurrendum casum reservatum, requiritur seminatio intra vas, ut ait *P. Maxzotta. Hom. Ap. tr. 9. n. 24.* »

contra eandem quidem castitatem, sed diversæ speciei, unum fornicationis in affectu, alterum contra naturam in effectu. Dicunt autem præfati *Spor. Holzm. et Tamb. n. 77. cum Angel.* quòd confessarius, intelligens mulierem cognitam fuisse extra vas naturale, vel præposterum, non debet quærere, in quo loco, vel quomodo. An autem pollutio in ore sit diversæ speciei, affirmat *Sporer n. 637. cum aliquibus apud Dian.* et hoc peccatum vocant irrumationem. Sed probabilius dicunt *Holzm. loc. cit. et Fill. tr. 30. n. 155. cum Cajet. Graff. etc.* quòd, si vir polluitur in ore fœminæ, erit copula inchoata, ut suprâ: si verò in ore maris, erit sodomia. Quale verò peccatum sit coïre cum fœmina mortua? Dicendum cum *Holz. num. 720. Salm. num. 74. Spor. num. 639. cum Tamb. etc. communiter*, non esse fornicationem, quia fit cum cadavere; nec bestialitatem, ut quidam volunt; sed esse pollutionem, et fornicationem affectivam.

467. — Dubitatur 1. an pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei à simplici pollutione?

Prima sententia affirmat, et dicit talem pollutionem cum puero esse sodomiam, cum fœmina verò esse copulam inchoatam. Ita *Spor. n. 635. et Dic. et Diana ap. Salm. de 6. præc. c. 7. punct. 2. n. 9.*

Secunda sententia verò cum *Caj. 2. 2. q. 154. art. 11. Azor, l. 3. p. 3. c. 23. qu. 1. Bonac. de matr. q. 4. p. 10. n. 15. et Salm. n. 10. cum Trull. Mach. Sayr. Fill. Bassæo, etc.* tenet, esse simplicem pollutionem. Ratio, quia quando abest concubitus, dicunt de materiali se habere, quòd fiat pollutio tactibus propriis, vel alienis. Sufficit tunc confitèri, *habui pollutionem tactibus alienis.* Quando enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum, sed ad pollutionem: et hæc est probabilior. Notat ideò *Ronc. de VI. præc. c. 7. q. 6. cum Bon. Trull. et Fill.* quòd, si quis polluitur tactibus alienis, non oportet, ut explicet, an tactibus viri, vel fœminæ; quia cum tantum pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet, si tactibus viri, vel fœminæ illa eveniat. Secùs tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis.

468. — Dubitatur 2. an in peccato sodomie explicandum sit, si quis fuerit agens, vel patiens? Negant *Salm. eodem tr. c. 7. punct. 5. §. 1. n. 87. cum Dian. etc.* quia, dicunt, taliter coeuntes communiter ambo polluuntur. At veriùs explicandum est, secundum *Holzm. n. 678. Cont. Tourn. l. c. n. 2. Mazz. t. 1. p. 43. et Tamb. Leand. Lugo etc. apud Salm. ibid. n. 86.* Quia in agente multò faciliùs adest pollutio, quàm in patiente.

469. — Dubitatur 3. an sodomia inter consanguineos, aut affines addat speciem incestus? Tres sunt sententiæ.

Prima universè negat cum aliquibus apud *Diana*, qui eos sequi

videtur; quia dicunt, incestum committi tantum, et quando adest costus in vase debito cum mixtione sanguinum. Sed hæc non videtur satis probabilis.

Secunda sententia, quam tenent *Bon. de matr. p. 4. punct. 11. n. 40. et 11. item Azor, Cens. etc. apud Salm. tr. 26. c. 7. punct. 5. §. 2. n. 90.* dicit, costum sodomiticum inter propinquos in 1. et 2. gradu esse quidem incestum, cum hic sit vetitus de jure naturali, non verò costum inter propinquos in 3. et 4. gradu, qui prohibetur tantum à jure positivo inter marem, et foeminam in ordine ad matrimonium; quare dicunt, costum sodomiticum, qui non dicit ordinem ad Matrimonium, non esse vetitum inter tales propinquos de jure positivo, præcisè ratione propinquitatis.

Tertia sententia, quam probabiliorum puto cum *Lug. de pœn. d. 16. n. 345. ad 351. Cont. Tourn. l. c. art. 4. quær. 2. Ronc. c. ult. q. 2. Droic l. 6. p. 2. n. 1082. cum Sylv. et Graff. item Leand. Dic. etc. cum Salm. ibid. n. 92.* docet, omnem costum, sive naturalem, sive innaturalem, interpropinquos usque ad 4. gradum, sive sint consanguinei, sive affines, sive sint cognati legales, sive spirituales, induere malitiam incestus. Ratio, quia ex lege Ecclesiæ jam debetur his omnibus reverentia, et pietas, quæ si deturpetur costu naturali, tantò magis costu innaturali. Sic etiam dicunt *Salm. loc. cit. n. 94.* incestum committore, qui polluitur tactibus alicujus conjuncti in quarto gradu. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda est species personæ complicitis, an sit consanguinea, conjugata, etc. cum *Cont. Tourn. l. c. art. 7. sect. 1. v. Hic. in fin. et Viva, ac Salm. ib.,* qui asserunt, esse commune. Notandum verò, ut certum, explicandum esse in confessione, si sodomia sit habita cum violentia, vel cum persona ligata voto castitatis: et insuper, si cum conjugata; quia fides matrimonii postulat, ut conjux nulle concubitu carnem suam cum aliis dividat. *Sanch. Trull. cum Salm. ibid. ex num. 98.*

470. — Quoad pœnas autem hujus criminis, sciendum, sodomitas à lege civili damnari pœnâ mortis, et combustionis, à jure autem canonico ex *Bulla S. Pii V. apud Salm. tr. 26. c. 7. punct. 6. §. 1. n. 107.* tam clericos, quàm laicos religiosos, hoc dirum nefas *exercentes* (verba Bullæ) *omni privilegio clericali, officio, beneficio presentis canonis auctoritate privari.* Et insuper præcipit S. Pontifex; ut si potestati sæculari tradantur.

474. — Hic plures quæstiones agitantur, circa quas, brevitate gratiâ, dicimus probabilius esse, ad prædictas pœnas incurrendas requiri: I. Ut sodomia sit consummata cum pollutione intra vas, ut (contra *Laguna*) tenent *Ronc. de VI. præc. c. ult. q. 5. Bon. de matr. q. 4. p. 11. n. 2. Holzm. c. 3. n. 719. item Suar. Nav. Fill. Azor, Barb. cum Salm. ibid. §. 2. n. 109. et communi;* nam lex pœnalis sem-

per exigit, ut crimen sit perfectum, et consummatum. II. Ut sodomia sit maris cum mari; nam coitus sodomiticus maris cum femina, non est vera sodomia, ut *Bon. loc. cit. n. 5. et cum Azor, Hurt. Dic. et communiori tenent Salm. ibid. n. 444. contra Less. et Garcia*. Hinc probabiliter notant *Salm. ibid. n. 442. cum Bon. etc.* quod sodomia cum femina non comprehenditur sub reservatione sodomiae. Secus verò, si sit reservatum peccatum contra naturam. An autem, sub reservato peccato contra naturam, comprehendatur pollutio? Videtur de se comprehendi; sed *Salm. loc. cit. n. 445. in fine cum Hurt.* negant, quia Episcopi, ut dicunt, communiter pollutiones in hujusmodi reservatione comprehendere non intendunt. III. Quod ad poenas clericorum pertinet, ut actus sodomiae sit frequentatus, sive usu continuatus, ut ait *Navarr.* Hec enim importat verbum *exercentes*, ut supra in Bulla expressum. Ita *Bon. num. 2. et Salm. ibid. n. 424. cum Barb. Suarez, Hurt. Henr. et communi, contra Lap. Farinac. etc.* Hinc excusatur, qui semel, vel bis peccaret.

Sed magis dubitatur 4. an clerici, sodomiam patientes, poenas incurrant? Negant *Hurt. Graff. etc. apud Salm. ibid. n. 446.* quia dicunt, verbum *exercentes* propriè significare actionem, non passionem, et hæc satis probabilis videtur. Contrariam verò meritò tenent esse probabilioram *Salm. loc. cit. n. 447. cum Dian. Bon. Barb. etc.* quia patientes etiam sunt veri sodomitæ; pari modo ac feminae à poenis adulterorum, licet sint tantam patientes, non excusantur.

472. — Dubitatur 2. an prædictæ poenæ ante sententiam incurrantur?

Prima sententia affirmat, quia Pontifex dicit: *Præsentis Canonis auctoritate privamus*. Ita *Az. Dic. Far. Garc. etc. ap. Salm. tr. 26. c. 7. punct. 6. §. 3. n. 424.*

Secunda sententia tamen verior et communior negat cum *Nav. c. 27. n. 249. Suar. de cens. t. 5. d. 34. sect. 4. n. 22. Bon. de matr. q. 4. p. 44. n. 3. Less. l. 2. c. 29. n. 63. et Salm. ibid. n. 425. cum Barb. Fill. Trull. Dian. Hurt. etc.* Ratio, quia (ut probant *Salm. tr. 44. c. 2. punct. 3. §. 2. ex n. 59.*) nulla poena, privans aliquo jure acquisito, incurritur, nisi post sententiam, quamvis in lege exprimat poena ipso facto incurri. Imò, etsi ibi dicatur: *Nulla expectata judicis sententiæ*: tunc enim saltem requiritur sententia declaratoria criminis. Ratio, quia nimis dura esset lex, quæ per se ipsum quis poenas exequi teneretur, priusquam per sententiam damnaretur. *Vide dicta l. 4. n. 448.*

473. — Dubitatur 3. an clericus, bestialitatem exercens, poenas sodomitarum incurrat? Affirmant *Quaranta, Ledes. Rodriq. etc. apud Salm. cit. tr. 26. n. 428.* Quia, ut dicunt, etiam lex poenalis extendi debet de casu ad casum, quando currit eadem ratio, et crimen est

gravioris malitiæ, ut esset in hoc casu. Sed opposita tenenda est cum *P. Concina c. 5. Salm. ibid. n. 129. cum Barb. Bon. Dian. etc.* quia ratio primæ sententiæ currit in lege præceptiva, quæ omninò pendet à ratione legis; non verò currit in lege pœnali, quæ pendet non solum à ratione legis, sed etiam à voluntate legislatoris; ideòque in ea non valet argumentum à pari.

474. — « 5. Bestialitas, quod est gravissimum inter omnes, et est » congressus, in quo non servatur identitas speciei; v. gr. si homo » coëat cum bestia, sive ejusdem sexûs sit, sive non. » (*Bestialitas est gravius peccatum, quàm sodomia; quia non solum ibi non servatur debitum vas, aut sexus, sed neque debitum genus. Salm. ibid. punct. 7. n. 139.*) « Neque opus est explicare, qualis, sive cujus spe- » ciei fuerit: quia est differentia tantum materialis, et in genere » entis; non autem formalis, et in genere moris. *Escob. e. 2. cap. 6. Fill. t. 2. tr. 30. c. 7. n. 134.* » (*Hoc est commune cum Salm. ibid. num. 140. et Elbel n. 260. cum Henno, etc.*)

Sed dubitatur, an opus sit explicare, an bestia illa fuerit mas, aut fœmella? Affirmant *Croix l. 3. p. 2. Elb. n. 264. Holz. n. 684.* quia (ut dicunt) moraliter diversa est deformitas congressûs cum bestia mari, et cum fœmella. Sed communiter (id fatetur idem *Elbel*), et probabiliùs negant *Cont. Tourn. de 6. Dec. præc. art. 6. sect. 2. n. 3. Fill. tr. 30. c. 8. n. 161. Tamb. Dec. l. 7. c. 8. §. 5. n. 1. Felix Pot. de 6. præc. n. 2182. Azor, l. 3. c. 22. q. 3. Renzi de 6. pr. c. 8. q. 16. cum Graff. et de Januar.* Ratio, quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexûs omninò accidentalis est, nullamque in genere moris differentiam involvit. Tactus autem impudici cum bestia, licet non sint propriè peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ut ait *Elbel l. c. saltem venialem.*

475. — « Ad bestialitatem autem revocatur peccatum cum dæmone » succubo, vel incubo: cui peccato superadditur malitia contra re- » ligionem; et præterea etiam sodomizæ, adulterii, vel incestûs, si » affectu viri, vel mulieris, sodomitico, adulterino, vel incestuoso » cum dæmone coëat. *Vide Bon. de matr. q. 4. p. 12. n. 3. Fill. » num. 162.*

Benè ait *Busemb.* quòd congressus cum dæmone reducitur ad peccatum bestialitatis, ut dicunt etiam *Tamb. l. c. Elbel n. 262. cum Bonac. Fill. et Salmant. loc. cit. n. 144. cum Cajet. Azor et Trull.* Præter autem crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis. An autem, qui coit cum dæmone apparente in forma conjugatæ, monialis, aut consanguinæ, peccet semper affectivè peccato adulterii, sacrilegii, aut incestûs? Videtur universè affirmare *Busemb. cum aliis ut sup.;* sed valdè probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere

illa à dæmone repræsentata, non quâ nuptâ, aut moniali, sed quâ pulchrâ, juxta sententiam *Lugonis, Pal. Vasq.* et aliorum plurium, qui valdè probabiliter docent, quòd delectatio morosa non involvat speciem objecti, de quo aliquis delectatur; nisi circumstantia personæ intret in delectationem. *Vide l. 2. n. 15.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem? *

476 *An pollutio sit vetita de jure naturæ?*

477 *An distillatio voluntaria sit mortalis?*

478 *An liceat expellere semen corruptum?*

479 *An teneamur impedire pollutionem incognitam?*

480 *An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere?*

481 *Quid, si prævideatur pollutio secutura ex re honesta? Quid, si ex re illicita?*

482 *Est certè mortalis pollutio, orta ex causa turpi in eam graviter influente.*

483 *Quid, si actio ponatur ex justa causa? puta I. ad medendum, ad audiendas confessiones, ad alloquendum juxta morem, etc. II. ad abigendum pruritus. III. ad equitandum. IV. ad decumbendum aliquo situ. V. ad moderatè edendum, etc. Quid, si chirurgus, aut parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem? Quid de simplici confessario? Et quid, si quis serè semper reciderit?*

484 *An sit mortalis pollutio, orta ex causa in eam leviter influente? Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ? et si lapsus fuerit frequens? Quid, si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere?*

485 *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam?*

476. — **R**ESP. Auctoritate Scripturæ, quæ molles à regno cœlorum excludit 1. *Cor.* 6. docent omnes, nullo casu licitum esse intendere, vel procurare directè mollitiem, ne causâ quidem sanitatis, ac vitandæ aliàs certæ mortis. Causam dat *Sanch. l. 9. d. 17.* quòd natura administrationem seminis extra matrimonium, in omni eventu, homini denegârit, eò quòd ad eò vehemens sit in ea re sensus voluptatis, ut homines, passione excæcati, passim sibi facilè persuaderent, habère se justam causam irritandi seminis, unde plurima, gravissimaque vitia contra bonum commune, et in impeditione generationis emergerent. *

Adverte hic 1. ante omnia prop. 49. damnatam ab *Innoc. XI.* quæ dicebat: *Mollities jure naturæ prohibita non est: unde, si Deus eam non interdixisset, sæpè esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.* Hæc meritò est damnata; si enim fornicatio est mala, quia est contra educationem prolis, pejor est pollutio, quæ est contra prolis generationem. Adverte 2. quòd pollutio spadonum, et puerorum (licèt illi semen perfectum non habeant) nihil differt à pollutione adultorum. Adverte 3. quòd omnes pollutiones secundùm se sunt ejusmodi speciei, quocumque modo fiant, si fiant sine concubitu, ut dicunt *Azor, p. 3.*

l. 3. c. 21. *Bonac. de matr. q. 4. p. 40. n. 45. Anaclet de 6. præc. n. 49. Vide dicta n. 467.* Dicitur secundum se, quia ratione circumstantiæ possunt ei adjungi aliæ malitiæ, specie distinctæ, puta, si polluitur sacerdos, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; si cum desiderio peccandi cum alia persona, additur malitia juxta qualitatem personæ concupitæ; item additur alia malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato cum aliqua persona mari, vel fœmina ruptâ, vel solutâ, juxta dicta l. 2. n. 45. Item si polluitur tactibus alienis.

477. — « 4. Distillatio, quæ est fluxus humoris quasi medii inter
 • urinam, et semen (quocum coloris, et viscositatis similitudinem
 • gerit) sine ingenti illa delectatione, non est vera pollutio, et si pro-
 • veniat sine omni commotione sensus veneri, ut quandoque fit, de
 • ea non magis laborandum, quam de sudore, dicit *Cajetan*. Si verò
 • fiat cum sensu carnis, et commotione spirituum generationi servien-
 • tiam, tunc ei cooperari vel causam præbere, non est, vel est pec-
 • catum; idque veniale, vel mortale, ad eundem modum, quo de pol-
 • lutione dicitur. *Sanch. l. 9. d. 45. n. 32. Laym. l. 3. t. 4. n. 18.* »

Quæritur, utrùm distillatio voluntaria sit peccatum mortale? Distinguendum; si ipsa contingat cum notabili commotione spirituum, proculdubio est peccatum mortale; quia talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio sit in magna quantitate, quia talis notabilis distillatio non potest esse sine notabili carnis rebellionem; unde, sicut graviter peccat qui notabilem commotionem procurat, ita etiam qui magnam procurat distillationem. Ita *Sanch. de matr. l. 9. d. 17. n. 17. et d. 45. n. 44. Sporer eod. tit. n. 659. Elbel de 6. præc. n. 259. Holzm. eod. tit. n. 692. Tamb. Dec. l. 7. c. 3. §. 5. n. 53. et alii communiter*. Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solùm hujusmodi distillationem directè evitare, sed etiam indirectè, vitando omnes causas proximè in eam influentes, pari modo, ac dicemus de pollutione *inf. num. 484*. Si verò distillatio sit in modica quantitate, et sine delectatione, et commotione, tunc sine peccato possumus illam permittere, ut dicunt *Cajet. et Marg. apud Sanch. l. 9. d. 45. n. 2. Salm. de 6. præc. a. 7. punct. 2. n. 35. cum D. Thom. Sayr. Bon. et aliis communiter*; quia de tali fluxu non est magis curandum, quàm de emissionem cujuscumque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet: *De quo (ita Cajet. Opusc. 22. q. 1. §. Animadvertit) nisi cum rebellionem carnis veniret, non magis curandum quàm de sudore videtur*. Item ait *Cont. Town. de 6. præc. art. 6. sect. 1. v. Hic obiter, cum Henr. à S. Ignat. Imò Holzm. Tamb. Sporer, et Elbel ll. mox cit. dicunt, id permitti etiam cum levi carnis commotione. Rectè verò advertit Sanch. ap. Salm. d. n. 35 in fine, et consentit Bon. de matr. q. 4. p. 8. n. 47. quòd di-*

recte, et data opera procurare quamcumque distillationem, etiam leuem, nullo modo potest excusari à peccato mortali; quia reverà quascumque distillatio semper, vel ut plurimum, secum fert aliquam commotionem, et aliquantuli seminis effusionem.

478. — 2. Si semen iudicio medicorum transivit in materiam venenosam, licet eum medicamento expellere, etsi præter intentionem sequatur, aliqua veri seminis emissio. *Sanct. de matr. l. 9. d. 17. n. 16. Foll. tr. 30. c. 8. n. 150. FruN. l. 5. c. 1. d. 8. §. 4.*

Hanc sententiam non admittunt *Salm. ibid. n. 27. et Ronc. eod. tit. c. 7. q. 8.* tum quia (ut dicunt) impossibile est semen corruptum expellere, quin verum semen simul emittatur; tum quia non desunt alia remedia ad medendum semini corrupto, quin opus sit illud ejicere. Sed communis DD. hanc sententiam nostri *P. Bus.* amplectantur. Ratio, quia medicamenta illa per se directe solam tendunt ad expulsionem seminis corrupti; effusio autem aliqualis veri seminis sequitur per accidens, et præter intentionem, quod non potest dici illicitum, cum omnes concedant, licitam esse remediis alios expellere humores nocentes, quamvis per accidens sequatur pollutio, sicut etiam licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirectè expellendus sit fetus inanimis (juncta pariter communem sententiam, relatum n. 394. *Quer. 1.*). Ita *Sanct. l. 9. d. 17. n. 15. et d. 15. n. 9. Spor. de matr. n. 643. Tamb. l. 7. c. 7. §. 2. n. 8. Anac. de 6. præc. n. 47. Bon. de matr. q. 4. p. 10. n. 12. Dian. p. 2. tr. 49. r. 55. Croix l. 3. p. 1. n. 226. cum Laym.* Hanc secundam sententiam satis probabilem censeo, modò tamen 1. semen certò sit corruptum, non verò si dubiò. 2. Expulsio seminis corrupti possit fieri sine sensu libidinis, ut bene advertit *Annot. 8.* Alia non sint remedia ad semen corruptum medendum: numquam tamen est licitum tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensùs; sic tenendum omninò cum *Sporer n. 643. Croix d. c. n. 226. cum Laym. Fill. et communi (contra Bon. l. c. et Tamb. d. §. 2. n. 8.)*. Ratio, quia licet permittatur remedium, sed quòd illud solam tendat de se ad expellendum semen corruptum, nullo modo tamen est permittenda confusio; quia ista tendit de se ad commovendos spiritus carnales; et semen verum expellendum, quòd nunquam est licitum. Hinc sapientissimus et piissimus *Sanchez*, quamvis contrariam prius tenuerit in *tr. de matrim.*, tamen in *Dec. l. 5. c. 6. n. 12.* non dubitavit se retractare. An autem liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumperendum, et postea ejiciendum resolutum in sanguinem, aut alium humorem? *Negat Sporer d. n. 643. cum Diana*, quia (ut dicit) id repugnat seminis instantiationi. Sed probabiliter id concedunt *Sanct. d. 9. d. 17. n. 15. Bon. p. 40. n. 12. Annot. n. 47. Ronc. q. 3. etc.* Ratio, quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ: si anima (ait *Sanct.*) licet ampu-

tare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omninò impotens reddatur ad generandum; cur non licebit semen corrumpere?

479. — « 3. Non tenetur quis (modò tamen absit periculum consensûs in voluptatem, nec voluntariè promoveat) impedire pollutionem » sponte suâ eventientem, aut jam cœptam, v. gr. in somno reprimere, » sed potest sanitatis causâ sinere, ut natura se exoneret: quia id non » est procurare, sed pati, ut effluat, quod, aliàs corruptum, sanitatem » læderet. Unde idem admittit *Sanch.* etiamsi orta esset priùs ex culpa, » modò de ea doleat; et consensum ulteriorem abstrahat, additque ple- » rumque expedire, munire se cruce, et, sine alio tactu, quietis ma- » nibus, rogare Deum, ne permittat lapsum in delectationem. *Sanchez* » d. 47. num. 47. *Trull.* l. 6. c. 4. d. 40. »

Quando pollutio incipit in somno, et emissio contingit in vigilia semiplena, tunc, si homo aliquam experitur delectationem, non plenè deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut benè notant *S. Ant.* p. 2. tit. 6. c. 5. in fin. *Navarr.* c. 46. n. 8. v. *Non est. Salm. de 6. præc. c. 7. punct. 4. n. 74. ac Concina n. 48.* et patet ex dictis l. 2. num. 3. et 5. Quando verò omissio incepta in somno, sed postea consummatur in plena vigilia, eo casu (modò absit consensus in delectationem, vel proximum consensûs periculum ex præterita experientia) non tenetur homo illam cohibere; tum quia difficillimum est avertere exitum seminis jam è lumbis elapsi, ut communiter dicunt DD. cum *Salm. l. c. in fin. Nav. Azor, Trull. etc.* tum quia non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto detento, effusionem illam impedire, ut docent *Sanch. de matr. l. 9. d. 47. n. 46. Conc. l. c. Spor. de matr. n. 657. Holzm. de 6. præc. n. 688. Tamb. l. 7. c. 7. §. 2. n. 17. et alii communiter*; tunc enim illam pollutionem non vult, sed merè patitur. Benè tamen monet *Gerson, Alph. 38. l. 3. prop. 9.* quòd eo casu *pro executione virtutis, et evitacione periculi, videtur expediens, ut homo conetur prohibere, quantum sentit, et commodè fieri potest.* Saltem (dicendum cum *Sanch.*) tunc expedit signo crucis se munire, atque, mentem ab illa turpi delectatione avertendo, ac nomina sanctissima Jesu et Mariæ invocando, eos ferventer precari, ne ullum lapsum permittant.

480. — « 4. Licitum est ob finem honestum, v. g. minuendæ tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare simplici affectu spontaneam et naturalem exonerationem naturæ; modò desiderium illud » non sit causa efficax pollutionis. » (*Et hanc probabiliorè censent Salm. ibid. n. 75. cum S. Anton. Trull. Fag. Dian. etc.*) « Similiter » licet etiam de ea gaudere, viâ naturali et sine peccato factâ: quia » objectum istius desiderii et gaudii non est malum; » (*Et ita S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 5. in fin. modò, intellige, (ut notat Ronc. c. 7. in Reg. præc. n. 40.) pollutio non sit orta ex somno turpi, vel ex tactu pro-*

prio, ut diximus l. 2. n. 20. Semper autem licet delectari non de causa, sed de effectu secuto, scilicet de exoneratione; vide ib.)
 • quamquam ejusmodi desideria simplicia inutilia esse, nec periculo
 • carere, quidam bene observant. *Less. d. 44. num. 45. Laym.*
 • *num. 17.*

481. — • 5. Si quis, facturus rem aliquam necessariam, vel licitam
 • et honestam, prævidet, inde naturaliter securam pollutionem (idque
 • multò magis valet de distillatione) quam tamen ille nullo modo velit,
 • nec intendat: tunc, modò absit periculum consensûs in delectationem,
 • non tenetur abstinere à tali actione, quia prosequenti suum jus non
 • imputatur effectus per accidens, et præter intentionem secutus. Hinc,
 • non obstante periculo pollutionis, licet audire confessiones mulierum,
 • studere casibus conscientiae, tangere se ex necessitate, foeminas cautè
 • et cum necessitate alloqui, osculari, amplecti juxta morem patriæ,
 • si alioqui incivilis habendus esset. Quòd si tamen periculum esset
 • consentiendi in delectationem (quod colligitur inde, si sæpiùs ex
 • simili occasione mortaliter sit lapsus) à causa illa, quantumvis licita,
 • abstinendum esset; proindeque confessarius tali casu teneretur re-
 • linquere officium. *Fill. Sanch. l. 9. d. 45. Nav. c. 46. Laym. n. 46.*
 • Monet autem *Laym.* eum, qui in actionibus honestis et utilibus talem
 • miseriam experitur, faciliùs liberari contemnendo, quàm æstimando,
 • quia imaginatione et timore angetur.

482. — • 6. Si pollutio secutura prævideatur ex re illicita, otiosa, vel
 • minùs necessaria, et hæc sit causa propinqua, ac naturâ suâ ad ve-
 • nerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi, tactus, aspectus, lectio,
 • auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non abstinere: quia in eam
 • consentiens, moraliter in effectum consentire censetur. Quòd si res
 • illa sit causa tantùm remota, per accidens tantùm ad pollutionem
 • concurrens, qualis est verbi gratiâ esus, aut potus calidorum, equi-
 • tatio, confabulatio inutilis, crapula, ebrietas etiam mortaliſ, (modò
 • pollutionem non intendas, et absit periculum venerei consensûs) se-
 • cuta pollutio non est mortale: quia in talem rem consentiens, non
 • ideò velle censetur effectum. *Fill. tr. 30. c. 8. q. 6. n. 152. Sanch.*
 • *l. c. Less. l. 4. c. 3. d. 44. Vide Dian. p. 5. tr. 43. r. 4.* Addunt
 • quidam DD. hanc regulam, pollutionem in causa volitam tantum esse
 • peccatum, quantum est ipsa; utl, si causa sit peccatum mortale, etiam
 • ipsam fore mortalem: si sit veniale, venialem: si verò causa nullum
 • sit peccatum, nec ipsam fore (secluso semper periculo consensûs);
 • hinc venialem v. gr. esse illam, quæ provenit ex lectione curiosa, vel
 • aspectu per se non mortali. *Trull. l. 6. c. 4. d. 9. ex Lopez, Henr.*
 • *Vasq. Bon. de matr. p. 40. Vide Diana p. 4. t. 2. misc. r. 56.*

Clariùs et distinctiùs hæc omnia explicare et discutere hic operæ
 pretium est Si causa pollutionis est in ipsam graviter influens, et homo

non abstinere à causa sive actione illa ponenda, patet, quòd pollutio imputatur ad peccatum, etiamsi non fuerit intenta, modò saltem in confuso sit prævisa. Hujusmodi autem causæ sunt præcõdubie omnes illæ quæ per se sunt graves culpæ in genere luxuriæ, nempe tactus vel aspectus pudendorum, alieni aut proprii corporis, cum delectatione turpi et deliberata; aspectus concubitus humani et cogitationes morosæ de rebus veneris. Omnes igitur pollutiones, ex his causis provenientes, certè sunt mortalia, ita *S. Th. 2. 2. q. 454. a. 5. et alii communiter*. Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem malitiam contra naturam, ut ait *Sanct. de matr. l. 9. d. 45. n. 21.* et certum est apud omnes. Idem rectè dicit *Sporer de matr. n. 647.* de pollutione ortâ ex actionibus, quæ, licèt sint veniales per se et ex objecto, evadunt tamen mortales ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delectationem. Hinc dicendum, eum non excusari à malitia pollutionis, qui pollutus ex diuturno colloquio cum puella, à se inordinatè dilecta, saltem ob periculum consensus, ut benè inquit *Petroc. de 6. præc. c. 4. et Salm. de 6. præc. c. 7. punct. 2. n. 34. cum S. Th. Opusc. 65. c. de Fluxu libid.* ubi expressè id docet.

488. — Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex causa necessaria, vel utili, vel convenienti animæ aut corpori, tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc prævisæ, non sunt peccata, dummodò absit consensus, vel ejus periculum. Ita communiter *Sylv. 2. 2. q. 454. a. 44. ad 2. Fourn. l. c. art. 6. sect. 4. concl. 2. cum Henr. à S. Ignat. et communi, Salm. ibid. punct. 2. §. 2. n. 45. et 46. Croic. l. 3. p. 4. n. 925. Ronc. de 6. præc. c. 7. qu. 9. et alii ex D. Th. l. c.* Ratio, quia tunc homo potius patitur, quàm agit, dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturæ procedit, ut loquitur *D. Gregorius in can. Testamentum, distinct. 6.* et juxta *D. Thomam, Quando unius causæ est duplex effectus æquè immediatus, unus bonus, alter malus, et bonus æquivaleret malo, nihil prohibet bonum intendi et malum permitti.* Hinc etiam prævisâ pollutione involuntariâ, licet *I. parochiis, et etiam aliis confessariis, audire confessiones mulierum, ac legere tractatus de rebus turpibus; chirurgis aspicere et tangere partes feminæ ægotantis, ac studere rebus medicis: licet quoque aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres juxta morem patriæ, servire in balneis, et similia.* Ita *S. Th. p. 3. q. 80. a. 7. Sanct. dict. d. 45. ex n. 4. usque ad 8. Bon. de matr. q. 4. p. 40. n. 6. Sporer l. c. n. 650. Anacl. de 6. præc. n. 53. P. Holz. cod. tit. n. 696. Salm. loc. cit. n. 45. in fin. item Petrocor. tom. 2. de Temp. p. 245. cum Navarr. Cajet. et S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 4. in fine, ubi sic ait: Sed ubi pollutio sit omninò involuntariâ, contra intentionem, non est peccatum, sicut, cum quis audit in confessione turpia, aut loquens cum mulieribus ex causa honesta, et inde sequitur pollutio. Et idem docet Nav. c. 46.*

n. 7. II. Licet alicui, qui magnum pruritus patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur. Ita *Bus. supra* n. 449. *in fine*. *Bon. l. c. n. 8. Laym. l. 3. sect. 4. n. 43. Sanch. Fill. tr. 30. n. 450. Sporer, n. 650. Croix n. 926. cum March. Salm. ibid. n. 49. cum Trull. et Diana; item Cajet. Navarr. Vill. Led. Zanard. Bass. ap. Moyam.* Fortè dices, posse accidere, ut pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis, unde extinctio pruritûs, quæ per fricationem fit, venerea delectatio potius censeri debeat. Sed respondetur, rationabilius judicandum, quòd talis pruritus, quando est valdè molestus, oriatur ex acrimonia sanguinis, quàm ex ardore luxuriæ. Saltem, in dubio, possidet libertas se liberandi ab hujusmodi molestia per tactum de se tactum, dum licitè quisquis potest tactu pruritus corporis abigere; et si accidit pollutio, absque periculo consensûs, per accidens et involuntariè, ac proinde inculpabiliter accidit: ut autem iste ab eo tactu abstinere teneretur, probandum pro certo esset, pruritus illum à libidine procedere. Cæterùm sapienter monet *Croix loc. cit.* eos qui puritatem amant ut abstineant (intellige quantum moraliter est possibile) ab hujusmodi tactibus. Idque absolutè, et meritò prohibet *Ronc. loc. cit.* si pruritus non sit valdè molestus; permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habeat virtutem illum tolerandi (1). III. Sic etiam licet, etiam prævisâ pollutione, equitare causâ utilitatis. *Bonac. n. 7. Sanch. n. 7. cum Nav. Armill. Vasq. Lop. etc. Salm. tr. 26. c. 7. punct. 3. §. 2. n. 53. cum Less. Azor et Dic.* Etiam causâ recreationis, ut *Spor. n. 650. Anacl. n. 53. item Laym. Pal. Sanchez. etc. apud Croix n. 925. ac Henno et Holz. n. 690. cum Pichler, et communi, ut asserit.* IV. Licet decumbere aliquo situ ad commodius quiescendum. *Salm. ibid. n. 55. Spor. n. 650. Sanchez, Pal. Laym. etc. apud Croix n. 925. Holz. n. 690. cum aliis communiter.* V. Cibos calidos aut potus moderatè sumere, et honestas choreas ducere. *Sporer n. 650. Salm. loc. cit. cum S. Anton. Tol. Less. Holzm. d. n. 690. cum Pichler etc. communiter.*

Quid, si chirurgus in fœminis medendis aliquoties miserè consenserit in pollutionem, an tenetur officium derelinquere? Probabile est, quòd non teneatur, modò proponat debitis mediis se munire, ut dicunt *Navarr. Summ. c. 3. in fine ex Salm. ibid. n. 47. cum Hurt. Anton. à Sp. S. etc. Vide dicta in l. 2. n. 53. v. Queritur.* Idem dicitur de parochò, qui in eandem miseriam pluries lapsus fuerit in excipiendis confessionibus; secùs verò de simplici confessario, qui, sine gravi detrimento famæ vel facultatum, exercitium deserere possit audiendi

(1) Nullominùs non fœdè credatur quibondam pruritis quos tactibus se pollvere solent, » prætextu hujusmodi ardoris; nam si diligentè examinantur, cognoscuntur ille pruritus » multoties potius excitatus fuisse vel à pravè cogitationibus perhabitis vel ab tactibus » pravo contracto se tangendi. » *Hom. Ap. tr. 9. n. 34*

confessiones, ut *Salm. loc. cit. n. 48. cum Palao, et aliis cit.* At quid, si hujusmodi personæ semper, vel ferè semper lapsæ fuerint et nulla rationabilis spes affulgeat emendationis? Tunc dicimus, eos tenèri cum quacumque jactura officium deserere, juxta dicta hoc *l. 4. n. 438. et fusiùs l. 6. num. 457.*

484. — Quæstio autem hic magna agitur, an sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntariè sequitur ex causis leviter in eam influentibus? Plures diversæ adsunt sententiæ.

I. Sententia affirmat esse mortales omnes pollutiones prævisas et non impeditas, etiamsi causæ aliàs sint licitæ. Ita *Val. Medin. Manuel, etc. apud Sanch. l. 9. d. 45. n. 40.*

II. Sententia quam tenet *Armillæ apud eundem Sanch. n. 41.* dicit, quamcumque causam, etiam venialiter illicitam efficere pollutionem mortalem.

III. Sententia, quam sequuntur *Soto, Ang. Gerson, Lopez, etc. apud Sanch. n. 42.* tenet omnem causam, quæ in se est peccatum mortale, constituere etiam mortalem pollutionem, quæ ex illa sequitur. Et pro hac sententia videtur stare *S. Th. 3. part. quæst. 80. a. 7.* ubi ait *Quandoque verò (pollutio nocturna) est cum peccato, puta, cum provenit ex superfluitate cibi, vel potús. Et hoc etiam potest esse peccatum veniale, vel mortale.*

IV. Sententia communis et probabilior docet, pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali, in genere luxuriæ. Ita *Less. l. 4. c. 3. dubit. 44. n. 102. Sylvius 2. 2. quæst. 154. art. 11. ad 2. Sporer de matrimonio c. 3. n. 647. Croix l. 3. part. 4. n. 922. Sanch. de matrim. l. 9. d. 45. n. 46. cum Sylvest. Abul. Sa, Ang. Turr. Henr. etc. Item Ronc. c. 7. q. 9. r. 2. Elbel de 6. præc. n. 257. Anacl. eod. tit. n. 54. Holzm. n. 690. Bonac. q. 4. p. 10. n. 5. Salm. tr. 26. c. 7. punct. 3. §. 2. n. 52. et 54. cum S. Anton. Suar. etc.* Ratio cur causa debeat esse per se mortalis, est, quia, cum pollutio non sit volita in se, sed tantùm in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debeat insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est, quia, cum causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitandi, ob pollutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc infertur *I.* non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diurno cum puëlla, vel levi aspectu, aut curiosa lectione venialiter turpi; quia, ut dictum est, cum causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potiùs à causa naturali, quàm ab illis procedit. Ita *Sanch. dict. d. 45. n. 18. Salm. ibid. n. 50. cum aliis ut suprâ.* Idem sentit *P. Cuniliati tract. 2. c. 2. n. 15.* dicens: *Peccat mortaliter ponens actiones turpes, de se proximè excitantes ad pollutionem, seu commotiones. Secus si causa sit remota, ut equitare, cu-*

bare, comedere cibos calidos, loqui cum mulieribus, etiamsi ponatur sine fine virtutis, peccabit tantum venialiter. Idem de pollutione involuntariè ortâ ex lectione turpi facta ob curiositatem, sine pravo animo, aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscœnis, dicunt *Less. l. 3. c. 3. n. 102. cum Sa, Bon. quæst. 4. p. 10. n. 9. cum Vasq. Tamb. §. 2. n. 8. Sporer n. 648. cum Sanchez.* Sed in praxi id numquam concederem, et tantò minùs, si ob lectionem turpem, solius curiositatis causâ, frequenter acciderit pollutio, rectè enim dicunt *Salm. n. 48. et consentit Roncaglia quæst. 7. n. 11.* non excusari à mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere luxuriæ, quæ vehementius ad pollutionem influunt, et illas voluntariè, ac sine necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia, utl sunt nimirum curiosa lectio, turpis aspectus picturæ obscœnæ, vel coitûs animalium, tactus priorum verendorum, aut alterius ex levitate, et similia : ratio, quia respectu istius personæ, ob suam pravam dispositionem, talis causa non leviter influit. Secùs verò dicunt, si pollutio ex hujusmodi causis rarò eveniat, ut *Salm. loc. cit.* Et secùs etiam, si causæ sint omninò leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum fœmina non diuturnum, vel leviter obscœnum : ratio, quia hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. Ita *Sanch. num. 18. et Salm. ibid. num. 50.*

Infertur II. non esse mortalem pollutionem, quæ, præter intentionem, accidit ex causis illicitis, adhuc mortaliter in alio genere, quàm luxuriæ, putâ ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderata, aut in die vetito. Ita cum *Busemb. Sanch. n. 20. Nav. c. 16. n. 8. Suar. 3. part. tom. 3. quæst. 80. art. 7. Bonac. p. 10. num. 6. Less. l. 4. c. 3. n. 99. Salm. loc. cit. n. 54. cum Vasq. Dicast. etc. Sporer n. 649. cum Laym. et alii, citatis suprâ n. 484.* Idèd *S. Greg. in can. Testamentum, dist. 6.* loquens de pollutione ortâ ex superfluitate cibi vel potûs, dixit tantum aliquem reatum contrahi : *Cùm verò (verba Pontificis) ultra modum appetitus in sumendis alimentis rapitur,.... habet exinde animus aliquem reatum.* Quod verbum *aliquem* explicans Glossa inquit, *id est veniale peccatum.* Tantò magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, situ, et aliis similibus actionibus. Sed hîc controvertitur, an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia, sine rationabili motivo, quando ex illis aliquis prævidet pollutionem se passurum ? Negant *Holz. de sexto præcepto cap. 1. num. 690. Croix lib. 2. part. 1. num. 924. cum Arriaga, et Rodr.* quia (ut dicunt) tunc pollutio oritur potius ex naturæ infirmitate, quàm ex causa illa, quæ non nisi per accidens et remotè ad pollutionem concurrat. Sed probabiliùs affirmant *Sanch. num. 21. Less. c. 3. n. 99. Ronc. q. 7.*

Sporer d. n. 649. Bonac. p. 10. n. 6. Salm. tr. 26. cap. 7. punct. 3. §. 2. num. 52. cum S. Gregor. S. Antonin. Nav. Suar. et Dic. Ratio, quia sine causa rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquid indecens et inordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym. l. 3. sect. 4. n. 12.* docent communiter DD. citati n. 483. Et hoc, etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut communiter dicant *Salm. ibid. n. 51. et §. 3. n. 63. Ronc. q. 7. r. 3. Spor. n. 650. Holz. n. 690.* ut mox supra dictum est (1).

485. — « 7. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. Si antè directè, vel formaliter sit procurata, et causa non sit retracta. 2. Quando post somnum placuit, et approbata est propter delectationem veneream; 3. alias non. *Fill. t. 5. n. 148. Trull. loc. cit. n. 9.* » (Sed vide de hoc §. 2. n. 20.)

» Quæres, an mutua pollutio, inter mares, vel feminas procurata, sit mollities tantùm, an sodomia?

« Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidine sine concubitu, esse tantùm mollitiem? si verò fiat ex affectu ad personam illam indebiti sexus (præsertim si adsit aliqua conjunctio, et commixtio corporum) est quoad malitiam sodomia. *Fill. t. 30. c. 8.* Plura de tota hac materia vide supra lib. 2. cap. 1. d. 2. art. 2. de peccato in genere, et auctores citatos. » (Vide de hoc supra dub. anteced. num. 467.)

(1) Denique sedulo hic advertendum, inquit *S. Alphonsus in fine tr. 2. n. 24.* quòd in hac materia sexti præcepti oportet, quantum possibile est, omnem adhibere severitatem, vàm in se tam labili nulla cavetela unquam nimia existimari debeat, et plures opiniones, quæ speculative loquendo sunt probabiles, in praxi improbabilis evadunt. Hinc confessarius ubi periculum penitentium inspicit, licet motionem, quam illi velut lentè perpetrare de certo peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo permittat. Hoc medici animarum est, præsertim respectu eorum qui in vitio turpi habitum in præterito habuerunt; his valem non solum proximas consilientis vitare, sed etiam remotius opus erit; aliàs ob fragilitatem contractam semper in idem recident, eùm in hac materia, ad quam homines naturaliter sunt proni, de facili à minoribus ad ultiores mala ipsi progrediuntur. » *Confer. l. 1. n. 84. et l. 6. n. 608.* *Edm.*

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO :

NON FURTUM FACIES.

Cum hoc prohibeatur cuiusvis iniusta damnificatio in bonis proximi, quae fit, 1. per furtum, et rapinam, 2. per omissionem reparacionis damni illati, 3. per iniquitatem contractuum, de his tribus sic agendum.

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

DE JUSTITIA, ET JURE.

- 486 Qualiter dividatur iustitia, et qualiter jus?
487 Quid sit dominium, et usufructus?
488 Quae sint species rerum familiarium?
489 Quot sint bona uicorum?
490 Quot bona clericorum? Et praesertim I. Quae sint patrimonialia? II. Quae industrialia? III. Quae parochialia? IV. Quae ecclesiastica?
491 Hinc quaer. I. An clericus teneatur succurrere pauperibus incurrere? Qu. II. Qui veniant nomine pauperum? Qu. III. An praeserendi pauperes loci? Qu. IV. An superflua possint reservari? Qu. V. An clericus, habens sua, possit videre ex bonis beneficii? Qu. VI. An etiam pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios?
492 Qu. VII. An beneficiarii cuiuslibet dependentis redditus, teneantur ad restitutionem? Qu. VIII. An peccent graviter, qui male accipiunt superflua à beneficiario?
493 Quot modis acquiratur dominium? I. Occupatione.
494 II. Nativitate.
495 III. Alluvione.
496 IV. Specificatione.
497 V. Accessione.
498 VI. Confusione, vel commixtione
499 An idem, quod currit in acquisitione potestatis, currit in acquisitione altorum rerum?
500 VII. Edificatione.
501 VIII. Plantatione.
502 IX. Perceptione fructuum.
503 X. Traditione.
504 De praescriptione, et conditionibus requisitis ad praescribendum; et I. De bona fide.

305 II. De titulo justo; et an sufficiat titulus coloratus, vel existimatus?

306 III. De continuata possessione, et de tempore requisito ad præscribendum, usque ad num. 310.

311 Quando præscriptio interrumpatur?

312 An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere?

313 An possit præscribi libertas à solvendo debito, aut mulctâ?

314 Quibus detur restitutio in integrum, circa bona præscripta?

315 IV. Conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscribi.

316 Decisio quatuor Aularum facta Neapoli circa præscriptiones.

317 An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.

486. — ANTEQUAM aggrediamur tres hos perdifficiles sequentes tractatus de furto, restitutione, et contractibus, ad meliùs intelligenda ea, quæ dicentur, alia quædam generalia de justitia et jure expedit prænotare.

Justitia dividitur communiter in legalem, distributivam, et commutativam. *Legalis* respicit jura legum, et pœnas. *Distributiva* respicit personarum merita, quoad præmia, et honores. *Commutativa* autem respicit æqualitatem valoris rerum, juxta hominum æstimationem, ut tantùm domino reddatur, quantum ab eo surreptum, vel quantum damnum ei illatum est.

Jus autem dividitur in *jus in re*, et in *jus ad rem*. *Jus in re* est, quando res ipsa habetur obligata, et ideò tribuit rei vindicationem, seu actionem in rem ipsam, v. gr. Venditor, qui tradidit rem, actionem in ipsam rem habet pro pretio: beneficiarius per collationem habet jus in beneficium, et similia. *Jus ad rem* est, quando res nondum est obligata, sed tantùm jus habetur ad eam acquirendam. Ideò *jus ad rem* tribuit tantùm actionem personalem contra impediendam acquisitionem rei.

487. — Deinde jus in re dividitur in *dominium*, et *usumfructum*. *Dominium* aliud est *jurisdictionis* erga subditos, ut habet pater erga filios, Episcopus erga diœcesanos etc.; aliud *proprietas* erga res, sive servitutem. Idem *dominium* aliud est *directum*, ut habet princeps in feudis, et dominus in prædio, dato ad emphyteusim; aliud est *utile*, quod habet feudatarius, et emphyteuta. (4)

Ususfructus autem est jus utendi, et fruendi aliquâ re, fructus ex ea percipiendo. Hic notandum, ab usufructuario differre usurarium, qui alicujus rei usum habet, v. gr. horti, ex quo colligere potest fructus pro sua familia, et suis hospitibus; non autem potest illos alienare, l. *Plenum*. ff. de usu etc. Ita pariter habens domûs usum, potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non

(1) Confer notam infrâ ad n. 368. positam.

habitet. Notandum præterea, quòd usufructuario incumbit solvere expensas pro fructuum perceptione, et tributa, seu collectas super rem impositas, ut ex *l. Hactenus, ff. de usuf.* Deinde tenetur rem benè colere, arbores novas mortuis substituere. Ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius. (4)

(1) Quæ cod. civ. de usu et usufructu statuit, his præcipuis, quos ob frequentiore usum in tract. de jure et justitiâ ac contractibus opus est adducere, articulis continentur:

Art. 576. Usufructus est jus rebus alienis utendi et fruendi ut ipse proprietarius, salvâ earum substantiâ.

Art. 579. Usufructus aut lege aut propriâ voluntate,

Art. 580. Aut simpliciter aut ad tempus definitum vel quâdam cum conditione,

Art. 581. Super re quâcumque sive mobili sive immobili constitui potest.

Art. 582. Usufructuarius jus habet percipiendi fructus omnes rei sive naturales, sive industriales sive civiles.

Art. 583. Fructus naturales vocantur, quos terra suâ sponte producit; quæ ex animalibus nascuntur aut increscunt pariter fructus naturales dicuntur. Qui cultu fundi obtinentur, fructus industriales sunt.

Art. 584. Lucra ex domorum locationibus ac mutuâ pecuniâ, reliqua pensionum annuarum (gall. *arrâges des rentes*) et lucra ex prædiorum locationibus (gall. *baux à ferme*) inter fructus civiles referuntur.

Art. 585. Fructus naturales et industriales prudentes à ramis vel radicibus ipso, quo tempore usufructus inchoatur, usufructuarii sunt. Qui verò in eodem statu versantur, ipso temporis momento, quo usufructus finitur, proprietarii sunt, ex neutrâ tamen parte compensatione cultionis aut seminum factâ sine damno et coloni partiarri, si quis erat tempore cœpti aut finiti usufructus, qui jam partem fructuum acquisiverit.

Art. 586. Civiles censentur quotidie usufructuario acquiri pro ratâ durationis usufructus.

Art. 587. Si usufructus comprehendit res usu consumptibiles, ut pecunia, frumentum, liquidum, potest usufructuarius iis uti, sed sub finem restitui debet æquivalens in quantitate, qualitate, valore vel æstimatione.

Art. 589. Si usufructus comprehendit res, quæ non consumuntur, ast usu paulatim deteriores fiunt, ut lineæ, supellectilia, usufructuarius earum usum habebit, ob quem commodatæ fuere, obligatus, exspirante usufructu, ad eas reddendas in eo, in quo inveniuntur statu, licet deteriores, modo absque dolo aut suâ culpâ.

Art. 594. Arbores fructiferæ demortuæ, etiam casu ejectæ cedunt usufructuario sub onere plantandi novas earum loco.

Art. 595. Usufructuarius ipse jure suo uti poterit vel illud alii locare, aut vendere, aut donare. In locatione autem tum quoad diuturnitatem ejus, tum quoad tempus, quo renovanda est, servet regulas definitas pro locatione bonorum uxoris à marito, titulo *de contractu matrimoniali et juribus conjugum.*

Art. 597. Gaudet juribus servitutum, viarum et generatim iis omnibus, quibus ac quomodo ipse fruitur proprietarius.

Art. 599. Pariter usufructuarius, cessante usufructu, nullam exigere poterit compensationem impensarum ad rem meliorem reddendam factarum, etiamsi ipse rei valor creverit. Ipsi tamen aut hæredibus auferre licebit specula, imagines aliave ornamenta, modò omnia in pristinum restituat.

Art. 600. Usufructuarius qualem rem invenerit, tali fruatur, eâ tamen frui non valebit, nisi præssente proprietario, aut ipso saltem legaliter vocato, inventarium rerum mobilium et immobilium in usufructum transeuntium confici priùs curaverit.

Art. 601. Cautionem præstare tenetur, se re domini in modo boni patrisfamilias fruturum, nisi in constitutione usufructus aliter conventum sit. Excipiuntur pater et mater

488. — *Filiusfamilias dominium habet peculii castrensia, et quasi*

pro usufructu legati bonorum sanctorum prolium; item reservans sibi usufructum est 2-æ venditæ vel donatæ.

Art. 605. Usufructuarius eas tantum reparaciones præstare tenetur; quæ ad rem integram servandam necessariæ sunt. Ad majores reparaciones obligatur ipse proprietarius, nisi earum necessitas ex negligentia usufructuarii contingat.

Art. 606. Majores sunt reparaciones grossorum parietum, fornicum, trabium, tecti totius; item integrorum aggerum et murorum sustentium vel sepientium. Reliquæ omnes reparaciones ad rem conservandam esse censentur.

Art. 607. Neque proprietarius, neque usufructuarius tenetur resedificare, quod vetustate aut casu fortuito collapsam est.

Art. 608. Usufructuarius ad universa onera annua prædii tenetur, quæ sunt tributa allave quæ pro re fragiferâ debentur censentur.

Art. 609. Quoad tributa, tempore usufructûs proprietati imposita, proprietarius ea solvere tenetur, quorum usura (scilicet *intérêts*) solvendæ sunt ab usufructuario. Si verò ipse usufructuarius istis tributis satisfecerit, in fine usufructûs summam pecuniæ expensam repetere poterit.

Art. 610. Si quis tempore usufructûs injustè dominium quacunq; ratione invasit, huiusmodi usufructuarius deferre tenetur; quod si non fecerit proprietarium pro omni damno indemnem præstabit, ac si ipsemet rem deteriore reddidisset.

Art. 611. Si animal in usufructum datum absque culpa usufructuarii perierit, hic nec aliud substituere, nec ejus pretium solvere tenetur.

Art. 612. Si totus pecorum grex casu fortuito aut morbo sine culpâ usufructuarii interierit, hic domino tantum corium aut ejus pretium solvet, si verò non grex integer interierit, pro demortuis aliâ substituat capita ad numerum capitum, quæ ex foetibus proveniunt.

Art. 617. Usufructus amittitur morte naturali vel civili usufructuarii; finito tempore, pro quo constitutus erat; per non usum 30 annorum; si usufructuarius evadat proprietarius; si res tota usufructûs pereat.

Art. 618. Amittitur quoque per abusum, rem deteriorando, vel reparaciones negligendo.

Art. 619. Usufructus qui non singularibus personis concessus fuit, est tantum triginta annorum.

Art. 620. Usufructus ad certam usque ætatem alicujus tertii concessus valet usque ad hoc tempus definitum, licet ille prius obiverit.

Art. 621. Venditione rei jura usufructuarii minimè immutantur, nisi ipse usufructuarius expressè renuntiaverit.

Art. 622. Quam resumptionem creditores nullam reddere valent, si ipsorum detrimento facta sit.

Art. 623. Si solum pars rei usufructuaria pereat, usufructus permanet in restante.

Art. 624. Si constitutus sit super ædificio, hocque incendio, casu, aut vetustate pereat, non continuatur in fundo vel materiâ. Secus si super fundo, cujus ædificium pars erat, constitutus sit.

Art. 625. Jus usûs et habitatiõnis eo, quo usufructus constituitur, et amittitur modo.

Art. 627. Usuaris et habitator re utantur ut bonus paterfamilias.

Art. 628. Jura usûs aut habitatiõnis determinantur aut extenduntur his, quibus titulis constituantur.

Art. 629. Si ex titulo ipso non constat quàm latè hæc jura pateant, statuuntur sequentia:

Art. 630. Usarius ex fructibus fundi solummodo exigere poterit, quod ipsi ipsiusque familiæ nec non proli, quam à tempore usûs nactus est, necessarium erit.

Art. 631. Non potest jus suum cedere aut locare.

Art. 632. Poterit habitare domum tota cum sua familiâ, licet non fuerit matrimonio junctus, tunc cum jus habitatiõnis acquisiverit;

castrensis. (1) In quæ notandum, quòd peculium filiorumfam. sit quadruplex, *castrense, quasi castrense, profectitium, et adventitium*. Et I. *Castrense* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris et in militia, sive hæc sint debita, ut stipendia, sive hæc sint acquisita donatione à præfectis militiæ, vel à parentibus, aut ab aliis occasione militiæ, ut *Less. l. 2. q. 4. n. 7. Lugo. d. 4. n. 15.*

II. *Quasi castrense* dicuntur bona, quæ filius acquirit in officiis publicis, iudicis, advocati, lectoris, medici, etc. Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem, et usumfructum. Ea hæc etiamsi merces exigatur à privatis. *Lugo. n. 16. cum Sylvest. Mol. etc.* Idem ait *Lugo. n. 17. cum Nav. Mol.* de notariis, sive publicarum causarum, sive privatorum contractuum. Pro aliis verò artificibus, etsi publico inserviant, eorum tamen merces non per-

Art. 633. Jus habitationis definitur ex eo, quod ad habitandum domum toti famiis necessarium est.

Art. 634. Jus habitationis necredime locari potest.

Art. 635. Si venarius omnes fructus absorbeat, vel totam domum occupet, tenebitur ad impensas culture et reparationum, nec non ad tributa, sicuti usufructuarius; si partem solum, tenebitur pro rata.

Edit.

(2) Qui ex eod. civ. Filiifamilias ac Majoras aut Minores quæque ignoscere aut jura in bona, definiuntur hiis articulis:

Art. 312. Proli in matrimonio conceptæ pater est ipse maritus.

Art. 351. Proles extra matrimonium nata, si excipitur incestuosa aut adultera, legitima fieri poterit matrimonio subsequenti genitorum.

Art. 352. Proles matrimonio subsequenti legitime facta, sedem gaudet, jurebus ac nata esset ex ipso matrimonio.

Art. 488. Majoritas est ad 21 annos completos.

Art. 588. Minor est, qui 21 annos non complevit.

Art. 478. Minor emancipatur ipso jure per matrimonium.

Art. 477. Poterit etiam emancipari voluntate patris aut matris si pater deficiat, cum 15 annos natus sit.

Art. 384. Stante matrimonio pater; eo vero soluto, pater aut mater superstes habet usumfructum bonorum filiorum, usquequàm 12 annos compleverint aut ante hanc ætatem emancipati fuerint.

Art. 385. Usumfructum bonorum filiorum habens tenetur:

1° ad ea, ad quæ tenentur usufructuarii;

2° ad alimenta, cultum atque educationem filiorum juxta statum;

3° ad annuas pensiones vel lucra certis salvandis;

4° ad impensas sanctorum, morbiq; altigni faciendas.

Art. 296. Quo usufructu non gaudebit ille conjugum, contra quem lata est sententia divortii, desinetque etiam mater eo frui ob secundas nuptias.

Art. 387. Jus usufructus, quo pater vel mater donatur, non se extendit ad bona, quæ suo proprio habere aut suâ præcipiâ industriâ filii sibi compensarunt, neque ad ea, quæ ipse seorsus donata aut legata sub conditione patris et matrem usufructu privante.

Art. 730. Parentes (ex lege indigni) bonorum filijs ex hæreditate advenientium usufructu privati existunt.

Art. 389. Stante matrimonio jus administrandi bona personis minorum penes patrem est, qui et de proprietate et redditibus bonorum, quorum usufructu caret, sed de solâ proprietate eorum, quorum usufructu ex jure gaudet, reddendæ rationi obnoxius est.

Edit.

tinet ad peculium quasi castrense; excipit tamen *Sanch. ap. Lugo. n. 48.* architectos principis, vel communitatis. Omnia autem bona, donata intuitu exercitii prædictorum officiorum, sunt quasi castrensia. *Lugo n. 49.* Hujusmodi sunt omnia, quæ acquiruntur à filiofam. ex officio clericali, ex *L. Presbyteros, 6. c. de Episc. et cler.* Imò idem dicitur de omnibus, quæ clerico adveniunt ex quocumque titulo. *Lugo n. 21. cum Mol. Sanch. et communi.* Hocquæ rectè dicit *Lugo n. 22.* contra aliquos de clericis etiam tonsuratis, cùm textus cit. exprimat etiam cantores.

III. Peculium autem *profectitium* sunt bona, quæ proficiscuntur de rebus paternis, et filius lucratur in ipsis negotiando; peculium hoc totum pertinet ad patrem quoad fructum, et proprietatem. Etiam dicuntur bona *profectitia* illa, quæ donantur filio intuitu patris: secùs verò, si donantur filio intuitu suiipsius, etsi occasione patris filius cognitus sit à donante. *Lugo n. 37.* In dubio autem, an aliquid sit donatum intuitu patris, vel filii, erit totum filii, si ipse bonâ fide inceperit possidère; aliàs dividendum pro rata dubii. Bona verò donata filio à patre in patrimonium ad suscipiendos ordines sacros, non sunt numeranda inter *profectitia*, sed benè sunt conferenda cùm aliis fratribus, cùm ille hæreditatis portionem exposcit, ut *Lugo loc. cit. cum Mol. et ut dicemus n. 956.* Dubium fit 1. an, quod lucratur filius ex bonis paternis, sit totum et semper *profectitium*? Affirmant *Sylv. Azor, etc. apud Lugo n. 40.* Dicunt verò *Gom. Bart. Tab. Ang. etc. ib.,* esse partim *profectitium*, partim *adventitium*. *Lugo* autem cum *Mol.* tenet esse *profectitium*, si filius nomine patris negotietur, *adventitium* verò si nomine suo, putà, si ipse furatus sit pecuniam à patre, vel si pecunia otiosa erat apud patrem. Certum autem est, ut docet *Lugo dict. n. 40.* quòd, si filius negotietur extra domum patris ex aliis bonis quàm paternis, lucrum non sit futurum *profectitium*. In dubio tamen, an lucrum provenerit ex bonis patris, vel alterius, tùm tantùm *profectitium* præsumitur, cùm filius administrabat bona paterna. *Lugo n. 41. cum Gom. Bart. etc.* Dubium fit 2. an filius, pro labore præstito in beneficium patris, possit stipendium exigere? Affirmant *Nav. Less. Ang. Lop. ap. Sanch. l. 1. c. 2. d. 8. n. 1.* et probabile putant *Laym. lib. 3. tr. 4. c. 8. n. 6. et Bus. infr. n. 544.* Negant verò *Molin. et alii plures cum Sanch. loc. cit. et Croix lib. 3. p. 1. n. 1054.* Rectè autem distinguit *Lugo d. 5. n. 42.* et ait, quòd si filius extra domum patris habitet, nec à patre alatur, id, quod lucratur, est *adventitium*; *profectitium* verò, si in domo paterna degat, et à patre alatur, necnon obsequia illa sint patri debita: quæ si tamen excedant, benè potest filius petere stipendium. Sed hîc dubium fit 3. utrùm, si prædicta obsequia fuerint excedentia, et filius non petierit stipendium, præsumatur illud remisisse? Omnino affirmant *Mol. d. 234. et Sanch. loc. cit.*

n. 4. quia hoc præstat bono communi, ut inter parentes et filios frequentia jurgia vitentur. Sed probabilius dicitur *Lugo dict. n. 42. cum Nav. Less. Ang. etc. ut supra*, quòd, dum filius, si potest, non petat, rationabiliter remisisse censeatur. Secus, si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrahere alimenta à patre percepta. *Vide etiam dicenda n. 544.*

IV. Pecuniam tandem *adventitiam* sunt bona, quæ filiis proveniunt affunde, quàm ex bonis paternis, vel intuitu patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, pater verò acquirit usumfructum, etiamsi sint bona majoratus. *Lugo d. 5. n. 30.* Quandoque tamen filius etiam talem usumfructum acquirit, nempe I. Quando præcisè ususfructus donatur filio, vel donatur aliquid filio, patre contradicente. II. Si filius unà cum patre succedit in hereditatem fratris, vel sororis. Ita *Less. l. 2. c. 3. num. 9. 10 et 44. et Lugo d. 5. n. 28. cum aliis.* III. Addit *Lugo ibidem*, si filius accipit dotem, patre se non obligante: *vide alia apud Lugo.* Exceptis autem his casibus: filius de bonis adventitiis non potest disponere sine consensu patris, nec testari, etiam cum ejus consensu, nisi ad pias causas, ex c. *Eicet 4. de sepult. in 6.* Potest tamen universè testari de castrensi peculio, ut *ibid.* Ususfructus autem peculii adventitii erit patris, quamdiu vivit, etiamsi filius exierit à patria potestate; nisi filius electus sit ad Episcopatum, vel ad magnam dignitatem, scilicet, si fiat Cardinalis, prefectus Urbis majoris, consiliarius regis, magister militum; tunc enim, totus ususfructus pertinet ad filium, ut *Lugo n. 24. Salam. in 12. c. 2. paroch. 10. §. 4. n. 122. Holzm. p. 4. n. 274.* Si verò pater emancipet filium, dimidia pars ususfructus erit patris, et dimidia filii. *Lugo, et Holzm. ib.* Hoc intelligitur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria patris; nam, si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure hispanico, tunc ususfructus erit totus filii: si verò ratione status religiosi à filio assumpti, ususfructus erit totus patris. *Lugo ibid.* Hic notandum I. quòd si pater permittat filio, ut discedat à sua domo, non censeatur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum; vel nisi filius, vidente et tacente patre, fructus expendat, ut *Lugo n. 27. ex l. Cum oportet. c. de bonis que liber.* Notandum II. quòd si bona sint usu consumptibilia, tunc pater possit de illis disponere, cum obligatione reddendi filio tantundem. *Lugo n. 35. et Mot.*

489. Bona uxoris alia sunt *dotalia*, alia *paraphernalia*, (1) quæ

(1) Ex cod. civ. Conjuges ratione bonorum sub triplici regimine constitui possunt: 1º Sub regimine communitatem bonorum includente; 2º Sub regimine bonorum communitatem excludente; 3º Sub regimine dotali. Varia sunt pro hac diversitate regiminis hæc varisque conjugum obligationes. Insuper alia legalis, alia conventionalis est communitas in qua bona communia et propria conjugum distinguuntur.

I. Art. 1400. Communitas legalis locum habet cum sponsi matrimonium ineunt sine

sunt res, quas uxor attulit, vel sibi reservavit ultra dotem. Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium, et usum, *l. Hac lege*,

ulla conventionem aut simpliciter declarant, se sub regimine communitatis bonorum contrahere.

Art. 1387. Conjuges bona sua semper ad normam legis civilis disponere consentunt, nisi specialia de his fecerint pactiones, minimè tamen bonis moribus contrarias.

Art. 1388. Communitas conventionalis in omni re sequitur leges communitatis legalis, nisi huic implicitè vel explicitè derogatum sit.

Art. 1401. Inter bona communia referuntur:

1° Omnia mobilia, quæ conjuges primo die matrimonii possiderunt, aut postea hæreditate vel donatione acceperunt donatore non contrarium statuente.

2° Omnes qualescunque fructus, redditus, fœnora, pensionesque annuæ, quæ conjugibus obveniunt, tempore matrimonii et ex bonis jam primo die matrimonii ipsorum propriis, aut postea quocunque titulo acceptis.

3° Omnia immobilia in matrimonio acquisita.

Art. 1404. Immobilia verò, quæ conjuges jam antè matrimonium possiderunt aut in matrimonio hæreditate acquisivèrunt, neutiquam inter communia referuntur.

Art. 1405. Pariter immobilia alterutri conjugum tempore matrimonii donata, minimè in communitatem allata consentunt, sed spectant ad donatarium, nisi donator declaraverit, rem numero bonorum communium esse.

Art. 1406. Immobilia à patre vel matre aut alio ascendente alterutri conjugum, ut ipsi aut donatoris creditoribus satisfacta relicta, non sunt communia, salvà compensatione aut indemnitate.

Art. 1409. Inter debita communia referuntur:

1° Debita, quibus mobilia conjugum jam primo die matrimonii gravata existebant, aut quibus gravatur hæreditas in matrimonio obtenta.

2° Debita, quæ tum ex sorte, tum ex pensionibus annuis et usuris sunt tempore communitatis à marito, aut cum hujus consensu ab uxore contracta.

3° Debita, quæ solummodo ex pensionibus et usuris sunt ob res alienum, ast proprium conjugibus.

4° Debita ob reparationes usufructuarias immobilium non communium.

5° Debita ob alimenta conjugum, educationem et cultum filiorum ac ob quæcumque alia onera matrimonii.

Art. 1421. Solus maritus bona in communitatem allata administrat, quæ absque uxoris consensu vendere, alienare et oppignorare poterit.

Art. 1428. Marito jus est administrandi bona uxoris propria, necnon instituendi actionem ad res mobiles et litigiosas uxoris consequendas. At tamen immobilia uxoris non consentientis alienare non poterit; quòd si ipsius culpâ status bonorum uxoris deterior factus sit, ad restitutionem tenetur.

Art. 1428. Actiones civiles, quas uxor sine consensu mariti, etiam cum iudicis auctoritate exercet, bona communia efficere nequeunt, nisi ratione mercaturæ, quam publicè et separatè facit.

Art. 1437. Quod si ex bonis communibus pecuniæ summa expensa fuit pro solvendis alterutrius conjugum debitis, uti pretium integrum aut partiarium rei immobilis propriæ aut redemptio servitutis, vel pro recuperandis, conservandis reparandisque bonis propriis ac generatim quoties unus conjugum lucrum proprium è re communi fecerit, ab eo compensatio debetur.

II. *Art. 1529.* Cùm sponsi, quin se sub regimine dotali constituent, matrimonium inire intendunt cum clausulâ communitatem excludente, aut separationem bonorum includente, hiæ se subjiciunt legibus:

Art. 1530. Matrimonio inito cum clausulâ bonorum communitatem excludente, uxor nec sua bona administrare, nec ipsorum fructus percipere poterit; quòd jus penes maritum est ad onera matrimonii sustinenda;

c. de pactis. Bonorum *dotialium* proprietas spectat ad uxorem, usus-fructus verò et plena administratio ad maritum, *l. 2. ff. de jure dotium.* Hinc uxor, post mortem viri, omnibus creditoribus personalibus præfertur. Et adhuc vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetere *ex eodem l.* Deinde notandum, quòd si dos consistat in pecunia, vel rebus usu consumptibilibus, tunc dominium dotis plenè transit ad virum, cum obligatione tantumdem restituendi, matrimonio soluto, *l. Res in dotem, ff. de jure dotium.* Deinceps notandum, quòd

Art. 1531. Sed soluto matrimonio, aut separatione bonorum ex sententiâ judicis factâ, ea integra uxori reddenda.

Art. 1532. Si quæ ex mobilibus ab uxore in dotem allatis aut ipsi in matrimonio obvenientibus usu consumptibilia inveniuntur, ipsorum fiat æstimatio in contractu matrimoniali, aut inventarium tempore quo obvenerunt, juxta quod à marito pretium restituendum.

Art. 1533. Maritus ad omnia onera usufructûs tenetur.

Art. 1534. Nihil tamen impedit, quin statuatur, quòd uxor quotannis partem suorum reddituum ad usum proprium accipiat.

Art. 1535. Immobilia in dotem allata, de quibus præsens est paragraphus, alienari possunt, non tamen sine consensu viri, aut si hic nolit, sine judicis auctoritate.

Art. 1536. Matrimonio autem inito cum clausulâ separationem bonorum includente, uxor mobilium et immobilium administrationem, nec non usufructum habet.

Art. 1537. Uterque conjux ad onera matrimonii ferenda concurrat juxta conventionem; hæc autem deficiente, uxor pro tertia parte suorum reddituum concurrat.

Art. 1538. Nullo in casu nullaque ex causa uxor immobilia alienare poterit absque consensu mariti, hocque renitente sine judicis auctoritate.

III. *Art. 1532.* Regimen dotale instituitur per expressam conjugum declarationem, se velle sub hoc regimine contrahere; nec ad id sufficit constitutio dotis vel communitalis exclusio, neque etiam bonorum separatio.

Art. 1541. Quæcumque uxor in dotem constituit, aut in contractu matrimoniali accipit, bona dotalia sunt, nisi extet conventio contraria.

Art. 1542. Maritus ipse bona dotalia administrat, ac debitores et detentores eorum in judicio persequendi, fructus et usuras atque sortis repræsentationes percipiendi jus habet. Attamen in contractu matrimoniali conditio apponi potest, quâ uxori partem suorum reddituum ad proprium usum quotannis percipere liceat.

Art. 1543. Dotis integræ aut partis ex mobilibus, quorum pretium in contractu fixum est, maritus possessor existit (nisi declaretur æstimationem non habere rationem venditionis) obligatus ad reddendum solum pretium statutum.

Art. 1544. Attamen rei immobilis in dotem constitutæ æstimatione, maritus nullo modo dominium acquirit, nisi contrarium statuatur.

Art. 1545. Bona immobilia in dotem constituta alienari vel hypotheca gravari non possunt durante matrimonio, neque ab uxore, neque à marito, neque ab utroque simul, *exceptis casibus in lege definitis.*

Art. 1546. Maritus ratione bonorum dotialium iisdem, quibus tenetur obligationibus usufructuarius; rationem reddet de præscriptionibus aut rei depravationibus, quibus causam negligentia suâ dedit.

Art. 1547. Si dos periclitetur, uxor in judicio separationem bonorum exigere poterit.

Art. 1548. Bona, quæ ab uxore in dotem allata non fuere, paraphernalia sunt.

Art. 1549. Quòd si alia non forent uxoris bona quàm paraphernalia, ipsa ad onera matrimonii pro tertia parte reddituum concurreret, nisi alia extet stipulatio.

Art. 1550. Uxor et administrationem et usufructum paraphernalium habet: ea tamen alienare aut de eis litigare non poterit absque mariti consensu aut hoc renitente, judicis auctoritate.

Edit.

si bona dotalia, etiam stabilia, dentur viro æstimata, animo, ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiam eorum dominium acquirit, et, soluto matrimonio, non tenetur, nisi ad pretium reddendum, l. *Quoties, ff. de jure dotium*. Et in prædictis duobus casibus, si pereant dicta bona, viro pereant, l. *Res in dotem*.

190. — Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet: I. In bona *patrimonialia*, quæ dicuntur ea, quæ ipsi obveniunt ex quacunque causa profana. II. In bona *quasi patrimonialia* seu *industrialia*, et dicuntur ea, quæ clerici acquirunt ex ecclesiasticis functionibus sine beneficio, ut ex concionibus, missis, etc. III. In bona *merè ecclesiastica*, et sunt illa, quæ acquiruntur ex beneficiis. IV. tandem in bona *parsimonialia*, quæ sunt illa quæ clericus ex redditibus ecclesiasticis subtrahit de sua sustentatione, vivendo parcius, quam honestè vivere potuisset.

191. — I. Quod bona *patrimonialia* certum est, quod clerici plenum eorum dominium habent, ut patet ex c. *Relatum 12. de testam.* II. Idem est de bonis *industrialibus*, ut communiter docent DD. cum *Santh. Cons. l. 2. c. 2. dub. 35. et 45. Less. de just. l. 2. c. 4. dub. 6. Lugo de just. d. 4. sect. 3. n. 23. Anacl. tr. 7. d. 4. q. 3. Viva Opusc. de benef. q. 3. art. 1. n. 5. Salm. tr. 12. c. 2. punct. 44. §. 4. n. 138. cum Pal. Conin. etc. Ex quo infert Anacl. n. 27. cum Less. et aliis, quod si clericus vivat, aut expendat de bonis his, vel propriis in pias causas, possit tantumdem accipere de bonis ecclesiasticis, et de eis ad libitum disponere; quia, cum jus habeat vivendi ex beneficio (ut infra videbimus in quæst. V.), non tenetur vivere ex bonis propriis; unde, si de iis vivat, potest uti compensatione. Hoc tamen non admittendum puto, si clericus non habeat superfluum de bonis ecclesiasticis, atque hic et nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire. Secus autem, si hic et nunc non teneatur ad elemosynam, habeat tamen intentionem compensandi. An verò distributiones quotidianæ canonicorum computentur inter bona industrialia? Negant *Nav. de Redit. ecclæ. q. 4. n. 74. Santh. l. c. dub. 46. quia (et dicunt) distributiones verè sunt partes reddituum beneficii, et ideo eandem naturam ac onus sortiuntur, quàm alii beneficii fructus. Sed probabilius affirmant Lugo de 4. n. 25. et Salm. ibid. n. 40. cum Azor, Sylvest. Angel. Bon. et Covarr. Ratio, quia præfatæ distributiones, licet ex titulo beneficii proveniant, non tamen dantur immediatè pro titulo, sed pro servitio personali, tamquam personæ stipendium.**

III. Idem, quod de bonis patrimonialibus, et industrialibus, dicitur de *parsimonialibus*, ita ut possit clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Navar. de Redit. q. 4. Mon. 30. Less. c. 4. n. 39. Cabass. Th. jur. l. 2. c. 16. n. 8. Anacl. n. 28. Mazz. tom. 2. p. 420. et Less. dict. c. 4. n. 39. cum Sot. Covarr. et aliis (contra Petroc. l. 4. de*

Benef. c. ult. q. 7. et alios paucos). Et idem expressè docet *S. Th. 2. 2. qu. 185. art. 7.* ubi ait: *De his autem, quæ sunt specialiter suo usui* (scilicet clerici) *deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis.* Ratio, quia præfata bona non dantur ut fructus beneficii, sed ut stipendia laborum iis, qui Ecclesiæ inserviunt. Nec obstat textus in *c. Episcopi, caus. 12. q. 1.* quem opponit *Petr.* ubi legitur: *Quidquid verò de provisione suæ Ecclesiæ fuerit, sive de agris, sive de fructibus, omnia in jure Ecclesiæ reservare censuimus.* Nam respondetur ex prædictis, bona parsimonialia non esse de provisione Ecclesiæ, sed de provisione, seu stipendio laborum ministri, ut sancitum fuit in conc. *Agath. Can. 36.* ubi dictum fuit: *Clerici omnes qui fideliter Ecclesiæ deserviunt, stipendia, tantis laboribus debita, secundum servitii sui intuitum vel ordinationem canonicam, à sacerdotibus seu Episcopis consequuntur.*

IV. Major difficultas est de bonis merè ecclesiasticis, quæ propriæ sustentationi supersunt, an de iis possint clerici, sine injustitia, malè disponere? Certum est, quòd beneficiarii tenentur sub mortali reditus superfluos suæ sustentationi in usus pios, aut in pauperes elargiri. Ita *S. Th. 2. 2. qu. 185. art. 7. Lugo d. 4. sect. 4. n. 9. Sanch. Cons. l. 2. c. 2. dub. 38. Salm. tr. 12. c. 2. punct. 44. §. 2. n. 144. et 144. cum Mol. Con. Pal. et communi.* An verò ad id teneantur virtute justitiæ, vel religionis, infrà dicitur. Hic autem sedulò notandum: quòd in hoc, ut materia censeatur gravis, requiritur quantitas multò major, quàm in furto, ut dicunt *Lugo n. 42. cum Mol. Henr. Holz. de just. n. 204. et alii ex D. Th. l. c.* qui requirit *multum excessum* ad malam fidem clerici constituendam. Quænam autem sit ista notabilis quantitas? *Coninchius, Palaus, et alii apud Mazz. t. 2. p. 449.* requirunt quartam, vel quintam partem superfluum. Sed veriùs sufficit pars vigesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem *Mazz. et tenent Lugo d. 4. n. 44. ac Croix l. 4. n. 1358.* qui cum *Haunoldo* meritò sententiam *Coninchi* reprobant. Hic obiter advertatur, *Benedictum XIV.* in sua *Bulla 29. Universalis Ecclesiæ*, edita die 20. *Aug. 1744.* declarasse, quòd si beneficiarius fructus beneficii vendat per totam suam vitam, sive unâ, sive pluribus solutionibus, contractus est nullus.

Sed quær. I. An clericus teneatur ex superfluis necessariò pauperibus succurrere? Negant *Azor. p. 2. lib. 7. c. 11. q. 2. cum. Nav. et Viva Opusc. de benef. q. 2. a. 4. n. 12.* qui dicit cum *Vasq. et communi*, posse clericum superfluum erogare, sive in pauperes, sive in alios pios usus pro suo libitu, quia sufficit illud applicare in Dei cultum, et non dissipare, ut loquitur *Trid. sess. 25. cap. 1. de ref.* Sed excipiendum omninò mihi videtur cum *Lugo d. 4. n. 15. et 39. ac Less. c. 4. num. 47.* si adsint pauperes, in gravi necessitate temporali

vel spirituali constituti; tunc enim non potest clericus superflua in alios usus pios expendere, quia tunc urget præceptum naturale charitatis, ex quo, si habet bona propria superflua statui, jam tenetur sub gravi iis illa elargiri. Et hic advertit *Viva l. c. cum Vasq.* pastores, ut Episcopus et parochos, tenèri insuper inquirere hujusmodi pauperes, non tamen beneficiarios non pastores.

Quær. II. Qui veniant nomine pauperum? Veniunt quidem, non solum ostiatim mendicantes, sed etiam ii, qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiam consanguinei, si verè pauperes sint, ita ut alias non possint proprium statum sustinere, ut *Sanch. Cons. l. 2. cap. 2. dub. 38. n. 21. Laym. l. 4. tr. 2. c. 3. n. 3. Croix l. 4. n. 904. cum Azor, Pal. et communiter.* Et patet ex *Trid. sess. 25. c. 4. de Ref.* ubi interdicitur beneficiariis, *ne ex redditibus ecclesiasticis consanguineos familiaresve suos augere studeant..... Sed, si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant.* Hos autem consanguineos indigentes potest clericus præferre aliis pauperibus, etiam gravius egentibus (quidquid dicat *Laym. l. c.*). Ratio, quia, ut benè advertit *Viva loc. cit. art. 2. n. 2. cum Mol. et communi,* subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statum clerici servandum, cum illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Unde *Tol. lib. 5. c. 4. Concl. 3.* sic scripsit: *Episcopus, subtractis quæ ad decentem victum pertinent, et subtractis his, quæ gratiâ pietatis (nota) et charitatis potest in alios consanguineos indigentes aut famulos distribuere, tenetur residuum dare pauperibus sub mortali.* Idque expressum habetur in decreto indicto à Cardinali *Polo,* Legato apostolico ann. 1566. apud *Thomassin. de eccl. discip. t. 3. p. 3. cap. 32.* quo præceptum fuit beneficiariis Angliæ (prout etiam olim præceperat *S. Gregor.* instruens. *Augustinum* Anglorum apostolum): *Ne sumptuum moderatio avaritiæ tribuatur, quidquid ex fructibus ecclesiarum, deductis iis, quæ earum muneribus sustinendis, et ipsis atque ipsorum familiaribus necessaria sunt, supererit, id omne juxta illa, quæ B. Greg. Papa Augustino de fructibus Ecclesiæ dispensandis rescripsit, ad pauperes Christi alendos distribuant.* Hinc dicit *Croix lib. 4. n. 904. cum Azor, Pal. etc.* quòd sub nomine victus beneficiario debiti veniunt omnia necessaria ad se et familiam sustentandam; adque familiam spectant parentes, fratres, nepotes, et alii consanguinei. Item advertunt *Laym. lib. 4. tract. 2. cap. 3. n. 3. Ronc. Conc. 6. n. 6. et Viva loc. cit. cum aliis,* quòd, si beneficiarius statum suum mutet ex assumptione ad beneficium, tunc potest subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodò decenter vivant juxta suam dignitatem. Hoc tamen, rectè ait *Roncaglia loc. cit.,* procedere pro Episcopis, aut assumptis ad similem dignitatem, non verò pro parochis.

Quær. III. An in distributione præferendi sint pauperes loci, in quo est beneficium? Dicunt *Salm. tr. 12. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 144. et Holzm. p. 4. tr. 1. n. 210.* quòd, licet congruentius sit, bona distribui pauperibus loci, de hoc tamen non est obligatio; nisi ibi sint pauperes, extremâ, vel etiam gravi egestate laborantes. Sed *Azor. p. 2. l. 7. c. 14. q. 2. Bonac. de benef. d. 4. p. 2. n. 3. et Mol. d. 145. cum Navarr.* hanc limitationem negant, et censent, satis esse, si bona superflua in quosvis pauperes (intellige æquè egentes) erogentur; etsi testes expresserint, vel saltem tacite significarint. Ratio, quia canones (præcisè in *cap. Sancimus 84. caus. 12. quest. 2.*) indistinctè præcipiunt, ut elemosyna fiat, sive in cives, sive in externos. Et hoc videtur satis probabile, quia pauperes loci non habent, saltem non constat eos habere peculiare jus ad illa bona. Excipit *Mol.* si aliud exigit bonum commune illius diocesis, puta, si subveniendum sit collegio educandorum, etc.

Quær. IV. An beneficiarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios? Negat *Navarr.* dicens, ea statim esse distribuenda. Sed verius docet *S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 4.* (quem sequitur *P. Holam. part. 4. n. 207. cum aliis*) dicens: *Si quis, necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quæ superfluant ex proventus Ecclesie possessionibus emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Ecclesie et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit.* Benè tamen advertit *Holzmann loc. cit.* quòd eo casu cautio adhibenda sit, ne, morte adveniente, tales redditus fortè à consanguineis diripiantur.

Quær. V. An clericus, qui habet ex suo, unde vivat, possit se sustentare ex redditibus beneficii? Negant aliqui pauci; sed affirmandum cum *Hobert de just. t. 4. c. 24. in fin. Petrocor. de benef. cap. ult. q. 8. Fagnan. cap. Si quis, de pecc. cler. Anacl. q. 3. n. 27. Holzm. n. 208. etc. communiter.* Rectè enim ait *Fagn.* quòd primis Ecclesie sæculis nulli clerici admittebantur, nisi qui, relicta omnibus propriis bonis, de solis fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare nolebant, permittebatur eis vivere ex proprio patrimonio; modò nihil de oblationibus exigent. Tertio demùm tempore, scil. postquam clerici portionem suam à mensa Episcopali separatam habere cœperunt, et beneficia fuerunt illis credita, mos inolevit, ut ipsi, separato patrimonio, Ecclesie bonis viverent. Et hoc sanè est rationi naturali omnino consonum; justum enim est, ut, qui altari servit, de altari vivat, juxta illud: *Quis militat suis stipendiis unquam?* *Ap. 1. Cor.* Fortasse divites qui reipublice inservientes stipendia habent, injustè accipiunt? Per accidens autem est, quòd sint divites, vel pauperes. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Thom. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 3.* Rectè vero limitat *S. D.*, si casus occurreret, quòd

aliquis pauper esset in gravi necessitate; nam tunc ait: *In tali necessitate peccaret clericus, si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodò haberet patrimonialia bona, de quibus vivere posset.* Ratio patet, quia tunc jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quær. VI. An, sicut beneficiarii erogare tenentur superflua in usus pios, ita etiam pensionarii? Affirmant *Sanch. Cons. lib. 2. cap. 2. dubium 47. Mazzott. t. 2. p. 424. et Salm. tr. 12. cap. 2. punct. 11. §. 2. n. 147. cum Mol. et Pal.* modò pensio sit ecclesiastica, aut detur ecclesiasticis: secùs, si sit merè laicalis ob titulum merè sæcularem, et detur laicis ob obsequia præstita, putà principibus, equitibus, etc. aut si detur clericis ob aliquod munus temporale, nempe cantoris, procuratoris, etc. Ratio, quia cum hæc obligatio sit annexa redditibus beneficii, pensio illa ecclesiastica, ex fructibus beneficii detracta, transit cum eodem onere. Satis tamen probabiliter negat *Lug. d. 4. n. 32. cum Vasq. Gigas, Cov. etc.* et ita decisum habetur in Rota Rom. ap. *Azor.* Ratio, quia, dum Pontifex justam ob causam extrahit pensionem ex fructibus beneficii, jam eosdem fructus applicat in usus pios; unde fructus isti non ferunt secum obligationem, ut iterùm piè applicentur. Idem ait *Mastrius d. 14. q. 2. a. 3. n. 69. cum Bon. etc. contra Nav. Azor, etc.* de equitibus commendatariis S. Jacobi Calatravæ, Alcantaræ et S. Stephani Florentiæ, etc. quibus à *Gregor. XIII.* jam concessum est testari.

492. — Quæritur VII. an beneficiarii, expendentes redditus superfluos beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem? Hæc quæstio magnoperè inter DD. agitur, et ideò in ejus discussione diutius immorabor.

Prima sententia probabilis, et valdè communior inter recentiores, negat. Hanc tenent *S. Antonin. t. 2. tit. 2. cap. 5. §. 3. Less. de just. lib. 2. cap. 4. dub. 6. n. 43. Mol. tom. 1. tr. 2. d. 143. Cabass. Theor. Jur. lib. 2. cap. 26. n. 7. Sporer de 7. præc. c. 1. n. 113. Azor, p. 2. lib. 7. c. 9. Viva Opusc. de benef. q. 2. a. 3. n. 2. Mazzott. tom. 2. pag. 449. Sanch. l. 2. Cons. cap. 2. d. 37. n. 2. Anacl. tract. 7. d. 4. quæst. 3. n. 34. Holzm. p. 4. de just. n. 196. Salm. tract. 12. cap. 2. n. 155. cum Pal. Con. etc. Lugo de just. d. 4. sect. 1. n. 2. cum Soto, Gers. Abul. Vasq. Adrian. Tab. Covarr. Cordub. Arag. etc.* Auctores hujus sententiæ diversis rationibus utuntur. Major pars eorum sic ratiocinatur: Omnes clerici antiquitus in communi vivebant, et bona ecclesiastica singulis distribuebantur, prout opus erat ad cujusque sustentationem; reliquum verò applicabatur fabricæ Ecclesiarum, et pauperum subventioni. Sed *Simplicius Papa*, qui creatus est an. 465. in *can. de redditibus 28. caus. 12. quæst. 2.* eò quòd, frigescente charitate, fortè Episcopi non tam fideles essent in

tali distributione, fructus bonorum ecclesiasticorum in quatuor partes divisit, primam applicando Episcopis, secundam clericis, tertiam fabricæ Ecclesiasticæ, quartam pauperibus. Idque confirmavit *Gelasius in cap. Concesso 26.* et *Gregorius in cap. Cognovimus 29. dict. caus. 12. quæst. 2.* Hinc dicunt, quòd, licet ante hanc divisionem nullus clericorum ad ea bona jus haberet, post divisionem tamen eorum dominium ipsi adepti sunt, cum illa ab Ecclesia ad proprium usum fuerint eis deputata. Idque confirmant ex concilio Trid. sess. 24. c. 12. de Re-form. ubi præcipitur, quòd beneficiarius, omittens recitationem horarum, *privetur dimidiâ parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentie fecit suos.* Ergò, ut arguunt, concilium supponit, clericum verè dominium ipsorum fructuum acquisivisse. Ex quibus concludunt, obligationem, quam habent beneficiarii erogandi superflua pauperibus, non oriri ex justitia, sed ex virtute religionis, quæ non obligat ad restitutionem.

Cabassutius verò l. c. cum *Azor*, affâ viâ incedens, hanc sententiam turet; dicit enim, hanc obligationem beneficiariorum erogandi superflua in usus pios non esse de lege naturali justitiæ, quia fundatores beneficiorum libere, et sine ullo pacto donant clericis eorum fructus; sed esse tantùm de lege Ecclesiæ, quæ intendit ipsos obligare virtute religionis, vel charitatis, ad applicandos hujusmodi fructus superfluos in usus pios, tamquam bona dicata Deo, et ex pietate donata. Nec obstat, quod ait *Navar.* hanc obligationem restitutionis oriri ex præsumpta mente testatorum, qui videntur bona reliquisse cum tacito pacto, quòd clerici, detractâ suâ sustentatione, reliqua in pios usus expenderent. Respondet enim *Cabassutius*, noluisse quidem testatores, ut sua bona luxui clericorum deservirent, sed non censendum, voluisse eos adstringere ad illam obligationem; quemadmodùm quicumque testator minimè intendit, ut hæres suus bona relicta dissipet, si tamen ille dissipabit, non idem peccabit contra justitiam, quia illa testatoris intentio non fuit in pactum expressè deducta. Et pro hac sententia non potest negari fuisse etiam *D. Th.* non jam in *Summa 2. 2. q. 185. art. 7.* ut censent *Salm.* quia ibi loquitur tantùm de iis, quæ specialiter sunt suo usui (scilicet beneficiarii) deputata, id est assignata suæ necessariæ sustentationi, ut contrarii explicant. Sed expressè id docet in *Quodlib. 6. art. 12. ad 3.* ubi distinguit bona ecclesiastica assignata pauperibus, ab illis, quæ assignantur clericis, prout sunt præbendæ, de quibus ait, ipsos nullam debere restitutionem. Hæc S. Doctoris verba: *Aliiter ergò dicendum est de illis ecclesiasticis bonis, quæ principaliter sunt attribuenta necessitatibus pauperum, et ex consequenti necessitatibus ministrorum, sicut sunt bona hospitalium, etc. et aliter de illis bonis, quæ principaliter sunt attributa usibus ministrorum, sicut sunt præbendæ clericorum, et alia hujusmodi. Nam in primis bonis peccatum*

committitur non solum ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum alius in suos usus assumit, quod est alterius: et ideo tenetur ad restitutionem, tamquam defraudator rei alienæ. In secundis verò non committitur peccatum, nisi per abusum: sicut et de bonis patrimonialibus dictum. Unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam.

Secunda verò sententia tenet, beneficiarium obligari ad restitutionem; ita sentiunt Nav. tract. de rehit. eccl. q. 1. n. 4. Laym. l. 4. tr. 4. cap. 3. n. 3. Bon. de benef. d. 4. p. 2. n. 9. Petrocor. tom. 4. eod. tit. c. ult. q. 7. Habert de just. cap. 24. Concina tom. 2. diss. 6. c. 18. Roncaglia de præc. VII. c. 6. Reg. in præxi cum Petr. Soto, Archidiac. Comit. et Tanner. item Panorm. Armill. Angel. Major. Hostiens. et alii apud Lugo de rest. d. 4. n. 1. Dicunt autem hi, quòd ante suppositam divisionem clerici minimè quidem erant domini bonorum ecclesiasticorum, cùm omnia tunc erant communia; unde, quidquid ipsi præter necessariam sustentationem sibi vindicabant, restituere tenebantur. Probari igitur deberet divisio præcepta per *Simplificium*; sed de hac divisione nullum probatur vestigium, quinimò (ait Habert loc. cit.) multa suadent divisionem hanc non fuisse peractam, cùm nullibi videatur sua portio pauperibus, aut fabricis Ecclesiarum assignata. Saltem (dicunt) de hoc non constat, et usque dum non constat, pauperes jus primævum retinent ad illa bona ecclesiastica, tenenturque beneficiarii ex justitia superflua ipsis ministrare.

Nec reverà probabile videtur id, quod adstruit Cabassutius, nempe, quòd testatores intenderint bona sua in dominium clericorum relinquere; potiùs enim præsumendum, ipsos relinquere voluisse ea in manus Ecclesiæ, ut ipsa postmodùm per suos prælatos ministris bona illa committeret, ut ex eis ipsi sustentarentur, et superfluum pauperibus erogarent. Et quòd hæc fuerit intentio fundatorum, testatur concilium Aquisgranense ann. 816. ubi in *Can. 116.* dicitur: *Fideles ob animarum suarum remedium suis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, ut his et milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, et pauperes recrearentur.* Unde plures AA. ut *Fill. Petroc. Thomassin. et Natal. Alexander*, constanter sentiunt, numquam beneficiarios dominium adeptos esse fructuum beneficiorum. Sed quidquid sit de voluntate testatorum, de quâ non constat, prout utique etiam constare deberet, ut certè dici posset, eos dominium talium bonorum in clericos transtulisse: saltem Ecclesia, quæ bonorum ecclesiasticorum (ut omnes fatentur) supremum dominium habet, noluit suos ministros eorum aliud acquirere dominium, nisi limitatum, cum onere scilicet superfluum reddendi pauperibus, ut valdè probabiliter ex Tridentino *l. c.*, ut *suprà*, tenent *Ronc. Bon. Laym. cum Palud.* et non dissentit Habert. Prout enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem

agendam, cum pacto, ut, quod superest, pauperibus eroget, iste acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ita ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri, ita et beneficiarius. Quòd autem Ecclesia reverà hoc dominium, si concessit, limitatum quidem concesserit beneficiariis, cum onere certè superfluum distribuendi pauperibus, pluribus probatur testimoniis. *Gratianus in Causa 12. q. 4. post. c. 25. et 27.* quærit, an mensa communis scindi potuerit in plures præbendas? Respondet affirmando, eò quòd, sicut superflua mensæ communis olim erant pauperibus eroganda, sic hodie superflua cujusque præbendæ, quo *Gratianus* ostendit, quòd, sicut antiquitùs ecclesiastici onus justitiæ habebant superfluum bonorum communium pauperibus distribuendi, sic etiam habent, posteaquam præbendas inceperint possidère. *Ita et præbendæ Ecclesiasticorum* (verba *Gratiani*) *eadem charitate manente piè et religiosè possunt distribui; nec tunc rebus Ecclesiæ ut propriis, sed ut communibus utilitatibus deservituræ.* Ex quo patet, præbendas non jam institutas fuisse, ut essent totaliter propriæ clericorum, sed eis reale onus aliorum piorum usum annexum esse. Item in concilio Mediol. 4. ann. 1565. sub *D. Carolo Borromæo*, p. 39. sic dicitur: *Si verò, qui beneficia ecclesiastica obtinent, quorum fructus ad eos sunt attributi, si uberiorès sint, quàm ad tuendam vitam requiratur, dubitare non debent, ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut præter ea, quæ ad victum satis essent, suppetent etiam quibus pauperum inopia sublevaretur.* Et idem sancitum fuit de Episcopis in capitularibus *Caroli Magni l. 6. c. 58. in conc. Gall. t. 2. p. 429.* ubi: *Episcopus ecclesiasticarum rerum potestatem habeat, ad dispensandum ergà omnes qui indigent; participet et ipse quibus indiget.* Item *D. Petrus Damianus* apud *Baronum* an. 1055. sic quemdam Episcopum monet: *An ignoras, quia ad hoc Ecclesiis prædia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur.* Deinde subdit, quòd prioribus sæculis agri Ecclesiæ donati, vendebantur, et pretium distribuebatur pauperibus: sed postea, *procedente tempore Ecclesiarum rectoribus visum est, ut ipsa potiùs prædia traderentur, ut scilicet non modò clericos Ecclesia pasceret, sed et refrigerii stipem indigentibus ministraret.*

His tamen non obstantibus, nequit negari, primam sententiam esse satis probabilem, præsertim ex auctoritate *S. Thomæ* (juxta ejus verba, suprà relata) qui supponit, et asserit pro certo, factam fuisse præfatam divisionem bonorum, et idèò absolutè ipse eximit clericum à restitutione, si bonis ecclesiasticis abutitur. Præterquam quòd, ut scribit quidam doctus Neotericus, non jam Papa *Simplicius* divisionem illam introduxit, sed ipsam introductam invenit, et dumtaxat ipse executionem ejus præcepit, prout clarè eruitur ex illius Epistola, scripta ad *Florentium*, aliosque Episcopos, adversùs Episcopum *Gaudentium*, qui præter portionem propriam tres alias partes sibi usurpaverat:

unde Pontifex præcipit auferri ab eo omnem talium honorum administrationem, ipsumque teneri ad restituendum portiones, quas per triennium exegerat. *Simul etiam* (verba sunt *Simplicii*) *de rebus Ecclesie, vel oblatione fidelium, quid deceat nescienti, nihil licere permittat: sed sola ei ex his quarta portio remittatur..... Cui etiam hæc specialiter præcipimus imminere, ut tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat. Ep. Simplicii ad Florent. etc. scripta ap. 475. apud Harduin. in Collect. Conc. tom. 2. pag. 804.* Quapropter non incongruè fautores primæ sententiæ concludunt ex divisione executâ bona clericis attributa jam transisse in eorum dominium. Quod videtur confirmari à Tridentino, ut supra sess. 24. c. 12. de Res. verbis illis, *fructuum, quas ratione etiam præbendæ, ac residentie fecit suos.* Insuper ex conc. Lateranensi V. sess. 9. §. *Statuimus*, ubi dictum fuit, quod beneficiarius officium post sex menses à possessione beneficii omittens, *fructus suos non faciat*; ergo si officium non omittit, jam facit suos.

Quær. VIII. An, dono accipiens à beneficiario hæc bona superflua, peccet graviter, et teneatur ad restitutionem? Quod ad restitutionem pertinet, eum teneri negant omnes AA. qui in præcedenti questione censent, beneficiarium non obligari ex justitia ad talia bona in pios usus eroganda. Nos tamen distinguendum putamus. Si beneficiarius ob talem donationem non reddatur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cum valdè sit probabile, ut docent *Laym. Bon. Palud. et Ronc.* ut supra retulimus, quod beneficiarius bene habeat dominium fructuum superfluum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergo, si eos donat, suum donat, et aliunde jam poterit satisfacere; quod si non faciat, id proveniet ex sua malitia, non ex acceptatione donatarii, ut rectè ait *Lug. d. 4. n. 48.* Si verò per talem donationem clericus redditur impotens, dicimus probabilius accipientem teneri ad restitutionem, juxta nostram sententiam, quâ tenuimus, beneficiarium obligari ex justitia dare superflua pauperibus; tunc enim donatarius accipiendo verè influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona, prout in simili caso diximus n. 443. et fusiùs probavimus de contract. n. 722. Dixi *probabilius*; non enim nego, posse accipientem excusari à restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige quoad partem juxta proportionem talis probabilitatis, (4) si accepit eum dubia fide; quod si verò in bona fide accepit, probabilis est non teneri eum ad aliquid restituendum, juxta dicta lib. 4. n. 35.

Sed admissâ sententiâ contrariâ tamen probabiliori, scilicet, quòd

(1) *Ex Hom. Ap. tr. 10. n. 8.* debet majorem partem pauperibus restituere, cum ipsi auctori paulò majoris probabilitatis esse videatur sententiâ, quòd beneficiarius ex justitia obligatur dare superflua pauperibus.

absit peccatum contra justitiam, nunc dubium occurrit, an accipiens peccet cooperando peccato donantis contra religionem aut charitatem, ut supponunt præfatæ sententiæ auctores? Affirmant *Mazzot. tom. 2. pag. 449. et Sanch. Cons. c. 2. d. 38. n. 44. citans Navarr. Sylv. etc.* communiter ut asserit. Ratio, quia accipiens verè cooperatur ad consummationem peccati donantis, concurrendo ad translationem domini rei donatæ, quod non transfertur, nisi per acceptionem. Sed probabilius (juxta illam sententiam) dicimus cum *Lugo. d. 4. sect. 3. n. 49. Busemb. l. 4. n. 183. Holzm. p. 4. de just. n. 224. et Salm. tract. 12. c. 2. punct. 44. §. 2. n. 143.* accipientem non peccare, neque contra religionem, neque contra charitatem, nisi petat, vel inducat ad donandum. Non contra religionem, quia tunc ipse minimè cooperatur peccato donantis; licet enim dominium rei non transferatur sine ejus acceptione, tamen peccatum donantis jam per ipsam oblationem, etiam externè, omninò consummatum est; per accidens autem se habet, quòd oblatio effectum habeat vel non, per acceptionem vel refutationem donatari; prout nihil minuit, vel addit ad peccatum homicidæ, quòd ex vulnere lethali, ab ipso inflicto, mors vulnerati sequatur, vel non. Neque contra charitatem ratione damni, quod ex illa donatione pauperibus obvenit, quia charitas non obligat hominem, ut cum suo æquali incommodo alienum nocumentum evitet, prout ait *Lugo loc. cit. num. 50. cum Less.* Semper intellige, si acceptet cum bona fide, ut mox suprâ limitavimus.

An autem regulares, facti Episcopi, possint liberè disponere de bonis ecclesiasticis, et patrimonialibus? Probabilius negatur. *Vide dicenda l. 5. de statu Relig. num. 2. ubi Salmant. cum aliis secùs dicunt de bonis patrimonialibus.*

DE ACQUISITIONE DOMINII.

493. — Tribus modis dominium acquiritur: 1. Jure naturali, seu gentium. 2. Jure civili aut canonico, scilicet per præscriptionem, et usucapionem. 3. Voluntate privata hominum, per contractus. Addi posset alius modus, jure belli; sed iste magis pertinet ad jus gentium. Jure autem gentium pluribus modis dominium acquiritur (1).

(1) Qui in cod. civ. acquirendi dominium modi statuuntur, differunt nomine et etiam œspissimè re à jure romano. Si excipias occupationem et traditionem, reliqui modi omnes, qui hinc à S. Alphonso recensentur, in jure novo nomine accessionis notantur. Sunt etiam juris gall. regulæ generales, quæ tum specificationi, tum accessioni, tum etiam commixtioni antiqui juris conveniunt.

En cod. civ. dispositiones de acquisitione domini generatim:

Art. 711. Dominia rerum acquiruntur et transferuntur hæreditate, donatione inter vivos et testamento necnon contractibus.

Art. 712. Item accessione et præscriptione.

Art. 546. Quodcumque è re mobili aut immobili natum aut ipsi sive ex naturâ, sive ex industria superadditum fuit, jure accessionis ad dominum rei pertinet

Et I. *Occupatione* (1), ex §. *Peræ Instit. de rerum divisione*, ubi sic dicitur: *Quod enim antè nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur*. Quid de thesauris inventis? *Vide infra n. 602*. Quid de venatione, et piscatione? *Vide n. 604. et 614*. Certum autem est omnia bona inventa restituenda esse domino certo, si iste inveniatur. An verò post inquisitionem, domino non invento, sit obligatio restituendi res inventas pauperibus? *Triplex adest sententia. Vide Dub. 5. n. 603*.

494. — II. *Acquiritur dominium Nativitate* (2), per quam nostra fiunt, quæ nascuntur à propriis animalibus, ex §. 4. *Item cap. eod. loco Instit.* Hinc ad usufructuarium spectant partus ovium, equorum, etc. salvo semper numero matrum.

495. — III. *Alluvione* (3), quâ, si aliquid latenter et insensibiliter tuo fundo adjiciatur, tibi acquiritur. Secus autem, si patenter adjiceretur pars de prædio alterius, tunc enim ipsa ad eundem pertineret, ex §. *Præterea eod. loc.* Statutum etiam est *ibid.* quòd si alveus fluvii divertat ad aliam partem, novus alveus sit publicus, aut alterius, si iste esset fluvii dominus; antiquus autem alveus accrescet iis, qui agros utrimque habent.

(1) *Art. 539.* Bona nullius aut personarum sine hæredo decedentium aut quarum hæreditas fuit derelicta, ad rem publicam pertinet.

Art. 713. Bona, quæ domino carent, cedunt fisco.

Art. 714. Dantur res nullius, quarum usus communis est.

Art. 564. Columbæ, cuniculi, pisces transeuntes in alterum columbarium, stagnum, vivarium cuniculare sunt domini hujus, nisi arte vel fraude allecta fuerint. —

Notandum, de art. 539. et 713 consuetudinem, necnon art. 713 derogasse, ita ut jamjam pisces, aves, animalia sylvestria aliæque res mobiles, quæ dicuntur *nullius*, primi fiant occupantis. —

(2) *Art. 547.* Fructus naturales et industriales terræ necnon civiles ac pecoræ proventus ad dominum rei jure accessionis spectant.

(3) *Art. 556.* Quæ terra paulatim et insensibiliter ripæ fluvii amniæve adjicitur, alluvio audit atque ad fluvii accolam pertinet.

Art. 557. Pariter si alveus insensibiliter ad aliam partem diverterit, ripæ derelicta ad accolam fluminis spectat, quin accola alterius ripæ fundem amissum exigere possit.

Art. 558. Jus alluvionis non obtinet in lacus et stagna.

Art. 559. Quòd si vis repentina de tuo fundo partem notabilem detraxerit et vicini prædio attulerit, pars detracta tua manet, modò infra annum eam repetas.

Art. 560. Insula quæcunque in flumine, quod navibus ac ratibus vehendis est, nata ad rempublicam spectat, nisi adsit titulus aut præscriptio in contrarium.

Art. 561. Insula verò nata in flumine, quod navibus et ratibus vehendis, impar est, ejus est fluvii accolæ, ex cujus parte formata fuerit; est autem utriusque ripæ incolæ, cum in neutram partem vergat.

Art. 562. Quòd si flumen novo alveo fluens agrum vicinum prædat effluatque ex eo insulam, hæc prioris domini erit, sive fluvius sit navibus ac ratibus vehendis per sive impar.

Art. 563. Alveus qualiscunque fluminis relictus pro rata parte et compensationis causâ iis accrescit, quorum agri per novum alveum invaduntur.

496. — IV. *Specificatione* (1), quando forma datur in alienam materiam, v. gr. si bonâ fide ex aliena lana vestem tibi conficias, dominus illius efficeris, domino lanæ pretium solvendo, §. *Cum ex alien. eod. loc.* cum limitationibus tamen ibi expressis. Idem, si facias pretiosam picturam, vel scripturam in vili tabula, vel tela aliena, ut ait *Tamb. ex* §. 34. *ibid.* Secûs tamen esset, si de alienis uvis vinum faceres: illud enim ad dominum uvarum pertinet; ita *Tamb.* Sed contradicit *Croix l. 3. p. 2. n. 124.* Dicit etiam *Croix n. 123.* quòd, si ex alieno frumento farinam facias, farina sit tua. Et idem dicit, si de aliena quercu facias navem, n. 124. *cum Haunoldo.* Secûs verò, si navem facias de asseribus alienis, quia tunc navis adhuc in primos asseres reduci posset. Probabilius autem addit *Croix n. 123. cum Gloss. ad §. 25. Instit. et Haunoldo contra alios,* ad acquirendum dominium per specificationem, bonam fidem requiri.

497. — V. *Accessione* (2), quando alicui rei accedit ornamentum, licet pretiosius, putà, si vesti tuæ intextetur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma, purpura, et gemma à te acquiritur. §. *Si tamen, eod. loc.* Limitant DD. nisi ornamentum faciliè divelli posset. *Croix ibid. num. 426. cum Lug.*

498. — VI. *Confusione, vel commixtione* (3). *Confusio* est quando

(1) *Art. 570.* Si quis ex materiâ alienâ rem novam effecerit, hanc dominus materiam semper repetere poterit, dummodo pretium operæ restituat.

Art. 571. Quòd si forma rei ipsâ materiâ multò pretiosior sit, illam utpote principalioris opifex servare poterit, modò pretium materiam domino restituat.

Art. 572. Si quis opus fecerit, partim ex propriâ, partim aliena ex materiâ, adeo ut utraque maneat integra, quin tamen divelli possit, illud commune erit.

Art. 573. Cùm res inter utrumque dominum materiam communis fiat, ad licitationem plurimo dicenti adjudicetur.

Art. 574. Cùm dominus, ad ipso inscio nova rei propriæ species inducitur fuit, eam repetendi jus habeat, liberum ipsi erit, vel totam in eadem naturâ, quantitate, mensurâ, bonitate ac pondere, vel ipsius solum pretium exigere.

Art. 577. Si quis ex materiâ alienâ rem novam confecerit, ad damna quæ emergere reparanda damnari poterit.

(2) *Art. 566.* Res per accessionem unitas, licet sint separabiles, pertinent ad dominum rei principalioris, modò solvat pretium rei minoris.

Art. 567. Res principalior ea est, cui altera accedit solum usus, ornamentum aut complementum gratiæ.

Art. 568. Quòd si tamen res addita multò pretiosior est re principaliori, dominus illius semper exigere potest, ut divellatur à re principali.

Art. 569. In dubio, quid sit in rebus per accessionem unitis principale, videndum, quæ res alteram valore aut saltem volumine superet: hæc erit principalis.

(3) *Art. 578.* Quæ confusione commixta fuisse, quorum tamen nulla pars principalis distingui posse videtur, separantur, si sint separabiles, exigente domino, quo inscio confusio aut commixtio facta fuerit. Si verò separari nequeant, possessio rei confusæ aut mixtæ communis evadit, habita ratione quantitatis, qualitatis et valoris rei singulæ.

Art. 574. Quòd si res una alteram quantitate aut pretio multò superet, dominus rei principalioris, totam repetere poterit, modò alteri solvat pretium rei propriæ.

Edit.

duo corpora liquida, aut liquefacta (ejusdem, sive alterius speciei) ita coëunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari possit, quæ de utroque non participet : utpotè, si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stanno, etc. *Commixtio* autem est, quando miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, ita ut de quovis grano separato dici non possit, quòd illud sit utriusque materiæ. *Croix l. 3. p. 2. n. 116.* His positis, sciendum quoad *confusionem*, quòd si confusio consensu dominorum, vel casu sit facta, tunc res erit communis, et judicis arbitrio dividenda, ex §. *Si duorum 27. eodem Inst. Vide Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. §. 4. n. 11. cum Palao, Croix l. 3. p. 2. n. 117.* Si verò confusio altero nesciente, vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiritur, si operâ tuâ facta sit confusio, et ampliùs sit tua major materiæ pars; tenèris tamen rei alienæ pretium solvere, ex dicto §. 25. Ratio, quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non verò, si tua pars esset modica. *Tamb. ibid. cum Azor.* Quòd si res sint æquales, tunc tota materia erit communis. *Tamb. eod. loc.* Quoad *commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quod miscens alienam cum pecunia sua, animo dominium totius habendi, totius sit dominus, etiam altero inscio, vel invito : nam in *l. Si alieni, ff. de solutionibus*, sic dicitur : *Si alieni nummi, inscio vel invito domino, soluti sunt, manent ejus, cujus fuerant. Sed si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qui accepit, in libris Cæii scriptum est; ita ut furti actio domino cum eo, qui dedisset, competeret.* Hinc etiam quando mixtio, quæ discerni non potest, facta sit malâ fide, nummi fiunt accipientis, sive furis. Hoc tamen intelligendum, quando major pars pecuniæ sit miscentis; secùs si minor, vel æqualis, quia tunc totus cumulus communis erit, ut *Lugo, Mol. Vasq. et Dic. ap. Croix lib. 3. p. 2. num. 118.* Et idem esset, si commixtio casu, vel consensu dominorum facta fuisset, ut diximus; vide dict. §. 27. et 28. Quòd si, eod. Instit.

499. — Quæritur autem, an idem, quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum, etc.? Negant Glossa in *d. l. Si alieni, Anacl. Theol. Mor. tract. 7. d. 5. q. 3. n. 28. et 29. cum Henn. ap. Croix ibid. n. 119.* quia dicunt, id tantùm de pecunia statutum fuisse ob specialem rationem, quoniam pecuniæ sunt in quotidiano hominum commercio, cui valdè officere posset, si earum dominium, cum miscerentur, incertum maneret. Sed *Lugo de just. d. 6. n. 64. et Dicast.* affirmant, omnes res, quæ post mixtionem discerni nequeunt, à miscente acquiri, ob generalem rationem, quam assignat Glossa in *d. l. Si alieni*, scilicet quòd mixtio æquivalet rei consumptioni. Et hanc *Tamb. d. l. n. 117.* asserit esse communem cum *Less. Sylv. Vasq. et aliis, ex l. Idem Pomponius. ff. de rei vindic.* Quandoquidem, ut advertit *Tamb. n. 118.* miscens habet animum acquirendi dominium;

vel saltem contrariam voluntatem non habeat; et pars sua sit principalior.

Notandum autem, quòd si res extat in cumulo permixta sive apud furem, sive apud alium, domino illius prout habenti jus in re, retinentique dominium unà cum fure, pro sua parte præ omnibus creditoribus est satisfaciendum; imò potest ipsemet ex cumulo accipere quantum suum est. Ita *Less. l. 2. c. 20. n. 157. et Salm. de contr. c. 3. punct. 12. n. 110. cum Pal. et Trull.* Et probant *ex l. 3. §. Pomponius, ff. de rei vindicat.* ubi sic: *Si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum est atque mixtum, ut separari nequeat, non totum sed pro parte vindicandum.* Hoc quidem probabile est; sed non minùs probabile est, ut dicunt *Lugo de just. d. 6. n. 66. et d. 20. n. 172. Sanch. Dec. l. 4. c. 23. n. 34. et Tamb. de rest. cap. 3. §. 3. n. 26.* (qui cæterùm probabilem censet sententiam *Less.*) quòd fur per commixtionem devenit absolutus dominus totius cumuli, ita ut jure possit dominium illius in alium transferre, cum onere aliunde restituendi debitum. Tantùm ait *Pal. de just. d. un. p. 21. num. 5.* quòd dominus rei permixtæ habeat actionem implorandi à judice, ut ex cumulo illo partem suam ei adjudicet.

500. — VII. *Ædificatione* (1), *ex §. Cum in suo, eod. Instit.* ubi statuitur, quòd si tu ædifices in solo tuo de aliena materia, omne cedat solo, sed tenearis reddere duplum pretii illius materiæ: et si ædificium ruat, possit dominus materiam illam sibi vindicare. *Vide Croix l. cit. n. 128.* E converso in §. 30. statuitur, quòd si ædifices scienter ex materia tua in solo alterius, ædificium illius est, et tu materiæ dominium amittis. Ex quo colligitur, in eo casu ne pretium quidem illius te posse repetere, quia præsumptio fit, te donare voluisse. Secùs autem, si constet, te noluisse donare, *ex l. 2. c. de rei vindicat.* Tunc enim, diruto ædificio, potes tuam materiam vindicare, et interim etiam pretium repetere ex æquitate, juxta utilitatis æstimationem, ut *Croix num. 130. cum Illung. et Haun. ex l. 38. ff. de pet. hæred.*

501. — VIII. *Plantatione* (2), *ex §. 31.* ubi statuitur, quòd si tu

(1) *Art. 554.* Possessor fundi si in solo suo ex alienâ materiâ ædificium opusve aliud construxerit, tenetur pretium illius materiæ (quam dominus ipse vindicare nequit) reddere, necnon, latâ judicis sententiâ, reparare damna.

Art. 555. Constructiones ac plantationes aliave opera, quæ facta sunt manu et materiâ alienâ, ad possessorem fundi spectant, qui ea servandi aut ut tollantur exigendi jus habet. Si dominus soli ut tollantur exigit, expensis construētis id fiat; si vèrò ea servare voluerit, construēti pretium materiæ et laboris solvat. Nihilominus, si quis bonâ fide ita plantaverit opusve construxerit, dominus fundi instare nequit, ut quæ constructa fuere tollantur, sed vel materiam et laborem, vel summam pecuniæ pro valoris augmento, quod inde fundus suscepit, solvat. *Edit.*

(2) *Art. 671.* Arborea altæ plantandæ sunt in distantîâ legibus aut consuetudine stabilitâ, secus distent duobus metris à limite ac dimidio tantùm metro, si non sint altæ aut sepe vivæ.

ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fiat : sic è converso, si ponas tuam in solo alterius, planta illius erit, si jam radices egerit. Et ibi pariter statuitur, quòd planta, posita prope confines fundi alieni, quæ in illum radices jecerit, sit communis. *Vide Croix l. c. num. 432.* Notandum hic autem, non licere arboris, in alieno fundo positæ, succidere radices, aut ramos, porrigentes in agrum proprium, nisi alter, monitus, eos tollere nollet, ut dicunt *Schneider et alii apud Croix d. n. 432.* Idem quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiam solo cedit, *ex §. 32.* Et qui seminaverit malâ fide, neque expensas repetere potest, ut *Croix dict. n. 432. cum Haun.* Pariter in §. 33. statuitur, ut litteræ, licet aureæ, cedant chartis: sed hodie ex consuetudine, asserit *Croix n. 434. cum Illsung., Haun. et Tamb.* contrarium vigere.

502. — IX. *Perceptione fructuum* (1), si facta sit bonâ fide, et fructus sint consumpti. §. *Si quis à non domino, eod. Instit.*

503. — X. *Traditione* (2), per quam dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium. §. *Per traditionem, eod. Instit.*

504. — Jure autem *positivo civili*, seu *canonico* acquiritur dominium, per *præscriptionem*, seu *usucapionem*, quæ proprius dicitur de rebus corporalibus fieri. Ad *præscriptionem* quatuor requiruntur conditiones : I. Bona fides. II. Titulus justus. III. Continuata possessio. IV. Ut res illa præscribi possit.

I. Igitur conditio est *bona fides*, *ex reg. 2. jur. in 6.* quâ quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat rem esse suam. Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. Si verò ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interrumpitur; modò interim diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam. Idem tenet *Anaclet. d. 6. quæst. 2. n. 12.* tanquam communius et probabilius. *Vide dicenda n. 511.*

505. — II. Conditio est *titulus justus* (3), putâ emptionis, donatio-

Art. 672. Si quæ arbores aut sepes in minori distantia plantentur, accola jus urgere poterit, ut tollantur aut rami in alterius fundum protensa succidantur: quævis ipse radices, quæ in suo fundo egerint, succidere valebit.

Art. 673. Arbores sitæ in sepe communi communes sunt, uterque sepe possessor in stare poterit, ut tollantur.

(1) *Art. 549.* Possessor bonæ fidei suos fructus facit, si verò malæ fidei est, rem et fructus domino reddet.

(2) Traditio non est in casu acquirendi in jure novo. Jus rom. statuens principium: *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*, emptionem, donationem etc. non ratam habebat, quamdiu res non verè fuerit tradita, non ita jus gall. *ex art. 711, 712, 938, 1138, 1586.* *Edit.*

(3) *Art. 2267.* Non admittitur titulus laborans vitio formæ substantialis.

Art. 2279. In rebus mobilibus possessio tenet locum tituli. Qui tamen rem perdidit, casu aut furto, potest eam evincere intra tres annos, salvâ actione possessoris in eum, à quo rem accepit.

Art. 2280. Si autem empta est in nundinis, foro mercatorio, auctione publicâ vel

nis, etc., saltem rationabiliter, sive probabiliter, præsumptus, etai reversa non intervenerit. Notandum tamen, quòd titulus non semper requiritur, sed tantùm, quando, præsumptio est contra possessorem, ut mox dicemus. Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus. *Croix l. 3. p. 2. n. 498. cum communi.* Sufficit etiam titulus existimatus, puta si existimes rem patri tuo fuisse donatam. *Vide Croix n. 499.*

506. — III. *Conditio est continuata possessio per tempus à jure definitum* (1). Si enim adsit titulus, res usu consumptibiles, seu mobiles, triennio præscribuntur, ex *l. un. Cod. de usuc. et §. 1. Institut. de usuc.* ubi: *cautum est, ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur.* Bon. tamen de *restitut. quest. ult. p. 2. §. 2.* dicit, hoc esse inter præsentis, sed inter absentes requiri quatuor annos: sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec cæteri DD.; nam *Less. l. 2. c. 6. n. 22. cum communi, Verde Inst. Civ. l. 2. de usucap. Lemma 8. n. 454. Anacl. l. c. n. 24.* indistinctè ibi dicunt, sufficere triennium ad mobilia præscribenda. Idem dicit *Croix l. 3. p. 2. n. 529.* Et adhuc pro rebus spectantibus ad Ecclesiam, ut *Mol. Laym. Pal. Sanch. Lugo, ib. (contra Sylv. Covar. Less. etc.) Busembaum autem de restit. n. 640. circa fin. cum Trull. et Salon.* dicit, quòd ad præscribendos fructus collectos sufficit biennium inter præsentis, et quadriennium inter absentes.

507. — Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia præscribuntur, *Croix lib. 3. p. 2. n. 522. cum Diocastill. et pluribus*: quia accessorium sequitur principale. Aliæ verò actiones non præscribuntur, nisi per 30 annos. *Vide Croix n. 539.*

Si quis per triennium possedit beneficium ecclesiasticum, vel ipsius fructus, jam præscribit ex regula Cancellariæ relata in extensum *apud Croix l. 4. n. 689.* Etiam si titulus fuerit nullus, ut *Croix n. 716. cum Nav. Sot. Sa, Less. etc. contra alios*: modò absit ingressus simonia-

à mercatorum similium, non potest repati, nisi restituantur pretium, quod pro eà datum fuerat.

Art. 2262. Omnes actiones sive reales sive personales præscribi possunt 30 annis abque titulo.

(1) *Art. 2239.* Ut præscribatur, requiritur possessio continua, non interrupta, pacifica, publica, non æquivoca, nomine proprio sive titulo proprietarii.

Art. 2236. Qui possidet pro alio, nullo tempore præscribit,

Art. 2237. Nec hæres ejus.

Art. 2230. Qui possidet, præsumitur possidere pro se, nisi probetur, quòd cepit possidere pro alio.

Art. 2231. Qui cepit possidere pro alio, præsumitur semper possidere eodem titulo, nisi contrarium probetur.

Art. 2268. Omnes res immobilia bona fide acquisita cum justo titulo præscribi potest tempore 10 annorum, si proprietarius habitet in territorio ejusdem curiæ regiæ, in quo res sita est; si autem habitet in territorio alterius curiæ, requiruntur 20 anni.

Art. 2266. Si partim intrâ partim extrâ habitaverit, tempus absentis duplicari debet ad complendum decennium.

Edict.

cus, vel intrusio, ut dicitur in regula prædicta Cancellariæ. *Ingressus* autem *simoniacus* est, si quis sciens simoniam à se vel ab alio tertio commissam, ingrediatur beneficium. *Croix* n. 709. *Vide dicta de simon. n. 444.* Secùs verò, si fuerit à tertio, ipso contradicente, ac deinde ignorante simoniam, ut dictum est n. 444. utque dicit *Croix ibid. cum Less. Suar. Sanch. Pal. Luca, etc.* Vel, si post simoniam supervenerit titulus coloratus. *Croix cum Gom. et Chok. contra Lugo* n. 740. Ad excludendum autem beneficiatum, simonia debet esse utrimque completa, *Croix* n. 742. *Vide dicta n. 406.* *Intrusio* deinde intelligitur, si ipse se immittit in beneficium sine verâ collatione, aut institutione, aut confirmatione, aut expeditione litterarum pontificiarum; vel si post excommunicationem, suspensionem, aut amotionem, per sententiam saltem declaratoriam, etc. *Vide Croix ex n. 743.* Possessio decennalis majores favores habet. *Vide ibid. n. 745.*

508. — Res verò immobiles non præscribuntur, nisi per spatium 40 annorum inter præsentés, et 20 inter absentes. Ita ex communi *Bon. ib. Anacl. n. 22.* Notandum autem, quòd *præsentes* dicuntur, qui in eadem provincia, *absentes*, qui in diversis provinciis habitant, sive res sita sit in eadem provincia, sive alibi, ut *Anac. ait n. 23. ex l. ul. c. de longi temp. etc.* Sed *Lug. de justitia et jure disput. 7. n. 76. cum aliis* dicit, censèri absentes etiam eos, qui, esto in eadem provincia, in diversis tamen degunt locis, qui proprium gubernatorem habent, licèt eidem principi, vel senatui subditum. Si quis autem partim fuerit præsens, et partim absens, anni absentiae sunt duplicandi, v. gr. si fuerit præsens octo annis, et duobus absens, hi duo duplicandi sunt, et inde 42 anni ad præscriptionem requiruntur. *Anacl. n. 24.*

509. — Quando autem non adest titulus, ad præscribenda, sive mobilia, sive immobilia, requiruntur 30 anni. Est commune cum *Anacl. et Bon. ex l. Sicut in rem. Cod. de præscr. 30 vel 40 an.* Idem ait *Tamb. Dec. l. 8. tract. 4. c. 4. §. 1. n. 3. cum Mol. et Lessio*, qui notat deinde, quoad mobilia sine titulo præscribenda, nihil in jure esse constitutum. Urde videntur etiam 30 anni requiri.

510. — Ad præscribenda bona Ecclesiæ, vel locorum piorum, requiruntur 40 anni, ex *Auth. Quas actiones. Cod. de Sacr. Eccl.* Imò, quoad bona Ecclesiæ Romanæ requiritur præscriptio centenaria, ut *Anacl. n. 25.* Dubitatur autem, utrùm res mobiles Ecclesiarum etiam triennio præscribantur? *Affirmant Bon. l. c. Less. l. 2. c. 6. n. 42. cum Laym. et aliis pluribus ap. Anac. n. 27.* Et probant ex *dict. Auth. Quas actiones.* *Negant verò ib. Ostiens. Panorm. cum Anacl. probantque ex c. 1. de integr. Rest.* eò quòd, ut isti dicunt, concessio locis piis facta à jure canonico, ut non præscribantur eorum bona nisi spatio 40 annorum, non distinguit mobilia ab immobilibus. Utraque est satis probabilis.

511. — Dicitur autem *possessio continuata* (1); nam præscriptio interruptitur vel *naturaliter*, si præscribens amittat possessionem, aut ei superveniat mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis super rem intimetur; nisi alter injustè hoc faciat ad interruptendam præscriptionem. *Less. n. 49. Anacl. n. 39. cum aliis.*

Si verò bonâ fide possidère incepisti, et supervenit dubium, teneris inquirere, an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendam, et præscribendam. Ita *Croix l. 3. part. 2. n. 482. Lugo d. 7. n. 17. Less. Mol. et communiter (contra Adrian.). Et favent c. Si virgo, caus. 34. quæst. 1. et c. finali de præscr.* Dicitque *Croix n. 548.* quòd pro litis contestatione non interruptatur præscriptio triennalis. Notat etiam *Dicastill. ibid.* posse quemque præsumi bonâ fide incepisse possidère; et hoc valère pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt *Lugo, Less. Pal. et alii apud Croix n. 484.*, quia leges ideò tunc improbant præscriptionem, quoniam non præsumunt perfectam bonam fidem. Sed tamen probabilior videtur sententia contraria, quam tenet *Croix ibid. cum Dicastill. Molin. etc.* Ratio, quia ad præscriptionem non tantùm requiritur fides theologicè, sed etiam civiliter bona, cùm tantùm ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem *Lugo apud Croix n. 489.* quòd si fides tua sit solùm venialiter mala, potes præscribere; et id deducitur ex conc. Carth. in c. fin. de præscript. ubi damnatur sola fides cum peccato mortali.

512. — Hæres possessoris malæ fidei probabilius non præscribit, ut ex communi tenent *Mol. disp. 65. et Croix n. 490. cum Dic. etc.* Excipiunt *Less. Pal. Cov. Grotius et alii ib.* si præscribens sit hæres hæredis; sed hoc probabilius etiam negat *Croix cum Lugo etc.* Secus verò dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario, etc. *Croix n. 494.*

513. — Per bonam fidem potest quisque præscribere libertatem à solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret. *Lugo d. 7. n. 49. et Croix n. 493.* Et sic etiam præscribet libertatem à solvenda mulcta, si intra certum tempus non exigatur, etsi sciat illam se debère. *Croix n. 494. cum Mol. Cov. etc.* Notandum autem, quòd si quis possessionem dimittat, ut alter eam habeat, si hic non acquirat, prior retinet, quia semper inest conditio, ut alter acquirat. Ita ex *l. 34. ff. de acq.*

(1) *Art. 2242.* Præscriptio interruptitur naturaliter aut civiliter.

Art. 2243. Naturaliter, si à legitimo proprietario vel etiam ab alio res possideatur per temporis spatium longius anno.

Art. 2244. Possessio civiliter interruptitur, cùm possessor, in cujus favorem currit præscriptio, ante tribunal citatur aut in ejus bona manus injiciuntur.

Art. 2246. Etsi ad judicem non legitimum citatur, præscriptio interruptitur.

Art. 2247. Si in jus vocatio laboret vitio formæ substantiali, si actor à petitione desistat aut vadimonium deserat vel iudex petitionem rejiciat.

poss. *Croix* n. 517. Possessio autem nequit dimitti, nisi animus sit manifestatus, ut *Lug. d.* 23. n. 59. et *Croix ib. cum Suar. et Dio.* Ratio, quia, cum possessio consistat in facto externo, non nisi alio externo facto amittitur.

514. — Sedulo insuper advertendum (1), quod aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea, quæ præscriptione amiserunt, prout minoribus, et Ecclesiis, aut aliis locis piis; item mulieribus, et rudibus, ut probabile potant *Palau, Less. etc. apud Croix l. 3. p. 2. n. 558.* Item uxoribus quoad bona detalia; item iis, qui probent, ut alii opinantur, idè se non interrupisse præscriptionem, quia invincibiliter ignorarunt; sed hoc negant *Hawbold. Fachinæus*, et merito *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dio.* Alioquin sic jurgia etiam sæpissimè manerent, et facile frustraretur lex præscriptionis.

515. — IV. Conditio est, ut res sit apta præscribi (2); nam res furtivè, aut vi possessæ numquam præscribuntur à fure. Res autem, quas bonâ fide tertius possessor à furè accepit, non præscribuntur adhuc cum titulo, nisi spatio 30 annorum inter præsentés, et 40 inter absentes. Si verò titulus non adsit, res furtivæ numquam à quocumque præscribuntur, ut notat *Verde l. c.* et annuit *Anacl. n. 18.* Res fisci tantum præscribuntur per 40 an. Quædam autem res numquam præscribi possunt, ut sunt res publicæ, jura spiritualia, prout jus decimarum, jus conferendi beneficia, non autem jus patronatûs, *Anacl. num. 17.*

516. — Probabile autem censet *Verde l. c.* quod hæres cum bonâ fide ritè possit præscribere rem, quam testator malâ fide possedit. Sed, ut diximus suprâ n. 512., id probabilius negant *Mol. Croix etc.* communiter. Imò notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti decisione Quatuor Aularum, edita an. 1738. Quamvis cæteram admittatur ibi præscriptio legitima 30 an. à die natæ actionis (deductis

(1) *Art. 2252.* Præscriptio non obtinet in minores et interdictos, exceptis excipiendis. *Art. 2253.* Neque obtinet inter conjuges.

Art. 2254. Obtinet verò in uxorem quoad bona, quorum administrationem maritus habet, salvâ ipsius in hunc actione.

Art. 2255. Attamen non obtinet tempore conjugii quædam alienationem bonorum dotallium.

Art. 2256. Præscriptio suspenditur in matrimonio :

1º Quoties uxori non est jus actionis, nisi optione instituta de acceptanda aut recusanda communitate.

2º Quoties vir bonorum, quæ uxoris sunt propria quæque ipse illa inscia vendidit, sponsor existat oportet ac semper quoties uxor in virum agere valet.

(2) *Art. 2226.* Non potest præscribi res, quæ non cadit sub commercium.

Art. 2227. Fiscus, instituta publica et municipia subjiciuntur eadem ac frui possunt præscriptionibus, quibus privati.

Art. 2228. Actus meræ licentiæ vel tolerantis non fundant possessionem quæ præscriptionem operari possit.

temporibus de jure deducendis) in tertio possessore, in quo sancitum est præsumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantum præsumptionibus) ab actore probetur. Item decisum fuit, advocatos, et procuratores litium, post biennium, non posse agere pro suis laboribus: notarios pro scripturis, copiâ non traditâ, non posse agere post biennium; copiâ autem traditâ, omnem actionem eis interdicti: pharmacopolas contra principalem, post biennium; contra hæredes autem, post duos menses: fabros, post annum: famulos, et similes, post duos menses. Notandum tamen, hæc locum habere, ut ibi statuitur, *nisi scripturæ publicæ vel privatæ producantur*; et insuper ibi dicitur hæc *decerni non ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis*; quare inferitur, quod debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, ex dicta decisione minimè ab obligatione solutionis eximitur.

517. — Communis autem est sententia apud jurisconsultos et theologos, quod etiam in foro conscientiæ per præscriptionem acquiritur dominium, ut habetur apud *Croix l. 3. p. 2. n. 470. et eam tenet*, et fusè probat *Lugo de just. d. 7. ex n. 4. cum Cajet. Sot. Cov. Mol. Less. Sylv. etc. communiter*, contra aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo n. 4. ex Conc. Lat.*, relato in *c. final. de præscript.* ubi tantum reprobat præscriptio malæ fidei, et clarè approbatur præscriptio bonæ fidei, his verbis: *Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam*. Ratio autem est, quia benè potest lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneat incerta. Sed quæstio hic maximè utilis agitur apud *Tamb. Dec. l. 6. tr. 1. c. 4. §. 2.*, an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientiæ? Et primo loco ait *Tamb.* vidèri negandum, cum is tantum ex lege possit jus accipere rem retinendi. Enixè tamen tenet *n. 8.* talem benè uti posse præscriptione de jure communi, saltem ante sententiam, ubi jus commune præscriptionis lege municipali non sit explicitè abrogatum, prout Neapoli expressè in decisione relata statutum est illud, quod hæres testatoris, malâ fide rem possidentis, numquam præscribere possit. Cæterùm, quoad alias præscriptiones, à jure communi statutas, nihil verè in nostro regno derogatum expressè invenitur; imò *Verde l. c. Lemma 4. n. 424. cum Staib. Gallup. Prado, et Amato, contra Ursil. et Rovit.* tenet, in regno servari quidem præscriptionem: *Juri enim standum* (ait *Verde*), *cujus oppositum non invenitur in regno sancitum*. Quare concluditur (prout etiam me docuit doctissimus Episcopus Torni) licitè nos uti posse in conscientia præscriptionibus juris communis in regno, et in omni loco, ubi oppositum per municipalem legem expressè sancitum non habetur.

CAPUT I.

DE FURTO.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, et quale peccatum.

518 *Quid est furtum?*519 *An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem?*

520 *An ob necessitatem? Quær. I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum à captivitate? Quær. II. An pauper extremè indigens possit accipere, antequam petat? Quær. III. An possit accipere rem magni valoris? Quær. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablata, in extrema necessitate? Quær. V. An surripiens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives? Et hic quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi? Quær. VI. An dives, non subveniens, teneatur postea ad restitutionem?*

521 *Quando liceat creditori facere compensationem?*522 *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus? Sequitur idem n. 523. et 524.*525 *An christiani possint auferre res Turcarum?*

548. — **R**ESP. Est occulta et injusta rei alienæ ablatio; invito
 » rationabiliter domino. Quòd si res sit sacra, dicitur sacrilegium, de
 » quo suprâ. Si apertâ vi fiat, est rapina, à furto specie distincta. Licèt
 » autem furtum, cæteris paribus, quàm rapina, levius sit, et ex genere
 » suo minimum inter ea, quæ circa proximum committuntur, est tamen
 » mortale; si quantitas sit notabilis. Ita communiter omnes. *Vide Bon.*
 » *d. 7. q. 8.*

Unde resolves :

549. — « 1. Qui alienum accipit joco, vel ob bonum, aut commodum
 » illius, à quo accipit, non furatur : v. gr. si uxor auferat à marito pecunias, ne ludis, aut commossationibus eas prodigat; aut vinum,
 » ne inebrietur, aut librum hæreticum, ne eum legat; aut famulus det
 » eleëmodynam non nimis magnam valdè indigenti, de qua dominus
 » rationabiliter non sit invitus, à quo tamen ob verecundiam, vel
 » aliam causam non audeat petere. *Vide Less. l. 2. c. 12.*

520. — « 2. Qui pro se, vel alio, in extrema necessitate constituto,
 » alienum accipit, quantum necessarium est, nec furatur, nec tenetur
 » restituere postea sic absumptum, siquidem re et spe indigens fuerit.
 » Idem docent *Lessius, l. c. d. 4. Malderus etc.* de necessitate gravi.
 » Verùm id probabilius alii negant, cum *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. c. 4. n.*
 » *7. ex S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 7. Sylv. Ang. Vide Dian. t. 4. p.*
 » *2. t. misc. r. 20. C. Lugo d. 16. s. 7.* » (*Adverte hic prop. 36. da-*

mnatam ab Innoc. XI. Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.)

Certum est, eum, qui est in extrema necessitate constitutus, posse alienum surripere, quantum sufficit ad se à tali necessitate liberandum. Ita communiter DD. cum *D. Th. 2. 2. quæst. 66. a. 7.* Ratio S. Doctoris, quia in tali casu omnia sunt communia; jus enim gentium, quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit, sibi providendi, dum extremam necessitate laborat. Idem dicitur, quando necessitas est proxima extremæ, aut illi æquivalens, in tali enim necessitate, quæ vocatur aliàs gravissima, seu quasi extrema, potest etiam quis sibi providere mediis ordinariis, non autem exquisitis et extraordinariis. Ita communiter *Lugo de just. d. 16. sect. 7. n. 154. Less. l. 2. c. 12. dub. 12. n. 71. Spor. tr. 5. c. 5. n. 403. Salm. de restitut. cap. 5. punct. 3. §. 2. n. 38. cum Navarr. Sot. Cajet. Prad. etc. Viva in prop. 36. damn. ab Innoc. XI. n. 14. cum Sylv. Azor, Croix l. 3. p. 1. num. 957. cum Card. Haunold. et Tamb. qui vocat sententiam certam. Talis autem gravissima necessitas putatur, quando quis est in probabili periculo incurrendi mortem, ut *Ronc. de char. c. 2. q. 3. Holz. eodem tit. n. 172. ac Vasq. Val. Nav. Moya, Dic. etc. apud Croix l. 2. n. 195.* Aut verò in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, puta oculum. *Pal. Dic. et Tamb. apud Croix ib.* Item quando quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sive pœnam triremium, vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infamiam. *Lugo l. c. Sporer tr. 5. c. 5. n. 85. Ronc. l. c. Elbel de rest. n. 274.* Non enim opus est, ut dicunt *Lugo, et Elbel ex D. Th. et aliis*, quòd hujusmodi mala actu inferantur, sed sufficit, quòd proximè et moraliter certò immineant; imò ait *Holz. l. c.* quòd de eis adsit periculum certò probabile. Sed dubitatur, an putetur eadem necessitate laborare pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam? Affirmat *Bon. et consentit Mazzot. l. c. cum Cajet. Suar. etc.* Sed probabilius contradicunt *Salm. ibid. n. 39.* quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cum possit alià viâ, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire. Sed quid, si aliquem virum honoratum valdè puderet mendicare, vel laborare, an potest ex alienis sibi providere? Negant *Salm. cit. n. 39. cum Soto et Prado*, dicentes, hanc potius judicari necessitatem gravem, quàm extremam, cum bona temporalia tantum ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum. Affirmant verò *Viva l. c. n. 3. Ronc. l. c. Mazzott. t. 2. p. 375. ac Less. Pal. et Dicast. apud Croix l. 3. p. 1. n. 952. item Bann. et Serra apud Salm. loc. cit.* Hocque probabilius mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potius ille mortem subire vellet, quàm mendicare.*

Sed hic plures quæstiones occurrunt. Quær. I. An dicantur esse etiam

in tali necessitate gravissima ii, qui sunt captivi apud Turcas, ita ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum? Quæstio hæc pendet ab alia, an divites teneantur redimere tales captivos? Negant *Hurt. in 2. 2. d. 259. sect. 3. §. 21. et Spor. tr. 3. c. 6. n. 59.* quia dicunt, hos non esse in extrema necessitate, cum libertas non requiratur ad vitam, et aliàs requiretur magna summa ad ipsos redimendos, et facile pretium redemptionis augetur. Excipiunt tantum, nisi quis captivus esset interiturus ex tristitia, vel aliis ærumnis. Item addit *Sporer*, quod si captivus petat eleemosynam, tenetur dives saltem aliquid dare pro ejus redemptione. E converso dicunt *Fill. tr. 28. c. 3. n. 76. et Az. t. 2. l. 12. c. 8. q. 5. cum Caj. et Major*, quod divites tenentur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse. Cæterum, si absolute ajunt DD. ut supra, et ipse *Spor.* fatetur, quod quisque possit alienum surripere ad se liberandum à perpetua captivitate, vel etiam ab ejus periculo, cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem mediocri subsidio? et cur non poterit ille alienum auferre, si nullam aliunde probabilem spem habeat suæ redemptionis? Sed generaliter loquendo, hic adjicere libet judicium perdocti *P. Concina*, qui, disserens de dubio, an divites teneantur hujusmodi captivos redimere? *t. 2. d. 6. c. 9. n. 7.* sic ait: *Captivitas eæ se grave malum est, ad quod tollendum plus minusve divites adstringuntur pro majori, aut minori divitiarum abundantia. Si captivitati junctum sit ali- quod grave periculum amittendæ Fidei, aut vitæ, si captivus utilis sit reip.; tum gravior est divitum obligatio, quando hæc omnia illis perspecta sunt. Si captivorum redemptio maximam divitiarum summam exigeret, non auderem cuique diviti onus imponere si- miles captivos in libertatem redigendi. Hoc quippe onere divitibus injecto, possent infideles extremis malis captivos torquere, christia- norumque opes brevè expilare. Spectandæ ergo sunt circumstantiæ omnes, et juxta illarum diversitatem divites plus minusve obligan- tur.* Attamen in hoc dubio, quod mihi ingentem confusionem ingessit, et in quo DD. tam obscure loquuntur, ipse nihil decidere audeo. Sufficit utriusque partis momenta proposuisse. Sapientiores decernant.

Quæritur II. An pauper in extrema necessitate possit occultè alienum surripere, antequam petat? *Coninchius d. 27. de char. dub. 10. n. 158.* censet, pauperem peccare mortaliter, si surripiat non petendo; quia non dicitur extremè indigere, qui petendo sibi subvenire potest. *Lessius verò l. 2. c. 12. Laym. l. 3. tr. 1. c. 1, num. 7. et P. Concina tom. 2. d. 6. c. 9. n. 11.* dicunt, cum tenèri ad petendum, sed non peccare nisi venialiter, si non petat; quia dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cum pauper jus habeat ad illa bona, sed tantum quoad modum, ordinem invertendo, quod non est amplius, quam veniale. Sed melius distinguendum cum *Lugo d. 16. n. 140.* qui dicit:

si res illa peculiaris non est absolutè necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam surripiendo; nam aliàs omnes mendici possent impunè accipere aliena non petita, eò quòd perirent, nisi eis ab alio subveniretur, quod falsum est. Si verò pauper peculiari illa re extremè indigeat, ita ut dominus teneatur omninò eam dare, quia ipso non dante, pauper periret; tunc iste, ut ait *Lugo*, occultè accipiendo non peccat mortaliter, imò nec venialiter dico, cum ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam, juxta *S. Th. 2. 2. q. 66. art. 7.*

Quæritur III. An pauper extremè indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolutè necessaria ad suam vitam servandam?

Prima sententia negat; hanc tenent *Croix l. 3. p. 1. num. 953. Conc. t. 2. d. 6. c. 9. n. 6.* et probabilem vocat *Spor. de charit. c. 6. n. 54.* (*Croix* autem citat *Lugo d. 16. n. 447.* sed non benè, quia *Lugo* loquitur tantùm de obligatione divitis, dicens, ipsum non tenèri extraordinariam summam expendere ad pauperem sublevandum; in quo dispar datur ratio, ut infra videbimus). Ratio autem hujus sententiæ est, quia charitas, ex qua solùm tenetur dives ad eleemosynam, ut suprà diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantùm ad ea, quæ ordinariè sufficiunt ad vitam sustentandam.

Secunda sententia tamen verior affirmat, eamque tenet *Sporer de char. c. 6. n. 154.* consentitque *Lugo loc. cit. num. 446.* dummodò dives per talem ablationem non constituatur in æquali necessitate, et *Croix l. c.* putat practicè probabilem. Ratio, quia reverà in extrema necessitate, cum omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id, quod est necessarium ad suam vitam servandam, ita ut (sicut docet *D. Th. 2. 2. q. 66. art. 7. ad 2.*) per talem necessitatem efficiatur suum id, quod quis accipit. Nec distinguit *S. Doctor* inter rem parvi vel magni momenti. Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt *Lugo d. 16. n. 450. Laym. l. 2. t. 3. c. 6. n. 4. Spor. de charit. c. 6. num. 54. Ronc. eod. tr. c. 2. q. 3. r. 3. Dian. p. 5. tr. 8. r. 6. cum communi*, et consentit *P. Conc. l. c. num. 6.* nempe, quòd dives non tenetur permagnam summam erogare ad proximum liberandum à morte, maximè, si ipse deberet è suo statu decidere; eò quòd charitas non obliget cum tanto incommodo; unde ajunt *Lugo l. c. et Pal. Con. ac Tamb. ap. Croix l. 2. n. 201.* neminem obligari pro vita alterius expendere ter, quater mille aureos, etiamsi non excideret è suo statu: nisi (excipiunt *Sporer et Croix cum Tamb. ll. cc.*) pauper esset persona conjunctissima, putà pater, vel filius. Nam respondetur, quòd, licèt hæc sententia et ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currit ratio respectu pauperis; rectè enim dis-

currit *Lugo n. 143.* et dicit, quòd, sicut ab initio ante divisionem bonorum, omnia erant communia, unde quisque poterat ex eis accipere, quantum erat ei necessarium; sed nullus quidem tenebatur ipsi ex justitia bona dare: sic etiam in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest utique pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia dare. Quapropter casu, quo pauper est in extrema necessitate alicujus rei magni valoris, justè potest eam accipere, quia jus habet ad illam arripiendam; non ideò tamen dives tenetur dare, cum ipse tantum ex charitate obligatur, quæ non obstringit cum tanto incommodo. Quod autem dicit *Spor. eod. n. 54.* scilicet, quòd eo casu dives etiam impediendo, quominus pauper rem accipiat, non peccaret contra justitiam, mihi non videtur probabile: quia pauper habet jus ad rem accipiendam, et consequenter, ne alter ab ea accipienda ipsum impediat.

Quær. IV. An fur, consumens rem ablatam in extrema necessitate, teneatur semper ad restitutionem?

Prima sententia negat, quam tenet *Pal. t. 1. tr. 7. d. 2. p. 10. n. 3. cum Con. et P. Nav. Diana t. 8. tr. 7. r. 14.* et æquè probabilem vocat *Sporer de 7. præc. c. 5. n. 102.* satisque probabilem putant *Less. l. 2. c. 16. n. 7. et Tamb. l. 8. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 3.* Ratio, quia, cum in extrema necessitate omnia fiant communia, fur, sicut habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secus ac de novo surripiendi.

Secunda sententia verò, gravissima, et communior affirmat; et hanc tenent *Less. l. c. Sylv. v. Furtum, q. 5. Armil. eod. v. n. 10. Azor. l. 12. c. 7. et P. Conc. tom. 4. de furto c. 5. q. 4.* Ratio, tum quia obligatio jam contracta ex injusta acceptione non extinguitur ex superveniente necessitate; tum quia necessitas furis non tribuit ei dominium rei alienæ, sed tantum dat jus eâ utendi, et obligationem suspendit restitutionis. His tamen non obstantibus, non puto improbabilem primam sententiam, quia pauper in tali necessitate, ut docet *D. Th. l. supra cit.* surripiens alienum, suum efficit. Obligatio autem restitutionis eo casu non solum suspenditur, sed etiam verè extinguitur consumptione rei, quia dominus teneretur consentire consumptioni, si adhuc res apud ipsum inveniretur. Hoc tamen limitandum dico, 1. Si ille sit pauper, non tantum re, sed etiam spe, ut dicemus in qu. sequenti. 2. Si pauper absolutè indigeat re illâ peculiari, nec aliter possit sibi subvenire, ut dixi in quæst. præcedenti.

Quær. V. An surripiens rem alterius in extrema necessitate, hac cessante, teneatur illam restituere? Hæc quæstio ab illa alia pendet, utrum dives satisfaciatur suæ obligationi, si pauperi extremè indigenti rem, quâ ille eget, mutuet, aut donet sub pacto restitutionis, si deveniat ad meliorem fortunam? Adest triplex sententia.

Prima affirmat, et hanc tenent *Tol. l. 5. c. 14. Nav. in Man. c. 17.*

n. 61. item *Less. Vasq. Cov. Adrian. ap. Croix l. 2. n. 207.* et probabilem putat *Lugo d. 16. n. 467.* casu, quo res data sit magni momenti. Ratio quia charitas, ex qua procedit hoc eleëmosynæ præceptum, obligat tantùm ad subveniendum proximo indigenti, ergò sufficit, ut aliquo modo ei subveniatur, quo ille à sua necessitate eximatur, quin res absolutè donetur.

Secunda sententia negat, eamque tenent *Azort. 2. l. 12. c. 9. q. 4. Sot. de just. l. 4. q. 7. ar. 4. ad 4. Sanch. Cons. p. 4. c. 5. dub. 5. n. 56.* (cum communi, ut asserit) item *Suar. Bonac. Pal. Bann. etc. apud Salm. tr. 21. c. 7. punct. 4. §. 4. n. 8.* Ratio, tum quia dives ex præcepto naturali tenetur eleëmosynam dare extremè indigenti, obligatio autem dandi eleëmosynam involvit obligationem donandi; cùm verò datur res ad mutuuum, non fit donatio, sed una obligatio mutatur in aliam. Tum quia in extrema necessitate omnia sunt communia, unde dives tenetur ex justitia rem tradere pauperi, cùm ille justè possit eam surripere, etiam invito domino, et suam facere, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 66. art. 7.*

Tertia sententia longè communior, et verior, quam tenent *Pal. tr. 6. d. 2. p. 4. n. 9. P. Holzm. de charitate c. 3. n. 182. Sporer de 7. præc. c. 5. n. 99. Croix loc. cit. cum Val.* qui vocat certam, et *Bann.* qui primam sententiam putat falsissimam, ac *Salm. ibid. n. 9. et 10. cum Reg. Med. Trull. Villal. Dian.* et omnibus aliis AA. citatis præ secunda sententia, distinguit et docet, quòd si pauper tempore necessitatis est absolutè pauper, tunc dives tenetur omninò gratis ei succurrere, quia tunc absolutè obligatur ad præstandam eleëmosynam. Secùs, si alter habeat aliunde bona, aut spem moralem, sive probabilem habendi; tunc enim sufficit rem ipsi mutuare, quia tunc ille non est absolutè pauper, nec posset rem alterius absolutè arripere, et suam facere. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Th. Quodlib. 5. art. 17.* Ubi supponens, quòd pauper non sit carens bonis propriis, ut in *resp. ad 1.* sic inde ad 2. docet: *unusquisque tenetur ad liberandum proximum à morte secundùm suam conditionem: et hoc quidem convenienter implevit, qui pecuniam mutuavit; non autem tenetur condonare in casu, quo ille poterat per mutuuum liberari.*

Sic igitur pariter dicendum in quæstione primo loco proposita de surripiente bona aliena in extrema necessitate: Nihil tenetur ipse restituere, si tempore necessitatis erat absolutè pauper, ut dicunt *Lugo, d. 16. n. 471. et Salm. de rest. c. 5. punct. 3. §. 4. n. 35. (contra Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 7. ac alios ap. Salm. ib.).* Ratio, quia, ut docet *D. Thom. l. c.*, qui est absolutè pauper, potest licitè ex rebus alienis sibi subvenire, et efficit suum id, quod accipit. Rectè autem excipiunt *Salm. l. c. n. 35.* si res accepta, cessante necessitate, existat in propria specie; tunc enim dicunt, quòd tenetur eam restituere. Ratio,

quia, cum illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi adjudicare. Pauper autem, qui aliunde bona habuit, vel spem habendi, ut supra diximus, bene tenetur restituere rem acceptam, et consumptam in necessitate, quia, quando rem accepit, non fuit absolute pauper.

Quær. VI. An dives non subveniens pauperi tempore, quo ille erat in extrema necessitate, teneatur postea ad restitutionem?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Carden. in 1. Crisi. d. 26. n. 76. cum Hurt. Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 7. item Prado et Arag. ap. Salm. ibid. n. 33.* eamque putat probabiliorem *P. Concina de eleēm. c. 9. quæst. 10.* Ratio, quia pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis, et ideò, si dives illa non tradat, peccat contra justitiam, et tenetur restituere. Aliàs si non peccaret contra justitiam, sed tantum contra charitatem, posset ipse sine injustitia etiam impedire pauperem, quominus in tali necessitate suum arriperet; nec teneretur ad restitutionem damnorum obvenientium filiis pauperis, qui ex illa impeditioe mortem subiret; quod nemo dicit. Hinc inferunt, quòd si dives sive impedit, sive negligit dare eleēmosynam in eo casu, tenetur, adhuc sublata necessitate, resarcire omnia damna pauperi illata.

Secunda sententia verò probabilior, quam tenent *Less. l. 2. c. 12. n. 25. Lug. d. 46. ex n. 143. Holzmann. de charit. c. 3. n. 182. cum communi*, ut asserit, et *Salm. l. c. n. 34. cum Suar. Con. Ban. Sanch. Vasq.* negat tenèri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleēmosynam. Ratio, quia talis obligatio est ex præcepto charitatis, quæ ad restitutionem non obligat. Et quamvis pauper in extrema necessitate habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cum illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium; tunc enim, non quoad dominium, sed tantum quoad usum bona aliena communia evadunt. Sed dices: si dives non obligatur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodo poterit pauper justè rem ejus surripere, ipso invito, vel nesciente? Respondeo cum *Lug.* eodem modo, ut diximus in *Qu. III.* ante divisionem bonorum omnia erant communia et quisque poterat ex eis accipere sibi necessarium, sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dare. Idem dicendum in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest pauper accipere bona divitis, sed dives non tenetur ea dare ex justitia. Cum autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat proculdubio dives contra justitiam, si illum impediat ab accipiendo, et tenetur ad omnia damna, filiis aliisque hæredibus necessariis ex tali impeditioe obvenientia. Si verò non impedit, sed tantum negligit dare, ad nihil postea tenetur. Unde concluditur, quòd pauper possit justè bona divitis accipere, sed dives non teneatur ex ea justitia dare.

Ultimò hic notandum, quòd in sola gravi necessitate prohibetur surripere rem alienam ex *propos. damn. 36.* mox suprà relata. Excipit *Viva in dict. prop. 36. n. 40.* quando pauper ad levandam suam non levem miseriam, quamvis non extremam, aliquid leve surriperet, probabiliter judicando, dominum opulentum ex pietate non esse invitum, saltem quoad substantiam. Rectè tamen advertit, hujus epikejæ usum non debère esse facilem, nec in materia gravi, quia divites in hoc etiam, quoad substantiam, sunt rationabiliter inviti.

524. — « 3. Nec item furatur, qui accipit in compensationem justam, » si aliter sibi debitum accipere nequeat, v. gr. si famulus justum stipendium non possit aliter obtinere, vel iniquè inductus sit ad servandum iniquo pretio. *Vide Laym. l. c. et Tol. l. 5. c. 15.* »

Nota quoad *compensationem*, I. Quòd compensatio potest fieri etiam in alia specie, si non possit fieri in eadem. *Croix l. 3. p. 4. n. 967.*

Nota II. quòd compensatio regulariter peti debeat per judicium; sed hoc omittere est tantum veniale peccatum, ex *Salm. de rest. c. 4. punct. 19. §. 2. n. 343. in fin. cum Lug. etc. Viva in prop. 37. Innoc. XI. n. 4. ac Croix n. 965. Tamb. et aliis*, imò nullum, si aliàs timeantur inimicitias, amissio expensarum, et similia, ut rectè docet *Laym.*

Nota III. quòd licèt ad compensationem requiratur certitudo crediti, ex communissima *apud Croix n. 962.* quamplures tamen et graves auctores *ap. Salm. ibid. n. 324.* admittunt posse fieri compensationem cum credito tantum probabili in tribus casibus, scilicet, quando compensatur fama cum pecunia; infamia cum infamia data; et legatum relictum in testamento non solemnè. Sed *vide quæ de his diximus de conscientia l. 1. num. 35. in nota (4).*

522. — Nota hic *propos. 37. Innoc. XI.* quæ dicebat: *Famuli ac famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.* *Salm. de IV. præc. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 436. cum aliis*, loquentes de hac *prop. damn.*, dicunt I. quòd, si famulus sine necessitate liberè conveniat cum domino de stipendio inferiori, postea nihil poterit sibi compensare; secùs, si ex necessitate, ad levandam nimirum suam miseriam, conveniat de salario notabiliter minori justo. Ratio, quia decreta pontificia non intelligunt obligare famulum contra justitiam. Ita *Salm. de rest. c. 4. punct. 9. §. 2. n. 347. et Viva in dict. prop. 37. n. 42. cum Less. Suar. Mol. etc. contra Croix lib. 3. p. 2. n.*

(4) Ad licitam compensationem occultam tres requiruntur conditiones: « 1. Ut non fiat » cum damno debitoris; 2. Ut creditum sit certum et liquidum; 3. Ut satisfactio alio modo obtineri non possit; quare creditor debet prius in judicio postulare; quamquam » si hoc negligitur, non erit peccatum grave, imò nec leve, si via judiciaria sumptus, » odia aut alia damna subeunda essent. » *Homo Ag. tr. 10. n. 31. Edit.*

975. qui ait, nihil penitus posse famulum surripere post pactum, quia jam cessit juri suo; sed respondetur, quòd famulus cum cogitur ad sic conveniendum suâ paupertate, tunc non cedit juri suo spontè, sed coactè; et ideò ipsius paupertas nequit excusare herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendium. Quando autem famulus, coactus necessitate, convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usque ad pretium infimum, ut ait *Viva dict. n. 12. cum Less. Suar. Mol. et Dic. et aliis* (ut ait) *communissimè*. Hoc tamen currit, nisi dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam justè invenisset; vel, nisi ipse famulus de se oblatu fuisset, et dominus ex pietate sive indigentia ipso uteretur. *Viva dict. n. 12. in fin. et Salm. de IV. præc. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 136. cum Mol. Sot. Nav. Vill.*

523. — Dicunt II. *Salmanticenses*, quòd si famulus ex electione propria augeat operas debitas, nihil potest surripere, quia tunc censetur operam suam condonare ad conciliandam sibi domini gratiam; secus autem, si ex voluntate domini expressâ vel tacitâ, quia tunc servanda est regula illa, nempe, quòd quivis operarius dignus est mercede suâ. Ita *Salm. cit. n. 136. et de rest. cap. 1. punct. 19. §. 3. n. 318. cum Mol. Sot. Vill. Nav. Dian. Fagund. Bass. et ita etiam Corrella cum Filguera, Toresil. Lastra, et Hozes super dict. prop. 37. Consentitque huic Croix lib. 3. p. 2. n. 976.*

524. — An autem famulus, si evidenter sibi constet de justitia sui stipendii, possit tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem? Negant *Croix lib. 3. p. 2. n. 976. Carden. sup. prop. Innoc. XI. Diss. 23. c. 2. art. 3. n. 62. et 63. et Viva in dict. prop. 37. n. 1.* Et dicunt, quòd famulus, sive quicumque alius mercenarius, non debet sibi compensare, nisi ex judicio communissimo peritorum, aut viri valdè docti et in re morali versati; ideòque inquirunt, ad hoc non sufficere judicium confessarii mediocriter docti. Attamen *Salm. de IV. præc. punct. 19. §. 3. n. 137.* dicunt, famulum posse etiam ex proprio judicio sibi compensare suam operam, si ipse certè judicet, se majus stipendium merèri. Quod sanè videtur satis probabile mihi et aliis doctis recentioribus, si hic famulus, vel quicumque alius mercenarius, sit vir prudens, timoratus et verè aptus ad rectè judicandum, ac certus sit de justitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed hæc rarissimè evenient. Nec obstat supradicta prop. 37. damnata, quæ meritò proscripta fuit, quia nimis generaliter loquebatur.

525. — Quæritur hic obiter, utrùm christiani possint licitè surripere res Turcarum? Resp. si christiani sint in locis Turcarum captivi, certum est, posse eos surripere à dominis quantum sufficit, ut redimantur, et ad patriam redeant, in compensationem injustæ servitutis, et dæmnorum, quæ ratione servitutis patiuntur. Ita habetur ex decreto Congr. SS. Off. die 23. Aug. 1630. ap. *Peyrin. de Priv. Minim. t. 3. c. 4. n. 29*

abi sic fuit declaratum: *Qui captivi injustè detinentur ab infidelibus, possunt à dominis particularibus accipere sine injustitia quantum sufficit ad congruam compensationem, etiam pro sufficientia redemptionis, ab illis, vel ab aliis qui sunt partes resp. sive Judææ, sive Turcæ.* Dubium fit, an quilibet christianus possit surripere bona Turcarum? Negant *Azor t. 1. l. 8. c. 24. q. 12. et Fill. tr. 22. c. 5. n. 123.* Sed affirmant probabiliter *Mol. tom. 1. tr. 2. d. 37. lit. d. cum Caj. 2. 2. q. 66. art. 8. item Victorel. Naldus, Duval. Rebell. Velasq. Covarr. et alii apud Dian. p. 5. tr. 13. r. 98.* qui probabile putat. Ratio, quia sic rectè præsumi potest ei concedi à principibus christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis, ac locis ab ipsis usurpatis. Consentit etiam *Felix Pot. de 7. præc. n. 2953.* modò (rectè limitat) non adesset inter Turcas tempus treugæ, vel salviconductûs; vel nisi aliquis Turca degat in locis christianorum, sive liber, sive servus, maximè si adsit ut publicus negotiator sub fide regia.

DUBIUM II.

Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum?

526 *Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias?*

527 *Id clariùs elucidatur.*

528 *Conclusio et probabilior sententia.*

529 *Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, et lignorum?*

530 *Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis?*

531 *Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complementem malæriam gravem?*

532 *An sit mortale furari parùm reliquiæ sacræ.*

526. — « **V**ARIÆ eâ de re sunt sententiæ. *Nav.* nimis scrupulosè
 • statuit medium Regalem; alii nimis laxè 40 Aureos; moderatiùs *Tol.*
 • *Med. Less. etc.* duos Regales, etsi minus sufficiat, si notabiliter noceat.
 • Resp. Ea non mathematicè, sed moraliter metienda est, non tantùm
 • ex valore rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis personæ cui aufer-
 • tur: si nimirùm ei grave damnum inferatur, aut saltem charitas chri-
 • stiana graviter lædatur, quomodo respectu valdè divitis, imò etiam
 • regis, unus, vel alter Aureus notabile quid videtur: respectu verò
 • mediocriter divitum, quatuor circiter Regales, sive medius Imperialis:
 • respectu mechanicorum duo; respectu pauperis unus. Ita nunc ple-
 • rique cum *Bon.*

Unde resolves:

• 4. Grave peccatum est auferre rem parvâ domino valdè profi-

• cuam, v. gr. sartori acum, quam unicam habet, nec habere aliam
 • potest quâ se alat. *Less. l. 2. c. 12. d. 8.*

• 2. Grave item est (etsi non in specie furti) si fur sciat ex jactura
 • rei parvæ domino secuturam valde magnam molestiam, v. gr. quia
 • valde ad eam afficiebatur, nec similis recuperari potest: nisi tamen
 • res sit nullius prorsus momenti. *Vide Bon. d. 2. q. 8. p. 1. •*

527. — Quoad hoc punctum, tam ad praxim scitu necessarium, nempe, quænam sit materia gravis in furto, operæ pretium est plura hic elucidare. Quidquid aliqui dicant, commune est apud DD. et non videtur posse negari, quòd, ad determinandam hujus materiæ gravitatem, non possit absolutè pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa demetienda sit respectivè ad circumstantias personæ, rei, loci, et temporis; cum enim furti gravitas consistat in quantitate damni quod proximo inferitur, facilè nocumentum, quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Idè enim *S. Th. Opusc. de erud. princ. lib. 7. cap. 8.* dixit: *In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quàm unus multùm dives gravaretur in mille marcis.* Ideo etiam ait *Laym. lib. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. cum Nav. Bus. et communi*, quòd auferre acum sartori poterit aliquando esse grave furtum, si ille, eâ carens, nequiret sibi de victu providere. Cæterùm ad justam dimensionem faciendam hujus gravitatis, rectè dicunt *Salm. de rest. c. 5. punct. 2. §. 1. n. 15.* magnoperè conferre judicia sapientum, quorum major auctoritas, in hoc puncto, mihi videtur majorem constituere probabilitatem. Quapropter diversas doctorum sententias sedulò hic congerere curavi; et ne pluries citationes eorum repetam, omnes AA. quos observavi, hic simul refero. Hi sunt videlicet *Less. de just. lib. 2. cap. 12. ex n. 34. Lugo eod. tit. d. 16. n. 27. et 28. Laym. lib. 3. tract. 3. p. 1. cap. 1. num. 3. Bon. de rest. d. 2. qu. 8. p. 1. n. 7. Fill. tract. 34. cap. 10. n. 239. Salm. loc. cit. Habert. tom. 4. p. 2. cap. 8. §. 5. P. Conoia t. 4. cap. 3. Sporer de 7. præc. cap. 5. ex num. 34. Holzm. eod. tit. c. 1. n. 732. Ronc. eod. tit. c. un. qu. 4. Anacl. tr. 9. d. 5. qu. 1. n. 8. Elbel Conf. 10. n. 288. Wigandt tract. 9. ex. 3. qu. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 987. Mazzot. t. 2. pag. 397. Tamb. Dec. lib. 8. tr. 2. cap. 2. n. 2. Viva de rest. q. 7. art. 5. n. 5. Tol. l. 5. c. 46. m. 3. Fel. Potesta de 7. præc. c. 3. n. 2648.* Et quoniam auctores isti, in assignanda materia gravi, diversis pecuniæ nominibus utuntur; idè hic opus est referre plures pecuniæ species, quas ipsi nominant, et earum æstimationem, ut eam iidem DD. explicant. *Paxius* sive *Paceus* juxta *Laym.* valet quatuor vel quinque asses, sive grana nostratiâ. *Regalis* juxta *Tamb.* valet tarenum unum, ac quinque grana monetæ siculæ; et ad eundem valorem vel circiter reducitur *Julius*, *Argentus*, sive *Carolenus* noster. *Florenus*, juxta *Lessium et Anacl.*, valet quatuor Regales, juxta *Lugonem* valet quinque; juxta verò *Fill.*

sex Regales. *Imperialis* juxta *Bus.* valet octo Regales. *Aureus* juxta *Tamb. et Potesta* valet 12 vel 13 Julios; et ad idem reducitur, vel circiter, *Scutus*, sive *Ducatus* noster (1).

Communiter DD. dicunt, in furto illam esse gravem materiam, quæ alicui juxta suam conditionem in die sufficeret pro sui suæque familiæ sustentatione; in qua, ut benè advertit *Croico* n. 985. cum *Spor. Gom. et aliis*, non solum computatur victus, sed etiam vestitus, et habitatio. Sed regula hæc, cum sit valdè obscura et confusa, nec universè possit pro omnibus valere, idcirco afferemus DD. qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant. Et I. Respectu *pauperum mendicantium* assignant pro gravi materia paucos nummos *Habert, Elbel, Spor. et Holzm.* Alii verò communius assignant unum Regalem, et aliquando etiam dimidium (sed in casu raro, ut dicunt *Salm.*). Ita *Bus. Less. Bon. Viva, Anacl. Escob. Renzi, Mazzot. Wigandt cum Bann. et Serra*; item *Nav. Reg. ac Diana apud Lugo*. II. Respectu *pauperum laborantium*, generaliter loquendo, dicunt *Laym. et Lugo*, eam esse gravem materiam, quæ pertingit ad valorem victus diurni, sive ad mercedem mediocrem, quæ datur fossori pro uno die. Alii tamen distinctius loquuntur; *Ronc. et Habert* assignant pro materia gravi unum Julium. Alii verò communius dicunt, esse duos Regales, tam pro fossoribus, quam pro artificibus, sive mechanicis; ita *Laym. Less. cum Media. Bonac. Viva, Wigandt, Cono. Renzi, Escob. Mazzot. Tamb. Bus. Holzm. Serra apud Salm. et Nav. Reg. ac Diana apud Lug.* Verumtamen pro artificibus *Sotus, et P. Nav. ap. Less.* requirant pro materia gravi plus quam duos Regales, et idem dicunt *Elbel, et Potesta*; *Filliucius* requirit tres Julios, *Lugo* autem quatuor Argenteos. Hinc probabiliter dico, pro fossoribus sufficere duos Regales, pro artificibus autem requiri ad materiam gravem saltem duos Regales cum dimidio, si similem aut majorem mercedem ipsi quotidie lucrentur. Rectè tamen advertit *Habert*, quòd si quis operarius vix sustentaretur lucrando septem vel octo asses singulis diebus, pro hoc talis summa esset gravis. III. Respectu *communiter* sive *mediocriter divitum*, qui vivunt propriis redditibus, *Conc. et Ronc.* assignant pro materia gravi tres Julios; *Laym.* 12 vel 15 *Pazios*, id est sex Regales vel circiter; communius verò *Bus. Less. Bonac. Gordon. Habert, Viva, Anacl. cum P. Navarr. Elbel. Tamb. Holz. Potest. Wigandt, cum Bann.* item *Serra, Reg. Diam. cum Salm.* dicunt, pro his materiam gravem esse quatuor Regales, sive Julios. Imò *Filli. Escob. Mazzott. Renzi, et Tamb.* extendunt usque ad quinque Regales. Hoc tamen rectè advertit *Viva*, non intelligendum, de illis, qui, licet

(1) Majoris claritatis causà opus est dicere: Regalem seu Julium seu Argenteum seu Carolenum circiter æquiparari monetæ gallicæ: 1/2 franc; monetæ verò germanicæ: 14 kreuzer (Rhein-Fuss) aut 12 kreuzer (Conventions-Münz).

vivant propriis redditibus, tam strictè vivunt; pro his enim certè puto tres Regales gravem materiam, imò etiam minùs pro eis, qui nimis miserè se et familiam sustentant. E converso pro persona absolutè opulenta *Sporer* requirit unum florenum; *Lugo* verò 6 vel 7 Argenteos. Quoad mercatores autem tenuis fortunæ puto esse materiam gravem duos Regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunæ, puto cum *Elb. Viva, Anacl. et Croix* esse quatuor Regales. Pro mercatore verò valde divite *Croix n. 987.* requirit unum Imperialem, sive octo Regales; *Tamb. Renzi, et Potesta* requirunt unum Aureum; *Laym.* autem, *Elb. Holz. et Ang. Sylvest. Rod. Arag. Cordub. ap. Salm.* requirunt tres florenos. IV. Respectu *magnatum* ditissimorum, *Sylvest Ang. Arag. Cordub. Rodr. ap. Salm.* requirunt pro materia gravi plus quàm duos Aureos; *Viva* autem, *Elbel cum Sporer, et Croix* requirunt saltem duos Aureos. Communiùs verò sufficere ad materiam gravem unum Aureum dicunt *Bon. Gordon. Mazzott. Fill. Anacl. Tamb. Lugo cum Nava. Reg. et Diana, Less. cum Sot. et P. Nav. Ronc. Holz.* Et hoc procedere, etiam respectu *regum*, dicunt *Filliuc. Ronc. Holz. et Lugo*; quia, licèt respectu ipsorum unus Aureus videatur levis materia, reverà tamen (ut ajunt) gravis est, spectatis *regum* oneribus et muneribus. *Salm.* dicunt, saltem sufficere pro *regibus* unum Aureum cum dimidio. Alii verò probabiliter, dicunt requiri saltem duos Aureos, ut *Croix, Bonac. Busemb. Sporer, Mazzot. Elbel, Tamb. Viva, et Serra ap. Salm.* Imo *Potestà* pro *regibus* requirit plus, quàm duos Aureos, et plurimi alii extendunt usque ad tres Aureos, ut *Wigandt cum Bann. et Serra, ac Layman. cum P. Nav. Ang. Sylvest. Sot. Arag. Rodr. Corduba, et communi*, ut asserit *Laym.* V. Respectu tandem alicujus communitatis censent *Sanch. et Cardenas ap. Croix. l. 3. p. 4. 4012.* unum Aureum semper esse materiam gravem. Sed *Croix* probabiliter dicit, quòd si communitas esset valde opulenta, posset materia gravis alteriùs extendi, modò duos Ducatos non excedat.

528. — Ex his omnibus concludo, quid probabilius mihi videatur. Et quidem 1. Respectu *mendicantium* puto, esse materiam gravem unum Julium, seu Carolenum, et minus, si aliquis pauper minùs quotidie eleëmōsynis lucretur. 2. Respectu *fossorum*, et similium operantium, communiter loquendo, duos Julios; pro *artificibus* verò duos Julios cum dimidio. 3. Respectu *communiter*, sive *mediocriter divitum* quatuor Julios, et minùs pro iis, qui ex propriis miserè vivunt, verùm pro *absolutè divitibus* quinque, vel sex Julios: et idem censeo pro *mercatoribus* valde opulentis. 4. Respectu *magnatum* ditissimorum, unum Aureum. Et idem puto pro communitate valde opulenta; saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam Aureum cum dimidio. Respectu autem *regum* duos Aureos.

• 3. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, quæ ultrò proveniunt, et sunt valde expositæ, v. gr. fructus ad viam publicam.
• *Vide Less. loc. cit.* »

529. — Quær. I. An cædentes ligna in sylva vetita peccent, et teneantur ad restitutionem (1)? Certum est, licitum esse cuilibet communitati prohibere sub aliqua pœna etiam incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur, ut communiter docent *Molina t. 1. tr. 2. d. 58. Soto l. 4. de just. q. 6. art. 4. Lug. de just. d. 6. n. 85. et Sanch. Cons. l. 1. c. 5. dub. 1. n. 4. cum aliis*. Hoc tamen intelligendum dicunt, modò aliunde possit oppidani commodè ligna asportare, ut *Mol. ibid. et Sanch. n. 5. ex Soto, et Led.* Item communiter DD. docent, quòd si nemus est totius communitatis, incolæ illius, qui contra prohibitionem ligna cædunt, non peccant saltem graviter (imò nec venialiter, juxta *Sanch. n. 22. cum Soto, Salon. Angles, Corduba, etc.*), et nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantùm tenentur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio censetur purè pœnalis juxta dicta *lib. 1. n. 445*. Ita *Molina l. c. Soto v. Dubium autem, Lug. n. 85. Laym. de just. cap. 5. n. 18. Bus. infra n. 614. v. 2. Qui in loco, et Sanch. n. 19. cum Arag. Bonn. Man. Galac. et aliis pluribus*. Ad hoc autem, ut strages dicatur magna, dicunt *Soto l. c. et Sanch. n. 25. cum Salon. Lop. et Man.* quòd non sit attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum, quod communitati infertur: unde dicit *Sanch., cum Henriq.* non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum; quod enim dives (ait *Sanch. n. 23. cum Salon. et Mercado, et approbat Lugo n. 89.*) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut inde vivat. Idem dicendum ajunt *Sot. l. c. Mol. Concl. 4. et Sanch. n. 20. cum Led. Salon. Lop. et aliis*, si adsint duo oppida propinqua, et oppidani soleant ligna cædere ex sylva alterius. Quod etiam expressè approbat *Bon. de rest. d. 1. q. 3. p. 7. n. 26. cum Valent. Rebell. Sayr. Fill. Turrian. et Arag. (contra La Croix n. 254. qui peperam citat pro se Bonac.)* Adduntque *Lugo num. 91. et Dicast. Burg. et Illung. apud Croix l. c.* nec tenèri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantùm tenèri ad pœnam qui scindit ligna è nemore propinquo communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio, quia tales communitates videntur esse contentæ pœnis, quas à cædentibus exigunt: quod sic præsumendum ait *Bonac. num. 27. cum Vasq. Molin. Vill. Reg. Turrian. et aliis*, si communitas læsa taceat, nec curet restitutionem. Quid verò, si nemus sit alicujus privati, vel alterius com-

(1) Jus novum (*Code Forestier*) distinctione facta sylvæ privatæ et publicæ, varias pro magnitudine et numero lignorum ablatærum in fraudulenter lignantes multas et variâ djungens, præter pœnas semper locum dari restitutioni.

munitatis non propinquæ? Sentit *Sanch. n. 35. cum Navarr. Salon. Bann. Henriq. et aliis*, satis esse probabile, quòd cædentes non teneantur nisi ad pœnam. Quia (ut ait) respublica transferens sylvam in communitatem, aut personam, non majus dedit jus, quàm ipsa respublica habebat; at, quando sylva erat reipub., cædentes tantùm tenebantur ad pœnam; ergò sic etiam, si sylva translata est. Sed huic rectiùs contradicunt *Mol. dicta disp. 58. Soto art. 4. v. Dubium, Bonac. cum AA. citatis dicto n. 27. et alii plures apud Sanch. ibidem.* Ratio, quia dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ita ut possit liberè eam vèndere, aut locare arborum scissionem. Hinc benè dicunt *Croix n. 253. cum Ills., et Lugo n. 88. cum aliis*, quòd si communitas sylvam vendat, aut locet alicui privato, scindentes teneantur ad restitutionem cujuscumque damni, etiamsi sint illius communitatis partes; quia tunc communitas, ac proinde singuli cives illius, ex quorum mandato sive consensu administratores vendunt, aut locant, totum jus suum in illum transferunt. Quod autem dictum est de sylvis quoad scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoad pascenda animalia, ut dicit *Lugo n. 93. et Sanch. n. 5. cum aliis.*

Quær. II. An liceat in vinea aliena comedere uvas? Affirmant *Covarr. Valer. Ripa, etc. apud Lugo d. 16. num. 33.* modò quis uvas foràs non asportet adducuntque illud *Deuter. c. 23. v. 24. et 25.* ubi dicitur: *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas, quantum tibi placuerit: foràs autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas, et manu conteres: falce autem non metes.* Et idem, quod dicitur de uvis et spicis, ait *Abulensis apud Cornel. à Lap.* intellige de pomis, ac aliis fructibus. Idque *Josephus hebræus*, et plerique alii *apud Calmet in loco cit.* dicunt intelligi non solum de incolis, sed etiam de omnibus viatoribus, quibus hoc permitti ajunt ad refocillandas vires. Sed *P. Holzm. de 7. præc. n. 758.* (cui adhæret *Lugo loco cit.*) sentit ex *Lyrano in dict. loc. Deut.* illud concessum fuisse tantùm Hebræis ex speciali Dei permissione vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimæ interpretationi favent versio *Chaldæa*, et *Arabica apud Calmet*, ac etiam *Hebræa*, quæ verba illa, *foràs tamen ne efferas tecum*, sic legit: *et non ponas in vas tuum*, id est *in chalatatum tuum*, ut *Calmet* explicat. Cæterùm probabiliter ait *Lugo*, de jure naturæ licère comedere unum vel alterum uvarum racemum (id est unam, vel alteram uvam); parique modo concedit, ut comedatur ex pomario alieno unum vel alterum pomum: id enim prohibère, videtur durissimum, et contra humanitatem. Et huic secundæ sententiæ videtur accedere *Hugo Cardinalis*, qui præfatum textum sic explicat: *Hoc non servatur hodie ad litteram, sed in contrarium dispensatum est propter malitiam hominum.* His tamen non obstantibus satis proba-

bilis videtur prima sententia : nam, quòd promissio illa fuerit pro solis Hebræis, nullo valido videtur niti fundamento. Quòd autem fuerit pro solis vinitoribus, huic obstat 1. auctoritas aliorum, ut suprà, et maximè Josephi Hebræi, quæ in hac materia multum valet, cùm ipse præ aliis meliùs noscat Hebræorum mores. Obstat 2. verba textûs, *ingressus vineam proximi tui*, quæ magis propriè intelliguntur de viatoribus, quàm de in vinea laborantibus. Obstat 3. factum Apostolorum *Lucæ c. 6. v. 4. qui juxta hanc legem, cùm transirent per sata, vellebant... spicas et manducabant confricantes manibus*. Ipsi autem objurgati fuèrunt à Pharisæis, non, quia hoc illicitè facerent, sed quia facerent, die Sabbati; at Christus Dominus eos omninò excusavit.

350. — « 4. Plus item, si quis à diversis, vel ab uno, interpolatim, » parva, et plura furetur. *Vide Less. loc. cit. num. 46.* »

Docent Less. Trull. Vill. apud Salm. de restitut. cap. 5. punct. 2. §. 2. n. 49. in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplo majus; nempe, si materia gravis sit per se v. gr. quatuor Julii, per furta minuta ad materiam gravem requiruntur octo Julii. Eandem quantitatem requirit *P. Holzm. de 7. præc. n. 745.* si hæc furtula fiant diversis : atque si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum. Mihi tamen æquius videtur, ut dicunt alii *ap. Elbel, de 7. præc. Conf. 11. n. 325.* quòd si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiritur, et sufficit ad materiam gravem simplex cum dimidio, v. gr. sex Julii. Si verò utrumque concurrat, nempe si fiant à diversis, et discontinuatim, censeo requiri duplo majus, scil. octo. Hoc tamen intelligitur cum *Less. et Lugo d. 46. n. 54.* modò furta non fiant per partes ex industria, et modò inter furta non interponatur magnum intervallum. Addunt *Laym. Bonac. Lug. etc. ibid.* furta minuta non coalescere, si fiant à pluribus, et magno intervallo intercedente, videlicet anno. Imò *Sanct. Dec. lib. 7. c. 24. n. 40. Ronc. Viva prop. 29. Alex. VII. n. 47. cum Trull. etc. (contra Rebell. et Croix lib. 3. p. 1. num. 4044.)* excusant à restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno, anno interjecto. Rejiciunt autem *Viva et Ronc. c. un. qu. 5.* opinionem *Fill. Dian. Salaz. Vidal. Tol. etc. ap. Salm. loc. cit.* qui excusant, si adsit intervallum 45 dierum, vel mensis, ut admittit *Nav. ap. Sanchez.* Nisi, excipit *Viva*, materia sit valdè modica. Hinc magis mihi arridet, quod sentit *Ronc. ib.* scilicet, saltem requiri interpolatorem duorum mensium, dum agitur de materia, quæ, licèt non sit gravis, tamen proxima est materiæ gravi.

534. — Non est mortale, per se loquendo, surripere quamcumque summam cùm animo restituendi statim, v. gr. intra quadrantem. *Croix lib. 3. p. 1. n. 1102. cum Less. Lugo, Vasq. etc.* Idem est, si intra illud breve tempus quis velit restituere tantùm illam ultimam partem complementem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem

differat. *Croix ib. cum Vasq. Sanch. Reb. Reg. Sayr. et aliis plurimis.*

532. — Quæritur hïc, an sit mortale furari parum reliquix sacræ? Nulli dubium, quin in districtu Romano sit mortale, cùm *Clemens VIII.* et *Paulus V.* excommunicationem indixerint contra eos, qui, invitis rectoribus Ecclesiarum, furantur reliquias etiam minimas. Secùs, probabiliter ait *Croix lib. 3. p. 1. n. 1003. cum Sanch. Bon. Castrop. Dian. et Baldell.* si quis furetur extra districtum aliquid minimum, ipsam reliquiam non deformans, neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua reliquia insignis, aut rara, ut putà Sanctæ crucis, Capillorum B. Mariæ V. etc.

DUBIUM III.

Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit?

533 *Quid, si qui furatur, non habeat animum ditescendi? Quid, si habeat?*

534 *An furtula facta à diversis coalescant? Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus?*

535 *Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente?*

536 *Quid, si mutuo sciant, et eodem tempore furentur?*

537 *Quid, si unusquisque moveatur exæmple alterius?*

538 *An sit mortale furari quid leve, post completam materiam gravem?*

• **R**ESP. Hic quoque quantitas læsionis, vel damnificationis, quæ
 • fit proximo, et quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati.
 • Vide *Less. loc. cit. Sanch. l. 7. c. 24.*

Unde resolves :

533. — « 1. Si quis ex occasione tantùm furatur, sive uni, sive pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocere singulis furtis, non peccat graviter, neque ea simul sumpta unum mortale constituunt; postquam tamen ad quantitatem notabilem pervenerit, eam detinendo, mortaliter peccare potest. *Less. d. 7. Sanch. lib. 7. c. 24. Bon. q. 8. p. 2.* » (*Etsi numquam advertat ad culpam gravem, ut Tamb. Croix, Carden. etc. communiter. Vide dicenda n. 553.*) « Verùm et hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animam habeat paulò post restituendi ea saltem, quæ tunc accipit. *Gran. Dic. p. 3. t. 6. r. 25.*

• 2. Si autem per plura parva furta, uni, vel pluribus facta, habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat graviter eâ intentione; ac, licèt executio singulorum sit tantùm venialis ex se, ut tamen substat tali intentioni, est continuata executio peccati mortalis. *Less., l. 2. c. 12. d. 7. Sanch. l. c.* quia nocent graviter reip. et praxis illa valde perniciosa est societati humanæ,

» v. g. si sartor particulam panni à diversis surripiat; si mercatores
 » utantur brevioribus ulnis, etc. » (*Nota autem hic prop. 38. damn. ab*
Innoc. XI. Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere,
quod ablatum est per pauca (aliàs parva) furta, quantumcumque sit
magna summa totalis.) » Interim hi excusantur subinde à gravi pec-
 » cato. 1. Ex eo, quod dictum est casu primo. 2. Si id faciant, ut se
 » servant indemnes, vel quia aliàs non lucrarentur, vel pretium au-
 » gère deberent, et tunc non invenirent emptores. *Rosella, v. Emptio.*
 » 3. Si aliàs non habeant, unde se vel suos alant. »

534. — Hic quæritur. I. An furtula, facta diversis personis, coalescant, et gravem obligationem pariant restitutionis? *Negat Ang. Med. et P. Navar. apud Sanch. Dec. lib. 7. cap. 42. n. 40. et probabile putat Croix l. 3. p. 4. n. 4013. cum Esp. nisi fur magnam quantitatem auferre intendisset; vel nisi domini læsi unam communitatem constituerent. Sed meritò dicit Lugo de just. d. 46. n. 48. hanc opinionem ab omnibus rejici, cùm contraria sit communis et tenenda cum ipso Lugone, et Sanch. loc. cit. n. 45. Salm. de rest. c. 5. punct. 2. §. 2. n. 49. Croix ib. et aliis. Et verius videtur cum Salm. loc. cit. et Milante in dict. prop. 38. oppositum expressè damnatum, cùm præfata propositio genericè loquebatur. Ratio patebit ex quæstione sequenti, quam apud nullum Auctorem discussam inveni.*

Quær. II. Si furtula, quæ simul ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis dominis certis, an fur teneatur sub culpa gravi eis restitutionem facere? vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo? Ex una parte videtur dicendum, sub gravi restitutionem faciendam esse dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut incommodum. Ratio, quia licet domini non sint graviter læsi, fur tamen certè non potest sibi retinere magnam quantitatem ablatam; nam (ut dicunt *Sanch. Dec. lib. 7. c. 42. n. 45. et aliqui alii apud Lugo d. 46. n. 40.* etsi in alio proposito) præceptum *non furandi* non solum prohibet, ne quis alios graviter lædat, sed etiam, ne ditescat notabiliter ex ære alieno. Quapropter, cùm fur certè ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus; quia his restitutio facienda est tantum, quando creditores sunt incerti; non verò quando sunt certi: propterea quòd, restituendo pauperibus, cùm restitutio sine magno incommodo possit fieri ipsis dominis, non videtur fur restituere ablatum personis debitis, sed alienis, ad quas nullum jus spectat; et ideò non videtur suam obligationem implere. Sed probabilius mihi et aliis doctis junioribus dicendum videtur, quòd hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat dominis certis, cùm commodè possit, et satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio, quia, ut docet *Lugo l. c. n. 5. et consentit Sanch. l. c. cum Vasq. Val. P. Led. et Reb. præ-*

ceptum non furandi, non tam intendit vitare emolumentum proprium, quàm damnum proximi. Si ergò singuli domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cùm ipse, notabiliter ditescendo ex bonis alienis, grave intulerit damnum reipublicæ, ideò reip. damnum restituere debet. Eo igitur casu sub gravi tenebitur reip. restitutionem facere; dominis verò tantùm sub levi. Unde videtur, quòd sufficienter fur satisfaciet suæ gravi obligationi ex præsumpto consensu reip. si restituat pauperibus, aut locis piis, qui sunt egentiores reip. partes. Sed dices: Numquam præsumitur resp. velle, quòd fur restituat pauperibus, cum culpa veniali, à qua ipse nullo modo excusari potest, dum sine suo gravi incommodo debitum dominis restituere posset. Respondeo: cùm in hoc non censeatur graviter invita resp. ad quam (ut diximus) principalitèr tunc pertinet jus rei ablatae, si restituatur pauperibus; ideò probabiliter videtur dici posse, quòd fur semper excusabitur à mortali, si pauperibus restituat; et etiam à veniali, si rationabilis causa adest.

535.— « Si plures simul, vel successivè plura furta parva alicui faciant, » quæ, simul sumpta, graviter illi noceant; tunc, si alter de altero non » sciat, nullus peccat graviter: v. gr. si viatores ex vinea unam, alte- » ramve uvam rapiant, et comedant, etsi hoc licère dicant *Cov. Val. et Ripa*; » (*Vide dict. num. 529.*) « contra *Dian. p. 3. t. 6. r. 30.* Si » autem singuli conspirent, singuli graviter peccant. Si denique de se » mutuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est, non » esse mortale, ut docent *Less. Tan. etc. contra Suar. Vasq. Vide » Bon. l. c.* »

536. — Probabilissima est hæc sententia *Bus.* scilicet, si plures modica furantur, neminem peccare graviter, etsi mutuo sciant, grave damnum domino fieri, nisi ex communi consilio faciant. Ita etiam tenent *Habert t. 4. cap. 7. §. 5. qu. 6. Lugo d. 16. sect. 3. num. 55. Salm. de rest. c. 5. punct. 2. §. 3. n. 28. cum Less. Sanch. etc.* Et hoc, etiamsi singuli eodem tempore furentur, ut cum *Bus.* censet *Less. c. 12. n. 52. de justit. cum Sot. et Sanch. Dec. lib. 7. c. 21. n. 24 (contra Lugo)*. Ratio, quia tunc nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit.

537. — Si autem plures plura parva furentur, ita ut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvis sine communi consilio, *Laym. Ovied. Steph. etc. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 1009.* dicunt omnes peccare contra justitiam. Sed probabilitèr *Less. Lug. Salm. et Tamb. ibid.* tenent, peccare tantùm contra charitatem (et graviter, si materia sit gravis) ratione scandali, non verò contra justitiam: quia exemplum non est causa positiva influens in damnum alienum, ut diximus *l. 3. n. 45. communiter cum Sanch. Salm. Mol. etc.*

538. — Si quis, post completam materiam gravem, furatur adhuc

aliquid aliud leve, *Lugo d. 16. n. 43. et Croix l. c. n. 4007. cum Spor. Dic. etc.* tenent, esse peccatum mortale, toties, quoties aliquid surripiatur. *Sed Lessius cap. 42. n. 44. et Salm. loc. cit. §. 2. n. 23. cum Tapia, et Diana,* hujusmodi furtum leve dicunt non constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem; et hoc *Ben. de rest. d. 2. q. 8. p. 2. n. 5.* meritò putat valdè probabile.

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum, vel amicorum ?

539 *Quid de furto uxorum et virorum?*

540 *An uxor possit dare eleemosynas, etc.*

541 *An aliquando possit expendere?*

542 *An liceat ipsi subvenire parentibus, etc.*

543 *Quale furtum filiorum sit grave?*

544 *An filius possit à patre mercatore surripere mercedem pro opera sua?*

545 *Quid de furtis famulorum in coculentis, etc.?*

546 *De restitutione, facienda ab uxore et filiis.*

539. — **R**ESP. Licet verè furtum sit, si uxor, liberi, amici, servi
 • patrifamilias invito quid auferant, plerumque tamen major quantitas
 • requiritur, ut sit mortale, cum plerumque hic dominus aut non ra-
 • tionabiliter invitus, aut saltem minùs invitus sit, ut ab his, quàm ab
 • aliis, auferatur : vel, etsi valdè invitus sit, sæpè tamen id fiat, non
 • tam ratione rei acceptæ, quàm medi accipiendi clam, ac ratione finis,
 • ob quem accipiant, v. gr. ad ludendum, potandum, etc. *Vide Cajet.*
 • v. *Furtum. Less. c. 42. n. 76.*

Unde resolves :

• 4. Uxor graviter peccat, si notabilem summam accipiat, invito
 • marito, etiam ex dote, vel bonis communibus; quia, licet media pars
 • ad eam spectet, maritus tamen habet usumfructum illius partis, ideo-
 • que tenetur ad restitutionem. *Trull. lib. 7. cap. 6. d. 8. n. 7. etc.*

• 2. Similiter peccat graviter maritus contra justitiam, cum obliga-
 • tione restituendi, si aliquid notabile uxori surripiat, sine ejus consensu,
 • ex bonis ipsius paraphernalibus, vel aliis propriis, si quidem libera
 • eorum administratio ipsimet uxori competat, quia par est ratio mariti,
 • et uxoris, quoad bona propria. *Vide Villalob. t. 2. d. 43. Trull. l. 6.*
 • c. 4. d. 9.

540. — • 3. Uxor potest dare eleemosynam, et munera, secundùm
 • consuetudinem aliarum mulierum illius loci, et conditionis; etiamsi
 • maritus eleemosynas omnes illi prohibeat, quia consuetudo hoc jus
 • ei tribuit, quo maritus eam privare non potest. » (*Ita Lugo d. 46.*

n. 64. communiter cum Moln. Less. Con. Bon. Reg. etc. ap. Diana t. 1. p. 2. tr. 1. res. 33. Et hoc, etiamsi uxor habeat bona propria, ut Lugo, Bonacin. Gob. etc. Croix l. c. n. 4025.) « Ibid. n. 43. Dian. » p. 1. t. 3. r. 22. et p. 5. t. 8. r. 34. ubi cum Mol. et 40 aliis docet, » posse eam, inscio marito, dare vigesimam partem annui censûs, » vel lucri : eò quòd hoc pertineat ad decentiam statûs, et maritus ir- » rationabiliter sit invitus. » (Sed hoc ita universaliter dictum repro- » bant Lugo d. 45. n. 16. Sporer, et Tamb. cum Croix eod. l. c. n. 4024. » Idem autem Tamb. Dec. lib. 8. tr. 4. cap. 2. §. 3. num. 44. tantùm » admittit, quando divitiæ non multùm excedunt.) « Hinc etiam potest » cum Abigail moderatas eleemosynas dare, ut mariti conversionem » impetret, vel ne Deus illum puniat. Vasq. Bon. Regin. et alii 40. con- » tra Con. etc. Vide Dian. p. 2. t. 46. r. 23. et p. 5. t. 8. r. 34.

541. — « 4. Uxor potest bona expendere, marito absente, vel fatuo : » quia tunc ad illam spectat administratio domûs : item, quæ acquirit » sua industria » (dempto tamen labore, quem præstare debet familiæ, » ut benè advertit Croix ibid. n. 4018.) item paraphernalia, hoc est bona, » quæ, præter dotem « marito allatam, sibi reservavit. Trull. loc. cit. et » cæteri comm. » (Item potest uxor liberè disponere de iis, quæ sibi » reservavit de bonis à viro sibi assignatis pro vestitu, aut sustenta- » tione familiæ ad certum tempus, modò honestè familiam jam sus- » tentârît. Ita Croix l. 3. p. 1. n. 4024. cum Pal. Nav. Less. Mol. » Bon. etc.)

« 5. Non peccat uxor, subducendo aliqua, vel compensationis causâ, » si vir sit prodigus : quia is tunc facit uxori injuriam, partem ipsius » profundendo, vel pro victu, vestibus, cæterisque sibi, vel familiæ » necessariis, quæ mariti sæpè non intelligunt, et frustrâ ab illis pe- » terentur. Bon. Trull. l. c.

542. — « 6. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio matrimo- » nio sint pauperes, ita ut miserè secundùm statum suum vivant, et » maritus eis nolit succurrere, potest ex bonis suis propriis, vel etiam » ex communibus (dummodò post mortem viri omnia computet in sua » parte) eis subvenire, quia jure naturæ tenetur eos alere, et maritus » in id consentire. Navar. Palaus, Less. lib. 2. c. 12. d. 44. Dian. » p. 5. t. 8. r. 34. ubi illam potestatem extendit ad fratres et sorores, quod » etiam Less. l. c. et Trull. l. 6. c. 4. d. 9. judicant probabile. » (Cum » Lugo d. 46. n. 71. Mol. Sanch. etc.)

543. — « 7. Filius peccat graviter, invitis parentibus, notabilem » summam accipiens, qualis non semper est, secundùm Less. cap. 12. » si filius patri prædiviti duos, vel tres, imò secundùm Sanch., quin- » que vel sex Aureos furetur : eò quòd parens sit minùs invitus, et » filius sit aliquid patris. Unde non tenebitur ad restitutionem, nisi » fortè cohæredibus graviter noceat. »

Dicit *Salas apud Croix lib. 3. p. 1. n. 1032.* non esse grave furtum filii 20 et 30 Aureorum à patre, possidente annuos 4500 Aureos, et non improbat *Lugo d. 16. num. 76.* si pater non sit tenax, et filius adoleverit, ac accipiat ad usus honestos. *Less. Navar. et Fill. ap. Spor. de 7. præc. c. 5. n. 57.* dicunt, non peccare graviter filium furantem 2 vel 3 Aureos à patre divite. *Bannez* dixit ad furtum grave filii parentis prædivitis requiri saltem 50 Aureos : sed hoc *Lugo et La Croix ll. cc.* rejiciunt ; nisi fortè esset filius principis, in quo consentit *Holzmann. num. 755.* qui etiam dixit, non esse grave accipere à parente prædivite decem Aureos. Admittunt autem *Nav. Sot. Laym. etc. ib.* quòd, si pater mittat centum Aureos filio in studiis versanti, poterit filius insumere quinque Aureos in recreationes honestas ex præsumpto patris consensu.

* 8. Si filius notabilem sumptum expendat in res turpes, aut vanas, contra voluntatem parentum, ex pecunia sibi suppeditata ad usus honestos, putat *Less. c. 22. d. 43.* eum peccare mortaliter : etsi excuset à restitutione, si pater rogatus facillè condonaturus putetur. 544. — * 9. Si filius, v. gr. mercatoris, vel cauponis administret bona parentis, potest à patre exigere salarium, quantum dare deberet extraneo, et si id impetrare non possit, vel exigere non ausit, potest clam accipere. Ita probabiliter *Laym. l. 3. s. 6. t. 4. cap. 8. Dian. p. 4. tom. 1. r. 66.* *

Ita etiam sentiunt apud *Moya tr. 6. disp. 4. qu. 4. Nav. Escob. Ang. Gom. cum communiore*, ut asserit *Molin.* et non improbabile putant *Less. Villal. Lop.* Et hoc concedit *Serra*, etiamsi filius serviat gratis, ignorans, quòd possit servire cum mercede, si præsumatur, quòd, si non ignoraret, minimè operam gratis impendisset. Et in dubio, ut censet *Moya*, tenendum est, filium noluisse gratis servire. Unde videtur hic posse filius sibi compensare mercedem eodem modo, quo clericus posset sibi compensare de fructibus beneficii, quod de bonis patrimonialibus ignoranter impendit in sui sustentationem, nisi expressè voluerit compensationi renunciare, quia in dubio nemo præsumitur velle se suo jure privari, ut dicunt *Leand. ib. cum S. Thom. Cajet. Pal. Less. Molin. et Nav.* Verùm *Lugo d. 5. n. 42. et Moya cum Molin. Med. Sylv. et aliis* tenent, nullo modo filium posse hoc salarium à patre exigere, quia, secundùm jura, filius debet patri suas operas, et industrias ; et quidquid ex bonis paternis acquirit, patri acquirit, ut probat *Sanch. Cons. 1. c. 2. d. 8. et 9.* Et cum hæc sententia sit valdè probabilis, imò probabilior cum *Croix. l. 3. p. 1. n. 1054.* ideo, si pater negaret salarium, vel filium puderet illud petere, meritò ait *Croix ib. n. 1035,* minimè posse filium occultè sibi illud compensare, cum compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum : sed hic jus filii est valdè dubium. Dices : Prima opinio est saltem practicè probabilis. probabilitate juris, seu

proximâ, prout dicunt DD. de eo, qui potest compensare famam sibi ablatam pecuniâ, vel non restituendo famam alteri detrahenti (*Vide dicta l. 1. n. 35. in nota*). Sed respondetur, ibi supponi diffamatum habere certum jus ad suam famam, et dubium est tantum de modo. Sed hic valdè dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quando autem jus, sive creditum non est certum, omnes conveniunt ad dicendum quòd non liceat compensare: *Vide Salm. de rest. c. 4. punct. 9. §. 3. n. 148*. Si verò filius præstet in beneficium patris majora opera et obsequia, quàm tenetur, an eo casu possit exposcere stipendium à patre? *Vide dicta n. 148. v. III.*

545. — 10. « Etsi famuli in esculentis, et poculentis, quæ domo » exportant, aut divendunt, graviter peccant; quæ tamen ipsi domi » consumunt, in iis facilius (utl et religiosi) excusantur; cum in his » dominus, aut prælatus sæpè tantum sit invitus quoad modum acci- » piendi clam, non quoad rem. Quod tamen timeri posset, si ex- » traordinaria acciperentur. *Laym. Escob. et Less. d. 2. c. 12. d. 8. » n. 48.* ubi docet, quòd furta minima famulorum ex comestibilibus, » quæ claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, » sed ad comedendum tantum accipiantur. » (*Ita etiam Caj. Nav. Ban. Moya, Sanch. apud Croix l. 3. p. 4. n. 1016. Sed meritò hoc non admittit Spor. tr. 5. c. 5. n. 58. si magna esset quantitas.*)

546. — « 11. Cum à gravi peccato furtum domesticum non potest » excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernalibus, filius » ex castrensibus, vel quasi, vel si ea non habet, post mortem patris » afferre in divisionem hæreditatis, si quantitas rei ablata sit valdè » magna, nec pater restitutionem tacitè, vel expressè dimiserit. Fa- » muli verò, si sine magna difficultate restituere non possint, jubean- » tur compensare officiis, et obsequiis extraordinariis, quantum pos- » sunt. *Laym. l. 3. t. 3. p. 4. c. 1.* »

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE.

DUBIUM I.

Quid sit restitutio, et qui teneantur ad eam?

- 547 *Quid est restitutio, et an debeatur tantum ex læsione justitiæ commutativæ?*
 548 *Quæ sint radices restitutionis?*
 549 *Quænam est culpa theologica, et quæ juridica?*
 550 *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi?*
 551 *Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi?*
 552 *An culpa venialis inducat obligationem restituendi?*

553 *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi?*

554 *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa theologica?*

555 *An idem in officiis?*

556 *Quid de injuria materiali, et formali?*

547. — **R**ESP. 1. Restitutio est actus justitiæ ad salutem necessarius necessitate præcepti, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam; ita ut radix restitutionis non sit quævis læsio proximi, v. gr., contra charitatem, etc. in quibus non habet jus, quod violetur; sed ea tantum, quæ est contra justitiam, in qua propriè injuria inferitur, hoc est, læditur aliquod jus proximi, quod is habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur. Quod variis modis fieri potest, v. gr. furando, defraudando, destruendo rem alterius, negligenter custodiendo, occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando, et similibus. »

Aggrediamur nunc hos duos discutiendos Tractatus *de restitutione, et de contractibus*, qui cum permultis implicatissimis quæstionibus et dubiis, solutu difficillimis, conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ita scitu necessarii, ut, si in his confessarii non benè sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat. Facile continget in hoc meo libro, et potissimum in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfactorum: ab illis enim, qui rigidæ vel benignæ sententiæ plus fortè, quàm par est, amantiore sunt, aut nimis austerus habebor, quia à multorum graviumque auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tamquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem, et animarum salutem mihi proposui, quòd, quidquid scripserim, non aliquà passione impulsus, aut verbis aliquorum auctorum addictus, vel austeritati, aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet quæstione, prævio diuturno studio, curavi quidem veritatem investigare, præcipuè in iis, quæ ad praxim magis faciunt, et propterea non solum diligenti trutinâ perpendere elaboravi rationes, quas doctores classici tradunt; sed etiam plures doctos recentiores consulere non neglexi, adeò ut aliquando in recto judicio de aliqua quæstione faciendo multos dies consumpserim. Siquidem non tamquam ovis (ut verbis utar rigoristarum) semitas scriptorum cæco ductu sectatus sum, sed operam dedi, ut veritatem assequerem, aut sententias, quæ magis veritati accedunt, amplexarer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati præponere, et ubi ratio me convicit, non renui auctoribus plurimis contraire, etiam iis, quibus magis forsitan adhærere potuissem, utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt. Hinc, benevole lector, ne putes me auctoribus benignæ sententiæ omninò addictum, si eos

sæpiùs me citare observes; nam ad hoc opus conficiendum non prætermisi etiam rigidæ sententiæ auctores legere, et præcipuè *Merbesium Contensonium, Habert, Natalem Alexandrum, Jueninum, Cabassutium, Cont. Tournely, Genettum, Petrocorensem, P. Concinam*, etc. paratus quidem à sententiis meis desciscere, dummodò suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam; quòd ipsi ut plurimum magis conviciis et subsannationibus, quàm vi rationum sententias suas suadere conantur? Quomodo in omnibus adhærere potuissem iis, qui opiniones suas sæpiùs veriores et Evangelio conformiores prædicant, nonnisi quia rigidiores sunt, et frequenter insultant in oppositas, tamquam falsas ac Evangelio adversas, nonnisi quia libertati favent?

Cæterùm in dubiis discutiendis æqualis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes, et à ratione alienas uti probabiles admittere, quàm damnare ut improbables eas, quæ valido quodam fundamento innixæ mihi videbantur: cùm certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter DD. docent, et ipse doctus R. P. *Concina*, quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor, in suo eruditissimo opere Theologiæ dogmatico-moralis me instruit, quòd hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat: æquè enim nefas est à culpa excusare eum, qui reus est, quàm innocentem tanquam culpæ reum judicare, ut sedulò monuit *S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 44. §. 28.* ubi disserens, quando aliquid damnandum sit de mortali, vel non, sic scripsit: *Nisi habetur auctoritas expressa S. Scripturæ, aut canones, seu determinationes Ecclesiæ, vel evidens ratio, non, nisi periculosissimè, determinatur. Nam si determinetur, quòd sit ibi mortale, et non sit, mortalitèr peccabit contrafaciens, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Si autem determinetur, quòd non sit mortale, et secundum rei veritatem sit, error tuus non excusabit à mortali..... Quando scilicet erraret ex crassa ignorantia: secus, si ex probabili, putà; quia consuluit peritos in tali materia, à quibus sibi dicitur, illud tale non esse mortale: videtur enim tunc ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat à toto. Et hoc quantum ad ea, quæ non sunt expressè contra jus divinum, vel naturale, vel contra articulos fidei, decem præcepta, et hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur. Item S. Bonaventura dixit: Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta, nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem: prima sæpè salvat damnandum, secunda contrà damnat salvandum. Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus æquè rationem à me exigeret, si opiniones laxas, ut probabiles approbàssem, quàm si probabiles, ut laxas reprobàssem. Humanæ conditionis præsentis fragilitate spectatà, non est semper verum, tutius esse, animas per viam arctiorem di-*

rigere, cum videamus, Ecclesiam tam nimiam libertatem quam nimium rigorem sæpè proscripsisse. Unde *Gerson. de vita spir. part. 3. lect. 4. coll. 10.* animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit: *Fit, ut per tales assertiones publicas nimis duras et strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines à luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatiùs, immergantur.* Et hoc magis urgere debet in materia restitutionis, ubi in dubio possessor bonæ fidei, cum jus certum habeat ad rem possessam, non debet expoliari, nisi moraliter constet, rem esse alterius, juxta regulam cõmmuniter receptam, etiam ab AA. rigidæ sententiæ, ut testatur *Lugo de just. d. 17. n. 86.* et sic reverà tenent *Gonet, Diss. de prob. Habert t. 4. Natal. Alex. l. 4. r. 39. Wigandt ex 1. qu. 7. P. Henno, etc. Vide dicta l. 1. n. 35.* Communiter enim dicunt, saltem in materia justitiæ valere regulam illam, quòd in dubio melior sit conditio possidentis. De reliquo tandem me protestor, quòd, si in aliquo erravi, opto, ut error mihi ostendatur; nam paratus sum illicò me retractare, nec erubescam, prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua à pluribus recessi opinionibus, quæ olim probabiles, sed postmodum, vel nimis benignæ, aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Restitutio igitur est *actus justitiæ*, sed addendum est *commutativæ*; non enim debetur restitutio ex læsione justitiæ *legalis*, quæ respicit jura legum, et pœnas; neque ex læsione justitiæ *distributivæ*, quæ respicit merita personarum. Quare Episcopus, conferens beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno, ut probabiliter dicetur *n. 585. et lib. 5. n. 107.* Quid verò, si beneficium sit curatum? *Vide eodem loco n. 109.*

Tantum igitur ex læsione justitiæ *commutativæ*, quæ respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. Ex læsione autem aliarum virtutum nulla oritur obligatio restituendi, ut *Croix l. 3. part. 2. num. 295. cum Soto, Lugo, Bann. Tamb. etc. contra Less. et Cov.* Quare dicunt præfati DD. quòd si actio ex alia virtute, quàm ex justitia, sit debita, non est restituendum quod accipitur pro ea servanda.

548. — Notandum est I. quòd *radices restitutionis* duæ communiter assignantur; prima *ex injustâ acceptione*, cui adjungitur radix *ex injusta damnificatione*. Secunda *ex re accepta*, sive *ex injusta retentione*, cui annectitur obligatio restituendi ex contractu.

549. — Notandum II. quòd alia est culpa *theologica*, quæ respicit conscientiam, et est eadem, ac peccatum mortale, aut veniale. Alia *juridica*, quæ dividitur in *latam*, scilicet quando omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibere solent: in *levem*, si omittitur diligentia, quam omnes diligentes adhibent: et *levissimam*, si omittitur diligentia,

quam diligentissimi ponunt (1). Hinc resolvitur, quòd, qui damnum minus prævidet, nec intendit, certò ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitæ, uti fur, qui penitus fortuito domum alienam incenderet. Ita *Salm. de restit. c. 1. punct. 2. §. 1. n. 14. cum Less. Bonac. Rebell. et aliis.*

550. — His positis, quæ. I. Ex quali culpa oriatur obligatio gravis restitutionis in delictis? Respondetur oriri tantum ex culpa lata, conjuncta cum culpa gravi theologica. Ita *Less. l. 2. c. 7. dub. 6. n. 27. Lugo d. 8. sect. 5. num. 56. Sotus l. 4. q. 7. art. 2. in fin. Nav. l. 2. de restit. cap. 1. num. 48. Sanch. dec. l. 2. c. 23. n. 160. Viva de restitutione q. 1. art. 4. n. 2. Salm. ib. §. 2. n. 16. cum Laym. Azor, etc. Croix l. 2. p. 2. n. 184. et 185. Item Cabassut. Theor. Jur. etc. l. 6. c. 17. n. 2. Ronc. de rest. c. 1. q. 4. et alii communiter.* Ratio, quia (ut docent *Lugo de just. d. 3. n. 59. et alii*) restitutio communiter accipitur ut pœna; et ideò dicimus, quòd, ut debita æqualitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa theologica gravis; *theologica*, quia, cum conscientia oneretur de obligatione, oportet ut in conscientia adfuerit delictum: *gravis*, quia, ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet ut gravis fuerit culpa.

551. — Quæritur hic II. Si quis committat culpam juridicam levem, sive levissimam contra justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illa secutum? Affirmant *Lugo d. 8. sect. 6. n. 75. et Salm. loc. cit. n. 22. cum Mol. etc.* Ratio, quia tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. Negant verò *Sanch. Cons. l. 1. c. 4. d. 5. n. 9. cum Angles, item Navarr. et Turr.*

(1) Licet hæc triplex distinctio culpæ juridicæ in jure novo non eadem recenseatur, postulat tamen pro quibusdam casibus major cura quam pro aliis; sic v. g. in deposito expressè statuitur, adhibendam esse majorem diligentiam, si depositarius mercedem acceperit.

Quæ autem præcipua et generalia ex jure gallico de culpâ juridicâ seu omissione debitæ diligentie in medium proferri possunt, hæc sunt:

Art. 1137. Sive contractus cedat in utilitatem unius solum partis, sive in utilitatem utriusque, conservationi rei invigilare debet ut bonus paterfamilias.

Art. 1382. Qui actione sua causa est damni alterius, hoc resarcire tenetur.

Art. 1383. Qui suâ negligentia aut imprudentia damni alterius causa est, illud pariter resarcire tenetur.

Art. 1384. Quinimo damnum reparare tenetur, qui per alios, cujus actiones ipsi imputantur, illud intulit;

Pater et eo defuncto, mater tenetur de damno causato per proles minores, secum habitantes;

Hæres et mandans de damno famulantis vel præpositi in negotio, cuius applicaverunt; Institutior et opifex de damno alumni vel discipuli sub custodia existentis; nisi probare possint il omnes, quòd damnum impedire non potuerint.

Art. 1385. Dominus vel usufructus quadrupedis tenetur de damno per illud illato, sive animal existat sub ejus custodia sive ex eâ evaserit.

Art. 1386. Dominus ædificii tenetur de damno causato ex ruina ejus, si secuta sit ex defectu refectionis vel vitio constructionis.

Edit.

apud Salm. *ibid.* n. 24. Ratio, quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiam actus externus complete injustus. Sed in hoc dubio mihi videtur omnino vera sententia Lessii l. 2. c. 7. n. 25. qui aliam viam casum resolvit, et sic distinguit: si ille prudenter dubitans, an ex sua actione damnum proximo obvenerit, committit culpam levem, sive levissimam, omittendo eam diligentiam, quam tenebatur adhibere, tunc peccat quidem graviter contra justitiam, et tenetur ad restitutionem. Secus, si omnem debitam diligentiam adhibeat, quia tunc nullam culpam committit contra justitiam, et ideo ad nullam tenetur restitutionem, licet aliunde ob pravam animum peccet contra charitatem.

552. — Quæritur III. Utrum peccatum veniale contra justitiam inducat obligationem restituendi? Resp. si est veniale ratione parvitas materiae, certe obligat ad restitutionem sub levi. Si verò est veniale ratione inadvertentiæ, sive indeliberationis, hoc quæritur, an obliget ad restitutionem?

Prima sententia affirmat, sed ejus auctores sunt diversi apud Lugo de just. d. 8. n. 56.; nam alii, ut Vasquez, et Turr. dicunt tunc esse obligationem restituendi totum damnum, quia tamen explicant, an sub gravi culpa, vel levi. Alii autem, ut Laym. l. 3. part. 4. c. 6. sect. 5. n. 4. Mol. tom. 3. tr. 2. d. 698. n. 7. Croix l. 3. part. 2. n. 194. cum Soto, Bonac. Reginal. et aliis, dicunt, esse obligationem restituendi pro ratione culpe: hinc Bonac. d. 4. q. 4. punct. 3. ait, posse culpam ita levem esse, ut non obliget, nisi ad centesimam partem damni. Si verò sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem; casu autem, quo dubitatur, an culpa fuerit venialis, aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni, ita Bonac.

Secunda sententia tamen probabilior et communior, quam tenent Petr. Navarr. l. 2. c. 4. n. 4. Less. l. 2. c. 7. n. 27. Sanch. Dec. l. 2. c. 25. n. 160. Lugo dict. d. 8. n. 57. qui omnino eam existimant veriorem cum Henr. Sa, Rodr. Salas et aliis pluribus, Roncaglia de rest. c. 4. Viva de rest. q. 2. art. 4. n. 3. cum Azor, et Fill. apud Cabass. Theor. Jur. etc. l. 6. c. 17. n. 2. docet, in eo casu nullam esse obligationem restituendi. Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideo non potest parere obligationem restitutionis: sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plene deliberatus, non oritur obligatio; et sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione, actus igitur non perfecte deliberatus nequit esse causa perfectæ obligationis (Vide dicta l. 2. num. 3.). Dixi nullam obligationem, nec sub gravi, nec sub levi. Non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum illa culpa levi; non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optimè arguit doctissimus Lugo n. 58. et 60., qui post D. Thomam

non temerè inter alios theologos facillè princeps dici potest, cùm in dubiis discutiendis hic auctor sæpè, nullo præeunte, falcem ita ad radicem ponit, ut rationes, quas ipse in médium adducit, difficulter solvi valeant.

553. — Quær. IV. Utrùm ex peccato levi, ob parvitatem materiæ contra justitiam, possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi? Affirmativè, et casus est, quando in ultimo furtulo, complente materiam gravem, non advertit fur ad furtula præterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem saltem illius ultimi furtuli. Ita *Lugo d. 8. n. 62. Viva d. q. 2. n. 5. cum Card. Tamb. et La Croix l. 3. part. 2. n. 245. (contra Dian. Ovied. Petsch. etc. apud ipsum)*. Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptione injusta, quæ, cùm sit tantùm culpa levis, non posset gravem obligationem parere; sed oritur ex injusta retentione gravis materiæ culpabiliter jam acceptæ: vel, ut ait *Croix l. c.*, oritur ex gravitate materiæ debitæ propter illas leves ablationes formaliter injustas. Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantùm materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabilius tenent *Sanch. Less. Vasq. Reb. Bonac. etc. cum Croix n. 249. contra Medinam, Lopez, Esp. etc.*

554. — Quær. V. An etiam in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis? Certum est, ut ait *Lugo de just. d. 8. n. 101.*, tam leges, quàm contrahentes benè posse se ipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica; sed dubium est, an de facto obligentur? Affirmat *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 3. part. 1. c. 5. n. 2. cum Nav. Molin. Vasq. Turrian. et aliis ap. Lug. n. 99.* et dicunt, in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam, et quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam: latam, si in commodum alterius contrahentis; levem, si in commodum utriusque. Ratio istorum, quia id postulat æqualitas contractûs ut ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valdè probabiliter negant *Sotus de just. l. 5. q. 7. a. 2. Less. c. 7. n. 43. Fill. c. 2. n. 13. Tol. l. 5. c. 17. Sa, v. Culpæ n. 2. Lugo loc. cit. n. 106. Croix l. 3. part. 2. n. 177. Salm. de rest. c. 1. punct. 2. §. 4. num. 32. cum Tap. Led. Henr. etc. Ronc. de rest. c. 1. qu. 5.* Ratio, quia ex una parte non est æquum aliquem obligare ad pœnam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quòd aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum pro damno, facto cum sola culpa juridica. Leges autem, quæ adducuntur in contrarium, obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologicam, ut ait *Viva de rest. q. 2. a. 4. n. 4.*, vel obligant solam pro foro externo, vel non sunt receptæ in alio sensu, ut dicunt *Lugo, Salm. ibid. n. 34. etc.* Illæ verò leges, quæ in aliquibus casibus omninò præcipiunt restitutionem, istæ quidem obligant, etiamsi absit peccatum, sed non ante sententiam judicis, ut communiter dicunt *Salm. cit.*

n. 34. *Viva et alii* : quidquid alii dicant. *Vide dicta l. 4. n. 100. in fin. v. Quæro.*

555. — Pariter in officiis est probabile ex eadem ratione, quòd nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ita *Salm. de restit. c. 4. punct. 2. §. 3. n. 27. cum Vasq. Sot. Less. Lugo etc.* Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.* vel qui promittit diligentiam majorem communi debitâ : vel, si officium de se exigit magnam diligentiam : ut *Salmant. cum aliis d. l. n. 28.* Sed semper intelligitur, quòd culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

556. — « Resp. 2. Ex data responsione patet, tenèri ad restitutionem » eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc autem est duplex, scilicet materialis, ut v. gr. cum quis rem alienam destruat, accipiat vel » retineat bonâ fide, id est probabiliter judicans id sibi licère, vel esse » suam : et formalis, quâ quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet malâ fide, id est cum sciat, vel scire possit, ac debeat, id sibi non » licère, et rem non esse suam. *Vide Laym. l. 3. tr. 2. c. 4. Less. l. 2. c. 7. d. 6. Bonac. d. 3. q. 4. p. 6.*

Unde resolves :

• 1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, » ut si adulterium commisit sine damnificatione alterius, non tenetur in » conscientia ad restitutionem; cum hæc sit reparatio damni : potest » tamen à judice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

• 2. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materialem tantum, » tenetur restituere, sed non nisi id, quod ex alterius re adhuc habet, » vel quo ex ea factus est ditior.

• 3. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat, sive non, » tenetur restituere, et quidem tantum quantum est damnum secutum. » An verò sufficiat culpa venialis, controvertunt auctores, et sententia » utraque probabilis videtur, ac in praxi tuta, saltem, quando commodè » non potest restituere. *Vide Auct. cit. et Laym. l. 3. tr. 2. Less. l. 2. c. 7. d. 4. n. 27. C. Lugo disp. 8. sect. 5. n. 56.* »

DUBIUM II.

An, qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem ?

557 *Quotuplices dicantur cooperantes?*

558 *Quid de mandante?*

559 *Quid de consulente? Qu. I. An præbens pravum consilium, et postea revoca teneatur ad restitutionem?*

560 *Qu. II. Executo consilio, quisnam primò teneatur?*

- 561 Qu. III. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset?
 562 Quær. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni?
 563 Quær. V. Quid, si alter sit determinatus ad damnum et tu tantum suadeas modum?
 564 Qu. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili?
 565 Qu. VII. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus?
 566 Quando teneatur ad restituendum dans iniquum suffragium?
 567 Quando teneatur palpo?
 568 Quando præbens recursum?
 569 An emptor rei furtivæ possit illam reddere furti ad recuperandum pretium?
 570 An idem possit emptor malæ fidei?
 571 Quomodo teneatur participans? Quid, si ob metum?
 572 Quid si impedias alium, ne reparet damnum alterius?
 573 Quomodo teneantur causæ privativæ?
 574 Vide alios casus apud Busemb. usque ad num. 5. 8.

557. — **R**ESP. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo sunt causa
 > influens et efficax damni secuti : ac qui ex officio et obligatione justitiae obligati cavere damnum, non cavèrunt. Ita communiter doctores res. Unde concludunt, tenèri ad restitutionem comprehensos sequentibus verbis :

- > *Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,*
- > *Participans, metus, non obstans, non manifestans.*
- > Patet ex sequentibus casibus.

558. — « 1. Tenetur ad restitutionem mandans, sive expressè mandet, sive tacitè, dicto nimirum, vel facto, ex quo verbi gratiâ famulus colligat, hero gratum fore, si faciat; non autem tenetur, qui ratum tantum habet opus suo nomine factum; uti nec mandans, si ante executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat : quia tunc non est vera causa. *Mol. Less. l. 2. c. 3. d. 3. Fill. t. 32. n. 54.*

> Tenetur item consulens, aut precibus, ac promissionibus ad damnificationem inducens. > Juxta *prop. 99. damnatam ab Innocentio XI.* « Quòd si tamen ante executionem consilium suum retractet, et quantum potest contrarium suadeat, etsi non persuadeat, probabile est eum excusari à restitutione; maximè si eum, cui damnum paratur, moneat, ut caveat. *Vide Bon. et Ten. 2. 2. d. 4. q. 6. d. 14. Sa v. Consilium, et Dian. tr. 2. misc. res. 18. et t. 5. resol. 83.* »

559. — Quær. I. an consilium dans, si postea revocet illud, teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti?

Prima sententia, quam tenent *Habert de rest. t. 4. c. 4. §. 2. q. 3. Less. l. 2. c. 13. n. 16. Lugo de just. d. 19. n. 37. Croix l. 3. p. 2. n. 28. Holz. de rest. c. 3. n. 439. Spor. eodem tit. c. 3. n. 21. cum Tol. Gom. Laym. Mol. et aliis communissimè, distinguit : Si consulens dederit simplex consilium, vel factum, vel modo auctoritative, tunc*

consilium revocando, vel falsitatem ostendendo excusetur à restitutione; secus, si insinuarit motivum, sive modum inferendi damnum. Ratio quia, adhuc revocato consilio, hæc pergunt semper movere. Sicut enim, dicunt, qui ignem in alienam segetem injectit, tenetur ad damnum, etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem extinguere; ita et consulens.

Secunda sententia autem, quam tenent *P. Concina t. 7. p. 134. Merb. p. 4. q. 182. concl. 2. Salm. de rest. c. 4. punct. 5. §. 2. n. 147. cum Reg. Villd. etc. Azor. p. 3. l. 4. c. 11. q. 2. Dian. p. 2. tr. 16. r. 17. cum Nav. et Salon. Ronc. de rest. c. 4. q. 4. r. 2. item S. Antón. Sylv. Fill. ap. Spor. n. 22. et probabilem putant Less. n. 18. Spor. l. c. Elbel de rest. t. 3. n. 143. Bonac. d. 1. q. 2. p. 6. Viva de rest. q. 3. art. 2. n. 3. Ronc. de restit. c. 4. q. 4. r. 2. vocat sententiam probabilissimam, et Laym. l. 1. tract. 5. p. 3. c. 5. n. 7. valde probabilem vocat, excusat à restitutione, semper ac consulens conetur postea meliori modo, quo potest, damnum dissuadere saltem adducendo rationem salutis æternæ quæ debet christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis. Nec obstat paritas ignis, abata, nam eo casu ignis necessariò operatur, sed, revocato consilio, damnum non ampliùs vi consilii evenit, sed ex solâ mælitia executoris. Hanc secundam sententiam satis probabilem sed primam probabiliorẽ censeo. Rectè verò notant *Salm. de censuris c. 4. punct. 12. n. 158. in fin. et Sporer n. 22. cum aliis*, quòd si consulens nequeat avertere executores à damno inferendo, tenetur ex justitia monere lædendum, ut sibi caveat.*

560. — Quæritur II. Secuto damno ex consilio, quisnam primò teneatur ad restitutionem? Respondeo cum *Croix l. 3. p. 2. n. 56. de Lugo, et Less.* Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primò teneri: secus, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata; et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. In defectu autem alterius, tenetur ille in solidum.

564. — Quæritur III. An teneatur, qui consilium dedit, restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset? Respondeo cum *Viva d. q. 3. art. 3. n. 3. Less. Mol. Vasq. et communi, ac Bus. hlc n. 8.* quòd si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc susor ad nihil tenetur. Ratio, quia ubi intercesserit tantum injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut benè advertit doctus *P. Holzm. n. 436. cum P. Elbel ex S. Thom. Opusc. 73. c. 20.* qui docet: *Si aliquis passus sit injuriam, et non damnum, illi non est faciendã de jure restitutio realis, sed tantummodò secundum genus injuriæ faciendã est emendatio per similem satisfactionem.* Secus autem (rectè ait *Viva*) si executor etiam à consilio motus fuerit, quia tunc verè est efficax causa damni.

562. — Quær. IV. Utrùm in dubio, an tuum consilium, sive mandatum, consensus, recursus, palpato, taciturnitas, etc. fuerit causa damni, aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem?

Prima sententia valdè probabilis affirmat, eamque tenent *Habert t. 4. c. 4. §. 2. q. 4. Lugo d. 19. n. 24. Sanch. de matrim. l. 2. d. 44. n. 17. et Dec. l. 1. c. 10. n. 44. cum Covar. Ang. Boss. Felin. etc. Croix l. 3. p. 2. n. 574. Ronc. de rest. c. 4. qu. 1. r. 3. et valde adhæret Less. l. 2. c. 27. n. 43. licèt priùs in c. 13. n. 38. expressè contrarium tenuerit. Ratio, 1. quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii, cùm enim consilium erat de se aptum ad damnum suadendum, in dubio præsumitur ipsum fuisse causa damni; prout si quis infligit alteri vulnus, aptum de se ad occidendum, si alter postea decedit, præsumitur ex illo vulnere decessisse; unde consulens homicidium, ad se liberandum probare deberet, ex alia causa mortem, aut aliud damnum provenisse. Ratio, 2. quia pro eo stat possessio, pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo præsumitur malus; saltem non præsumitur determinatus ad damnum inferendum, ergò possessio stat pro obligatione consulentis: et hoc casu ruit possessio quam ipse habet super bonis suis. Excipiunt tamen *Sanch. et Ronc.* nisi adsint aliæ conjecturæ quæ contrarium suadeant, putà (ut ait *Sanch. in Dec. d. n. 44.*) si homicida erat acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuerat, et similia: item si executor, fide dignus, affirmaret, se non esse impulsum à consilio, ut dicunt idem *Sanch., Habert et Mazzott.* Commune autem est inter DD. cum *Less. l. 2. c. 27. num. 43. et Roncaglia d. c. 4. qu. 1.* in dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem tenèri.*

Secunda sententia verò, satis etiam probabilis, negat in tali dubio obligationem esse restitutionis; ita cum *Bus. Less. l. 2. c. 13. dub. 4. n. 38. cum P. Nav. et Sylvest. qui vocat communem, Salm. de rest. c. 1. punct. 5. §. 1. n. 143. cum Henriq. Dic. et Reb. item Met. apud Sanch. l. 1. tit. et probabilem putat Elbel de rest. n. 146. cum Sayr. Dian. et aliis pluribus.* Et hanc videtur tenère *D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 7.* ubi docet: *In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum; non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi, est efficax causa rapinæ. Unde tunc solùm tenetur consiliator, aut palpo... ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsequuta.* Ergò, juxta *D. Th.*, probari debet consilium certò fuisse causam damni; verbum enim illud *probabiliter* (si sit ex una parte) significat persuasionem moraliter certam, quòd consulens fuerit causa damni, ut benè explicat doctus *P. Concina t. 7. de Just. diss. 2. c. 9. §. 1. n. 14.* dicens: *Per tò probabiliter S. Doctor*

intelligit moralem persuasionem, et certitudinem. Ratio hujus sententiæ est illa regula generalis, quòd nemo obligatur ad restitutionem; nisi omninò de tali obligatione constet, nempe quòd ipse fuerit vera causa damni. Ad 1. autem rationem, quòd præsumatur influxus, quando consilium de se aptum est influere, respondetur ex *D. Thom. loc. sup. cit.* quòd ad obligationem restitutionis non sufficit, consilium de se aptum esse ad influendum, sed insuper requiritur, ut reverà influat: cùm autem ex *D. Thoma* consilium non semper sit causa damni: *Non enim semper* (verba S. Doctoris) *consilium, vel adulatio est efficax causa rapinæ*, influxus non præsumitur, nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta, quia vulnus lethale de se necessariò est causa mortis, non ita consilium. Ad 2. rationem, scilicet quòd delictum executoris non præsumitur, respondetur, quòd regula hæc currit pro eo, qui omninò innocens est, non autem pro eo, qui jam delinquentem se prodidit; cùm enim ipse omninò voluntariè crimen patraverit, vel præsumitur ipse ex sua mala voluntate id fecisse, vel saltem de hoc positivè est dubitandum, et in dubio suis bonis non est alter exspoliandus. *P. Concina loc. cit.* addit tertiam sententiam, dicens, quòd in tali dubio consiliator teneatur restituere tantùm pro rata dubii. Sed huic obstat, quòd vel certò possidet consilium; et tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certò possidet consilium, et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua; quod in materia justitiæ certum esse omnes docent, ut vidimus n. 547. Dicit autem *Sanch. Dec. l. c. n. 44.* quòd in dubio, an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis, quia, cùm homicidium sit certum, quisque in dubio, an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis, ex *c. Ad audientiam, et c. Significasti, de homic.* Sed vide de hoc dicenda in l. 7. n. 371. Certum autem mihi est, quòd, si tu pravo consilio reverà movisti aliquem ad damnum inferendum, teneris ad restitutionem, etiamsi certè alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ita *P. Concina l. c. §. 1. q. 1. cum communi, et Sporer n. 7. cum aliis.*

563. — Quær. V. Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. gr. ad occidendum, et tu suadeas tantùm modum, nempe, ut occidat veneno, non gladio; in illo, non in alio loco, vel tempore? Adest duplex sententia probabilis.

Prima dicit, te tenèri ad restitutionem, quia suadendo modum concurris ad substantiam damni; suadendo verò, ut damnum citiùs inferatur, totius es causa damni, cùm alter per illud tempus potuisset animum mutare. Ita *Cajet. 1. 2. q. 62. a. 7. Viva de restit. q. 3. a. 3. n. 5. cum Mol. Reb. etc.*

Secunda sententia te absolutè excusat à restitutione, modò certum sit, alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita *Lugo d. 19.*

sect. 1. n. 9. et 15. Layman l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 5. n. 5. Lessius l. 2. c. 13. n. 6. Sporer c. 3. n. 27. Holzmann de restit. c. 3. n. 437., et probabilem putant Salmantic. de restitut. c. 1. punct. 5. §. 1. n. 442. cum S. Anton. Prado, Sylv. Navarr. etc. Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali quoad substantiam damni; et hæc est mihi probabilior. Nec valet dicere, hypothesim illam suppositam, quòd alter certè damnus sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cum animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1. quòd in tali dubio influxus consulentis ad damnus secutum non est certus, juxta id, quod mox suprâ diximus num. 562. Resp. 2. (quod magis urget) possessionem hic stare pro determinatione prava voluntatis executoris. Et sic pariter Holz. l. c. et Laym. ibid. cum Adrian. S. Ant. Sylv. Palud. Mol. Navarr. Less. contra Vasq. probabilissimè excusant à restitutione eum, qui materialiter cooperatur ad damnus domini, quando scilicet alter, sine sua cooperatione, adhuc certè damnus intulisset, v. gr. si quis teneat scalam ei, qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564. — Quær. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnus ex ignorantia, sed cum culpa gravi? Respond. cum Viva d. art. 3. n. 7. ex Laym. Holzmann c. 2. n. 432. Less. c. 7. n. 34. distinguendo: Si consilium dans, ex suo statu, v. gr. advocati, aut confessarii existimatur peritus, tenetur: quia tunc verè decipit. Contrâ tamen, si noscatur ut rudis: quia tunc damni illatio magis imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium; nisi cum consilio adfuerit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit, quando agitur de damno solius petentis consilium: nam secus dicendum, si agatur de damno tertii. Notandum autem hic, quòd dans consilium noxium tenetur postea facere quantum potest, ne accidat damnus, etsi inculpabiliter egerit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter lædatur. Ita Viva cum Sanch. et Less. et communis.

565. — Quær. VII. An parato inferre majus damnus possit suaderi minus, adversus eandem personam, v. gr. volenti occidere aliquem, suaderi, ut solùm percutiat? Affirmant cum Viva d. l. n. 10. Sanch. Bonac. Busemb. hic n. 11. et communiori. Dixi adversus eandem personam, quia adversus aliam in particulari nequit suaderi damnus quantumcumque minus. Ita Viva, cum communi apud Bon. d. n. 10. in fin. Addit Viva, quòd solùm in genere potest suaderi illi, ut potius minus malum faciat; vel etiam suaderi, minus malum esse furari à Petro divite, quàm à Paulo paupere. Imò concedit, posse dici illi, qui vult furari à Titio, ut furetur ab alio in genere; quia sic avertitur ab illo furto, et nulli è converso in particulari fit injuria. Sed huic ego non acquiesco cum Sporer c. 3. n. 27. quia sic jam suadetur damnus alterius. Concedit idem Viva super propos. 36. Innoc. XI. volenti furari à Petro

aliquod, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi, ut subripiat aliquantulum à Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus.

566. — « 3. Tenetur item, qui suo consensu, calculo, vel suffragio est » causa efficax damni. *Less. d. 3. n. 23. Fill. t. 32. c. 1. »*

Ideòque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cum non sint causa damni, nisi ex condicto egerint.

Sed quaeritur, utrum, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem? Adest triplex sententia.

Prima sententia dicit eum ad nihil teneri, et hanc tenentur *Reb. Hen. Gran. Dian. et alii apud Lugo de just. d. 29. n. 20. et Sporer de rest. c. 3. n. 34.* vocat non improbabilem. Ratio, quia in dabo melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis.

Secunda sententia, quam tenent *Salm. de restit. c. 4. punct. 5. §. 2. n. 423. cum Bonac. Dicast. etc.* dicit, omnes teneri ad restitutionem in solidum, quia omnes isti fuerunt concausae totius damni; aliàs, si primi tantum tenerentur, cum primi sint ignoti, nemo teneretur, et à nullo resarciretur damnum: sed huic respondetur, quòd per accidens se haberet.

Tertia tamen vera sententia docet singulos teneri pro rata ad totum damnum reparandum (1). Ratio, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est, quia hic dubium intervenit, an quisque illorum fuerit, vel non, causa damni: et in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem, quòd singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium praebentibus. Ita *Lugo d. 49. n. 22. Sporer l. c. n. 35. Mol. d. 736. n. 6.* Notandum autem hic cum *P. Concina c. 9. §. 2. n. 27.* quòd si ille, qui debet ferre ultimum loco suffragium, praevideat, alios se revocatos, tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. In dubio autem dicit hic auctor non praesumi alios non mutaturos consilium; consentio, si alii inculpabiliter erraverint; secus, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas.

567. — « 4. Item palpo, aut qui laude, adulatione, vel exprobratione » ignaviae, aliterve aliam ad damnum inferendum excitat, animat. *Lessius, » Fulvio. l. c. » (Dummodò judicet, sic ad damnum influere, licet non intendat. Salm. ibid. n. 424.)*

568. — « 5. Item, qui inferenti damnum praebet recursum, illum re-

(1) « Vera sententia cum *Lugo, Molin. et Sporer* est quòd quilibet tenetur tunc pro » sua rata ad damnum reparandum; et si alii non restituunt, teneris ad totum. » *Ex Hom. Ap. tr. 10. n. 50.*

» ceptat, illius furta, aut instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas
 » fovet, etc. *ibidem*. Hi enim omnes, uti et is, cui res furtivæ traditæ
 » sunt in custodiam, tenentur (non manifestato fure) restituere domi-
 » no. Et sic peccare eos, qui à sartoribus emunt fragmenta panni, seu
 » vestium, docet *Villal.* apud *Dian. p. 4. tr. 4. r. 176*. Licet *ib. Sanch.*
 » excuset eos, qui ista emunt à sartoribus magistris, eò quòd his ple-
 » rumque detrahatur plus à justa mercede, quàm mereantur ista frag-
 » menta, ideòque licitè ea retineant. » (*Huic doctrinæ non acquiesco,*
quia potius censeo plerumque oppositum accidere. Communiter tamen,
nisi contraria indicia urgeant, sartor non præsumitur frau-
dasse.) » Neque hic à peccato excusari cauponas, qui à filiis familias ac-
 » ceptant pecunias, aliasve res parentibus surreptas, notat *Laym. l. 3.*
 » *t. 2. c. 5. Bon. etc.* Qui verò, post delictum, ipsum reum juvat ad fu-
 » giendum (non concurrente ad delictum), non tenetur restituere, mo-
 » dò non det illi spem refugii inposterum: tum quia non est causa
 » damni: tum quia reo licet fugere, ut infrà dicitur, *l. 5. c. 3. d. 7.* »

Receptans igitur tenetur ad restitutionem, quando receptatio est
 causa furti. Sic tenentur ad damna domini, non impediens famulos
 damnificantes in confidentiam ipsorum. Ita *Salm. de rest. c. 1. punct.*
5. §. 2. n. 125. et alii communiter. Non tenetur autem, qui post fur-
 tum juvat furem ad fugiendum, modò non influat in damna futura, ut
 benè notat *Busemb.* hic *in fine*, et consentit *P. Concina p. 137. n. 30*.
 Nec tenetur, qui receptat furta, vel furem, non quà furem, sed quà
 amicum, cognatum: vel ratione officii, uti stabularius, etsi recipiat fu-
 rem ante delictum. Ita *Conc. l. c. Salm. d. n. 125. circa finem ex com-*
muni. Hoc tamen intelligendum, modò, ut diximus, non influat in furta
 futura, ut benè advertit *Croix n. 37*.

569. — Utrum autem emptor rei furtivæ possit illam furi restituere ad
 recuperandum pretium?

Prima sententia tenet, quòd possit, quia in hoc non infert domino
 damnum, cum reponat rem in eundem statum, in quo erat. Ita *S. An-*
ton. p. 2. t. 2. c. 5. §. 2. Lug. de just. d. 47. sect. 2. n. 29. cum Nav.
Sylv. Ang. Mald. et aliis (ut asserit) *recentioribus communiter*: ita
 etiam *Less. l. 2. c. 44. dub. 3. n. 44. Holz. c. 3. n. 450. Salm. ibid.*
punct. 4. §. 6. n. 83. cum Prado, Rebell. Ban. Elb. de rest. n. 38.
cum aliis, satis comm.

Secunda sententia autem, quam tenent *Caj. 2. 2. q. 62. a. 6. Conc.*
tom. 7. p. 112. et Croix l. 3. p. 2. n. 100. cum Mol. Laym. et aliis,
 dicit, tenèri emptorem rem domino restituere, quia res, erepta è manu
 furis, jam adepta est meliorem statum; et ideò, si furi eam redderet,
 illam in deteriore statum dejiceret, et sic injuriam domino irrogaret;
 nemini enim licet vestem alterius in ignem injicere, ut suam salvet. Hæc
 sententia est quidem multum probabilis, sed non minùs probabilis, et

fortè probabilior est prima, et valde me urgent hæ duæ rationes, quas subdo : Prima, quia non tenéris rem domino servare cum tuo damno, et ideò potes permittere, ut fur rem illam recipiat, ne pretium tuum amittas? Prout, si rem alienam, in via inventam, abstulisti, et postea scias, damnum te passurum, si eam retineas, benè potes illam in eodem loco reponere, et permittere, ut alter auferat, licèt, id faciendo, in deteriore statum rem immittas ; tunc enim acceptio furis evenit ex sua malitia, et tua cooperatio est tantùm permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non tenéris cum proprio damno. Secunda ratio, quia, cùm quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa, quæ per se est necessaria, et directa ad suum damnum reparandum, licèt indirectè, et per accidens damnum alteri eveniat ; quemadmodum si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente, nisi equo conculcando puerum baptizatum, licitè quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur, ut communiter docent DD. *cum Less. l. 2. c. 9. n. 58. Cordub. et Caj. item Bussemb. de V. præc. l. 4. n. 393. cum Lugo, et Escob. Salm. tr. 25. de homic. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 133. ac de rest. c. 1. punct. 4. §. 6. n. 84. cum Sanch. Dic. Prado, Tann. Vilal. etc.* Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet ; et quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei rem reddere furi ad suum recuperandum ; atque ideò tunc licitè reddit, esto rem in deteriore statum injiciat, quia rescissio contractûs est ipsi directè licita, ac necessaria ; et damnum domino per accidens infertur. Dices : Ergò juxta sententiam hanc, casu, quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias, et tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas? Respondetur : Hoc facere non licet, quia non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem, et ideò, si id faciam, illicitam ac injustam actionem facio ; sed ad rescindendam emptionem illam certum jus habeo, et eam rescindendo licitam actionem facio ; unde, si ex ipso damnum proximo evenit, per accidens evenit ; illudque licitè præter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem ; prout licitè permitto mortem pueri, juxta mox dicta, ut consulam vitæ meæ, quia jus habeo ad eam servandam. Tandem distinguere oportet terminos, qui ab adversariis confunduntur : aliud enim est rem alterius auferre, aliud eam non servare : aliud, damnum alteri inferre ; aliud, damnum alterius permittere. Advertendum tamen, hanc sententiam tunc tantùm posse habere locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quàm restituendo rem latroni.

570. — Majus autem dubium urget, an possit rem furi restituere emptor malæ fidei? Negant hoc communiùs DD. *cum Less. Mol. et aliis apud Bus. dub. V. n. 600. et Salm. l. c. n. 87. cum aliis.* Sed adhuc affirmant *Holz. c. 3. num. 455. Elbel l. c. n. 39. et Tol. Dian.*

Prædo, Sylv. Ang. op. Salm. ibid. item Alensis, Gabriel op. Lugo l. c. n. 37. Et hanc sententiam vocant non improbabilem Less. l. c. n. 24. ac Malder. Et quidem non immeritò Busemb. putat absolutè probabilem, imò Lugo dicit fortè probabiliorem. Ratio, quia, licet iste peccaverit, rem malà fide emendo, tamen post emptionem habet jus æquè ac emptor bonæ fidei ad contractum rescindendum, rem furi reddendo, ut suprà probatum est. Nec obstat dicere (ut ait idem Lugo) quòd hic interveniat injusta acceptio emptoris; nam ipsa, postquam retractatur, non est de facto causa, quòd dominus rem suam amittat; reverà enim (ut diximus n. 554.) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solum sit injusta, sed etiam, ut realiter influat in damnum alterius; in hoc autem casu acceptio emptoris, licet fuerit domino injuriosa, nullum tamen damnum ipsi intulit, cum damnum jam illatum extiterat per acceptionem furis, ut dictum est n. præced.

574. — « Item participans de præda, aut quocunque modo cooperans :
 » ut agens excubias, applicans scalas, parans instrumenta, conficiens
 » litteras, etc. in bello inique tormenta advehens; excusantur tamen
 » (modò actio per se non sit mala) qui ea non spontè, sed justo metu
 » coacti faciunt, v. gr. cum rustici, furto à solis militibus facto, cogun-
 » tur eorum prædas avehere, vel pecora abigere. *Less. l. 5. n. 49.* »

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempe in re furata, et in actione furti. Participantes in re furata tenentur quidem restituere, quantum de illa ad ipsos pervenit. Quoad participantes verò in actione furti, videndum, an ipsi concurrant ad totum damnum vel ad partem, juxta dicenda n. 579. Sed quæstio est, si participatio sit in actione furti, an excusentur à culpa, et à restitutione ei, qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni, ob metum gravis detrimenti?

*Prima sententia, inter recentiores communissima, quam tenent Salm. tr. 43. de rest. cap. 4. punct. 5. §. 2. n. 127. et 129. Sporer de 7. præc. c. 3. n. 44. et Holz. de rest. c. 5. num. 443. Viva eod. tit. q. 3. art. 4. num. 10. cum Less. lib. 2. cap. 43. n. 29. et 30. Bon. de rest. d. 4. q. 2. p. 11. n. 8. distinguit: Si actiones cooperantis remotè concurrant ad furtum, ut esset, scalam tenere furi ascendenti, tradere ipsi claves, sive instrumenta ad reserandam arcam, deferre prædam jam ablatam, et similia: tunc cooperans, ob metum mortis, vel alterius gravis mali, excusatur, tam à restitutione, quàm à culpa; quia istæ sunt actiones per se indifferentes, neque lædunt dominum, nisi ex malitia furis. Secùs, si actiones sint proximè influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora è stabulo abjicere, et similia; tunc cooperans non excusatur, neque à culpa, neque à restitutione. Ratio, ut dicunt, quia actiones hæc, utpote intrinsecè malæ, non possunt ob quemcumque metum excusari. Ita AA. citati; imò *Salm. tract. 24. c. 8. punct.**

§. 2. n. 75. se revocantes, dicunt, etiam actiones prioris generis, primo loco relatas, pariter esse intrinsecè malas. Ratio, ut ajunt, quia istæ actiones proximè influunt in peccatum injustitiæ, quod fur committere intendit; et ideò evadunt intrinsecè malæ, ac formaliter injustæ, etiamsi ponantur ad mortem evitandam. Et quamvis ob tantum periculum licitum sit tibi surripere vel destruere bona aliena, quia in eo casu dominus esset irrationabiliter invitus, si nollet consentire, ut tu, in necessitate extrema constitutus, sua bona acciperes, vel perderes ad servandam vitam; non tamen potes, ob quemcumque metum, proximè cooperari injustæ actioni furis; quia tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius, et justitiam læderes; ideòque, si id agis, peccas, et ad restitutionem tenèris. Tantùm te excusant *Viva et Ronc. de rest. cap. 3. q. 9.* si malum, quod tibi imminet, sit magnum, et incommodum, quod dominus est passurus, sit leve; vel si damnum, adhuc te non adjuvante, pariter inferretur; cui quoque consentit *Laym. l. 3. tr. 2. c. 5. n. 5. cum S. Anton. Palud. Mol. P. Nav. Adrian. et Sylvest. juxta dicta n. 563.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Busemb. (Vide l. 3. n. 68.) Sanch. Dec. lib. 1. cap. 7. n. 30. et Less. lib. 2. c. 16. n. 59.* censet, ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocùmenti præfatas actiones præstant. In hoc dubio, ut meum judicium proferam, illud sapientibus submitto tamquam minùs sapiens, nemine me præcedente, sic dico: Peccatum hoc cooperantis considerari potest, vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis. Respectu domini dico, quòd si tu solùm times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem; nisi id facias animo compensandi, ut ajunt *Bonac. Viva, et Less. cum Nav. II. suprà citatis.* Si autem times malum superioris ordinis, quàm bonorum, nempe mortem, aut mutilationem membri, vel gravem infamiam; tunc poteris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiam *Cont. Tourn. de præc. Dec. cap. 1. art. 3. sect. 7. punct. 1. §. 3. Quinta.* Quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jactura suorum honorum tu vitæ aut honori tuo consulas, aliàs esset irrationabiliter invitus. Respectu verò ad peccatum furis, secundam sententiam probabiliorem censeo. Ratio, quia omnes præfate actiones, tam primi, quàm secundi generis, sunt reverà indifferentes, cum juxta finem, quo fiunt, ve licitæ, vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstas illas cum pravo fine nocendi domino, certè erunt tibi illicitæ: si verò præstas, ad damnum tuum in vita vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; et quòd fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solùm materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quod ex justa causa licitè permittis. Nec

verum est, quòd formaliter tunc concurris ad peccatum furis; nam hoc esset, si positivè tu influeres in ejus malam voluntatem; quando autem tantùm actiones illas præstas, quibus fur postea abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxta ea, quæ fusiùs diximus de *charit. l. 3. n. 63. vers. Ad distinguendum*. Et quòd actiones illæ non sint formaliter influentes in peccatum furis, nec intrinsecè malæ, ut adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam aliàs, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quia formaliter cooperarèris ad illius peccatum. Sed hoc quis sanæ mentis asserere audebit? Expressè autem favet mihi doctrina *P. Molinæ*, qui tom 1. d. 105. concl. 5. sic docet: *Mortis metu, vel mutilationis membri, fas est ejusmodi captivis, nocumentum inferre christianis in bonis externis ad Infidelium imperium, ea destruendo, capiendo, etc. Quoniam in eo eventu sunt in extrema necessitate eorum bonorum, ad vitam conservandam. Ergò, quantum fas est cuique in extrema necessitate sumere de bonis aliorum ad conservandam propriam vitam, tantum damnum fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum, ad vitam tuendam. Hæc Molina. Idem mecum tuetur Cont. Tourn. tract. de just. et jur. qui sic loquitur: Non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sane (nempe fur) malitiam suam sibi imputet; hæc mihi perperam imputaretur, cùm id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque à damno liberem. Idque expressè confirmatur à S. Thom. qui ait: Licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona, quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc, quòd non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismaël: Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro. Jer. 44. S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 4.*

Majus dubium est, an talis cooperans teneatur ad restitutionem? Affirmant omnes AA. pro prima sententia citati, ut suprà diximus: sed, spectatâ ratione intrinsecâ, cum *P. Milante* mihi probabilius videtur, eum neque peccare, neque ad restitutionem tenèri. Hæc quæstio pendere videtur ab alia, relata num. 520. *Qu. V.* scilicet, an, surripiens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem? Ibi diximus, veram sententiam esse, quòd tenetur, si spe non fuerit pauper; secùs, si pauper fuerit, re et spe. Atque sic videtur dicendum, in præsentî casu, nempe, quòd participans, si metu mortis, vel gravis infamiæ ad alienum damnum concurrat, tunc tantùm eximatur à restitutione, quando tempore cooperationis erat absolutè pauper, non solùm re, sed etiam spe. Sed hîc sentio, eâdem, ut suprà, distinctione utens, quòd si participans adjuvat furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu teneatur ad restitutionem;

quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. Secùs puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis, vel gravis infamiæ: ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutionem, neque ex re accepta, neque ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices, cur ille, qui in extrema necessitate utitur re alienâ, tenetur restituere, quando non est absolutè pauper? Respondeo: is ideò tenetur, quia, cùm possit ex proprio sibi subvenire, accipiendo aliena, quando non potest accipere proprium, quod alibi habet, tunc evadit ditior; et propterea tenetur. Sed in casu nostro cooperans in nihilo fit ditior; et ideò nihil tenetur restituere; nec aliàs obligatur offerre et substituere bona propria ad damnum alterius reparandum. Mihi consentit doctus *P. M. Milante* in prop. 15. *Innoc. XI.* ubi ait, quòd is, qui præstat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccet, nec teneatur ad restitutionem, sic enim scribit: *Ideoq̄ iis innoxie cooperatur, quicumque ex metu cadente in virum constantem ad ea concurrat. Ut quid aliena rapere malum est, et quidem ab intrinseco? Proculdubio ex eo solùm, quia invitus patitur malum; at in casu præfato dominus invitus non foret circa malum, quod pateretur, ablatae nimirum rei: sic præsumendum est, cùm ille non possit præsumi invitus in casu, quo cooperanti in furtum tam grave damnum immineret; nemo quippe potest postponere vitam proximi temporali bono, ut est omnium sensus, et naturæ dictamen.* Hinc asserit, hunc cooperantem benè excusari non tam à culpa, quàm à restitutione. Idem infertur ex sententia *Laymanni*, qui *lib. 3. tr. 1. c. 1. n. 7. cum P. Navarr. et Med.* in simili casu sic dicit: *Si quis merces alienas in mare abjiciat, ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem, cùm nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat.*

Secùs autem omninò dicendum censeo, si quis cooperaretur ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis, putà, si furi terga servaret (vulgò *guardasse le spalle*) vel si annuntiaret ei horam opportunam furando, et similia; quia sic influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiozem reddendo, et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum, quod numquam licet. Secùs etiam dicendum, si quis cooperationes illas præstaret occisuro, tradendo gladium (1), sive claves ad occidendum (*Vide num. 697. v. Teneris*), vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, etc.

(1) « Quoad damnum, dixi neminem posse cooperari ad damnum alterius, ut liberetur » à suo, quando damnum est ejusdem ordinis. Qua de re fit, ut etiam cum periculo » mortis teneat denegare gladium volenti occidere inimicum, quia non possum, ut ca- » veam à morte, cooperari positivè in mortem proximi. » *Ita S. Alph. in Hom. Ap. tr. 10. n. 56.*

Id tamen rectè dicunt *Salm. de rest. c. 1. punct. 41. §. 2. n. 204. cum Soto, Less. Bann. Tap. Arag. Vill. et La Croix l. 2. n. 265. cum Sanch. et Bonac.* intelligi, si ille posset negare suam cooperationem sine periculo mortis, aut æqualis gravis damni; quia aliter non tenetur impedire damnum alterius (etiãmsi alter sit in extrema necessitate damni patiendi) cum æquali proprio detrimento. Hinc diximus de *charit. lib. 3. cit. n. 66.* quòd si dominus vellet ascendere ad stuprandam virginem, nullius damni metus, præterquam mortis imminētis, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo, subjiciendo humeros etc., quia sola vita famuli prævalet virginis honori. Miror hinc autem, cur *P. Milante*, cùm dixerit *loco suprà cit.* præfatas actiones, quoad cooperationem ad furandum, non esse intrinsecè malas, ibidem asseruerit, easdem esse intrinsecè malas quoad cooperationem ad fornicandum, dum æquè in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut rectè advertunt *Salm. tract. 24. cap. 8. punct. 5. §. 2. n. 75.* Sed nos, ex propriis principiis rem assumentes, censemus patenter probasse, quòd in neutro casu cooperationes illæ, justà et præportionatà causà interveniente, sũnt intrinsecè malæ.

572. — Hic obiter notandum, quòd, si tu precibus vel consilio impedias Titium, ne ipse repararet damnum Caji, peccas contra charitatem, sicut peccaret Titius, si malitiosè permetteret damnum illud, non verò contra justitiam; unde non tenèris ad restitutionem. Ita *Croix cum Mol. Less. Lugo (contra Nav. et Medin.)*. Secùs dicendum, si impedis vi, vel fraude (†).

573. — « 7. Ita tenentur causæ, quæ privativè ad damnum alterius
 » concurrunt; nimirum mutus, si non clamans, cùm potest: aut non
 » obstans, non manifestans, sed tunc tantùm, quando tales ex aliquo
 » pacto, vel officio, vel stipendio, etc. tenentur ex justitia damnum
 » cavère. *S. Th. 2. 2. q. 62. art. 7.* Sic princeps, magistratus, belli
 » dux tenentur ad restitutionem damnorum, quæ à feris, latronibus,
 » militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam, dantur. Item consi-
 » liarii, canonici tacentes, absentantes se, non impediētes iniquam
 » constitutionem, vel electionem. Item tutores, administratores bono-
 » rum, etc. non impediētes damna, pupillis, minoribus, Ecclesiis pro-
 » venientia. Item custodes montium, vinearum, sylvarum, agrorum,
 » piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant.
 » *Mol. d. 416. Fill. t. 32. c. 2. qu. 42. vide suprà l. 4. t. 3 c. 2. »*

(†) « Dubitatur (ita *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 10. n. 58.*) an teneatur ad restitutionem qui impedit alium, qui vellet avertere proximi damnum? affirmant generaliter *Navar. et Medina*: sed nos distinguimus cum *Lugo, Less. Mol. et Croix*, ita: si impedit vi aut fraude, tenetur; secùs verè si sole consilio aut precibus, quia tunc peccat contra charitatem, non autem contra justitiam. Hoc tamen intelligitur, modò ille alius non teneatur ex justitia illud damnum impedire. »

(*Peccant etiam famuli custodientes bona domini, et tenentur ad restitutionem, si non impediunt damna ab extraneis. Salm. de IV. Præc. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 138. cum Lugo, Mol. etc. Sed omninò vide dicta hoc lib. 4. n. 344.*) « Item principes, et domini territoriorum, si » sciant vias publicas infestari à prædonibus, et cum possint, non im- » pediant, tenentur mercatoribus, et cæteris viatoribus damna, quæ ab » istis accipiunt, compensare. *Dian. p. 8. t. 7. r. 38.*

574. — « 8. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quando non » fuêrunt causa efficax damni; ut v. gr. si fur homicida non fuerit effi- » caciter motus mandato, vel consilio alterius, sed nihilominus absolutè » erat factururus, item si v. gr. in capitulo alii ante te dederint suffragium, » ita ut videas, te nihil impetraturum, etsi neges; tunc enim non tenêris » restituere, sicet pecces, pro qualitate damni, addendo tuum, vel » mandando, consulendo, etc. *Bon. loc. cit.*

575. — « 9. Probabile est, non tenêri supradictos, si non sit mora- » liter certum, eorum mandatum, vel consilium efficaciter influxisse: » quia in dubio melior est conditio possidentis, præsertim circâ mate- » riam justitiæ. *Less. c. 43. d. 4. Bon. q. 2. p. 4. Dian. t. 5. misc. » r. 64. Tan. 2. 2. d. 4. qu. 6. d. 44.* » (*Vide dicta suprâ n. 562.*)

576. — « 10. Nec tenentur, si efficaciter tantum concurrant ad cir- » cumstantiam, et modum actûs damnosi, v. gr. si quis tantum impellat » alium, ut citius, vel animosius, hoc, vel illo loco, vel modo noceat, » *vide Laym. lib. 2. s. 5. t. 2. c. 5.* » (*Vide dicta suprâ n. 563.*)

577. — « 11. Nec tenetur, qui deliberatè volenti inferre magnum » damnum, suadet, ut minus eidem inferat, quia tunc utiliter alterius » negotium gerit. Dico *eidem*, quia non licet impedire damnum unius » cum injuria alterius. (*Vide dicta hîc n. 565.*)

578. — « 12. Non tenetur item (contra *Navarr. Ang. etc.*) confes- » sarius, etsi ex officio confessiones audiat, ut parochus, etc., si ex » negligentia, vel ignorantia pœnitentem non moneat, aut obliget ad » restitutionem, quia, etsi ex officio teneatur benè instruere pœniten- » tem, idèoque peccet graviter omittendo, quando est necessarium; » non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, quasi ex justitia » debeat ejus damnum cavêre, aut procurare ut hoc ei compensetur. Secus » tamen dicendum videtur, si positivè restitutionem impediat ex malitia, » imò etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata: quia tunc consilio » suo est causa efficax damni. *Vide Less. et Bon. d. 4. q. 2. p. 44.* » *Laym. l. 3. t. 4. c. 6. et infrâ l. 6. tr. 4. c. 2. d. 5.* » (*Vide dicenda » l. 6. de Pœnit. n. 624.*)

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine ?

579 *Qui teneantur restituere in solidum ?*580 *Qui teneantur primum restituere ?*581 *Quid, si damnificatus condonet restitutionem ?*

579. — **R**ESP. Cùm plures damnificantes, vel seorsim singuli
 • rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus, minùsve
 • in damnum influere, hinc ex tali ordine, et mensurâ influxûs, ordo,
 • et mensura restitutionis desumenda est. Ita communiter Doctores.

Unde resolves :

• 1. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim, et casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quàm
 • quòd quisque per se damni intulit. *Laym. lib. 3. tract. 2. c. 6.*

• 2. Si plures cum consensu, et se invicem juvantes id fecerunt,
 • singuli in solidum tenentur restituere totum damnum : quia singuli
 • sunt causa totius damni, cùm unus juvet alterum, et procedat ex
 • confidentia, quam habet in auxilio aliorum. Unde, si unus eorum
 • restitutionem fecit, potest à reliquis, nimirum à principali totum, aut,
 • si is nolit, à reliquis pro rata singulorum repetere. *Bon. de rest. d. 4. q. 2. p. 11. ex Vasq. Mol. Fill. etc.*

Quæritur, an singulæ causæ, ad damnum concurrentes, teneantur in solidum ? Distingue : si res est individua, ut incendere domum, occidere hominem, tradere navem, etc. tunc quisque cooperans tenetur in solidum : et hoc, etiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc moraliter totus effectus à singulis procedit ; nam, propter concursum, particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contra justitiam ; unde quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ita probabiliter *Salm. de rest. cap. 4. punct. 5. §. 5. n. 151. cum Soto, Bon. Sanch. Caj. etc.* Et idem tenet *Less. l. 2. c. 13. d. 4. n. 34.* (Excipit autem n. 35. Si quis non concurreret ad damnum immediatè, sed tantum mediatè præbendo instrumenta, juvando conscendere, etc.) Sed adhuc probabilis est sententia *Nav. c. 47. n. 47. et 21. Sylv. v. Restit. n. 3. q. 6. Ang. v. Furtum §. 16.* et satis probabilem eam vocant *Lugo de just. d. 19. n. 83. et Spor. de 7. præc. c. 3. n. 76. cum Dic. et aliis* : dicunt isti, tenèri cooperantes tantum ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret. Ratio (ut ait *Lugo*), quia cùm obligatio restitutionis pendeat ab influxu, seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major,

quàm est ipse influxus; ergò, sicut partialiter quisque concurrat, ita partialiter obligatur. Prout enim, qui concurreret tantùm ad partem alicujus damni dividui, licèt cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur ob partialitatem rei circa damnum causatum; ita qui concurrat partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis, sive influxus, partialiter tantùm tenetur, quia solùm partialiter damnum ab ipso procedit. Et huic doctrinæ non videtur dissentire *Less.* in contrariam adductus; nam *dict. n. 35.* ipse tùm obligat cooperantem ad totum damnum, cùm *sine ipso, vel alio, similem opem conferente, damnum non feret,* verba *Lessii.* Secùs autem omninò dicendum cum *Lessio dub. 2. n. 2. Salm. loc. cit. et communi* (quidquid dicant aliqui *ap. Salm. ibid. n. 149.*) si damnum sine ipsius ope non obveniret; quia tunc certè tenetur ad totum, etiamsi, ipso non opitulante, alter eandem opem certè præbuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum etc. tunc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes verò tantùm ad partem suam, etiamsi communi consilio ad damnum concurrant. Ita *Lugo d. 49. n. 99. Salm. de restit. c. 4. punct. 5. §. 5. n. 147. cum Bonac. Dic. Less. Nav. Molin. contra Croix l. 3. p. 2. n. 62.* qui putat in casu communis consilii quemque tenèri in solidum. Si verò omnes invicem se excitent, sive moveant ad damnum (ita ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *Croix n. 53.*) certè singuli tunc in solidum tenentur; ita *Busemb. Ronc. et Salm. d. l. n. 148.* Cùm autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur nisi ad partem suam, juxta id, quod diximus suprà *Dub. 2. n. 562.*

Utrùm quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Negant *Salm. ibid. n. 152. et Ronc. eod. tit. cap. 5. q. 5.* dicentes, quemque tenèri tantùm partem suam restituere, quia præsumendum, alios socios jam restituisse. Sed id mihi minimè probatur. Advertendum tamen, quòd rudes, etsi teneantur in solidum, rarò expedit obligare ad totum; cùm difficulter isti sibi persuadeant, se tenèri ad restituendam partem à sociis ablatam. Quinimò satis præsumi valet, quòd ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant, ut illi restituant tantùm partem ab eis ablatam; cùm aliter valdè sit timendum, ut nihil restituant, si obligentur ad totum (1).

580. — 3. Quòd si actio damnificans fuerit lucrativa, et apud alium quem ex cooperatoribus res ablatà adhuc existit, aut is eam malè

(1) Hinc est, inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 10. n. 54.* quod confessarius quemlibet istorum (præcipuè si est conscientie parum ineticulose) hortetur ut restituat quod debet. quin quantitatem explicet, sed remittens dietamini conscientie illius. »

• fide absumpsit, tenetur is primo loco restituere ipsam, vel æquivalens; et, si ille non faciat, tenentur reliqui. *Less. lib. 2. c. 3.*

• 4. Si actio damnificans non fuerit lucrative, quia res perit, et destructa est; ut fit v. g. in combustione, mutilatione, destructione, tunc ante alios primò tenetur restituere, qui mandavit, vel qui causa fuit primaria, vel executor primarius, ut in bello princeps, et dux; et, si is non sit factururus, vel quia non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui v. g. cæteri milites. Quod etsi de militibus speculativè verum sit, practicè tamen ii excusantur per accidens: tum quia non possunt totum restituere: tum quia dominorum voluntas non est, nec expectatio, ut plus restituant, quàm partem suam; ideoque, si hanc possunt restituere, ad id tenentur: utà et, si quid adhuc reliquum habent ex iniquo. *Laym. lib. 3. t. 2. cap. 6. n. 5. ex Caj. Mol. etc.*
 • Imò *Bon. de rest. d. 4. q. 2. p. 40. n. 43. ex Nav. cap. 47. Vasq. Less. d. 4. n. 37.* dicunt, militem gregarium, qui alios non induxit, non tenèri ad restitutionem totius damni illati à toto exercitu, sed tantùm pro sua parte. *Vide suprà t. 4. c. 4. d. 5. art. 3.*

Ordo restitutionis est quoad cooperantes: I. Tenetur restituere mandans; sive consilium dans alteri, ad faciendum damnum in gratiam sui, ut *Salm. de restit. c. 1. punct. 5. §. 4. n. 144. cum Les. et Lug. ac Croix lib. 3. p. 2. n. 55. cum Nav. contra Vasq. et Turrecrem.* II. Tenetur executor. III. Tenentur aliæ causæ positivæ, ut consilium dantes in gratiam alterius etc. IV. Causæ negativæ. *Salm. dict. l. n. 442. et 445.*

581. — « 5. Si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minùs principales liberantur, non autem vice versà; quia ruente principali, ruit accessorium, non contrà. *Laym. l. suprà c. »*

Hic notandum, quòd si creditor promittat alicui ex debitoribus æquè principalibus, se eum non molestaturum, censetur remittere partem illius; nam, si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui aliam impedit à consecutione alicujus boni?

582 *Quid, si quis impedit, sine vi, aut fraude, aliquem à consecutione justì boni?*
 583 *Quid si quis impedit mendacis, ne feco applicentur bona propter gabellam non solutam?*

584 *Quid, si quis ex odio, sine vi, aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat?*

585 *An evadens Episcopo ut conferat beneficium animis digno, peccet, et teneatur ad restitutionem? Quid, si beneficium debebatur alicui ratione concursus?*

- 586 *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur?* Remissivè ad n. 636.
- 587 *An teneatur ad damnum impediens vi, aut fraude, etc.? Quid, si precibus importunissimis, aut metu?*
- 588 *Quid, sit religiosus suadeat testatori, ut relinquat bona suo monasterio, relicta Ecclesiæ matricæ?*

582. — **R**ESP. Attendendum, an lædatur jus alicujus, quod à natura, lege, vel aliter habeat : et, an per vim, fraudem, calumniam, et mendacia quis alium impenderit : num verò aliter. Inde enim apud Layman. loc. cit. Bonac. q. 2. p. 42.

Resolves sequentes casus :

- « 1. Qui alterum impedit à consecutione rei debitæ ex justitia, tenetur ad restitutionem. *Less. c. 42. d. 18. Fill. t. 32. c. 3. q. 42. n. 72.*
- » 2. Si res non erat debita ex justitia, sed conferenda ex libera voluntate, tunc, qui sine vi, fraude, et calumnia collatorem inducit, ut v. gr. officium, vel legatum, beneficium ecclesiasticum, et similia dona gratuita non conferat ei, cui apud se constituerat, aut qui petierat, sed vel nulli, vel alteri etiam minus digno; etsi sæpè is possit graviter peccare, præsertim, si id ex odio, aut malo fine faciat; non tamen tenetur ad restitutionem. *Azor 3. p. l. 4. c. 9. Vasq. Sa, Bon. p. 42. »*

583. — « Quær. hic I. An, qui fraudibus, seu mendaciis, aut per falsos testes impedit, ne fisco applicentur bona, quæ ob crimen, v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud essent fisco addicta, teneatur ad restituendum? Respondetur cum *Less. l. 2. c. 42. dub. 48. n. 134. Sanch. Dec. lib. 2. c. 22. n. 22. Lug. de just. d. 18. sect. 5. num. 408. et Salm. de rest. c. 4. punct. 4. n. 404. cum Dian. Bann. Azor, Tanner. ac aliis communissimè, quòd post sententiam certò tenetur; secùs verò ante sententiam, quia ante sententiam nullum jus acquirit fiscus ad pœnam, quæ nonnisi post sententiam debetur; vel quia sic saltem accipitur communiter hoc fisci jus ad pœnas.*

584. — Quær. II. An, qui impedit alium à consecutione justì boni ex odio, sed sine vi, aut calumnia, teneatur ad restitutionem? Adest duplex sententia.

Prima sententia probabilis affirmat, hanc tenent *Scotus in 4. dist. 19. Cajet. 2. 2. q. 62. art. 2. Salm. ibid. num. 403. cum Bann. Lugo de just. d. 18. n. 98. item Covar. et Major ap. Less. lib. 2. c. 12. n. 428. et aliis apud Lugo. Probatur ex lib. 2. §. Idem Labeo. ff. de Aqua pluvi. arc. ubi dicit: Qui avertit torrentem, ut sibi non noceat, unde factum sit, ut vicino noceatur, cum eo aquæ pluvie arcedæ agi non posse à vicino; si modò non hoc animo fecit, ut vicino noceat, sed ne sibi noceat. Probatque ratione, quia animus in-*

justus, quando conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *D. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 2. ad 4.* ubi ait: *Ad quartum dicendum, quòd aliquis potest impedire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo justè, putà, si intendens utilitatem Ecclesiæ, procuret, ut detur personæ digniori, et tunc nullo modo tenetur ad restitutionem. Alio modo injustè: putà, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam.* Et tunc dicit, quòd tenetur ei totum damnum resarcire, si Episcopus erat determinatus ad ei dandum beneficium; si verò non erat determinatus, tenetur tantùm ad æstimationem spei, quam ille ad beneficium habebat.

Secunda sententia verò communis (ut fatentur iidem *Salm. loc. cit. n. 102.*) et probabilior, negat eum tenèri ad ullam restitutionem; eamque tenent *Less. loc. cit. Petrocorens. lib. 4. de just. c. ult. q. 6. Pal. tract. 13. de benef. d. 2. p. 11. §. 5. n. 3. cum Vasq. Gutt. Nav. et Reb. Ronc. d. 7. præc. c. 3. q. 4. cum Ant. à Spir. S. Spor. tract. 4. de rest. c. 2. n. 243.* ubi vocat sententiam veram et communem cum *Tamb. lib. 8. tract. 3. c. 4. §. 2. n. 4. Viva de rest. q. 2. a. 1. n. 5. Laym. lib. 3. tract. 2. c. 6. n. 1. Holzm. tr. 2. de rest. cap. 5. n. 559. Elb. de rest. Conf. 4. n. 108. Bon. d. 1. quæst. 2. p. 12. n. 2. Mol. t. 3. d. 272. n. 4. Sanch. Cons. l. 2. c. 1. d. 49. n. 27. Croix l. 3. p. 2. num. 148. cum Turr. Espars. etc. Mazz. t. 2. p. 300.* Eandemque sententiam, ut certam tenet *Sot. de just. lib. 4. qu. 6. art. 3. ad 6. versus finem*, quem malè citant pro se *Salm. ibid. n. 103.* nam *Sotus* sic expressè ait: *Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure, præbendam absque vi et fraude sibi, vel amico procurat, etiamsi ex odio alterius id faciat, et contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem.* Ratio, quia nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse sit efficax causa illius damni, et in illud positivè influat: ad damnum autem afferendum, non sufficit intentio, sed requiritur actio externa, quæ non solùm sit occasio (ut esset in præsentì casu), sed etiam sit vera et efficax causa damni; nam aliàs, si illud eveniat, aliunde evenit, et merè fortuitò. Unde, si tu hujusmodi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantùm contra charitatem, vel tantùm affectivè contra justitiam, non autem effectivè, cùm ille non habeat jus; et ideò opus externum cum pravo animo conjunctum non erit effectivè, sed tantùm affectivè, injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitutionis. Falsò enim dicitur is effectivè pati injustum damnum, qui privatur re, ad quam nullum jus habet. Ad textum autem, ut suprà oppositum, respondetur 1. cum *Less. Anacl. et Croix*, illam esse legem pœnalem, quæ ante sententiam non obligat. Deinde respondetur 2. cum *Soto*, quòd lex illa justè prohibuit arcère aquam ex intentione nocendi vi-

cino, quando nulla utilitas ex hoc tibi provenit, unde rectè ait *Sotus*, quòd eo casu tu non habes jus arcendi aquam, et arcendo peccas contra justitiam, ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facias ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quæ negat actionem vicino, semper ac tu arces aquam, *ne tibi noceat*, etiamsi id facias, ut vicino noceas. Nec etiam obstat doctrina *S. Th.* suprà allata, nam explicat *Sot. eod. l. c.* *S. Doctorem* intelligere, impediendam aliquem ab obtinenda præbenda tunc tenèri ad restitutionem damni, quando impedit *injustè*, ut *S. Doctor* exprimit, nempe vi, vel fraude. Nec obstat, quòd ibi dicat: *Putà, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam.* Nam Angelicus hic supponit injustitiam, cujus causa sit odium: *Facere enim ex odio*, ait *Sotus*, non te onere restitutionis gravat; sed facere *injustè, scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum.*

585. — Hinc inferitur I. quòd, si quis ex odio, sed sine vi vel fraude suadeat Episcopo, etiam determinato ad conferendum beneficium digniori, ut conferat minùs digno, etiamsi probabilius sit, quòd tam Episcopus, quàm suasor graviter peccent, quamvis beneficium sit simplex, ut dicemus *l. 5. n. 93.* suasor tamen non tenetur ad ullam restitutionem; quia non læsit justitiam commutativam, avertendo collatorem à conferendo beneficio, ad quod alter jus non habebat. Ita Glossa in *c. 2. de offic. cust. Soto l. 4. q. 6. art. 3. Sylv. v. Episc. n. 10 qu. 9. Less. loc. cit. n. 128. Laym. n. 2. Ronc. d. q. 4. Holzm. n. 340. Pal. tr. 13. de Ben. d. 2. p. 44. §. 5. n. 3. cum Vasq. Gutt. et Reb. Spor. tr. 4. c. 2. num. 213. cum Mol. et communi*, item *Sa. Fill. Nav. et Dic. ap. Salm. de rest. c. 1. punct. 4. n. 106.* (qui hoc probabile vocant *n. 107.*, licèt oppositum alibi probabilius putent in *tr. de benef. punct. 8. n. 371.*). *Vide dicenda l. 5. num. 106. usque ad 108.* Dicendum tamen cum probabiliori sententia, tenèri ad restitutionem, cùm quis post concursum impediatur à consequendo beneficio, juxta dicenda *l. 5. n. 109.* Inferitur II. propter eandem rationem non tenèri ad restitutionem, qui sine vi, vel fraude impedit testatorem, ne relinquat hæreditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet. *Laym. l. c. n. 1. Elb. de rest. n. 108. Tamb. l. c. Spor. num. 113. cum Sanchez, Sot. Mol. etc.*

586. — An autem, si quis occidat aliquem, intendens, ut homicidium alteri imputetur, teneatur damnum restituere, quod ex imputatione ille passus fuerit? *Vide num. 636.*

587. — « 3. Si in re prædicta, ex libera voluntate conferenda, aliquis per vim, fraudem, vel calumniam collatorem induceret, ne ei daret; aut eum à petitione (cùm quivis habeat jus petendi) aut consecutione talis rei per vim, fraudem, calumniam, vel mendacium impediret (cùm etiam quivis jus habeat, ne iniquè impediatur): is

- » teneretur ad compensationem damni arbitrio viri prudentis, juxta
- » certitudinem, vel probabilitatem, quâ alter tale bonum alioqui asse-
- » cutus fuisse existimaretur, dummodò tamen eo sit dignus: nam si
- » indignus est, non tenetur ad restitutionem, nisi famæ, si eam fortè
- » læserit. *Less. l. 2. c. 12. d. 18. Mol. t. 1. d. 435. Sa, v. Restit.*
- » n. 224. *Vide Bon. l. c.* »

Censent *Salm. de contract. c. 5. n. 30.* quòd æquiparentur vi preces importunissimæ, aut metus reverentialis, maximè si ei addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces, ut dicunt *de matrim. c. 9. n. 37.*

588. — Nota hic autem, quòd graviter peccat religiosus, qui suadet testatori, ut suo monasterio potius, quàm Ecclesiæ matri, bona relinquat, ex *Clem. 1. de Privil. in qua etiam adest excommunicatio.* Non tenetur tamen ad restituendum, quia Ecclesia nullum habet jus quæsitum: ita *Sanch. Cons. l. 2. c. 1. dub. 49. n. 38. Lugo disp. 48. n. 95. et Croix l. 3. p. 2. num. 74. Mol.* Imò *Sanch.* putat religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate testantis, modò non petat pro se, vel amicis.

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum?

- 589 *Quid, si creditor sit incertus?*
- 590 *An tradita res pauperibus sit restituenda domino comparenti?*
- 591 *Quid notandum circa compositionem in debitis incertis?* usque ad n. 594.
- 595 *Quid circa furta minuta?*
- 596 *An bona certa sint restituenda domino, vel possessori?*
- 597 *An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno?*
- 598 *Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei?*
- 599 *Quid, si acceperis à possessore bonæ fidei rem non suam?*
- 600 *Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi?*
- 601 *An revendens rem emptam bonâ fide, teneatur pretium restituere emptori?*
- 602 *Quid notandum circa thesauros inventos?*
- 603 *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere?*
- 604 *Quid notandum circa res captas venatione?*
- 605 *Quid, si quis venatur in locis reservatis?*
- 606 *Quæ venatio veletur clericis, et religiosis?*

• **R**ESP. Attendendum ad naturam justitiæ, et si quis damnus patitur, quidve ratio, et leges ferant communiter. *Vide Less. et Laym. hic., cap. 9.*

Unde resolves:

- 589. — « 1. Quando bona restituenda, sive debita quæcumque sunt
- » incerta, hoc est, cum, cui debeantur, ignoras, aut adire non potes, aut
- » illi restituere; tunc, si ea habes sine delicto, ut, si inveneris, vel à mer-

• catore v. gr. per errorem acceperis duas ulnas panni pro una, et jam
 • si discessit, nec scias, quò abierit, tenèris adhibère aliquam diligen-
 • tiam inquirendi : post quam, si spes non sit sciendi dominum, pro-
 • habile est, quòd non tenearis ea dare pauperibus (licèt ita plerique
 • cum S. Th. sentiant) (*quorum sententiam vocant communem*
Salm. de rest. c. 1. punct. 11. §. 3. n. 214. Sed vide n. 603.) « et sit
 • magis pium, ac practicè suadendum; sed possis tibi retinère, ut do-
 • cet *Petrus Navarrus*, quem sequitur *Laym. hìc, et Less. l. 2. c. 14.*
 • *dub. 7. n. 48. idque Dian. p. 2. tr. 3. misc. r. 5. dicit esse tutum*
 • *in praxi.* » (*Cum Pal. et Dic. apud Salm. ib. n. 213. exceptis debitis*
ob usuram, aut simoniam ex textibus allatis in fine hujus numeri.)
 • Si verò ea habeas ex delicto, ut furto, usurà, etc. tenèris ea restituere
 • pauperibus, vel Ecclesiæ, hospitali, etc. quia debet tunc fieri resti-
 • tutio meliori modo, quo potest, ut saltem, cùm corpori domini non
 • prosit, prosit ejus animæ, dum in pauperes expenditur. Ita commu-
 • niter Doctores; *ut videbis apud Laym. hìc.* »

Quæritur I. quomodo facienda restitutio, si dominus rei est incertus?
 Distinguendum, et videndum, an res accepta sit bonâ, vel malâ fide.
 Si *malâ fide*, tunc iterùm distinguendum est : vel dominus incertus rei
 est ignotus tantùm in particulari, prout, si sciretur rem spectare ad
 aliquem ex tribus, vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur, ad quem
 peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri pauperibus, sed res divi-
 denda est inter eos, quos inter defraudatus existit; ita *Sylv. tom. 3. in*
2. 2. q. 62. art. 5. Less. lib. 2. cap. 14. n. 32. idemque dicunt Pal.
Mol. Caj. P. Nav. etc. Vel autem dominus est ignotus in generali, ita
 ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res perti-
 neat : et tunc restitutio fieri debet pauperibus, ut habetur in *cap. Cum*
tu, de usuris, ubi præcipitur usurariis ut restitutionem faciant domi-
 nis, vel eorum hæredibus, vel, his non superstitibus, pauperibus. Suffi-
 cit autem, quòd restitutio fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit
 etiam quòd fiat locis piis, ut communiter docent *Less. l. 2. c. 14. n.*
33. Nav. cap. 17. n. 33. Salm. de rest. cap. 1. punct. 11. §. 3. n.
216. Croix lib. 3. p. 2. n. 94. Bon. de rest. d. 1. q. 3. p. 4. n. 5.
cum Azor, Mol. P. Nav. Vasq. Fill. etc. Id tamen locum habet, modò
 adhibita sit debita diligentia, ut proprii domini invenirentur; nam si
 ante diligentiam adhibitam fieret restitutio pauperibus, et deinde do-
 mini comparerent, utique damnum ipsis resarciendum esset. Præterea
 id locum habet, cùm defraudati pauciores sunt, nempe tres vel quatuor,
 ita ut, si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatim, res
 vero similiter non sit ventura in manus proprii domini; et ideò restitutio
 tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci, ut communiter tenent
Sylv. verb. Restitutio q. 3. Bon. l. c. n. 40. et idem dicunt Salm. ibid.
n. 215. cum Soto, Rebell. et Tapia, et quamvis Sylvius loco suprâ

cit. dicat, congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen, id non esse necessarium. Si autem plures et varii domini incerti alicujus communitatis damno affecti fuerint, tunc omninò restitutio facienda est pauperibus ejusdem communitatis læsæ. *Vide dicenda n. 595.*

590. — Queritur II. Si res post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum, tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat, utrùm ei restituenda sit? *Negant Nav. Sot. Henr. Led. ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 95. item Cajet. et Bonac. ap. Spor. de restit. cap. 3. n. 104.* Quia, cum debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolutè acquirit dominium rei. Dicitur, *quando debita diligentia est præmissa*; nam aliàs certum est apud omnes, rem domino comparanti restituendam esse, quoniam nullâ ratione tunc potuerit in pauperem dominium transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communius verò *Laym. lib. 3. tr. 1. c. 5. n. 24. Salm. tr. 12. c. 2. punct. 9. §. 3. n. 86. Pal. de just. d. un. p. 49. n. 7. Less. l. 2. c. 14. n. 43. Spor. l. c. n. 113. et Croix loc. cit. cum Mol. Dian. etc.* dicunt, quòd, si res extat, pauper debet eam restituere domino comparanti, si verò est consummata, tantùm id, in quo factus est ditior. Ratio, ut ait *Pal.*, quia licèt dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua, nam, si rei dominium verè translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extet, sive non. Melius igitur distinguendum cum *Lugo de just. d. 21. n. 102.* juxta ea, quæ de inventore rei perditæ fusiùs dicemus *inf. n. 603. cum eodem. Lug. Holzm. et Croix loc. cit. n. 89.* (qui *n. 95. supra citato* sibi non cohæret): quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est amplius possibile, quòd dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. Quando verò adhuc, post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, et proinde debet eam domino servare, ipsique restituere, si compareat; additque *Lugo ibid.* ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quod non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omninò dicenda *d. n. 603.* Rectè tamen excipiunt *Spor. d. n. 113. et Wigandt tr. 8. ex 3. num. 50.* nisi pauper, aut locus pius bonâ fide rem jam præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile verè acquirit.

591. — Notandum, quòd super his debitis incertis bene potest fieri compositio per bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de bull. Cruciatæ c. 18.* pro regnis Hispaniarum, Sardiniae et Siciliae, et pro omnibus aliis particularibus, quibus bulla communicatur. Potest etiam hæc compositio fieri per S. Pœnitentiarum, sed, si ab ipsa obtineatur, constituit *Bened. XIV. in sua bulla Pastor Bonus*, ut restitutio fiat,

cum poterit commodè fieri, iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi compositio, facta sine sufficienti causa? Affirmant *Cord. Turr. Alens. ap. Lugo d. 21. num. 95.* Sed negant *Covar. Sot. Nav. Mol. et alii communiter ibid.* Verius tamen distinguendum cum *Lugo*, et dicendum, eam valere, si restitutio sit facienda ex sola lege ecclesiastica, puta ex fructibus ecclesiasticis malè perceptis; secus, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia Pontifex in lege propria validè dispensat; ratio secundi, quia bonorum, aliunde debitorum, Pontifex non est absolutus dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? *Vide Lugo n. 96. et vide qu. n. seq.*

592. — Quæritur autem, an, compositione factâ, debitor ad aliquid teneatur, si postea dominus certus compareat? Dicunt alii, eum tenèri restituere id, in quo factus est ditior. Ita *Vill. Rodr. ap. Tamb. lib. c. §. 5. n. 9. et Caj. Sot. etc. ap. Renzi de 7. præc. c. 3. qu. 26.* Ratio, quia non præsumitur Pontifex dominum rebus suis exspoliare voluisse. Alii verò dicunt, eum ad nihil tenèri, ut *Salmant. de rest. c. 1. punct. 41. §. 3. n. 217. cum Trull. Dic. Tap. etc. et idem tenent Lug. d. 21. n. 98. et Tamb. l. c. semper ac præmissa sit debita diligentia.* Ratio, quia Pontifex, ut administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per compositionem propter bonum publicum.

Notat autem *Viva l. c. n. 3. cum Vill. Dian. et Mendo*, idemque dicunt *Trull. et Henrig. ap. Croix loc. cit. n. 413. cum Bus. infra dub. 7. art. 3. n. 2.* hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab Episcopo, cum hoc nullo jure sit reservatum Papæ, et videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono animarum suarum. Sed contradicunt verius *Lug. n. 407. ac Mol. cum Rodr. Turr. Cord. etc. ap. Croix loc. cit.* Ratio, quia id non potest efficere Episcopus, nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cum ea pertineat ad solos reges, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates dominorum, cum hæc pertineat ad solam Sedem apostolicam, ex *Clem. Quia contingit, de rel. dom.* ubi dicitur: *Quia contingit, cum ea, quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium (salvâ Sedis apostolicæ auctoritate), converti.* Sed quoad ultimas voluntates, *vide infra n. 931.*

593. — Compositio hæc solet etiam concedi pro fructibus ecclesiasticis malè perceptis. *Croix n. 416.* Dicunt etiam *Escob. lib. 37. c. 12. n. 7. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 3. n. 49.* item *Vasq. Lop. et alii apud Dian. p. 4. tr. 4. res. 46.* compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis, commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. Sed tenendum oppositum cum *Croix lib. 3. p. 2. n. 447. Dian. l. c.* quia talis restitutio omninò facienda est iisdem civibus defraudatis. *Vide mox dicenda num. 595.*

594. — An verò, si creditor fit notus, sed tam longè absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat compositio? Affirmant *Turr. Covarr. Rodr.* et putat probabile *Lugon. 139.* Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto, et Henr. apud Croix n. 418.* quia compositio conceditur tantùm, quando creditor est incertus. An autem hæres, qui compositionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui testatoris? Affirmat *Mol.*; sed negat *Lugo d. 20. n. 12.* et assentit *Croix n. 419.* si concessio facta est illi, non ut hæredi, sed ut tali personæ. Secùs verò, si facta sit ei ex vi potestatis, quam testator habuit.

595. — « 2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis, vini, etc. »
 » damnum intulit multis civibus; eum tenèri restituere, non pauperibus,
 » sed ipsis civibus (minoris deinceps vendendo, aut majore mensurâ,
 » donec veniatur ad æqualitatem) dicit *Mol.* At *Vasq. et Escob.* dicunt
 » esse probabile, quòd possit dare pauperibus, præsertim civitatis ejus-
 » dem. »

Alii igitur dicunt, ut *Escobar. lib. 3. c. 12. n. 71. Anact. de 7. præc. d. 5. n. 20.* item *S. Th. in 4. Sent. d. 15. q. 1. a. 5. Vasq. Lop. et alii apud Dian. p. 4. tr. 4. r. 46.* quòd pro hujusmodi furtulis, commissis à venditoribus publicis, restitutio potest fieri pauperibus; cùm regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in *c. Cum tu, de usur.* Advertunt tamen, restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia, cùm communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est; nisi (excipit *Bon. de rest. d. 4. q. 3. p. 4. n. 10.*) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis, quia tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: et hanc sententiam *Dian. l. c.* non audet dicere improbabilem propter auctoritatem *B. Thomæ.* Alii verò, quorum sententiam tamquam communissimam suadendam puto, dicunt talem restitutionem omninò, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cùm existant damnum passi, et aliquo modo cogniti, iis, quantum fieri potest, damnum compensari debet. Ita *Laym. lib. 3. tr. 4. cap. 40. n. 2. Concina tom. 7. d. 2. cap. 43. n. 40. Spor. de rest. c. 3. n. 117. cum communi* ut asserit *Croix l. 3. p. 2. n. 117. Dian. l. c. Tamb. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 5. n. 19. Salm. de rest. cap. 4. punct. 11. §. 3. n. 215. cum Dio. Reb. et Tap.* Verùm tamen censeo, juxta dicta *num. 534.* quòd hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam à veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, putà, si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo, vel, si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumantur omnes illi non esse inviti

restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam *Cont. Tourn. de justit. et jur. part. 3. cap. 3. art. 4. sect. 2. quær. 4.* qui loquens signanter de tabernario, qui communitatem defraudavit, ita ait : *Deinde, ut quod verè furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficillor est executio, quam res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiæ, hoc sive per parochum, qui suorum indigentiam novit, sive aliter in pauperes loci, quem laesisti, diffundi cures, vel in alia opera, eidem loco utilia, insumas.*

596. — « 3. Quando bona sunt certa, ordinariè restitui debent » possessori justo, à quo accepta sunt, vel cui damnum illatum ; etsi » is non sit immediatus dominus. Unde, quod acceptum est à depo- » sitario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet » non domino, sed ipsis restitui, quia alioqui ipsis fieret injuria, si » jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur ; » et damnum, atque lucrum cessans compensari deberent.

» 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, ut si sine illorum » damno, infamiâ, domino restituatur. 2. Si probabiliter ipsi putaren- » tur rem absumpturi, vel ablaturi cum injuria domini ; quo modo bona » Ecclesiæ, non Prælato dissipatori, sed potius Capitulo restituenda » sunt. Item accepta à filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, religioso ; » si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, ple- » rumque restituenda sunt patri, tutori, marito, prælato. Sic etiam » si bona alicujus publicata, et fisco addicta sint : tunc enim depo- » situm, et similia debita fisco debent reddi.

» 5. Cum quis, ignorato domino, cui restituendum erat, non præ- » missâ aliquâ diligentia, pauperibus distribuat, non satisfacit do- » mino postea comparenti : secus, si diligentia sit præmissa. *Vide » Less. l. 2. c. 44. dub. 3.*

597. — « 6. Cum dominus quidem scitur, sed ei mitti non potest » sine sumptu, tunc, si res malè accepta est, tenetur restituens ali- » quas expensas ex se facere ; si autem bonè accepit, non nisi ex- » pensis domini restituendum est. Quando nullo modo potest mitti, » expectandum est ad tempus. At, si adhuc non sit spes, reputatur » debitum incertum. *Tol. l. 5. c. 24.* »

598. — Quæritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum quali- » cunque suo damno ?

Prima sententia affirmat, cum *Caj. 2. 2. qu. 62. art. 5. ac Vasq. Nav. Cov. Arm. etc. apud Lugo de just. d. 20. n. 184.* Ratio, quia dominus debet servari indemnis, etiam cum furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est.

Secunda sententia verò communissima et probabilior, negant ; hanc tenent *Bus. (vide n. 677.) Bon. de rest. d. 4. qu. 5. p. 1. n. 5. Less.*

594. — An verò, pauperibus dispensatur. *Turr. Covarr. Ro. babilibus oppositum positio conceditur res, qui compositis aliis creditoribus go d. 20. n. 12. ut hæredi, sed non statis, quam te-*

595. — 2.

• damnum in
• sed ipsis ca
• donec veniat
• esse proba
• dem. »

Alii igitur

d. 5. n. 20.

apud Dian.

à venditoribus

sit genera

casu de us

Cum tu,

pauperibus

damnum

n. 10.) da

ait restitu

tentiam /

B. Thom.

suadenda

test, facio

tio, quia,

tum fieri

cap. 10.

3. n. 117

G. Tamb.

3. n. 21

am, 534

ibus;

ope

aliqui

nni

ald

... 42. n. 493. *Fill.*

... 10. n. 195. *cum*

... *Salom. Arag. etc.*

... *Ratio, quia justitia,*

... *servetur, non potest*

... *damno debitoris;*

... *esset irrationabiliter*

... *dominum mitti, nisi*

... *autem, et pretium domino*

... *370. Casu verò, quo*

... *passurus, tenetur om-*

... *unt Less. c. 16. n. 23.*

... *Val. Caj. etc. ac Lugo*

... *solum damnum emergens*

... *tamen advertunt ipse Lugo*

... *quòd damnum creditoris*

... *ad subjectum; fieri enim*

... *respectu debitoris inopis sit*

... *respectu creditoris opulenti;*

... *quam mensura damni assi-*

... *resolutione facienda creditori? Et*

... *res, vel pretium alio tempore*

... *resibus sine magno damno debi-*

... *l. c. Lugo n. 194. Less. c. 45.*

... *Si verò desit talis spes, ita ut*

... *adhuc probabiliter dicunt Less.*

... *qui id non reprobatur cum Lugo n.*

... *et damnum furis esset duplò majus,*

... *pauperibus, vel operibus piis; quia in*

... *Si tamen esset res magni momenti,*

... *l. c. et Bus. cum Bonac. infra*

... *restituendo domino immediatè, casu, quo*

... *equivalentes rei valori. Sed hoc communiter*

... *Spor. tr. 4. c. 3. n. 162. et Croix n.*

... *Excusant autem Scotus, Gabr. et Rich.*

... *us essent majores debito. Hujus sententiæ*

... *de usur. ubi dicitur fur non tenèri*

... *deportationis excedant ipsius rei va-*

... *Tambur. et Mol. II. cc. excusant solo*

... *maiores; imò Lugo n. 190. obligat*

... *duplò majus. Quando autem*

... *sufficit restituere pauperibus, ut*

communiter dicunt cum secunda sententia, ut suprâ relata, ipse *Lug. Spor. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.*

599. — « 7. Cùm quis accepit rem alienam à possessore bonæ fidei, » putante, rem esse suam, cùm non sit, tùm, si quidem intervenerit » aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris, etc. illi » restituendum est, non domino, qui tamen ex charitate monendus erit, » si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia, etc. *Vasq. Azor. part. 3. l. 4. q. 2.* Si autem aliter accepta sit, » tunc vero suo domino restitui debet, si eum noveris, et sine incommodo fieri possit.

600. — « 8. Quando à fure, vel aliquo venditore quis emit, sive malâ, » sive bonâ fide; rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. Ita » communiter *Mol. Regin. t. 4. l. 10. c. 5. n. 40. Tol. tamen l. 5. c. 47.* » *Sylv. Ant. Mald. in 2. 2. tit. 4. c. 3. dub. 2.* probabiliter sentiunt, » posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recaperet, quia non constituit » rem pejore loco, quàm antè fuerat : et consequenter ipse non infert » domino damnum. » (*Vide dicta n. 569. et 570.*) « Quòd *Nav. et Trull. l. 7. c. 44. d. 4.* admittunt cum hac limitatione ; si mox, et » non post longum tempus contractum rescindat, vel si certò sciat, » furem redditurum rem domino, vel si dominus rei sit mortuus, aut » absit, ita ut conveniri non possit. Quòd si autem pretium suum recuperare non possit à venditore, tenetur reddere domino, et sibi damnam adscribere. Quòd si porrò sciens, rem esse furtivam, emat eo » fine, ut invento vero domino restituat, tunc, si emit parvo pretio, » tenebitur id ei dominus refundere, cùm utiliter ejus negotium gesserit : » secùs autem, si pretium esset ferè æquale rei : tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritis, » rem domini utiliter redimendo. *Less. l. c. c. 44. dub. 3. Dian. p. 2. t. 3. r. 5.*

604. — « Si bonâ fide rem alienam, v. gr. equam emeris ab altero, » v. gr. Petro, et vendideris tertio, v. gr. Paulo, et postea cognoscatur » esse Joannis, eoque repetente à Paulo, Paulus repetat pretium à te, » existimat quidem probabile *Nav. et Dian. p. 4. t. 8. r. 68.*, non tenèri » te Paulo id reddere (si in nullo factus sis ditior); sed sufficere, si tuam » actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Veram *Sotus, Salon. Less. Sayr. Bon. de rest. quæst. 4. p. 2.* rectiùs docent, tenèri te exigente » Paulo, contractum rescindere, et pretium restituere : tùm, quia vendidisti rem vitiosam, tum quia tenèris de evictione emptori, nec eum » potes remittere ad illum, quocum nihil habet negotii. Quòd si tamen » Paulus, cùm possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, et hoc ipse » impediatur, quominùs pretium tuum possis recuperare, nec tu tenèris » ei pretium ab ipso acceptum restituere. *Bon. Less. etc. Vide c. 44. d. 34.* »

l. 2. c. 15. dub. 8. n. 50. Mol. tom. 3. d. 752. n. 5. Holz. n. 493. Fill. tr. 32. c. 4. qu. 8. n. 111. Salm. de rest. c. 4. punct. 10. n. 195. cum Pal. item Lug. l. c. n. 185. cum Scoto, Gabr. Ang. Salon. Arag. etc. cum communi, ut asserit Croix l. 3. p. 2. n. 368. Ratio, quia justitia, cum sit virtus, et prudenter præcipiat ut æqualitas servetur, non potest obligare ad restituendum quocumque gravissimo damno debitoris; quod esset contra charitatem, et aliàs dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere, et pretium domino transmittere, ut dicunt Lugo n. 189. et Croix n. 370. Casu verò, quo creditor simile damnum, vel parùm minus sit passurus, tenetur omninò debitor ei satisfacere, ut communiter ajunt Less. c. 16. n. 23. Tamb. l. 8. tr. 4. c. 4. §. 8. n. 4. cum Nav. Val. Caj. etc. ac Lugo n. 186. qui dicit, in hoc attendendum non solùm damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Benè tamen advertunt ipse Lugo n. 188. et Croix n. 373. cum Ills. et Haun. quòd damnum creditoris et debitoris pensandum est comparativè ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longè majus, quàm damnum centum respectu creditoris opulenti; et sic vice versâ.

Sed, cæteris paribus, difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur à restitutione facienda creditori? Et in hoc distinguendum: si sit spes, ut res, vel pretium alio tempore restituatur domino, vel ejus hæredibus sine magno damno debitoris, tunc probabiliter dicunt Bon. l. c. Lugo n. 194. Less. c. 15. n. 50., restitutionem posse differri. Si verò desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus; et tunc adhuc probabiliter dicunt Less. l. c. et Dicast. ap. Croix n. 365. (qui id non reprobatur cum Lugo n. 184.) quod si res parvi sit momenti, et damnum furis esset duplò majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis; quia in hoc præsumitur dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, Sylvester, et Petsch. apud Croix l. c. et Bus. cum Bonac. infra num. 677. excusant furem à restituendo domino immediatè, casu, quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt Tamb. l. c. n. 6. Spor. tr. 4. c. 3. n. 162. et Croix n. 368. cum Lugo, Vasq. et Ills. Excusant autem Scotus, Gabr. et Rich. ap. Croix n. 365., si sumptus essent majores debito. Hujus sententiæ est etiam Glossa in cap. Cum tu, de usur. ubi dicitur fur non tenèri rem mittere domino, si expensæ deportationis excedant ipsius rei valorem. Probabiliùs verò Spor. Tambur. et Mol. ll. cc. excusant solo casu, quo sumptus essent longè majores; imò Lugo n. 190. obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplò majus. Quando autem damnum esset omninò excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut

communiter dicunt cum secunda sententia, ut suprâ relata, ipse *Lug. Spor. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.*

599. — 7. Cùm quis accepit rem alienam à possessore bonæ fidei, > putante, rem esse suam, cùm non sit, tùm, si quidem intervenerit > aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris, etc. illi > restituendum est, non domino, qui tamen ex charitate monendus erit, > si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infa- > mia, etc. *Vasq. Azor. part. 3. l. 4. q. 2.* Si autem aliter accepta sit, > tunc vero suo domino restitui debet, si eum noveris, et sine incom- > modo fieri possit.

600. — 8. Quando à fure, vel aliquo venditore quis emit, sive malâ, > sive bonâ fide; rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. Ita > communiter *Mol. Regin. t. 4. l. 10. c. 5. n. 40. Tol. tamen l. 5. c. 47.* > *Sylv. Ant. Mald. in 2. 2. tit. 4. c. 3. dub. 2.* probabiliter sentiunt, > posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recaperet, quia non constituit > rem pejore loco, quàm antè fuerat : et consequenter ipse non infert > domino damnum. » (*Vide dicta n. 569. et 570.*) • Quòd *Nav. et* > *Trull. l. 7. c. 44. d. 4.* admittunt cum hac limitatione ; si mox, et > non post longum tempus contractum rescindat, vel si certò sciat, > furem redditurum rem domino, vel si dominus rei sit mortuus, aut > absit, ita ut conveniri non possit. Quòd si autem pretium suum recu- > perare non possit à venditore, tenetur reddere domino, et sibi da- > mnum adscribere. Quòd si porrò sciens, rem esse furtivam, emat eo > fine, ut invento vero domino restituat, tunc, si emit parvo pretio, > tenebitur id ei dominus refundere, cùm utiliter ejus negotium gesserit : > secùs autem, si pretium esset ferè æquale rei : tunc enim sufficit re- > fundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritis, > rem domini utiliter redimendo. *Less. l. c. c. 44. dub. 3. Dian. p. 2.* > *3. r. 5.*

601. — » Si bonâ fide rem alienam, v. gr. equam emeris ab altero, > . gr. Petro, et vendideris tertio, v. gr. Paulo, et postea cognoscatur > esse Joannis, eoque repetente à Paulo, Paulus repetat pretium à te, > estimat quidem probabile *Nav. et Dian. p. 1. t. 8. r. 68.*, non tenèri > Paulo id reddere (si in nullo factus sis ditior); sed sufficere, si tuam > tionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verùm *Sotus, Salon. Less.* > *17r. Bon. de rest. quest. 4. p. 2.* rectiàs docent, tenèri te exigente > ulo, contractum rescindere, et pretium restituere : tùm, quia vendi- > ti rem vitiosam, tum quia tenèris de evictione emptori, nec eum > es remittere ad illum, quocum nihil habet negotiî. Quòd si tamen > lus, cùm possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, et hoc ipse > ediat, quominus pretium tuum possis recuperare, nec tu tenèris > retium ab ipso acceptum restituere. *Bon. Less. etc. Vide Trull.* > *1. d. 34.* »

Si igitur ab emptore dominus rem evincat, omninò sequenda est sententia *Busembai*, quam præter DD. à se citatos, docet etiam *Less. l. c. c. 14. n. 26. et Salm. de rest. c. 1. punct. 3. §. 6. n. 88.* nempe, tenèri venditorem pretium emptori restituere saltem in quo factus est ditor, prout dicunt iidem *Salm. tr. 14. c. 2. punct. 3. n. 31. Vide dicenda infra n. 800.* Si verò res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut ajunt *Salm. cit. c. 1. n. 88.* Nec tenetur (ut dicit *Less. c. 14. n. 30.*) monère dominum, aut indicare emptori, quòd res illa sit aliena, si post venditionem, bonâ fide factam, id venditor resciscat, et non possit ampliùs pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quia, cùm rem illam ampliùs non habeat, nec sit causa, quòd dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur.

602. — « Quæres, cui restituendi, sive dandi sint thesauri, et alia » inventa, quæ habentur pro derelictis? Resp. Quando nullius domini » sunt, jure naturali, et gentium fiunt primi occupantis. Potest tamen » per consuetudinem, et leges aliter quid ordinari, quod servandum est. » De quo vide *Less. l. 2. c. 5. d. 10. Laym. l. 3. t. 1. c. 5.* »

Circa thesauros jura disponunt (1) I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris. II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, et dimidium domino loci; et ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis; ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonum commune. Ita *Salm. tr. 12. de just. et jur. c. 2. punct. 8. §. 3. n. 93. cum Lug. Less. Pal. etc.* Licèt de hoc dubitare videantur aliqui apud *Tamb. in Decal.* Si verò thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *L. unic. de thes.* ut totus reddatur domino loci. Sed, quia lex hæc est pœnalis, non obligat, nisi post sententiam, ut dicunt *Salm. cit. n. 93. cum Laym. Less. et aliis citatis.* Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominium utile, et dominium directum, inter ipsos dividenda est, nihil verò debetur usufructuario. *Salm. cum Lug. Palm. et Reb. d. l. n. 97.* III. Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, et fisco, aut prælatum. *Viva de rest. q. 2. art. 2. n. 3.* IV. Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est fisco totus: quam legem pariter, ut

(1) *Art. 716.* Thesaurus dicitur res quælibet abdita vel defossa in terra, quam nemo potest probare esse suam quæque invenitur casu merè fortuito.

Si quis thesaurum invenit in fundo proprio, totus ad ipsum pertinet; si autem in fundo alterius, media pars ad inventorem pertinet et altera ad proprietarium fundi, in quo inventus fuit.

Art. 598. Usufructuarius non habet jus ad thesaurum, qui detegitur tempore usufructus.

nalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. ibid. n. 91. m Lug. Less. etc.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem non privari suâ parte in tali casu, censent *Salm. cit. n. 91. in fn.* Sed aliter disponunt jura regni nostri circa thesauros inventos. Si enim inveniuntur in loco publico, et arte non propriâ, tunc toti applicantur fisco: si verò inveniuntur in loco privato et casu, tunc tertia pars spectat ad fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi. *Sed vide alia ap. Salm. l. c.*

603. — Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinere? (4) Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia affirmat, modò inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sot. l. 5. de just. qu. 3. a. 3. ad 2. Nav. l. 4. de Rest. c. 2. n. 75. Dian. p. 2. tr. 17. resol. 5. Sa, verb. Thesaurus, n. 4. item Mercad. Led. Escob. etc. ap. Croix lib. 3. num. 89.* Et probabilem vocant *Less. lib. 2. cap. 14. n. 48. Lugo de just. d. 6. sect. 12. num. 439. Holzmann. p. 4. de just. num. 59. Salm. tr. 12. cap. 2. punct. 9. §. 2. num. 84. Croix l. c. cum Vasq. Malder. M. d. Salas, Henr. Rodriq. etc.* ac valde probabilem vocat *Laym. lib. 3. tract. 1. cap. 5. n. 24.* Ratio, quia, domino non invento, post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitam, res censetur domino carere, et ideò fit primi occupantis.

Secunda sententia valde communior censet inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere eam elargiri in usus pios. Hanc ut probabilior tenet *Palaut d. un. p. 49. n. 4. Less. loc. cit. Caj. in summ. v. Furtum, Laym. l. c. Salm. ibid. n. 85. cum Tap. et Reb. atio, quia præsumitur voluntas domini esse, ut, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogetur.*

Tertia sententia, verior et sequenda, quam tuentur *Lug. dict. d. 6. 104. et fusiùs n. 110. Holzm. de just. n. 51. et 54. et Croix l. 3. 2. n. 89.* distinguit, et dicit: Quando adhuc, post diligentiam, possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet; quòd utrumque servari nequeat, res, vel pretium omninò est erogandum usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei ninium retinet, semper ac res potest in manus ejus redire. Et conso, quando res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel antiæ loci, vel eò quòd res non possit ampliùs à domino pro sua agnoscì, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile, ut ad inum redeat; tunc illa fit nullius, et ideò acquiritur à primo occure, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris domini, cum impossibilitate eam recuperandi jus domini prorsùs amiserit. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5. ad 2.* ubi ait:

Et similiter si (res) pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum. Ratio à priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur; hinc, quando est impossibile, rem pervenire ad ipsorum usum, illa, tamquam derelicta, evadit nullius, et redit ad primævum jus naturæ, ac idè fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604. — « Quæres 2. an, et cui restituenda, quæ capiuntur venatione justè prohibita? (1)

» Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex consuetudine, et legibus, ac juribus particularibus, ut videre potes apud
» *Laym. l. c. l. 3. t. 4. c. 5. n. 14. et Less. c. 8. d. 9. et Sa v. Venatio.*

Ex quibus resolvitur hic casus :

« Venator iniquus tenetur restituere saltem damna, quæ segetibus, » fructibusque infert. »

Quoad *venationem*, quæ. 1. si fera, sæt avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem, §. Illud. ff. de acq. rer. dominio*, pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Mol. et Less.* inferunt, eam pertinere ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse; si verò sit dubium, dividenda est. Ita *Laym. de just. et jur. c. 5. n. 12.*

Quæ. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, et quam alius capit. Probabilius *Laym. d. l. cum Mol. Sa, contra Nav. et Cov.* dicit, pertinere ad laqueum tendentem, qui certè avem capturus esset.

Nota, quòd legem, prohibentem venationes, tantùm reges ferre possint, et alii, quibus rex, tamquam privilegium, tale jus concesserit. *Laym. eod. loc.*

605. — Quæ. 3. utrùm venatores, in locis à rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. v. 44. et Less. c. 5. n. 44.* et dicunt, eos tenèri restituere regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam rex habebat capiendæ. *Diana tamen cum Dic. et aliis ap. Bus. n. 614. v. 5. Spor. tr. 6. n. 159. cum Sol. Molin. etc.* excusant venatorem à restitutione, et à peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less. dict.*

(1) Ex *cod. civ. Art. 715* patet, jus venandi et piscandi legibus specialibus determinari. Etsi venari cuique liceat, generatim tamen non licet absque legali permissione vulgò dictà *port d'armes*, nec in fundo alterius sine illius consensu saltem rationabiliter præsumpto nec extra tempus à præfecto statum, etiam in propriis fundis, nisi sint muro circumclausi aut adhibeantur solum retia vel nisi ad repellendas feras quæ segetes proprias lavadant.

Non licet retibus piscari in navigabilibus fluminibus, licet autem linea projectili. In fluviiis non navigabilibus jus piscandi ad eos solos, quorum proprietates adjacent, pertinet. In mari autem omnibus piscari licet, modò adhibeantur retia statutis specialibus determinata.

Edit.

n. 44. si damnum non fuerit notabile, cùm feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ, tunc enim dicit, prohibitionem accipi, ex communi iudicio, factam tantùm sub veniali. Imò addit ibi cum *Mol.* quòd semper excusari possint venatores à restitutione, quando pœna in iuncta est, quia illam tantùm videntur tunc principes intendere.

606. — Quær. 4. utràm venatio ecclesiasticis prohibita sit? *Ex c. 1. le clerico venatore sic habetur: Episcopum, presbyterum, aut diaconum canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; quòd, si quis talium personarum in hac voluptate sæpius elentus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus à communione: si presbyter, duobus: si diaconus, ab omni officio suspendatur.* In quò notandum 1. quòd hanc prohibitionem communiter intelligant DD. de venatione clamorosa cum strepitu, ut *Salm. de just. et jur. c. 2. punct. §. 2. n. 64. et Laym. d. l. n. 15. cum Abb. et aliis canonistis.* Trinitinum tamen *sess. 24. c. 12.* circa finem generalius loquitur: *Abicitisque venationibus, aucupiis, etc. abstineat.*

Notandum 2. quòd etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, si sit frequens? ut *ex textu cit.* et insuper sit cum scandalo, vel gnis expensis. Ita *Less. et Vasq. ap. Lugo de just. d. 6. sect. 6. §. 1. et Pal. Reb. apud Salm. l. c.* Idem tenent *Spor. de 7. præc. n. 15. et Mol. apud Lug. ib. et Caj. Ab. ac Sa, apud Laym. l. 1. c. 15.* qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, esse de facili clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut ajunt, talis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso *ne suprà citato*, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, et ad usum; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Imò *t Laym. l. c. cum Less. Sa, Val. etc.* quòd fieri possit, ut talis venatio non sit in omni culpâ vacet, si sit rara, et moderata; vel si sit causâ neccitatis, vel exercitii. Proinde doctus Neotericus auctor libri, cui titulus *str. per li nov. conf.* ait, venationem non clamorosam ad honestationem omninò esse licitam; clamorosam verò, juxta *seniorem sententiam*, ratione canonum non esse de se peccatum *le, nisi adsit contemptus, aut contumacia.*

ctius autem venatio clamorosa vetatur religiosis *Clem. 1. §. Porrò t. monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiam esse *um grave.* Et hoc admittunt *Salm. d. n. 64.* si bis, vel ter con-, et sine magno strepitu fiat.

cit. dicat, congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen, id non esse necessarium. Si autem plures et varii domini incerti alicujus communitatis damno affecti fuerint, tunc omninò restitutio facienda est pauperibus ejusdem communitatis læsæ. *Vide dicenda n. 595.*

590. — Quæritur II. Si res post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum, tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat, utrùm ei restituenda sit? *Negant Nav. Sot. Henr. Led. ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 95. item Cajet. et Bonac. ap. Spor. de restit. cap. 3. n. 104.* Quia, cùm debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolutè acquirit dominium rei. Dicitur, *quando debita diligentia est præmissa*; nam aliàs certum est apud omnes, rem domino comparenti restituendam esse, quoniam nullâ ratione tunc potuerit in pauperem dominium transferri, cùm eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communius verò *Laym. lib. 3. tr. 1. c. 5. n. 24. Salm. tr. 12. c. 2. punct. 9. §. 3. n. 86. Pal. de just. d. un. p. 19. n. 7. Less. l. 2. c. 14. n. 43. Spor. l. c. n. 113. et Croix loc. cit. cum Mol. Dian. etc.* dicunt, quòd, si res extat, pauper debet eam restituere domino comparenti, si verò est consummata, tantùm id, in quo factus est ditior. Ratio, ut ait *Pal.*, quia licèt dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua, nam, si rei dominium verè translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extet, sive non. Melius igitur distinguendum cum *Lugo de just. d. 21. n. 102.* juxta ea, quæ de inventore rei perditæ fusiùs dicemus *inf. n. 603. cum eodem. Lug. Holzm. et Croix loc. cit. n. 89.* (qui *n. 95. supra citato* sibi non cohæret): quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est ampliùs possibile, quòd dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. Quando verò adhuc, post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, et proinde debet eam domino servare, ipsique restituere, si compareat; additque *Lugo ibid.* ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quod non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omninò dicenda *d. n. 603.* Rectè tamen excipiunt *Spor. d. n. 113. et Wigandt tr. 8. ex 3. num. 50.* nisi pauper, aut locus pius bonâ fide rem jam præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile verè acquirit.

591. — Notandum, quòd super his debitis incertis bonè potest fieri compositio per bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de bull. Cruciatæ c. 18.* pro regnis Hispaniarum, Sardinia et Sicilia, et pro omnibus aliis particularibus, quibus bulla communicatur. Potest etiam hæc compositio fieri per S. Pœnitentiarum, sed, si ab ipsa obtineatur, constituit *Bened. XIV. in sua bulla Pastor Bonus*, ut restitutio fiat,

cum poterit commodè fieri, iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi compositio, facta sine sufficienti causa? Affirmant *Cord. Turr. Alens. ap. Lugo d. 21. num. 95.* Sed negant *Covar. Sot. Nav. Mol. et alii communiter ibid.* Verius tamen distinguendum cum *Lugo*, et dicendum, eam valere, si restitutio sit facienda ex sola lege ecclesiastica, putà ex fructibus ecclesiasticis malè perceptis; secus, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia Pontifex in lege propria validè dispensat; ratio secundi, quia bonorum, aliunde debitorum, Pontifex non est absolutus dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? *Vide Lugo n. 96. et vide qu. n. seq.*

592. — Quæritur autem, an, compositione factâ, debitor ad aliquid teneatur, si postea dominus certus compareat? Dicunt alii, eum tenèri restituere id, in quo factus est ditior. Ita *Vill. Rodr. ap. Tamb. lib. c. 5. n. 9. et Caj. Sot. etc. ap. Renzi de 7. præc. c. 3. qu. 26.* Ratio, quia non præsumitur Pontifex dominum rebus suis exspoliare voluisse. alii verò dicunt, eum ad nihil tenèri, ut *Salmant. de rest. c. 1. punct. 4. §. 3. n. 217. cum Trull. Dic. Tap. etc.* et idem tenent *Lug. d. 21. 98. et Tamb. l. c.* semper ac præmissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex, ut administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per compositionem opter bonum publicum.

Notat autem *Viva l. c. n. 3. cum Vill. Dian. et Mendo*, idemque tenent *Trull. et Henrig. ap. Croix loc. cit. n. 413. cum Bus. infra b. 7. art. 3. n. 2.* hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab scopo, cum hoc nullo jure sit reservatum Papæ, et videatur esse contra voluntatem creditorum pro bono animarum suarum. Sed conciliant verius *Lug. n. 107. ac Mol. cum Rodr. Turr. Cord. etc. ap. Croix loc. cit.* Ratio, quia id non potest efficere Episcopus, nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cum ea pertineat ad superiores, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandis voluntates dominorum, cum hæc pertineat ad solam Sedem apostolicam. *ex Clem. Quia contingit, de rel. dom.* ubi dicitur: *Quia contra, cum ea, quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidei, ad illum debeant, non ad alium (salvâ Sedis apostolicæ auctoritate), converti.* Sed quoad ultimas voluntates, *vide infra n. 931.*

3. — Compositio hæc solet etiam concedi pro fructibus ecclesiasticè malè perceptis. *Croix n. 446.* Dicunt etiam *Escob. lib. 37. c. 12. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 3. n. 19.* item *Vasq. Lop. et alii Dian. p. 4. tr. 4. res. 46.* compositionem fieri posse etiam pro minutis, commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. *tenendum oppositum cum Croix lib. 3. p. 2. n. 417. Dian. l. c.* Iis restitutio omninò facienda est iisdem civibus defraudatis. *Vide cenda num. 595.*

594. — An verò, si creditor sit notus, sed tam longè absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat compositio? Affirmant *Turr. Covarr. Rodr.* et putat probabile *Lugo n. 139.* Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto, et Henr. apud Croix n. 418.* quia compositio conceditur tantùm, quando creditor est incertus. An autem hæres, qui compositionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui testatoris? Affirmat *Mol.*; sed negat *Lugo d. 20. n. 12.* et assentit *Croix n. 419.* si concessio facta est illi, non ut hæredi, sed ut tali personæ. Secùs verò, si facta sit ei ex vi potestatis, quam testator habuit.

595. — « 2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis, vini, etc. »
 » damnum intulit multis civibus; eum tenèri restituere, non pauperibus,
 » sed ipsis civibus (minoris deinceps vendendo, aut majore mensurâ,
 » donec veniatur ad æqualitatem) dicit *Mol.* At *Vasq. et Escob.* dicunt
 » esse probabile, quòd possit dare pauperibus, præsertim civitatis ejus-
 » dem. »

Alii igitur dicunt, ut *Escobar. lib. 3. c. 12. n. 71. Anact. de 7. præc. d. 5. n. 20.* item *S. Th. in 4. Sent. d. 15. q. 1. a. 5. Vasq. Lop. et alii apud Dian. p. 4. tr. 4. r. 46.* quòd pro hujusmodi furtulis, commissis à venditoribus publicis, restitutio potest fieri pauperibus; cum regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in *c. Cum tu, de usur.* Advertunt tamen, restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia, cum communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est; nisi (excipit *Bon. de rest. d. 4. q. 3. p. 4. n. 10.*) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis, quia tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: et hanc sententiam *Dian. l. c.* non audet dicere improbabilem propter auctoritatem *B. Thomæ.* Alii verò, quorum sententiam tamquam communissimam sædendam puto, dicunt talem restitutionem omninò, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissæ est. Ratio, quia, cum existant damnum passi, et aliquo modo cogniti, iis, quantum fieri potest, damnum compensari debet. Ita *Laym. lib. 3. tr. 4. cap. 40. n. 2. Concina tom. 7. d. 2. cap. 43. n. 40. Spor. de rest. c. 3. n. 447. cum communi* ut asserit *Croix l. 3. p. 2. n. 447. Dian. l. c. Tamb. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 5. n. 19. Salm. de rest. cap. 4. punct. 44. §. 3. n. 215. cum Dio. Reb. et Tap.* Verùm tamen censeo, juxta dicta *num. 534.* quòd hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam à veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, putà, si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo, vel, si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumantur cives illi non esse inviti

restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam *Cont. Tourn. de justit. et jur. part. 3. cap. 3. art. 4. sect. 2. quæ. 4.* qui loquens signanter de tabernario, qui communitatem defraudavit, ita ait : *Deinde, ut quod verè furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficilior est executio, quam res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiae, hoc sive per parochum, qui suorum indigentiam novit, sive aliter in pauperes loci, quem laicisti, diffundi cures, vel in alia opera, eidem loco utilia, insumas.*

596. — « 3. Quando bona sunt certa, ordinariè restitui debent » possessori iusto, à quo accepta sunt, vel cui damnum illatum ; etsi » is non sit immediatus dominus. Unde, quod acceptum est à depositoryo, commodatario, conductore, custode, administratore, debet » non domino, sed ipsis restitui, quia alioqui ipsis fieret injuria, si » jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur ; » et damnum, atque lucrum cessans compensari deberent.

» 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, ut si sine illorum damno, infamiâ, domino restituantur. 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi cum injuria domini ; quo modo bona Ecclesiæ, non Prælato dissipatori, sed potius Capitulo restituenda sunt. Item accepta à filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, religioso ; si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, plerumque restituenda sunt patri, tutori, marito, prælato. Sic etiam si bona alicujus publicata, et fisco addicta sint : tunc enim depositum, et similia debita fisco debent reddi.

» 5. Cùm quis, ignorato domino, cui restituendum erat, non præmissâ aliquâ diligentia, pauperibus distribuat, non satisfacit domino postea comparenti : secus, si diligentia sit præmissa. *Vide Less. l. 2. c. 44. dub. 3.*

597. — « 6. Cùm dominus quidem scitur, sed ei mitti non potest sine sumptu, tunc, si res malè accepta est, tenetur restituens alias expensas ex se facere ; si autem bonè accepit, non nisi expensis domini restituendum est. Quando nullo modo potest mitti, spectandum est ad tempus. At, si adhuc non sit spes, reputatur bitum incertum. *Tol. l. 5. c. 24.* »

598. — Queritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qualique suo damno ?

Prima sententia affirmat, cum *Caj. 2. 2. qu. 62. art. 5. ac Vasq. Cov. Arm. etc. apud Lugo de just. d. 20. n. 184.* Ratio, quia fur debet servari indemnus, etiam cum furis detrimento, quod suæ æ imputandum est.

Secunda sententia verò communissima et probabilior, negant ; hanc » *Bus. (viden. 677.) Bon. de rest. d. 4. qu. 5. p. 4. n. 5. Less.*

l. 2. c. 15. dub. 8. n. 50. Mol. tom. 3. d. 752. n. 5. Holz. n. 493. Fill. tr. 32. c. 4. qu. 8. n. 111. Salm. de rest. c. 1. punct. 10. n. 195. cum Pal. item Lugo. l. c. n. 185. cum Scoto, Gabr. Ang. Salon. Arag. etc. cum communi, ut asserit Croix l. 3. p. 2. n. 368. Ratio, quia justitia, cum sit virtus, et prudenter præcipiat ut æqualitas servetur, non potest obligare ad restituendum quocumque gravissimo damno debitoris; quod esset contra charitatem, et aliàs dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere, et pretium domino transmittere, ut dicunt Lugo n. 189. et Croix n. 370. Casu verò, quo creditor simile damnum, vel parùm minus sit passurus, tenetur omninò debitor ei satisfacere, ut communiter ajunt Less. c. 16. n. 23. Tamb. l. 8. tr. 4. c. 1. §. 8. n. 4. cum Nav. Val. Caj. etc. ac Lugo n. 186. qui dicit, in hoc attendendum non solùm damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Benè tamen advertunt ipse Lugo n. 188. et Croix n. 373. cum Ills. et Haun. quòd damnum creditoris et debitoris pensandum est comparativè ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longè majus, quàm damnum centum respectu creditoris opulenti; et sic vice versâ.

Sed, cæteris paribus, difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur à restitutione facienda creditori? Et in hoc distinguendum: si sit spes, ut res, vel pretium alio tempore restituatur domino, vel ejus hæredibus sine magno damno debitoris, tunc probabiliter dicunt Bon. l. c. Lugo n. 194. Less. c. 15. n. 50., restitutionem posse differri. Si verò desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus; et tunc adhuc probabiliter dicunt Less. l. c. et Dicast. ap. Croix n. 365. (qui id non reprobat cum Lugo n. 184.) quod si res parvi sit momenti, et damnum furis esset duplò majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis; quia in hoc præsumitur dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, Sylvester, et Petsch. apud Croix l. c. et Bus. cum Bonac. infra num. 677. excusant furem à restituendo domino immediatè, casu, quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt Tamb. l. c. n. 6. Spor. tr. 4. c. 3. n. 162. et Croix n. 368. cum Lugo, Vasq. et Ills. Excusant autem Scotus, Gabr. et Rich. ap. Croix n. 365., si sumptus essent majores debito. Hujus sententiæ est etiam Glossa in cap. Cum tu, de usur. ubi dicitur fur non tenèri rem mittere domino, si expensæ deportationis excedant ipsius rei valorem. Probabiliùs verò Spor. Tambur. et Mol. ll. cc. excusant solo casu, quo sumptus essent longè majores; imò Lugo n. 190. obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplò majus. Quando autem damnum esset omninò excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut

munitur dicunt cum secunda sententia, ut suprà relata, ipse *Lug. r. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.*

19. — « 7. Cùm quis accepit rem alienam à possessore bonæ fidei, itante, rem esse suam, cùm non sit, tùm, si quidem intervenerit quod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris, etc. illi restituendum est, non domino, qui tamen ex charitate monendus erit, id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infama, etc. *Vasq. Azor. part. 3. l. 4. q. 2.* Si autem aliter accepta sit, de vero suo domino restitui debet, si eum noveris, et sine incommodo fieri possit.

20. — « 8. Quando à fure, vel aliquo venditore quis emit, sive malà, et bonà fide; rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. Ita nunitur *Mol. Regin. t. 1. l. 10. c. 5. n. 40. Tol. tamen l. 5. c. 17. lv. Ant. Mald. in 2. 2. tit. 4. c. 3. dub. 2.* probabiliter sentiunt, se reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet, quia non constituit in pejore loco, quàm antè fuerat : et consequenter ipse non inferit domino damnum. » (*Vide dicta n. 569. et 570.*) « Quòd *Nav. et ll. l. 7. c. 44. d. 4.* admittunt cum hac limitatione ; si mox, et post longum tempus contractum rescindat, vel si certò sciat, in redditurum rem domino, vel si dominus rei sit mortuus, aut t, ita ut conveniri non possit. Quòd si autem pretium suum recuperare non possit à venditore, tenetur reddere domino, et sibi damnum adscribere. Quòd si porrò sciens, rem esse furtivam, emat eam, ut invento vero domino restituat, tunc, si emit parvo pretio, tenetur id ei dominus refundere, cùm utiliter ejus negotium gesserit : si autem, si pretium esset ferè æquale rei : tunc enim sufficit referre ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritis, domini utiliter redimendo. *Less. l. c. c. 14. dub. 3. Dian. p. 2. r. 5.*

« — » Si bonà fide rem alienam, v. gr. equam emeris ab altero, v. gr. Petro, et vendideris tertio, v. gr. Paulo, et postea cognoscatur Joannis, eoque repetente à Paulo, Paulus repetat pretium à te, imat quidem probabile *Nav. et Dian. p. 4. t. 8. r. 68.*, non tenèri tibi id reddere (si in nullo factus sis ditior); sed sufficere, si tuam rem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verùm *Sotus, Salon. Less. r. Bon. de rest. quæst. 4. p. 2.* rectiùs docent, tenèri te exigente Petro, contractum rescindere, et pretium restituere : tùm, quia vendidisti rem vitiosam, tum quia tenèris de evictione emptori, nec eum debet remittere ad illum, quocum nihil habet negotii. Quòd si tamen non scias, cùm possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, et hoc ipse sciat, quominùs pretium tuum possis recuperare, nec tu tenèris id ab ipso acceptum restituere. *Bon. Less. etc. Vide Trull. d. 34.* »

Si igitur ab emptore dominus rem evincat, omninò sequènda est sententia *Busembai*, quam præter DD. à se citatos, docet etiam *Less. l. c. c. 14. n. 26. et Salm. de rest. c. 1. punct. 3. §. 6. n. 88.* nempe, tenèri venditorem pretium emptori restituere saltem in quo factus est ditior, prout dicunt iidem *Salm. tr. 14. c. 2. punct. 3. n. 31. Vide dicenda infra n. 800.* Si verò res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut ajunt *Salm. cit. c. 1. n. 88.* Nec tenetur (ut dicit *Less. c. 14. n. 30.*) monère dominum, aut indicare emptori, quòd res illa sit aliena, si post venditionem, bonâ fide factam, id venditor resciscat, et non possit ampliùs pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quia, cùm rem illam ampliùs non habeat, nec sit causa, quòd dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur.

602. — « Quæres, cui restituendi, sive dandi sint thesauri, et alia » inventa, quæ habentur pro derelictis? Resp. Quando nullius domini » sunt, jure naturali, et gentium fiunt primi occupantis. Potest tamen » per consuetudinem, et leges aliter quid ordinari, quod servandum est. » De quo vide *Less. l. 2. c. 5. d. 40. Laym. l. 3. t. 1. c. 5.* »

Circa thesauros jura disponunt (1) I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris. II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, et dimidium domino loci; et ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis; ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonum commune. Ita *Salm. tr. 12. de just. et jur. c. 2. punct. 8. §. 3. n. 93. cum Lug. Less. Pal. etc.* Licèt de hoc dubitare videantur aliqui apud *Tamb. in Decal.* Si verò thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *L. unic. de thes.* ut totus reddatur domino loci. Sed, quia lex hæc est pœnalis, non obligat, nisi post sententiam, ut dicunt *Salm. cit. n. 93. cum Laym. Less. et aliis citatis.* Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominium utile, et dominium directum, inter ipsos dividenda est, nihil verò debetur usufructuario. *Salm. cum Lug. Palm. et Reb. d. l. n. 97.* III. Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, et fiscum, aut prælatum. *Viva de rest. q. 2. art. 2. n. 3.* IV. Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est fisco totus: quam legem pariter, ut

(1) *Art. 716.* Thesaurus dicitur res quælibet abdita vel defossa in terra, quam nemo potest probare esse suam quæque invenitur casu merè fortuito.

Si quis thesaurum invenit in fundo proprio, totus ad ipsum pertinet; si autem in fundo alterius, media pars ad inventorem pertinet et altera ad proprietarium fundi, in quo inventus fuit.

Art. 598. Usufructuarius non habet jus ad thesaurum, qui detegitur tempore usufructus.

nalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. ibid. n. 91. n. Lug. Less. etc.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem a privari suâ parte in tali casu, censent *Salm. cit. n. 91. in fin.* Sed et disponunt jura regni nostri circa thesauros inventos. Si enim inveniuntur in loco publico, et arte non propriâ, tunc toti applicantur: si verò inveniuntur in loco privato et casu, tunc tertia pars stat ad fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi. *vide alia ap. Salm. l. c.*

03. — Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, sit illam sibi retinere? (1) Adsunt tres sententiæ.

prima sententia affirmat, modò inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sot. l. 5. de qu. 3. a. 3. ad 2. Nav. l. 4. de Rest. c. 2. n. 75. Dian. p. 2. 17. resol. 5. Sa, verb. Thesaurus, n. 4. item Mercad. Led. Escob. ap. Croix lib. 3. num. 89.* Et probabilem vocant *Less. lib. 2. 44. n. 48. Lugo de just. d. 6. sect. 12. num. 139. Holzmann. de just. num. 59. Salm. tr. 12. cap. 2. punct. 9. §. 2. num. 84. x l. c. cum Vasq. Malder. M. d. Salas, Henr. Rodriq. etc.* ac et probabilem vocat *Laym. lib. 3. tract. 1. cap. 5. n. 24.* Ratio, quod domino non invento, post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitam, res censetur domino carere, et ideò fit primi occupantis.

secunda sententia valde communior censet inventorem rei non posse sibi applicare, sed debere eam elargiri in usus pios. Hanc ut priorior tenet *Palauus d. un. p. 19. n. 4. Less. loc. cit. Caj. in m. v. Furtum, Laym. l. c. Salm. ibid. n. 85. cum Tap. et Reb. etc.*, quia præsumitur voluntas domini esse, ut, si ipse rem perditam non possit, saltem illa pro anima sua erogetur.

tertia sententia, verior et sequenda, quam tuentur *Lug. dict. d. 6. 4. et fusiùs n. 140. Holzmann. de just. n. 51. et 54. et Croix l. 3. n. 89.* distinguit, et dicit: Quando adhuc, post diligentiam, potest dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet; quòd utrumque servari nequeat, res, vel pretium omninò est erogandum in usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominum retinet, semper ac res potest in manus ejus redire. Et contra, quando res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel utilitatis loci, vel eò quòd res non possit amplius à domino pro sua inveniri, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile, ut ad dominum redeat; tunc illa fit nullius, et ideò acquiritur à primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris domini, cum non sit possibilitas eam recuperandi jus domini prorsùs amiserit. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5. ad 2.* ubi ait:

Et similiter si (res) pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum. Ratio à priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur; hinc, quando est impossibile, rem pervenire ad ipsorum usum, illa, tamquam derelicta, evadit nullius, et redit ad primævum jus naturæ, ac idè fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604. — « Quæres 2. an, et cui restituenda, quæ capiuntur venatione justè prohibita? (1)

» Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex consuetudine, et legibus, ac juribus particularibus, ut videre potes apud
» *Laym. l. c. l. 3. t. 4. c. 5. n. 14. et Less. c. 8. d. 9. et Sa v. Venatio.*

Eæ quibus resolvitur hic casus :

« Venator iniquas tenetur restituere saltem damna, quæ segetibus, » fructibusque infert. »

Quoad *venationem*, quær. 1. si fera, aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem, §. Illud. ff. de acq. rer. dominio*, pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Mol. et Less.* inferunt, eam pertinere ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse; si verò sit dubium, dividenda est. Ita *Laym. de just. et jur. c. 5. n. 12.*

Quær. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, et quam alius capit. Probabilius *Laym. d. l. cum Mol. Sa, contra Nav. et Cov.* dicit, pertinere ad laqueum tendentem, qui certè avem capturus esset.

Nota, quòd legem, prohibentem venationes, tantum reges ferre possint, et alii, quibus rex, tamquam privilegium, tale jus concesserit. *Laym. eod. loc.*

605. — Quær. 3. utrum venatores, in locis à rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. w. 44. et Less. c. 5. n. 44.* et dicunt, eos teneri restituere regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam rex habebat capiendi. *Diana tamen cum Dic. et aliis ap. Bus. n. 614. v. 5. Spor. tr. 6. n. 159. cum Sol. Molin. etc.* excusant venatorem à restitutione, et à peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less. dict.*

(1) Ex *cod. civ. Art. 715* patet, jus venandi et piscandi legibus specialibus determinari. Etsi venari cuique liceat, generatim tamen non licet absque legali permissione vulgò dictà *port d'armes*, nec in fundo alterius sine illius consensu saltem rationabiliter præsumpto nec extra tempus à præfecto statum, etiam in propriis fundis, nisi sint muro circumcincti aut adhibeantur solum retia vel nisi ad repellendas feras quæ segetes proprias lavadunt.

Non licet retibus piscari in navigabilibus fluminibus, licet autem linea projectili. In fluviiis non navigabilibus jus piscandi ad eos solos, quorum proprietates adjacent, pertinet. In mari autem omnibus piscari licet, modò adhibeantur retia statutis specialibus determinata.

Edit.

. si damnum non fuerit notabile, cùm feræ non sint magni pretii, on sint multæ, tunc enim dicit, prohibitionem accipi, ex communi io, factam tantùm sub veniali. Imò addit ibi cum *Mol.* quòd semxcusari possint venatores à restitutione, quando pœna injuncta est, illam tantùm videntur tunc principes intendere.

3. — Quær. 4. utrùm venatio ecclesiasticis prohibita sit? *Ex c. 1. irico venatore sic habetur: Episcopum, presbyterum, aut diacon canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere icet; quòd, si quis talium personarum in hac voluptate sæpius tus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus à communione: si yter, duobus: si diaconus, ab omni officio suspendatur.* In quo dum 4. quòd hanc prohibitionem communiter intelligant DD. de ione clamorosa cum strepitu, ut *Salm. de just. et jur. c. 2. punct. 2. n. 64. et Laym. d. l. n. 15. cum Abb. et aliis canonistis.* Trium tamen sess. 24. c. 12. circa finem generalius loquitur: *Ab isque venationibus, aucupis, etc. absteineat.*

andum 2. quòd etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, t frequens? ut *ex textu cit.* et insuper sit cum scandalo, vel s expensis. Ita *Less. et Vasq. ap. Lugo de just. d. 6. sect. 6. et Pal. Reb. apud Salm. l. c.* Idem tenent *Spor. de 7. præc. 1. 15. et Mol. apud Lug. ib. et Caj. Ab. ac Sa, apud Laym. l.*

5. qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, se de facili clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut ajunt, ilis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso e suprâ citato, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, et ad s; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Imò *Laym. l. c. cum Less. Sa, Val. etc.* quòd fieri possit, ut talis venationi culpâ vacet, si sit rara, et moderata; vel si sit causâ netis, vel exercitii. Proinde doctus Neotericus auctor libri, cui titulus *per li nov. conf.*) ait, venationem non clamorosam ad hone-recreationem omninò esse licitam; clamorosam verò, juxta miorem sententiam, ratione canonum non esse de se peccatum e, nisi adsit contemptus, aut contumacia.

tius autem venatio clamorosa vetatur religiosis *Clem. 1. §. Porrò monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiam esse im grave. Et hoc admittunt *Salm. d. n. 64.* si bis, vel ter con-et sine magno strepitu fiat.

DUBIUM VI.

DE REBUS QUÆ DEBENT RESTITUI?

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materiale tantum,
sive à possessore bonæ fidei.

607 Ad quid teneatur possessor bonæ fidei?

608 Quid, si accepit à fure, qui potens sit restituendum?

609 Vide alios casus.

610 Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei?

611 Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis?

612 Quid, si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum?

613 Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum?

607. — **R**ESP. qui bonâ fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo postea melius cognoscit; tenetur, ne incipiat esse possessor male fidei, et detinere alienum, id tantum, et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, unâ cum ejus fructibus, si extant, vel quatenus inde factus est ditior; præterquam, si dominium sibi com- paraverit per legitimam præscriptionem (1). Ita communiter doctores
• *Mol. Sanch. Less. l. 2. c. 6. Bon. d. 1. q. 1. p. 4. Laym. l. 3. t. 2. c. 2.*

Unde resolves.

• 1. Si vestem v. g. bonâ fide donatam à fure aut alio portaveris, et ferè attriveris, ac postea dominus compareat, tenèris eam, aut æqua- lem ei restituere, et insuper persolvere, quantum attrita est, si aliàs vestem æqualis valoris attrivisses; si autem eam amiseris, aut ablata tibi sit, etc. ad nihil tenèris, *Bonac. l. c. Laym. num. 1. Vide Trull. lib. 7. cap. 11. dub. 1.* Si autem res, quam à fure bona fide accepisti (sive donatione, sive emptione) sit usu consumptibilis, eamque cum tuis miscueris, ita ut discerni nequeat; etsi deinde deprehendas furti- vam fuisse, non tenèris restituere. *Nav. Sylv. Sayr. Less. Bon. d. 1. q. 3. p. 1.* quia per istam commixtionem bona fide factam est in re translatum dominium, ut colligitur *ex l. Si alieni nummi. ff. de solut.* Neque est ratio, cur hæc potius quàm illa pars censeatur

(1) Jus novum possessori bonæ fidei omnes fructus sive extantes sive consumptos adjudicat, licèt inde factus sit ditior. En cod. civ. dispositiones:

Art. 549. Simplex possessor non facit fructus suos, nisi possideat bona fide: que si absit, tenetur domino vindicanti restituere rem cum fructibus.

Art. 550. Possessor verò est bonæ fidei, dum possidet tamquam proprietarius virtute alicujus tituli translativi dominii, cujus vitia ignorat.

liena : atque adeo perit obligatio realis, et tantum manet personalis venditori. Vide *Dianam p. 4. tr. 4. r. 66. Trull. l. 7. c. 44. d. 3. ess. l. 2. c. 20. d. 18.* ubi addit, esse valde probabile, juriq̄ natae conforme, quod verus dominus rei illius ablatae, et permixtae quamdiu totus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex illo cumulo tibi satisfiat ante alios, imò possit ex eo occultè accipere. »

loc intelligendum est, quod in tali casu semper teneris reddere do- o id, in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit ad restituendum; nemo lucrari potest cum jactura alterius. Vide *Pamb. de rest. c. 3. l. Bon. d. loco n. 5.* qui hoc pro certo supponunt. Sed quoad mix- em vide n. 498. et 499.

98. — Dicunt *Bann. Led. et alii ap. Salm. de restit. c. 4. punct. 3. n. 15. in fine*, quod accipiens rem consumptibilem, v. gr., pecu- n bonâ fide à fure, non tenetur illam, etiamsi extet, domino red- , si fur potens sit ad restituendum, quia pecunia furis est obnoxia restitutioni pariter, ac illa furtiva, cum dominus non habeat jus ad i specie pecuniam petendam à fure. Sed hæc opinio non videtur probabilis, cum ratio non probetur; nam dominus numquam cen- amittere jus in pecuniam suam in specie, cum nulla sit major ra- n aliis, quam in rebus usu consumptibilibus.

99. — « 2. Milites, bonâ fide militantes, intellectâ postea belli in- stitiâ, id tantum restituere debent, quod adhuc habent ex præda, quo facti sunt ditiores. *Bon. loc. cit.* »

3. Qui bonâ fide per inculpatam ignorantiam celebravit contra- um, quem postea usurarium esse cognoscit, non ad plus tenetur, am quo factus est ditior. Vide *Laym. l. 3. tr. 2. c. 3.*

4. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia inclinât in eam rtem, quod res non sit sua, teneri aliquid restituere juxta inclina- nem, docet *Con. d. 3. d. 10. n. 39.* At *Pal. t. 1. d. 2. p. 2. n. 5.* putat, cum ad nihil teneri, quia possessor, contrariis rationibus n convincentibus, præponderat. Idem docent *Vasq. ap. Escob. 2. c. 3. n. 154. Dian. p. 4. t. 3. r. 24. et 26.* Si neglexerit in- stigare veritatem, et deinde sciri non possit, dicit *Pal. loc. cit.* ad nil eam teneri. » (Vide dicta lib. 4. n. 37.)

5. Si bona fide rem vendideris dono tibi datam, tenêris restituere etiam quia factus es locupletior, et satis debet esse tibi, non ha- re te minus, quam antè. Quod si tamen apud alterum res sit, is ldere tenetur. *ib. et Vasq. c. 9. §. 2. Mol. Less. l. 2. c. 44. d. 3.*

6. Si bonâ fide rem ipse emiseric, et vendideris sine lucro, nihil te- ris restituere, sed solus is, apud quem res est. *Mol. l. c. Less. l. 2. 14. d. 4. contra Vasq. etc.*

7. Si rem alienam bonâ fide donaveris, non donatoris aliam, si rc non habuisses, ad nihil tenêris; quia non es factus ditior; secus

» si aliam donaturus fuisses (quia tunc, parcendo tuæ, factus est di-
 » tior); vel si aliquid acceperis in remunerationem. *Bonac. Trull. l. 7.*
 » c. 44. d. 4.

» 8. Si alienâ re lucratus sis, tamquam instrumento, v. gr. frumen-
 » tum alienum aliò deportatum vendideris: vel pecuniam alienam ne-
 » gotiationi exposueris, non tenêris illud lucrum restituere; quia non
 » est fructus rei alienæ, sed tuæ meræ industriæ: tales enim fructus
 » dicuntur meræ industriæ, quos ipsa natura ex se nullo modo gignit,
 » sed tantum concurrat, ut instrumentum operantis. *Laym. l. c. n. 3.*
 » ex *S. Thom. etc.*

640. — » 9. Fructus omnes rei, sive ii sint merè naturales, hoc est,
 » qui vix ullo hominum labore egent, ut foetus animalium, arborum,
 » herbæ, et gramina; sive sint simul industriales, sive mixti, hoc est,
 » ad quos æquè, aut magis hominum labor cum natura concurrat, ut
 » verbi gratiâ segetes, et quæ serendo gignuntur: item vinum, oleum,
 » lana, etc. quo etiam referuntur pretia locationis damnorum, jumen-
 » torum, etc. qui fructus civiles appellantur: hi, inquam, fructus rei,
 » si percepti, et extantes sint, domino restitui debent, deductis tamen
 » expensis propriis, et æstimatione laboris. » (*Sed vide infra n. 825.*
 » v. Benè autem, ubi dicemus cum *Molina, La Croix, et communi,*
quòd fructus mixti à possessore tam bonæ, quàm malæ fidei non
debeant restitui, nisi in quantum respondent naturæ, non verò in
quantum respondent industriæ.) « Et quidem pretium locationis ex
 » re aliena debet domino restitui, licet is rem, si penes se habuisset,
 » non fuisset locaturus. *Vide Laym. l. c.* » (*An tenearis restituere*
pretium libri alieni locati? Negat Laym., quia liber non videtur de
se aptus ad gignendos fructus. Sed veriùs tenendum oppositum cum
P. Conc. tom. 7. pag. 110. n. 3. Salmant. de rest. cap. 3. punct. 3.
§. 4. n. 70. qui citant Lugo, Prado, Sanch. et Less. Et idem dicend-
um de veste, torque aureo, equo, et simili, quia, licet non sint aptæ
ad fructus gignendos, sunt tamen per se locabiles.) « Si tamen
 » fructus isti reales bonâ fide possessi fuerint tempore à lege præscripto
 » ad usucipiendum illos (quòd si adsit titulus, est biennium inter præ-
 » sentes, inter absentes quadriennium: si autem non adsit titulus,
 » anni 30 cum bonâ fide), non sunt restituendi: quia usucapio transfert
 » dominium. *Salon. Trull. l. 7. c. 44. d. 3.* » (*Ita Lugo, Less. Cajet.*
Sot. Mol. et alii communiter; vide dicta n. 517. Quoad verò præ-
scriptionem et ejus requisita, vide quæ fusè diximus hoc lib. 4. ex
n. 504.).

644. — « 10. Si à fure acceperis (sive bonâ, sive malâ fide) rem usu
 » consumptibilem, v. gr. vinum, oleum, triticum, cum propriis ipsius
 » furis rebus permixtum, ita ut discerni non possit, non tenêris resti-
 » tuere, si fur ad restituendum sit potens, quia fur per commixtionem

ius rei cum propria acquisivit ejus dominium, atque adeò illud tamquam verus ejus dominus potuit transferre. *Navarrus, Sanch., ss. Bon. Trull. l. 7. c. 11. d. 3. Vide Diana p. 2. tr. 5. misc. 40.* (Ita etiam dicunt *Salmant. ibid. c. 1. punct. 3. §. 1. num. cum Sanch. Reb. Dic. etc.*)

12. — Sed quid, si receperis à fure rem jam commixtam cum illius, et per illam tuam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum? *Sporer de 7. præc. n. 250. et Tamb. de rest. c. 3. §. 4. n.* ajunt probabile esse, quod dicunt *Less. Mol. etc.* ad nihil tenèri statarium qui accipit rem à debitore non solvendo, quia debitor dat suam, et damnum per accidens creditoribus obvenit: quapropter, debitor per illam commixtionem, quæ æquivalet consumptioni, acquisierit totale dominium cumuli, ut dicunt *Lugo de just. d. 6. 72. Sanchez Dec. lib. 1. c. 23. n. 34. et Tamb. loc. cit.* Ideò prole esse dicunt *Tamb. et Spor. ll. cit.* quòd donatarius possit rem accipere, et retinere. Sed huic opinioni obstat primò id, quod è probabiliter docent idem *Less. lib. 2. cap. 10. n. 157. et Salt. de contract. cap. 3. punct. 12. n. 110. cum Trull. ut dictum numero 499. vers. Notandum, contra Lugo, Sanch., etc.* nempe, cum cumulus ille extat, sive apud debitorem, sive apud alium, ius rei permixtæ habet jus in rem, retinetque verum dominium in acervo unà cum debitore. Quà sententiã positã, donatarius, rem permixtam accipiens, semper teneretur ad restitutionem, quia non acciperet rem donantis, sed alienam. Sed magis obstat sententiã, quam verioreni putamus, et referemus *n. 722. contra Less. et ut suprã, scilicet omninò peccare contra justitiam accipientem à debitore non solvendo creditoribus, quia efficaciter influit in restitutionem rei cum creditorum detrimento.* Hinc dicimus in casu proposito cum *Sanch. dict. n. 34. eod. Tamb. et communi sententiã ap. er l. c.* accipientem tenèri domino rem permixtam restituere.

3. — Quæritur hinc, ad quid teneatur, qui in mare projecit gemmas putans valere decem aureis, si illa reverà valebat centum? *prima sententiã* dicit, eum tenèri ad centum, quia injustè damnificum culpa mortali tenètur ad omne damnum factum, licet ignotum. Ita *Lugo de just. d. 8. n. 63. Pallavic. ac Ills. apud Crota p. 2. num. 194.* et aliqui docti juniores.

secunda sententiã tamen, quam sequuntur *P. Holz. de rest. n. 544. ius in cursu Theol. d. 52. qu. 2. Concl. 2. n. 6. Crota l. c. Dicast. Mazzott. de rest. tr. 4. d. 1. q. 3. c. 3. q. 5. Espars. 4. Diana p. 11. tr. 2. r. 34.* et alii docti juniores, dicit, eum tenèri tantùm ad decem, modò invincibiliter credat, gemmam non pluris valere, et ne in confuso quidem dubitet de ejus reali valore; quia non tenetur volitum damnum illud, quod non est cognitum; ideò quoad

illam excessum deest voluntas damnificandi. Et satis probabilis hæc sententia mihi videtur; rationem enim à principiis petendo, dico, quòd secundùm omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica; et tanta est culpa quanta invincibiliter apprehenditur. Ita ut ille, qui proximo damnum infert, plus aut minus peccet, quantò plus vel minus æstimat damni valorem. Juxta autem culpam correspondere debet obligatio restitutionis. Si igitur culpa sit tantum pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim *Lugo. loc. cit.* fatetur, quòd si damnificans putet rei valorem esse levem, et eam destruat, non teneatur (saltem sub gravi) ad integrè restituendum, quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eandem ergò rationem ille, qui apprehendit invincibiliter, rem valere minus sui veri valoris, non tenetur excessum suæ æstimationis restituere, cum gravior injuria desit: nam est commune axioma apud philosophos, quòd, *sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis*. Nec obstat dicere, quòd damnificans tenetur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modò damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut cæterum ordinariè accidit; non verò, si prorsus invincibiliter fuerit incognitum, ut advertunt *Croix dict. num. 194. Mazzotta loc. cit. c. 2. num. 4. et P. Holzm. de rest. tr. 2. n. 592. Salm. de rest. c. 4. punct. 9. §. 4. num. 448. et 424.*

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore.

- 616 *Ad quid teneatur possessor malæ fidei?*
 618 *Circa solutionem gabellarum. Queritur I. Quis possit tributa imponere? Quer. II. Quæ requirantur ad justi tributi impositionem?*
 616 *Quer. III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem? Queritur IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium? Et an pauperes?*
 617 *Quer. V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Quer. VI. An creditor Regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut conditam? Quer. VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam?*
 618 *An dominus possit sibi retinere expensas utiles in re factas à fure? Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confusè prævisa?*
 619 *Cui crescat pretium rei ablatae?*
 620 *Quid, si apud furem pereat res, quæ æquè perisset apud dominum?*
 621 *Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset? Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore villoris erat coponsumpturus?*
 622 *Quid, si quis se fingat pauperem?*
 623 *Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate?*
 624 *Quid, si consumat rem mutuam?*
 625 *Quid, si quis emat rem alienam cum dubio?*

l. — **R**ESP. Id juxta supradicta æstimandum à quantitate, tum is, quod alter habet, tum damni, quod injustè infertur; cui æquale idè debet, nisi aliud de damnificati mente, et consensu rationabiliter præsumatur.

Unde resolves:

1. Si damnificatus habeat jus in re, in qua damnum est passus, restitutio ei facienda in solidum; si autem tantum habeat jus ad rem, restitutio facienda est pro quantitate juris, consideratis circumstantiis: quia non debetur solidus valor rei, quæ expectabatur; cum tum sit in spe, et multis modis possit impediri.

2. Qui in loco publico: suæ civitatis contra justam prohibitionem, cit, vel ligna cædit, non tenetur ad restitutionem, nisi communi-graviter noverit, v. g. stirpes incidendo, arbores ædificiis idos sternendo: quia rationabiliter præsumitur mens reipub. non esse, membris usum publicorum locorum rigidius prohibere, quam subita solvenda, casu quo deprehendantur, » (*cum Laym. de just. 18.*; *hinc ad nihil, temeretur ante sententiam. Vide dicta n. 529.* 4.)

Gravitas tamen peccaret, et teneretur ad restitutionem, si quis eret in loco alicujus privati; etsi etiam hic præsumi aliquando it: de consensu domini, qui, scilicet non intendit, ut fiat restitutio, ut deprehensus penam luat.

Qui venentur, vel piscantur in locis alteri locatis, vel aliàs ibitis (saltem si ea conclusa, vel circumsepta non sunt) non are mortaliter, nec tenèri ad restitutionem, docet *Dian. ex Less. st. etc. p. 9. t. 9. res. 39. contra Bon. etc.* » (*Vide dict. num. 605.*)

Etsi probabilis sit, et in praxi communiter tenendum, peccari aliter circa vectigalium fraudationem, ex eaque oriri obligationem restitutionis: non omninò tamen improbabiler id alii quidem ut, eà quòd consuetudo interpretetur, non esse mentem legisla-n ad aliud obligare, quam ut deprehensi mulctantur. *Vide Nav. . Sa. v. Gabella, Bonac. q. 9. p. 4. n. 5. ex Navar. Fill. t. 28. . Less. Mol. d. 9. Dian. tn. de leg. res. 49. Laym. lib. 3. t. 3. c. 8. n. 4. et 5. vide etiam Dian. p. 4. t. 46. res. 38. et p. 2. r. 38. ubi ex Cajet. Med. Soto, etc. docet, non esse negan- absolute non penitentem, qui defraudavit gabellas, seu vectigalia ita rebus iis, quæ emantur, non ad negotiationem, sed ad usus ios, vel familias necessarie, v. gr. panis, carnibus, piscibus, nto, oleo, etc.* »

Circa hanc tributorum materiam plures hic quæstiones sunt enucleandæ.

645. — Quær. I. Quis possit tributa imponere? Resp. possunt imperatores, reges, respUBLICÆ, omnesque principes supremam habentes potestatem. Possunt etiam concilia, et Pontifex, ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale; ita communiter *Less. lib. 2. cap. 33. n. 42. Mol. d. 666. Lugo de just. d. 36. n. 3. et 4.* Possunt etiam ii, quibus princeps gubernandi potestatem impertitur, et expressè simul hanc det facultatem tributa imponendi, ut *Lugo n. 6. et Sanch. Cons. lib. 2. cap. 4. dub. 3.* Possunt item civitates, et communitates adhuc subditæ aliquando imponere contributiones, sive *collectas*, ut vocant, ad sui gubernationem, si princeps saltem non contradicat, quo tacitè consentire videatur: *Lugo n. 8.* An autem principi infideli debeantur tributa à christianis negotiantibus vel transeuntibus? Resp. debentur, si justo titulo ille regnum possidet; secùs si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo tributo solvendo; *Sanch. l. c. d. 5. et Lugo n. 16.*

Communissimè autem docent *Molina loc. cit. Less. dub. 2. num. 14. Lugo n. 14. Sanch. dict. c. 4. dub. 4. cum Sylv. Panorm. Ang. etc.* quòd benè possit consuetudine ab aliquo principe acquiri jus, tam exigendi, quàm imponendi tributa.

Quæritur II. Quæ requirantur conditiones ad justii tributi impositionem? Prima conditio est *justitia causæ*, quæ non est quidem abundantia, vel utilitas principis, sed necessitas boni communis, ad quod meritò pertinet etiam sustentatio principis, juxta ejus dignitatem. Hinc, si princeps nequeat aliâ viâ suæ necessitati subvenire, etiamsi ipse suâ culpâ in talem necessitatem devenerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut communiter docent *Molina d. 667. Less. cap. 33. n. 48. Sanch. Cons. lib. 2. c. 4. dub. 2. n. 8. Lugo d. 36. cum Vasq. et aliis contra S. Anton. Host. Hen. etc.* Notant tamen præfati AA. debère tunc principem, moderari sumptus, quantum fieri possit, imò et resarcire damnum subditis, si ad pinguïorem venerit fortunam. Unde benè monet *Molina l. c.* peccare utique principes, si excessivis sumptibus, et largitionibus, periculo se committunt excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *proportio tributi* cum necessitate occurrente, nempe ut populus non magis gravetur, quàm ejus bonum postulet. Hinc ait *Lugo n. 21.* non posse principem, ut regnum sibi conservet, propter expensas belli subditos ad eò gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat, non enim regnum est propter regem, sed rex propter regnum; nisi (benè excipit) alter princeps, qui regnum invadit, sit infidelis, vel hæreticus, ita ut sub ejus regimine gravissima timeri possint religionis damna subditis imminere. Notant autem *Lessius c. 33. num. 19. et Lugo n. 22. cum Victoria* justè posse principem subditis, qui

bellarint, absque alia necessitate novum imponere tributum, partim compensandum damnum, ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam criminis commissi pœnam.

Tertia conditio est *æqualitas in personis*, nempe, quòd si maiores vires habeant, plus solvant, et minus, qui minores, *vide Lug. 23*. Sed dubitatur, an *assisium*, impositum ob utilitatem alicujus loci, debet exigatur ab exteris? Negant *Sylv. Cajet. Ang. etc. apud Sanch. de rebus cap. 4. dub. 45. n. 6*. Sed communiter et probabilius affirmant *Sanch. n. 9. Mol. d. 669. num. 3. et Lugo n. 28. v. Secundo, cum sq. et aliis*; tùm quia non apparet alius modus conveniens colligendi tributum, aliter difficulter poterunt exteri à civibus dignosci; tùm quia sic in populis invicem consuetudo servatur; incolæ enim hujus loci, cùm ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

616. — Quæritur III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur restitutionem?

Prima sententia communissima, et probabilior affirmat, hancque tenent *Sanch. Dec. lib. 6. cap. 4. n. 62. Mol. d. 674. La Croix lib. 4. p. 669. Conc. t. 6. pag. 420. Viva de rest. q. 7. art. 7. n. 4. Ronc. de rebus tit. c. 10. q. 4. Holz. de leg. n. 358. Diana p. 1. tr. 10. r. 49. n. Suar. P. Nav. Led. Graff. Vega, etc. Less. cap. 33. n. 57. cum sq. et. Arm. Med. Cov. etc. ac Lugo d. 36. n. 38. et 39. cum Soto, v. Gabr. Cord., etc. Probatur 1. ex illo Matt. c. 22. v. 21. Reddite ergò quæ sunt Cæsaris Cæsari, etc. Et ex Apost. ad Roman. 3. v. 6. et 7. Idè enim et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergò omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal. Probatur 2. ratione, quia, ut rex tenetur vacare salutem populi, administrationem justitiæ, et aliis rebus, sic contra tenetur populus ex justitiâ, et de jure naturali solvere principi vectigalia ad ejus sustentationem.*

Secunda sententia verò negat, et eam tenent *Navarr. Man. cap. 23. 55. et 60. Angel. v. Pedagogium n. 6. Beja in resp. p. 4. Cas. 43. v. 1. r. d. in comment. bull. Cænæ lib. 2. Can. 15. q. 12. n. 9. ubi fusè arguitur, et respondet ad contraria argumenta; et probabilem putat *Bossius p. 4. §. 24. n. 290. et 296. cum Sayr. et Sancio, ac na l. c. cum Sa, et Malder. qui dicunt, defraudantes vectigalia non debent à confessariis urgendos ad restitutionem. Ratio, quia, licet subditi, se loquendo, de jure naturæ teneantur principi congruum subsidium ministrare, non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas, quæ a rege sub pœna magna sunt impositæ, cùm justè præsumatur princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul, et pœnam, nam *leges hujusmodi* (ait *Navarrus*) *etiam præcipientes, quæ pœnam temporariam statuunt, in dubio ad æternam non obligant; quatenus sunt leges rege, qui pœnam statuit.* (Cujus sententiæ sunt etiam alii, citati**

lib. 4. n. 147.) Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia principi, quoties ea defraudant, compensatur illi: cum obligatione pœnæ, cui subditi subjiciuntur. Unde videtur principibus satisfieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eò magis præsumendum videtur, quò (ut quidam doctus recentior dicebat) solutiones gabellarum certò excederent principum necessitatem, si subditi integras impositiones solverent. Præterea adhuc in sententia (communiori quidem, et probabiliori) non dari legem mixtam, nempe, quæ præcipit, et pœnam imponit, quæ non obliget ad culpam; nihilominus in præsentis casu, existente lege, quæ præcipit ut solvatur gabella, et pœnam injungit non solventibus, dici potest, quòd tunc peccat fraudans, quando, non soluta gabella, nollet etiam post confiscationem solvere pœnam: lex enim hæc videtur conditionalis, sive disjunctiva (juxta id, quòd dicit *Sanch. Cons. lib. 4. cap. 5. dub. 1. n. 22. cum Salon. Cord. Ang. Mercad. Met. et aliis*) ut solvatur gabella, aut pœna. Quòd hic magis videtur præsumendum in hujusmodi pœnis lucrativis pro rege, in cajas beneficium cedunt, quàm in aliis, tantum afflictivis. Saltem dubium est, an lex ista obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellæ, et pœnæ; vel tantum pœnæ, et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire. Nihil autem obstat dicere, quòd talis defraudatio esset in damnum emeritium hujusmodi tributa; nam respondetur; subditos non plus teneri quoad gabellas erga ipsarum emptores, quàm erga regem vendentem; ipsis autem imputandum est, si non invigilent, nam sub tali conditione gabellas emunt, et, si in alio amittant, in alio lucrantur propter pœnam contraventionis. Hæc dici possunt pro hac secunda sententia; an autem propter has rationes (quæ cæteram non videntur contemnendæ) ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto (4)..

Sentit autem *Sanch. Cons. cap. 4. dub. 10. n. 7.* neminem, qui pœnam, et rectâ viâ transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitûs per portam, vel pontem, quæ imponuntur pro assecuratione viarum; durissimam enim esset obligare advenas ad scienda hæc statuta in portis; vel pontibus. Et hoc probabile putat *Sanch. n. 42.* cum aliis, etiamsi quis consultò merces, aut se occultet, quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur, nisi petita. Generaliter verò loquendo quò omnibus vectigalibus, putat *Lugo. d. 36. n. 43. cum Mol. d. 674. n. 9.* monendos esse populos ad tributa solvenda, sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tanta vectigalium multitudine se aliquid injustum solvisse, vel competentem contribuisse ad publicas necessitates.

(1) « Ego, inquit *S. Alphonsus in Rom. Ap. Gr. 10. n. 67.* non omitto primam sententiam suadere. »

quæritur IV. An teneantur solvere gabellas subditi deferentes res
suum proprium? Et an pauperes?

certum est de jure apud omnes, nullum deberi vectigal de rebus cuique
servientibus ad usum proprium et familiae, ut expressum habetur in
Universi C. de vectigal. Et confirmatur in *cap. Quamquam de cen-*
in 6. ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter mo-*
sint damnatae. Quod tantum de rebus ad usus proprios fortè
positum putat *Lugo d. 36. n. 88. in fin.* Unde refert *Sanchez Cons.*
2. c. 4. d. 44. n. 2. cum S. Ant. Jason. et Gabr. hujusmodi vecti-
non esse solvendum, nisi expressè imponatur etiam deferentibus
ad usum proprium, quia, cum sit res odiosa, et contra jus com-
mune, expressà indiget mentione. Sed dubium hinc oritur, an solutio
istius vectigalis possit per consuetudinem induci?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Cajetanus v. Vectigal, sub*
io, Sotus de justit. lib. 3. quæst. 6. art. ult. v. Causa, et Host.
vel. Tab. Led. ac alii apud eundem. Sanch. l. c. n. 4. Quia (ut
dicitur) injustum est gravare pauperiores, cum isti pluribus indigeant ad
usum proprium.

Secunda sententia verò affirmat, eamque tenent *Lugo de just. d.*
num. 71. Less. cap. 33. d. 7. et Sanch. n. 6. cum Nav. S. Anton.
les, Sylv. Gab. et Rosell. Quia talis consuetudo (quæ instar legis
regat) non esset quidem injusta, non enim gravarentur magis pau-
peres, quàm divites, dum divites ob majorem copiam famulorum, quos
habent, et majorem sumptuum largitatem plus emunt, quàm pauperes.
Tenent tamen *Lessius l. c. et Sanch. n. 7. cum Corduba, etc.* quibus
tenentur *Lugo dicto n. 27. et 71.* ad talis vectigalis justitiam requiri
tam urgentissimam, et non ingerendum scrupulum defraudantibus,
de ejus justitia constet.

Quæritur autem pauperes teneantur ad vectigalia? Dicunt *Lugo dicta d. 36.*
n. 69. cum Bartholo, et Decio, Less. lib. 2. c. 33. n. 62. ac Sanch.
5. n. 2. cum Sylv. Baldo, Felin. Rosella, Panorm. Gigas, Isern.
5. etc. quòd, si paupertas in aliquo eò deveniret, ut hic non posset
solvare se, et suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia
haberet multos filios, aut debita, vel propter alias necessitates, non tene-
rentur solvere gabellas; quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis prius
se, et suos, deinde tributa solvat. Subduntque *Sa, et alii AA.* ci-
vitas etiam ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem,
prose princeps remittere præsumitur.

7.—Quæritur V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad
solutionem? Plures sunt sententiæ, nam in dubio negativo affirmant
tenentur *Less. lib. 2. cap. 33. dub. 8. n. 64. ac Sotus, Palac. Malder.*
apud Lugo d. 36. n. 86. Ratio, quia in dubio præsumendum est
quod istud præcepto principis, cujus auctoritas est in possessione præ-

cipiendi. Sed negant *Molina d. 674. n. 6. et 9. concl. 5. Diana t. 3 tract. 3. r. 39. cum Villal: Arag. Fill. etc. Lugo de justit. d. 36. n. 89. et Sanchez Cons. l. 2. c. 4. dub. 6. num. 5. cum S. Antonin. Host. Cajetan. Sylv. Gabr. Med. Cord. Arm. Tab. Ang. etc.* Id tamen intelligendum putat *Lugo*, si adsit aliqua præsumptio de injustitia tributi, quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cum præsumptio fundet partem contrariam: quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur (ait *Lugo*) obligandus subditus ad solutionem; in dubio enim onus probandi justitiam tributi incumbit principi, qui petit illud. Hinc limitant præfati AA. suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causæ: non verò de antiquis, quorum causæ non est memoria, et idèd præsumenda sunt justa; nisi (ait *Molina dicto n. 6.*) semper adfuerit gravis suspicio, sive conjectura de ejus injustitia, vel de cessatione causæ. Probant autem dicti auctores præfatham secundam sententiam ex *c. Pervenit de censib.* ubi dicitur, census, cujus causa ignoratur, non debèri, his verbis: *Oportet, ut omnis census ad quid et quando persolvi debeat, præsciatur.* Item ex *c. Quamquam, de censib. in 6.* ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter meritò sint damnatæ, tantò tamen districtius, ne ab ecclesiasticis exigantur, prohiberi oportet.*

Dices: Lex in dubio præsumitur justa, ita et tributum. Respondet *Lugo n. 90.* non eandem fieri præsumptionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura à viris probis censentur injusta, quia (ut notat *Molina d. num. 6.*): *Rari sunt, qui veritatem in hac materia principibus dicant, cupientes eis placere; et populi non audent se opponere, neque sufficienter audiuntur.* Non est ergò (subdit *Lugo*) præsumptio illa ita fundata in lege tributi, ut dubia expellat, cum tot gravissimi DD. dicant, pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariæ de facto concurrant. Neque obstare dicunt regulam illam, quòd superiori præcipienti in dubio parendum sit; omnes enim, dicit idem *Lugo dict. n. 90. v. Dices*, fatentur subditum non tenèri in dubio ad obediendum, quando præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; et ita etiam docent *Less. lib. 2. cap. 31. n. 40. et cap. 41. n. 77. in fin. Sotus de Teg. secret. Membr. 3. qu. 2. conclus. 2. Cordub. lib. 3. qu. 6. et Sanch. loc. cit. et Dec. lib. 6. cap. 3. n. 24. cum Arag. Bann. Tap. Sayr. Met. Lop. Man. Rodrig. Henriq. Salas, etc.* Ratio, quia in dubio favendum est ei, de cujus damno agitur; tunc enim difficultas illa, unà cum dubio de potestate imperandi, præponderat possessioni superioris. Confirmant eandem sententiam plures juristæ apud *Sanch. Cons. dicto num. 5. ut Bartholus, Corneus, Decius, etc.* dicentes, quòd, cum tributum sit res odiosa, judicandum est, in dubio non esse solvendum.

Hæc in dubio negativo; quid in positivo, nempe, cum probabile est

butum esse injustum, an teneantur subditi illud solvere? Affirmant *arez, Vasq. et Turr. apud Lugo d. 36. num. 94.* Sed communis-
 nè negat *Less. l. 2. cap. 33. n. 67.* asserens, esse communem
 attentionem DD. cum *P. Navarr. lib. 3. c. 4. n. 263.* Item *Sanch.*
c. l. 6. c. 3. n. 7. Laym. lib. 3. tract. 3. cap. 3. n. 6. Pal. tr. 4.
2. p. 6. n. 5. Lugo dicto n. 94. et Sporer de 7. præc. cap. 5. n. 154.
m Azor, Cajet. Sylv. etc. vocans pariter communem; alique multi,
 os congerit *Diana tom. 4. p. 4. de Parlam. r. 22. et p. 2. tr. 3.*
sc. r. 59. Ratio, quia subditus justè tunc suo jure utitur ad non
 vendum, dum probabiles rationes pro se habet. Et huic sententiæ
 idem convenit etiam *Suar. in 3. part. d. 4. sect. 6. n. 6. in fin.*
 fatetur, non esse obligationem obediendi, quando saltem manifestè
 obabile est mandatum esse supra potestatem præcipientis. Et ex-
 cessè eam docet *D. Antoninus p. 2. n. 4. cap. 13. §. 8.* ubi sic ait :
n solventes pedagia, quia sunt instituta ex injusta causa (quod
nen credi non debet, nisi probabiliter sciatur) non peccant, nec
entur restituere, juxta Raymundum.

An autem peccent exigentes publica tributa in dubio, an sint justa?
 affirmant *Mol. loc. cit. n. 7. et Sanch. Cons. lib. 2. cap. 4. dub. 7.*
2. cum Navarr. Sylv. Caj. Ang. Arm. Host. etc. nisi ipsi sint sub-
 , et à principe ad has exactiones compellantur, ut iidem DD. limitant.
 l *Lugo cum Vasq. et Turr. n. 93.* excusat etiam non subditos, vel
 ditos non compulsos, si exigant judicando regem esse prudentem,
 imponere tributa absque sapientum consilio. Imo *Lugo n. 28.*
 tit, non peccare exactorem quando ei de injustitia non constat;
 est enim præsumere pro justitia tributi, præsertim in tanta opi-
 num varietate.

Quæritur VI. An creditor regis, si nequeat debitum recuperare,
 sit non solvere gabellam, alteri locatam? Negant *Corduba, Regi-*
d. et Graff. apud Lugo d. 36. n. 72. Sed affirmant communiter
 is. *cap. 33. dub. 10. Sanch. Cons. lib. 2. cap. 4. dub. 48. Molina*
574. n. 40. et Diana tom. 4. p. 2. tract. 2. Misc. r. 16. cum
var. Vasq. Sylv. Bon. Turr. Molf. Nald. Vega, etc. et consentit
 70 n. 76. Ratio, quia conductor majus non habet jus, quàm rex; si
 ò rex injustè ab hoc creditore tributum exigeret, ita et conductor.
 m dicunt *Less. ib. n. 76. v. Secus, et Lugo n. 82. cum Sylv. P.*
var. et Vega, si gabella fuerit alteri vendita. Hoc tamen non proce-
 ut rectè ait *Lugo n. 80.* quando debitum contractum fuit à rege,
 tquam gabella fuerit locata, aut vendita.

Quæritur VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur
 ipsam? Affirmat *Sylv. apud Croix lib. 3. part. 2. n. 276.* Sed
 babiliùs negant *Sanch. lib. 2. cap. 4. dub. 42. n. 3. Lugo d. 36.*
15. Sporer de 7. præc. n. 154. ac Molina, Less. Bonacina, et

Dicast. apud Croix loc. cit. Ratio, quia gabella non est onus strictè reale gravans mercem, sed est reale simul et personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non à quovis habente rem illam, sed à solo venditore solvendum, qui, factà venditione, adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ. Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modò emptor non cooperetur positivè ad defraudationem tributi. Item excipiunt *Lugo n. 65, et Sporer loc. cit.* si emptor adverteret, ex hujusmodi frequentibus emptionibus fraudulentis, aliis passim tale exemplum sequentibus, principi grave damnum evenire.

618. — « 6. Cæterùm ordinariè injustus, seu malæ fidei damnificator (4), aut possessor tenetur, non tantùm restituere rem ablatam, et fructus perceptos (exceptis suis expensis) (*Sed ex l. Adeò 7. §. Ex diverso. ff. de acquir. dom. possessori malæ fidei negatur actio ad repetendas expensas. Hinc probat Sanchez. de matrimon. lib. 6. d. 58. n. 35. et Lugo putat tutam sententiam, posse dominum retinere expensas utiles in re, factas a fure. Attemen Lugo, Molina, Lessius, Palaus, Navarrus, Covarruv. etc. apud Croix lib. 3. part. 2. n. 221. oppositam meritò vocant probabiliorè;* præfata autem lex prout pænalis non obligat nisi post sententiam) « et industria); sed etiam resarcire damnum emergens, et lucrum cessans, cùm verè sit injusta causa talium damnorum. » (*Etiamsi hæc damna sint ignorata; modò sint prævisa, saltem confuse, ut advertunt Croix l. 3. p. 2. n. 198. Salm. et alii cit. n. 613. in fin.*) « Unde, si dominus, resuà retentâ, per culturam vel negotiationem percepturus fuisset, ex agro suo aut pecuniâ, centum florenos, et alter parùm, vel nihil, debet is domino suo satisfacere pro centum illis florenis: quamvis communiter soleant domini plurimùm remittere, si res componatur. *Laym. l. 3. tr. 2. cap. 4. n. 7.*

619. — « 7. Si res aliena, dum injustè detinetur, crescat, ut si pretium ejus augeatur, domino creseit, ac proinde id ei præstari debet. *Vide Laym. hic lib. 3. t. 2. cap. 4.*

620. — « 8. Si res aliena, dum injustè detinetur, pereat, aut deterior fiat, idque casu, vel justâ hostium incursione, vel naturaliter, et certum sit, apud dominum æquè perituram fuisse, non tenetur alter restituere: quia, nihil novi detrimenti domino apud furem, v. gn. accidit, quod non apud ipsum. Si verò non fuisset peritura apud

(1) *Art. 1292. Si res furto ablata quomodocumque perit, fur tenetur pretium ejus restituere.*

Art. 1279. Qui contra jus rem mobilem vel immobilem acceperit, eam restituere tenetur in se vel in pretio, si ipsa perditâ fuit; imò si mala fides intercessit, etiam damnum ex casu fortuito reparandum.

Art. 1281. Respondeo malæ fidei expensas rei conservandæ necessarias aut utiles deducere poterit.

Edif.

nam, vel saltem non nisi per injuriam, tunc injustus detentor
 tenetur ad restitutionem, licet sine culpa sua res perierat.
 v. tr. 2. cap. 4. n. 2.

Si res aliena apud iniquum detentorem pereat, idque ipsius
 , aut quia is eam absumpsit, alteri donavit, destruxit, etc.
 etiamsi domino relicta fuisset certo peritura, nihilominus te-
 pro ea domino satisfacere, ut est communis apud *Laym. loc.*
essium, etc.

majori claritate quaeritur, an teneatur fur ad restitutionem
 d ipsum deperditæ, quæ æquè apud dominum peritura fuisset?
 uendum : Si res perit apud furem sine culpa sua, neque alterius,
 in tempore ac periculo, quo apud dominum fuisset peritura, fur
 tenetur ad restitutionem ; quia furtum, licet fuerit commissum cum
 , non tamen fuit efficax causa damni ; justitia enim commutativa
 lituendum non obligat, nisi damnum effectivè accidat. Ita *Bus.*
 : *suprà, Laym. de rest. cap. 4. ex communi, Salm. eodem tit.*
unct. 3. §. 2. n. 52. cum Less, Pal. Dicast. etc. Spor. n. 162:
n. 400. Et confirmatur ex leg. 1. ff. Ad leg. Rhod. etc. ubi di-
 non tenèri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navim
 rem, invito domino, transtulit mercem, quæ periit; pereunte
 navi in eadem tempestate. Sed dices : quomodo extinguitur sine
 tione obligatio restitutionis ex injusta acceptione jam contracta?
 deo : extinguitur eventu illius communis periculi, quo fit,
 ut damnum ex furto domino eveniat; non enim facienda est
 io damni, quod non adest, cum restitutio ad hoc tantum de-
 ut damnum reparetur; probavimus autem n. 561. ex *D. Thoma;*
 sola injuria non obliget ad restitutionem, ubi damnum non in-
 it.

4. sine sua culpa; nam si fur rem consumpserit, vel ex ne-
 ia culpabili perdidit, antequam periculum illud eveniret, tene-
 dem ad restitutionem, ut dicunt *Bus. sup. n. 9. Salm. l. c. et*
cum Mol. et communi. Quamvis *Spor. de rest. n. 168. et*
2. a. 12. n. 93. cum Vasq. et aliis excusent furem à restitui-
 i rem ipso consumpserit eodem loco, et intra idem tempus, quo
 æviderit rem apud dominum æquè perituram; quod probabile
 utant. *Laym. n. 2. ad Lugo d. 18. n. 77.* quia reverà fur, eo
 ec. etiam est causa damni. Dixi 2. sine culpa alterius, nam, ut
 dvertit *Elbel. de rest. n. 77.* teneretur quidem fur ad restituti-
 i res periisset apud ipsum, non casu, sed injurià alterius; quia
 n isto alter obligationem contraxisset restitutionis; unde re-
 id eam obstrictus fur, qui priùs obligationem contraxit. Ita *El-*
lz. Bul. Sporer et alii communiter. Dixi 3. eodem tempore
 ulo; nam si, transacto periculo illo communi, fur non restituat,

et postea res pereat in alio periculo, dicunt *Salm. ibid. n. 51. cum Pal. Dicast. et Less.* furem tenèri ad restitutionem, quia, non restituendo, fuit in mora culpabili. Sed adhuc probabiliter *Croix l. 3. p. 2. n. 218.* excusat furem à restitutione, semper ac eveniat commune periculum, in quo æquè apud dominum res peritura fuisset: rectè enim ait *Croix*, tenèri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa, quòd dominus damnum illorum fructuum pateretur; non tamen tenetur rem restituere, cùm, non mora, sed periculum fuerit vera causa, quòd dominus rem amitteret.

621. — Si quis occidat agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valiturus erat decem, dicunt *Sotus, Bann. Salon. etc. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 236.* restituendos esse decem denarios. Sed probabilius *Less. Mol. et Dicast. cum Croix ib.* tenent ex communi, restituendos tantùm quinque. Benè tamen excipit *Croix cum Lugo*, nisi dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quia caret pecuniâ, vel quia non habet ampliùs opportunitatem emendi; hoc tamen intelligendum, si dominus eum reservaturus fuisset ad tempus incrementi.

Quid, si dominus consumpturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur verò consumpserit tempore incrementi? Sentiant *Molin. Vasq. Laym. Less. etc. apud Salm. de rest. c. 4. punct. 3. §. 2. n. 58.* furem non tenèri nisi ad pretium vilius, tùm quia restitutio facienda est juxta quantitatem damni domino illati; tùm quia venditio, facta tempore incrementi, est fructus industriæ, qui non debetur domino: et hanc sententiam *Salm.* probabilem putant. Sed mihi videtur omninò verior opposita, quam tenent *Lugo d. 18. sect. 6. n. 126. Pal. de just. q. un. p. 24. §. 9. P. Conc. tom. 7. pag. 106. n. 24. et Salm. ibid. n. 59. cum Sylv. Reb. et Vill.* Ratio, quia res domino suo fructificat, licèt dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed fructus rei; unde, deductis expensis, totus ei debetur. Quid, si dominus consumpturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem creverit valor, sed postea apud ipsum decreverit ad pristinum valorem? Respondet *P. Concina l. c. pag. 105. n. 21.* furem tenèri ad restituendum vilius pretium, quoniam restitutio non obligat, nisi ad mensuram damni illati. Sed id mihi videtur penitèns improbabile, quoniam, cùm pretium agni creverit à quinque in beneficium domini, et eo tempore culpabiliter agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem, et mora furis fuit quidem causa hujus damni; quapropter non quinque, sed decem ille restituere debet.

622. — « 10. Qui, fingens se pauperem, vel alium, quàm est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuerit, qualis ostiatim mendicantibus datur; secùs, si fuerit magna; tunc enim,

nia subintelligitur conditio hæc (si pauper sit) tenetur restituere cundùm *Molin.* danti; secundùm *Palaum*, vel danti, vel aliis superibus. *Vide Escob. t. 3. e. 2. c. 6. n. 109.*

23. — 44. Qui in extrema necessitate consumpsit, quod antè acceperat commodatum, conductum, vel precarium, non tenetur restituere: quia nec ratione rei acceptæ, cùm ea, nec in se, nec in pretio stet; nec ratione acceptionis, cùm jure eam consumpserit; nec ratione intractûs, cùm hic non obliget, nisi re pereunte tuâ culpâ. *Less. Hurt. cull. Diana p. 5. tr. 8. r. 10.* Imò probabiliter ne id quidem, quod ante illam necessitatem erat furatus, et in ea consumpsit, quia furtum illi non ademit jus, quod ad rem in tali casu habebat. *Concin. Pal. Hurt. Dian. loc. cit. r. 8. contra Less. et Vasq.* sicut neque, si in sa necessitate accepisset, et consumpsisset. *Dian. l. c. r. 9. ex zor et 6. aliis, contra Less.* (Vide quæ diximus *Quæst. IV.*)

24. — Certum est autem, quòd mutuarius, qui in extrema necessitate rem mutuam consumit, tenetur adhuc restituere mutuum; quia consumit rem propriam, cùm rei mutatæ transferatur dominium mutuatarium.

25. — Quæritur, ad quid teneatur emens rem alienam cum dubio, sit venditoris, et postmodum, factâ diligentia, dubium evincere non potest? Dicunt aliqui, eum teneri ad totam rem reddendam uni, vel alteri, de quo dubitat an sit ejus; vel pauperibus, si ignoretur persona. Probabilius tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii, cùm una parte non faveat illi possessio incepta cum dubiâ fide, et ideo non potest rem sibi totam retinere: ex altera parte non videtur æquum, eum teneri totam restituere, cùm dubium est, an res sit aliena. Ita *Id. d. 17. n. 80. et 81. Less. l. 2. c. 14. n. 15. Pal. d. 3. punct. 3. l. Salm. loc. cit. §. 3. n. 62. cum Dic. et Villal.*

ARTICULUS III.

De re, et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. gr., per mutilationem, occisionem, etc.

Ad quid teneatur occisor?

An impotens ad restituendum in uno genere, teneatur in alio?

Quid, si quis, occidens Cajum, putarit occidere Titium? Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis?

Quid, si quis incenderit domum Titii, putans eam esse Caji?

An valeat remissio patris occisi in præjudicium aliorum?

Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio?

An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate?

Quid, si damnum istorum intenderit?

Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi?

Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat.

Quid, si hoc etiam intendat?

307 Ad quid teneatur invasus, excedens moderamen inculpatae tutelae?

126 Quid, si provocans occidat alterum, pugnam acceptantem?

139 An detrahendum pretium laboris, quam occisus sustinuisset pro lucro amisso?

626. — **R**ESP. Injustus occisor, aut mutilator in conscientia tenetur tantum restituere pro damnis honorum fortunæ, quæ ex tali occisione, vulnere, etc. directè ab eo causata sunt, juxta prudentiæ arbitrium : præcisè autem pro vita, membro, vel cicatrice nihil tenetur restituere secundum rigorem, cum sint bona altioris ordinis, quæ pecuniâ æstimari non possunt. Ita contra Sotum, Sylv. etc. probat Less. l. 2. c. 9. d. 23. Vide Laym. l. 3. t. 3. »

627. — Quæritur, an impotens ad restituendum in uno genere bonorum, teneatur restituere in altero inferiori, putà, si quis hominem occidit, aut vulneravit, aut infamavit, teneatur pecuniam dare, si nequeat aliter damnum compensare? Adest duplex probabilis sententia.

Prima affirmat cum Soto de just. l. 4. q. 6. art. 3. ad 3. Cajet. Sum. v. Restitutio, c. 2. Item Sylvest. Mercad. Arm. Arag. etc. apud Lugo d. 44. sect. 4. n. 4. Et pro hac sententia videtur esse D. Th. 2. 2. q. 42. art. 2. ad 1. ubi ait : *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei compensare, vel in pecunia, vel in aliquo honore.* Idem repetit ibid. ad 2. loquens de restitutione famæ : *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare.* Ratio, quia qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem, quam potest.

Secunda sententia verò communior et probabilior negat, eamque tenent Less. l. 2. c. 9. dub. 23. n. 144. Lugo loc. cit. n. 5. et disp. 15. n. 23. Laym. l. 3. sect. 5. tract. 3. p. 3. c. 6. n. 2. Bonac. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 10. n. 10. Sanch. Cons. l. 4. c. 4. d. 1. n. 7. Croix l. 3. p. 2. num. 299. Sporer de 8. præc. c. 6. n. 127. Salm. de rest. c. 2. punct. 6. n. 80. et c. 4. punct. 9. §. 3. n. 142. cum Bann. Vasq. Vict. Fill. P. Nav. etc. Ac probabilem putat P. Conc. t. 7. p. 110. n. 7. Probatur 1. Exod. c. 21. v. 19., ubi dicitur, quòd, convalescente vulnerato, *innocens erit qui percusserit, ita tamen, ut operas ejus, et impensas in medicos restituat.* Ergò sufficit restituere tantum damna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere; alioquin (benè arguit Lugo) percussor non diceretur innocens. Probatur 2. ex l. fin. ff. de his, qui effud. etc. ubi dicitur vulnerans tenèri ad expensas curationis, et mercedes, quibus cariturus est vulneratus : *Cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Probatur 3. ratione, quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta æqualitatem damni illati, ubi autem restitutio faciendâ sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit umquam compensatio damni : per quamcumque

enim pecuniam danam minimè reparabitur; neque in toto, neque in parte: et sic respondetur oppositæ sententiæ. Communiter tamen præfati AA. monent, congruum esse, ut confessarius imponat pœnitenti pro pœnitentia, vel ex æquitate aliquid læso elargiendum.

• 1. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis, et voluntaria, vel licèt fuerit talis, si tamen homicidium vel non præviderit, vel diligentiam debitam adhibuerit ad cavendum, non tenetur ad restitutionem: tenetur autem, si præviderit, et non caverit. *Bon. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 1.*

• 2. Qui occidit Cajum, putans esse Titium, tenetur ad restitutionem: quia actio ista est. Cajo injuriosa. *Bon. loc. cit. comm.*

628. — Quær. 4. An occidens Cajum, putans se occidere Titium, teneatur ad restitutionem? Affirmat *Bus. hïc cum communi*. At negant alii, quia homicidium respectu Caji est merè casuale, et involuntarium. De hoc vide in questione sequenti dicenda, quæ ad idem coincidunt. Sed hïc dubium fit, an incurrat excommunicationem canonis, qui volens occidere clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit clericum Paulum? Negat *Dian. p. 9. tr. 4. r. 31. cum Suar. de censur. d. 22. sect. 1. n. 54. Conc. tom. 3. d. 53. n. 3.* et probabile vocat *Tambur. Dec. l. 6. c. 4. §. 3. n. 29.* Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed merè casualis et affectiva; solus autem affectus ercutiendi Petrum fuit voluntarius, sed solus affectus non est sufficiens ad incurrendam excommunicationem. Probabilius tamen dicunt incurrare *Sanch. de matr. l. 9. d. 32. n. 26. cum Cordub. et Cov. iura de rest. qu. 7. art. 1. n. 7. Bonac. de cens. d. 1. q. 2. p. 1. n. 20. im. Mol. Reb. et aliis communiter*, ut fatetur ipse *Tamb. n. 28.* Ratio, quia occidens clericum ideò incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui clericali; qui autem unum clericum pro alio percutit, licèt erret in persona, jam lædit statum clericalem, quia clericum est lædere, et de facto clericum lædit. Sed dices, cur iste excommunicationem canonis incurrit, et non obligationem restitutionis? Respondetur: differentia est, quia restitutio non debetur personæ, nisi injuriam personæ illatam; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quæ in hoc casu jam adest; et amvis respectu Pauli sit accidentalis, et materialis, respectu verò tunc est substantialis et formalis. Tantò magis puto, occisorem in eo non excusari ab incurrenda irregularitate, ut dicit *Sanch. l. c. n. Cov. Cordub. Led. Vega, etc. contra Fill. t. 20. c. 3. qu. 10. Spor. 5. præc. c. 3. n. 206. et Tamb. loc. cit. n. 25. cum Con. Henr. et Vinac.* qui afferunt pro se quamdam declarationem S. C. Concilii . 1587. ap. *Dian. l. c.* ubi declaratum fuit, quòd mandans occidere unum, non incurrit irregularitatem, si mandatarius errans occidat alium. Sed respondetur: in hoc casu ideò mandantem non esse irre-

gularem, quia respectu occisionis Pauli non potest dici, quòd ille fuerit verus mandans, cùm mors Pauli accidat omninò per errorem mandatarii, non propter mandatum; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida. Nec obstat dicere, quòd, si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum et occidit merè casualiter amicum, non incurrat irregularitatem, ut dicunt *Bon. l. c. cum Suar. et Sayr.* Sic etiam dicendum de eo, qui, volens pugione occidere inimicum, casu occidit amicum. Sed respondeo: in primo casu tantùm adest pravus affectus, non autem externum homicidium, cùm occisio illa omninò accidat præter voluntatem; et in casu nostro adest affectus, et homicidium externum, cùm occisor velit interficere hominem, et de facto hominem interficiat, licèt erret in persona.

629. — Quær. II. An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum Caji amici, teneatur Cajo restituere damnum?

Prima sententia cum Bon. Hannold. et aliis ap. Croix l. 3. p. 2. n. 200. absolutè affirmat. Ratio, quia omnis actio contra justitiam, executioni mandata cum advertentia, parit onus restitutionis; nec excusat error personæ domini, cùm error sit tantùm circa qualitatem, non circa substantiam.

Secunda sententia cum Leandrot. 10. q. 28. Molin. tom. 3. d. 127. n. 4. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. §. 6. n. 2. verb. Dixi; Sporer tr. 4. de rest. c. 2. n. 139. Lugo de just. d. 17. n. 78. et d. 18. n. 86. Croix l. 3. p. 2. n. 200. cum aliis doctis junioribus, et præsertim doctissimo magistro meo illustriss. Episcopo Torno, negat eum tenèri ad restitutionem, modò is non intenderit, ne confusè quidem, incendere domum alterius quàm Titii; nempe si non fuerit sic animo, actualiter saltem implicitè comparatus, quòd etiamsi scivisset domum esse Caji, adhuc incendisset, quia tunc censetur damnum intulisse Cajo, non ut Cajo, sed ut domino domûs; et ideò tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secùs verò, si nullum alium intenderit lædere, quàm Titium inimicum, invincibiliter credens, domum esse Titii. Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione principaliter factâ propter injuriam, requiritur injuria formalis; nec sufficit injuria materialis, et solùm effectiva sine animo, sicut nec sufficit injuria tantùm affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc; *Cardinalis de Lugo* enim sic loquitur: cùm ego intendo damnum inferre Titio, animo illa tantùm injuriam irrogandi, quocumque alio excluso; si postea per errorem invincibilem lædam Cajum, injuria respectu Titii non est formalis, et effectiva, sed dumtaxat materialis, et affectiva, ac merè accidentalis, cùm mihi non fuerit animus eum lædendi, nec in particulari, nec in generali; et ideò non teneor illi restituere damnum, quod oritur ex injuria. Nec obstat dicere, quòd ad obligationem restitutionis satis

sit intendere aliquam actionem injustam, et eam exequi; nam respondent DD. citati, quòd ad onus restitutionis, ratione damnificationis, non sufficiat sola actio materialiter injusta, sed insuper requiratur actio formaliter, seu voluntariè injuriosa in alterum, qui læditur. Hæc autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro, cùm accadat actio præter intentionem, quæ non est alicui formaliter injuriosa: si enim intendam tantùm lædere Titium, et quemcumque alium excludam, tunc neminem voluntariè offendo; non Titium, quia de facto is non læditur; non alterum, quia respectu istius mea actio est prorsùs involuntaria, et ideò error est circa substantiam. Et ob eandem rationem idem dicunt *Spor. de 5. præc. c. 3. n. 206. Fill. tr. 20. c. 3. q. 10. Croix l. 3. p. 2. n. 204. Leand. l. c. Tamb. l. 6. c. 4. §. 3. n. 31. (contra Bon. l. c. n. 8. cum Cov. Gom. et Sanch. l. 9. d. 32. n. 27. Suar. etc.)* de eo, qui occidit amicum, invincibiliter credens eum esse suum inimicum. Nec obstat textus in *l. 30. Eum qui §. Si juravero, ff. de jurejur.* ubi dicitur, quod si quis læditur ab aliquo, qui putat eum esse alium, is habeat in illum actionem damni. Nam respondetur, id procedere in foro externo; ubi præsumptio scientiæ personæ læsæ stat contra lædentem, cui fides minimè præstatur, si asserat, se alium voluisse offendere; non verò in foro interno, ubi lædens certus est, se alium offendisse pro eo, quem offendere intendebat.

Idem etiam dicunt de furto *Molin. l. c. Lug. d. 17. n. 78. Spor. tr. 4. de restit. c. 2. n. 139.* et probabile putant *Leand. et Tamb. II. cc.* Ait enim *Lugo*, quòd, si fur, rem injustè accipiendo, vult illam absolute possidère, tunc saltem in confuso velit injuriam inferre domino, quicumque ille sit: secùs verò, inquit, si acciperet sub expressâ conditione, si res sit v. gr. principis; quia tunc non intendit absolute possidère. Sed huic doctrinæ non acquiesco, et adhæreo sententiæ, quam tenet *Sanch. Dec. l. 2. cap. 23. n. 157.* In furto enim non attenditur, cui voluerit facere injuriam, sed an verè voluerit rem accipere invito domino, cùm in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem, à restitutione ob furtum: nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, et accessoriè illius damnum; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, et accessoriè injuria domini; et ideò error domini, in casu furti, videtur esse circa qualitatem, in casu verò damnificationis circa substantiam.

630. — « 3. Si læsus ante mortem omnia remiserit, ad nihil tenetur » occisor: quia filiis non fit injuria in bonis, nisi quatenùs lædantur in » patre contra ejus voluntatem (volenti enim non fit injuria); ergò, sicut » per eum jus acquirunt, sic etiam id amittunt: etsi non rectè faciat » parens, si filii valdè egeant. *Less. l. 2. c. 9. d. 26.* » (Ita etiam *Salm. de rest. c. 2. punct. 8. n. 113. cum Sanch. Sót. Bonac. et communiter contra Croix l. 3. p. 2. n. 310. cum Lugo: Facta autem*

remissione injuriæ, non intelligitur facta remissio damnorum. Vide Salm. *ibid.* num. 412.)

631. — « 4. Etsi præcisè pro vita, membro, occisione non sit obligatio restituendi: per sententiam tamen judicis cogitur injurians satisfacere pro injuria.

« 5. Consilium est, ut confessarius pro his injungat eleemosynas, et missas pro salute occisi.

« 6. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, vel animal, tunc etiam pro vita, et membris facienda est restitutio, quia horum vita pretio æstimatur; ac proinde tantum debet restitui, quanti potuisset vendi; et pro mutilatione, vel cicatrice, quantum pluris venderetur.

« 7. Pro expensis funeris nihil restituitur; quia illæ aliquando faciendæ tandem fuissent; nisi fortè occasione illatæ necis, v. gr. extra patriam, majores fieri oportuerit.

« 8. Restitui debent impensæ, factæ in curationem et medicamenta vulnerati, vel occisi. *Fill. tom. 32. c. 8. n. 202.*

« 9. Item lucra, quæ ex mutilatione, vel vulneratione cessarunt; non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acquisita, sed pro majore, aut minore spe, quam læsus habuerit illa acquirendi. *Vide Trull. l. 7. c. 8. d. 3.*

« 10. Si homicida à mágistratu plectatur, veriùs est, cum adhuc tenèri ad damna resarcienda, cum morte sua tantum satisfaciat justitiæ publicæ, non hæredibus occisi; qui tamen, cum plerumque aliud non exigant, videntur esse contenti, ac proinde hæredes homicidæ ad nihil tunc tenentur. *Fill. l. c. n. 214.*

« 11. Debet autem restitutio fieri tantum parentibus interfecti, filiis, et uxori: quia hi soli directè læduntur, cum moraliter censeantur una persona cum occiso. Nisi tamen occiderit animo etiam nocendi aliis; nam tunc etiam his eum restituere tenèri dicit *Card. Lugo de just. d. 11. n. 8. ex Less. Vide Trull. l. c. d. 4.*

Quær. I. Quibus hæredibus teneatur homicida restituere damna? Et quænam damna restituenda sint? Certum est I. quòd hæredibus necessariis, ut filiis, parentibus, et etiam uxori, restituendum est damnum, et lucrum cessans, non tantum illud, quod cessavit in vita occisi, sed etiam post ejus mortem, juxta tempus, quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attentà ætate, valetudine, etc. ut rectè docet *Sanch. Cons. l. 1. c. 4. d. 2. n. 10. cum Panorm. Gom. Ang. Palao etc.* Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem, ut idem *Sanch.* benè advertit cum *S. Thom. Navar. Sot. Salon. Arag. et aliis, contra Panormit. Gom. et alios.* Certum est II. quòd restituendum est hæredibus non necessariis omne debitum reale contractum cum defuncto ante ipsius obitum, nempe damnum ejus bonis irrogatum per occisionem, et lucrum, quod amisit vulneratus tempore, quo vixit:

nōn autem lucrum, quod cessavit à tempore mortis, cum id non fuerit debitum reale, cum defuncto contractum, ut dicunt *Sotus, et alii doct. apud Sanch. l. c. dub. 3. n. 9*; et consentit *Croix l. 3. p. 2. num. 309.* dicit autem *ibidem*, quòd si nullus superfuerit hæres, restitutio dictorum debitorum realium facienda sit pauperibus. Addit etiam *Croix eod. n. 309.* quòd si uxor (et idem dicendum esset de filiis, et parentibus) postea æquè commodè nupserit, vel si quis ipsi alimenta præstiterit, huic nihil restituendum sit, quia tunc reipsa non patitur damnum.

632. — Queritur II. An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis, vel aliis, bona, quæ occisus illis probabiliter daret, si viveret? Tres sunt sententiæ.

Prima universè affirmat, quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona, habent tamen jus, ne vi impeditus fuisset defunctus, quominus ea ipsis elargiretur. Ita *Vasq. Scot. Azor, et alii apud Salm. de rest. c. 2. punct. 8. n. 105.*

Secunda dicit, restitutionem debèri tantum fratribus, præter parentes, uxorem, et filios.

Tertia, et quidem probabilior sententiæ, quam tenent *Bus. infra n. 13. cum Less. et Trull. item P. Conc. tom. 7. p. 244. n. 18. et Salm. dict. l. num. 107. et 108. cum Soto, Lugo, Fill. Bon. etc.* docet, nihil debèri aliis, nisi parentibus, filiis, et conjugi, etiamsi homicida illorum damna prævideret. Nec obstare ajunt *Salm. cit. n. 108. et Lugo disp. 11. n. 117. id, quòd dicit Sanch. Cons. l. 4. c. 4. d. 3. n. 11.* esse semper contra justitiam, impedire vi aliquem à consecutione boni, cum hujusmodi impeditio prævidetur: nam respondent, justitiam non obligare ad non apponenda ea (etiam vi vel fraude) ex quibus per accidens, et remotè sequitur aliquod damnum, quia tunc vis aut frater non censetur esse illius causa, nec physica, nec moralis. Regula autem, quæ quis habet jus, ne vi impediatur à consecutione justitiam boni, obtinet, quando directè intenditur illius damnum, non verò, si eveniat per accidens.

633. — Contrà autem dicunt *Salm. loc. cit. cum Cafet. Mol. etc.* tenèri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. Sed concedunt, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet, eum tunc etiam ad nihil tenèri, cum deficiat ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos, ut tenent *Sanch. Sot. Trull. Dic. Bon. dict. num. 108.* juxta dicta *suprà n. 583.* sed huic sententiæ nequeo acquiescere; nam occidens, animo nocenti directè aliis, certè peccat contra justitiam erga illos, cum quisque habeat jus, ne vi impediatur à consecutione justitiam boni. Tunc enim occidens jam opere injusto externo lædit illos, et eum idè tenèri eos indemnes reddere rectè dicunt *P. Conc. l. c. Tamb. de rest. ex homic. c. 4. §. 3. n. 13. cum Less. et Viva de rest. q. 7. art. 1. n. 8. in fine, Croix l. 3. p. 2. n. 310. Elb. cum Henr. et*

Ills. Neque hic valet dicere, quòd, si hic tenetur ad restitutionem, cur non tenebitur is, qui impedit alterum ex odio à consecutione justi boni, quem dictum est suprà *num.* 584. non tenèri? Respondetur, quòd ille non tenetur, quia malitia fuit omninò interna pravæ voluntatis odientis; sed hic prodiit in vim externè injustam, prout est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne vi privetur justo bono, et ideò tenetur homicida ad restituendum ipsi damnum.

634. — « 42. Etsi probabile sit, debèri etiam restitutionem creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea cæde obvenerit; contrarium tamen etiam probabile (saltem secundum limitationem casûs præcedentis) est, cum occisio illa non sit directè causativa illius damni. *Vide Laym. l. c. n. 4.* »

In hac quæstione, scilicet, an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum, tres sunt sententiæ.

Prima dicit, eum tenèri, si homicida præviderit eorum damnum. Ita *Sanch. et Tap. apud Salm. de rest. c. 2. punct. 8. n. 110.*

Secunda dicit, eum tenèri, sive præviderit, sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. *Mol. et Laym. apud Salm. ibid.*

Tertia sententia autem, quam tenet *Tamb. de rest. c. 4. §. 3. n. 12. cum Less. Soto, Bec. Dicast. etc. Salm. dict. l. n. 11. et Viva de rest. q. 7. art. 4. num. 8.* docet, eum non tenèri ad restitutionem, etiamsi præviderit damnum, modò non intenderit, quia damnum illorum tunc evenit per accidens. Secùs, si damnum creditorum directè intendisset, ut *Tamb. dict. l. n. 13. et Viva*; et hoc rectè vocat communiùs et probabilius *P. Conc. t. 7. p. 214. n. 10. juxta mox suprà dicta n. præced.*

« 43. Non tenetur occisor aliquid eis restituere, quos occisus alebat ex liberalitate, quia damnum illorum per accidens sequitur. *Less. l. 2. c. 9. art. 26. Trull. loc. cit.* » (*Vide mox dicta n. 632.*)

« 44. Nec tenetur ad damna, quæ v. gr. proveniunt ex morte alicujus innocentis, qui per errorem putaretur homicidium fecisse, et sic captus plecteretur; quia hujus mors non directè causaretur ab ipso, sed per accidens, et ex errore, vel malitiâ accusatorum. *Vide Bon. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 2.* »

635. — Quær. I. An tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempè, si illi crimen imputetur? Respondet *Less. l. 2. Cap. 9. dub. 16. n. 110.* quòd certè ad nihil teneris, si non advertas ad damnum illi eventurum. Quid, si advertas? *Navar. apud Sanch. Cons. l. 4. c. 4. dub. 5. n. 6. aliique ap. Less. l. 2. c. 9. n. 111.* dicunt, te tenèri ad restitutionem, quia tunc fuisti causa efficax damni. Probabiliùs tamen negant te tenèri *Less. dict. n. 111. cum Soto, Lopez, et aliis, item Sanch. n. 7. Tamb. Dec. l. 6. c. 4. §. 4. n. 3.* Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa, ex quâ provenit damnum

non ex se, sed ex errore aliorum, licet error prævideatur: modò tamen (ut bene limitat *Less. num. 444. Tamb. n. 4. et Croix l. 3. p. 2. n. 157.*) actio illa exterior non sit talis, ut ea, ejusque circumstantiæ proximè influant moraliter ad imputationem in tertium, puta, ut dicunt *Viva de rest. q. 7. art. 1. n. 5. Tamb. et Croix. ll. cc. si occidas indutus vestibus, vel armis Pauli, vel in domo, aut agro, aut cum famulis Pauli.* Nisi (addunt tamen *Less. l. c. et Patsch. ap. Croix*) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc nemini infert injuriam, quamvis peccare possit contra charitatem, si tunc parùm ipsius intersit jure suo uti.

636. — Sed majus dubium fit, si non solum advertas, sed etiam intendas, ut homicidium tuum alteri imputetur? *Lugo de just. disp. 8. num. 75. cum Caj. Ricc. Cord. Ang. etc.* (Et idem sentit *Viva l. c. sibi non bene congruens cum dictis à se q. 2. art. 1. n. 5.*) affirmat, te tunc tenèri ad restitutionem; quia, licet tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sit causa moralis illius damni. Verùm adhuc probabilius puto, nec etiam eo casu te tenèri, ut docent *Less. n. 113. Sanch. n. 9. cum Angles, Tamb. et Croix n. 156. cum Diana, etc.* Ratio, quia semper ac actio ex se, vel ex suis circumstantiis, non sit proximè causans imputationem, ut supra explicatum est, intentio prava juxta communiorem sententiam non efficit, ut sit injustum illud opus, quod de se externè graviterque non est injustum, respectu tertii. Sed dices, sicut quis, occidens hominem, ut noceat fratribus, aut aliis, quibus ille beneficiebat, licet ex liberalitate, prout diximus *n. 633.* tenetur eis damnum restituere; sic etiam tenetur, qui alium occidit, ut alteri homicidium imputetur. Sed respondetur, differre casum; nam ibi damnum fratrum illorum per se necessariò, et proximè erat conjunctum cum morte benefactoris; at in casu præsentì damnum ejus, cui imputatur homicidium, non est necessariò, per se, et immediatè conjunctum cum morte occisi, sed remotè, et merè per accidens, cum propriè pendeat ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas conjecturas, ipsam fuisse homicidam. Unde huc homicidium est tantùm occasio imputationis, non verò causa, quia non influit proximè, et directè.

637. — Quær. II. An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatae tutelæ? Negant *Sot. Mol. Sylv. Angl. etc. ap. Lug. disp. 9. n. 31. et Tomb. probabile putat;* quia tunc invasor censetur cedere juri suo. Attamen *Lugo n. 50. et Croix l. 3. p. 2. n. 305. cum Sanch. Navarr. Vasq. et aliis communiter,* probabilius putant eum tenèri ad totum damnum, quia excedendo jam gravem injuriam alteri infert, et invasor utique habet jus, ut à nemine ex privata auctoritate injustè occidatur.

638. — Censet autem *Suar. ap. Croix l. 3. part. 2. n. 307.* quòd si

quis provocet alterum ad pugnam, et, illo acceptante, occidat, tenetur restituere damnum; quia provocatio fuit vera damni causa. Sed probabilius (1) contradicunt *Lugo disp. 12. n. 58. cum Vasq. et aliis*; quia, licet provocans peccet contra charitatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam.

639. — Quær. III. An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem, debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset? Affirmant *Molin. Rebell. Diana etc. apud Croix loc. cit. n. 342*. Negant verò communiùs DD. cum *Steph. ut asserit Croix*, sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.* dicens, illud tantùm detrahendum, quod præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro?

- 640 *An quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit?*
 641 *Ad quid, si virgo consenserit?*
 642 *Quando deflorator sub pacto matrimonii teneatur ad illud? An corruptor, factis promittens, teneatur ad matrimonium.*
 643 *Lim. I. Quid, si puella potuerit advertere fictionem? Dub. 1. Quid, si vir sit melioris conditionis? Dub. 2. Quid si puella disparitatem ignoraverit. Dub. 3. An his casibus vir teneatur, saltem ad damna?*
 644 *Lim. II. Quid, si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum? et quid si immineat dedecus familiaris?*
 645 *Lim. III. Quid si vir extorqueat solos tactus?*
 646 *Lim. IV. Quid si femina jam sit corrupta?*
 647 *Lim. V. Quid, si non stet per virum quominus matrimonium fiat?*
 648 *An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dolare?*
 649 *An vir, habens votum castitatis, teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii?*
 650 *Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui-conjugium promissit? Quid, si factò promissit cum pacto impetrandi dispensationem?*

640. — **R**ESP. qui virginem per injuriam defloravit, tenetur tantùm rependere damnum, quod ei ex tali injuria est secutum, idque vel matrimonio, vel damni æstimatione ad arbitrium prudentis, ut talem nimirùm inveniat, qualem manens virgo invenisset. *Vide Sanch. lib. 7. d. 14. Fill. t. 32. c. 8. n. 209.* (Hinc, si stuprator non possit dotare, tenetur ducere. *Tamburin. de restitut. cum Lugo c. 5. n. 27. nisi magnus sit excessus. Vide infra num. seq. 642 et 649. in fin.*)

Unde resolves :

- 1. Præcisè pro sola virginitate non obligat restitutio. Unde si stu-

(1) Hoc in mente auctoris non multò seu notabiliter probabilius esse videtur, cùm in *Hom. Ap. tr. 10. n. 29.* simpliciter dicat *probabiliter.* *Ediit.*

• prum mansit occultum, aut non impedit, quin æque lautè nuberet,
 • ad nihil tenetur stuprator. *Less. Bonac. q. 4. de matr. p. 7.* (At,
 si virgo, antequam nubat, satisfactionem petat, tenetur stuprator satisfacere, licèt stuprum sit occultum. *Tambur. dict. lib. n. 32.*)

641. — • 2. Item ad nihil tenetur, si defloravit consentientem absque vi, fraude, vel promissione matrimonii, quia non est facta injuria, *ibid. et Trull. d. 2.*

• 3. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur restituere, quia adhuc consensit liberè: nisi fortè preces tales fuerint, ut vi, et coactioni æquiparentur, ut, si conjunctæ fuerint cum minis, vel metu reverentiali, v. gr. si fuit illius dominus vel vir magnæ auctoritatis. *Trull. c. 9. d. 3.*

• 4. Si promissione verâ, vel fictâ matrimonii eam flexit, tunc tenetur ducere eam, quia in omni contractu, ubi alter ex parte sua accēptavit, et implevit, tenetur et alter implere, etiamsi fictè contraxerit, quia tenebatur ex justitia verè contrahere, cùm alioqui omnia humana commercia fraudibus paterent. Et id quidem verum est, etiamsi stuprator religionem vovisset. *Less. l. 2. c. 10. d. 3. et 4. Trull. d. 3.*

• 5. Non tamen tenetur fictus promissor eam ducere casu, quo 1. Is puellam valdè notabiliter conditione excederet, vel verbis usus esset fictionem facilè indicantibus. 2. Si ipsa conscia esset prædicti voti: quia tunc ipsa contraxisset malâ fide. 3. Si ipse putavit, eam esse virginem, cùm tamen non esset. 4. Si ex matrimonio grave damnum, aut scandalum timeretur. 5. Si ipse jam sacris initiatus est, aut alteri matrimonio copulatus; tunc enim his casibus solùm teneretur curare, ut æquè commodè nubat, modo ante dicto, dando scilicet dotem, vel aliter. *Vide Sanch. l. 4. de matr. d. 10. Trull. l. 7. c. 9. d. 3.*

Omnia hæc, cùm agatur de rebus valdè gravibus, et quæ frequenter ad praxim deducuntur, sedulò hinc discutienda et elucidanda sunt; et primò videndum de obligatione viri, deflorantis virginem sine promissione matrimonii; secundò de eo qui defloravit, matrimonium promittendo.

§. I.

Ad quid tenetur deflorator, si non promittat matrimonium?

In hoc distinguendum: si virgo liberè consentiat, commune est deflorantem nihil tenèri ei restituere. Sed dubium 1. fit, an eo casu teneatur ille satisfacere injuriam parentibus puellæ? Adest duplex sententia probabilis.

Prima negat, et hanc tenent *Sanch. de matr. l. 7. d. 14. n. 11. Lugo de pœnit. d. 16. n. 223. et 224. Suar. t. 4. d. 22. sect. 4. n. 7. Less. l. 2. c. 10. d. 1. et probabilem putant Croix lib. 3. p. 2. n. 346. et Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 13. n. 1. cum Soto, P. Nav. et Vasq.*

Ratio, quia, si ipsa puella, cum sit domina sui corporis, nullam irroget injuriam patri, si deflorationi consentiat, utens jure suo, tantò minùs irrogat deflorator. Tantùm illa peccabit, et consequenter etiam violator, contra pietatem patri debitam et etiam contra obedientiam, si de tali crimine expressè prohibitionem à patre habuerit, ut ait *Lug. n. 226.*

Secunda sententia verò affirmat, et hanc tenent *S. Anton. 2. p. tit. 5. c. 6. §. 1. Nav. Manual. c. 16. n. 19. Cordub. l. 4. q. 43. col. 4. §. Ubi, item Bannez; et Salm. apud Sanch. dict. n. 44. et probabilem putant ipse Sanch. et Laym. n. 2. in fine cum Cajet. Sylv. et Valent. relatis ibi n. 4. Et idem tenet D. Thomas 2. 2. q. 154. art. 6. ad 3. qui dicit: Injuriam facit (deflorator) patri puellæ, unde ei secundùm legem tenetur ad pœnam; nimirùm ex Deuter. 22. ubi deflores, si in judicium addusti fuissent, tenebantur solvere patri puellæ 50 siclos. Id tamen benè advertit D. Antoninus locum habère tantùm post sententiam judicis. Cæterùm docet præfata secunda sententia, tam puellam, quàm ejus violatorem dupliciter peccare, nempe contra castitatem, et justitiam, at tenèri deflorantem restituere patri honorem ablatum per aliquod signum honorationis, veniæ petitione, aut alio simili; nisi præsumatur pater talem nolle satisfactionem.*

Dubium 2. fit, an violator puellæ consentientis restituere teneatur parentibus damnum honorum, ipsis obveniens propter dotem, quam augère debent ad filiam in matrimonio collocandam? Affirmant *Azor t. 3. l. 5. q. 1. diff. 9. et Corduba l. c. quæst. 43. d. 5. et alii.* Sed communissimè negant *Soto l. 4. de just. q. 7. a. 1. ad 2. Suar. t. 4. de pœnit. d. 22. sect. 4. n. 26. Sanch. de matr. l. 7. d. 14. n. 44. Less. l. 2. c. 10. sect. 1. n. 9. Lugo de just. d. 16. dub. 2. n. 8. cum Vasq. Ronc. de rest. c. 2. q. 1. p. 352. Mol. d. 206. n. 2. Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 13. n. 2. cum Sylv. et Salm. tr. 12. de rest. c. 3. punct. 1. §. 1. n. 2. cum P. Nav. Tapia, Reb. Bann. etc.* Ratio; quia sicut puella, cum possit liberè nuptias respuere, non facit injuriam parentibus, si ad illas minùs aptam se reddat, consentiendo in suam deflorationem, ita neque injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1. si vic deinde facinus propalando puellam infamaverit, tunc enim ex justitiâ tenetur omne damnum ex infamatione proveniens, puellæ et parentibus resarcire; ut rectè advertunt *Laym. loc. cit. n. 2. in fine, et Salm. ibid. n. 7. in fine.* Excipitur 2. si deflorator sit valde dives, et puella pauper; tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licèt non promiserit, quia tunc censetur puella sub hac spe, et ex quodam implicito pacto suæ deflorationi consensisse: ita *Salm. loc. cit. n. 6. cum Bann. Villal. et Tapia.* Quamvis *Dicast. et Rebell.* dicant ad id tenèri violatorem tantùm ex consilio, et æquitatè. Excipitur 3. cum *Laym. dicto n. 2. in fine,* si judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam, propter

injuriam parentibus illatam; benè enim contra ipsum competit parentibus actio pro injuria, ut dicunt *Lugo de rest. d. 12. n. 10. et Molina d. 104. n. 12. cum Guttier et Salcedo.*

Cæterùm loquendo de legibus, quæ in foro externo cogunt deflo- ratorem ad puellam ducendam, aut dotandam (ut habetur in *c. 1. et 2. de adulter. et in l. unic. ff. de Rapt.*) eò quòd leges ordinariè præsumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, rectè dicunt *Salm. ibid. c. 3. n. 5.* ad ea non tenèri in conscientia deflo ratorem, si puella reverà sponte consensit. Leges enim, quæ fundantur in falsa facti præ- sumptione, non obligant in conscientia, ut diximus *l. 1. n. 100 in fine v. Quæro.*

Hic obiter adnotare juvat cum *Cont. Tourn. de 6. præc. art. 2. concl. 2. Quæres.* valdè utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quòd promissiones matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiam fortè ju- ramento firmatæ, invalidæ declarentur ab Episcopis, prout fert auctor præfatus in praxi deductum in quadam diœcesi Gallicana cum magno profectu. Præterea notandum cum *Sylvio ex Nav. et Sayro apud eumd. Cont. Tourn. de 6. præc. art. 1. concl. 2. Quær. 1. in fin.* quòd si vidua, habens bona relicta à viro cum conditione, ut castè vivat, fornicetur, nequit bona illa retinère propter conditionem non servatam.

Hæc de viro deflorante virginem consentientem. Si verò quis vi- minis, aut fraudibus violet, hic tenetur tam puellæ, quàm parentibus omnia damna reparare, honoris, et fortunæ, *ex c. Si culpa, de injur.* Hinc tenetur talem augère dotem, ut puella æquè benè nubat, ac si violata non fuisset; ita communiter *Lugo dicta d. 12. n. 13. Less. c. 40. n. 11. Sanch. l. 7. d. 14. n. 12. Ronc. p. 352. q. 2. Laym. dicto c. 43. n. 3. et Salm. loc. cit. n. 8.* Qui addunt, tenèri deflo ratorem etiam aliquid aliud dare puellæ prudentum arbitrio, propter mœrorem et periculum vexationis patiendæ à viro, si corrupta cognoscatur. Satisfacit tamen stuprator dotando, non tenetur enim eam ducere, si ma- trimonium non promiserit, ut *Less. n. 13. Lugon. 11. et 14. Salm. dict. c. 3. n. 9. cum Bann. Dicast. et Rebell.* Verumtamen judex (ut notant *Salm. ib.*) benè potest eum obligare ad eam ducendam in pœnam sui criminis, *ex cap. 4. de adulter.:* juxta olim sancitam *ex Exodi c. 22. v. 16.* ubi: *Si seduxerit quis virginem... dormieritque cum ea: do- tabit eam, et habebit eam uxorem.* Si autem ipse vellet eam ducere, at puella nuptias respueret, tenetur eam omninò dotare, ut rectè dicunt *Less. c. 40. n. 12. Ronc. loc. cit. Lugo n. 12. cum Azor et Turr. ac Salm. n. 10. cum Rebel. et Dicast. vide infra num. 648.* Et idem dicendum etiam in dubio, an puella fuerit priùs, vel non, ab alio cor- rupta, quia præsumitur ipsa integra, donec certò oppositum probetur. Item, si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestæ famæ, et ex suo injusto concubitu ipsæ famæ jacturam faciant. Secùs

verò, si concubitus omninò occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur: ita *Laym. c. 43. n. 4. Ronc. loc. cit. et Salm. de restit. c. 3. p. 1. §. 1. n. 11. ex communi DD.*

642. — Dubium fit 1. Quid si virgo injustè violata postea æquè benè nubat? Respondetur, ad nihil tenèri violatorem, nisi ante matrimonium, per sententiam vel pactum, dos fuerit puellæ adjudicata; nam aliàs nil tenetur præstare: non pro violatione virginitatis, quæ irreparabilis est; nec pro damno, cùm nullum æcutum sit: ita *Nav. Man. c. 16. n. 7. et 19. Less. l. 2. dub. 2. c. 10. n. 15. Lugo d. 12. sect. 1. n. 16. Laym. c. 13. n. 4. cum Vasq. Cordubæ, et Azor ac Salm. ibid. n. 12. cum Dicast. Villal. P. Nav.* Qui tamen advertunt, quòd si mulier malè tractetur à viro ob cognitum defectum, tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Dubium fit 2. An qui precibus repetitis et importunis, vel muneribus, aut promissis virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere, vel dotare? Negant communissimè *Sanch. de matrim. lib. 4. d. 10. n. 1. et 4. Less. cap. 10. n. 14. Lugo d. 12. sect. 1. n. 4. et Salm. loc. cit. n. 14. cum Vasq. Soto, Dicast. Diana, et P. Nav.* Ratio, quia preces illæ, aut promissa non tollunt, quòd virgo verè sponte consentiat, cùm possit facilè, ut decet, molestiam illam excutere. Excipiunt 1. præfati AA., si unà cum precibus junctæ sint minæ, aut metus reverentialis. Excipiunt 2. si preces essent adeò importunæ et frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam, quàm virginitatis jacturam; tunc enim sollicitatio tam importuna vi comparatur *ex l. 4. de raptu, et Glossa in c. Scienti, de reg. jur. in 6.* Tametsi benè addant *Salm. ibid. n. 15. cum Sanch. et Less. rarissimè id. contingere, dum fœmina de facili possit, conceptâ irâ, vel aliter, à sollicitante se liberare.* Excipiunt 3. *Ronc. dicta qu. 2. pag. 353. in fine, et Salm. ibid. n. 16. cum Bann. Tapia, et Villal.* si vir incipiat tactibus et osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa postea liberè consentiat deflorari, quia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. Excipiunt 4. *Ronc. et Salm. cit. n. 16. cum Reb. et Dic.* si vir nolit discedere, et virgo consentiat, quia aliàs timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperiat. In his tamen et similibus casibus dicunt *Salmant. ibid. in fine,* tenèri violatorem tantùm ad partem, non verò ad omnem damnorum reparationem.

§. II.

Ad quid tenetur deflorator, si matrimonium verè, aut fictè promittat?

Quæritur I. An, qui per fictam promissionem matrimonii copulam extorserit à virgine, teneatur eam ducere?

Prima sententia dicit, eam non teneri, sed satisfacere, si damnum repararet eam dotando. Ita *Gabriel, et Barth. Led. apud Salm. de matrim. cap. 4. punct. 3. n. 33.* idem tenet *Præpos. ap. Tamb. Dec. lib. 7. cap. 5. §. 3. n. 44.* et probabile putat *Dicast. ap. Salm. ibid.* (qui citant etiam *S. Antoninum*, sed non bene; nam hic *p. 2. tit. 5. cap. 6. §. 4.* expressè tenet oppositam). Ratio istorum, quia in hoc casu stuprator non tenetur vi. promissionis, cum defecerit consensus; tenetur tantum ex damno illato; ergò sufficit ei, si damnum resarciat.

Secunda sententia, tamen communis omninò tenenda, docet, ipsum obligari ad matrimonium. Hanc tenet *D. Th. Suppl. q. 46. art. 2., ad 2.* et sequuntur *Busemb. ut supra, S. Anton. p. 2. tit. 5. cap. 6. §. 1. Nav. Man. c. 16. n. 18. Sanchez. de matrim. lib. 1. d. 10. n. 3. Lugo d. 12. n. 20. Less. lib. 2. c. 10. dub. 3. n. 20. Escob. de rest. c. 7. n. 36. Tamb. loc. cit. Rah. de spons. d. 4. p. 2. n. 3. Elbel de matr. n. 44. Sam. loc. cit. n. 34. Orosio l. 6. p. 3. n. 69. Viva de matr. q. 4. art. 2. n. 3. Laym. lib. 5. tr. 40. p. 1. c. 4. n. 44. Holzmann. de matr. cap. 1. n. 419. et alii passim.* Brasatam sententiam probat *P. Holzmann. ex cap. 4. de Adult.,* ubi dicitur: *Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dabit, et habebit eam uxorem; si verò pater virginis dare noluerit, dabit pecuniam juxta modum dotis, quam virginem accipere consueverunt.* Sed, ex hoc textu nostra sententia non satis probatur, nam docet *Laymann. l. 43. tr. 3. p. 3. c. 43. n. 3. cum Nav. Mol. Azor. P. Nav. etc. et Cont. Tourn. de justit. et jur. part. 3. cap. 3. art. 2. sect. 9. r. 4.* quòd lex præfata non obligat in conscientia ante judicis sententiam. Hic tamen notandum, quòd omnes conveniunt cum *Lugo d. 12. num. 44.* defloratorem teneri in conscientia, vel ducera violatam, vel aliter damnum reparare. Hinc, si non possit damnum resarcire, dicendum cum *Lugo n. 48.* ipsum omninò teneri ad eam ducendam; nisi (benè excipit ipse *Lugo ib. cum Mol.*) conditio viri multum excederet femine conditionem, quia nemo tenetur restituere cum suo damno, nimis excedente debitum, juxta dicenda *n. 697.* Melius autem nostra sententia probatur rationibus intrinsicis. Ratio 1. est, quia aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, nunquam ei reddet æquale, nec damnum adæquandum reficiet. Ratio 2. quia in contractibus innominatis, *do ut des, facio ut facias*, quando alter ex sua parte implevit, tenetur alter implere ex justitia quamvis fictè contraxerit. Ut enim humanam commercium rectè servetur ob bonum commune, ipsum jus nature exigit, ut omnis fraus à contractibus abeat, et propterea obligat decipientes, ut in pecuniarum fraudibus teneantur ita reddere omninò indemones proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde, sicut in aliis contractibus, quando res non est integra, tenetur ex. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis

fictè contraxerit, juxta communem sententiam, quam referemus de *contract. n. 709*. Ita in casu præsentis deflorator, etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omninò matrimonium promissum contrahere.

643. — Hæc verò sententia limitatur, I. nisi fœmina ex verbis, aut aliis conjecturis facillè poterat advertere deceptionem promittentis; tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare, cùm ipsa eo casu videatur spontè voluisse decipi. Ita communiter *Sanch. lib. 1. d. 10. n. 7. cum D. Th. D. Antonin. Ang. Sylv. Tab. etc.* Hinc docet *Less. cap. 10. n. 24.* quòd si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exaggerationes, tunc non tenetur ad matrimonium. An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum, mox infrà videbimus *Dubitatur 3.*

Sed hìc dubitatur 4. An teneatur stuprator ad nuptias fictè promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, et illa jam noverit disparitatem? *Pal. loc. cit. et Pontius de matr. l. 12. c. 2. n. 15. Croix lib. 6. p. 3. n. 71. Laym. de spons. cap. 1. n. 11. cum Nav. Vasq. etc.* tenent, non sufficere solam inæqualitatem ad liberandum virum à matrimonio promisso, sed insuper requiri, ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cùm non rarò viri fœminas dispares ducant. Sed valde probabiliter eum excusant cum *Busemb. ut suprà, Salm. l. cit. n. 37. Lugo de just. d. 12. n. 21.* (cum communi, ut asserit) et *Sanch. n. 5. cum S. Anton. Nav. Sylvest. Ang. Arm. et aliis pluribus.* Ratio, quia ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum, ad prudenter dubitandum de veritate promissionis; quòd si fœmina eo casu non dubitaverit, ut debebat, hoc per accidens se habet, et suæ negligentiae imputandum. Sicque expressè docuit *D. Th. Suppl. q. 46. a. 2. ad 4.* ubi dixit quòd sponsus extorquens copulam à virgine per fictam promissionem, *tenetur eam ducere in uxorem, si aliam non duxerit; sed si aliam duxerit, sufficit si ei de nuptiis provideat; et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus (nota) sit melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis evidens fuerit, quia præsumi probabiliter potest, quòd sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.* Et in his casibus vir non tenetur ad matrimonium, etiamsi juramento promissionem firmaverit, ut dicunt *Lugo n. 22. et Sanch. lib. 1. d. 9. n. 8. et d. 10. n. 8. cum S. Antonin. Sylvest. Cajet. Sot. Nav. et aliis plurimis.* Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxta intentionem promittentis. Quanta autem debet esse hæc disparitas ad liberandum virum, à matrimonio? *Less. d. cap. 10. n. 21.* requirit, ut vir sit longè nobilior, nempe si sit filius comitis, et mulier sit filia fabri; sed *Sanch. lib. 1. d. 10. n. 6. cum S. Anton. et Nav.* ait, multò minorem disparitatem sufficere, nempe si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipse sit notabiliter opulentior, ut *ibid.* subdit *Sanchez cum Nav. Lop.*

Cardub. Veracr. et admittit idem Less. loc. cit. Sic enim loquitur *Navar. Manual. cap. 46. n. 18. Obligatur ad explenda promissa... nisi essent valde inæquales genere, potentia, vel divitiis, puta si ille esset nobilis, et illa agricolæ, vel artificis filia.* Idem docet *D. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 7. §. 4.* ubi: *Seruet promissum, nisi nimis distans, esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis et potens.*

Dubitatur 2. An deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omninò disparitatem ignoraverit? Affirmant probabiliter *Lessius loc. cit. n. 22. et Busemb. de matr. cap. 1. d. 2.* quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere. At valde adhuc probabiliter negant *Lugo d. 12. num. 31. et 32. Viva loc. cit. n. 4. Salm. de matrim. cap. 1. punct. 3. n. 38. cum Corneja, Sanch. n. 21.* et probabile putant ipsæ *Less. loc. cit. et Cordub. Mon. P. Led. Verac. apud Sanch.* Ratio, quia deflorator non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ; injuria autem illata in hoc consistit, quòd ipse non servet id, quòd mulier petiit, et propter quòd copiam sui corporis ei fecit. Ergò ad reparandam injuriam illam non tenetur vir reddere plus, quàm mulier petiit: mulier autem, ignorans conditionem viri, nihil aliud petiit, quàm ut alter ejusdem suæ conditionis, vel parùm excedentis eam duceret. Si igitur vir multò melioris conditionis illam eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plus quàm æquale injuriæ illatæ, dum redderet id, quòd illa nec petiit, nec petera intendit; et ideo non tenetur eam ducere, sed sufficit, si damnum reparet, eam dotando, vel de nutriis providendo.

Dubitatur 3. Utrùm casu, quo mulier ob disparitatem cognitam, vel ob alias conjecturas potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum? Affirmant *Sot. Nav. Cord. et alii ap. Sanch. dict. d. 10. n. 18.*, quia ipse jam injustè puellam defloravit. Sed probabilius negant *Less. cap. 10. n. 24. Lugo d. 10. n. 30. Sanch. n. 19: cum S. Anton. Sylv. Tab. Ang. Arm. Lop. etc.* Ratio, tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, ut prudenter percipere debuit, tunc rectè præsumitur liberè consensisse: tum quia ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed ampliùs requiritur actio externa injusta, per se apta ad damnum inferendum, ut diximus n. 584. Hinc si damnum evenit sine tali actione, per accidens evenit, et nulla debetur restitutio. Idque expressè tenet *D. Th. I. c. ut vidimus*, ubi docet, stupratorem ad nihil tenèri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dederit deceptionis, et *D. Th. sequitur S. Anton. p. 3. tit. 1. cap. 19. sub initium.*

644. — Limitatur II. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt *Bus. ut suprà, Lug. d. 10. n. 23. et Sanch. d. 10. n. 10. cum Man. et Henr.* Idem dicunt *Sanch. ib. cum S. Anton. et Salmant. ibid. n. 10. cum Dic.* si timeantur magna

scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum vide quæ dicemus de matr. l. 6. n. 854. vers. *Ad id autem.* Casu verò, quo ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri, ratione disparis conditionis; puto ipsum minimè tenèri virginem violatam ducere, sive fictè, sive verè promiserit: nam si fictè promiserit, jam probavimus, eum non tenèri ad matrimonium, imò nec etiam ad damna, ut mox suprà diximus. Si autem verè, nec etiam tenetur eam ducere, quia promissio est nulla, cùm sit de re illicita, utpote de matrimonio cum dedecore familiæ, prout dicemus de *matrim. d. n. 854. cum Laym. Ronc. etc.* sed dices: Si virgo deflorata condonet viro obligationem matrimonii promissi, validè condonat, etiamsi ex condonatione infamia suæ familiæ obveniat, quia jus ad matrimonium ipsi propriè competit, et ideò illi liberè potest cedere, ut probabilissimè dicunt *Lugo d. 42. n. 9. cum Vasq. (contra Cordub. et alios) Less. c. 10. num. 9. Laym. lib. 3. tract. 3. part. 3. cap. 13. num. 2. Roncaglia de 7. præcept. cap. 2. quæst. 1. r. 2.* Ergo à pari videtur dicendum, quòd si vir promittat, se ducturum fœminam cum dedecore familiæ, validè promittit. Sed respondetur, quòd dispar sit ratio inter promissionem, et contractum consummatum; nam promissio non potest esse valida, nisi sit de re licita, cùm justitia non possit obligare ad illicitum, juxta dicenda n. 742. Et ideò promissio de inéundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quia est de re illicita: contractus verò consumptus potest esse quidem illicitus, et validus. Cùm ergò puella corrupta condonat matrimonium validè condonat (quamvis illicitè, si immineat familiæ infamia), quia cedit juri suo; et sicut illa potuit antecederent consentire ad damnum deflorationis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito; sed si tantùm promitteret, se cessuram, nulla esset promissio, tamquam de re illicita propter infamiam suæ familiæ. E converso, si talis vir contrahat matrimonium cum puella, etsi illicitè, validè tamen contrahit. At, si matrimonium solùm promittat, invalidè promittit; sicut, si quis habens votum castitatis contrahat matrimonium, validè contrahit; si verò solùm promittat, invalidè promittit, et ad nihil tenetur, nisi aliunde teneatur ad damnum illatum, ut suprà diximus.

645. — Limitatur III. Si vir habeat solos tactus cum virgine, ita *Sanch. l. 1. d. 10. n. 44. cum Nav. Lugo d. 42. n. 37. Croix l. 3. p. 2. n. 329.* Modò (ut benè excipiunt *Lugo n. 48. et Croix l. c. cum Sanch.* qui adhæret n. 24.) ipsi tactus aut familiaritas cum fœmina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infrà videbimus, si ille simul tactus et copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est, quia tactus non afferunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi; et ideò mulier fa-

cilè tunc potuerit fictionem promissionis advertere. Rectè verò advertit *Lugo l. c.* quòd hoc procederet, si fœmina esset humilis conditionis; secùs, si esset nobilis, et honesta, et ex illis tactibus multùm deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minimè eos præstasset, tunc enim probabiliùs tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis æqualis nuptiis promissis. Idem censet dicendum *Lugo ib.* etiam quoad fœminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus et copulam; quia tunc, ut ait, fœmina nequisset advertere fictionem. Sed pace tanti doctoris, meliùs dicendum mihi videtur cum *Tamb.* quem sequitur *Sporer de matrim. n. 602.* eo casu omninò excusandum virum ab onere matrimonii, quia tunc nulla adfuisset fictio promittentis, nec mulier præstitit id, quod vir petebat sub promissione conjugii; et ideò, cùm fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiæ, quam fortè ex illis tactibus mulier esset subitura: ita *Tamb. Dec. l. 7. c. 5. §. 2. n. 41.* Et hìc mihi permittatur obiter verbum dicere de hoc auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quòd auctor iste multùm facilis fuerit adtribuendum probabilitatis pondus opinionibus, quæ probabiles dici non merebantur, unde, cum cautela legendus est. Cæterùm ubi ille ex sua sententia loquitur, ut verbis utar doctissimi et illustrissimi Episcopi D. *Julii Torni*, sanè theologicè loquitur, et ex propriis principiis quæstiones resolvit; ita ut sententiæ, quas ipse probabiliores judicat, sapientum judicio, ut plurimùm probabiliores sint.

646. — Limitatur IV. Si vir fœminam cognoverit, existimans, eam esse virginem, sed corruptam invenerit. Ita *Salm. de restitut. c. 3. punct. 4. §. 4. num. 49. et de matrim. c. 4. p. 3. n. 39. Sanch. l. 4. eod. d. 10. n. 44. cum Lop. et Bordon. item Spor. Layman. Holzm. Ronc. locis c. etc. comm.* Idemque dicendum putat *Sanch. ibid.* pro quocumque alio notabili errore viri. His tamen casibus putat *Sanch. l. c. Spor. n. 602. Lugo d. 12. n. 25.* tenèri virum aliquid compensare fœminæ ratione copulæ traditæ; nisi fœmina eum deceperit fingens se virginem; quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita præfati auctores; sed probabiliùs docent *Less. c. 10. n. 30. Ronc. de matr. cap. 2. q. 5. Conc. tom. 7. pag. 246. et 248.* in eo casu virum ad nihil tenèri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid: vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset, nam aliàs pro damno violatæ honestatis probabiliùs nihil debetur, cùm tale damnum nullà pecuniâ compensari possit, prout diximus pariter de restitutione vitæ et famæ ablatæ (*vide dicta n. 627.*). Imò probabiliter ait *Elbel de rest. num. 224.* quòd si puella ideò infametur, et à meliori connubio impediatur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator. Ratio, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni. Quid si vir ante copulam non ignoraverit, fœminam illam esse corruptam? Eum adhuc tenèri ad eam

ducendam sentiunt *Cordub. Man. et Lep. apud Sanch. n. 22.* sed melius distinguendum : Si scemina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum *Sanch. ib. et Salm. ibid.* tenèri virum tantum ad damna, non verò ad matrimonium, quia reverà matrimonium cum femina inhonestè corrupta est longè majus, quàm copula exacta. Si verò femina sit bonæ famæ, et fuerit corrupta ex matrimonio, *Sanch. num. 23. cum Herr. et Verac.* censet, virum tunc non tenèri ad matrimonium, nisi femina infamiam ex copula contraheret. Sed veriùs dicendum cum *Lugo n. 34. et Salm. l. c.* virum semper tenèri ad eam ducendam, quia tunc copula reverà est equalis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus quæst. n. 642.

647. — Limitatur V. si non stet per virum, quominùs matrimonium fiat; sed stet per puellam, quæ deflorationi consensit sub illa ficta promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi verè promisisset; ergò tantò magis, si fictè promiserit, ut *Sanch. l. 4. d. 10. n. 15. et Lugo, d. 12. n. 28.* ubi id habet ut certum. Sed rectè excipit *Lugo ibid.* si stuprator se finxerit melioris, vel æqualis conditionis feminae, cum fuerit inferior, quia tunc non obligatur ad eam dotandam. Dubium est, quando non stat per puellam, sed per ejus parentes, an eo casu vir fictè promittens teneatur damnum compensare? Negant *Sanch. d. 10. n. 16. et Lugo num. 25. cum Tur.* Ratio, quia tunc non tenetur ratione fictæ promissionis, cum per eam teneretur tantum ad conjugium, ac si verè promisisset: nec ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia parentum. Sed veriùs mihi videtur tenendum oppositum cum *Sylo. Nav. Henr. op. Sanch. n. 45. et Vasq. ap. Lugo l. c.* Ratio, quia, si deflorator verè promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet, quominùs matrimonium ineatur, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem promissio fuit ficta, certè non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; et idè ad illud puto eam omninè tenèri ac si damnum se compensatarum promisisset.

648. — Quæritur deinde II. Si virgo vi corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare? Negant *Malin. Covarr. etc.* Sed probabilibus affirmant *Lugo d. 12. n. 42. et Croiz. l. 3. p. 2. num. 343. cum Less. Azor, Bon. et Tur.* Ratio, quia non est æquum, ut puella ob injuriam stupratoris suæ libertate privetur nubendi quocumq; velit. Si autem ipsa, cum esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, *Azorius* ad illud obligat stupratorem; sed communiter *Less. cap. 40. n. 43. et Lugo l. c. n. 43. cum Gob. ap. Croiz. ib.* dicunt, satis esse, ut ille dotando eam damnum compenset: intellige autem, nisi interfuerit promissio, saltem ficta, ut

suprà diximus; aut nisi non possit aliâ viâ damnum reparari, quàm per nuptias, ut notat *Croix l. c. cum eisdem AA.* Dummodò verò (ut advertunt *Lugo n. 18. et Tamb.*) non sit magna disparitas, juxta suprâ dicta n. 643.

649. — Quæritur III. An vir habens votum castitatis vel religionis teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii? Si votum fuerit emissum post promissionem, commune est doctorum apud *Croix lib. 3. p. 2. num. 320.* teneri virum ad conjugium, quia tunc votum est nullum, cùm factum fuerit in injuriam puellæ. Dubium est, si fuerit emissum ante promissionem.

Prima sententia negat eum teneri, et hanc tuentur *Laym. lib. 5. tract. 10. p. 1. c. 2. n. 5. cum Nav. Rodr. Dian. 3. p. tr. 4. r. 280. Salm. de rest. cap. 3. punct. 1. §. 2. num. 23. cum Sylv. Prad. et Dic. item Perez, Hurt. et Gob. apud Croix l. 3. p. 2. n. 320.* et probabilem vocant *Lugo d. 12. n. 41. ac Sanch. de matr. l. 1. d. 5. num. 2. cum. Man. ac Vivald. et probabiliorem putat P. Conc. t. 7. d. 3. c. 2. n. 10.* Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illati, quia defloratio injusta sine promissione non obligat præcisè ad matrimonium cum defloratâ, sed ad alterutrum, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Neque tenetur ratione promissionis, cùm illa fuerit nulla. Nec obstat, quòd fictè promittens obligetur ad matrimonium ratione delicti; nam respondent AA. citati, delictum fictè promittentis in hoc esse, quòd, cùm poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuerit. In præsentì autem casu, stante voto, corruptor non poterat verum consensum præstare, et ideò tenetur tantùm ad damnum, eam dotando, vel de nuptiis providendo, eodem modo, ac si sola defloratio sine promissione intercessisset.

Secunda sententia verò probabilior, quam tenent *Less. l. 2. cap. 10. n. 32. Sanch. de matr. lib. 1. d. 45. num. 3. Lugo d. 12. n. 42. cum Vasq. Con. Reg. et Gutt. Tamb. Dec. lib. 7. cap. 5. §. 2. num. 34. Sporer de matrimonio cap. 3. num. 604. Croix lib. 3. p. 2. num. 320.* docet talem stupratorem omninò teneri ad matrimonium. Ratio 1. quia (ut diximus) damnum deflorationis numquam adæquatè reparatur, nisi per solum conjugium. Ratio 2. quia obligatio ducendi defloratam oritur non ex eo, quòd tenebatur corruptor verè promittere, et non promisit; sed ex ipso delicto fraudis, in cujus pœnam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo, ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat æquitas naturalis contractuum propter bonum commune. Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ. Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. Nam respondet *Lugo*, communem esse sententiam, quòd debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex libera voluntate

hominis prout sunt vota. Ita communiter docent *Less. l. 2. c. 15. n. 35. Mol. d. 790. Bon. de rest. d. 1. q. 8. p. 2. n. 12. Lugo d. 20. n. 140. cum Navar. Man. Med. Reb. Reg. Et probatur ex l. Inter eos, §. Is quoque ff. de re jud. ubi dicitur: Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest condemnatur, et quidem is solus, deducto aere alieno. Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio: dabo, si potero, vel nisi status rerum mutetur. Et signanter loquendo de votis, id docent *Laym. lib. 4. tr. 4. c. 3. q. 6. n. 13. Sanch. Dec. lib. 4. c. 15. n. 39. Bon. tom. 2. d. 4. q. 5. §. 2. n. 29. Pal. d. 1. p. 16. n. 40. Salm. de vot. c. 1. punct. 4. §. 3. num. 125. cum Trull. et Leand.* Eò quòd vota non sint solvenda nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola, quæ remanent deducto aere alieno, ex *l. Mulier, ff. de jure dotium.* Hinc est, quòd si quis voverit dare bona sua Ecclesiæ, et postea damnum alicui inferat, priùs tenetur resarcire damnum, et deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi. Et hoc censet valere *Lugo d. 12. n. 50.* etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; et meritò probabile putat *Croix d. num. 320. contra Sanch. et Less. ex infra dicendis.* Sed dices: Si hoc esset, ergò posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere? Non desunt AA. qui dicunt, eum posse, ut *Less. l. 2. c. 10. n. 34. Spor. de matr. c. 3. n. 604. Tamb. l. c. n. 36. et Trull. Candid. etc. ap. Salm. de rest. cap. 3. punct. 1. §. 2. n. 22.* qui censent, dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum, sed tantùm eam suadent, ut vir possit inde etiam eam petere. Sed prætereà respondeo cum *Lugo d. 12. num. 41.* quòd, licèt talis vir nequisset matrimonium promittere, poterat tamen promittere se impetraturum dispensationem, et ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii; unde tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria ad finem conducentia, cum possit ea ponere sine gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facillimè potest dispensationem obtinere, et ideò tenetur: prout, si religiosus teneatur alicui damnum resarcire, et possit restituere, laborando, vel potendo à prælato facultatem, ad id tenetur. Hæc secunda sententiâ mihi certò at longè probabilior videtur. An autem prima sententiâ sit probabilis, dubitat *Tamb. n. 35.* imò *Spor.* ait, non esse audiendum *Dianam*, qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem nec improbabilem dicere audeo.*

Illi autem opinioni, quam tenent *Laym. eod. l. c. et Nav. Man. apud Lugo d. 12. n. 40.* nempe quòd si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium. Huic dico opinioni non valeo acquiescere; veriùs enim contradicit sapientissimus *Lugo n. 44.*

et cum sequitur *Sporer de spons. c. 3. n. 595*. Ratio, quia certum est apud omnes, quòd injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud teneatur, si non possit aliter damnum resarcire, ut docent communiter *Less. l. 2. c. 10. n. 43*. ipse *Lugo n. 44. et Salm. loc. cit. §. 1. n. 9. cum Bann. Dicast. Villal. etc.* Tantò magis igitur stuprator, quando matrimonium fictè promisit, ad illud tenetur, si aliter damnum nequeat compensare. Modò (benè excipit *Lugo n. 48.*) ipse non sit multò melioris conditionis, ut diximus. ●

650. — Quæritur IV. Ad quid teneatur, qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam? Duo casus in hoc sunt distinguendî. Primus casus est, si vir promiserit matrimonium expressè sub pacto impetrandi dispensationem; et tunc, quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex numquam vel rarò soleat dispensare, prout inter consanguineos in 1. vel 2. gradu transverso, utique promissio erit omninò invalida, atque idèd non erit alia obligatio, quàm resarciendi damna. Quando verò impedimentum est tale, in quo Papa dispensare soleat, alii dicunt, promissionem matrimonii esse invalidam, ut *Innoc. Hostiens. Abb. Præpos. Sylv. Henr. Villal. Vict. Led. etc. ap. Sanch. de matr. l. 5. d. 5. n. 5.* qui probabite putat; et ita tenent omnes, qui excusant in casu præcedenti ab obligatione ducendi stupratorem habentem votum castitatis; idque fortiùs dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solum impediens, sed etiam dirimens. Ratio, tum quia hæc conditio rejicitur à contractu matrimonii, tamquam impossibilis; ea enim quæ à voluntate principis pendent impossibilia dicuntur, ex *l. Continuus 137. §. Cum quis ff. de verb. oblig.* Tum quia impeditu ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum; et pro hac opinione *Dian. p. 6. in fine r. 290.* adducit plures decisiones Rotæ Rom. Alii tamen communiùs et veriùs docent, talem promissionem satis obligare; ita *Lug. d. 43. n. 33. Laym. l. 5. §. 40. p. 2. cap. 7. n. 4. Sporer de spons. c. 1. n. 211. cum Pal. Con. et Dic. Salm. de matrim. cap. 2. n. 74. cum Pont. Bon. Reb. et Led. Sanch. loc. cit. n. 42. cum Mol. Cov. Lop. Gom. Holzm. de matr. c. 3. n. 194. cum aliis communiter, et asserit.* Ratio 1. quia matrimonium promissum sub tali pacto reverà est possibile, id enim, quod princeps concedere solet, minimè impossibile reputatur, ut habetur ex *l. apud Juliam, ff. de leg. §. Constat de leg.* Tum quia omnis contractus, licèt pro tempore impedimentu non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili, valet, juxta jurisperitorum axioma, pro tempore habili ad quod refertur. Et sic respondetur rationibus oppositis. Hinc stuprator eo casu benè tenetur ad dispensationem impetrandam, et inde ad matrimonium contrahendum.

Secundus casus est, si promissio matrimonii sit absoluta, nullà factà

mentionem dispensationis; tunc dicit *Sanch. dict. d. 5. n. 26. cum Cov. Nav. Gutt. Led. Lop. etc.* promissionem esse omninò nullam, utpote de re bonis moribus adversa, ex *l. Si stipulator 33. ff. de verb. oblig.* Sed verius adhuc puto cum *Lugo d. 13. n. 54. Croix l. 3. p. 2. n. 344. Tamb. Dec. l. 7. c. 6. §. 3. n. 37. cum Mol. Tab. Arm. ap. Sanch. n. 25.* qui vocat probabile, promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jam notum fuerit. Ratio, quia conditio illa de dispensatione impetrandâ semper in tali promissione subintelligitur tacitè apposita; prout, si religiosus promittat aliquid se daturum, valet promissio, quia subintelligitur conditio apposita de licentia prælati. Ideò in tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem, et ad matrimonium, cum taciti et expressi eadem sit ratio.

Major difficultas est, quando stuprator fictè promisit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. Hic rectè distinguunt idem *Lugo n. 55. et Tamb. n. 37.* quòd si mulier prudenter advertere potuerit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur, quia tunc ipsa spontè decipi voluit. Secus, si mulier non potuerit advertere; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam. At quid, si deflorator fictè, sed absolutè conjugium promisisset consanguineæ, non advertens ad impedimentum? Respondeo: si ipse culpabiliter non advertit, tenetur pariter ad matrimonium, quia jam fraudulentè egit. Si verò inculpabiliter, tunc dico, quòd, quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc præcisè non se obligavit, stante ignorantia inculpabili impedimenti; sed benè tenetur ad damnum compensandum ratione deflorationis extortæ; et, si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita *Lugo et Tamb. ll. cc.* Quando autem dispensatio facilè impetrari potest, et sine gravi incommodo, tunc dico, omninò tenèri virum ad matrimonium, eò quòd, qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria, quæ de facili adhibere potest, ut diximus mox suprâ *n. 649.* in præcedenti quæstione de eo, qui habens votum castitatis virginem violavit sub vera promissione matrimonii; deflorator enim fictè promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis eodem modo, ac si verè promisisset, ut pluries repetivimus.

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro adulterio?

- 651 *Ad quid tenentur adulteri?*
 652 *Ad quid tenentur adultera?*
 653 *An teneatur manifestare, prolem non esse legitimam?*
 654 *An tunc spurius teneatur credere matri?*
 655 *Ad quid tenentur adulter?*

658 An teneantur adulteri reddere expensas hospitalibus pro exposita prole?

657 Ad quid tenetur adulter, si dubium sit, an proles sit mariti?

658 Quid, si dubium sit inter duos adulteros?

659 Ad quid tenetur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis?

654. — **R**ESP. Cùm ex adulterio damnificari possint conjux al-
 • ter, et proles legitimæ circa sustentationem, hæreditatem, etc.
 • patet, quòd uterque adulterans, natâ eis prole, debeant, cùm id
 • damnum causent, eatenùs restituere, quatenùs possunt sine detri-
 • mento altioris boni, et causatione majoris mali. Est communis. *Vide*
 • *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. c. 14.*

Unde resolves :

652. — **1.** Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinariè non te-
 • netur prodere, quòd proles ejus spuria sit; nam et viro suo tristi-
 • tiam, et sul odium, et discordias domesticas crearet, ac famam
 • suam prodigeret, quibus damna fortunæ meritò cedunt. Accedit,
 • quòd proles matri non teneatur credere, se esse illegitimam. *Fill.*
 • *tr. 32. q. 222.*

2. Debet tamen, si potest, aliis industriis damnum compensare,
 • v. gr. 1. diligentius administrando rem familiarem. 2. de cultu cor-
 • poris detrahendo. 3. si habeat bona propria, plus legitimis, quàm
 • spurio relinquendo. 4. eum inducendo, ut relictâ hæreditate, vel
 • ejus parte, amplectatur statum ecclesiasticum, vel religiosum, si
 • idoneus sit, etc. *Trull. l. c. d. 4.*

653. — **Quær. I.** An adultera teneatur se prodere, si sciat, pro-
 • lem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti, et filiorum
 • legitimorum? *Affirmant Adrian. Palud. etc. ap. Croix l. 3. p. 2. n.*
 • *332.* Sed negant *Sotus, Major, et alii ibid.* nisi ingens sit damnum,
 • nempe regni, principatùs, et similis. Alii verò, ut *Cajetan. Less. Sco-*
 • *tus, Vasq. Med. Ricc. etc. apud Lugo d. 43. n. 45.* negant ullo casu
 • tenèri matrem se infamare; et probant ex *cap. Officii 9. de pœn. et*
 • *rem.* ubi dicitur: *Mulieri, quæ, ignorante marito, de adulterio pro-*
 • *lem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia*
 • *deneganda.* Ultima tamen sententia vera, et satis communis, quam om-
 • ninò sequendam puto, et tenent *Lugo num. 45. cum Soto, Covar. Mo-*
 • *lin. Tol. Val. Turr. etc. Croix n. 333. Ronc. de 7. præc. cap. 2. q. 4.*
 • *r. 2. cum Azor, Fill. Diana, et Tambur. Spor. de matrim. c. 2. n.*
 • *562. Elbel eod. tit. n. 457. Laym. lib. 3. tr. 4. n. 4.* Et huic se adjungit
 • *Less. l. 2. c. 10. n. 58.* Hæc sententia distinguit: Si damnum famæ
 • multùm præponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non
 • tenetur mater illud subire: secùs verò, si infamia non sit tanta. Hinc
 • infertur, matrem tenèri se prodere. **I.** Si ipsa sit perditæ famæ, ut

Laym. Ronc. Lugo, Croix etc. Benè tamen advertunt *Lugo n. 57. et Elb. n. 458.* non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri, ut alii vulgò de ea malè sentiant. Idem autem, quod de scœmina malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo et Less.* de scœmina vili: modò (addit *Lugo*) sit adedò objecta, ut non esset longè magis æstimabilis fama sua, quàm damnum aliis inferendum. II. Si alioquin timeatur publicum damnum, nempe, si spurius sit perditis moribus imbutus, et succedere debeat regno, vel principatui, ut *Ronc. et Laym. cum Less.* III. Si mater se manifestando filio spurio, verosimiliter speraret filium ei crediturum, bonisque cessurum, ne timeretur ulterius magna infamia, aut vexatio matris, ut docent *Lugo n. 60. Ronc. cum S. Antonin. et Less. Croix n. 333. Holz. Spor. Tamb. l. 7. c. 3. §. 4. n. 15.* Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito, sed benè ajunt *Lugo et Spor.* rarò ad hoc tenèri uxorem, eò quòd rarò ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem, et hoc satis indicare videtur textus in *c. Officii*, suprà relatus.

Sed dices, nec tenèri matrem se prodere filio, quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famæ; quæ est superioris ordinis. Et idèò ex communiore et probabiliori sententia ut dictum est *n. 627.* non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam pecuniâ compensare. Ex alterâ vice non videtur posse dici mater medicam infamiam pati se prodendo filio, cum communiùs doceant DD. cum *Lugo d. 14. sect. 4. n. 52. et Salm. de restit. cap. 4. punct. 5. §. 2. n. 48. Sot. Ban. Prado, Reb. Vill. Top. etc.* quòd infamatio apud unum vel alterum virum adhuc sit gravis ponderis. Sed respondetur: aliud est tenèri ad compensandam famam cum facultatibus: aliud tenèri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. Non enim tenetur, qui alterum infamavit, pecuniâ famam compensare, quia fama nullâ pecuniâ reparari potest. At, cum quis damnus bonorum alteri intulit; tenetur quidem cum damno æquali, ac etiam aliquantulum majori illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset is excusari, quo certum esset, quòd ad damnus resarciendum longè majus detrimentum, ut diximus, incurrere deberet. In casu autem nostro non est certum, quòd mater se manifestando soli filio, gravem patiatur infamiam, dum satis probabilis est sententia, quòd revelatio criminis uni vel alteri viro cordato non sit gravis infamatio, *juxta dicenda lib. 4. n. 973.* et in præsentì casu id dicunt *Lugo et Sporer ll. cc.* Cum ergò ex una parte mater sit certè obstricta ad damnus viro et aliis filiis reparandum, et ex altera non sit certa excusatio, quia certum non est, quòd ipsa, revelando suum crimen filio, tale longè majus damnum incurrat, quod sufficiat ad eam excusandam; idèò possidet obligatio restitutionis, et proinde tenetur mater

se proderet. Imò hoc puto dicendum, non solùm si mater spem moraliter certam concipiat præcavendi damnum, ut asserunt *Less. Ronc. et Conc.*, sed etiam si habeat spem tantùm verisimilem, ut dicunt *Spor. Lugo, et Holz.* ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Secùs si nulla esset spes, aut valdè exigua. Hinc ajunt *Tamb. n. 46. et Elbel n. 460.* in praxi rarò tenèri matrem se manifestare marito, aut filio, quia rarò fieri potest, quòd ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna; et contrà, rarò continget, quòd filius credat, et teneatur credere matri, ut mox infra videbimus in sequenti quæstione.

654. — Quær. II. An eo casu teneatur spurius credere matri? Affirmat *P. Concina pag. 223. n. 10. Tamb. l. 7. cap. 3. §. 4. n. 10. et Host. Panorm. Med. Adrian. et Vasq. ap. Lugo d. 43. n. 64.* si mater sit fide dignissima spectatis circumstantiis nempe amore in filium, et suà præsentì probitate, putà, si tunc pœnitentem vitam ducat, sacramenta frequentet, etc. aut si sit in articulo mortis, et suum dictum juramento confirmet, ut dicunt *Tol. et Turr. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 334.* Sed communissimè et probabiliùs filius non tenetur credere matri, etiamsi juramento id asserat. Ita *Lugo dict. n. 64. Salm. de rest. c. 3. n. 39. cum Trull. Dic. Vill. etc. Holz. de 6. præc. c. 4. n. 657.* (cum communi, ut asserit) *Less. l. 2. c. 40. n. 51. Laym. l. 3. tr. 3. c. 44. n. 4. cum Abb. Rich. Sa, etc. Ronc. de 7. præc. c. 2. q. 4. r. 2. cum Azor, Fill. Dian. etc. Sporer de matr. c. 2. n. 555. Croix l. c.* Id probatur I. quia filius est in possessione legitimitatis, cui credere non tenetur, nisi convincatur esse adulterinus, vel illegitimus, ut habetur ex *l. Filium ff. de his, qui sunt sui, etc. Vide Lugo d. 43. n. 46.* Probatur 2. quia nemo tenetur credere uni testi, et si probatissimo, ut patet ex *c. Relatum de testam.* ubi dicitur etiam quoad legata pia requiri saltem duos testes: *tribus aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est Deuteron. c. 19. v. 45. In ore duorum aut trium testimonium stabit omne verbum.* Et ex *c. Licet de testib.* ubi: *Licet quædam sint causæ, quæ plures, quàm duos exigant testes: nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quavis legitimo, terminetur.* Hoc enim dicunt *Laym. et Holz.* fuisse necessarium pro communi bono ad fraudes avertendas. Secùs tamen dicendum, ut benè ajunt *Lugo n. 62. Holz. Ronc. Spor. Less. Salm. Croix ll. cc.* si adsint indicia ita vehementia, ut filius in foro externo tamquam spurius condemnaretur, prout si mater clarè ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis; tunc enim tenetur ille ut spurium se habere: quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forum non nititur falsà præsumptione.

655. -- « 3. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, etiam ipse sæpè excusatur vel in toto, vel ex parte, sive quia damnum ab

- adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur; sive quia
- huic restitutio non potest fieri sine periculo vitæ, dispendio famæ,
- turbatione, et discordiis familiarum; sive quia non est certus, filium
- esse suum. *Vide Less. lib. 3. cap. 10. d. 6. Bon. de matr. q. 4.*
- *p. 15. Trull. l. 7. cap. 8. d. 7.* •

Cæterùm adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hæreditatem relictam à viro adulterinæ proli, et alimenta ab eo data puero à tertio ætatis anno: nam usque ad tertium annum mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare*, nam ad alias expensas tenetur pater. Si verò mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum, ut dicunt *Salm. de 4. præc. c. un. n. 3. cum communi*. Nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater (1).

656. — Quæritur 1. an, si adulteri sint divites, et exponant prolem hospitalibus, teneantur reddere illis expensas factas pro nutrienda prole?

Affirmat *prima sententia* quam *Salm.* communem vocant *de rest. tr. 13. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 28. cum Mol. Less. Sanch. etc.* item *Elbel, de matr. n. 461. Spor. eod. tit. n. 538. Lugo d. 13. n. 5. etc.* Ratio, quia hæc pia opera unicè pro pauperibus sunt instituta.

Negat verò *secunda sententia*, quam tenent *Henr. Dic. Roder. de Acunna ap. Salm. ibid. n. 29. Renz. de 6. præc. cap. 5. q. 8.* et probabilem vocant *Salm. loc. cit. Elbel, Spor. ll. cc. et Croix lib. 3. p. 2. n. 159.* Eademque sententiam docet *Laym. de just. lib. 3. tr. 4. cap. 14. n. 4.* si hospitale sit opulentum, secùs si pauper: sed universè præfatam sententiam ego puto probabiliorem; ratio, quia hujusmodi hospitalia non solùm sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum, vel prolem necare, ne infamentur; et huic malo intendunt hospitalia occurrere: imo dico ista potiùs, quàm pro pauperibus, erecta esse pro pueris spuris, ad eos liberandos à discrimine mortis æternæ, et temporalis, quam faciliè subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

657. — Quæritur 2. ad quid teneatur adulter, si dubium sit, an proles sit sua, vel mariti? *Laym. l. c. n. 3.* licèt contrarium putet probabile, probabilius tamen esse dicit, eum tenèri ad damnum pro rata dubii. Communis verò est contraria sententia, quæ excusat ab omni restitutione adulterum, modò non sit certus, prolem esse suam; ratio, tum quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita *Cont. Tourn. de justit. et jur. part. 3. cap. 3. art. 2. sect. 9. Elbel de*

(1) Confer notam suprâ n. 336. positam et infrâ n. 981.

matr. num. 443. cum Soto, Nav. Sporer, Salm. de rest. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 30. cum Less. Pal. Sanch. Dicast. Trull. et aliis, et est commune ap. Croix n. 335. cum Lugo d. 13. sect. 2. n. 27. Azor, Concina, etc.

658. — Et ob eandem rationem idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ita *Sanch. Cons. l. 4. c. 3. dub. 1. disp. 13. n. 20. Zachar. lib. 3. p. 1. num. 704. cum Gob. Less. Fill. et Bon. ac Salm. ibid. num. 32. cum Sot. Trull. Lop. etc. (contra Dic. Mol. et alios)*. Quæ utique sententia, spectatâ ratione, et absolutè loquendo, probabilior est; nemo enim tenetur ad damnum, nisi certò moraliter constet, ipsum fuisse causam damni, ut probavimus suprâ ex n. 562. cum *D. Th. 2. 2. q. 62. art. 7*. Nec obstat dicere cum *Ronc.*, quòd possidet obligatio adulterorum ex actione injustâ ab eis positâ; nam respondetur, quòd ad obligationem restituendi, ex unâ parte non sufficiat actio injuriosa, sed insuper requiratur damnum ex actione certè secutum, ut docuit idem *S. Th.* cujus verba retulimus n. 561. Ex alterâ, ut quis teneatur ad restitutionem, non sufficit, posuisse eum actionem aptam ad damnum causandum, sed requiritur, ut actu moraliter certò illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis, sicut non semper consilium est causa damni, juxta *D. Th.* cujus textum vide *d. num. 562*. Per accidens verò est, quòd prolem nullus alere teneatur, cùm incertus sit pater. Hanc sententiam *Croix l. 3. p. 1. n. 704.* (loquens de spurio nato ex muliere solutâ) vocat probabilem cum *Gob. Less. et Fill. (contra Bardi)*, et communem asserit *Lugo d. 13. n. 19*. Attamen ipse *Croix l. 3. p. 2. n. 337. cum Lugo n. 24.* loquens de prole adulterinâ, absolutè dicit cum *Ills.* adulteros teneri ad alimenta pro rata dubii; quia, licèt nemo teneatur ad damnum in dubio, an à se sit illatum; tamen hic (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni, nam uniuscujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, et in hoc damnum videntur singuli consensisse, copulam patrando causantem hujusmodi damnum. Sed hæc ratio universè non suadet, quia videtur tantùm valere pro secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet advertens suo secundo adultero fieri causam incertitudinis ne possint à primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrarent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultrâ, ut ipse advertat ad illud damnum, quod evenire potest ex suo adulterio: quia tamen rarissima erit hæc advertentia, rarissima etiam erit hæc obligatio adulteri; et ita mecum sentit *Elbel de rest. cap. 18. num. 452. et 453. cum Petschascher, et Babestuber. Vide dicta num. 562.*

659. — Quæritur 3. an adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuerit causa suppositionis, scilicet, si ipse non induxerit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negativè se habuerit? Tres sunt sententiæ.

Prima sententia docet, teneri eum semper ad omnia damna; quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quòd proles credatur mariti, quemadmodum, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit, ut constante matrimonio prolem suscipiat. Hanc tenent *Less. l. 2. c. 10. dub. 6. n. 45. Lug. d. 13. sect. 2. n. 14. Mol. t. 4. d. 103. n. 2. et Salm. de rest. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 36. cum Caj. Less. Mol. etc.* et vocant communem.

Secunda sententia verò excusat adulterum; quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit, sed est mater; sicut non est causa abortus, qui fornicatur cum muliere, licèt coniciat eam in necessitatem abortus. Ita *Sot. Trull. etc. ib.*

Tertia sententia apud *Tambur. Decal. l. 7. c. 3. §. 5. n. 5. et 6.* distinguit et dicit, quoad alimenta, teneri patrem illa subministrare, et hoc *Tamb.* supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium; quoad hæreditatem verò proli relictam, dicit, eum non teneri, quia de hoc tenent *Sot. de just. l. 4. q. 7. art. 2. et Henriq. l. 2. de matr. c. 2. n. 3.* et probabilem vocant *Tamb. l. c. et Dian. cum Bart. à S. Faust. apud Lug. de just. d. 13. n. 10.* Sed longè probabilior mihi est prima sententia, teneri in eo casu adulterum tam ad alimenta, quam ad hæreditatem, quam unà cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licèt adulter tantum permittat filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima, et directè moralis omnium damnorum, cum in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile prolem è domo efcere propter infamiam, quam subiret. Ita *Less. l. 2. c. 10. num. 48. P. Canc. tom. 7. p. 222. num. 7. Croix l. 3. p. 2. num. 336. Etbel l. c. et Lug. l. c. num. 11. cum Vasq. Caj. Sylv. Navarr. Mol. Az. et aliis communiter*, qui (ut asserit *Lugo*) præfatas duas sententias rejiciunt. Secùs autem dicendum ait *Lugo n. 13. cum Vasq.* si adultera sine sua infamia, et periculo suppositionis possit prolem extra domum tenere, et alere.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama, et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione à religione. Et quid pro officio?

660 An restitutio faciunda in alio genere?

661 Quid, si quis inducat alterum ad peccandum?

662 Ad quid teneatur, qui abduerit novitium vel religiosum à sua religione?

- 663 De restitutione ob omissionem officii divini.
 664 Quæst. I. Quid, si fructus beneficii non percipiuntur?
 665 Qu. II. Quid, si omittatur officium sine culpa?
 666 Qu. III. An restituendi fructus intra primos sex menses?
 667 Qu. IV. An omittens officium possit postea supplere altera die?
 668 Qu. V. Quid, si omittatur pars minor, quàm integræ horæ?
 669 Qu. VI. Quid, si recitentur horæ sine attentione interna?
 670 Qu. VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus?
 671 Qu. VIII. An omittens incurrat aliam pœnam?
 672 Qu. IX. Cui faciendâ restitutio?
 673 Qu. X. An omnes fructus restituendî? et quid de beneficiario simplici?
 674 Qu. XI. An teneatur ad officium habens tenue beneficium?
 675 Quæst. XII. An canonici non assistentes, vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum, et præbendarum? Dub. 1. An peccent graviter canonici, qui choro non assistunt? Dub. 2. Quid teneantur restituere, si choro non intersint? Dub. 3. An satisfaciant choro, qui tantum intersunt, et non recitant? Dub. 4. An satisfaciant choro, qui submissè recitant?

660. — **R**ESP. 1. Juxta dicta, si restitui non possint bona ablata
 » ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio faciendi ex bonis diversi
 » ordinis. » (Vide d. n. 627.)

Unde resolves :

» 4. Pro fama restituenda est fama : cùm id non potest, non teneris
 » ad pecuniam, et bona fortunæ, nisi per sententiam à judice cogaris
 » sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. Quòd si tamen, lædendo
 » famam, in bonis etiam fortunæ alteri damnum allatum esset, constat
 » ex suprâ dictis quid faciendum sit. Porrò de læsione famæ, etc. Vide
 » dicenda n. 988.

664. — » 2. Si quis alterum induxit ad peccatum suasionem, vel exem-
 » plo suo, tenetur quidem ex charitate, quoad potest, eum revocare ad
 » meliorem statum, sed non ex justitia. Less. l. 2. c. 8. d. 2. n. 20.
 » Laym. c. 8. num. 4.

» 3. Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto metu, etc. tenetur ad
 » id ex justitia; quia quisque habet jus, ne injustè lædatur in bonis spi-
 » ritualibus. Unde, si lædatur, debet id spirituale restitui, si possit.
 » Ibid. »

An autem teneatur tunc ex justitia cooperari, ut alter convertatur?
 Croic l. 3. p. 2. n. 344. putat eum probabiliter tenèri; sed non negat
 oppositum esse etiam probabile cum Sanch.

662. — » 4. Si quis aliquem (etiam novitium) abduxit ab ingressu
 » religionis, tamen sine vi et fraude, etsi graviter peccârît, id irratio-
 » nabiliter faciendo, ac proinde teneatur ei rursus suadere ingressum
 » ex charitate; non tamen ex justitia vel illi, vel religioni tenetur, quæ
 » nullam adhuc in eum jus acquisivit. Vide Laym. l. 3. t. 2. c. 8.

» 5. Si quis religionem ad apostasiam induxerit, suasionem, aliave
 » cooperatione, obligatur ex justitia religioni ad restitutionem, non

- quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur, sed ut
- suadeat alteri, quoad potest, redditum, et compenset monasterio com-
- moda, quæ ex hæreditate, bonis, vel industria alterius expectaban-
- tur. •

Qui per vim, fraudem, aut metum gravem impedit, vel avertit aliquem à religione, graviter peccat contra justitiam, est commune apud *Croix l. 3. p. 2. n. 307. cum Less. Dic. Burgh. et Steph.* Probatur ex Tridentino sess. 25. c. 18. de Reg. ubi excommunicatur qui puellam à religione impedit. Fortius peccant parentes, si impedian; *vide dicta n. 335. v. Prætereà.* Probabilius autem est, quòd is, qui hunc impedit, non teneatur alium adducere ad religionem, ut ait *Croix ib. cum Sanch. contra Nav.* Tenetur tamen reparare damna ob id monasterio provenientia, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo d. 9. n. 40.* Et hoc dicendum probabilius, etiamsi ille aversus simplex esset novitius, ut *Lug. n. 39. et Less. cum aliis apud Croix ib. contra Sanch.*, qui putat oppositum probabile, dicens, monasterium non acquirere jus in novitium nisi post professionem.

Hic autem videndum de restitutione ob omissionem divini officii.

663. — Ex decreto concilii Lateranensis sub Leone X. aucto a S. Pio V. anno 1571. Beneficarii tenentur restituere fructus beneficii pro rata omissionis officii, elapsis sex mensibus à die possessionis beneficii. In præfato enim concilio Sect. §. 9. *Statuimus*, sic dicitur: *Statuimus quoque, ut quilibet habens beneficium, si post sex menses, obtento beneficio, officium divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat suos pro rata omissionis recitationis officii, et temporis.* Deinde S. Pius V. in sua Const. 186. quæ incipit, *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571. sic sancivit: *Statuimus, ut qui horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes beneficii fructus, qui illi vel illis diebus responderent: qui verò matutinum, tantum dimidiam; qui cæteras alias horas, aliam dimidiam; qui horam singulam, sextam partem fructuum ejus diei amittat; tametsi aliquis choro addictus, non recitans, omnibus horis Canonicis cum aliis præsens adsit, fructusque et distributiones forte aliter assignatas solâ præsentia juxta statuta, consuetudinem, vel aliàs sibi lucrari fecisse prætendat: is etiam præter fructuum, et distributionum amissionem, grave peccatum intelligat se admisisse. Item ille qui primis sex mensibus officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, grave peccatum intelligat admisisse, etc.* Hujusmodi autem restitutio certè debetur ante judicis sententiam, ut patet ex damnatione *Alexandri VII.* prop. 20. quæ dicebat: *Restitutio à Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis, eò quòd sit pœna.*

664. — Super hoc puncto plures quæstiones occurrunt. Quær. 1. An beneficiatus, fructus non percipiens teneatur ad horas recitandas? Respondetur: Si ipse careat spe recuperandi fructus, et non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita *Viva de rest. qu. 7. art. 9. n. 2. Croix l. 4. n. 1193. Bon. de hor. can. d. 1. q. 2. p. 4. n. 25. et Lug. Resp. Mor. dub. 5. n. 5.* Ratio, quia non est æquum, ut aliquis subeat onus officii, si fructus non percipiat sine sua culpa. Excipe I. Si beneficiatus justè privetur fructibus in pœnam alicujus criminis; *Bon. l. c. cum Azor.* Secùs si injustè privetur, ut idem *Bonac. cum Suar. Molf. Azor, Laym. Lop. Garz. etc.* Excipe II. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis, ut *Lugo l. c. n. 5. cum Suar. et Croix l. c.*

Quid si vertatur lis super beneficio? Distinguendum: si beneficiarius nondum acceperit possessionem beneficii, *Cajetanus v. Hora, Nav. in c. Quando, c. 7. n. 29. et Sanch. Cons. l. 2. c. 2. d. 76. n. 6. cum Corduba* dicunt, eum tenèri ad recitandum officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam esse sententiam. Ratio, quia beneficiarius per solam collationem jam acquirit dominium beneficii, ex *e. Si tibi de præb. in 6.* Quapropter, cum à die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est, ut ipse onus officii subeat. Communis tamen et vera sententia docet, hunc non tenèri ad officium; ratio, quia beneficiarius ad officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum; is autem, cui collatum est beneficium, habet quidem jus in illo, et ad possessionem accipiendam; sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos, tale enim jus non acquiritur nisi per possessionem. Ita *Hab. t. 4. p. 232. q. 7. P. Conc. tom. 7. n. 411. Tourn. de religione art. 8. sect. 2. concl. 2. quær. 2. Salm. tr. 16. c. 2. punct. 3. §. 3. n. 36. cum Suarez, Pal. Lug. Bon. Fill. Rodr. etc.* Benè tamen excipiunt, nisi stet per beneficiarium, quin possessionem adipiscatur; quia *ex reg. 25. in 6. mora sua cuilibet est nociva.* Nec obstat, quòd fructus reserventur proviso; nam respondet *Habert l. c.* etiam fructus beneficii vacantis sæpè reservari beneficiario futuro, et tamen nemo dicit, hunc tenèri ad officium. Hoc autem beneficium usquedum liti subijcitur, habetur pro vacante, ut ait *Conc. l. c.* Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

Si verò beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem beneficii, tunc, si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utique tenetur ad officium, ut docent *Less. lib. 2. cap. 34. num. 173. Suar. lib. 4. cap. 29. num. 7. et 10. Lug. loc. cit. dub. 5. num. 9. Conc. pag. 442. num. 27. Salmant. loc. cit. num. 38. cum Pal. Fill. et aliis communiter.* Secùs si absit hæc spes, et dubium sit, cui adjudicandi erunt prædicti fructus; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita *Lug. n. 44. Salm. ibid. num. 37. cum Sanch.*

Led. Pellizar. et Tomb. l. 2. c. 5. §. 4. n. 30. cum Bon. Et hoc dicendum, etiamsi beneficiarius emolumentum ex fructibus beneficii jam perciperet, sed ob aliquod manuale servitium (ut rectè notant *Lugo n. 5. et Salm. loc. cit. n. 38.*), ob quod non foret privandus tali emolumento, etiamsi litem amitteret. Si autem beneficiarius vincit litem, sentit *Salas ap. Croix*, ipsum tenèri fructus sequestratos largiri pauperibus. Sed meliùs censent *Lugo n. 5. et Salm. ibid. n. 39. cum Bon.* nullam esse obligationem restitutionis ei, qui sine culpa sic omisit officium, unde licitè eos retinere potest, sicut licitè retinet fructus maturatos à tempore vacationis beneficii, etsi officium non dixerit.

665. — Quær. 2. An omittens officium sine culpa teneatur ad restitutionem?

Prima sententia affirmat cum *Led. et aliis apud Viva loc. cit. n. 2. v. Inf. secundo*, qui probabilem putat :

Negat verò *secunda sententia* probabilior, quam tenent *Less. l. 2. c. 34. n. 180. v. Quinto, P. Conc. tom. 2. p. 417. n. 5.* et ipse *Viva cum Sanch. et communiori*. Ratio, tum quia cessante culpà cessat pœna restitutionis fructuum, ut colligitur ex verbis concilii Lateranensis, *qui officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat*; tum quia, ut censet *Sylv. v. Clericus, 4. n. 17. cum Innoc. Panormit. Butr. idem Less. loc. cit. num. 179. cum Palud. et Rosell. (contra Ang. et Cov. qui tamen fatetur contrarium esse commune)* hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali, cum fructus beneficii non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione beneficiati, cum onere tamen officii; ante enim concilium Lateranense, ita *Lessius*, nullus erat Canon, quo hæc restitutio præcipiebatur. Benè autem potuit Ecclesia, omittentibus restitutionem imponens ipso facto, et ante omnem sententiam; sed cum hæc restitutio præcudubio sit pœna (ut non dubitat *Viva in cit. prop. 20. n. 3.*), ipsa cumminò culpam requirit; et idèò satis à restitutione excusantur officium inculpabiliter omittentes. Sed dicæ: Si restitutio fructuum culpabiliter omittentibus est pœna; cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit *Alexander VII. damnando propositionem 20. dum (ut diximus lib. 4. n. 149.) in omnibus pœnis positivis requiritur sententia*? Respondetur, non requiri sententiam, eè quèd hæc restitutio sit pœna conditionalis juxta dicta ibidem dicto n. 149. v. *Pœna*, sive quia recitatio officii est conditio sine qua non potest beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus n. 663.) dicens: *Si post sex menses, obtento beneficio, officium divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat.*

666. — Quæritur 3. An omittens officium infra sex primos menses teneatur ad restitutionem? Affirmant *Suar. de relig. lib. 4. c. 29. et Val. cum aliis apud Viva l. c. n. 2. v. Inf. secundo*. Sed negant præ-

habilius Less. cit. cap. 38. num. 467. Conc. tom. 2. p. 446. n. 3. et Viva cum Vasquez et communiori. Ratio est eadem, quam mox adduximus, quia restitutio fructuum non debetur nisi de lege Ecclesie, quæ hanc pœnam injunxit tantum omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quod isti non excusentur à culpa gravi, ut habetur ex Bulla S. Pii V. ut supra n. 663.

667. — Quær. 4. An beneficiarius omittens officium uno die possit supplere die alio? Omnes docent, et non dubitandum, hunc non excusari à peccato mortali, ut diximus haberi etiam in præfata bulla S. Pii V. Dubium fit, an ita supplens excusetur à restitutione fructuum?

Prima sententia affirmat, quam tenent Molf. tom. 4. tr. 5. c. 5. n. 7. Salm. tr. 16. c. 2. punct. 4. n. 65. qui citant Palud. et Quintan. item Henr. Suar. et Fill. (Sed Dian. p. 2. tr. 12. resolv. 24. asserit Henr. esse pro contraria sententia, et Fill. ac Suarez loqui tantum pro casu precedentis quæstionis); ac probabilem vocat Bon. de horis can. d. 1. q. 5. p. 2. n. 5. Ratio, quia in tali casu iste jam rependit æquale, prout si capellanus omittat missam uno die, bene potest altero supplere.

Secunda sententia verò communissima, cui adhæreo, negat; et hanc tenent Bonac. l. c. Viva dict. art. 9. num. 2. Ronc. de hor. can. c. 4. qu. 7. r. 2. cum Nav. Pell. Bass. etc. ap. Salm. loc. cit. n. 64. item P. Concina, t. 2. p. 420. cum Leandr. qui dicit hanc omninò tenendam, et Croix l. 4. n. 1209. qui contrariam non putat probabilem. Ratio, quia onus officii est addictum diei, unde qui illud non implet, non potest implere die alio; et hæc videtur fuisse vera mens S. Pii V. dum sancivit non facere fructus suos, qui horas canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit. Ubi notandum non dixisse Pontificem omiserit, sed intermiserit, quo verbo satis significavit, non lucrari fructus qui uno die officium intermittit, etiamsi die altero suppleat; quia, licet is dici possit horas non omisisse, nequit verò dici quod non intermiserit. Hinc bene arguit Roncaglia, quomodo ille, qui uno die fructus sui beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere? Tantò minus deinde approbo id quod subdunt Salm. ibid., nempe, quod beneficiarius omittens officium possit supplere aliis piis operibus. Nec etiam acquiesco ei, quod dicit Roncaglia, nimirum quod, cum sub nomine pauperum veniant etiam animæ purgatorii, si beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari à restitutione: non acquiesco, dico, quia Papa omninò imposuit omittentibus restitutionem fructuum.

668. — Quær. 5. An omittens partem minorem quàm integræ horæ, teneatur ad restitutionem? Si partes omissæ materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem; etiamsi fructus illi parti respondententes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert chori usus, tum quia à S. Pio

V. tantum omittentibus aliquam horam imposita est restitutio : qui autem partem levem illius omittit, non potest dici horam omisisse; ita *Suar. l. 4. c. 3. n. 13. Bonac. d. 1. qu. 5. part. 2. n. 11. Salm. tr. 16. c. 2. punct. 4. n. 56. et P. Concina, tom. 2. p. 419. n. 8. in fine.* Et hoc verum putant *Pal. t. 2. c. 7. Dec. 2. p. 7. n. 6. Salm. l. c. cum Fill. P. Nav. Pel. Dian. etc.* ac probabile censet *Bon.* etiamsi partes in pluribus horis constituerent simul gravem materiam ; quia præceptum recitandi integrum officium diversum est à præcepto restitutionis, quæ (ut dictum est) non debetur de jure naturæ, sed ex mandato Ecclesiæ, pro omissione singularum horarum. Sed his non obstantibus, verius mihi videtur oppositum, quod docent *Suar. de rel. l. 4. c. 30. n. 13. P. Concina, l. c. Bon. de hor. can. d. 1. q. 5. p. 2. num. 15. cum Garc. etc.*, nempe non excusari à restitutione, qui in uno officio per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex concil. Lateranensi absolute præcepta fuit restitutio fructuum *pro rata omissionis officii*, ubi nota, non dici ibi pro rata omissionis cujuslibet horæ, sed *officii*: ergo ex concilio omittens partem notabilem officii jam tenebatur ad restitutionem. Postea *S. Pius V.* suam bullam emanavit, quæ nihil quidem de illa constitutione concilii immutavit, *sed expressius providere volens*, ut dixit, solum definit quantum fuerit restituendum pro omissione singularum horarum ; ex hac autem definitione perperam inferitur, quod Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius officii à restitutione jam à concilio, illi imposita, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque horæ. Tanto magis deinde rejicimus cum *Salm. ibid. n. 55. Bonac. Pal. etc.* id quod dicunt *Filliuc. Pelliz. et Dian.* (et *Viva* putat probabile cum *Navarr. et Tolet.*), nimirum non teneri ad restitutionem, qui omittit partem notabilem alicujus horæ : nam qui partem notabilem omittit, verè non recitat horam, sicut verè missam omittit qui partem ejus notabilem non audit.

669. — Quæres 6. An teneatur ad restitutionem beneficiarius qui recitat officium sine debita attentione ? Qui externè voluntariè distrahitur certè non satisfacit officio, et tenetur restituere. Dubium est de se distrahente interiùs ; de hoc magna est quæstio, de qua fusè agemus *lib. 5. n. 177.* ubi probabiliorem esse sententiam dicemus, eum non satisfacere. Sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem, hic dicimus non esse obligandum beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos perceperit ; quia posito jure certo, quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem nisi sit certus de obligatione restituendi. Magnus rigoristarum princeps *Prosper Fagnanus* gravem scrupulum imponit confessariis absolventibus pœnitentem, qui non vult restituere juxta opinionem probabiliorem sui confessarii, quia ejus sententiæ

tamquam sui judicis pœnitens ut reus parère debet. Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi et communiter aliis innumeris doctoribus, etiam rigidæ sententiæ fautoribus, angere debere confessarios damnantes ad restituendum pœnitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem à restitutione, et ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus expoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis juxta dicta n. 547. Præterea diximus lib. 1. n. 84. et fusiùs dicemus lib. 6. n. 604. quòd pœnitenti, qui habet pro se opinionem probabilem, nequeant denegari absolutio, ut communiter docetur, et fatentur etiam plures inter probabilioristas, quos ibi retulimus et referemus. Nec obstat dicere, quòd pœnitens debeat se conformare judicio confessarii, nam confessarius non est judex controversiarum, prout est summus Pontifex, sed tantùm judex dispositionis pœnitentium, et satisfactionis injungendæ, ut habetur ex Trident. sess. 14. de Pœnit. c. 5. ubi dicitur: *Jesus Christus... Sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit tamquam præsidēs et judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur..., qui pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntiant. Constat enim, sacerdotes judicium hoc, incognitâ causâ exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potiùs in specie ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent.* En igitur patet, pœnitentem in hoc tantùm sequi debere judicium confessarii, ut peccata apud eum deferat, et pœnitentiam acceptet. E converso pœnitens post confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quæ non potest ei denegari, nisi aliunde sit indispositus; neque potest quidem dici indispositus, quia non sequitur opinionem confessarii, et quem certè non pertinet reprobare opiniones quas alii sapientes approbant; sed tantùm judicare an pœnitens rectam vel ne conscientiam sibi formet. Sed instabit *Fagnanus*: hæc sunt principia probabilistica. Ego nescio, an sint probabilistica, vel antiprobabilistica, cum plures etiam inter probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quòd in omnibus scientiis regula probata sit, ut sequamur principia magis recepta à sapientibus, prout sunt ista quæ invenio passim tenèri à scriptoribus undique doctrina et pietate conspicuis, qui in facie Ecclesiæ sua volumina ediderunt, et quibus adhærere consultius tutiusque mihi esse judico; quod enim docetur *ex unanimi theologorum consensu* (ait *Cont. Tourn. de justit. et jure*) *magni esse debet ponderis, quia ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique judicant.* Neque hic auctor dixit hoc loquens de opinione omninò communiter recepta, sed de quadam sententia, cui plures graves auctores contradicunt.

670. — Quær. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus

beneficii? Certum est, tenèri excommunicatum tempore collationis, quæ fuit nulla, *Viva qu. 7. art. 9. num. 7.* Secus, si post collationem incidit in excommunicationem. Ita *Laym. l. 4. tr. 5. p. 2. c. 2. n. 9. Cont. Tourn. de censur. part. 2. art. 3. sect. 5. Quær. 4. Pal. d. 2. p. 44. n. 4. Sanch. de matr. lib. 3. d. 54. n. 42. Salm. de cens. c. 3. punct. 10. n. 445. cum Henr. Bonac. Con. Avila, Hurt. et aliis pluribus (contra Suar. Cov. Fill. Sayr. etc.)* Et quidem probabilis: ratio, quia pœnas, quæ actionem requirunt, ut diximus *lib. 4. n. 448.* reus non tenetur subire, nisi post sententiam. Et sic videtur significare textus in *c. Pastoralis 53. §. Verum. de Appel.* ubi dicitur: *Illi proventus ecclesiastici meritò subtrahuntur, cui Ecclesiæ communicatio denegatur.* To autem *subtrahuntur*, ait: *Cont. Tourn. l. c.* potius indicat expoliationem, quæ fit ab homine, quàm quæ ipso jure inducitur, ut etiam explicat Glossa. Tantò magis, quia Pontifex respondet ibi interrogationi factæ, an clericus excommunicatus potuisset privari à judice ecclesiasticis beneficiis. Hæc tamen sententia procedit, si beneficiarius per se, vel per alium jam muneri suo satisfecerit. Si autem ob injustam excommunicationem abesset à choro, posset percipere fructus beneficii, et etiam distributiones, ut ait *Viva n. 8. cum Sa, Fill. Av. etc.* Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistat choro, quia non stat per ipsum, ne absolvatur? *Sa, Henr. et Ugol.* concedunt huic distributiones; sed negat communiùs, et multò probabilius *Viva cum Suar. etc. ibid.*

674. — Quær. obiter 8. omittens ultra restitutionem, quamnam aliam pœnam incurrat? Incurrit pœnam privationis beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses officium omittat intra 15 dies *ut Suar. apud Viva d. 1. n. 10. ex conc. Lateran.*

672. — Quær. 9. omittens cui debeat facere restitutionem? Resp. pauperibus, vel fabricæ beneficii, ut *ex Decr. S. Pii V. sive Ecclesiæ, sive domui beneficii, sive in augendis agris, ut Suar. et Vasq. apud Viva quæst. 7. a. 9. n. 44.* Non autem (ait *Viva*) potest dare fabricæ alterius Ecclesiæ, nisi fabrica esset in utilitatem pauperum, vel nisi Ecclesia propria non indigeret restauratione, et aliæ Ecclesiæ eleemosynis indigerent, ut reficerentur, ut ait *Concina tom. 2. p. 425. n. 24.* Nomine autem pauperum intelliguntur pauperes cujuscumque loci, et etiam intelliguntur ipsi defuncti. Et etiam ipse clericus sibi potest applicare dictos fructus, si verè pauper est, ut dicunt *Palaeus tract. 7. d. 2. p. 7. n. 42. cum Nav. Suar. Bon. Tol. et Viva cum Less. ex communi d. n. 44. in fine.* Excipitur tamen, si ille in fraudem officium omittat, sciens, se posse retinere fructus ob paupertatem, ut benè advertunt *Pal. et Viva.* Addunt *Palaeus tr. 7. d. 2. p. 7. n. 44. cum Suar. Bonac. et Salm. de hor. can. c. 2. punct. 4. n. 60. in fin. cum Nav. Pell. Reg. Fill. Quintan. et communi,* posse beneficiarium

isfacere restitutioni, si quæcumque alia pia opera pro defunctis of-
at æquivalentia recitationi omissæ, nempe (ut explicat *Quintan. ap.
lm. ibid. n. 66.*) auditionem Sacri, flagellationem, Incrationem in-
gentiarum, et similia; sed huic suprâ n. 667. *Quæst. 4. in fine* non
quievimus. Tantùm admittendum videtur cum *Concina p. 427.* posse
reficiarium fructus restituere, ut celebrentur missæ, vel alia suffra-
applicentur pro defunctis.

73. — Quær. 40. An beneficiarius restituere debeat omnes fructus,
ta officia quæ omisit? Affirmant *Suar. Valent. Azor*, quia sic lo-
tur bulla. Sed *Sanch. Cons. tom. 1. l. 2. c. 2. d. 83. n. 3. Sotus
just. l. 10. qu. 5. art. 6. Less. l. 2. c. 34. n. 133. Viva l. c. n. 13.
Salm. loc. cit. num. 59. cum Pal. Vasq. Led. Vill. Dian. Henr.
lr. Bonac. etc.* probabiliter dicunt ex benigna interpretatione ipsos
tenèri omnes fructus restituere, sed tantùm eos qui respondent ad
s officii omissi. Ratio, tum quia bulla *S. Pii* sic recepta est, et sic
dicata usu, utpote conformior æquitati naturali; tum quia durum
est eodem modo obligari Episcopos, parochos, et capellanos qui
nt alia onera, ac simplices beneficiarios. Quare dicunt, Episcopum
parochum tenèri restituere tertiam, vel quartam partem fructuum,
tendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt: canonicog-
diam partem: habentes capellaniam, dimidiam, vel tertiam par-
: (capellanus enim tenetur ad officium, cum quælibet capellania
erenda ab Episcopo, et ejus auctoritate erecta, sit verè beneficium,
sit ad nutum amovibilis: secùs, si non sit erecta auctoritate Epi-
i, licèt ab ipso conferatur. Ita *Salm. cit. n. 59. cum Suar. Pel.
etc.*) Ratio, quia isti omnes recipiunt fructus non solùm pro of-
sed, pro aliis etiam oneribus. *Henriquez* autem apud *Sanch. Cons.
c. 2. d. 84. n. 4.* dicit, Episcopum et parochum tenèri tantùm ad
tam partem, quod *Viva* etiam approbat in *prop. 20. Alex. VII.
in fin. et de horis can. q. 3. a. 3. n. 8. in fine.* Canonicum ad
tam, ut etiam *Viva d. n. 8. in fine.*

id de beneficiario simplici? Rectè *Viva cum Bon. d. l. de rest.
l. in fine* dicit, eum tenèri ad omnes fructus: quia onus gestandì
um, vivendi castè etc. compensatur privilegiis clericalibus. Atta-
Henr. apud Sanch. d. loc. dicit, tenèri tantùm ad tertiam par-
ratione aliorum onerum. Et asserit hanc esse communem recen-
m cum *Manuel. et Medina*, quorum opinionem ait *Sanch.* esse
ni consonam. At hanc opinionem meritò ait *Less. l. 2. c. 34. n. 177.*
laxam. Unde rationabiliter eam limitat ad eos beneficiarios tan-
qui præter horas canonicas alia onera habent, idque juxta one-
proportionem.

l. — Quær. 44. an teneatur ad officium, habens tenue beneficium?
. *de horis canon. c. 2. punct. 3. §. 5. n. 48. cum Nav. Laym.*

Pal. Sa, etc. tenèri eum censent, quia *S. Pius V.* hunc non excludit. Negant tamen *apud Moya tract. 2. de rel. disp. 2. q. 4. n. 8. Malder. Escob. Quintan. Diana, et Arag.* qui testatur, hanc esse communem recentiorum : et idem sentiunt *Less. l. 2. c. 34. n. 469. Sanch. l. 2. Consul. c. 2. d. 66. cum Rodr. Molf. Vega, Led. Torre, et Pell. apud Salm. ibid. n. 46.* (quamvis *Less. et Pell.* sentiant tenèri hunc beneficiarium recitare saltem Dominicis, et diebus festivis). Ratio, quia *ex c. Is cui, 19. de præbend. in 6.* in jure tenue beneficium non reputatur pro beneficio ; in præfato enim canone habens tenue beneficium non excluditur ab alio beneficio obtinendo, cùm ibi prohibeatur, ne de beneficio provideatur tantùm obtinens aliud beneficium sufficiens: *Is cui* (verba textûs) *conceditur, auctoritate apostolica possit uni personæ in sua vel alia Ecclesia providere : alicui aliud sufficiens beneficium obtinenti providere non potest.* Addit ibi Glossa : *Ergò si non est sufficiens, secus est.* Deinde infrà rationem adducit : *quia beneficiatus idoneus non est, et jure communi beneficiatus beneficiari non mandatur ex c. Quia in tantum, de præb.* Habens igitur tenue beneficium, si potest beneficiari, ergò reputatur in jure tamquam non beneficiatus : et proinde censetur eximi ab onere officii.

Quæritur autem quodnam beneficium judicetur tenue ? Dico non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt tale judicari beneficium quod non pertingit ad 20 vel 30 Aureos. Meritò tamen *Viva in prop. 20. Alex. VII. n. 7. Sporer de hor. can. c. 1. n. 27. Elbel eod. tit. n. 424. Tamb. l. 2. c. 5. §. 1. n. 24. et Salm. d. c. 2. n. 46. cum Mald. ac aliis communiter* censent probabile, tenue existimari illud beneficium quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis. Et adhæret *Sanchez Cons. l. 2. c. 2. dub. 67. n. 4. cum Suarez,* putans, beneficium tenue illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentationem autem rationaliter dicit *Viva loc. c. mensurari* juxta diversitatem patrimoniorum, quæ in diversis locis solent clericis assignari. Hinc *Sotus ap. Sanch. n. 5.* obligat ad officium beneficiarium, qui percipit annuos Aureos octo. Sed *Sanch.* excusat, etiamsi percipiat 16 Aureos. Verùm huic minimè acquiesco : communis enim sententia est *apud Croix l. 4. n. 4195.* nullo modo excusari ab officio beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis. Idemque rectè censet dicendum *Croix n. 4196. cum Vasq.,* si dubium sit, an beneficium sit tenue ; quia, cùm beneficium sit certum, et tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro beneficio, et proinde pro obligatione officii. Meritò addunt *Lugo, R. Mor. dub. 6. n. 5. cum Suar. et aliis, Croix, n. 4193. et Tamb. l. c. n. 26.* neque excusari beneficiarium si ob suam culpam beneficium factum sit tenue ; vel si ipse speret in posterum uberiores fructus se habiturum, tunc enim unus annus compensatur cum alio, contra *Palaum tom. 2. d. 2. p. 4.*

§. 2. n. 18. Pariter addit *Croix ibidem* tenèri ad officium, qui acceptat beneficium cum onere solvendi omnes fructus pro pensione. Sic etiam, si non faciat fructus suos, quia non residet, ut ait idem *Croix loc. cit. cum Suarez, Lugo, etc.* Hoc tamen limitant *Bus. et Sanch.* si absit cum licentia : sed id rectè rejiciunt *Tamb. n. 23. et Croix ibid. cum Azor,* cùm ille possit fructus percipere, si velit.

675. — Quær. 12. an canonici non assistentes, vel non psallentes in choro, teneantur ad restitutionem distributionum, et præbendarum? Plura dubia hic discutienda sunt. Certum est quòd clerici Ecclesiarum cathedralium et collegiatarum tenentur ad officium in choro ex *c. 1. de cel. Miss. cap. Fin. dist. 92. et ex Trid. sess. 24. c. 12.* Atque tenentur quotidie assistere, nisi alibi alia sit institutio, vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra Ecclesiam officium persolvatur, et adsit licentia Episcopi, quando ad ipsum aditus patet, ut ait *Viva de Rest. q. 7. art. 9. n. 14.* Imò probabiliter putat *Bon.* cui adhæret *Viva,* canonicos benè distributiones lucrari, si recitent in sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia Episcopi, si ipsa licentia præsumatur; in sacristia enim reputatur officium moraliter ac in Ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1. an peccent graviter canonici, qui choro non assistunt? Negant plures DD. antiqui, ut *Nav. de Orat. c. 5. n. 14. Sylvest. v. Horæ q. 11. Cajet. eod. verb. §. 5. item Ang. Vald. Barb. Pell. Reg. Tamb. apud Salm. tr. 16. c. 4. punct. 1. n. 2.* tum quia de hoc non adest præceptum expressum, tum quia obligatio assistendi choro oritur ex distributionibus; ergò, cùm his canonici renuntiant, omni obligatione se liberant. Sed veriùs *Suarez l. 4. c. 17. Bon. d. 11. q. 1. p. 2. P. Concina tom. 2. p. 510. n. 4. Viva l. c. n. 14. Cont. Tourn. de relig. part. 2. cap. 2. art. 8. sect. 5. Salm. l. c. n. 3. cum Vasq. Pal. etc.* docent, eos peccare mortaliter, qui à choro absunt notabiliter, ultra tempus à Tridentino permissum. Ratio, quia ex *c. Si quis presb. dist. 92.* depositioni subjicitur clericus non recitans in sua Ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius beneficii; Tridentinum enim *sess. 24. c. 12.* loquens de canonicis præcipit: *Omnes... compellantur... in choro ad psallendum instituto, hymnis, et canticis Dei nomen reverenter, distinctè, devotèque laudare.* Diximus autem 1. notabiliter, tam si absit canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia, eum non peccare graviter. Ita *Salm. loc. cit. n. 1 et Croix l. 4. p. 876. cum Sylvest. Bon. Cov. Vasquez, et Suar. l. 4. c. 13. n. 8. t. 9.* qui tamen dixit, præfatam sententiam non videri certè improbabilem, sed se nolle suum iudicium interponere. Diximus 2. *ultra tempus permissum;* quia Tridentinum permittit canonicis, sicut Episcopis, et tres menses abesse. Rectè autem docet *S. Thomas 2. 2. q. 91. rt. 2. ad 3.* quem sequitur *Viva l. c. verb. Dico tertio, cum Val.*

Fill. et Bon. contra Nav. et alios, Episcopos non obligari ad chorum; tum quia sic fert consuetudo; tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quæ chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2. quid teneantur restituere canonici, qui choro non intersunt? Certum est ipsos non posse lucrari distributiones, etiamsi alii consocii eas illis remittant, ut habetur ex *Trident. sess. 24. de Reform. c. 12.* ubi dicitur: *Distributiones verò, qui statis horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis collusionione aut remissione exclusa, his careant.* Nota, *remissione exclusa*, nam ut benè advertunt *Croix l. 4. n. 877. et Conc. t. 2. p. 523. n. 4.* si portiones illæ præsentibus jam sint præstitæ, isti licitè possunt donare eas absentibus; modò hoc non fiat ex pacto, et in fraudem legis, ut ait *ib. Croix cum Sanch. et Lugo*, quia hæc esset palliata collusio. Non privantur autem distributionibus qui absunt ex legitimis causis, de quibus agemus *l. 5. ex n. 130.*

Hæc quoad distributiones. An verò non assistentes teneantur etiam fructus præbendæ restituere? Sic habetur in *Trid. l. c. Primo anno privetur unusquisque dimidiâ parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ, ac residentiæ fecit suos. Quòd si iterùm eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus. Crescente verò contumacia, contra eos juxta sacrorum canonum constitutiones procedatur.* Ex sacris autem canonibus, ut dicunt *Salm. c. 4. punct. 1. n. 9.* illi exspoliantur ipsis beneficiis. Hoc verò ajunt *Salm. ibid. ex communi*, non fieri nisi post sententiam: sed contrarium hodiè tenendum, ut mox videbimus in dubio sequenti.

Dubitatur 3. an satisfaciant choro, et lucrentur distributiones canonici, qui tantùm assistunt, et non canunt? Affirmant *Sanch. Cons. l. 2. c. 2. dub. 99. n. 2. cum Met. Arag. et Panorm.* Et consentiunt *Bon. de hor. can. d. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 18. et Salm. loc. cit. n. 5. cum Pal. Suar. Less. Pell. et Led.* pro iis Ecclesiis, ubi talis viget consuetudo, quam asserunt adesse ferè in omnibus Ecclesiis. Sed hodie, aliis omissis, causa finita est in bulla *Cum semper oblatas*, (vide in fine operis de Romanorum Pontif. decretis, epist. encycl. n. V.) ubi SS. noster Pontifex postquam asserit præfatam opinionem absenam esse menti conc. Tridentini, atque pluries improbatam à congregatione ipsius concilii, dicit: *Equidem minimè Nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius Ecclesiæ canonici, se suo muneri satisfacere per simplicem in choro assistentiam, absque divinæ psalmodiæ cantu. Verùm, nisi illis præsto sit apostolicum, non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens privilegium sive indultum, jure ac meritò verendum est, ne isti, dum ita se gerunt, præbendarum ac distributionum fructus minimè suos faciant, et consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur. Ex quo verbo verendum rectè infert Concina tom. 2. p. 518. n. 22. ita infir-*

matam esse contrariam opinionem, ut non ampliùs probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, quàm certè non licet operari. Sed quidquid aliqui dixerint super præfatam bullam, idem SS. Pontifex omnia dubia abstulit novo Brevi, quod direxit die 19. Januarii anno 1748. ad Emin. Cardin. Delphinum Patriarcham Aquilejensem, incipiens, *Dilecte Fili, etc.* (vide apud Conc. pag. 520. n. 29.). Hi noster Pontifex consuetudinem canonicorum, tantùm interessendi choro, extirpandam esse declarat, sic dicens: *Itaque à te, dilecte Fili noster, poscimus, et flagitamus, ut non solum hujusmodi abusum et corruptelam ab Ecclesiastica disciplina absonam, et canonicis ordinationibus ac nostræ quoque constitutioni contrariam penitus evellere et eradicare aditaris: verùm etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas, ut in posterum, ed, quæ decet ac tenentur reverentiâ, choro intersint, assistantque, nec non pari pietate, attentione, ac vigilantia omninò canere vel psallere cum cæteris studeant ac contendant. Deinde iisdem edicas, et notum facias nos, (quemadmodum per hæc nostras in forma Brevis litteras tibi declaramus et injungimus decernere atque statuere, sicut in eadem constitutione nostra innuimus, ipsos suosque successores canonicos choro quidem interessentes assistentesque, minimè verò canentes, psallentes nullo pacto ex præbendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeò restitutioni obnoxios esse ac fare. Ex quo Diplomate remanet tandem decisum, quòd canonici vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in choro, nedum distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex præbendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.*

Dubitatur 4. an satisfaciant choro, qui submissè recitant psalmos, alteram partem audiendo? Loquendo de choro in generali, an isti satisfaciant officio, adsunt duæ sententiæ.

Prima, quam tenent Caj. Summ. v. Horæ, in fine, Arm. eod. v. n. 22. Navarr. in e. 10. n. 80. et alii ap. Salm. tr. 46. c. 2. penot. 3. n. 25. dicit, eos non satisfacere, quia non communicant cum aliis canentibus.

Secunda sententia verò valde probabilis, et communior affirmat; hancque tenent Sanch. Cons. tom. 2. l. 7. c. 2. dub. 44. n. 2. Less. l. 1. c. 34. dub. 33. n. 184. Suer. tom. 2. l. 4. c. 12. n. 8. Fill. tr. 26. c. 6. n. 495. Conc. tom. 2. p. 513. n. 9. Bon. d. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 46. Salm. l. e. cum Sot. Trull. Vill. etc. Ratio, quia ad satisfaciendum officio in choro non est necesse, ut quisque audiat omnes voces alterius partis, unaquæque enim pars cum alia unum corpus constituit, et mutuo communicat.

Loquendo autem de choro canonicorum, an ipsi submissè recitando satisfaciant choro, et lucentur distributiones? Affirmat *Sanch. l. c. cum*

aliis. Sed communiter, et meritò id negant *Less. Fill. ll. cc. Concina p. 513. n. 9. Cont. Tourn. de relig. part. 2. cap. 2. art. 8. sect. 5. et Bonac. l. c. n. 17. cum Suar. P. Nav. et Rodr.* Ratio, quia distributiones debentur solùm iis, qui choro inserviunt; servitum autem chori, ut habetur ex *Clement. 1. de cel. miss.* in eo consistit, ut clerici conveniant in Ecclesia ad officium psallendum. Ergò qui non psallunt, sed officium submissâ voce recitant, non possunt dici choro inservire, Censet tamen *Bonac. loc. cit. cum Suar. Fill. etc.* quòd canonici id recitantes possint saltem percipere mediam partem distributionum: sed SS. noster Pontifex *Bened. XIV.* ut mox suprâ vidimus in præcedenti dubio, expressè declaravit, canonicos non cantantes vel psallentes, non solùm amittere omnes distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus præbendæ.

Dubitatur 5. An canonici, portionarii, et similes possint inservire choro per substitutos, vel alternatim unus pro alio. Negant *Joan. Baptista Ventriglia Præcis, etc. Annot. 19. §. 3. n. 18. cum Zerol. Barb. et Garz.* ex præscripto concilii Trident. *sess. 24. de Reform. cap. 12.* ubi dicitur: *Omnes verò divina per se, et non per substitutos compellantur obire officia.* Hinc ait id vetari, etiamsi adsit consuetudo, vel statutum id permittens, ex declaratione S. Congr. 25. Jul. 1570. *Si factum est aliquod statutum, quòd canonici possint inservire per substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio, quia est contra concilium.* Tantùm id concedit *Ventriglia*, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis, et absentiae permisæ. Verumtamen advertunt *Fagnan. Tom. 1. in cap. Cùm omnes, de constit. n. 28. Monacel. Tom. 2. tit. 13. Form. 2. n. 64. et Matthæus. Offic. Cur. cap. 55. §. 1. n. 9.* declarasse S. C. concilii, quòd Episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat *Monac.*) possit concedere facultatem capitularibus invicem se substituendi in servitio tum Ecclesiæ, tum hori, modò non substituantur iis temporibus, quibus servitio Ecclesiæ adstricti sunt, et modò curet Episcopus, ne hac facultate substituendi illi abutantur: putà si hujusmodi substitutiones sint nimium frequentes. Aliàs verò, ut scribit idem *Fag.*, declaravit S. C. Decretum hoc locum habere tantùm inter præsentem. Cùmque deinde dubitatum fuèrit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra mœnia civitatis, ubi est cathedralis, per medium milliare vel circa in suburbiis, unde canonicus opportunè possit ad servitium accedere; S. C. respondit, non censori absentem. Omnes has declarationes colligit, et refert *Card. Lambertini Notif. 107. n. 17. et 18.*

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, et modo debeat restitui?

676 *Quando, et ubi facienda restitutio?*677 *An sumptibus furis?*678 *Quando et ubi facienda solutio ex contractu?*679 *Quando peccat differens restitutionem?*680 *Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum?*681 *An absolvendus, qui, cum possit restituere, vult differre restitutionem?*682 *An absolvi possit debitor, antequam restituat? Et an confessarius debeat monere de restitutione penitentem, qui est in bona fide, si praevideat monitionem non profuturam?*683 *Quot peccata committat negligens restituere?*

676. — « **R**ESP. Debet quamprimum, et eò modo ac loco restitui, » quo jus, et interesse damnificati requirit, et commodè ac moraliter » fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua » propria ultra debitum. *Vide Laym. hic l. 3. tract. 2. c. 10. Full. » tr. 32. c. 4. q. 11.*

Unde resolves :

« 1. Qui non potest commodè restituere apertè, faciat clam, et qui » non potest per se, faciat per aliam personnam interpositam, v. gr. » confessarium. » (*Quid, si confessarius non restituat? Vide dicenda » seq. n. 704. quest. IV.*)

677. — « 2. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis sumptibus » ad eum locum rem deferre, ubi alter eam habiturus fuisset, si non » fuisset ablata, destructa, vel iniquè detenta, deductis tamen expen- » sis, quas alter eam servando, vel deferendo debuisset facere. Exci- » pe, nisi transferendo deberet plus impendere, quam res valeat; » tunc enim plerumque ex præsumpta mente domini posset restituere » re pauperibus, vel in usus pios. *Bon. q. 6. p. 1.*

Quæstio est, an fur teneatur rem reddere domino, etiam cum sump- » tu majori, quàm res valeat? Affirmant *Navarr. Val. Dicast. Cajet. » etc. apud Salm. de restit. c. 1. punct. 40. n. 195.* Sed negant *Salm. » d. l. cum Soto, Pal. Bon. Less. etc. cum. Bus. hic. Vide dicta supra » n. 597 et 598.*

678. — « 4. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, ubi » rem possidet. *l. c.*

« 4. Debita ex contractu eo loco, et tempore solvi debent, de quo

aliis. Sed comm-
p. 513. r
et Bona

butior
chori
con-
sec-
C
r

422

Regulariter, præcis pactis, solutio in contractibus, quoad locum, fieri debet in loco, ubi contractus fuit initus: et expensis illius, in cujus favorem fuit contractus. Quoad tempus autem, si de isto non sit conventum, ab altera parte: nisi illa ob timorem, oblivionem, aut impotentiam omittat eam monere; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimùm. Ita *Salm. de rest. c. 1. punct. 43. n. 254. cum Pal. Covarr. etc.* Monent autem *ib. n. 255. Lug. Bon. Trull. etc.* non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licet iste petat, quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa; et adhæret *Bus. n. seq. 679.* — « 5. Si quis possit quamprimùm restituere totum, ad id tenetur. Si autem alter dilationem non pateretur ulterius damnum, aut non notabile, non facile arguendus esset gravis peccati is, qui cum proposito satisfaciendi differret, aut paulatim per partes solveret. Vide *Bon. de contract. d. 4. q. 6. p. 4.* »

Certè excusatur à peccato gravi qui differt restitutionem per breve tempus, in quo dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Ita *Salm. ibid. n. 253. cum Lugo, Caj. Bon. etc. Palaus* ordinariè loquendo spatium 20 dierum putat esse breve.

680. — Utrùm, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum, quod creditor ex dilatione patitur? Respondetur: Si debitum non sit ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo d. 48. n. 35. et Croix l. 3. p. 2. n. 252.* Si verò ex delicto est, nec etiam tenèri, si dilatio sit justa, dicunt *Navarr. Dic. Burg. et Dian. ap. Croix ib.* qui probabile putant, quia, ut ajunt tunc circa dilationem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communiùs et probabiliùs tenetur, ut docent *Lugo d. 2. n. 17. Less. c. 16. n. 32. et Molin. Laym. Reb. Tamb. aliique cum Croix loc. cit.* Ratio, quia, licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen reverà causa fuit illa prima injusta acceptio.

684. — « 6. Qui scit, se tenèri ad restitutionem, et cùm possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo mortis, vel post mortem per hæredes, absolvi non debet, nec potest: quia semper est in actuali peccato, et impænitens. *Sylv. Sayr. Bon. Trull. c. 14. d. 44.*

» 7. Certum est non posse absolvi, qui, quando potest, non vult restituere, nisi in morte, vel per partes. Limita 1. Nisi ille sit in bona fide, et monitio prævideatur non profutura, ut *Salm. de rest. c. 1. punct. 43. n. 256. cum Dicast. P. Nav. Sylv. etc.* Limita 2.

(1) Confer infra art. cod. civ. de contractibus ad n. 707. positos.

- Nisi adsit justa causa, nimirum scandalum, infamia, et similia, si
- statim fieret restitutio. *Salm. dicto loco num. 259. cum Lug. Dic.*
- *Bon. Bann. etc.* •

682. — Quæritur hic 4. utrùm sit absolvendus debitor antequam restituat.

Prima sententia dicit, eum benè posse absolvi, non solùm primâ, sed etiam secundâ vice, si det vera signa doloris, et propositi. Ita *Viva de rest. q. 4. art. 5. n. 2. cum Nav. Val. Led. Sayr. etc. Mazz.* Et probabilem putant *Salm. ibid. n. 258. cum P. Navar. et Dic.* etiamsi pœnitens monitus primâ vice culpabiliter non restituerit.

Sed mihi omninò placet secunda sententia, quam tenet *P. Conc. tom. 7. p. 85. n. 25.* regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi prius restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis: sicut non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abjiciat; experientiâ enim satis compertum est, quòd debitores post absolutionem rarissimè restituant, prout concubinarii rarissimè concubinas dimittunt. Unde *S. Thom. de Villan. fer. 6. post 4. Dom. Quadr.* rectè monuit: *Prius ergò vadat et concubinam è domo pellat, pecuniam alienam restituat.... et tunc ad confessarium redeat, ut absolvatur.* Cæterùm benè ait *Conc. l. c. n. 24.* quòd si reverà prudens confessarius deprehendat debitorem sincerè paratum esse restituere, cùm primùm poterit, et restitutio non possit fieri citò, rectè poterit eum absolvere pro prima vice: imò probabilissimè id admittunt *Salm. cit. n. 258. et Lugo de just. d. 20. n. 243.* etiam pro secunda et tertia vice, si tales occurrant circumstantiæ ut confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quæritur 2. utrùm, si pœnitens sit in bona fide et confessarius prævideat monitionem restitutionis minimè esse profuturam, debeat eum monere? De hoc dubio *vide dicenda de pœn. l. 6. n. 644.* ubi partem negativam probavimus cum *Lugo, Sanch. Cano, Laym. Salm. Ronc. Spor. et aliis communiter contra paucos*: si enim confessarius magna cum prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se geret, si pœnitentem monebit, prævidens, quòd ille animæ detrimentum sit passurus, et è converso damnum creditoris non sit amovendum.

683. — Quæritur 3. quot peccata committat negligens culpabiliter restituere?

Prima sententia, quam *Salmant.* probabilissimam vocant, tenet, eum tot peccata distincta committere, quot intersunt occasiones restituendi, et quoties proponit non restituere: imò quoties per somnum, aut per alia distrahitur. Ita *Bon. Vasq. Dic. Trull. Bann. etc. apud Salm. ibid. punct. 14. n. 262.*

Secunda sententia docet, eum unum peccatum committere, licèt per annum, et amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret.

Ratio, quia tale peccatum, quamvis physicè interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractetur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in effectu retentionis. Ita *Lug. de pœnit. d. 16. n. 549. cum Nav. Gabr. Tanner et Salm. l. c. n. 264. cum P. Nav. Arag. et Dian. cum aliis.* Hinc dicunt, sufficere pœniti confiteri omissionem restitutionis, quia tempus exprimat, quia diuturnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior. *Vide l. 2. de pecc. n. 40.*

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat ?

- 684 *Cui facienda restitutio, si res extet ?*
 685 *An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris ?*
 686 *An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita ?*
 687 *An prius restituenda debita certa, quàm incerta ?*
 688 *An prius solvenda debita ex delicto, quàm ex contractu ?*
 689 *Quæ alia debita prius solvenda ?*
 690 *An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita ? An autem personales anteriores ?*
 691 *An præferri possit creditor personalis pauperior ?*
 692 *An prius exigens ?*
 693 *An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere ?*
 694 *An famuli possint accipere salarium à debitis gravato ?*
 695 *An uxor, et filii alimenta ?*

684. — **R**ESP. Certum est, non necessariò ordinem servari, » quando debitor omnibus solvere potest; quando verò tantum non » habet, ut hæredibus relinquat, sequentes regulæ servandæ :
 » 1. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque titulo habeat,
 » sive ex furto, sive ex deposito, sive inventionem, etc. debet prius
 » restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperibus. Similiter, si res
 » empta ad creditum, pretio non soluto, adhuc extet. *Nav. Sylv. Bon.*
 » *q. 3. p. 2.* Hoc tamen *Less. c. 45. d. 2. contra Bon. etc.* limitat,
 » nisi venditor ab emptore fidejussionem vel pignus acceperit. »

685. — Quæritur, an venditor rei, exstante re, sit præferendus pro pretio aliis creditoribus emptoris? Certum est 1. quòd si venditor non acceperit ab emptore nec pignus, nec fidejussionem, neque fidem de pretio, ipse debet præferri, quia tunc adhuc retinet rei dominium, ex *l. Quod vendidi, 19. ff. de contr. empt. et ex §. Venditæ, Instit. de rer. Div. Vide Salm. de rest. c. 1. punct. 12. §. 1. n. 231. Et vide infra n. 796.* Certum est 2. quòd si venditor acceperit pignus, vel fidejussionem, nullam habet prælationem, quia tunc jam est securus de pretio. *Lugo d. 20. n. 15.* Quæstio igitur est, quando venditor rem tradidit, et de pretio tantum fidem accepit ?

Prima sententia dicit tunc præferendum esse venditorem, et hanc tenent *Salm. l. c. n. 232. cum Sylvest. Bon. Bann. Tap. Vill.* (citant etiam *Lessium*, sed non benè, nam *Lessius l. 2. c. 15. dub. 2. n. 11.* ubi citatur, loquitur de casu, quo non sit data nec etiam fides de pretio). Ratio, tum quia hoc postulat æquitas naturalis; tum quia dominium rei, licèt eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi; unde talis res manet hypothecata solutioni pretii.

Secunda sententia vero probabilior, quam tuentur *Mol. Tom. 2. d. 536. Laym. l. 3. sect. 5. tract. 2. c. 11. n. 2. Pal. d. 4. p. 18. §. 14. n. 5. Lugo d. 20. sect. 2. n. 17. cum Vasq. P. Nav. Cov. Azor, etc.* tenet nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quia, cùm dominium jam translatum sit, venditori remanet tantùm creditum personale erga emptorem; nulloque jure habetur, quòd res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur: aliàs emptor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

686. — An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit ante alia debita restituenda? Affirmant rationabiliter *Pal. Rebell. et Croix l. 3. p. 2. n. 375.* quia totus cùmulus est specialiter obligatus domino pecuniæ ablatae. *Vide dicta n. 499. v. Notandum.*

687. — « 2. Si restitutio facienda sit ratione injustæ acceptionis, » priùs restitui debent certa, hoc est, quorum domini cognoscuntur, » quàm incerta, *Bon. Less. d. 1.* quia illa jure naturæ debentur suis » dominis, hæc autem jure solo positivo pauperibus. »

Quamvis probabilis sit sententia cum *Bus. Less. etc.* imò communis cum *Salm. ibid. num. 230. et Croix, l. 3. p. 2. n. 377.* quòd priùs restituenda sint debita certa, quàm incerta: attamen etiam probabile est, quòd si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann. Mon. Rebell.* et probabile vocant *Tapia, Vill.* apud *Salm. loc. cit. n. 229. et Lugo d. 20. sect. 1. n. 5.* probabilissimum putat. Ratio istorum, quia prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quòd est certum) neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æquè de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Caj. 2. 2. q. 62. art. 9. ac Covarr. Arag. et Tap. ap. Salm de rest. cap. 1. punct. 11. §. 3. n. 210.* Talis enim præsumitur voluntas creditorum, ut, quòd ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum animabus.

688. — « 3. Priùs facienda est restitutio debitorum licitè contractorum, quàm usurarum; cùm in his dominus non fuerit simpliciter » invitus. »

Quæritur, utrùm debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu? Tres sunt sententiæ apud *Salm. ibid. punct. 12. §. 1. eo n. 234.* quas ipsi vocant omnes probabiles, et in praxi tutas.

Ratio, quia talis
tamen non
quæ vi
pœnit
cum
ten
dir
se
l

Lib. 4. Tract. 5. De septimo præcepto decalogi.
Prima præfert debita ex defecto, quando non intervenit hypotheca, ut pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria, quam non solvere rem debitam ex contractu; ideo illa prius est reparanda. Ita D. Th. Opus. 73. c. 17. Reb. Med. etc.
Secunda præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut Bus. num. seq.) Ratio, quia aliàs solverentur debita ex ære alieno; maximè cum creditor dederit æquivalens. Ita Caj. Nav. Valent. etc. Sed hanc sententiam dicit Lugo d. 20. ex n. 34. nullam præ se ferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit: prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut suprâ. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita Lugo d. 20. n. 36. Less. l. 2. c. 15. n. 16. item Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. 40. Salm. l. c. n. 236.

689. « 4. Debita ex titulo oneroso prius solvenda sunt, quam quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex promissione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstat. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, Navarr. Sylvest. Con. qu. 8. p. 2.

» 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, et non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundum quod 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. » (Dox ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus.) « 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. » Deposita perdita in potestate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. » 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, et adhuc post hos restituenda sunt bona incerta, » Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. Vide Laym. l. 3. tr. 2. c. 11. Ubi addit; è bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, et quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item ad medicos, et pharmacopolas pertinent. Vide Filliuc. c. 4. q. 13. (1). »

(†) Ordo, quo creditoribus restituendum est, sequens in eodém usuli statutur: Art. 2022. Bona debitoris communia sunt creditoribus, pro rata parte, nisi iustitia ex causis unus alteri præferri debeat.

Art. 2024. Causæ legitimæ præferendi creditores, dicuntur privilegia et hypothecæ.

Art. 2025. Privilegiati sunt, qui ex natura crediti omnibus creditoribus etiam hypothecariis præferendi sunt.

Art. 2026. Inter ipsos privilegiatos prælatio diversitate privilegii determinatur.

Art. 2027. Privilegiatis ejusdem ordinis pro rata crediti satisfaciendum.

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est, quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, at tenent communius *Lugo d. 20. n. 44. cum Mol. Vasq. et alii*

Art. 2099. Privilegia afficiunt vel bona immobilia debitoris vel mobilia,

Art. 2100. Vel omnia bona mobilia vel quaedam tantum.

Art. 2101. Privilegiata, quæ universitatem mobilium afficiunt, recensentur et exsercentur hoc ordine :

1° Expensæ judiciares; 2° funerariæ; 3° ultimi morbi, alise prædatione inter eas; 4° stipendia famulantium pro anno currente et proxime elapso; 5° victualia ministrata à sex mensibus, si agitur de vendente minutim, ab anno autem, si de vendente cumulativum vel de hero convictis.

Art. 2102. Privilegiata, quæ tantam quamdam partem mobilium afficiunt sunt :

1° Ius, quo proprietarius domûs aut prædii donatur, pro locationis pretio in fructibus anni currentis ac valorem omnium mobilium, quibus domus aut prædia instruuntur aut prædiorum cultura indiget :

2° Pignus in manibus creditoris existens;

3° Expensæ in conservationem rei;

4° Solutio pretii rei mobilis, quamdiu apud emptorem existit, idque sive creditor ejus fidem secutus sit sive non. Quod si nulla solvendi dies statuta sit, res ipsa repati potest, modo id fiat intra 8 dies. Præfertur tamen proprietarius domûs vel prædii pro locationis pretio;

5° Quæ tabernarius in res viatorum apud se depositas expendit;

6° Impensæ factæ in vectionem et res vectas.

Art. 2103. Privilegiata, quæ immobilia afficiunt, sunt :

1° Venditoris rei immobilis pro pretio obtinende;

2° Creditorum, qui ad rem immobilem acquirendam pecuniam suppeditarunt, modo actu mutui et venditoris chirographo constat, hanc summam ad talem emptionem petitam ac solutionem ex ea factam fuisse;

3° Cohæredum in bona hæreditatis pro solutione portionum, quæ ipsis ab aliis hæredibus refundi debent;

4° Architectæ, operis conductoris, censentarii et operariorum in ædificia aliave opera assumptorum;

5° Eorum, qui pecuniam mutue dederunt, ut ex illa merces operarii solveretur.

Art. 2104. Quæ privilegiata in *art. 2101.* recensentur, etiam debitoris bona immobilia, deficientibus mobilibus, afficiunt.

Art. 2105. Quod si creditores privilegiati circa mobilia, his deficientibus, cum privilegiatis circa immobilia pro solutione contendunt, solventur :

1° Expensæ judiciares aliæque *art. 2101*; 2° Debita *art. 2103.*

Art. 2106. Ut privilegiata circa immobilia ad effectum deduci queant, debitum inscriptionis sit oportet registro Hypothecarum.

Art. 2107. Excipiuntur debita in *art. 2101.* relata.

Art. 2116. Hypotheca contractus est, quo res immobilis obligatur creditori in securitatem debiti.

Art. 2116. Alia est legalis, alia judicialis, alia conventionalis.

Art. 2124. Triplex hæc hypotheca ordinem inter creditores solum accipit à die inscriptionis in registris conservatoris hypothecarum.

Art. 2135. Non requiritur inscriptio : 1° pro legali minoris et interdicti in bona immobilia tutoris ratione gestionis ejus; 2° uxoris in immobilibus mariti pro debite sua et conventionalibus matrimonialibus.

Art. 2147. Creditores hypothecarii eodem die inscripti, sunt ejusdem ordinis, cum inscriptio non computetur per horas sed per dies.

Edit.

aliis. Sed communiter, et meritò id negant *Less. Fill. ll. cc. Concina p. 513. n. 9. Cont. Tourn. de relig. part. 2. cap. 2. art. 8. sect. 5. et Bonac. l. c. n. 17. cum Suar. P. Nav. et Rodr.* Ratio, quia distributiones debentur solùm iis, qui choro inserviunt; servitum autem chori, ut habetur ex *Clement. 1. de cel. miss.* in eo consistit, ut clerici conveniant in Ecclesia ad officium psallendum. Ergò qui non psallunt, sed officium submissà voce recitant, non possunt dici choro inservire, Censet tamen *Bonac. loc. cit. cum Suar. Fill. etc.* quòd canonici id recitantes possint saltem percipere mediam partem distributionum: sed SS. noster Pontifex *Bened. XIV.* ut mox suprà vidimus in præcedenti dubio, expressè declaravit, canonicos non cantantes vel psallentes, non solùm amittere omnes distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus præbendæ.

Dubitatur 5. An canonici, portionarii, et similes possint inservire choro per substitutos, vel alternatim unus pro alio. Negant *Joan. Baptista Ventriglia Praxis, etc. Annot. 19. §. 3. n. 18. cum Zerol. Barb. et Garz.* ex præscripto concilii Trident. sess. 24. de Reform. cap. 12. ubi dicitur: *Omnes verò divina per se, et non per substitutos compellantur obire officia.* Hinc ait id vetari, etiamsi adsit consuetudo, vel statutum id permittens, ex declaratione S. Congr. 25. Jul. 1570. *Si factum est aliquod statutum, quòd canonici possint inservire per substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio, quia est contra concilium.* Tantùm id concedit *Ventriglia*, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis, et absentiae permisæ. Verumtamen advertunt *Fagnan. Tom. 1. in cap. Cùm omnes, de constit. n. 28. Monacel. Tom. 2. tit. 13. Form. 2. n. 64. et Matthæus. Offic. Cur. cap. 55. §. 1. n. 9.* declarasse S. C. concilii, quòd Episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat *Monac.*) possit concedere facultatem capitularibus invicem se substituendi in servitio tum Ecclesiæ, tum hori, modò non substituantur iis temporibus, quibus servitio Ecclesiæ adstricti sunt, et modò curet Episcopus, ne hac facultate substituendi illi abutantur: putà si hujusmodi substitutiones sint nimium frequentes. Aliàs verò, ut scribit idem *Fag.*, declaravit S. C. Decretum hoc locum habere tantùm inter præsentem. Cùmque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra mœnia civitatis, ubi est cathedralis, per medium milliare vel circa in suburbiis, unde canonicus opportunè possit ad servitium accedere; S. C. respondit, non censi absentem. Omnes has declarationes colligit, et refert *Card. Lambertini Notif. 107. n. 17. et 18.*

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, et modo debeat restitui?

676 Quando, et ubi facienda restitutio?

677 An sumptibus furis?

678 Quando et ubi facienda solutio ex contractu?

679 Quando peccat differens restitutionem?

680 Ad quid tenetur debitor, et ex dilatione creditor patitur damnum?

681 An absolvendus, qui, cum possit restituere, vult differre restitutionem?

682 An absolvi possit debitor, antequam restituat? Et an confessarius debeat monere de restitutione penitentem, qui est in bona fide, si praevideat monitionem non profuturam?

683 Quot peccata committat negligens restituere?

676. — « **R**ESP. Debet quamprimum, et eo modo ac loco restitui, » quo jus, et interesse damnificati requirit, et commodè ac moraliter » fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua » propria ultra debitum. Vide *Laym. hic l. 3. tract. 2. c. 10. Full. » tr. 32. c. 4. q. 11.*

Unde resolves :

« 1. Qui non potest commodè restituere apertè, faciat clam, et qui » non potest per se, faciat per aliam personam interpositam, v. gr. » confessarium. » (*Quid, si confessarius non restituat? Vide dicenda seq. n. 704. quest. IV.*)

677. — « 2. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis sumptibus » ad eum locum rem deferre, ubi alter eam habiturus fuisset, si non » fuisset ablata, destructa, vel iniquè detenta, deductis tamen expen- » sis, quas alter eam servando, vel deferendo debuisset facere. Exci- » pe, nisi transferendo deberet plus impendere, quam res valeat; » tunc enim plerumque ex præsumpta mente domini posset restituere » re pauperibus, vel in usus pios. *Bon. q. 6. p. 1.*

Quæstio est, an fur teneatur rem reddere domino, etiam cum sump- » tu majori, quàm res valeat? Affirmant *Navarr. Val. Dicast. Cajet. etc. apud Salm. de restit. c. 1. punct. 40. n. 195.* Sed negant *Salm. d. l. cum Soto, Pal. Bon. Less. etc. cum. Bus. hic. Vide dicta supra n. 597 et 598.*

678. — « 4. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, ubi » rem possidet. *l. c.*

« 4. Debita ex contractu eo loco, et tempore solvi debent, de quo

» inter partes conventum fuit expressè, vel tacitè. *Vide Less. et Bonac. l. c.* » (1).

Regulariter, præcisè pactis, solutio in contractibus, quoad locum, fieri debet in loco, ubi contractus fuit initus : et expensis illius, in cujus favorem fuit contractus. Quoad tempus autem, si de isto non sit conventum, non peccat gra iter debitor, si non restituat donèc moneatur ab altera parte : nisi illa ob timorem, oblivionem, aut impotentiam omittat eum monere ; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimùm. Ita *Salm. de rest. c. 1. punct. 13. n. 254. cum Pal. Covarr. etc.* Monent autem *ib. n. 255. Lug. Bon. Trull. etc.* non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licèt iste petat, quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa ; et adhæret *Bus. n. seq. 679.* — « 5. Si quis possit quamprimùm restituere totum, ad id te-

» netur. Si autem alter dilatione non pateretur ulterius damnum, aut » non notabile, non facilè arguendus esset gravis peccati is, qui cum » proposito satisfaciendi differret, aut paulatim per partes solveret. » *Vide Bon. de contract. d. 1. q. 6. p. 1.* »

Certè excusatur à peccato gravi qui differt restitutionem per breve tempus, in quo dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Ita *Salm. ibid. n. 253. cum Lugo, Caj. Bon. etc. Palaus ordinariè loquendo spatium 20 dierum putat esse breve.*

680. — Utrùm, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum, quod creditor ex dilatione patitur ? Respondetur : Si debitum non sit ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo d. 18. n. 35. et Croix l. 3. p. 2. n. 252.* Si verò ex delicto est, nec etiam tenèri, si dilatio sit justa, dicunt *Navarr. Dic. Burg. et Dian. ap. Croix ib.* qui probabile putant, quia, ut ajunt tunc circa dilationem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communiùs et probabiliùs tenetur, ut docent *Lugo d. 2. n. 17. Less. c. 16. n. 32. et Molin. Laym. Reb. Tamb. aliique cum Croix loc. cit.* Ratio, quia, licèt justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen reverà causa fuit illa prima injusta acceptio.

681. — « 6. Qui scit, se tenèri ad restitutionem, et cùm possit in » vita, non vult restituere, nisi in articulo mortis, vel post mortem per » hæredes, absolvi non debet, nec potest : quia semper est in actuali » peccato, et impœnitens. *Sylv. Sayr. Bon. Trull. c. 14. d. 11.*

» 7. Certum est non posse absolvi, qui, quando potest, non vult » restituere, nisi in morte, vel per partes. Limita 1. Nisi ille sit in » bona fide, et monitio prævideatur non profutura, ut *Salm. de rest. » c. 1. punct. 13. n. 256. cum Dicast. P. Nav. Sylv. etc.* Limita 2.

(1) Confer infra art. cod. civ. de contractibus ad n. 707. positos.

- Nisi adsit justa causa, nimirum scandalum, infamia, et similia, si
- statim fieret restitutio. *Salm. dicto loco num. 259. cum Lug. Dic.*
- *Bon. Bann. etc.* »

682. — Quæritur hinc 4. utrùm sit absolvendus debitor antequam restituat.

Prima sententia dicit, eum bene posse absolvi, non solum primam, sed etiam secundam vice, si det vera signa doloris, et propositi. Ita *Viva de rest. q. 1. art. 5. n. 2. cum Nav. Val. Led. Sayr. etc. Mazz.* Et probabilem putant *Salm. ibid. n. 258. cum P. Navar. et Dic.* etiamsi pœnitens monitus primam vice culpabiliter non restituerit.

Sed mihi omnino placet secunda sententia, quam tenet *P. Conc. tom. 7. p. 85. n. 25.* regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi prius restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis: sicut non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abiciat; experientiam enim satis compertum est, quod debitores post absolutionem rarissime restituant, prout concubinarii rarissime concubinas dimitunt. Unde *S. Thom. de Villan. fer. 6. post 4. Dom. Quadr. recte* monuit: *Prius ergo vadat et concubinam e domo pellat, pecuniam alienam restituat.... et tunc ad confessarium redeat, ut absolvatur.* Cæterum bene ait *Conc. l. c. n. 24.* quod si revera prudens confessarius deprehendat debitorem sincerè paratum esse restituere, cum primum poterit, et restitutio non possit fieri citò, recte poterit eum absolvere pro prima vice: imò probabilissime id admittunt *Salm. cit. n. 258. et Lugo de just. d. 20. n. 243.* etiam pro secunda et tertia vice, si tales occurrant circumstantiæ ut confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quæritur 2. utrùm, si pœnitens sit in bona fide et confessarius prævideat monitionem restitutionis minimè esse profuturam, debeat eum monere? De hoc dubio *vide dicenda de pœn. l. 6. n. 644.* ubi partem negativam probavimus cum *Lugo, Sanch. Cano, Laym. Salm. Ronc. Spor. et aliis communiter contra paucos*: si enim confessarius magna cum prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se geret, si pœnitentem monebit, prævidens, quod ille animæ detrimentum sit passurus, et è converso damnum creditoris non sit amovendum.

683. — Quæritur 3. quot peccata committat negligens culpabiliter restituere?

Prima sententia, quam *Salmant.* probabilissimam vocant, tenet, eum tot peccata distincta committere, quot intersunt occasiones restituendi, et quoties proponit non restituere: imò quoties per somnum, aut per alia distrahitur. Ita *Bon. Vasq. Dic. Trull. Bann. etc. apud Salm. ibid. punct. 14. n. 262.*

Secunda sententia docet, eum unum peccatum committere, licet per annum, et amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret.

Ratio, quia tale peccatum, quamvis physice interruptatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractetur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in effectu retentionis. Ita *Lug. de pœnit. d. 16. n. 549. cum Nav. Gabr. Tanner et Salm. l. c. n. 264. cum P. Nav. Arag. et Dian. cum aliis*. Hinc dicunt, sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitutionis, quia tempus exprimat, quia diurnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior. *Vide l. 2. de pecc. n. 40.*

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat ?

684 Cui faciendâ restitutio, si res extet ?

685 An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris ?

686 An pecunia furtiva, immixta propriâ, restituenda sit ante aliâ debita ?

687 An prius restituenda debita certa, quàm incerta ?

688 An prius solvenda debita ex delicto, quàm ex contractu ?

689 Quæ alia debita prius solvenda ?

690 An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita ? An autem personales anteriores ?

691 An præferri possit creditor personalis pauperior ?

692 An prius exigens ?

693 An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere ?

694 An famuli possint accipere salarium à debitis gravato ?

695 An uxor, et filii alimenta ?

684. — **R**ESP. Certum est, non necessariò ordinem servari, > quando debitor omnibus solvere potest; quando verò tantum non > habet, ut hæredibus relinquat, sequentes regulæ servandæ :
- > 1. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque titulo habeat, > sive ex furto, sive ex deposito, sive inventione, etc. debet prius > restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperibus. Similiter, si res > emptâ ad creditum, pretio non soluto, adhuc extet. *Nav. Sylv. Bon. q. 3. p. 2.* Hoc tamen *Less. c. 45. d. 2. contra Bon. etc.* limitat, > nisi venditor ab emptore fidejussionem vel pignus acceperit. *
685. — Quæritur, an venditor rei, exstante re, sit præferendus pro pretio aliis creditoribus emptoris? Certum est 1. quòd si venditor non acceperit ab emptore nec pignus, nec fidejussionem, neque fidem de pretio, ipse debet præferri, quia tunc adhuc retinet rei dominium, ex *l. Quod vendidi, 19. ff. de contr. empt. et ex §. Venditæ, Instit. de rer. Div. Vide Salm. de rest. c. 1. punct. 12. §. 1. n. 234. Et vide infra n. 796.* Certum est 2. quòd si venditor acceperit pignus, vel fidejussionem, nullam habet prælationem, quia tunc jam est securus de pretio. *Lugo d. 20. n. 15.* Quæstio igitur est, quando venditor rem tradidit, et de pretio tantum fidem accepit ?

Prima sententia dicit tunc præferendum esse venditorem, et hanc tenent *Salm. l. c. n. 232. cum Sylvest. Bon. Bann. Tap. Vill.* (citant etiam *Lessium*, sed non benè, nam *Lessius l. 2. c. 15. dub. 2. n. 11.* ubi citatur, loquitur de casu, quo non sit data nec etiam fides de pretio). Ratio, tum quia hoc postulat æquitas naturalis; tum quia dominium rei, licèt eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi; unde talis res manet hypothecata solutioni pretii.

Secunda sententia vero probabilior, quam tuentur *Mol. Tom. 2. d. 536. Laym. l. 3. sect. 5. tract. 2. c. 11. n. 2. Pal. d. 4. p. 18. §. 14. n. 5. Lugo d. 20. sect. 2. n. 17. cum Vasq. P. Nav. Cov. Azor, etc.* tenet nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quia, cùm dominium jam translatum sit, venditori remanet tantùm creditum personale erga emptorem; nulloque jure habetur, quòd res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur: aliàs emptor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

686. — An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit ante alia debita restituenda? Affirmant rationabiliter *Pal. Rebell. et Croix l. 3. p. 2. n. 375.* quia totus cumulus est specialiter obligatus domino pecuniæ ablatae. *Vide dicta n. 499. v. Notandum.*

687. — « 2. Si restitutio facienda sit ratione injustæ acceptionis, » priùs restitui debent certa, hoc est, quorum domini cognoscuntur, » quàm incerta, *Bon. Less. d. 4.* quia illa jure naturæ debentur suis » dominis, hæc autem jure solo positivo pauperibus. »

Quamvis probabilis sit sententia cum *Bus. Less. etc.* imò communis cum *Salm. ibid. num. 230. et Croix, l. 3. p. 2. n. 377.* quòd priùs restituenda sint debita certa, quàm incerta: attamen etiam probabile est, quòd si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann. Mon. Rebell.* et probabile vocant *Tapia, Vill.* apud *Salm. loc. cit. n. 229. et Lugo d. 20. sect. 1. n. 5.* probabilissimum putat. Ratio istorum, quia prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quod est certum) neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æquè de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Caj. 2. 2. q. 62. art. 9. ac Covarr. Arag. et Tap. ap. Salm de rest. cap. 1. punct. 11. §. 3. n. 210.* Talis enim præsumitur voluntas creditorum, ut, quòd ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum animabus.

688. — « 3. Priùs facienda est restitutio debitorum licitè contractorum, quàm usurarum; cùm in his dominus non fuerit simpliciter » invitus. »

Quæritur, utrùm debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu? Tres sunt sententiæ apud *Salm. ibid. punct. 12. §. 1. eò n. 234.* quas ipsi vocant omnes probabiles, et in praxi tutas.

Ratio, am-
tame
quæ
pæ
cu
te
c

Prima præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria, quàm non solvere rem debitam ex contractu; ideò illa priùs est reparanda. Ita D. Th. Opusc. 73. c. 17. Reb. Med. etc.

Secunda præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut Bus. num. seq.) Ratio, quia aliàs solverentur debita ex ære alieno; maximè cùm creditor dederit æquivalens. Ita Caj. Nav. Valent. etc. Sed hanc sententiam dicit Lugo d. 20. ex n. 34. nullam præ se ferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit: prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut suprâ. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita Lugo d. 20. n. 36. Less. l. 2. c. 15. n. 16. item Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. ap. Salm. l. c. n. 236.

689. « 4. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt, quàm quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex promissione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, Navarr. Sylvest. Con. qu. 8. p. 2.

» 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, et non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundùm quòd 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. (Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus.) « 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. Deposita perdita in potestate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, et adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. Vide Laym. l. 3. tr. 2. c. 11. Ubi addit; è bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, et quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item ad medicos, et pharmacopolas pertinent. Vide Filliuc. c. 4. q. 13. (1). »

(1) Ordo, quo creditoribus restituendum est, sequens in ordine nulli statuitur: Art. 2092. Bona debitoris communia sunt creditoribus pro rata parte, nisi iustitia ex causis unus alteri præferri debeat.

Art. 2094. Causæ legitimæ præferendi creditores, dicuntur privilegia et hypothecæ.

Art. 2096. Privilegiati sunt, qui ex natura crediti omnibus creditoribus etiam hypothecariis præferendi sunt.

Art. 2098. Inter ipsos privilegiatos prælatio diversitate privilegii determinatur.

Art. 2097. Privilegiatis ejusdem ordinis pro rata crediti satisfaciendum.

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est, quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communius *Lugo d. 20. n. 44. cum Mol. Vasq. et alii*

Art. 2099. Privilegia afficiunt vel bona immobilia debitoris vel mobilia,

Art. 2100. Vel omnia bona mobilia vel quaedam tantum.

Art. 2101. Privilegiata, quæ universitatem mobilium afficiunt, recensentur et exerceantur hoc ordine :

1° Expensæ judicariæ; 2° funerarie; 3° ultimi morbi, alie præstatione inter eas; 4° stipendia famulantium pro anno corrente et proxime elapso; 5° victualia ministrata & sex mensibus, si agitur de vendente minutim, ab anno autem, si de vendente cumulativum vel de hero convictis.

Art. 2102. Privilegiata, quæ tantam quaedam partem mobilium afficiunt sunt :

1° Ius, quo proprietarius domûs aut prædii denatur, pro locationis pretio in fructus anni currentis ac valorem omnium mobilium, quibus domus aut prædia instruuntur aut prædiorum cultura indiget :

2° Pignus in manibus creditoris existens;

3° Expensæ in conservationem rei;

4° Solutio pretii rei mobilis, quamdiu apud emptorem existit, idque sive creditor ejus fidem secutus sit sive non. Quod si nulla solvendi dies statuta sit, res ipsa repeti potest, modo id fiat intra 8 dies. Præfertur tamen proprietarius domûs vel prædii pro locationis pretio;

5° Quæ tabernarius in res viatorum apud se depositas expendit;

6° Impensæ factæ in vectionem et res vectas.

Art. 2103. Privilegiata, quæ immobilia afficiunt, sunt :

1° Venditoris rei immobilis pro pretio obtinendo;

2° Creditorum, qui ad rem immobilem acquirendam pecuniam suppeditarunt, modo actu mutui et venditoris chirographo constat, hanc summam ad talem emptionem petitam ac solutionem ex ea factam fuisse;

3° Cohæredum in bona hæreditatis pro solutione portionum, quæ ipsis ab aliis hæredibus refundi debent;

4° Architectæ, operis condensoris, commentarii et operariorum in ædificia aliave opera assumptorum;

5° Eorum, qui pecuniam mutue dederunt, ut ex illa merces operarii solveretur.

Art. 2104. Quæ privilegiata in *art. 2101.* recensentur, etiam debitoris bona immobilia, deficientibus mobilibus, afficiunt.

Art. 2105. Quod si creditores privilegiati circa mobilia, his deficientibus, cum privilegiatis circa immobilia pro solutione contendunt, solventur :

1° Expensæ judicariæ aliæque *art. 2101*; 2° Debita *art. 2103.*

Art. 2106. Ut privilegiata circa immobilia ad effectum deduci queant, debitum inscriptionis sit oportet registro Hypothecarum.

Art. 2107. Excipiuntur debita in *art. 2101.* relata.

Art. 2114. Hypotheca contractus est, quo res immobilis obligatur creditori in securitatem soluti.

Art. 2116. Alia est legitima, alia judiciaria, alia conventionalis.

Art. 2134. Triplex hæc hypotheca ordinem inter creditores solum accipit à die inscriptionis in registris conservatoris hypothecarum.

Art. 2135. Non requiritur inscriptio : 1° pro legali minoris et interdicti in bona immobilia tutoris ratione gestione ejus; 2° Uxoris in immobilibus mariti pro dote sua et conventionalibus matrimonialibus.

Art. 2147. Creditores hypothecarii eodem die inscripti, sunt ejusdem ordinis, cum inscriptione non computetur per horas sed per dies.

Edit.

Prima præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria, quàm non solvere rem debitam ex contractu; idè illa priùs est reparanda. Ita *D. Th. Opusa. 73. c. 17. Reb. Med. etc.*

Secunda præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. num. seq.*) Ratio, quia aliàs solverentur debita ex ære alieno; maximè cùm creditor dederit æquivalens. Ita *Caj. Nav. Valent. etc.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo d. 20. ex n. 34.* nullam præ se ferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit: prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut suprà. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda, Ita *Lugo d. 20. n. 36. Less. l. 2. c. 15. n. 16.* item *Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. ap. Salm. l. c. n. 236.*

689. « 4. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt, quàm quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex promissione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, *Navarr. Sylvest. Con. qu. 8. p. 2.*

» 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, et non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundùm quòd 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. » (*Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus.*) « 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. » Deposita perditæ in potestate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, et adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. » Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. *Vide Laym. l. 3. tr. 2. c. 11.* Ubi addit; è bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, et quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item ad medicos, et pharmacopolas pertinent. *Vide Filiuc. c. 4. q. 13. (1).* »

(1) Ordo, quo creditoribus restituendum est, sequens in ordine civili statuitur:

Art. 2092. Bona debitoris communia, cum creditoribus pro rata parte, nisi justia ex causis unus alteri præferri debeat.

Art. 2094. Causæ legitimæ præferendi creditores, dicuntur privilegia et hypothecæ.

Art. 2095. Privilegiati sunt, qui ex natura crediti omnibus creditoribus etiam hypothecariis præferendi sunt.

Art. 2096. Inter ipsos privilegatos prælatio discretè privilegii determinatur.

Art. 2097. Privilegiatis ejusdem ordinis pro rata crediti satisfaciendum.

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est, quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communis *Lugo d. 20. n. 44. cum Mol. Vasq. et alii*

Art. 2099. Privilegia afficiunt vel bona immobilia debitoris vel mobilia,

Art. 2100. Vel omnia bona mobilia vel quædam tantum.

Art. 2101. Privilegiata, quæ universitatem mobilium afficiunt, recensentur et enumerantur hoc ordine :

1° Expensæ judiciares; 2° funæariæ; 3° ultimi morbi, sive præstatione inter eos; 4° stipendia famulantium pro anno currente et proximè elapso; 5° victualia ministrata à sex mensibus, si agitur de vendente minutim, ab anno autem, si de vendente cumulativè vel de hero convictis.

Art. 2102. Privilegiata, quæ tantam quamdam partem mobilium afficiunt sunt :

1° Ina, quo proprietarius domûs aut prædiî denatur, pro locationis pretio in fructus anni currentis ac valorem omnium mobilium, quibus domus aut prædia instruuntur aut prædiorum cultura indiget :

2° Fignas in manibus creditoris existentes;

3° Expensæ in conservationem rei;

4° Solutio pretii rei mobilis, quamdiu apud emptorem existit, idque sive creditor ejus fidem secutus sit sive non. Quod si nulla solvendi dies statuta sit, res ipsa repeti potest, modo id fiat intra 8 dies. Præfertur tamen proprietarius domûs vel prædiî pro locationis pretio;

5° Quæ tabernarius in res viatorum apud se depositas expendit;

6° Impensæ factæ in vectionem et res vectas.

Art. 2103. Privilegiata, quæ immobilia afficiunt, sunt :

1° Venditoris rei immobilis pro pretio obtinendo;

2° Creditorum, qui ad rem immobilem acquirendam pecuniam suppeditarunt, modo actu mutui et venditoris chirographo constat, hanc summam ad talem emptionem petitam ac solutionem ex ea factam fuisse;

3° Cohæredum in bona hæreditatis pro solutione portionum, quæ ipsis ab aliis hæredibus refundi debent;

4° Architectæ, operis conductoris, commentarii et operariorum in ædificia aliave opera assumptorum;

5° Eorum, qui pecuniam mutuo dederunt, ut ex illa merces operarii solveretur.

Art. 2104. Quæ privilegiata in *art. 2101.* recensentur, etiam debitoris bona immobilia, deficientibus mobilibus, afficiunt.

Art. 2105. Quod si creditores privilegiati circa mobilia, his deficientibus, cum privilegiatis circa immobilia pro solutione contendunt, solventur :

1° Expensæ judiciares aliisque *art. 2101*; 2° Debita *art. 2103.*

Art. 2106. Ut privilegiata circa immobilia ad effectum deduci queant, debitum inscriptum sit oportet registro Hypothecarum.

Art. 2107. Excipiuntur debita in *art. 2101.* relata.

Art. 2114. Hypotheca contractus est, quo res immobilis obligatur creditori in securitatem soluti.

Art. 2116. Alia est legalis, alia judicialis, alia conventionalis.

Art. 2124. Triplex hæc hypotheca ordinem inter creditores æquum accipit à die inscriptionis in registris conservatoris hypothecarum.

Art. 2125. Non requiritur inscriptio : 1° pro legali minoris et interdicti in bona immobilia tutonis ratione gestionis ejus; 2° Uxoribus in immobilibus mariti pro dote sua et conventionibus matrimonialibus.

Art. 2147. Creditores hypothecarii eodem die inscripti, sunt æquæ ordinis, cum inscriptio non computetur per horas sed per dies.

Edit.

Prima præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria, quàm non solvere rem debitam ex contractu; idè illa priùs est reparanda. Ita *D. Th. Opusc. 73. c. 17. Reb. Med. etc.*

Secunda præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. num. seq.*) Ratio, quia aliàs solverentur debita ex ære alieno; maximè cùm creditor dederit æquivalens. Ita *Caj. Nav. Valent. etc.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo d. 20. ex n. 34.* nullam præ se ferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit: prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut suprà. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita *Lugo d. 20. n. 36. Less. l. 2. c. 15. n. 16.* item *Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. ap. Salm. l. c. n. 236.*

689. « 4. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt, quàm quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex promissione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, *Navarr. Sylvest. Con. qu. 8. p. 2.*

» 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, et non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundùm quòd 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. » (*Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus.*) « 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. » Deposita perditæ in potestate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, et adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. » Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. *Vide Laym. l. 3. tr. 2. c. 11.* Ubi addit; è bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, et quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item ad medicos, et pharmacopolas pertinent. *Vide Filiuc. c. 4. q. 13. (1).* »

(†) Ordo, quo creditoribus restituendum est, sequens in ordine civili statuitur:

Art. 2092. Bona debitoris communia sunt creditoribus pro rata parte, nisi iustitia ex causis unus alteri præferri debeat.

Art. 2094. Causæ legitimæ præferendi creditores, dicuntur privilegia et hypothecæ.

Art. 2095. Privilegiati sunt, qui ex natura crediti omnibus creditoribus etiam hypothecariis præferendi sunt.

Art. 2096. Inter ipsos privilegiatos prælatio diversitate privilegii determinatur.

Art. 2097. Privilegiatis ejusdem ordinis pro rata crediti satisfaciendum.

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est, quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communius *Lugo d. 20. n. 44. cum Mol. Vasq. et alii*

Art. 2099. Privilegia afficiunt vel bona immobilia debitoris vel mobilia,

Art. 2100. Vel omnia bona mobilia vel quaedam tantum.

Art. 2101. Privilegiata, quæ universitatem mobilium afficiunt, recensentur et exerceantur hoc ordine :

1° Expensæ judiciares; 2° funerarie; 3° ultimi morbi, alie prælatione inter eas; 4° stipendia famulantium pro anno currente et proxime elapso; 5° victualia ministrata 3 sex mensibus, si agitur de vendente minutim, ab anno autem, si de vendente cumulativum vel de hero convictis.

Art. 2102. Privilegiata, quæ tantam quaedam partem mobilium afficiunt sunt :

1° Ina, quo proprietarius domus aut prædii denatur, pro locationis pretio in fractum anni currentis ac valorem omnium mobilium, quibus domus aut prædia instruntur aut prædiorum cultura indiget :

2° Fignus in manibus creditoris existens;

3° Expensæ in conservationem rei;

4° Solutio pretii rei mobilis, quamdiu apud emptorem existit, idque sive creditor ejus fidem secutus sit sive non. Quod si nulla solvendi dies statuta sit, res ipsa repeti potest, modo id fiat intra 8 dies. Præfertur tamen proprietarius domus vel prædii pro locationis pretio;

5° Quæ tabernarius in res viatorum apud se depositas expendit;

6° Impensæ factæ in ventionem et res vectas.

Art. 2103. Privilegiata, quæ immobilia afficiunt, sunt :

1° Venditoris rei immobilis pro pretio obtinende;

2° Creditorum, qui ad rem immobilem acquirendam pecuniam suppeditarunt, modo actu mutui et venditoris chirographo constat, hanc summam ad talem emptionem petitam ac solutionem ex ea factam fuisse;

3° Cohæredum in bona hæreditatis pro solutione portionum, quæ ipsis ab aliis hæredibus refundi debent;

4° Architectæ, operis condensoris, commentarii et operariorum in ædificia aliave opera assumptorum;

5° Eorum, qui pecuniam mutui dederunt, ut ex illa merces operarii solveretur.

Art. 2104. Quæ privilegiata in *art. 2101.* recensentur, etiam debitoris bona immobilia, deficientibus mobilibus, afficiunt.

Art. 2105. Quod si creditores privilegiati circa mobilia, his deficientibus, cum privilegiatis circa immobilia pro solutione contendunt, solventur :

1° Expensæ judiciares aliæque *art. 2101*; 2° Debita *art. 2103.*

Art. 2106. Ut privilegiata circa immobilia ad effectum deduci queant, debitum inscriptionis sit oportet registro Hypothecarum.

Art. 2107. Excipiuntur debita in *art. 2101.* relata.

Art. 2114. Hypotheca contractus est, quo res immobilis obligatur creditori in securitatem debiti.

Art. 2116. Alia est legitima, alia judicialis, alia conventionalis.

Art. 2134. Triplex hæc hypotheca ordinem inter creditores æquum accipit à die inscriptionis in registris conservatoris hypothecarum.

Art. 2135. Non requiritur inscriptio : 1° pro legali minoris et interdicti in bona immobilia tutoris ratione gestionis ejus; 2° Uxoris in immobilia mariti pro dote sua et conventionalibus matrimonialibus.

Art. 2147. Creditores hypothecarii eodem die inscripti, sunt æqualem ordinem, cum inscriptio non computetur per horas sed per dies.

Edit.

Prima præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria, quàm non solvere rem debitam ex contractu; ideò illa priùs est reparanda. Ita *D. Th. Opusc. 73. c. 17. Reb. Med. etc.*

Secunda præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. num. seq.*) Ratio, quia aliàs solverentur debita ex ære alieno; maximè cum creditor dederit æquivalens. Ita *Caj. Nav. Valent. etc.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo d. 20. ex n. 34.* nullam præ se ferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit: prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut suprà. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita *Lugo d. 20. n. 36. Less. l. 2. c. 15. n. 16. item Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. ap. Salm. l. c. n. 236.*

689. « 4. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt, quàm quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex promissione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, *Navarr. Sylvest. Con. qu. 8. p. 2.*

» 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, et non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundùm quòd 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. » (*Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus.*) « 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. » Deposita perdita in potestate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. » 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, et adhuc post hos restituenda sunt bona incerta, » Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. *Vide Laym. l. 3. tr. 2. c. 11.* Ubi addit; è bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, et quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item ad medicos, et pharmacopolas pertinent. *Vide Filliuc. c. 4. q. 13. (1).* »

(1) Ordo, quo creditoribus restituendum est, sequens in eodè utilli statuitur:

Art. 2092. Bona debitoris communia sunt creditoribus pro rata parte, nisi iustitia ex causis unus alteri præferri debeat.

Art. 2094. Causæ legitimæ præferendi creditores, dicuntur privilegia et hypothecæ.

Art. 2095. Privilegiati sunt, quæ ex natura crediti omnibus creditoribus etiam hypothecariis præferendi sunt.

Art. 2096. Inter ipsos privilegiatos prælatio diversitate privilegii determinatur.

Art. 2097. Privilegiatis ejusdem ordinis pro rata crediti satisfaciendum.

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est, quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, at tenent communius *Lugo d. 20. n. 44. cum Mol. Vasq. et alii*

Art. 2099. Privilegia afficiunt vel bona immobilia debitoris vel mobilia,

Art. 2100. Vel omnia bona mobilia vel quaedam tantum.

Art. 2101. Privilegiata, quæ universitatem mobilium afficiunt, recensentur et exsercentur hoc ordine :

1° Expensæ judiciares; 2° funerariæ; 3° ultimi morbi, sive prælatione inter eos; 4° stipendia famulantium pro anno currente et proximè elapso; 5° victualia ministrata 3 sex mensibus, si agitur de vendente minutim, ab anno autem, si de vendente cumulativum vel de hero convictis.

Art. 2102. Privilegiata, quæ tantam quaedam partem mobilium afficiunt sunt :

1° Ina, quo proprietarius domûs aut prædii donetur, pro locatione pretio in fructum anni currentis ac valorem omnium mobilium, quibus domus aut prædia instruuntur aut prædiorum cultura indiget :

2° Fignus in manibus creditoris existente;

3° Expensæ in conservationem rei;

4° Solutio pretii rei mobilis, quamdiu apud emptorem existit, idque sive creditor ejus fidem secutus sit sive non. Quod si nulla solvendi dies statuta sit, res ipsa repati potest, modò id fiat intra 8 dies. Præfertur tamen proprietarius domûs vel prædii pro locatione pretio;

5° Quæ tabernarius in res viatorum apud se depositas expendit;

6° Impensæ factæ in vectionem et res vectas.

Art. 2103. Privilegiata, quæ immobilia afficiunt, sunt :

1° Venditoris rei immobilis pro pretio obtinende;

2° Creditorum, qui ad rem immobilem acquirendam pecuniam suppeditarunt, modò actu mutui et venditoris chirographo constat, hanc summam ad talem emptionem petitam ac solutionem ex ea factam fuisse;

3° Cohæredum in bona hæreditatis pro solutione portionum, quæ ipsis ab aliis hæredibus refundi debent;

4° Architecti, operis condensoris, censentarii et operariorum in ædificia aliave opera assumptorum;

5° Eorum, qui pecuniam mutus dederunt, ut ex illa merces operarii solveretur.

Art. 2104. Quæ privilegiata in *art. 2101.* recensentur, etiam debitoris bona immobilia, deficientibus mobilibus, afficiunt.

Art. 2105. Quod si creditores privilegiati circa mobilia, his deficientibus, cum privilegiatis circa immobilia pro solutione contendunt, solventur :

1° Expensæ judiciares aliæque *art. 2101*; 2° Debita *art. 2103.*

Art. 2106. Ut privilegiata circa immobilia ad effectum deduci queant, debitum inscriptum sit oportet registro Hypothecarum.

Art. 2107. Excipiuntur debita in *art. 2101.* relata.

Art. 2114. Hypotheca contractus est, quo res immobilis obligatur creditori in securitatem debiti.

Art. 2116. Alia est legitima, alia judicialis, alia conventionalis.

Art. 2124. Triplex hæc hypotheca ordinem inter creditores æquum accipit à die inscriptionis in registris conservatoris hypothecarum.

Art. 2125. Non requiritur inscriptio : 1° pro legali minoris et interdicti in bona immobilia tutoris ratione gestione ejus; 2° Uxoris in immobilia mariti pro debite sua et conventionalibus matrimonialibus.

Art. 2147. Creditores hypothecarii eodem die inscripti, sunt æquæ ordinis, cum inscriptio non computetur per horas sed per dies.

Edit.

Prima præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria, quàm non solvere rem debitam ex contractu; idè illa priùs est reparanda. Ita *D. Th. Opusc. 73. c. 17. Reb. Med. etc.*

Secunda præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. num. seq.*) Ratio, quia aliàs solverentur debita ex ære alieno; maximè cùm creditor dederit æquivalens. Ita *Caj. Nav. Valent. etc.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo d. 20. ex n. 34.* nullam præ se ferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit: prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut suprà. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita *Lugo d. 20. n. 36. Less. l. 2. c. 15. n. 16. item Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. ap. Salm. l. c. n. 236.*

689. « 4. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt, quàm quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex promissione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstat. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, *Navarr. Sylvest. Con. qu. 8. p. 2.*

» 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, et non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundùm quodd 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. » (*Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus.*) « 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. » Deposita perditæ in potestate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, et adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. » Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. *Vide Laym. l. 3. tr. 2. c. 11.* Ubi addit; è bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, et quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item ad medicos, et pharmacopolas pertinent. *Vide Filliuc. c. 4. q. 13. (1).* »

(1) Ordo, quo creditoribus restituendum est, sequens in eod. tit. statuitur:

Art. 2022. Bonis debitoris communia, cum creditoribus, pro rata parte, nisi justia ex causis unus alteri præferri debeat.

Art. 2024. Cause legitime præferendi creditores, dicuntur privilegia et hypothecæ.

Art. 2025. Privilegiati sunt, qui ex natura crediti omnibus creditoribus etiam hypothecariæ præferendi sunt.

Art. 2026. Inter ipsos privilegiatos prælatio discretitate privilegii determinatur.

Art. 2027. Privilegiatis ejusdem ordinis pro rata crediti satisfaciendum.

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est, quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communius *Lago d. 20. n. 44. cum Mol. Vasq. et alii*

Art. 2099. Privilegia afficiunt vel bona immobilia debitoris vel mobilia,

Art. 2100. Vel omnia bona mobilia vel quaedam tantum.

Art. 2101. Privilegiata, quæ universitatem mobilium afficiunt, recensentur et exercentur hoc ordine :

1° Expensæ judiciares; 2° funerariæ; 3° ultimæ morbi, sive prælatione inter eas; 4° stipendia famulantium pro anno currente et proximè elapso; 5° victualia ministrata 3 sex mensibus, si agitur de vendente minutim, ab anno autem, si de vendente cumulativè vel de hero convictis.

Art. 2102. Privilegiata, quæ tantam quaedam partem mobilium afficiunt sunt :

1° Ina, quo proprietarius domûs aut prædij denetur, pro locationis pretio in fructum anni currentis ac valorem omnium mobilium, quibus domus aut prædia instruuntur aut prædiorum cultura indiget :

2° Fignus in manibus creditoris existente;

3° Expensæ in conservationem rei ;

4° Solutio pretii rei mobilis, quamdiu apud emptorem existit, idque sive creditor ejus fidem secutus sit sive non. Quod si nulla solvendi dies statuta sit, res ipsa repati potest, modo id fiat intra 8 dies. Præfertur tamen proprietarius domûs vel prædij pro locationis pretio ;

5° Quæ tabernarius in res viatorum apud se depositas expendit ;

6° Impensæ factæ in vectionem et res vectas.

Art. 2103. Privilegiata, quæ immobilia afficiunt, sunt :

1° Venditoris rei immobilis pro pretio obtinende ;

2° Creditorum, qui ad rem immobilem acquirendam pecuniam suppeditarunt, modo actu mutui et venditoris chirographo constat, hanc summam ad talem emptionem petitam ac solutionem ex ea factam fuisse ;

3° Cohæredum in bona hæreditatis pro solutione portionum, quæ ipsis ab aliis hæredibus refundi debent ;

4° Architecti, operis conditoris, commentarii et operariorum in ædificia aliave opera assumptorum ;

5° Eorum, qui pecuniam mutuo dederunt, ut ex illa merces operarii solveretur.

Art. 2104. Quæ privilegiata in *art. 2101.* recensentur, etiam debitoris bona immobilia, deficientibus mobilibus, afficiunt.

Art. 2105. Quod si creditores privilegiati circa mobilia, his deficientibus, cura privilegiatis circa immobilia pro solutione contendunt, solventur :

1° Expensæ judiciares aliæque *art. 2101* ; 2° Debita *art. 2103.*

Art. 2106. Ut privilegiata circa immobilia ad effectum deduci queant, debitum inscriptionis sit oportet registro Hypothecarum.

Art. 2107. Excipiuntur debita in *art. 2101.* relata.

Art. 2114. Hypotheca contractus est, quo res immobilis obligatur creditori in securitatem soluti.

Art. 2116. Alia est legalis, alia judicialis, alia conventionalis.

Art. 2134. Triplex hæc hypotheca ordinem inter creditores solum accipit à die inscriptionis in registris conservatoris hypothecarum.

Art. 2135. Non requiritur inscriptio : 1° pro legali minoris et interdicti in bona immobilia tutoris ratione gestione ejus; 2° Uxoris in immobilia mariti pro dote sua et conventionibus matrimonialibus.

Art. 2147. Creditores hypothecarii eodem die inscripti, sunt ejusdem ordinis, cum inscriptio non computetur per horas sed per dies.

Edit.

apud Croix l. 3. p. 2. n. 392. contra Navarr. Sylvest. et Angel. Notandum tamen, quòd inter creditores hypothecarios semper omnibus sit præferendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam, vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum. ex l. 3. ff. *Qui potiores etc.* Vide Salm. de rest. c. 1. punct. 12. §. 2. n. 244. Dubium est quoad personales.

Prima sententia tenet, omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita Pal. tr. 32. disp. 1. p. 18. §. 18. num. 5. Holz. de rest. tr. 2. n. 477. et Less. Bon. Vasq. Azor, etc. apud Salm. ibid. §. 1. n. 245. Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quæ æquè omnibus est obnoxia. Et probant ex l. 4. §. *Ex contrario ff. de separat.* ubi dicitur: *Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriores conditionem facere.* Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona.

Secunda, quam tenent S. Anton. p. 2. tit. 2. c. 7. §. 3. Sylv. v. Restit., q. 5. Diana p. 3. tr. 5. res. 10. Navar. Ang. Arag. Bon. Baldi cum Lugo de Just. disp. 20. sect. 7. n. 148. Bon. q. 18. n. 18. Croix l. 3. p. 2. n. 403. Conc. tom. 7. p. 178. n. 17. Salm. tr. 13. c. 1. p. 12. §. 4. n. 246. cum D. Thom. Suar. Val. Tol. Sa, etc. docet, præferendos esse anteriores, ex regula 54. juris in 6. *qui prior est tempore, potior est jure.* Licet enim jus civile sic loquatur tantum de creditoribus hypothecariis: jus tamen canonicum loquitur de omnibus, et fundatur in jure naturali; creditor enim anterior personalis, quamvis directè personam debitoris, indirectè tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet præjudicari à creditore superveniente. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

694. — Quæritur, an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, possit præferre pauperiorem diviti, vel non egenti; duplex datur sententia, utraque probabilis, ut rectè dicunt Salm. ibid. n. 247.

Prima affirmat. Ratio, quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem damnum patitur pauper, si ei non fiat restitutio, quàm non indigens. Ita D. Thom. Op. 73. c. 18. Molin. Sa, Med. etc. et probabilem putant Less. Laym. apud Salm. l. c.

Secunda sententia probabilior negat, quia nullo jure talis prælatio datur: hinc pro rata restituendum. Ita Lugo d. 20. sect. 7. n. 164. Pal. Less. Vasq. Azor, Dic. etc. Excipiunt Salm. dict. loc. n. 248. cum Less. l. 2. c. 15. dub. 7. n. 46. si creditor esset extremè, vel graviter indigens: tunc certum esse dicunt, istum esse præferendum ex charitate. Et sic reverà tenendum casu, quo creditor jam teneatur ex charitate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui,

ut pauperi subveniatur; aliàs non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692. — « Quæres, utrùm priùs exigenti non liceat priùs solvere?

« Resp. 1. Solvens scienter posteriori, præterito illo, qui habet hypothecam priorem, vel privilegiatam, peccat, teneturque priori de damno, qui etiam potest recuperare solum. *Less. dub. 5. ex l. Scimus §. Et si præfatam c. de jur. delib.* »

« 2. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualibus aliquis exigit (sive in judicio, sive extra), teneris ei in integrum solvere, quia diligentia fecit eum potiozem. *Nav. Sylv. Bonac. l. c. ex l. Pupillus ff. Quæ in fraudem, etc.* »

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere. Ita *Lugo d. 20. n. 177.* quia leges dant prælationem etiam in conscientia ei qui priùs obtinuit sententiam, et post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait *Lugo n. 170. cum Molin. et Vasq.* eò quòd lex det creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici. Si verò is petiit extra judicium et exegit, *Lugo n. 176.* sentit non posse eum retinere exactum, quia præjudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit prælatio, juxta suam sententiam, ut diximus *n. 690.* Attamen *Salm. ibid. n. 249. cum Less. Ban. Villal. Dic. Nav. Sylv. et Bus. ut supra, et Cabassut. l. 6. c. 23. n. 14.* rectè dicunt probabilius esse, quòd possit illud retinere, ex dict. *l. Pupillus*, ubi dicitur: *Sin verò justè exegerit, et cæteri creditores neglexerint exactorem... id quod acceperit creditor, revocari nullo pacto potest, quia alii creditores suæ negligentia expensum ferre debent.* Idipsum clariùs confirmatur, ex *l. Si non 6. §. 4. ff. de bon. auc. jud. etc.* ubi habetur: *Statuendum ne alterius aut negligentia, aut cupiditas huic qui diligens fuerit noceat. Quòd si utroque instante tibi gratificans tutor solvit, æquum est aut priùs eandem portionem mihi quæri, aut communicandum quod accepisti.*

« 3. Debitor sciens statum suum labentem, non potest non petenti integrè satisfacere, sed debet omnibus personalibus solvere pro rata (si tamen iste solutionem accepisset, an possit retinere, controvertitur. *Vide Bon. Less. l. c. Trull. l. 7. c. 14. d. 22.*) Nec potest uni solvere omissis aliis, nisi secundùm ordinem supradictum. »

693. — Alii autem, ut *Less. l. 2. c. 15. dub. 5. n. 44. et Dic. Dian. Villal. Led. etc. apud Salm. de rest. c. 1. punct. 12. §. 4. n. 250.* dicunt quòd creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licèt debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solum non revocatur, ex *l. Qui autem, et l. Pupillus, ff. Quæ in fraudem, etc. Card. de Lugo d. 20. n. 178. et 179.* distinguit et dicit, quòd si creditor malâ fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus: secùs si bonâ fide, quia is non tenetur ex injusta acceptione, eò quòd

bonâ fide acceperit; non ex injusta retentione, quia per solutionem acquisivit dominium accepti. Sed veriùs *F. Concina*, tom. 7. p. 180. n. 22. *Pal. d. 1. p. 18. §. 21. n. 6. Cont. Tour., de justit. et jure, part. 3. cap. 2. art. 6. sect. 2. concl. 7. in med. Salm. ibid. n. 251. cum Bann. Tap. Bon. Azor, et Turr.* dicunt ipsum in conscientia teneri aliis pro eorum rata satisfacere: quia ex jure naturali nullum jus habet, ut sibi integrè solvatur, cum debitor non possit satisfacere omnibus: jure autem positivo prædictæ leges statuunt, solutum non posse repeti in foro externo, sed non, quòd possit retineri. Præterquam quòd præfatæ leges, ut suprâ vidimus, intendant solùm præmio afficere diligentiam creditoris exigentis, non autem dare illi jus retinendi id quòd injustè debitor solvit. Nec prodest creditori, quòd acceperit in bonâ fide, nam licèt accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebat ad bona debitoris.

694. — Utrùm famuli possint recipere salarium à domino debitis gravato? Rectè possunt, si bonâ fide famulatum præstiterint. An verò ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmant *Nav. Adr. et Ang. apud Laym. de rest. c. 11. n. 8. (1)*. Negant tamen *Mol.* (et non improbabiler ait *Laym.*); nam ipsi neque contra justitiam peccant, si à domino rogati famulentur, et mercedem accipiant, neque contra charitatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. *Sed vide dicta n. 612.*

695. — Utrùm filii, et uxor possint accipere alimenta à debitis gravato! Affirmant *Laym. d. lib. n. 9. cum Sanch. et Croix l. 3. p. 2. n. 387: contra Henr. et alios*: etiamsi paterfam. alia debita contrahat ad eos alendos, cum ipse ad eos alendos ex justitiâ teneatur: modò isti non habeant aliundè sustentationem. Imò docet *Laym. cum Nav. Vasq. et Molin. contra Sylv.* quòd uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licèt alere se possit bonis propriis, vel propinquorum: quia vir non minùs tenetur alere uxorem, quàm usuras restituere. Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiæ pecuniis à viro datis ad solvenda debita; nisi in casu, quo familia graviter egeret, tunc enim huic priùs vir succurrere tenetur; ideòque uxor tunc utitur jure suo. Ita *Laym.* qui subdit, mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris præferendas esse etiam creditoribus hypothecariis.

(1) Ex Hom. Apr. tr. 10. n. 115. tenentur discedere, si non sint necessarij, nec possunt prosequi ad exigendum.

ARTICULUS III.

Quæ à restitutione excusent ?

696 Quæ excusent à parte debitoris ?

697 Quid, si non possis restituere, nisi cum graviore damno? Quid, si dominus æquale damnum sit passurus? Quid, si dominus sit abusus re restituenda?

698 Vide alios casus.

699 Quid, si debitor cedat bonis?

700 Quando excusetur restitutio ex parte creditoris? Quær. I. An liceat rem alienam retinere, vel accipere ex præsumpto consensu domini? Qu. II. An debitor donans immemor debiti excusetur à restitutione?

701 Quid, si debitor restituendo se conicere deberet in necessitatem extremam?

702 Quid, si in necessitatem gravem?

703 Quid, si creditor sit in eadem necessitate?

704 An debitor differens restitutionem ex juxta causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor?

705 An hæres rei teneatur ad damna, quando reus, cui successit, fuit capite damnatus?

706 An possessor bonæ fidei in dubio si factus sit ditior, teneatur restituere?

696. — **R**ESP. 1. Ex parte debitoris excusant ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, etsi de facto non sit contentus. *Commun. Doct.*

Unde resolvuntur casus sequentes :

• 1. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sententiam probabilem) à compensatione damni, si illud datum sit sine tua culpa theologica gravi, hoc est, mortali peccato, nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sis factus ditior. Unde excusaris, si v. gr. aliquem occidisti ex subita ira, ut si fuerit motus tantum primò incensus, vel si ex oblivione non extinxeris candelam, et hinc ortum sit incendium etc. Quod si advertens periculum in actionibus periculosis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, graviter peccas, et tenêris restituere damna secuta. Porrò in foro externo proceditur secundum culpam juridicam, quæ sæpè non est peccatum, et dividitur in latam, et levem, et levissimam. » (*Vide dicta n. 549, et 550.*)

• 2. Excusaris à restitutione incertorum, si fecisti compositionem cum Episcopo vel Papa, *Less. c. 40. d. 44. Bon. q. ult. p. 2.* » (*Quòd possit etiam Episcopus componere, tenent Trull. Villal. Henr. Dian. sed oppositum tenendum cum Lugo Mol. etc. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 413. Vide dicta ex n. 592. v. Notat.*)

• 3. Item, si casu, quo teneris rem restituere pauperibus, tibi ipsi reverà indigenti eam des : et tunc quidem postea factus ditior, adhuc non teneris restituere. *Vide Laym. l. 3. t. 2. c. 42.*

697. — « 4. Si non possis restituere, nisi cum notabiliter graviore
 » damno tibi, vel tuis, vel reip. inferendo, quàm æstimari debeat com-
 » modum ex restitutione creditori obventurum, tunc enim differre potes,
 » dum esset ista impotentia, *Laym. l. c. ex Sylv. Nav. etc.* Idque
 » verum est, etsi debitum sit ex delicto, uti et in sequentibus casibus.»
 (Vide dicta n. 598.)

Tenêris autem restituere etiam cum tuo damno, si ommissa restitutione
 dominus æquale damnum sit passurus. Ita *Salm. de rest. c. 4. punct.*
15. n. 270. cum Pal. Less. et Dicast. Cessionem autem lacri dicunt
Salm. ibid. n. 274. non esse causam justam differendi restitutionem :
 nisi (excipit *Beja ap. Croix l. 3. p. 2. n. 424.*) ex dilatione creditor
 nullum damnum patiat. *Vide alia circa dilationem restitutionis ap.*
Croix n. 425. Probabilissimum autem est cum *Lugo d. 21. n. 26. et*
Croix n. 426. cum Nav. Sot. Mol. Less. etc. (contra Azor, Sanch.
Bon. etc.) te non tenêri restituere rem, quâ dominus est abusurus ad
 peccandum : imò si ille prævidetur abusurus in damnum tertii, pecca-
 res restituendo, quando posses negare sine tuo graviore, vel saltem
 æquali gravi damno, juxta dicta n. 574. *vers. Secus.* Idque expressè
 docet *S. Th. 2. 2. q. 62. art. 5. ad 4.* ubi dicit : *Quando res restituenda*
apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est : vel alteri,
non ei debet tunc restitui ; quia restitutio ordinatur ad utilitatem
ejus, cui restituitur. Et tunc peccares restituendo non solum contra
 charitatem, ut dicunt *Mol. et Dic.*, sed etiam contra justitiam, ut docent
Salm. loc. cit. punct. 11. §. 2. n. 204. Conc. t. 7. p. 168. et Lug.
n. 29. cum Less. Pal. Bonac. Sot. aliisque communiter apud Croix
n. 427. Ratio, quia proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus
 perniciem.

698. — « 5. Si ad restituendum sis impotens ; ut si vivere non possis
 » secundum decentiam tui statûs justè à te acquisiti. » (*Secus injustè*
 » *acquisiti, Salm. cit. punct. 15. n. 269.*) Unde, si nobilis v. gr. non
 » potest statim solvere, nisi se privet famulis, equis, armis, etc. vel
 » civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam, vel me-
 » chanicus, nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit, aut magnum da-
 » mnum subeat, potest differre, et paulatim restituere sine jactura sui
 » statûs. *Laym. l. c. Bon.* » (*Est commune apud Croix l. 3. p. 2.*
n. 340.)

» 6. Quòd si tamen tuâ culpâ in illas angustias delapsus sis, v. gr.
 » luxuriâ, ludis, superfluis expensis vestium, tibi imputare debes, quòd
 » jam sine statûs tui amissione non possis satisfacere. *Ibid.*

» 7. Quòd si item creditor ex dilatione æquale damnum subire debeat,
 » tu potius, quàm is, sustinere debes, cum ejus conditio sit melior.
 » Excipitur extrema necessitas, in qua quoad usum, sunt omnia com-
 » munita ; *ib.* » (*communiter omnes cum Laym. ap. Croix n. 430.*)

« 8. Quòd si item damnum quod timetur ex restitutione, non esset » propriorum bonorum, sed in hoc præcisè tantùm, quòd spoliè se » rebus debitis, non potest ideò differre restitutionem : quia hoc non est » pati in suis rebus, neque suum statum amittere, sed est dimittere » alienum, et reverti ad statum proprium. *Sayr. Bonac.*

« 9. Item excusaris à restitutione, si fieri nequit absque periculo salutis » animæ tuæ, vel tuorum; ut, v. g. si non possis absque peccato, ut, sisit » periculum, ne uxor, aut filiæ se prostituant, ne filii se dent latrociniis, » ne ipse per impatientiam incidas in desperationem. *Bon. Less. Mol. Fill.*

» 10. Item, si non possis restituere absque periculo vitæ, vel notabili » detrimento famæ : cùm aliàs plus damni sustineres, quàm intulisti. » *Bon. d. 2. q. ult. p. 1.* « (*Nisi jactura famæ sit minima respectu damni in bonis creditoris. Salm. tr. 13. c. 1. punct. 17. n. 282. Vide dicta. n. 653. v. Sed dices.*)

699.— » 11. Item, si cedas bonis (1), quia leges concesserunt, ut » qui contraxit multa debita, nec habet unde solvat, possit cedere bonis, » ea relinquendo in manibus creditorum, et tunc maneat liber, ita ut » etiam in conscientia sit tutus, retentis instrumentis artis, et quæ ad » sustentationem sunt necessaria. Quòd si tamen postea redeat ad pin- » guiorem fortunam, tenetur adhuc restituere, ex *l. Cùm filii fam. qui bon. Navarr. Bon. Less.* » (*Imò ex Laym. c. 12. q. 1. remanet obligatus ad laborandum, et acquirendum, ut solvat.*) « Ex quo » *Trull. lib. 7. d. 15. c. 5.* sic limitat : si acquirat plus quàm ad de- » centiam statûs est necessarium, ex dicta *l. Cùm, etc.* Nisi tamen debita » proveniant ex delicto, v. g. furto, eo enim casu tantùm posse reti- » nere, quæ simpliciter necessaria sunt ad victum, docent *Navarr. Salon. Less. loc. cit.* etsi hic concedat ea, quæ post cessionem justè » acquiruntur, licitè teneri, si ad statum sint necessaria. *Vide Tol. Laym. lib. 3. c. 12. Less. lib. 2. cap. 16. d. 3. Bonac. Trull. loc. cit.* Porrò, etsi cessionem dictam non habere locum in bonis ex de- » licto provenientibus communiter teneant DD. cum *Laym. loc. cit.* » contrarium tamen ex *Less. Diana, etc.* docet *Trull. loco citato.* De- » nique, etsi debitor principalis cesserit, non ideò liberantur fidejusso- » res. *Card. Lugo, Dian. p. 7. tom. 8. r. et alii.*

(1) *Art. 1266.* Cessio bonorum dividitur in voluntariam et judicariam.

Art. 1267. Voluntaria ea est, quam creditores voluntariè acceptant, circa quod vi-
denda conventio.

Art. 1268. Judicaria est beneficium à lege concessum infelici et bonæ fidei debitori
ut libertatem suæ personæ retineat cedendo omnia sua bona creditoribus, non obs-
tante quavis stipulatione in contrarium.

Attamen ex jure novo (Code de Procédure) quædam sunt bona, in quæ manus injici-
nequeant, uti quæ debitori necessaria sunt ad cubitum et vestitum; instrumenta, qui-
bus optet ad laborandum indiget; libri vitæ generi debitoris necessarii; machinæ et
instrumenta ad docendas exercendasve artes et scientias; farina et esculenta familiæ
creditoris pro mense necessaria. etc.

Edit.

Tom. II

25

760. — » Resp. 2. Ex parte creditoris excusat ; 1. Si is, cui debet » restitui, semel remiserit, expressè, vel tacitè, v. gr. si laceraverit » tuum chirographum, vel tibi reddiderit. Remissio autem hæc debet » esse libera ; non metu, fraude, vel mendacio extorta. *Fill. tr. 32. c. 5.* » q. 9. *Less. l. 2. c. 16. d. 2.*

» 2. Excusat in foro conscientiae, si solvisti ei, cui debebat tuus cre- » ditor. *Less. d. 5. Bon. p. 3.* 3. Si compensatio facta est creditori per » commodum æquivalens, v. gr. per procurationem officii non gratis » factam. 4. Omitti, aut saltem differri potest restitutio, imò aliquandò » debet, si creditor eâ sit abusurus, v. gr. si quis pecunias tibi mutuo » datas repetat ad fornicandum, vel aliter peccandum. Item si eas repe- » tat ad peccandum contra justitiam, sive inferendum damnum inju- » stum tertiæ personæ : nisi tamen ex negatione restitutionis timeretur » majus malum. » (*Vide dicta n. 697. et alibi.*)

Quær. hic I. An liceat tibi rem alienam retinere, vel accipere ex præ- » sumpta voluntate domini, nempe quòd si peteres, libenter ille donaret ? Respondetur affirmativè cum sententia satis communi, quam tenent *Sanch. Dec. lib. 7. c. 49. n. 13. cum Ang. Nav. Arag. Mendoz. Lop. Lug. d. 21. num. 54. et 63. cum Sylvest. Tab. Sayr. Holzm. tract. 3. pag. 483. num. 600. Croix lib. 3. p. 2. num. 462. cum Lessio, Sa, Reg. et Dic.* Et expressè eam docet *S. Antonin. 2. p. tit. 1. c. 15.* ubi loquens de obligatione restitutionis, ad quam tenetur qui accipit alienum invito domino, sic subdit : *Invito domino dicitur, quia, si credit dominum permissurum, et subest justa causa credendi, non tenetur.* Ratio hujus sententiæ est, quia malitia furti non tam consistit in ditescendo ex re aliena, quàm in ditescendo cum damno domini graviter inviti, cum hoc præceptum non furandi tantum ordinetur ad charitatem erga proximum servandam, ut diximus *n. 534. v. Quær. II.* et docet *Lugo cum aliis d. 46. n. 49.* Unde, ut excuseris in tali casu à peccato, sufficit ut dominus non sit positivè invitus. Id confirmatur ex *l. 46. §. 7. ff. de furtis*, ubi legitur : *Rectè dictum est, qui putavit se domini voluntate rem attingere, non esse furem ; quid enim doli fecit, qui putat dominum consensurum fuisse ?* Confirmatur etiam ex doctrina *S. Thomæ art. 45. q. 2. art. 5. qu. 4.* qui ait non esse proprietarium religiosum, qui ponat aliquid, ponens spem in ratiabilitate prelati ; ratiabilitas autem semper de futuro est. Oppones id, quod ait *Suar. de rel. lib. 8. cap. 11.*, nempe quòd licentiâ interpretativa, quantum daretur si peteretur, non sit licentiâ, sed esset si peteretur ; idè- que non sufficit ad valorem actûs, v. g. ad confessiones audiendas, ad assistendum matrimonii. Sed respondetur cum *Lugo, et Holz. l. c.* quòd ad audiendas confessiones, atque assistendum matrimonii, requiratur facultas præsens positiva, quæ non habetur, nisi de præsentì concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam, non re-

quiritur positiva voluntas domini, sed sufficit, ut diximus, quòd ipse non sit positivè invitus; saltem ad te excusandum à culpa gravi; nam, si putes dominum invitum quoad modum, tunc non excusaberis à veniali, ut rectè docet *Sanch. loc. cit. cum Nav. Caj. Arm. Sa, Led. etc.*

Quær. II. An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur à restitutione?

Negat prima sententia cùm *Sanch. Dec. lib. 1. c. 13. n. 11. Laym. lib. 3. tr. 2. c. 12. n. 9. Spor. de consc. tr. 1. c. 1. n. 90. Bonac. de leg. q. 4. p. 40. n. 13. Dian. q. 3. tr. 6. r. 57. Salmant. de leg. c. 2. punct. 8. n. 146. etc.* Ratio, quia, cùm is sit debitor tum ex titulo justitiæ, tum ex titulo donationis acceptatæ, non potest unâ solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. Nec obstat 1. ut dicunt, quòd debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potiùs debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. Nec obstat 2. quòd donatio fuerit facta per errorem; sive propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi; nam ut dicunt *Less. lib. 2. cap. 17. n. 28. Sanch. et alii communiter*, adhuc in contractibus gratuiti error non invalidat actum, etiamsi causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi; hinc, si quis promiserit eleemosynam pauperi, quia pauperem eum judicavit, non tenetur illam præstare, si postea sciat, eum non indigere, quia error hic fuit in substantia: contrà verò, si postea sciat, pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si priùs hoc novisset. *Vide dicenda n. 745.*

Limitant verò præfatam sententiam. 1. Si obligatio restitutionis proveniat ex præcepto ecclesiastico, putà si beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem horarum, vel residentiæ, eleemosynas postmodum erogaverit immemor suæ obligationis. Ita *Laym. l. 1. tr. 4. c. 4. n. 7. Sanch. Dec. l. 1. c. 13. n. 10. Suar. de rel. l. 4. c. 26. n. 8. Ronc. de leg. c. 45. in fine Spor. et Dian. H. cc.* Et item dicunt *Ronc. l. c. ac Bon. l. c. p. 10. n. 13.* de omni restitutione ob debita incerta. Limitant 2. Quando probabiliter præsumitur creditor libenter debitum remissurus, si rem cognitam haberet, *Laym. et Spor. ibid.* Limitant 3. Si obligationes essent aliunde quàm ex justitia, putà si quis immemor voti, pœnitentiæ sacramentalis, aut præcepti ecclesiastici, opus debitum præstaret, quia tunc benè satisfaceret, ut docent *Laym. Suar. Sanch. Bonac. H. cc. et Bus. cum Azor, et Less.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Card. in 1. Crisi d. 64. n. 24. Rodr. part. 2. c. 49. Concl. 2. Mazz. de rest. tom. 2. pag. 366. Croix lib. 3. part. 2. num. 452. cùm Reb. Tamb. l. 1. cap. 3. §. 7. v. Solutio n. 4. cum suo magistro Baldello (et probabilem censet *Diaz*, revocans primam sententiam p. 5. tr. 13. r. 94.),* affirmat talem

donantem benè satisfacere suo debito ex justitia (Et idem esse ait *Mazzott.* si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod sæculare, quòd si pretio æstimabile). Ratio, quia in omni liberali præstatione quisque præsumitur priùs velle satisfacere obligationibus justitiæ. Idque probatur ex *l. Cum ex pluribus 97. ff. de Solution.* ubi dicitur, quòd qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam et solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censeatur solvere pro causa potiore; hæc sunt verba textûs : *Cum ex pluribus causis* (nempe propter infamiam, vel pœnam, vel hypothecam) *debitor pecuniam solvit, utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa ejus pecuniæ, quæ sub infamia debetur, mox ejus quæ pœnam continet, etc.* Et ratio ibi subditur (quod magis urget), quia præsumitur, quòd si debitor fuisset admonitus, pro causa potiore solvisset : *Quòd verisimile videtur, diligentem debitorem admonitum, ita negotium suum gesturum fuisse.* Sic textus ubi *Glossa ad verb. Admonitum*, addit, *id est sua discretione, vel ab amicis.* Accedit alia ratio, quia oblivio debiti efficit, ut donatio fuerit omninò involuntaria, qui enim donat, censeatur semper hanc actua-lem voluntatem (saltem implicitam) habere : *Dono, nisi teneat ex aliquo alio titulo potiore.*

Prima sententia est communior, et quidem valde probabilis; sed hæc secunda suâ probabilitate non caret. Ad rationem enim præcipuam primæ sententiæ, nempe quòd in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attendatur; respondetur, quòd in nostro casu non sola voluntas conditionalis habetur, quæ nunquam in actu adfuerit, sed habetur vera voluntas, ut supponimus, anteriùs absolutè habita solvendi debitum, quæ semper perseverat, quamdiu non revocetur: sed dices: debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere, unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur, quòd donans immemor debiti potiùs censeatur velle solvere ex prima voluntate habita, quàm velle donare. Tota igitur quæstio reducitur ad videntum, an in hac solutione prævaleat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi; sed videtur satis probabile, quòd prævaleat prima voluntas, tamquam potior et præcedens. Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis; concedunt enim *Laym. l. 1. tract. 4. n. 5. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 8. n. 17. cum Led. juxta ea etiam, quæ diximus n. 210.* quòd si quis emiseric votum non vovendi, et statuerit se nolle futura vota valere, et postea immemor primi voti secundum emittat; tunc nullum erit hoc secundum votum, dummodò primum non retractet expressè, vel virtualiter, nempe si memor primi secundum faciat. Sic pariter *Sanch. loc. cit. et Laym. lib. 3. tract. 5. c. 4. n. 3. ex l. Si quis de legatis,* dicunt non valere posterius testamentum contra priùs habens clausulam, ut per nullum aliud censeatur revocatum, nisi in secundo testamento per aliam clau-

sulam expressè primum revocetur. In his casibus quæro, cur valeat primum votum, primum testamentum, et non secundum? nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas habita prævalet secundæ voluntati actuali. Si ergo talis impletio (loquendo de voto) satisfacit Deo, cur non homini? præterea concedit *Laym. lib. 4. tr. 4. cap. 4. n. 7. v. Cæterum*, quòd si quis promittit aliquid dare, et promissio acceptatur; si postea illud donat, primæ donationis immemor, ad nihil aliud tenetur: hic rursus rogo, quare hic non teneatur ad primam donationem, cum prima et secunda donatio sint duo actus distincti, nisi quia prævalet anterior voluntas solvendi debitum, quàm donandi? Nec valet dicere, quòd ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se adstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantum is immemor primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantum prævalet voluntas generalis jam prius habita potius solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quàm iterum donandi. Id quidem fortius dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quòd strictius obligat, quàm debitum ex donatione.

Sed occurrit hic alia urgentior difficultas, nimirum, quòd debitum certum non compensatur probabili satisfactione. Sed respondetur cum *Carden. Croix et Mazz.* hoc procedere, quando adest sola probabilitas facti, non autem quando accedit probabilitas juris. Clarius id explico: Quando debitum est certum, et probabilitas versatur circa factum solutionis, certè ex probabili solutione debitor non liberatur, quia solutio probabilis æquare non potest debitum certum. Sed hic probabilitas non est circa veritatem sive factum solutionis, sed circa effectum illius, scilicet quòd per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eò quòd probabiliter adfuerit satisfaciendi voluntas; hæc enim est probabilitas juris, sive proxima, quâ debitor bene uti potest, ut diximus *lib. 1. n. 33. (1) cum Suar. Sot. Nav. Sylv. Ang. Lugo, Salm. et aliis.*

(1) Numerus, qualis hic laudatur, minimè convenit cum *n. 33. lib. 1.* hujus editionis, sed est ex editione Rom. anni 1757, in cujus tractatu de conscientia, ordine planè diverso ab eodem hujus editionis, *lib. 1. n. 33.* hæc leguntur.

« Sciendum est, quòd nemo uti potest opinione probabili cum periculo damni vel injuriæ proximi. At hic maximè advertendum, quòd non possumus uti probabili cum damno proximi quando probabilitas est tantum facti, non autem si (in aliquibus casibus) adest probabilitas juris, quæ reddit nos moraliter certos practicè bene operari et prudentem, utendo opinione probabili de jure, vel probabilitate proxima, ut communiter docent Authores nostri cum *Suarez, 1. 3. Tom. 3. d. 12. sect. 6. et Soto de just. lib. 3. qu. 5. art. 6. ad. 4.* qui ait: In omnibus negotiis magni momenti, etiam in magnam injuriam tertii, licitum est sequi opiniones probabiles. Sed hic dices: Cur opinione probabili de jure in aliis materiis uti possumus, et non etiam in sacramentis, et pharmaco præbendo infirmis, cum in utroque damnum proximus pati possit? Egred-

704. — Quæritur III. Quando debitor in necessitate constitutus excusetur à restitutione? Hæc distinguenda est primò necessitas gravis ab extrema; et dicendum, quòd si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quæ restituere deberet, tunc non tenetur ea restituere, et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur, nisi debitam ei restituatur. Hæc est sententia communis, ut testantur *Salmanticenses de reitut. cap. 4. num. 274.* Et hoc etiamsi extet res debita in specie, ut docet *Less. lib. 2. c. 10. cum Caj. Sat. et Tol. ac Sperer de rest. cap. 4. n. 77. contra Nav.* Ratio, quia tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas domini jure gentium introducta. Excipe tamen cum *Less. et Pal. p. 7. tr. 32. d. 1. q. 17. §. 2. n. 6.* nisi præcisè ob subtractionem illam dominus in extremam necessitatem sit coactus, quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam, est idem ac eum occidere, unde in casu melior debet esse conditio domini prius possidentis. An autem, transactâ hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem?

» giè respondet *Suarez loc. cit.* dicens distinctione utendum: Interdum enim opiniones » sunt circa jus, scilicet an hoc sit prohibitum, nec ne; interdum verò circa res ipsas, » ut in sacramentis, an hoc modo facta teneant: et in medicina, an hoc pharmacum » sit utile, vel perniciosum. Dicendum 1. Quotiescumque est opinio probabilis hanc ac- » tionem non esse prohibitam, potest aliquis formare conscientiam certam tali opinione. » Præter Authores citatos favent huic conclusioni multi, quæ adducit *Navarrus d. » cap. Si quis autem a. 12. et in summa c. 27. n. 288. Sylvest. Angel. verb. Opinio. » S. Antonin. 1. p. tit. 3. c. 10.* Ratio est, quia excedit ordinarium humanæ faculta- » tis majorem cognitionem obtinere in actionibus. Item quia esset intolerabile onus » obligare omnes homines ad conferendas singulas opiniones. Præterea existimo filiam » rationem sufficientem, quia quando est judicium, quòd nulla sit lex prohibens actio- » nem, talia lex non est sufficienter proposita, donec certius de illa constet. Dicen- » dum H. Quando opiniones versantur circa res ipsas, sæpe tenetur homo præferre cer- » tam probabilis, quando scilicet ex justitiâ, vel charitate vitæ damnum tenetur quod » in re ipsa subest. Unde confirmatur ex differentia de jure, vel de re: nam prius » dicitur ordinem ad operantem et omnino tollit periculum malitiæ; secundum verò dicit » ordinem ad rem ipsam, et non tollit periculum detrimenti, quod est in ipsa. Unde in » priori est sufficiens excusatio sequendi probabile judicium, quia nondum lex est suffi- » cienter proposita; hæc autem nulla est sufficiens excusatio cùm satis constet periculum » in re ipsa manere; huc usque *Suarez.*

» Ad quòd clariùs explicandum, dico quòd opinio probabilis aliter se habet, quando » versatur circa substantiam rei, hoc est an res existat vel non. Aliter circa medium » rei, nempe an res sive actio sit honesta, vel non. Nam quando opinio versatur circa » substantiam rei, opinio quantumvis probabilis non potest sufficere, ut aliquid non » est; ex. gr. ut sit Sacramentum, quòd probabiliter videtur esse Sacramentum, sed » reverà non est Sacramentum, vel pariter ut sit in medicina, quòd est reverà potius ve- » nenum, eam de facto nocent. Quando verò opinio versatur circa medium rei, an sit » honesta, vel non; tunc opinio probabilis bene efficit, ut actio sit honesta licet fortè » per se non sit. Ratio quia (ut latè probatum est in disert. de usu opinionis probabi- » lis) in his casibus, in quibus probabiliter opinamur legem prohibentem non adesse, vel » saltem non esse satis manifestè propositam, tunc lex non obligat; et ideo tunc opera- » tio, eò quòd non sufficienter invenimus eam à lege prohibitam, utique remanet he- » nesta et licita. »

Edif.

Distinguit *Less. loc. cit. n. 4.* et ait, quòd si restitutio debebatur ex contractu, tunc quando per illum dominium rei jam translatum fuerat in debitorem, certè debet tantumdem restitui; quia tunc debitor consumpsit quod erat suum, unde debitum perseverat; si verò res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario, etc., tunc adhuc probabile esse dicit *Less. cum P. Nav.* non tenèri debitorem ad restitutionem. Si autem restitutio facienda erat ex delicto, *Lessius n. 5.* dicit probabile esse adhuc cum eodem *P. Navarr.* non esse obligationem restituendi; sed probabiliùs rectè ipse cum *Scoto, Rich. Palud. Sylv.* putat restitutionem esse faciendam. At *vide dicta n. 520. Quær. IV.* ubi distinximus pauperem in re, et in spe. Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe uxoris, parentum et filiorum; ita *Less. num. 14. cum Sot. Lop. et Tolet.* qui admittit etiam pro necessitate fratrum.

702. — In gravi autem necessitate, plura alia distinguere oportet, et dicendum I. Quòd si solus debitor est in necessitate gravi constitutus certè potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix lib. 2. p. 2. n. 430.* Si verò ex delicto, negant posse differri restitutionem *Sotus, Mol. etc. ib.* Sed communiter affirmant *Pal. loc. c. n. 4. Salm. de restit. c. 1. punct. 15. n. 272. S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 8. §. Quidam, et Croix eodem loco cum Lugo, Scoto, Nav. Azor, Sylv. Laymann.* Quòd si autem necessitas prævideretur perpetua, in eo casu putat *Croix n. 431.* debitorem tenèri restituere saltem diversis vicibus parcissimè vivendo. Citat autem ibi *Ills: qui dicit,* eum posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum à debitore esset notabiliter majus damno creditoris. Et idem sentit *Lugo d. 21. num. 21.* qui subdit tamen *num. 22.* quòd ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplo excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplò excedens debitum, et damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ad quæ fur proculdubio tenetur. Dicendum II. Quòd pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit è suo statu justè acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ita *Palaeus loc. cit. n. 1. Viva de rest. quæst. 6. art. 1. n. 3. et 7. cum Tambur. et Bonac. Salm. loc. cit. n. 269. cum Prado, Bann. Villal. Dic. Tapia. Dixi justè acquisito,* nam secùs dicendum, si status injustè acquisitus fuisset ex usuris, etc., ut communiter limitant *Pal. dict. l. 4. n. 4. et Salm. dict. n. 269. cum A.A. cit.* Sicut etiam limitant *Pal. ib. cum Sylv. ac P. Nav. atque Croix dict. n. 430. cum Laym. et communè,* si debitor propriâ culpâ, nempe ludis et comestationibus in illum miserum statum devenerit; sed in hoc casu mihi, et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum justè jam acquisierit. Hic autem benè advertunt *S. Anton. p. 2. tit. 2. cap. 8. Elbel de restit. n. 347. Holzm. n. 507.*

et Spor. cap. 4. n. 65. cum communi, quòd, licèt tunc debitor ad restituendum non teneatur, totaliter mutare statum, tenetur tamen illum diminuere quantum potest, scilicet dimittendo splendorem equorum, famulorum, etc.

703. — Sed dubitatur 4. an in gravi necessitate debitoris, et creditoris sit obligatio restituendi? Respondetur: si creditor jam necessitatem gravem patitur, et debitor tunc eam non laborat, sed laborabit restituendo, certè tenetur restituere, quamvis in necessitatem gravem sit constituendus; quia in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens; quàm debitor, sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. Ita communiter *Less. dict. c. 10. num. 30. Salm. ibid. num. 270. et Croix loc. cit. num. 430. cum Azor, Laym. Dic. Mol. Spor. etc.* Si verò debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, dubium est, an teneatur restituere, quando creditor eadem necessitate laborat?

Prima sententia affirmat cum *Prado, Trull. ap. Salm. loc. cit. n. 273.* Et hanc sequitur ut probabiliorem *Roncaglia de 7. præc. c. 9. q. 2.* quando debitum est ex delicto. Ratio istorum, quia extra casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in æquali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis: secùs tamen censet *Roncaglia*, si debitum esset ex contractu.

Secunda sententia verò tenet in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem, dummodò res ablata non extet in specie, et modò non præcisè per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita *Lessius n. 49. Pal. n. 7.* Et probabilem vocant *Roncaglia et Trull. cum Sylvio ap. Salm. ibid.* qui eam æquè probabilem putant; et reverà videtur suam probabilitate non carere, quia in eo casu, si restitutio faciènda esset, non tantum æquale damnum debitor sustinere deberet, sed multò majus quàm creditor; cum enim is gravi necessitate jam laboret, certè non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi in extremam necessitatem se conjicere videretur.

704. — Dubitatur 2. an talis debitor restitutionem differens ex justa causa, teneatur reddere creditori interesse, quod hic patitur ex dilatione? Negat *Pal. loc. cit. §. 10. n. 2. cum P. Nav. et Lessio* ex parte, quia, ut dicit, damnum creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione, sed ex retentione posteriori, quæ justè fit. Sed probabilius dicendum cum *Viva loc. cit. n. 7. Salm. ibid. num. 274. Bon. et Villal.* quòd si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quando justè differtur solutio; secùs verò si ex delicto, quia tunc prima injusta acceptio reverà fuit culpabilis causa damni. *Vide dicta n. 680.*

Quær. IV. Si fur mittat domino rem ablatam per confessarium, aut

virum fidelem, et iste sibi illam retineat, an teneatur iterum restituere? Negant *Castropal. Soto, Gabr. Ledesm. etc.* et hanc opinionem probabilem vocant *Trull. Filliuc. etc. apud Salmant. De restitut. c. 1. punct. 9. n. 187.* quibus olim adhæsi. Eamdem enixè tuetur *Felix Potesta (num. 179.)* dicens: *Si fur ex consensu expresso creditoris hoc faceret, certè ad nil amplius teneretur; idem ergò dicendum, si hoc agit ex consensu tacito, qui certò præsumitur; aliàs creditor esset irrationabiliter invitus, dum certè fur non tenetur se prodere: taciti autem, et expressi consensùs eadem est vis.* Sed oppositum docet sententia communis et tenenda cum *Less. lib. 2. c. 16. dub. 6. n. 67. Lugo, De just. d. 21. totà sect. 5.* qui mordicè eam tuetur, et contrariam vocat parum probabilem, spectatà ratione, et citat pro se *S. Anton. Nav. Sayr. P. Nav. Sylv. etc. Item Sporer, De rest. c. 4. n. 25. cum Mol. Tol. Reb. Fab. Salm. l. c. n. 188. Croix. l. 3. p. 2. n. 364. et 462.* Ratio, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter, et cum effectu reddere dominum indemnem. Et hoc sive restituatur res furata in individuo, cum furis crimen sit jam vera causa ut tunc res pereat, prout benè aiunt *Lugo, et Sporer, cum aliis*; sive restituatur valor rei, et mittatur ad creditorem. Quo casu fortius probatur nostra sententia, ex eo, quòd dominium pretii illius maneat apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeò ut possit illam repetere ad suum libitum; si ergò perit, cur perire debet creditori innocenti, et non furi, qui adhuc illius dominus est? Ratio autem à priori est, quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud Doctores) quod domino evenit ex sua injusta ablatione; ergò quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum domino resarciri. Dices eo casu, cum fur non teneatur se prodere, præsumitur creditor consentire, ut debitum per alium restituatur periculo sui; aliàs irrationabiliter peteret, ut fur restitueret per seipsum. Respondeo: Non tenetur quidem fur per seipsum restituere, sed tenetur verè, et cum effectu indemnem suum creditorem reddere; et cum faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum à novo peccato, non autem ad liberandum à restitutione. Creditor autem licet præsumatur consentire in missionem, non tamen censetur, nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationabiliter quidem ipse peteret, ut fur se proderet, sed non irrationabiliter petit, ut indemnitas servetur. Nec valet dicere, quòd si creditor expressè consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor virtute sui expressi consensùs debitum haberet pro accepto, et periculum in se susciperet; sed in casu nostro nec præsumitur, nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat. Olim primam sententiam verè probabilem censebam, sed ex rationibus mox allatis melius postea perpensis de illius probabilitate valde

dubito. At quia *Lessius et Sporer cum Tambur.* non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo.

Quid si, cum dominus sit certus, confessarius imponat furi, ut det pauperibus pro animâ domini, et ille det. *Tamb.* dicit, quòd si teneri potest prima sententia, possit etiam et hæc; quia dominus non debuit esse invitus, quòd fur confessario bonâ fide iudicanti ebediat dando eleemosynam. Tantò magis, quia, si denuò ille restituat, dominus plus recipiet, quàm suum creditum, recipiendo creditum, et bonum spirituale per eleemosynam jam illi applicatum. Huiusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco. Quamvis eum, qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare *Spor. et Tambur.* Secus tamen esset (dicit idem *Tamb.*) si confessarius malâ fide suaserit furi, ut restitueret pauperibus; quia tunc videtur dominus numquàm consensisse in hoc casu, et rationabiliter invitus præsumitur.

705. — Quæretur V. Quandò reus morte plectitur, an hæres ejus teneatur restituere damna causata per crimen? Negant *Scotus, etc. apud Croix. l. 3. p. 2. n. 465.* Sed contrarium est dicendum cum *Croix, Sporer, et aliis communiter.* Censet tamen probabile *Croix, ib. cum Soto. Less. Fill. Bus. etc.* excusari hæredem à restitutione, si compensatio damnarum non petatur; quia tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhuc extaret, ut bonè limitant *Croix et Sporer*: vel nisi, ait *Lugo*, damnum esset valdè grave.

706. — Possessor bonæ fidei in dubio, an factus sit ditior, ad nihil tenetur, quia tunc possessio est pro libertate. Ita *Croix, lib. 3. p. 2. num. 568. cum Sanch. Tamb. Rosm. etc.* Pariter etiam in dubio, an debeas plus vel minus, teneris tantum ad minus, *Croix, ibid.* Sic quoque in dubio, an sis cooperatus damno alieno, non temeris, *Croix, n. 574.* In dubio autem, an res restituenda sit materisæ gravis, aut levis? Teneris sub gravi rem restituere, ne exponas dominum periculo grave damnum sustinendi. Ita *Croix cum Carden. num. 575.*

An autem possessor bonæ fidei superveniente dubio, an res sit aliena, et dubio manente post debitam diligentiam adhibitam, teneatur et liquid restituere? Respondetur negativè: *Vide, quæ super hæc questione fusè dicimus lib. 1. n. 35 et 36.* Et quid, si, superveniente dubio, negligat inquirere? *Vide ibid. n. 37.*

TRACTATUS V.

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS.

DUBIUM I.

Quid in genere sit contractus?

704 Quid est contractus, et quotuplex?

708 Quotupliciter contractus perficitur?

709 Quid si quis contrahat sine animo contrahendi?

710 Quid si sine animo se obligandi?

711 An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia?

712 An oriatur obligatio ex contractu de re turpi? Et cui facienda tunc restitutio juxta primam sententiam?

713 An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum?

714 Quando dolus vel error irritet contractum?

715 Quid si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui?

716 An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto?

717 An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio? Quid si contractus sit irritus per metum reverentialem, aut per preces importunas?

718 Quid si per metum levem?

719 An metum passus possit rem repetere à tertio possessore?

707. — **R**ESP. Est pactum, sive consensus duorum, quo scienter, liberè, et legitimè uterque, se vicissim, vel nimirum saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocumque signo externo id fiat: ut v. gr. in contractu mutui, ex unâ parte mutuans se obligat non repetere mutuum ante certum tempus; ex alterâ parte mutuatarius se obligat tunc illud reddere; et sic de aliis. In promissione autem, vel donatione absoluta, una pars tantum obligatur post alterius acceptationem. »

Prænotandum alios esse contractus nominatos, ut sunt emptio, mutuum, etc. Alios innominatos, quorum *scilicet* *l. Naturali, ff. de præscript. verb. quatuor* dantur species, scilicet: *Do ut des: Facio ut facias: Do ut facias: Facio ut des.* Notandum deinde alios esse contractus nudos, alios vestitos, nimirum stipulatione, juramento. Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo (1).

(1) In Codice civ. non expressè contractus nominati et innominati distinguuntur, sed subijciuntur simul generalibus regulis contractuum. Quae præcipue et hic in suo loco applicandæ, seu novum de contractibus in genere habet, hæc sunt:

708. — Sed quæritur 4. quot modis contractus perficiuntur? Resp. quatuor modis : I. *Consensu*, ut in emptione, locatione, etc. Et si in istis convenitur de scriptura, ista magis ad probationem, quàm ad con-

Art. 1101. Contractus est conventio, quâ unus vel plures sese uni vel pluribus obligant ad aliquid dandum, faciendum, aut non faciendum.

Art. 1102. Pariens in utroque contrahente obligationem, vocatur *synallagmaticus seu bilateralis*;

Art. 1103. Pariens in uno tantum contrahente obligationem, *unilateralis* dicitur.

Art. 1104. *Commutatorius* ille est, in quo uterque contrahens censetur dare aut accipere aliquid æquivalens.

Contractus *aleatorius* est ille, in quo æquivalens, quod datur vel promittitur, ab eventu dubio pendet.

Art. 1105. *Gratuitus* est, cum nihil rependitur pro eo, quod præstatur.

Art. 1106. *Onerosus* vocatur, cum pro eo, quod præstatur, aliquid dandum aut faciendum est.

Art. 1108. Quatuor sunt conditiones essentielles ad validè contrahendum :

Consensus; habilitas personarum ad contrahendum; materia certa et determinata; causa licita.

Art. 1109. Consensus errore, vi seu metu, aut dolo obtentus, nullus est.

Art. 1110. Error contractum nullum facit, cum sit circa substantiam rei, non verò circa personam, nisi principaliter cum eâ contrahere intendatur.

Art. 1111. Metus contractum irritum facit, etiam ab aliquo tertio incussus;

Art. 1112. Modò sit ob malum grave et imminens et in virum constantem cadat, *habitu* ratione ætatis, sexûs ac statûs personarum.

Art. 1113. Metus etiam marito aut uxori, aut ascendentibus vel descendantibus contrahentium incussus irritum contractum.

Art. 1114. Solus metus reverentialis, scilicet ob reverentiam patri aut matri alterive ascendenti debitam, non reddit contractum rescindibilem.

Art. 1116. Dolus contractum nullum reddit; cum ex machinationibus palam factum sit, quòd, secluso dolo, contractus non fuisset initus.

Art. 1117. Error, vis seu metus ac dolus non ipso jure contractum irritum faciunt, sed solummodo locum dant rescissioni à iudice faciendæ.

Art. 1118. *Læsio* non vitiat contractum, nisi in nonnullis casibus ac pro quibusdam personis.

Art. 1123. Validè contrahit, qui non inhabilis in lege declaratur.

Art. 1124. Inhabiles sunt : a) *Minores*; b) *interdicti*; c) *uxores* in certis casibus à lege expressis; d) *nonnullæ personæ* pro specialibus quibusdam pactis.

Art. 1126. Contractus omnis versatur in aliqua re danda, facienda aut omittenda.

Art. 1127. Nomine rei venit etiam simplex rei usus vel possessio.

Art. 1128. Materia contractuum est omnis et sola res, quæ cadit sub commercium.

Art. 1129. Materia saltem quoad speciem determinata sit oportet, et licèt quota pars ignoretur, requiritur tamen, ut sit determinationis capax.

Art. 1130. Res futuræ etiam in contractum deduci possunt.

Art. 1131. *Conventio*, cujus ineundæ causa nulla aut falsa aut illicita fuit, *invalida* est.

Art. 1132. Valet conventio licèt ejus causa non exprimat.

Art. 1133. *Causa illicita* est, cum lege sit prohibita aut contraria bonis moribus aut bono publico.

Art. 1135. Quævis æris solutio supponit debitum, ita ut, quod solutum fuit, quin deberetur, repeti valeat.

Art. 1176. Qui errore aut datâ operâ recepit quod non suum erat, illud reddere tenetur.

Art. 1168. *Conventio conditionata* est. cum eius executio ab eventu futuro et incerto pendeat.

stitutionem deserviet, ex §. Un. Inst. de oblig. ex consens. et l. S. C. de trans. Excipe, nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; et hoc esse judicatur, quando ab initio de scriptura conveniunt, l. Contractus, c. de fide instrum. II. Contractus perficiuntur verbis, prout in stipulatione. III. Scripturâ, ut in contractu censûs (4). IV. Traditione, ut sunt mutuuum, donatio, depositum, commodatum, pignus: qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. Ita communiter Lugo, Less. Mol. etc. cum Salm. de contr. c. 1. punct. 1. n. 5.

Hinc in contractibus, qui solo consensu perficiuntur, nequit una

Art. 1169. *Conditio casualis* vocatur, si neque à debitore neque à creditore, sed à casu fortuito pendet.

Art. 1170. *Potestativa* audit, si à voluntate alterutrius pendet.

Art. 1171. *Mixta* erit, cùm partim à voluntate contrahentium, partim alicujus tertii pendeat.

Art. 1172. Omnis conditio rei impossibilis, inhonestæ vel legibus prohibita nulla est, et nullum reddit contractum inde dependentem.

Art. 1174. Conventio cum conditione potestativâ ex parte debitoris nulla est.

Art. 1175. Conditiones omnes eo sensu adimpleri debent, quo probabile est, contrahentes easdem impleri voluisse.

Art. 1176. Si pactum sit sub conditione, quòd talis eventus tempore statuto obtinuerit, et eo tempore non obtinuit, conditio censetur defecisse. Si autem tempus non fuerit præfixum, conditio defecisse non judicatur, nisi constet, casum evenire non posse.

Art. 1178. Conditio censetur impleta, quoties per eum, qui sub illa se obligaverat, stetit, quominus impleretur.

Art. 1226. Conventio cum clausulâ pœnali ea intelligitur, quâ debitor ad aliquid dandum, faciendum aut non faciendum sese obligat, si promissis non steterit.

Art. 1227. Si pacti principalis obligatio nulla est, nulla pariter est conditio pœnæ; contra si nulla est conditio pœnæ, non ideo, quod in conventionione principale est, nullum erit.

Art. 1136. Obligatio rem dandi secum fert debitum eam tradendi, atque ad traditionem usque servandi sub pœnâ damnum emergens et lucrum cessans creditori restituendi.

Art. 1137. Sive contractus cedat in utilitatem unius solum contrahentis, sive in utilitatem utriusque, res eâ curâ custodienda est, quâ bonus paterfamilias solet.

Art. 1138. Obligatio rem tradendi solo consensu contrahentium perficitur, ita ut sit statim creditoris ejusque periculo, nisi debitor in morâ fuerit, qui tunc rei periculum subibit.

Art. 1139. Interpellatio allusve æqualis actus aut exspiratio diei (si talis contractui apposta fuerit ut statim debitor in morâ esse cœperit, eum exspiraverit) sufficit ut debitor verò in morâ esse censeatur.

Art. 1140. Traditio immobilium tit. *Venditionis* et *Privilegiorum* ac *Hypothecarum* determinatur.

Art. 1141. Si quis esse obligavit successivè rem duobus dare aut tradere, illius erit, qui eam in effectu aut bonâ fide possidet, licet ipsius titulus sit tempore posterior.

Art. 1142. Quòd si obligatio rem faciendi aut omitendi non executioni mandetur, debitor damnum emergens ac lucrum cessans resarciet.

Art. 1144. Creditori etiam potestas fieri potest, ut neglectâ rei executione, ipsemet pactum cum damno debitoris ad effectum deducendum curet.

Art. 1148. Ad damna emergentia et lucra cessantia debitor non tenetur, si vi aut casu fortuito dare aut facere omisit quod debuit, aut fecit quod facere prohibebatur.

Art. 1150. Si dolus non intercessit, debitor ad ea tantum damna compensanda tenetur quæ, dum contraheret, prævidit aut prævidere potuit.

(1) *Art. 1341.* Omnis contractus scribi debet, si valor rei excedat 150 francos. *Edit.*

para, alterâ invitâ, resilire. Secûs, si contractus scripturâ, aut traditione indigeant. Cæterùm in foro conscientiæ contrahentium intentioni standum est. Ita communiter DD. *apud Salm. ib. n. 6. cum Less. lib. 2. cap. 17. dub. 2. n. 19. Covarr. Gom. etc.*

709. — Quæritur 2. an, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum? Resp. negativè ex communi cum *Sanch. de matrim. l. 1. disp. 9. n. 5. et Lug. Sylv. Prado cum Salm. ib. n. 7.* Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam præstiterit; tunc enim tenèris tu implère tuam, etiamsi fictè promiseris, juxta dicta de stupratore fictè promittente matrimonium, *vide dicta n. 642.*

710. — Quæritur 3. an qui, sciens obligationem contractûs, velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia? Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia affirmat cum Less. Soto, Dic. Pont. etc. apud Salm. de matr. c. 1. punct. 3. n. 27.

Secunda sententia verò probabilior negat cum *Sanch. de matr. lib. 1. d. 9. n. 5. Bon. eod. tit. qu. 1. p. 1. n. 5. et Salm. ibid. n. 28. cum Pal. Con. Avers. Villal. Bee. Cornejo, etc.* Ratio, quia conditio apposita contraria substantiæ contractûs, contractum invalidat; quæ ratio in *cap. su. de condit. appos.* dicitur, quòd conditio contraria substantiæ matrimonii ipsum annullat, licèt adsit intentio contrahendi. *Vide dicta de jurament. l. 4. n. 172. v. An autem; et de voto eod. lib. n. 201. v. Quær. II.*

711. — Quær. 4. utrum contractus sine debitis solemnitatibus celebratus obliget in conscientia? Triplex datur probabilis sententia.

Prima negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur in præsumptione non solum doli, sed etiam periculi; et ideò potest lex humana omninò tollere naturalem obligationem contractûs initi: sic enim Ecclesia nullum reddidit matrimonium sine parochò, et testibus contractum. Ita *Less. lib. 2. c. 19. dub. 3. n. 35. Lugo d. 22. sect. 9. n. 252. Salm. de contr. c. 1. punct. 6. n. 54. cum Vasq. Trull. Bon. et aliis.*

Secunda sententia omninò opposita, quam tenent *Sotus de justit. l. 4. qu. 5. art. 3. Mol. d. 81. Sa v. Contractus n. 1. item Abbas, Innoc. S. Antonin. et alii apud Cabass. Theor. Jur. l. 6. c. 3. n. 2. et meritò probabilem vocant Lug. Less. et Salm. loc. cit. n. 50.* affirmat hujusmodi contractus obligare, quia in illis humana lex, quamvis negat actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit.

Tertia sententia, quam sequuntur *Sanch. Con. l. 4. c. 1. d. 14. cum Henr. Lop. etc. Cabass. l. c. cum Bann. et Beja* (et his se postmodum adjungit *Sotus l. c. q. 5. art. 3.*) docet in his contractibus præferendum esse possessorem, donec per sententiam judicis condemnetur ad resti-

tuendum; et probatur ex c. *Cum sunt*, de reg. jur. in 6. ubi: *Cum sunt partium jura obscura, res potius favendum est quam actori.* Hanc sententiam non solum puto probabiliorem, sed in praxi omnino tenendam, eo quod (juxta principium in hoc libro toties statutum), cum possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius. Hæc autem tertia sententia supponit secundam satis esse probabilem. Sed primæ sententiæ auctores possent objicere exemplum supra relatam matrimonii clandestini, sine parcho et testibus initi, ex quo nulla remanet naturalis obligatio, cum ab Ecclesia in Tridentino sess. 24. cap. 2. omnino invalidum declaratum fuerit. Sed respondetur, hujusmodi contractum multum differre ab aliis, respectu enim ad matrimonii contractum, cum ipse ad sacramenti dignitatem elevatus fuerit, singularis potestas à Deo impertita est Ecclesie, solvendi scilicet ab omni obligatione sponsos, qui sine debitis conditionibus ab Ecclesia præscriptis nuptias ineunt; etenim Ecclesia, licet nihil mutare possit circa sacramentorum materiam, et ideo nullum potest invalidare matrimonium legitimo consensu contractum, attamen bene præscribere valet, et declarare, illegitimum esse consensum illum, quem sponsi apponunt contra legem ab Ecclesia propter commune bonum christianæ reipublicæ sancitam. Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiæ judicis, si damnetur ad restituendum, ut bene addit *Cab. l. c. n. 5. in fine.* An verò possit judex eo casu judicare contra possessorem, si probabilior sit judici opinio possessori opposita? Probabilius nego, juxta dicenda l. 5. n. 210. v. *Quæritur II.* Hic autem notandum id quod habetur in l. *Et si inutiliter, c. de fideicom.* nempe, quod si hæres jam tradiderit rem ex fideicommissio relictam in testamento non solemnni, nequeat postmodum eam repetere hac præcisa ratione, *cum non ex sola scriptura (verba textus) sed ex conscientia relictæ fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.* Hinc ponitur in argumento: *Agnoscens minus solemnem voluntatem, et solvens, non repetit.*

- 1. Si alteri promisisti, aut donasti interiùs tantum, aut si externo signo
- quidem, alter autem non acceptavit, non fuit contractus, nec obligaris.
- 2. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inhabiles ad contrahendum, vel si jus positivum resistat. Vide *Less. l. 2. c. 37. d. 8. 712.* —
- 3. Item si materia contractus sit illicita, ut si sit peccatum; vel illegitima, ut si fur vendat rem alienam.

Quæritur I. An inducant obligationem pacta de re turpi, puta de patrandò homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione, et similia? Certum est, quod ante patrationem peccati nullus est contractus, et nullam parit obligationem, quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum; unde certum est, quod eo casu nec promittens tenetur dare pretium conventum. nec alter retinere potest pretium acceptum.

pars altera :
tionē
stanc
2. c
7
CO
8
9

118
Dubium est, an post opus illicitam præstitum, sit obligatio solvendi pretium promissum, et alter possit illud retinere? Quoad meretrices commune est, et certum inter DD. quòd possint retinere pretium meretricii præstiti. Ita S. Thom. 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. et q. 62. art. 5. ad 2. ubi docet: *Cum quis dat meretrici propter fornicationem, mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superflue aliquid per fraudem aut dolum extorsisset, teneretur eidem restituere.* Et ita Continuator Tournely de justit. et jure part. 3. cap. 3. art. 4. sect. 4. et omnes alii communiter. Et probatur ex l. 4. ff. de Condict. ob turp. caus. ubi dicitur: *Sed et quod meretrici datur, repeti non potest... quia licet turpiter faciat quòd sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix.* Pro aliis verò maleficiis, putà pro ferenda sententia injusta, vel patrandò homicidio, adulterio, fornicatione, etc. duplex est sententia probabilis:

Prima negat esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri; ita Adrianus in 4. derest. §. Restat. Comitol. lib. 3. d. 5. Med. Cod. de restit. Nav. Man. c. 47. n. 38. (quamvis Less. et Lugo asserant, Nav. alibi mutasse sententiam) Continuator Tournely loc. cit. ac alii apud Concinam t. 7. p. 447. n. 5. et probabilem vocant Less. l. 2. c. 44. n. 60. Ronc. de 7. præc. c. 6. q. 4. et Dian. part. 2. tr. 2. Misc. r. 40. atque huic adhæret Conc. l. c. Probatur 1. hæc sententia ratione, quia actio illicita nullo pretio digna est, cum peccatum non sit vendibile. Probatur 2. ex l. Mercalcem, c. de condict. obturp. caus. ubi dicitur: *Ob turpem causam ex stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones.* Item ex l. Pacta. c. de pactis. *Pacta quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores sunt, nullam vim habere, indubitati juris est.* Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari; regula enim communis est quòd illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convallescere nequit. Censentur autem leges istæ non solum prohibere actiones ipsas illicitas, sed etiam solutionem pretii pro illis, eò quòd solutio fomentum præberet similibus sceleribus. Accedit quòd leges quæ non nituntur falsa præsumptione, benè obligant in conscientia. Unde S. Th. 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. ait: *Apud illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem.* Et q. 62. art. 5. ad 2. *Ille qui accepit contra legem, non debet sibi retinere.* Juxta autem hanc sententiam dubitatur cuinam facienda est restitutio accepti? Sotus et Covarruvias censent faciendam esse illi qui dedit: sed probabilius et communiùs tenet Less. n. 64. cum S. Anton. Nav. et aliis erogandam esse pauperibus, vel locis piis; absurdum enim est, et contra mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potiùs leges punire, quàm juvare intendunt.

Secunda sententia verò probabilior et communis, quam tenent

Sanch. Dec. l. 3. c. 9. n. 27. et 28. Less. l. 2. c. 14. n. 52. et c. 18. n. 18. Salm. de rest. c. 1. punct. 5. n. 154. Croix l. 3. part. 2. n. 692. Viva de rest. q. 1. art. 1. n. 3. Lugo de just. d. 18. n. 59. cum Vasq. Sot. Mol. Turr. Cov. Cajet. Arag. et aliis communiter, docet teneri promittentem solvere pretium, et contra, recipientem non teneri ad restitutionem. Ratio, ut quidam dicunt, quia opus malum, etsi pretio dignum non sit, quatenus est malum, est tamen pretio dignum quatenus est alteri utile, vel delectabile. Sed hæc ratio tenuis mihi videtur, nam, ut docent communiter DD. cum *D. Thoma*, nullum pretium meretur res, quæ cedit tantum in utilitatem emptoris, et ejus privatio nullum affert incommodum venditori pretio dignum. Nec valet Jicere, quod præstans opus illicitum justè pretium accipit pro rectitudine quâ privatur; hujus enim rectitudinis privatio, cum sit res merè spiritualis, nullo modo videtur esse pretio æstimabilis. Ratio potior mihi est, quia in quocumque contractu oneroso, *do ut des, facio ut facias* (ut statuimus ex communi sententia n. 642.), lex naturalis dictat, quod, cum quis partem suam præstiterit, tenetur alter suam implere, quam licet præstare possit. Unde, si alter opus suum (etsi illicitum) jam præstitit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere. Sed dices: hoc currit quando utraque pars est pretio æstimabilis; at hic actio illicita præstita nullo pretio digna est. Respondeo: actio illa peccaminosa nullo quidem pretio est digna, quæ illicita est; sed benè pretium meretur, quæ est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam præstanti; pretium enim et actio tunc conveniunt saltem in genere rei temporalis. Et quamvis ignominia illa, sive periculum, nullo pretio compensari possit, et ante pactum nihil compensare tenearis, cum sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio, et ideo qui famam alteri abstulit, non tenetur pecuniâ infamiam compensare, si nequeat famam restituere, ut ex probabiliori sententia diximus n. 627. Posito tamen contractu, et præstita ab altero actione peccaminosa, teneris tu pretium promissum solvere, non jam ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex qua (ut diximus) quisque tenetur suam partem promissam implere, postquam alter suam præstitit. Aliàs (rectè ait *Lugo loc. cit.*) non videtur, quomodo possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam, ut diximus n. 643. ex communi sententia. Ad leges autem civiles pro prima sententia allatas respondet *Less. dict. c. 14. n. 57.* quod licet ipsæ rescindant hujusmodi pacta, et auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in judicio promissum, tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio hujus quæstionis relata, quâ declaratur meretrix posse retinere pretium sui meretricii, *quia licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit cum sit meretrix.*

Quæritur II. An si vir donet fœminæ ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copula non concessa? Si adfuerit pactum de copula explicitam, vel implicitum, tunc certè tenetur restituere; secùs verò, si donum datum est ad animum alliciendum, quia datio illa fuit omninò liberalis; quemadmodum si quis det pecuniam Episcopo tantùm ad alliciendum, ut conferat beneficium, justè potest Episcopus retinere, si non conferat. Ita communiter *Lugo d. 48. sect. 4. c. 49. Mol. t. 3. d. 737. n. 3. Ronc. de 7. præcept. c. 6. q. 2. et Salm. de restit. c. 1. punct. 6. n. 165. cum Prado, Tap. Vill. Dic. Reb. etc.* Benè tamen advertunt *Salm. ibid.* difficulter excusari mulierem accipientem tale munus à peccato scandali, quia munere accepto vir ardentior, et audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit *D. Th. lib. 4. de Erudit. Princip. ex D. Hieronymo: Matrôna non est casta, quæ cùm rogatur, munera accipit.*

713. — Quæritur III. Si actio sit debita ex alia virtute quàm ex justitia, putà jejuniu in quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum? Affirmant *Less. Medin. etc. apud Croix l. 3. p. 2. n. 295.* Sed communiùs et probabiliùs negant *ibid. Sot. Lugo, Bann. Tamb. Dian. et alii.* Ratio quia præsens pretium tunc acquirit jus quo antea carebat.

« 4. Item si contractus sit factus vi, dolo, vel errore versante circa rei substantiam, v. gr. si acetum pro vino, vitrum pro gemma vendidisti.

714. — » 5. Non est invalidus contractus (etsi aliquando ob injuriam possit rescindi), si error vel dolus interveniat circa qualitatem, aut circumstantiam accidentalem, v. gr. emisti vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum: nisi fortè intentio contrahentis fuerit conditionata non obligandi se nisi existente tali qualitate, aut circumstantiâ; qualis virtualiter fuisse censi potest, si error versetur circa circumstantiam valde immutantem objectam, et nimis excedentem ejus existimationem, ut notat *Laym. l. 3. t. 4. c. 6.* »

Contractus est nullus, si dolus, vel error sit circa substantiam contractûs. Est commune; *Less. l. 2. c. 17. dub. 5. n. 27. Salm. de contract. c. 1. punct. 3. n. 19. cum Trull. Bon. Villal. etc. ex S. Thom. in addit. ad p. 3. q. 51. art. 2. ad 7.* Et hoc, etiamsi dolus, aut error non dederit causam contractui, id est etiamsi, patefacto errore, pars adhuc contraxisset: quia semper deficit actualis consensus. *Salm. ibid. cum Sanch. Bon. Con. Trull. Avers. etc.* Communis è converso est sententia, quòd si error sit non circa substantiam, sed circa qualitatem rei, et non dederit causam contractui, contractus sit validus, *Less. ib. n. 28. cum S. Antonin. Soto, Caj.* Hinc ait *Less.* quòd, licèt una pars decepta fuisset in pretio ultra dimidium, contractus non posset rescindi, alterâ nolente, sed solùm ad æqualitatem re-

ducendus esset; *Salm.* tamen *ibid.* n. 20. cum *Molin.* dicunt posse rescindi.

745. — Sed majus dubium est, si dolas, vel error fuerit tantum circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui, ita ut, illo manifestato, pars non consensisset, utrum validus contractus remaneat? *Negant P. Conc. Basil. et alii apud Salm. de matr. c. 10. dub. 2. n. 42. et Præpos. cum Medina apud Salm. de matrim. l. 7. d. 48. n. 47. et Salm. de contr. c. 1. punct. 3. n. 24.* probabile putant. Ratio, quia, licet qualitas in esse physico sit quid accidentale, in esse tamen morali habet rationem substantiæ. Oppositum tamen est communiter traditum à DD. et probabilius cum *Lugo d. 22. sect. 6. n. 92. Sanch. de matr. l. 1. d. 64. n. 3. Less. loc. cit. n. 29. Laym. l. 3. tr. 4. c. 8. n. 3. Pal. tract. 44. d. 2. p. 5. n. 49. Ronc. de contr. qu. 5. r. 2. Cont. Tourn. de justit. et jure et de contractibus, hic part. 4. cap. 3. art. 2. concl. 3. Salm. loc. c. cum Mald. Prado, Trull. etc.* Ratio, quia contractus hic non est invalidus neque de jure positivo; neque naturali. Non de jure positivo, cum ex *Inst. l. 4. t. 13. de except.* sic habeatur: *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore (intellige circa qualitatem) lapsus stipulanti Titio promisisti quod non deberas promittere, palam est te jure civili obligatum esse, et actio, quæ intenditur dare te oportere, efficaç est: sed iniquum est te condemnari, ideoque datur tibi exceptio, quod metus causa, aut doli mali, etc.* Non de jure naturali, nam ad contractum validandum sufficit animus voluntarius quoad substantiam, licet sit involuntarius quoad accidentia: nisi (ut bene advertunt cum *Busemb. hic n. 5. ut supra Cont. Tourn. loc. cit. et Sporer de 7. præcept. n. 86. cum Sanch. ac Laym.*) contrahens expressè consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia, quia tunc qualitas transit in substantiam. Communiter autem DD. ut ait *Concina cum Busemb. Less. Spor. Cont. Tourn. ibid. etc.* docent semper posse irritari talem contractum à decepto, ratione injuriæ, et defectûs consensûs, et tenèri deceptorem ad damna ex deceptione orta, ex *l. 13. de act. emptoris.* Et quando res adhuc integra est, ajunt *Less. loc. cit. Laym. n. 6. Pal. n. 23. Spor. de 7. præc. c. 2. n. 98.* quòd si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientia implere contractum, etiam onerosum, postquam noverit veritatem, quæ si ab initio ei nota fuisset, minimè consensisset: ratio, quia hæc est tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum, quando se deceptos deprehendant: idque dicit confirmari à consuetudine recepta. Quando verò res non est integra, nenspe si altera pars jam implevit, tunc si illa non erat conscia erroris, licet tu non habeas actionem ad rescissionem, adhuc tamen contractum potes rescindere in conscientia, si res est magni momenti, et deceptio fuit causa contractûs, ut *Sylv. et Navarr. apud Less. cum Laym. et Bus. dict.*

n. 5. in fine. Si autem altera pars conscia erroris erat, tunc potest contractum irritare, ut suprâ etiam in iudicio. Notandum tamen, quòd in conscientia altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. Ita *Less. loc. cit. n. 33.* Intellige, modò non decipiat, sive ipse non sit causa erroris, prout dicit idem *Less.* loquendo de donatione, vide infrâ n. 737. in fine vers. Docet tamen.

• 6. Nec est invalidus contractus, sive onerosus, sive gratuitus, ex
 • metu, licèt gravi, injustè incusso, cùm adhuc simpliciter sit liber, et
 • voluntarius: licèt possit à iudice rescindi pro arbitrio metum passi.
 • Ita còmuniter ap. *Sanch. d. 8. n. 4. Card. Lug. d. 22. Laym.*
 • *loc. cit. c. 5.* Excipiuntur tamen aliqui contractus, qui ipso facto
 • sunt irriti (saltem ex jure positivo), si ex metu gravi fiant; talis est 1.
 • contractus matrimonii, etiamsi juramentum accesserit, ex c. *Cum*
 • *locum, etc. Veniens, de sponsal.* • (Utrum currat idem in sponsa-
 • libus? *Affirmant Salm. de matr. c. 4. punct. 5. num. 62. cum*
Sanch. Avers. Cov. Bec. At probabiliùs Con. Trull. Dict. Hurt. Led.
dicunt sponsalia esse tantùm rescindibilia. Vide de matr. l. 6. n.
*864.) • 2. Professio religiosa, ex c. 4. *De his, quæ vi. 3.* In aliis quibus-*
cumque votis. • (Etiam si vovens voluerit se obligare. Salm. de contr.
c. 4. punct. 2. n. 12. ex communi. Vide dict. n. 197.) • 4. Contra-
 • ctus dotis promissæ, vel solutæ, qui in hoc sequitur naturam matri-
 • monii, cui accessorius est. *Leg. Si mulier. §. Si dos, ff. Quod metùs*
 • *causâ. 5.* Promissio, vel traditio, in rebus Ecclesiæ, c. 15. *qu. 6.*
 • 6. Auctoritas tutoris per metum extorta. *Leg. 4. §. ult. ff. de Au-*
 • *ctor. tutor.* His addunt alii plures, promissionem, et donationem gra-
 • tuitam, renuntiationem beneficii, jurisdictionem per metum extortam.
 • Verùm hi controvertuntur, vide *C. Lugo de just. d. 22. n. 115.*
 • *et seq.*

716. — Quær. 4. An contractus per metum gravem initus sit ipso facto invalidus? Adest triplex sententia probabilis.

Prima sententia affirmat; ratio 1. quia si hujusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitia oriretur justitia, cùm ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quæ est actus justitiæ. Ratio 2. quia, si contractus valeret, utique transferretur dominium rei traditæ, et metum incutiens eam retinere posset, saltem usque ad iudicis sententiam; sed hoc omnes negant; ergò contractus per se est nullus, saltem de jure positivo, ex l. *Qui in carcerem, 22. ff. Quod metùs causâ*, ubi dicitur contractum ex metu initum, nullius esse momenti. Ita *Mol. t. 2. d. 326. Fel. Pot. de contr. n. 2359. cum Vill. Dian. Leand. item Sylv. Rebel. et alii apud Salm. de contract. c. 4. punct. 2. n. 10.* qui probabilem vocant.

Secunda sententia tenet contractus gratuitos esse invalidos, non verò onerosos. Ita *Sot. in 4. d. 29. q. 1. art. 3. Pont. de matr. l. 4.*

c. 6. n. 4. cum *Medin. Arag. Reb. etc.* et quoad donationes hæc videtur esse *D. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.* ubi ait: *Talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit hoc meretur, ut ei promissio non servetur.* Ratio, quia ad liberalem donationem, ad differentiam aliorum contractuum, requiritur de jure naturali voluntas omninò libera.

Tertia sententia verò probabilior et communissima, quam tenent *Lugo de contr. d. 22. n. 115. Less. lib. 2. c. 17. dub. 6.* qui vocat ferè communem, *Salm. loc. cit. n. 11. Ronc. de contr. c. un. q. 4. r. 1. Fill. tr. 33. c. 2. n. 32. Azor t. 1. l. 1. c. 11. Renzi de contr. c. 5. q. 3. Viva q. 1. art. 3. n. 11. et alii innumeri,* docet talem contractum esse quidem rescindibilem, non verò invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. Non naturali, quia metus non tollit simpliciter voluntarium, ut *D. Thom. 1. 2. q. 6. art. 6.* Non jure positivo, dum in *l. Si mulier ff. Quod metus, etc.* præcipitur iudicibus ut tales contractus rescindant; ergò per se lex habet eos ut validos.

Excipe tamen matrimonia per metum gravem inita, quæ certè per se sunt nulla ex jure canonico. *Vide de matr. l. 6. n. 1054.* cui adjunguntur I. Professio religiosa, c. 1. *de his quæ fiunt.* II. Electio prælati, cap. *Ubi periculum.* §. *Cæterùm de electione in 6.* III. Auctoritas tutorum extorta per metum, *l. 1. §. ult. ff. de Auctor. Tut.* IV. Traditio rerum ecclesiasticarum, *ex c. Pervenit, de jurejur.* V. Jurisdictio ecclesiastica per metum acquisita, et etiam civilis, *l. 2. c. de Judæis.* VI. Absolutio à censuris (non verò infliccio illarum). VII. Renuntiatio beneficiorum. *Vide Less. c. 17. dub. 6. n. 37.*

717. — Quær. 2. An metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate iudicis? Negat *Croix l. 3. p. 2. n. 638.* et eum sequitur *Mazz. de contr. t. 2. p. 40.* qui dicunt hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret rem repetere propria auctoritate. Sed affirmat communis sententia tenenda, quam tradunt *Less. dict. c. 17. n. 38.* et vocant communem *Spor. tr. 6. c. 2. n. 123. Fill. l. c. n. 33. Laym. de contr. c. 6. n. 2. Pal. tr. 2. d. 1 p. 12. n. 6. Viva l. c. Salm. ibid. n. 16. Renzi l. c. Ronc. dict. q. 4. r. 1. cum Mol. et Reb.* Unde inferunt, quòd metum passus bene potest occultè sibi compensare; intellige, si petat, et alter nolit contractum rescindere. Et contrà, qui metum incussit, tenetur restituere rem extortam, statim ac alter petat. Ita *Pal. l. c. Viva dict. n. 11. in fn. Less. n. 38. Fill. n. 35.*

Idem autem, quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum *Pontio de matr. l. 4. c. 11. n. 3. et 4.* de initis per metum reverentialem (Etsi *Pontius d. n. 3.* teneat contractus merè gratuitos; juxta suam sententiam ut suprà in quæst. 1. esse non solùm irritandos ad nutum, sel ipso jure irritos). Alii tamen DD. tum tantùm

id admittunt, cùm metui reverentialem adjiciuntur etiam verbera, aut minæ, aut diuturna indignatio, sive torvus aspectus, dura verba, et similia, quæ verè gravis mali timorem immittant. Ita Sanchez de matr. l. 4. d. 6. n. 14. Viva de matr. q. 4. art. 3. n. 7. Salm. eod. tit. c. 9. punct. 2. n. 33. et 34. cum Pal. Dic. etc. communiter. Idem in substantia sentit Pontius, sed meritò ait l. 4. c. 5. ex n. 3. cum aliis, metum reverentialem per se esse gravem, quia aliud est operari ex reverentia superiori debita, aliud ex metu reverentialem, qui necessariò induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientia non præstita, putà diuturnæ indignationis, etc. ut suprà. An autem preces importunæ constituent metum gravem? affirmat Pontius ibid. n. 17. cum Mald. Lugo, etc. Sed veriùs negandum, nisi preces addantur metui reverentiæ erga superiorem: ita Sanch. l. 4. d. 7. n. 7. cum plurib. et Salm. l. c. n. 37. cum Pal. Bonac. Covarr. Dic. Hurt. et plur. Et benè advertit Sanch. ibid. n. 8. non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantùm quæ sunt instantissimæ, et sæpiùs inculcatæ. Quarum autem personarum respectu detur metus reverentialem? Ultra proprium patrem, Episcopum, magistratum, dicit Sanch. l. 4. d. 5. ex n. 26. cum aliis, dari etiam respectu soceri, avi, curatoris, matris (si tamen sit austera, et minas soleat exequi), et etiam fratris majoris, aut patruis, si cum eis habitetur, et ab eis alimenta præbeantur.

718. — Sed quæritur 3. utrùm contractus ex metu levi initus sit rescindibilis arbitrio metum passi?

Prima sententia affirmat in foro interno; nam in externo non datur actio ex l. 6. ff. Quod metus, etc. Ratio, quia quicumque metus injuriam infert, ex qua incutiens commodum reportare non debet; unde sicut ipse tenetur in conscientia relaxare promissionem tali metu extortam; sic contra promittens in conscientia non tenetur illam adimplere. Ita probabiliter Less. l. 2. c. 17. dub. 6. n. 46. cum Navarr. Sot. Sylv. etc. item Sanch. de matr. l. 4. d. 19. n. 6. Pal. dict. p. 42. n. 6. et Salm. de contract. c. 1. punct. 2. n. 14. cum Mol. Trull. Dic. et Reb. Benè tamen excipiunt matrimonium (juxta nostram sententiam, vide de matr. l. 6. n. 1056.), et professionem religiosam. An etiam votum? Vide dicta de voto n. 197.

Secunda sententia verò mihi probabilior, quam tenent Pontius de matr. l. 4. c. 10. n. 5. Tamb. Dec. l. 1. c. 2. §. 6. n. 4. et Viva de matr. q. 4. art. 2. n. 6. cum Per. Med. etc. dicit neque in foro externo, neque interno rescindi posse contractum initus ex metu levi. Ratio, quia non præsumitur consensisse ex metu, sed verè spontè, qui noverit esse levem, et cùm facillè potuisset, non rejecit. Excipienda tamen consent Salm. l. c. omninò esse sponsalia, quæ etiam per metum levem contracta rescindi possunt per judicis sententiam, ex maxima bilertate, quam sponsalia requirunt.

719. — Quær. 4. utrùm si interfuert metus gravis injustus dans causam contractui, et res pervenerit ad tertium possessorem bonæ fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, et ille teneatur restituere? Negat *Laym.* sed rectè communiùs affirmant *Salm. ibid. n. 15. cum Lugo, Sanch., Sylvest.* quia res semper transit cum vitio sub, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus; et patet ex *l. 14. §. 3. Quod metùs, etc.* ubi: *In hac actione non quæritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecit? Sufficit enim hoc dicere, metum sibi illatum.*

« 7. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum administrationem non habent: quales ferè sunt prodigi, furiosi, filii familias, uxores, religiosi, pupilli, minores; exceptis quidem casibus, de quibus vide *Less. l. 2. c. 17. d. 4. et infra n. 948.*

DUBIUM II.

Quid in specie de promissione, et donatione?

720 *An simplex promissio obliget sub gravi? Quid si promissio reddatur nociva, vel si accidat mutatio?*

721 *Qui sint inhabiles ad dampnum?*

722 *An debitis gravati?*

723 *Quid de donatione inter conjuges?*

724 *Et inter patrem et filium?*

725 *An obliget donatio ante acceptationem?*

726 *Quid si donatio sit facta ad pias causas?*

727 *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem?*

728 *Quando obliget donatio facta absenti?*

729 *An possit acceptari donatio post mortem donantis?*

730 *Quid si donatio fuerit mandata fieri à munitio, et ipse omiserit?*

731 *An mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres acceptare?*

732 *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ?*

733 *An donatio ultra summam 500 solidorum tenent?*

734 *An sit obligatio implendi modum etiam finem donantis?*

735 *An promissio prodiga sit valida?*

736 *Quid si donatio fiat ad allucinandum?*

737 *Quid si ob causam falsam? Et quid si causa sit secundaria?*

720. — **R**ESP. Quæ huc spectant, facillè colliguntur ex dictis
» *suprà de voto l. 4. tr. 2. c. 3.*

Ex quibus, et doctrina præcedentis dubii resolvitur:

« 4. Promissio acceptata à promissario, si materia sit notabilis,

» an sub mortali obliget secundùm se spectata, non convenit inter

» doctores. *Cajet.* negat, quem sequitur *Merat. de justit. dub. 19.*

» *sect. 40.* Alii (fortè probabiliùs) affirmant cum *Vasq. 1. p. d. 65.*

» *c. 7. n. 4. Fill. Mald. etc.* Dixi secundùm se, quia certum est,

» quòd per accidens possit obligare sub mortali, v. gr. ratione gravis.

id admittunt
minæ, et
similia

l. 4. r

c. 9.

in f

ap

e

Lib. 4. Trans. 5. De septimo precepto decalogi.
ab omni, quod aliis promissarius pateretur : ut si promisisses ei dare
mentum, et ille tibi confisus aliunde sibi non prospexisset. Vide
Less. l. 2. c. 18. d. 5.
2. Totâ hæc obligatio communiter dependet ab intentione pro-
mittentis. Circa quod notat Sa, vix quemquam promittentium in-
mittere se obligare, aut alteri dare jus exigendi, nisi addat jura-
mentum, aut faciat instrumentum : sed plerumque tantum intendere
declarare suum propositum. Vide Escob. t. 3. c. 6. et Mol. Hinc, ut
in foro externo censeatur valida promissio, requiritur præter ac-
ceptionem, ut exprimatur causa, propter quam promittitur; alio-
quin præsumitur errore, vel joco facta. Trull. lib. 7. c. 16. art. 6.
ex Covarr. et Vill. » (1).

In hac quæstione tres sententiæ adsunt, omnes satis probabiles.

Prima dicit, quòd quævis promissio acceptata obligat sub gravi, et ex justitia, quia fidelitas promissa jus præbet promissario ad rem promissam. Ita *Sanch. de matr. l. 4. d. 5. num. 20. Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 42. num. 1. cum S. Anton. Covarr. Pal. Trull. etc. ap. Salm. de contr. cap. 4. punct. 4. §. 2. num. 79.*

Secunda sententia dicit, quòd qualis sit obligatio, pendet ex voluntate, quam promittens habuit. *Bus. hic n. 2. et Lugo d. 23. sect. 6. n. 89. Spor. n. 65. et Holzm. n. 702. Mol. Vill. Reb. Reg. etc. ap. Salm. ibid. n. 80. et 84.* In dubio tamen, ait *Lugo*, non censi factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa; vide *Lugo d. 23. s. 6. n. 39.* imò *Sa, ap. Bus.* nisi addatur juramentum, aut instrumentum. Cæterum in dubio, an quis voluerit se obligare ex justitia, vel ex fidelitate, an graviter vel leviter, probabilissimum mihi dicendum videtur cum *Lugo d. 23. n. 90. Mol. tom. 2. d. 262. Sporer de 7. præc. c. 2. num. 69. Holzm. tr. 3. num. 702.* eum non esse obligatum nisi sub levi. Et hic advertunt *Sanch. de matr. l. 4. d. 6. n. 24. Spor. num. 68. et alii communiter apud Cont. Tourn. de contractibus part. 2. cap. 11.* ad constituendam materiam gravem in promissione requiri materiam quadruplo majorem, quàm in furto mortali, quia promissor agit de proprio, fur de alieno.

Tertia sententia, quam tenent *Salm. loc. cit. ex n. 82. cum Bann. Caj. Led. Henr. Diana, etc.* dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi, quia tantum obligat ex fidelitate, et probant ex *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 3. ad 4.* qui docet promissionem obligare tantum secundum honestatem, non autem secundum jus civile, id est secundum justitiam ut explicant *Salm.* Et insuper probant ex *L. Juris gentium. §. Sed cum null. ff. de pactis*, ubi dicitur, quòd nuda pactio obliga-

(1) In Cod. civ. nihil specialiter de promissione statuitur : constat tamen ex art. 899, non dari actionem ex simplici promissione. Pariter sequitur ex art. 1132. quòd vim haberet, etsi causa non exprimeretur, si reverà existit.

tionem non parit. Et huic adhæret P. *Conc. tom. 7. p. 637. n. 13.* sentiens rarò esse obligationem ex justitia in simplici promissione.

Notandum autem est, ut certum, quòd quævis promissio, etiam acceptata, non obligat, si postea promissum reddatur, impossibile, seu valde nocivum, vel illicitum, vel inutile: et generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si prævisa fuisset, non fuisset facta promissio: quia semper promissio facta præsumitur sub tali tacita conditione. Ita communiter *Viva de contr. qu. 8. art. 2. num. 16. et Salm. loc. cit. n. 78. Cont. Tourn. loc. cit. num. 5.* Idque expressè docet *D. Th. 2. 2. q. 140. a. 3. ad 5.* ubi loquens de obligatione promissoris, ait: *Si verò non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quòd animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus: uno modo, si promisit id quod manifestè est illicitum... Alio modo si sunt mutatae conditiones personarum, et negotiorum. Ut enim Seneca dicit (l. 4. de benef. c. 34. et 35.) . Ad hoc quòd homo teneatur facere quod promisit, requiritur, quòd omnia immutata permaneant.*

721. — « 3. Donare non possunt 1. Carentes usu rationis. 2. Muti et surdi nati, secùs si tantùm sint surdi, vel muti, vel, licèt utrumque, si norint scribere. 3. Senes deliri, sive bis pueri, secùs si sint judicio vegeto. 4. Pupilli, vel impuberes (nisi ad pias causas): donationes tamen eorum in foro conscientiaè sunt validæ. (*Vide infra c. 4. d. 1.*) 5. Damnatus criminis capitalis. *Vide Dian. p. 8. tr. 6. r. 3.* » 4. Qui præsent civitatibus, universitatibus, reipubl. etc., non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas. *Sanch. Dian. p. 8. t. 6. r. 16.* Imò si reges et principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium regni, vel statûs (præsertim si debitis gravati iis satisfacere non possunt, vel subditi nimium graventur exactionibus) possunt eæ revocari à successore. *Bart. Lugo, etc. cum Dian. p. 8. tr. 6. r. 18. et 123.* » (1).

722. — Adde. Neque donare potest debitis gravatus (2). Sed hic

(1) *Ex Cod. civ. sunt incapaces donandi sive inter vivos sive per testamentum.*

Art. 25. 1º Civiler mortui, qui neque inter vivos neque testamento de bonis suis nunquam statuere aut eodem titulo quidpiam percipere valebunt, nisi titulo alimentaria pensionis;

Art. 901. 2º Carentes usu rationis perfecto;

Art. 903. 3º Minores, qui nondum ad annum decimum sextum pervenerunt;

Art. 904. Cùm minores annum decimum sextum compleverint, de dimidia parte bonorum, quæ dare possent, si majores essent, testamento statuere possunt.

Art. 905. 4º Mulieres conjugatae, quæ inter vivos donare nequeunt absque expresso mariti consensu aut judicis auctoritate; poterunt tamen propria auctoritate donare mortis causa.

(2) *In jure novo donationes immobilium ab eo, qui foro credit decem diebus ante ipsam bonorum cessationem factæ, nullius roboris esse declarantur; eadem autem bona, quæ titulo oneroso in alios translata sunt, ad instantiam creditorum revocari possunt, si fœdex fraudem debitoris intercessisse iudica verit.*

• damni, quod aliàs promissarius patitur, gravato accipere donum? Affirmative, et ille tibi confisus.

• *Less. l. 2. c. 18. d. 5.*

• 2. Tota hæc obligatio, cum Laym. ap. Salm. de contr.

• mittentis. Circa, probabile putant *Lugo de just. d. 20.*

• tendere se obli-

• gationem, aut

• declarare se

• in foro e-

• ceptatic

• quin r

• ex C

In

F

ex

ty

Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

• *Ratio, quia ille benè potest dominium transferre,*

ead. tit. Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem à debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem, ff. tit. cit. Vide Lugo d. 20. n. 107.*

723. — Adde : inter conjuges quamvis alii contractus sint validi *ex l. 5. ff. de don. inter vir. et ux.*, donatio tamen est nullius momenti, *l. 3. §. Secundum. ff. eod. tit. (1).* Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, et non contradicat. Ita *Sanch. de matrimonio l. 6. d. 11. num. 2. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. num. 100. cum Pal. et Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. l. 2. cap. 18. n. 88. Sanch. ibid. num. 2. Salmant. ibid. num. 101. cum Sylv. Tapia, etc.* Firmatur etiam morte donantis, modò iste ante donatarium decedat, et modò res in vita tradita sit, *Salm. d. num. 101.* Imò ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel fiat causâ mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior ; item si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam dignitatem, etc. *Vide Salm. loc. cit. num. 102.*

724. — Præterea invalida est donatio inter patrem, et filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2. c. de inofficiosa donatione (2).*

(1) Contrarium in Cod. civ. statuitur.

Art. 1091. Quamlibet voluerint, donationem sibi invicem facere possunt sponsi per matrimonii contractum, servatis servandis.

Art. 1092. Donatio inter vivos complectens bona præsentia in matrimonii contractu à conjugibus facta, non facta esse censetur sub conditione : modò donatarius superstes sit, nisi hoc exprimitur.

Art. 1093. Quòd si donatio præter præsentia etiam bona futura complectatur, iisdem legibus regitur ac donatio conjugibus ab extraneis facta, non tamen transit ad liberos ex illo matrimonio natos, si mors donatarii mortem donatoris antecedit.

Art. 1096. Mutuas conjugum donationes, etiam inter vivos, semper revocari possunt ; uxor revocatura non indiget consensu mariti nec judicis auctoritate ; non revocantur per prolem supervenientem.

Art. 1097. Conjuges neque inter vivos neque testamento mutuas sibi donationes facere possunt uno eodemque instrumento.

Art. 1094. Si conjux donator nullos habet liberos aliove descendentes, eam partem alteri conjugi donare potest, quam extraneo posset et insuper usumfructum portionis, quam lex ascendentibus ejus assignat ; si verò descendentes habet, conjugi dare poterit vel usumfructum dimidiæ partis vel 4tæ partis proprietatem et alterius 4tæ partis usumfructum.

Art. 1098. Si proles sint ex anteriori matrimonio et donator ad secundas nuptias transeat, novo suo conjugi dare potest tantùm partem filii aut filiæ minus accipientis ac in nullo casu ultra 4tam bonorum.

Art. 1095. Minor in contractu antenuptiali et de consensu eorum, quorum interest, conjugi dare poterit, quidquid potest major.

Art. 1099. Donationes simulatæ vel personis interpositis factæ, nullæ sunt.

Art. 1100. Censentur interpositæ personæ descendentes sponsi donatarii, ex matrimonio anteriori et propinqui, quorum tempore donationis est hæres præsumptus.

(2) Cùm ex art. 903 et 904 minor incapax sit donandi inter vivos, nec testamento ante annum 18tum, perspicuum est, patrem nullam à filio minore donationem accipere posse ; ipse autem, servatis servandis, filio minori donare semper potest. *Edif.*

quæritur, utrùm licitè possis tu à debitis gravato accipere donum? Affirmant *Lessius l. 2. c. 20. dub. 19. n. 168. Mol. t. 2. d. 328. Nav. l. 3. c. 4. n. 247.* Item *Trull. Diana cum Laym. ap. Salm. de contr. c. 4. punct. 5. §. 1. n. 94.* et probabile putant *Lugo de just. d. 20. n. 116. et Pal. de just. tr. 32. d. 1. p. 14. n. 7.* Hi dicunt te non peccare contra justitiam, et ideò non tenèri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille benè potest dominium transferre, cùm adhuc sit verus dominus rei quæ donatur; et tu rem acceptando uteris jure tuo, justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cùm illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni, sed tantùm permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra charitatem, quia charitas non obligat, ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes.

Secunda sententia tamen verior, et communis, quam tenent *Pal. l. c. Bonac. de restit. d. 1. q. 8. p. 2. n. 27. Lugo l. c. cum Cajet. Sot. Nav. Sylv. Palud. Ang. Cov. et Reb. ac Salm. l. c. n. 92. cum S. Anton. Prado, Salon. et Arag.* docet donatarium mala fide accipientem omninò tenèri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1. quia creditores etiam personale jus habent ad bona donata, nam licèt in debitis personalibus directè sit tantùm persona obnoxia, tamen creditores indirectè habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris, ut probabiliùs dicunt *Lugo d. 20. n. 158. Croix l. 3. p. 2. num. 403. Ronc. de 7. præc. c. 8. q. 6. Salm. de restit. c. 1. punct. 12. §. 3. n. 246. alii relati n. 690. contra Pal. et alios ibid.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei quæ donatur, attamen (ut ait *Pal. loc. cit. p. 15. n. 7.*) habet illius dominium infirmum, sub onere solvendi quod debet, adeò ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere; quapropter dominium illud sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. Ratio 2. magis urgens, et convincens est, quia sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positivè cooperatur actioni donantis injustè cum damno creditorum; et licèt donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum: contractus enim donationis (ut dicemus infra n. 725.) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, quâ contractus constituitur, et sine qua nulla existit alienatio, sive donatio. Notandum autem hïc 4. quòd de jure positivo creditores infra annum à die scientiæ habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo, sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex *l. Quia debitore, l. Qui autem. §. Simili, ff. Quæ in fraudem, etc. ac l. penult. Cod.*

eod. tit. Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem à debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem, ff. tit. cit. Vide Lugo d. 20. n. 107.*

723. — Adde: inter conjuges quamvis alii contractus sint validi *ex l. 5. ff. de don. inter vir. et ux.*, donatio tamen est nullius momenti, *l. 3. §. Secundum. ff. eod. tit. (1)*. Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, et non contradicat. Ita *Sanch. de matrimonio l. 6. d. 11. num. 2. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. num. 100. cum Pal. et Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. l. 2. cap. 18. n. 88. Sanch. ibid. num. 2. Salmant. ibid. num. 101. cum Sylv. Tapia, etc.* Firmatur etiam morte donantis, modò iste ante donarium decedat, et modò res in vita tradita sit, *Salm. d. num. 101.* Imò ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel fiat causâ mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam dignitatem, etc. *Vide Salm. loc. cit. num. 102.*

724. — Præterea invalida est donatio inter patrem, et filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2. c. de inofficiosa donatione (2)*.

(1) Contrarium in Cod. civ. statuitur.

Art. 1091. Quamlibet voluerint, donationem sibi invicem facere possunt sponsi per matrimonii contractum, servatis servandis.

Art. 1092. Donatio inter vivos complectens bona præsentia in matrimonii contractu à conjugibus facta, non facta esse censetur sub conditione: modò donatarius superstes sit, nisi hoc exprimitur.

Art. 1093. Quòd si donatio præter præsentia etiam bona futura complectatur, eisdem legibus regitur ac donatio conjugibus ab extraneis facta, non tamen transit ad liberos ex illo matrimonio natos, si mors donatarii mortem donatoris antecedit.

Art. 1096. Mutuas conjugum donationes, etiam inter vivos, semper revocari possunt; uxor revocatura non indiget consensu mariti nec judicis auctoritate; non revocantur per prolem supervenientem.

Art. 1097. Conjuges neque inter vivos neque testamento mutuas sibi donationes facere possunt uno eodemque instrumento.

Art. 1094. Si conjux donator nullos habet liberos aliove descendentes, eam partem alteri conjugi donare potest, quam extraneo posset et insuper usumfructum portionis, quam lex ascendentibus ejus assignat; si verò descendentes habet, conjugi dare poterit vel usumfructum dimidiæ partis vel 4tæ partis proprietatem et alterius 4tæ partis usumfructum.

Art. 1098. Si proles sint ex anteriori matrimonio et donator ad secundas nuptias transeat, novo suo conjugi dare potest tantùm partem filii aut filiæ minus accipientis ac in nullo casu ultra 4tam bonorum.

Art. 1095. Minor in contractu antenuptiali et de consensu eorum, quorum interest, conjugi dare poterit, quidquid potest major.

Art. 1099. Donationes simulatæ vel personis interpositis factæ, nullæ sunt.

Art. 1100. Censentur interpositæ personæ descendentes sponsi donatarii, ex matrimonio anteriori et propinqui, quorum tempore donationis est hæres præsumptus.

(2) Cùm ex art. 903 et 904 minor incapax sit donandi inter vivos, nec testamento ante annum 16tum, perspicuum est, patrem nullam à filio minore donationem accipere posse; ipse autem, servatis servandis, filio minori donare semper potest. *Edii.*

quæritur, utrùm licitè possis tu à debitis gravato accipere donum? Affirmant *Lessius l. 2. c. 20. dub. 19. n. 168. Mol. t. 2. d. 328. Nav. l. 3. c. 4. n. 217.* Item *Trull. Diana cum Laym. ap. Salm. de contr. c. 4. punct. 5. §. 1. n. 94.* et probabile putant *Lugo de just. d. 20. n. 116. et Pal. de just. tr. 32. d. 1. p. 14. n. 7.* Hi dicunt te non peccare contra justitiam, et ideò non tenèri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille benè potest dominium transferre, cùm adhuc sit verus dominus rei quæ donatur; et tu rem acceptando uteris jure tuo, justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cùm illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni, sed tantùm permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra charitatem, quia charitas non obligat, ut repudies commo- dum tuum ad servandos creditores indemnes.

Secunda sententia tamen verior, et communis, quam tenent *Pal. l. c. Bonac. de restit. d. 1. q. 8. p. 2. n. 27. Lugo l. c. cum Cajet. Sot. Nav. Sylv. Palud. Ang. Cov. et Reb. ac Salm. l. c. n. 92. cum S. Anton. Prado, Salon. et Arag.* docet donatarium mala fide accipientem omninò tenèri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1. quia creditores etiam personale jus habent ad bona donata, nam licèt in debitis personalibus directè sit tantùm persona obnoxia, tamen creditores indirectè habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris, ut probabiliùs dicunt *Lugo d. 20. n. 158. Croix l. 3. p. 2. num. 403. Ronc. de 7. præc. c. 8. q. 6. Salm. de restit. c. 1. punct. 12. §. 3. n. 246. alii relati n. 690. contra Pal. et alios ibid.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei quæ donatur, attamen (ut ait *Pal. loc. cit. p. 15. n. 7.*) habet illius dominium infirmum, sub onere solvendi quod debet, adeò ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere; quapropter dominium illud sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. Ratio 2. magis urgens, et convincens est, quia sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positivè cooperatur actioni donantis injustè cum damno creditorum; et licèt donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum: contractus enim donationis (ut dicemus infra n. 725.) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, quâ contractus constituitur, et sine qua nulla existit alienatio, sive donatio. Notandum autem hic 1. quòd de jure positivo creditores infra annum à die scientiæ habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo, sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex *l. Quia debitore, l. Qui autem. §. Simili, ff. Quæ in fraudem, etc. ac l. penult. Cod.*

eod. tit. Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem à debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem, ff. tit. cit. Vide Lugo d. 20. n. 107.*

723. — Adde: inter conjuges quamvis alii contractus sint validi ex *l. 5. ff. de don. inter vir. et ux.*, donatio tamen est nullius momenti, *l. 3. §. Secundum. ff. eod. tit. (1)*. Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, et non contradicat: Ita *Sanch. de matrimonio l. 6. d. 11. num. 2. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. num. 100. cum Pal. et Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. l. 2. cap. 18. n. 88. Sanch. ibid. num. 2. Salmant. ibid. num. 101. cum Sylv. Tapia, etc.* Firmatur etiam morte donantis, modò iste ante donarium decedat, et modò res in vita tradita sit, *Salm. d. num. 101.* Imò ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel fiat causâ mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam dignitatem, etc. *Vide Salm. loc. cit. num. 102.*

724. — Præterea invalida est donatio inter patrem, et filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2. c. de inofficiosa donatione (2)*.

(1) Contrarium in Cod. civ. statuitur.

Art. 1091. Quamlibet voluerint, donationem sibi invicem facere possunt sponsi per matrimonii contractum, servatis servandis.

Art. 1092. Donatio inter vivos complectens bona præsentia in matrimonii contractu à conjugibus facta, non facta esse censetur sub conditione: modò donatarius superstes sit, nisi hoc exprimat.

Art. 1093. Quòd si donatio præter præsentia etiam bona futura complectatur, iisdem legibus regitur ac donatio conjugibus ab extraneis facta, non tamen transit ad liberos ex illo matrimonio natos, si mors donatorii mortem donatoris antecedit.

Art. 1096. Mutus conjugum donationes, etiam inter vivos, semper revocari possunt; uxor revocatur non indiget consensu mariti nec judicis auctoritate; non revocatur per prolem supervenientem.

Art. 1097. Conjuges neque inter vivos neque testamento mutuas sibi donationes facere possunt uno eodemque instrumento.

Art. 1094. Si conjux donator nullos habet liberos aliove descendentes, eam partem alteri conjugi donare potest, quam extraneo posset et insuper usumfructum portionis, quam lex ascendentibus ejus assignat; si verò descendentes habet, conjugi dare poterit vel usumfructum dimidiæ partis vel 4tæ partis proprietatem et alterius 4tæ partis usumfructum.

Art. 1098. Si proles sint ex anteriori matrimonio et donator ad secundas nuptias transeat, novo suo conjugi dare potest tantùm partem filii aut filiæ minus accipientis ac in nullo casu ultra 4tam honorum.

Art. 1095. Minor in contractu antenuptiali et de consensu eorum, quorum interest, conjugi dare poterit, quidquid potest major.

Art. 1099. Donationes simulatæ vel personis interpositis factæ, nullæ sunt.

Art. 1100. Censentur interpositæ personæ descendentes sponsi donatarii, ex matrimonio anteriori et propinqui, quorum tempore donationis est hæres præsumptus.

(2) Cùm ex art. 903 et 904 minor incapax sit donandi inter vivos, nec testamento ante annum 16tum, perspicuum est, patrem nullam à filio minore donationem accipere posse; ipse autem, servatis servandis, filio minori donare semper potest. *Edit.*

quæritur, utrùm licetè possis tu à debitis gravato accipere donum? Affirmant *Lessius l. 2. c. 20. dub. 19. n. 168. Mol. t. 2. d. 328. Nav. l. 3. c. 4. n. 217.* Item *Trull. Diana cum Laym. ap. Salm. de contr. c. 4. punct. 5. §. 1. n. 91.* et probabile putant *Lugo de just. d. 20. n. 116. et Pal. de just. tr. 32. d. 1. p. 14. n. 7.* Hi dicunt te non peccare contra justitiam, et ideò non tenèri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille benè potest dominium transferre, cùm adhuc sit verus dominus rei quæ donatur; et tu rem acceptando uteris jure tuo, justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cùm illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni, sed tantùm permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra charitatem, quia charitas non obligat, ut repudies commo- dum tuum ad servandos creditores indemnes.

Secunda sententia tamen verior, et communis, quam tenent *Pal. l. c. Bonac. de restit. d. 1. q. 8. p. 2. n. 27. Lugo l. c. cum Cajet. Sot. Nav. Sylv. Palud. Ang. Cov. et Reb. ac Salm. l. c. n. 92. cum S. Anton. Prado, Salon. et Arag.* docet donatarium mala fide accipientem omninò tenèri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1. quia creditores etiam personale jus habent ad bona donata, nam licet in debitis personalibus directè sit tantùm persona obnoxia, tamen creditores indirectè habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris, ut probabiliùs dicunt *Lugo d. 20. n. 158. Croix l. 3. p. 2. num. 403. Ronc. de 7. præc. c. 8. q. 6. Salm. de restit. c. 1. punct. 12. §. 3. n. 246. alii relati n. 690. contra Pal. et alios ibid.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei quæ donatur, attamen (ut ait *Pal. loc. cit. p. 15. n. 7.*) habet illius dominium infirmum, sub onere solvendi quod debet, adeò ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere; quapropter dominium illud sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. Ratio 2. magis urgens, et convincens est, quia sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positivè cooperatur actioni donantis injustè cum damno creditorum; et licet donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum: contractus enim donationis (ut dicemus infra n. 725.) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, quâ contractus constituitur, et sine qua nulla existit alienatio, sive donatio. Notandum autem hinc 1. quòd de jure positivo creditores infra annum à die scientiæ habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo, sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex *l. Quia debitore, l. Qui autem. §. Simili, ff. Quæ in fraudem, etc. ac l. penult. Cod.*

eod. tit. Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem à debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem, ff. tit. cit. Vide Lugo d. 20. n. 107.*

723. — Adde: inter conjuges quamvis alii contractus sint validi ex *l. 5. ff. de don. inter vir. et ux.*, donatio tamen est nullius momenti, *l. 3. §. Secundum. ff. eod. tit. (1)*. Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, et non contradicat: Ita *Sanch. de matrimonio l. 6. d. 11. num. 2. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. num. 100. cum Pal. et Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. l. 2. cap. 18. n. 88. Sanch. ibid. num. 2. Salmant. ibid. num. 104. cum Sylv. Tapia, etc.* Firmatur etiam morte donantis, modò iste ante donatarium decedat, et modò res in vita tradita sit, *Salm. d. num. 104.* Imò ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel fiat causâ mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam dignitatem, etc. *Vide Salm. loc. cit. num. 102.*

724. — Præterea invalida est donatio inter patrem, et filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2. c. de inofficiosa donatione (2).*

(1) Contrarium in Cod. civ. statuitur.

Art. 1091. Quamlibet voluerint, donationem sibi invicem facere possunt sponsi per matrimonii contractum, servatis servandis.

Art. 1092. Donatio inter vivos complectens bona præsentia in matrimonii contractu à conjugibus facta, non facta esse censetur sub conditione: modò donatarius superstes sit, nisi hoc exprimitur.

Art. 1093. Quòd si donatio præter præsentia etiam bona futura complectatur, eisdem legibus regitur ac donatio conjugibus ab extraneis facta, non tamen transit ad liberos ex illo matrimonio natos, si mors donatarii mortem donatoris antecedit.

Art. 1096. Mutuæ conjugum donationes, etiam inter vivos, semper revocari possunt; uxor revocata non indiget consensu mariti nec judicis auctoritate; non revocantur per prolem supervenientem.

Art. 1097. Conjuges neque inter vivos neque testamento mutuas sibi donationes facere possunt uno eodemque instrumento.

Art. 1094. Si conjux donator nullos habet liberos aliove descendentes, eam partem alteri conjugi donare potest, quam extraneo posset et insuper usumfructum portionis, quam lex ascendentibus ejus assignat; si verò descendentes habet, conjugi dare poterit vel usumfructum dimidiæ partis vel 4tæ partis proprietatem et alterius 4tæ partis usumfructum.

Art. 1098. Si proles sint ex anteriori matrimonio et donator ad secundas nuptias transeat, novo suo conjugi dare potest tantùm partem filii aut filiæ minus accipientis ac in nullo casu ultra 4tam bonorum.

Art. 1095. Minor in contractu antenuptiali et de consensu eorum, quorum interest, conjugi dare poterit, quicquid potest major.

Art. 1099. Donationes simulatæ vel personis interpositis factæ, nullæ sunt.

Art. 1100. Censentur interpositæ personæ descendentes sponsi donatarii, ex matrimonio anteriori et propinqui, quorum tempore donationis est hæres præsumptus.

(2) Cùm ex art. 903 et 904 minor incapax sit donandi inter vivos, nec testamento ante annum 16tium, perspicuum est, patrem nullam à filio minore donationem accipere posse; ipse autem, servatis servandis, filio minori donare semper potest. *Edit.*

quas
firm
l.
c

460 Lib. 4. Tract. 5. De septimo præcepto decalogi.
Sed est communis, quòd firmatur juramento, vel morte patris. E contrario similiter est valida in casibus ut supra mox enumeratis pro donatione inter conjuges: vel si fiat causâ studiorum, ut *Bus. hìc n. 5.* vel si fiat causâ matrimonii; vel si filius sit tantùm naturalis; vel si pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (vide n. 740.) scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores, *Salm. ibid. n. 104. cum Nav. Sylv. Tapia et Less. n. 90.* qui notat donationes factas à matre, vel à filiis parentibus, per se firmas esse.

5. Donatio patris filio facta studiorum causâ est valida, nec filius tenetur computare in legitimam, tùm quia fuit loco alimentorum; tùm quia, si detrahatur, jam non fuit donatio contra hypothèsim. *Wading. et 6. alii cum Dian. p. 8. t. 6. r. 23. et 29.* Sed *Trull.* limitat, nisi constet, contrariam intentionem patri fuisse. Quòd si tamen de ea non constet, præsumendum esse de pietate patris, ideoque tales expensas ordinariè post mortem patris non venire in collationem honorum, nec debère conferri in commune, nisi pater protestatus fuerit, se velle in legitimam computari. Ita etiam *Wading. ex l. Si pater ff. familiæ ercisc.* (Vide n. 955.) (1).

6. Si pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione cum fratribus: non autem, si illud gratis à principe obtinuit: ut neque quæ filio intuitu meritorum patris sunt donata, quia sunt quasi castrensia. *Mol. Fag. Dian. p. 8. tr. 6. r. 127. et 128.*

725. — 7. Donatio ante acceptationem non parit obligationem, ne naturalem quidem; potestque revocari, etiamsi voluerit se absolute obligare. Præsenti autem, et tacenti facta, censetur ab eo acceptata; quia in favorabilibus habetur pro consensu. *Molin. et alii 18. Dian. p. 8. t. 6. r. 89. 98. et 108.* Pro altero verò nemo potest acceptare, sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ, vel causæ piæ; nam hanc sine acceptione valere, et irrevocabilem esse, est probabile. *Laym. Dian. l. c. r. 106. et p. 3. t. 5. resp. 107.* Multis tamen casibus, dummodò verba dirigantur in præsentem, potest pater, vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro minore, filiusfamilias pro patre, servus pro domino, monachus pro monasterio; imò etiam, secundùm multos, quicumque alterius curam gerit, ut prælatus pro religioso, maritus pro uxore, dominus pro servo, etc. stipulari. Deinde idem jura permittunt iudicibus, et notariis publicis. *Sanch. Mol. Trull. etc. Dian. p. 8. t. 6. r. 97.* (2).

(1) *Art. 852.* Sumptus alimentorum, cultus, educationis, artis addiscendæ, rerum instructionis (gall. *équipement*), nuptiarum ac dona ex consuetudine facta in legitimam referri non debent. *Confer art. infra ad n. 954.* positos.

(2) *Art. 932.* Donatio inter vivos donatorem non obligat, quin priùs expressis verbis fuerit acceptata. Acceptari potest actu donationi posteriore, modò donator adhuc vivat et acceptatio ipsi significata fuerit.

Edif.

Communis est sententia (quidquid dicat *Dian. p. 5. res. 416.*) quòd donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit; *ita Lugo, De contr. d. 23. n. 38. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. XI. Quær. 2. Habert De contract. tom. 4. p. 3. c. 18. q. 1. Conc. tom. 2. l. 9. dis. 5. n. 13. Wigandt tr. 8. c. 4. n. 53. v. Dixi 3. Antoine in Decal. c. 2. v. 1. Cunil. Decal. c. 2. §. 1. n. 2. Franzoja de præc. Decal. c. 3. animad. 2. Less. l. 2. c. 18. dub. 8. n. 34. Soto de just. l. 3. q. 3. Sanc. de matr. l. 1. d. 6. n. 10. et Salm. de contr. c. 4. punct. 4. §. 1. n. 68. cum Pal. Prad. Tapia, et aliis. Et hoc verius est, ut probant Lugo, Sot. Less. Sanchez et alii, (contra Molin. etc. ap. Less.) provenire non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure naturæ, vel saltem gentium, ut probatur ex *l. Absenti. ff. de Donat.* ubi dicitur: *Si nesciat* (donatarius) *rem quæ apud se est, sibi esse donatam, donatæ rei dominus non fit, etiamsi per servum ejus, cui donabatur, missa fuerit; nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat.* Ratio est, quia nequit contrahi obligatio à contrahentibus sine alterutrius consensu, ut enim sapienter ratiocinatur doctissimus *Card. de Lugo*, nemo de jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis absque ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum transfertur jus in donatarium super rem donatam; et ideò cùm donans immunis remaneat à quacumque obligatione, ante donationis acceptationem, poterit quidem ipse pro libito eam revocare. Nec obstat *l. Si quis argentum, §. Sin autem, c. de Donat.*; nam ibi nihil aliud dicitur, nisi quòd donatio valet, etiamsi res tradita non fuerit. Nec obstat *l. Nec ambigi, c. de Donat.* ubi habetur donationem absentibus factam satis valere; respondetur enim (ut explicat Glossa) id intelligendum, cum donatio acceptata fuerit per epistolam, aut nuntium, aut servum, ut habetur in *l. Si aliquid 13. c. de Don. l. Etiam. per interpositam 4. ff. de Donat. et l. cit. Absenti.* Neque demùm obstat jus canonicum in *c. Qualiter, de pactis, et c. Si tibi absenti, de**

Art. 933. Donatarius qui major est, donationem per se immediatè acceptare poterit vel per procuratorem ad hoc specialiter actu coràm notario institutum.

Art. 934. Uxor nullam acceptare potest donationem absque mariti consensu aut judicis auctoritate.

Art. 935. Donatio facta interdicto vel minori non emancipato à tutore acceptari debet. Minor emancipatus, suo curatore assistente, donationem acceptare potest;

Necnon pater et mater minoris sive emancipati sive non emancipati aut etiam vivis patre et matre, ascendentes, licèt nec tutores nec curatores sint, pro minore donationem acceptare valent.

Art. 936. Surdus et mutus per se aut delegatum donationem acceptat, modò valet scribere; si verò scribere nesciat, curator specialiter ad hoc electus pro eo acceptabit.

Art. 937. Donationes communitatibus, xenodochiis atque institutis publicis factæ, ab eorum administratoribus debitâ facultate instructis acceptantur.

Art. 1087. Donationes in contractu matrimoniali factæ numquam invalidæ dici possunt ob defectum acceptationis.

Sed est communis, quòd firmatur juramento, vel morte patris. E contrario similiter est valida in casibus ut suprà mox enumeratis pro donatione inter conjuges: vel si fiat causà studiorum, ut *Bus. hic n. 5.* vel si fiat causà matrimonii; vel si filius sit tantùm naturalis; vel si pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (*vide n. 740.*) scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores, *Salm. ibid. n. 104. cum Nav. Sylv. Tapia et Less. n. 90.* qui notat donationes factas à matre, vel à filiis parentibus, per se firmas esse.

• 5. Donatio patris filio facta studiorum causà est valida, nec filius
 • tenetur computare in legitimam, tùm quia fuit loco alimentorum;
 • tùm quia, si detrahatur, jam non fuit donatio contra hypothesim.
 • *Wading. et 6. alii cum Dian. p. 8. t. 6. r. 23. et 29.* Sed *Trull.*
 • limitat, nisi constet, contrariam intentionem patri fuisse. Quòd si
 • tamen de ea non constet, præsumendum esse de pietate patris, ideo-
 • que tales expensas ordinariè post mortem patris non venire in colla-
 • tionem honorum, nec debère conferri in commune, nisi pater pro-
 • testatus fuerit, se velle in legitimam computari. Ita etiam *Wading.*
 • *ex l. Si pater 2. ff. familiæ ercisc.* • (*Vide n. 955.*) (1).

• 6. Si pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione
 • cum fratribus: non autem, si illud gratis à principe obtinuit: ut
 • neque quæ filio intuitu meritorum patris sunt donata, quia sunt quasi
 • castrensia. *Mol. Fag. Dian. p. 8. tr. 6. r. 127. et 128.*

725. — • 7. Donatio ante acceptationem non parit obligationem,
 • ne naturalem quidem; potestque revocari, etiamsi voluerit se abso-
 • lutè obligare. Præsenti autem, et tacenti facta, censetur ab eo ac-
 • ceptata; quia in favorabilibus habetur pro consensu. *Molin. et alii*
 • *18. Dian. p. 8. t. 6. r. 89. 98. et 108.* Pro altero verò nemo potest
 • acceptare, sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ, vel
 • causæ piæ; nam hanc sine acceptione valere, et irrevocabilem esse,
 • est probabile. *Laym. Dian. l. c. r. 106. et p. 3. t. 5. resp. 107.* Multis
 • tamen casibus, dummodò verba dirigantur in præsentem, potest pater,
 • vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro
 • minore, filiusfamilias pro patre, servus pro domino, monachus pro
 • monasterio; imò etiam, secundùm multos, quicumque alterius curam
 • gerit, ut prælatus pro religioso, maritus pro uxore, dominus pro
 • servo, etc. stipulari. Deinde idem jura permittunt iudicibus, et no-
 • tariis publicis. *Sanch. Mol. Trull. etc. Dian. p. 8. t. 6. r. 97.* • (2).

(1) *Art. 852.* Sumptus alimentorum, cultus, educationis, artis addiscendæ, rerum instructionis (gall. *équipement*), nuptiarum ac dona ex consuetudine facta in legitimam referri non debent. *Confer art. infra ad n. 954.* positos.

(2) *Art. 932.* Donatio inter vivos donatorem non obligat, quin priùs expressis verbis fuerit acceptata. Acceptari potest actu donationi posteriore, modò donator adhuc vivat et acceptatio ipsi significata fuerit.

Edif.

Communis est sententia (quidquid dicat *Dian. p. 5. res. 416.*) quòd donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit; ita *Lugo, De contr. d. 23. n. 38. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. XI. Quæst. 2. Habert De contract. tom. 4. p. 3. c. 18. q. 1. Conc. tom. 2. l. 9. dis. 5. n. 13. Wigandt tr. 8. c. 4. n. 53. v. Dixi 3. Antoine in Decal. c. 2. p. 1. Cunil. Decal. c. 2. §. 1. n. 2. Franzoja de præc. Decal. c. 3. animad. 2. Less. l. 2. c. 18. dub. 8. n. 34. Soto de just. l. 3. q. 3. Sanc. de matr. l. 1. d. 6. n. 10. et Salm. de contr. c. 4. punct. 4. §. 1. n. 68. cum Pal. Prad. Tapia, et aliis. Et hoc verius est, ut probant *Lugo, Sol. Less. Sanchez et alii, (contra Molin. etc. ap. Less.)* provenire non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure naturæ, vel saltem gentium, ut probatur ex *l. Absenti. ff. de Donat.* ubi dicitur: *Si nesciat (donatarius) rem quæ apud se est, sibi esse donatam, donatæ rei dominus non fit, etiamsi per servum ejus, cui donabatur, missa fuerit; nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat.* Ratio est, quia nequit contrahi obligatio à contrahentibus sine alterutrius consensu, ut enim sapienter ratiocinatur doctissimus *Card. de Lugo*, nemo de jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis absque ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum transfertur jus in donatarium super rem donatam; et ideò cum donans immunis remaneat à quacumque obligatione, ante donationis acceptationem, poterit quidem ipse pro libito eam revocare. Nec obstat *l. Si quis argentum, §. Sin autem, c. de Donat.*; nam ibi nihil aliud dicitur, nisi quòd donatio valet, etiamsi res tradita non fuerit. Nec obstat *l. Nec ambigi, c. de Donat.* ubi habetur donationem absentibus factam satis valere; respondetur enim (ut explicat Glossa) id intelligendum, cum donatio acceptata fuerit per epistolam, aut nuntium, aut servum, ut habetur in *l. Si aliquid 13. c. de Don. l. Etiam. per interpositam 4. ff. de Donat. et l. cit. Absenti.* Neque demùm obstat jus canonicum in *c. Qualiter, de pactis, et c. Si tibi absenti, de**

Art. 933. Donatarius qui major est, donationem per se immediatè acceptare poterit vel per procuratorem ad hoc specialiter actu coràm notario institutum.

Art. 934. Uxor nullam acceptare potest donationem absque mariti consensu aut judicis auctoritate.

Art. 935. Donatio facta interdicto vel minori non emancipato à tutore acceptari debet. Minor emancipatus, suo curatore assistente, donationem acceptare potest;

Necnon pater et mater minoris sive emancipati sive non emancipati aut etiam vivis patre et matre, ascendentes, licèt nec tutores nec curatores sint, pro minore donationem acceptare valent.

Art. 936. Surdus et mutus per se aut delegatum donationem acceptat, modò valet scribere; si verò scribere nesciat, curator specialiter ad hoc electus pro eo acceptabit.

Art. 937. Donationes con.nunitatibus, xenodochiis atque institutis publicis factæ, ab eorum administratoribus debitâ facultate instructis acceptantur.

Art. 1087. Donationes in contractu matrimoniali factæ numquam invalidæ dici possunt ob defectum acceptationis.

Sed est communis

trario si
natione
vel si
ter f
don
leg
et
f

Lib. 4. Tract. 5. De septimo precepto decalogi.
669
 non potest: sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In
 altero autem textu agitur de beneficiis, ubi dicitur, quod si Episcopus
 conferat clerico absentem aliquod beneficium ipso ignorante, nequit col-
 lationem revocare; sed alia est collatio beneficiorum, circa quæ Episco-
 pus aliam non habet facultatem, quam ea conferendi, et ideo facta
 collatione, nequit ipsam revocare: alia verò est donatio, quæ nullam
 habet vim ante acceptationem. Advertendum tamen cum *Sanch. de*
matrim. l. 1. d. 6. n. 11., et *Vill. d. 3. n. 4.* quod si donatio facta sit
 infantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem donatarii, quia pro in-
 fantibus lex ipsa acceptat. Idemque docent *Less. c. 18. n. 36.* et *Laym.*
c. 1. n. 2. de donatione facta civitati ad ædificia reparanda.

726. — Sed quæ. 1. utrum donatio facta ad pias causas ante ac-
 ceptionem valeat? Affirmat *Less. loc. c.* et probabile putat *Busemb.*
ut supra cum Laym. et Diana, item *Molin. Felin. etc. apud Sanch.*
de matr. l. 1. d. 6. n. 16. Ratio istorum, quia acceptatio requiritur
 tantum de jure positivo, et civili; non autem de jure naturali, et cano-
 nico. Sed probabilius negant *Sanch. loc. cit. cum Cov. ac Salm. de*
contract. c. 4. punct. 4. §. 1. n. 69. cum Pal. Vill. Reb. etc. Ratio,
 quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est supra, re-
 quiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secus verò dicendum,
 si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali Ecclesie,*
etc. Quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum,
 prout dicunt *Sanchez, et Salm. cit. n. 69. cum Sylv. Ros. Ang. etc.*
 Non autem, si promissio immediatè sit facta Ecclesiæ. Notant tamen
Salm. ibid. quod donatio Ecclesiæ facta potest à quocumque particu-
 lari acceptari nomine illius (1). Notant præterea *Lugo l. c. Sanch. n. 17.*
 in dubio de intentione donantis, præsumi habuisse animum votendi,
 quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio
 fertur in Deum. An autem eo casu possit Episcopus in tali donatione
 adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? Probabile est, *vide*
de voto, n. 255. v. Dubium.

727. — Quæ. 2. utrum ante acceptationem revocari possit donatio
 juramento firmata? Negat *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 4. n. 3. cum*
Cocurr. quia juramentum servandum est semper ac sine peccato ser-
 vari potest. Sed communiter affirmant *Sanch. de matr. l. 1. d. 7. n.*
26. Viva de contr. q. 8. art. 2. n. 3. cum Trull. Bon. Salm. ibid. n.
70. cum Pal. Gut. et Mol. quia juramentum sequitur naturam actus,
 scilicet donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur *ex l.*
finali, c. de non numerata pecunia.

728. — Donatio facta absentem, si per nuntium fiat, potest revocari,

(1) « Ita probabilius » ex *Hom. Ap. tr. 10. n. 181.*

donec coram nuntio acceptetur : non enim sufficit, si acceptetur coram aliis. *Less. l. 2. c. 18. dub. 6. n. 43. Viva dict. art. 2. n. 9. cum Sancio, et pluribus contra Sylv. et alios.* Si verò donatio offeratur per litteras, *Viva* dicit sufficere, ut litteræ ad donatarium perveniant : at *Less. ibid. n. 43. et Salm. loc. cit. n. 73.* dicunt requiri amplius, ut remittantur litteræ vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

729. — *Quer. 3.* utrum post mortem donantis possit donatio validè acceptari. Distinguit *Less. l. 2. c. 18. n. 44. vers. Petes, cum Mol.* Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuntium, aut epistolam, tunc censet posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in litteris, vel nuntio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanch. de matrim. l. 4. d. 6. n. 5. atque Salm. ibid. n. 75. Lugo. d. 23. num. 75. et 84. Viva dict. art. 2.* Sed probabilius hoc negant *Lopez, Isern. Tiraq. Decius, et alii apud Sanch. ibid., et probabile censent Salm. ibid. n. 75.,* quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hic dubium oritur, an donatarius possit rem retinere, si donationem accepit post mortem donantis? Ex his sententiis ambabus probabilibus meo judicio infero, quòd si accepit in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, justè potest retinere. Secus, si cum mala, vel dubia fide, juxta dicenda n. 764. ubi tenuimus, non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730. — Si autem, ajunt *Lugo n. 75. Less. n. 46. et Sanch. ibid.* donatio nondum sit facta, sed mandata fieri à nuntio, per illum etiam nuntio misso, tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit; ex *l. Inter causas. ff. Mandati, etc.* ubi expressè declaratur mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sa* donationem posse acceptari, quia hic mandatum, cum sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis; et hoc *Less. ibid. et Viva num. 44. cum Sporer, et Tamb. ap. Croix l. 3. t. 2. n. 220.* meritò probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch. n. 8. Spor. de rest. cap. 4. n. 21. Croix l. c. et Less. ibid. cum Mol.* quòd si res culpæ nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe hæredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet; et donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantum restituere donatario, ut dicunt *Sa, v. Donatio, Tamb. l. 8. t. 4. c. 4. §. 5. n. 44. et probabile putant Sporer et Less. l. c. Advertendum tamen cum Lugo num. 78. Mol. ac Sanch. ibid. ex ead. l. Inter causas, quòd si donatio facta fuerit à nuntio, incio mortis mandantis tam nuntio, quam donatario, tunc donatio valebit, ut clarè colligitur ex ead. l. Inter causas, ubi subditur: Si tamen (mandatum) per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur.*

præbend. in 6.; nam in primo textu tantum dicitur, quod donatio per nudum pactum tenet, etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod negari non potest: sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In altero autem textu agitur de beneficiis, ubi dicitur, quod si Episcopus conferat clerico absenti aliquod beneficium ipso ignorante, nequit collationem revocare; sed alia est collatio beneficiorum, circa quæ Episcopus aliam non habet facultatem, quam ea conferendi, et idè facta collatione, nequit ipsam revocare: alia verò est donatio, quæ nullam habet vim ante acceptationem. Advertendum tamen cum *Sanch. de matrim. l. 1. d. 6. n. 11.*, et *Vill. d. 3. n. 4.* quod si donatio facta sit infantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem donatarii, quia pro infantibus lex ipsa acceptat. Idemque docent *Less. c. 18. n. 36.* et *Laym. c. 1. n. 2.* de donatione facta civitati ad ædificia reparanda.

726. — Sed quær. 1. utrum donatio facta ad pias causas ante acceptationem valeat? Affirmat *Less. loc. c.* et probabile putat *Busemb. ut suprâ cum Laym. et Diana*, item *Molin. Felin. etc. apud Sanch. de matr. l. 1. d. 6. n. 16.* Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantum de jure positivo, et civili; non autem de jure naturali, et canonico. Sed probabilius negant *Sanch. loc. cit. cum Cov. ac Salm. de contract. c. 4. punct. 4. §. 1. n. 69. cum Pal. Vill. Reb. etc.* Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est suprâ, requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secus verò dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali Ecclesiæ, etc.* Quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum, prout dicunt *Sanchez, et Salm. cit. n. 69. cum Sylv. Ros. Ang. etc.* Non autem, si promissio immediatè sit facta Ecclesiæ. Notant tamen *Salm. ibid.* quod donatio Ecclesiæ facta potest à quocumque particulari acceptari nomine illius (1). Notant præterea *Lugo l. c. Sanch. n. 17.* in dubio de intentione donantis, præsumi habuisse animum votendi, quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. An autem eo casu possit Episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? Probabile est, *vide de voto, n. 255. v. Dubium.*

727. — Quær. 2. utrum ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata? Negat *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 4. n. 3. cum Covarr.* quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. Sed communiter affirmant *Sanch. de matr. l. 1. d. 7. n. 26. Viva de contr. q. 8. art. 2. n. 3. cum Trull. Bon. Salm. ibid. n. 70. cum Pal. Gutt. et Mol.* quia juramentum sequitur naturam actûs, scilicet donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur ex *l. finali, c. de non numerata pecunia.*

728. — Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari,

(1) « Ita probabilis » ex *Hom. Ap. tr. 10. n. 181.*

donec coram nuntio acceptetur : non enim sufficit, si acceptetur coram aliis. *Less. l. 2. c. 48. dub. 6. n. 43. Viva dict. art. 2. n. 9. cum Sancio, et pluribus contra Sylv. et alios.* Si verò donatio offeratur per litteras, *Viva* dicet sufficere, ut litteræ ad donatarium perveniant : at *Less. ibid. n. 43. et Salm. loc. cit. n. 73.* dicunt requiri ampliùs, ut remittantur litteræ vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

729. — *Quæst. 3. utrum post mortem donantis possit donatio validè acceptari.* Distinguit *Less. l. 2. c. 48. n. 44. vers. Petes, cum Mol.* Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuntium, aut epistolam, tunc censet posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in litteris, vel nuntio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanch. de matrim. l. 4. d. 6. n. 5. atque Salm. ibid. n. 75. Lugo. d. 23. num. 75. et 84. Viva dict. art. 2.* Sed probabilius hoc negant *Lopez, Isern. Tirag. Decius, et alii apud Sanch. ibid., et probabile censent Salm. ibid. n. 75.,* quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hic dubium oritur, an donarius possit rem retinere, si donationem acceptavit post mortem donantis? Ex his sententiis ambabus probabilibus meo judicio infero, quòd si acceptaveris in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, justè potest retinere. Secùs, si cum mala, vel dubia fide, juxta dicenda n. 764. ubi tenuimus, non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730. — Si autem, ajunt *Lugo n. 75. Less. n. 46. et Sanch. ibid.* donatio nondum sit facta, sed mandata fieri à nuntio, per illum etiam nuntio misso, tunc donatio post mortem donantis ampliùs acceptari nequit; ex *l. Inter causas. ff. Mandati, etc.* ubi expressè declaratur mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sa* donationem posse acceptari, quia huc mandatum, cum sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis; et hoc *Less. ibid. et Viva num. 44. cum Sporer, et Tamb. ap. Croix l. 3. t. 2. n. 220.* meritò probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch. n. 8. Spor. de rest. cap. 4. n. 24. Croix l. c. et Less. ibid. cum Mol.* quòd si res culpæ nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe hæredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet; et donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantùm restituere donatario, ut dicunt *Sa, v. Donatio, Tamb. l. 8. t. 4. c. 4. §. 5. n. 44.* et probabile putant *Sporer et Less. l. o. Advertendum tamen cum Lugo num. 78. Mol. ac Sanch. ibid. ex ead. l. Inter causas, quòd si donatio facta fuerit à nuntio, incio mortis mandantis tam nuntio, quàm donatario, tunc donatio valebit, ut clarè colligitur ex ead. l. Inter causas, ubi subditur: Si tamen (mandatum) per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur.*

Sed est communis, quòd firmatur juramento, vel morte patris. E contrario similiter est valida in casibus ut suprâ mox enumeratis pro donatione inter conjuges: vel si fiat causâ studiorum, ut *Bus. hic n. 5.* vel si fiat causâ matrimonii; vel si filius sit tantùm naturalis; vel si pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (*vide n. 740.*) scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores, *Salm. ibid. n. 404. cum Nav. Sylv. Tapia et Less. n. 90.* qui notat donationes factas à matre, vel à filiis parentibus, per se firmas esse.

• 5. Donatio patris filio facta studiorum causâ est valida, nec filius
 • tenetur computare in legitimam, tùm quia fuit loco alimentorum;
 • tùm quia, si detrahatur, jam non fuit donatio contra hypothesim.
 • *Wading. et 6. alii cum Dian. p. 8. t. 6. r. 23. et 29.* Sed *Trull.*
 • limitat, nisi constet, contrariam intentionem patri fuisse. Quòd si
 • tamen de ea non constet, præsumendum esse de pietate patris, ideo
 • que tales expensas ordinariè post mortem patris non venire in colla-
 • tionem honorum, nec debère conferri in commune, nisi pater pro-
 • testatus fuerit, se velle in legitimam computari. Ita etiam *Wading.*
 • *ex l. Si pater 2. ff. familiæ ercisc.* » (*Vide n. 955.*) (1).

• 6. Si pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione
 • cum fratribus: non autem, si illud gratis à principe obtinuit: ut
 • neque quæ filio intuitu meritorum patris sunt donata, quia sunt quasi
 • castrensia. *Mol. Fag. Dian. p. 8. tr. 6. r. 127. et 128.*

725. — • 7. Donatio ante acceptationem non parit obligationem,
 • ne naturalem quidem; potestque revocari, etiamsi voluerit se abso-
 • lutè obligare. Præsenti autem, et tacenti facta, censetur ab eo ac-
 • ceptata; quia in favorabilibus habetur pro consensu. *Molin. et alii*
 • *18. Dian. p. 8. t. 6. r. 89. 98. et 108.* Pro altero verò nemo potest
 • acceptare, sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ, vel
 • causæ piæ; nam hanc sine acceptatione valere, et irrevocabilem esse,
 • est probabile. *Laym. Dian. l. c. r. 106. et p. 3. t. 5. resp. 107.* Multis
 • tamen casibus, dummodò verba dirigantur in præsentem, potest pater,
 • vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro
 • minore, filiusfamilias pro patre, servus pro domino, monachus pro
 • monasterio; imò etiam, secundùm multos, quicumque alterius curam
 • gerit, ut prælatus pro religioso, maritus pro uxore, dominus pro
 • servo, etc. stipulari. Deinde idem jura permittunt iudicibus, et no-
 • tariis publicis. *Sanch. Mol. Trull. etc. Dian. p. 8. t. 6. r. 97.* » (2).

(1) *Art. 852.* Sumptus alimentorum, cultus, educationis, artis addiscendæ, rerum instructionis (gall. *équipement*), nuptiarum ac dona ex consuetudine facta in legitimam referri non debent. *Confer art. infrâ ad n. 954.* positos.

(2) *Art. 932.* Donatio inter vivos donatorem non obligat, quin priùs expressis verbis fuerit acceptata. Acceptari potest actu donationi posteriore, modò donator adhuc vivat et acceptatio ipsi significata fuerit.

Communis est sententia (quidquid dicat *Dian. p. 5. res. 416.*) quòd donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit; *ita Lugo, De contr. d. 23. n. 38. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. XI. Quær. 2. Habert De contract. tom. 4. p. 3. c. 48. q. 1. Conc. tom. 2. l. 9. dis. 5. n. 13. Wigandt tr. 8. c. 4. n. 53. v. Dixi 3. Antoine in Decal. c. 2. p. 1. Cunil. Decal. c. 2. §. 1. n. 2. Franzoja de præc. Decal. c. 3. animad. 2. Less. l. 2. c. 48. dub. 8. n. 34. Soto de just. l. 3. q. 3. Sanc. de matr. l. 1. d. 6. n. 10. et Salm. de contr. c. 4. punct. 4. §. 1. n. 68. cum Pal. Prad. Tapia, et aliis. Et hoc verius est, ut probant Lugo, Sol. Less. Sanchez et alii, (contra Molin. etc. ap. Less.) provenire non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure naturæ, vel saltem gentium, ut probatur ex *l. Absenti. ff. de Donat.* ubi dicitur: *Si nesciat (donatarius) rem quæ apud se est, sibi esse donatam, donatæ rei dominus non fit, etiamsi per servum ejus, cui donabatur, missa fuerit; nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat.* Ratio est, quia nequit contrahi obligatio à contrahentibus sine alterutrius consensu, ut enim sapienter ratiocinatur doctissimus *Card. de Lugo*, nemo de jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis absque ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum transfertur jus in donatarium super rem donatam; et idèd cùm donans immunis remaneat à quâcumque obligatione, ante donationis acceptationem, poterit quidem ipse pro libito eam revocare. Nec obstat *l. Si quis argentum, §. Sin autem, c. de Donat.*; nam ibi nihil aliud dicitur, nisi quòd donatio valet, etiamsi res tradita non fuerit. Nec obstat *l. Nec ambigi, c. de Donat.* ubi habetur donationem absentibus factam satis valere; respondetur enim (ut explicat Glossa) id intelligendum, cum donatio acceptata fuerit per epistolam, aut nuntium, aut servum, ut habetur in *l. Si aliquid 13. c. de Don. l. Etiam. per interpositam 4. ff. de Donat. et l. cit. Absenti.* Neque demùm obstat jus canonicum in *c. Qualiter, de pactis, et c. Si tibi absenti, de**

Art. 933. Donatarius qui major est, donationem per se immediatè acceptare poterit vel per procuratorem ad hoc specialiter actu coràm notario institutum.

Art. 934. Uxor nullam acceptare potest donationem absque mariti consensu aut judicis auctoritate.

Art. 935. Donatio facta interdicto vel minori non emancipato à tutore acceptari debet.

Minor emancipatus, suo curatore assistente, donationem acceptare potest;

Necnon pater et mater minoris sive emancipati sive non emancipati aut etiam vivis patre et matre, ascendentes, licèt nec tutores nec curatores sint, pro minore donationem acceptare valent.

Art. 936. Surdus et mutus per se aut delegatum donationem acceptat, modò valet scribere; si verò scribere nesciat, curator specialiter ad hoc electus pro eo acceptabit.

Art. 937. Donationes communitatibus, xenodochiis atque institutis publicis factæ, ab eorum administratoribus debitâ facultate instructis acceptantur.

Art. 1087. Donationes in contractu matrimoniali factæ numquam invalidæ dici possunt ob defectum acceptationis.

præbend. in 6.; nam in primo textu tantum dicitur, quod donatio per nudum pactum tenet, etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod negari non potest: sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In altero autem textu agitur de beneficiis, ubi dicitur, quod si Episcopus conferat clerico absenti aliquod beneficium ipso ignorante, nequit collationem revocare; sed alia est collatio beneficiorum, circa quæ Episcopus aliam non habet facultatem, quam ea conferendi, et ideo facta collatione, nequit ipsam revocare: alia verò est donatio, quæ nullam habet vim ante acceptationem. Advertendum tamen cum *Sanch. de matrim. l. 1. d. 6. n. 11.*, et *Vill. d. 3. n. 4.* quod si donatio facta sit infantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem donatarii, quia pro infantibus lex ipsa acceptat. Idemque docent *Less. c. 18. n. 36.* et *Laym. c. 1. n. 2.* de donatione facta civitati ad ædificia reparanda.

726. — Sed quær. 1. utrum donatio facta ad pias causas ante acceptationem valeat? Affirmat *Less. loc. c.* et probabile putat *Busemb. ut supra cum Laym. et Diana*, item *Molin. Felin. etc. apud Sanch. de matr. l. 1. d. 6. n. 16.* Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantum de jure positivo, et civili; non autem de jure naturali, et canonico. Sed probabilius negant *Sanch. loc. cit. cum Cov. ac Salm. de contract. c. 4. punct. 4. §. 1. n. 69. cum Pal. Vill. Reb. etc.* Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est supra, requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secus verò dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali Ecclesiæ, etc.* Quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum, prout dicunt *Sanchez, et Salm. cit. n. 69. cum Sylv. Ros. Ang. etc.* Non autem, si promissio immediatè sit facta Ecclesiæ. Notant tamen *Salm. ibid.* quod donatio Ecclesiæ facta potest à quocumque particulari acceptari nomine illius (1). Notant præterea *Lugo l. c. Sanch. n. 17.* in dubio de intentione donantis, præsumi habuisse animum votendi, quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. An autem eo casu possit Episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? Probabile est, *vide de voto, n. 255. v. Dubium.*

727. — Quær. 2. utrum ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata? Negat *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 4. n. 3. cum Covarr.* quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. Sed communiter affirmant *Sanch. de matr. l. 1. d. 7. n. 26. Viva de contr. q. 8. art. 2. n. 3. cum Trull. Bon. Salm. ibid. n. 70. cum Pal. Gutt. et Mol.* quia juramentum sequitur naturam actus, scilicet donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur ex *l. finali, c. de non numerata pecunia.*

728. — Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari,

(1) « Ita probabilius » ex *Hom. Ap. tr. 10. n. 181.*

donec coram nuntio acceptetur : non enim sufficit, si acceptetur coram aliis. *Less. l. 2. c. 18. dub. 6. n. 43. Viva dict. art. 2. n. 9. cum Sancio, et pluribus contra Sylv. et alios.* Si verò donatio offeratur per litteras, *Viva* dicit sufficere, ut litteræ ad donatarium perveniant : at *Less. ibid. n. 43. et Salm. loc. cit. n. 73.* dicunt requiri amplius, ut remittantur litteræ vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

729. — *Quer. 3.* utrùm post mortem donantis possit donatio validè acceptari. Distinguit *Less. l. 2. c. 18. n. 44. vers. Petes, cum Mol.* Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuntium, aut epistolam, tunc censet posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in litteris, vel nuntio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanch. de matrim. l. 4. d. 6. n. 5. atque Salm. ibid. n. 75. Lugo. d. 23. num. 75. et 84. Viva dict. art. 2.* Sed probabilius hoc negant *Lopez, Isern. Tirag. Decius, et alii apud Sanch. ibid.,* et probabile censent *Salm. ibid. n. 75.,* quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hic dubium oritur, an donatarius possit rem retinere, si donationem acceptavit post mortem donantis? Ex his sententiis ambabus probabilibus meo judicio infero, quòd si acceptaverit in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, justè potest retinere. Secus, si cum mala, vel dubia fide, juxta dicenda n. 764. ubi tenuimus, non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730. — Si autem, ajunt *Lugo n. 75. Less. n. 46. et Sanch. ibid.* donatio nondum sit facta, sed mandata fieri à nuntio, per illum etiam numerò misso, tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit; ex *l. Inter causas. ff. Mandati, etc.* ubi expressè declaratur mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sa* donationem posse acceptari, quia hic mandatum, cum sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis; et hoc *Less. ibid. et Viva num. 44. cum Sporer, et Tamb. ap. Croix l. 3. t. 2. n. 220.* meritò probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch. n. 8. Spor. de rest. cap. 4. n. 21. Croix l. c. et Less. ibid. cum Mol.* quòd si res culpæ nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe hæredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet; et donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantùm restituere donatario, ut dicunt *Sa, v. Donatio, Tamb. l. 8. t. 4. c. 4. §. 5. n. 11. et probabile putant Sporer et Less. l. c. Advertendum tamen cum Lugo num. 78. Mol. ac Sanch. ibid. ex ead. l. Inter causas, quòd si donatio facta fuerit à nuntio, inscio mortis mandantis tam nuntio, quam donatario, tunc donatio valebit, ut clarè colligitur ex ead. l. Inter causas, ubi subditur : Si tamen (mandatum) per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur.*

731. — Quæritur 4. an, mortuo donatario ante acceptationem, suus hæres possit donationem acceptare? Affirmat *Sanch. eod. loc. n. 6. cum Mol. Suar. Tiraquell. Covarr. etc.*, quia hæres repræsentat personam defuncti. Negant tamen probabilius *Less. l. 2. c. 18. num. 35. et Salm. de contract. c. 4. punct. 4. §. 1. num. 74. cum Pal. et Rebel.*, quia hæres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen *Less. dict. loc.* quòd si hæres sit filius donatarii, ex æquitate posset acceptare, cum talis præsumenda tunc sit mens donatoris.

732. — « 8. Etsi acceptes donationem verbalem (1), quã tibi Cajus » v. gr. dat equum absentem; non acquiris jus in re, et dominium equi » ante traditionem. Unde, si interea Cajus det, aut vendat eum alteri, » eique tradat, is dominium acquirat; tu autem habes actionem in » Cajum pro injuria ratione juris, quod habebas ad rem. Ac sic do- » natio purè verbalis ante realem, hoc est rei traditionem, vix differt à » promissione, ut *Less. loc. cit. dub. 2.*

733. — « 9. Donatio, uti et remissio debitorum liquidorum, unã vice » et uno animi motu, uni aut pluribus facta, ultra summam 500 soli- » dorum (quæ summa hodie ad 700. vel secundum quosdam ad 800 » aureos Italicos excurrit, ut ex *Claro*, etc. notat *Laym. l. 3. tr. 4. c. » 12. n. 15.*) non tenet quoad hunc excessum, sed, lege ita statuente ob » commune bonum, potest à donatore pro arbitrio repeti. Excipe nisi » judici donatio ea insinuata sit, aut juramento firmata, aut facta ad » pias causas, aut ad redemptionem captivorum, aut ad reparationem » ædium incendio, vel ruinã destructarum, aut sit remuneratoria bene- » ficiorum, aut fiat in renuntiationem jurium, saltem speratorum, vel » denique fiat militibus à belli duce, ex bonis propriis mobilibus, vel » hostium spoliis. *Vide Less. l. c. lib. 2. c. 18. n. 102. Laym. l. 3. t. » 4. c. 12. n. 15. Tanner d. 6. de just. q. 2. dub. 2. n. 15. ex Mol. » Claro, Rebello, etc.* quare, si tunc repetatur, quod absque iis con- » ditionibus, vel ultra dictam summam datum est, tenetur donatarius » reddere ipsi, aut hæredibus repetentibus; si non repetatur, potest » retinere. *Vide auth. cit.* » (*Idem dicitur de donatione omnium » bonorum. Salm. ibid. punct. 5. §. 2. n. 97. et seq. (2).*)

(1) *Art. 931.* Donatio inter vivos coram notario in forma contractuum ordinaria fieri debet ejusque prima perscriptio (gall. *minute*) sub pœnã nullitatis retineri.

Art. 938. Debitè acceptata completa est et dominium transfert sine traditione.

Art. 939. Si donatio constat bonis, quæ hypothecã gravari possint, actum donationis et acceptationis in tabulis hypothecarum transcribi necesse est.

Art. 948. Quoties rerum nobilium donatio instrumento publico fit, ut valeat, requiritur index rerum donatarum æstimatorius à donatore et donatario aut acceptantibus subscriptus donationisque primæ perscriptioni junctus. *Edit.*

(2) 1282. Remissio debitorum voluntaria, manu creditoris signata, liberat debitorem.

Art. 918. Qui unicum filium habet, ipse testamento aut donatione alienare poterit di-

734. — « 10. Si donationi apponatur modus, tacite vel expresse, non quidem obligando, sed tantum desiderando, sperando, etc. aliquid alterum facturum; vel animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur: v. gr. dat aliquis puellae ad ejus consensum eliciendum; si postea non consentiat, non tenetur datum reddere: nam, etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamen dedit absolute sine obligatione alia, ut ponitur. Secus esset, si verò intendisset eam obligare, et hac conditione dedisset. *Less. c. 18. d. 16. et 17.*

Ita *Less. etiam l. 2. c. 18. n. 124. et Salm. de rest. c. 1. punct. 6. num. 165. cum Mol. Dicast. Lugo, Tap. etc. Vide dicta n. 712. v. Quær. II.* Benè autem hic advertunt *Salm. ibid. in fin.* quòd puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur à peccato scandali, ex *S. Th. Addit ibid. Less. cum Mol.* quòd, si legatum sit relictum puellae, ut nubat, potest ab illa retineri, etiamsi maneat cœlebs; et, si moriatur ante nuptias, legatum transit ad hæredes puellae. Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum præstare, nisi ab alio impediatur. Si verò finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest à donante irritari. Ita *Less. n. 126. cum Medin.* Immo addit, quòd si detur aliquid monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur, sed tantum cogi monasterium ad implendum, si possit.

735. — Quæritur utrùm promittens prodigè aliquid fœminæ ob copulam, teneatur post copulam dare? Affirmant *Lugo, Fill. Sanch. ap. Salm. ibid. n. 166.* Quia, positâ promissione, datio tunc est debita, non prodiga. Negant autem probabiliùs *Sotus, Bona. Trull. etc. cum Salm. loc. cit. num. 167.* etsi adfuerit juramentum, quia promissio non tollit dationem prodigam esse illicitam; ideò res promissa reducenda est ad æqualitatem, juxta communem æstimationem, et si res est indivisibilis nihil debetur. *Vide dicenda de matr. l. 6. num. 851. v. Cum autem.* Non negandum tamen, quòd fœmina honesta pro usu sui corporis potest recipere quantum plus, ut docet *Less. l. 2. c. 14. n. 53.*

736. — « 11. In similibus donationibus allectivis potest aliquis, v. g. prædicta puella, acceptare, etsi non intendat præstare quod donator sperat, cum donatio sit absoluta, animo alliciendi, non obligandi. Unde si spe frustratus repetat, dicens se non dedisse, nisi sub tali

midiam partem bonorum; sam verò, si duas filias habet; etiam, si tres aut plures sunt filii vel filiae.

Art. 914. Liberis annumerantur nepotes, sed pro stipite tantum, ex quo descendunt. ¶

Art. 915. Qui ascendentes in utraque lineâ habet, dimidiam tantum partem bonorum donare potest; tres verò ex quatuor partibus, si ascendentes in alterâ duntaxat lineâ habeat.

Art. 916. Qui nec ascendentes nec descendentes in lineâ rectâ habet, omnia bona sua inter vivos et testamento donare potest.

Edit.

- » obligatione, non tenetur puella credere : quia eo ipso, quòd donator
- » non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, et repetere
- » vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat. *Less. l. c. Dian.*
- » *p. 4. t. 2. misc. r. 40.*

737. — « 12. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel præsen-
 tem, quæ verè non est, ut v. g. si dem tibi aliquid, quia apud prin-
 cipem meam causam transegisti : vel quia pauper es, et reverà non
 ita est ; teneris restituere, cùm sit error in formali causa, et principali.
 Unde qui mentiuntur se pauperes, cùm non sint, debent aliis paupe-
 ribus eleëmosynam restituere. Aliud est, si error sit tantùm in causa
 secundaria ; ut v. g. si verè sint pauperes, et simulent insuper san-
 ctitatem, ad hominum misericordiam provocandam ; quia tunc primaria
 intentio dantium est dare pauperi. *Bon. Less. Vide Dian. p. 8. t. 6.*
 » *r. 89.*

Docet tamen *Less. l. 2. c. 18. n. 129.* quòd si error sit circa causam
 secundariam, licèt donatio non sit irrita, est tamen irritabilis à do-
 nante ; immò, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem
 detegere, nisi donans ita sit affectus, ut censeatur non revocare dona-
 tionem, etsi errorem agnosceret. In dubio autem ait *Less.* restituendum
 esse pro rata dubii. *Vide Less. ex n. 131.* Sed *Croix n. 64.* adhæret
Bus. cum Dic. etc.

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari ?

738 *Quid si donatarius sit ingratus ?*

739 *Quid si donanti nascatur proles post donationem ?*

740 *Quid si donatio fuerit inofficiosa ?*

738. — « **R**ESP. 1. Donatio inter vivos, hoc est, quâ quis vult, se
 vivo, rem absolutè alterius esse, potest revocari (etsi res jam tradita
 sit) tribus casibus ; nisi tamen donatio fuerit remuneratoria, aut facta
 sit Ecclesiæ, vel monasterio (1).

(1) *Art. 951.* Donatio conditionalis revocari potest donatore stipulato, ut bona ad se
 redirent, si donatarius tantùm aut donatarius simul et ejus descendentes ante ipsam
 decederent.

Art. 952. Per hanc donationis revocationem bona donata quomodocumque à donatario
 aut ejus descendentes alienata fuerint, ad donatorem redeunt ab omni hypotheca et à
 quolibet onere libera, exceptâ subinde hypothecâ pro dote assecurandâ.

Art. 953. Donatio absoluta inter vivos revocari nequit, nisi ob neglectam executionem
 conditionum appositarum, ingratitude donatarii et prolem donatori supervenientem.

Art. 954. Revocatâ donatione ob neglectam executionem conditionum appositarum,
 bona universa ad donatorem redeunt ab omni onere libera.

Art. 955. Donatio inter vivos revocari potest ob donatarii ingratitude : 1° Si mor-
 tem donatori inferre tentaverit ; 2° Si in ipsum vim exercuerit, delicta commiserit aut
 graves injurias intulerit ; 3° Si alimenta necessaria ei denegaverit.

Sunt autem hi casus:

- 1. Si donatarius enormiter ingratus sit: ut si donanti atroces injurias inferat, si inopiâ pressum non alat, etc. Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, et eos postea negligunt. *Sylvest. Less. Bon. Trull. c. 17. d. 12.* (Adde, si donatarius adulteretur cum uxore, vel filia donantis. Vide *Salm. de contract. c. 4. punct. 5. n. 107.*) « Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari. *Bartol. et alii 8. Lugo, Dian. p. 8. t. 6 r. 57.* Debet tamen ingratitudo coram judice probari, ante cujus sententiam donatarius non tenetur restituere. *Molin. Lugo, et alii 4. Dian. l. c. r. 58.* post eam verò etiam fructus perceptos post litem contestatam. *Molin. Dic. Dian. r. 58.* Ab hæredibus autem non potest revocari ob eas causas, ob quas donator ipse potuisset, si eas ipsas scivit, et tacuit; secus si ignoravit. *Gom. Hurt. Wading. Lug. Dian. loc. cit. r. 54.*
- 2. Et quidem revocatio etiam habet locum in legato respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria afficiat, v. g. uxorem ejus carnaliter cognoscat. *Mol. Dicast. Dian. loc. cit. r. 58.*
- 3. Non habet autem locum I. In donationibus factis Ecclesiæ, tametsi prælatus, vel clericus fuerit ingratus, quia facta est ob bonum animæ testatoris, et principaliter Deo, qui ingratus esse non potest. *Less. Lug. Hurt. Haun. Wald. Dian. l. c. r. 56.* II. In donatione remuneratoria (v. g. pro beneficiis aliàs non debitis, et aliquo modo æquivalentibus) quia potiùs est remuneratio, quàm donatio. Remuneratoria autem censetur 1. si donator in ipsa donatione expressè meminerit meritorum; vel 2. si de meritis constet; 3. in dubio. *Dian. l. c. r. 115. 116. 117. 119. 120. ex Barb. etc.*

Art. 956. Revocatio ob neglectam executionem conditionum aut ingratitudinem donatarii ipso jure fieri nequit.

Art. 957. Actio institui debet intra annum à die, quo delictum donatori innotescere potuit.

Art. 958. Revocatio ingratitudinis causâ nocere non potest eis, quibus bona donata, quomodocumque fuerunt obligata, antequam revocationis petitio in tabulis hypothecarum inscriberetur.

Art. 959. Donationes in gratiam matrimonii factæ ob ingratitudinem revocari nequeunt.

Art. 960. Superveniente prole legitimâ etiam posthumâ vel legitimatâ per subsequens matrimonium ipso jure revocantur, factæ quocumque titulo, etiam matrimonii gratiâ ab aliis quàm ab ascendente vel conjuge.

Art. 961. Hæcce revocatio obtinebit, licèt proles tempore à mationis jam concepta fuerit;

Art. 962. Ac licèt donatarius bona donata possidere cœperit et, superveniente prole, adhuc à donatore possidere permittatur.

Art. 963. Donatione ob prolem supervenientem revocatâ, bona omnia ad donatorem redeunt libera ab omni onere et hypothecâ.

Art. 964. Hujusmodi donationes revocatæ non reviviscunt, sive morte prolis sive confirmatione donatoris, sed opus est nova dispositione. *Edið.*

739. — • 4. Si quis prole carens, magnam partem bonorum donaverit, et postea nascatur proles; quia ex juris dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi nascantur mihi liberi. Et quidem, si facta sit extraneo, revocari potest tota: si alicui ascendentium, ut patri, vel avo, vel Ecclesiae, aut causis piis, tantum revocari potest, quantum necessarium est, ut filii habeant legitimam. Quamquam recie notat *Less.*, ad ædificationem expedire, ut, quod Ecclesiae, vel monasterio datum est, prælatus totum restituat. Porro etsi juraverit se non revocaturum donationem, adhuc potest, liberis natis, revocare; quia hoc juramentum non excludit tacitam conditionem dictam. Excipe, nisi expressè etiam hanc conditionem excluserit: tunc enim ipse revocare non posset: possent tamen ejus liberi post mortem patris. *Bon. Less. cap. 48. d. 44.* An autem hæc revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui postea legitimentur? *Vide Dian. l. c. r. 63. et 64.* Item, an in donatione remuneratoria, res. 65. ubi cum *Mol. et aliis sex* negat, nisi excedat causam. (Potest tamen donatarius retinere rem, donec illa à donante repedatur, *Less. lib. 2. cap. 48. n. 410. Pal. Vill. cum Salm. loc. cit. n. 410.*)

740. — • 5. Si donatio fuerit inofficiosa (1), contra officium paternæ pietatis, ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii revocare. *Nov. c. 26. Less. l. c. licet donatio fuerit juramento confirmata Megal. et alii 5. Dian. p. 8. t. 6. r. 66.* Imò etiam vivente patre; licet enim ante mortem patris non debeatur legitima ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc, si pater bona dissipet, potest à filio per judicem cogi, ut servet legitimam, ne is post mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter *Dian. loc. cit. ex aliis 6. contra Less. etc.*

An autem et quando donatio rescindenda in totum, *vide Dian. loc. cit.*

Notandum, quòd donatio, si est inofficiosa tantum re, infirmatur quoad partem, in qua filii fraudantur: si autem re, et consilio, scilicet animo fraudandi filios, tunc tota infirmatur, quando sit extraneis: quando verò sit aliis descendentibus, vel piis causis, etiam quoad partem tantum infirmatur. *Less. lib. 2. cap. 48. dub. 14. n. 112. Salm. de contract. c. 4 punct. 5. §. 4. n. 444. cum Vill. et Gom. Dian. p. 8. tr. 6. resp. 66. P. Concina tom. 7. pag. 444. n. 43. Cabass. lib. 6. c. 29. n. 4. ex Bartolo leg. 1. c. de inoff. don. et ex l. Si totas 5. ac l. Si mater 7. c. eod. tit.* Notandum autem, quòd donatarius in tali casu ante sententiam judicis nil tenetur restituere filiis. Ita *Salm. ib. cum Pal. et Villal.* Deinde notandum cum *Laym. l. 3. tr. 4. c. 42. n. 48.*

(1) Art. 920. Donatio inofficiosa, sive sit inter vivos, sive mortis causâ, reducenda est ad quotam partem bonorum lege statutam.

Nav. cap. 26. n. 39. etc. quòd parentes, licèt nequeant donationibus minuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus onerosis, et donationibus remuneratoriis. Imò *Cardenas cum Lop. Rodr. Nav. Vega, Cord. apud Croix lib. 3. p. 2. num. 842.* dicunt patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in præjudicium legitimæ filiorum, modò illi non priventur alimentis jure naturæ debitis, quia jus civile nequit præjudicare causæ piæ. Sed huic opinioni contradicunt *ibid. Sanch. Gutt.* idemque sentiunt *Less. Salm. Diana, Concina, et alii*, ut mox suprà diximus. Utraque sententia videtur probabilis.

• 6. Per supervenientiam liberorum, ut probabiliùs affirmat *Diana* » *p. 8. tr. 6. r. 78. ex aliis 4. contra quosdam.* Si tamen pater non » revocaverit, non potest à filiis postea natis revocari, nisi pro ratione » falcidiæ, sive ex testamento, sive ab intestato successerint, *ibid.*

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causâ? Et an possit revocari? Et quomodo, et quibus competat?

741 *Quando donatio causâ mortis censeatur revocata?*

742 *An valeat hæc donatio in absentem?*

743 *Qui possint donare causâ mortis?*

741. — • **RESP. 4.** Donatio mortis causâ (1), quâ quis sic donat, ut » velit rem esse alterius primùm post suam mortem, ut si dicas, do tibi » hoc post mortem meam, vel cùm moriar, vel quia timeo me nunc » moriturum, revocari potest etiam in tribus casibus his: » (*In dubio donatio est censenda inter vivos, et irrevocabilis. Lugo, Prado, Sylv. Vill. ap. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. §. 5. n. 113.*)

• 1. Si donatorem pœniteat, sive expressè, sive implicite, ut si rem » illam donet alteri, *Less. loc. cit.*

• 2. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo metuit mor- » tem, hoc ipso quo periculum evasit, censeatur tacite revocata dona- » tio; ut si quis det in gravi morbo, vel instante prælio. *Bon. disp. 3. » quest. 43. p. ult. n. 20.*

• 3. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure revocata est: » ut etiam accidit in testamentis, et legatis. Secus est in promissione, » et donatione inter vivos, quæ transit ad hæredes. Quòd si donator » promiserit se non revocaturum, transit in donationem inter vivos. » *Vide Less. c. 18. d. 44. n. 119. Mol. d. 286. et d. 288. Azor l. 44. » c. 11. q. 4. Bon. l. c.*

(1) Simplex donatio mortis causâ non expressè commemoratur in Cod. civ. ut specialis modus de bonis ratione mortis statuendi, si tamen admittatur, dicendum est, eam in fore civili non valere, nisi formulæ constitutæ pro testamentis serventur. *Edif.*

742. — « Resp. 2. Hæc donatio fieri debet in præsentem. *Diana loc. cit. r. 66. et alii 5.* Nec valet in absentem sine nuntio ad hoc destinato, vel epistola: licet valeat ut fideicommissum, si fuerint adhibiti testes. *Dian. etc. loc. cit.* Valet autem probabiliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

743. — « Respondeo 3. Donare mortis causâ possunt omnes, et soli, qui possunt testari, excepto filiofamilias, qui, licet testamentum condere nullo modo possit, cum hoc sit juris publici, donare tamen mortis causâ, cum id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus: imò sine hoc donare eum posse, non tantum de castrensibus, sed etiam de adventitiis probabile censet *Dian. l. c. reg. 68. et 69.* » (*Si nimirum filius ex concessione patris habeat de istis usumfructum, et administrationem, ut Salm. de contract. c. 4. punct. 5. §. 5. n. 116. cum Pal. intelligunt.*) « Hinc donare sic possunt minores 25 annis; etiam sine consensu sui curatoris. *Dian. l. c. res. 71. ex Mol. et aliis.* Non autem usurarius, nisi prius usuris satisfecerit vel cautionem præstiterit; potest tamen ad causas pias. *Dian. ibid. r. 73. ex Fagund. et aliis 6.* Nec surdus, et mutus à natura, secus si à casu superveniente (vel si surdus sit, aut mutus tantum), licet donare inter vivos possit, secundam quosdam. *Azor, Dian. p. 5. t. 6. r. 12.*

DUBIUM V.

Quid sit commodatum, precarium, et depositum?

744 Quid est commodatum?

745 Quid precarium? Et quando cesset precarium?

746 Quid depositum?

747 Vide casus de commodatario.

748 Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius utens re deposita; et quid teneatur restituere?

749 An isti teneantur ex culpa tantum juridica?

750 Ad quid tenentur artifices, quibus res traditur?

751 An in dubio præsumatur culpa?

752 Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam? Vide alia ibid.

753 In quibus casibus depositarius possit rem denegare?

744. — « **R**ESP. Commodatum est contractus, quo res aliqua mobilis, vel immobilis, quoad solum usum gratuitò conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicitè, vel implicitè determinatum: explicitè, ut si dicas, commodo tibi hunc librum, vel domum ad unum mensem; implicitè, ut si dicas, commodo tibi librum, ut eum describas, quia tunc implicitè tantum temporis determinatur, quantum necessarium est ad commodè describendum.

745. — « Precarium est, quo conceditur petenti res utenda, non ad certum tempus, in quo differt à commodato, sed donec concedens repetat, sive expressè, sive tacitè, ut si det alteri, aut vendat. *Laym. l. 3. t. 4. c. 44.*

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mortem dantis, si ab hæredibus non revocetur. *L. Cum precarium, ff. de præc. Vide Viva de contract. q. 9. art. 2. num. 9.*

746. — « Depositum est, quo aliquid traditur custodiendum, ut integrum reddatur. Et communiter est res mobilis, vel se movens, ut vestis, equus, etc.

Unde circa hæc resolvuntur :

747. — « 1. Commodator non potest repetere absque injustitia ante definitum tempus. *Laym. l. 3. t. 4. c. 44.*

« 2. Quòd si tamen commodanti damnum impendeat, potest repetere, licèt simile damnum impendèret commodatario ex rei ante tempus repetitione, ut habet *Less. c. 27. d. 5.* quia, ut ait *Navarr.*, in commodatione intelligitur tacita hæc conditio, nisi inter ea contigerit rem esse necessariam commodanti, *Laym. loc. cit.*

Nota cum *Viva ibid. n. 7.* quòd in re commodata expensæ ordinariæ debent fieri à commodatario, ut alere equum, etc. expensæ autem extraordinariæ à commodante, *ex l. In rebus, ff. de Commod. (4).*

748. — « 3. Si depositarius bona fide existimet depository non displiciturum, si re deposita utatur, licebit uti, aliàs non. *Less. l. c. d. 2. (2).*

« 4. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut triticum, vinum,

(1) *Art. 1880.* Commodatarius tenetur rem tanquam bonus paterfamilias servare et ad hunc tantum adhibere usum, quem natura et pactum volunt.

Art. 1881. Si rem ad alium usum aut diutius adhibuerit;

Art. 1882. Si eam in calamitate fortuità cum rei propriæ detrimento servare potuisset et non servaverit;

Art. 1883. Si res antequam ipsi traderetur, æstimata fuerit, non contrariâ stipulatione factâ, etiam ad jacturam rei ex casu fortuito reparandam tenetur.

Art. 1884. Si res vi commodati et absque culpâ commodatarii deterior fit, domino decrescit.

Art. 1886. Repetere non potest impensas, quas, ut re commodatâ uteretur, fecit.

Art. 1888. Commodator rem ante tempus definitum, aut, tempore non definito, priusquam ex eâ usus intentus factus fuerit, repetere nequit.

Art. 1889. Si commodans ex casu impreviso re suâ vehementer indigeret, eam ex sententiâ judicis commodatarius reddere tenetur.

Art. 1890. Commodator omnes expensas extraordinarias, necessarias et urgentes, quas in re servandâ commodatarius fecit, restituere debet.

(2) 1820. Depositarius nullo modo re depositâ uti poterit absque expresso aut presunto consensu depository

» pecunia, quæ exponendo absumitur, eaque tradita sit certo numero,
 » pondere, et mensurâ, non videtur depositarius peccare saltem gra-
 » viter iis utens; si certus sit, se tantundem ejusdem bonitatis habitu-
 » rum, quando repetetur, *Less. loc. cit.* Secus, si pecunia tradita fuerit
 » sacco, vel arcæ inclusa, vel munita sigillo. *Sylv. Azor, Less. Bo-
 » nac. Vide Trull. c. 25. d. 4. (1).*

Ita etiam *Viva loc. cit. n. 4. cum Mol. vers. Notat.* Deinde notan-
 dum, quòd depositarius, utens malâ fide re deposita, tenetur resti-
 tuere valorem usûs; at si eâ utatur bonâ fide, tenetur in quo factus est
 ditior, quando intelliget id domino displicuisse. Ita *Viva n. 3. cum
 Hurt.* Quando autem dominus concesserit usum rei consumptibilis, et
 saltem tacitè; tunc depositum transit in mutuum, ex communi cum
Less. Mol. etc. ib. contra Hurt. Saltem quando depositarius re actua-
 liter utitur ex consensu domini.

749. — « Verùm si is, cui res commodata, locata, deposita, aut
 » pignorata est, negligenter custodiat, ita ut pereat, negligentia au-
 » tem non sit theologica culpa mortalis, probabile est, quòd dixi ex
 » *Soto, Sa*; non tenèri ad restitutionem in conscientia. » (*Ut etiam
 tenent Salmant. de restit. c. 4. punct. 2. §. 4. n. 32. cum Lugo,
 Led. Roncaglia, Cabass. lib. 6. cap. 9. n. 2. etc. Vide dicta n. 554.*)

« Alii tamen aliter sentiunt, nimirum tenèri restituere, qui juridicam
 » culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit lata; et subinde si
 » levis tantum, imò et aliquando si sit levissima, nimirum quando de-
 » positio facta est in commodum utriusque, et si pretium pro custodia
 » accipiat. *Vide Less. cap. 7. d. 8. Laym. tr. 4. cap. 25. ubi docet
 » depositarium tantum tenèri de dolo, vel culpâ crassâ, quæ dolo
 » æquiparetur (1).*

» Dicitur autem juridica culpa lata, seu crassa, cum quis facit,
 » aut omittit, quod ut plurimum non facerent, vel omitterent in ea
 » re homines suæ professionis, ut v. gr. si quis rem apud se depo-
 » sitam relinquit in loco publico, etsi inadvertenter. Levis autem
 » dicitur, cum quis facit vel omittit, quod facerent vel omitterent ho-
 » mines suæ professionis diligentes, ut si quis depositum relinquit in

(1) *Art. 1918.* Depositum tantum locum habet in mobilibus.

Art. 1931. Si res in arcâ oclusâ vel involucre obsignata sit, depositarius in eam inquirere nequit.

Art. 1932. Depositum in eadem specie reddere tenetur.

(2) *Art. 1927.* Depositarius depositum eâ fide servare tenetur, quâ res proprias servare solet.

Art. 1928. Severius tractatur: 1º si sponte se obtulerit; 2º si mercede conductus; 3º si depositum sit in utilitatem ipsius; 4º si conventum sit, ut teneatur de quavis culpâ.

Art. 1929. Non subibit periculum vis valentioris, nisi in mora sit restitutionis.

Art. 1933. Si res deterior facta sit, non culpâ quidem depositarii, depositori decrevit.

Art. 1935. Si hæres depositarii bonâ fide depositum vendiderit, aut pretium ejus aut actionem in emptorem cedet.

Edit

• suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. Levissima dicitur, cùm
 • facit, vel omittit, quod non facerent homines diligentissimi; ut
 • si quis ostium quidem obserarit, sed neglexerit tentare manu, an
 • esset benè clausum. •

750. — « 5. Sartores, molitores, et cæteri artifices, quibus res
 • traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, caupones, apud quos
 • res deponuntur, tenentur ex levi culpâ, quia depositio fit etiam in
 • commodum ipsorum; imò *Sylv. v. Nauta*, vult eos tenèri ex levissima:
 • *ex l. 1. ff. Depositum*, idque cautum esse ad vitandas eorum fraudes.
 • Quod etiam *Less. et Trull. c. 25. art. 1.* putant esse probabile in
 • utroque foro, si quis eis rem expressè tradiderit custodiendam: si
 • autem ipsis tantùm videntibus deposuerit, ut v. gr. in diversorio,
 • navi, etc. ne ex lata quidem tenèri. *Vide Bon. Trull. Diana p. 1.*
 • *t. 8. r. 74. (1).*

751. — « 6. Si depositarius (idem est de commodatario) dubitet,
 • an depositum suâ culpâ perierit, non tenetur in conscientia ad
 • restitutionem, *Sanch. de matr., lib. 2. d. 41. n. 18.*, quia in du-
 • bio non præsumitur delictum, *ex l. Merito, ff. pro socio. Vide*
 • *Dian. p. 2. t. 9. r. 49.* In foro tamen externo, si res depositarii
 • manserint incolumes, præsumitur de dolo, nisi depositarius probet,
 • depositum casu periisse, et non potuisse simul cum rebus suis
 • (imminente v. gr. incendio) servari: tunc enim non teneretur, quia
 • præsumptio doli cessaret. *Vide Pal. t. 1. de cens. d. 3. p. 4. Trull.*
 • *c. 25. d. 1.*

752. — Hic pro regula generali distinguitur cum *Viva ib. n. 2.*
 Quando res perit in incendio, naufragio, etc. si contractus sit in fa-
 vorem dantis, et res est minoris, vel æqualis valoris, quàm res tua;
 tunc poteris rem tuam præferre, et salvare: at si res alterius sit
 longè pretiosior, eo casu potes petere compensationem pro re tua
 deperdita. Si verò contractus fuit in commodum tuum, tunc tenèris rem
 domini præferre, nec potes petere compensationem. *Less. n. 27. et*
Viva q. 9. art. 2. n. 2. cum communi.

(1) *Art. 1952.* Caupones spondebunt pro bonis, quæ viatores apud ipsos deposuère.

Art. 1953. Compensabunt itaque res viatorum furto ablatas aut deteriores factas per
 famulos aliosve per diversorium transitantes.

Art. 1954. Furtum verò armis aliâve vi fortiori peractum ipsis imputari nequit.

Art. 1782. Qui vecturam terræ marive exercent, pro rebus depositis iisdem tenentur
 obligationibus ac caupones.

Art. 1783. Spondebunt pro rebus transvehendis, quamprimum ipsis in portu aut mer-
 cium statione (gall. *entrepôt*) commissæ fuerint.

Art. 1784. Jactura et depravatio mercium commissarum ipsis imputabuntur, nisi ca-
 sum fortuitum aut vim valentiorum in causâ fuisse probent.

Art. 1789. Si artifices in rem alienam conficiendam nihil nisi operam contulerunt, rei
 jacturâ faciâ, ad compensationem non tenentur, nisi culpa intercessit. *Edit.*

« 7. Si domino repetenti depositum remiserit per hominem, qui fidelis habebatur, isque sibi retinuerit, vel perdidit, domino periisse dicit *Molin.* citatus ab *Escob.* Vide *Trull. l. c. (1)*.

« 8. Deponens rem usu non consumptibilem, potest à depositario pro ejus usu aliquid accipere; quia is est pretio æstimabilis (licet eo casu non depositi, sed locati, et conducti contractus sit dicendus). Secus, si sit usu consumptibilis: tunc enim depositum, eo ipso, quò depositarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (seclusa ratione lucri cessantis, etc.) nihil licet accipere, ut *vide dub. seq. et Bon. d. 3. qu. 13. pag. 3. Trull. l. c. (2)*. »

753. — Notandum hic, quò depositarius in quatuor casibus potest depositum domino denegare: 1. Si per sententiam sint addicta omnia bona depositoris. 2. Si comprehendat certò rem esse furatam (3). 3. Si habeat ipse certam causam compensationis (4). 4. Si prudenter certò timeat illum abusurum re deposita contra justitiam, putà gladio ad occidendum; quia tunc peccaret, gladium reddendo, contra charitatem, ut *Viva de rest. qu. 4. art. 5. num. 1. Immò Less. lib. 2. cap. 16. d. 4. Salm. et Viva num. 2. ac Tamb. contra Mol.* putant veriùs, quò peccaret etiam contra justitiam: quia valde proximè cooperaretur ad homicidium. *Vide dicta n. 697.* Dixi tamen certò timeat, nam in dubio, vel pari probabilitate de damno, gladius restitui debet, nisi dominus sit furiosus, ita ait *Viva ibid.* Sed illi *pari probabilitati* non acquiesco, nam proximus etiam possidet jus ne lædatur in vita, unde videtur potiùs præcavendum malum ejus quod est majus.

Dubium est, an idem currat, si dominus abusurus sit re non contra justitiam, sed contra alias virtutes? Negant *Sanch. et Bonac. q. ult. p. 1.* Sed adhuc peccare reddentem contra charitatem veriùs dicit *Less. l. c. cum S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 5. ad 1.* cujus verba retulimus *n. 697.* nisi non reddendo grave timeat incommodum.

(1) *Art. 1937.* Depositum restituet illi soli, à quo aut cujus nomine commissum aut qui ad illud recipiendum missus fuit.

Art. 1942. Restituet depositum in loco convento ac sumptibus depositoris.

Art. 1943. Nullo loco in contractu assignato, restituendum in ipso loco depositionis.

Art. 1946. Depositum reddendum deponitori etiam priùs repetenti, quàm in contractu dies restitutionis statutus habeatur, nisi lex obstet, ne res restituantur aut loco moveatur.

(2) *Art. 1947.* Depositor impensas omnes et damna, quibus custodia depositi locum dedit, compensabit.

(3) *Art. 1938.* Exigere nequit, ut deponitor esse rem suam demonstret. Si tamen illam furtivam esse cognoscat, dominum de illà intra certum temporis spatium repetendà adveniat; si non repetit, depositum illi reddere valet, à quo acceptum fuerat.

(4) *Art. 1948.* Depositarius rem retinere poterit, quamdiu non ex integro ipsi solutum fueris, quòd ratione depositi debetur.

Art. 1293. Compensatio debitorum legaliter fieri nequit retentione rei depositæ aut commodatæ

Edis.

DUBIUM VI.

Quid sit mutuum ?

754 Quomodo mutuum distinguatur à permutatione, pignore, etc. ?

755 Quando restitui debet mutuum, si non est præfixus terminus ?

756 An repeti possit mutuum datum Ecclesie, universitati, vel minori ?

757 Quid si detur filiofam. ?

754. — **R**ESP. Est contractus, quo rei alicujus numero, pondere, vel mensurâ constantis dominium à mutuante in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eandem, vel similem specie, et bonitate. Propriè autem mutuum ferè est in rebus usu consumptibilibus, inter quas etiam est pecunia : quæ, licet non absumatur, nec pereat in se, perit tamen exponenti. Distinguitur à permutatione, quòd in ea reddatur res alterius speciei ; item à pignore, hypotheca, deposito, commodato, et locato, quòd dominium in iis non transferatur, sed usus tantùm. *Bon. disp. 3. q. 3. p. 1.*

Unde resolves :

• 1. Mutuans obligatur monère de vitio rei, alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

• 2. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate.

755. — Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere, quando à mutuante interpellaris : intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum, nam aliàs mutuum potius tibi obesset, quàm prodesset. An tenèris reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam, aut distantiam : mutuans verò non petens, cum facile possit, censetur indulgère dilationi. Ita *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 8. c. 45. n. 2. Pal. Rebell. cum Salm. de contr. c. 3. punct. 1. n. 4.*

• 3. Item præstare easum fortuitum mutuatarium tenetur, cum pones hunc rei dominium sit, et rem eadem quantitate et qualitate reddere suo tempore.

• 4. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura, de quo *dub. seq.*

756. — Sed hic notandum 1. quòd mutuum præstitum Ecclesie, causæ piæ, aut universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse, *l. Civitas. ff. Si certum petatur. Et idem dicitur de mutuo dato minori, qui aliàs non tenetur, etiam major factus, restituere, lib. 3. cod. Quando ex facto tutoris. Si tamen prælatus cum consensu capituli (et idem dicitur de gubernatore cum consensu officiarium) recipiat mutuum nomine Ecclesie, ipse semper tenetur solvere ; dum*

739. — « 4. Si quis prole carens, magnam partem bonorum donaverit, et postea nascatur proles; quia ex juris dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi nascantur mihi liberi. Et quidem, si facta sit extraneo; revocari potest tota: si alicui ascendentium, ut patri, vel avo, vel Ecclesiæ, aut causis piis, tantum revocari potest, quantum necessarium est, ut filii habeant legitimam. Quamquam recle notat *Less.*, ad ædificationem expedire, ut, quod Ecclesiæ, vel monasterio datum est, prælatus totum restituat. Porrò etsi juraverit se non revocaturum donationem, adhuc potest, liberis natis, revocare; quia hoc juramentum non excludit tacitam conditionem dictam. **Excipe**, nisi expressè etiam hanc conditionem excluserit: tunc enim ipse revocare non posset: possent tamen ejus liberi post mortem patris. *Bon. Less. cap. 18. d. 14.* An autem hæc revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui postea legitimentar? *Vide Dian. l. c. r. 63. et 64.* Item, an in donatione remuneratoria, *res. 65.* ubi *cum Mol. et aliis sex* negat, nisi excedat causam. (Potest tamen donatarius retinere rem, donec illa à donante repetatur, *Less. lib. 2. cap. 18. n. 110. Pal. Vill. cum Salm. loc. cit. n. 110.*)

740. — « 5. Si donatio fuerit inofficiosa (1), contra officium paternæ pietatis, ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii revocare. *Nov. c. 26. Less. l. c.* licet donatio fuerit juramento confirmata *Megal. et alii 5. Dian. p. 8. t. 6. r. 66.* Imò etiam vivente patre; licet enim ante mortem patris non debeatur legitima ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc, si pater bona dissipet, potest à filio per judicem cogi, ut servet legitimam, ne is post mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter *Dian. loc. cit. ex aliis 6. contra Less. etc.*

An autem et quando donatio rescindenda in totum, *vide Dian. loc. cit.*

Notandum, quòd donatio, si est inofficiosa tantum re, infirmatur quoad partem, in qua filii fraudulentur: si autem re, et consilio, scilicet animo fraudandi filios, tunc tota infirmatur, quando fit extraneis; quando verò fit aliis descendantibus, vel piis causis, etiam quoad partem tantum infirmatur. *Less. lib. 2. cap. 18. dub. 14. n. 112. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. §. 4. n. 444. cum Vill. et Gam. Dian. p. 8. tr. 6. resp. 66. P. Concina tom. 7. pag. 444. n. 13. Cabass. lib. 6. c. 29. n. 4. ex Bartolo leg. 1. c. de inoff. don. et ex l. Si totas 5. ac l. Si mater 7. c. eod. tit.* Notandum autem, quòd donatarius in tali casu ante sententiam judicis nil tenetur restituere filiis. Ita *Salm. id. cum Pal. et Villal. Deinde notandum cum Laym. l. 3. tr. 4. c. 12. n. 18.*

(1) Art. 220. Donatio inofficiosa, sive sit inter vivos, sive mortis causa, reducenda est ad quædam partem bonorum lege statutam. *Edil.*

Nav. cap. 26. n. 39. etc. quòd parentes, licèt nequeant donationibus minuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus onerosis, et donationibus remuneratoriis. Imò *Cardenas cum Lop. Rodr. Nav. Vega, Cord. apud Croix lib. 3. p. 2. num. 812.* dicunt patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in præjudicium legitimæ filiorum, modò illi non priventur alimentis jure naturæ debitis, quia jus civile nequit præjudicare causæ piæ. Sed huic opinioni contradicunt *ibid. Sanch. Gutt.* idemque sentiunt *Less. Salm. Diana, Concina, et alii*, ut mox suprà diximus. Utraque sententia videtur probabilis.

• 6. Per supervenientiam liberorum, ut probabiliùs affirmat *Diana* » p. 8. tr. 6. r. 78. *ex aliis 4. contra quosdam.* Si tamen pater non » revocaverit, non potest à filiis postea natis revocari, nisi pro ratione » falcidiæ, sive ex testamento, sive ab intestato successerint, *ibid.*

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causâ? Et an possit revocari? Et quomodo, et quibus competat?

741 *Quando donatio causâ mortis censeatur revocata?*

742 *An valeat hæc donatio in absentem?*

743 *Qui possint donare causâ mortis?*

744. — **RESP. 4.** Donatio mortis causâ (1), quâ quis sic donat, ut » velit rem esse alterius primùm post suam mortem, ut si dicas, do tibi » hoc post mortem meam, vel cùm moriar, vel quia timeo me nunc » moriturum, revocari potest etiam in tribus casibus his: » (*In dubio donatio est censenda inter vivos, et irrevocabilis. Lugo, Prado, Sylv. Vill. ap. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. §. 5. n. 113.*)

• 1. Si donatorem pœniteat, sive expressè, sive implicite, ut si rem » illam donet alteri, *Less. loc. cit.*

• 2. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo metuit mor- » tem, hoc ipso quo periculum evasit, censeatur tacite revocata dona- » tio; ut si quis det in gravi morbo, vel instante prælio. *Bon. disp. 3. » quæst. 13. p. ult. n. 20.*

• 3. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure revocata est: » ut etiam accidit in testamentis, et legatis. Secus est in promissione, » et donatione inter vivos, quæ transit ad hæredes. Quòd si donator » promiserit se non revocaturum, transit in donationem inter vivos. » *Vide Less. c. 18. d. 44. n. 119. Mol. d. 286. et d. 288. Azor l. 11. » c. 11. q. 4. Bon. l. c.*

(1) Simplex donatio mortis causâ non expressè commemoratur in Cod. civ. ut specialis modus de bonis ratione mortis statuendi, si tamen admittatur, dicendum est, eam in fore civili non valere, nisi formulæ constitutæ pro testamentis serventur. *Edit.*

Tom. II.

27

742. — « Resp. 2. Hæc donatio fieri debet in præsentem. *Diana loc. cit. r. 66. et alii 5.* Nec valet in absentem sine nuntio ad hoc destinato, vel epistola: licet valeat ut fideicommissum, si fuerint adhibiti testes. *Dian. etc. loc. cit.* Valet autem probabiliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

743. — « Respondeo 3. Donare mortis causâ possunt omnes, et soli, qui possunt testari, excepto filiofamilias, qui, licet testamentum condere nullo modo possit, cum hoc sit juris publici, donare tamen mortis causâ, cum id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus: imò sine hoc donare eum posse, non tantum de castrensibus, sed etiam de adventitiis probabile censet *Dian. l. c. reg. 68. et 69.* » (*Si nimirum filius ex concessione patris habeat de istis usumfructum, et administrationem, ut Salm. de contract. c. 4. punct. 5. §. 5. n. 116. cum Pal. intelligunt.*) « Hinc donare sic possunt minores 25 annis; etiam sine consensu sui curatoris. *Dian. l. c. res. 71. ex Mol. et aliis.* Non autem usurarius, nisi prius usuris satisfecerit vel cautionem præstiterit; potest tamen ad causas pias. *Dian. ibid. r. 73. ex Fagund. et aliis 6.* Nec surdus, et mutus à natura, secus si à casu superveniente (vel si surdus sit, aut mutus tantum), licet donare inter vivos possit, secundam quosdam. *Azor, Dian. p. 5. t. 6. r. 12.*

DUBIUM V.

Quid sit commodatum, precarium, et depositum?

744 Quid est commodatum?

745 Quid precarium? Et quando cesset precarium?

746 Quid depositum?

747 Vide casus de commodatario.

748 Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius utens re deposita; et quid teneatur restituere?

749 An isti teneantur ex culpa tantum juridica?

750 Ad quid tenentur artifices, quibus res traditur?

751 An in dubio præsumatur culpa?

752 Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam? Vide alia ibid.

753 In quibus casibus depositarius possit rem denegare?

744. — « **R**ESP. Commodatum est contractus, quo res aliqua mobilis, vel immobilis, quoad solum usum gratuitè conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicitè, vel implicitè determinatum: explicitè, ut si dicas, commodo tibi hunc librum, vel domum ad unum mensem; implicitè, ut si dicas, commodo tibi librum, ut eum describas, quia tunc implicitè tantum temporis determinatur, quantum necessarium est ad commodè describendum.

745. — « Precarium est, quo conceditur petenti res utenda, non ad certum tempus, in quo differt à commodato, sed donec concedens repetat, sive expressè, sive tacitè, ut si det alteri, aut vendat. Laym. l. 3. t. 4. c. 44.

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mortem dantis, si ab hæredibus non revocetur. *L. Cum precarium, ff. de præc. Vide Viva de contract. q. 9. art. 2. num. 9.*

746. — « Depositum est, quo aliquid traditur custodiendum, ut integrum reddatur. Et communiter est res mobilis, vel se movens, ut vestis, equus, etc.

Unde circa hæc resolvuntur :

747. — « 1. Commodator non potest repetere absque injuria ante definitum tempus. *Laym. l. 3. t. 4. c. 44.*

« 2. Quòd si tamen commodanti damnum impendeat, potest repetere, licèt simile damnum impendèret commodatario ex rei ante tempus repetitione, ut habet *Less. c. 27. d. 5.* quia, ut ait *Narr. varr.*, in commodatione intelligitur tacita hæc conditio, nisi inter ea contigerit rem esse necessariam commodanti, *Laym. loc. cit.*

Nota cum *Viva ibid. n. 7.* quòd in re commodata expensæ ordinariæ debent fieri à commodatario, ut alere equum, etc. expensæ autem extraordinariæ à commodante, *ex l. In rebus, ff. de Commod. (1).*

748. — « 3. Si depositarius bona fide existimet depository non displiciturum, si re deposita utatur, licebit uti, aliàs non. *Less. l. c. d. 2. (2).*

« 4. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut triticum, vinum,

(1) *Art. 1880.* Commodatarius tenetur rem tanquam bonus paterfamilias servare et ad hunc tantum adhibere usum, quem natura et pactum volunt.

Art. 1881. Si rem ad alium usum aut diutius adhibuerit;

Art. 1882. Si eam in calamitate fortuità eam rei propriæ detrimento servare potuisset et non servaverit;

Art. 1883. Si res antequam ipsi traderetur, æstimata fuerit, non contrariâ stipulatione factâ, etiam ad jacturam rei ex casu fortuito reparandam tenetur.

Art. 1884. Si res vi commodati et absque culpâ commodatarii deterior fit, domino decrescit.

Art. 1886. Repetere non potest impensas, quas, ut re commodatâ interetur, fecit.

Art. 1888. Commodator rem ante tempus definitum, aut, tempore non definito, priusquam ex eâ usus intentus factus fuerit, repetere nequit.

Art. 1889. Si commodans ex casu impreviso re suâ vehementer indigeret, eam ex sententiâ judicis commodatarius reddens tenetur.

Art. 1890. Commodator omnes expensas extraordinarias, necessarias et urgentes, quas in re servandâ commodatarius fecit, restituere debet.

(2) 1880. Depositarius nullo modo re depositâ uti poterit absque expresso aut præsumpto consensu depository

» pecunia, quæ exponendo absumitur, eaque tradita sit certo numero,
 » pondere, et mensurâ, non videtur depositarius peccare saltem gra-
 » viter iis utens; si certus sit, se tantumdem ejusdem bonitatis habitu-
 » rum, quando repetetur, *Less. loc. cit.* Secus, si pecunia tradita fuerit
 » sacculo, vel arcæ inclusa, vel munita sigillo. *Sylv. Azor, Less. Bo-
 » nac. Vide Trull. c. 25. d. 4. (1).*

Ita etiam *Viva loc. cit. n. 4. cum Mol. vers. Notat.* Deinde notan-
 dum, quòd depositarius, utens malâ fide re deposita, tenetur resti-
 tuere valorem usûs; at si eâ utatur bonâ fide, tenetur in quo factus est
 ditior, quando intelliget id domino displicuisse. Ita *Viva n. 3. cum
 Hurt.* Quando autem dominus concesserit usum rei consumptibilis, et
 saltem tacitè; tunc depositum transit in mutuum, ex communi cum
Less. Mol. etc. ib. contra Hurt. Saltem quando depositarius re actua-
 liter utitur ex consensu domini.

749. — « Verùm si is, cui res commodata, locata, deposita, aut
 » pignorata est, negligenter custodiat, ita ut pereat, negligentia au-
 » tem non sit theologica culpa mortalis, probabile est, quòd dixi ex
 » Soto, Sa, non tenèri ad restitutionem in conscientia. » (*Ut etiam
 tenent Salmant. de restit. c. 4. punct. 2. §. 4. n. 32. cum Lugo,
 Led. Roncaglia, Cabass. lib. 6. cap. 9. n. 2. etc. Vide dicta n. 554.*)

« Alii tamen aliter sentiunt, nimirum tenèri restituere, qui juridicam
 » culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit lata; et subinde si
 » levis tantum, imò et aliquando si sit levissima, nimirum quando de-
 » positio facta est in commodum utriusque, et si pretium pro custodia
 » accipiat. *Vide Less. cap. 7. d. 8. Laym. tr. 4. cap. 25.* ubi docet
 » depositarium tantum tenèri de dolo, vel culpâ crassâ, quæ dolo
 » æquiparetur (1).

» Dicitur autem juridica culpa lata, seu crassa, cum quis facit,
 » aut omittit, quod ut plurimum non facerent, vel omitterent in ea
 » re homines suæ professionis, ut v. gr. si quis rem apud se depo-
 » sitam relinquit in loco publico, etsi inadvertenter. Levis autem
 » dicitur, cum quis facit vel omittit, quod facerent vel omitterent ho-
 » mines suæ professionis diligentes, ut si quis depositum relinquit in

(1) *Art. 1918.* Depositum tantum locum habet in mobilibus.

Art. 1931. Si res in arcâ oclusâ vel involacro obsignata sit, depositarius in eam inquirere nequit.

Art. 1932. Depositum in eadem specie reddere tenetur.

(2) *Art. 1927.* Depositarius depositum eâ fide servare tenetur, quâ res proprias servare solet.

Art. 1928. Severius tractatur: 1º si sponte se obtulerit; 2º si mercede conductus; 3º si depositum sit in utilitatem ipsius; 4º si conventum sit, ut teneatur de quavis culpâ.

Art. 1929. Non subibit periculum vis valentioris, nisi in mora sit restitutionis.

Art. 1933. Si res deterior facta sit, non culpâ quidem depositarii, depository decrevit.

Art. 1935. Si hæres depositarii bonâ fide depositum vendiderit, aut pretium ejus aut actionem in emptorem cedet.

Edit

• suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. Levissima dicitur, cùm
 • facit, vel omittit, quod non facerent homines diligentissimi; ut
 • si quis ostium quidem obserarit, sed neglexerit tentare manu, an
 • esset benè clausum. •

750. — « 5. Sartores, molitores, et cæteri artifices, quibus res
 • traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, caupones, apud quos
 • res deponuntur, tenentur ex levi culpâ, quia depositio fit etiam in
 • commodum ipsorum; imò *Sylv. v. Nauta*, vult eos tenèri ex levissima:
 • *ex l. 1. ff. Depositum*, idque cautum esse ad vitandas eorum fraudes.
 • Quod etiam *Less. et Trull. c. 25. art. 1.* putant esse probabile in
 • utroque foro, si quis eis rem expressè tradiderit custodiendam: si
 • autem ipsis tantùm videntibus deposuerit, ut v. gr. in diversorio,
 • navi, etc. ne ex lata quidem tenèri. *Vide Bon. Trull. Diana p. 1.*
 • *t. 8. r. 74. (1).*

751. — « 6. Si depositarius (idem est de commodatario) dubitet,
 • an depositum suâ culpâ perierit, non tenetur in conscientia ad
 • restitutionem, *Sanch. de matr., lib. 2. d. 41. n. 18.*, quia in du-
 • bio non præsumitur delictum, ex *l. Merito, ff. pro socio. Vide*
 • *Dian. p. 2. t. 9. r. 49.* In foro tamen externo, si res depositarii
 • manserint incolumes, præsumitur de dolo, nisi depositarius probet,
 • depositum casu periisse, et non potuisse simul cum rebus suis
 • (imminente v. gr. incendio) servari: tunc enim non teneretur, quia
 • præsumptio doli cessaret. *Vide Pal. t. 1. de cens. d. 3. p. 4. Trull.*
 • *c. 25. d. 1.*

752. — Hic pro regula generali distinguitur cum *Viva ib. n. 2.*
 Quando res perit in incendio, naufragio, etc. si contractus sit in fa-
 vorem dantis, et res est minoris, vel æqualis valoris, quàm res tua;
 tunc poteris rem tuam præferre, et salvare: at si res alterius sit
 longè pretiosior, eo casu potes petere compensationem pro re tua
 deperdita. Si verò contractus fuit in commodum tui, tunc tenèris rem
 domini præferre, nec potes petere compensationem. *Less. n. 27. et*
Viva q. 9. art. 2. n. 2. cum communi.

(1) *Art. 1952.* Caupones spondebunt pro bonis, quæ viatores apud ipsos deposuère.

Art. 1953. Compensabunt itaque res viatorum furto ablatas aut deteriores factas per
 famulos alioque per diversorium transitantes.

Art. 1954. Furtum verò armis aliæ vi fortiori peractum ipsis imputari nequit.

Art. 1782. Qui vecturam terrâ marive exercent, pro rebus depositis iisdem tenentur
 obligationibus ac caupones.

Art. 1783. Spondebunt pro rebus transvehendis, quamprimum ipsis in portu aut mer-
 cium statione (gall. *entrepôt*) commissæ fuerint.

Art. 1784. Jactura et depravatio mercium commissarum ipsis imputabuntur, nisi ca-
 sum fortuitum aut vim valentiorum in causâ fuisse probent.

Art. 1789. Si artifices in rem alienam conficiendam nihil nisi operam contulerint, rei
 jacturâ factâ, ad compensationem non tenentur, nisi culpa intercessit. *Edif.*

• 7. Si domino repetenti depositum remiserit per hominem, qui fi-
 • delis habebatur, isque sibi retinuerit, vel perdidit, domino periüsse
 • dicit *Molin.* citatus ab *Escob.* Vide *Trull. l. c. (1)*.

• 8. Deponens rem usu non consumptibilem, potest à depositario
 • pro ejus usu aliquid accipere; quia is est pretio æstimabilis (licet eo
 • casu non depositi, sed locati, et conducti contractus sit dicendus).
 • Secùs, si sit usu consumptibilis: tunc enim depositum, eo ipso, quòd
 • depositarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (seclusa ra-
 • tione lucri cessantis, etc.) nihil licet accipere, ut *vide dub. seq. et*
 • *Bon. d. 3. qu. 13. pag. 3. Trull. l. c. (2).* »

753. — Notandum hìc, quòd depositarius in quatuor casibus potest
 depositum domino denegare: 1. Si per sententiam sint addicta omnia
 bona depositoris. 2. Si comprehendat certò rem esse furatam (3). 3. Si
 habeat ipse certam causam compensationis (4). 4. Si prudenter certò ti-
 meat illum abusurum re deposita contra justitiam, putà gladio ad oc-
 cidendum; quia tunc peccaret, gladium reddendo, contra charitatem,
 ut *Viva derest. qu. 4. art. 5. num. 1.* Immò *Less. lib. 2. cap. 16. d.*
4. Salm. et Viva num. 2. ac Tamb. contra Mol. putant veriùs, quòd
 peccaret etiam contra justitiam: quia valde proximè cooperaretur ad
 homicidium. *Vide dicta n. 697.* Dixi tamen certò timeat, nam in dubio,
 vel pari probabilitate de damno, gladius restitui debet, nisi dominus sit
 furiosus, ita ait *Viva ibid.* Sed illi *pari probabilitati* non acquiesco, nam
 proximus etiam possidet jus ne lædatur in vita, unde videtur potiùs
 præcavendum malum ejus quod est majus.

Dubium est, an idem currat, si dominus abusurus sit re non con-
 tra justitiam, sed contra alias virtutes? Negant *Sanch. et Bonac.*
q. ult. p. 1. Sed adhuc peccare reddentem contra charitatem veriùs
 dicit *Less. l. c. cum S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 5. ad 1.* cujus ver-
 ba retulimus *n. 697.* nisi non reddendo grave timeat incommodum.

(1) *Art. 1937.* Depositum restituet illi soli, à quo aut cujus nomine commissum aut
 qui ad illud recipiendum missus fuit.

Art. 1942. Restituet depositum in loco convento ac sumptibus depositoris.

Art. 1943. Nullo loco in contractu assignato, restituendum in ipso loco depositionis.

Art. 1944. Depositum reddendum deponenti etiam priùs repetenti, quam in contractu
 dies restitutionis statutus habeatur, nisi lex obstet, ne res restituatur aut loco moveatur.

(2) *Art. 1947.* Depositor impensas omnes et damna, quibus custodia depositi locum
 dedit, compensabit.

(3) *Art. 1948.* Exigere nequit, ut deponat esse rem suam demonstret. Si tamen illam
 furtivam esse cognoscat, dominum de illà intra certum temporis spatium repetendà ad-
 moneat; si non repetit, depositum illi reddere valet, à quo acceptum fuerat.

(4) *Art. 1948.* Depositarius rem retinere poterit, quamdiu non ex integro ipsi solutum
 fuerit, quod ratione depositi debetur.

Art. 1993. Compensatio debitorum legaliter fieri nequit retentione rei depositæ aut
 commodatæ

Edif.

DUBIUM VI.

Quid sit mutuum ?

754 Quomodo mutuum distinguatur à permutatione, pignore, etc. ?

755 Quando restitui debet mutuum, si non est præfixus terminus ?

756 An repeti possit mutuum datum Ecclesiæ, universitati, vel minori ?

757 Quid si detur filiosam ?

754. — **R**ESP. Est contractus, quo rei alicujus numero, pondere, vel mensurâ constantis dominium à mutuante in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eandem, vel similem specie, et bonitate. Propriè autem mutuum serè est in rebus usu consumptibilibus, inter quas etiam est pecunia : quæ, licet non absumatur, nec pereat in se, perit tamen exponenti. Distinguitur à permutatione, quòd in ea reddatur res alterius speciei ; item à pignore, hypotheca, deposito, commodato, et locato, quòd dominium in iis non transferatur, sed usus tantùm. *Bon. disp. 3. q. 3. p. 4.*

Unde resolves :

• 1. Mutuans obligatur monère de vitio rei, alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

• 2. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate.

755. — Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere, quando à mutuante interpellaris : intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum, nam aliàs mutuum potiùs tibi obesset, quàm prodesset. An tenèris reddere etiam non petens, si non petatur ob oblivionem, reverentiam, aut distantiam : mutuans verò non petens, cum facillè possit, censetur indulgère dilationi. Ita *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 8. c. 45. n. 2. Pal. Rebell. cum Salm. de contr. c. 3. punct. 4. n. 4.*

• 3. Item præstare easura fortuitum mutuatarius tenetur, cum penes hunc rei dominium sit, et rem eadè quantitate et qualitate reddere suo tempore.

• 4. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura, de quo *dub. seq.*

756. — Sed hic notandum 1. quòd mutuum præstitum Ecclesiæ, causæ piæ, aut universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse, *l. Civitas. ff. Si certum petatur.* Et idem dicitur de mutuo dato minori, qui aliàs non tenetur, etiam major factus, restituere, *lib. 3. cod. Quando ex facto tutoris.* Si tamen prælatus cum consensu capituli (et idem dicitur de gubernatore cum consensu officialium) recipiat mutuum nomine Ecclesiæ, ipsa semper tenetur solvere ; dum

prælati cum capitulo rectè alienare possunt res mobiles Ecclesiæ. *Less. lib. 2. cap. 20. n. 13. Salm. ibid. n. 6. cum Laym. Mol. et Pal.*

757. — Notandum pariter 2. quòd mutuuum datum filiisfam. ut sic putatis, et carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo, *ex senatusconsulto Macedoniano, l. 14. ff. tit. 6. leg. 1.* Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuntient. *Less. cap. 20. n. 8. Salm. ibid. n. 7. cum Pal. Dic. et Bon.* Excipitur 1. Si mutuuum sit in aliis rebus, quàm in pecunia, de qua lex loquitur. Excipitur 2. Si filius juravit solvere : quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum : immò potest relaxationem juramenti sibi procurare, *Salm. ibid. cum cit. DD. n. 8.* Excipitur 3. Si mutuuum datum sit, sciente et non contradicente patre, aut si conversum sit in utilitatem patris aut filiorum in rebus, quas pater eis præbère tenebatur : item si res mutuata adhuc extet; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum ; ita *Salm. loc. cit. n. 9.*

Dubium est, an filiifamilias in primo casu posito liberi sint à restitutione mutui, non solùm in foro externo, sed etiam interno ? Negant *Bon. Dic. Cov. et Rebell. apud Salm. n. 10.* quia jus civile non tollit obligationem naturalem. At satis probabiliùs affirmant *Less. dict. c. 20. num. 8. et Sanch. Laym. Pal. etc. cum Salm. cit. n. 10.*, quia lex benè potest cum justa causa naturalem obligationem auferre, et sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, et nequitiam sceneratorum avertendam : non videtur autem posse negari, quòd potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, benè potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum, ut patet in lege præscriptionis. *Vide dicta num. 517.*

DUBIUM VII.

Quid sit usura ?

758 *Quando committatur usura ?*

759 *An usura sit mala de jure naturæ ?*

760 *An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus ?*

761 *De usura mentali. Qu. I. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis ? Qu. II. Utrum mutuans possit retinere id de quo dubitatur, an gratis sit datum ?*

762 *An liceat dare mutuuum ob spem lucri ?*

763 *An mutuans possit retinere quod mutuarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum ?*

764 *An obligatio antidotalis possit in pactum deduci ?*

765 *An possit exigi aliquid ob periculum sortis ? Quid de montibus pietatis ?*

766 *An liceat pactum posuere conventionalis ?*

767 *An dicta pœna debeatur ante sententiam ?*

768 *An et quando possit aliquid exigi ob damnum emergens, vel ob lucrum cessans ?*

769 *Quot condiciones requirantur ad hoc interesse exigendum ? An in contractis oporteat monere mutuarium de damno emergenti, vel alio justo titulo ? An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse offerat ad mutuandum ?*

- 770 An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvente pro damno, vel lucro incerto?
- 771 An possis exigere lucrum cessans, si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatum?
- 772 Quid si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes?
- 773 Quid si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium?
- 774 Quæ pacta liceant in mutatione?
- 775 An sit illicitum pactum legis commissoriæ?
- 776 An fructus pignoris debeant restitui? Quid si pignus datum sit pro dote?
- 777 An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia? An ut destitatur ab injuria?
- 778 An valeat pactum, ut injuria condonetur?
- 779 An pactum, ut conferatur officium?
- 780 An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine?
- 781 An pactum remutuandi?
- 782 An pactum, ut res in eadem specie reddatur?
- 783 An usurarius acquirat dominium lucri usurarii?
- 784 Quid de fructibus rei consumptibilis?
- 785 Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario?
- 786 An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras?
- 787 An principes, etc., cooperantes, ut solvantur usurae, teneantur ad restitutionem?
- 788 An liceat creditori mutuantis exigere usuras?
- 789 An peccent famuli cooperantes dominis usurariis?
- 790 Quomodo hæredes usurarii teneantur ad restitutionem? An liceat potere mutuum ab usurario: Remissivè ad lib. 3. n. 47. v. Secunda, et n. 77. v. 4. Licitum.
- 791 Vide alios casus apud Busemb.
- 792 Quæ obligatio, et pœna usurariorum?

758. — **R**ESP. Est lucrum immediatè proveniens ex mutuo: ita
 » ut mutuans supra sortem, id est, summam capitalem, lucretur ali-
 » quid, quod sit pecuniâ æstimabile, ita ut lucrum tale præcisè inten-
 » datur ratione mutui. Quod planè iniquum est, et grave peccatum
 » contra jus humanum, et divinum; cùm mutuans acquirat lucrum ex
 » re jam non ampliùs sua: quia res mutuata jam transiit in dominium
 » mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula generalis est: Omne
 » pactum, vel gravamen, sive onus additum mutuo præter id quod ei
 » proprium et intrinsecum est, reddit contractum usurarium, *Bonac.*
 » *d. 3. q. 3. p. 3. Card. Lugo, etc.*

759. — Certum est, quòd usura etiã de jure naturali est illicita, nec per usum rei mutuatæ potest aliquid ultra sortem exigi, ut communiter dicunt theologi, et juristæ cum *S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 4. ex c. Super eod. de usuris (1)*. Ratio est, quia, ut docet *S. Th. l. c.*, licet

(1) Cod. civ. art. 1907 liberam in mutuo permisit usurae stipulationem quam in Galliâ lex specialis die 3. sept. 1807 aliquatenus restrinxit, prohibens ne lucrum ex mutuo ultra quinque pro centum in re civili et sex in commercio perciperetur. Jam de hoc titulo legis civilis gravissimæ inter theologos ortæ sunt controversiæ, in quas refer-

in re, quæ usu non consumitur, prout in domo, equo, possit usus à re distingui : in re tamen usu consumptibili, ut vino tritico, pecunia, non

tissimè plures, hoc loco referendæ, Sedis apostolicæ decisiones prodierunt. Doctrinam quidem Ecclesiæ et speciatim *Benedicti XIV.* circa materiam usuræ immutatam relinquunt, ast utique supponentes aliquem titulum mutuo extrinsecum non inquietandos esse declarant, qui præter sortem vi solius legis civilis lucrum quinque pro centum percipiunt, quousque sancta Sedes definitivam sententiam emiseric, cui parati sint se subijcere. Tres adducere libet decisiones, quarum prima ad instantiam Illustrissimi domini *Goussel*, Archiepiscopi Rhemensis, duas verò subsequentes ad instantiam domini *Desnois*, Profess. in Semin. Lugdun. obtentæ fuere.

I. Ad sacram Pœnitentiarum exponit orator.

1° An confessarius ille possit absolvi, qui, licet *Benedicti XIV.* et aliorum summorum Pontificum de usura definitiones noverit, deest, ex mutuo divitibus aut negotiatoribus præstito percipi posse, præter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis qui nullam omnino aliam, præterquam legem civilem, titulum habent mutue extrinsecum?

2° An peccet confessarius qui dimittit in bona fide pœnitentem qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo?

Sacra Pœnitentia, diligenter maturèque perpensis prepositis dubiis, respondit:

« Ad primum : Confessarium, de quo in dubio, non esse inquietandum, quousque » sancta Sedes definitivam decisionem emiseric, cui paratus sit se subijcere, ideoque » nihil obstat ejus absolutioni in sacramento pœnitentiæ. Ad secundum : Previsum in » præcedente, dummodo pœnitentes parati sint stare mandatis canonicæ Sedis.

« Datum Romæ in S. Pœnitentia, die 16 septembris, 1830.

E. CARD. DE GREGORIO M. P.

FR. FRICCA, S. P. SECRETARIUS. »

II. Ad sacram Pœnitentiarum exponit orator.

« Quando sacre Pœnitentiæ dubia circa materiam usuræ proponuntur, semper remittit ad doctrinam *Benedicti XIV.* quæ reverè est clara et perspicua est pro his qui » bona fide illam perscrutari volunt.

« Attamen sunt quidam presbyteri qui contendunt licitum esse percipere auctarium » quinque pro centum, solùm vi legis principis, absque titulo ullo vel damni emer- » gentis, vel lucri cessantis, quia, inquirunt, lex principis est titulus legitimus, cum » transferat dominium auctarii, sicut transfert dominium in præscriptione, et sic » prorsus annihilant legem divinam et legem ecclesiasticam quæ prohibent usuras.

« Cùm res ita se habeant, orator existimans nullo pacto licitum esse recedere à do- » ctrina *Benedicti XIV.* denegat absolutionem sacramentalem presbyteris qui contendunt » legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem, absque » titulo vel lucri cessantis, vel damni emergentis. Quare orator humiliter supplicat ut » sequentia dubia solvantur:

- 1° Utrum possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris pœnitentis?
2° Utrum debeat?

Lugduni, 25 maji, 1830. »

« Sacra Pœnitentia, diligenter ac maturè perpensis dubiis prepositis, responden- » dum censuit, presbyteros de quibus agitur non esse inquietandos, quousque » Sedes definitivam decisionem emiseric, cui parati sint se subijcere, ideoque nihil obstat » eorum absolutioni in sacramento pœnitentiæ.

« Datum Romæ in sacra Pœnitentia die 16 septembris, 1830.

E. CARD. DE GREGORIO, M. P.

F. FRICCA, S. P. SECRETARIUS. »

usque rei distinctus à dominio, cum usus rei sit ipsa rei consumptio, et ideo in mutuo ex sua natura transferatur rei dominium in mutuatarium: si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumptibilis, injustè quidem exigeretur, ait *S. Thom. et omnes*, quia exigeretur pro re, quæ

III. Ad sacrum Penit. iterum oratoris orator.

« Ex response Sacre Penitentiarie ad oratorem infrascriptum directæ, die 16 septembris 1830 absolventi sunt presbyteri qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem et legitimum aliquid percipiendi ultra sortem in mutuo, absque alio titulo à theologis communiter admisso, donec sancta Sedes definitivam decisionem emisit cui parati sint se subficere, et huic response humiliter et libenter acquiesco.

» Attamen, salvo sacre Penitentiarie response præfate, consultis anteribus probatis, et attenta doctrina omnium ferè seminariorum Gallie ac præsertim eorum quæ à presbyteris Congregationis sancti Sulpitii diriguntur; sententia quæ rejicit titulum legis civilis tanquam insufficientem, videtur longè probabilior, securior et sola in praxi tenenda, donec sancta Sedes definiverit.

» Quapropter fidelibus qui à me consilium petunt utrum possint auctarium percipere ex mutuo, et qui nullum habent titulum à theologis communiter admissum præter titulum legis civilis, respondeo eos non posse præfatum auctarium exigere et denego absoluteionem sacramentalem si exigant. Pariter denego absoluteionem his qui, perceptis hæc juscomodi usuris, id est, vi solius tituli legis, nolunt restituere.

» Queritur 1º Utrum durius et severius me habeam erga hujusmodi fideles? etc.

» 2º Quæ agendi ratio in praxi tenenda erga fideles, donec sancta Sedes definitivam sententiam emisit?

Lugduni, 24 septembris, 1831. »

Sacra Penitentiarie perpendis dubilis quæ ab oratore proponuntur, respondet:

« Ad primum: affirmative, quandoquidem ex dato à S. Penitentiarie response liquet, fideles hujusmodi qui bona fide ita se gerunt non esse inquietandos.

» Ad secundum: Provisum in primo, unde orator priori sacre Penitentiarie response, sub die 16 sept. 1830, esse conformare student.

» Datum Romæ, in S. Penitentiarie, die 11 novembris, 1831.

A. F. DE RETS, S. P. REGENS.

F. FRICCA, S. P. SECRETARIUS. »

Hæc decisiones, licet Sedes pontificia ipsis questionem agitatum de titulo ex lege principis desumpto accipiendi lucrum quinque pro centum, haudquaquam voluerit definire, improbas etiam absoluteionem docentes in sacris concienibus licitum esse lucrum ex mutuo percipere titulo legis civilis, *reticentibus conditionibus* à S. Congregatione appeni salite, non tamen meram tolerantiam, sed positivam permissionem secum ferre dicendæ sunt, ut ipse *S. Alphonsus in hoc suo tractatu de mutuo n. 788.* in simili casu de mutuatione Chinezium probat. Quinimo non inquietandi sunt, denegata absoluteione sacramentali aut onere restitutionis imposito, etiamsi percipientes 4º dubia aut mala fide egerint, dummodo parati sint stare mandatis sanctæ Sedis. Hoc jam liquet ex recentiori Sedis Rom. Declaratione, quam quartam tribus prioribus decisionibus hæc addere juvat. Quæsiiverat Reverendissimus dominus Galvano, episcopus Nicænsis:

« An penitentes qui moderatum lucrum, solo legis titulo ex mutuo dubia vel mala fide » perceperunt, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubiam aut malam fidem peccato sincerè dolent, et filiali obedientia parati sint stare mandatis sanctæ Sedis. »

Responsum fuit die 17. Januarii 1838: In Congregatione generali sanctæ romanæ et universali Inquisitionis habita in conventu sanctæ Mariæ supra Minervam, coram

non extat. Quidam autem Neotericus in libro recenter edito laboriosè conatus est probare, pecuniam de se non esse sterilem et infructiferam, sicut aliæ sunt res usu consumptibiles; cùm ex communi commercio hominum, ut asserit, quamplura lucra ex pecunia observemus oriri. Hinc infert, præcisis justis titulis periculi, damni, etc. de quibus infrà dicemus, licitè posse aliquid exigi à mutuo pecuniæ ultra sortem; modò lucrum sit moderatum, et modò mutuarius sit dives, et pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. Sed meritò hæc nova opinio interdicta est ab hodierno nostro Summo Pontifice *Benedicto XIV.* in Epistola Encyclica edita ann. 1745. quæ incipit: *Vix pervenit*, et extensa afferretur in fine Operis. Ratio certa est, quia lucrum quod recipitur ex pecunia, totum oritur, non ex ipsa pecunia, quæ, cùm omninò sterilis sit, fructum parere haud potest, sed oritur ex mera industria hominum: nec pro eo, quòd mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac si vendo rem, quæ emptori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet, et alia declaratione non indiget. Ad illud autem, quod apponitur, Judæis Deum permisisse ex *Deut. c. 28. v. 12.* scenerari ab alienis, respondet *S. Th. ap. Salm. c. 3. n. 27.* quòd tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere Gentium bona, quæ dominus Judæis largitus est. Lege *P. Conc.* qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fusè et perdoctè confutavit.

Hic autem notandæ tres prop. damnatæ. Prima ab *Innoc. XI. n. 44.* dicebat: *Cùm numerata pecunia pretiosior sit numerandâ, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quàm futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuuario exigere, et eo titulo ab usura excusari.*

Secunda ab eod. *Innoc. n. 42.* *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tamquam ex justitia debitum.*

Tertia ab *Alexand. VII. n. 42.* *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

760. — Sed quæritur, an pro obligatione, cui se submitteret mutuans non repetendi mutuum, nisi post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat? Adsunt tres sententiæ.

» Eminentissimis et Reverendissimis DD. S. R. E. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem generalibus inquisitoribus proposito supradicto dubio, lidem Eminentissimi et Reverendissimi DD. dixerunt: *Affirmatiò, dummodo parati sint stare mandatis sanctæ Sedis.*

ANGELUS ARGENTI, S. Rom. Universalis Inquisitionis notarius. »
Edit.

Prima sententia communis negat, et hanc tenent Less. l. 2. c. 20. n. 427. Viva in d. prop. 42. n. 40. Laym. l. 3. tr. 4. c. 46. n. 7. Lugo d. 25. n. 17. qui vocant contrariam falsissimam, et communiter ab aliis reprobata. Ratio, quia talis obligatio est intrinsecè annexa mutuo, quòd non repetatur statim; sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo, quòd solutio expectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; aliàs, dicunt, facilè tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione expectandi solutionem. Et huic videtur favère damnatio secundæ prop. allatæ.

Secunda sententia dicit, quòd, licèt in mutuo sit obligatio expectandi solutionem per aliquod tempus; quando tamen obligatio est de non repetendo, nisi post multum tempus, putà per triennium, tunc, cùm illa non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licitè exigi. Medina de rest. qu. 32. §. Inde, Serra, Led. ap. Salm. n. 25. ibique probabilem putant *Trull. Henr. ac Bassæus*, atque non improbabilem putat *Sporer de 7. præc. c. 4. n. 74.* Et hæc sententia verè non videtur sua probabilitate carère; si enim licitè aliquid exigere potest, qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus, ut docent DD. communiùs cum *Mol. apud Viva in dict. prop. 42. n. 5.* cur non potest, qui obligatur non repetere suum, nisi post diuturnum tempus? (1) *Vide mox infra dicenda.*

Tertia sententia parùm huic secundæ dissimilis, quam tenent Salm. de contract. c. 3. punct. 3. n. 26. cum Bann. Prado, Arag. et Caram. dicit, quòd, licèt adhærendo primæ sententiæ, exigere aliquid præcisè pro tempore sit usura, attamen, cùm sit moraliter impossibile, quòd per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum, vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis, aut alterius decentis operationis, idcirco potest aliquid ultra sortem recipere, et pacisci.

Sed dices I. Obligatio expectandi per aliquod tempus inest cuilibet mutuo, unde sicut in mutuo ad 45 dies adest obligatio non repetendi intra 45 dies, ita et in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi; quia tunc obligatio illa expectandi per tres annos est intrinseca tali mutuo, aliàs mutuator venderet suam commoditatem: nec talis obligatio expectandi per tantum tempus dici valet pretio æstimabilis, cùm ipsa non procedat ex justitia, sed ex eadem liberalitate, ex qua procedit beneficium mutuandi. Sed responderi potest: Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio expectandi per aliquod tempus ordinarium: verumtamen mutuo in particulari, cum pacto expectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omninò extrinseca talis obligatio; et ideò illa non procedit ex liberalitate, sed ex justitia,

(1) « V. gr. post tres vel quatuor annos. » *Ex Herm. Apost. tr. 10. n. 146. Edit.*

ratione pacti quod ex justitia obligat ad expectandam pro tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipiat pro tali obligatione, ritè accipit, non ratione commoditatis quâ privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi, quod onus utique est pretio aestimabile, ut fatetur ipse *Lugo loc. cit. n. 24. cum aliis*. Dices II. Obstat tertia propositio proscripta mox supra relata, ex qua videtur omninò vetitum aliquid exigi pro obligatione expectandi usque ad certum tempus. Sed respondetur: Dicta propositio meritò fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscumque temporis expectatio, etiam ea quæ mutuo est intrinseca. non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione expectandi per tempus extraordinarium, quæ obligatio est mutuo extrinseca. Et hic obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones, quæ aliquam similitudinem habent cum propositionibus damnatis, ineptè putantes, eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem, vel justam interpretationem. Quod reverà est contra naturam propositionum damnatarum; juxta enim omnium DD. consensum, non sunt classis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expressè aut virtualiter in proscriptis contineantur. Cæterùm, regulariter loquendo, propositiones damnatæ intelligendæ sunt uti jacent et in sensu rigoroso, atque ab auctoribus illarum intento. Præterquam quòd quædam opiniones (prout dici potest esse hanc de qua loquimur) damnatæ sunt, quia nimis generaliter loquebantur, et idèò non sunt extendendæ ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

761. — 4. Peccat graviter ex genere suo exercens talem usuram, » etsi sit mentalis tantùm, sine externo pacto. Dicitur enim usura men- » talis, cum quis intentionem habet accipiendi aliquid ex mutuo ultra » sortem, etsi exterius pacto id non exprimat: sicut realis, et exterior » usura dicitur, cum quis intentionem illam per pactum aliquod expri- » mit. Quod aliquando tantùm implicitè fit in aliquo contractu, et vo- » catur usura palliata, cum videlicet contrahentes prætendant alium » contractum emptionis, locationis, etc., in quo tamen reverà usurarium » quid intervenit. *Vide exempla apud Tolet. lib. 5. cap. 31.*

Hinc non est sermo de usura mentali, quæ in solo animo sistit sine datione mutui, hæc enim ad nullam restitutionem obligat: sermo autem fit de usura mentali, quæ conjuncta est cum mutuo, sine tamen pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid supra sortem, ad distinctionem usuræ realis, quæ oritur ex pacto.

Quæritur I. Quando ex hac usura mentali oriatur obligatio restitutionis? Dicimus 1. Quando usura mentalis est ex parte utriusque, ita ut mutuans accipiat lucrum tanquam pretium mutui, et mutuatarius ut tale etiam solvat, tunc certè lucrum restituendum est. Dicimus 2. Quando usura mentalis est ex parte solius mutuatarii, qui dat lucrum ut pre-

tium, et mutuator accipit bonâ fide ut gratis datum, tunc non tenetur hic restituere ex injusta acceptione, sed tantum ex re accepta, cum noverit mutuatarium non gratis præstasse. Dicimus 3. Quando contra usura est solum ex parte mutuantis, eò quòd mutuatarius dederit gratis, et mutuans recepit ut pretium, tunc si noverit illum liberaliter donasse, potest retinere.

Quæritur II. In dubio an mutuatarius dederit aliquid ultra sortem gratis, vel ut pretium mutui, utrum mutuator possit illud retinere? Certum est, licet posse mutuantem accipere à mutuatario dona liberalia, ut docent omnes cum *D. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 3.* Si verò dubium sit, an mutuatarius dederit gratis, vel non? respondent *Less. l. 2. c. 20. dub. 6. n. 45. et Salmant. de contract. c. 3. punct. 4. n. 31.* quòd si mutuans accepit munus in bona fide, potest superveniente dubio illud retinere; secus verò si accepit cum dubio. Sed quid, si acceperit cum dubio positivo, sive cum probabilitate veræ donationis. Admittit *Sporer de 7. præcept. n. 80.* posse retinere, utens opinione probabili; sed communiter, et rectè id negant *Less. loc. cit. Concina t. 7. p. 559. n. 3. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 3. art. 5. concl. 2. in fn. v. Cum dubia, et Salm. ibid. cum Soto, Bon. Covarr. Prado, Arag. etc.* Ratio, quia cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienæ; item, quia in dubio mutuatarius regulariter præsumitur coactè dedisse, quia difficulter homines gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsemet *Sporer n. 77.* Cæteràm in hoc dubio deferendum est illi parti, pro qua est potior præsumptio; hinc ajunt *Salm. cit. n. 31. Sporer l. cit. Less. c. 20. dub. 6.* præsumendum esse mutuatarium moraliter certò donasse, si non sit pauper, aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia, vel petitione mutuantis. Idemque dicunt *Salm. ibid. n. 43. cum S. Antonino,* si mutuatarius per scripturam asserat, liberaliter se donasse, nisi constet in fraudem usuræ id scripsisse. Oppositum verò præsumitur cum *Salm. ibid. num. 42.* si mutuans ante donationem significarit velle aliquid ut sibi debitum, aut si mutuatarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat ante redditionem mutui: quia tunc facilè præsumitur dare, ne citò cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censi dicunt *Nav. et Med. ap. Salm. ibid. n. 44. contra Dicast.* si mutuatarius acceperit mutuum ad usus necessarios, quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmat præsumptionem, quòd ille omninò gratis donaverit.

2. Non est usura si mutuans nihil intendat ut pretium, sed tantum speret aliquid ex gratitudine, et eâ intentione illi aliquid donetur; licet illud ut finem principalem intendat. *Mol. t. 2. p. 305. n. 5. Lugo d. 25.*

702. — Quæritur I. An liceat dare mutuum sub spe lucri? *S. Thomas 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3.* sic distinguit: *Si aliquis ex pecunia mutuata expectet vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti vel expressi.*

recompensationem muneris ab obsequio, vel à lingua, perinde est ac si expectaret vel exigeret munus à manu... Si verò munus ab obsequio vel à lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere et exigere, et expectare. Hinc inferunt 1. Cajet. Pal. Prado, Trull. et Villal. apud Salm. de contract. c. 3. punct. 4. n. 34. in foro conscientiæ non esse signum usuræ mentalis, quòd quis non mutuaret, si crederet mutuatarium nullam recompensationem redditurum. Inferunt 2. iidem Cajet. Prado ibid. cum Trull. Serra, et Salas, posse mutuantem licitè talem spem mutuatario etiam manifestare; sed benè advertunt Salm. cit. n. 34. cum Lugo etc. hoc non carère vehementi suspicione usuræ, juxta dicta de simonia n. 51. Unde rectè dicunt Salm. ibid. et Viva in prop. 42. Innoc. XI. n. 15. taliter mutuantes ordinariè censendos esse usurarios.

Sentiunt autem Bus. ut sup. Salm. ibid. n. 33. et Less. c. 20. n. 37. cum P. Nav. ex Soto, non esse illicitum mutuanti dare mutuum sub spe lucri, etiamsi talis spes sit principale motivum mutuandi. Sed veriùs puto cum P. Concina hoc esse omninò illicitum, ex textu Lucæ c. 6. v. 35. ubi præcipitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Si textus hic non explicatur saltem de hac principali spe, nescio in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostræ sententiæ est, quia, si non licet dare mutuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutuare principaliter ob spem lucri. Id omninò confirmatur exemplo simoniæ, quæ incedit quidem pari passu cum usura: circa enim simoniam jam probavimus n. 51. v. Cæterum, et n. 54. quòd si quis det temporale solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, tunc censetur habere intentionem saltem virtualiter simoniacam, ut patet ex propos. damnata 46. Innoc. XI. quæ dicebat non esse simoniam dare temporale pro re spirituali, *etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale.* Idem dicendum in mutuo, quando etenim mutuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cum sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clarè colligitur ex cap. *Consuluit de usuris*, ubi sic habetur: *Consuluit nos tua devotio, an ille usurarius debeat judicari, qui (non aliàs mutuo traditurus) eo proposito mutuam pecuniam credit, ut, licet omni conventionem cessante, plus tamen sorte recipiat. Verum, quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evangelio Lucæ manifestè cognoscitur, in quo dicitur: Date mutuum nihil inde sperantes, hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, cum omnis usura prohibetur in lege, judicandi sunt malè agere, et ad ea quæ taliter sunt accepta, restituenda in animarum judicio efficaciter inducendi.* Hinc sapienter dixit sanctus Raymundus: *Qui sub tali spe mutuavit, quidquid postea (etiam gratis oblatum) ultra*

sortem acceperit, usura est. Tract. de usur. §. 3. Benè autem *Concina* minimè peccare mutuam, qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi hæc benevolentia sit principale motivum mutuandi, quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam. Imò addo, etiamsi secundariò speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum (non tamen si, hæc spe deficiente, mutuum non daretur, quia tunc saltem præsumitur animus usurarius). Ita ex *D. Th. 2. 2. qu. 78. art. 2.* ubi ait: *Si (mutuans) accipiat aliquid, non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat; quia etiam antequam pecuniam mutuasset, licetè poterat aliquod donum gratis accipere, nec pejoris conditionis efficitur per hoc quod mutuavit. Recompensationem verò eorum quæ pecuniâ non mensurantur, licet pro mutuo exigere, putà benevolentiam et amorem ejus cui mutuatur, vel aliquid hujusmodi.* Et in *Disput. de malo, quæst. 43. art. 4.* dicit licetè mutuantem adhuc hujusmodi donum sperare; modò (intelligendum, ut diximus) hæc spes non sit causa finalis mutui; nam, licetè speculativè loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia, et sperare ex justitia, in praxi tamen facillimè hæc confunduntur.

763. — Quæritur II. An mutuans possit retinere, quod mutuarius dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore, ne aliàs mutuo ei negetur in futurum, aut ne æstimetur ingratus? Negant *Cajet. Molina, Nav. et alii apud Dian. cum Viva in prop. 44. n. 10.* qui oppositam sententiam putat speculativè, non practicè probabilem. Sed affirmant *Laym. tr. 4. c. 16. n. 1. Lugo, Pal. Sot. Dian. et Salas apud Salm. de contract. c. 3. punct. 4. n. 35.* quia ex *S. Th. et communi*, requiritur ad usuram, ut detur ex vi pacti, sive ut debitum ex justitia; dari autem ex tali timore non efficit, ut detur in pretium: lex enim mutui non prohibet, ut alter nolit ingratus apparere; *Salm.* autem, licetè primò dicunt talem donationem difficulter non esse usurariam, cum rarissimè præsumenda sit merè voluntaria, attamen reverà postea primæ sententiæ adhærent, dicendo, quòd si donatio verè fuerit gratuita, benè potest retineri: etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam verò tale involuntarium illam irritat, cum non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab intrinseca necessitate, vel voluntate ipsius mutuarii. Ita *Salm. ibid. n. 36. cum Serra, Trull. Prad. et Soto*, qui advertit discernendum semper esse, an mutuans recipiat ratione amicitiae, vel an ratione mutui.

764. — « 3. Quòd si tamen intelligeret sibi aliquid donatum, non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui, teneretur restituere, quantum inde ditior evasisset, ut habet *Sa, v. Usura, Card. Lugo, d. 25. sect. 3.*

Adverte hic prop. 42. damnatam ab Innoc. XI. quæ dicebat : *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur ex benevolentia, et gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Rectè notat Viva in d. prop. n. 6. quòd in illa verba ex gratitudine debitum cadit damnatio, nam mutuarius non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitudinis, cùm possit satisfacere, mutuantem laudando, pro eo orando, etc. An autem obligatio antidotalis, seu gratitudinis possit unquam in pactum deduci? Omninò negandum, ut clarè infertur ex præfata propositione, nam id quòd in pactum deducitur, jam dicitur debitum. Vide dicta de sim. n. 53.

• 4. Nec est usura dare mutrum, alterius amicitie captandæ causâ, atque ulterius inde sperare officium; quia amicitia non aestimatur a pretio, Card. Lugo l. c.

• 5. Pactum tamen de obtinendo à mutuuario (vel ejus opera) officio aliquo, illicitum est, et usurarium. Ita cum communi Mol. p. 340. Less. Sal. C. Lugo, » (cum Viva in prop. 42. Innoc. XI. n. 15. et Salm. eod. tr. et c. p. 8. §. 4. n. 58. communiter) « contra Navarr. » Etsi Salas de usura d. 9. n. 4. cum excuset, qui mutuat aliquid a pacto, ut statim præstetur aliquid beneficium ex gratitudine. Vide » Trull. l. 7. c. 49. dub. 7. » (Excusatur quidem qui mutuat cum pacto ut alter remutuet in præsentem: secus, in futurum. Vide dicta de simon. n. 57. et dicenda n. 784. ex D. Thoma.)

• 6. Pactum, ut à mutuuario conferatur beneficium ecclesiasticum, est usura (et simonia), quia cogitur is subire novum onus.

• 7. Non est usura, cùm quis, non potens sua recuperare, mutuat, ut sibi reddantur sua, vel ne sibi iniquè noceatur: quia hæc jure jam antè debentur, et sic non facit lucrum, nec imponit novam obligationem. Bon. quæst. 3. t. 3. n. 45. ex Azor. Reg. etc. » (Vide dicta de simon. ex num. 98. quæ dicuntur etiam de mutua.)

765. — • 8. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi recuperationis, difficultatum, vel expensarum, quæ erunt, vel mutuantur in recuperanda sorte, quin pretio aestimari potest, quòd quis se in tale periculum, et difficultatem conjiciat. Con. d. 3. q. 3. p. 5. Necessè tamen esse, ut periculum istud, etc. deducatur in pactum expressè, vel tacitè, docet Laym. l. 3. t. 4. c. 46. n. 9. ex Medina. Val. Mol. Less. etc. Idem dicit C. Lugo n. 80. Et sic liciti sunt Montes Pietatis, ut vocant, hoc est thesauri quidam, qui in refugium pauperum à republ. vel principe reperiuntur, ut inde pauperibus gratis mutuetur, ita tamen, ut parum retribuunt pro expensis, quæ fiunt in ministros, et conservationem talium montium. Vide Tol. l. 5. c. 48. Less. l. 2. c. 20. Bon. l. c. p. 43. »

Magna agitur quæstio, an ratione periculi amittendæ sortis liceat aliquid supra sortem exigere?

Prima sententia negat, eamque tenent Nav. c. 23. n. 84. Sol. l. 6. q. 4. a. 1. Tol. de 7. præc. c. 11. Nat. Alex. l. 3. a. 5. reg. 3. Genett. tr. 4. c. 7. q. 3. Rationes hujus sententiæ infra exponemus in objectionibus ad secundam sententiam quam sequimur.

Secunda sententia igitur probabilior, et satis communis, quam tenent cum Bus. ut supra, Less. l. 2. c. 20. dub. 13. n. 111. Sylvius in 2. 2. q. 77. art. 1. q. 4. Sylvoester. v. Usura, Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 3. art. 3. sect. 1. concl. 4. Wigandt tr. 9. ex. 8. resp. 9. Pagnan. in c. Naviganti l. 5. tit. de usur. Petrocorensis t. 2. p. 387. Cabass. Th. J. l. 6. c. 8. n. 2. Lugo d. 25. n. 77. et 79. Salm. de contract. c. 3. punct. 10. n. 88. cum Mol. Val. Sal. Trull. et aliis innumeris, affirmat licetè posse aliquid moderatum accipi propter periculum sortis : dummodò 1. periculum sit verum et extraordinarium, non autem commune, amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis expensis, et laboribus, nempe si detur mutuum homini dubiæ fidei, vel pauperi (intellige, si ipsi des mutuum, præter id quod tu præcisè tenèris ex præcepto illi mutuum, ad ejus præsentem inopiam sublevandam). Dummodò 2. non recuses assecurationem sortis, si tibi offeratur per pignus, aut fidejussionem, et non cogas mutuatarium ad tale periculum transigendum, ut rectè notant Less. n. 112. et Salm. ibid. punct. 9. n. 85. in fine. Cæterùm benè exigere potes à mutuatario id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licet mutuum postmodum integrè tibi reddatur. Ratio, quia te exponere tali periculo, verè est pretio æstimabile. Id confirmatur 1. ex concilio Lateranensi sess. 10. sub Leone X. ubi pro usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris, aut sumptûs, aut periculi : *Quando videlicet (verba concilii) ex usura rei quæ non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullove periculo, lucrum, fœtusque conquiri studetur.* Confirmatur 2. ex doctrina D. Th. Opusc. 75. v. 6. (apud Petroc. l. c.) ubi S. Doctor sic ait : *Res quæ extra periculum possidentur ejusdem speciei, plus æstimantur, quàm eadem existentes in periculo ; et idè ad naturam rei convertitur recompen-satio, quæ propter periculum æstimatur plus vel minus valere.* Confirmatur 3. ex declaratione S. C. de Propag. fide, quam referunt Cabassutius, et Cont. Tourn. loc. cit. ad Bancel. Sum. Mor. v. Usura. Casus fuit hic : Apud Sinenses lege statutam erat, ut in mutuo acciperentur 30 pro centum, sine respectu ad damnum emergens vel lucrum cessans : et quia in recuperanda sorte erat periculum fugæ debitorum, aut tardæ solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurringendi ad iudices, quæsitum fuit, an hoc liceret. Respondit S. C. approbante Innoc. X. (et hæc declaratio an. 1645. Romæ typis demandata) : *Censuit S. C. Cardinalium S. Rom. Ecclesiæ, ratione mutui immediatè et præcisè nihil esse exigendum ultra sortem principalem ; si verò*

aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminētis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis ejusdem ac servata proportione inter periculum et id quod accipitur. Deinde Pontifex præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia hujus decreti observarent, et illis uterentur. Nec obstat dicere, quòd non constet de hac declaratione, ut ait *Henricus à S. Ignatio apud Cont. Tourn. loc. cit.* Nam *Thomas Hurtadus Ethica p. 402.* affert exemplar hujus declarationis authenticatum per notarium apostolicum. Opponit deinde idem *Henricus* præfatam declarationem non esse approbativam, sed tantum tolerativam; sed respondetur, quòd S. C. dicit ibidem, mutantes *non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi*, quæ utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Præterea quòd Pontifex, ut diximus, positivè præcepit observantiam hujus decreti: unde (benè ait *Cont. Tourn.*) inaudita fuisset hæc agendi ratio, si Pontifex præcepisset decreti observantiam, cum haberet sibi persuasum, aut dubitaret hanc esse usuram. Demum opponit prædictus *Henricus* id procedere in casu extraordinario periculi longè majoris quam periculi communis. Respondetur, quòd S. C. respondit de periculis, de quibus fuit quæsitum, nempe fugæ, tardæ solutionis, et difficultatis exigendi, quæ pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

Objicitur I. Fur, cum restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi; ergò tantò minus tenetur illud restituere mutuarius: si enim periculum amittendæ sortis non est titulus qui furem obstringat ad aliquid ultra sortem domino solvendum, nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi; nudum enim pactum titulum non præstat. Sed respondetur: Nemo dubitat, quin ob damnum emergens possit mutuans aliquid ultra sortem exigere, et tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere, quia deest pactum ut dicemus *n. 769. v. Sed dubitatur.* Ergò damnum emergens nec etiam est titulus accipiendi ultra sortem, sed benè est titulus justè deducendi in pactum exactionem. Ita à pari, periculum sine pacto non est titulus percipiendi aliquid ultra sortem, sed benè est titulus justè paciscendi, cum mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus, quod per se est pretio æstimabile. Fur autem, quia inter ipsum et dominum nullum pactum intercessit, ideò nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. Unde pro conclusione regula certa sit, quòd, ut mutuans licitè possit aliquid ultra sortem exigere, requiratur ut pactum justum intercedat; ut autem pactum sit justum, requiritur, ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergò ipse potest justè pacisci aliquid exacturum ob damnum emergens certum, sic etiam, ut exigat aliquid (etsi minus) ob damnum probabile, quemadmodum est damni periculum. Ideò

benè ait *Cont. Tourn. ibid.* quòd creditum periculosum non potest tanti vendi, quanti creditum securum.

Objiciunt II. textum in *c. Naviganti de usuris*, ubi sic dicitur : *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem usurarius est censendus.* Huic textui multipliciter respondetur. Respondent 1. *Laym. Barbos. Palaus, et Cab. l. c. n. 3.* ibi mendum irrepsisse et omissam esse particulam *non*. Hancque interpretationem benè fieri posse dicit *Tourn.* ex contextu canonis præfati, ubi cum sermo deinde immediatè fiat de mutuante granum, aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur : *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei, etc. mensuræ reddantur, non debet ex hoc usurarius reputari.* Idem igitur dictum censetur pro primo casu, particula enim quoque id satis ostendit; aliàs (ait *Cont. Tourn. loc. cit.*) potius debuisset Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. Respondetur 2. cum *Fagnano in dicto c. Naviganti, et Salm. de contr. c. 2. punct. 11. §. 1. n. 145.* quòd præfatus textus intelligitur tantum pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur; et ideò non dicitur ibi illum esse usurarium, sed quòd *usurarius est censendus.* Prout pariter ait *Fagnanus*, si Episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert beneficium, in foro externo censebitur simoniacus, sed talis utique non erit in conscientia. Respondetur 3. cum eodem *Cab. item Lugo d. 25. n. 78. Less. c. 20. n. 116. Salm. eod. tr. cap. 3. punct. 10. n. 92. cum Laym. Pal. Cov. Tap. Villal. et aliis communiter*, textum intelligi pro casu, quo mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecurationis ineundum; vel casu quo (ut sentit *Petrocor. t. 2. p. 338.*) mutuans intendat omninò ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuaret. Idque expressè sentit etiam *D. Th. Op. 75. c. 6.* (apud eundem *Petr.*) ubi dicit : *Quòd si mutuans non sperat lucrum pro mutuo, sed onus periculi quòd suscipit, petit sibi compensari, ita ut esset dispositus ad mutuandam gratis pecuniam, si tale periculum in se non sumeret, certè tunc non peccat.*

Circa autem *Montes Pietatis*, quos meminit *Busemb.* mox suprà, advertendum hos approbatos fuisse à concilio Lateranensi sub *Leone X.* sub hac limitatione : *Concedit tantum accessionem, ad solas ministrorum expensas, et aliarum rerum ad illorum conservationem, ut præfertur, pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat ultra sortem, absque lucro eorundem montium.* Hinc advertunt *P. Concina t. 7. p. 481. n. 4. et Cont. Tourn. hùc part. 2. cap. 3. in fin.* quòd, ut licitè tales montes erigantur, tres conditiones requiruntur : I. Ut pecunia tradatur pauperibus intra limitem certæ summæ, pro tempore de-

terminato restituendæ. II. Ut pignus à debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur à ministris, et tempore præfinito vendatur sub hasta, ac retento pretio, quod monti debetur, reliquum restituatur domino pignoris, vel pauperibus, si hic inveniri nequit; vel etiam eidem monti, ut ait *Roncaglia de usur. quæst. 3. in fine*: quod etiam admittit *Conc. p. 482. n. 5.* si mons sit pauper, et prematur necessitate succurrendi pauperibus, ut concesserunt aliquibus montibus *Sixtus V. et Clemens X.* Hic autem notandum cum *Conc. l. c. n. 6.* peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum à monte, ut aliàs lucrentur, et ideò tenentur illicò pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si mons esset pauper, quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti montes sunt instituti. *Pasqualigus* autem apud *Conc. n. 7.* affert quasdam litteras *Pauli III.* quibus asseritur licitè concedi posse aliquam annuam accessionem iis, qui pecuniam otiosam in præfatis montibus collocant. Sed *P. Ballerinus ibid.* clarè et meritò evincit has litteras apocryphas. Adducit tamen *P. Conc. t. 7. p. 483. n. 9.* alias litteras ejusdem *Pauli III. Julii III. et Pii IV.* in quibus id conceditur, sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo charitatis erga pauperes, et alias paratas habeant emptiones, ex quibus licitè lucrari possent. An verò sit licitum etiam privatis hujusmodi montes instituere? Affirmat *Less. l. 2. c. 20. n. 194.*

766. — c. 9. Nec est usura, si timens difficultatem, aut fraudem mutuatarii in reddendo tempore constituto, paciscaris, ut, si tunc non solvat, aliquid det præter capitale loco pœnæ, quæ pœna licitè exigetur, dummodò non fiat alià intentione, quàm ut mutuatarius sic quasi constringatur, ne suâ culpâ fallat. Unde, si mutuatarius absque sua culpa non possit solvere, non licebit pœnam exigere, ut habet *Tol. sup. c. 32.* qui ait, manifestum esse argumentum pravæ intentionis, si optes non solvi tibi præfixo tempore, ut pœnam recipias: ac simpliciter usuram fore, si certò sciens alterum non valiturum solvere, adhuc tali pœna oneres. *Vide Bonac. d. 3. q. 3. p. 7. Mol. t. 2. d. 347. Less. l. 2. c. 20. d. 45.*

Licitum est igitur in mutuo pactum pœnæ conventionalis, ut tenent communiter *Lugo d. 26. sect. 6. Sol. l. 6. q. 1. art. 3. Cont. Tourn. loc. cit. art. 4. sect. 3. cum Henr. à S. Ign. Holz. de contract. c. 3. n. 759. Wigandt, tr. 9. ex. 8. q. 3. Cab. Th. J. l. 6. c. 7. n. 4. Less. l. 2. c. 20. n. 428. Anacl. q. 4. n. 38. et Salm. de contract. c. 3. punct. 8. §. 4. n. 75. cum Scot. Trull. Vill. etc.* Ratio autem cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis pœna apponitur, ut contractûs firmitati consulatur, et avertatur negligentia mutuatarii. Ad licitè verò hoc pactum apponendum requiritur 1. ut mora debitoris sit notabilis, et culpabilis. 2. Ut absit animus lucrandi per pœnam appositam, qui animus præsumitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore, quo sci-

um solvere non posse. Ita cum Bus. Salm. *ibid.* n. 75. in *fn.* et *de* 3. ut pœna sit moderata, et culpæ proportionata. Vide Salm. l. 76.

7. — An autem dicta pœna debeatur ante iudicis sententiam? Ne-Sanch. *de matr. d.* 37. n. 4. et Pal. *Dian. etc. ap. Salm. ibid.* n. quia ratio generalis de pœnis est, ut non debeantur ante sententiam. Oppositum tamen tenent probabilius Cont. *Tourn. loc. cit. in olzm. Less. l. 2. c. 40. d. 44. in fine, et Sylv. Villal. et alii Salm. cit. n. 77.* quia hæc pœna magis habet rationem pacti, pœnæ.

. — c. 40. Nec est usura, pacisci, et accipere aliquid ratione damni emergentis (siquidem mutuuum verè illius causa sit), aut lucri cessantis vel cessaturi, dummodò de hoc præmoneatur mutuatarius : ut si bas domum reficere, aut poteras nunc commodo tempore emere eam, privando autem te tuâ pecuniâ in dando mutuo, corrumpitur et postea carius emes triticum. Item non poteris lucrari cum tua pecunia, quod poteras, et volebas negotiando, ita ut mutuatio sit causa lucri cessantis. Ubi notat Tol. supponendum in hoc titulo cessantis : 1. Quòd verè volueris cum ea pecunia negotiari, et habeas aliam. 2. Quòd malis negotiando, aliterve lucrari, quàm mutuando, ita ut mutues tantum in gratiam mutuatarii. 3. Ut mixtas, quàm lucrari poteras, et deductis expensis, quia lucrum cessans non est in acta, sed in potentia, et variis adhuc eventibus contingit. Unde ad arbitrium viri prudentis, pro maiore, vel minore certitudine, aestimare id poteris, et sic cum mutuatario de eo pacisci. S. Thom. *Mol. d.* 324. Salm. *dub.* 26. *etc. Card. Lug. d.* 25. Bon. *q.* 3. *p.* 4. Hinc qui non habuit animum negotiandi, vel sperandi, nec brevi sperabantur merces, vel non erat moraliter certa lucro, nihil potest accipere ultra sortem : quia mutuatio ista non fuit causa lucri cessantis. Eadem ex causa usura est, si merces credito vendentes aliquid ultra pretium rigorosum accipiant lucri cessantis, verbi gratiâ, rem tantum valentem 100. vendant 105. numerandis post annum ; quia vendendo ad creditum (quod est realis mutuatio) plures habent emptores, pluresque res vendunt, compensatur lucrum cessans, atque adeò illud non cessat ratione huius venditionis. *Dian. p.* 2. *tr.* 34. *Trull. cap.* 19. *d.* 9. *ib. seq.* Hac in re perlege prop. 41. inter proscriptas ab XI.

Non est ob titulum damni emergentis licitum esse mutuanti exigi quod sua interest causâ mutui. Ita omnes cum D. Thom. 2. 2. 8. *art.* 2. *ad* 4. qui rationem dat, inquires : Hoc enim non est esse usum pecunie, sed damnum vitare. An autem id liceat ob lucri cessantis? Dubitat Sotus l. 6. *q.* 4. *art.* 3. et absolute

negant Scotus, Durandus, et alii apud Azorium; hisque videtur adhæsisse idem S. Thom. l. c. ubi subdidit: *Recompensationem verò damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id quod nondum habet, et potest impediri multipliciter ab habendo.* Sed communiter alii DD. affirmant, ut Caj. 2. 2. q. 62. art. 4. Sylv. 2. 2. q. 77. art. 1. q. 5. Less. l. 2. c. 20. d. 10. Gennetus tom. 4. p. 233. q. 4. Petr. tom. 2. p. 399. q. 12. Wigandt tr. 9. ex. 8. q. 2. resp. 8. Cont. Tourn. Hic de usura, art. 3. sect. 2. Anacl. q. 4. n. 36. Salm. tr. 14. c. 3. n. 79. cum P. Nav. Laym. Val. Bon. Reb. etc. Hunc titulum approbat l. 13. ff. Rem. rat. hab. et expressè videtur approbasse SS. noster Pontifex Benedict. XIV. in Epist. Enc. de usuris (vide Epist. VI. in fine Operis.) dicens: *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsus naturæ à mutui natura contractus rectè collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam (nota) ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Ratio nostræ sententiæ est, quia, ut docet idem S. Th. 2. 2. qu. 62. art. 4., dupliciter potest aliquis damnificari: *Uno modo aufereudo ei quod actu habeat: alio modo impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi; et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere in actu.* Idque in resp. ad 2. dicit S. Doctor valère etiam pro lucro quod aliquis sperat ex sua pecunia, en verba D. Thomæ: *Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in virtute, et similiter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, sed solum in virtute, et utrumque potest multipliciter impediri.* Nec officit, quòd S. Doctor id intelligat (ut habetur ex objectione 2.) de lucro cessante ob moram mutuatarii non solventis tempore præfinito; nam sive lucrum cesset ob moram mutuatarii, sive ob causam mutui, eadem ratio currit exigendi lucrum cessans, cum tale interesse non debeatur mutuanti, nisi ob compensationem damni, quod in utroque casu æquè illi obvenit. Ad textum autem D. Thomæ, primo loco relatam, respondet Sylvius l. c. S. Doctorem negare ibi, quòd mutuator possit exigere integrum lucrum assequendum, non verò partem ejusdem; et meritò sic respondet, cum ipsemet S. Doctor in secundo loco suprâ allato doceat furem tenèri compensare damnum, *non autem ex æquo*; rationem adducens, *quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere in actu.* Si ergò fur tenetur recompensare domino lucrum cessans ex furto, juxta tantum æstimationem spei; cur juxta eandem æstimationem mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo? Id maximè confirmatur ex bulla Benedicti XIV. Vide in fine Operis Epist. VI. ad n. III. ubi dicitur justè posse aliquid exigi ex

), si concurrant justī tituli, nempe si pecunia aliās collocanda t ad licitam negotiationem.

l. — Ad hujusmodi tamen interesse exigendum tres conditiones sunt: I. Conditiō, ut interesse ab initio in pactum deducatur; post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit damno: nisi vi, metu, vel fraude coactus sit à mutuuario, ut . d. q. 78. art. 4. Less. num. 79. et alii; vel nisi involuntariè coisit ad mutuandum, quamvis licitè, v. gr. à rege ad bonum publicum. Pariter tenetur mutuarius ad damnum, et lucrum cessans, si interpellatur ad solutionem; vel terminus præfixus elabitur, et ulpabiliter non solvat, S. Th. d. l. et Salm. de contract. c. 3. . 9. n. 82.

l. dubitatur hic: an in contractu sit necesse præmonere mutuatarie vero damno, vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid sortem?

ma sententia negat, quam tenent Lugo d. 25. sect. 6. n. 74. et um Sot. Salas, Aragon. Salon. etc. item Cajet. Tap. Vill. ap. . ibid. c. 3. n. 83. Ratio, quia mutuarius nequit rationabiliter re suam intentionem ad titulum injustum, sed debet contrahere capacitatem materiæ, et in titulum justum consentire. Maxime egulariter mutuarius non retardaretur à contractu, ex eo quòd justo titulo lucrum exigi.

unda sententia tamen verior (licèt olim contrariæ adhæsi) docet onem esse necessariam; ita cum Bus. ut suprà, Less. c. 20. 110. P. Concina tom. 7. p. 406. num. 4. Cont. Tourn. de usura . sect. 2. Quartà, Salm. l. c. cum Laym. Pal. Dic. etc. Ratio, mutuarius putans contractum usurarium, non consentit in com justum, in quem fortè non consentiret, si novisset justum titutans enim titulum esse injustum, fortè contrahit sperando non e usuras, vel solutas eas sibi compensare, vel saltem quòd alter re mortis restituat; alioquin, benè ait Concina, posset fortè evequòd ille majus detrimentum ex mutuo, quàm commodum, retraheret. Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufvoluntas interpretativa, seu conditionalis, ut dicemus n. 773., sed itur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita, retractata, juxta dicenda l. 6. de Sacr. miss. n. 324. Ergò mus lucrum sibi cessat, imputet suæ negligentiae; ait enim S. . q. 3. de malo art. 4. Debebat sibi cavisse, ne detrimentum ineret; nec ille qui mutuum accipit, debet damnum incurrere de ia mutantis. Secùs verò dicendum, si reverà existeret titulus tam mutuans quàm mutuarius in contractum consentirent, neliori modo quo possent, ut mox dicemus in quæst. IV. n. 773. Conditiō est, ut non plus exigatur, quàm sit lucrum, quod speram. II.

tur ex alio contractu licito, juxta æstimationem spei, et periculi, et deductis expensis. *Vide Salm. ibid. n. 84.* An autem deducenda sit æstimatio laboris in tali lucro impendendi? Affirmant probabiliter *Caj. Tap. Villal.* Sed probabilius negandum censent *Less. n. 89. et Salm. cit. n. 84. cum Bon. Trull. Pal. Dic. Salas,* quia non tenetur mutuans detrahere æstimationem cessationis laboris, quem ipse libenter subiturus esset. Aliàs, si labor compensandus esset, rarò à mercatoribus aliquid exigi posset pro lucro cessante. Verumtamen ex æquitate censeo, aliquam detractionem faciendam esse casu, quo esset cessatio à magno labore, à quo mutuans, ut se liberaret, probabiliter aliquid impenderet.

III. Conditio est, ut mutuum verè sit causa damni, vel lucri cessantis; nam, si mutuans aliam habet pecuniam, quàm ad negotiandum substituit; vel si lucrum, quod amittit ob mutuum ex mercatura facienda, potest et vult sibi comparare ex alia via, aut arte, cui mercando non potuisset vacare; tunc nequit exigere aliquid, nisi esset pro majori molestia subeunda in illo alio lucrando. *Vide Less. cap. 20. n. 89. Salm. de contract. cap. 3. punct. 9. n. 85. cum Pal. Trull. etc.*

An autem mutuans licitè exigat interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, si mutuet non compulsus alterius precibus, sed ipse se offerat ad mutuandum? Negant *Corradus, et alii quidam apud Less. l. 2. c. 2. n. 104.* Quia cum mutuator non rogatus, sed spontè mutuum offert, lucrum non cessat causà mutui, vel mutuatarii, sed ipse mutuans lucrum sibi impedit. Sed probabilius affirmant idem *Less. Lugo d. 25. num. 107. cum Mol. Nav. Tol. Val. Bann. etc.* Ratio, quia mutuator tunc non offert mutuum absolutè, sed sub conditione, ut ei compense- tur lucrum cessans; et sic mutuatarius acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucri, verèque impedit, quin mutuator ex sua pecunia justè lucretur: prout si quis in gratiam alterius offerat omittere jactum retis, licitè exigit pretium spei jactûs illius, quia alter est vera causa, ut captio piscium sperata illi impediatur.

Sed hic plures quæstiones sunt enucleandæ.

770. — Quæstio I. An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda, quando damnum emergens, vel lucrum cessans est incertum, seu tantum probabiliter futurum? Distinguit *P. Conc. tom. 7. p. 408. n. 5. et p. 438. q. 4.*, et dicit, quòd si est certum damnum eventurum, vel lucrum cessandum, nempe quia occasiones lucrandi sunt actu vel proximè præsentés, et dubitatur solum de ejus majori vel minori quantitate, tunc benè potest taxari arbitrio prudentum; et in pactum deduci quantitas solvenda. Secùs verò, si damnum non est certè eventurum, vel si occasiones lucrandi tantum probabiliter occurrere possent. Ratio, quia his casibus posset accidere, quòd damnum non eveniat, vel occasiones non occurrant, et tunc mutuator ex solo

mutuo lucretur. Sed veriùs censent *Salm. loc. cit. n. 84. cum Malder. Vill. Gutt. Tap. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 8. §. 3. n. 4. et 14. cum Nav. et Salas, item Sylv. et Decoq. apud Cont. Tourn. de usura art. 3. sect. 2. Quæres*, licitè posse mutuantem pacisci de aliqua certa quantitate solvenda, debita servata proportione juxta timorem damni, vel spem lucri futuri. Ratio, quia sic debita æqualitas jam benè servatur; nam sicut, damno non eveniente, lucraretur mutuans, ita contrà, eveniente damno, lucrabitur mutuatarius. Nec refert, quòd damnum eventurum postmodum non accidat: quia pactum de auctario non fit pro damno futuro quod fortè eveniet, sed pro periculo ejus probabili quod actu supponitur, et actu est pretio æstimabile: prout si quis vendit jactum retis, non vendit quidem pisces, qui fortè non capiuntur, sed vendit spem eorum probabilem, quæ jam de facto existit. Objicitur *l. Quemadmodum, §. Item Labeo, ff. Ad l. Aquil.* ubi statuitur, quòd si quis frangit retia, nihil tenetur solvere domino pro spe piscium capiendorum, sed solùm damnum retium. Sed respondetur cum Glossa (ibi verbo *feri*) quòd tunc dominus præcisè ex Lege Aquilia nullam habet actionem pro impedita spe captus piscium: sed benè habet aliunde actionem ex *l. Si jactum 12. ff. de Act. empt. et vend.* ubi sic dicitur: *Si jactum retis emero, et retem jactare piscator noluit, incertum hujus rei æstimandum est.* Subdit Glossa: *Æstimatur quantum est verisimile, quod esset captum.* Unde apparet licitè posse compensari damnum probabiliter ex mutuo eventurum, quamvis incertum.

Ob eandem rationem probabiliter ait *Bon. d. 3. p. 4. n. 13.* mutuatorem, qui non certò sed tantùm probabiliter erat destinaturus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata probabilitatis. Sed dices: si potest aliquid exigi pro probabilitate applicationis pecuniæ, ergò posset etiam aliquid exigi pro possibilitate applicandi. At respondeo negando paritatem; possibilitas est mera potentia, sed non repugnantia applicationis: unde mutuator ex ea nullum habet actuale, et positivum fundamentum lucri futuri, sed tantùm negativum. È converso probabilitas futuri lucri habet quidem positivum fundamentum talis lucri sive spei istius, et ideò est pretio æstimabilis. Quid si mutuator solùm animo pendeat, velit an non negotiari? Adhuc affirmant *Tamb. l. 9. tr. 1. c. 3. §. 4. n. 3. et Lugo d. 20. n. 2. cum Salas*, posse aliquid exigere, quia pariter est pretio æstimabile, privare se in gratiam mutuarii hác potestate deliberandi, destinandique pecuniam ad negotium, cum non teneatur gratis eâ spe et potestate privari: prout si quis hæreat, utrùm cras velit vel ne piscari, benè potest aliquid exigere, si in gratiam tui se obligat ad non piscandum. Et hoc neque improbabile videtur, cum hæc privatio obligatoria, cum teneatur mutuator non repetere mutuum per aliquod tempus, est aliquo pretio æstimabilis.

Quamvis autem sub initio liceret in pactum deducere, ut diximus, damnum eventurum, vel lucrum cessandum incertum; nunquam tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse, ut communiter docent *Lugo d. 25. num. 406. Azor, 3. p. l. 5. c. 5. q. 3. Concina to. 7. p. 446. n. 8.* Ratio, quia si mutues centum, et pro lucro cessante accipias decem, non jam mutuas centum, sed nonaginta: privare autem mutuatarium ex pacto ante tempus commoditate pecuniæ mutuatae, onus est, et illud imponere est usura. Concedit tamen *Azor, l. c.* posse exigi sub initio lucrum conventum in alia specie: sed rectè hoc etiam reprobatur *Conc. l. c.* quia privare mutuatarium illà re ante tempus, etiam onus est.

771. — Quæstio II. An possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniæ destinatae ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinata, quam tamen negotiationi substituere posses? Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiæ, nimirum ad domum alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas, tunc licitè exiges lucrum cessans, quia non tenèris ratione mutui tuam providentiam negligere. Ita *Less. l. 2. c. 20. n. 87. cum Nav. et Salm. de contract. c. 3. punct. 9. n. 86. ut certum supponunt.* Sed dubium est quid si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere? Negant probabiliter alii tunc posse aliquid exigere, quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. Sed *Less. l. c. Pal. d. 4. p. 15. n. 7. Tamb. l. 9. tr. 4. c. 3. §. 4. n. 2. Spor. de 7. pr. c. 4. n. 44. cum Molin. Laym. et Lugo, Croix l. 3. p. 2. n. 864. Item Val. Trull. Vill. (et meritò probabile putant Salm. ibid.)* affirmant, posito, quòd statueris illam solam pecuniam negotiationi et periculo exponere, licitè posse petere lucrum cessans, quia verè mutuatio est causa, ut tibi cesset lucrum speratum ex illa pecunia; nec tenèris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinata negotiationi exponere. Hoc tamen non admitterem, nisi, cum mutuum das, verè habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

772. — Quæstio III. Utrùm, si pecuniam non destinaveris absolutè, sed conditionatè ad negotium, ut si dicas: *vellem negotiari, nisi multi peterent mutuum*, tunc possis exigere interesse? *Less. l. 2. c. 20. n. 90.* dicit probabile esse, quòd possis, nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis, attamen verum est, quòd tu, ut isti mutues, jam de facto lucro privaris, et ex alia parte mutuatarii in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt *Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 8. Tamb. l. 9. c. 3. §. 4. n. 4. Spor. de 7. pr. c. 4. n. 44.* Sed dices: iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, et ineffaciter ex negotiatione. At respondèri potest: iste quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter justè

rari, et quia jam potest justè lucrari ex negotiatione, idè justè lucratur ex mutuo, cùm mutuum sit huic vera et efficax causa, ut lucrum ex negotiatione ipsi cesset. Rectè verò advertit *Less. n. 95.* non illè hoc admittendum ob periculum palliandi usuras; nam (ut notat *Less. hic cum Tol.*), ut quis ab usuræ labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando, quàm mutuando: et mutuare debet tantùm in gratiam mutuatarii.

773. — Quæstio IV. Utrùm, si quis bona fide ineat contractum usurarium, et lucrum exigat; re postea cognitâ, possit illud retinere, si non potest contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, periculi cessantis, etc.

Prima sententia affirmat, quia quisquis bonâ fide contrahit, semper potest contrahere modo licito, quo potest. Idè enim hoc tali modo contrahit, quia licitum putavit: quare virtualiter intendit contrahere eundem modo licito, quo contractus cohonestari poterat. Ita *Lugo. l. 25. sect. 9. Sa, Dian. Tanner. ap. Salm. de contract. c. 3. et. 5. n. 38. et Tamb. l. 8. c. 8. §. 3. n. 21.*

Secunda sententia tamen verior, quam tenent *Salm. ibid. n. 39. l. 2. c. 20. dub. 12. num. 104. Conc. tom. 7. p. 465. Cont. n. hic cap. 3. de usura, art. 5. concl. 3.* negat posse in eo casu mutuatorem lucrum perceptum retinere. Ratio, quia minimè dici potest, quod voluntatem virtualem sive implicitam habuisse, cùm non de alio actu quàm de usurario cogitaverit. Eo casu tantùm habuisse voluntatem interpretativam, quæ non sufficit ad contrahendum, diximus *Cont. n. 769. v. Sed.* Nec obstat dicere, quòd mutuator iste potest percipere lucrum, tanquam possessor bonæ fidei, qui tenetur tantùm ad id quod factus est ditior; nequit autem dici ditior, cui ratione mutui percipit lucrum, quod justè percipere poterat. Nam respondetur, quòd licet justè exigendum in mutuo aliquid ultra sortem, omninò requiritur, ut mutuatarius de justo titulo moneatur, ut diximus suprâ *num. 769. d.* Aut saltem, ut tam mutuator, quàm mutuatarius expressè vel tacitè consentiant in titulum justum, saltem explicitè intendentes percipere omni meliori modo quo possunt: quod è converso sat propter hoc sufficit ad exigendum id quod licitè exigi poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso; ut dicunt *Croix l. 3. p. 2. n. 924. et Cont. Tourn. loc. cit.* probabile putat *Less. num. 105.* Cætesius noster Pontifex *Bened. XIV.* in sua bulla *de Usuris* (vide in *peris Epist. Encycl. VI.*) ubi postquam dixit *n. III.* *Per hæc nequaquam negatur, posse quandoque unâ cum mutui contrahentibus quosdam alios (ut ajunt) titulos, eosdemque ipsimet universim percipere mutui minimè intrinsecos, fortè concurrere, ex quibus justa et legitimaque causa consurgat quiddam amplius supra sortem in mutuo debitum ritè exigendi.* Deinde ad significandum quales

sint tituli justī aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit: *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ à mutui natura contractus rectè collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Tandem ait n. V. falsum esse quòd semper et ubique præsto sint justī tituli, vel contractus, unde sic monet: *Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquiret prius diligenter oportet, verè cum mutuo justus alius titulus, verè justus alter à mutuo contractus occurrat, quorum beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis expers et immune reddatur.* Postea sapienter sic instruit: *Qui ab omni usuræ labe se immunes et integros præstare volunt.... admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent.* Et hic sedulò animadvertendum est id de quo in eadem bulla Pontifex monet confessarios: *Ab extremis longè se absterneant; etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent tamquam illicitam et cum usura conjunctam. Contrà verò nonnulli indulgentes adeò sunt, ut quodcumque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur. Deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate planè confirmatas intelligent. Quòd si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omninò contumeliæ in eos confingantur, qui contrariam sequuntur; neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione, et præstantium virorum testimoniis minimè careat.* Hoc ut adverterent, cuperem, qui in scriptores non humilis notæ non dubitant plurimis conviciis sæpius insultare, eò quòd eorum sententiis contradicunt.

774. — Quæstio V. Quænam pacta licitè apponi possint in mutuo? Præ omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita à S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. quòd omne onus pretio æstimabile impositum in mutuo, tanquam debitum ex justitia vera sit usura. Secus, si exigatur res, quæ pecuniâ non mensuratur, ut benevolentia, amicitia, et similia: ita S. Doctor. Item certum est, nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem aliàs ex justitia jam debitam; hinc licitè in mutuo potest exigi, ut alter cesset à vindicta privata, à vexatione injusta, etc. secundùm dicta de simon. ex n. 98. Ita Less. l. 2. c. 20. dub. 7. n. 57. Salm. de contract. c. 3. punct. 8, §. 1. n. 54. cum Pal. Trull. Caj. etc.

775. — Sed dubitatur 1. an in mutuo possit apponi pactum legis commissoriae, scilicet quòd, non facta solutione pro certo tempore,

pignus acquiratur à mutuante? Communiter negant DD. *Pal. Nav. Bonac. etc. cum Salm. ibid. punct. 7. n. 47.* nisi pignus non valeat pluris, quàm sors, vel nisi sit pactum (certè licitum) ut si tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, et de pretio mutuans retineat tantùm suam sortem. Utrùm autem valeat pactum, ut in pœnam non impletæ solutionis amittatur pignus, etsi pluris valeat? Negant *Vasq. Palaus, et Covarruv.* Sed probabiliter affirmatur *cum Bon. Trull. Azor, Reg. etc. apud Salm. loc. cit. n. 48. juxta dicta n. 766.* ubi pœna conventionalis licita jam fuit probata (1).

776. — Notandum est autem, quòd, si mutuator accipiat loco pignoris rem fructiferam, tenetur fructus ejus in sortem commutare; et ideò pactum, quo creditor uti possit pignore, ejusque fructibus frui, donec debitum solvatur, dictum *antichriseos* (valgò *contratto à godere*), communiter rejicitur de se, præciso alio titulo, tanquam usurarium: est certum cum *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. et communi, contra Dianam*; quia, cum res adhuc remaneat in dominio mutuatarii, illi soli fructificat, *ex c. 1. et 2. de usuris.* Imò tenetur mutuator reddere fructus illos, quos suà culpà negligit colligere. *Vide Salm. ibid. n. 46.*

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum, cujus fructus non computantur in dotem, ad onera matrimonii sustinenda, ut *Conc. p. 167. n. 6. et Petroc. p. 389. q. 7. ex c. Salubriter, de usuris*, ubi licitur: *Generum ad fructus possessionum, quæ sibi à socio sunt pro numerata dote pignori obligatæ, in sortem computandos, non redimus compellendum.* Et hoc currit, esto fructus pignoris onera matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolutè, et tempore, quo dos constituitur. Secùs tamen, si detur tantùm in dotis securitatem, ut dote jam constituta; secùs item, si gener onera matrimonii non sustineat. *Vide Salm. ibid. ex n. 49.*

777. — Dubitatur 2. an possit in pactum deduci, ut reddantur à mutuario, quæ ab eo sunt debita, non ex justitia, sed ex charitate, aut obligatione; nempe ut medicus medeatur, si alius non est: advocatus atrocinetur: dives succurrat in necessitate gravi; item, ut qui vovit æmōsynam, eam præstet; ut missam præceptam audiat, etc. *Azorius p. 1. 5. c. 7. q. 15. Bonac. d. 3. qu. 3. n. 7. item Covarr. Salas, ull. Reg. etc. apud Salm. loc. cit. punct. 8. n. 55.* negant id posse ri sine labe usuræ, quia pactum addit onus justitiæ, quod prius non erat, et hanc tenet *Viva prop. 42. Innoc. XI. n. 15.* dicens omne pactum, novum onus imponens mutuario, usurarium esse. Contraunt tamen *Lugo d. 25. sect. 5. n. 49. Less. 1. 2. c. 20. dub. 8. Con-*

) *Art. 2078.* Mutuus non potest de pignore statuere, nisi facultatem viâ juris obtinuit; quæcumque stipulatio contraria nulla est.

rt. 2088. Ob solutionem statuto tempore non factam, creditor non jam dominus rei lit, quæ auctoritate publicâ vendi debet. *Edw.*

cina tom. 7. p. 468. n. 2. Cont. Tourn. de usura, art. 4. sect. 4. v. Dico 2. Salmant. dict. loc. cum Valent. Pal. etc. quia, ut inquit, talis obligatio superaddita non meretur pretium, cum sit in utilitatem tam mutuantis, quam mutuatarii, qui implendo exoneratur ab obligatione, quam jam habebat. Addunt, si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini; tantò magis ab injuria inferenda Deo. His non obstantibus, huic secundæ sententiæ, pace tantorum doctorum, nunquam valui acquiescere, quia omne onus quod imponitur mutuuario ex pacto, tenetur ipse præstare ex justitia, et ideò evadit quidem pretio æstimabile; ita ut si post tale pactum medicus ille non medeatur, advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex justitia compensare damnum quod eveniet ex omissione medelæ, vel patrocinii præstandi, ad quod damnum resarciendum priùs certè non erat obligatus. Quid ergò refert, quòd pactum impositum cedat, vel non, in utilitatem mutuatarii, cum usura in hoc consistat, quòd exigatur ex mutuo onus pretio æstimabile? Et miror, cur *Salm.*, qui loquentes de simonia tr. 19. c. 4. punct. 3. §. 3. n. 41. (et ut diximus n. 59.) tanquam certum asseruerunt ex *D. Thom.* simoniam committere qui dat aliquid alicui cum obligatione præstandi aliquod opus spirituale, licèt illud non sit in commodum dantis, eò quòd esset contractus onerosus; hic verò teneant non esse usuram, similem imponere obligationem; cum ex communi axiomate dicatur: Quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Cæterum omnes rectè docent non inferre usuram pactum solvendi id quod jam priùs erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio æstimabile, vel de quo mutuarius pretium petere potuisset; ita *Concina p. 468. n. 1. Cont. Tourn. loc. cit. v. Et verò, et alii.*

778. — Dubitatur 3. an possit deduci in pactum, ut mutuarius faciat injuriæ condonationem, ad quam neque ex charitate tenebatur, sed poterat justè satisfactionem petere? Affirmant *Sot. Navar. et Sylv. apud Salm. ibid. n. 57.* quia læsio tunc ratione amicitiae naturaliter condonari solet. Longè tamen probabiliùs et veriùs negant *Lugo d. 25. s. 8. n. 38. Laym. Bon. Pal. apud Salm. ibid.* quia adderetur obligatio verè pretio æstimabilis. *Lessius autem l. 2. c. 20. d. 7. et Salm. l. c. cum Trull. Serra, Prado, etc.* adhærent secundæ sententiæ, quando esset pactum justitiæ; secùs verò, si esset fœdus amicitiae, ut loquuntur, ex qua exigatur, ut alter libenter injuriam remittat; sed benè advertunt hoc palliatæ usuræ periculo non carere.

779. — Dubitatur 4. an liceat pactum, ut mutuanti officium conferratur? Alii dicunt, quòd, si hoc petatur ex justitia, esset quidem usura, et est communis cum *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3. et aliis contra paucos ap. Salm. ibid. n. 58.* Secùs verò si petatur ex amicitia, aut gratitudine; *Salm. autem ibid.* dicunt hoc practicè non posse admitti,

si fortè in aliquo casu raro. Sed ego absolutè nunquam admittendum se dico *ex prop. 42. Innoc. XI.* ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigi, tanquam ex gratitudine debitum. Hinc officium sic reciens, teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuarius hoc nolle præsumatur; cum aliàs collatio iam valida existimetur. *Vide Less. l. 2. c. 20. n. 62. Lugo n. 42. Salm. loc. cit. num. 59.*

780. — Dubitatur 5. an liceat obligare mutuarium ad ea, quæ ex gratitudine tenebatur præstare, v. g. ut emat sibi necessaria à mutuante, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat, etc. Omnino negandum cum *Bus. n. 12.* non solum si hæc exigantur ut debita ex justitia, sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eandem *prop. 42.* ut diximus: *Salm. autem de contract. c. 3. punct. 8. §. 2. n. 61.* dicunt, quòd simpliciter rogare mutuarium ad hæc liberè præstanda ex amicitia, de se non esset illicitum; et in hoc videtur expressè consentire *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3.* ubi dicit: *Si verò munus non quasi ex obligatione exhibetur, sed ex benevolentia quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, exigere, et expectare.* Hæc autem doctrina currit speculativè loquendo, sed in praxi rectè dicunt *Salm. loc. cit.* esse valde periculosam. Nec admittendum id quod ait *Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 3.* licitum esse obligare mutuarium ad hæc præstanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine qua non daretur mutuum, quia, acceptatâ conditione, reipsâ jam onus imponitur, et mutuarius obligatur ad illud: quod numquam licet *ex D. Th.; vide n. seq.*

781. — Si pactum autem sit remutuandi, *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 4.* sic docet: *Licet simul mutuanti unum aliquid aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum.* Licitum igitur est mutuarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui, quia potes ab altero petere officium amicitia, quod ille à te postulat; modo illud non sit ipsi magis onerosum: et sic pariter posses petere, ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat, etc. Secus autem, si obligares in futurum; ita cum *S. Th. Less. l. 2. c. 20. n. 53. et Salm. de contract. c. 3. punct. 8. §. 2. n. 62. 63. et 64. cum aliis, contra Bann. et Rodr. etc.* qui excusant ab usura pactum adhuc in futurum remutuandi, sed improbabili-
liter.

782. — Dubitatur 6. an liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie, et quantitate, quando creditur pluris valitura?

In hoc certum est 1. quòd licet, si æquè dubium est, an valor rei sit augendus, vel minuendus: *vide Less. l. 2. c. 20. dub. 17. n. 145.* Certum est 2. quòd, si rem servaturus eras usque ad tempus, quo ejus valorem augendum esse certò credas, potes petere, ut reddatur res in

eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen æstimatione periculi, vel expensarum in re servanda. Ita *Habert, Concina, Bon. Dic. Reb. etc. cum Salm. loc. cit. §. 3. n. 67.* Certum est 3. quòd licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum, quod non credatur pluris valiturum, nec melius vetere. Ita *Salm. ibid. cum Pal. Mol. Trull. etc. cum Bus. n. 44.*

Quæstio igitur est, an possis petere, ut tibi reddatur res quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore, quo credis eam pluris valituram? Affirmant *Sot. et Mol. apud Less. d. c. 20. n. 454.* Et his adhæret *Bus. hic infra n. 18.* quia, ut dicunt, hæc est natura mutui, ut res in eadem quantitate reddatur, et quia per mutuatarium stat ne res reddatur ante illud tempus. Sed docet *Less.* hanc sententiam tunc esse probabilem, cum fuisset dubium, an pretium foret augendum, vel an tu rem servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractioe reddendam esse, juxta prædicti dubii æstimationem, ne quid ex mutuo lucreris: posito quod non fuisses certò rem servaturus); nam alioqui rectè dicit *Less.* non vidère, quo jure possis æqualem mensuram recipere. *Salm. autem loc. cit. num. 70. cum Bon. Azor, et Trull.* prædictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantum ad rei substantiam præcisâ consideratione valoris, et incrementi. Sed hæc præcisio non video quomodo licitè posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis, et certò, vel probabilius pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessariò semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto è converso cum *Salm. ibid. n. 74.* quòd, si certò, vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minùs valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnem.

Hæc dubia tamen locum habent, quando cogitatur, et creditur res pluris valitura; si verò bonâ fide nulla habeatur consideratio de incremento, vel decremento rei; benè potes pacisci, ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita *Less. c. 20. dub. 17. n. 449. P. Conc. ac Laym. etc. cum Salm. ibid. n. 72.* Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniæ, tenent *Salm. loc. cit. n. 73. cum Sa, Pal. Trull. Tol. etc.,* quia in pecunia principaliter attenditur valor. Sed *Azorius, Nav. et alii apud eosd. Salm. cit. n. 72. in fine cum Busemb. infra n. 17.* ajunt benè valère pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie, et numero monetarum, quando nullum cogitatur, nec intenditur incrementum, et sic expressè sit conventum: horumque sententia est mihi probabilior, saltem si commune sit periculum incrementi, vel decrementi, ut sentit *P. Concina.* Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie, quàm traditur, omninò usurarium est, quia imponitur onus pretio æstimabile, ut dicunt *Salm. ibid. num. 74. Concina et alii communiter.* Usque adhuc de pactis; circa quæ benè advertit *Anacl. de usur. q. 4. in fin.*

cum aliis communiter, quòd contractus in aliqua regione usitatus, et à viris probis celebrari solitus, non est facilè damnandus. Sed procedamus ad alias quæstiones, quæ supersunt.

783. — Quæstio VI. Utrùm usurarius acquirat dominium lucri usurarii? Affirmant *Lugo d. 25. sect. 11. n. 206. ac Scot. Sa, Nav. etc. apud Salm. de contract. c. 3. punct. 12. n. 106.* quia mutuarius, quamvis coactè det, et ideò usurarius teneatur ad restitutionem, dat tamen liberè, et transfert dominium; sicut transfert qui metu coactus rem vendit. Sed oppositum tenendum cum *S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 3. et communi cum Salm. ibid. n. 107. Conc. Cont. Tourn.* Et ratio est quia contractus usurarius est omni jure nullus; nuda autem traditio rei dominium non transfert; ut habetur in *l. Nunquam, ff. de acquirendo rerum dominio.*

784. — Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas, docet *ibid. S. Thom.* quòd si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent, quia sunt fructus industriæ; secùs, si percepti sint ex re non usu consumptibili, putà ex domo, agro, quia (verba *S. Thomæ*) sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, et ideò ei debentur. Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si aliàs minus percepisset. Quid de fructibus, quos dominus non fuisset cepturus, sed usurarius percepit? *Lugo d. 25. sect. 11. n. 209.* it non esse restituendos, quia ex sua sententià usurarius dominium rerum acquirit, et tantùm tenetur mutuarium indemnem servare. nos contrarium in nostra sententià ut suprà, dicendum putamus *Salm. loc. cit. n. 113. Cont. Tourn. et Conc.*

35. — Quæstio VII. Utrùm dans consilium pro usuris, aut præs pecuniam usurario, ut mutuet, teneatur ad restitutionem? Negant *o d. 25. sect. 11. n. 217. et Sa, Tol. Sylv. Med. etc. apud Salm. punct. 13. n. 115.* quia hi non sunt causa efficax damni, cum it postea debitor solutionem usurarum negare. Sed respectu hujus rei longè probabiliùs (saltem, dico quoad suadentem usuras tenèri) ut *Bus. hic cum Less. l. 2. c. 20. dub. 21. n. 178. Lugo d. 25. 5. Salm. cit. n. 115. cum Pal. Bon. Trull. etc.* quia verè ipse est causa injusti contractùs; et licèt debitor posset non solvere, si solvat ex causa sua injustè solvet. Commune autem est *Salm.* quòd non peccat, nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam tarii illa faceret; et ideò ex alia ratione prima sententià est satisfacienda, quia rationabiliter in illis mutuarius præsuntitur consentit ait *Lugo l. c.* Quoad eum autem qui tradit pecuniam usurario, *Concina tom. 7. p. 534. n. 7. Less. c. 20. n. 178. et Salm. l. c. n. Trull. etc.* peccare et tenèri ad restitutionem; quia proximè tenetur ad damnum mutuarii. Sed *Lugo eod. n. 216.* rectè excipiendam rationem, nisi præstet pecuniam in gratiam mutuarii.

Vel nisi, addendum dico, non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quàm esset mutuatarii damnum, juxta dicta n. 571. v. *Secunda*.

786. — Quæstio VIII. An peccet, et teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum, quem scit abusurum ad usuras? Respondent *Less. l. 2. c. 20. d. 24. et Salm. de contract. c. 3. punct. 13. n. 116. cum Pal. Lug. Bon. et Trull.* quòd is peccaret utique contra charitatem, si usurarius non haberet alias, unde usuras exerceret: sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariis. Tenèri tamen sentit *P. Cone. ex D. Thoma 2. 2. q. 78. art. 4. ad 3.* ubi dicit: *Quòd si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde usuras exerceret, vel hâc intentione committeret, ut inde copiosius per usuram lucraretur, daret materiam peccandi, unde et ipse esset particeps culpæ.* Unde si talis deponens est particeps culpæ, non erit quidem particeps alterius culpæ quàm injustitiæ, quam perpetrat mutuator. Sed hoc non obstante, veriùs mihi dicendum videtur, quòd deponens non teneatur ad restitutionem: sua enim actio non est injuriosa, sed potiùs gratiosa mutuatario, cum hic potiùs gratiam habeat, quàm ægrè ferat depositionem pecuniæ, ut in necessitate sibi providere possit. Posito ergò quòd mutuatarius in hoc non sit invitus, deponens, licèt sit particeps injustitiæ, quatenùs lædit virtutem justitiæ in generali, juxta sententiam quam tenuimus in *tract. de charit. l. 3. n. 45. v. Tertia*, ubi diximus præbentem occasionem peccandi, non solùm lædere charitatem, sed etiam virtutem, ad quam lædendam proximum inducit; non tenetur tamen ad restitutionem, quia non lædit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius, nec ei injuriam irrogat, cum ille respectu deponentis non sit invitus. Et sic intelligi potest *S. Th.*

787. — Quæstio IX. An principes, judices, et advocati, qui sunt causa, ut usuræ solvantur, teneantur ad restitutionem? Respondetur tenèri: sicut tenentur etiam illi, qui non excludunt à suis locis usurarios: imò excommunicantur ipso facto in *Clem. Ex gravi, de usuris*; nisi tamen ob bonum publicum hoc permittere expediret. Ita *Less. n. 179. Salm. de contract. c. 3. punct. 13. n. 117. cum Pal. etc.*

788. — Quæstio X. An si usurarius sit tibi debitor, possis tu licitè exigere usuras, quas ille tibi assignat exigendas à mutuatario? Negat.: atque si exigis, tenèris ad restitutionem; modò tamen tibi constet illud debitum esse pro usuris. *Salm. ibid. n. 119.*

789. — Quæstio XI. An peccent famuli cooperantes dominis usurariis? Certum est, quòd famuli minùs principales, qui tantùm scribunt, enumerant pecunias, deferunt pignus, et similia, non tenentur ad restitutionem, nec peccant. Ita *Salm. loc. cit. n. 118. Croix l. 2. num. 268. Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 49. et Bus. circa fin. hujus dubii.*

Dubium est de iis, qui exigunt usuras, et ad solutionem cogunt, an teneantur ad restitutionem? *Sa, Sylv. Tabien. Vega apud Salm. ibid.* licet dicant peccare, excusant tamen à restitutione, quia isti non sunt verè causa exactionis, vel tantùm sunt materialis, et remota; *Salm. autem ibid. cum Pal. Val. Med. Salas. etc.* putant tenèri, cùm verè sint causæ injustæ proximè cooperantes: et hoc videtur probabilius cum *Tamb. eod. loc.* si ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus, prout esset, si cogèrent eos ad solutionem, subscriberent apodixas: secus, si in re illis non ingrata, nempe si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigèrent usuras sine coactione; quia in hoc debitores non censentur inviti. Sed non excusarem exigentem à peccato cooperationis ratione solius famulatùs.

790. — Quæstio XII. An hæredes usurarii, vel alterius debitoris teneantur ad restitutionem in solidum? Distinguendum: Si debita sint hypothecaria ex contractu, communis est sententia, omnes in solidum tenèri. Dubium est, si debita sint personalia defuncti ex delicto: adhuc tenèri in solidum docent canonistæ cum *Sylv. Salas, Lopez, Major, etc. apud Cont. Tourn. de usura, art. 5. concl. 5. in fin.* Idque arguunt ex *c. Tua nos 9. de usur.* ubi dicitur: *Filii ad restituendas usuras eã sunt districtione cogendi, quã parentes sui.* Sed satis probabiliter *Cont. Tourn. loc. cit. cum Azor, Cajet. Tol. Bon. Bann. Med. Habert Pontas, Sambov. etc.* dicit hos hæredes tenèri solùm pro rata, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint: et probatur ex *l. 1. c. de delictis defunct.* ubi dicitur: *Post litis contestationem, eo qui vim (seu damnum) fecit defuncto, successores ejus in solidum, alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri juris absolutissimi est.* Rationem dat *Cajetanus* respondens ad textum *Tua nos*, suprà oppositum, et dicit: *Filii tenentur sicut et pater obligatione scil. personali suorum bonorum: sed in hoc est differentia, quòd pater est tota illa persona, ac per hoc habet totam obligationem; quilibet tamen hæres (scil. filius) est pars illius personæ, et consequenter partem tantùm obligationis subiit.*

Quæstio XIII. Hic etiam pertineret quærere, an licitum sit petere mutuum ab usurario, et illas ei offerre? Sed de hac satis dictum est suprà *de charitate l. 3. n. 47. v. Secunda; et n. 77. v. 4.* Licitum.

791. — « 11. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, ut restituatur novum (præsertim certo tempore) est usura, si mutuans sciat novum fore melius, et majoris pretii, *Sylvest. Nav. Trull. d. 15. n. 11.*
 « 12. Est usura ex communi sententia, si des mutuum ut postea mutuarius ex debito civili obligetur tibi rursùs mutuare, aut vendere, vel apud te in tua officina emere merces, aut operas suas locare: quia talis obligatio est res pretio æstimabilis, cùm privet mutuatarium potestate alibi emendi, et locandi operas. *Less. l. 1. c. 20. d.*

» 8. *Card. Lugo d. 25. n. 46. Vide Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 3. Bon. l. c. p. 3.*

« 13. Usura est, mutuare principi, vel reip. eo pacto, ut interim, dum » non solvitur, sis liber à tributis vel oneribus justis solvendis. *Salas, » C. Lugo n. 64. ex communi.*

« 14. Item mutuare eâ lege, ut mutuatarius eam pecuniam exigat à » debitore mutuantis, à quo non facilè extorquebit. Quod addo, quia, » si spontè onus illud suscipiat, eò quòd facilè possit obtinère, non erit » usura. *Ibid. et Bon. l. c.*

« 15. Item, si frumentum, quod alibi habes, des mutuum, obligando, » ut tibi reddatur hic, vel alibi (cum majoribus sumptibus, vel laboribus) » ubi plus valet. *Ibid.*

« 16. Usura etiam est, obligare mutuatarium, ut partem mutui acci- » piat in mercibus, quibus non indiget. *Ibid.*

« 17. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si quis det mu- » tuo, v. g. 400 florenos, non potest exigere plus quàm eorum pretium, » et valor tunc fuerit. Unde, si eorum valor tunc augeatur, non potest » repetere 400, quia reciperet aliquid supra sortem. Quòd si valor de- » crescat, debet mutuatarius reddere plus quàm 400, quia aliàs non » restitueret ad æqualitatem. *Vide Less. l. 2. c. 22. n. 449. Laym. » l. 3. t. 4. cap. 16. Bon. l. c. p. 3. » (Vide n. 782. vers. Hæc dubia).*

« 18. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, etc. aliter se res » habet, quia, si quis v. gr. mutuet alteri 40 modios tritici, sive pre- » tium crescat, sive non, potest repetere 40. Ratio disparitatis est, quia » in pecunia non spectatur ordinariè (nisi aliter conventum sit ob certas, » et licitas causas) nisi valor, sive pretium. Unde non debet restitui » nisi pretium æquale. At verò in frumentis, etc. spectatur ipsa mate- » ria, quia non petitur mutuum frumentum propter pretium frumenti, » sed propter ipsum corpus, et substantiam: ergò, etsi crescat pretium » illius, potest repetere tot mensuras, quot dedit mutuo. Interim tamen » quidam de his rebus eodem modo loquuntur, quo de moneta. *Vide » Laym. l. c. num. 14. et Bon. l. c. » (Vide dicta n. 782.)*

792. — « Quæres: Quæ obligatio, et pœna sit usurariorum, et coope- » rantium?

» Resp. 1. Usurarius etiam non manifestus, ac hæredes tenentur » restituere; imò etiam omnes ii, qui ex parte usurarii cooperantur ef- » ficaciter: v. gr. iudices, domini temporales, notarii, famuli, advocati, » qui quovis modo juvant, vel cogunt mutuatarios ad solutionem usu- » rarum. Dixi (positivè seu efficaciter), quia habendo se negativè, po- » sunt permittere usurarios, ob justam causam, et necessitatem pau- » perum. Præterea in praxi, ex præsumpta voluntate mutuatariorum, ferè » excusantur minùs principales famuli. » (*Vide dicta suprà n. 789. et » l. 3. n. 78.*)

- 2. Usurarius publicus, sive notorius non debet admitti ad communionem altaris, nec absolvi, donec restituat usuras, nec sepeliri in loco sacro; et qui scienter sepelit, ipso facto est excommunicatus.
- 3. Addit *Laym. l. c. n. 21.* ejus testamentum ipso jure irritum esse, nisi ante mortem restituerit. *Vide Less. Bon. Trull. cap. 14. d. 22.* (Item usurarii sunt infames. *Salmant. de contract. c. 3. punct. 14. num. 125.*)

DUBIUM VIII.

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit emptio, et venditio?

- 793 Quando venditio est justa?
- 794 An requiratur determinatio pretii? An, data urbhâ, liceat à contractu rescire?
- 795 An requiratur scriptura et traditio?
- 796 An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo?
- 797 Ad quem spectent fructus, cùm completur conditio emptionis?
- 798 Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ?
- 799 Cujus sit res emptæ pecuniâ alienâ?
- 800 An valeat contractus, si vendatur res aliena?
- 801 In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat?
- 802 Quid de merce astrononæ?
- 803 An laeca obliget in conscientia?
- 804 Quotupliciter pretium varietur? Et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem?
- 805 An deceptio semper obliget ad restitutionem?
- 806 An liceat pluri vendere rem utilem emptori?
- 807 Quid si adsint alii justî tituli?
- 808 An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi? An communis aestimatio variet pretium? Et an venditio sub hasta, aut per venditrices?
- 809 Quid si res vendatur minutim?
- 810 An res possit carius vendi ob dilatam solutionem? An ratione periculi vel quia res pluris esset valitura?
- 1 An res ad creditum carius vendi possit?
- 2 An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi?
- 3 An licitum sit pactum redempti, ad arbitrium emptoris? Quid de contractu mohatra?
- De monopolis.
- Quot modis fit monopolium?
- An reus, vel pauci, qui annonam emunt, ut carius vendant, peccent contra justitiam?
- An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem? Et an facto monopolio à mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere?
- An irritus contractus otium-secutum?
- Quid si vitium sit circa substantiam?
- Quid si vendatur ut pura res quinta perfectior ubiq;? Quid de vino mixto cum aqua?

821 An sit injustitia vendere quid pro quo?

822 Quid si vitium est circa quantitatem?

823 Quid si circa qualitatem?

824 An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam?

825 An tradidit tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno?

826 Quid de sartoribus vilius pannum ementibus?

827 Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium?

828 Si res pereat ante traditionem, cui pereat? Quid si post traditionem?

829 An liceat vilius emere chirographa, seu credita?

830 Vide alia apud Busemb.

793. — **R**ESP. Est contractus, quo pretium pro merce solvitur; completurque mercis traditione. Venditio contra. Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum, sive exæquet valorem rei et contra. Aliàs, si sine legitimo titulo secùs fiat, committetur injustitia gravis, vel levis pro gravitate excessùs, qui proinde ad restitutionem in conscientia obligabit; etsi in foro externo ad restitutionem ferè non cogatur quis nisi ultra dimidium defraudaverit. Vide Laym. c. 17. Bon. d. 3. q. 2. p. 1. et 4.

794. — Notandum I. quòd, ut contractus emptionis sit validus, requiritur determinatio pretii, quæ si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus, l. Quod sæpè, ff. de contrahenda emptione. Secùs, si remittatur tertio, l. ult. c. eod. tit. sive judicio prudentum, ut rectè ait Dicast. An autem valeat emptio facta pro justo pretio, sine determinatione? Affirmat Palauus disp. 5. p. 1. n. 4. Salm. autem de contr. c. 2. punct. 1. n. 2. negant cum communi, nisi pretium sit jam à lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) res debet esse determinata, saltem in spe, ut quando venditur hic jactus retis. Vide Salm. ib. n. 3. (1).

Quæritur hic, an quando data sit arrha, liceat danti resilire à contractu cum jactura arrhæ? Respondeo cum P. Concina tom. 7. p. 267. n. 2. quòd licitè potest ex consuetudine, quæ regulariter talis est. Excipitur, nisi arrha data sit pro majori securitate contractus jam initi. Utrùm autem in dubio, an arrha data fuerit pro securitate, liceat danti resilire? Videtur negare La Croix ex Onnate de contr. t. 2. d. 34. sect. 4. quia natura hujus contractùs arrhæ est, ut detur pignus ad statuendam obligationem ad non recedendum à contractu sub pœna pignus amittendi. Sed affirmat Concina l. c. Et hoc verum mihi videtur in iis contractibus,

(1) Art. 1591. Pretium rei in venditionem venientis à contrahentibus determinatum ait oportet.

Art. 1592. Potest autem determinandum relinqui alteri tertio; qui si noluerit vel non potuerit aestimare, non habetur venditio.

ubi regulariter talis est consuetudo; quisque enim præsumitur velle contrahere juxta consuetudinem; quâ regulariter fiunt contractus (1).

795. — Notandum II. quòd contractus emptionis solo consensu perficitur, nisi ante emptionem conveniant partes conficere scripturam, ex §. un. *Inst. de oblig. ex cons. et §. Empt., de empt. et vend.* Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi facta traditione, ut ex communi, contra *Pal. Nav.* et videtur certum esse ex §. *Utique. Inst. de empt. etc.* ubi: *Qui nondum emptori tradidit rem, adhuc ipse dominus est* (2).

796. — Immò nec transfertur dominium rei etiam emptori traditæ, donec ab emptore pretium solvatur, vel offeratur, aut saltem præstetur vel fidejussio, aut saltem fides de illo, ex §. *Venditæ, Inst. de rerum divisione*, ubi dicitur: *Venditæ verò res, et traditæ non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit veluti ex promissore, vel pignore dato. Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est rem emptoris fieri* (3). Quæstio autem hic fit, an gabella debita pro venditione, solvenda sit gabellario tempore contractûs, vel tempore traditionis? *Vasq. P. Nav. etc. apud Salm. loc. cit. n. 4.* dicunt tempore traditionis, et probabile putant *Salm.*; sed rectè probabilius censent oppositum cum *Pal. Vill. Prado, Bon. Dic.* et idem tenent *Less. l. 2. cap. 24. num. 4. Lugo d. 26. sect. 2. num. 5. et Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 1. art. 1. v. Quæri hic solet.* Ratio, quia contractus emptionis solo consensu perficitur, ut habetur ex §. un. *Inst. de oblig. ex consensu*, ubi dicitur: *Consensu fiunt obligationes in emptionibus, locationibus. Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia ne-*

(1) *Art. 1590.* Si in promissione venditionis data sit arrha, utrique contrahenti resillire licet: qui arrham dedit, eam perdet, et qui recepit, duplum ejus restituet.

(2) *Art. 1588.* Venditio perfecta est et dominium transfert in emptorem, quamprimùm conventum est de re et pretio, licèt nondum res tradita nec pretium solutum sit.

Art. 1588. Attamen si res in venditionem venientes ponderandæ, numerandæ aut mensurandæ sint, venditio ratione rei periculi, quod adhuc venditori subeundum, perfecta dici nequit, quamdiu quantitas pondere, numero vel mensurâ determinata non fuerit;

Art. 1586. Nisi res istæ acervatim vendantur aut emanant.

Art. 1587. Quæ prægustari solent, ut vinum, oleum et similia, debent priùs ab emptore gustata esse et probata.

(3) *Art. 1612.* Venditor qui emptori diem ad solvendum non prorogavit, non tenetur rem tradere, si pretium non solvatur.

Art. 1613. Et etiam si diem solutionis prorogaverit, non tamen rem tradere tenetur, si à die venditionis emptoris fortuna ruinæ patere cœperit et ipse non ab emptore caverit.

Art. 1614. Pretio non soluto, venditor rescissionem venditionis petere poterit.

Art. 1615. Quoties venditor in periculo versatur, rem ejusque pretium amittendi, rescissio venditionis immobilium statim obtineri potest; quòd si periculum istud non subsit, judex emptori diem solutionis ex rerum adjunctis prorogabit, ita tamen ut die illo elapso et pretio non soluto, rescissionem contractûs pronuntiare queat.

que scriptura, neque præsentia omninò opus est, at nec dari quidquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.

797. — Notandum III. quòd quando venditio est conditionata, impletâ conditione, contractus retrahitur ad diem venditionis; ideoque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen est, quando conditio adjecta est casualis: secus, si potestativa, scil. cujus impletio sit in potestate emptoris. Ita *Less. Mald. etc. cum Salm. loc. cit. punct. 2. §. 2. num. 25.*

798. — Notandum IV. quòd periculum et commodum rei regulariter spectat ad dominum rei, sed in contractu venditionis, emptione perfectâ, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habita fide de pretio (quibus casibus remanet res in dominio venditoris, ut dictum est mox suprâ n. 796.), nisi aliter conventum sit (1). Ita ex §. *Cùm autem 3. Inst. de empt. et vend. l. Id quod 7. ff. de peric. et comm. et l. Post perfectam 4. cod. eod. tit.* Excipe tamen, si venditor sit in mora tradendi; tunc etiam ad ipsum pertinet periculum, ex *l. 17. ff. de per. et comm.* Item, si culpâ venditoris res fuerit destructa, vel deteriorata, ex *l. 2. eod. tit. Vide Croix l. 3. p. 2. num. 705.* Perfecta autem emptione, si aliter conventum non fuerit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem, ut communiter docent *Less. l. 2. c. 24. n. 100. Spor. de 7. præc. c. 5. num. 93. Cont. Tourn. loc. cit. art. 5. Lugo d. 26. sect. 14. Croix l. c. num. 977. cum Mol. Laym. etc.* Et hoc currit etiam pro foro conscientiæ, ut *Spor. cum Mol. et communi.* Dicit tamen *Cont. Tourn. cum Lugo*, quòd hoc valet quoad æstimationem, quam habent fructus tempore emptionis: si verò fructus tempore venditionis erant immaturi, cùm postea sunt maturi, certum est, quòd, re non traditâ, eorum incrementum debetur venditori, ut *Less. et Mol. apud Lugo d. 26. n. 242. ac Cont. Tourn. loc. cit. (2).*

Ita quoad fructus pendentes; quoad fructus verò futuros rei, dubitatur 4. Ad quem spectent ipsi, re non traditâ vel traditâ sine pignore,

(1) *Art. 1139.* Obligatio rei tradendæ solo consensu contrahentium perficitur, ita ut sit statim creditoris ejusque periculo, nisi debitor in morâ fuerit, qui tunc rei periculum subibit.

Art. 1362. Debitor ab omni obligatione liberatur, si res debita sine ipsius culpâ aut morâ culpabili perit; quinimo liberatur, etiamsi in morâ fuerit, modò res in communi periculo æque periliæ, nec debitor periculum casus fortuiti in se suscepisse supponitur.

Art. 1647. Si res ex vitio inherente perit, venditor jacturam feret ac pretium aliasve impensas emptori compensabit: non tamen ipsius, sed emptoris est periculum casus fortuiti.

(2) « Sicut periculum rei spectat ad emptorem, ita ei debentur fructus illius, et leges civiles oppositæ in hoc puncto, reprobatæ sunt à jure canonico, prout favorabiles hære » usurario, prout dicunt *Salm.* » *Ex Hom. Ap. tr. 10. n. 169.*

Art. 1614. Res tradenda est in statu, in quo erat tempore venditionis, à quo die fructus omnes ad emptorem spectant.

Edit.

aut datâ fide de pretio, ita ut dominium rei adhuc fuerit apud venditorem?

Prima sententia, quam tenent *Cont. Tourn. ibid. num. 4. et Bon. de contr. d. 3. q. 2. p. 7. §. 1. n. 4. cum Cov.* dicit eos spectare ad venditorem, ex regula illa generali, quòd res suo domino fructificat.

Secunda sententia tamen communis et verior, quam tenent *Less. l. 2. c. 24. n. 109. Croix l. 3. p. 2. num. 978. Salm. de contr. c. 2. punct. 2. §. 3. n. 17. et 18. cum Sylvest. Tap. Mald. Spor. de 7. præc. c. 5. n. 94. cum S. Anton. Arm. P. Nav. et Laym.* docet, fructus spectare ad emptorem, nisi aliter conventum sit. Ratio, tum quia, cui debetur res, debentur etiam fructus tanquam accessorii; tum quia æquum est, ut ad eundem emptorem spectet commodum fructuum, ad quem spectat rei periculum, ut mox suprâ dictum est. Nec obstat regula enunciata, quòd res domino fructificet; nam respondetur hoc intelligi de domino absoluto, non autem de domino rei, quæ debetur alteri, ad quem rei periculum spectat. Nec deinde obstat dicere, iniquum vidèri, quòd emptor percipiat fructus, et venditor non possit pretio frui; nam respondetur, hoc commodum emptoris benè compensari cum periculo rei ab ipso assumpto; cæterùm pretium solvendum per se æquale est pretio persoluto, nisi ex mora solvendi venditor patiatur aliquod interesse ratione damni emergentis, vel lucri cessantis; tunc enim emptor sanè teneretur illud ei resarcire, ut omnes docent cum *Spor. n. 96.* Certum autem est, quòd si venditor intenderet non ratam habère venditionem, nisi postquam pretium solvatur, eo casu tam periculum rei, quàm commodum fructuum ad ipsum spectet, ut *Spor. l. c. cum P. Nav. et Laym.*

Diximus autem, nisi aliter conventum sit, nam si res non sit tradita, vel tradita sit sine pignore, aut fide de pretio; tunc dubitatur 2. an possit venditor pacisci, ut fructus ad ipsum spectent, donec pretium solvatur?

Prima sententia negat cum *P. Conc. et S. Antonin. Sylvest. Major. Arm. Gabr. etc. apud Dian. p. 4. tr. 4. r. 439.* qui probabilem putat. Ratio, quia venditor, concedendo dilationem ad solvendum pretium, nequit per hoc tempus proventum exigere; compensato tamen interesse ab emptore, si tempore præfinito fuerit in mora solvendi.

Secunda sententia verò communior, et probabilior affirmat, eamque tenent *Mol. d. 368. n. 9. Fill. tr. 35. c. 8. q. 2. n. 117. cap. 7. dub. 24. num. 3. cum Nav. Ang. Tab. Castr. etc. Bon. d. 3. q. 2. p. 7. §. 1. num. 5. cum Covarr. Gom. et Reb. et idem tuetur Petr. tom. 2. p. 393.* Ratio, quia venditor justâ potest dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat, usquedum pretium solvatur; et tunc non exigit fructus ratione solutionis dilatae, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ. Hoc tamen casu benè ait *Petr. l. c.* quòd si prædium pereat, vel deterioretur, non

posset venditor exigere id quod ratione præfatorum fructuum emptor promiserit ei correspondere.

799. — Quæritur 1. cujusnam sit res empta pecuniâ alienâ? Respondetur, emptoris, si emat nomine suo, *ex l. Si ex ea, c. de rei vindicatione*, ubi dicitur: *Si ex ea pecunia, quam deposueras, is apud quem collocata fuerat, sibi possessiones comparavit, ipsique traditæ sunt... ab eo invito in te transferri injuriosum est*. Excipe, si pecunia sit Ecclesiæ, minoris, et militis, ut *Bon. Reb. Sylv. etc. cum Salm. de contract. c. 2. punct. 3. n. 29.* quia tunc illis res acquiritur.

800. — Quær. 2. an valeat contractus, si vendatur res aliena? Resp. *ex l. Rem alienam, 28. ff. de contrahend. empt.* validum esse quoad translationem dominii, non quidem rei, sed pretii: unde vendens malâ fide acquirit dominium pecuniæ, sed tenetur emptori omnia damna restituere: qui autem vendit bonâ fide, non tenetur ad damna, neque ad evictionem, ut dicunt *Salm. ibid. n. 31. cum aliis*, quibus consentit *Pal. tr. 33. d. 5. p. 8. §. 1. num. 1.* sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit non teneri de evictione, ut exprimitur in *l. Emptorem. §. Quia autem, ff. de action. empt. ubi: Idem esse dicendum, etsi apertè in venditione comprehendatur nihil evictionis nomine præstitum iri, pretium quidem deberi re evictâ*. Æquum enim non est, ut venditor lucrum faciat cum jactura emptoris; vide *Palauum l. c. §. 4. n. 2.* Sed excipitur 1. nisi expressè fuerit conventum de non restituendo pretio, ut *Pal. ibid.* Excipitur 2. nisi venditor in nihilo factus sit ditior, eò quòd nimirum bonâ fide in largitiones fortè, aut in lusum pretium insumpserit, ut ajunt *Salm. dict. n. 31.* Excipitur 3. nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam comparaverit, tunc enim ipse, nisi expressè de evictione convenerit, in pœnam sui criminis nec etiam pretium potest repetere, ut sancitur in *l. Si fundum, c. de evict. Vide Pal. l. c. n. 16.* qui deinde *n. 18.* benè advertit, ex hoc non inferendum, quòd pretium eo casu possit à venditore retineri, nam in foro conscientiæ illud emptori restituendum est, in foro autem externo fisco adjudicandum (1).

Refert autem hic aliqua adnotare de obligatione evictionis. Debetur evictio, non tantum in venditione, si res ab emptore evincatur *ex l. 1. et seq. ff. de evict.*, sed etiam in permutatione, datione in solum pro debito, constitutione dotis æstimata, transactione, divisione hæreditatis, et in quolibet alio contractu oneroso, ut fusè probat *Pal. tr. 33. d. 5. p. 8. §. 1.* Non verò in contractu lucrativa; unde donans non

(1) 1599. Venditio rei alienæ invalida est: actio tamen de damno compensando institui valet, si emptor rem alienam esse ignoravit.

Art. 1380. Qui rem bonâ fide acceptam vendidit, solum venditionis pretium restituere tenetur.

tenetur ad evictionem, nisi fortè donatio incoeperit à promissione rei indeterminatæ, et postea tradat rem quæ evincitur; *vide Pal. l. c. ex n. 44.* Ut autem emptor possit de evictione agere, tenetur litem motam, antequam tempus probationum elabatur, venditori denunciare ex *l. Emptor, c. de evict. et l. Si rem, ff. Eod.* A qua tamen denuntiatione excusantur minores, et Ecclesiæ: *Pal. l. c. §. 3. n. 5. et 6.* Factâ autem denuntiatione, tenetur venditor prestare emptori documenta pro defensione; sed non tenetur defendere, nisi id promiserit; *Pal. ibid. num. 9. et 10.* Tenetur tamen ad expensas litis, ut dicit *Pal. cum aliis* (contra aliquos) ex *l. Si plus, §. Mota, ff. de evict. et l. Qui absentem, ff. de procurat.* Si verò malitiâ, aut culpâ iudicis, aut vi alterius, aut negligentia emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet, ut rectè ait *Pal. (4).*

804. — « 1. Quod spectat ad emptorem, is potest emere viliius, quàm res valeat, si ei non sit commoda, vel emat in gratiam venditoris, aut similes sint circumstantiæ, quæ rem faciant viliozem. Nec obstat, quòd venditor necessitate ductus vendat viliius; quia venditio manet voluntaria, inquit *Cajet. Vide Bon. l. c. n. 21. et 23.* Potest nihilominus graviter peccari contra charitatem, si quando pauperculi extrema inopiâ res suas vendere coguntur, nimis viliter ab eis emas. *Laym. l. c. n. 40.* »

Notandum est 1. quòd res in manu mercatoris ratione sui laboris et perarum pluris æstimantur quàm in manu alterius. Propterea tamen non est illicitum alteri rem vendere tanti, quanti venditur à mercatore. *ess. l. 2. c. 21. n. 24 Salm. de contract. c. 2. punct. 9. §. 2. n. 101. im Lug. Bonac. etc.*

Notandum 2. quòd concursus emptorum, et penuria mercium auget etiam rei; paucitas contra emptorum, et copia mercium minuit etiam. *Salm. ibid. n. 102. cum communi. P. Concina tom. 7. p. 1. n. 101. Cont. Tourn. de venditione et emptione, art. 4. de pretio fin.*

302. — Notandum 3. quòd pretium rei decrescit, quando res est parva utilis emptori, et hic in gratiam venditoris emit. Est communis

Art. 1626. De omni evictione tenetur venditor;

l. 1627. Nisi contrarium stipulatus fuerit.

l. 1629. Etsi cum emptore convenerit, nihil evictionis nomine præstitum iri, venditor non pretium rei restituere tenetur, nisi emptor tempore venditionis periculum evicis cognoverit ac suo discrimine emerit.

l. 1630. Factâ vel non factâ stipulatione de evictione, emptor à venditore petere potest:

Pretium rei;

Fructus quos domino evincenti solvere cogitur;

Expensas litis resarciendas;

Damnum emergens et lucrum cessans compensandum, necnon sumptus contractus factos.

Edit.

29.

sententia cum *Cont. Tourn. ut suprâ, et Salm. loc. cit. n. 403. et 405. in fine cum Bon. Dic. Reg. et aliis.* Hinc fit, quòd merces ultroneè licitè possunt vilius emi, ut communiter docent *P. Concina, Cont. Tourn. loc. cit. Diana, et Salm. cit. num. 405. cum aliis communiter, contra Ronc. de contr. c. 3. q. 5. r. 4.* qui ait ex solo capite quòd res ultrò à venditore offeratur, non esse causam, ut pretium rei decrescat, nisi accedat alia circumstantia, nempe paucitatis emptorum, vel pluralitatis offerentium. Sed verius alii DD. communiter, ut diximus, contrarium docent, quia regulariter in hujusmodi ultroneis venditionibus pauci inveniuntur emptores. At dubitatur 1. Quanti vilescat res ultrò oblata. *M. Serra 2. 2. q. 77. art. 1. dub. 3. cum Conrad. et Reb. Salas, Palac. Barth. à S. Fausto, et Megala ap. Dian. p. 1. tr. 8. r. 78.* sentiunt vilescere usque ad dimidium. Sed probabiliùs *Cajet. 2. 2. q. 77. art. 1. Bon. d. 3. q. 2. punct. 4. n. 23. Fill. tr. 35. c. 4. n. 70. Sporer de 7. pr. n. 22. Diana l. c. r. 36. Mazzot. t. 2. p. 111. Tamb. l. 8. tr. 3. cap. 7. §. 4. n. 6.* censent vilescere tantum pro tertia parte. Dubitatur 2. An idem currat, quando venduntur merces ob paupertatem?

Prima sententia affirmat; eamque tenent cum *Busemb. Cajet. d. art. 1. Corrad. Res. cas. p. 1. q. 157. Bon. l. c. cum Soto, Sa, Vasq. et aliis, Dian. d. r. 78. cum Nav. Terr. et Vill.* Ratio, quia res ultronea de se pretio decrescit juxta communem æstimationem; inopia autem venditoris non efficit, ut pretium mutetur.

Negat autem secunda sententia, quam tenent *Cont. Tourn. ibid. et Salm. suprâ cit. num. 405. cum P. Nav. Reg. Dic.* Ratio, quia hoc videtur adversari charitati, et justitiæ, emere vilius à paupere, qui necessitate coactus vendit. Excipiunt *Salm. ibid. et Conc. loc. cit.* si res ematur tantum in gratiam venditoris, ita ut aliàs non emeretur. Hæc secunda sententia est quidem æquior, et omninò suadenda; sed spectatâ ratione, prima sententia non videtur improbabilis. Dummodò, excipio, res emenda non sit de iis, quæ communiter emuntur, et offeruntur, ut frumentum, oleum, vinum: secus de aliis, quæ non ita facilè venduntur. Neque in eo casu efficit, quòd emptor re illa indigèret, quia id per accidens esset, et casus non mutat pretium rerum. Quando verò alter vendit coactus à necessitate, et tu non emis merè in gratiam sui, facilè potes peccare contra charitatem, ut benè ait *Mazzotta l. c.* emendo tanto vili pretio, quanto emeris merè in gratiam venditoris. Qui autem venderet in gratiam emptoris, sentio non posse vendere plus pretio supremo, nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempe raritas rei, multitudo emptorum, incommodum venditoris, vel specialis ipsius venditoris affectus ad rem, ut dicemus infrâ: aliàs, si adesset tantum commodum, vel affectus emptoris ad rem, utique non liceret augère pretium, ut dicemus cum *S. Thom. n. 806.*

Notandum 4. quòd si tam emptor quàm venditor ignorent pretium rei,

tunc justum erit pretium illud quod convenitur, quia uterque tunc exponitur periculo jacturæ. Ita *Cont. Tourn. hic part. 2. cap. 1. art. 4. concl. 1. Not. 3. cum Bannez.* Item notandum cum eodem *Cont. Tourn. loc. cit. concl. 2. Quær. 1.* quòd si aliqua res minoris valeret in uno loco, et majoris in alio, potest majoris vendi in loco minoris pretii, dummodo venditor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

2. Emptor potest emere minoris, ex eo quòd multa simul emat; quia tunc venditorem liberat multis curis, et expeditum facit ad alia nova comparanda, unde meritò pretium decrescit. *Bon. loc. cit. p. 4. n. 13. ex Less. Regin.* (Est commune cum *Less. c. 21. num. 38. Lugo etc. ap. Salm. de contract. c. 2. p. 11. §. 2. n. 149.*)

803. — 3. Quoad venditorem, is communiter debet vendere secundum pretium taxatum à lege, vel magistratu; quòd si nullum est, id censetur justum, quod morali hominum æstimatione imponitur. Quod non consistit in indivisibili, ut anxie scrupulari oporteat, sed dividitur in infimum, medium, et summum, sive, ut alij vocant, pium, moderatum, et rigorosum, ita ut intra latitudinem hujus pretii vendere, et emere liceat, nunc summo, nunc infimo.

Notandum est 1. quòd taxa facta pretii à republica obligat in conscientia, ut *S. Th. 1. 2. q. 96. art. 1. ad 3. cum communi*, etiam ecclesiasticos (licet sit probabile alias leges ecclesiasticos non obligare), *Salm. de contract. c. 2. punct. 9. §. 3. n. 118.* Intelligitur tamen, nisi notabiliter res mutantur, ut *Less. c. 21. d. 2. Salm. ib. n. 115. cum Reg. Trull. Dic. etc.* vel nisi taxa à majori parte populi non servetur, sciente principe, et non puniente. *Salm. ibid. n. 116. et punct. 10. §. 2. n. 135. in fin.*, vel si annus sit sterilis, ut mox subdetur. Utrùm autem tunc res optima possit carius vendi, vel misceri cum aliâ, ita ut fiat sicut aliæ res communes? Affirmant probabiliter *Salm. ibid. §. 1. n. 128. et 130. P. Conc. t. 7. tr. 306. n. 29. et Cont. Tourn. loc. cit. num. 3.* Ratio, quia princeps, taxando pretium, respicit tantum valorem mercis ordinariæ. An verò venditor possit cogere emptorem solvere in determinata specie pecuniæ? Probabile esse, quòd possit, dicunt *Salm. ibid. n. 126.* Negat verò *P. Conc. l. c. n. 28.* Ego censeo posse cogere ad solvendum pecunia usuali, nempe ænea pro rebus vilibus, argentea pro rebus magni valoris. Probabile autem est in annis valde sterilibus, taxam non obligare, ut *Nav. Bonac. Mol. Covarr. Pal. etc. contra Ledes. Ban. Tap. Azor, etc. Vide Salm. loc. cit. ex n. 132.*

604. — Notandum 2. quòd pretium variari potest, ratione temporis, et loci; debet enim attendi tempus, in quo res traditur, et locus, ubi est res quæ venditur, non autem ubi fit contractus, nisi venditor conveniat huc rem transferri. *Salm. ibid. punct. 9. §. 2. n. 98. et 99. cum Lugo, Dic. etc. ac Cont. Tourn. ut suprâ.* Hinc res pretiosa potest parvi emi.

ubi parvi æstimatur; et res vilis magni vendi, ubi magni æstimatur *Vide dicenda n. 808.* E contrario venditor non potest alicubi rem vendere pluris, quàm ibi æstimatur, licèt emerit cariùs, et multum expenderit ad illam vehendam, ut docent *S. Th. Less. Bon. etc. cum Salm. loc. cit. n. 400.*

Notandum 3. quòd pretium rerum vilium minorem latitudinem habet, quàm pretiosarum; vinum enim, aut simile quod valet 5. potest vendi 6. vel 4. aut si valet 40. potest vendi 42. vel 8. ut dicunt *Cont. Tourn. et Caj. apud Salm. de contract. c. 2. punct. 9. n. 79. in fine;* aut si valet 100. potest vendi 105. et 95. *Less. l. 2. c. 21. n. 40. et Concina tom. 7. pag. 294. n. 2.* Domus autem, aut villa, quæ fortè vendita est pro 20 mille, post annum emi poterit pro 12 mille. *Vide Salm. ibid. n. 80. cum Less. Lugo, etc.*

805.—Notandum 4. quòd, licèt in foro externo non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justii pretii: in foro tamen conscientie etiam deceptio infrà dimidium obligat ad restitutionem. Et ita omninò dicendum (contra juristas aliquos) cum *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 4. ad 1. Less. l. 2. c. 21. n. 21. Lugo d. 16. n. 84. et Salm. ibid. §. 4. n. 85. cum communi.* Et hoc etiamsi contractus fuerit initus bonà fide; tunc enim decipiens tenetur saltem ad id, in quo factus est ditior.

Quòd si, ut suprà notavimus cum *Cont. Tourn. et Salm. ibid. num. 88.* tam emptor, quàm venditor rei valorem ignorent, et uterque sorti se committant, ut lucrum vel damnum spectet ad eum, cui sors contingeret, tunc valet contractus, etiamsi postea inveniatur deceptio in dimidio, quia tunc sibi invicem censentur cedere excessum, ut rectè ajunt *AA. cit.*

Hinc etiam advertendum, quòd communiter non præstatur fides mendaciis vendentium, dum satis noscuntur hæc esse communia stratagemata; unde ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitutionem, ut *Salm. loc. cit. n. 84. cum Trull. Bon. et Reb. Dixi regulariter,* quia si aliquando venditor certè animadverteret, emptorem mendaciis credere, et ideò majoris emere, tunc quidem ab injustitia is non est excusandus.

806. — « 4. Si quid emptori valde utile sit, non licet hoc solo nomine rem vendere ultra pretium justum: quia utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris. *Bon. loc. cit. n. 27. ex. Less. l. 2. c. 27. d. 4. Fill. t. 35. n. 77.* » (*Ut communiter Salm. de contract. c. 2. punct. 9. §. 4. num. 91. cum S. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. qui ait: Si aliquis multum juvetur ex re alterius quam accepit, ille verò qui vendit non damnificetur carendo re illa, non debet eam supervendere.*)

807. — « 5. Licet autem vendere cariùs, quàm valet pretio currenti, » si alii boni tituli adsint, et simul de hoc emptorem moneas: quia » tunc illi non fit injuria. Tales autem sunt, v. gr. lucrum cessans, aut » damnum emergens, aut incommodum, vel molestia tibi obventura ex

» rei venditione : aut affectus in eam singularis, ut si acceperis à majoribus, à principe. Item si res sint novæ, raræ, et singulares ; ut v. gr. peregrini flores, aves, feræ, monumenta antiqua, picturæ, numismata. *Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 1. n. 10. Con. l. cit. n. 15. ex Less. Reg. »*

Certum igitur est, posse rem pluris vendi ratione damni emergentis, vel lucri cessantis causâ venditionis, ex *D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1.* modò de his emptor moneatur, ut communiter docent cum *Busemb. ut suprâ, Less. l. 2. c. 21. n. 26. Lugo d. 26. sect. 7. n. 89. et Salm. ibid. n. 89. cum Bon. Soto, Trull. Bann. Mald. etc.* Et hoc etiamsi pretium sit à principe taxatum ; quia taxa respicit rem tantùm secundùm se, ut *Salm. l. c. cum Trull. et Salon.* An verò possit hujusmodi interesse exigi à venditore, si ipsemet se offerat ad vendendum ? Negant *Cont. Tourn. ibid. concl. 1. v. Séd hic duo, et Bann. ac Trull. ap. Salm. l. c. in fn.,* quia tunc ipse venditor, non jam emptor, esset causa talis damni. Sed probabilius mihi est oppositum, juxta dicta *de usuris n. 769. v. An autem, in fn.* Ratio, quia emptor, acceptando contractum, jam ipse est vera causa damni venditoris.

Quæritur I. An autem ratione specialis affectûs, quem habet venditor ad rem, possit eam pluris vendere ? Negat *Tapia ap. Salm. ibid. n. 90.* quia ob hoc res non fit magis æstimabilis, cùm id nihil commodi afferat emptori. Sed communiter, et veriùs affirmant *Less. Lugo, ac Salm. ll. cc. cum Bon. Trull. Vill. et Mald.* Ratio, quia privatio rei, erga quam est quis specialiter affectus, verè est pretio æstimabilis. Si autem valeret ratio *Tapia*, nec etiam ob damnum emergens, aut lucrum cessans, posset res pluris vendi, quia neque illa afferunt emptori aliquid commodi.

808. — Quæritur II. An res, quæ non sunt necessariæ ad communem convictum, ut gemmæ extraordinariæ, equi pretiosi, aves indicæ, picturæ singulares, et similia possint vendi quanti plurimi ? Idem quæritur de cantu, saltatione, abusu mulieris ? Affirmant *Diana p. 1. tr. 8. restit. 56. cum Sot. Tol. Ban. Reg. Serra, Val. Arag. etc. et Salm. de contract. c. 2. punct. 9. §. 1. n. 92.* rectè probabile vocant. Ratio est, quia cùm res non habet pretium nec legitimum, id est à lege taxatum, nec vulgare, nempe juxta communem hominum æstimationem, illud putatur justum, quod convenitur. Attamen probabilius negandum puto, ut tenent *Lugo d. 26. n. 47. Less. c. 21. dub. 3. Cont. Tourn. hîc art. 4. concl. 1. v. Quæres iterùm, Salm. ibid. n. 93. cum Pal. Bon. etc.* Quia, tametsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, æquum verò est, quòd habeat quamdam taxam, juxta arbitrium prudentum. Excipio tamen ex his mulieris honestæ usum, qui cùm sit pretio inæstimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimi accipere.

Notandum autem 1. cum *Lug. n. 48. et Salmant. ibid. n. 94. cum Pal. Bon. et Prado*, quòd communis æstimatio rei in aliquo loco red-
dit justum qualecumque pretium, prout apud Japones magni æstiman-
tur specula, cultelli, etc. Notandum 2. cum *Lugo d. 26. n. 45. Cont. Tourn. loc. cit. Not. 2. Conc. p. 299. num. 13. Salm. loc. cit. n. 95. cum Dicast. Trull. Bon. Bann. Dian. etc.* quòd res, quæ venduntur sub hastâ, aut per venditrices, possunt quanti carius vendi, et quanti vilius emi, ex *l. 2. c. de resc. vend.* modò absit fraus, et pretium non sit à lege taxatum. Ratio quia tunc potestas publica approbat pro justo pretium illud, quod publicè emptorum concursu probatur. Idem dicitur de rebus beneficiorum, commendarum, etc. quæ locantur sub hastâ, quia tunc, si emptores concurrant, res fit æstimabilior; si non concurrant, fit vilior. Et non satis probabiliter videtur huic contradicere au-
ctor *Petrocor. t. 2. p. 349.* qui enixè conatur probare, quòd si res ad-
judicetur offerenti pro pretio notabiliter minori, deberet ipse legitimum pretium adæquare. Nam si hoc esset, dico quòd casu quo emptor in licitatione offerret ultra pretium supremum, teneretur dominus rei excessum restituere; et hinc sequeretur, quòd res non posset adjudicari ultimo offerenti, si primus offerens jam supremum pretium obtulisset; sed hoc nemo dicit. Ergò si res adjudicatur offerenti ultra pretium summum, hoc certè evenit, quia leges decernunt illud esse justum rei pretium. Ergò, si dominus potest retinère excessum, etiam emptor potest rem pretio minori quàm infimo emptam retinère.

Diximus, modò absit fraus; quæ vel potest intervenire ex parte venditoris, nempe si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emptoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediatur, ne alii plus offerant. Hi enim peccant et tenentur ad restitutionem, donec ad justum pretium perveniatur; ita communiter *Cont. Tourn. ibid. v. Quæres denique, Lug. d. 26. num. 45. Dian. p. 4. tr. 4. r. 17. et Salm. de contract. c. 2. punct. 5. num. 58. et ibid. punct. 9. §. 1. n. 96. cum aliis passim.* Idemque rectè docent de proxeneticis, vel aliis quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas, aut bona hastæ exponunt eo tempore, quo sciunt paucos emptores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

Sed dubium 4. fit, utrùm, exposita re ad licitationem, possit emptor alios rogare (precibus tamen non importunis), ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat? Negat *P. Megala 2. 2. l. 2. c. 6. q. 5. n. 146.* cui adhæret *Cabass. Th. Jur. c. de empt. et vend.* quia, dum alii parati erant plus offerre, venditor impeditur, ne majus pretium consequatur. Et huic opinioni favet *Less. l. 2. c. 21. n. 147. v. Dico tertio,* ubi ait: *Pari modo emptores contra justitiam peccant, quando conspirant, vel rogant alios, ut non liceantur rem justo pretio, sed minoris, ratio, quia venditores (nota) jus habent ad pretium majus.*

Affirmant verò communissimè *Cont. Tourn. de pretio concl. 1. in fin. Lugo d. 26. n. 45. Dian. p. 4. tr. 8. r. 76. cum Villal. Reg. Vega, Rodr. Arag. Corrad. et P. Nav. ac Salm. cit. punct. 5. n. 58. cum Pal. Trull. Tap. et Dis. Ratio (ut ajunt), quia emptor licitè hoc casu utitur suâ diligentia, ut sibi consulat.*

Dubium 2. fit, an liceat emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus ne plus offerant? Videtur *Diana dict. res. 76. cum aliis citatis pariter affirmare, adducendo verba Petri Nav. (de rest. l. 3. c. 2. n. 4. et 85.) qui sic tradit: Non enim meo judicio quodcunque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio emant, est iniquum, si everè illud est justum. Atque idem est, si quis in publica licitatione roget amicos, ne plus dent, ut ipse justo pretio (infimo tamen, vel medio) rem habeat juxta illum forum; iste enim utitur industria, et res justo pretio detur, timens in emendo augmentum magnum in pretio. Sed mihi, et aliis doctis junioribus videtur oppositum dicendum, saltem casu quo per sententiam judicis res ad subhastationem exnifur. Ratio, quia tunc dominus rei tenetur omninò rem tradere plus erenti; ideòque injuriam ei emptor irrogat, si solùm pretium infim, aut medium offerendo impedit venditorem à consecutione pretii remi, ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. ut igitur talis venditor constitutus est in periculo tradendi rem pro parvo, si nullus alius emptor inveniatur plus offerens; ita jus habet breviter spe obtinendi pretium majus, si plures interveniant oblati, qui emulatione ducti pretium augeant: id enim videtur requirere et natura licitationis, ut æqualitas servetur. Et idem videtur sentire *o d. 26. n. 45. in fine, ubi licet permittat rogare, non tamen ad id pactum inire.**

19. — « 6. Qui res minutim, et in parva quantitate vendunt, possunt aliquando carius vendere, quàm qui in magna quantitate, quia habent majores labores, expensas, etc. impendere ad eas conservandas; et sic quidem excusant caupones, et stabularies, qui avenam, fœnum, paleas, etc. carius vendunt, quàm alii; dummodò pretium in iis non sit taxatum. *Salas. Trull. d. 45. n. 44. » (Est commentum apud Salm. tr. 14. c. 2. punct. 44. §. 2. n. 449. circa fin. cum loc. cit. n. 38. et Lugo).*

20. — « 7. Non licet carius vendere præcisè ob dilatam solutionem, viliùs emere, præcisè ob anticipatam solutionem: quia in venditione, quæ fit credito, vel in anticipata solutione, est virtuale munus, ideòque usura, si quid supra sortem exigatur. Quod intellige, interveniat alius titulus ex supra enumeratis de usura: vel nisi inde crescat pretium, v. gr. ex frequentia emptorum, etc. *Bon. l. 2. Less. Reg. Fill. etc. Vide superior. dub.*

est igitur de se res carius vendi ob dilatam solutionem, vel emi

ob anticipatam, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, dummodo de his emptor moneatur. Notant tamen *Salm. ibid.* §. 1. n. 144. in *med. cum Bann. et Villal.* non excusari, qui tantam habent copiam mercium, quod opus eis sit partem earum ad creditum vendere; vel qui habent superabundantem copiam pecuniæ, ut semper servent aliquid in deposito (Sed de hoc vide *dicta supra* n. 771.). Rectè notant deinde, rarò nis venditoribus contingere hoc lucrum cessans, quia, si venderent pecuniã numeratã, tantas merces non distraherent, et sic jam lucrantur pecuniã creditã, quod lucrarentur numeratã. Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id, quod aliàs infimo venditori essent, sed non ampliùs.

Ratione autem periculi in exigendo pretio, etiam carius res licitè vendi potest, eodem modo ut dictum est *suprà* de usura n. 766. Sed in venditione certum est de his titulis monendum esse emptorem, ut *Salm. ib. cum Serra.*

Certum est etiam, rem posse carius vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res pluris est valitura, modò à venditore usque ad illud tempus res esset servanda; sicut contrà potest viliùs emi, si res tradenda sit tempore quo minoris valebit. *Salm. loc. cit.* n. 146. et 147.

811. — Quæritur an juxta consuetudinem loci præciso quocumque alio titulo, liceat carius vendere rem ad creditum, quàm venderetur pecuniã numeratã.

Prima sententia negat, eamque tenent *Nav. Man. c. 23. n. 82. item Val. Medin. Garc. Cord. etc. ap. Salm. tr. 44. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 150.* quia quidquid exigitur ob dilatam solutionem, est usura.

Secunda sententia verò probabilis, quam tenent *Less. l. 2. c. 21. dub. 6. n. 56. Lugo d. 26. sect. 7. §. 2. n. 107. cum Mol. Cano, Tol. Vict. et Spor. de 7. præc. n. 24. et Salm. ibid. n. 151. cum Soto, Pal. Sanchez, Trull. Serra, Bann. Reb. Vill. etc.* asserit licitum esse. Ratio, quia communis æstimatio justum reddit pretium rerum, quæ communiter ad creditum venduntur, cum plures emptores ad sic emendum conveniant, et ideò res pretio augetur. Nec obstat, quòd emptores cogantur ad sic emendum à sua necessitate; nam hoc per accidens se habet: cæterum verificatur, quòd eo casu concurrat emptorum multitudo, quæ justam reddit talem adauctam æstimationem. Tantò magis, quia in multitudine emptorum impossibile est non subesse aliquod periculum amittendi pretium. Nec valet dicere, quòd tunc non multitudo emptorum, sed modus sic emendi auget pretium, et hic modus est usurarius; nam respondetur, quòd reverà non modus dat titulum augendi pretium, sed multitudo aliorum sic ementium, licèt multitudo ex tali modo oriatur. Ex dictis pariter est probabile licitum esse rem viliùs emere numeratã pecuniã ob anticipatam solutionem, si talis alicubi sit consuetudo. Ratio, quia tunc pauci sunt emptores qui emunt anticipata

solutione; et contrà multi sunt venditores tali modo vendentes, ex quo oritur, quòd merces de se crescant. Ita *Less. c. 21. n. 61. Lugo d. 26. n. 120. cum Mol. Tol. Cano, Turr. Vict. Salon. Reb. etc. item Salm. ibid. n. 153. et 154. cum Sanch. Bon. Pal. etc. contra Bann. Azor, Valent. etc.* Nec obstat id quod objicit *Habert* nempe quòd ad hoc, ut valeret ratio paucitatis emptorum, oporteret, ut hæc raritas adesset tempore traditionis rei, quando perficitur venditio; sed tempore traditionis non habetur hæc supposita paucitas emptorum. Nam respondetur, quòd contractus emptionis non perficiuntur tempore traditionis, ut supponit *Habert*; sed tempore contractus initi, licèt dominium rei non transferatur, nisi post traditionem, juxta dicta n. 795. An autem chirographa possint minoris emi ob anticipatam solutionem? *Vide infra n. 829.*

812. — 8. Licitum est vendere rem cum pacto de retrovendendo, id est, ut emptor teneatur tibi statuto tempore, vel cùm volueris, eam revendere; modò vera, et non ficta emptio fiat, nec palliata usura intercedat. *Mol. d. 375. Less. dub. 14. etc.* Qui addunt, juxta æstimationem illius operis, ac pacti, pretium esse imminuendum. *Vide C. Lugo d. 26. n. 189. (4).*

Plures conditiones requiruntur, ut venditio cum pacto retrovendi sit justa: I. Ut pretium minuatur juxta æstimationem gravaminis, quod sic emptori imponitur. Hinc pretium rei venditæ cum pacto retrovendi, alii dicunt decrescere usque ad quartam partem, usque ad tertiam, alii ad arbitrium prudentum, ut *Salm. de contract. c. 2. punct. 6. n. 59. cum Less. Bon. et communi*; sed n. 67. dicunt decrescere usque ad infimum pretium, non ultrà: sed parum probabiliter, nam hoc reverà decrementum dici nequit, quia emptor pretium infimum, etiam sine tali pacto, jus habet. II. Condicio, ut apponatur pactum, quòd pluris vel minoris retrovendatur; licet autem est pactum, ut retrovendatur eodem pretio, licèt res pretio eatur, ut *Less. l. 2. c. 21. dub. 14. n. 115. Bon. et Vill. ap. Salm. l. n. 64.* Ideò enim minoris emitur, quia venditor libertatem habet vendendi rem eodem pretio, quando res pretio augetur. III. Condicio, ut non imponatur, ut periculum rei venditæ sit apud venditorem, illud per se spectet ad emptorem; nisi augeatur pretium juxta

Art. 1600. Facultas redimendi ultra quinquennium extendi nequit.

1661. Ne judex quidem hoc tempus statutum prorogare poterit.

1662. Si venditor intra illud temporis spatium rem non petierit, emptor ipso jure letarius ejus evadit.

1663. Spatium illud etiam in minores obtinet.

1664. Venditor cum pacto redimendi, actionem in alterum quoque emptorem in se valet, etiamsi in secundo contractu jus istud expressum non erat.

1673. Venditor redimere volens, pretium rei, sumptus venditionis necnon reparas necessarias easque etiam quibus valor rei crevit, pro ratâ incrementi resarciat; nec præstitit, in possessionem bonorum venire prohibetur. *Edit.*

æstimationem periculi. Ita *Salm. ibid. n. 65. Vide n. 842. et 849. IV. Conditio, ut res retrovendatur, sicut traditur vacua, vel cum fructibus. Salm. ibid.* Probabile autem est, quòd ob pactum retrovendendi venditor habeat actionem in rem, etiamsi emptor alteri eam vendiderit. *Vide Less. n. 124. et Salm. ibid. n. 66.*

Si in venditione apponatur *retractus gentilitius*, sive pactum, ut consanguineus proximior venditoris jus habeat infra certum tempus rem reëmendandi, non poterit is rem reëmere, ut aliis tradat; cum hic retractus tantum institutus sit, ut bona conserventur in familia; ita *Cont. Tourn. hic appendix de contractu mohatrae, etc. v. Quær. 3. Bonc. t. 7. p. 290. n. 7. Spor. de 7. præc. c. 5. n. 100. et Cabass. l. 6. c. 9. n. 11. cum aliis, ex l. Dudum 14. c. de contr. empt.* Si autem velit rem vendere, tenetur monere consanguineos, qui si per duos menses noluerint emere, potest ille cuilibet vendere, ut *Spor. l. c.* Quando autem res venditur, consanguineo irrequisito, iste poterit rem retrahere intra annum, et diem; ita *DD. ibid. communiter, ex l. 2. Feudorum apud Laym. (4).*

843. — An sit licitum pactum reëmendandi ad arbitrium emptoris ?

Prima sententia negat, quam tenent *Habert t. 4. p. 267. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 1. art. 7. sect. 1. punct. 1. concl. 2.* Ratio, quia licet hujusmodi contractus fiat sub nomine venditionis, reverà tamen res non videtur vendi, sed tantum in pignus dari, ita ut emptor percipiat fructus ex sua pecunia, quam potest recuperare ad suam libitum. Eandem sententiam sequuntur *Salm. loc. cit. n. 64. cum Vill. et Tap.* Hoc modo tamen limitant, nisi de pretio tantum minuat, quantum valent fructus; vel nisi sub initio contractus vendatur prædium cariori pretio, juxta spem fructuum per aliquod tempus designatum percipiendorum.

Secunda sententia verò communissima affirmat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 24. dub. 44. num. 113. Lugo d. 26. n. 200. Mol. d. 377. Pal. t. 33. d. 5. p. 31. §. 4. Spor. de 7. præc. c. 5. n. 101. Viva de contr. q. 2. art. 3. n. 42. Mazz. t. 2. p. 424. Bon. d. 3. q. 3. p. 3. cum Cov. Azor, Fill. et Garcia; item P. Nav. Malder, et Sylvest. ap. Salm. ibid. n. 60.* Hanc secundam sententiam certè probabiliorē puto, cum his tamen conditionibus: I. Ut adsit verus animus emendi et vendendi, non autem fœnerandi. II. Ut emptor majus pretium solvat, juxta æstimationem hujus oneris quod imponit venditori, reëmendandi rem quando ipsi emptori placuerit; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui apud *Vival. c.* æstimari usque ad tertiam partem pretii. III. Ut non obligetur venditor reëmere eòdem pretio majori quod recipit, ut docet *Less. n. 118.* quidquid postmodum subdat, scilicet hoc excusari

(1) *Retractus gentilitius* in Cod. civ. non obtinet.

posse ex communi usu et æstimatione hominum, quod mihi minimè probatur. Hinc censeo non posse emptorem in tali contractu obligare venditorem, nisi ad solvendum solum pretium, juxta valorem rei tempore venditionis, et si res sit deteriorata, juxta valorem rei tempore reëmptionis (4); excessus enim justi pretii datus venditori, totus ad illum spectat, ratione oneris ipsi impositi reëmendi ad arbitrium emptoris. His conditionibus servatis, nequaquam illicitum mihi videtur præfatum pactum reëmendi: sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contrà cum pretii augmento licitum dici debet pactum reëmendi in beneficium emptoris, cum ita gravamina utrinque compensentur. Neque dicatur hoc esse mutuum virtuale, cum sit vera emptio et venditio, disparem quidem habens naturam à natura mutui, in mutuo enim res oppignorata perit mutuuario, sed hinc, si res pereat, emptori perit, aut deterioratur.

Nota hic velutum esse contractum *mohatra*, scilicet quando quis emit à te mercem majori pretio credito, cum pacto explicito, vel implicito, ut tibi retrovendat minori pretio numeratâ pecuniâ. Adest de hoc prop. 40. damn. ad *Innoc. XI. Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retrovenditionis præviè inito cum intentione lucri*. Ratio, quia patet esse palliatam usuram. Cæterum, si res sine ullo prævio pacto retrovendatur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est, modò absit animus usurarius. Ita *Less. l. 2. c. 21. dub. 16. n. 130. Cont. Tourn. in appendice supra cit. v. Quær. 2. in fin. Salm. de contract. c. 2. punct. 7. n. 70. cum Tol. Nav. Pal. Bon. et communi*. Addit imò *Lugo d. 26. n. 208.* non esse illicitum venditori, si creditor vendat mercem, et dicat emptori: *Si volueris eam viliori pretio vendere pecuniâ numeratâ, ego paratus sum emere*. Speculativè loquendo, hoc neque videtur illicitum, sed practicè puto difficillimè hunc venditorem carere animo usurario.

844. — « 9. Monopolia, id est, cum unus, vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant; vel cum mercatores conspirant, non minoris vendere, non sunt contra justitiam; modò non conspirent ultra justum pretium vendere. Ita contra *Rebell. Navarr. etc.* docent *Mol. Less. etc.* qui tamen concedunt, esse contra charitatem. *Vide Card. Lugo d. 26. sect. 13.* Porrò principum, vel magistratûs est, cum uni, vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli aliquid vendant; iis etiam pretium taxare, et sic providere, ne subditi graventur. *Vide Less. c. 21. d. 20. Card. Lugo l. c. et Trull. c. 20. d. 18.* ubi rectè notat *ex Nav. etc.* etsi alia monopolia ex juxta causa, auctoritate principis, vel reipublicæ concessa taxato pretio sint licita, v. gr. bi-

(4) « Et contrà si res crescit, crescit vendenti. » *Ex Hom. Ap. tr. 10. n. 181. Edit.*

- » bliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut tantum sit unus,
- » aut duo tabernarii in aliquo loco; nihilominus quando unus, vel
- » pauci propria auctoritate ea constituunt, v. gr. emendo merces certi
- » generis, ut frumentum, vinum, oleum, etc. ut ipsi deinde arbitrato
- » suo vendant carius, peccare semper etiam contra justitiam cum obli-
- » gatione restituendi. »

845. — *Monopolium* idem sonat ac venditio unius, nam *monopola* sonat unicus venditor. Quatuor igitur modis monopolium contingere potest: I. Si princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat aliquod genus mercium; et hoc certè licitum est. II. Si mercator impediatur, ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno reipublicæ; et hoc est certè illicitum, et tenetur ad damni restitutionem. Et idem dicendum de eo qui falsam notitiam spargit, naves esse submersas, aut similia mendacia. III. Si unus vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi. IV. Si venditores conspirent inter se de pretio, ut non minoris vendant. Sed circa hos duos modos, hic ultimo loco adnotatos, duæ magnæ agitantur quæstiones.

846. — Quær. I. An unus vel pauci mercatores, qui tempore messis aut vindemiæ emunt omne triticum, aut vinum pretio vili tunc corrente, ut postea carius vendant, peccent contra justitiam? Certum est 1. id licitum esse, si emantur merces non necessariæ ad vitæ sustentationem, vel ad communem reipubl. statum, ut sunt gemmæ pretiosæ, equi generosi, ornatus mulierum, et similia. Certum est 2. licitum esse emere triticum, vinum, etc. ut postea vendantur reipubl. pretio communi, quo venderent alii negotiatores ea de longè asportantes, vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquam cives jam emerint sibi necessaria, et convenientia. Ita *Bonac. d. 3. q. 2. p. 2. n. 3. Salm. de contract. c. 2. punct. 4. §. 2. num. 45. cum Trull. Tap. ac Villal. et sic etiam docet S. Antonin. p. 2. t. 4. c. 23. §. 45.* ubi ait: *Licitè potest mercator annonas illas emere messis tempore, carius postea venditurus, ut sic honestum per opera sua lucrum reportet.* Quæstio igitur est de ementibus omnes illas res necessarias ad sustentationem, ut postea vendant carius ad suum libitum, an isti teneantur ad restitutionem?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 24. n. 451. et Mol. d. 445. in fin.* Ratio, quia hujusmodi emptores, quamvis peccent contra justitiam legalem, non tamen lædunt justitiam commutativam, cum emerint pretio currenti; aliàs, ut dicunt, etiam eam læderent emptores, qui concurrendo simul caritatem inducerent, quia sic etiam ipsi essent causa, ut pretium augetur. Hæc tamen sententia minimè mihi videtur probabilis, quia constitutio pretii non pendet à privato arbitrio venditorum, sed à communi æstimatione civium; nec obstat paritas adducta emptorum concurrentium, quia tunc auctio pretii evenit per accidens; at hic pretium augetur ex sola venditorum voluntate. Unde

rectè Sanctus Antonin. l. c. sic docuit : Si autem annonas temporis emit, et tantùm congregat, ut postea compellantur homines emere ab uno ad placitum suum, et idè vendit carè ut vult, enormiter peccat contra proximum, et communitatem.

Secunda sententia igitur communis, et vera, quam tenent Sotus l. 6. de just. qu. 2. art. 2. Sylvest. v. Emptio, qu. 10. Cont. Tourn. hic de monopolio concl. 3. Viva q. 2. art. 4. Croix l. 3. p. 2. n. 946. Salm. ibid. n. 44. cum Trull. Bann. Tap. et Vill. docet hos emptores tenèri ad restitutionem damni arbitrio prudentum cæteris emptoribus, et reipubl. si merces vendant cariùs quàm juxta fori æstimationem pretium curreret, si ipsi monopolium non fecissent. Ratio, quia isti sunt causa, ut pretium injustè augeatur. Eandem sententiam sequitur etiam Lugo d. 26. n. 176. modò tamen pretium augeatur supra summum, quo merces venderentur, si factum non fuisset monopolium. Cæterùm probabiliter censent idem Lugo n. 177. Bon. d. 3. q. 2. p. 5. n. 4. Fill. tract. 35. c. 8. n. 214. Holzm. de contr. c. 4. n. 805. Croix l. c. num. 946. et apud Lugo d. num. 177. Bann. Arag. Eman. et Vega, non peccare contra justitiam tales emptores si vendant pretio summo, quod curreret, si monopolium non præcessisset. Ratio, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso. An autem hujusmodi venditor (si unus sit qui merces illas congregarit) peccet tunc saltem contra charitatem? Affirmant plures, sed negant Holzm. c. 4. n. 805. et Lugo d. 26. n. 178. cum Mol. et Less. c. 20. n. 168. modò alios non inducat ad cariùs vendendum; nam alioquin nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet, quando non tenetur avertere.

817. — Quær. II. An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio cariori, teneantur ad restitutionem? Certum est tenèri, si conveniant vendere pretio ultra supremum; sicut pariter peccant contra justitiam artifices illi, et similes, qui inter se conveniunt de non locando operas suas, nisi pretio summum excedenti, ut Less. l. 2. c. 21. num. 117. Salm. de contract. c. 2. punct. 5. n. 58. cum aliis communiter. Quæstio igitur est, quando conventio fit, ut merces non vendantur, nisi pretio summo, an peccetur contra justitiam?

Prima sententia affirmat, quam tenent Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. num. 43. Sot. l. 6. q. 2. art. 3. Cont. Tourn. loc. cit. concl. 2. Spor. de 7. præc. c. 5. n. 103. Ronc. de contract. c. 8. q. 2. r. 3. et Reb. ac Dic. apud Salm. ibid. n. 55. Ratio, tum quia ex l. un. c. de Monop. hoc graviter prohibetur sub privatione omnium bonorum, et perpetuo exilio; tum quia hujusmodi mercatores per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo.

Secunda sententia tamen dicit hos non peccare contra justitiam, et nanc tenent Less. i. 2. c. 21. n. 115. Lug. d. 26. n. 172. et 173. Viva de contr. qu. 2. art. 4. n. 2. (qui vocat communem) Fill. t. 35. c. 8.

n. 232. Holz. c. 4. n. 805. Tamb. Dec. l. 8. c. 3. §. 42. n. 44. cum Mol. Bonac. et Salm. loc. cit. n. 56. cum Tap. Bann. Reg. et probabilem vocat Laym. l. c. num. 42. cum P. Nav. Prima sententia est quidem probabilis; sed hæc secunda non minùs probabilis videtur, et fortè probabilior, tum auctoritate DD. tum ratione; quia non aptè dicitur, quòd venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ad sic emendum, cùm isti voluntariè emant; si coguntur, non coguntur à venditoribus, sed a propria necessitate, quæ non potest dici vera coactio ex parte venditorum emanans. Rectè igitur loquendo, dicendum per talem conventionem emptores potiùs impediri ab emendo pretio minori. Cùm autem sic impediuntur, non irrogatur eis injuria, nisi impediuntur minis vel mendaciis, sicut accidit in omni alio contractu: aliter etiamsi aliquis tantùm suaderet venditori, ut venderet pretio summo, etiam peccaret contra justitiam, et teneretur ad restitutionem; quod iidem contrarii negant. Hæc ratio sumitur ex regula generali, ut diximus n. 582. et 584. Sicut enim non inferitur injuria alteri, cui sine vi vel fraude impediatur, ut testator relinquat hæreditatem non debitam, etiamsi testator erat determinatus ad eam illi relinquendam; ita in casu nostro. Licèt igitur talis conventio sit illicita, quia est prohibita jure positivo, non est tamen injuriosa jure naturali. Nec valet dicere, quòd ipsa conventio venditorum, cùm ipsi mutuo obligentur ad non vendendum nisi pretio summo, cogeret emptores ad sic emendum; nam respondetur 1. quòd hoc pactum, cùm sit spontè initum, non est in illo nec vis, nec fraus. Respondetur 2. quòd hujusmodi conventio, cùm sit illicita, et contra charitatem, ut infrà dicemus, nullam potest inducere obligationem, ex Regul. Jur. 69. in 6. ubi: *In malis promissis fidem non expedit observari*: juxta dicta n. 742. Hinc, positâ probabilitate hujus secundæ sententiæ, probabiliùs est hos venditores non tenèri ad restitutionem, prout diximus suprâ n. 669. Non dubitatur autem, quòd judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium, ut Lugo n. 177. Nec dubitandum quin præfati venditores sic conspirando graviter peccent contra charitatem, ut docent Less. c. 24. num. 445. Salm. dict. num. 56. et Lugo n. 175. cum Mol. et communi, à qua ait Lugo non recedendum. Ratio, quia licèt charitas non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen te obligare ad non dissuadendum aliis, ne mitiori pretio vendant: sicut, esto charitas non te obliget ad dandam eleëmosynam, videtur tamen te obligare ad non dissuadendos alios, qui eam largiri volunt.

Sed hic aliud dubium fit, an facto monopolio de pretio injusto à mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere. Negant Tapia, Reb. et Dic. apud Salmant. de contract. c. 2. punct. 5. n. 57. quia pretium illud injustum est. Sed affirmant Salmanticens. ib. cum Bonac. Trull. Reg. Medina, et Diana. Ratio, quia illud pretium jam com-

mune est, et currens; et per accidens se habet, quòd ex injustitia aliorum adanctum sit. At prima sententia mihi omninò melior videtur, semper ac (intelligo) pretium sit ultra supremum. Ratio, quia pretium illud per injustitiam adauctum, semper, et per se injustum est, et ad justitiam reducendum. Illa autem minimè est dicenda justa aestimatio, quæ injusta deprehenditur, et ex injustitia est orta; imò neque aestimatio dici debet, sed potius deceptio et fraus. Ita rectè *Conc.*

848. — 10. Venditor debet emptorem præmonère de notabili vitio
 » rei, quod ei obesse potest, v. gr. si equus sit furiosus, domus rui-
 » nosa, oves morbidæ, pannus adustus, etc. alioqui tenetur de fraude,
 » et damno secuto: saltem si defectus fuerit in substantia, vel quanti-
 » tate, v. gr. si deficiat in pondere, vel mensurâ, aut vendiderit rem
 » unam pro alia: et sic peccat mortaliter cum obligatione restituendi,
 » 1. qui frumentum venditurus ponit priùs in loco humido, ut intume-
 » scat. 2. Qui vino Rhenano miscet Francicum. 3. Qui carnes bubulas
 » vendit pro vervecinis, etc. *Vide Less. Bon. Dian. p. 1. t. 8. r. 51.*
 » *Trull. d. 11.* Quando autem venditor possit justè tacere vitia quali-
 » tatis rei, quæ venditur, sine obligatione restituendi pretium, vel
 » rescindendi contractum; *vide Card. Lugo d. 26. sect. 8. n. 128. et*
 » *Trull. t. 20. d. 11.* ubi notat venditionem factam ab ignorante
 » vitium rei esse validam: rescindendam tamen, vel reducendam ad
 » æquitatem, nisi venditor contra hoc exceperit (1). »

Triplex igitur vitium potest esse in re vendenda: I. Circa *substantiam*, ut si vendatur stannum pro argento. II. Circa *quantitatem*, si dentur 5 modia pro 10. III. Circa *qualitatem*, ut si vendatur vinum corruptum, pannum adustum.

849. — Et I. si vitium fuit circa *substantiam*, certè contractus est nullus, et venditor tenetur vel contractum rescindere (si alter, vitio manifestato, non emisset, ut docet *Less. l. 2. c. 24. n. 87.*), vel saltem excessum pretii reddere. Idem contrà, si emptor emat gemmam pro vitro, tenetur supplère pretium, saltem infimum, si dolum ipse non adhibuit. *Salm. tr. 14. c. 2. punct. 12. §. 2. n. 474.* Excipe, si uterque sorti se committant ob ignorantiam valoris, ut diximus *n. 802. v. Notandum &*

(1) *Art. 1641.* Venditor tenetur de vitiis occultis, quæ rem reddunt ineptam ad usum ad quem destinatur vel hunc ita minuunt, ut vel empta non fuisset, vel non nisi minori pretio.

Art. 1642. Venditor non tenetur de vitiis manifestis.

Art. 1643. Venditor tenetur de vitio occulto, etiamsi illud non cognoverit, nisi aliter conventum sit.

Art. 1644. In utroque casu (*art. 1641 et 1643*) emptori optio datur inter rescissionem et indemnitatem.

Art. 1645. Si venditor cognoscebat vitium, tenetur, præter restitutionem pretii, de omnibus damnis.

Art. 1646. Si ignorabat, tantùm tenetur de expensis per venditionem causatis. *Edif.*

Sed hic dubitatur 4., an licitè quis emeret scienter argentum pro stanno, petendo à venditore ignorante, ut condonet, quod amplius valeat? Omnino negandum, contra aliquos, quia talis donatio, cum procedat ex ignorantia, nulla est. Ita *Tamb. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 11. num. 39. cum Salas, et Salm. ibid. n. 472. Less. n. 84.*

Item, si venditor ob ignorantiam rem venderet infimo pretio, etiamsi venditor non interrogaret emptorem de rei valore (nam, si interroget, certè tenetur emptor valorem manifestare. Ita *Salm. ib. Lugo d. 26. n. 137. et Tamb. l. c. n. 38. in fin.* Ratio, quia venditor tunc ob ignorantiam facilè pretium infimum acceptat. Excipit *Less.* nisi ignorantia esset communis in aliquo loco, per quam res vilius aestimatur). Sed huic sententiæ nescio acquiescere. Non nego, quòd ratione illius donationis nihil emptor retinere possit, quia non est vera donatio, quidquid dicant *Cajet. et Arm. ap. Lugo.* At nescio, cur non valeat huiusmodi contractus, ut vera venditio? Ex una parte enim emptor justè emit, infimum pretium solvendo; ex alia non valeo intelligere, unde ipse obligationem habeat certiorandi venditorem (sive interroget venditor, sive non) de rei valore ignorato, quando nullo modo eum positivè decipit, aut cogit ad vendendum: quòd autem venditor ignoret pretium illud esse infimum, per accidens se habet, et ipsi imputandum est.

820. — Si verò res mixta venditur ut pura, quando verè sit res perfectior aliis, et post mixtionem aliis non sit deterior, probabiliter vendi potest, vitio non manifestato, pretio communi. *Salm. de contract. p. 10. §. 1. n. 129. Less. l. 2. c. 21. dub. 11. n. 83. et consentit P. Conc. p. 307. n. 30. cum sententia ferè communi, ut asserit; modò, facta mixtione, merx verè adæquet alias, quæ communiter venduntur. Sed dubitatur 4. an idem possit dici de vino mixto cum aqua? Negant *Salm. cit. n. 129.* sed fatentur graves DD. hoc admittere, ut reverà admittit *Less. d. n. 83. cum Lop. et aliis, ut infrà.* Et satis probabile videtur, nisi ex mixtione vinum acesceret, vel servari non posset ab emptore, qui ad servandum emeret, ut ajunt *Tamb. l. c. n. 27. Serra 2. 2. q. 77. a. 2. cum Soto, et Corrado, Jo. de la Cruce, et Dian. ap. Moyam.* Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia. Id confirmat *S. Antoninus* dicens: *Cùm aliqui sophisticant ea quæ vendunt, ut se servant indemnes, et cum aliquo lucro congruo, quia si venderent puras res, emptores non vellent dare justum pretium, quia alii vendunt alia sic mixta minori pretio; videntur posse excusari, dummodò non fiant mixturae quæ noceant corporibus in his, quæ venduntur in cibum et potum, et præcipuè in medicinalibus. P. 2. tit. 1. c. 17. §. 4.* Confirmatur id etiam ex *S. Thoma*, qui ait: *Cùm usus rei etsi non competat venditori, potest tamen esse conveniens aliis, et si ipse propter huiusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium. 2. 2. q. 77. art. 2.**

821. — Dubitatur 2. an sit injustitia vendere quid pro quo, ut solent pharmacopelæ, si quod traditur, sit æquè, vel ferè æquè utile? Negant probabiliter *Spor. c. 5. n. 74. Salm. de contract. c. 2. punct. 12. §. 2. n. 174. cum Lugo, Sot. Dic. Medic. Salas, et Tamb. l. 6. n. 9.* dummodò exigatur justum pretium rei traditæ. Ratio, quia tunc non adest diversitas substantialis quoad finem emptoris. Rectè tamen advertit *Tamb.* quòd, ut venditor in hoc excusetur, debet esse certus, non dubius de tali æqualitate virtutis.

822. — II. Si vitium est circa *quantitatem*, quæritur, an excusetur qui utitur mensurâ diminutâ, ut consequatur justam pretiam, aliàs non consecuturus ob injustam taxam, vel injustum monopolium ementium? Valde probabiliter affirmant *Lugo d. 26. n. 125. Laym. lib. 3. sect. 5. tr. 4. c. 17. §. 2. n. 15. Pal. d. 5. p. 22. n. 5. Spor. de 7. præ. c. 5. n. 76. cum Sot. Val. Tol. et Salm. ibid. n. 175. cum Reb. Salas, et Dic.* Ratio, quia tunc iste vexationem suam justè redimit.

823. — III. Si vitium denique est circa *qualitatem*, quando est de se patens, non tenetur venditor illud manifestare, ut *S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 3. cum communi.* Notant bene tamen *Salm. ibid. n. 176. cum Lugo, Laym. Dic. et Pal.* quòd, si venditori constet ignorantia emptoris, tenetur in conscientia vitium manifestare, vel damnum compensare; quamvis cæterùm (ut dicit *Tamb. ib. n. 49. cum Less. et Mol.*) contractus sit validus; nisi, excipit *Less. lib. 4. c. 17. n. 88.*, res adhuc sit integra. Excipitur item, si qualitas transierit in substantiam, patè, si emptor expressè dixerit, *nolo vinum, si non est vetus. Tamb. n. 24. cum Dic.* qui etiam notat *n. 22.* quòd venditor dolo decipiens emptorem circa qualitatem, si res æquè illi non sit, vel ferè æquè utilis, tenetur vel contractum rescindere, vel damnum resarcire ad arbitrium emptoris; et idem dicit *Habert t. 4. p. 284. qu. 3.* Quando autem vitium rei occultum, et nocivum sit emptori, ut si equus sit furiosus, domus ruinosâ, rectè dicit hîc *Bus. cum Viva art. 5. n. 3.* tenèri ex justitia venditorem illum de vitio monère. Notat etiam *Viva q. 2. art. 5. n. 3. cum Less.* quòd, si emptor interroget, an res habeat certum defectum, tenetur venditor manifestare: aliàs venditio est nulla: secus autem, si interroget in genere, tunc, si res est utilis ad finem emptoris, venditio est valida. Deinde notat *Tamb. d. §. 14. n. 29.* quòd si venditor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere uti vulgò dicitur: *A sacro d'ossa rotte* (1); tunc ad nihil tenetur. Unde meritò approbat *Tambur.* consuetudinem, quæ alicubi viget, præsertim in venditis magnis, quòd ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima. Ratio, quia ad tollendas lites ob communi bonum satis hoc cohonestari potest à consuetudine: dum-

(1) Illi est: periculo emptoris.

modò, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium, saltem supremum, quanti valet res, habitâ ratione illius vitii occulti.

824. — « 11. Si scias occultè debitorem tuum non esse solvendo, » iniustum videtur, iis, qui id nesciunt, debitum illud vendere pretio » ordinario; tum quia est dolus, tum quia vitium intrinsecum crediti non » revelatur. *Bon. l. c. p. 40. Less. c. 21. d. 40. Fill. etc.*

« 12. Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuendum, licet » tamen vendere pretio currente, et non dicere emptori (secluso tamen » dolo, fraudibus, et mendaciis, quibus emptorem allicere ad emendum » ei non licet); quia pretium currens simpliciter adhuc est justum. *Bon. » q. 2. p. 5. n. 12. ex Az. et Fill. etc.*

Sed de hoc dubitatur inter DD. Alii enim, ut *Rodr. Med. Gab. etc.* negant posse vendi pretio currenti rem, quæ scitur mox minoris valitura, quia tunc res illa ex tali circumstantia minus valet: et hanc rectè *Salm. tr. 14. c. 2. p. 9. §. 2. n. 107. cum Pal.* probabilem vocant. Alii tamen affirmant, ut *cum Bus. Less. c. 21. n. 40. Cont. Tourn. de venditione art. 4. concl. 2. v. Quær. 2. Salm. ibid. n. 108. cum Caj. Bon. Pal. Sot. Trull. ex S. Th. qui 2. 2. q. 77. art. 3. ad 4.* expressè hoc docet, inquiens: *Venditor, qui vendit rem secundùm pretium quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponat.* Ratio, quia non est respiciendus valor futurus, sed præsens, qui non variatur ex notitia particulari, sed ex communi æstimatione: et hanc sententiam veriolem censeo, si verè notitia sit particularis, non autem si communis. Sic pariter contrà, benè ajunt *P. Conc. Cont. Tourn. loc. cit. cum Bann. Caj. Mald. et Salm. cit. n. 108.* licère cuique emere merces pretio currenti, scienti pretium brevè augendum, quamvis hoc ignorent venditores, ut probatur exemplo *Josephi. Gen. 44.* Item dicendum cum *Cont. Tourn. et Conc.* benè te posse emere pecuniâ, quam privatè scis brevè prohibendam; modò, semper intellige, absint mendacia, vis, aut fraus. Utrùm autem emptor, aut venditor eo casu peccent contra charitatem, qui venderet rem illam alicui cum tanto ejus damno? Resp. *S. Thom. l. c. Abundantioris esse virtutis, si pretium minuat.* Sed si non minuit, regulariter non peccat, ut dicunt *Cont. Tourn. ibid. et Salm. ib.*, quia sic ille consulit rebus suis, licet damnum per accidens alteri eveniat. Certum autem est non tenèri cum suo damno rem manifestare, ut *Cont. Tourn. l. c. Ronc. de contr. c. 5. q. 6. restit. 2. et Salm. ibid. cum Less. Bon. Trull. etc.* Ratio, quia ex una parte non lædit charitatem, qui utitur jure suo justè consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum ex eo patiat; ex altera parte non tenetur notitiam illam manifestare cum suo incommodo, ut ajunt *Less. l. 2. c. 21. n. 40. et iidem Salm. ib. in fin. cum Sot. Caj. Bann. Pal. Bon. Nav. etc. communiter.* Dictum est regulariter, nam excipiunt *I. Cont. Tourn., et Ronc.* si tali venditione emptor re-

duceretur ad extremam vel gravem necessitatem; sicut enim charitas præcipit, ut subveniamus proximo graviter indigenti, sic vetat, ne in paupertatem ipse redigatur, ut nobis divitias comparemus. Excipit 2. *Ronc.* si ille causâ talis notitiæ venderet in majori quantitate, quàm foret venditurus cum gravi damno emptoris; nisi iste adhuc eandem quantitatem eodem pretio empturus fuisset ab aliis: at *Salm. l. c.* meritò sentiunt hanc exceptionem regularitèr non valere. Excipit 3. idem *Ronc.*, si is posset mercem suam pluribus vendere, et vendit uni; vel si posset vendere alicui, qui statim iterùm venderet aliis rem consumpturis, et venderet alteri rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. An autem in his omnibus casibus venditor semper graviter charitatem læderet, dubito, si attendatur ratio ab iisdem auctoribus citatis, nempe quòd charitas non vetat, ne sibi quis consulat utendo jure suo, licèt alteri per accidens damnum obveniat.

825. — « 43. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, v. g. in fimo, vel moderato, et is vendat rigoroso, probabile est, ut habet *Ang. v. Emptio*, non tenèri restituere, sed posse retinère excessum, cùm sua industria acquisiverit. Aliud tamen est de famulis mercatorum, quibus indeterminato pretio traditur meliori modo vendendum, quo possunt, in utilitatem domini: vide *Less. d. 48. c. Lugo d. 26. §. 9.*

Quæritur, an traditâ tibi re ad vendendum, pretio designato, possis tibi retinère plus quod ex ea retrahes? Certum est nihil posse retinère, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum. Alioquin, duæ adsunt sententiæ:

Prima, quam tenet *Bus. mox suprâ cum Angel.* et probabilem putant *Viva de contr. q. 2. art. 3. n. 4. ac Mazz. t. 2. p. 422. q. 4.* affirmat posse retinère, si ex tua industria vendas ultra pretium assignatum, quia excessus ille non rei, sed tuæ industriæ fructus est.

Secunda sententia tamen vera quam tenent *Less. l. 2. c. 24. dub. 49. n. 438. Lugo d. 26. n. 150. Spor. Complem. de 7. præc. c. 5. n. 38. Ronc. de contr. c. 9. q. 4. r. 2. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 9. n. 40. Cont. Tourn. de venditione art. 7. sect. 4. Conc. t. 7. p. 293. n. 43. Salm. tr. 14. c. 2. punct. 8. n. 72. cum Sylvest. Pal. Vill. et Fag. (qui apud *Renz. de 7. præc. c. 6. q. 40.* primam sententiam putat improbabilem) negat te posse retinère illud pluris quod ex venditione retrahis. Ratio, quia assignatio illa facta est à domino ne infrâ, non autem ne suprâ res vendatur. Excipiunt verò *Salm. ibid. n. 74. et Ronc. l. c.* consentitque *Croix l. 3. p. 2. n. 144.* si dominus commiserit vendere in uno loco, et tu, factâ ibi diligentia, plus vendas in alio valde distanti. Sed meritò id negant *Lugo l. c. v. Quarto, Spor. Tamb. et Cont. Tour. c.* tunc enim tantùm potes retinère pretium tui laboris, non autem otium excessum retractum ex re, quæ semper domino suo fructificat.*

Et idem dicendum sentio (quidquid dicant *Salm. loc. cit. n. 76.*), si tibi alter commiserit aliquid tanti emere, et tu minoris emas, adhibitâ diligentâ extraordinariâ; eo casu, præter valorem tui laboris, non poteris plus à domino exigere, quàm impendisti, cum nomine suo, non tuo rem emisti.

Benè autem poteris excessum ex re venditâ retractum tibi retinere in sequentibus casibus : I. Si res tuâ industriâ sit meliorata, et ideò pluris vendas, ut concedunt *P. Conc., et Cont. Tourn. l. c. cum Salm. ibid. n. 74.* Ratio, quia ut communiter docent *Mol. Dic. et alii cum Crox l. 3. p. 2. n. 243.* fructus mixti, scilicet provenientes tam ex natura rei, quàm ex industria, non debent restitui domino à possessore tam bonæ quàm malæ fidei, nisi quantum respondent naturæ, non verò quantum respondent industriæ : fructus enim illi non sunt rei, sed hominis, occasione rei, vel per rem tamquam instrumentum sibi lucrantis. II. Si tacitè cum domino conveneris, nihil ei dare ultra pretium designatum; ita *Lugo disp. 26. n. 150. et Salm. ibid. cum Pal. Salas, Led. etc.* Quod utique intervenire asserunt, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium. III. Si lucrum sit parvi momenti, ut *Spor. et Tamb. l. c.*, quia tunc facilè præsumitur dominus consentire, ut modicum illud lucrum tibi retineas. IV. Si tu, factâ communi diligentâ, et pretio majori non invento, rem tibi emas, et postea pluris vendas, solvasque domino solum pretium assignatum. Ita *Lug. dict. n. 150. v. Quinto, Less. c. 21. num. 439. Cont. Tourn. ibid. Viva l. c. et Salm. ibid. n. 75. cum Vill. et Mald.* Et idem ait *Lugo n. 451.* si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, et tu invenias rem pretio minori; poteris tunc rem tibi emere, et postea eam vendere illi alteri pretio majori, dummodò postea adhibitâ diligentâ ordinariâ, non invenisses occasionem rei emendæ, nisi illo majori pretio. Additque *Lugo n. 452.* tunc censeri, quòd tu volueris rem tibi emere, aut vendere, quoties habueris animum retinendi tibi excessum, et simul assumendi periculum rei, si fortè perisset. Id tamen benè advertit *Lugo*, non esse licitum clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideò emant, ut postea non mutatam carius vendant, ut in *Dub. seq. fusiùs declarabimus.*

Quid, si tu gratis te obtuleris ad vendendum, vel emendum? Nihil posse retinere dicunt *Mol. d. 363. et Less. c. 21. n. 138.* Sed *Roma. loc. cit. Spor. n. 44. cum Fagund. Tamb.* dicunt posse tibi retinere pretium tui laboris, si non habueris animum donandi; sic enim fuisti quidem mendax, et non fidelis, sed non fuisti injustus, cum tuus labor jam pretio dignus erat. Et hoc probabilius mihi videtur, modò dominus jam priùs statuisset vendere rem illam, et modò alter non fuisset, qui gratis rem domino venderet.

826. — c. 14. Quando sartoribus ementibus pannum pro iis quibus veates conficiunt, minoris venditur, quàm aliis, eò quòd sint paro-

» chiani mercatorum, vel sæpè ab iis emant, possunt partem pretii re-
 » missam sibi retinere, dummodò aliàs fideliter agant, quia nulla fit in-
 » juria : et cùm mercatorum plurimum intersit, ut tales ad ipsorum
 » potiùs, quàm ad aliorum officinas veniant, consentur in ipsorum gra-
 » tiam remittere, iisque donare eam partem. *Filliuc. Dian. p. 1. t. 8.*
 » r. 26. Negant tamen *Salas*, eò quòd mercatores falsò dicant se re-
 » mittere, ut alliciant. »

Caute igitur, ut benè advertit *Cont. Tourn. loc. cit. v. Hinc colliges*,
 permittendum est sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinere ali-
 quid de pretio ; nam aliquando mercatores reverà potiùs simulant ipsis
 donare, quàm donent, ita ut si dominus ipse adiret, pro eodem pretio
 rem obtineret. Cæterùm, si sartor fideliter negotium domini gerat, et
 mercator ei aliquid donet verè gratis, quia suam officinam ille frequen-
 tat, vel ut eum alliciat ad suam officinam frequentandam, licitè sartor
 posset retinere donatum, modò moralem diligentiam adhibuerit ad
 emendum ab aliis mercatoribus pretio minori. Ita *Cont. Tourn. l. c.*
Spor. de 7. præc. c. 5. n. 37. cum Bus. mox suprà, et Salm. tr. 14.
c. 2. punct. 8. num. 76. cum Fill. Trull. Dian. etc. Præterea adver-
 tunt *Salm. ib.* nihil posse exigere sartores ob lucrum, quod iis cessat,
 cessando ab opere, causâ adeundi mercatores ad vestes emendas,
 quando ipsi ultrò ad emendum se offerunt. Hoc intelligendum, si alio-
 quin alter non deësset, qui gratis domino emeret, ut diximus mox suprâ
 n. anteced. in fin.

827. — * 15. Cùm res duobus in solidum est vendita, is dominium
 » acquirit, cui tradita est, dummodò is pretium solverit. Si neutri tra-
 » dita sit, debetur ei qui priùs tempore emit, et alter habet actionem in
 » venditorem. Si quid tamen vendatur, aut detur Ecclesiæ, vel aliis piis
 » locis, acquiritur dominium ante traditionem. *Vide Less. loc. cit. et*
 » *Card. Lugo d. 26. sect. 9. (1).* »

Si res igitur sit vendita uni, et postea tradatur secundo emptori,
 istius fit. Excipe 1. nisi hic secundus emptor sit conscius prioris ven-
 ditionis ; ita *Less. l. 2. c. 19. n. 142. cum Gloss. in c. Si tibi, de*
præb. in 6. P. Conc. t. 7. p. 267. n. 4. Salm. ibid. punct. 2. §. 1.
n. 10. cum communi. Et hoc etiamsi hic secundus emptor sit persona
 privilegiata, ut *Cont. Tourn. de venditione art. 7. sect. 1. concl. 2.*
Conc. loc. cit. Salm. cit. n. 10. cum Less. et aliis communiter ;
 tunc enim iste tenetur rem tradere primo emptori : sed non ante sen-
 tentiam, si fortè ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo venden-

(1) Cùm ex Cod. civ. jam solâ venditione dominium rei transfertur, patet, eam, si duo-
 bus fuerit vendita, prioris esse emptoris ac secundam venditionem, utpote rei alienæ,
 stare non posse. Attamen hujus regulæ exceptio fit in rebus verè mobilibus, quæ ex art.

141. duobus obligatæ, ejus sunt, qui eas jam possidet ac bonâ fide emerat, licèt ipsius
 titulus sit tempore posterior.

dam, ut *Less. Salm. ibid. et Cont. Tourn. loc. cit.* Excipe 2. si primus emptor sit privilegiatus, nempe locus pius, aut universitas; *Cont. Tourn. ibid. Conc. p. 267. n. 4. et Salm. ibid. n. 9.* Excipe 3. si res sit tradita secundo titulo gratuito; nam hic debet rem sibi traditam restituere emptori, qui jus habet ad rem, ex *l. Ignoti 5. c. de revoc. his quæ, etc.* Hæc tamen restitutio non debetur, nisi alius emptor petat intra annum, ex *l. 4. Quæ in fraud.* Ita *Less. Cont. Tourn. et Salm. cit. n. 40.*

828. — « 46. Si res pereat ante traditionem, et sit certa, ac determinata, v. gr. hæc domus, hoc dolium vini, perit emptori, nisi aliter expressè conventum sit, aut venditoris culpâ pereat. Si autem res sit indeterminata (ut si quis emerit 40 modios tritici ex granario, æves ex grege) aut si emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram (ut acervum totum tritici uno floreno in singulas mensuras), tunc ante rei traditionem, aut mensurationem, periculum spectat ad venditorem. *Vide Less. d. 42. loc. cit. Card. Lugo, d. 26. sect. 14. n. 246. Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 2. Bonac. q. 2. p. 8.* (Excipe, si emptor sit in mora, ne res sit dimensa, ex *l. Lectos, ff. de peric. etc.* Nota tamen, quòd incrementum, et decrementum rei etiam indeterminatæ spectat ad emptorem. *Salm. dict. c. 2. n. 43. cum Less. Bon. etc.*) (4).

« 47. Si res vendita pereat, aut deterior fiat post traditionem, perit emptori, licèt pretium nondum persolverit, quia res domino perit. *Laym. Bon. ll. cc.*

829. — « Quæres, an, et quomodo liceat emere chirographa, seu credita alterius?

« Resp. Si credita inposterum exigenda (sive jus, quod habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, ea minoris emere, solutione anticipatâ, est usura, secluso tamen lucro cessante, et damno emergente. *Bon. d. 3. q. 3. p. 40. ex Mol. Less. Tol. Fill.*, quia accipitur aliquid supra sortem ex mutuo; nam mutuatur implicite minorem pecuniam pro exigenda majore. Dixi certa, quia si credita sint incerta, periculosa, et litigiosa, aut cum difficultate exigenda, licite is, qui non est causa istius difficultatis, minoris emit, prout difficultas, vel incertitudo solutionis minor est, vel major; quia cum tali periculo, et difficultate minus valent. *Bon. loc. cit. Trull. l. 7. c. 20. d. 8.*

Creditum incertum, vel difficilis exactionis licite potest minoris emi, etsi ementi sit facile illud integrè exigere: quia pretium sumitur à communi æstimatione, non ex circumstantia particularis ementis, ut dicunt ex *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 4. Less. l. 2. c. 21. dub. 9. n. 76. Lugo d. 25. n. 84. Salm. tr. 44. c. 2. punct. 44. §. 3. n. 456. cum*

3) Confer suprâ ad n. 795. et 798. modò relatos art. Cod. civ.

Mot. Bon. Trull. contra alios. Sed in dubium revocatur, an creditum liquidum possit licetè emi minori pretio quàm infimo?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Caj. v. Usura, circa fin. Arm. eod. v. n. 33. Nav. c. 47. n. 234. Sanch. Cons. l. 4. c. 7. n. 17. Tol. l. 5. c. 34. in fin. Auctor in add. ad Anach. de vendit. q. VI. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 8. n. 3. cum Dic.* et probabilem putat *Lug. d. 26. n. 95. adhæretque Azor, t. 3. l. 7. c. 10. q. 5. vers. In hæc, cum Abb. in cap. Ex parte de alien. mut. et S. Bern. Sen. p. 2. serm. 34. Diana p. 4. tr. 8. res. 49. cum Sa, Malder. Philiarcho, et Fab. item Innoc. Bannez, Trull. et Serra ap. Salm. tr. 44. c. 2. punct. 44. §. 3. n. 159. et refert Less. l. 2. c. 24. n. 66. sic docuisse Lovanii cardinalem Bellarminum.* Ratio, quia hic contractus non est mutui, sed emptionis, quâ non emitur pecunia, sed actio ad illam; et ideo justum censetur pretium, quod communiter negotiatores pro talibus chirographis solvere solent.

Secunda sententia verò negat, eamque tenent *S. Th. Opusc. 67. Less. l. 2. c. 21. dub. 6. n. 67. Lugo d. 26. n. 96. Salm. ibid. n. 160. cum Pal. Sylv. etc. Croix l. 3. p. 2. n. 984. Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. §. 5. n. 33. Azor l. c. Viva de contr. q. 2. art. 2. n. 8. Spor. de 7. præc. c. 4. n. 49. et alii plures.* Ratio, quia actio ad creditum liquidum reverà, cum nullum adsit periculum, aut sumptus pro eo recuperando, tanti valet quanti ipsa pecunia debita; unde emere vilius actionem illam anticipatâ solutione, quando nullum intervenit incommodum, est virtualis usura. Hæc sententia est quidem suadenda, ut communior et tior, sed primam, tam ob auctoritatem DD., tum ob rationem, sicut *Azor, et Laym.* reprobare non audent, ita nec ego, modò absit omnis animus usurarius (†); res enim naturales, ut bene ait *Petr.* pretium non habent, sed tanti valent, quanti ab hominibus aestimantur, ex *l. Pretia 63. ad leg. Juliam apud Cabass.* Constat autem (ait *Laym.*) quòd, cum talia chirographa ad venditionem exponuntur, minoris communiter aestimantur, quàm præsentis pecuniæ, et hæc diminutio estimationis oritur ex difficili exactione, à qua communiter præfata chirographa solent non esse immunia. Unde iidem *Lugo loc. cit. n. 99. Croix, et Spor.* licet secundam sententiam sequantur, dicunt tamen, quòd ea speculativè loquendo est vera, sed non practicè, nam in praxi communiter hujusmodi credita vix sunt libera à periculo exactionis, vel saltem à molestiis, et sumptibus. Cum autem in praxi communiter hæc credita sint obnoxia hujusmodi periculis, et incommodis; idcirco non

(†) Probabiliter dicunt (inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 19. n. 179.*) « quòd chirographa, licet sint liquida, possunt minoris emi.... »

» Dico tamen excipienda esse chirographa, quæ vulgò nuncupantur *fi-des crediti*, pro quibus nullum morale periculum adest, modò ob distantiam, incommodo aut periculo solvendi non esset exactio, propter eam qui ad exigendum mittendus est. » *Edif.*

improbabile videtur, pretio ipsa decrescere juxta communem hominum æstimationem, et ideò minoris emi posse. Alia autem est ratio mutui, alia emptionis; ex mutuo enim nihil præter sortem exigi potest, nisi titulus extrinsecus ipsi accedat; in emptione autem sola æstimatio hominum constituit justum pretium rerum, hicque præbet titulum minoris emendi.

830. — « 4. Usuram committunt 4. Ministri regum, et principum, » etc. qui ut anticipatam faciant solutionem, aliquid accipiunt à creditoribus. 2. Qui aliquid accipiunt à debitoribus, concessâ dilatione » ad solvendum; quia accipiunt aliquid ultra sortem pro mutuo virtuali. *Bon. l. c. Nav. Mol. Salm. etc.*

« 2. Minoris emi possunt regulariter debita, et stipendia, sive salaria debita militibus, aut famulis nobilium, quia habent adjuncta » incommoda, pericula, et molestias in exigendo, quam ob causam » idem licet, etiamsi credita illa tempore præsentis, vel etiam præterito » fuerint solvenda. *Bon. l. c. ex Reg. Mol. etc.*

« 3. Qui ipse est causa difficilis solutionis, peccat contra justitiam » emendo minoris, et tenetur ad restitutionem; tum quia ipse est » causa damni, cum ipsius culpâ creditum valeat minus; tum quia » alioqui præmium ex delicto suo reportaret. » (*Hoc certum est ap. omnes. Vide Salm. tr. 44. c. 2. punct. 44. §. 3. n. 157.*) « *Mol. d. 343. Fill. Bon. loc. cit.* Hinc quæstores principum, ad quos solutio » pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis, et malignæ solutionis, » non possunt chirographa, vel credita emere minoris, ut docent » *auct. cit.* Additque *Salas, et Mol. l. c.* non esse liberum quæstoribus, etc. quibus incumbit solvere magnatum debita, uni potius » solvere, quam alteri nisi quis fortè jus præ aliis habeat; (*Vide supra de ordine Restit.*) sed tenèri omnibus solvere pro rata. *Bon. l. c. Vide Trull. l. c. d. 40.*

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, et quibus illicita?

831 *Quando clericis negotiatio sit graviter illicita?*

832 *Quid si clericus negotietur alieno nomine?*

833 *Quid si negotietur per alium?*

834 *An liceat clerico, aut religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis?*

835 *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis?*

836 *An liceat emere agrum cum fructibus? An vendere carius, ut ematur vilis? An emere lanas ad vendendum pannum?*

837 *An liceat clerico absolutè negotiari pro necessitate sui, vel familiarum?*

838 *An aliquando laicis negotiatio sit illicita? An liceat clericis gerere negotia, sive procuraciones sæcularium?*

831. — « **R**ESP. Ea est, cum quis rem sibi comparat eo animo, ut » integram et non mutatam » (*secus si in melius mutatam. S. Th.*

2. 2. q. 77. art. 4. ad 1.) « carius vendendo, vel permutando lu-
 » cretur. Quod, quia obnoxium est periculo multorum peccatorum,
 » et valde distractivum, ac indecens statui clericali, sic lucris inihiare,
 » severè prohibitum est clericis constitutis in Sacris et religiosis
 » omnibus » (*Constitutis in Sacris tantum, ut Salm. tr. 44. c. 2. punct. 4. §. 1. n. 37. Lugo d. 26. n. 25. Less. c. 21. n. 4. et alii communiter, ex c. Secundum 6. Ne cler. vel mon. Id affirmat etiam de novitiis Tur. apud Lugo, sed Lugo meritò de hoc dubitat, quia novitii in odiosis non veniunt nomine religiosorum*), « ita ut morta-
 » liter peccent » (*ut habet communis (sed non contra justitiam); et incurrant suspensionem, et excommunicationem, ferendæ tamen sententiæ; Salm. cit. n. 37. De immunitate gabellarum autem, vide Salm. ibid.*), « si multam negotiationi dent operam, ut ait Less. quem » *vide loc. cit. d. 1. Laym. l. 3. t. 4. cap. 17. §. 7. Bon. d. contr. » d. 3. q. 4. p. 5. C. Lug. d. 26. sect. 3. n. 19.*

Communis igitur est sententia, non prohibèri negotiationem clericis in minoribus. Ita *Cont. Tourn. de contractibus part. 2. cap. 1. art. 7. sect. 2. concl. 2. num. 4. Habert t. 4. p. 287. Conc. t. 7. p. 279. n. 5. Lugo d. 26. n. 25. et Salm. tr. 14. c. 2. punct. 4. §. 1. n. 37.* Dubitatur autem, an vetetur beneficiatis in minoribus? Negant *Mol. d. 342. et Trull. ap. Salm. l. c. qui id probabile putant cum Fill. t. 2. tract. 35. c. 4. q. 8. n. 28.* Sed melius tenendum oppositum cum communi sententiâ, quam tenent *Lugo d. 26. n. 26. Salm. ibid. Cont. Tourn. loc. cit. Conc. Habert ll. cc. item Sa, Tab. Reb. Salas ap. Lugo, ex c. Placuit 5. caus. 21. q. 3. ubi prohibetur negotiatio non solum presbyteris, et diaconis, sed etiam clericis: quod saltem de beneficiariis in minoribus intelligendum est; nec intelligi potest de subdiaconis, dum in tertio sæculo quo peractum fuit concilium Carthaginense III. cujus est præfatus canon, nondum subdiaconatus ordo inter sacros connumerabatur; etenim adhuc tempore Urbani II. (qui vivebat anno 1034.) tantum ordines presbyteratus, et diaconatus erant sacri, ut patet ex conc. Benevent. dist. 60. c. 4. ap. Tournely Præl. theol. de sacram. ordin. quest. ult. art. 4.* Ratio autem, cur beneficiariis negotiatio sit interdicta, est, tum quia beneficiarii ex officio debent Deo vacare, utpote addicti ministerio ecclesiastico, tum quia ex bullis Pontificum, ut asserit *Lugo*, beneficiarii, non solum in majoribus, sed etiam in minoribus constituti expoliantur bonis acquisitis ex negotiatione; ergo etiam iis negotiatio est interdicta. Sententia autem contraria, nescio quo valido fundamento nitatur.

• 4. Si clericus semel, iterumque tantum negotietur, in materiis
 » non gravi, v. gr. libros, cruces, etc. emat, ut occultè iterum vendat
 » carius, non est mortale. *Less. Mald. Fill. Dian. C. Lugo l. c.*

Non peccat graviter clericus bis, vel ter exercens negotiationem non

turpem, nec in magna quantitate, quia jura loquuntur de exercente. Ita *Less. l. 2. c. 21. num. 4. Lugo d. 26. sect. 3. n. 24. Salm. de contr. cap. 2. punct. 4. §. 1. n. 38. cum. Fill. Trull. Vill. etc. ex c. Multa 1. de cler. vel mon. ubi prohibetur clericis, negotium injustum exercere.* Hinc, etiamsi semel in materia gravi negotietur, nec etiam peccare graviter, probabiliter tenent *Caj. Salas, Delbene ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1003. Immo Cajet. Michael de Palao et Rod. ap. Salm. ibid.* dicunt non esse grave, etiam frequenter negotiari, quando fiat sine scandalo, et negotiatio non sit turpis, nisi præcedat monitio; sed *Salm. loc. cit. in fin.* hoc rectè inquirunt minimè admittendum, cum jura ante monitionem graviter negotiationem prohibeant: monitio autem tantùm requiritur ad pœnas incurrendas, non verò ut hujusmodi exercitium sit illicitum, cum illud à lege interdicator, utpote statui clericali per se indecens.

832. — Notandum hic ex bulla *Bened. XIV.* contra clericorum negotiationem, edità Romæ 25. Febr. an. 1741. quæ incipit, *Apostolicæ*, statutum esse, quòd constitutiones, et pœnæ contra clericos negotiantes intelligantur etiam pro clerico, qui non suo, sed alieno nomine quomodolibet illicitam negotiationem exercet. Item quòd negotia à laïcis incepta, si ad clericum quovis titulo deferantur, statim sint ab eo dimittenda; quòd si non possint dimitti sine detrimento, permittitur continuatio, sed tantùm ad tempus, et per interpositam laïci personam, ac de licentia S. C. Concilii (aut Ordinarii, si sit extra Italiam); aliàs incurret clericus eandem spoliæ pœnam.

833. — Plures autem AA. dicunt non peccare graviter clericos, qui per alios negotiantur, dantibus ipsis pecuniam, aliis ponentibus industriam; nisi eorum superintendentia esset tanta, ut ipsimet negotiari viderentur; ita *Salm. ibid. n. 40. Lugo disp. 26. n. 36. in fin. cum Laym. et Castr. apud Croix l. 3. p. 2. n. 1009.* Sed hodie oppositum omninò tenendum ex bulla *Benedicti XIV. Apostolicæ*, ubi statutum est pœnas inflictas adversùs clericos illicitos negotiatores, extendi etiam ad clericos illicitè (verba bullæ) *sub alieno laïci nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac per seipsos, ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent.* Quod intelligitur (ut ipse *Benedictus* clariùs explicavit *de Synodo t. 2. l. 9. c. 6. n. 4. et 5.*) de clericis, qui per laïcos negotiantur, lucrum pro seipsis acquirendo. Quod patet sic esse intelligendum etiam ex eadem bulla, ubi Pontifex immediatè post relata verba declarat, quòd bona sic à clericis alieno nomine sibi acquisita ad spoliæ pœnam subjiciantur. Præterea ex bulla regnantis *Clementis XIII. Cum primum*, datà 27. Sept. ann. 1759. confirmatur bulla *Benedicti*, et rursùs expressè prohibetur clericis, ne negotientur per interpositam personam, et præsertim ne per alios cambium activum contrahant. Insuper in hac bulla *Clemens* præci-

pit, quòd etiãsi adsit necessitas familiæ, clericus nequeat negotiari sine dispensatione Sedis apostolicæ, si sit intra Italiam; Episcopi verò, si extra Italiam. Præterea addit, quòd si aliquis contractus negotiationis dubitatur, an licitè possit à clerico iniri, vel ne, *expeditissimam*, ait, esse *Viam scribendi ad S. C. Concilii, quæ dubium decernet.*

834. — « 2. Non est negotiatio ecclesiasticis, vel religiosis prohibita, » si emant pecora, quæ pascuis suis saginata vendant, quia vendunt » fructus suorum prædiorum, vel agrorum. *Mol. Less. c. Lugo sect. 3. n. 29.* Ut nec si greges alant, ut fœtus, lac, lanam vendant. *C. Lug. l. c.* Ubi tamen negant licère iis conducere agros, ut fructus vendant, eò quòd (licèt non sit negotiatio propriè dicta) specialiter illis » sit prohibitum in *Concil. Carthag. III.*

Certum est non esse licitum clericis vel religiosis conducere agros alienos ad vendendos fructus. Ita cum *Bus. ut suprà Lugo de contr. d. 26. n. 29. Less. l. 2. c. 21. num. 6. Laym. de contr. c. 13. §. 7. n. 40. Ronc. de contr. c. 2. q. 4. r. 2. etc.* Ratio, quia (ut dixit *Bus.*), quamvis hæc propriè non sit negotiatio, tamen vetitum est à *Conc. Chalced.* (non *Carthag.*) ut habetur in *c. Pervenit 1. caus. 24. qu. 3.* ubi sic dicitur: *Pervenit in S. Synodum, quia de eis qui in clero connumerantur quidam qui propter turpis lucri gratiam alienarum possessionum conductiones, et causas sæculares suscipiunt; et se ipsos quidem à ministeriis sanctis per desidiã separant; ad domos autem sæcularium concurrunt, et substantiarum eorum gubernationes avaritiæ causã suscipiunt. Decrevit igitur S. Synodus neminem deinceps eorum, sive clericum, aut monachum, conducere possessiones, aut misceri sæcularibus procurationibus.* E converso licitum est clerico emere agrum cum fructibus jam maturis, et illos vendere, quia tunc vendit fructus agri proprii. Ita *Salm. loc. cit. cum Moll. Fill. et Bus. ut mox infrà.* Licitum esse etiam emere pullos equinos, ut postea domitos vendat, dicit *Pal. tr. 16. d. 4. p. 13. §. 3. n. 3. cum Gutt. et Lassarte*; sed hoc parum mihi arridet.

835. — An verò liceat clerico emere pecora, vel porcos, ut vendat saginatos, vel ut fœtibus, lacte, lanã lucrum faciat? Communiter id admittunt DD. si in propriis prædiis animalia saginentur, vel alantur, ut *Less. l. c. n. 6. Lugo n. 29. Pal. n. 3. Laym. n. 40. Salm. tr. 14. c. 2. p. 4. §. 1. n. 41. Ronc. l. c. r. 1.* Sed dubitatur, an liceat ea alere ex prædiis alienis, ut postea vendantur? Si ad hoc conducantur prædia aliena, censeo omninò dicendum, quòd non liceat, ex citato *Conc. Chalced.* (nisi alicubi contraria vigèret consuetudo). Ratio, quia, si ibi prohibetur conducere agros ad vendendos fructus, tantò magis videtur id vetitum ad animalia saginanda. An autem liceat clerico emere fructus alienorum agrorum ad animalia saginanda et saginata vendenda? Genera-

liter loquendo, id concedunt *Viva de contr. q. 2. art. 4. n. 7. et Salm. ibid. n. 34.* modò absit scandalum. Sed negant *Laym. l. c. et Spor. tr. 6. c. 5. n. 402.* Verumtamen nequeo intelligere, cur hoc absolutè sit illicitum, cum ex una parte hæc non sit negotiatio; emere enim rem, ut in melius mutata cariùs vendatur, certum est non esse negotiari, sed præmium sui laboris accipere; ut docet *D. Thom. 2. 2. quest. 77. art. 4. ad 4. cum aliis.* Ex alia parte nullo canone hoc vetitam invenitur. Et regula generalis est, licitam esse quodcumque non constat à lege prohibitum, ut fusiè probatum est in *Dissertat. de conscientia probabili.* Dicit *Laym.* hoc prohiberi, quia dedecet statum ecclesiasticum. Sed respondeo, vel dedecet per se, vel propter scandalum aliorum: quòd per se dedecat, nequit dici; nam si hoc esset, etiam clericum dedeceret animalia saginare in prædiis propriis, quod communiter DD. cum ipso *Laym.* permittunt. Si verò ob scandalum, ergò, secluse scandalo, non est illicitum.

836. — « 3. Non peccat clericus 1. Si emat agrum cum fructibus jam maturis, illosque vendat; quia vendit fructus agri sui. *Card. de Lugo l. cit. ex Molin. Fill. etc. 2.* Si id, quod ad proprios usus emerat, postea, vel quia non indiget, vel mutato consilio, cariùs vendat. *Id.*

Notandum est deinde, quòd ut negotiatio clericis vetita sit, requiritur animus viliùs emendi, ut vendatur cariùs; unde licet eis vendere cariùs, ut emant viliùs. *Salmant. loc. cit. num. 42.* Sic pariter non est vetitum clericis, vel monachis aliquid emere ut consumant, et postea vendere si pretium illius crescat, ut viliùs simile emant, quia hoc non est propria negotiatio (ait *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 4.*); nec pertinet ad negotiatores, sed magis ad economicos, et politicos, qui habent providere vel domui vel civitati de necessariis ad victum. Item nec prohibetur iis emere plura pro securitate suæ provisionis, et quod superest etiam cariùs vendere, quia emunt ne provisio deficiat, ut ajunt *Lugo d. 26. n. 32. Mazzott. tom. 2. p. 428.* Licitum etiam est clericis emere ferrum, ad vendendos gladios: colores, ad vendendas picturas: lanas, ad vendendum pannum: modò tamen ipsi pannum conficiant, non autem per operarios conductos, quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem: ita *Lugo n. 34. Salm. cit. n. 42. cum Mol. et Malder.* Et hoc affirmant, etsi lanas essent proprias; de hoc tamen dubitat *Lugo.* An verò liceat conducere equos ad eos locandos? negat adhuc *Mol.,* sed concedunt *Lugo et Salm. ibid.*

« 4. An verò, et quomodo clericis liceat negotiari per alios non famulos, præsertim in necessitate? Vide *Card. de Lugo d. 26. s. 4. n. 36. Trull. l. c. d. 49. Barb. de jur. un. l. 4. c. 40. art. 4.*

837. — Commune est apud DD. licitum esse clerico negotiari pro sua vel suorum necessariâ sustentatione. Ita *Less. l. 2. c. 24. n. 6. Lugo d. 26. n. 37. et Salm. tr. 44. c. 2. punct. 4. §. 4. n. 39. cum Mol. Sa,*

Nav. etc. ex c. Multa 1. de cler. vel mon. ubi dicitur : Nec tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas. Sed hic dubitatur, quænam necessitas requiratur, vitæ, an statûs? Nihil rigidè Laym. c. 43. §. 7. n. 39. requirit necessitatem ad vitam sustentandam. Sed communiùs et probabiliùs Pal. t. 46. d. 4. p. 43. §. 3. n. 8. Spor. tr. 6. c. 5. n. 402. Croix l. 3. p. 2. n. 4006. et Mazzott. de contr. c. 3. p. 427. in fin. dicunt sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter clericus cum sua familia commodè sustentari nequeat. Ratio, tum quia lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo; tum quia prohibitio, cum facta sit ob decentiam statûs, non censetur prohibere id quod necessarium est ad decentem statum servandum suum vel suorum.

838. — Notandum est ultimò, quòd negotiatio, licèt tantùm clericis prohibita sit, adhuc tamen laicis aliquando illicita erit : nempe si unus vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum, vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerint, ut postea vendant pretio majori, quàm juxta fori æstimationem venderentur. Ita *Salm. ibid. §. 2. n. 44. et 45. cum Trull. Sot. Sylv. etc.* Et addunt in hoc peccare eos contra justitiam, et tenèri ad restitutionem. Sed oppositum non esse improbable, ait *Less. l. 2. c. 24. n. 454.* cui adhærent *Palau, Molin. Dic. et Dian. ap. Salm.*, dicentes, quòd isti potiùs peccant contra charitatem, et contra justitiam legalem, non autem contra commutativam; quia non peccant emendo, nec peccant non vendendo statim, cum nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen *Less. n. 452.* si pretium spectato tempore venditionis, esset irrationabile; *sed vide dicta num. 845.* Admittunt autem *Salm. dict. n. 44. cum communi* posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas, antequam in urbem invehantur. Sicut etiam admittunt, quòd dives in urgenti necessitate civium, possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat, et sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hic ultimo loco quærere, an liceat clericis gerere negotia, sive procuraciones sæcularium? Certum est illicitum esse clericis exercere officium tutoris, curatoris, aut procuratoris pupillorum, item tabellionis, et quaecumque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitiâ, vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales clerici fiunt irregulares *ex c. unic. de obligatis ad ration.* Advertit tamen *Mazzot. de irreg. cum Tamb. Ugolin. et aliis*, quòd si à clerico suscipiatur administratio post ordinationem, non incurritur irregularitas, cum hæc non inveniatur expressa in jure. Deinde advertunt *Salm. de censur. c. 9. punct. 5. n. 63. cum Pal. Bonac. Cornejo, et Sayro*, quòd ut clericus qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit, quòd, depositâ administratione, idoneam fidejussionem

de gestis præbeat. Imò (ut addunt iidem *Salm. ibid. cum Pat. Suar. Bon. etc. ib.*) sufficit, quòd reddat rationes, et administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. Communiter autem DD. cum *Salm. ibid. n. 64.* docent quòd administratores locorum piorum, aut viduæ, aut pupilli indigentis, qui causâ pietatis tale onus susceperint, bene possunt ordinari etiam ante redditas rationes, argumento ex *c. 1. Ne clerici, vel mon. c. 6. q. 1.* clariùs ex *c. Peruenit, 1. caus. 24. q. 3. ac. c. Indicat. 5. dist. 39.*

Ad quæsitum veniamus; communiter docent *Less. l. 2. c. 21. n. 6. Pal. de censur. d. 6. p. 13. n. 8. Bon. eodem tit. p. 4. n. 4. Salm. eod. tit. loc. cit. cum Suar. Laym. et aliis,* illicitum esse clericis procurationem gerere personæ sæcularis privatæ non miserabilis, cum obligatione reddendi rationes, ut habetur ex *c. Sed nec 4. Ne cler. vel mon.* ubi sic dicitur: *Sed nec procuraciones villarum, aut iurisdictiones etiam sæculares.... clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem adversus hæc venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis (2. ad Tim. c. 2. v. 4.): Nemo militans Deo implicet se sæcularibus negotiis; ab ecclesiastico fiat ministerio alienus, pro eo quòd, officio clericali neglecto, fluctibus sæculi, ut potestatibus placeat, se immergit.* Ex præfato autem textu inferitur 1. talem clericum incurere suspensionem ab officio, sed non nisi ferendæ sententiæ, à qua excusabit ignorantia, etiamsi fuerit crassa: cum ibi appositum sit verbum *præsumat*, quòd importat commodam contumaciam per scientiam censure, ut dicemus *l. 7. n. 47.* Inferitur 2. cum *Rono. de contr. cap. 2. Reg. 5. in practi,* illum clericum seriò increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in huiusmodi procuracionibus, ut sua ministeria cogeretur negligere, prout deducitur ex verbis textûs allati, *officio clericali neglecto, fluctibus sæculi se immergit.* Hinc non auderem damnare de mortali clericum, qui ob talem procuracionem sua ministeria non negligeret: maximè si id non faceret avaritiæ causâ, sed ad decentiùs statum suum et familiæ conservandum.

DUBIUM IX.

Quid sit contractus census, et an liceat?

839 Quando census est licitus?

840 An liceat census super personas?

841 An pereat census, pereunte re censuata?

842 An liceat apponere in censu pactum assicuracionis?

843 An sit licitus census redimibilis ex utraque parte?

844 An et quando liceat census vitalitatis?

845 Quæ conditiones requirantur in bulla Nicolai V.

846 Conditiones requisitæ in bulla S. Pii V. *Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, et designatâ. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipatâ. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.*

647 Dub. hic 1. An, pereunte re, extinguatur census? Dub. 2. An re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio? Dub. 3. An pereunte re specialiter designatâ, maneant obligata alia bona hypothecata? *Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non solutâ. VII. Ne census creetur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere, et ut censuarius possit redimere. IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio*

648 An bulla S. Pii obliget in conscientiâ?

649 Et an obliget, ubi non est recepta?

839. — **R**ESP. Is est, cùm certâ summâ pecuniæ, v. gr. 100 florenis, emo à te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certâ aliâ quâ re tuâ utili, sive fructiferâ, certam aliquam pensionem, seu censum, v. gr. florenos 5 annuos, vel 6 prout consuetudine, vel lege taxatum erit : ita ut hic non sit mutuum, et usura, si aliâs pravam intentionem non habeas, sed vera emptio, et venditio, quia emitur non præcisa ipsa pensio, sed jus eam percipiendi (Ita Salm. tr. 14. cap. 4. punct. 2. §. 4. n. 24.) « quod longè minùs valet, idèdque minoris emitur; licèt post multos annos pretium longè superet. Mol. Less. Laym. l. 3. t. 4. c. 48. et cæteri communiter. Rectiùs tamen C. Lugo d. 27. s. 2. n. 20. probat, ad excusandum censum ab usura, dicendum esse, non emi pensiones, neque jus ad illas, neque fructus, sed potiùs partem ususfructûs talis prædii, super quo census constituitur; ita ut dominium totum directum prædii maneat apud venditorem, dominium verò utile, seu jus ususfructûs ex parte vendatur.

« Unde solvuntur sequentes casus, qui etiam ex natura emptionis et venditionis solvi possunt.

« 1. Hic contractus est injustus, si non servetur pretium justum à lege, vel consuetudine probatum, quomodo pro Germania constituit Carolus V. ut jus ad 5 tantum pro 100 ematur.

840. — « 2. Non solùm licitus est census realis, id est constitutus super re aliquâ, ut suprâ dictum, ex cujus utilitate pensio extrahatur, ita ut ad quemcumque res transeat cum illa obligatione, et onere : sed etiam (saltem ex natura rei, et seclusâ prohibitione legis positivæ) personalis, et constitutus immediatè super persona, quæ suâ operâ, et industriâ utilis sit, et fructum aliquem pariat, vel bona in spe, vel re habeat, unde pensio duci possit : alioqui enim jus, quod venderet, non esset pretio æstimabile, et sic contractus fictitius. Ita probabiliter Covar. Less. Salas. dub. 3. n. 2. etc. contra Nav. Mol. C. Lug. d. 57. §. 225. n. 25. ubi censum merè personale illicitum esse, docet esse probabilius, et prolixè probat (1).

An census personalis sit licitus de jure naturali?

(1) Census personalis in Cod. civ. nec approbatur nec reprobat.

Edii.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Lugo d. 27. n. 25. cum Mol. Ang. Reb. Lop. etc. P. Concina t. 7. p. 576. §. 3. cum Panorm. Nav. Sylvest. etc.* Probant 1. quia persona non potest vendi ex l. *Ob æs alienum. Et l. seq. c. de Action. et Obl. ac c. 2. de Pignor.* Probant 2. ex *Extrav. 1. et 2. Martini V. et Callixti III.* qui solos census reales approbarunt; et clariùs ex bulla *S. Pii V. in sua Extrav. de Censibus*, qui expressè statuit censum super re immobili, et non aliter, constitui posse.

Secunda sententia verò communior et probabilior docet esse licitum. Ita *Less. l. 2. c. 22. dub. 4. Sot. l. 6. qu. 5. art. 4. concl. 4. Pal. d. 6. p. 44. n. 2. Abelly p. 376. n. 2. Merb. tom. 4. p. 354. q. un. Habert. t. 4. p. 324. Cabass. l. 6. c. 42. n. 5. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 6. concl. 4. Wigandt tr. 9. ex. 8. n. 4. r. 4. Ronc. de contr. c. 2. q. 4. r. 4. Anacl. eod. tit. dist. 3. q. 6. n. 68. et Salm. tr. 44. c. 4. punct. 2. §. 4. n. 26. cum Cov. Ban. Trull. Prad. Salas, etc.* Probatur 1. ex *Const. Nicolai V. in sua Extrav. de Censibus*, ubi videtur clarè approbari census super personis, ut notant *Pal. Cont. Tourn. l. c. Salm. ibid. et Wig. loc. cit.* Hæc sunt verba bullæ: *Cum opportuna contrahentium securitate...., ac potestate vendentis, personas earumque proprietates, redditus, jura, etc. census et omnia, et singula mobilia et immobilia bona obligandi, et obligari faciendi, etc.* Idemque confirmasse *Gregorium XIII.* testantur *Palaeus et Wigandt.* Probatur 2. ratione, quia si quisque potest operas suas locare, potest etiam et vendere. In tali autem contractu propriè non emitur persona, sed impropriè, nam propriè emitur jus super industriam personæ. Sicut enim in censu reali non emitur prædium, sed emitur us super fructus percipiendos ex prædio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriæ et laboris personæ. Nec valet dicere hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale; nam in mutuo cogitur mutuatarius reddere eandem sortem, sed in censu capitale fit demortuum, et tantùm reddi potest ad arbitrium venditoris. An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utrâque parte? *Vide mox dicenda in seq. n. 843.* Ad bullas autem *Martini V. et Callixti III.* respondetur, quòd ibi minimè reprobatur census personalis, seu quia ibi tantùm agebatur de censibus realibus, de quibus quæsitum fuerat, an liciti essent; ideo Pontifices eos tantùm approbarunt. Hinc benè ajunt *Cabass. l. e. Less. n. 47. Salm. ibid. §. 2. n. 29 et 33. cum Pal. Sot. Vill. Prado, etc.* præfatas bullas non obligare, cum non sint præceptivæ, sed tantùm approbativæ conditionum in iis expressarum. In bulla autem *S. Pii V.* præcipitur quidem non constitui censum nisi super re stabili, non tamen declaratur census personalis illicitus de jure naturali. An verò hæc bulla *S. Pii* sit ubique recepta, infra videbimus n. 848.

• 3. Iniqui sunt venditores, seu censuarii, qui emptoribus, sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot, quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditos. *Bon. dub. 3. q. 4. p. 1. n. 9. et 13.*

844. — « 4. Sicut in emptione res perit damno emptoris, sic etiam in censu reali, si res, super quam impositus est census, pereat, vel fructus ejus absque culpâ venditoris, tunc enim perit census, ita ut emptor, sive censualista non possit amplius recipere fructus, sive census: quia qui emit, suo periculo emit. *Bon. l. c. Fill. c. 35. p. 2. n. 225.* » (*Vide n. 847.*) « Unde ad hoc incommodum cavendum inventus est sequens modus.

842. — « 5. Licitum est, ut probant *Tol. l. 5. c. 46. et Less. c. 22. d. 11.* contractui census adjungere aliud pactum assecurationis, ut si res, super quam fundatus est census, pereat, id fiat damno venditoris, ideòque nihilominus obligatus sit vel super aliis bonis suis eum statuere, vel restitutâ sorte eodem pretio redimere. Debet tamen hoc pactum venditori compensare, augendo pretium census, vel quod eodem recidit, minorem pensionem designando. *Bonac. l. c. n. 30.* » (*Vide infra n. 847.*)

843. — « 6. Ex natura rei licitus est non tantum census irredimibilis, sed etiam redimibilis, tum ex una parte, tum utriusque, ut patet ex terminorum explicatione: quia irredimibilis census dicitur, cum venditor non potest illum pro suo arbitrio redimere: redimibilis autem, cum potest, reddendo emptori eandem summam, quam accepit, atque ita rursus sibi emendo, quod antè vendiderat. Utrunque redimibilis dicitur, cum ita conventum est, ut tam emptor, quam venditor possit emptionem factam resolvere, et summam quam dedit, repetere. *Less. d. 10. Dian. p. 2. t. 5. misc. r. 76.* » (*Vide dicta de pacto retrovendendi, et reemendi, sup. n. 842. et 843.*) (4).

« 7. Nihilominus, quia contractus census redimibilis, ex parte emptoris, est res periculosa, suaderi non facile debet: nam in *Constit. Martini V. et Callixti III. PP. utl Caroli V. imp.* usurarius contractus judicatur. Verum id intelligi debet secundum præsumptionem fori externi: præterquam quòd illæ constitutiones multis locis eatenus

(1) *Art. 530.* Census perpetuus pro pretio rei immobilis venditæ aut titulo oneroso vel gratuito census constitutus, est semper redimibilis. Creditoris est leges ac conditiones redemptionis statuere necnon stipulari, ne census ante tempus determinatum redimatur, quod ultra 30 annos extendi nequit, omnis conventio contraria nulla est.

Art. 1911. Pariter est semper redimibilis census perpetuus. Potest tamen inter partes conveniri, ut redimi nequeat ante certum tempus, quod longius esse non potest 10 annis; stipulari etiam possunt, ne redemptio fiat, nisi præmonito aliquandiu censualistâ.

Art. 1912. Debitor census perpetui ad redemptionem cogi potest:

1° Si per biennium non satisfaciatur suis obligationi;

2° Si non præstet assecurationem, de qua conventum est;

Art. 1913. 3° Si foro cedat aut bona ejus publicentur.

Edit.

• non sunt receptæ, quatenus prohibent ea, quæ juri naturali non ad-
 versantur, ut notat *Laym. l. 3. t. 4. c. 48.* »

Quæritur, an sit licitus census redimibilis ex utràque parte? Adest du-
 plex sententia probabilis.

Prima sententia negat, quam tenent *Sot. l. 6. q. 5. a. 3. concl. 4. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 3. n. 41. cum Covarr. Tap. Vill. etc.* Ratio, quia ubicumque traditur pecunia cum pacto eandem rursus reci-
 piendi, est mutuum virtuale, unde quidquid ex eo percipitur ultra sor-
 tem, est usura.

Secunda sententia verò affirmat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 22. d. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 48. n. 8. Pal. t. 6. tr. 32. d. 6. p. 24. §. 4. n. 2. Spor. de 7. pr. c. 7. n. 24. item Val. Salas, Diana, et Barth. à S. Fausto ap. Salm. ibid. n. 40.* Hæc sententia, spectatâ rei naturâ, satis probabilis mihi videtur, modò observentur limitationes quas adnotavi circa pactum reëmptionis n. 843. (1). Nam reverà non potest assignari ratio disparitatis in venditione prædiorum, et in hac venditione censuum. Grátis autem asseritur hoc esse mutuum virtuale; cùm hic contractus omninò differat à mutuo, in mutuo enim, si perit res oppignorata, mutuuario perit; hic autem si perit res censuata, censitori perit. (*Vide omninò quæ diximus dicto n. 843.*) Idque dicunt *Less. Laym. et Spor. ll. cc. valere non tantùm pro censu reali, sed etiam pro personali; quod est improbable, si debita proportio servetur.* Cæterùm, ut benè advertunt iidem *Laym. et Spor.* hujusmodi contractus non caret periculo usurariæ intentionis.

844. — « 8. Census vitalitius, quia est virtualis sponsio, et nititur
 » eventui fortuito, licitus est. *Fill. Dian. p. 7. t. 9. r. 70.* » (*Et com-
 munitè Less. c. 22. d. 6. Salm. loc. cit. §. 1. n. 28. cum S. Th. Pretium hujus censûs vitalitii constituitur juxta rationem ætatis et
 sanitatis: hinc dicunt Con. d. 3. qu. 4. p. un. num. 18. et Cabass. l. 6. p. 12. n. 8. quòd si censitor possit ad annum 60 pertingere, poterit
 quotannis exigere aureos 40 pro 100. Sed Less. l. 2. c. 22. n. 41. cui adhæret Croix l. 3. p. 2. n. 1023. et Mazz. t. 2. p. 142. dicunt posse
 exigere unum pro septem vel octo, quod importat circa 12. vel 14. per 100. Et alibi (in Auctar. v. Societas Offic.) ait Less. posse
 exigere aliquando usque ad 16. pro 100.*) (2).

845. — Hic videndum, quæ conditiones requirantur ad licitam cen-
 suum constitutionem. De jure naturali, ut ait *Less. l. 2. c. 22. num. 74.*
 duæ tantùm conditiones desiderantur: prima ut sit æqualitas inter
 censum et pretium; secunda, ut pacta præter naturam censûs adjecta,

(1) « Negativa tamen sententia suadenda est, quia affirmativa periculosa. » *Hom. ep. tr. 10. n. 200.*

(2) *Art. 1976.* Pretium censûs vitalitii (*gall. rente viagère*) arbitrato contrahentium determinari permittitur.

justè compensentur. De jure autem canonico duæ habentur bullæ, in quibus plures assignantur conditiones pro censibus instituendis. Prima est *Nicolai V.* incipiens *Sollicitudo*, edita anno 1452. pro utraque Sicilia: in hac approbatur census solitus institui in præfatis regnis, etiam cum pactis et pœnis appositis pro securitate; modò servantur hæ conditiones: I. Ut census constituatur specialiter super re certâ, et generaliter super omnibus bonis censuarii. II. Ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio. III. Ut pensio solvenda non sit ultra decem pro centum. In hoc autem ait *Viva q. 7. art. 3. n. 14.* standum esse consuetudini locorum.

846. — Secunda bulla posterior est *S. Pii V.* quæ incipit *Cum onus, etc.* edita ann. 1568. In hac plures aliæ conditiones præscribuntur: Et I. Ut census constituatur super re stabili fructiferâ, et designatâ, unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur, et ut veriùs tenent *Viva de contr. q. 4. art. 3. n. 4. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 2. n. 50. contra Nav. Lop. ap. Viva*, putantes in bulla præscindi à censu personali. Res autem stabilis reputatur domus æger, et etiam officium perpetuum, et census perpetuus irredimibilis, imo etiam redimibilis, ut contra *Mol. et Azor.* probabiliter tenent *Pal. p. 14. n. 3. Bon. Reb. Hurt. ap. Viva l. c.* Notat tamen *Viva*, quòd, licèt res debeat designari, hoc tamen non tollit, quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis, quæ tamen pensio utique periret, pereunte re specialiter hypothecatâ. *Vide n. seq. 847.*

II. Ut census ematur pecuniâ enumeratâ coram notario, et testibus. Sed hæc quæritur 1. an hæc conditio non obliget in foro interno, ita ut liceat in conscientia constituere censum ex pecunia antecederet debitâ? Affirmant *Less. l. 2. c. 22. n. 80. Nav. de usur. n. 88. Dian. p. 1. tract. 8. r. 44. cum Megala, Mald. Val. Jo. de la Cruz, etc.* et probabile putat *Tamb. de contr. l. 9. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 4.* Negant verò *Pañ. tr. 33. d. 6. p. 16. n. 8. cum Med. Lop. etc.* item *Mol. d. 390. Lugo d. 27. num. 83. cum Salon. Reb. et aliis pluribus.* Ratio, quia, cum bulla sit justè constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesset fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum. Hæc quidem secunda sententia est probabilior, sed prima non videtur improbabilis casu quo omninò absit in casu particulari fraus aut injustitia: licèt enim probabilius sit legem non cessare, cessante fine legis in casu particulari, contraria tamen adhuc videtur probabilis cum *Caj. Sylv. Ang. Val. Carden. Sa, Viva, Salm. et aliis pluribus*, ut diximus *l. 4. n. 199.* Si autem (loquendo in casu nostro) venditio rei frugiferæ per pecuniam creditam certè est valida et justa, cur injusta censenda est venditio censûs realis, quæ proculdubio vera venditio est, cum vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur, ut benè arguit *Lugo lac. cit. n. 80. cum Sot. Salas, etc.*, ad probandum, quòd jure naturali

minimè sit illicitus census constitutus ex pecuniâ creditâ. Quæritur hic 2. utrùm venditor censûs, si sit læsus in pretio, possit minuere pensionem, aut ipsam integram teneatur solvere, et censitor teneatur supplere pretium? Utraque videtur probabilis. *Vide Viva ib. n. 5.*

III. Ut solutio pensionis non fiat anticipatè, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait *Bon. de contr. d. 3. q. 4. p. un. n. 26. cum Mol. d. 390. Fill. Reb. Salas, Less. Azor et Salon.* quòd si censuarius spontè vellet solvere anticipatè, hoc non prohibere ex bulla. Illicitum est autem obligare censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo censoris, quia hoc onus esset extra naturam contractûs, ut rectè ajunt *Viva q. 4. art. 3. n. 6. et Bon. l. c. n. 35. cum Reb. Salas et aliis, contra Rod.* Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuatur.

IV. Ne obligetur censuarium ad casus fortuitos; hinc, si re hypothecata perit, nequit censitor petere, ut alia substituatur, secùs, si res reperitur aliena; vel si reddatur infrugifera culpâ censuarii; ut *Less. Nav. etc.*

847. — Sed dubitatur 1. an, præcisâ bullâ *S. Pii*, pereunte re, de jure naturali pereat etiam census?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Pal. tr. 33. d. 6. p. 34. n. 3. cum Sot. Cov. Palac. item Salm. de contract. c. 4. punct. 2. §. 4. n. 48. cum Salas, Mercad. Rodr. Matienz. etc.* Ratio istorum, quia in censu præcipuè obligatio imponitur personæ, et accessoriè rei, quæ tantùm obligatur pro hypotheca, sive pro assecuratione pensionis solvendæ: hinc asserunt, quòd pereunte re hypothecatâ, non perit obligatio personalis censuarii. Sed venerando tot DD. auctoritatem, mihi omninò tenenda videtur.

Secunda sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 22. dub. 5. n. 34. Lugo d. 27. n. 103. Tol. l. 5. q. 39. n. 4. Mol. d. 383. et 394. dub. 3. Laym. l. 3. tr. 4. c. 15. n. 4. P. Conc. t. 7. p. 594. n. 4. Ronc. de contr. c. 4. q. 4. r. 5. Anacl. num. 75. item Val. Reb. Med. Vill. etc. ap. Pal. n. 2. et ap. Salm. ibid. n. 47.* Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cujus fructus jus venditur; unde *Lessius* rectè dicit falli *Sotum, et Covar.* dicentes rem ibi obligari tantùm pro hypotheca debiti personalis; nam reverà in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendæ, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censitâ? Hinc sicut, pereunte re, amittis jus servitutis quod super illa haberes, putâ transeundi, colligendi glandes, etc.; ita etiam amittis jus percipiendi fructus per contractum censûs tibi acquisitum, et eo casu venditor ab omni obligatione liberetur. Ita *Less.*; admittit tamen ipse *Less. ibid.* et consentiunt *Spor. tr. 4. c. 6. n. 14. et Tamb. c. 4. §. 3. n. 1.* pactum adjectum solvendi pensionem, adhuc re pereunte, sustineri posse,

ei contractui censûs adjiciatur alter contractus assecurationis, dummodò pensio illa proportionatè moderetur. Sed neque opinioni isti acquiescere valeo, licèt enim probabilem censeam sententiam *Lugonis, et aliorum*, ut mox dicemus *v. seq. Dubitatur 2.* quòd liceat pactum exigendi integram pensionem, etiãsi fundus per aliquot annos non det fructus, modò pretium minuat, quia per pactum illud virtualiter compensantur pensiones minores solvendæ annis sterilibus, cum pensionibus, quæ solvendæ fuissent pro annis fertilibus, et hæ relaxantur; et sic jam adest æqualitas. Attamen in nostro casu, cùm pactum apponitur solvendi pensiones, etiam re pereunte, nulla æqualitas esse potest, dum pensiones solvendæ remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quacumque relaxatione factâ, non possunt adæquare pensiones quæ in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2. an si res per certos annos non det fructus, attentâ bullâ, debeatur integra pensio? Negant *Less. lib. 2. cap. 22. n. 82. et Mol. t. 2. d. 390.* ex hac bulla *S. Pii*, ubi prohibentur *conditiones directæ vel indirectè obligantes ad pensionem in casibus fortuitis eum, qui aliàs ex natura contractûs non tenetur.* Sed probabiliter affirmant *Lugo d. 27. n. 71. cum Sot. Sa, Val. Salas, etc.* item *Nav. Bon. et Reb. apud Viva l. c. n. 7.* modò compensetur pretio periculum hoc quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est contractui censûs realis adjicere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censetur appositus. Pactum autem hoc assecurationis minimè videtur reprobatum à bulla, nam Pontifex ibi prohibet tantùm pacta præter naturam contractûs qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractûs censualis, est tamen juxta naturam alterius contractûs adjecti assecurationi, ut dicetur infrâ de contractu Trino. Putat autem *Lugo n. 403.* quòd si pars prædii facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeatur integra pensio, etiãsi pars remanens reddat fructus sufficientes ad pensionem. Sed probabilius mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam decisione Rotæ Romanæ (quam refert idem *Lugo n. 405.* idque non negat esse probabile), nempe deberi totam pensionem ex parte prædii remanente, nisi fructus ejus ad pensionem non sufficiant, et ita tenet *Ronc. de contr. cum Duard.*

Dubitatur 3. An, pereunte re specialiter designatâ, de jure naturali maneant obligata cætera bona venditoris in contractu generaliter hypothecata; affirmat *Habert t. 4. p. 324. vers. Verum*, et videtur ei favere citata bulla *Nicolai V.* ubi conceditur posse constitui censum super re certâ, et generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. Sed mihi videtur probabilius negandum cum *Azor, p. 3. l. 42. c. 5. q. 5. et P. Conc. t. 7. p. 595.* Quia, pereunte totâ re, totus census perit, juxta mox suprâ dicta *Dub. 4.* Nec obstat, quòd in hujusmodi con-

tractu soieant substitui omnia venditoris bona : nam cautio hæc solam valet ad reddendum fundum securum ab evictione, ut benè ait *Concina*, nempe si ille sit gravatus aliis censibus, vel fideicommisso, etc. non autem, quòd, si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi, ait *Azor*, bullam *Nicolai*. Dicit autem *Ronc. de contr. c. 1. q. 4. r. 1.* ad constituendum censum satis esse designationem fundi, vel plurium aliquot fundorum in aliquâ viâ, aut villâ, quin necessaria sit designatio alicujus fundi in individuo, et testatur ita pluries decisum fuisse à Rota Romana, ex *Clericato in Decision. Miscell. Dec. 73. num. 8.*

V. Ut non privetur censuarius rem vendere, aut donare. Debet tamen iste si vendere vult, monère censitorem, num velit ipse emere eodem pretio? et ideò debet expectare per mensem : vide *Viva n. 8. et 9.* Præcisâ verò bullâ, licitum esse pactum non alienandi rem, dicunt *Salmant. tr. 14. cap. 4. punct. 2. §. 4. num. 49. cum Sot. Cov. Pal. etc.* Sed quando tale pactum non adest, prædictam monitionem semper faciendam esse asserunt cum *Val. Salm. ibid. n. 50 et Pal.* Imò semper æquum esse putant, ut censitor in emptione præferatur.

VI. Ne constituatur pro non solutâ pensione alia pœna, aut interesse lucri cessantis scilicet extrinseci, putâ, si præstandum erat triticum tempore quo valebat duobus aureis, et reddatur tempore quo valet uno, ut *Mol. et Hurt. apud Viv. n. 20.* Sed jure naturali appositio pœnæ proportionatæ non est illicita. *Salm. ibid. §. 3. n. 38.* Item de jure naturali ex dilatione solutionis benè potest exigì interesse; sed ex bulla ob fraudem usurariam nequit illud in pactum deduci, ut docet *Less. l. 2. c. 22. n. 85.* In foro tamen conscientiæ ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecam. *Less. n. 83.*

VII. Ne ex pensionibus non solutis novus census creëtur. An autem id sit illicitum de jure naturali? Benè ait *Lugo d. 27. n. 98.* hanc quæstionem pendere ex aliâ suprâ enuntiatâ (vide dicta n. 846. vers. II. *Ut census*), nimirum, an liceat constituere censum ex pecunia debita?

VIII. Ut censitor non possit pretium unquam repetere, et contrâ possit censuarius semper redimere censum, factâ denuntiatione per bimestre. Pactum autem quòd census non possit unquam redimi à censuario, compensato pretio, per se non est illicitum, ita *Less. l. 2. c. 22. n. 36. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 3. n. 43.* qui ajunt hoc omnes docere : sicut enim censuarius potest vendere fundum, vel servitutum super illo in perpetuum, sic etiam jus ad ipsius fructus. Et ob eandem rationem licitum quoque est constituere censum cum pacto, ut non possit redimi, nisi infra certum tempus, ut communissimè docent *Less. c. 22. d. 9. Sot. l. 6. q. 5. art. 3. concl. 3. Pal. d. 6. p. 24. §. 1. n. 4. et Salm. loc. cit. cum Salas, Arag. et Reb. contra aliquos : modò (intelligendum) pretium proportionatè minuatur. Communiter*

etiam docent *P. Concina et Salm. ibid. n. 44. cum Lugo, Soto, Pal. Prado, etc. (contra Nav.)* licitum esse pactum, ut census non per partes redimatur, sed totum simul: justum enim est, ut sicut emptor totam summam numeravit; ita etiam totam simul recipiat.

IX. Ut non vendatur alius census majori vel minori pretio, quam ab initio constitutus fuit. De jure autem naturali certum est, ut dicunt *Salm. ibid. n. 35.* census non liquidum posse minori emi. Et etiam, attentâ bullâ, probabilissimum videtur hoc fieri posse, ut ait *Viva q. 4. art. 3. cum Less. Mol. et Bon.*

848.—Quæritur I. an hæc bulla *S. Pii* obliget in conscientia? Negant *Habert t. 4. p. 324.* (dicens bullam obligare in solis locis Sedi apostolicæ subjectis) *Sa v. Census, n. 3. Megala 2. 2. l. 2. c. 7. q. 2. n. 57. Item Nav. Salm. Mol. ap. Bon. de contr. d. 3. q. 4. p. un. n. 45.* et probabilem putant ipse *Bon. et Tamb. l. 9. tr. 2. cap. 6. §. 2. n. 4.* Ratio, quia in foro interno illæ tantum conditiones requiruntur, quæ jure naturæ ad constitutionem census sunt necessariæ: bulla autem est constitota ad tollendas fraudes; unde ubi fraudes absunt, bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantum judices, ne in foro externo contractum admittant. Probabilius tamen affirmant præfatam bullam obligare etiam in foro interno *Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 2. n. 34. Lugo d. 27. n. 83. Bon. l. c. n. 46. Less. l. 2. c. 22. n. 100. et Viva de contr. q. 4. n. 3. cum Salon. Trull. Hart. et communi, ut asserit.* Ratio, quia, licet contractus ex rei natura non sit usurarius, lex tamen positiva benè potuit illicitum eum reddere ob periculum usuræ. Vide dicta supra n. 846. v. II. *Ut census.*

849.—Quæritur II. an prædicta bulla obliget, ubi non est recepta? Negant communiter *Less. cap. 2. d. 43. Comt. Tourn. de contract. part. 2. cap. 6. concl. 1. Mol. d. 395. Bon. q. 4. num. 43. Lugo d. 27. n. 61. cum Sot. Nav. Salas, et aliis.* Et sic tenendum censeo, quidquid dicant *Salm. ibid. n. 32.* Ratio, quia, licet verius sit leges pontificias non indigere subditorum acceptatione, prout (contra *Less. l. c. et Cab. Val. Bon. ac alios*) tenuimus *L. 4. de leg. n. 97. in fin. et 138. cum Suar. Laym. Pal. Creia, etc.* Attamen communis est sententia, quòd ubi lex non est recepta, et per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, præsentibus verò ad eam non obligantur, ut tenent ipsi *Salm. de leg. c. 4. punct. 7. §. 2. n. 106. cum Azor, Bon. Graud. item Suar. L. 4. c. 16. n. 9. Pal. tr. 3. d. 1. p. 13. n. 5. et Less. l. c. ubi cum Cov. asserit certum esse, quòd lex adhuc ecclesiastica desinit obligare, si per solum decernium non sit recepta, ut pariter diximus *d. l. 4. n. 139. cum Bus. Nav. et Azor.* Bulla autem *S. Pii* non est recepta in duobus regnis Siciliae, ut testantur *Less. l. c. n. 99. Salas ap. Viva l. c. item Verde Inst. cin. de Cens. l. 3. n. 2389. cum Dom. de Marinis, etc.* nec est recepta in*

Hispania, ut dicunt *Salm. de contract. cit. n. 32.* nec in Belgio, *Spor. tr. 6. c. 6. n. 41. et Less. ib.* nec in Germania, ut idem *Less. Habert, ac Tanner. Illsung. Pirh. et Platel. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1010.* neque in Gallia, ut *Less. et Platel. ap. Croix ib.* nec etiam Romæ observatur, ait *Cont. Tourn. loc. cit. v. Sed illæ.*

DUBIUM X.

Quid sit cambium ?

850 *Quid sit cambium, et quotuplex*

851 *An liceat cambium minutum?*

852 *An cambium per litteras?*

853 *An cambium reale?*

854 *Quid de cambio ficto, seu sicco? An liceat cambium cum recambio? Quid de cambio Francofurtense?*

855 *An liceat pecuniam adulterinam expondere?*

856 *An liceat famulo lucrari commutando pecuniam domini?*

850. — **R**ESP. Cambium, quod permutationem significat, hic accipitur pro solâ permutatione pecuniæ. Et est contractus, quo campsor aliquis camporario volenti cambit pecunias, cum lucro aliquo præter sortem. Quod si sine intentione usuraria fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, patet non esse malum. Unde cum quatuor sint cambiorum genera, nimirum 1. Cambium minutum, seu manuale, 2. Cambium per litteras, 3. Cambium reale, 4. Cambium siccum, seu fictum.

Circa ea resolvuntur:

851. — « 1. Licitum est cambium *minutum*, in quo dantur pecuniæ minores pro majoribus, vel contrâ: quia hic sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimirum labor camporis in numeranda pecunia, item diligentia in pecuniâ omnis generis conquirenda, ut campsariis quibusvis sit paratus; item puritas materiæ, et commoditas, ut cum aurum, vel alia moneta commoda datur pro minuta, et incommoda, *Laym. l. 3. t. 4. c. 19. n. 4.* » (*Idque licet etiam eis, qui officium cambiendi non habent. Salm. tr. 44. c. 4. punct. 1. n. 8. cum Pal. Nav.*

852. — « 2. Licitum est item cambium *per litteras*, cum scilicet campsor hic, v. gr. monasterii prior accipit pecunias, quas postea litteris datis alibi, v. gr. Francofurti refundit per suos factores; quia hic etiam sunt justi tituli, scilicet virtualis trajectio pecuniæ, et ejus assecuratio. Tantundem enim facit, ac si camporario pecuniam ejus Francofurtum transferat sine periculo. Minus tamen campsor exigere debet, quam si realiter transtulisset. *Laym. l. c. Bon. d. 3. q. 5. p. 4. Nav. Less. etc.* » (*S. Pius V. in Bulla de Cambiis, ad usuras amovendas, statuit non protrahi tempus solutionis cambii, nisi ad primas nundinas; et solutiones esse faciendas ubi determinatæ sunt,*

ac juxta tempus communiter taxatum de uno alio loco. Vide Salm. *ibid.* n. 12.

853. — « 3. Item licitum est cambium reale, cum campsor hinc monasterii prior dat pecunias, ut per suos alibi eas recipiat à campsario, qui alibi habet pecunias, sed eget nunc eis hinc. Titulus hujus cambii est item translationis, et assecurationis : tantundem enim facit campsor, ac si pecunias campsarii absentes sisteret hinc præsentem, vel ut alii ajunt, ac si præsentem pecuniã emeret absentem, quæ utique minus valet; *Laym. loc. cit. num. 6. et 7. Bonav. l. c.* » (*Probabiliter ait Croix l. 3. p. 2. n. 1031. cum Less. Laym. et Spor. quòd licitè potest campsor accipere lucrum cambii, esto translatio pecuniæ sit ipsi utilis, quia in communi æstimatione hæc translatio est digna pretio, cum communiter in ea incommodum adsit, commodum autem camporis tunc per accidens se habet*).

854. — « 4. Illicitum est cambium fictum, seu siccum, quod nihil aliud est, quàm titulus lucrandi; ut v. g. Titius indigens pecuniis petit à campso sibi dari 100. Campsor autem non aliter dat, nisi Francofurti, v. gr. vel alio loco distante solvendo, petitque ab eo pretium quod solet dari pro locis similibus. Titius ergò accipit, et tamen verè non cogitat reddere in istis locis, imò forsitan nec habet istic correspondentem, idque constat campso: contractus hic est cambium fictum, ac reverà mutuuum, ideòque palliata usura. Excusabitur tamen campsor, si lucrum illud exigat titulo lucri cessantis. *Plura vide apud Tolet. l. 5. c. 52. Bon. d. 3. q. 5. p. 1.*

Quæritur hinc, an sit licitum cambium cum recambio, vulgò *Cambio colla ricorsa* (1)? Casus est: Tu accipis Neapoli centum nummos à campso solvendo in Sicilia, sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem, qui pro te solvat, rogas campso rem, ut tibi concedat procuratorem suum in Sicilia residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi campso cum lucro cambii; campso autem scribit ad suum procuratorem, ut tanquam procurator tuus solvat sibi campso cambium cum lucro, et tanquam procurator ipsius debitum recipiat: at quia tu non habes pecuniam in Sicilia, procurator ille rescribit campso, ut hic exigat tuum debitum Neapoli cum alio lucro recambii. *Tamb. l. 9. tr. 3. c. 5 §. 3.* dicit hunc contractum probabiliter esse licitum citatque *Nav. Sa, Less. et Lugo*. Sed merito hujusmodi contractum reprobant *P. Concina. t. 7. p. 549. n. 2. Cabass. l. 6. c. 10. n. 7. et Spor. de 7. pr. c. 6. n. 44.* qui ait saltem practicè hoc esse cambium siccum duplicatum: atque ego censeo etiam speculative, cum reverà in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli ubi accepisti; neque contra campso intendit exigere pecuniam creditam, nisi

(1) Id est: cum duplici fictione. *Hom. apost. tr. 10. n. 203.*

Edit.

Neapoli ubi tradidit, ut ita ex sua pecunia lucrum percipiat. Nescio quomodo à labe usuræ manifestæ id excusari possit.

« 5. Quod attinet ad cambium *Francofurtense*, in quo mercatores
 » dantes cambium ad proximas nundinas, quo magis eæ distant, eò plus
 » exigunt; si ideo præcisè plus exigatur, quia solutio diutiùs differtur,
 » usura est; si autem ratione alterius tituli iusti, v. gr. facri cessantis,
 » cùm pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi, quo si diutiùs
 » carent, carent lucro, et quo longius est tempus, eò plures cambium
 » petant, ideoque crescit valor pecuniæ, tunc lucrum est justum. *Laym.*
 » l. c. n. 9. ex *Mol. Less. etc.* » (*Hoc cambium puto licitum, dum-*
modo campsor verè patiatur interesse. Sola autem dilatio solutionis
non erit certè causa justa augendi pretium, ut rectè notat P. Conc
l. 7. p. 557. n. 2.)

855. — « 6. Qui cambiendo, vel afiter, pecuniam adulterinam acce-
 » pit, sive ex ignorantia, aut inadvertentia, non potest illam expendere:
 » quia res vitiosa non potest tradi alteri, vitio non detecto, ut suprà *de*
 » *Vendit.* Neque ex eo, quòd ipse deceptus est, potest decipere alios,
 » cùm actio, quâ deceptus fuit, nullum ad hoc jus tribuat. *Bonac. d. 3.*
 » q. 5. p. 4. ex *Az. Sanch. etc.*

Sed alii distinguunt: Si moneta non sit materialiter falsa, nempe si
 impressa sit signo principis, et materia sit bona, ejusdemque ponderis,
 poteris eam expendere, cùm nullum alteri inferas damnum; ita *Spor.*
de 7. pr. c. 5. n. 30. et Croix lib. 3. p. 2. n. 960. Si verò moneta adul-
 terina sit etiam materialiter falsa, tunc certè non poteris illa uti. Dubi-
 tatur autem, an si eam expenderis bonâ fide, tenearis ad restitutionem?
 Negant *Sylvest. et Ang. ap. Dian. p. 3. tr. 6. r. 3.* qui probabile cen-
 set. Sed veriùs affirmant *P. Nav. ap. eundem Dian. et Croix l. c.*
Spor. ib. qui ait in hoc omnes consentire. Ratio, quia tunc ad restitù-
 tionem tenèris ex vi ipsius contractùs, quo obligaris solvere justum pre-
 tium pro re emptâ; cùm autem pecuniam stanneam pro argenteâ tradis,
 minimè justum pretium solvis.

856. — Utrùm famulus recipiens pecuniam auream à domino, ut sa-
 tisfaciat creditoribus domini, possit lucrari, illam cum æneâ commu-
 tando? Affirmatur, quia est fructus industriæ, nisi sit contra expressam,
 vel tacitam domini voluntatem. *Salm. r. 44. c. 4. punct. 4. n. 7.*
cum Lug. Pal. etc.

DUBIUM XI.

Quid sit locatio et conductio.

857 *Vide diversos casus apud Busemb.*

858 *Quando locator potest conductorem expellere ante tempus expletum*

859 *An successor locatoris expellere possit conductorem?*

860 *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis?*

861 *An liceat pauperi elocare jus mendicandi?*

862 *An nuntius proficiscens ad eundem locum, possit accipere à duobus duplicatam mercedem?*

863 *An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis?*

864 *An debeat salarium famulo ægrotanti? Et an expensæ curationis?*

857. — **R**ESP. Est contractus, quo quis personam, vel rem aliam quam mobilem, vel immobilem alteri ad tempus utendam, vel fruendam concedit, certo pretio, aut mercede, seu pensione constituta. Utenda conceduntur, v. g. elocata domus, equus, servus, etc. fruenda conceduntur, elocatæ vaccæ, capræ, fundus, pomarium, etc.

Unde consideratâ hujus contractûs naturâ, et juris dispositione, resolvuntur sequentes casus :

1. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur, et conductor liberatur (1).

2. Si, absque culpâ conductoris, usus, vel fructus rei cesset, v. g. quia domus ruinam minatur, infestatur spectris, vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hæc consuetudo sit contraria), aut belli, tamen habitationem non præstat, liberatur conductor à solvenda pensione pro tempore, quo non potest inhabitare, vel aliâ re conductâ uti, vel frui; ut vide ap. *Laym. l. 3. t. 4. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 2. etc.* (2).

3. Servo aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis, quo æger decubuit; nec ægro, nisi expensæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, aut consuetudo ferat. Vide *Sa, v. Conductio.* (Vide n. 864.)

4. — Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil remittitur colono de pensione: secus, si magna sit clades. Quòd si tamen antecedentium, vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur. *Laym. n. 7. Less. lib. 2. c. 24. d. 4.* (Vide n. 860.) (3).

(1) *Art. 1741.* Non stat contractus, si res locata perit aut contrahentes sive muneribus satisfecero neglexerunt. Edit.

(2) *Art. 1721.* Si res ob vitia usui esse nequeat, locator de his ac etiam damnis inde secutis tenetur, quamvis rem vitiosam ignorerit.

Art. 1722. Si durante locatione, res integra casu fortuito pereat, contractus ipso jure rescinditur; si verò ex parte pereat, conductor aut contractûs dissolutionem aut præti imminutionem, non tamen damni compensationem petere poterit.

Art. 1724. Conductor, si ob reparaciones faciendas domum cum suâ familiâ incolere nequeat, rescissionem contractûs petere licet.

(3) *Art. 1763.* Si locatio plurium sit annorum et tota messis vel dimidia casu fortuito pereat, conductor imminutionem pro ratâ detrimenti petere poterit, nisi priorum annorum fertilitate compensatus fuerit.

« 5. Si pluribus annis ob cæli clementiam (secus si ob industriam colentis) uberiores fructus ex fundo elocato proveniant, potest colono pensio augeri. *Laym. n. 8.*

« 6. Expensas facere in rem conductam, quæ duraturæ sunt, v. g. conservare sarta tecta, tributa, et onera publica præstare, ad locatorem, seu dominum spectat; nisi aliter conventum sit, aut consuetudo ferat. *Laym. l. c. n. 4.*

« 7. Si conductor in rem conductam necessarias, sive utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, vel repetere à locatore, et dum non solvuntur, retinere rem conductam. *Laym. l. c. Mol. d. 496. (4).*

« 8. Etsi incendium plerumque accidat culpâ inhabitantium, et sic in dubio contra illos præsumptio sit, quia tamen sæpè id fit culpâ famulorum, quam paterfamilias præstare non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi locator ostendat culpam. *Vide Laym. supra n. 6. Dian. p. 9. t. 7. r. 34.* ubi ex *Haun. et Ber.* docet si constet accidisse culpâ certi, et determinati alicujus de familia, isque officium suum deliquerit, v. g. stabularii, qui lumen malè custodierit in stabulo, teneri paterfamilias (nisi famulus iste pro fideli, ac diligenti fuerit habitus) de damno: secus, si culpâ alterius; vel si non constet, utrùm casu, an culpâ cujusquam acciderit (2).

« 9. Si conductor domûs, v. g. ante tempus velit emigrare, id quidem licet, potestque alteri locare: cæteroqui autem de pensione nihil ei remittitur (3).

Art. 1770. Si conductio sit tantùm unius anni et saltem media pars mensis pereat, conductor statim imminutionem pretii exigere potest: at nullam obtinebit, si jactura sit infra medietatem frugum.

Art. 1771. Neque si fruges, postquam à solo fuerant separatæ, perierint.

Art. 1772. In contractu statui potest, ut conductor etiam de casu fortuito teneatur;

Art. 1773. Scilicet de grandine, fulmine, gelu aut roratione, non verò de casibus fortuitis extraordinariis.

Edit.

(1) *Art. 1720.* Locator rem sartam tectam tradet ac durante locatione omnes reparationes necessarias faciet;

Art. 1754. Conductor autem ad reparationes minores (gall. *locatives*) tenetur, nisi adsit conventio contraria;

Art. 1755. Et modò vetustas aut vis fortioris locum non dederit.

(2) *Art. 1732.* Conductor de rebus, quæ perditæ aut deteriores factæ fuerunt tenetur, nisi id sine suâ culpâ accidisse probet.

Art. 1733. Tenetur de incendio, nisi illud casu fortuito, vi fortiori aut vitio ædificæ vel ob domum vicinam obtinuisse probetur.

Art. 1734. Si plures sint conductores, omnes in solidum de incendio tenentur, nisi probent, illud ab alio aut non à se ipsis ortum esse.

Art. 1735. Tenetur conductor de depravationibus ac detrimentis, quæ in re locatâ culpâ subditorum aut alterius, cui ipse rem locaverat, acciderunt.

(3) *Art. 1717.* Conductori semper jus est, conductum alteri locare aut etiam totum cedere, modò id non prohibeatur.

Art. 1703. Qui agros conduxit sub conditione fructus eum domine pro ratâ dividendi,

858. — « 40. Locator non potest ante tempus præfinitum conductorem invitum privare re conductâ, nisi his casibus : 1. Si pensionem non solvat ; expectare tamen debet biennium, si ultra biennium res sit conducta. 2. Si casus improvisus accidat, ob quem domus v. g. ipsi domino sit necessaria. 3. Si rem localam reficere necesse sit, nec possit fieri altero inhabitante. 4. Si conductor in re conductâ malè versetur, v. g. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi meretrices. Laym. num. 9. (4).

44. — « Successor universalis, sive hæres non potest ante completum tempus conductorem expellere : partialis autem successor, ut emptor, donatarius, legatarius, etc. non tenetur stare contractui locationis, uti neque conductor ; nisi tamen aliter pactum sit, v. gr. ne res locata durante tempore locationis alienetur. Vide Less. l. 2. cap. 24. et Laym. l. 3. t. 4. c. 22. (2).

859. Commune est, et certum cum *Bus.* ut suprâ, quòd successor universalis non potest expellere conductorem, ut communiter dicunt *Lugo d. 29. n. 16. et Spor. de 7. præc. c. 7. n. 32. cum aliis, ex l. Viam 10. de locat.* Certum est etiam et commune, quòd possit eum expellere successor particularis, uti emptor, legatarius, etc. *ex l. Emptorem, c. eod. tit.* Conductor autem habet eo casu actionem pro interesse contra locatorem, vel ejus hæredem, *ex l. Si merces 25. §. Qui fundum 25. ff. de locat.* Excipiunt tamen *Spor. n. 34. et Croix l. 3. p. 2. n. 1047.* si ager jam esset à colono elaboratus, vel seminatus ; quia (ut dicunt) non patitur æquitas, ut colonus jacturam illam patiat. Sed dico hanc exceptionem esse contra expressam juris sanctionem, cum ex præfatis textibus successor particularis ha-

rem conductam neque alteri locare neque cedere poterit, nisi adesset contraria stipulatio.

Edit.

(1) *Art. 1739.* Locator rescissionem contractûs petere poterit, si conductor re conductâ utatur modo locanti periculoso vel diverso à destinato.

Art. 1741. Dissolvitur contractus, si locator et conductor obligationibus suis non satisfecerunt.

Art. 1752. Conductor, qui non affert in domum suppellectilem necessariam, expelli potest, nisi cautionem præstet.

Art. 1766. Rescindi potest contractus, si prædii rustici conductor in illo non collocat animalia aut instrumenta sive utensilia necessaria, si illud non colat aut malè colat, ad finem à destinato diversum adhibeat, etc.

Art. 1761. Locator contractum rescindere nequit, ut ipsemet domum incolat, nisi aliter conventum fuerit.

Art. 1760. Si ob conductoris culpam dominus à contractu resiliat, ille et pretium locationis per tempus ad novam locationem necessarium solvet et damna compensabit.

(2) *Art. 1742.* Locationis contractus non dissolvitur morte locatoris aut conductoris.

Art. 1743. Si locator rem locatam vendiderit, emptor conductorem expellere nequit ;

Art. 1744. Si tamen contraria esset contractûs stipulatio, locator conductorem indemnem reddet.

Art. 1748. Quòd si emptor conductorem velit et possit expellere, ipsum hac de re tempore debito, saltem anno, cum de prædiis agatur, præmonerebit.

Edit.

beat jus certum expellendi colonum : è converso non video, quomodo lædatur æquitas, cùm colonus jam habeat actionem contra locatorem, vel ejus hæredem, repetendi damnum ; expressè enim in *cit.* §. *Qui fundum* (ubi sermo fit de legatario expellente colonum fundi legati) dicitur : *Et hoc detrimentum* (id est ab expulsionem proveniens) *ad hæredem pertinet.* Notandum autem hic, quòd minor tenetur stare locationi sui curatoris : beneficiarius, sui prædecessoris : et uxor stare locationi sui mariti. *Vide Croix lib. 3. p. 2. n. 1047. (1).*

860. — Quær. 1. an ob jacturam causâ sterilitatis possit colonus petere remissionem pensionis? De jure naturæ jactura sterilitatis per se spectat ad conductorem : ob æquitatem tamen juris introductum est, si ingens sit damnum, ut aliquid remittatur ; nisi sterilitas compensetur cum ubertate aliorum annorum, ut ex *l. 8. c. de loc. et ex cap. Propter sterilitatem, de loc.* ubi Gregorius IX. in quadam sua *Extravag.* sic sancivit : *Propter sterilitatem afficiendo magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesiæ pro rata pensionis remissio est facienda : nisi cùm ubertate præcedentis vel subsequæntis valeat sterilitas compensari.* Hinc, si nulli fructus percipiuntur, nulla debetur pensio, ut docet *Lug. d. 29 n. 40. ex l. Si merces. §. Vis major. ff. de locatione.* Si autem aliqui fructus percipiuntur, ajunt *Less. l. 2. c. 24. n. 17. et idem Lugo n. 43. cum Cov. Bartolo, et aliis, tunc tantum remissionem esse faciendam, quando, deductis semine et expensis, non supersit quod sufficiat saltem ad solvendam dimidiam pensionem. Verumtamen putat Croix lib. 3. p. 2. n. 1049. cum Laym. et aliis, in hoc servandam esse consuetudinem locorum.*

861. — Quær. 2. an liceat pauperi elocare jus mendicandi? Affirmant *Sanch. Cons. lib. 4. c. 7. dub. 2. cum Henriq. et Spor. de 7. præc. num. 23.* Quia ex una parte contractus est justus, cùm utrinque æqualis sit sors lucrandi, et perdendi : et ex alia hoc idem esset, ac si pauper mediâtè per alium eleëmosynam peteret. Sed meritò negant *Lugo d. 29. num. 9. cum Rodr. et Cord. Concinn. ac Croix lib. 3. p. 2. n. 1044.* Ratio, quia tametsi hic contractus sit justus inter locatorem et conductorem, est tamen injustus respectu ad fideles eleëmosynas dantes, qui pauperi tantum volunt dare, non conductori, qui non est pauper, ut supponitur. Nec valet dicere, quòd fideles mediâtè dent pau-

(1) *Art. 1439.* Contractus, que ipse maritus bona uxoris pro spatii 9 annos excedente locavit, dissoluta communitate, uxorem ejusque hæredes tantum ad tempus residuum periodi primæ, secundæ, etc. currentis obligat, ita ut conductor istâ periode 9 annorum, quâ vivit, adhuc re frui possit.

Art. 1430. Contractus spatii 9 annorum aut minoris, que ipse maritus bona uxoris plus tribus annis ante finem currentis locationis, si de prædiis agatur et plus annis duobus, si agatur de domo, locavit vel relocavit, non obligat, nisi ante dissolutionem communitatem executioni mandari possit.

peri; nam bene respondet *Croix*, quòd vi juris empti ad petendum, conductor non jam petit nomine pauperis, sed nomine suo: et ideò nec mediata, nec immediata eleemosynæ illæ pauperi dantur. Secus autem dicendum censerem, si pauper non posset petere per seipsum: quia hoc casu, licet eleemosynæ illæ hic et nunc non perveniant ad dominium pauperis, prosunt tamen, ut eorum subventio sic manuteneatur; aliàs non inveniretur, qui pro paupere illo loca circumiret, et sic pauper destitutus maneret.

862. — Quær. 3. an nuntius proficiscens ad eundem locum, licitè possit accipere à duobus duplicatam mercedem? De aurigis ait *P. Conc. t. 7. p. 632.* nullam esse difficultatem, quòd possint, quia talis est consuetudo. De nuntio verò opinatur æquum esse, ut dimidiam tantum mercedem exigat à secundo conductore. Et hoc videtur satis probabile, cum eo casu opera illius pro itinere, quod non suscipit gratiâ illius secundi conductoris, non videtur valere, quanti valeret, si pro eo solo iter susciperet. Cæterum satis etiam probabile est, quòd possit totam mercedem exigere, ut tenet *Less. l. 2. c. 24. n. 28.* cum communi sententia, ut asserit idem *Concina*, et probabilem putat *Croix l. 3. p. 2. cum Laym. et Pal.* Ratio, quia per accidens se habet, ut opera sua sit utilis duobus; de se autem ab unoquoque mercedem justam exigit, cum unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum; quòd si non peragit, peccat quidem injustitiâ contra jus utriusque. *Vide dicta de Cambio n. 853. in fine.*

863. — Quær. 4. an conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis? Negant *Mol. et Velasq. ap. Lug. d. 29. num. 69.* Sed verius affirmat ipse *Lug. ib. cum Lop. et Croix lib. 3. p. 2. n. 1053.* quia, cum quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis: sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris, tenetur quidem ad sumptus, ut illuc pensio transmittatur. Intellige, dummodò in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione, cum hoc onus meliorationum alienum sit à natura conductionis. Cæterum expensæ modicæ, et ordinariæ in re conductâ faciendæ, regulariter spectant ad conductorem; extraordinariæ verò ad locatorem, ut *Croix l. c. n. 1052. cum Spor., et Tamb.*

864. — Quær. 5. an debeatur pensio famulo conducto ad servitium annuum, si ægrotet per aliquos menses, putà per trimestre? Affirmant *S. Antonin. Graff. etc. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 1050.* Sed verius negat communis sententia, quam tenent *Lugo d. 29. n. 58. et Croix l. c. in fine cum Mol. Laym. et aliis.* Quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non præstito. Putat autem *Azorius apud Lugo n. 60.* tenèri saltem dominum ad præstandam famulo alimenta, et expensas necessarias pro euratione. Melius tamen dicunt *ib. Rebell. et*

alii cum Dian. non tenèri nisi ad sumptus leves pro brevi infirmitate : quinimmò non immeritò ait *Lugo*, neque ad id obligandum esse dominum, nisi fortè aliquando ex charitate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. Benè tamen excipit *Ronc. quæst. 3. r. 2.* nisi alicubi esset consuetudo, ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus, ad annum conductus, per aliquot dies ægroset.

DUBIUM XII.

De contractu emphyteusi, feudi, et libelli.

865 *Quid de emphyteusi?*

866 *An debeat pensio in gravi jactura fructuum?*

867 *Quid de feudo?*

868 *Quid de contractu libellatico?*

865. — « **R**ESP. 1. Emphyteusis est contractus similis locationi, » in quo res immobilis, quæ culturâ possit effici meliôr, conceditur » alteri, vel in perpetuum, vel non breviùs saltem, quàm ad decennium; » ita ut dominium ejus directum, et possessio civilis maneat apud do- » minum, qui tradit in emphyteusim; dominium autem utile transfera- » tur in emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum canonem, » ut vocant, seu pensionem domino, solvat, quam si totam solvere ne- » gligat 26 annis continuis in emphyteusi ecclesiasticâ (cùm scilicet res » est Ecclesiæ, vel pii loci), vel in sæculari 36 annis, incidit ipso jure » in pœnam commissi, ut dominus eum expellere possit (1) » (*Etiã auctoritate propriâ, ut multi cum Pal. p. 40. n. 4. et 6. sed Less. dicit præcedere debère monitionem. Vide Croix l. 3. p. 2. n. 4062.*) » etsi de solutione interpellatus non fuerit : licèt enim *Bart. et alii qui- » dam ap. Dian. p. 8. t. 7. r. 36.* dicant, si per 30 vel 40 annos non » solverit, eum præscribere immunitatem in futurum, id tamen *We- » semb. et alii* 5 negant, *vide loc. cit.* Porrò, quid juris sit in hoc con- » tractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ varia est, et ex ipsa » conventionem contrahentium, quæ scripto instrumento concipi debet, » ut valeat. *Vide Laym. lib. 3. t. 4. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 9.*

866. — Utrùm emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum? Dicit *Pal. tr. 33. d. 9. p. 7. n. 5.* de juris rigore, et consuetudine, integram pensionem esse solvendam, ex *l. 4. c. de jure emphyt.* ubi sancitur, quòd, prædio manente in parte, solvenda est pensio. At tamen *Less. lib. 2. cap. 24. num. 49. et 50. ac Lugo d. 29. n. 88.* rectè sentiunt hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum, et magis datur in reco-

(1) « Qui canon si non solvatur per tres annos dominus potest sibi vindicare fundum, » si hoc erit sæcularium, per duos, si est Ecclesiæ. » *Ex Hom. Ap. tr. 10. n. 211. Edit.*

gnitionem dominii directi, quàm ad fructus compensandos. Secùs verò, si sit magna et ferè æqualis fructibus, nam tunc ex æquitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magnâ sterilitate adveniente. Utrùm autem emphyteuta gaudeat privilegiis, quæ dominus directus in re habebat? Afirmant *Bart. Jason, Tiraq. etc. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1064.* Sed negant probabiliter *Less. Laym. Pal. etc. ib.* Ratio, quia, cum transfertur in emphyteutam utile dominium rei, res fiat sua; unde, si nimirùm ipse sit laicus, non potest gaudere privilegiis Ecclesiæ, ad quam spectet dominium directum.

867. — « Resp. 2. Feudum est contractus similis emphyteusi, quo
 » res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, pro-
 » prietate retentâ, sub onere non quidem aliquid solvendi, sed exhi-
 » bendi fidelitatem, et obsequium personale directo domino. Quod si
 » tamen non faciat vassallus (sic enim dicitur feudi acceptor), perdit
 » feudum. Interdùm etiam in feudo aliquid persolvi debet in recogni-
 » tionem dominii directi, sed tunc ex eâ parte deficit à puro feudo, et
 » declinat ad emphyteusim: porrò, quid juris sit circa feuda, pendet
 » item à locorum consuetudine: quæ juris communis sunt. *Videloc.cit.*

868. — « Resp. 3. Contractus libellaticus, sive datio ad libellum di-
 » citur, cùm emphyteuta, vel feudatarius rem illam, quam in feudum,
 » vel emphyteusim accipit, simili contractu tradit tertio (ad quod ta-
 » men, si in decennium fiat, requiritur domini consensus): ita ut sit
 » quasi subfeudum, et subemphyteusis. Ita *Less. d. 4. n. 6. (1).* »

DUBIUM XIII.

Quid sit sponsio, et ludus ?

869 *Quid est sponsio, et an sit licita?*

870 *An liceat spondere circa peccatum committendum?*

871 *Quid ludus, et quando licitus?*

872 *An sit restituendum lucratum à filiosam. aut religioso?*

873 *Quid, si religiosus ludat illicitè per licentiam generalem?*

874 *An religiosus possit plus lucrari, quàm perdere?*

875 *An si exponat majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lucratum?*

876 *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo?*

877 *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere?*

878 *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quàm alter?*

879 *An si unus rem certò sciat, et manifestet?*

880 *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum?*

881 *An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam?*

882 *An qui utitur astutiis licitis? Quid, si utatur illicitis, et quantum debeat tunc restituere? An liceat ludere precibus sacris?*

883 *Agitur de ludo vetito.*

884 *Quæ sint leges hunc ludum prohibentes?*

(1) Patet, contractum libellaticum, feudum et emphyteusim non novi, sed antiqui juris esse. *Edif.*

- 885 An, et quomodo peccent I. laici hoc lusu ludentes?
 886 An peccet graviter ludens ob lucrum?
 887 An victor ludo vetito possit retinere lucratum?
 888 Quid, si impediatur iudicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur sateri veritatem judici interroganti?
 889 An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi?
 890 An victus teneatur solvere?
 891 Quid, si uterque renuntiaverit legi?
 892 Et an victus poterit petere relaxationem juramenti?
 893 An victus possit sibi compensare solutum?
 894 An possit transigere, si factè minuetur repetere in iudicio?
 895 II. Quoad clericos; quinam clerici comprehendantur?
 896 An certè peccent graviter clerici ludentes frequenter et in magna quantitate?
 897 Quid, si solum frequenter?
 898 Quid, si solum in magna quantitate?
 899 Quando non peccent graviter, nec leviter?
 900 An hæc procedant in omni ludo chartarum?
 901 III. Quoad religiosos; an, et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes?
 902 IV. Quoad Episcopos, quomodo ipsi peccent?
 903 An peccent graviter clerici et religiosi his lussibus assistentes?

869. — **R**ESP. Sponsio est contractus, in quo duo de veritate, aut eventu alicujus rei certantes, sibi invicem aliquid spondent, ut id ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit; v. g. certo tecum 40 Imperialibus hanc vel istam civitatem obsessam, captam, etc. Ut licitè fiat, requir. 1. ut fiat super re dubia. 2. Ut sit æqualitas in re, quæ spondetur, cum æquali incertitudine. (Æqualitas tunc adest, quando res est proportionata probabilitati alterius partis. Lugo d. 34. num. 77.) 3. Dubius eventus in utroque. 4. Ut uterque eodem sensu accipiat id, de quo certatur. *Molin. Less. c. Lug. d. 36, sect. 6. (4).*

Sed quæritur, an sint licitæ hæ sponsiones, vulgò dictæ *Scommesse* (2)? *Negant S. Anton. p. 2. tit. 1. cap. 23. §. 9. Sylv. v. Negotium, q. 4. in fin. et Conc. t. 7. pag. 608. n. 21. cum Gabr. etc.* Ratio, quia leges civiles has sponsiones reprobant, nisi fortè fiant causâ exercendæ virtutis, putà in palæstra luctando, etc. Affirmant verò communiter *Azor p. 3. l. 44. c. 19. dub. 4. Sanch. Cons. lib. 4. c. 8. dub. 32. n. 2. Lug. d. 34. n. 73. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 10. in fin. Ronc. de contr. c. 3. q. 1. Wigandt tr. 8. ex 4. q. 20. r. 2. Salm. de contract. cap. 4. punct. 3. n. 64. cum aliis pluribus.* Ratio, quia hic est contractus fortunæ, quo uterque spon-

(1) *Art. 1965.* Non datur actio ex ludo et sponsione.

Art. 1966. Excipiuntur cursus pedestres, equestres, certamina curruum, ludus pile, alique similes, qui corpus expeditius reddunt ad exercitia militaria.

Art. 1967. Repeti nequit, quod sponte solutum est, nisi fraudes et fallaciæ intercesserint.

(2) *Id est: gall. gagaire; germ. Wette.*

dens exponitur pari periculo jacturæ, et lucri. Neque verum est leges prohibere sponsiones, nisi fiant circa corporis certamina, causâ odii, libidinis et similis: aliæ verò sponsiones indifferentes potiùs approbantur, ut in *l. Si quis. ff. de verb. obl. et l. Si Pater. c. de Inoff. test.* Hanc sententiam per se veram puto, quia sponsio per se est res indifferens. Tamen in individuo (cùm ex mea sententia non detur actio indifferens) regulariter censeo hujusmodi sponsiones non excusari à peccato veniali, quia in eis deest motivum coonestans licitæ recreationis, sicut adest in ludo honesto. Et sic videtur intelligere *S. Ant. l. c. vocans tale lucrum turpe, utpote nulli deserviens utilitati, sed vanitati, et prodigalitati.*

Nemo autem dubitat reprobandas esse sponsiones circa ingluviem, aut potam; vide *Lugo l. c. Sic per bullam Pii V. In eligendis, etc.* prohibentur sponsiones circa dubiam electionem Pontificis, sive super ejus vitam et mortem, ut refert *Azor, l. c. c. 20. dub. 4.* Item testatur *Ronc. l. c. q. 2. r. 2. Gregorium XIV.* per aliam bullam, quæ incipit, *Cogit nos,* ampliassè præfatam bullam Pii etiam ad electiones Cardinalium, et adhuc extra Urbem sub excommunicatione latæ sententiæ, Papæ reservata respectu ad electionem Pontificis; et respectu aliarum sponsionum, ipsæ annullantur in utroque foro, adeò ut quisque teneatur ad restitutionem ante omnem sententiam. Sic etiam, ut testatur *Sanct. l. c. n. 4.* prohibentur sponsiones Scholasticorum Salmanticorum circa electiones ad cathedras.

870. — Dubitatur 1. an sit licita sponsio circa peccatum committendum? Bonè distinguit *Lugo. d. 34. n. 75.* Si sponsio est de peccato patrando ab alio tertio, illicita est, si spondens optet peccatum, vel opem ferat ad peccatum committendum. Ita *Lugo l. c. et Sanct. num. 6.* Advertunt tamen iidem *Lugo, et Sanct. cum Alcoz.* quòd eo casu optans peccatum, peccaret quidem, sed non tenetur ad restitutionem, quia læderet quidem virtutem quam lædi optat, sed non læderet justitiam. Si verò sponsio est de peccato patrando ab uno ipsorum spondentium, licita erit, si tu v. g. spondères alterum commissurum fore peccatum, quia tunc sponsio eum avertit à peccato: secùs, si spondères te commissurum peccatum, aut alterum non commissurum; quia tunc sponsio ad peccandum induceret.

Sed dubit. 2. an hoc casu, quòd sic illicitè spondères, tenearis ad restitutionem? Rectè negant *Lugo num. 75. Sanct. n. 8. Azor, d. c. 49. dub. 6. et Ronc. c. 3. q. 2. r. 4.* Ratio, quia, licèt spondendo pecces, non tamen lædis justitiam, cùm tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponsionis. Et in hoc consentit etiam *S. Anton. l. c.* ubi ait: *Non tamen restituere oportet de necessitate; sed pauperibus erogandum, et hoc magis ex consilio, quàm ex præcepto.*

871. — « Ludus verò est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. Hi contractus jure naturæ liciti sunt, modò debitæ conditiones absint, et aliunde non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio : quia, sicut quisvis suæ rei dominus potest alteri eam donare absolutè, sic etiam sub aliqua conditione, sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat. *Less. c. 26. d. 1. Bon. d. 2. q. 3.*

« 1. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non potest, non potest etiam de ea ludere, aut disponere. Et sic deberet restituere, qui lucratus esset à religioso, et filiofamilias non potente alienare. *Laym. l. 3. t. 4. cap. 21. num. 5.*

872. — Quod lucratur quis ludo à filiofamilias debet ei restituere, nisi sit de bonis castrensibus, etc., vel nisi ludus sit moderatus juxta decentiam ; vel adsit tacita licentia parentum. *Salm. de contr. c. 4. punct. 3. n. 54. idem dicendum de uxore, et religioso, ut Lug. Mol. Azor, cum Salm. de rest. cap. 6. punct. 8. n. 94.* Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis à jure, à regula, vel à prælato, uti sunt ludæ alearum, et taxillorum, et consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, et in illis religionibus, ubi usu permittitur ad recreationem, ut *Salm. ibid. n. 95. cum Dic. Peyrin. etc.* At in religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem regulæ prohibitionem, ut communiter dicunt *Salm. ibid. cum Lugo, Dian. Dic. etc.* Et tunc lucratum omninò restituendum ipsi religioso, vel monasterio. *Vide fusiùs infrà dicenda super hoc puncto num. 904.* ubi etiam agetur de quantitate, quam alii religiosi possunt ludo exponere.

873. — Hinc quæritur 4. si religiosus, obtentâ licentiâ generali à prælato expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, putà in ludis vetitis, aut cum meretricibus, etc. utrùm tunc peccet contra votum paupertatis, et tam ipse, quam accipiens teneantur ad restituendum monasterio.

Prima sententia cum *Salm. de restit. cap. 6. punct. 7. n. 85. cum Nav. Sanch. Less. Sylv. etc.* affirmat : Ratio, quia talis licentia à superiore nec præsumitur data, nec dari poterat, cum ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii.

Secunda sententia tamen, quam tenent plures auctores graves, ut *Suar. Lug. Hurt. Med. Salas. Lop. Pelliz. Reb. etc. apud Salm. ibid. n. 84. quibus Croix l. 4. n. 444.* adhærere videtur, censet nec religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem monasterio debèri ab ipso, aut ab accipiente. Ratio istorum, tum quia (ut ait *Croix*) tunc licentia habetur, ut data, non à prælato administratore, sed à religione domina, quæ in tali casu, licèt sit invita quoad modum, non est tamen quoad

substantiam; et religio præsumitur (ut ait *Rebell.*) sæpè in eam consentire, ne periclitetur fama subditi, vel superioris: tùm quia eo casu superior aufert de se impedimentum, quantum potest; et ideò, cùm universaliter licentiam præbet, non est cur credatur eam limitasse ad usus tantùm licitos, ut dicunt *Croix, et Lugo cum aliis*. Sed his non obstantibus, censeo primam sententiam absolutè probabiliorem. Vide quæ fusiùs dicentur l. 5. num. 31.

874. — Quær. 2. an religiosus possit in ludo plus lucrari, quàm perdere possit? Distingue: Potest, si eodem jactu (exponendo v. gr. quinque argenteos) totidem à quatuor personis lucrètur; vel si ludus moraliter non interrumpatur; quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucratam, unà cum sua exposita, ita benè potest plus lucrari, saltem duplum suæ pecuniæ expositæ. *Sanch. Valent. Reb. etc. cum Salm. ibid. punct. 8. n. 97.* Si verò ludus moraliter interrumpatur, vel si lusores sint omninò diversi, non potest pecuniam lucratam integrè exponere, quia illa non est sua, sed monasterii. Concedunt tamen *Salm. ib. cum Lugo, et Villal.* non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; aut si in altera die, urbanitatis causâ ludatur cum iisdem. Idem de filiis familias docet *Sanch. Cons. l. 7. c. 8. d. 8. n. 2.* idem de similibus ait *Rebellius*.

875. — Quær. 3. an religiosus, qui sine licentia exponit ludo majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lusori summam lucratam uno jactu supra illam, quam perdere poterat? Negant *Nav. Gabr. Arm. Graff. Tol. et alii ap. Sanch. Dec. l. 7. c. 49. n. 85.* Ratio istorum, quia contractus aliquando benè potest esse validus ex parte unius, et invalidus ex parte alterius, ut sunt contractus cum pupillo, et Ecclesia sine solemnitate initi; ex l. *Julianus, §. Si quis. ff. de Act. empt. et cap. Si quis. 12. q. 2.* Hanc opinionem *Sanch. n. 86.* licèt oppositam vocet longè probabiliorem, putat tamen probabilem: sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur, in adducta enim paritate supponit lex adesse in contractu æqualitatem, et tantùm respectu deficientiæ solemnitatum favet Ecclesiæ, et pupillo; at in casu nostro deficit æqualitas, et justitia contractûs, cui nescio quomodo lex favere possit, cùm sit in substantia injustus. Hinc adhæreo secundæ sententiæ quam tenent *Salm. de rest. c. 6. punct. 8. n. 98. Sanch. cum Less. Villal. etc.* nimirum, quòd eo casu omninò teneatur religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inæquali, et injusto. Et hoc congruit doctrinæ *Mol. Sanch. et Lugo apud Croix l. 3. part. 2. n. 1079.* qui rectè dicunt, quòd si quis lucratur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nil aliud habeat quod tradat, tunc tenetur restituere lucratum, quia contractus fuit nullus cùm exposuerit pecuniam, quam collusor acquirere non poterat.

Dicunt tamen *Salm. cit. n. 98. et Sayr. Henr. Salon. Sa, etc.*

apud *Sanch.* n. 87. quòd si alter lusor sciat religiosum vel filiumfamilias non posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria. Sed hoc veriùs negant *Salas apud Lugo d.* 31. n. 59. et *Sanch. dict. n. 87. cum Soto, Lop. Reb. etc.* Ratio, quia ille, etsi colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri suo, ut possit perdere, et non lucrari. Rectè tamen id admittit *Sanch. cum Lop.* solo casu, quo ex conditione colludentis, et ex parva quantitate ludo exposita, probabiliter præsumatur animus donandi; vel si ipso colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratiã ludit, nec esset res magni momenti, ut etiam benè subdit *Sanch. cum Reb.*

876. — • 2. Si tamen filiusfamilias (et idem de religioso ait *Nav. ap. Less. l. c. d. 4.*) alatur in distante loco à parentibus, poterit ex alimentis moderatè aliquid insumere in honestum lusum, v. gr. 5 ex 100, quia talis communiter præsumitur voluntas parentum, ut habent *Sot. l. c. Laym. etc.* Ac præterea potest etiam filius exponere quidquid lucratus fuerit, cum ad hoc etiam parens censeatur tacitam facultatem dare. *Laym. loc. cit. Bon. de restitut. d. 4. quæst. 3. p. 2. num. 40. et seq.*

Probabile tamen est, ut necum senserunt juniores valde docti, quòd eo casu, si filiusfamilias nolit solvere amissum in ludo, licitè potest exceptionem opponere, nec tenetur solvere, reservando aliquid ex alimentis. Utrùm autem filiusfamilias possit unã vice exponere, quod per totum annum perdere potest? Negant aliqui, sed probabilius affirmant *Sanch. et Diana.* Nec victor tunc tenetur inquirere, an filius poterit, necne, illam summam exponere, nisi sciat quòd iste solet cum aliis ludere. Ita *Sanch. Lug. etc. ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 4073.*

877. — • 3. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra conditiones ludi, et decipiendo; aut fraude, ac per injuriam alterum pertraxit ad ludendum; v. gr. si simularet se planè ignarum lusùs, et sic alterum multò imperitiosorem provocaret, qui alioqui ludere noluisset, aut si conviciis lacesseret, ad quæ vitanda alter consensisset in lusum, aliàs non consensurus. *Mol. d. 547. Laym. l. c. Bon. d. 2. q. 3. p. 2. n. 3.*

878. — • 4. Si in re, quæ spondetur, sit inæqualitas, et hæc alteri parti (v. g. cujus pecunia major est) sit nota, isque nihilominus spondere velit, valet contractus probabiliter; quia scienti, et volenti non fit injuria, ut dicunt *Navarr. Medin. Sanch. Dian.* Contrarium tamen probabilius docet *C. Lugo d. 31. sect. 6. n. 81. ex Molin. Less. et Bon.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari; quia non est æqualis conditio utriusque, et alter nulli se exponit periculo. *Vide Azor p. 3. l. 5. c. 25. q. 7. Bon. d. 5. q. 3. p. 2. q. 36. n. 3. Salas de ludo, dub. 43. n. 3. Escob. et Card. Lug. l. c.*

879. — An valeat sponsio, si quis manifestet certò rem scire, et hoc non obstante alter perseveret in sponsione?

Prima sententia cum Viva, Lugo art. 4. Salm. de contract. cap. 4. punct. 3. n. 64. et ibid. Sanch., Trull. Dian. Villal. affirmat valere, quia alter suæ pertinaciæ detrimentum imputare debet.

Sed *secunda sententia* mihi multò probabilior, quam sequuntur *Lugo d. 34. n. 83. et Croix l. 4. n. 4068.* tenet contractum esse nullum; pari modo, ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro vera. Tunc enim, quamvis venditor manifestet illi veritatem, si tamen ille pro vera emat, adhuc emptio est nulla, cùm ibi non alius contractus interveniat, quàm emptionis; nec emptor animum habet transferendi dominium suæ pecuniæ alio titulo, quàm emptionis; quæ cùm sit injusta quoad substantiam, nulla est. Excipitur 4. Si ille qui à principio certus videbatur de aliqua re, postea, altero contradicente, ac spondere volente, incipiat dubitare, advertens jam aliàs se deceptum deprehendisse, etiam in iis quæ sibi certa apparebant; tunc enim poterit lucrari. Ita *Lugo num. 79. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 40. in fin. Ronc. de contr. c. 3. q. 2. r. 2. Anacl. de Spon. q. 9. n. 446. cum Mol.* Præterea ego exciperem, si sponsor deceptus suam assertionem haberet pro dubia, quia tunc spontè vult perdere: quando enim credit certum quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur, unde non habet voluntatem perendi; sed quando alter prodit suam assertionem ut certam, et ipse de assertionem sua incipit dubitare, et tamen pertinaciter vult spondere, tunc cessat sua deceptio, et ipse verè vult perdere, casu quo res se habeat, ut alter asserit. Prout si venditor asserat gemmam esse falsam, et emptor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse, benè poterit venditor pretium illud retinere.

• 5. Per se quidem, et jure naturæ licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet, v. g. Petrum intra annum moriturum (etsi enim detur occasio optandi, vel machinandi mortem Petro, id est per accidens; potestque idem periculum esse in censu vitalitio): jure tamen humano sæpè prohibetur. *C. Lugol. c. n. 74.*

• 6. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. g. plus altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum; quod tamen eâ lucratus es, non tenèris restituere. *Sanch. Lug. Diana p. 7. t. 9. r. 69.*

880. — • 7. Probabile est, quod docent *Molin. etc.* dùm quis, minis vel conviciis ad lusum inductus est, et perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolutè voluntariè lusit. *Bon. l. c. ex Mol. et Garc. contra Azor, Less. Regin. Fill. etc. communiter.*

Quæritur igitur an si quis cogat injuriosè alterum ad ludendum, possit postea retinere quod lucratur?

Prima sententia negat, quia damnum ex injuria secutum omninò est restituendum. Ita *Less. l. 2. c. 26. num. 9.* qui vocat communem cum *Malder. Steph. et aliis ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1080.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Mol. d. 516. cum Trull. Hurtad. Dic. et Dian. apud Croix loc. cit. ac Garc. apud Lessium num. 8.* et probabilem putant ipse *Lessius et Busemb. ut suprà,* affirmat posse retinère, quia tunc non coactio, aut ludus, sed potiùs casus, aut peritiam cogentis fuit causa damni: si enim, dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique teneretur, et alter posset retinère, ut communiter docent *ibid. S. Thom. S. Anton. Less. etc.* Ergò vice versà, si vincit potest retinère. Hæc sententia, per se loquendo, mihi probabilior est (nisi collisor qui coëgit, superaret coactum in peritia ludendi, eo enim casu sentio tenèri ad restituendam saltem partem lucrati, juxta mensuram peritiæ quâ præcelleret alteri). Ratio, quia contractus ille, non obstante injuriâ metùs incussi, fuit satis utrinque voluntarius, et validus, juxta communiorem sententiam relatam *n. 717.* Neque obstat dicere cum *Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 40. num. 5.* quòd eo casu tenetur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cum ex sua injuria alter damnum patitur. Nam respondetur ex *D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 7.* cujus verba retulimus *n. 562. v. Secunda,* quòd irrogans injuriam tunc tenetur ad restitutionem, quando injuria per se conjuncta est cum damno; sed in casu nostro damnum non est de se annexum injuriæ, cum metum passus, sicut perdidit, ita æquè poterat lucrari; ergò damnum non provenit ex injuria, sive ex metu incusso, sed ex infortunio et casu. Dixi *per se loquendo,* nam si metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ, rectè docet *Less. l. c. c. 26. n. 10.* tenèri incutientem metum, lucratum restituere, juxta dicta *n. 717. v. Quærit. 2.* Quid verò, si ille cogat tantum per preces importunas? *Sanch. Nav. Sylv. apud Croix ibid.* adhuc tenent non posse retinère. Sed longè probabiliùs contradicunt *Less. l. c. et plurimi cum Dian.* quia preces non tollunt voluntarium, sicut nec minæ, ut ex communi asserit *Bus. hìc cum Bann. et Mol.*

Quid, si victus cogat injuriosè vincentem ad ulteriùs ludendum, et postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinère? Negat *Crow l. 3. p. 2. n. 1080. in fin.* nisi victor ex more lusùs haberet jus cogendi alterum ad ulteriùs ludendum. Sed alii DD. ut *Adrianus, Tol. Mol. Garc. etc. apud eundem Croix l. c.* dicunt non tenèri ad restitutionem; et hos sequor juxta mox suprà dicta, nam idem est cogere ad ludendum, quàm ad ulteriùs ludendum. Potest tamen coactum, ut diximus, repetere quod post coactionem amittit.

884. — 8. Communior sententia est tenèri restituere, qui lusit, vel certavit, certò præsciens se victurum esse. Contrarium tamen, nempe non tenèri, dummodo dolus absuerit, tenent *Tol. et Sa.*

• *vers. Contractus*, quia non tenetur quis ex justitia suam peritiam,
 • vel scientiam adversario declarare : sed is suæ temeritati imputet,
 • quòd ausus fuerit cum eo deponere, cujus scientiam non norat. *Vide*
 • *Bon. l. c. n. 4. Dian. p. 7. c. 9. r. 62.*

882. — « 9. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis, quas
 • regulæ lusûs, et consuetudo recepta patitur; cùm uterque sciat,
 • tales astutias esse solitas, et sic tacitè in illas liberè consentiat. *Azor,*
 • *Filliuc. Less. Bon. l. c. p. 2. n. 2.* Si potiores chartas habens, et
 • securus de victoria augeat sponsonem, vel simulet metum, ut ad-
 • versarius augeat. 2. Si sciens se inferiores chartas habere, dissi-
 • mulet, augeatque sponsonem, ut sic relinquatur sibi, quod erat
 • appositum. *Cardin. Lugo, Salm. Sanch. Dian. p. 7. t. 9. r. 43. 3.*
 • Si inspiciat chartas alterius, ex sola ipsius negligentia, et absque
 • fraude; secùs, si ita se collocet, ut possit videre, vel si alium con-
 • stituat, à quo admoneatur. 4. Si chartas à tergo discat nosse inter
 • ludendum, quas antè non signarat, nec noverat. *Trull. Sanch.*
 • *Lug. Dian. p. 4. t. 9. r. 50. et 52.*

« 10. Qui verò utitur fraudibus non adhiberi solitis, vel colludenti
 • ignotis; v. gr. suffuratur chartas, vel signis à tergo notat, vel utitur
 • notatis, aut iis, quas ante novit, ignorante socio, vel arte quâdam
 • eas componit, etc. tenetur restituere non tantùm lucrum, sed etiam
 • quantum alteri valebat spes lucrandi, imò etiam colludendi. *Reg.*
 • *Amic. Trull. Dian. l. c. r. 42. Vide etiam p. 4. t. 3. r. 25. et Bon.*
 • *de rest. d. 2. q. 3. p. 2.* »

Certum est, quòd fraudator tenetur restituere non solùm id quod
 lucratus est, sed etiam quod alter justè lucraturus erat, si fraus ab-
 fuisset : ita *Less. l. 2. c. 26. et Salm. tr. 44. c. 4. punct. 3. n. 58.*
cum Bon. Vill. et Trull. In dubio tamen, an alter fuisset lucraturus,
 non potest quidem fraudans retinere lucratum, quia saltem est dubius,
 an justè lucratus sit : sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare,
 quia melior est conditio possidentis : cùm alter non erat certò lucra-
 turus ut dicunt *Less. l. c. et Salm. ib. cum Sylv. Dian. Villal. et*
Trull. Sed meliùs sentit *Cont. Tourn. de ludo, etc. cum aliis* tenèri
 ad dandum alteri quantum valebat spes victoriæ quam colludens ces-
 sante fraude habuisset; modò (intelligendum dico) in colludente potior
 fuisset spes lucrandi quàm periculum perdendi; ratio, quia eo casu
 spes illa, quâ alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna
 erat.

Qui lusit, quia fraudulentè monitus fuit ab altero, qui vidit socii
 chartas, certè lucrum restituere tenetur, nisi ante monitionem jam illud
 jactum (vulgò *Bosta*) ludere statuisset. In dubio tamen, an fuisset lu-
 surus, si monitus non fuisset, alii dicunt tenèri restituere totum lucra-
 tum; sed probabiliùs tenèri tantum pro rata dubii judicat communis

sententia cum *Croix l. 3. p. 2. et ib. Bon. Sanch. et Dian.* Quid, & post monitionem adhuc eventus ludæ erat dubius? *Sanch. ib.* dicit non tenèri ad restituendum aliquid : alii dicunt tenèri ad totum. Probabiliùs dico tunc tenèri etiam pro rata dubii, cum dubia sit illatio damni : sed quia adfuit certa injustitia ob illam majorem fraudulentam probabilitatem vincendi, ideò tenetur ad aliquid. Nota hìc, non tenèri lusorem mouère alterum de suo errore, putà, si det manum, si numeret pro se minora puncta. *Croix ib. n. 1043. cum Sanch.* quia sic fert communis mos lusorum.

• 41. Si ludens habeat animum non solvendì, vel, si perdat, re-
 ▶ petendi, non potest lucrari, atque adeò nec retinère, quod est lu-
 ▶ cratus, quia fraudulenter decipit, nec alter vellet cum eo ludere,
 ▶ si id sciret. *Less. l. c. d. 5. n. 31. Regin. n. 388. Bon. l. c.*

▶ 42. Peccant graviter, et communiter mortaliter, qui totos se lusibus
 ▶ tradunt, cum sciant in gravia se inde peccata labi, aut impotentes
 ▶ reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos, et uxorem, etc. *Sanch.*
 ▶ *Trull. c. 27. dub. 1.*

▶ 43. Ludere pro Psalmo, vel Oratione Dominica recitanda non est
 ▶ peccatum, nec irreverentia. *Nav. Reb. Sanch. Dian. p. 7. t. 9.*
 ▶ *r. 1. »*

Quæritur hìc an liceat ludere precibus sacris applicandis pro vi-
 ctore? Negant *Habert, ac Lop. Vega, etc. apud Conc. t. 7. p. 662. n. 4.*
 quia non licet miscère sacra profanis; imò dicunt esse simoniam, si vellent
 victos civiliter obligare. Sed meritò affirmant licère idem *Conc. l. c.*
et Cont. Tourn. de ludo. v. An licitum, cum Henrico à S. Ignatio.
 Ratio, quia malum quidem est adhibère spiritualia propter profana;
 adhibère verò profana propter spiritualia, licitum et bonum est : idque
 probat piorum usus. Sicut autem licitum est permutare spirituale cum
 spirituali, ut diximus *de Simon. hoc l. 4. n. 72.*, sic etiam licet, nec
 est simonia, invicem se obligare ad præstanda spiritualia. Si verò unus
 luderet pecunià, alter precibus, hoc certè esset simonia.

883. — • 44. Peccat item ludens, si lusus lege positivà sit prohibi-
 ▶ tus, ut lusus alearum, et similes, qui magis in fortuna, et casu,
 ▶ quàm in industria fundantur. At laïcis ratione circumstantiarum sub
 ▶ veniali, clericis sub mortali prohibentur. *Less. l. 2. c. 26. n. 6.* In-
 ▶ tellige, si clericus crebrò, perque longum tempus luserit, non autem
 ▶ si per breve tempus, et causà recreationis, et absit scandalum; quia
 ▶ canones id prohibentes non videntur recepti, nisi quatenus id fieret
 ▶ cum periculo scandali; ut habent *Less. dub. 1. Laym. l. 3. tr. 4.*
 ▶ *c. 21. n. 1.* Notat autem *Diana p. 7. t. 9. r. 2. et 3. ex Lug.*
 ▶ *Dicast. Amic. Trull. etc.* prædictis legibus per contrariam con-
 ▶ suetudinem ita derogatum esse, ut non tantum laïcus, sed etiam
 ▶ clericus non peccet, si principaliter pro recreatione, et simul pro

• lucro moderato ludat chartis, vel aleis : in religiosis tamen (apud quos
 • disciplina regularis viget) uti et Episcopis, à peccato gravi ex-
 • cusari vix posse. *Ibid. resp. 4. ex Molin. Lugo etc. etsi Sanch.*
 • conetur excusare, si urgeat necessitas, v. gr. excitandi, aut re-
 • creandi infirmum, vel si parum ludat ob solam recreationem.

• 15. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, juxta sententiam pro-
 • habiliorum non tenetur ad restitutionem ante judicis sententiam :
 • quia jura non annullant contractum, nec impediunt acquisitionem
 • dominii, sed tantum concedunt, ut possit repeti. An verò qui tali
 • lusu perdidit, teneatur postea adhuc solvere? Alii negant; *vide Less.*
 • *hic dub. 5. Mol. Reg. Fill. etc.* Alii affirmant, ut *Azor, Reb. Val.*
 • *etc. apud Bon. l. c. p. 3. n. 2. Vide Diana p. 2. tr. 7. r. 8. et p.*
 • *7. t. 9. r. 21. »*

384. — Omnia hæc operæ pretium est singula fusiùs, et sedulius ad
 trutinam revocare. Ante omnia hic prænotandæ sunt leges, quæ tam
 de jure canonico quàm civili, prohibent ludos vetitos. De jure canonico
 in *Can. 42, et 43. Apost. qui refertur in c. 1. dist. 35.* sic habetur :
Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aleæ, atque ebrietati deser-
viens, aut desinat, aut certè damnetur. Subdiaconus, aut lector, aut
cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur : simi-
liter etiam laicus. Item in *c. Clerici, de vita et hon. cler.* dicitur :
Ad aleas et tacillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint : item
 in *c. Inter dilectos, de excess. Præl.* Pontifex declaravit indignum
 beneficio quemdam clericum *aleatorem manifestum*, et proinde con-
 suetudinem talis lusus in clericis penitus improbavit, eamque dixit
pravam ac corruptelam. Item Conc. Trid. sess. 22. *c. 1. de Ref.*
 quoad hanc materiam, et clericos, antiquos canones eorumque pœnas
 in usum revocari præcepit, non obstantibus quibuscumque consuetu-
 dinibus. De jure autem civili in *l. Alearum, c. de rel. et sumptib.*
fun. generaliter prohibetur lusus alearum, adeò ut *nulli liceat in*
publicis, aut privatis domibus vel locis ludere, aut inspicere; et si
contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio (id est victi ad
 solvendum), *sed solum reddatur, et actionibus competentibus re-*
petatur ab iis qui dederunt. Idem sancitur in *lib. 1. et 3. c. de Aleato-*
ribus. Idem statutum est jure Hispan. pro ludentibus pecuniâ creditâ.
Vide Salm. de contr. c. 4. punct. 3. num. 63.

385. — Hinc videndum, an et quomodo peccent laici, clerici, reli-
 giosi, et Episcopi, aleis ludentes. Et 1. quoad *laicos* pertinet, com-
 mune et certum est inter DD. quòd hujusmodi lusus non est eis vetitus
 sub gravi, ut cum *Bus. tenent Sanch. Cons. l. 1. c. 8. d. 25. n. 5.*
Lug. de just. d. 31. num. 9. Mol. de just. d. 510. Hurt. eod. tit.
d. 8. et Diana p. 7. tr. 8. res. 2. cum aliis communiter. Imò proba-
 bilissimum est cum *Bus.* quòd, respectu ad leges suprâ relatas, laici ne

venialiter quidem peccent, ut dicunt *Less. l. 2. c. 26. num. 6. Spor. tract. 6. de 7. præc. c. 6. et Sa, Val. et alii communiter ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1086*. Quia (ut dicunt AA. præfati) leges civiles prohibentes obligant laicos tantum ad pœnam, non verò ad culpam; datur enim ibi victis actio repetendi amissum, ut ex *d. l. Alearum*, ut supra. Canon autem citatus *Episcopus*, quoad laicos est consuetudine derogatus, ut dicunt communiter DD. *vide infra n. 895*. Dixi, *respectu ad leges relatas*, nam, utrum peccent venialiter laici ludentes principaliter propter lucrum? Negant alii *ap. Lugo n. 4*. Quia non est peccatum ordinare medium ad finem utilem; si ergò lucrum honestum est utile, ludere propter illud, culpâ caret. Sed probabilius, præcis circumstantiis, puto cum *P. Conc. t. 7. p. 604. n. 3*. non excusari à culpa veniali, quia (ut docet *D. Th. 2. 2. qu. 77. art. 4.*) omnis negotiatio propter lucrum cupiditati deserviens, quamdam turpitudinem habet. Idque clarè probatur ex *cap. Quicumque, 14. qu. 4.* ubi dicitur: *Quicumque tempore messis, vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam.... hoc turpe lucrum dicimus.*

886. — Sed dubitatur 1. an peccet graviter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum? Affirmant *Sylv. vers. Ludus q. 4. et Abul. Gabr. Rich. ac Comit. apud Dian. l. c. r. 4. et Caj. S. Antonin. Gutt. etc. apud Sanch. l. c. c. 8. n. 7*. Quia (ut dicunt), esto intentio lucri non sit mortalis, quando ludus est licitus, mortalis tamen est, quando ludus est prohibitus: quia in illo ludens intendit expoliare proximum medio illicito. Sed communiter, et meritò negant peccare graviter *Sanch. dict. n. 6. cum Alcoz. Mol. d. 540. Lugo d. 34. num. 3. Hurt. d. 8. diff. 2. et Dian. l. c. r. 4. cum Val. Reb. et communi*. Ratio, quia intentio lucri non potest esse mortalis, quando ludus est talis, ut per ipsum valide transferatur dominium, eò quòd tunc ludens licito medio intendit lucrum, licèt ludus, sive modus lucrandi sit illicitus. Imò *Lugo, et Diana*, probabiliter dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

887. — Dub. 2. an victor tali lusu teneatur restituere lucratum ante sententiam iudicis? Affirmant *Sylv. S. Ant. Arm. Tab. etc. apud Sanch. Cons. 1. c. 8. d. 1. n. 2. ex dict. l. Alearum*, ubi dicitur, quòd si victus solverit, solutum reddatur, et competentibus actionibus repetatur. Sed negandum cum *Busemb. et communi sententia, quam tenent Laym. l. 3. tr. 4. c. 24. n. 3. Lug. d. 34. n. 60. Salm. de contr. c. 4. punct. 3. n. 64. Sporer c. 6. n. 82. Croix l. 3. p. 2. n. 1086. Sanch. l. c. n. 3.* (qui meritò dicit hanc sententiam omninò tenendam) *Less. c. 26. n. 47.* qui vocat veram cum *Sot. Mol. Med. Cov. et aliis communiter*. Ratio, quia (ut patet ex verbis legis, ut supra) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantum datur victo victo actio ad repetendum. Et idem dicunt *Salm. ibid. n. 63. et Lugo n. 67.* de lege Hispana vetante ludum

ad creditum. Addunt tamen *Salm. ibid.* hoc valere solo casu quo victus liberè solverit, sciens ad id non tenèri; sed *Lugo n. 67. Dian. l. c. r. 24. et Dic. ap. Croix l. c. n. 1087.* probabiliter dicunt victorem posse retinere lucratum etiamsi victus ignoraverit posse negare solutionem: quia recepit ex contractu valido, et victus jam habebat obligationem naturalem solvendi, licèt ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888. — Dub. 3. an si victor impediatur, ne iudex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere? Respondetur affirmativè, si impediatur vi vel fraude; secùs, si alio modo. Ita communiter *Lug. d. 31. n. 62. Less. c. 26. num. 21. Sanch. dub. 2. n. 2. Mol. disp. 514.* Quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam. An autem victor interrogatus à iudice teneatur fatèri quidquid ludo vetito lucratus fuerit, et an aliàs obligetur restituere? Negant *Mol. et Sanchez ap. Lugo n. 63. et alii cum Diana p. 7. tr. 9. r. 27.* et probabile putat *Less. n. 21.* si id probatum non sit saltem semiplenè. Ratio, quia cùm victor examine-tur criminaliter, ut puniatur privatione lucri in pœnam criminis, non tenetur fatèri, quando crimen est occultum. Sed probabilius *Lugo n. 64. Less. dict. n. 21. et Croix n. 1090.* affirmant. Ratio, quia hic non agitur de punitione, sed de restitutione concessà à lege, quæ est dispositiva in favorem eorum qui perdunt, non autem pœnalis; si enim esset pœnalis, restitutio non esset facienda victo, cùm ipse etiam particeps fuerit delicti, sed fisco, vel pauperibus. Regula autem, quòd reus non tenetur fatèri veritatem occultam iudici interroganti sine semiplena probatione, ut docent *Less. l. c. et c. 31. n. 9. et Lugo n. 63.* currit tantùm in causis criminalibus, non in civilibus.

889. — Dub. 4. an qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in iudiciò, possit retinere lucratum? Negant *Less. c. 26. n. 31. et Mol. Reg. ac Dic. apud Croix n. 1088.* quia tolleretur æqualitatem contractus, cùm eo casu posset lucrari, et non perdere. Sed probabilius affirmant *Lugo d. 31. n. 53. Sanch. l. 1. c. 8. dub. 5. n. 1. et Spor. n. 84.* Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus, cùm intentio non adimplendi minimè irriteret contractum; et ex alia parte contractus remansit æqualis, exceptio enim non solvendi utrique parti semper compete-bat. Hinc, si iste lucratur, retinet ex contractu valido: si verò perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit.

890. — Dub. 5. an qui ludo vetito perdidit, teneatur solvere?

Prima sententia valde probabilis affirmat, et hanc tenent *Sayr. l. 9. c. 22. n. 21.* item *Val. Bann. et Reb. apud Bon. de ludo quæst. 3. p. 3. n. 2.* et probabilem vocant *Lugo d. 22. n. 301. et Salm. de contract. c. 4. punct. 3. n. 62. in fin.* Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus, et ideò victus illi tenetur stare donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem.

Secunda sententia verò communior et probabilior negat, eamque tenent *Sanch. Dec. l. 2. c. 23. n. 444. Less. l. 2. c. 26. dub. 4. n. 24. Lugo dict. d. 22. n. 300. et d. 34. n. 70. Viva de ludo q. 9. art. 4. n. 44. Salm. cit. n. 62. et Spor. tr. 6. de 7. præc. c. 6. n. 83. cum Nav. Tol. Mol. et Laym. Ratio, ut dicunt Salm. ibid. et c. 4. punct. 7. §. 1. n. 74. ac Less. r. 24. quia in citata l. Alearum, c. de Relig. etc. videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dum in ea sancitur, ut victus non cogatur solvere. At frustrà (ajunt) diceretur ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientiae aliàs cogeretur. Sed hæc ratio probaret nimis, probaret enim quòd ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum, quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injustè ille reciperet; sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi *Salm. et Less.* ut vidimus suprâ in dub. 2. Ratio igitur potior est, quia lex, nisi obligationem naturalem non auferat, cum tamen sit lata non tantum in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum. At quid enim is tenetur solvere, si potest solutum statim repetere? Hoc confirmatur ex *l. Creditori, 5. c. de Pactis*, ubi dicitur: *Frustrà solvitur, quod statim repetendum est.* Idque probabile putat *Lugo d. 34. n. 302. (contrâ Mol.)* etiamsi victus ob verecundiam non haberet animum excipiendi, vel repetendi in judicio.*

891. — Dub. 6. an, si uterque ludens renuntiaverit beneficio legis, poterit victus negare solutionem? Rectè affirmant *Less. c. 22. n. 26. et Lugo d. 34. n. 65.* si renuntiaverint sine juramento, quia beneficium legis datum est in bonum commune, et ideò invalida est cessio ludentium. Benè tamen advertit *Lugo ib.*, quòd si post solutionem fieret illa cessio, valida videtur et irrevocabilis; quia esset nova gratuita donatio independens à ludo. Si verò lusores renuntiaverint beneficio cum juramento, rectè distinguit *Less. l. c.* et dicit, quòd si juraverint tantum se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solutum repetere. Secùs si juraverint etiam non repetituros, quia licèt ludus sit vetitus, permissum tamen est et licitum solvere tali ludo amissum, illudque non repetere; ac ideò valet quidem tale juramentum, utpote de re licità, ut mox videbimus in quæstione sequenti, contra *Salm.*

892. — Quæritur enim, utrùm eo casu poterit victus petere à prælato relaxationem juramenti? Affirmant alii apud *Less. c. 26. n. 27.* prout dicitur de juramento de solvendis usuris. Sed veriùs negat *Less. l. c. cum Molin.* quia hic intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. Dicunt autem *Salm. de juram. c. 3. punct. 1. n. 6.* prædictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito, reverà non indigere relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cum ob commune bonum sint vetiti tales lusus. Sed benè contradicit *Sporer de*

jur. c. 1. n. 21. dicens, verum esse, quòd juramentum contra id quod leges prohibent, per se est irritum, ut probat *Palaeus d. 2. p. 8. n. 6.* Sed in nostro casu advertendum, quòd lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed benè permittit solvere perditum. Hinc concluditur, quòd juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus, et contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc à lege non prohibetur.

893. — Dub. 7. an victus, qui jam solverit, possit occultè sibi compensare solutum? Affirmat *Adrianus*, et probabile putat *Angles ap. Sanch. l. 1. c. 8. dub. 2. n. 5.* Sed oppositum est omninò tenendum cum eod. *Sanch. Arag. Met. Lop. l. c. Sporer tr. 6. c. 6. n. 82. et Lugo d. 31. n. 71. cum Sot. Led. et communi.* Ratio, quia dominium pecuniæ solutæ jam validè translatum est, unde repeti non potest, nisi coram iudice: sed quid si victus repetat solutum, petendo rescissionem contractûs, et victor renuat restituere? Perpende dicta *n. 717.*

894. — Dub. 8. et ultimò, utrùm si victus fictè minitetur in iudicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere à victore? Negant *Mol. d. 544. Bon. de ludo §. 3. n. 13. et Lugo d. 31. n. 72. cum Salas*, et fusiùs *d. 22. n. 167.* quia (ut dicunt) contractus ille transactionis factus est per dolum dantem causam contractui, scilicet per metum qui reverà non aderat deficiente animo repetendi; et ideò victus nihil potest accipere, et si accipit tenetur restituere. Sed probabiliùs affirmant posse accipere *Less. l. 2. c. 17. n. 42. Sanch. de matr. l. 4. d. 9. n. 6. Pal. t. 1. tr. 2. d. 1. p. 10. n. 5. Dian. p. 3. tr. 4. n. 24. et Trull. ac Dic. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1086.* Ratio, quia, licèt victus non habet animum, habet tamen potestatem repetendi; quâ se privat in posterum per talem transactionem; et victor reverà non dat, ut illum animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout reverà cedit.

895. — II. Quoad clericos verò pertinet, aliter res se habet, quàm quoad laicos. Sed prænotandum, quòd canones vetantes ipsis ludos alearum afficiunt solos clericos in Majoribus constitutos, et beneficiatos, ut dicunt communiter *Roncag. de ludo c. 4. q. 3. Lugo de just. d. 31. n. 12. cum Less. et Salas*, item *Sanch. Cons. l. 1. c. 8. dub. 28. n. 8. cum Nav. et Lop. contra Alcoz.* Ratio, quia (ut ajunt) canon *Episcopus*, in principio relatus, quoad alios clericos saltem ex consuetudine derogatus est, sicut quoad laicos. Quoad beneficiatos autem, vide dicta *n. 831. v. Communis.*

896. — At dubitatur 1. an prædicti clerici in Sacris, aut beneficiati peccent graviter, aleis ludendo frequenter, et in magna quantitate? *Salm. de contract. c. 4. punct. 3. n. 60.* quamvis probabilem putant sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scandalo. Ratio eorum, quia præfatæ leges vel ab initio non obligarunt,

nisi ad pœnam, vel ex consuetudine sunt abrogatæ, et citant pro sua sententia *Sanch. Less. ac alios, apud Dian.*; sed *Sanchez, Less. et alii apud Dianam*, ut infra videbimus, expressè oppositum tenent. Unde omninò dicendum ipsos peccare mortaliter cum communi sententia, quam tenent *Sanch. dub. 28. n. 7. Less. l. 2. c. 26. n. 6. Spor. tr. 7. in 7. præc. c. 6. n. 80. Mol. d. 512. et alii infra citandi*: ratio, tùm quia juxta canones (ut pro certo habet *Dian. p. 7. t. 9. r. 3.*) damnantur de mortali clerici publicè et frequenter aleis ludentes, tùm quia, licèt canones prohibentes hodiè non sint in tota sua observantia (ut concedunt *Less. et Lugo l. c. ac Fill. tr. 37. c. 4. n. 59.*), tamen non sunt omninò aboliti, cùm lusus alearum de ipso jure naturali notabiliter dedecet statum ecclesiasticum, ut mox dicemus dubio sequenti.

897. — Dub. 2. an peccent graviter clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate?

Prima sententia negat, quam tenent *Sylv. v. Ludus, q. 4. Nav. Sum. c. 19. n. 42. item Abb. S. Anton. Gutt. Lop. ap. Sanch. dub. 28. n. 6.* Ratio istorum, quia frequentia ludendi, licèt aggravet peccatum, non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale.

Affirmat verò *secunda sententia* communissima, quam sequimur, et tenent *Cajet. 2. 2. q. 468. art. 3. dub. 3. Ang. v. Ludus, n. 4. Arm. eod. verb. §. 4. Hurt. de just. d. 8. diff. 3. Viva de contr. q. 9. art. 4. n. 6. Sanch. l. c. n. 7. cum Alcoz., et Palac. Laym. l. 3. tr. 4. c. 24. n. 1. Mol. d. 512. Less. c. 26. n. 6. Roncag. de ludo, c. 1. q. 3. r. 2. Spor. l. c. n. 80. et Dian. cum aliis dict. res. 3. et p. 4. tr. 4. r. 483.* ubi vocat hanc sententiam communem, atque ab ea non discedendum. Idem sentit *Bus.* ut suprà (modò tamen ludus non solùm sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquuntur *Less. et Wigandt t. 8. ex. 4. n. 77.*). Ratio, quia, ut jam suprà indicavimus, et ut docent *Sanch. n. 6. et Mol. ac Ronc. l. c.* frequentia talis lusus de jure naturæ dedecet valde Ecclesiæ ministros. Neque consuetudo id excusare potest, quia, ut Pontifex declaravit in *c. Inter dilectos, de vita, et honest. cler.* talis consuetudo, tanquam vera corruptela, est omni tempore improbanda et removenda. Qualis autem sit hæc frequentia mortalis? *Bordon.* putat esse ludere semel in hebdomada, sed *Roncaglia* meritò id putat nimis rigidum. Immò *Less. d. n. 6. et Wigandt l. c.* sentiunt non damnandos de mortali clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebrò, recreationis causâ, nisi propria statuta diœcesis, vel ordinis id prohibeant.

898. — Dub. 3. an peccent graviter clerici ludentes aleis in magna quantitate, etsi non frequenter? Affirmat *Sporer d. c. 1. n. 80.* et adhærent *Mol. d. 512. ac alii ap. Nav. Man. c. 24. n. 9.* Sed negat *Salas apud Lugo d. 34. n. 44. et consentit Laym. d. c. 24. n. 4. ci-*

tans *Less. et Reb.* nisi fiat publicè, et cum scandalo : dicit enim *Laym.* quòd canones (ut habetur in *cit. cap. Inter dilectos, de excess. Præl.*) loquuntur tantùm de publico aleatore, et his lusibus dedito.

899. — Ex his omnibus dico I. non peccare graviter clericos, qui rarè, moderatè, et privatim sine scandalo aleis ludunt. Imò probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratiâ in loco ubi præfati canones non rigidè observantur, ut dicunt *Mol. d. 512. Laym. l. c. n. 2. Spor. n. 80. et Dian. p. 7. tr. 9. r. 3. in fin. cum Dic. et Amic.*

900. — Dico II. præfatas sententias, quæ damnant de mortali clericos aleis ludentes, non procedere in ludis chartarum, qui non sunt meræ sortis seu fortunæ. Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo chartarum : sed immeritò, nam reverà alea, ut magistri idiomatis latini docent, est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omninò à casu pendent, et hujusmodi sunt ludi talorum, tesserarum et similium. Hinc dico, quòd lusibus illis chartarum, qui totaliter pendent à casu, ut sunt lusus vulgò vocati, *Bassetta, primera*, et similes, pro his quidem valent sententiæ præfatæ. Non autem pro aliis, qui sunt tam industriæ, quàm fortunæ, ut sunt illi qui dicuntur, *Ombre, tressette*, et similes (1). Pro his enim valde probabiliter puto cum Auctore Libelli cui titulus : *Istruz. per li Novelli Confess. p. 2. c. 17. n. 397. cum Passerin.* valère sententiam *Salmanticensium*, ut suprâ, scilicet non peccare graviter clericos iis ludentes, nisi alicubi esset specialis prohibitio, aut scandalum. Circa quod benè insuper advertit *Molin. dict. d. 512.* pensandam esse qualitatem personæ, an sit magnæ vel parvæ æstimationis ; clerici enim, qui vitam non tam exemplarem ducunt, reverà grave scandalum non ingerunt, si etiam frequenter aspiciuntur in talibus ludis versari, modò propria ministeria non negligant ; imò nec ullum præbent scandalum, si merè recreationis causâ id faciant. Et hos verè dici potest excusari ab hodierna et universali consuetudine, quæ certè differt ab illa antiqua arcta primitivæ Ecclesiæ disciplina.

904. — III. Quoad religiosos autem pertinet, dicunt *Lugo d. 34. n. 42. Sanch. c. 8. dub. 28. n. 9. et Mol. d. 524. in fin.* ipsos propter eorum statum, et scandalum aliorum, faciliùs posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo. Unde dicunt *Roncaglia d. c. 4. qu. 3. r. 2. et Bann. apud. Lugo d. n. 42.* quòd religiosi reformati, ut Capuccini, Jesuitæ, Discalceati, et similes peccant, si semel his lusibus ludant. Et tantò magis id dicendum cum *Salm. de rest. c. 6. punct. 8. n. 95.* de eo, qui in his religionibus viam talibus ludis aperiret : *Roncaglia*

(1) *Bassetta*, gall. *Bassette*, germ. *Bassetspiel*.
Primiera, gall. *Prime*, germ. *Primespiel*.
Ombre, gall. *Jeu de l'hombre*, germ. *Lomberspiel*.
Tressette, gall. *Tré-sept*, germ. *Trisettspiel*.
 Tom. II.

autem l. c. et *Sanch. n. 9. cum Met.* dicunt adhuc religiosos non tar-
 arcæ observantiæ peccare graviter, si frequenter versentur in his lu-
 sibus, etsi sine scandalo; sed *Salm. cit. n. 95. cum Peyrin. Dic. et*
Ant. à Spir. S. dicunt, quòd, præciso scandalo, et præcepto in con-
 trarium, hujusmodi religiosi excusantur à mortali, si ludant in modica
 quantitate; etiam à veniali, si faciant ob rationabilem causam; putà ad
 solandum infirmum, aut socium tristem: et hoc probabile mihi videtur,
 loquendo de ludis chartarum non meræ sortis, juxta id quòd suprà dixi-
 mus de clericis. Addunt *Salmant. ibid.* id licitum etiam recreationis
 gratiâ, vel ubi consuetudine permittitur; sed huic non acquiesco, quia
 talis recreatio est per se indecens statui religioso; nec consuetudo ta-
 lem indecentiam cohonestare potest. Quantam verò summam possit re-
 ligiosus ludo exponere? Modò ludus non sit specialiter interdictus à
 Regula, *Spor. de 7. præc. cap. 6. n. 72.* censet posse exponere tres
 florenos quotannis. Alii autem, ut *Lugo de just. d. 3. n. 144. Elbel*
tom. 2. c. 18. n. 655. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 79. cum Nav. Val.
Graff. Salon. et Mol. d. 520. etc. probabiliter opinantur, quòd si
 religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque,
 dummodò tantumdem in eodem anno non impendisset in alios usus non
 necessarios. Alii tandem, ut *Salm. ibid. n. 94. cum Lugo, Mol. Az.*
etc. dicunt posse exponere, quantum sibi subtraheret parcè vivendo
 de iis quæ sibi ad usum sunt assignata.

902. — IV. Et ultimò quoad *Episcopos* pertinet, isti si ludant aleis,
 cum hoc valde dedeceat statum episcopalem, vix possunt excusari a
 mortali, ut dicunt *Sotus, et Salzed. ap. Sanchez, Cons. l. 1. c. 8. d.*
26. n. 5. qui cum *Alcoz.* absolutè eos damnat de peccato gravi, nisi
 faciant ad recreandum infirmum. Extra tamen hanc, vel similem causam,
Alcoz. apud Lugo d. 31. n. 12. ait peccare mortaliter Episcopum, qui
 semel ludat. Sed meritò (præcisìs circumstantiis) *Lugo* hoc putat nimis
 durum: *Sanchez* autem *ibid. cum Met. et Reb. apud Dian. p. 7. tr.*
9. r. 4. excusat eum à mortali, si ludat semel ad recreationem; imò
Salas apud Lugo l. c. eo casu excusat etiam à veniali. Cæterùm *Epi-*
scopum ludentem ludo meræ sortis, etiam semel, difficulter puto excu-
 sari posse à scandalo gravi: sicut etiam censeo, si frequenter versetur
 in aliis ludis chartarum non omninò fortuitis.

903. — An autem peccent mortaliter clerici, aut religiosi, qui assi-
 stendo inspiciunt ludentes aleis? hoc quidem prohibetur, ut vidimus, in
c. Clerici, de vita, etc. ubi eis præcipitur, ne hujusmodi ludis inter-
 sint. Communiter tamen negant DD. in hoc ipsos peccare mortaliter,
 nisi essent causa ludi mortalis, vel negligenter lusores corrigere, vel
 nisi de tali ludo, quatenus mortali, sibi complacèrent; secùs, si assi-
 sterent causâ tantum se delectandi de industria vel fortuna ludentium.
 Ita *Sanch. Cons. l. 1. c. 8. d. 29. cum Cajet. Sylvest. et Ang. ad*

Dian. p. 7. tract. 9. r. 10. Quâ de re improbabiliter sentit *Barth. de S. Fausto apud Dian. loc. cit.* quòd clerici et religiosi assistentes ludis alearum non excusentur à mortali, eò quòd in bulla *S. Pii* hoc interdicitur iis sub pena excommunicationis; sed censeo præfatum Auctorem quoad hoc in magnam irrepsisse errorem, nam *Sanct. l. c.* loquens de ludo alearum, nil penitus meminit de tali bulla; meminit verò de ea paulò post. At ibi observatur bullam *S. Pii* loqui tantùm de clericis et religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem ludibus alearum. Episcopi autem his ludibus ex proposito et frequenter assistentes, difficulter etiam excusari possunt à peccato scandali gravis.

DUBIUM XIV.

Quid sit contractus societatis?

904 *Quomodo fit societas?*

905 *De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine damnorum?*

906 *Quid nomine expensarum? Et an socius possit sibi deducere expensas itineris?*

907 *Qu. I. An capitale sit dividendum, si unus confert pecuniam, alter laborem?*

Qu. II. Quomodo deinde dividendum lucrum? Qu. III. An damnus sortis spectet semper ad dominum? Qu. IV. An liceat pactum, ut damnus sortis sit commune? Qu. V. Quando inter fratres censetur facta societas? et quid in ea servandum? Qu. VI. Quibus modis finiatur societas?

908 *An per tres contractus possit exigi lucrum sortium, velus capitali?*

909 *De societate animalium. Qu. I. Si das rusticis pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impedit, possisne lucrum exigere? Qu. II. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo? Qu. III. An liceat contractus, ad caput salvum?*

910 *Quid de filio negotiante cum patre?*

904. — **R**ESP. Is est, cùm aliqui inter se conveniunt, et contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive fructiferis, ut pecuniâ, animalibus, industriâ, labore, etc. commune aliquod lucrum faciunt, quod, uti et damnum, pro ratione, et rata cuiusque dividunt inter se. Vide *Less. Laym. c. 20. Bon. qu. 6. p. 1.*

Unde spectando id, quo ratio, et justitiæ natura hic requirit, resolvuntur hi casus:

1. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam, et operam suam, quàm qui vel pecuniam, vel operam solam.

2. Capitale, seu sors, quam quisvis contribuit, si pereat casu, vel culpa sociorum levissimâ, contribuenti perit. Ubi discrimen est inter hunc contractum, et mutuum: quia in mutuo sors data alienatur, et dominium ejus transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius periculum ac damnus est, si casu pereat; in societate autem, qui sortem confert, eam non omninò alienat à se; et sicuti commoedum, ac lu-

• crum ad eum spectat, sic etiam periculum, et damnum. • *Bon. l. c. (1).*

905. — Tres igitur sunt præcipuæ conditiones licitæ societatis: I. Ut societas fiat in negotiatione honesta. II. Ut damnum sortis spectet tantum ad dominum. III. Ut servetur æqualitas, nempe, ut æstimatio laboris unius æquiparet usum pecuniæ alterius. *Vide Salm. tract. 14. c. 3. punct. 44. §. 4. n. 96. Viya de contr. q. 9. art. 3. n. 2. et alios passim.* IV. Conditio est, uterque socius subeat onus damnorum, et expensarum. Nomine autem *damnorum* veniunt tantum damna illa, quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, puta si ipse causâ custodiendi, vel transferendi, vel comparandi merces diripiatur à latronibus, ut habetur ex *l. Cum duobus. §. Quidam, ff. pro socio*, ubi dicitur: *Damni partem dimidiam (alterum) agnoscere debere tam pecuniæ, quam rerum cæterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur.* Non tamen veniunt damna, quæ remotè occasione societatis socius patitur, puta si occupatus in societate prætermittat acquirere legatum sibi relictum, negotiis domûs suæ providere, etc. ita *Bon. de contr. d. 3. q. 6. p. 4. n. 1. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 4. quær. 2. v. At socii et alii, ex l. Socium, §. Socius, ff. eod. tit.* ubi id expressè sancitur. Nec veniunt damna, quæ non contemplatione societatis, sed intuitu ipsius propriæ personæ obveniunt socio; ut legitur in eodem §. *Socius*, mox citato. Si autem causâ societatis vulneretur socius, vel ejus servus à latronibus, tunc solæ expensæ curationis debent esse communes, ex prædicta *l. Cum duobus. §. Quidam.*

906. — Nomine autem *expensarum*, veniunt sumptus itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mercium, etc. Sed hæc dubitatur, an socius itinerans causâ societatis posset sibi deducere omnes expensas itineris? Negant *Sylv. v. Societas, quæst. 12. Ang. eod. v. n. 12.* item *P. Nav. Reb. apud Bonac. de contr. d. 3. q. 6. p. 4. n. 4.* et probabile putat *Less. l. 2. c. 25. n. 35.* Ratio, quia societas non tenetur subire sumptus, quos alfer socius domi fecisset, sed solùm illos in quibus is damnificatur causâ societatis. Alii verò, ut *Roncaglia de contr. c. 3. quæst. 2. r. 2. Mol. d. 418. n. 2. Less. l. 2. c. 25. n. 35. Navarr. c. 17. n. 283. et Bonac. l. c. cum Reg. et Salon.* concedunt posse integros deducere, modò aliter non sit conventum, et diversa non sit consuetudo; et probant ex *l. Si fratres. §. Si quis, ff. pro socio*, ubi dicitur, quòd socius *viatica, et stabulorum, jumentorum, carrulorum vecturas, vel sus, vel sarcinarum suarum*

(1) *Art. 1881.* Si res determinatæ, quarum usufructus solus in societatem affertur, usu non consumuntur, periculum ipsarum feret socius proprietarius; si verò usu consumuntur, aut successu temporis deteriores fiunt, aut ad venditionem destinantur vel æstimatæ sociis conferuntur, erunt periculo ipsius societatis.

gratia, (societati) *rectè imputabit*. Unde, cùm lex absolutè concedat socio sibi recipere viatica cum cæteris expensis, non apparet ratio, cur ea non integrè recipiat. Hæc secunda sententia videtur probabilior, utpote juri conformior. Sed quia primam non audeo dicere improbabilem, ideò censeo, quòd si bonâ fide socius sibi expensas applicavit, poterit retinere; secùs, si malâ fide; quia, ut diximus n. 764. v. *Quær. II.* cum opinione probabili et non certâ, non potest inchoari possessio.

907. — *Quær. I.* Si in societatem unus confert pecuniam, alter laborem, an in fine societatis ante omnia restituendum sit capitale domino pecuniæ?

Prima sententia, quam tenent Glossa in l. 1. c. *Pro socio*, et Bart. Covarr. etc. apud Pal. tr. 33. d. 8. p. 3. n. 1. negat, et non solùm lucrum, sed etiam sortem inter utrumque socium dicit esse dividendam. Ratio, quia in societate omnia debent communicari, unde sicut mercator facit communem operam suam, sic alter debet suam pecuniam communem facere. Alii dicunt, quòd sicut ad dominum spectat capitale, et postea ejus lucrum; sic ad mercatorem priùs pretium suæ industriæ; et postea pars lucri, quod in idem cõincidit.

Secunda sententia tamen vera, quam tenent Pal. l. cit. n. 2. Azor l. 9. cap. 3. q. 1. cum Baldo, et S. Bern. Sen. Lugo d. 30. n. 24. Petroc. tom. 2. p. 405. Bon de contr. d. 3. p. 3. n. 3. Cabass. l. 6. c. 13. n. 3. Escob. l. 41. c. 12. dub. 1. n. 82. Ronc. de contr. c. 2. q. 3. r. 2. docet sortem semper primo loco domino deducendam, etiamsi nullum lucrum supersit. Probatur 1. ex bullâ Sixti V. *Extrav. Detestabilis*. §. 2. ubi sic sancitur: *Si finitâ societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes legitime conventum sit*. Probatur 2. ratione, quia pecunia collata in societatem minimè fit communis inter socios quoad dominium, seu proprietatem, sed tantùm quoad usum, seu commoditatem, ut habetur ex D. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad. 5. ubi S. Doctor ait: *Qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifice per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur*. Sicut ergò, si pecunia perit, domino perit; ita si superest, eidem superest. Nec obstat dicere, quòd in societate fiunt communia tam industria, quàm pecunia; nam respondetur, ut jam inuimus, quòd in societate non communicatur pecuniæ proprietas, sed tantùm usus, seu commoditas; unde sufficit, ut uno conferente industriam, alter conferat pecuniæ commoditatem. Et ideò, si finitâ societate solum remanet capitale, non erit injustitia, si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suæ industriæ, sic iste amittit lucrum commoditatis suæ pecuniæ, quæ cùm sit negotiationi exposita, benè apta est fructum

reddere. Et sic etiam neque verum est id quod alii supponunt, nempe quòd unus conferat operam, et alter pecuniam; nam reverà ex una parte confertor opera, et ex altera non pecunia, sed pecuniæ commoditas præstatur; unde non quidem debetur mercatori pretium sui laboris, et sui laboris lucrum; sed tantum dimidium lurri spectat ad eum, ut fructus suæ industriæ, et dimidium spectat ad dominum sortis, ut fructus commoditatis suæ pecuniæ negotiationi expositæ, semper domino salvo suo capitali. Prout, si quis ad negotium confert navim, et alter operam, completo negotio, navis quidem integra debetur domino, cum tantum usus navis sit collatus; et lucrum deinde est dividendum.

Quær. II. Detractâ sorte domino, quomodo dividendum est lucrum? In hoc valde obscure, et confuse DD. loquuntur. Alii, ut *Less. l. 2. c. 25. n. 9. Viva de contr. q. 9. art. 3. n. 5.* (et probabile putat *Croix l. 3. p. 2. n. 1101.*) dicunt, quòd si unus confert centum aureos, et alter operam tantidem æstimatam, tunc æqualiter dividendum est lucrum, et capitale, juxta primam sententiam allatam in præcedenti quæstione. Alii verò, ut *Cabass. l. 6. c. 13. n. 6. cum Ang. Sylvest. Nav. etc.* dicunt, quòd deducto prius capitali in beneficium domini, reliquum æquè dividendum sit, etsi valor operarum æquiparet valorem sortis. Pace tantorum doctorum, censeo neutram prædictarum sententiarum æquitati conformem esse; prima enim plus æquo tribuit ponenti operam, ut jam diximus in *Qu. I.*; secunda plus ponenti pecuniam. Hinc omninò mihi dicendum videtur cum *Ronc. de contr. c. 2. q. 3. r. 2. et Pal. tr. 33. d. 8. p. 3. n. 2. et 3. cum Reb.* quòd, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata, habitâ ratione valoris industriæ ex una parte, et ex altera commoditatis præstitæ ex pecunia, juxta communem æstimationem lucri quod communiter haberi solet ex pecunia applicata ad negotiationem. Hinc benè advertendum cum *ead. Ronc. l. c. r. 1. et Sporer de 7. præc. c. 6. n. 51.* quòd aliquando industria mercatoris plus valebit, quàm usus pecuniæ, et tunc proportionaliter debet lucrum distribui: ita ut aliquando licitum poterit esse pactum, et in fine etiam capitale dividatur, æque interim distributo lucro; prout fit ex consuetudine in pluribus locis in societate animalium ut testatur *Cabass. l. c.* Insuper advertendum, quòd aliquando valor industriæ decrescit, ob multitudinem operariorum societatem petentium; quâ ratione poterunt fortè excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur iniusti, eò quòd operariorum industria in societatem collata juxta consuetudinem loci communiter non plaris ibi æstimatur.

E converso injustum omninò esset pactum quòd, emptâ merce, ante omnia durante societate restituatur domino suum capitale, et deinde quod superest æqualiter dividatur; nam licèt compensentur mercatori fructus, quos interim non percipit, cum medietate sortis, quam in fine societatis percipiet; tamen ponenti pecuniam minuitur periculum sui

capitalis, dum in principio illud salvum facit, et mercator, si postea merx pereat, subjacet periculo sortis et lucri; ita optimè *Ronc. loc. cit. r. 3. in praxi.*

Quær. III. An damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit?

Prima sententia, quam tenent *Major in 4. dist. 15. q. 47. §. Tertius*, *Glossa in l. 1. c. Pro socio, et alii apud Azor t. 3. l. 9. c. 3. q. 3.* sic distinguit: Si sors perit, postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam. Si verò pecunia perit, antequam socius operam præset, damnum debet esse commune. Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno æqualiter conferente operam, et altero pecuniam, omnia fiunt communia lucra et damna.

Secunda sententia tamen et vera, quam tenent *Glossa in l. Si non fuerint, ff. Pro socio. Nav. c. 27. n. 252. Ang. v. Societas, n. 17. Sylvest. eod. v. num. 1. q. 6. Azor l. c. cum Bartol. Baldo, S. Bern. Sen. et aliis*, docet damnum sortis ad solum dominum pecuniæ pertinere. Ratio, quia non est verum, quòd, collatâ pecuniâ, etiam sors conferatur; confertur enim tantum pecuniæ commoditas, ut suprâ diximus in qu. I. unde, cum, sorte pereunte in principio contractûs, dominus illius nullam pecuniæ commoditatem conferat, sic etiam ad nihil tenetur alter, si nullam conferat operam. Et ideò diximus è converso, quòd, finitâ societate, priùs reddenda est sors domino pecuniæ, et postea lucrum, si remanet, inter socios dividendam.

Quæritur IV. An liceat pactum, quòd, sorte pereunte, commune sit damnum inter ponentem pecuniam, et mercatorem? Respondetur: Si pactum sit, ut sicut damnum, ita et sors sit communis, tunc licitum est; quia sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media pars sortis, quamvis sors de jure tota ad dominum spectet, sic æquum est, ut, sorte pereunte, ipse subeat mediâ partem damni, licet damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita *Roncag. c. 3. Reg. in praxi 3. et Azor t. 3. l. 9. c. 3. q. 4. cum Ang. Sylvest. Rosell. et aliis.* Si verò pactum est, ut sors non sit communis, commune verò sit damnum, tunc certè illicitum est, et injustum, cum nulla hîc detur justa recompensatio. *Vide Azor, Ronc. l. c.*

Quær. V. Quandenam censetur inter fratres contracta societas? et quid in ea servandum? Respondetur: non censetur facta societas, nisi expressè, vel tacitè ex conjecturis id habeatur; unde, non quia fratres habent patrimonium indivisum, et de communi mensa vivunt, inter ipsos contrahitur societas, nisi verò omnes in aliquo negotio se exercent; vel nisi, uno negotiante, alii conferant bona sua. Ita *Azor p. 3. l. 9. c. 19. q. 1. Mol. d. 421. n. 6, Bonac. d. 3. q. 6. p. 7. n. 2. cum Fill. Ronc. de contr. c. 4. q. 1.* idque clariùs præsumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. Hoc

tamen intelligitur, quando unusquisque confert etiam bona propria, præter communia; secùs, si tantùm unus sua propria bona confert, putà lucra alicujus officii, vel artis, et alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt *Azorius qu. 5. cum Bart. et Baldo, ac Bonac. n. 7. cum Nav.* Et ita pariter, si unus majorem laborem conferat (ait *Ronca. num. 3. contra Mol.*) potest ille plus accipere, juxta æstimationem sui laboris. Si autem aliquis frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere societatem, usquedùm admoneatur ab aliis fratribus, velle ipsos divisionem facere; et tunc neque etiam desinit societas pro negotiis inceptis; ita *Ronc. loc. cit. cum Giribald. contra aliquos.*

Quæritur VI. Quibus modis finiatur societas? Finitur I. completo tempore ad societatem constituto, aut finitâ negotiatione, ex *l. Actione. §. Item, ff. pro socio.* II. per mutuuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si alter sociorum incipiat seorsim negotiari pro seipso, *l. Itaque, ff. eod. tit.* Si verò quis, socio invito, renuntiet ante tempus, tenetur ad interesse. Excipe 1. Si hoc est necessarium ob bonum publicum, ut si socius abesse debet causâ reipublicæ, nec alium commodè subrogare possit. 2. Quando nulla subest spes obtinendi id, ob quod facta est societas. 3. Quando alter non servet pacta. 4. Quando alter grave damnum infert societati. Hæc tamen debent esse certa, aliàs possessio stat pro observantia contractûs. *Vide Bonac. de contr. d. 3. q. 6. p. ult. n. 2.* III. Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad hæredes; et hoc, etiamsi conventum sit, ut transeat societas ad hæredes mercatoris, ex *l. Verum. §. In hæredem, ff. pro socio.* Ratio, quia in societate eligitur industria personæ, ignoratur autem qualis sit industria hæredis. Excipit tamen *Bonac. n. 3.* nisi pactum juramento sit firmatum: sicut etiam non finitur societas circa negotia cœpta; neque circa vectigalia, seu alias res publicas conductas, ut *Mol. d. 444. et Bonac. ibid. cum Fill. etc. communiter.* IV. Finitur societas etiam per mortem civilem, id est per exilium, aut professionem solemnem socii, ex *l. Verum, §. fin. ff. eod.* V. Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus, non posset pecuniam, vel laborem promissum præstare. Item, si pereat pecunia collata, etiamsi socius habeat aliam, quam possit conferre. *Bonac. num. 5.* Item, si res ita sint mutatae, ut societas non sit ampliùs idonea, ex *cit. l. Verum, §. fin. (A).*

(1) *Art. 1888. Solvitur societas;*

1° Completo tempore pro quo inita fuerat;

2° Re extinctâ finitove negotio;

3° Morte naturali unius è sociis;

4° Unius morte civili, interdictione vel bonorum publicatione;

5° Voluntate expressâ unius vel plurium sociorum.

908. — « 3. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, ut quis justè
 » servet sortem suam indemnem, et insuper certum lucrum percipiat,
 » si nimirum ad contractum societatis adjungantur duo alii, assecura-
 » tionis, et venditionis, cujus tale exemplum ponit *Laym* Inis socie-
 » tatem cum mercatore, et contribuis ei 1000 florenos v. gr. spes est,
 » quòd is quotannis lucraturus sit 300, cujus lucri dimidium v. gr., jure
 » societatis tibi debetur unà cum sorte; sed quia ad te quoque perti-
 » nère deberet ejusdem sortis periculum; ut ipse id periculum in se
 » suscipiat, et tibi sortem assecuret, in hujus oneris compensationem,
 » relinquis ei majorem partem lucri sperati, ut scilicet duæ partes lucri
 » ad ipsum, et tertia ad te pertineat. Et rursus, quia spes lucri hujus
 » incerta est, ideo adhuc partem hanc lucri sperati, nempe 400 florenos
 » in spe, vendis etiam eidem pro 50 vel 60, v. gr. annuis certis, et in
 » re, et sic tandem id lucrum facis, et sortem servas indemnem. *Vide*
 » *Laym. et Bon. ll. cc.*

Hæc est celebris illa quæstio *Trium contractuum*, an per eos possit
 lucrum certum exigi, salvo capitali? (4).

Prima sententia negat, quam tenent *Sotus l. 6. q. 6. a. 2. Merbes.*
tom. 1. p. 348. Hab. tom. 4. pag. 317. P. Conc. tom. 7. pag. 489.
Cont. Tourn. l. c. concl. 2. (qui tamen admittit contractum duplicem,
 ubi sola sors, vel solum lucrum assecuratur, in quo consentit etiam
Cabass. l. 6. c. 13. n. 1.), item *Bann. Reb. Prad. Tap. Led. et Mer-*
cado ap. Salm. tr. 14. c. 3. punct. 11. §. 2. n. 99. et videtur adhæ-
 rère *Az. p. 3. l. 9 c. 4. q. 5.* Ratio, quia per hujusmodi contractus
 adjunctos contractui societatis, societas destruitur, cum de ejus natura
 sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri, et sortis, vel saltem alter-
 utrius, juxta sententiam *Cabassutii, et Cont. Tourn.*, ut supra: destructo
 autem societatis contractu, deficit justus titulus, ex quo ille possit fructus
 exigere ex sua pecunia; et tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod
 transiret societas, dejecto toto periculo sortis et lucri in socium reci-
 pientem pecuniam. Nec obstat dicere, quòd si contractus isti societati
 adjecti fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum eo-
 dem socio, jam persisterent; sic etiam, si fiunt eodem tempore, et cum

Art. 1866. Si res, quam socius in communitatem afferre promiserat, perit ante exe-
 cutionem promissionis, integra solvitur societas; idem dicendum, cum res, cujus solus
 usus fructus inter socios collatus est, perierit; non verò, cum perierit res, cujus proprie-
 tas ipsa in societatem venerat.

Art. 1868. Stipulari possunt, ut societas etiam morte unius ad hæredes aut reliquos
 socios transeat.

Art. 1869. Societas ad tempus non determinatum solvitur renuntiatione unius, signi-
 ficatà reliquis, modò bonà fide et non alieno tempore fiat.

Art. 1871. Si verò societas est ad tempus determinatum, dissolutio illius ante hoc
 tempus exigi nequit, nisi gravis quædam accessisset ratio, v. g. infidelitas aut continua
 socii infirmitas.

(4) De hoc triplici contractu nihil speciètim habet Cod. civ.

Edit.

eodem socio : nam respondent factores hujus primæ sententiæ, quòd in iis casibus perseveraret societas ; sed hic societas destruitur, et sic deficit fundamentum læcri ex ea percipiendi. Præterea tuentur præfati A.A. oppositam sententiam reprobam jam fuisse à Sixto V. qui per bullam *Detestabilis*, editam anno 1586. ubi in §. 4. sic dicitur : *Damnamus et reprobamus omnes contractus posthæc ineundos, per quos cavebitur personis, pecunias, animalia, aut alias res societatis nomine tradentibus, ut etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit; sive ut de certa quantitate in singulos annos aut menses durante societate respondeatur.* Et ideò huic sententiæ videtur adhæsisse noster SS. Pontifex *Bened. XIV.* in suo aureo Libro de Synodo, l. 7. c. 4. ubi dixit, quòd licèt quæstio hæc adhuc indecisa remaneat, cum *plures, et non obscuri nominis theologi posteriores trinum contractum ab usura absolvent, hanc tamen sententiam sentit præfatæ bullæ magis congruere.* Accedit alia bulla *S. Pii V.* qui in sua *Extrav. Onus*, §. 4. de censib. sic dixit : *Conventiones directè, aut indirectè obligantes ad casus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.*

Secunda sententia verò communior defendit licitum esse hunc trinum contractum, dummodò absit animus fœnerandi, et omninò obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet ; hanc tenent *Nav. Man. c. 18. n. 254. Less. l. 2. c. 25. n. 23. Tol. l. 5. c. 44. n. 3. Lugo. d. 30. n. 40. Laym. l. 3. sect. 5. tract. 4. c. 18. n. 14. Pal. t. 7. tract. 32. d. 8. p. 5. Bonac. d. 3. q. 3. p. 44. n. 2. Escob. l. 44. dub. 3. n. 88. Ronc. de societ. c. 3. qu. 2. Mazz. tom. 2. p. 461. Spor. de 7. præc. c. 6. n. 58. Mol. d. 446. Salm. tract. 44. c. 3. punct. 11. §. 2. n. 100. cum Jo. Major. D. Parigin. et Sylv. P. Navarr. Arm. Med. Lop. Mald. et valde probabilem vocat Azor loco supra cit. saltem de jure naturali. Vide etiam libellum excusum Parisiis anno 1745. hoc titulo : *Examen théologique sur la Société du prêt à rente*, in quo verbatim referuntur approbationes trini contractus editæ ab Academicis, et Facultatibus theologicis, Coloniensi, Trevirensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensi, Friburgo-Biscoica, et Moguntina. Ratio præcipua hujus sententiæ jam supra est tradita, nempe quòd, si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valere debent. Nec subsistere dicunt auctores hujus *secundæ sententiæ* duo illa præcipua fundamenta adversariorum, nempe quòd cessante periculo destruitur societas ; et quòd de societate transit in mutuum. Nam, quoad primum, negunt *Navarrus, et Lugo*, quòd periculo in socium conjecto, societas destruat ; sicut enim in contractu commodati, quamvis periculum rei fortuitum de sui natura spectet ad dominum, justà tamen compensatione factà, potest illi adjici. pactum, ut periculum*

spectet ad commodatarium, prout habetur ex *cap. un. de Commod.*, neque tunc destruitur contractus commodati: sic etiam in contractus societatis, de cujus essentia non est, ut sit commune periculum damni, prout asserunt adversarii, sed id probare deberent, cum imo potius oppositam clarè probetur ex *l. Si non fuerint, §. Ita, ff. Pro socio*, ubi dicitur: *Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat; lucrum vtrò commune sit, Cassius putat.* De essentia ideò societatis tantùm esse dicunt, ut utraque pars aliquid conferat ad communem usum et lucrum, et æqualia sint commoda et incommoda. Ex quo fit, ut ex commodis æqualibus æqualia sint lucra, et ex æqualibus incommodis æqualia sint pericula. Unde quando quis assumit totum periculum, sociam assicurando tùm de sorte, tùm de lucro, licet majus sentiat incommodum, illud tamen sibi compensat commedo majoris lucri; contra verò conferens pecuniam, quamvis nullum sentiat incommodum periculù, sentit tamen incommodum minoris lucri, et sic fit æqualitas; ex qua principaliter constituitur societas. Quantum autem lucrum possit exigi? *Mag. Serra apud Salm.* putat octo pro centum; *Bonac.* censet plus, si negotiatio esset lucrosior, et minus periculosa; *Salm.* autem dicunt, regulariter posse exigi quinque pro centum.

Ad secundum verò fundamentum, nempe quòd societas eo casu transiret in mutuum, quia, coniecto in sociam toto periculo sortis, tunc etiam in eam transferretur sortis dominium, ita: ut sine alterius socii injuria posset ille pro libito de tali pecunia disponere; diversè respondent fautores secundæ sententiæ. *Lessius n. 30. et Azor l. c.* (quamvis hic contrariæ sententiæ adhereat) dicunt, quòd hujusmodi contractus, licet non remaneret societas, non tamen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractùs, nempe conductionis operum socii, ut loquitur *Lessius* vel contractùs innominati; ut ait *Azorius*, qui pro certo habet tunc contractum non transire in mutuum. Alii verò, ut *Lugo*, *Palauz*, *Escob.* et *Bonacogliu*, respondent, quòd, non obstante periculo suscepto à socio, adhuc persistit societas: sicut enim (inquiant) in commodato, si commodatarius suscipit in se periculum rei commodatæ, non acquirit illius dominium, cum permaneat contractus commodati, ut habetur ex *cit. c. un. de Commodato*; ita etiam in nostro casu socias est periculum in se susceptum non acquirit dominium sortis sicut in mutuo; etenim, quamvis ille solvendo in fine contractùs valorem sortis, et lucri conventi, non irrogaret damnum domino sortis; faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo caso (ait *Lugo n. 43.*) posset justè cogi, ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit *Lugo*, quòd si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habere actionem super hanc pecuniam; et contra, posset eam dominus sibi vindicare tamquam suam. Sed quòd hic contractus non transeat in mutuum, fortius

probari dicunt ex textu suprâ relato in *l. Si non fuerint*, ubi dicitur benè posse coiri societatem, ut suscepto à socio periculo, alter nullam partem damni sentiat, et tamen lucrum communicetur.

Ad bullam autem *Sixti V.* etiam multipliciter auctores istius secundæ sententiæ respondent : *Less. et Salm.* dicunt prohibitionem bullæ intelligi de eo qui cogeret socium ad sic contrahendum ex vi ipsius contractûs societatis ; sed *Lugo, et Ronc. c. 3. q. 2.* ajunt. neque hoc illicitum esse, quia unusquisque potest uni contractui alterum unitum velle, quando nulla adsit injustitia. Hinc *Lugo n. 37. et alii* dicunt Pontificem ibi nulla alia pacta reprobasse, nisi usuraria ; et sic respondisse vivæ vocis oraculo eundem *Sixtum*, refert *Lugo ex Filiucio, et Comitolo*, qui auctor insuper testatur sibi retulisse *P. Tucium*, quòd Cardinales *Toletus*, et *S. Severina*, quibus commissa fuerat cura hanc bullam sancienti, idem affirmassent Item *Lugo* refert quamdam decisionem Rotæ Romanæ sub die 3. Junii 1602. ex *Cherubino in comp. bull. Schol. 1.* ubi decretum fuit præfatam bullam solos comprehendere contractus usurarios de jure naturali velitos, additis tamen majoribus pœnis. Demùm respondent *Salm. c. 3. punct. 11. §. 2. n. 104. cum Less. et Malder.* bullam vel rêceptam non fuisse, vel usu in hac parte abrogatam ; testantur enim adesse consuetudinem immemorabilem tali modo contrahendi in Hispania, Gallia, et Italia ; et ferè per totam Ecclesiam. Ad bullam autem *S. Pii V.* vide quæ alii AA. respondent *suprà n. 849.* Hanc secundam sententiam tot auctoritatibus, et rationibus roboratam meritò non reprobant *Lud. Abelly de 7. pr. §. 43. n. 6. et auctor Petr. t. 2. p. 411.* quamvis contrariæ sententiæ adhæreant, et ego satis probabilem reputo. Cæterùm, quia non potest negari hujusmodi contractum periculo non carère animi usurarii ; hinc censeo expedire, ut prima sententia universè omnibus suadeatur.

909. — §. 4. Societas etiam in pecoribus validè et licitè instituitur. Et interdum quidem ita, ut tam pecora ipsa, quæ alteri parscenda et nutrienda traduntur, quàm emolumenta et fructus, ipsaque detrimenta, et damna danti, et accipienti communia sint : interdum verò ita, ut pecorum dominium, ideòque etiam periculum, sive casus fortuitus spectet ad solum dantem ; emolumenta autem fructuum, nempè fœtus, lanæ, lactis, ad utrumque. *Vide Less. hic, et Laym. l. 3. t. 4. cap. 20.*

Hic operæ pretium est aliqua valde utilia ad praxim adnotare de *Societate animalium*. Juxta naturam societatis, animalia, quæ pereunt, domino tantùm perire debent. Iis autem pereuntibus, ad custodem pertinet probare, quòd illa sine sua culpa perierint ; aliàs tenebitur restituere domino earum æstimationem, ut benè ajunt *Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 4. art. 2. Cum Sanbov. Pontas, et aliis.* Idque clarè probatur ex *l. cum duobus 52. §. Damna, ff. Pro socio, ubi :*

Quòd si à furibus (pecus) subreptum sit, proprium ejus (id est custodis) detrimentum est, quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit (1).

Quæritur 1. si rusticus petat à te pecuniam, ut par boum emat, et ad negotium applicet, reverà tamen ille non emit boves, sed debitum suum extinguit, utrùm possis tu lucrum exigere? Benè distinguit *Ronc. de contr. c. 3. Reg. in praxi* 2. quòd si tu malà fide pecuniam dedisti, sciens illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi (intelligendum) aliunde pecuniam applicasses alteri negotiationi, et de hoc illum monuisses. Si verò bonà fide dedisti, tenetur ille reddere tibi lucrum cessans: et tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quær. 2. an sit licitum pactum, quòd si ex grege aliquæ oves pereant, supplèri debeant ex fœtibus quæ nascuntur, et interim cæteri fœtus, lana et caseus æquè dividantur? Negant *Tamb. Dec. l. 9. c. 11. n. 2. et Sylv. Ang. Tabien. etc. ap. Azor tom. 3. l. 9. c. 8. quæst. 12.* quia dicunt in hoc non servari æqualitatem; *Filliucius autem tr. 38. c. 6. n. 401.* ait in hoc standum esse consuetudini locorum. Attamen dicunt iidem *Filliuc. Azor l. c. cum aliis*, item *Pal. tr. 33. p. 65. n. 2. et Ronc. de contr. c. 3. Reg. in praxi* 2. hunc contractum satis licitum esse, quia talis substitutio ovium resultat tam in gratiam pastoris, quàm ementis oves. Nec officit, quòd interim pastor amittere debeat lucrum fœtum substituendorum, quia etiam interim socius amittit partem sui lucri. His tamen non obstantibus, prima sententia omninò vera mihi videtur, quia, licèt lucrum utrique priùs diminuatur, et utrique postea compensetur; tamen fœtus, qui substituuntur, æquè dividendi essent inter pastorem et dominum: at quando substituuntur, id certè magis cedit in utilitatem domini, quàm pastoris, cùm dominus jam sibi compenset deinde jacturam lucri, sicut et pastor, sed interim dominus

(1) Plures in Cod. civ. species locationis animalium (*bail à cheptel*) distinguuntur: *Le cheptel simple*. — *Le cheptel à moitié*. — *Le cheptel donné au fermier ou au colon partiaire*; sed principalior est animalium locatio, quæ simplex seu ordinaria vocatur, tradens regulas multas etiam aliis speciebus communes.

Art. 1804. Pecorum locatio contractus est, quo locator animalia custodienda, pascenda et fovenda conductori tradit, cum conditione, ut dimidium lucrum et detrimentum participet.

Art. 1807. Conductor non tenetur de casu fortuito, nisi culpa ipsius præcesserit.

Art. 1810. Si totus grex pecorum sine culpâ conductoris perit, domino perit. Si verò ex parte perit, jactura communis est pro æstimatione animalium in fine et initio locationis factâ.

Art. 1811. Nulla est stipulatio, ut conductor totam gregis jacturam, quæ solo casu fortuito et sine ipsius culpâ accidit, in se recipiat vel plus detrimenti quàm lucri participet aut locator in fine locationis præter gregem pecorum aliquid accipere queat.

Emolumenta lactis, fimi ac laborum animalium ad solum conductorem pertinent: lana verò et fœtus ad utrumque.

Fdit.

semper salvam sibi servat sortem, quæ ipsi diminui deberet, et ideo in contractu non servaretur æqualitas.

Quæritur 3. an liceat contractus societatis vocatus *ad caput salvam*, scil. quando traduntur pastori animalia, cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, et lucrum dividendi? Per seloquendo, hic contractus illicitus est, ut benè ajunt *Ronc. de contr. c. 3. q. 3. Viva q. 9. art. 3. n. 2. Azor tom. 3. l. 9. c. 8. q. 40. cum Sylvest. et Reg.* quia sors debet stare periculo apponentis; res enim suo domino perit (1). Probabiliter tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecurationis, compensando pastori per majorem partem fructuum onus talis periculi sortis in se suscepti: item *Azor l. c. cum Sylvest. et Ang. Ronc. l. c. cum Pal. etc. Viva de contr. q. 9. art. 3. n. 8. cum Nav. Less. Trull. Rebell. et aliis, contra Bonac. et Reg. cõ.* qui videntur docere talem contractum esse usurarium, quia dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, ex qua non tenetur ille reddere nisi pretium; unde, si partem fructuum reddit, usurariè reddit. Sed *Less. cap. 23. dub. 3. et Viva cum Nav. et aliis*, respondent in eo casu non haberi contractum venditionis, sed permanere societatem, et lucrum licitè exigi per aliud pactum assecurationis, prout dictum est supra n. 908: in quæstione trium contractuum. Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi, ait *Viva l. c.* standum esse iudicio peritorum, vel praxi timoratorum cujuscunque loci; rectèque addit, consultius esse hos contractus seorsim inire. Ad bullam autem *Sixti V. Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur, ut capitale semper domino salvum sit, vide quæ respondent DD. citati dicto n. 908. v. *Ad bullam supra*. Benè autem advertit *Ronc. d. c. 3. Reg. in praxi*, certè injustum esse contractum, quo dominus dat boves æstimatos juxta præsentem valorem, cum pacto, ut si decrecant, finitâ societate, idem valor restitui debeat; quia deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. Quòd si tamen adesset pactum, ut in fine societatis, non solum lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio, tunc non quidem injustum erit pactum, ut: si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis, prout dictum est n. 907. v. *Quær. IV.*

910. — Hic ultimè quæritur; an filius negotians cum patre ponente pecuniam, et ipse industriam, possit accipere partem lucri suo labori et industriæ correspondentem? Affirmat *Roncaglia de contr. cap. 4. quæst. 5. r. 2.* casu quo filius nomine proprio negotietur; secus, si nomine patris; tunc enim tantum potest accipere id, quod pater pro tali labore alteri daret; et idem dixit *Bus. de furto, n. 544. cum Laym. et*

(1) Contractus *ad caput salvam* etiam ex Eod. civ. dicendus est illicitus; licet non expressè commemoretur.

Diana. In eo tamen casu ait *Ronc. ibid.* posse patrem detrahere ipsi valorem alimentorum, quæ non amplius debet filio, eum habeat unde se aliat. Sed cum valde probabiliter neget *Croix l. 3. p. 4. n. 4054. cum Mol. Moya, etc.* posse filiumfam. stipendium petere à patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus *dict. n. 544.*, hinc dicimus (*contra Ronc. et Bus.*) nullo modo posse filium illud occultè accipere, dissentiente patre.

DUBIUM XV.

Quid sit assecuratio et fidejussio?

911. — **R**ESP. 1. Contractus assecurationis est, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se, vel gratis, vel pro certo pretio, ad eam compensandam, si perierit. Quod si gratis fiat, est gratuita promissio: si pretio, est quasi emptio, quâ assecurans vendit suam obligationem præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad ejus justitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus utrique, saltem quoad notitiam, quam de eo habent; quia alioquin non servaretur æqualitas. *Bon. d. 3. q. 9. p. 3. Less. l. 2. c. 28. d. 4. n. 24. (1).*

Unde resolves:

« 1. Si assecurans certus sit rem esse in tuto, iniquè pretium petit, et tenetur restituere. *Ibid. Bon. dub. 3. q. 9. p. 3. (Certum est. Ronc. qu. 9. c. 3. q. 22.)*

« 2. Si res nondum est in tuto, etsi privatâ scientiâ sciat non fore periculum, licè nihilominus pretium ordinarium assecurationis accipere, dicit *Less. l. c. n. 27.* quia illa obligatio ob pericula ordinaria magni æstimatur, et causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt communem æstimationem. Verùm id *Bon. d. 3. q. 9. p. 3. num. 3. et Cardinalis de Lugo d. 34. sect. 7. rectius negant.*

« 3. Si cupiens rem suam assecurari, certò sciat, eam jam periisse, non potest pacisci de ejus assecuratione. *Vide Less. l. c. n. 25.*

912. — **R**ESP. 2. Fidejussio est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam; si debitor principalis non solverit. Ita commun. Doct.

Unde resolves:

« 1. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum periculum timeatur; quia ex se pretio est æstimabilis. *Nau. Azor p. 3. l. 11. c. 12. d. 5. Fill. n. 159. (Est commune apud Vica n. 3. et mihi*

(1) Jus novum (*Code de Commerce*) plurima de assecuratione varium merciumque speciatim habet. *Edit.*

omnino videtur tenendum quidquid dicant Covarr. Moya, etc. apud Croix num. 1106. quia assumptio talis oneris procul dubio est pretio æstimabilis).

• 2. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum absit, et instrumentum publicum) non tenentur, ut nec clerici, nisi quatenus solvere commodè possunt, ut non egeant. Vide Laymann, Bonacina, quæst. 9. p. 2. Less. loc. cit. cap. 28. (1).

• 3. Fidejussor non obligatur plus, quam principalis: et hujus obligatio, si sit invalida, erit etiam fidejussoris Card. Lugo. etc. commun. (2).

• 4. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi factâ excussione principalis debitoris, constet ipsum non esse solvendo. Azor loc. cit. Fyll. num. 153. (3).

• 5. Debitor tenetur de omni damno suâ culpâ accidente fidejussori, etc. Vide Azor d. 10. Bon.

• 6. Ex fidejussione religiosi propriâ auctoritate factâ, monasterium non obligatur, nisi quatenus in ejus utilitatem versum est. Vide Less. c. 28. et Laym. c. 29. n. 7.

• 7. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impendebat, si is aufugit, non est ejus loco plectendus, quia non præsumitur sic se obligare; imò nec potest, cum non sit dominus vitæ. Sylv. Bon. Less. d. 7. n. 41.

• 8. Si debitor suâ culpâ non solvit, tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed etiam damna, et expensas omnes compensare. Si verò sine culpâ, v. gr. ob impotentiam, non solvit, ad solum debitum videtur tenèri. Azor, Sylv. Sa, Bon. Trull. c. 26. d. 2. (4).

(1) Constat, ex Cod. civ. Interdictos, minores et uxores sine consensu mariti ac judicis auctoritate (nisi in re mercaturæ, quam ipsæ publicè exercent) inhabiles esse ad contrahendum: ergo et ad fidejubendum.

(2) Art. 2012. Fidejubere pro obligatione invalidâ nemo valet.

Art. 2013. Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus et strictius debeant, quam debet is pro quo obligantur. At ex diverso, ut minus et in re et in modo debeant, obligari possunt. Si plus debito promiserunt, fidejussio non ideo est nulla, sed reducenda ad obligationem principalem.

(3) Art. 2021. Fidejussor tantummodo solvere tenetur, deficiente debitore cujus bona prius excuti oportet, nisi huic juri (gall. *bénéfice de discussion*) renuntiaverit vel in solidum pro debitore se obligaverit.

Edit.

(4) Art. 2028. Fidejussor, qui pro debitore solvit, in hunc semper actionem habet ad pretium, quod solutum, ad expensas à die quâ debitori litem motam significavit, factas ac ad compensationem damnorum, quæ passus est, exigendum.

Art. 2032. Fidejussor, qui nondum solvit, ut indemnis reddatur, in debitorem agere potest:

1º Dum ipse coram judice convenitur;

2º Dum debitor foro cedit vel solvendo est impar;

3º Dum debitor se obstrinxit ad eum certo tempore liberandum;

DUBIUM XVI.

Quid sit pignus et hypotheca ?

913 Quid est contractus pignoris ?

914 Quid si quis utatur pignore ?

915 Quæ liceant pignorari ?

916 De contractu antichriseos ?

913. — **R**ESP. Pignus est contractus, quo debitor dat creditori
 » rem aliquam mobilem, vel immobilem, ut sit pro debito obligata,
 » ex eaque solutio peti possit. Aliquando tamen pignus accipitur pro
 » ipsa re, quæ datur. Differt autem ab hypotheca, quòd pignus pro-
 » priè sit rei mobilis, illa immobilis. *Molin. Fill. Bon. q. 10. p. 1.* »
 (*Hypotheca specialis impedit vendi bona, non autem generalis. Viva*
num. 8.) (1).

Unde resolves :

914. — « 1. Pignore non licet uti contra voluntatem domini ; quia
 » est res aliena, ad securitatem tantùm, et non ad usum tradita. *Bon.*
 » *loc. cit. ex Mol. Reg. etc.* Si tamen utatur, v. gr. equo, vel agro,
 » debet valorem usûs sicut et fructus omnes, si sit res ex se fructifera,
 » computare in sortem, deductis expensis, quia alioqui committit usu-
 » ram, cùm res domino suo fructificet. *Nav. Bon. Trull. c. 26. d. 2.* »
 (*Præsumitur autem dominus consentire si nullum damnum ei se-
 quatur, putà, si alter utatur libro, et simili. Viva n. 9.) (2).*

915. — « 2. Non possunt pignorari, quæ non possunt vendi, v.
 » gr. Ecclesiæ. *Molin. d. 530. Less. l. 2. c. 28. d. 3. Bon. l. c.*

40 Dum elapsum est tempus solutionis ;

50 Post 10 annos, si tempus solutionis determinatum non erat, nisi agatur de tutelâ
 aliisve hujusmodi obligationibus, quæ tempore extingui nequeunt.

(1) *Confer* de Hypothecâ art. suprâ ad n. 689. positos. Quoad differentiam hypothecæ
 et antichriseos, de quâ hic sermo est, notandum : in antichrisi rem tradi creditori, in
 hypothecâ solùm obligari ; item in hypothecâ privilegium conferri creditori in rem ipsarum
 vel ejus pretium, non verò in antichrisi.

Art. 2072. Mobilium oppignoratio, pignus ; immobilium antichrisi vocatur.

Art. 2073. Pignus creditori privilegium confert, ut ipsi ex re oppignoratâ præ cæteris
 satisfiat.

Art. 2076. Privilegium istud non obtinet, nisi res in manibus creditoris aut alterius,
 ex arbitrio contrahentium, semper fuerit.

(2) *Art. 2080.* Si pignus negligentia creditoris pereat aut deterius fiat, ipse totum dam-
 num in se recipiet. Contrâ quas creditor in rem servandam impensas necessarias aut uti-
 les fecerit, debitor compensabit.

Art. 2081. Si pignus constat ex credito, quod suum interesse habeat, hoc creditor
 in illud, quod ipsi debetur, computabit, cæteroque in sortem, si interesse nullum debetur.

- 3. Immobiliâ, uti et mobilia pretiosa, cultui divino dicata, v. gr. calices, casulæ, etc. non possunt oppignorari, nisi in necessitate, quia tunc etiam vendi possunt, ut Ecclesiæ, et indigentibus subveniatur.
- Vide Nav. c. 17. Less. Bon. loc. cit.

- 4. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud alteri oppignorare, sed non pro majore quantitate. Neque potest vendere, debitori non solvente, nisi post biennium, et eo prius monito. Quidam tamen dicunt, posse vendere post trinam monitionem. Vide Laym. l. 3. t. 4. c. 30. Bon. loc. cit. n. 9. (1).

- 5. Eandem rem non licet oppignorare, seu in hypothecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum omnibus, vel posteriores de priorè hypothecâ admoneantur. Azor, Fillius. Bon. d. 3. q. 10. p. 1. Trull. o. 26. d. 4.

946. — Quæres : Quid sit contractus antichræseos, germanicè » eine Pfandschaft. » (Apud nos. A. godeve.) (2).

- Resp. Is est, cum in contractu pignoris convenitur, ut creditor utatur pignore, v. gr. agro, ac fructus inde tamdiu lucratur donec debitum ipsi restituatur.

Unde circa hunc ex supradictis resolves :

- 1. Contractus hic videtur juxta Caj. Sol. etc. (contra quosdam juristas) esse usurarius : quia creditor ultra sortem aliquid lucratur; causâ solus mutui; quæ est usura. Vide Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 17. » (Et certum est cum Pal. apud Croix n. 1115. Quare tenetur fructus etiam illos reddere, quos eo culpa levi neglexit percipere. Vasq. Pal. etc. ibid. Quid, si agrum incultum cohererit? Adhuc teneri fructus restituere, dicunt Mol. Bon. etc. contra Sa, Soto, etc. Vide Croix n. 1112.)

- 2. Possunt tamen intervenire tituli justè luorandi fructus ex pignore, sine diminutione sortis : ut si v. gr. fructus ex hypotheca percepti non superent quantitatem pensionis, quæ juræ censûs super eandem constituti exigi potest cum pacto redhibitionis, ut supra dictum est de censibus : aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emergat, dum debitum differtur. Unde non facillè damnandi illi, qui à principibus in locum debitorum agros, pascua, officia, etc. in antichræsis habent. Vide Laym. l. 1. c. et Binsfeldi de usuris, Mol. Less. esp. 137. etc. (3).

(1) Art. 2078. Nulla est stipulatio, ut, debitor non solvente, creditor pignus occupare queat, quod viâ judiciali et pro debito obtinendum. BINK

(2) Gall. antichræse.

(3) Si jam liceat ex pecuniâ lucrum 5 o/o in re civili et 6 o/o in commercio percipere, potest, licet etiam lucrari fructus ex pignore sine diminutione sortis, modo lucrum legale non excedatur.

CAPUT IV.

DE TUTELA, ET TESTAMENTIS.

DUBIUM I.

Quid sit tutela, et curatela ?

917 *Quibus detur tutor, et quibus curator ?*

918 *Ad quæ teneantur tutores, et curatores? An pupilli et minores possint se naturaliter obligare, sine consensu tutorum, etc. ?*

917. — **R**esp. Sunt quasi contractus, quibus tutor et curator
 • ad procuranda bona et commoda minorum cujuscumque sexûs, qui
 • vel parente carent, vel sub ejus potestate constituti non sunt, obli-
 • gatur ex justitia, pereinde ac si ex contractu ea obligatio suscepta
 • fuisset; supplente nimirum lege, vel magistratu vim contractûs. Dif-
 • ferunt tutor et curator, quòd tutor solùm datur impuberibus, etiam
 • invitis, et principaliter datur personis, ut caret earum educationem,
 • et institutionem: secundariò verò datur etiam bonis illarum respe-
 • ctu omnium negotiorum. Curator verò datur minoribus, post annos
 • expletos pubertatis, usque ad annum 25 completum; nec communi
 • jure datur invitis, nisi in certis casibus, et datur principaliter rebus
 • minorum, secundariò personis. Unde pro directione in foro con-
 • scientiæ, ex jure tum naturali, tum positivo communi resolves ex
 • *Laym. et Tan. t. 3. d. 4. q. 7. d. 40. Bon. d. 3. q. 49. (1).*

Resolves:

918. — • 1. Tutores, sive sint testamentarii, hoc est relictis ex tes-
 • tamento, aut codicillo patris; sive sint dativi, hoc est constituti à

Art. 2085. Antichresis solà scripturâ perficitur debetque creditor fructus perceptos computare in intéresse vel in imminutionem sortis, si interesse non debeatur.

Art. 2086. Tributa aliave onera creditor solvet necnon reparationes rei necessarias aut utiles faciet, cæteròquin damnum emergens et lucrum cessans resarciet; attamen expense ex fructibus compensari poterunt.

Art. 2088. Nulla est stipulatio, ut creditor, solutione tempore statuto non factâ, rei immobilis possessor evadat, sed debitor viâ judiciariâ dominio spoliandus. *Edit.*

(1) In jure novo minores dicuntur, qui nondum annos 21 nati sunt, his omnibus, si parente careant, tutor dari debet, sive puberes sive impuberes sint, velint, nolint. Minor, matrimonio contracto, ipso jure à potestate paternâ emancipatur; etiam non matrimonio junctus emancipari poterit, modò sit 18 annos natus, ut à genitoribus, et natus 18 annos, ut genitoribus orbatus emancipari queat. Minoribus emancipatis curator datur, cujus est ipsorum bonorum administrationi invigilare ipseque in rebus majoris momenti consilio auxiliove juvare. Completis 21 annis, fiunt majores sui que juris, nisi excipias filios qui pro matrimonio ineundo tantùm 25 annos nati declarantur majores.

Edit.

» iudice aut magistratu; sive sint legitimi, hoc est præscripti à lege
 » (qualis præ cæteris est mater, si velit, et promittat se non trans-
 » ituram ad alias nuptias, quin priùs tutela abdicet, et rationem red-
 » dat: dein avia, et consanguinei proximiores idonei) tenentur, ut
 » et curatores, jurare se fideliter officium suum facturos, ac fidejusso-
 » rem dare, rem minoris salvam et integram restituendam: et uni-
 » versim tãcità omnia eorum bona sunt hypothecata minori; ita ut
 » ad quemcumque pervenerint, possit illa minor sibi vindicare, ut sibi
 » satisfiat, si quid illorum culpã est passus. *Vide Tan. l. c. Laym. l. 3.*
 » *t. 4. c. 9. Bon. l. c. (1).*

» 2. Bona minorum tenetur tutor, vel curator administrare eã curã,
 » quam diligens paterfamilias propriis suis rebus adhiberet, tam impe-
 » diendo et præcavendo damna, quàm procurando commoda, et lucra
 » minoris; alioqui damnum, et defectus congrui lucri ipsi imputabitur,
 » et tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem. *Vide suprã l. 2.*
 » *t. 3. cap. 2. d. 3. r. 6. (2).*

» 3. Bona immobilia minorum, aut alia pretiosa, quæ possunt servari,
 » non possunt alienari, saltem sine iudicis decreto. » (*Sicut neque*

(1) In Cod. civ. etiam triplex distinguitur tutela, sc. legitima, testamentaria et dativa.

Tutela legitima ea est, quæ ipsa lege patri aut matri aut ascendentibus defertur; te-
 stamentaria ea est, quam pater aut mater moriens alicui defert per testamentum, licet
 etiam conferri possit declaratione coram notario factã; dativa vocatur, quæ deficiente
 legitimã aut testamentariã, alicui defertur à consilio familiæ (gall. *conseil de famille*).
 Tutor hoc modo electus aut testamento designatus tutelam acceptare tenetur, nisi justã
 causã excusetur.

Art. 390. Matrimonio naturali aut morte civili soluto, tutela minorum non emancipa-
 torum ipso jure ad patrem aut matrem superstitem spectat.

Art. 394. Mater tutelam acceptare non tenetur; tenetur tamen tutrix esse, donec tu-
 tor nominatus sit.

Art. 395. Quod si mater tutrix ad secundas nuptias transire velit, ante matrimonii
 celebrationem convocabit consilium familiæ, cujus est judicare, an tutela in ipsius mani-
 bus manere possit; consilio non convocato, mater ipso facto jus tutelæ perdet.

Art. 402. Cùm pater aut mater superstes ante mortem tutorem non nominaverit, tu-
 tela ipso jure ad ascendentes pertinet, ita tamen ut inter ascendentes ejusdem gradus qui
 ex parte patris sunt illi, qui ex parte matris stant, præferantur.

Art. 397. Singulare jus est patri vel matri superstiti ante mortem tutorem eligendi.

Art. 399. Quod tamen jus non est matri, cui secundas nuptias ineunti tutela ablata est.

Art. 400. Et etiamsi ei tutela ablata non fuerit, tutor tamen, quem elegerit, neces-
 sariò à consilio familiæ probandus est.

Art. 405. Si desit omnis tutela, legitima et testamentaria, minoris tutor à consilio fa-
 miliæ eligetur,

Art. 406. Quod convocatur postulatu minoris consanguineorum aut creditorum aut
 aliorum, quorum interest, vel loci præfecti juris (gall. *juge de paix*).

Art. 420. Omnis tutelæ adjutor (gall. *subrogé tuteur*) à familiæ consilio nominetur, cujus
 erit, causam minoris, si opus est, contra tutorem agere. *Confer de hypothecã minorum*
art. suprã ad n. 689. positos.

Edit.

(2) *Art. 450.* Tutor curam agat minoris ejusque vice fungetur in cunctis actionibus
 civilibus, administrabit ipsius bona curã diligentis patrisfamilias, quæ tamen absque con-
 silio familiæ nec emere nec conducere poterit uti nec cedere jura minoris.

mobilia, quæ servari possunt, etsi adsit consensus tutoris. Salm. de contract. c. 1. punct. 5. §. 1. num. 40.) (1).

« 4. Tutori, aut curatori, et personis ei subjectis nihil licet emere, sive per se, sive per alium, ex ullis bonis minorum, quamdiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate judicis, aut cum ejus decreto bona pupil-
lorum publicè, per juratum venditorem omnibus venalia exponuntur.

« 5. Sine decreto judicis non potest minor remittere, vel remuniare hæreditati, legatis, fideicommissis, aliisque juribus sibi acquisitis. Si tamen religionem ingressus sit, potest bona alienare, quia moritur quasi.

« Pupillus, dum infans est, hoc est minor septennio, vel infantiaè proximus (ita ut, si masculus est, non expleverit annum decimum cum dimidio; si fœmina, nonum cum dimidio), nihil per se efficere potest, quo ullo modo vel alteri obligetur, vel alium sibi obliget: at pubertati proximus obligare quidem sibi potest alium, sed non se alteri, saltem civiliter. *Sanch. d. 38. Less. l. c. cap. 17. n. 61. Laym. c. 9. n. 7. (2).*

Certum est 1. quòd minor, aut pupillus etiam sine consensu tutoris, vel curatoris, possunt se obligare circa bona castrensia, vel quasi castrensia; quia de his liberam administrationem habent. *Vide Salm. de contr. c. 1. punct. 5. §. 2. n. 39. (3)* Certum est 2. quòd non possunt se obligare circa bona immobilia sine judicis auctoritate, ex *l. Lex quæ 22. c. de Admin. tut.* quia jus omninò irritat ipsorum conventiones, ut habetur in *l. Si ad resolvendam 7. c. de Prædiis minor.* Circa autem mobilia nequeunt se obligare, saltem civiliter, sine consensu tutoris, vel curatoris. *Salm. ibid. n. 41.* Sed quæstio est an pupillus, vel minor circa prædicta bona mobilia, si contrahant sine auctoritate tutoris, vel curatoris, remaneant naturaliter obligati? Certum est, quòd si pupillus, aut minor contrahant cum tutore, vel curatore, minimè obligantur, ex *l. Non licet. ff. de contr. empt. et l. Pupillus 5. ff. De auct. tut.* Pariter idem communiter traditur à DD. si pupillus non sit pubertati proximus, ut docent *Sanch. de matr. l. 6. d. 38. n. 24. Lugo d. 22. n. 286. et Salm. ibid. n. 42.* ut patet ex *l. Pupillus 59. ff. de Act. et oblig.* Si verò pupillus sit pubertati proximus, et contrahat cum extraneis, hic quæritur, an maneat naturaliter obligatus?

(1) *Art. 452.* Mense proximo à confectione inventarii tutor, præsentis tutelæ adju-
tore, publicè omnia mobilia minoris, quæ consilium familiæ ipsi servare non concessit,
vendenda curabit.

Art. 457. Tutor, etiamsi pater aut mater sit, pro minore rem mutuum accipere nequit,
nec sine consilii familiæ auctoritate minoris bona alienabit nec gravabit hypothecâ.

(2) Ex Cod. civ. Minores omnes ad contrahendas contractuum obligationes inhábiles
declaran-
tur; de donatione minorum donationisque acceptatione confer art. suprâ ad
n. 721. et 724. positos.

(3) Confer art. ad n. 466.

Edit.

Edit.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Lugo d. 22. n. 288. Less. lib. 2. cap. 47. dub. 8. num. 64. Sanch. l. cit. n. 31. Laym. lib. 3. Less. tr. 4. c. 9. n. 7. Pal. d. 4. p. 4. §. 3. n. 9. et Salm. ibid. n. 45. cum Nav. Reg. Fill. Reb. Tann. et Diana. Ratio 4. istorum, quia fidejussor pupilli remanet civiliter, et naturaliter obligatus, ex communi sententia, ut asserunt *Salm. d. n. 45. in fin. ex l. fin. de Jurejur. et l. Marcellus 25. ff. Fidejus.* Ergò, si fidejussor (arguunt) jam obligatur, etiam pupillus obligatus intelligi debet; nam, deficiente obligatione principalis, deficere debet etiam obligatio fidejussoris, ut docet communis sententia ex *l. Cum lex 46. de Fidejuss. et l. Naturaliter, ff. De Condit. indeb.* Sed hæc ratio non satis evincit, quia probat nimis; probat enim, quòd pupillus etiam civiliter teneatur. Ratio potior est, quia ex *l. Novatio, ff. de Novation.* habetur, pupillum obligari naturaliter, si promittat sine auctoritate tutoris; cum in præfata lege dicantur creditores esse satisfaciendi, *dummodò, obligatio aut civiliter teneat, aut naturaliter, ut putà si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.**

Secunda sententia verò negat pupillum, vel minorem remanere naturaliter obligatum; et hanc tenent *Bonac. de contr. d. 3. q. 4. p. 5. n. 6. in fin. item Cov. Bann. Rodr. Dic. etc. ap. Salm. tr. 44. c. 4. p. 5. §. 2. n. 44. et vocant probabilem Sanch. l. c. n. 20. et Diana p. 2. tr. 5. r. 44.* Ratio, quia ex *l. Quòd pupillus 41. ff. De condit. indeb. et ex l. Pupillus 59. ff. de Action. et oblig.* expressè negatur, pupillum naturaliter obligari et præcisè in *dict. l. 59.* sic dicitur: *Pupillus mutuum pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur.* Sed hæc ratio non videtur firma, nam ibi casus est de pupillo infante, ut exponit Glossa; unde alia Glossa in *dict. l. Novatio,* ait tam relatum *l. Pupillus,* quàm alias, tantùm de pupillo infante intelligendas esse. Hinc prima sententia verior mihi videtur. Cæterùm, probabilissimum est, quòd pupillus non teneatur solvere quòd promisit, ut tenet *Lugo d. 22. n. 300. cum Soto, Mol. Cov. etc.* et probabile putant *Salm. d. c. 1. n. 47. cum Sanch. Reg. etc.* Ratio, quia, cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum, ex *l. 8. ff. De Dol. mal. except. et ex reg. jur. in 6.* ubi: *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum admittendus. Vide dicta n. 890.*

• 7. Eadem est ratio minoris, si curatorem habeat: quem, si semel suscepterit, tenetur illi subesse jure communi usque ad annum 25 expletum; et si litem habeat, tenetur ad eam sumere curatorem, exceptis tamen causis spiritualibus. Quòd si curatore careat, valent acta per illos, ita tamen, ut si hæsi sint, restituantur in integrum. *Vide Auth. cit. et Bon. dub. 3. quæst. 5. p. ult. (4).*

(1) Art. 481. Minor emancipatus poterit locare (non tamen ultra 9 annos), reditus percipere eoque acceptos referre ac fructus omnia eius sunt bonorum administrationis.

« 8. Etsi minores sine curatorum auctoritate donare non possint, nisi
 » quæ ejus conditionis adolescentes donare solent (in iis enim præsu-
 » mitur tacitus consensus curatoris); qui tamen dona ab iis accepit,
 » non tenetur restituere, nisi repetantur legitime; quia probabile est
 » valere naturaliter, tametsi non civiliter. *Mol. Lugo, Trull. Dian. p.*
 » 8. t. 6. r. 4. et 7.

« 9. Tenentur curatores, et tutores singulis annis administrationisra-
 » tionem reddere; ubi, si quis decess, aut noxius reperiat, amoven-
 » dus est, impostâ satisfactione, aliisque subrogandos (1).

« 10. Si tutor, vel curator, post rationes officii redditas, fidelis depre-
 » hensus fuerit, debetur ei præmium; quod in quibusdam locis est vi-
 » gesima pars reddituum bonorum omnium minoris, in aliis autem decima
 » pars.

« 11. Porrò, qui non possunt esse tutores, et curatores; et qui à
 » tutela, et curatela excusentur, ne iis imponi possint, v. gr. habentes
 » quinque filios superstites pauperes, etc. *vide apud Tamm. l. c. et*
 » *Sa, v. Minor*, ubi sic habet: *Tutor non potest esse junior 25 annis,*
 » *nisi fortè mater; nec religiosus, nec femina (nisi mater aut avia,*
 » *et uxor casu antè dicto), nec clericus in sacris, si non velit, nec*
 » *Episcopus, nisi miserabilium personarum. Horum verò tutelam*
 » *suscipere tenentur et Episcopi, et clerici, et religiosi; quod ego,*
 » *inquit, de religiosis universim non admitto. Vide Laym. l. c. (2).*

« 12. Si tutor, et curator, cum tenerentur negotiari, omiserunt, pos-
 » sunt pupilli ab eis accipere 5 pro 100. *Sa, v. Curator. Vide etiam*
 » *Novar. c. 25. Plura vide supra l. 4. tr. 3. c. 2. d. 3.*

Art. 442. Sine curatore tamen causam de bonis immobilibus non agat neque acceptum
 feret aliquod debitum capitale.

Art. 464. Item immobilia alienare aut quidpiam, aliud ac quod administratoris est, fa-
 cere non potest, quin formalitates pro minore non emancipato requisitas servet. *Edi.*

(1) *Art. 470.* Omnis tutor, patre et matre exceptis, ad rationes gestionis singulis annis
 semel et statuto à consilio familie tempore reddendas cogi potest.

(2) *Art. 442.* Tutores aut membra consilii familie esse neguntur:

1. Minores, nisi excipias patrem vel matrem;

2. Interdicti;

3. Femine, nisi matrem aliasve ascendentes excipias;

4. Qui aut quorum pater et mater aiaoti litum intendunt, quâ magis pars bonorum
 minoris possidetur.

Art. 443. Qui ad supplicium damnati aut infamiâ notati sunt;

Art. 444. Qui publicè vitam licentiozem agunt aut quorum inscètia aut infidelitas ge-
 stione negotiorum palam facta est.

Notandum, præter hos esse plurimos, qui à tutelâ suscipiendâ excusentur, ut qui pu-
 blicè munitionibus impugnantur, aut gravi infirmitate detinentur aut 65, vel saltem 70 annos
 nati sunt aut 5 filios legitimos habent, etc. *Edi.*

DUBIUM II.

Quid et quotuplex sit testamentum ?

- 919 *Quid est testamentum? De requisitis ad codicillum, et quid importet clausula codicillaris?*
- 920 *Quotuplex est testamentum?*
- 921 *Ex quibus capitibus testamentum est nullum?*
- 922 *Quid, si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas?*
- 923 *Quid, si constet hæredi voluntas testatoris?*
- 924 *Quid si non constet, an ipse teneatur credere uni testi? Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia?*
- 925 *Quid, si testamentum factum sit ab hominibus rusticanis?*
- 926 *Quid, si tempore pestis?*
- 927 *An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia?*
- 928 *Vide alios casus.*
- 929 *Quid de testamento clericorum, novitiorum, et militum?*
- 930 *Dub. 1. An legatum relictum virgini, ut nubat, possit ei dari, si fiat religiosa? Dub. 2. An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis? Dub. 3. An legatum relictum orphanis possit dari eis, qui parentes habent inutiles? Dub. 4. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis quæ sine dote jam nupserint? Dub. 5. An legatum relictum puellis nupturis, possit dari viduis, ut iterum nubant? Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis, possit dari virgini corruptæ? Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredes, si ante nuptias moriatur? Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in alia divino cultui necessaria? Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus?*
- 931 *Quæritur I. An ultimæ voluntates possint commutari à Papa sine causa? Quærit. II. An ab Episcopis cum justa causa? Dub. 1. An tunc requiratur consensus hæredis, et legatarii? Dub. 2. Quæ sint causæ justæ ad commutandum?*

919. — **R**ESP. 1. Testamentum est voluntatis justa sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, cum directa hæredis institutione. Quod additur, ut distinguatur à reliquis ultimis voluntatibus, nam differt à legato, seu fideicommisso partiali, quòd hoc sit donatio quædam à defuncto relicta, et ab hærede præstanda: » (*Legata accipienda sunt à manu hæredis. Vide Salm. de contract. c. 5. punct. 13. §. 1. n. 178.*) « à codicillo verò differt, quia codicillus est quasi testamentum imperfectum, et non fit ad instituendum hæredem, nisi ex privilegio, v. g. in militia, sed ad aliquid in testamento explicandum, addendum, mutandum, detrahendum, vel ad legata instituenda. *Vide Laym. l. 3. t. 5. c. 1. et seq. Tann. t. 3. d. 4. q. 8. Less. lib. 2. c. 19. Bon. d. 3. q. 17. p. 1. (1).*

Ad codicillum sive nuncupativum, sive in scriptis, sufficiunt quinque

(1) In Jure novo non nominatim fit distinctio testamentum inter et legatum ac codicillum, sed omnes dispositiones ultimæ voluntatis, sub quocunque nomine fiant, regulis testamentorum subjiciuntur.

testes, etiam non rogati, et fœminæ (quamvis ad codicillum in scriptis requiritur testium subscriptio), ex *l. ult. c. de Codic.* Ad codicillum verò inter liberos, et milites, sufficiunt duo testes. Vide *Lugo d. 23. n. 15.* Hic notandum cum eodem *Lug. n. 17.* quòd clausula in testamento apposta, scil. quòd si illud non valeat ut testamentum, valeat ut codicillus, importat, ut si testamentum sit nullum, sive ob defectum solemnitatis, sive ob præteritionem hæredis necessarii, hæres ab intestato debeat solvere legata, ex *Auth. Ex causa. c. de lib. præt.* et insuper ipse teneatur hæreditatem restituere hæredi in nullo testamento instituto, retentâ sibi quartâ trebellianicâ, ut colligitur ex *l. Posthumus. §. Si paganus, ff. de Injusto rupto test.* et si est hæres necessarius, retentâ sibi portione debitâ.

920. — « Resp. 2. Testamentum est duplex (1). I. *In scriptis, seu clausum* : quòd testamentum testator, sive suâ, sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, non defectuosis, non cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, prædigis, infantibus, religiosis, cognatis, qui in testatoris potestate sunt, « (Adde infames de jure, fratres, patrem testatoris, qui sunt in ejus potestate. *Viva qu. 40. n. 4. Salm. ibid. punct. 2. §. 1. n. 40. Adde hæredem, sed non legatarios, non tutores, etc. Viva et Salm. nec religiosos, etsi isti peccent, si testentur, sine licentia. Viva ib.*) » (quibus adde ipsum hæredem, et qui in ejus sunt potestate) sed masculis, puberibus, liberis, ad id rogatis, et

Art. 995. Testamentum instrumentum est, revocabile quidem, quo testator statuit, quid post mortem de bonis suis in toto aut in parte fieri velit.

Art. 997. Omnis dispositio testamentaria fieri potest vel hæredis institutione vel nomine legati aut qualibet denominatione apta ad exprimendum consensum.

Art. 1001. Dispositiones testamentarie vel sunt universales, vel titulo universali vel particulari. Omnes autem, sive sint instituto hærede aliove nomine legati, sequuntur regulas pro singulis traditas.

Art. 1003. Legatum universale vocatur illud, quo uni vel pluribus donatur bonorum universalitas.

Art. 1004. Legatum titulo universali dicitur id, quo donatur certa pars bonorum, v. g. annua vel tertia. Cætera omnia sunt particularia legata. Edit.

(1) *Art. 969.* Dividitur testamentum in olographum, publicum et mysticum.

Art. 970. Olographum sub pœnâ nullitatis manu propria testatoris totum scribi debet, cum indicatione anni, mensis, diei et usque nominis subscriptionis; non subjacet aliis formalitatibus.

Art. 971. Publicum conficitur per duos notarios coram 2 testibus aut per unum notarium coram 4 testibus;

Art. 972. Scribi quoque debet à notario, distante testatore.

Art. 973. Testamentum mysticum illud est, in quo testator secretò de rebus suis disponit, quodque ipse clausum et signatum offert notario coram sex testibus, asserens hoc esse suum testamentum à se vel ab alio scriptum et à se subscriptum.

Art. 975. Testes testamenti publici nec legatarii nec ipsius consanguinei aut affines ad eum gradum usque quodam gradum in jure canonico) inclusivè, nec scriba notarii esse possunt.

Art. 980. Qui testamenti testes vocantur masculi, majores et regni subditi sint oportet, non tamen interditi.

Edit.

- vocatus coram offert, profitendo id esse suum testamentum: tùm, si
- possit, manu suâ subscribit, alioqui octavus pro eo testis, dein omnes,
- et singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si possint, per
- seipsos, proprioque, vel alieno, aut communi omnes sigillo, consignant.
- *Laym. l. c. Bon. dist. 3. q. 12. p. 1.* • (*Nullum est testamentum scriptum ab ipso hærede, saltem post sententiam. Salm. de contract. c. 5. punct. 2. §. 2. n. 15.*) • II. *Nuncupativum*, quod minorem so-
- lemnitatem requirit, scilicet tantùm, ut septem testes idonei supra-
- dicti convocati audiant, et intelligant testatoris voluntatem, coram eis
- scriptam, vel voce articulata prolata (*Simul et eodem tempore, ut sint testes. Salm. ibid. n. 11. Per signa autem nequit hæres institui. Quid, si testator annuat? Probabile est posse sic institui, ex Lugo, Vasq. etc. Vide Salm. ibid. n. 12. maxime ad causas pias. Salm. ibid. §. 3. n. 17. in fine cum Vill. Gom. etc. Et Croix n. 1130.*)
- Etsi verò talis nuncupatio coram testibus à notario in scriptum com-
- muniter redigi soleat, id fit non ad actûs substantiam servandam, sed
- ad meliorem probationem, et securitatem, si testes decedant, vel in-
- idonei reddantur. Si autem testamentum careat solemnitate debita,
- dubiteturque, utrùm testator voluerit conficere clausum, an apertum,
- valet ut nuncupativum: hæc enim præsumitur testatoris voluntas, ne
- actus omninò corruat. *Sanch. lib. 4. cons. Lugo t. 2. de just. d. 24.*
- *Bard. d. 6. q. 10. §. 4.*

• Porrò præter has solemnitates jure communi requisitas, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti notarîi: • qui proinde, ne impingatur, utiliter adhibentur. •

Notandum 1. cum *Lugo d. 24. n. 5.* qui citat *Vasq. et Ronc. de Testam. c. 1. q. 3. r. 2. cum communiori, contra aliquos, ex l. Hæc consultissima, c. Qui testam. etc. et l. Hæredes 21. ff. eodem tit. non sufficere ad valorem testamenti nuncupativi, quòd testator declarat, se in tali schedulâ, putâ sigillo signatâ, vel tali loco clausâ nominare hæredem, et alias dispositiones; sed requiri, quòd ipse coram testibus sufficientibus hæredem nominet; et quoad alias, sufficere, quòd se ad schedulam remittat.*

921 — Notandum 2. quòd ex triplici capite testamentum potest esse nullum: I. ob defectum *solemnitatum* substantialium, quæ ab auctore explicantur. II. Ob defectum *complementi*, nam si testator moriatur, vel loquelam amittat, antequam testamentum compleat, testamentum est nullum, etsi hæredem instituerit, ex *l. Si quis, ff. de Test.* Hoc tamen currit, si constet testatorem voluisse instituere alios hæredes, vel legatarios ordinare; in dubio autem testamentum valet; sicut etiam valet, si hæres sit causa pia, vel si in eo sint scripta legata pia. *Salm. tr. 14. c. 5. punct. 3. num. 27. cum Mol. Tap. Dic. etc.* III. Testamentum potest esse nullum ob defectum *libertatis*, eò quòd testator non libe-

egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi, aut precibus importunissimis, vel metu reverentiali. *Salm. ibid. n. 30.* Secus, si testator fuit inductus precibus simplicibus, suasionem, etc. *Vide Salm. l. c.*

922. — « Quæres, an testamentum sit validum, cui desunt solemnitates à jure civili requisitæ?

» Resp. 1. Si testamentum factum sit ad causas pias, etiam in foro externo eas non requiri, sed sufficere eas, quæ sunt juris gentium, » scilicet duos testes; in foro autem conscientiæ, suppositâ potestate » disponentis, sufficere scripturam, nutum, vel aliud signum testatoris, absque ullo teste. Quod si tamen manus testatoris non extet, » requiruntur duo testes in foro externo, inter quas etiam fœmina » esse potest. *Covar. et alii 42. Dian. p. 7. t. 6. r. 46.* » (*Cum Salmant. ibid. punct. 2. §. 3. n. 17.*) « Item confessarius, vel parochus esse potest, licet legata sint pro sua Ecclesia, idque ad hoc » tantum, ut voluntas testatoris probari possit, et iudex pro ea sententiam ferat. *Vide Less. et Card. Lugo t. 2. d. 22. s. 9.* ubi etiam » probat, in tali testamento ad pias causas non esse necessariam hæredis institutionem. At, licet morte interveniente non fuerit absolutum, valet tamen quoad legata pia in eo jam expressa. *Malder. Laym. Dian. part. 5. t. 46. r. 126.* An autem tale testamentum » ad causas pias principaliter factum, si solemnitates desint, valeat » quoad legata profana, controvertitur: Negant *Bon. et Lugo* affirmant » *Covar. Sa, Less. Fill. Sanch. Barbos. Trull. cap. 18. d. 4. Dian. p. 7. tract. 6. r. 4.* » (et hanc tenent *Salm. tr. 14. c. 5. p. 2. §. 3. n. 19. et Viva art. 2. num. 5. cum communiori et Roncaglia c. 2. q. 6. r. 1. vocat communem, quia accessorium sequitur naturam principalis. Attamen sententia Bonacinæ punct. 3. n. 18. et Lugonis d. 22. n. 274. cum Vasq. Jason. etc. est satis probabilis: quia respectu laïcorum Papa nihil disponit. Nec semper valet regula, quod accessorium sequitur naturam sui principalis, nam ipsa non currit, ubi diversa est ratio accessorii à principali, ut hic accidit; et ideò, non obstante quòd testamentum principaliter sit profanum, debetur legatum in eum relictum, etiam deficientibus solemnitatibus juris civilis. Præterea testamentum in favorem liberorum, licet valeat quoad liberos, non tamen valet quoad alios, si solemnitates juris communis desint, ut habetur in l. Hac consultissima et in l. Ex imperfecto. c. de Testam.) « Denique testamentum ad pias causas non » solemne revocat aliud solemne, etsi hujus mentionem non faciat. » *Molin. etc. Dian. p. 6. t. 6. r. 25. et 26.* » (*cum Viva n. 4.*) « idque, » etiamsi prius etiam fuerit ad causas pias. *Mol. et alii 6.* licet hoc » posterius quidam negent. *Vide l. c. r. 26. 27. (1).**

(1) Patet, in Cod. civ. pro foro externo nullum discrimen pias inter et causas profanas fieri. Edit.

923. — Quoad dispositiones pias, certum est, quòd si constat hæredi voluntas testatoris, sive per verba, sive per nutum, aut scripturam, tenetur hæres in conscientia vel cedere hæreditatem loco pio, vel legata solvere. Ita communiter *Lugo d. 22. n. 267. Concina t. 7. pag. 647. n. 9. Laym. c. 7. de Testam. num. 5. Ronc. eod. tit. 2. q. 2. r. 1. et Salm. ibid. n. 18. cum Less. Dic. Vill. etc.* Unde infertur, quòd si testator dedisset tibi aliquid, ut tanquam pauper retinères, vel ut in pias causas distribueres, tutè id faceres, etiam inscio, et invito hærede, prout docent *Lugo n. 268. Mol. t. 1. d. 134. et Salm. l. c. cum Dic. Vill. Cov. Gom. etc.*

924. — Cæterùm, si contrà non constet hæredi voluntas testatoris, docet *Laym. ib. n. 4.* quòd ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur hæres in suo præjudicio credere uni testi, quamvis probatissimo, dum in *c. Relatum, de Test.* expressè dicitur: *Tribus, aut duobus testibus requisitis*; et in *c. Licèt, de Testib.* dicitur: *Licèt quædam sint causæ, quæ plures exigunt testes; nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur, prout ajunt *Laym. ib. Holzm. de 6. p. c. 1. n. 657. et Croix l. 2. p. 3. n. 430.* Hinc docet *Laym. n. 5.* quòd hæres non tenetur credere soli parochò, nisi alius adsit contestans; et idem dicunt *Viva q. 40. art. 2. n. 3. et Croix ut sup.*

925. — • Resp. 2. Si testamentum factum est ad causas non pias, — hominibus rusticianis quinque testes sufficiunt, si plures haberi nequeant, nec subscriptione opus erit, si litterati non sunt. *Laym. l. c. c. 2. n. 16. Bon. l. c. part. 1. n. 5.*

Hic autem quæritur, an testamentum nullum quoad causas non pias, valeat quoad legata pia? Alii negant, quia corrueute principali, corrui accessorium. Sed communior sententia affirmat, quia specialis ratio reperitur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor religionis, et ideo ibi attenditur tantùm jus canonicum. Ita *Laym. lib. 3. tr. 3. c. 2. et Ronc. de Testam. c. 2. q. 6. r. 2. cum Cov.*

926. — • Resp. 3. Tempore pestis non requiruntur septem testes — simul congregati ad subscriptionem: sed sufficit, si singuli separatim adhibeantur. Adde, æquitatem postulare, ut, quando testes, vel notarius haberi non possunt; ultimæ voluntates validæ pronuntientur, si de voluntate defuncti liquidò constet. Hinc in Camera imperiali valet testamentum, peste valde grassante, conditum coram duobus, vel tribus testibus, inter quos confessarius esse potest. Atque hæc vera sunt secundùm jus commune Cæsareum, seclusis specialibus locorum statutis. Nam Venetiis v. gr. et Viennæ duo testes ad testamentum sufficiunt. *Vide Laym. l. c. cap. 2.* Imò absolutè loquendo tempore pestis sufficere solemnitates juris gentium, atque

• adeò tres, vel duos testes. *Dian. p. 7. t. 6. r. 34. ex Sa, Laym.,*
 • etc. atque inter eos esse posse fœminam, et notarium ipsum (tam-
 • etsi non sit immatriculatus); modò non sit consanguineus, vel
 • affinis defuncti, r. 36. *ex Menoch.* etc. nec opus esse, ut sint rogati,
 • vel audiant vocem testantis (etsi hoc quidam requirant), modò eum
 • videant, r. 37. et 38. neque invalidari, licèt ægrota convalescat,
 • r. 39. *ex aliis* 8. Denique, si parochus scribat coram unico teste,
 • habère vim testamenti, saltem nuncupativi, dicunt *Mol. et March.*
 • *cum Dian. l. c. r. 34. et 41. Vide etiam p. 5. t. 3. r. 123. (1).*
 • 927. — • Resp. 4. Etsi probabilis et segura sententia sit *Cov. Bon.*
 • *d. 3. q. 1. p. 4. et aliorum,* testamentum factum ad causas non
 • pias, sine solemnitatibus à jure requisitis, invalidum esse in foro
 • conscientia, præterquam quoad legata pia, *Molin. Lugo, Vasq.*
 • *Sanch. Diana p. 7. t. 6. r. 3. contra Barbos.* ita ut hæres per
 • illud institutus, et legatarius teneantur ad restitutionem hæredibus
 • ab intestato; contrarium tamen verius est, ideòque licèt retinetur,
 • quod tali testamento possidetur. Ratio est, quia illæ solemnitates tan-
 • tum requiruntur ad cavendam deceptionem, et ad fidem in foro externo
 • faciendam. *Vide Less. l. 2. c. 19. d. 3. C. Lugo disp. 22. s. 9.*

Triplex etiam sententia (prout diximus de contractibus n. 744.) est pro testamentis conditis sine solemnitatibus.

Prima sententia tenet ea valère in conscientia, et naturalem parere obligationem. Ita cum *Bus. Less. l. 2. c. 19. dub. 3. Mol. d. 84. Sa, et Sylv. v. Testam. Roncag. de Testam. cap. 1. q. 4. r. 2.* item *Mald. Reg. etc. apud Cabass. T. J. l. 6. cap. 3. n. 4.* Et probant ex §. *Per traditionem Inst. de rer. div.* ubi: *Nihil est tam conveniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.* Hinc *Less. Salas, Sayr. et Molf. ib.* dicunt hæredem ab intestato, si certus sit de voluntate testatoris, tenèri eam exequi et restituere hæreditatem.

Secundam sententiam verò omninò oppositam tenent *Suar. Bon. Cov. ap. Cab. l. c. et Salm. tr. 14. c. 1. n. 51. cum Laym. etc.* quia lex solemnitatum non solùm fundatur in præsumptione fraudis, sed etiam in ejus periculo. Eamdem sententiam sequitur *Lugo d. 22. n. 256. cum aliis,* sed excipit fideicommissa, ex §. *ult. Inst. de Fideicom.*

Tertia sententia, quam amplectitur *Cabass. l. c. cum Sot. Sanch. Ban. et Bejz,* tenet præferri debère possessorem. Primam, et secundam sententiam probabilem censeo, sed hanc tertiam probabiliorem, et in praxi omninò sequendam; quia potius omni juri est jus possessionis;

(1) *Art. 985.* In loco, quocum ob pestem nulla communio esse potest, valent testamenta à præfecto juris aliove magistratu municipali civitatis coram 2 testibus confici.

Art. 987. Quod privilegium 6 mensibus viget à restitutà communione aut à transitu testatoris in alium locum.

Edit.

unde omnino dicendum puto, quòd hæres non tenetur solvere; et contra, legatarii, si bonâ fide legatum acceperint, non tenentur restituere. *Observa attentè quæ diximus dict. n. 714.* Id tamen intelligendum nisi accedat sententia judicis, ut dicunt *Ronc. l. c.* et *Cabass. l. c. cum aliis cit.* Nec obstat dicere, sententiam judicis non obligare, si nitatur legi fundatæ in falsa præsumptione fraudis, quæ non adsit; nam, præterquam quòd sententia tunc nititur legi quæ fundatur in periculo generali fraudum, ut respondet *Roncaglia*, quisque tenetur parère judici præcipienti, semper ac ejus sententia non sit evidentè injusta, ob bonum commune pacis, ut litibus, et jurgii finis imponatur.

Unde resolves:

• 4. Hæres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tenetur restituere hæreditatem, et solvere legata iis, quibus testamento minus solemnè, aut ex voluntate ejus debentur. *Molin. Less. (contra Bonnac. l. cit.)* • (*Secus verò dicendum juxta contrariam sententiam probabilem mox supra allatam.*)

928. — • 2. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere pro ratione dubii: quia, cum nec ipse, nec alii cœperint adhuc possidere bonâ fide, in dubio par est eorum conditio. *Vide Bon. l. c.*

• 3. Si hæres ab intestato retineat hæreditatem, et legata, possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, uti occultâ compensatione, quia reverà res illa erat ipsorum. *Vide Bon. l. c.* • (*Sed hoc negamus. Vide dicta l. 4. n. 35. Attamen, (in nota.)*)

• 4. Si hæres ab intestato fateatur, mentem testatoris fuisse, ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solveret; aut si, oblato juramento, jurare noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hæreditatem tradere, et solvere legatum.

• 5. Ob eandem causam idem dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, ut hæreditas, non ut fideicommissum, sed immediate perveniret ad alium, quia non est recurrendum ad fidem testium, vel ad juris subtilitatem, quando is, cujus interest, ipse confitetur testatoris voluntatem. *Vide Less. et Card. de Lugo l. c.*

Ait Lugo d. 22. n. 257. et 238. quòd si testator voce committat hæredi fideicommissum, et hæres tacet, tenetur utique illud implère; secus, si testator committat ei legatum; dicit tamen, quòd si hæres solverit jam legatum, non potest repetere.

929. — • *Resp. 5.* Etsi probabile sit clericorum, et novitiorum testamenta facta ad causas non pias sine solemnitatibus juris non valère: *Mol. et alii 3.* Cum tamen contrarium etiam sit probabile, ex *Suar. etc.* potest hæres ex tali testamento hæreditatem adire pro foro conscientie. *Dian. p. 9. t. 9. r. 46.*

» Resp. 6. Milites hujus temporis gaudent iisdem privilegiis testandi,
 » quibus olim, dummodò in castris (vel in propinquo ex causa legitima)
 » versentur. *Dian. p. 7. tr. 45. rest. 24. et seq. ex aliis 13. contra*
 » *Bald. etc.* atque adeò sufficiunt iis duo testes (licet probabiliter nec
 » hi requirantur, r. 45.), etiam non rogati, r. 46. et alii 4. contra *Mo-*
 » *lin. Lugo, etc.* etiam aliàs inidonei, modò non sint impuberes, nec
 » cæci, vel servi, r. 47. *Lugo, Vasq. etc.* neque opus est eorum sub-
 » scriptione, vel signorum appositione, vel ut sint in conspectu testa-
 » toris, *ibid.* Imò miles jure militari (quo præsumitur esse testatus in
 » dubio) potest testari solo nutu, r. 49. Potest etiam plura simul testa-
 » menta valida facere, vel pro parte testatus, vel pro parte intestatus
 » decedere, r. 53. et 55. Valetque ejus testamentum etiam post missio-
 » nem honestam, sed non ultra annum. *Mol. Lugo etc.* r. 64. Denique
 » possunt milites supradicto modo testari, tametsi sint surdi, et muti
 » (saltem si in castris auditum, et vocem amiserunt). *Dian. r. 48. 49.*
 » et 50. *ex aliis.* » (*Testamentum inter liberos valet, ut dispositio*
facta ad causam piam. Vide Salm. tr. 14. c. 5. punct. 2. §. 4.
n. 20.) (*).

930. — Hic plura dubia oportet adnotare circa materiam legatorum.
 Dub. 4. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ
 fiunt religiosæ? Resp. Si legatum sit relictum personæ determinatæ,
 certum est posse dari, nisi aliter constet de mente testatoris, ita *ex*
Auth. de Sanctiss. Episc. §. Hoc quoque. Vide Salm. ibid. punct. 13.
§. 2. n. 184. Quid, si legatum relictum sit personis indeterminatis?

Prima sententia negat debèri illud puellis religionem ingredientibus;
 hanc tenent *Sanch. de matr. l. 1. d. 33. n. 32. Bonac. d. 3. q. ult.*
punct. ult. n. 19. Mol. d. 207. Barb. de pot. Ep. alleg. 83. n. 27.
Ronc. de test. c. 7. q. 2. r. 3. Conc. t. 7. p. 679. n. 10. et Lugo dist.
24. n. 293. cum communi, ut asserit. Ratio, quia mens testatoris ser-
 vanda est in specifica forma, semper, ac servari potest; nec recurrendum
 ad ejus voluntatem præsumptam, quando habetur voluntas contraria
 expressa: tales enim testatores et piè providere sic intendunt solis puellis
 nubere volentibus, ne exponantur periculo prostitutionis. Nec obstat

(*) *Art. 981.* Testamenta nullum eorumque omnium qui in exercitu versantur, ubique
 ab agmine aut turmæ duce (gall. *chef de bataillon ou d'escadron*) aliove militum præ-
 fecto ordinis superioris coram 2 testibus fieri possunt; item à 2 commissariis militariibus
 (gall. *commissaires des guerres*) vel uno commissario eorum 2 testibus;

Art. 982. Item à principe valetudinis prefecto (gall. *officier de santé ou chef*) unà
 cum prefecto militari, qui xenodochei curator (gall. *chargé de la police de l'hospice*)
 existit, cum milites ægroti aut vulnerati decumbant.

Art. 983. Hoc privilegio non possuntur, qui intra limites regni in presidio aut hy-
 bernis versantur, nisi sint in arce aut loco eorum aliove, quocumque belli causâ, communi-
 catio esse nequit.

Art. 984. Elapsis 6 mensibus à restitutâ libertatè testator ad formulas consuetas tene-
 tur.

Edif.

præfata ex in *Auth. cit.* quia ibi sermo fit tantum de legato facto personæ determinatæ, unde nullum aliis damnum infertur, si ipsi ingredienti religionem tradatur; sed incasu posito præjudicium irrogatur aliis nubendis à testatore nominatis.

Secunda sententia verò, quam tenent *Salm. ibid. n. 185. Diana p. 4. tract. 14. Misc. r. 35. cum Pontio, Natta, Boerio, et Ochagav.* ac adhæret *Less. l. 2. c. 18. dub. 15. n. 123.* affirmat deberi legatum; quia in dicta *Auth.* assignatur ratio, cur legatum relictum certæ personæ ad nubendum, ei debeatur, si fiat religiosa: *Quòd vitam profitentur religiosam*; scilicet ne puella relinquat statum religiosum, ut legatum consequatur. Cùm autem in legato relicto puellis indeterminatis idem legis motivum urgeat, idèò religiosæ non sunt illo privandæ: *Ubi enim* (ut dicitur in *l. Illud. ff. ad l. Aquil. (eadem militat ratio, eadem militare debet juris dispositio.* Neque (ait *Lessius*) præfata lex *Justiniani* innititur præsumptæ menti testatoris, sed absolutè vult favere pietati, etiam contra expressam testatoris voluntatem; ita ut, si testator expresserit excludendas esse puellas religionem ingredientes, talis dispositio rejicitur tanquam turpis. Hanc sententiam reprobare non audeo, sed prima mihi videtur certè probabilior; quia dispositio *Authenticæ* continet jus novum, quod, cùm exorbitet à jure communi, non est extendendum de casu ad casum; maximè quia talis extensio redundaret in præjudicium aliarum. Probabiliter autem dicit *Conc. tom. 7. p. 680. n. 11*, quòd si non extarent puellæ, quæ nubere vellent, tradendum esset legatum religionem ingredientibus; nisi ex mente testatoris expressè oppositum colligeretur. Præterea addit *Barb. dict. all. 83. n. 28. cum aliis*, quòd si testator relinquat alicui puellæ mille si nubat, et centum, si ingrediatur monasterium, debentur monasterio omnia mille, si hoc sit factum in odium religionis, quia tunc sic decernendum est in pœnam testatoris: secus, si id factum sit, eò quòd dotes religiosarum sunt minores nubentium.

Dub. 2. An legatum relictum civibus loci, possit dari extraneis? Negandum, nisi isti animum habeant ibi perpetuò manendi, tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel nisi sine tali animo ibi per decennium manserint. Ita *Salm. tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 186. cum Lugo, Sanch. etc. ac Conc. tom. 7. p. 681 n. 14. ex l. 1. c. de Incolis.* Hic addendum id quod tradunt *Sanchez, Trullench. et Barbosa apud P. Ferraris (Bibl. v. Civitas n. 74.)* nempe quòd legatum relictum puellis originariis non est dandum eis, quæ casualiter natæ fuerint in eo loco.

Dub. 3. An legatum relictum orphanis possit dari pauperibus habentibus parentes inutiles? Non concurrentibus verè orbatis parentibus, videtur receptum apud omnes, quòd dari possit. Ratio, quia sic etiam impletur voluntas testatoris, qui vult opitulari filiis non habentibus, à

quo alantur, et tales sunt qui habent parentes inutiles, ex celebri illo dicto apud Glossam in c. *Admonere*, caus. 33. quæst. 2. v. Dixi. Si re priveris, nec nomen habere mereris. Et ex Glossa v. *Inutilem in c. Inter corporalia*, de Trans. Episc. ubi dicitur, inutilem reputari ut mortuum. Huic adhæret id quod dicunt Covarr. Bald. Pal. Perez, etc. apud Sanch. l. c. nempe quòd pater dicitur orbatus filio, si filius est inutilis, ex Glossa in l. *Plagiarii*, c. ad L. *Flaviam de Plag.* Et ex eadem Glossa dicitur vidua, quæ virum inutilem habet. Sic à pari dicendus orphanus, qui parentes habet inutiles; ita Roncag. de Testam. c. 7. q. 5. r. 4. Conc. tom. 7. p. 684. num. 15. Dian. p. 4. tr. 2. r. 52. Salm. ibid. n. 187. cum Trull. etc. ac adhæret Lugo d. 24. n. 303. An autem, concurrentibus verè orbatis parentibus, hi sint præferendi? Affirmant omnes præfati auctores cum Sanchez Cons. l. 4. c. 2. dub. 43. qui vocat commane; ratio, quia, cum voluntas testatoris possit impleri in sensu proprio, non debet impleri in improprio, ex Clement. Quia contingit de Rel. domib. et ex Trident. sess. 25. c. 8. de Ref. Sicut enim propriè vidua non est, quæ virum habet inutilem, sed quæ viro caret, ut dicunt Sylv. Tab. et Ang. apud Sanch. Ita in casu nostro. Attamen videntur non omninò improbabiliter negare Bonac. d. 3. q. ult. n. 9. et Roncag. l. c. r. 2. Ratio, quia id, licèt non congruat litteris dispositionis, congruit tamen, imò magis accedit ad finem testatoris, subveniendi paupertati filiorum, qui cum parentes habent inutiles, egentiores sunt verè orphanis, dum non solùm debent tunc propriæ, sed etiam parentum indigentiaè providere.

Dub. 4. An legatum relictum puellis ut nubant possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint? Resp. affirmativè, si sit relictum puellis determinatis, quia præsumitur testator voluisse ipsis omninò providere ob pecuniarum erga illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptiæ decenter vivant. Secus, si indeterminatis, quia tunc censetur potius testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. Quando verò legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, benè potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis testatoris, nempe sublevandi ipsarum indigentiam. Ita communiter Sanch. l. 7. de matr. d. 94. n. 63. Rene. de Testam. c. 7. q. 3. r. 4. Salmant. tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 188. cum Trull. et Dian. Conc. tom. 7. pag. 680. num. 12.

Dub. 5. An legatum relictum feminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterum nupturis? Resp. affirmativè, si non sint aliæ feminae ætate nobiles: secus, si adsint, quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ, propriè intelligitur ea, quæ numquam nupsit, vel si nupsit, invalidè nupsit, aut matrimonium non consummavit, ex l. Boves, §. Hoc sermone. ff. de verb. signif. Ita communiter Sanchez l. 7. de matr. d. 95. n. 65. Rene. d. c. 7. q. 3. r. 4. Conc. tom.

7. p. 684. n. 13. et *Salm. ibid. n. 189. cum Bon. Trull. etc.* qui tamen rectè addunt cum *Roncaglia*, quòd si legatum sit relictum pro nubendis fœminis pauperibus, viduis etiam dari potest, quia verbi significatio utrisque convenit tam virginibus, quàm viduis.

Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini etiam corruptæ? Distinguendum, si publicè constet de ejus corruptione, non potest tradi: quia non adimpleretur finis testatoris, volentis tantùm subvenire iis, quæ verè virgines sunt. Secùs, si clàm sit corrupta, quia in communi æstimatione hæc pro virgine reputatur, ut colligitur ex *l. Liber, §. Quod autem. ff. de Legat.* Nec censetur testator voluisse, quòd puella manifestet suam turpitudinem: ita communiter *Conc. tom. 7. p. 684. n. 16. Roncag. de Testam. d. c. p. 4. r. 1. Salm. ibid. n. 190. cum Trull. Dian. Martin. à S. Jos. etc.* An autem puella corrupta possit tale legatum petere? Affirmant *Salm. ibid.* quia in favorabilibus verba sunt largè interpretanda, ut probant in *tr. de leg. c. 4. n. 19. et seqq.* Sed probabilius negant *Conc. l. c. et Martin. à S. Jos. ap. Salm. cit. n. 190.* tum quia verba testatoris servanda sunt in rigore, quantum fieri potest; tum quia talis interpretatio fieret in præjudicium aliarum. Et idem videtur sentire *Roncag. loc. cit.* dicens illum, cui data est facultas à testatore eligendi virgines pro legato, non posse eligere eam, quam certò sit corruptam, si absit scandalum. Conveniunt tamen *Concina et Ronc.* ad dicendum, posse illam petere et eligi, si desint aliæ verè virgines.

Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Affirma; sic enim statutum est in *l. Quoties, 22. ff. de Condit. et demonstr.* Quia, ut habetur ex alia *l. 2. c. de Indict. viduit.* multum interest reipubl. ut proles augeantur. Secùs dicendum, si legatum relinquatur viduæ, ad viduitatem servandam, *Auth. Cui relictum. c. tit. cit.* quia honestum est à secundis nuptiis abstinere.; ita *Salm. de matr. c. 4. punct. 8. n. 109. et 110. et Concina. pag. 688. n. 7.*

Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredem, si ante nuptias illa moriatur? Rectè distinguit *Lugo d. 24. n. 209. cum Sanchez et Mol.* Si legatum relictum sit puellæ intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere, tunc transit ad ejus hæredem; secùs, nullo habito respectu ad personam, sed tantùm ad operam piam peragendam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem; vel si legatum sit relictum sub conditione necessaria, ut puella nubat, sine intentione faciendi operam piam, quia tunc legatum erit profanum, et fiet caducum, ac ideò transibit ad hæredem testatoris (1).

(1) *Art. 1040.* Testamentum pendens ab eventu incerto et ita comparatum, ut ex intentione testantis ad effectum perducendum sit, prout eventus obtinuit necne, non stat, si hæres aut legatarius ante expletam conditionem moriatur.

Art. 1041. Testamentum sub conditione purè suspendente executionem factum, non

Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in ornamenta, et alia divino cultui necessaria? Negant *Panormitanus, et Lopez apud Sanch. Cons. l. 4. c. 2. dub. 14.* Sed probabiliter affirmant idem *Sanch. et Lugo d. 24. n. 304.* quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad servitium Ecclesiæ, nisi aliter constet de mente testatoris.

Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? Resp. si legati executio relicta sit ad electionem hæredis, potest ipse dare cuicumque verè pauperi. Si verò non est hæredi electio commissa, tunc præferendi sunt L. Coniuncti testatoris, ut communiter DD. cum *Barbosa de pot. Ep. all. 83. n. 17. et Ronc. de testam. c. 7. q. 6. r. 2.* Et inter eos præferendi sunt proximiores, ut docet *D. Thom. 2. 2. q. 32. art. 9.* Id enim exposcit ordo charitatis: atque hoc (addit *Ronc.*) etiamsi adsint alii pauperiores. II. Pauperes concives testatoris præferendi sunt cæteris extraneis, ut Glossa in c. *Pauperes, de Testam. et Ronc. l. c. cum Men.* utque colligitur ex l. *Præses. c. de Serv.* III. Magis indigentes, ut *S. Thom. l. c. art. 3. ad 1. Ronc. l. c.* et etiam nobiles, ut addit *Barb. cum Surdo n. 48.* IV. Pauperes probatoris vitæ. *S. Th. ib. art. 9.* Hinc dicunt *Laym. l. 3. tr. 5. c. 11. n. 6. Ronc. cum Men.* præferendos esse religiosos, qui ex eleëmodynīs vivunt; rectè verò censet *Roncag.* contra aliquos, non venire nomine pauperum religiosos, qui habent redditus sufficientes, unde vivant. V. In æquali paupertate præferendæ sunt fœminæ, quatenus istæ majori periculo peccandi sunt expositæ, idem *Roncag.* Cùm autem testator dixerit, legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi; ita *Ronc. et Barb. n. 19. cum Men. Bart. etc. communiter.* An verò eo casu possit executor etiam sibi aliquid applicare? Affirmant *Laym. l. c. n. 7. Sanch. Dec. l. 2. c. 11. n. 54. et Barb. l. c. n. 22. et 54. cum Palac. Men. Gonzal. et aliis communiter.* Excipiunt tamen *Laym. et Sanch.* si testator noverit ejus paupertatem, quia tunc censetur, quòd si voluisset illi subvenire, aliquid expressè reliquisset. Sed non improbabiliter *Roncag. l. c.* hanc exceptionem non admittit, quia non præsumitur testator eum voluisse inferioris conditionis facere, quàm alios pauperes; et si aliquid ei non reliquerit, id evenire potiùs censendum vel ex oblivione, vel inadvertentiâ, vel quòd noluisset testator ruborem executori inferre, si inter pauperes eum numerasset.

934. — Quæritur hic I. An Summus Pontifex possit sine justa causa validè commutare ultimas voluntates testatorum? Nulli dubium, quòd Papa potest cum causa ultimas voluntates commutare, ut patet ex *Clem. Quia contingit, de Domib. relig.* ubi dicitur: *Ea quæ ad certum usum*

Impediet hæredem institutum et legatarium, quin jus suum in suos hæredes transferant.
Edit.

largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alia (salvâ Sedis Apostolicæ auctoritate) converti. Sed dubitatur, an id possit Papa sine causa? Tres sunt sententiæ apud Sanch. Concil. l. 4. c. 2. dub. 1. n. 1.

Prima sententia affirmat, quam tenent Arm. v. Legatum n. 55. Ang. eod. verb. l. c. Ratio, quia omnia legata intelliguntur implicite relicta ad arbitrium Papæ, vel principis.

Secunda sententia, quam tenent Angles, Rosell. Covarr. etc. apud Sanch. num. 2. et cui adheret Croix l. 4. n. 842. id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria.

Tertia sententia verier et communis, quam tenent Bus. infr. n. 939. Sanch. n. 4. cum Bart. Socin. Laym. l. 3. str. 5. c. 44. n. 11. Salm. tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 194. cum communi, Mol. l. 4. de Primog. c. 3. n. 40. et Lug. d. 24. num. 312. (qui præfatas duas sententias falsas vocat), omninò negat posse Pontificem, aut principem sine justa causa commutare testatorum voluntates. Probatur 1. ex Trid. sess. 22. c. 6. de Ref. ubi (ut sentit Laym. l. c. cum Mol. d. 249.) supponitur, tales commutationes non posse fieri à Sede apostolica, non nisi ex justa et necessaria causa. Probatur 2. ratione, quia licet dispositiones testatorum censeantur commissæ Papæ (vel principi), non tamen ut domino, sed ut boni communis, aut piarum causarum dispensatori committuntur, unde, cum Pontifex non sit dominus talium honorum, non potest neque ex potestate ordinaria, neque extraordinaria convertere sine causa has dispositiones ad alium usum, quam à testatoribus sunt destinatæ. Si igitur legatum est profanum, poterit princeps ob necessitatem publicam, vel aliam justam causam, in aliud legatum profanum vel pium commutare. Si verò legatum est pium, poterit Papa tantùm, justâ causâ interveniente, in aliud pium convertere.

Queritur II. An Episcopi cum justa causa possint commutare pias dispositiones.

Prima sententia affirmat et hanc tenent Angel. v. Legatum 2. n. 42. et 44. Sylvest. eodem v. q. 42. Arm. n. 55. cas. 56. et Rosell. Tap. ep. Sanch. Cons. l. 4. cap. 2. d. 2. n. 3. et Beja cum aliis apud Croix l. 4. n. 849. qui huic sententiæ adheret. Ratio 1. quia communis sententia (ut asserit Croix ibid.) tenet, apud Episcopos esse huiusmodi facultatem ordinariam commutandi; quia talis commutatio est quedam dispensatio in lege præscribente exactam implentem ultimarum voluntatum; unde, quando dicitur fieri posse dispensationes, et non exprimitur à quo in Tridentino, satis intelligitur fieri posse ab Episcopis; ut cum pluribus docent Sanch. de leg. l. 6. n. 44. n. 2. et Sanch. de matr. l. 8. d. 5. Hinc inferunt idem Sanch. l. c. d. 7. et Lugo d. 24. n. 310. quòd si testator reliquit alicui Ecclesiæ legatum pro festo anniversario, potest Episcopus illud ad tempus commutare

in reparationem Ecclesiæ, quæ aliter non posset reparari. Ratio 2. quia, licet Episcopus nequiret hoc facere ex potestate ordinaria, potest tamen ut Sedis apostolicæ delegatus, modò adsit justa causa iudicio Episcopi: idque probant ex Trid. *loc. cit.* ubi dicitur: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ non nisi ex justa, et necessaria causa fieri debent, Episcopi, tanquam delegati Sedis apostolicæ, summarie et extrajudicialiter cognoscant, nisi in precibus, tacitâ veritate, vel suggestâ falsitate, fuisse narratum, priusquam commutationes prædictæ executioni demandentur.* Ita *Barbosa de pot. Episc. alleg. 83. n. 5. cum Sylv. Menc. Beja, Graff. Mendosa,* citatque etiam *Rotam Rom. Dec. 4122.* Et ita etiam *Salm. de contr. c. 5. p. 13. §. 3. n. 193.*

Secunda sententia verò probabilior, quam tenent *Mol. de just. d. 249. Laym. l. 3. tr. 5. c. 44. n. 10. et Sanch. l. c. dub. 2. cum aliis* negat posse Episcopos, etiam cum justa causa, commutare ultimas voluntates. Ratio, quia ex *cap. Tua. de Testam.* et ex Trident. *sess. 22. c. 8.* imponitur Episcopis exæqui exactè ultimas voluntates; et hoc, etiamsi commutatio fieret in melius, ut dicunt *Barb. l. c. n. 3. cum Imola, et Bonif. Laym. ibid.* ac adhæret *Lugo d. 24. n. 307. ex c. Conquestus de Foro comp. et cap. Quia nos de Testam. contra Dian. p. 2. r. 26. ac Sylv. Beja, Graff. Comit. Vasq. etc. apud Croix l. 4. n. 847.* qui admittunt commutationem in melius. Nec probari dicunt primam sententiam à Trid. in *cit. c. 6.* Nam ibi tantum committitur Episcopis, ut quando commutationes ultimæ voluntatis à Sede apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illæ executioni demandentur, examinent, an sint veræ causæ? Concilium enim in *cap. 5.* immediatè præcedenti locutum erat de executionibus dispensationum à sola Sede apostolica obtentorum. Et hoc ajunt esse conforme *Clementinæ, Quia contingit, citatæ in I. Quæst.* Valde tamen probabiliter censet *Laym. cit. n. 44.* et consentiunt *Salm. loc. cit. n. 194. cum Bon. et Trull.* quòd si aliqua causa superveniat, vel si fuerit testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus cum hærede potest ex epikeja interpretari voluntatem testatoris, et legatum in alium usum convertere, putâ si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus Ecclesia non egeat, sed potiùs casulis. Quando autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum à testatore intentum, illa non sunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio Episcopi, et executoris, ut docent idem *Laym. ibid. cum Abb. et Lugo d. 24. n. 305. ex c. Nos quidem, de Testam.*

Sed dubitatur 4. An in commutationibus ab Episcopis faciendis, requiratur etiam consensus hæredis, et legatarii? *Abbas, et Petr. de Ubaldis ap. Barbos. de pot. Ep. all. 83. n. 6.* dicunt requiri consensum hæredis, ex *c. Nos quidem, de Testam.* Sed si hæres nollet con-

sentire, Episcopus solus potest commutationem exequi, ut ait *Roch. cum Felin. apud Barb. l. c.* Dicit autem prædictus *Petr. de Ubald. ibid. ex Barth.* quòd insuper requiritur consensus Ecclesiæ, cui factum est legatum; sed si neque Ecclesia vellet consentire, Episcopus solus commutare potest.

Dubitatur 2. Quæ sint causæ, ob quas Episcopus ultimas voluntates commutare valeat? Causa I. est, quando pecunia legata ad aliquem usum, non sufficit. *Barb. de pot. Ep. all. 83. n. 7. etc.* II. Quando usus legati non potest adimpleri, idem *Barb. n. 8. cum Riccio*; vel si res legata nequeat deservire pro usu destinato, ob impedimentum facti, vel juris? ita *Barb. n. 9. cum Imola, Bonif. Abb. Innoc. Ubald. Socin. etc.* Hinc, si non potest monasterium monialium construi, ubi voluit testator, putà in loco campestri, contra præscriptam à Conc. Tridentino *sess. 25. c. 5. de Ref.* potest Episcopus alium locum destinare, ut *Farin. Alexandr. Riccius cum eod. Barb. n. 10.* Qui tamen notat cum *Ubald. et Genuens.* quòd si impedimentum est facti, et non est perpetuum, debet expectari tempus opportunum, ex *c. Non est, et c. Quod super his, de Voto.* Si verò impedimentum est juris, distinguit idem *Petrus de Ubald.* quòd si legatum est ad usus pios, tunc fit commutatio; secùs, si ad usus inhonestos, putà, ut in Ecclesia fiant ludi theatrales, qui prohibentur in *c. Cum decorem, de vita et hon. cler.* tunc legatum est nullum, tanquam inutile; et fit caducum. III. Causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium; tunc enim poterit Episcopus commutare in alium pium usum magis eidem Ecclesiæ necessarium; ita *Barb. n. 12. cum Riccio, et Genuen. Vide mox dicta in Qu. II.* Imò etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, et ita præsumatur mens testatoris, ut addit *ibid. Genuensis ap. Barb. n. 13.* Sic pariter dicit idem *Barb. n. 14. cum Riccio*, quòd redditus alicujus capellæ deputati pro missis, Episcopus potest commutare in paramentorum emptione pro una vice tantum.

FINIS TOMI II.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA

Quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hæc præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in secundo volumine continentur.

Littera l denotat librum, n numerum marginalem, v versiculum.

LIBER QUARTUS.

TRACTATUS II.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

- Quid et quotuplex blasphemia. pag. 4
- 121 *Quid est blasphemia.*
- 122 *Quotupliciter blasphematur contra Deum.*
- 123 *Quando est denuntianda blasphemia hæreticalis* (Vide etiam l. 5. n. 252. in fin.)
- 124 et 125 *Quæ dictoria sunt vel non blasphemica.*
- 126 *An explicandum, si quis directè intendat Deum inhonorare.*
- 127 *Ad quid teneatur consuetudinarius.*
- 128 *Quid, si quis proferat: O mors Dei! O vulnera Christi! irascens contra hominem.*
- 129 *An sit blasphemia maledicere creaturis, et diebus.*
- 130 *An maledicere mortuis. An maledicere fidei.*
- 131 *An imprecari aliis, vel sibi dæmonem.*
- 132 *An differant specie blasphemica contra Deum, et sanctos.*

CAPUT II.

DE JURAMENTO.

- DUB. I. *Quid sit juramentum.* pag. 27
- 133 *Quid sit juramentum.*
- 134 *Quæ sint vera juramenta.*
- 135 *An dicere: Per conscientiam meam, vel, animas meas.*

- 436 *An dicere : Juro ita esse.*
- 437 *An dicere : Tam verum est, quàm sol lucet, vel, verum est sicut Evangelium.*
- 438 *An jurare per creaturas.*
- DUB. II. Quotuplex sit juramentum. pag. 30
- 439 *Quotupliciter dividatur juramentum. (Usque ad n. 444.)*
- 442 *An omnia juramenta sint ejusdem speciei.*
- 443 *An sit juramentum : Puniat me Deus, si mentior.*
- DUB. III. An, et quando sit licitum jurare. pag. 34
- 444 *An liceat jurare. Et quæ requirantur ad licitè jurandum.*
- 445 *Quid de judicio requisito.*
- 446 *Quid de justitia. An sit mortale defectus justitiæ in juramento assertorio. Quid de dicentibus, per Deum te occidam.*
- 447 *Quid de veritate requisita.*
- 448 *Quæ certitudo requiratur ad jurandum.*
- 449 *An liceat petere juramentum à pejeraturo.*
- 450 *An excusentur à mortali rustici pejerantes. Et quomodo admonendi.*
- DUB. IV. An in juramento liceat uti æquivocatione. pag. 34
- 451 *An liceat jurare cum amphibologia.*
- 452 *An verò cum restrictione mentali.*
- 453 *Resolvuntur casus, de confessario affirmante, se nescire peccatum confessum.*
- 454 *De reo, vel teste non legitimè interrogato.*
- 455 *Quid si legitimè rogetur, et æquivocè juret.*
- 456 *Et an reus capitis teneatur crimen confiteri. (Vide etiam l. 5. n. 274.)*
- 457 *De pœnitente interrogato de peccato confessio.*
- 458 *De paupere indigente re alienâ.*
- 459 *De debitore, qui aliàs non tenetur.*
- 460 *De rogato à judice, an sit locutus cum reo, et similibus.*
- 461 *De creditore asserente, nihil sibi solutum.*
- 462 *De adultera negante crimen.*
- 463 *De requisito ad mutuandum.*
- 464 *De mercatore, etc.*
- 465 *De famulo asserente, dominum non esse domi.*
- 466 *De assumendis ad doctoratum.*
- 467 *De asserente acceptionem pecuniæ, quam non recepit.*
- 468 *De asserente falsum, addendo submissè aliquid verum.*
- 469 *An liceat alicui non rogato æquivocè jurare.*
- 470 *Vide alios casus apud Busemb.*
- 471 *An liceat jurare sine animo jurandi. (Sed de hoc vide fusiùs n. 472. Dub. 5.) Quær. an simulatio sit aliquando licita.*

DUB. V. Quæ, et quanta sit obligatio juramenti promissorii. pag. 44

472 *Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio.*

Quale autem peccatum sit juramentum promissorium fictum, et quomodo obliget.

473 *An peccet graviter non implens promissum in re parva.*

474 *An obliget juramentum metu extortum.*

475 *Quid, si sit errore, vel dolo extortum.*

476 *An obliget juramentum de re malâ, aut vana.*

477 *Quid de juramento in favorem tertii.*

478 *An juramentum non ludendi excludat ludum moderatum.*

479 *An obliget juramentum factum contra primum.*

480 *An juramentum sequi debeat conditionem promissionis. (Vide etiam n. 727.)*

484 *Quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii.*

482 *De juramento medicorum non visitandi, etc. (Vide etiam lib. 6. n. 664.)*

483 *De juramento servandi secretum, dicendi veritatem, et solvendi debitum.*

484 *An obliget juramentum factum concubinæ non cognoscendæ aliam.*

485 *An promissio prodigæ cum juramento obliget. (Vide etiam n. 735. et lib. 6. de matrim. n. 854. v. Cùm autem.)*

486 *An obliget juramentum redeundi ad carcerem. De juramento parentum ac dominorum puniendi filios, ac famulos.*

DUB. VI. Quibus casibus excusetur ab impletionem, qui in promissorio juramento obligationem contraxit. pag. 55

487 *An excuset mutatio circumstantiarum. (Vide dicenda de voto n. 226. et n. 720. v. Notandum.)*

488 *An excuset cessatio causæ finalis.*

DUB. VII. Quomodo obligatio juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem, et remissionem. pag. 56

489 *Quis possit irritare juramenta. Et quis dispensare.*

490 *An dispensans in votis possit et in juramentis.*

494 *De commutatione, et relaxatione juramenti.*

492 *Quid, si juramentum sit factum in favorem tertii. (Vide de voto n. 255. Et quid de juramento perseverantiæ in aliqua congregatione. Vide n. 255. v. Notandum.)*

193 *An possit remitti ab ipso tertio. Appendix de adjuratione, et præcipuè de adjuratione dæmonum.*

CAPUT III.

DE VOTO.

- DUB. I. Quid sit votum, et quotuplex. pag. 62
 494 *Quid est votum.*
 495 *Quotuplex est votum.*
- DUB. II. Quæ requiratur voti deliberatio, et intentio. pag. 63
 496 *De deliberatione requisita ad votum.*
 497 *De voto emisso ex metu.*
 498 *De voto emisso ex errore.*
 499 *An obliget simplex propositum.*
 200 *An ad votum sufficiat promissio implicita.*
 204 *Quale propositum voluntatis requiratur ad votum. Hinc plura quæruntur, et I. an teneatur ad votum, qui positivè noluit promittere, et se obligare. (Vide etiam de juram. n. 472. v. Quæritur; et lib. 6. ex. n. 833.) II. Qui non habuit animum implendi. III. Qui negativè noluit se obligare, sciens obligationem voti. Qu. I. Quid si nesciens. Qu. II. Quid si quis voluit promittere, et positivè noluit se obligare. Qu. III. Quid, si quis dubitet, an se voluerit obligare. Vel an noverit obligationem voti. Quid, si dubitet, an fecerit propositum, aut votum.*
- DUB. III. Quæ requiratur materia voti. pag. 69
 202 *An teneat votum de re impossibili.*
 203 *An votum vitandi omnia venialia. Quid, si quis voveat vitare omnia mortalia, et venialia collectivè.*
 204 *An valeat votum de re vana.*
 205 *An sit mortale vovere malum veniale.*
 206 *An valeat votum factum ex malo fine.*
 207 *An votum impeditivum majoris boni.*
 208 *An valeat votum non petendi dispensationem.*
 209 *An votum nubendi.*
 210 *An votum non vovendi.*
- DUB. IV. Quæ, et quanta obligatio voti. pag. 74
 211 *An votum de re levi aliquando graviter obliget.*
 212 *Quid, si negligas votum de re levi per annum.*
 213 *Vide alia apud Busemb.*
 214 *An hæres teneatur ad vota defuncti.*
 215 *An pater possit per vota ledere legitimam filiorum. (Vide num. 740.)*
 216 *De votis de facto alieno.*
 217 *An vota possint impleri per alium.*

- 218 *An peccet impediens impleri conditionem oppositam suo voto.*
 219 *Notanda circa conditiones in votis.*
 220 *An transacto die promisso, tenearis ad votum.*
 221 *An votum indeterminatum semper obliget. Et quæ dilatio sit mortalis.*
 222 *Quid, si quis voveat religionem se ingressurum sine certo loco, vel certa religione. (Vide etiam de statu rel. lib. 5. n. 72. v. communiter.)*
 223 *Quid si quis voveat, se non lusurum sub pœna.*
 224 *Plura notabilia advertenda circa vota.*

DUB. V. Quot modis tollatur obligatio voti. pag. 83

- 225 *Tollitur obligatio voti: 1. Per materiæ mutationem. 2. Per auctoritatem humanam. Vide resolutiones.*
 226 *An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa. (Vide etiam n. 187. et 720. v. Notandum.)*

DUB. VI. DE VOTI IRRITATIONE.

ARTICULUS I.

An, et quomodo tollatur obligatio voti per directam irrotationem. pag. 85

- 227 *Quis possit vota irritare.*
 228 *An liceat irritare vota sine causa.*
 229 *Quæ vota filiorum possint irritare pater, avus, tutor, etc*
 230 *Quæ possit irritare mater.*
 231 *An vota subditorum valeant donec irritentur.*
 232 *Quid, si quis per errorem æstimabatur pater, maritus, etc.*
 233 *Quis possit irritare vota religiosorum, et monialium. An abbatissa.*
 234 *An vir possit irritare omnia vota uxoris.*
 235 *An uxor vota viri.*
 236 *Quid si mutuo consensu voveant castitatem.*
 237 *An superior possit irritare vota facta ante subjectionem. Quid, si dubium sit, an sint emissa ante vel post subjectionem.*
 238 *An autem vota facta tempore subjectionis possint post illud irritari.*
 239 *Quid, si superior ea ratificaverit.*
 240 *Quæ vota servorum, aut famulorum possint à domino irritari.*

ARTICULUS II.

241 *Quis vota indirectè possit irritare. (Usque ad n. 242.)*

DUB. VII. Quid sit communitatio voti. pag. 94

243 *Quando possint commutari vota.*

- 244 *An possit quis commutare sibi votum in opus æquale.*
- 245 *An valeat commutatio in minus sine justa causa.*
- 246 *Vide alia notanda.*
- 247 *An habens facultatem possit mutare in aliquantulum minus.*
- 248 *An factâ commutatione, possit vovens implere votum per primam promissionem.*
- 249 *An factâ impossibili re commutatâ, teneatur vovens implere primam. An, qui immemor voti præstat opus promissum, à voto liberetur. (Vide etiam l. 4. n. 463.)*
- DUB. VIII. Quid sit dispensatio, et quis possit dispensare in votis. pag. 99
- 250 *Quæ causa requiratur ad dispensandum.*
- 251 *Quid, si dispensatio sit facta bonâ fide, sed sine causa. Quid, si dubium sit, an adfuerit causa.*
- 252 *Quæ causæ sufficiant ad dispensandum.*
- 253 *An sufficiat imperfecta deliberatio, aut libertas.*
- 254 *Vide alia notanda.*
- 255 *An dispensari possit in voto facto in beneficium tertii. Et quid de voto, et juramento perseverantiæ, quod præstat in quibusdam congregationibus.*
- 256 *Qui possint dispensare. An Papa in votis solemnibus? An Episcopi in votis simplicibus. Qui possint facultatem dispensandi delegare. An habentes facultatem valeant dispensare cum seipsis. (Vide etiam n. 249. v. Ultimò.)*
- 257 *An prælati regulares possint dispensare in omnibus votis religiosorum. An novitiorum. An sæcularium.*
- 258 *De votis reservatis plura notabilia.*
- 259 *An juramentum castitatis, aut religionis sit reservatum sicut votum.*
- 260 *An, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit.*
- 261 *An etiam sint reservata vota castitatis, et religionis conditionalia, aut pœnalia.*
- 262 *An cum peregrinis possit dispensari ab episcopo loci in votis, et legibus communibus. Remissivè ad l. 4. n. 458. et lib. 4. n. 332. in fin. v. An autem.*

TRACTATUS III.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

- Quid tertium præceptum : *Memento, etc.* pag. 111
- 263 *An hoc præceptum sit naturale, vel cæremoniale.*
- 264 *An hoc præcepto præcipiatur cultus interior. Et an hoc præceptum sit affirmativum.*
- 265 *An observantia Dominicæ sit de jure divino.*
- 266 *An Episcopi possint festa indicare.*
- 267 *A quo tempore incipiat obligatio festi.*
- 268 *Ad quid obliget hoc præceptum. Quibus festis permittantur opera servilia in regnis Sicihiæ.*
- 269 *An sit obligatio audiendi concionem. Et qualis sit obligatio Episcoporum, et parochorum concionandi.*
- 270 *Qui teneantur observare festa. (Vide etiam lib. 4. n. 154, et hoc l. 4. n. 332.)*
- 271 *An in festis liceat injungere servilia infidelibus.*
- DUB. I. *Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Ecclesia prohibeantur.* pag. 117
- 272 *Quæ sint opera servilia.*
- 273 *An sit duplex peccatum peccare die festo.*
- 274 *Quæ opera non sint servilia.*
- 275 *An itinerari.*
- 276 *An ducere currus, vel jumenta onusta*
- 277 *An molere.*
- 278 *An docere, scribere, canere, etc. etiamsi fiant ob lucrum.*
- 279 *An transcribere.*
- 280 *An pingere.*
- 281 *An delineare, retrahere, et an sculpere.*
- 282 *An liceat typographis componere. Et an distillare.*
- 283 *An venari, et piscari.*
- 284 *Quæ sint opera forensia vetita in festis.*
- 285 *An liceant venditiones, et contractus.*
- 286 *An liceant nundinæ, et mercatus.*
- 287 *An liceat excommunicare, conficere testamenta et similia.*
- DUB. II. *Quæ causæ excusent ab observatione festorum, ob quas opera prohibita licita sint.* pag. 123
- 288 *Qui possint dispensationem dare ad laborandum. (Pro parcho vide etiam n. 4032, v. 3. Parochi.)*
- 289 *Quinam laborantes excusentur ex consuetudine.*

- 290 *An vertentes segetes etc. An barbitonsores, et sutores. Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis.*
- 291 *Quomodo excuset pietas.*
- 292 *An liceat die festo verrere templum, ornare altaria, erigere sepulcrum, etc.*
- 293 *An liceat laborare ad subveniendum pauperibus, vel locis piis.*
- 294 *Quomodo excuset charitas erga proximum.*
- 295 *Quomodo necessitas.*
- 296 *An excusentur famuli à domino coacti ad laborandum.*
- 297 *An pauperes reficientes vestes, etc.*
- 298 *An liceat die festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, et colligere fructus.*
- 299 *An conficere panem.*
- 300 *An mederi, conflare ferrum, coquere calcem, vitrum etc. An et ferrare equos.*
- 301 *An liceat laborare ob magnum lucrum. Et an ob id etiam omittere Sacrum. (Vide etiam n. 332.)*
- 302 *An ad vitandum otium.*
- 303 *An excusentur instauratores viarum etc. et sartores perficientes vestes die festo.*
- 304 *Quomodo excuset utilitas ad publicam salutem.*
- 305 *Quomodo excuset parvitas materiæ. (Vide etiam l. 7. n. 236.)*
- 306 *An peccet graviter mandans seu famulis, ut laborent per horam.*
- 307 *Unde sumatur gravitas materiæ in forensibus.*
- DUB. III. *Quæ opera diebus festis præcipiantur.* pag. 433
- 308 *Quomodo præcipiatur diebus festis auditio concionis, et Missæ.*
- 309 *An satisfaciat recitans sub Missa officium, etc. An inserviens Missæ.*
- 310 *Quenam omissio sit gravis in audiendo Sacro.*
- 311 *An liceat audire successive duas Missas dimidias.*
- 312 *E quo loco possit audiri Missa.*
- 313 *An in audienda Missa requiratur attentio interna. (Vide etiam lib. 5. n. 177.)*
- 314 *An satisfaciat peccata confitens tempore Missæ.*
- 315 *An extasim patiens.*
- 316 *An dormitans.*
- 317 *An confabulans, se vertens, aut calceans, aut deambulans, aut colligens eleemosynas, canens, etc.*
- 318 *An qua Ecclesia audienda sit Missa.*
- 319 *Quinam satisfaciant audiendo Missam in oratoriis privatis. An satisfaciant audientes in littore, aut castris.*

- DUB. IV.** An sit obligatio audiendi Missam in parochia Dominicis, et festis majoribus. (Usque ad n. 323.) pag. 150
- DUB. V.** Quæ excusent ab auditione Sacri. pag. 154
- 324 *An habens privilegium oratorii teneatur conducere sacerdotem.*
- 325 *Quomodo excusentur navigantes, vel incarcerati, vel infirmi, aut excommunicati.*
- 326 *An excusentur custodientes domos, etc. vel timentes ne incarcerentur aut assistentes infirmis.*
- 327 *An uxores, filii, et famuli timentes offensionem dominorum. (Vide etiam num. 296.)*
- 328 *An aliquando viatores.*
- 329 *Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa.*
- 330 *An excusentur femine ratione luctus, vel partus, vel quia non habent vestes convenientes. Et an puellæ prægnantes, vel tempore quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis.*
- 331 *An possit omittere Sacrum puella sciens se ab aliquo turpiter concupisci. (Vide etiam lib. 3. n. 51. et lib. 4. num. 302.)*
- 332 *An excuset omissio magni lucri. An aliud bonum spirituale majus. An peregrini ad breve tempus commorantes teneantur audire Missam in loco, ubi id est de præcepto. (Vide etiam lib. 4. n. 456. et num. 459.)*

CAPUT II.

DE QUARTO PRÆCEPTO :

Honora patrem, etc.

- DUB. I.** Ad quid teneantur liberi erga parentes. pag. 163
- 333 *Quæ teneantur filii præstare parentibus circa amorem.*
- 334 *Quæ circa reverentiam.*
- 335 *Quæ circa obedientiam.* pag. 167
- DUB. II.** Ad quid teneantur parentes erga filios.
- 336 *Quæ teneantur parentes præstare filiis quoad alimenta, et educationem.*
- 337 *An teneatur pater dotare filiam nuptam contra ejus consensum.*
- 338 *Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum.*
- 339 *Ad quid aliud teneantur parentes.*
- 340 *Ad quid teneantur fratres.*
- 341 *An possint aliquando parentes filios exhæredare. Et quæ sint causæ justæ exhæredandi. (Vide etiam num. 948. et 949.)*
- DUB. III.** Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco. pag. 174

DUB. IV. Quæ obligatio dominorum, et famulorum, aliorumque superiorum, et inferiorum erga se invicem. pag. 472

342 *Quid teneantur superiores præstare subditis. An principes teneantur eligere digniores ad officia.*

343 *Quid teneantur famuli præstare dominis.*

344 *An famuli non impediens furta rerum domini, teneantur ad restitutionem.*

345 *An famulus conductus ad annum, discedendo possit petere stipendium.*

346 *An ægrotans teneatur postea famulatum supplere.*

347 *An, elapso triennio, possit salarium exigere.*

348 *Quando famulus inserviens, nullâ statutâ mercede, possit exigere stipendium.*

349 *Quando possit mercedem sibi compensare.*

350 *An servi capti in bello possint fugere ad suos.*

DUB. V. Ad quid teneantur conjuges erga se mutuò, vi hujus præcepti. pag. 477

351 *Ad quid teneatur uxor erga virum.*

352 *An uxor nobilis teneatur officia vilia præstare.*

353 *An teneat pactum pro uxore non mutandi domicilium. An autem uxor teneatur sequi virum missum in exilium.*

354 *An mortuo viro, teneatur uxor solvere debita contracta ad alendam familiam.*

355 *Quid teneatur uxor restituere filiis primi matrimonii.*

356 *Quomodo peccet vir in uxorem.*

DUB. VI. Quæ obligatio parochorum erga suos. pag. 479

357 *Ad quid teneantur parochi circa residentiam. (Vide etiam lib. 5. num. 419.)*

358 *Ad quid circa sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis. (Vide lib. 3. n. 27. v. Hinc.)*

359 *An teneantur celebrare pro populo.*

360 *An concionari (De obligatione concionandi vide etiam n. 269.) et populum instruere, corrigere, etc.*

DUB. VII. Quæ obligatio præceptorum et discipulorum. pag. 482
(Usque ad n. 362.)

TRACTATUS IV.

DE QUINTO ET SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid quinto præcepto prohibeatur :

NON OCCIDES.

pag. 484

363 *Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per assassinos.*

364 *An easdem incurrant ipsi assassini, seu interfectores.*

365 *De agitationibus taurorum.*

DUB. I. An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum. pag. 485

366 *An liceat directè occidere seipsum, et an indirectè.*

367 *An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorè, etc. an liceat navem incendere cum periculo mortis.*

368 *An virgo teneatur pati potiùs mortem, quàm violari.*

369 *An liceat reo ex præcepto judicis se occidere. An haurire venenum ad experiendum antidotum.*

370 *An liceat Carthusiano abstinere à carnibus etiam in necessitate extrema.*

371 *An liceat macerationibus vitam sibi minuere.*

372 *An sit obligatio ad servandam vitam uti remediis extraordinariis, vel nimis duris.*

373 *An aliquando liceat se mutilare.*

374 *An liceat pueros castrare.*

375 *An, qui occidit seipsum, possit sepeliri in loco sacro.*

DUB. II. An, et quomodo liceat occidere malefactorem. pag. 494

376 *An liceat occidere proscriptos propriâ auctoritate.*

377 *An liceat principi occidere reos non priùs sententiâ damnatos.*

378 *An liceat umquam clericis damnare reos pœnâ mortis.*

379 *An teneatur judex concedere tempus reo pro sumptione sacramenti pœnitentiæ, et Eucharistiæ.*

DUB. III. An, et quomodo liceat occidere privata auctoritate iniquum aggressorem. pag. 495

380 *An liceat tueri vitam morte inuasoris. An autem vetetur reis, et præcisè bannitis armis se defendere. (Vide etiam lib. 5. n. 279.)*

381 *An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris. An autem id liceat plebejo, vel Ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ. Et quid si contumelia sit jam illata.*

382 *Vide plures resolutiones P. Busembai.*

383 *Qu. 1. An liceat occidere furem rei magni valoris. Qu. 2. Quantum debeat esse iste valor. Et quid si valor sit modicus, sed res tollatur cum violentia. Qu. 3. Quid si fur rem jam abstulerit, et resistat domino volenti eam recuperare.*

384 *Qu. 4. An liceat clericis et religiosis furem interficere. Et utrum tunc incurrant irregularitatem.*

385 *Qu. 5. An liceat cuique per famulos armis sua defendere.*

- 386 *Qu. 6. An liceat occidere invasorem pudicitiae.*
 387 *An liceat praevenire aggressorem.*
 388 *An liceat occidere falsum accusatorem. (Vide etiam lib. 5. n. 279.)*
 389 *An possis et tenearis tueri vitam innocentis.*
 390 *An etiam cum morte invasoris.*
 391 *An liceat occidere invasorem honoris, vel pudicitiae alterius. Et quid si femina consentiat.*
 392 *An possimus, et teneamur tueri bona proximi, etiam occisione furis.*

DUB. IV. *An aliquando liceat occidere innocentem.* pag. 207

- 393 *An umquam liceat occidere innocentem directè.*
 394 *An aliquando procurare abortum. Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directè ad foetum inanimatum expellendum. An autem liceat mulieri oppressae statim expellere semen viri aggressoris. Quær. II. An liceat matri sumere medicamentum directè ad expellendum morbum, cum periculo abortus. Qu. III. Quando censeatur prolis anima informata.*
 395 *Qu. IV. Quibus penis subjiciantur procurantes abortum. Qu. V. An incurrant excommunicationem mulieres praegnantes, quae abortum faciunt.*
 396 *Qu. VI. An procurantes abortum in dubio de animatione factus incurrant irregularitatem.*
 397 *Qu. VII. Quis possit relaxare penas pro abortu infictas.*
 398 *Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale. (Vide etiam de Irreg. l. 7. n. 371.) An adulter occidens adulteram maritum aggressorem incurrat irregularitatem. Et an incurrat, si, ipso praevidente, adultera occidatur.*

DUBIUM V.

DE DUELLO, ET BELLO.

ARTICULUS I.

- Quid sit, et an liceat duellum.* pag. 220
 399 *Quid est duellum, et an umquam liceat ad illud provocare. Quid, si duellum esset fictum.*
 400 *Quando liceat duellum acceptare, et an liceat illud indicere contra falsum accusatorem.*
 401 *Quae sint poenae duello impositae.*

ARTICULUS II.

- An, et quotiesque liceat bellum.* pag. 223
 402 *Quando licitum sit bellum.*
 403 *Quid debeat facere princeps, ut licite bellum inferat.*

- 404 *An possit inferre bellum cum sola opinione probabili.* (Vide etiam lib. 5. n. 204. v. *Quæritur II.*)
- 405 *Ad quid teneantur principes.*
- 406 *An liceat eis vocare in auxilium hæreticos et gentiles.*
- 407 *Ad quid teneantur duces.*
- 408 *An milites possint bellare cum dubio de justitia belli.* (Vide etiam l. 5. n. 47. *Quæritur I.*)

ARTICULUS III

Quid in bello justo liceat. (Usque ad n. 417.) pag. 227

CAPUT II.

DE SEXTO PRÆCEPTO ET NONO :

- Non mœchaberis, et non concupisces, etc. pag. 229
- DUB. I. An, et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscena, et similia extra matrimonium. pag. 230
- 413 *Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva.*
- 414 *Quomodo sit malus omnis actus venereus.*
- 415 *An detur parvitas materiæ in re venerea.*
- 416 *An detur in delectatione sensitiva.*
- 417 *An oscula aliquando sint licita.*
- 418 *An aliquando excusentur à mortali?*
- 419 *De tactu et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum.*
- 420 *De tactu, et aspectu turpi corporis alieni; ac de tactu genitalium brutorum.*
- 421 *An sit semper mortale aspicere pudenda sexûs diversi, vel pulchri adolescentis; et an aspectus isti induant speciem objecti.*
- 422 *An liceat aspicere partes honestas diversi sexûs.*
- 423 *An sit mortale aspicere pectus, crura, etc. mulieris.*
- 424 *An sit mortale aspicere picturas turpes.*
- 425 *An liceat mulieri se ornare, et faciem fucare. Quid si detegat ubera, vel utatur veste virili.* Remissivè ad lib. 3. n. 52. et 54.
- 426 *Quando peccent graviter proferentes verba turpia.*
- 427 *An semper graviter peccent audientes comœdias turpes. An ad eas cooperantes pecuniâ, vel plausu.*
- 428 *An illas repræsentantes, et componentes.*
- 429 *An liceat choreas ducere.*
- 430 *An peccet mulier permittens se tangi. An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare.*
- 431 *An liceant tactus etc. inter conjuges, aut sponso*

- DUB. II. Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales. pag. 241
- 432 *An fornicatio sit vetita de jure naturæ.*
- 433 *An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat.*
- 434 *An permitti possint meretrices.*
- 435 *Circa concubenarios, Quæritur I. An possint absolvi qui nequit ejicere concubinam sine infamia.*
- 436 *Quæritur II. An absolvi possit promittens concubinam se ejecturum.*
- 437 *Quæritur III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens.*
- 438 *Quæritur IV, An qui est in proxima occasione, causâ exercenda artis (Vide etiam n. 483. v. Quid si). Quid verò, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidat.*
- 439 *Quæritur V. An famula peccans cum domino.*
- 440 *Quæritur VI. An uxor peccans cum viro.*
- 441 *Quæritur VII. An tollenda occasio etiam cum gravi damno.*
- 442 *Quæ sint pœnæ pro concubinariis, præsertim pro clericis.*
- 443 *An stuprum sit speciale peccatum.*
- 444 *An quid teneatur raptor.*
- 445 *Quid de adulterio.*
- 446 *An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges.*
- 447 *An copula habita inter desponsatos.*
- 448 *Circa incestum, quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei. (Vide etiam de pœnit. lib. 6, n. 469.)*
- 449 *Quæritur II. An differant incestus cum affinibus.*
- 450 *Quæritur III. An incestus cum cognatis spiritualibus.*
- 451 *Quæritur IV. An sit speciale peccatum copula confessarii cum pœnitente. Quid si sit ejus parochus.*
- 452 *Quæritur V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem.*
- 453 *An soli tactus incestum constituent.*
- 454 *Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe.*
- 455 *Circa sacrilegium personale, quæritur I. An sacerdos simul religiosus lædens castitatem committat duo sacrilegia.*
- 456 *Quær. II. An copulans cum alia persona sacrata.*
- 457 *Quær. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia. Quid, si morosè delectaretur de peccato alterius.*
- 458 *Circa sacrilegium locale, quær. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia.*
- 459 *Quær. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in Ecclesia.*
- 460 *Quæ comprehendantur per locum sacrum.*

- 461 Quær. III. An verba et aspectus lascivi habitus in Ecclesia sint sacrilegia.
- 462 Quær. IV. An cogitationes turpes.
- 463 Circa sacrilegium reale, quæritur, quando committatur.
- DUB. III. Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam. pag. 254
- 464 Quid de congressu innaturali.
- 465 Quid de mollitie.
- 466 Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta.
- 467 An pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem sit diversæ speciei.
- 468 An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens, vel patiens.
- 469 An sodomia inter conjunctos addat speciem incestus.
- 470 Quæ sint pænæ sodomitarum.
- 471 Quid requiratur ad eas incurrendas. Et an clerici patientes illas incurrant.
- 472 An pænæ incurrantur ante sententiam.
- 473 An eas incurrat clericus exercens bestialitatem.
- 474 Quid de peccato bestialitatis.
- 475 De peccato cum dæmone. Quid si dæmon repræsentet personam nuptam, sacram, etc.
- DUB. IV. An aliquando liceat procurare pollutionem. pag. 261
- 476 An pollutio sit vetita de jure naturæ.
- 477 An distillatio voluntaria sit mortalis.
- 478 An liceat expellere semen corruptum.
- 479 An teneamur impedire pollutionem inceptam.
- 480 An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere. (Vide etiam l. 2. n. 49.)
- 481 Quid, si prævideatur pollutio secutura ex re honesta. Quid, si ex re illicita.
- 482 An sit mortalis pollutio orta ex causa voluntaria in eam graviter influente.
- 483 Quid si actio ponatur ex justa causa, puta I. ad medendum, vel audiendas confessiones, ad alloquendum juxta morem, etc. II. ad abigendum pruritus. III. ad equitandum. IV. ad decumbendum aliquo situ. V. ad moderatè edendum, etc. Quid si chirurgus aut parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem. Quid de simplici confessario. Et quid si quis ferè semper reciderit. (Vide etiam n. 438. in fine.)
- 484 An sit mortalis pollutio orta ex causa in eam leviter influente. Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ, et si lapsus fue-

rit frequens. Quid, si causa sit in alio genere. An saltem sit veniale eam ponere.

485 *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam.*

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO :

Non furtum facies.

pag. 274

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

DE JUSTITIA, ET JURE.

Ibid.

486 *Qualiter dividatur justitia, et qualiter jus.*

487 *Quid sit dominium et ususfructus.*

488 *Quot sint peculia filiorumfamilias.*

489 *Quæ sint bona uxorum.*

490 *Quot bona clericorum. Et præsertim I. Quæ sint patrimonialia. II. Quæ industrialia. III. Quæ parsimonialia. IV. Quæ ecclesiastica.*

491 *Quær. I. An clericus teneatur necessariò pauperibus succurrere. Quær. II. Qui veniant nomine pauperum. Quær. III. An præferendi pauperes loci. Quær. IV. An superflua possint reservari. Quær. V. An clericus habens sua possit vivere ex bonis beneficii. Quær. VI. An etiam pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios.*

492 *Quær. VII. An beneficiarii malè expendentes redditus, teneantur ad restitutionem. Quær. VIII. An peccent graviter, qui malè accipiunt superflua à beneficiario. (Vide etiam n. 722.)*

493 *Quot modis acquiratur dominium. I. Occupatione.*

494 *II. Nativitate.*

495 *III. Alluvione.*

496 *IV. Specificatione.*

497 *V. Accessione.*

498 *VI. Confusione, vel commixtione.*

499 *An idem, quod currit in mixtione pecuniarum, currat in mixtione aliarum rerum.*

500 *VII. Ædificatione.*

501 *VIII. Plantatione.*

502 *IX. Perceptione fructuum.*

503 *X. Traditione.*

504 *De præscriptione, et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I. De bona fide.*

- 505 II. De titulo justo; et an sufficiat titulus coloratus, vel existimatus.
- 506 III. De continuata possessione, et de tempore requisito ad præscribendum, (usque ad n. 510.)
- 511 Quando præscriptio interrumpatur.
- 512 An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere. (Sed vide etiam n. 516.)
- 513 An possit præscribi libertas à solvendo debito, aut mulcta.
- 514 Quibus detur restitutio in integrum circa bona præscripta.
- 515 IV. Conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscriptioni.
- 516 Decisio quatuor aularum facta Neapoli circa præscriptiones.
- 517 An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.

CAPUT I.

DE FURTO.

- DUB. I. Quid sit furtum, et quale peccatum. pag. 300
- 518 Quid sit furtum.
- 519 An liceat (putà uxori, famulo) aliquando auferre alienum ob bonum finem.
- 520 An ob necessitatem. Quæ. I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum à captivitate. Qu. II. An pauper extremè indigens possit accipere, antequam petat. Qu. III. An possit accipere rem magni valoris. Qu. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam in extrema necessitate. Qu. V. An surripens in extrema necessitate teneatur ad restitutionem, si fiat dives. Et hic quæritur, an dives satisfaciatur suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi. Qu. VI. An dives non subveniens teneatur postea ad restitutionem.
- 521 Quando liceat creditori facere compensationem.
- 522 An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus. (Sequitur idem n. 523. et 524.)
- 525 An christiani possint auferre res Turcarum.
- DUB. H. Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum. pag. 309
- 526 Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias.
- 527 Id clariùs elucidatur.
- 528 Conclusio et probabilior sententia.
- 529 Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, et lignorum.

- 530 *Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis. (Vide etiam n. 533. et 534.)*
- 531 *Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complementem materiam gravem.*
- 532 *An sit mortale furari parùm reliquæ sacræ.*
- DUB. III. *Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit.*
pag. 316
- 533 *Quid, si qui furatur, non habeat animum ditescendi. Quid si habeat.*
- 534 *An furtula facta à diversis coalescant. Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus.*
- 535 *Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente.*
- 536 *Quid, si mutuo sciant, et eodem tempore furentur.*
- 537 *Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius. (Vide etiam lib. 3. n. 45.)*
- 538 *An sit mortale furari quid leve post completam materiam gravem.*

DUB. IV. *Quid sentiendum de furtis domesticorum vel amicorum.*
pag. 349

- 539 *Quid de furto uxorum, et virorum.*
- 540 *An uxor possit dare eleemosynas, etc.*
- 541 *An aliquando possit expendere.*
- 542 *An liceat ipsi subvenire parentibus etc.*
- 543 *Quale furtum filiorum sit grave.*
- 544 *An filius possit à patre mercatore surripere mercedem pro opera sua. (Vide etiam lib. 4. n. 488. vers. III.)*
- 545 *Quid de furtis famulorum in esculentis, etc.*
- 546 *De restitutione facienda ab uxore, et filiis.*

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE.

- DUB. I. *Quid sit restitutio, et qui teneantur ad eam.*
pag. 322
- 547 *Quid est restitutio, et an debeatur tantùm ex læsione justitiæ commutativæ.*
- 548 *Quæ sint radices restitutionis.*
- 549 *Quænam est culpa theologica, et quæ juridica.*
- 550 *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi.*
- 551 *Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi.*
- 552 *An culpa venialis inducat obligationem restituendi. (Vide etiam n. 994.)*

- 553 *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi.*
- 554 *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa theologica. (Vide etiam lib. 4. n. 450.)*
- 555 *An idem in officiis.*
- 556 *Quid de injuria materiali, et formali. Et vide ibi resolutiones.*
- DUB. II. *An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem.* pag. 329
- 557 *Quotuplices dicantur cooperantes.*
- 558 *Quid de mandante.*
- 559 *Quid de consulente. Quær. I. An præbens pravum consilium, et postea revocans, teneatur ad restitutionem.*
- 560 *Quær. II. Executo consilio, quisnam primò teneatur.*
- 561 *Quær. III. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset.*
- 562 *Quær. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni.*
- 563 *Quær. V. Quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantum suadeas modum.*
- 564 *Quær. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili.*
- 565 *Quær. VII. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus.*
- 566 *Quando teneatur ad restituendum dans iniquum suffragium.*
- 567 *Quando teneatur palpo.*
- 568 *Quando præbens recursum.*
- 569 *An emptor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium.*
- 570 *An idem possit emptor malæ fidei.*
- 571 *Quando teneatur participans. Quid, si ob metum. (Vide etiam lib. 3. n. 66. v. Quær. IV.)*
- 572 *Quid si impediatis alium ne reparet damnum alterius.*
- 573 *Quomodo teneantur causæ privativæ.*
- 574 *Vide alios casus apud Busemb. usque ad n. 578.*
- DUB. III. *An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine.* pag. 344
- 579 *Qui teneantur restituere in solidum.*
- 580 *Qui teneantur primùm restituere.*
- 581 *Quid, si damnificatus condonet restitutionem.*
- DUB. IV. *An teneatur restituere, qui aliam impedit à consecutione alicujus boni.* pag. 346
- 582 *Quid, si quis impedit sine vi aut fraude aliquem à consecutione iusti boni.*

- 583 *Quid, si quis impedit mendaciis, ne fisco applicentur bona propter gabellam non solutam.* (Vide etiam lib. 5. n. 236.)
- 584 *Quid si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit, ne alter aliquid bonum obtineat.*
- 585 *An suadens Episcopo ut conferat beneficium minus digno peccet, et teneatur ad restitutionem. Quid, si beneficium debebatur alicui ratione concursus.* (Remissivè ad lib. 5. n. 409.)
- 586 *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur.* (Remissivè ad n. 636.)
- 587 *An teneatur ad damnum, impediens vi aut fraude etc. Quid, si precibus importunissimis, aut metu.*
- 588 *Quid si religiosus suadeat testatori ut relinquat bona suo monasterio, relicta Ecclesiâ matrice.*

DUB. V. Cui, vel quibus restituendum.

pag. 350

- 589 *Quid, si creditor sit incoertus.*
- 590 *An tradita res pauperibus sit restituenda domino comparenti.*
- 594 *Quid notandum circa compositionem in debitis incertis.* (usque ad n. 594.)
- 595 *Quid circa furta minuta.*
- 596 *An bona certa sint restituenda domino, vel possessori.*
- 597 *An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno.*
- 598 *Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei.* (Vide etiam n. 677.)
- 599 *Quid, si acceperis à possessore bonæ fidei rem non suam.*
- 600 *Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi.* (Vide dicta num. 569.)
- 604 *An revendens rem emptam bonâ fide teneatur pretium restituere emptori.*
- 602 *Quid notandum circa thesauros inventos.*
- 603 *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere.*
- 604 *Quid notandum circa res captas venatione.*
- 605 *Quid, si quis venatur in locis reservatis.*
- 606 *Quæ venatio vetetur clericis, et religiosis.*

DUBIUM VI.

DE REBUS QUÆ DEBENT RESTITUI.

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantum, sive à possessore bonæ fidei.

pag. 362

607 *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei.*

608 *Quid, si acceperit à fure, qui potens sit ad restituendum.*

609 *Vide alios casus.*

610 *Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei.*

611 *Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis.*

612 *Quid si illâ exceptione fur factus sit impotens ad restituendum.*

613 *Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum.*

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore. pag. 366

614 *Ad quid teneatur possessor malæ fidei. Vide resolutiones.*

615 *Circa solutionem gabellarum. Quær. I. Quis possit tributa imponere. Quær. II. Quæ requirantur ad justî tributi impositionem.*

616 *Quær. III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem. Quær. IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium. Et an pauperes.*

617 *Quær. V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem. Quær. VI. An creditor regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut venditam. Quær. VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam.*

618 *An dominus possit sibi retinere expensas utiles in re factas à fure. Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confusæ prævisa.*

619 *Cui crescat pretium rei ablatæ.*

620 *Quid, si apud furem pereat res, quæ æquè periisset apud dominum.*

621 *Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valisset. Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat consumpturus.*

622 *Quid, si quis se fingat pauperem.*

623 *Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate*

624 *Quid, si consumat rem mutuatam.*

625 *Quid, si quis emat rem alienam cum dubio.*

ARTICULUS III.

An, et quid debeat restitui pro injuria illata corpori v. gr. per mutilationem, occisionem, etc. pag. 377

626 *Ad quid teneatur occisor.*

627 *An impotens ad restituendum in uno genere, teneatur in alio (Vide dicenda n. 1000.)*

- 628 *Quid, si quis occidens Cajum, putarit occidere Titium. Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis.*
- 629 *Quid, si quis incenderit domum Titii, putans eam esse Caji.*
- 630 *An valeat remissio patris occisi in præjudicium filiorum.*
- 631 *Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio.*
- 632 *An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate.*
- 633 *Quid, si damnum istorum intenderit.*
- 634 *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi.*
- 635 *Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat.*
- 636 *Quid, si hoc etiam intendat.*
- 637 *Ad quid teneatur invasus excedens moderamen inculpatæ tutelæ.*
- 638 *Quid, si provocans occidat alterum pugnam acceptantem.*
- 639 *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset pro lucro amisso.*

ARTICULUS IV.

- Quid debeat restitui pro illato stupro. pag. 386
- 640 *Ad quid teneatur stuprator, si virginem vi corruperit.*
- 641 *Ad quid, si virgo consenserit.*
- 642 *Quando deflorator sub pacto matrimonii teneatur ad illud. An corruptor fictè promittens teneatur ad matrimonium.*
- 643 *Lim. I. Quid, si puella potuit advertere fictionem. Dub. I. Quid, si vir sit melioris conditionis. Dub. II. Quid, si puella disparitatem ignoraverit. Dub. III. An his casibus vir teneatur saltem ad damna.*
- 644 *Lim. II. Quid, si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum, et quid, si immineat dedecus familiæ.*
- 645 *Lim. III. Quid si vir extorqueat solos tactus.*
- 646 *Lim. IV. Quid, si fæmina jam sit corrupta.*
- 647 *Lim. V. Quid, si non stet per virum, quominus matrimonium fiat.*
- 648 *An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare.*
- 649 *An vir habens votum castitatis teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii.*
- 650 *Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit. Quid, si fictè promisit cum pacto impetrandi dispensationem.*

ARTICULUS V.

- Quid debeat restitui pro adulterio. pag. 400
- 654 *Ad quid teneantur adulteri.*
- 652 *Ad quid teneatur adultera.*
- 653 *An teneatur manifestare prolem non esse legitimam.*
- 654 *An tunc spurius teneatur credere matri.*
- 655 *Ad quid teneatur adulter.*
- 656 *An teneantur adulteri reddere expensas hospitalibus pro exposita prole.*
- 657 *Ad quid teneatur adulter, si dubium sit an proles sit mariti.*
- 658 *Quid, si dubium sit inter duos adulteros.*
- 659 *Ad quid teneatur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis.*

ARTICULUS VI.

- Quid debeat restitui pro fama, et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione à religione. Et quid pro officio. pag. 406
- 660 *An restitutio facienda, in alio genere.*
- 664 *Quid si quis inducat alterum ad peccandum.*
- 662 *Ad quid teneatur qui abduxerit novitium, vel religiosum à sua religione.*
- 663 *De restitutione ob omissionem officii divini.*
- 664 *Qu. I. Quid si fructus beneficii non percipiuntur.*
- 665 *II. Quid si omittatur officium sine culpa.*
- 666 *III. An restituendi fructus intra primos sex menses.*
- 667 *IV. An omittens officium possit postea supplere alterâ die.*
- 668 *V. Quid si omittatur pars minor, quàm integræ Horæ.*
- 669 *VI. Quid si recitentur Horæ sine attentione interna.*
- 670 *VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus.*
- 674 *VIII. An omittens incurrat aliam pœnam.*
- 672 *IX. Cui facienda restitutio.*
- 773 *X. An omnes fructus restituendi. (Vide etiam lib. 5. n. 427. v. Dub. 4.) Et quid de beneficiario simplici.*
- 674 *XI. An teneatur ad officium habens tenus beneficium.*
- 675 *XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum, et præbendarum.*
Dub. 1. An peccent graviter canonici, qui choro non assistunt.
Dub. 2. Quid teneantur restituere, si choro non intersint.
Dub. 3. An satisfaciant choro qui tantùm intersunt, et non recitant.
Dub. 4. An satisfaciant choro qui submissè recitant.

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ARTICULUS I

- Quo tempore, loco, et modo debeat restitu. pag. 424
- 676 Quando, et ubi facienda restitutio.
- 677 An sumptibus furis.
- 678 Quando, et ubi facienda solutio ex contractu.
- 679 Quando peccet differens restitutionem.
- 680 Ad quid teneatur debitor, si ex dilatione creditor patitur
damnum.
- 684 An absolvendus qui cum possit restituere, vult differre restitu-
tionem.
- 682 An absolvi possit debitor, antequam restituat. Et an confessarius
debeat monere de restitutione pœnitentem, qui est in bona
fide, si prœvideat, monitionem non profuturam.
- 683 Quot peccata committat negligens restituere.

ARTICULUS II.

- Quo ordine restitui debeat. pag. 424
- 684 Cui facienda restitutio, si res extet.
- 685 An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris.
- 686 An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia
debita.
- 687 An prius restituenda debita certa, quàm incerta.
- 688 An prius solvenda debita ex delicto, quàm ex contractu.
- 689 Quæ alia debita prius solvenda.
- 690 An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam
ex hypothecca tacita. An autem personales anteriores.
- 694 An præferri possit creditor personalis pauperior.
- 692 An prius exigens.
- 693 An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam reti-
nere.
- 694 An famuli possint accipere salarium à debitis gravato.
- 695 An uxor, et alii alimenta.

ARTICULUS I.

- Quæ à restitutione excusent. pag. 434
- 696 Quæ excusent à parte debitoris.
- 697 Quid, si non possit restituere, nisi cum graviore damno. (Vide
etiam num. 598. Item num. 704. et 702.) Quid si dominus

aequale damnum sit passurus. Quid si dominus sit abusus re restituenda. (Vide etiam n. 571. v. Secus; et num. 753.)

698 *Vide alios casus.*

699 *Quid si debitor cedat bonis.*

700 *Quando excusetur restitutio ex parte creditoris. Qu. I. An liceat rem alienam retinere, vel accipere ex praesumpto consensu domini. (Vide etiam lib. 5. n. 48.) Quær. II. An debitor donans immemor debiti excusetur à restitutione.*

701 *Quid si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam.*

702 *Quid, si in necessitatem gravem.*

703 *Quid, si creditor sit in eadem necessitate.*

704 *An debitor differens restitutionem ex justa causa, teneatur red- dere interesse quod patitur creditor.*

705 *An hæres rei teneatur ad damna, quando reus, cui successit, fuit capite damnatus.*

706 *An possessor bonæ fidei, in dubio, an factus sit ditior, teneatur restituere.*

TRACTATUS V.

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS.

DUBIUM I.

Quid in genere sit contractus.

pag. 443

707 *Quid sit contractus, et quotuplex.*

708 *Quotupliciter contractus perficiatur.*

709 *Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi.*

710 *Quid, si sine animo se obligandi.*

711 *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia. (Vide etiam lib. 4. num. 451. et hoc lib. 4. n. 927.)*

712 *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi. Et cui facienda tunc restitutio-juxta primam sententiam.*

713 *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum. (Vide etiam num. 777.)*

714 *Quando dolus, vel error irritet contractum. (Vide dicta n. 700. v. Qu. II.)*

715 *Quid, si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui.*

716 *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto.*

717 *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio.*

Quid, si contractus sit initus per metum reverentialem, aut per preces importunas.

718 *Quid, si per metum levem.*

719 *An metum passus possit rem repetere à tertio possessore.*

DUB. II. Quid in specie de promissione, et donatione. p. 455

720 *An simplex promissio obliget sub gravi. Quid si promissio redatur nociva; vel si accidat mutatio. (Vide dicta de Juram. num. 487. v. Sed dubium, et de Voto n. 224.)*

721 *Qui sint inhabiles ad donandum.*

722 *An debitis gravati. (Vide dicta n. 492. v. Qu. VIII.)*

723 *Quid de donatione inter conjuges.*

724 *Et inter patrem et filium.*

725 *An obliget donatio ante acceptationem.*

726 *Quid si donatio sit facta ad pias causas.*

727 *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem. (Vide etiam n. 480.)*

728 *Quando obliget donatio facta absentis.*

729 *An possit acceptari donatio post mortem donantis.*

730 *Quid, si donatio fuerit mandata fieri à nuntio, et ipse omiserit.*

731 *An, mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres acceptare.*

732 *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ.*

733 *An donatio ultra summam 500 solidorum teneat.*

734 *An sit obligatio implendi modum, sive finem donantis.*

735 *An promissio prodiga sit valida. (Vide de Juram. n. 485.)*

736 *Quid, si donatio fiat ad alliciendum.*

737 *Quid, si ob causam falsam. Et quid, si causa sit secundaria.*

DUB. III. Quibus casibus donatio possit revocari. pag. 466

738 *Quid si donatarius sit ingratus.*

739 *Quid si donanti nascatur proles post donationem.*

740 *Quid si donatio fuerit inofficiosa. (Vide etiam de Voto num. 215.)*

DUB. IV. Quid sit donatio mortis causæ. Et an possit revocari. Et quomodo, et quibus competat. pag. 469

741 *Quando donatio causæ mortis censeatur revocata.*

742 *An valeat hæc donatio in absentem.*

743 *Qui possint donare causæ mortis.*

DUB. V. Quid sit commodatum, precarium, et depositum. pag. 470

744 *Quid sit commodatum.*

745 *Quid precarium. Et quando cesset precarium.*

- 746 *Quid depositum.*
 747 *Vide casus de commodatario.*
 748 *Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius utens re deposita; et quid teneatur restituere.*
 749 *An isti teneantur ex culpa tantum juridica.*
 750 *Ad quid teneantur artifices, quibus res traditur.*
 751 *An in dubio præsumatur culpa.*
 752 *Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam.*
 753 *In quibus casibus depositarius possit rem denegare.*

DUB. VI. Quid sit mutuum. pag. 475

- 754 *Quomodo mutuum distinguatur à permutatione, pignore, etc.*
 755 *Quando restitui debeat mutuum, si non est præfixus terminus.*
 756 *An repeti possit mutuum datum Ecclesiæ, universitati, vel minori.*
 757 *Quid si detur filiofamilias.*

DUB. VII. Quid sit usura. pag. 476

- 758 *Quando committatur usura.*
 759 *An usura sit mala de jure naturæ.*
 760 *An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus.*
 761 *De usura mentali. Quær. I. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis. Quær. II. Utrum mutuans possit retinere id, de quo dubitatur, an gratis s^a datum.*
 762 *An liceat dare mutuum ob spem lucri.*
 763 *An mutuans possit retinere quod mutuarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum.*
 764 *An obligatio antidotalis possit in pactum deduci.*
 765 *An possit exigi aliquid ob periculum sortis. Quid de montibus pietatis.*
 766 *An liceat pactum pœnæ conventionalis.*
 767 *An dicta pœna debeatur ante sententiam.*
 768 *An et quando possit aliquid exigi ob damnum emergens, vel ob lucrum cessans.*
 769 *Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum. An in contractu oporteat monere mutuarium de damno emergenti, vel alio justo titulo. An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum.*
 770 *An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno, vel lucro incerto.*
 771 *An possit exigere lucrum cessans; si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatam.*

- 772 *Quid, si dicas : Negotiarer, nisi essent mutuum petentes.*
- 773 *Quid, si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bonâ fide inierit contractum usurarium.*
- 774 *Quæ pacta liceant in mutuatione.*
- 775 *An sit illicitum pactum legis commissoriæ.*
- 776 *An fructus pignoris debeant restitui. Quid, si pignus datum sit pro dote.*
- 777 *An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia. (Vide etiam num. 713.) An, ut desistatur ab injuria.*
- 778 *An valeat pactum, ut injuria condonetur.*
- 779 *An pactum, ut conferatur officium.*
- 780 *An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine. (Vide dicta num. 764. et de Sim. num. 53.)*
- 781 *An pactum remutuandi.*
- 782 *An pactum, ut res in eadem specie reddatur.*
- 783 *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii.*
- 784 *Quid de fructibus rei usu consumptibilis.*
- 785 *Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario.*
- 786 *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras.*
- 787 *An principes, etc. cooperantes, ut solvantur usuræ, teneantur ad restitutionem.*
- 788 *An liceat creditori mutuantis exigere usuras.*
- 789 *An peccent famuli cooperantes dominis usurariis.*
- 790 *Quomodo hæredes usurarii teneantur ad restitutionem. An liceat petere mutuum ab usurario. (Remissivè ad l. 3. n. 47. et n. 77.)*
- 791 *Vide alios casus apud Busemb.*
- 792 *Quæ obligatio, et pœna usurariorum.*

DUBIUM VIII.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit emptio, et venditio.

pag. 507

793 *Quando venditio sit justa.*

794 *An requiratur determinatiõ pretii. An, datâ arrhâ, liceat à contractu resilire.*

795 *An requiratur scriptura et traditio.*

796 *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii vel fides de illo.*

797 *Ad quem spectent fructus, cum completeretur conditio emptionis.*

- 798 *Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ*
 799 *Cujus sit res empta pecuniâ alienâ.*
 800 *An valeat contractus, si vendatur res aliena.*
 801 *In quibus casibus res suo valore crescat vel decrescat.*
 802 *Quid de merce ultronea.*
 803 *An taxa obliget in consciëntia.*
 804 *Quotupliciter pretium varietur, et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem.*
 805 *An deceptio semper obliget ad restitutionem.*
 806 *An liceat pluris vendere rem utilem emptori.*
 807 *Quid, si adsint alii justî tituli.*
 808 *An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi. An communis æstimatio variet pretium. Et an venditio sub hasta, aut per venditrices.*
 809 *Quid, si res vendatur minutim.*
 810 *An res possit cariùs vendi ob dilatam solutionem. An ratione periculi; vel quia res pluris esset valitura.*
 811 *An res ad creditum cariùs vendi possit.*
 812 *An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi.*
 813 *An licitum sit pactum reëmendi, ad arbitrium emptoris. Quid de contractu mohatra.*
 814 *De monopoliiis.*
 815 *Quot modis fit monopolium.*
 816 *An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut cariùs vendant, peccent contra justitiam.*
 817 *An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem. Et an facto monopolio à mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere*
 818 *An irritet contractum vitium occultum.*
 819 *Quid, si vitium sit circa substantiam.*
 820 *Quid, si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis. Quid de vino mixto cum aqua.*
 821 *An sit injustitia vendere quid pro quo. (Vide lib. 5. n. 291. v. 2. Pharmacopola.)*
 822 *Quid si vitium est circa quantitatem.*
 823 *Quid, si circa qualitatem.*
 824 *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo, vel mercem mox minuendam.*
 825 *An traditâ tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno.*
 826 *Quid de sartoribus viliùs pannum emittentibus.*
 827 *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium.*

- 828 *Si res pereat ante traditionem, cui pereat. Quid si post traditionem.*
 829 *An liceat vilius emere chirographa, seu credita.*
 830 *Vide alia apud Busemb.*

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, et quibus illicita. pag. 536

- 831 *Quando clericis negotiatio sit graviter illicita.*
 832 *Quid, si clericus negotietur alieno nomine.*
 833 *Quid, si negotietur per alium. Et vide ibi sancitum ex bulla Benedicti XIV.*
 834 *An liceat clerico, aut religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis.*
 835 *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis.*
 836 *An liceat emere agrum cum fructibus. An vendere carius, ut ematur vilius. An emere lanas ad vendendum pannum.*
 837 *An liceat clerico absolutè negotiari pro necessitate sui, vel familiaris.*
 838 *An aliquando laicis negotiatio sit illicita. An liceat clericis gerere negotia, sive procuraciones sæcularium.*

DUB. IX. Quid sit contractus censûs, et an liceat. pag. 542

- 839 *Quando census sit licitus.*
 840 *An liceat census super personas.*
 841 *An pereat census, pereunte re censuata.*
 842 *An liceat apponere in censu pactum assecurationis.*
 843 *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte.*
 844 *An et quando liceat census vitalitius.*
 845 *Quæ conditiones requirantur in bulla Nicolai V.*
 846 *Conditiones requisitæ in bulla S. Pii V. Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, et designata. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipata. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.*
 847 *Dub. hic 1. An, pereunte re, extinguatur census. Dub. 2. An, re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio. Dub. 3. An, pereunte re specialiter designatâ, maneat obligata alia bona hypothecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non soluta. VII. Ne census creëtur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere; et ut censuarius possit redimere. IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio.*

848 *An bulla S. Pii obliget in conscientia.*

849 *Et an obliget, ubi non est recepta.*

DUB. X. Quid sit cambium.

pag. 552

850 *Quid sit cambium, et quotuplex.*

851 *An liceat cambium minutum.*

852 *An cambium per litteras.*

853 *An cambium reale.*

854 *Quid de cambio ficto, seu sicco. An liceat cambium cum recambio. Quid de cambio Francofurtense,*

855 *An liceat pecuniam adulterinam expendere.*

856 *An liceat famulo lucrari, commutando pecuniam domini.*

DUB. XI. Quid sit locatio, et conductio.

pag. 554

857 *Vide diversos casus apud Busemb.*

858 *Quando locator possit conductorem expellere ante tempus expletum.*

859 *An successor locatoris expellere possit conductorem.*

860 *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis.*

861 *An liceat pauperi elocare jus mendicandi.*

862 *An nuntius proficiscens ad eundem locum, possit accipere à duobus duplicatam mercedem.*

863 *An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis.*

864 *An debeatur salarium famulo ægrofanti, et an expensæ curationis.*

DUB. XII. De contractu Emphytensi, feudi, et libelli.

pag. 560

865 *Quid de Emphyteusi.*

866 *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum.*

867 *Quid de feudo.*

868 *Quid de contractu libellatico.*

DUB. XIII. Quid sit sponso, et ludus.

pag. 561

869 *Quid sit sponso, et an sit licita.*

870 *An liceat spondere circa peccatum committendum.*

871 *Quid ludus, et quando licitus.*

872 *An sit restituendum lucratum à filiofam. aut religioso.*

873 *Quid si religiosus ludat illicitè per licentiam generalem.*

874 *An religiosus possit plus lucrari, quàm perdere.*

875 *An si exponat majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lucratum.*

876 *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo.*

877 *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere.*

- 878 *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quàm alter.*
- 879 *An si unus rem certò sciat et manifestet.*
- 880 *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum.*
- 881 *An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam.*
- 882 *An qui utitur astutiis licitis. Quid si utatur illicitis, et quantum debeat tunc restituere. An liceat ludere precibus sacris*
- 883 *Agitur de ludo vetito.*
- 884 *Quæ sint leges hunc ludum prohibentes.*
- 885 *An, et quomodo peccent I. Laici hoc lusu ludentes.*
- 886 *An peccet graviter ludens ob lucrum.*
- 887 *An victor ludo vetito possit retinere lucratum.*
- 888 *Quid, si impediatur judicem, ne ipsum condemnet. Et an teneatur fateri veritatem judici interroganti.*
- 889 *An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi.*
- 890 *An victus teneatur solvere.*
- 891 *Quid, si uterque renuntiaverit legi.*
- 892 *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti.*
- 893 *An victus possit sibi compensare solutum.*
- 894 *An possit transigere, si fictè minitetur repetere in judicio.*
- 895 *II. Quoad clericos, quinam clerici comprehendantur.*
- 896 *An certè peccent graviter clerici ludentes frequenter, et in magna quantitate.*
- 897 *Quid, si solùm frequenter.*
- 898 *Quid, si solùm in magna quantitate.*
- 899 *Quando non peccent graviter, nec leviter.*
- 900 *An hæc procedant in omni ludo chartarum.*
- 901 *III. Quoad religiosos; an, et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes.*
- 902 *IV. Quoad Episcopos, quomodo ipsi peccent.*
- 903 *An peccent graviter clerici, et religiosi his lusibus assistentes.*
- DUB. XIV. *Quid sit contractus societatis.* pag. 579
- 904 *Quomodo fiat societas.*
- 905 *De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine damnorum.*
- 906 *Quid nomine expensarum. Et an socius possit sibi deducere expensas itineris.*
- 907 *Quær. I. An capitale sit dividendum, si unus conferat pecuniam, alter laborem. Quær. II. Quomodo deinde dividendum lucrum. Quær. III. An damnum sortis spectet semper ad dominum. Quær. IV. An liceat pactum, ut damnum sortis sit commune. Quær. V. Quando inter fratres censeatur facta so-*

cietas; et quid in ea servandum. Quær. VI. Quibus modis finiatur societas.

- 908 *An per tres contractus possit exigi lucrum certum salvo capitali.*
- 909 *De societate animalium. Quæritur I. Si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impendit, possisne lucrum exigere. Qu. II. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo. Quær. III. An liceat contractus ad caput salvum.*
- 910 *Quid de filio negotiante cum patre. (Vide etiam n. 488. et n. 544.) Sequuntur numeri 944. et 942. circa.*

DUB. XV. *Quid sit assecuratio, et fidejussio.* pag. 594

DUB. XVI. *Quid sit pignus, et hypotheca.* pag. 593

943 *Quid est contractus pignoris.*

944 *Quid, si quis utatur pignore.*

945 *Quæ liceant pignorari.*

946 *De contractu antichriseos.*

CAPUT IV.

DE TUTELA, ET TESTAMENTIS.

DUB. I. *Quid sit tutela, et curatela.* pag. 595

947 *Quibus detur tutor, et quibus curator.*

948 *Ad quæ teneantur tutores, et curatores. An pupilli, et minores possint se naturaliter obligare, sine consensu tutorum, etc.*

DUB. II. *Quid, et quotuplex sit testamentum.* pag. 600

919 *Quid sit testamentum? De requisitis ad codicillum; et quid importet clausula codicillaris.*

920 *Quotuplex sit testamentum.*

921 *Ex quibus capitibus testamentum sit nullum.*

922 *Quid si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas.*

923 *Quid si constet hæredi voluntas testatoris.*

924 *Quid si non constet, an ipse teneatur credere uni testi. Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia.*

925 *Quid si testamentum factum sit ab hominibus rusticanis.*

926 *Quid si tempore pestis.*

927 *An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia. (Vide etiam n. 744. et lib. 4. n. 454.)*

928 *Vide alios casus.*

929 *Quid de testamento clericorum, novitiorum, et militum.*

930 *Dub. 4. An legatum relictum virgini, ut nubat, possit ei dari, si*

fiat religiosa. Dub. 2. An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis. Dub. 3. An legatum relictum orphanis, possit dari eis, qui parentes habent inutiles. Dub. 4. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint. Dub. 5. An legatum relictum puellis nupturis, possit dari viduis, ut iterum nubant. Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis, possit dari virgini corruptæ. Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeat ei, si nubat. Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredes, si ante nuptias moriatur. Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in alia divino cultui necessaria. Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus.

- 931 Quæstio I. An ultimæ voluntates possint commutari à Papa sine causa. Quæst. II. An ab Episcopis cum justa causa. Dub. 1. An tunc requiratur consensus hæredis, et legatarii. Dub. 2. Quæ sint causæ justæ ad commutandum.

